

BHAṬṬĀKALANKA-DEVA'S

KARNĀTAKA-ŚABDĀNUŚĀSANAM

WITH ITS VRITTI OR GLOSS, NAMED

BHĀSHĀ-MANJARI,

AND VYAKHYĀ OR COMMENTARY THEREON, CALLED

MANJARĪ-MAKARANDA.

ಭಟ್ಟಾಕಲಂಕ ದೇವ ಕೃತ

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ

ಭಾಷಾನುಜ್ಞಾರ್ಥಿ ವೃತ್ತಾನ್ವಯ ಮಂಜರಿಮಕರಂದಾಶ್ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಚ ಸಹಿತಂ.

EDITED BY

PRAKTANA-VIMARSA-VICHAKSHANA, RAO BAHADUR

R. NARASIMHACHAR, M.A., M.R.A.S.,

*Honorary Correspondent of the Government of India, Archaeological Department,
Membre Correspondant, Association Francaise des Amis De L'Orient, Paris,*

Director of Archæological Researches in Mysore (Retd).

BANGALORE

MYSORE GOVERNMENT CENTRAL PRESS

1923

DEDICATED
BY PERMISSION
TO
HIS HIGHNESS
SRI KRISHNA RAJA ODEYAR BAHADUR
G.C.S.I., G.B.E.,
MĀHARAJA OF MYSORE.

CONTENTS.

ವಿಷಯಸೂಚಿಕೆ.

		ಪುಟ.	Page.
ಅವತರಣಿಕೆ	Preface	....	i-iv
ಉಪೋದ್ವಾತ	Introduction	....	1-20
ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಹಿತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ			
Karnāṭaka-Śabdānuśāsana	with its two		
commentaries	....	....	1-472
ಪ್ರಥಮಪಾದ	Pāda 1	....	1-134
ದ್ವಿತೀಯಪಾದ	Pāda 2	....	135-265
ತೃತೀಯಪಾದ	Pāda 3	..	266-371
ಚತುರ್ಥಪಾದ	Pāda 4	....	372-472
ಪರಿಶಿಷ್ಟ 1. APPENDIX I.—			
ಸೂತ್ರಪಾರ	Table of the Sūtras	....	473-492
ಪರಿಶಿಷ್ಟ 2. APPENDIX II.—			
ಸೂತ್ರ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ	The Sūtras in alphabetical		
order	....	....	493-511
ಪರಿಶಿಷ್ಟ 3.—			
ಪಾಣಿನೀಯ ಶಾಕಟಾಯನಾದಿ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ			
ರುವ ಸೂತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಅಮೋಘವೃತ್ತಿ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂ			
ಥಗಳಿಂದ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಗಳು.			
APPENDIX III.—			
The Sūtras quoted from the grammars of Pāṇini,			
Śākaṭāyana and others, and quotations from			
the Amoghavṛitti, the Mahābhāṣhya and			
other works	....	....	513-521

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 4.—

ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಗಳು

APPENDIX IV.—

Quotations from other Sanskrit works 523-540

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 5.—

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದಿಗಳಾದ ಶಬ್ದಮಣಿ
ದರ್ಪಣ, ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ ಇವುಗಳ
ಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಗಳು.

APPENDIX V.—

Corresponding Sūtras from the Śabdamanidar-
pana, the Kāvyaavalōkana and the Karnātaka-
Bhāṣabhūṣhana 541-553

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 6.—

ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಉದಾಹೃತವಾದ ಪದ್ಯಗಳು

APPENDIX VI.—

Quotations from Kannada works 555-560

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳ ಪಟ್ಟಿ.

Index of Technical Terms 561-588

ಶುದ್ಧಿಪತ್ರ Errata 589-590

PREFACE TO THE REVISED EDITION

THE first edition of Bhattākalankadēva's *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsanam* was published by Mr. B. Lewis Rice, C.I.E., M.R.A.S., Director of Archaeological Researches in Mysore, in 1890. The book having been out of print, I undertook the revision of it many years ago, but other exacting duties of my office did not allow of much time being devoted to this work. The task was a laborious and difficult one, and there being no competent hand in the office to give me the necessary help in the undertaking, the whole work, including even the collation of manuscripts and the reading of proofs, had to be done by myself. The printing alone has occupied several years. All this accounts for the delay in bringing out the work.

Details about the manuscripts used for this edition are given in the Introduction. It is unfortunate that no thoroughly accurate manuscript of the work has so far been procured. A few improvements have been introduced in the present edition which it is hoped, will be appreciated by the readers of the book. The size of the volume has been changed from quarto to octavo to make it more handy. The paras have been broken up into convenient lengths according to their subject matter and words in combination separated where necessary. The aid of punctuation marks has been largely availed of to make the meaning of the passages as clear as possible. The *sūtras* of the present work quoted in the commentary as well as the words taken up for explanation in it are printed in big type. The sources of other *sūtras* occurring in the commentary are indicated in brackets by their side, the

abbreviations *Pā*, *Śā* and *Kā* being used for Pāṇini, Śākātāyana and Kātantra. Six Appendices and an Index of technical terms are added at the end. Other readings are given in the footnotes.

The text in Roman characters given in the previous edition has been left out, as it was of very little use to the Kannada reading public. But the English translations of the *sūtras* and a few English notes have been retained after careful revision. The Essay on Kannada literature, much of which has in the light of recent publications on the subject become out of date, has been omitted, fuller and more accurate information being available in the three volumes of my Kannada work, the *Karṇāṭaka-Kavīcharite* or *Lives of Kannada Poets* and in the English work *Kanarese Literature* by E. P. Rice

Some of the Appendices and the Index have been prepared under my direction by Pandit N. Nanjunda Sastri of the Archæological Office.

As stated in my Annual Archæological Report for 1922, this forms the second of the three items of work that I undertook to complete after retirement, as a patriotic duty. Though there has been some delay, I am thankful that it has been possible for me to bring the work to completion.

BANGALORE, }
July 1923. }

PREFACE TO THE FIRST EDITION.

THIS standard work, now offered to the public, has never before been printed. The collection of manuscripts, with a view to its publication, was commenced by me nearly twenty years ago, but multifarious changes and duties have prevented the design from being brought sooner to completion. Moreover it was a laborious and difficult undertaking, and the printing alone has occupied several years. No one can be more conscious than myself of my incompetence to do justice to such a treatise, and numerous flaws will no doubt be found in spite of all the efforts to avoid mistakes. But yet the responsibility of bringing it to public notice seemed in an especial manner to devolve upon me, from my official position for so many years in Mysore and my consequent duty in regard to its language and literature. Had I not availed of the opportunities which now offered of giving permanence to the work through the agency of the press, there seemed but slight probability that it would ever be rescued from the oblivion to which, with many works as worthy of notice, it has hitherto been undeservedly consigned. I have now the satisfaction of seeing it at last completed, and of leaving it as a legacy to the Kannaḍa people, in the hope that it may prove an incentive to a more scholarly study of their pithy (as their own early authors call it) and expressive language.

For manuscripts of the work I am indebted to Brahma Sūri Śāstri of Śravaṇa Belgola, to Brahma Sūri Paṇḍit of Chāmarājanagar and to B. Mallappa of Mysore. Also to the Rev. F. Kittel for a copy of the sūtras and vṛittis only, made for him at Mangalore. My sincere thanks are

due to the following, who have revised all the proofs in the vernacular character, and without whose aid I could never have accomplished the work.—Burudagunte Śrīnivās Ayyangār and Chinchōli Vēṅkaṇṇ Āchāri, Pandits of my office; Bēgūr Mallappa, Head of the Mahārājah's Kannada School, Mysore, Dhanvantari Bhīmāchārya and Ayyā Śāstri, Palace Pandit, both of Mysore. The transliteration into Roman characters was ably made many years ago by K. Rama Rao, of my office.

I would, in conclusion, express my acknowledgments to Mr. K. Sheshadri Iyer, C. S. I., the enlightened Dewan of His Highness the Mahārājah of Mysore, for his interest in the undertaking, and bespeak for the publication the indulgence of Oriental scholars, who will be able to estimate the labour involved in bringing out the first edition of a book of this kind.

BANGALORE, }
July 1890. }

INTRODUCTION.

THE study of the science of grammar has always formed a very important branch of the ancient curriculum in India. It may be stated without any fear of contradiction that in no other country has this science been studied with so much zeal and carried to such perfection as it has been in India. "On the lowest calculation there are yet current in various parts of India nearly a dozen different schools of Sanskrit grammar, at least three hundred writers in the field including those that are known to us only from quotations, and more than a thousand separate treatises original as well as explanatory. And it is not merely the quantity but the quality of the work produced that has won for it a recognition and an honorable mention even at the hands of the rigorously scientific philologists of our own day."¹ Among the authors are not only Brâhmans but also Buddhists and Jains.

Bôpadêva, a grammarian who flourished about the middle of the 13th century and wrote the *Mugdhabôdha*. enumerates in the following verse eight original authorities for Sanskrit grammar, namely, Indra, Chandra, Kâsakṛitsna, Âpiṣali, Śâkatâyanana, Pânini, Amara, and Jainendra:—

Indraś Chandrah Kâsakṛitsn-Âpiṣali Śâkatâyananḥ |
Pâniny-Amara-Jainêndrâ jayanty-asht-âdi-śâbdikāḥ ||

Of these, Kâsakṛitsna and Âpiṣali appear to be the chief founders of grammatical schools prior to Pânini. Pânini also refers to nine more authors that preceded him, namely, Kâśyapa, Gârṅya, Gâlava, Châkravarmanā, Bhâradvāja, Śâkatâyanana, Śâkalya, Sênaka and Sphôṭâyanana. There were two Śâkatâyananas who flourished at different periods. The earlier one is quoted in the *Nirukta* and in Pânini's *Ashtādhyāyī*, while the later, who has used the *Jainendra* grammar and the *Kâśikā*, besides the works of

---

¹ *Systems of Sanskrit Grammar* by S. K. Belvalkar, p. 1.

Pāṇini, Kātyāyana and Patañjali, is known as *Abhinava* (modern) Śākatāyana and quoted under this appellation in Bôpadêva's *Kāmadhênu* and in Durgādâsa's commentary on Bôpadêva's *Kavikalpadruma*. This Śākatāyana was a Jaina and his grammar is known as *Śabdānuśāsana*. Of the other grammarians mentioned in Bôpadêva's verse quoted above, it has to be stated with regard to Jainendra that it is the name of the work and not the name of the author. The author of the Jainendra grammar was Pūjyapāda, a Jaina, who had also the other names Dêvanandi and Jinêndrabuddhi. Indra or Indragômin, the founder of the Aindra school of grammar, was, according to some scholars, later than Pāṇini, though others say that he preceded him. As his grammar agrees with the *Kātantra* of Sarvavarma, some scholars are of opinion that they may be identical. The Tamil grammar, *Tolkappiyam*, the oldest in that language, is stated to be based on the Aindra system. The *Kātantra* goes back to the early centuries of the Christian era. Chandra or Chandragômin, the founder of the Chândra school, was a Buddhist who flourished in the 5th or 6th century. His grammar could not be later than A D 600 as it was known to the authors of the *Kāśikā* (c. 650), Vāmana and Jayāditya.

Besides the schools referred to above, we have the later schools of grammar known as the Hêmachandra, the Sârasvata, the Bôpadêva, the Jaumara, the Saupadma and so forth. Hêmachandra, a Jaina who flourished in the 12th century, wrote at the request of king Siddharâja his grammar known as *Śabdānuśāsana*, which has fairly superseded the grammar of the same name by Śākatāyana. The Sârasvata school came into existence in the 13th or 14th century. There is some doubt about the founder of this school: according to some he is Narêndrâchârya and according to others Anubhûtisvarûpâchârya. Bôpadêva's grammar, the *Mugdhabôdha*, has already been mentioned incidentally in connection with his verse quoted above. The Jaumara school of Kramadiśvara and the Saupadma school of Padmanâbhadatta are little known outside Bengal. The former derives its name from Jumara-nandi, the most celebrated writer of the school, though he lived some time after its founder.

Though there have been so many schools of Sanskrit grammar, the unassailable pre-eminence which the school of Pāṇini has for centuries held has to a great extent

eclipsed all the others. Pāṇini is said to have been a native of Śālātura, which was identified by Cunningham with the present Lahaur in the Yuzufzai valley. His period is supposed to range from the 6th to the 4th century B.C.

The number of works relating to the grammars of the various schools noticed above in the shape of commentaries, recasts or digests is bewilderingly large. It will, however, suffice for our purpose to mention some important ones bearing on only a few of the schools, namely, the Pāṇinīya, the Kātantra, the Jainendra and the Śākatāyana.

Works bearing on the *Aṣṭādhyāyī* of Pāṇini:—The *Vārtikas* of Kātyāyana, the *Mahābhāṣya* of Patañjali, the *Vākyapadīya* of Bhartrihari, the *Kāśikā* of Jayāditya and Vāmana, the *Kāśikā-vivarana-pāṇjikā* (or Nyāsa on the *Kāśikā*) of the Buddhist author Jinēdrabuddhi, the *Padamañjarī* (another commentary on the *Kāśikā*) of Haradatta, the *Pradīpa* (a commentary on the *Mahābhāṣya*) of Kaiyata, the *Mañjarīmakaranda* (a commentary on the *Padamañjarī*) of Ranganātha, the *Rūpamālā* of Vimalasarasvatī, the *Prakrīyākaumudī* of Rāmachandra, the *Siddhāntakaumudī* of Bhattōji, and the *Rūpavatāra* of the Buddhist author Dharmakīrti.

Works bearing on the *Kātantra* of Sarvavarma:—The *Kātantravṛtti* of Durgasimha, the *Kātantravistara* (a commentary on the *Kātantravṛtti*) of the Jaina author Vardhamāna, the *Kātantravṛtti-pāṇjikā* (another commentary on the *Kātantravṛtti*) of Trilōchanadāsa, and the *Kātantrarūpamālā* of the Jaina author Bhāvasēna.

Works bearing on the *Jainendra* of Pūjyapāda:—The *Prakrīyāvatāra* of Guṇanandī, the *Jainēndravadyākaranamahāvṛtti* of Abhayandī, the *Śabdārṇavachandrikā* of Sōmadēva, and the *Pañchavastu* of Śrutakīrti. All the authors are Jainas.

Works bearing on the *Śabdānuśāsana* of Śākatāyana:—The *Amoghavṛtti* of Śākatāyana himself, the *Śabdānuśāsanavṛttivivarana* (or Nyāsa on the *Amoghavṛtti*) of Prabhāchandra, the *Chintāmaṇi* of Yakshavarman, the *Rūpasiddhi* of Dayāpāla, the *Prakrīyāsaṅgraha* of Abhayachandra, and the *Maṇiprakāśikā* (a commentary on the *Chintāmaṇi*) of Ajitasēna. Here, too, all the authors are Jainas.

This brief survey of the grammatical literature of Sanskrit is necessary as our author Bhaṭṭākaṣaṅka refers in

his work to several of the schools of grammar and many of the works mentioned above.

The form in which the grammatical rules of the old writers such as Pāṇini, Pūjyapāda, Śākatāyana and others are set forth is that of *sūtras* or aphorisms, composed in great part of abbreviations and arbitrary symbols, the whole condensed to the utmost degree, so much so that the saving of half a short vowel in the construction of a *sūtra* was said to produce as much joy as the birth of a son. In this time-honoured form, regarded as specially appropriate to the science of grammar, has Bhaṭṭākalanka, the author of the elaborate work now before us, the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana*, concentrated the grammatical rules relating to the Karṇāṭaka or Kannada language. The work consists of 592 *sūtras*, which are stated to be equal in extent to 101¹ *anushtubh* verses. The *sūtras* which are in Sanskrit are expanded in a *vṛtti* or gloss named *Bhāshāmanjari*, also in Sanskrit, which is further expanded in a *vyākhyā* or commentary called *Manjarīmakaranda* which, too, is in Sanskrit. In calling the work *Śabdānuśāsana* our author has adopted a recognised name for an authoritative work on grammar, specially, as would appear from the examples of Śākatāyana and Hēmachandra, affected by the Jainas. It is very probable that Haradatta's *Padamanjari* and its commentary *Manjarīmakaranda* by Ranganātha may have suggested the names for our author's gloss and commentary.

THE AUTHOR.

Before proceeding to give further details about the work, we may state here the facts that can be gathered about the author from this work and other sources. We learn from statements at the end of the work that Bhaṭṭākalanka was the disciple of Akalankadēva, who was the guru of the Jaina *maṭha* or monastery at Sangītapura, a Sanskrit translation of Hāduvalli, a village in the South Kanara District; that he was an expert in the logic of the various schools, a skilful commentator and a proficient in the grammar of both the Kannada and Sanskrit languages; that he on many occasions upheld the Jaina faith at

---

¹ A verse at the end of the *vṛtti* or gloss (p 469), probably by a later writer, gives the number as 104.

the courts of kings; and that he completed the *Manjarī-maharanda* in the cyclic year Śōbhakṛit corresponding to the Śaka year 1526 (A. D. 1604). It is stated of his guru Akalankadēva that he was a regular descendant in the line of the disciples of Chārukīrti-Paṇḍita, who belonged to the Kuṇḍakunda line of the Pustaka-gachchha of the Dēśīya-gaṇa of the Mūla-saṅgha and was adorned with among others the titles of *Rāyārājaguru-maṇḍalāchārya*, *Mahāvāda-vāḍiśvara*, *Rāyavādi-Pitāmaḥa*, emperor of the learned, and preserver of the life of Ballāla-Rāya. Chārukīrti-Paṇḍita was the designation of the gurus of the Jain *matha* at Śravaṇa Belgola. With regard to the title, preserver of the life of Ballāla-Rāya, it is stated in some inscriptions at Śravaṇa Belgola¹ that one of the gurus of the Jain *matha* there cured the Hoysala king Ballāla I (1100-1106) of a terrible disease and thus acquired this title.

A copy of an inscription in the Bīḷgi Taluk, dated 1592, found in the Madras Oriental Manuscripts Library, gives some interesting particulars about our author and the gurus that preceded him. In the line of the disciples of Chārukīrti-Paṇḍita, preserver of the life of Ballāla-Rāya, was Śrutakīrti, at whose instance his lay disciple Aggaḷa wrote the *Chandraprabha-purāṇa*. This work was, as stated in it, composed in 1189. Śrutakīrti's disciple Vijayakīrti converted the Brāhman Abhayachandra into Jainism and procured sovereignty for king Indra of Saṅgītapura. His disciple Śrutakīrti established his lay disciple Saṅgamabhūpa in power. His disciple Vijayakīrti built for his lay disciple Dēvarāyabhūpa the town Bhatakala near the west coast. His disciples Akalanka and Chandraprabha imparted religious instruction to their lay disciples Timnabhūpa and Narasabhūpa at Śvētapura. Akalanka's disciple was Vijayakīrti, whose disciple was Akalankadēva. The disciple of the latter, Bhaṭṭākālanka, was a profound scholar well versed in logic, grammar, philosophy, rhetoric, mathematics, music, medicine, and astronomy. He obtained glory by reading, at the instance of the Vijayanagar king Śrī-Ranga-Rāya (1573-1584), *Sāra-tritaya* and *Alankāra-tritaya*, and was a contemporary of Ghampēndra. His disciple was our author Bhaṭṭākālanka, who was honored by Ghampēndra and flourished during the reign of the Vijayanagar king

¹ Nos. 254, of 1398, and 258, of 1432.

Venkaṭapati-Rāya (1586-1615). We are also told that he caused this inscription to be written.

Dēvachandra says in his *Rājāvalīkathe*, which he wrote in 1838, that our author learnt all the sciences at Sudhāpura, was able to compose poetry in six languages, and acquired renown by writing his Kannada grammar.

THE AUTHOR'S PREDECESSORS IN THE FIELD.

Bhaṭṭākaṇka had two predecessors in Nāgavarma II and Kêśirāja, authors of works on Kannada grammar, whom he names and quotes in his work. Nāgavarma II, who flourished in the middle of the 12th century, has written two works, the *Kāvyaḍalōkana*¹, a standard Kannada work on poetics, and the *Karnāṭaka-Bhāṣabhāṣaṇa*¹, a Sanskrit work on Kannada grammar. The first chapter of the *Kāvyaḍalōkana*, named *Śabdasmṛiti*, is devoted to a brief exposition of the grammar of the Kannada language. It may be looked upon as the earliest Kannada work extant on the grammar of the language, though incidentally a few grammatical points are touched upon in the earlier work *Kavirājamārga*, which was probably written by the Rāshṭrakūṭa king Nṛpatunga or Amoghavarsha I (815-877). The introductory portion of the first chapter deals with grammatical terminology, the subjects treated of in the following five sections being respectively euphonic combination, nouns, compounds, derivatives and verbs. The *Karnāṭaka-Bhāṣabhāṣaṇa* which, as stated before, is in Sanskrit, treats more exhaustively of the subject of Kannada grammar than the *Śabdasmṛiti*, and is the earliest extant Sanskrit work on the grammar of the Kannada language. Like our author's work, it is in *sūtras*, each *sūtra* being accompanied by an explanatory gloss and by illustrative examples. The work contains 269 *sūtras*, arranged in ten chapters, the subjects treated of in them being respectively terminology, euphonic combination, declension, uses of the cases, forms of pronouns and other words, compounds, derivatives, verbs, indeclinables, and particles. It will be seen that the order of the subjects dealt with is the same as that in the *Śabdasmṛiti*, though the present work contains more

---

¹ Both edited by me in 1903.

detailed information about nouns and verbs and additional chapters on indeclinables and particles. The *Kāvyaṭṭhaka* appears to have been written first, as it is quoted in this work.

About a century after Nāgavarma II, came Kêṣirāja, the author of the *Śabdamanidarpaṇa*, the principal standard grammar of the Kannada language, written, like the *Śabdasmṛiti*, in Kannada verses which are styled *sūtras*. Each *sūtra* is accompanied by a gloss, also by the author, and illustrated by examples. The total number of *sūtras* is about 320, arranged in eight chapters, the subjects dealt with in them being respectively euphonic combination, nouns, compounds, derivatives, verbs, verbal roots, words corrupted from the Sanskrit, and indeclinables. These headings clearly show how closely Kêṣirāja followed Nāgavarma II in the treatment of the subject, though in certain points he has gone beyond him. He has also largely availed himself of the quotations occurring in the *Kāvyaṭṭhaka* for illustrating his rules. The *Śabdamanidarpaṇa* may in fact be considered as an expansion of Nāgavarma II's grammatical works.

THE KARNĀTAKA-ŚABDĀNUŚĀSANA.

Such then were the formal grammars, so far as known to us, that had been compiled before the time of the present work. But it was the ambition of our author to produce an original independent treatise which should be a final standard authority. This is evident from his describing it as *svōpajña-Śabdaśāsanam* (p. 1.), the very same term that he applies to Pāṇini's grammar (p. 434). He does not slavishly follow his predecessors but holds independent views on several important points. His work is not only more elaborate and exhaustive than the previous ones but also more methodical in the treatment of the subject. It may be said to be to Kannada what the *Ashtādhyāyī* is to Sanskrit and its learned commentary, the *Manjarīmakaranda*, in which all the objections of critics are anticipated and answered, may in a way be compared to the *Mahābhāṣya* of Patañjali. Considered as a whole, the work is one of the greatest interest and importance for the study of the Kannada language, and an enduring monument to the erudition of the author.

As stated before, the work contains 592 *sūtras*, which

are arranged in four *pādas*. The main subjects dealt with in each *pāda* are—

- Pāda 1. The alphabet, definition of technical terms, indeclinables, euphonic combination, particles.
- Pāda 2. Gender, words corrupted from the Sanskrit, case affixes.
- Pāda 3. Compounds, uses of personal pronouns and of the singular and plural numbers and numerals, derivatives.
- Pāda 4. Verbs and verbal affixes.

It will be seen that the general arrangement resembles the natural system of the older grammars and the Kaumudī simplifications of Pāṇini.

The motives which led our author to undertake the work are described in his Introduction, of which a brief summary is given in English at the end of it. His principal aim seems to have been to bring to the notice of the learned the claims of the Kannaḍa language and to promote its cultivation, along with precision and elegance in the use of it: in short, to revive the glories of the brilliant age of Kannaḍa literature which had been associated with the Jaina supremacy under the Ganga and Hoysala dynasties of Mysore.

The origin of speech and the causes of the diversity of languages are explained by him in conformity with the views of the Jainas and with such light as his own speculations could throw on the subject. He grasps the fundamental idea that all languages have diverged from one common speech, which was divine in its origin, resembling at its birth no more than the inarticulate sounds of nature, but acquiring in its transmission from human lips both articulation and distinctiveness.

Under the head of languages he specifies those of Karnāṭaka, Āndhra, Magadha and Mālava, but extends the term to embrace all the varieties of speeches of men and gods. He further states that there are recognised eighteen great languages (*mahābhāṣāḥ*) and seven hundred inferior languages (*kṣhullaka-bhāṣāḥ*). These views it is unnecessary to dwell upon at greater length.

But a more interesting topic is his vindication of the claims of the Kannaḍa language. The objection is raised

by a supposed critic that the language of the Kārṇāṭkas is not, like Sanskrit, a language celebrated in all countries, employed in all sciences, and accepted by all the learned. As a speech of vulgar people (*pāmarāṇām*) it needs no rules to be formulated for its use. In fact, it is not a suitable subject for an author to select. He should take for his theme what is acceptable to the learned, pleasing to the mind, and will add to his fame. Such, our author replies, is his very intention. For in whatever respects Sanskrit is deserving of a critical study, in just the same is the *bhāṣā* or a vernacular language deserving. If not, how could it form part of the body of divine speech? Moreover, its grammar has been treated of by venerable worthies before, and their example therefore it is permissible to follow. Nor is Kārṇāṭaka, he continues, a language unused for literary purposes, or one that can boast of no literature. For in it was written the great work called *Chūdāmaṇi*, 96,000 verse-measures in extent, a commentary on the *Tattvārtha-mahāśāstra*; besides works on *śabdāgama*, *yuktyāgama*, and *paramāgama*, as well as numberless books of poetry, the drama, rhetoric and the fine arts. It is thus entitled to the notice of the greatest scholars, if only for the excellence of its authors. Further, as the unlearned may corrupt the language through ignorance, it is desirable alike for them and for the learned that the rules of its grammar should be precisely laid down.

Nothing of the comparative method is of course to be looked for in the present work. In his commentary on *sūtra* 288, the author, however, mentions the northern and southern schools in Kannada and refers the reader to Nṛpatunga's work, *i.e.*, the *Kavirāgamārga*, for detailed information about them. For his part he gives only one point of difference between them, namely, that of the two forms of the pronoun of the first person, *nān* is used by the poets of the north and *ān* by those of the south.¹ There are occasional touches of humour in the work which tend to relieve the scientific severity of the subject.

---

¹ See Introduction to my *Karṇāṭaka-Kavicharite*, Vol. II, pp. 16-17.

AUTHORITIES REFERRED TO BY THE AUTHOR.

The wide range from which our author derived materials for his work is evident from the following list of authorities mentioned or quoted by him:—

	PAGE
Akalanka	21
Amôghavṛitti	33, 136, 138
Āchāryâḥ	69, 174, 434
Āptamîmānsâ	381
Āptamîmāmsâlankâra	6
Bauddhakârikâ	8
Bhagavân	41, 74
Bhâshâbhûshana	16
Bhâshyakâra	364
Chintâmaṇi	14
Chûdâmaṇi	10
Darpana	259
Darpanakâra, Darpanakrit	76, 167, 233, 234, 252, 376
Dêvanandi	29, 152, 227, 289, 378
Gangêsa	14
Jainendra, Jainendraśâstra, Jainendramata	29, 375, 376, 387
Kâsikâ	45
Kâtantraśâstra, Kâtantrasûtra	17
	20, 78, 103, 106, 157, 247, 252, 269
	282, 374, 376, 379, 385, 387, 394, 406
Kêśava, Kêśirâja	10, 117, 164
Mahâbhâshya	14
Mahâpurâna	10
Nâgavarma	16, 376
Nibandhanakâra	82
Nṛpatunga	263
Nyâsa	272, 364
Nyâsakâra, Nyâsakrit	3, 20, 81, 364
Padmanandi	10
Pânini	20, 28, 29, 158, 347
	378, 387, 434
Pâninimata, Pânintya	247, 350
	376, 377, 387, 434
Paramâgama	17
Paramâgamasûtrakâra	364

	PAGE.
Patañjali	14, 20, 38, 175
Prâñchah	20, 37, 42, 61, 174, &c.
Pravachana	17
Pravachanakâra	20
Pûjyapâda	21
Pûrvâchâryâh 10, 12, 15, 21, 36, 48, &c.	
Śabdaśâsana	434
Śâkatâyana, Śâkatâyanâchârya, Śâka- tâyanamata	156, 158, 247 347, 376, 378, 387, 394, 406, 435
Samantabhadra	6
Sankhyânuyôga	74
Sârasvata	17
Sârvapârishada-vyâkarana	3
Sarvavarma, Sarvavarmâchârya	156 158, 378
Śikshâkâra	82
Tattvârthaślôkavârtika	364, 378
Umâsvâti	12
Vâmana	136
Vârtikakâra	20
Vidyânanda	6
Vṛttikâra	4, 5

It will appear from the above list that our author, as already stated, refers to several schools of Sanskrit grammar and several treatises bearing on them besides a good number of other works. The schools of grammar mentioned are the Pâniniya, the Kâtantra, the Jainendra, the Śâkatâyana and the Sârasvata. More than 50 *sûtras* are quoted from the *Śabdânusâsana* of Śâkatâyana, about 36 from the *Ashtâdhyâyi* of Pânini, about 30 from the *Kâtantra* of Sarvavarma, about 6 from the *Jainendra* of Pûjyapâda, and 2 or 3 from the *Sârasavata* of Narêndrâchârya or Anubhûtisvarûpâchârya. For details about the quotations see Appendix III (pp. 513-519). Śâkatâyana is also referred to under the designation Âchâryâh on page 69 and under the designation Prâñchah on pages 37 and 61, while his grammar is called *Sârvapârishada-vyâkarana* on page 3. Pûjyapâda or Dêvanandi is referred to under the designation Bhagavân on page 41, and Sarvavarma under the designation Pûrvâchâryâh on page 36. The *Ashtâdhyâyi* is styled *Śabdaśâsana* on page 434, and Pânini under the name of Śikshâkâra is quoted on page 82.

There are some more quotations from the *Pāṇinīya-śikṣā* without naming the work (Appendix III, p. 520).

Among the authors of works bearing on the *Aṣṭādhyāyī*, Kātyāyana, the author of the *Vārtikas*, is quoted in one or two places under the designation Vārtikakāra; Paṭañjali, also styled Bhāṣhyakāra, the author of the *Mahābhāṣya*, in about ten places; and Vāmana, the joint author with Jayāditya of the *Kāśikā*, in one place (p. 136). The *Kāśikā*, too, is quoted in one or two places without naming the authors. And among the works bearing on the Śākatāyana grammar, the *Amoghavṛtti* by Śākatāyana himself, who is styled Vṛttikāra, is quoted in about six places, and the *Nyāsa* on it by Prabhāchandra, who is merely called Nyāsakāra or Nyāsakṛit, in about seven places. Abhayachandra's *Prakriyāsaṅgraha*, a recast of the *Śabdānuśāsana* of Śākatāyana, is also quoted (p. 24) without naming either the work or its author. The details about these quotations are also given in Appendix III (pp. 519-521).

Kēśava or Kēśirāja, also styled Darpanakāra or Darpanakṛit, is the author of the Kannada grammar *Śabdamanidarpaṇa*, called merely Darpaṇa by our author, who quotes fourteen *sūtras* from it (Appendix VI, A). Nāgavarma is the author of the *Karnāṭaka-Bhāṣābhūṣaṇa*, which is quoted in two places (pp. 16 and 376) by our author.

Of the other authorities in the list, Akalanka, who was a contemporary of the Rāshtrakūṭa kings Sāhasatunga or Dantidurga and Kṛishṇa I, was the guru who is said to have defeated the Buddhists in disputation at the court of king Himasītala of Kānchi. A verse is quoted from some work of his. Samantabhadra was the author of the *Āptamīmāṃsā* or *Dēvāgamastōtra*, which he prefixed to his commentary *Gandhahastī-mahābhāṣya* on the *Tattvārthasūtra* of Umāsvāti. Vidyānanda wrote the *Āptamīmāṃsālankāra* and the *Tattvārthasāhāyikā*. He was also known as Pātrakēsari. Bauddhakārikā, Paramāgama, Pravachana and Sankhyānuyōga appear to be works treating of grammar either wholly or in part. The authors of the *Paramāgamasūtra* and the *Sankhyānuyōga* are honorably mentioned with the epithet Bhagavān, but no names are given. It is not clear who the Pravachanakāra is from whose work a Prākṛit verse is quoted in part, though we know that Koṇḍakunda wrote a work called *Pravachanasāra*. *Chintāmaṇi*, mentioned

as the work of Gangêsa, is evidently the *Tattvachintāmaṇi* of Gangêśôpādhyâya and not the *Chintāmaṇi* of Yakshavarma, which is a commentary on Śākatāyana's grammar. *Chūḍāmaṇi* is stated to be a voluminous Kannada commentary on the *Tattvārthamahāśāstra*, and we learn from the inscription Śravana Belgola 67 that it was written by Śrīvardhadêva who was eulogised by Dandi. *Mahāpurāṇa* or *Āḍipurāṇa* is the work of Jina-sēna who completed his *Harivaṃśa* in 783. Nibandhana-kāra is apparently some writer on grammar. Nripatunga or Amôghavarsha is the Rāshtrakūta king (815-877) who wrote the *Kavirājamārga*, a Kannada work on poetics. Padmanandi is the same as Koṇḍakunda, and Pūjyapāda the same as Dēvanandi. And finally, Umāsvatī, also known as Gridhrapiñchī, is the author of the *Tattvārthasūtra*.

A few words may be said here about the founders of the Jainēndra and Śākatāyana schools of grammar and about a few treatises accessory to those schools. As already stated, Pūjyapāda wrote the Jainēndra grammar. From inscriptions at Śravana Belgola¹ we learn that he was at first named Dēvanandi by his guru, was afterwards known as Jinēndrabuddhi on account of his great intelligence and was called Pūjyapāda because his feet were worshipped by the forest deities. Besides the Jainēndra grammar, he also wrote a commentary on Pāṇini called *Śabdāvatāra*². As Vāmana of the *Kāśikā* mentions the Jainēndra grammar in his *Liṅgānuśāsana*, Pūjyapāda is earlier than the middle of the 7th century. He probably lived at the close of the 5th century. The name of his grammar *Jainēndra* is evidently derived from his name Jinēndrabuddhi. It is very probable that the Buddhist author of the *Nyāsa* on the *Kāśikā* called himself Jinēndrabuddhi after that name of Pūjyapāda. A recast of the Jainēndra called *Prakṛyāvatāra* was written by Guna-

¹ No. 64. yô Dēvanandi-prathamābhīdhānô |
buddhyā mahatyā sa Jinēndrabuddhiḥ ||
śrī-Pūjyapādô' janī dēvatābhīr |
yat pūjitam pādāyugam yadyam ||

No. 254. prāg abhyadhāyī gururā kila Dēvanandi |
buddhyā punar vipulayā sa Jinēndrabuddhiḥ ||
śrī-Pūjyapāda iti chaisha budhaiḥ prachakhyê |
yat pūjitam pādā-yugê vana-dēvatābhīḥ ||

² Pāṇinyakke tikam baredam *Vṛttavilāsa*, a Kannada poet (c. 1160).
Pāṇinīyasya nyāsam Śabdāvatāram vyarachayat *Epigraphica
Carnatica*, VIII, Nagar 46.

nandi who lived at about 900. This is clear from a verse at the end of the work which runs :

saishâ śrī-Gunanandi-tānita-vapuh . . . . Prakriyā.
He is mentioned along with Pūjyapāda (śrī-Pūjyapādām amalam Gunanandidēvam) by Sômadēva at the beginning of his *Śabdārṇavachandrikā*, a gloss on the Jainēndra. The name Gunanandi occurs in a quotation on page 169 of our author's work. But it is doubtful whether it refers to this author. The quotation also occurs under *sūtra* 24 of the *Śabdamanidarpana*.

Professor K. B. Pathak¹ is of opinion that Śākatāyana was a contemporary of the Rāshtrakūta king Amōghavarsha I (815-877), that he himself wrote the *Amōghavṛtti*, a commentary on his *Śabdānuśāsana*, selecting that title for the work in order to commemorate the reigning sovereign, and that the *Amōghavṛtti* was composed between the years 815 and 867. That Śākatāyana himself wrote the *Amōghavṛtti* may be inferred from Yakshavarma's statement in his *Chintāmaṇi*, another commentary on Śākatāyana's grammar, that he compiled his gloss from Śākatāyana's more extensive commentary. And the fact is clearly stated in the *Munivamsābhyaudaya* of the Kannaḍa poet Chidānandakavi (c. 1680), who says that Śākatāyana, having composed the *Śabdānuśāsana*, wrote on it (a gloss called) *Amōghavṛtti* equal in extent to 18,000 verse-measures². But there are difficulties in accepting the other statements of the Professor. Prabhāchandra has written a *Nyāsa* or commentary called *Śabdānuśāsana-vṛtti-vivaraṇa* on the *Amōghavṛtti*. He is also the author of two more works, namely, *Pramēya kamalamārtanḍa* and *Nyāya-kumudachandirōdaya*.³ The Professor himself has assigned this Prabhāchandra to the end of the 8th century.⁴ Now, Jinasēna, who wrote the *Harivamśa* in 783, mentions in the introduction to his *Ādipurāṇa* this same Prabhāchandra, as is evidenced by the mention of his work *Nyāya-kumudachandirōdaya*, among the authors that preceded him. We learn from

¹ *Indian Antiquary*, XLIII, 205

² vara-Śabdānuśāsanaṇa iachisiy adak
uru-Śākatāyana-vesara ||
oredan Amōghavṛtṭiya padīnēṇtu-sā
virada grantha-sankhyeyolu ||

³ *Epi. Car.*, VIII, Nagar 46. *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, XXIII, 20

⁴ *Ibid.*, 21.

Gunabhadra's *Uttarapurāṇa* that Jinasēna was the guru of king Amôghavarsha. Professor Pâthak once expressed the opinion that the *Amôghavṛtti* was written in 867,¹ though he subsequently changed the date into some time between 815 and 867. The question may be asked, how is it possible for Prabhâchandra, who lived at the end of the 8th century, to write a commentary on the *Amôghavṛtti* composed in 867 or between the years 815 and 867? Or to put the question in another way, how can a man who lived before Jinasēna, the guru of Amôghavarsha, comment on a work that was written by a contemporary of Amôghavarsha? I think there must be something wrong somewhere. Śākatāyana's time has to be somewhat pushed back to suit the known facts. There is a manuscript copy of Prabhâchandra's *Nyāsa* in the Oriental Library, Mysore. The opening stanza runs thus:—

prāṇamya Jayinah prāpta-viśva-vyākaraṇaśrīyah |
Śabdānuśāsanasyāyam Vṛttēr vīvaranôdyamah ||

It may be of some interest to note that *sūtra* 10 of the *Śabdamanīdarpana*, namely,

vyākaranādinde padam-ā- |
vyākaranada padadin artham arthade tattvā- ||
lōkam tattvālōkadin |
ākāṅkshipa muktīy akkum ade budharge phalam ||

is merely a translation of the following verse occurring in the *Nyāsa*—

vyākaranât pada-siddhiḥ |
pada-siddhēr artha-nirṇayô bhavati ||
arthê tattva-jñānam |
tattva-jñānât param śrēyah ||

QUOTATIONS IN OUR AUTHOR'S WORK.

The quotations from grammatical treatises and from a few named authors such as Akalanka, Umâsvāti, Vidyānanda, Padmanandi and Samantabhadra have already

---

1 *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*,
XXIII, 281

been referred to. There are, besides, a great number of quotations from unnamed authors, both Sanskrit and Kannaḍa (see Appendices IV and VI). Of these, about forty have been traced to their sources, five in Sanskrit and thirty-five in Kannaḍa. A quotation from the *Ashtāṅgahṛidaya* occurs on p. 26, another from the *Kāvya-prakāśa* on p. 63, one from the *Mēghasandēśa* and one from the *Anargharāghava-nāṭaka* on p. 350, and one from the *Raghuvamśa* on p. 432. For details see Appendix IV. Among the Kannaḍa quotations, one (p. 199) is from the *Kavirājamārga* of Nṛpatunga (c. 850); one (p. 245) from some work of Guṇavarma I (c. 900); four (pp. 56, 401, 402 and 407) from the *Ādipurāṇa* and two (pp. 118 and 131) from the *Vikramādyunaviyaya* of Pampa (941), one (p. 99) from the *Jināḍksharamāle* of Ponna (c. 950), one (p. 120) from the *Ukhandōmbudhi* of Nāgavarma I (c. 990), two (pp. 57 and 84) from the *Gadīyuddha* of Ranna (993), one (p. 433) from the *Dharmāmṛta* of Nayasēna (1112); three (pp. 62, 316 and 407) from the *Rāmdyāna* of Nāgachandra (c. 1100); one (p. 166) from the *Panchatantra* of Durgasimha (c. 1145); one (p. 263) from the *Dharmaparīkṣhe* of Vṛttavilāsa (c. 1160); three (pp. 87, 362 and 398) from the *Lilāvati* and one (p. 73) from the *Nēmināthapurāṇa* of Nēmicandra (c. 1170); one (pp. 132 and 316) from the *Jagannāthaviyaya* of Rudrabhaṭṭa (c. 1180); three (pp. 166, 186 and 369) from the *Chandraprabhapurāṇa* of Aggḷa (1189); five (pp. 39, 56, 131 and 168) from the *Pushpadantapurāṇa* of Guṇavarma II (c. 1235); one (pp. 372 and 378) from the *Kabbigarakāva* of Āṇḍayya (c. 1235); and one each (pp. 151 and 168) from the *Dharmanāthapurāṇa* and the *Guṇmatasūtri* of Madhura (c. 1385). Further details about these quotations are given in Appendix VI.

There are, again, some Kannaḍa verses which also occur as quotations in other similar works, though their sources are not known. Thus, the verses quoted on pages 93 and 193 are found in the *Kāvyaśāloka*; those on pages 82 and 116 in both the *Kāvyaśāloka* and the *Śabdamaṇidarpaṇa*; those on pages 127, 169, 223, 277, 301, 333 and 401 in the *Śabdamaṇidarpaṇa*; and the one on page 102 in both the *Śabdamaṇidarpaṇa* and the *Kavirājamārga*.

Of the remaining quotations, one on p. 320 in praise of Nṛpatunga, apparently the Rāshtrakūṭa king Amōghavarsha I, is probably taken from an inscription of that

king or from some work written by a *protege* of his. Another on p. 379, which refers to *Kṛishṇa* and his lifting up the *Gōvardhana* mountain for protecting the cows, is apparently a quotation from some *Nēminātha-purāṇa*. A third on p. 87, giving the definition of a *kanda* verse, is quoted from some unknown work on prosody. A fourth on p. 402, which refers to *Arjuna's* attack on a demon in the sky, may be from some *Bhārata*. A fifth on p. 362, which is in praise of *Rāma*, may have been taken from some *Rāmāyaṇa*. A man of the name of *Pushkara* is mentioned in a verse quoted on p. 239. It is not clear who he was. Lastly, a Sanskrit verse containing directions regarding the manner of rubbing oil on the head, quoted on p. 26, appears to have been taken from some medical work.

That our author *Bhaṭṭākalanka* not only composed the *sūtras* but also the gloss *Bhāṣāmaṇjari* and the commentary *Maṇjarīmakaraṇḍa* is clearly stated at the beginning and close of his work in the verses *svōpajña-Śabda-śāsana*, etc., and *yaḥ Karnāṭaka-Śatdaśasanam idaṃ*, etc., respectively. It is also stated on p. 2, and incidentally on p. 14 where it is said that owing to the identity of the authors of the *sūtras* and the *vṛtti* or gloss there can be no objection to the use of the expression *Śabdānuśasanam ārahyatē*. With regard to the writing of the *vṛtti*, our author has only followed the example of his illustrious predecessors such as *Śākaṭāyana*, *Hēmachandra*, *Nāgavarma II* and *Kēśirāja*. The work bears unmistakable testimony to the author's profound erudition and proficiency in the grammatical lore of both the Sanskrit and Kannada languages. In this connection it is necessary to notice a theory started by *Pandit K. Varadachar* of the *Maharaja's College, Mysore*, that the author of the *sūtras* was quite different from *Bhaṭṭākalanka*, the author of the gloss and the commentary, that the former was a great scholar while the latter was an ignoramus incapable of understanding the meaning of the *sūtras*, and that *Bhaṭṭākalanka* laid a false claim to the authorship of the *sūtras* also in order to obtain renown. This is not the place to enter into a controversy with the *Pandit* with regard to this matter. It may, however, be stated that such sweeping remarks based on what I believe to be insufficient grounds do not serve any useful purpose. The *Pandit* picks out some examples and portions of the commentary here and there and bases his criticisms on them.

For aught we know, the examples may be additions made by an ignorant scribe, and there may be doubtful passages in the commentary due to wrong readings, lacunae in the manuscripts used and so on. The printed book may not therefore be quite correct. Credit is no doubt due to the Pandit for his ingenuity and industry, and if he had only employed these in constructive instead of destructive criticism some good would have been done. If a thoroughly accurate manuscript of the work is obtained, it may take away the ground from all his criticisms. At any rate, it is difficult to imagine that a man of our author's position and attainments could be a liar and an idiot.

A glance may now be permitted to the treatises on grammar in the sister languages of Tamil and Telugu. The oldest grammar extant in the Tamil language is the *Tolkāppiyam* by Tṛinadhūmāgni who is generally known as Tolkāppiyar after the name of his work. The author is generally supposed to be a Brāhman, though some scholars are of opinion that he was a Jaina. According to Dr. Burnell the work represents itself to be full of the Aindra system and is closely related to the *Kātantra* and Kachchāyana's Pāli grammar. Its period is supposed to be the early centuries of the Christian era. The next Tamil grammar in point of time is the *Virasōliyam* written by the Buddhist author Buddhāmitra during the reign of the Chōla king Vīrarājendra I (1064-1070). It is stated in this work that the sage Agastya learnt Tamil under the Bōdhisatva Avalōkitēśvara. Two more grammars by Jaina authors are the *Nēminātham* and the *Nannūl*. The former was written by Guṇavīrapandita, while the latter was composed by Pavaṇandi (Bhavanandi) at the instance of Śīyagangan Amārābharanan, a vassal of the Chōla king Kulōttunga III (1178-1217). The *Nannūl*, though perhaps the latest chronologically, has well-nigh superseded all the previous treatises and is now looked upon as the Tamil grammar.

The oldest extant work on Telugu grammar, the *Andhra-śabda-chintāmaṇi*, was written by a Brāhman named Nannayya-bhaṭṭa who flourished during the reign of the Eastern Chālukya king Rājārāja (1023-1063). His work, which consists of 82 Sanskrit verses in the *āryā* metre, has been commented on both in Sanskrit and Telugu by several authors, namely, Appakavi, Ahōbalapandita, Nṛsiṃhapandita, Atharvanāchārya, Bālasarasvatī, Vāsudēva and Sūryappakavi. The next writer on grammar

was Kêtana, the author of the *Āndhra-Bhāṣābhāṣana*, who lived about the middle of the 13th century. Atharva-nāchārya, who appears to have been a Jaina, also wrote an independent work on grammar named *Trīlingaśabdānuśāsana*. He names the Jaina authors Pūjyapāda, Akalanka and Hēmachandra in his work called *Vikṛitīvivēka*, and probably belongs to the 13th century.

The encomium by Dr. Burnell on the *Śabdamaṇīdarpaṇa*, the only Kannaḍa grammar that had been made public at the time that he wrote, may be noted here: "The great and real merit of the *Śabdamaṇīdarpaṇa* is that it bases the rules on independent research and the usage of writers of repute; in this way it is far ahead of the Tamil and Telugu treatises, which are much occupied with vain scholastic disputations." ¹ And with regard to the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana*, Dr. Kielhorn wrote: "The author was evidently a profound grammarian."

A word has to be said with regard to the Appendices to the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana*. Appendix I gives the *sūtras* in the order in which they occur in the work, and Appendix II in their alphabetical order. Appendix III gives in alphabetical order in every case the *sūtras* quoted from the Pāṇiniya, the Śākatāyana, the Kātantra, the Jainendra and the Sārasvata, grammars, and the quotations from the Kāśikā, the Vārtikas, the Mahābhāṣya, the Pāṇiniyaśikṣhā, the Amôghavṛitti and the Nyāsa on it². Appendix IV gives in alphabetical order other quotations from Sanskrit works³, and Appendix V the corresponding *sūtras* from the *Śabdamaṇīdarpaṇa*, the *Kāvya-valōkana* and the *Karṇāṭaka-Bhāṣābhāṣana*. Lastly, Appendix VI gives details about the verses quoted from Kannaḍa poets. To facilitate reference, an index of all the technical terms occurring in the work is supplied at the end.

The present edition of the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana* is based on a collation of the following palm leaf manuscripts:—

(1) and (2). The Mysore Oriental Library manuscripts Nos. 141 and 142. In No. 141 the first leaf as well as a portion of the second is gone. Both the manuscripts

¹ *The Andhra School of Grammarians*, 58.

² The heading *Ashtādhyāyi* is wrongly continued on pp 515-521.

³ Four of our author's verses are included among the quotations by mistake.

begin with *sūtra* 3 followed by the commentary. No. 142 is more accurate than the other.

(3) A manuscript received from the late Mr. B. Mallappa of Mysore. This is incomplete though pretty correct as far as it goes. It wants five leaves at the beginning and goes only as far as *sūtra* 210. Further, it contains only the *sūtras* and the commentary, but not the *vṛtti* or gloss. No. 142 of the Oriental Library, referred to above, and this appear to be copies of the same original.

(4) A manuscript lent by Mr. B. Padmaraja Pandit of Châmarâjanagar. It contains only the *sūtras* and the *vṛtti* but not the commentary. This is complete but incorrect.

(5) A similar manuscript from the library of the Jaina *maṭha* at Śravaṇa Belgola. This was consulted only from *sūtra* 210.

To conclude. I am perfectly conscious that this revised edition of the *Karṇātaka-Sabdānuśāsana* is not quite free from mistakes, but I have endeavoured to make it as accurate as the manuscripts at my disposal rendered it possible.

ಭಟ್ಟಕಲಬ್ಜದೇವಕೃತ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ,

ಭಾಷಾಮಂಜುರೀ ನಾಮ ವೃತ್ತಿ ಸಹಿತಂ.

ನಮಃ ಶ್ರೀವತ್ಸರಮಾನಾಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾವಿಭಾಸಿನೇ |
ಸರ್ವಭಾಷಾಮಯಾ ಭಾಷಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾಮ್ಬುಜಾತ್ ||

[Obeisance to the holy Vardhamāna, shining with all wisdom, from the lotus of whose mouth proceeded Speech in the form of every language.]

ಮಂಜುರೀಮಕರವದ್ ನಾಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.

ಶ್ರಿಯಂ ದೇಯಾದ್ಯಸ್ಯ ತ್ರಿಭುವನಗುರೋರಾಸ್ಯಕಮಲಾ |
ದು¹ದೇ ತ್ಯೇಕಾ ಭಾಷಾ ಸ್ವಯಮಖಿಲಭಾಷಾವಪುರಃ ||
ಪುನೀತೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ ಸಮುದಧ ಧುನೀತೇ²ಖಿಲತಮಃ |
ಸ ನೋ ದಿವ್ಯಾವ್ಯಾಹತತನುಮಪಿ ಶ್ರೀಜನವಿಭುಃ ||
ಸೋಪಜ್ಞ ಶಬ್ದಶಾಸನವೃತ್ತೇರ್ಭಾಷಾದಿಮಂಜುರೀನಾಮ್ನುಃ |
ತನವಾನಿ ಮಂಜುರೀಮಕರವದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾವಲ್ಪೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ||
ಮದಬೋಧಾದಿಮರುತಾ ಯತ್ತದತ್ರಾಗತಂ ರಜಃ |
ಪ್ರವರ್ತಧ್ಯಂ ನಿವಾರ್ಯಾ ಜಲಧಾವಿನ ವೀಚಯಃ ||

[May he grant us prosperity and a divine and unconfined body, the teacher of the three worlds, from whose lotus mouth issues one Speech, itself the embodiment of every language, which purifies the entire three worlds while driving away all darkness—even the holy lord Jina.]

The vṛtti (or gloss), called Bhāṣā-mañjarī, of the Śābda-sāśana composed from my own knowledge, will I extend a little by a vyākhyā (or commentary) called Mañjarī-makarandah.

Whatever dust may here collect from the gusts of my ignorance, do ye, revered ones, enter upon the study, washing away as waves in the ocean.]

ಅಧಾತಃ ಶ್ರೀಮದನವದ್ಯಸ್ಯಾದ್ಯಾದಿವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವಪ್ರಭುತ್ವವಿಘ್ನೇಷೈತಸಕಲಸರ್ವಧೈ
ಕಾಂತವಾದಪ್ರಭುತ್ವೋ ಭಟ್ಟಕಲಂಕದೇವಃ ಸಕಲವಿಷಯಾನುಜಿಘ್ರಾಪಾರತಂತ್ರ್ಯನಿ
ಯಂತ್ರೀತನಿತಾಂತಕಾಂತಸ್ಯಾಂತಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಇಹ ಲೋಕೇ ವಾಚ್ಯಲಗ್ನಸ್ತಾನಾಂ ಪ್ರವ
ಕ್ತೃಣಾಂ ಶಿಷ್ಯಾನುಸಲಾಲೃತ್ವಂ ಆತ್ಮಶಾಸನಶೋಭಾತ್ಯಲಾಭವಕಾರಿತ್ವಂ ಚ ಅನಿಷ್ಠಂ
ಫಲಂ ಪರಿಜಿಹೀರ್ಮಹಃ,

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾರ್ಥವಿದ್ಯಾಃ ಶಬ್ದನಿಬಂಧನಾಃ |

ಇತ್ಯಾದಿವಚನೈಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರದೀಪಭೂತಂ ವಾಚ್ಯಲಾನಾಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿತರೂಪಂ ಪದಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಯತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ನಿಶ್ಚೇಯಸಸಾಧನಂ ಚ ನಾಪರಂ ಲೋಕೇ ವ್ಯಾಕರಣಾದಿತ್ಯಾಕಲಯ್ಯ. ತತ್ರ ಸರಸಪರಿಪತ್ಯಾಚರೂಢವಿದ್ತ್ವವೀನಾಂ ಪೂರ್ಣಂ ಕರ್ಣಾಟನೇನ ತೋರ್ಣಂ ಬೇತಶ್ಚ ಮತ್ತಾರಕಾರಿಣೀ ಚ ಕಾರ್ಣಾಟಕೈಃ ಗೀರ್ವಾನ್ಯೇತಿ ನಿರ್ಣೇಯ, ತದ್ವಿಷಯಕಾರ್ ಭೂಯಸೋ' ಪಿ ಚಿರಂತರ್ನಾ ದುರಂತಚಿಂತಾಸಂತ ತಿದಂತುರಿತವಚಃಕಂಧಾಗ್ರಂಧಿಲಾಃ ಗ್ರಂಥಾಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದುಪೇಕ್ಷಾವಿಷಯಾನವಮನ್ಯಾನಃ, ಭೂತಲನೂತಪೂತನೂತನನಿಬಂಧನನಿರ್ಮಾಣೇಽರಪಿ ಅಪಶುಬ್ದಪರಿಹಾರೇಣ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಭಾಗಪದರ್ಶನವಾರ್ವಕ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಥಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದನರೂಪ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಭೂತಾರ್ ಸಿದ್ಧಿ ಕಬ್ಬಾನುಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಮಕಾಮಃ, ತತ್ರ ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಿಪಕ್ಷಮೇಃ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೇರಾನಂತ್ಯೇನ ಅನುಷ್ಠಾನಮುಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿರೇನ ಶ್ರೇಯಸೀ ಇತ್ಯಾಶ್ಚೈಸ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪಗ್ರಂಥಂ ಸುಖೋಪಾಯಂ ಸಂಕೋರ್ಣಂ ಅನವಧ್ಯಂ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಪಯವತ್ತಿದ್ಧಾಹೀತ್ಯಾದಿ 'ದ್ವಿನವತ್ಯುತ್ಪರಪಂಚಕತಸೂತ್ರಾತ್ಮಕಂ ಪಾದಚತುಷ್ಪಯವಿಷಯಂ ಏಕೋತ್ತರತಾನುಷ್ಠುಪ'ಭಿಲ್ಲೇಕಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಮಿತಂ ಕಬ್ಬಾನುಶಾಸನಾಭಿಧಾನಂ ಗ್ರಂಥಂ ಶೋಗ್ರತೃಕರಾಜಕಂ ನಿರ್ಮಾಯ, ತಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ಸಾರವದನಲ್ಪಾರ್ಥಸೂಚಕ ಸ್ವಲ್ಪಾಕ್ಷರರೂಪ ಸೂತ್ರಸಮುದಯಕಲ್ಪಿತಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನುಮಿತೋ' ಲ್ಪಧಿಯಾಂ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯ ಇತಿ ತದನುಚಿಘ್ನಜ್ಞಯಾ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿವರಣರೂಪಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜುರೀಸಮಬಾಹ್ಯಂ ವೃತ್ತಿಂ ಚಿಕೀರ್ಷುಃ ತದಾದಾ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ನಿರ್ದೃತ್ಯಾಹಪರಿಸಮಾವೃತ್ತಿದಿಕಂ ಫಲಮುದಿಸ್ಯ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಿಪಾಪ್ತಂ ಸ್ವಕೃತಂ ಮಂಗಲಂ ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ನಿಬದ್ಧಾತಿ...ನಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ

ಯದ್ಭಿಃ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಿಪಾಪ್ತ ಗ್ರಂಥಾದಿಕರ್ತವ್ಯತಾಕಂ ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಾನುಸ್ಮರಣರೂಪಂ ಮಾನಸಿಕಂ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾಂಗಾದಿನಮಸ್ತು ರೂಪಂ ಕಾಯಿಕಂ ವಾ ಮಂಗಲಂ ಅನಿಬದ್ಧಮೇವ ಮಲಗಾಲನಮಂಗಾದಾನೋಭಯಶಕ್ತಿನಿಷ್ಪಂ ಸತ್ ಪ್ರಾರಿಪ್ಪಿತಪ್ರತಿಬಂಧಕದುರಿತಾಪನೋದನೇ ತತ್ಪರಿಸಮಾಪಕಪುಣ್ಯಪಾದನೇ ಚ ಸಮರ್ಥಮಿತಿ ನಿರರ್ಥಕೋ ನಿಬದ್ಧಮಂಗಲಕರಣಪ್ರಯಾಸಃ ತಥಾಪಿ ತಂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಿಪಾಲಯಿತ್ಯತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಕೃಪಿತತ್ವತ್ಯಂ ಉಪಕಾರಸ್ಮತ್ವತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಅಸ್ತುತಾಂ ಚ ಪ್ರಕಟೇಕರ್ತುಂ ನಿಬದ್ಧಮೇವ ಮಂಗಲಂ ಸಮರ್ಥಂ ನಾನ್ಯಾದಿತಿ ಸರ್ವೇ' ಪಿ ತಂತ್ರಕಾರಾಃ ತದಾದಾ ತನ್ನಿಬದ್ಧಂತಿ ಅನ್ಯಥಾ ಮಂಗಲಪರಿಸಮಾಪ್ತೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಂ ಅನ್ಯಯವ್ಯತಿರೇಕಸಹಕೃತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಂ ಸಿಕ್ಕಿ ನ್ವತಾಂ ವಿದುಷಾಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿರೂಪಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾದೇವ ನಿಶುದ್ಧೈತಿಶಯಾದಿಸಮಗ್ರಂ ಮಂಗಲಂ ಕೃತಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯೇ' ಪಿ ಅಪರೇ ಪಾಮವಿದುಷಾಂ ತು...ಕಿಮಯಂ ಗ್ರಂಥಕಾರೋ ನಾಸ್ತಿ ಕೃತಘ್ನೋ ವಾ, ಯೇನಾನೇನ ಇಷ್ಟಾದೇವತಾನಮಸ್ತುರೋ ನ ಕೃತಃ—ಇತಿ ನ ತತ್ರ 'ನಿಷ್ಕಂಪಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಫಾದಿತಿ ನಿಬದ್ಧಮಂಗಲಕರಣವರ್ಧಕವದೇವೇತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಂ.

ತನ್ನಿಬಂಧನಶ್ಲೋಕಶ್ಚಾಯಂ—

ನಮಃ ಶ್ರೀವದ್ಧರ್ಮಾನಾಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾವಭಾಸಿನೇ ।

ಸರ್ವಭಾಷಾಮಯಾ ಭಾಷಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾಂಬುಜಾತ್ ॥ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಶ್ಲೋಕೇ ಅಸ್ತು ಕರೋಮಿ ಇತಿ ವಾ ತಿಬಂತಂ ಪದಮಧ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಂ .
ಗವ್ಯಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಾದಾನಮಧ್ಯಾಹಾರಃ— ಇತಿ ಲಕ್ಷ-
ಣಲಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಮಪರಿಪೂರ್ಣಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಾ-
ನ್ವಯಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಪದಾ ೨೦ ನಿರಪೇಕ್ಷಃ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಂ— ಇತಿ ವಾಕ್ಯಲಕ್ಷ-
ಣಾಭಾವಾತ್. ¹ಸಾರ ಸಾರಪದೇ ವ್ಯಾಕರಣೇ ಪಿ—ಅಕ್ಷಾ ವಾಕ್ಯಂ (ಶಾ 1-1-59) ಇತಿ
ವಾಕ್ಯಲಕ್ಷಣಕಧನಾಚ್ಚ, ತಿಬಂತಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತ್ವಾತ್ ತದುಕ್ತಂ—

ಪರಾರ್ಥೇ ಸ್ವಾರ್ಥನಿಕ್ಷೇಪಾದಪ್ರಧಾನಂ ವಿಶೇಷಣಂ ।

ವಿಶೇಷ್ಯಂ ತು ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ ॥ ಇತಿ.

ಅತಃ ಕ್ರಿಯಾಪದಾಧ್ಯಾಹಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಏವ.

ಏವಂ ಚ ಅಧ್ಯಾಪ್ಯತಾಸ್ತುಪದಸ್ಯ ಅಕರ್ಮಕಥಾತೂತ್ವನ್ನತ್ಯೇನ ಕರ್ಮಾಕಾಂ-
ಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವೇ' ಪಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾಂತತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಕರ್ತೃತಾಮಾಪನ್ನಂ ಇತ್ಯು-
ಪೇಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ. ಕರೋಮಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಚ—ಅಸ್ತದ್ವೃತ್ತಮಃ (ಕಾ. 3-1-7,
ಪಾ 1-4-107) ಇತ್ಯನೇನ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ 'ಪೃಸ್ತತ್ವದೇ ಸಾಧನಮಹಿಮ್ನೈವ
ಅಪವಿತಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತೀತಾ ಸತ್ಯಮಪಿ ಕರೋತೇಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಕರ್ಮ-
²ತಾಮಾಪನ್ನಂ ಇತ್ಯುಪೇಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ ಏನಾಮುಭಯೋಂ ಚ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಮಾಪ್ತರಯ
ನ್ನಹ—ನಮಃ ಇತಿ.

ನಮಶ್ಚಬ್ದೋ' ಯಮವ್ಯಯಃ ಪ್ರಥಮಾಂತೋ ದ್ವಿತೀಯಾಂತೋ ವಾ; ಪೂಜಾ-
ವಚನಃ ಪ್ರಹ್ಲೀಭಾವವಚನೋ ವಾ. ಯದ್ಯಪಿ ಅನನ್ಯಯೋ' ಪಿ ನಮಶ್ಚಬ್ದೋ'
ಸ್ತಿ—ನಮೋ ಪರಿವಸ್ತಪಸಃ ³ಕೃಚ್ (ಶಾ. 4-1-40) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ತದುಭಯಸ್ಯಾಪಿ
ನ್ಯಾಸಕೃತಾ ದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್,

ತ್ವಾಮಂತರೇಣ ನಮಸಾಮವಸಾನಭೂಮಿಂ ।

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾಚ್ಚ, ತಥಾಪಿ ಅತ್ರಾಯಮವ್ಯಯ ಏವೇಷ್ಟ್ಯವ್ಯಃ ಅನ್ಯಥಾ
ಶ್ರೀವದ್ಧರ್ಮಾನಾಯೇತ್ಯಾದಿ ಚತುರ್ಥೀ ನಿರ್ಗಮಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ ನನು ನೇಯಂ ಕಾರಕೀ
ವಿಭಕ್ತಿಃ ಅಪಿ ತು ದೇವಪದಿಕೇ, ತತ್ರ ಚ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ನಮಶ್ಚಬ್ದಯೋಗವಾತ್ರಂ
ನಿಮಿತ್ತಸುಭಿ⁴ಹಿತಂ ನ ತು ಅವ್ಯಯಾನವ್ಯಯವಿಶೇಷ ಇತಿ ಕಧಮಿಯಂ ನಿರ್ಗಮಿ-
ತ್ವೇತಿಚೇನ್ನ, ನಮಃ ಸ್ಯಸ್ತಿ ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಧಾಲಂ ವಪಡ್ಯೋಗೇ (ಕಾ. 2-4-26) ಇತಿ
ಸೂತ್ರೇ ಅವ್ಯಯಸಾಹಚರ್ಯೇಣ ಪಾರಾತ್ ನಮಶ್ಚಬ್ದೋ' ಪಿ ಅವ್ಯಯ ಏವೇತಿ

¹ ಸರ್ವ. ² ತಾಪನ್ನ. ³ ಕೃಚ್ಛಿತಿ ⁴ ಮತಂ.

ನಿರ್ಣಯಾತ್. ವೃತ್ತಿಕಾರೇಣಾಪಿ—ನಮ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರವ್ಯವ್ಯಯೋಗೇ—ಇತಿ ವಿವೃತ
ತ್ವಚ್ಚ ಅನವ್ಯಯನಮವ್ಯವ್ಯಯೋಗೇ ತು ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿಭಕ್ತಿರ್ಭವತಿ

ತ್ವಾಮೇವ ಭೂಯಾಸಿ ನಮಾಸಿ ಯಾಂತಿ | ಇತಿ,

ತವಾಂಘ್ರೋರ್ನಮಸೋ ದೇವ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಕಿಮು ವರ್ಣ್ಯತೇ |

ಇತಿ ಚ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತಿ.

ಕಸ್ಯಾ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ —ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾಯ ಇತಿ.

ಪುಣ್ಯವತಃ ಪುರಾಣಾ ಶ್ರಯತ ಇತಿ ಶ್ರೀಃ ಸಂಪತ್ತಿಃ. ಶ್ರೀಃ ಸೇವಾಯಾಮಿ
ತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕ್ವಿನ್ವೇ ವಿಧಾನಾತ್ ಸಮವಸರಣಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಬಹಿರಂಗಾ
ಅನ ತಚಕತುಷ್ಠಯಸ್ವರೂಪಾ ಅಂತರಂಗಾ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಶ್ರೀರಿತ್ಯಚ್ಛೇತೇ ವರ್ಧಮಾ
ನಶಬ್ದಃ ಪಶ್ಚಿಮತೀರ್ಥಕರೇ ರೂಢಃ, ವೀರಜಿನೇಶ್ವರಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಶ್ರಿಯಾ ಉಪಲಕ್ಷಿತೋ
ವರ್ಧಮಾನಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪೀ ಸಮಾಸಃ ಮಯೂರವ್ಯಂ
ಸಕಾದಿತ್ಯಾತ್ (ಶಾ 2-1-79) ಸಾಧುಃ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಶ್ಚಾಸಾವರ್ಧಮಾನಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾ
ನ ಇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವ ಸಮಾಸಃ, ಅಭೇದಸಾಚಕತಯಾ ಕರ್ಮಧಾರಯಸ್ಯ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್.

ನನು ಕರ್ಮಧಾರಯೇ ತು ಸಮಸ್ಯಮಾನಯೋಃ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣವಾಚಕಯೋಃ
ಶಬ್ದಯೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಭವಿತವ್ಯಂ—ವಿಶೇಷಣಂ ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಕಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮ
ಧಾರಯಶ್ಚ (ಶಾ 2-1-54) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತಚ್ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ನ ಘಟತೇ. ಭಿನ್ನಪ್ರವೃ
ತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಶಬ್ದಯೋಃ ಏಕತ್ರಾರ್ಥೇ ವೃತ್ತಿಹಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ. ಯಥಾ
ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ತತ್ರ ಹಿ ನೈಲೋತ್ಪಲತ್ವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕಯೋಃ
ನೀಲೋತ್ಪಲಶಬ್ದಯೋಃ ಏಕತ್ರ ನೀಲಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೋತ್ಪಲಪಿಂಡರೂಪೇ¹ ಧೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ
ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ತನ್ನಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ನೈಲೋತ್ಪಲತ್ವಯೋಃ ಏಕತ್ರ ನೀಲೋತ್ಪಲೇ ವೃತ್ತ್ಯವಿ
ರೋಧಾತ್, ನಿಮಿತ್ತವತಿ ಚ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್.

ನನು ನೈಲೋತ್ಪಲತ್ವಯೋರಪಿ ಕಥಮೇಕತ್ರ ವೃತ್ತ್ಯವಿರೋಧಃ? ನೈಲಸ್ಯ ನೀಲ
ಗುಣವಿವ ವೃತ್ತೇಃ, ಉತ್ಪಲತ್ವಸ್ಯ ಚ ಉತ್ಪಲವಿವೇತಿ ನ ಹಿ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣನಿಯತಂ ಜಾತಿ
ದ್ವಯಮೇಕತ್ರ ಸಮವೈತಿ. ಸಾಂಕರ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಏವತ್ಯಬದಿರತ್ವಯೋರಪಿ
ಏಕತ್ರ ವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತಿಚೇತ ಉಚ್ಯತೇ—ನ ಹಿ ವಯಂ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣನಿಯತಂ
ಜಾತಿದ್ವಯಂ ಏಕತ್ರಾವಿರುದ್ಧವೃತ್ತಿ ಬ್ರೂಮಃ, ಯೇನೇದಂ ಸಾಂಕರ್ಯಪಾದನಂ ಶೋಭೇ
ತ. ನೈಲಂ ಚ ನ ಗುಣತ್ವವಾಂತರಜಾತಿಃ, ಯೇನ ನೀಲಗುಣವೃತ್ತಿನೈಯತ್ಯಾತ್ ಉತ್ಪ
ಲವೃತ್ತಿವಿರೂಢೇತ. ಅಪಿ ತು ನೀಲಗುಣವಿವ. ತಥಾಹಿ—ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವಭಾವತೋ
ಗುಣವಾಚಕಾ ಗುಣವಾಚಕಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ. ತತ್ರ ಯೋ ನೀಲಶಬ್ದೋ ಗುಣವಾಚಕಃ
ತದಾ ನೈಲಂ ನಾಮ ನೀಲಗುಣವೃತ್ತಿಜಾತಿರೇವ ಯಶ್ಚ ನೀಲಶಬ್ದೋ ನೀಲಗುಣವಿಶಿ
ಷ್ಟಂ ಗುಣಿನವಾಹ, ತದಾ ನೈಲಂ ನಾಮ ನೀಲಗುಣವಿವ ಗುಣವನ್ನಿಷ್ಠಾ ಸಾಧಾರಣಭ
ವೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ. ಏವಂ ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ನೀಲಶಬ್ದೋ ನ ಗುಣವಾಚಕಃ, ಅಪಿ ತು ಗುಣಿ
ವಾಚಕಃ ಏವ. ಅತ ಏವ ವಿಶೇಷ್ಯಾರ್ಥಿನತಯಾ ನೀಲಮಿತಿ ನಪ್ತಂಸಕಲಿಂಗಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.
ಅನ್ಯಥಾ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಏವ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತ—

¹ ಶ್ರೀಃ.

ಗುಣೇ ಶುಕ್ಲಾದಯಃ ಪುಂಸಿ ಗುಣಿಲಿಂಗಾಸ್ತು ತದ್ವತಿ | ಇತಿ ವಚನಾತ್ .
ತಥಾಚ ನೀಲೋತ್ಪಲಶ್ಚಪ್ರಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ನೀಲಗುಣೋತ್ಪಲತ್ವಜಾತ್ಯೋಃ ಏಕತ್ರ
ಪ್ರಪ್ತೀರವಿರುದ್ಧ್ಯವಃ. ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸಂಭವಾತ್ ನೀಲೋತ್ಪಲವಿತಿ ಕರ್ಮ
ಧಾರಯಃ ಸುಘಟಃ.

ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ದುರ್ಘಟ ಏವ : ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸಂಭವಾತ್.
ತಥಾಪಿ-ಶ್ರೀಶಬ್ದೋ ಲಕ್ಷ್ಯಗ್ರಾಮೀವ ಪ್ರವರ್ತತೇ ನ ವರ್ಧಮಾನೇ ವರ್ಧಮಾನ
ಶಬ್ದೋ¹ ಏ ವಕ್ಷ್ಯಮತೀರ್ಥಕರ ಏವ ನ ಶ್ರಿಯಾಂ ಇತಿ ನೇಮಾವೇಕತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರವ
ರ್ತಿನಾ . ತತ್ಪ್ರಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಶ್ರೀತ್ವವರ್ಧಮಾನತ್ವಯೋಃ ಧವತ್ವೇವದಿರತ್ವವತ್
ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಭಾವಾತ್. ನಃ ವರ್ಧಮಾನಃ ಶ್ರೀರ್ಭವತಿ, ಅಪಿ ತು ಶ್ರೀರ್ವಾ ಶ್ರೀರ್ವಾ
ನ ವರ್ಧಮಾನಃ, ಅಪಿ ತು ವರ್ಧಮಾನಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಸೀ ಇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ
ಭಾವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಇತಿ.

ಅಶೋಚ್ಯತೇ-ಶ್ರೀಶಬ್ದ ಏವ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಾಃ ಸ್ವೋಪಲಕ್ಷಿತಮಾಲಕ್ಷ್ಯಯೀತಿ
ನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ಕ್ವಚಿತ್ ಶ್ರಿಯಾ ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹೋ² ಏ
ಪೂರ್ವಪದೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥದೋಷತನಾರ್ಥಃ : ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋಃ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವನಿಯ
ಮಾತ್ ಅತ ಏವ ವೃತ್ತಿಕಾರೋ³ ಏ-ಉಪ್ಯಮುಖಃ ಪುರುಷಃ, ಪಿತೃಸ್ಥಾನೋ ಬ್ರಾ
ಹ್ಮಣಃ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಃ ಉಪ್ಯಸ್ಯ ಮುಖಮಿವ ಮುಖಂ ಯಸ್ಯ, ಪಿತುಃ ಸ್ಥಾನಮಿವ
ಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ಉಪ್ಯಶಬ್ದಃ ಉಪ್ಯಮುಖತುಲ್ಯೇ ವರ್ತತೇ, ಪಿತೃಶಬ್ದ
ಶ್ಚ ಪಿತೃಸ್ಥಾನತುಲ್ಯೇ ಇತ್ಯೇಕಾರ್ಥ ಏವೇತ್ಯನಾಚ್ ಅತೋ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಾಃ ಸಾಮಾನಾ
ಧಿಕರಣ್ಯಸಂಭವಾತ್ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ ನ ಕಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಯದ್ವಪಿ ಶ್ರೀತದ್ವತೋಃ ಪರಾಯಪರಾಯಣೋಃ ಭೇದಾಭೇದೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರ
ಣ್ಯಂ ಸುಘಟಮೇವ. ಅತ್ಯುಚಿತಮಭೇದೇ ಭೇದ ಏವ ವಾ ಘಟೋ ಘಟ ಇತಿವತ್ ಘಟಃ ಪಟ
ಇತಿವಚ್ಚ ತದಸಂಭವಃ. ತಥಾಪಿ ಸ್ಯಾದ್ವಾದಮುದ್ರಾಮುದ್ರಿತಸ್ಯ ವಸ್ತು ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೇದಾ
ಭೇದಸಿದ್ಧಿವಪಿ ವೈಯಾಕರಣೀತ್ಯಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕವ್ಯವಹಾರಾನುಸರಣೇನ ಪ್ರಯೋಗಾನು
ಸರಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಏವಂ ಪ್ರತ್ಯಪಾದಿ. ತದುಕ್ತಂ ವೃತ್ತಾ ಸರ್ವಲಿಂಗಸಂಖ್ಯೇ ವಸ್ತುನಿ
ಸ್ಯಾದ್ವಾದಮನುಪಪತ್ತಿ ಮುಖೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾನುಪಾತಿನಿ ಚ ಶಬ್ದಾತ್ಮನಿ ರೂಢಿತಃ ತತ್ತ
ಲ್ಲಿಂಗಸಂಖ್ಯೇವಾದಾನವ್ಯವಸ್ಥಾ ಅನುಪಸರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ.

ನನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಮಿಚ್ಛತಾ ಮಂಗಳಮಾಚರಣೀಯಂ ತಚ್ಚ ಮಂಗಳಂ
ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪರಮಾತ್ಮನಮಸ್ಥಾರರೂಪಂ ನತು ತದ್ವಿಶೇಷವಸ್ತು ಪ್ರತಿರೂಪವೇವೇತಿ
ನಿಯಮಃ ತಥಾಚ ತ್ರಿಕಾಲಸಂಭವಿಸರಮಜನೇಶ್ವರಸಮುಪಯೇ ಸತ್ಯಪಿ ಕಿನಿಮಿಂಧನೋ⁴
ಯಂ ವರ್ಧಮಾನತೀರ್ಥಕರಸ್ಯೈವ ನಮಸ್ಕಾರ ಇತಿಚೇತ — ಸತ್ಯಂ ಐದಂಯುಗೀನಧ
ಮರ್ತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇನ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಕರ್ತಾ ನಾಸ್ಯ ಇತಿ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನತೀರ್ಥಕರೋ
ನಮಸ್ಕೃತಃ, ಸಕಲಪರಮಾತ್ಮನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಅಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಾತ್, ಇತರೇಷಾಂ
ದವಿಷ್ಕೃತ್ಯಾತ್, ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿರ್ಗರೀಯಸೀ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್,
ತಾವತ್ಯವ ಚಾರಿತಾರ್ಥಾಚ್ಚ.

¹ ಇತ್ಯತ್ರ ದುರ್ಘಟ.

ಯದಿ ಚ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವವಿಶೇಷಾತ್ ತೇ ಸ್ವವಶ್ಯಂ ನಮಸ್ಕಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯಭಿನಿವೇಶಃ, ತರ್ಹಿ ತನ್ನಮಸ್ಕಾರೋ ' ಪಿ ಕೃತ ಏವ : ಅಸ್ಯೈವ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರ್ಥಕರೇ ರೂಢಸ್ಯಾಪಿ ಯೋಗವಿಶೇಷಾವಲಂಬನಃ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯವಾಚಕತ್ವಾತ್ ತಥಾಪಿ — ಶ್ರಿಯಾ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ವರ್ಧತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇಧತ ಇತಿ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯಃ, ಸಂತಾನಾವೇಕ್ಷಯಾ ತೀರ್ಥಕರಸಮುದಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತಮಾನತ್ವಾತ್ . ತದುಕ್ತಂ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಮುಖ್ಯಮಂತಃಪದ್ರವಾದ್ಯೈಃ —

ಸರ್ವಜ್ಞೋ ' ನಾದಿಮಧ್ಯಂತಃ | ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ.

ನನು ಏವ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾಶ್ರಯಣೇ ವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೇಷ ಣವಾಚಿತ್ಯಾತ್ ಸೂರ್ವಸಿಪಾತನೇನ ಭವಿತವ್ಯಂ — ವಿಶೇಷಣಸರ್ವಾದಿಕಂಬ್ಯಂ ಬಹುವ್ರೀಹಾ (ಶಾ. 2-1-110) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ತಥಾ ಚ ವರ್ಧಮಾನಶ್ರೀಕ ಇತ್ಯೇವ ಸಾಧುಃ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಇತಿಚೇತ ಸತ್ಯಂ. ಭಾರ್ಯೋಢಾಽಪು | ಶಾ. 2-1-11) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ವಿಶೇಷ್ಯವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಕಲ್ಪತಃ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಸಂಭವಾತ್ . ಯಥಾ ಉತ್ಸರ್ಗಾಃ ಭಾರ್ಯೋಢ, ಜಾತಪುತ್ರಃ ಪುತ್ರಜಾತಃ ಇತಿ ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇ ' ಪಿ ಶ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಸಂಭವಾತ್ ನಾಸಾಧುತ್ವಮಿತಿ.

ಅಥವಾ ಅವ ಸಮಂತಾತ್ ಋದ್ಧಂ ಮಾನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸೂಚಾ ವಾ ಯಸ್ಯಾಸಾ ಅವ ದ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಶ್ಯತ

ವಪ್ಪಿ ವಾಸುರೀಲೋಪಮನಾ ಶ್ಲೋಕಪರ್ವಯೋಃ |

ಇತಿ ಅವಶ್ಯಸ್ಯ ಅತೋ ಲೋಪಂ ವಿಧಾಯ ವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಂ ಪ್ರಸಾದ್ಯ ತತಃ ಶ್ರೀ ಶಬ್ದೇನ ಪೂರ್ವಪದೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಮಾಸಾಶ್ರಯಣಾತ್ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಃ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯವಾಚಕೋ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯ ಇತಿ ತನ್ನಮಸ್ಕಾರಃ ಕೃತ ಏವ. ಅತ ಏವ ಭಗವದ್ವಿದ್ಯಾನಂದಸ್ಯಾಮಿವಾದಾಃ ಅಪ್ತಮೀಮಾಂಸಾಲಂಕಾರೇ ಶ್ರೀಯಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಸ್ಯ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯಸ್ಯ—ಇತಿ ವಿವೃತವಂತಃ.

ನನು ಅಸ್ತೀವಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾಶ್ರಯಣೇನ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯಃ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರ್ಥಕರೋ ವಾ ನಮಸ್ಕಾರವಿಷಯಃ, ತಥಾಪಿ ಲೋಕೇ ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ನಮಸ್ಕಾರೋ ಯುಕ್ತೋ ನಾಸಿದ್ಧಸ್ಯ. ತತ್ತಿದ್ದಿನ್ತು ಲಕ್ಷಣತಃ ಪ್ರಮಾಣತಃ ಭವತಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ ಇತಿ ಸರ್ವವಾದಿಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್. ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾದ್ವಾದಮತೇ ಪ್ರಮಾಣನಯನಿಚ್ಛೇಸಾನುಯೋಗೈರೇವ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಾಧಿಗಮೋ ನ ತು ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣ ಮಾತ್ರಾತ್, ತಥಾಪಿ ಅನಂತರೂಪತ್ವಕತಯಾ ಪ್ರಮಾಣವ್ರತಿಪನ್ನೇ ವಸ್ತುನಿ ತದಂತರೂಪೈಕೈಕಧರ್ಮ್ಯಾ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾನ್ಯಃ ಇಚ್ಛಾವಶಾತ್ ನಿರ್ದೇಶದಿಪೃಚ್ಛಾ ಯಾಮನುಯೋಕ್ತಮಿಚ್ಛದ್ಭಿಶ್ಚ ಅವಶ್ಯಂ ವಸ್ತುಂ ಶರಧೀರೂಪನಯಾದೀನಾಮೇಷ್ಯವ್ಯತ್ಯೇ ' ಪಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಸ್ತುಸಾಧನಂ ತು ಪ್ರಮಾಣಾದೇವ ಭವತಿ—

ಪ್ರಮಾಣಾದರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಃ | ಇತಿ ವಚನಾತ್

ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುನಃ ಕಥಂಚಿತ್ ಇತರಾಭಿನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಅವಶ್ಯಕೇತರಭೇದಸಿದ್ಧಸ್ತು ಅನು
ಯೋಗವಿಶೇಷರೂಪನಿದರ್ಥಶಾಖಾಪರಾಪರಾಪರಾಪರಾಪರಾದೇವ ಭವತೀತಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಯೋ
ರುಪಯೋಗಃ.

ತತ್ರ ನಮಸ್ಕಾರವಿಷಯಭೂತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಇತ್ಯಾಕಾಂ
ಕ್ಷಾಯಾಂ, ತಸ್ಯ 'ಜೀವೇಭ್ಯೋ' ಚೇತನೇಭ್ಯಶ್ಚೇತನೇಭ್ಯಶ್ಚ ಅಸರ್ವಜ್ಞೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವ
ರ್ತನೇನ ಅಸಾಧಾರಣಸ್ಯ ರೂಪಲಕ್ಷಣಪ್ರಣಯನಪರಂ ವಿಶೇಷಣಮಾಹ — ವಿಶ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ

ವಿಶ್ವಂ ಸಮಸ್ತಂ ದ್ರವ್ಯಪರಮಾತ್ಮಕಂ ಜೀವಾಜೀವಪ್ರಭೇದಂ ಅತೀತಾನಾಗ
ತವರ್ತಮಾನತ್ರಿಕಾಲಗೋಚರಂ ಅನಂತಾನಂತಂ ವಸ್ತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ ವಿದ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಂ,
ವೇದಯತೀತಿ ನಾ ವೇದ್ಯತೇ ಅನಯೇತಿ ನಾ ವೇದನಮಾತ್ರಮಿತಿ ನಾ ವಿದ್ಯಾ ಇತಿ ವೃತ್ತಿ
ತ್ವೇಃ; ವಿದ ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧೃತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕರಣೇ ಭಾವೇ ಚ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತೇಃ—
ಕೃದ್ಭವುಲಂ (ಶಾ 4-3-56) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಉಪಯೋಗಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಅತ್ಯದ್ರವ್ಯ
ಸ್ಯ ಸಾಕಾರಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣಪರಮಾತ್ಮಸ್ಯ ಚ ಕಥಂಚಿತ್ ಭೇದಾಭೇದಲಕ್ಷಣತಾದಾತ್ಮ್ಯ
ಸಂಬಂಧವಿಚ್ಛೇತಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಾಧಕತಮತ್ಯಾಶಕ್ತಿವಿವಕ್ಷಾಯಾ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್.
ಅವಭಾಸತ ಇತ್ಯೇವಂಶೀಲೋ ವಭಾಸೀ, ಸಮಂತಾದ್ಧೃತನೇಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವಿಶ್ವ
ಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾ, ಯುಗಪ್ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಪರಮಾತ್ಮಯವಿಷಯಕ್ರಮಕರಣವ್ಯವಧಾನಾ
ತಿವರ್ತಿ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯರ್ಥ ತಯಾ ಅವಭಾಸಿನೇ, ಅವಿಭಾಜ್ಯವಸಂಬಂಧೇನ ತದಾ
ತ್ಮಕತಯಾ ದ್ವೈತನಸ್ವಭಾವಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಾಯೇತಿ ಯಾವತ್ ಅತ್ರ
ಚ ವಿದ್ಯಾಪದೇನ ಅಶೇಷಾಚೇತನವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ವಿಶ್ವಪದೇನ ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞಾನಿರಾಸಃ ಅವಭಾಸ
ಪದೇನಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥಾಭಿದೋತಿವಾ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕರ್ಮದ್ರವ್ಯವೃತ್ತ
ಚ್ಛಕ್ತಿಮತಾಂ ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞಾನಾಪುನ ನಿರಾಸಃ, ಜೀವದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಮ
ತ್ತ್ವಾತ್. ಯದಿ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾ ಶಕ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾವರಕಂ ಕರ್ಮ ಕಿಮಾ
ವೃಣುಯಾತ್ ಇತಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಹಿತಂ ಅಖಿಲಪರಮಾತ್ಮವ್ಯಾಪಿತ್ವಾದವಾಪ್ತಸಂಭವದೋ
ಷಶಂಕಾತಂಕಶೂನ್ಯಂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಮೇವ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಲಕ್ಷಣಮುಪಲಕ್ಷಿ
ತಂ, ತತ್ಸಹಭಾವಿನಾಮನಂತರ್ದರ್ಶನಸುಖವೀರಾಣಾಂ ದಾನಲಾಭಭೋಗೋಪಭೋಗಯ
ಥಾಖ್ಯಾತಚಾರಿತ್ರಾಣಾಂ ಚ ತೇನೈವೋಪಲಕ್ಷಣಾತ್ ಅತೋ ' ನಂತಚತುಷ್ಪಯಸ್ಯ
ನವಕೇವಲಲಬ್ಧಿನಾಂ ನಾ ಪರಮಾತ್ಮಲಕ್ಷಣತಯೋಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಅ 'ಕ್ಷುಣ್ಣ ಮೇವ ರಕ್ಷ
ಣಂ, ತತ್ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಸಹಭಾವಿತ್ವಾದಿತಿ.

ನನು ಅಸ್ತೇವಂ ನಮಸ್ಕಾರವಿಷಯಭೂತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಲಕ್ಷಣಂ. ತಥಾಪಿ
ತತ್ಸತ್ತ್ವೇ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ತತ್ಸತ್ತ್ವವೇದಕಪ್ರಮಾಣಪ್ರಣಯನ
ಪರಂ ವಿಶೇಷಣಮಾಹ—ಸರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸರ್ವಭಾಷಾಮಯಾ ಭಾಷಾ ಯನ್ಮುಖಾಂಬುಜಾತ್ಪ್ರವೃತ್ತಾ ತಸ್ಮೈ ಶ್ರೀವರ್ಧ
ಮಾನಾಯ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ.

ನನು ಇದಮವಾಂತರವಾಕ್ಯಂ ಭವತಿ, ಕಥಮಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವೋಕ್ತಿಃ" ವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ಹಿ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಂಗಸಂಖ್ಯಾವಿಭಕ್ತಿಭಾಕ್ತ್ವನಿಯಮಾತ್, ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತದಯೋಗಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಯಲ್ಲಿಂಗಂ ಯಾ ಸಂಖ್ಯಾ ಯಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯವಚನಸ್ಯ |

ತಲ್ಲಿಂಗಂ ಸಾ ಸಂಖ್ಯಾ ಸಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಸಿ || ಇತಿ.

ತಸ್ಮಾತ್ಕಥಮಿದಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿಚೇತ್ ಉಚ್ಯತೇ—ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತಯಾ ಅನುಭಾವ್ಯತ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ವಿಶೇಷಯತಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತಯಾ ವಿಶೇಷ್ಯವನುಭಾವಯತಿತಿ ವಿಶೇಷಣಂ—ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ತಥಾ ಚ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಿಮತಬೋಧಿತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತವ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ, ವಿಶೇಷ್ಯಗತವಾ ವೃತ್ತಿಬೋಧಕತ್ವಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವಂ¹ ಇತಿ ಪರ్యವಸಿತಂ ಏವಂ ಚ ನತಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಧೀಜನಕತ್ವವೇವ ವಿಶೇಷಣತಾಯಾಂ ತಂತ್ರಂ, ನ ತು ಪದತ್ರಯಂ ವಾಕ್ಯತ್ವಂ ವಾ ಸಾ ಚ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಭಿಃ ಪದಾದಿವ ವಾಕ್ಯಾದಮ ಜಾಯತ ಏವೇತಿ ವಾಕ್ಯತ್ವೇ² ಹಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವವ ವ್ಯಾಹತವೇವ. ಯದುಕ್ತಂ ಯಲ್ಲಿಂಗಮಿತ್ಯಾದಿ ತತ್ತ್ವ ವಿಷಯವಿಶೇಷಪರಂ. ತಥಾಹಿ—ವಿಶೇಷಣಂ ದ್ವೇಧಾ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ಚೇತಿ ತತ್ರ ಯತ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವಿಶೇಷಣಂ ತದ್ವಾಚಿನ ಏವ ಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಂಗಸಂಖ್ಯಾವಿಭಕ್ತಿಭಾಕ್ತ್ವನಿಯಮೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ತದುಕ್ತಂ ಭಾದ್ಧಿಕಾರಿಕಾಯಾಂ

ಯಾ ವಿಶೇಷ್ಯೇಷು ದೃಶ್ಯಂತೇ ಲಿಂಗಸಂಖ್ಯಾವಿಭಕ್ತಯಃ |

ಪ್ರಾಯಸ್ತಾ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯಾಃ ಸಮಾನಾಧೇಃ ವಿಶೇಷಣೇ || ಇತಿ

ಏತದಪಿ ಅನಾವಿಷ್ಟವಿಷಯಕಂ ಬೋಧ್ಯವ್ಯಂ. ಯಥಾ ರಕ್ತಃ ಪಟಃ ಕುಕ್ಷಾ ಲೋಕೇ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಸರ್ಜನರೂಪಂ. ಅವಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣಂ ತು ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಮಪಿ ನಿಯತಲಿಂಗಮೇವ. ಯಥಾ ವೇದಾಃ ಪ್ರಮಾಣಂ, ಪ್ರಧಾನಂ ಭಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತಃಪವ ಕಾರಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರಾಯೋಗ್ರಹಣಂ. ವ್ಯಧಿಕರಣವಿಶೇಷಣೇ ತು ನೈವಂ ನಿಯಮಃ. ಜಟಾಭಿಸ್ತಪಸಃ, ಕಮಂಡುಲಾನಾ ಭಾತ್ರಮದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಇತಿ,

ಶಿಖಯಾ ವಟುಮದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಶ್ವೇತಚ್ಛತ್ರೇಣ ಭೂಪತಿಂ |

ಕೇಶವಂ ಕಂಠಚಕ್ರಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಭಿರ್ನೇತ್ರೈಃ ಪಿನಾಕಿನಂ ||

ಇತಿ ಚ ಬಹುಲಮುಪಲಂಭಾತ್. ಅತೋ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ನ ಕಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

ತತ್ರ ಯತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮುಖಮೇವಾಂಬುಜಂ ಮುಖಾಂಬುಜಮಿತಿ ಅವಧಾರಣಪೂರ್ವಪದಕರ್ಮಧಾರಯಃ ವಿಶೇಷಣಂ (ಶಾ. 1-1-53) ಇತ್ಯಾನು ಸಮಾಸಃ. ರೂಪಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅಂಬುಜಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್. ಅಥವಾ ಮುಖಮೆಂಬುಜಮಿವ ಮುಖಾಂಬುಜಮಿತಿ ಉಪಮಾನೋತ್ತರಪದಕರ್ಮಧಾರಯಃ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಭಿಃ (ಶಾ. 2-1-4) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮಾಸಃ ಯಸ್ಯ ಮುಖಾಂಬುಜಂ ಯನ್ಮುಖಾಂಬುಜಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಇತ್ಯಪಾದಾನೇ ಪಂಚಮಿ. ಅಯಮರ್ಥಃ—ಯಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕ್ಷಪಕ

ಶ್ರೇಣಿಸಮಾರೋಹಣಸಮಯೇ ಪ್ರಾಚೀನಂ ದೀಚೀಂ ವಾ ದಿಶಂ ಪಶ್ಯತ್ ನಿಯತಂ ಮುಖಮು
ನುಸರತಃ ಶುಕ್ಲ¹ ಧ್ಯಾನಾಗ್ನಿನಿರ್ದಗ್ಧಘಾತಿಕರ್ಮಣಂ ನಸ್ಯ ಘಾತಿಕ್ಷಯಜಾತಿಶಯಮುಹಿ
ಮ್ನಾ ಚತುರ್ಮುಖತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಶ್ರೀಮುಖಕಮಲಾದಿತಿ

ಪ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸ್ತು. ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಕಂಠೋಪ್ಪಾದಿಸ್ಥಾನಸಂ
ವೃತವಿವೃತಾದಿಪ್ರಯತ್ನರೂಪನಿಮಿತ್ತಸಿರಪೇಕ್ಷತಯಾ ಸ್ವಯಮೇವೋತ್ಪದ್ಯ, ಯುಗಪ
ದೇವ ದೂರಾಸನ್ನ ಸೇವತಿಸಕಲಶ್ರೋತ್ರಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ, ತತ್ತದಭೀಷ್ಟ
ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವುಸಂದಿಗ್ಧಮವಿಪರೈಸ್ತಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ, ನಿಖಿಲಲೋಕಚೇತಶ್ಚಮತ್ಕರಕ
ರಣ ಲಕ್ಷಣೇನೋತ್ಕರ್ಷೇಣ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗಣಧರನೇವದೀನಾಂ ಹೃದಿ ಭಾವನಾಪ್ರಯತ
ಯಾ ಪ್ರಚಕಾಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಏವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಸಾ ಕಾ ಇತ್ಯೇತ ಆಹ— ಭಾವಾ ಇತಿ.

ಭಾವತ ಇತಿ, ಭಾಷ್ಯತೇ ಅನಯೇತಿ, ಭಾಷಣಮಿತಿ ವಾ ಭಾಷಾ ಸರಸ್ವತೀ,

ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ತು ಭಾರತೀ ಭ.ಷಾ ಗೀರ್ವಾನ್ವಾಣೀ ಸರಸ್ವತೀ || ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್

ಅಯಮತ್ರ ಸಾಮಯಿಕೋ ಧರ್ಮಃ — ಅನೇಕದಃಖದಾವಸ್ಥಾಂಧಾನುಬಂಧಸಂಸಾರಘೋರಾಟ
ವೀಪರೈಟನೆಪರಿಕ್ಷೇಪಚೇಕ್ಷಿಪ್ಯಮಾಣವರಾಕೋದ್ಧರಣ ಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣಸ್ವಭಾವಭಾವಿತ
ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತದೃಗ್ವಿಶುದ್ಧಾದಿಭಾವನಾಸಂಭಾವಿತ ತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವಾವಿರ್ಭಾವಿತ
¹ಶ್ರಾವ್ಯ ²ನವ್ಯದಿವ್ಯವಾಣೀ ಇತಿ ಪುನಶ್ಚ ಸಾ ಕೀದೃಶೀ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ತಾಮೇವ ವಿನಿ
ನುಷ್ಠಿ—ಸರಸ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸರ್ವಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಕರ್ಣಾಟಕಾಂಧ್ರಮಗಧಮಾಳವಾದಿನಾನಾಜನಪದವಿಕಲ್ಪಾಃ ದೇ
ವಮನುಷ್ಯಾದಿಜಾತಿವಿಕಲ್ಪೈಶ್ಚ ನಾನಾತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಭಾಷಾಃ ಸಂಕೇತವಶಾತ್ ಪದಾ
ರ್ಥಗೋಚರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ವ್ಯವಹಾರಾಪಯಿಕವಾಗ್ನಿಶೇಷಾಃ ಸರ್ವಾಶ್ಚ ತಾಃ
ಭಾಷಾಶ್ಚ ಸರ್ವಭಾಷಾಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ನಾನಾಜನಪದಾನಾಂ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ
ವಾ ಭಾಷಾಃ ಸರ್ವಭಾಷಾಃ ಪ್ರವಚನಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಅಷ್ಟಾದಶಮಹಾಭಾಷಾಃ, ಸಪ್ತಶತಕ್ಷುಲ್ಲ
ಕಭಾಷಾಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ ತಾಭಿಃ ನಿವೃತ್ತಾ ವಾ¹ ತದ್ಭೂಯಿಷ್ಠಾ ವಾ ತನ್ಮಯಾ ಭಗವ
ದ್ವಾಣೀ ಇತಿ

ನನು ಏಕಸ್ಯಾಽಽ ಏವ ಭಗವದ್ವಾಣ್ಯಾಃ ನಾನಾಭಾಷಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಕಥಮುಪಪದ್ಯತ
ಇತಿ ಚೇತ್- ದಿವ್ಯದ್ವನೇರಯಮುಚಿಂತ್ಯಮುಹಿಮಾ ಸ್ವಭಾವಃ ಯಥಾ ಪ್ರಾವೃಟ್ಟಾ ಲೇ
ನಛ¹ ಸ್ಥಲಾತ್ವತೀತಮಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಜಲಂ ಏಕಮವ್ಯಕ್ತರಸಮಮಿ ಲವಣಕೃಷ್ಣೋಷಧಾಹ್ವೇ
ತ್ರಗತಂ ಸತ್ ತದೇವ ಲವಣಮಧುರಕಷಾಯರಸಭೇದಭಿನ್ನಂ ನಾನಾತ್ಮಕವನುಭೂಯ
ತೇ, ಯಥಾ ಚ ಶರತ್ಕಾಲೇ ಸ್ವಾತೀಸ್ಥೀ ದಿವಾಕರೇ ಶುಭ್ರಾದಭ್ರಮೇಘಾತ್ ಪ್ರಭ್ರಷ್ಟ
ಮಾಘ್ರಂ ಜಲಮೇಕಮೇವ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀಶುಕ್ತಿ ಸಪ್ತಚ್ಛದಾದ್ಯಧಿಕರಣಗತಂ ಸತ್ ಮಾ
ಕ್ತಿ ಕಕರ್ಗುರಾದ್ಯನೇಕಾಕಾರಪರಿಣತಮಖಿಲಧರಣೀಪ್ರಸಿದ್ಧಮನುಭೂಯತೇ ; ಯಥಾ ವಾ
ವೃಕ್ಷವಾಟಕಾಯಾಂ ಕುಲ್ಯಾಜಲಮೇಕರಸಮೇಕಮೇವ ನಾನಾತರುವೀರುದ್ಭೃಲ್ಲಾಢಿ
ಮೂಲದೇಶಕೃತಾಲವಾಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ, ತತ್ತದಂಘ್ರಿಪೀತಂ ಸತ್⁷ ತತ್ತ್ವಲಮಾಸಾದ್ಯ ಮಧು

¹ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿ. ²ಲಕ್ಷಣೋತ್ಕರ್ಷೇಣ ³ಶ್ರಾವ್ಯ. ⁴ದಿವ್ಯನವ್ಯ. ⁵ತದ್ಭೂಯಿಷ್ಠಂ. ⁶ಸ್ತು. ⁷ತತ್ಪಲ.

ರಾಮ ಕಟುಕಾದಿನಾನಾರಸಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತಂ ಸತ್ ಅನೇಕವಿಧಮಖಿಲಜನಾನುಭವಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಮಾಸ್ವಾದ್ಯತೇ. ತಥಾ ಭಗವದ್ಭಾಷಾಪಿ ಸ್ತೋತ್ರೈಸ್ತಸಮಯೇ ಸಮುದ್ರಘೋಷವತ್ ಅವ್ಯಕ್ತೈಕಭಾಷಾರೂಪಾಪಿ ತತ್ತಚ್ಛೋಭ್ರಾತೃಶೋತ್ರದೇಶಂ ಪಾಪ್ತಾ ಸತೀ ತತ್ತದ್ಭಾಷಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಮತಿ, ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ತ್ರಿಧುವನೀಭವ್ಯಾನಾಮಭಿಮತಮುಭಿ ದಧತೀ ಯುಗಪದಭಯಂಕರೀ ನ ಭವೇತ್. ತದುಕ್ತಂ ಭಗವತಾ ಪದ್ಮನಂದ್ಯಾಚಾರ್ಯೇಣ—

ಸಮುದ್ರಘೋಷಾಕೃತಿರಹಂತಿ ಪ್ರಭಾ ಯದಾ ತ್ವಮುತ್ಪರ್ಷಮುಪಾಗತಾ ಭೃಶಂ |

ಅಶೇಷಭಾಷಾತ್ಮತಯಾ ತ್ವಯಾ ತದಾ ಕೃತಂ ನ ಕೇಷಾಂ ಹೃದಿ ಮಾತರದ್ಭೂತಂ || ಇತಿ

ತಥಾ ಮಹಾಪುರಾಣೇ¹ಪಿ—

ದೇವಾ ದೈವೀಂ ನರಾ ನಾರೀಂ ಶಬರಾಶ್ವಾಪಿ ಶಾಬರೀಂ |

ತಿರೈಂಚೋಪಿ ಚ ತೈರಶ್ವೀಂ ಮೇನಿರೇ ಭಗವದ್ಗಿರಂ || ಇತಿ.

ನನು ಭಗವದ್ವಾಣೀ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯೈಃ ಗಾಂಭೀರ್ಯಾದಿಚತುರ್ಧ ಶಾಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಣವಿಷ್ಣುತಯೈವಾಭಿಷ್ಠಯತೇ, ಯಥಾ—

ಗಂಭೀರಂ ಮಧುರಂ ಮನೋಹರತರಂ ದೋಷವ್ಯವೇತಂ ಪಿತಂ |

ಕಂಠೋವ್ಯಾದಿವಚೋನಿಮಿತ್ತರಹಿತಂ ನೋ ವಾತರೋಧೋದ್ಗತಂ |

ಸ್ಪಷ್ಟಂ ತತ್ತದಭೀಷ್ಟವಸ್ತುಕ್ತಂ² ನಿಶ್ಚೇಷಭಾಷಾತ್ಮಕಂ |

ದೂರಾಸನ್ನಸಮಂ ಶಮಂ ನಿರುಪಮಂ ಜೈನಂ ವಚಃ ಪಾತು ನಃ || ಇತಿ.

ತತ್ರ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ವಿಶೇಷಣಾನ್ಯುದಸ್ಯ ಸರ್ವಭಾಷಾತ್ಮಕತ್ಯಮೇಕಮೇವಾಭಿವರ್ಣಿತೇ ; ತತ್ತ್ವಿಂಬಿಂಧನಮಿತಿಚೇತ್, ಉಚ್ಯತೇ— ಕಬ್ಬಾನ್ಶಾಸನಂ ಹಿ ಪ್ರಸ್ತುತಂ. ತತ್ರ ಚ ಅನುಶಾಸನವಿಷಯಭೂತಾಃ ಕಬ್ಬಾಃ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾ ಏವ. ತೇ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದವತ್ ಸಕಲದೇಶಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರೋಪಯೋಗಿತಯಾ ಸಕಲಮಹಾಜನಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯಾಶ್ಚ ನ ಭವಂತಿ, ಭಾಷಾವಿಷಯತ್ಯಾತ್ ಭಾಷಾಯಾಂ ಚ ಪಾಮರಾಣಾಮೇವಾಧಿಕಾರೋ ನ ಪಂಡಿತಾನಾಮಿತಿ ನೈತೇ ಅನುಶಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಯೋಗಾನರ್ಹತ್ವಾತ್—ಇತಿ ಕೇಷಾಂ ಚಿತ್ಸಂಸ್ಕೃತಾ ಗ್ರಹಗ್ರಹಗ್ರಸ್ತಾನಾಂ ಪಂಡಿತಮನ್ಯಾನಾಂ ಮನಸಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಾಮನ್ಯಧಾಖ್ಯಾತಿಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇತದೇವ ವಿಶೇಷಣಮುಪವರ್ಣಿತವಾ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ.

ಇದಮತ್ರಾಕೂತಂ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧುವಿವೇಚನವಿಷಯತಯಾ ಅನುಶಾಸನಾರ್ಹಾಃ, ತಥಾ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಯದಿ ಚ ಅಮಿಾ ನಾನುಶಾಸ್ಯಾಃ ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಭಗವದ್ಭಾಷಾ ತನ್ಮಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ? ನಹ್ಯಪಶಬ್ದಮಯಾ ಸಾ, ಕಥಂ ಚೈಷಾಂ ಸುಕಬ್ಬಾಪಶಬ್ದವಿವೇಚನವಿಷಯಮನುಶಾಸನಂ ಭಗವಾನೇವೋಪದಿಶೇತ್ ? ತದುಪದಿಷ್ಟಮೇವ ಹಿ ಪರಾಪರಗುರು ಪಿಪ್ಪಲಕ್ರಮಾಯಾತಮನುಶಾಸನಂ ಸಾಂಪ್ರತಮಾಸ್ತೇ. ನ ಚೈಷಾ ಭಾಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಪಯೋಗಿನೀ, ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪಕ್ಷಾಂತಿ³ ಸಹಸ್ರಪ್ರಮಿತಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭರೂಪಸ್ಯ ಚೂಡಾಮಣ್ಯಭಿಧಾನಸ್ಯ ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಅನ್ವೇಷಾಂ ಚ ಕಬ್ಬಾಗಮಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಪರಮಾಗಮವಿಷಯಾಣಾಂ ತಥಾ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾಲಂಕಾರಕ

ಲಾಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ ಬಹುನಾಂ ಗ್ರಂಥಾನಾಮಪಿ ಭಾಷಾಕೃತಾನಮಪ್ಯುಪಲಬ್ಧ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಮಹಾಜನಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ ಏತದ್ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಣಾಮೇವ ಮಹಾಜನತ್ವಾತ್. ಸಾಮರಾಜ್ಯಮವಶಬ್ದ¹ ಭೂಯಿಷ್ಯ ಏವ ವ್ಯವಹಾರಃ, ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ತೇ ಪಂಡಿತಾಃ ಏವ ಸ್ಯುರಿತಿ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಅನುಪಾಸನಾರ್ಹಾಃ ಏವೇತಿ.

ಏವಮೇತಾವದ್ಧರ್ಮಸಂದರ್ಭಗರ್ಭಿತಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧಸ್ಯ ಅಯಂ ಪಿಂಡಿತೋ² ಧರ್ಮಃ - ಸಕಲಪದಾರ್ಥಯುಗಪದವೆಬೋಧಕಸಕಲಭಾಷಾತ್ಮಕಪ್ರವಚನಕರ್ತ್ರೇ ಇತಿ

ಅನೇನ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸತ್ತ್ವೇ ಅನುಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮುನ್ನೀತಂ ಭವತಿ. ತಥಾಹ-ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಕರ್ತೃಜನ್ಯಾನಿ ವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಕ್ಯವತ್ ಇತಿ. ದೃಷ್ಟ್ಯಂ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಕ್ಯೇಷು ಕರ್ತೃಜನ್ಯತ್ವಂ ತಥಾ ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯೇಷು ಕರ್ತೃಜನ್ಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಯಸ್ತೇಷಾಂ ಕರ್ತಾ ಸ ಏವ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೀತಿ.

ನನು ವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಕರ್ತೃಜನ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಂ ಸತ್ ಕರ್ತಾರಮೇವಾಕ್ಷಿಪತಿ, ನ ತು ತಸ್ಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಮಪಿ, ತದಭಾವೇ ಅನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ - ಇತಿಚೇನ್ನ. ವಾಕ್ಯತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಕರ್ತಾ ಸಕ್ಷದ್ಭವತಾಬಲಾತ್ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೀ ಸಿದ್ಧತಿ, ಇತರೇಷಾಂ ಪ್ರವಚನ ಕರ್ತೃತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ಯಥಾಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಸಕ್ಷಕಸಕರ್ತೃಕತ್ವಾನುಮಾನೇ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಸಿದ್ಧೇ ಕರ್ತರಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೀತಿ.

ಅಥನಾ - ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗೋಚರಯಧಾರ್ಥಜ್ಞಾನವತ್ಪುರುಷಪ್ರಣೀತಾನಿ ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನವಾಕ್ಯವತ್ - ಇತ್ಯನೇನ ಯಃ ಪ್ರವಚನಪ್ರಣೀತಾ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗೋಚರಯಧಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಃ ಪುರುಷಃ ಸಿದ್ಧತಿ ಸ ಏವ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೀ, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಂ ದೇಶಕಾಲಸ್ವಭಾವವಿಪ್ರಕೃತ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವರ್ಗನರಕಾದಿಭೂತಭಾವಿಕಾಲವರ್ತಿಸ್ವರೂಪರೂಪರಮಾನ್ವಾದಿನಾಂ ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞೇಯಗೋಚರತ್ವಾತ್. ಅತ್ರ ಚ ವಾಕ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸುಪ್ರೋಕ್ತಾದಿಪ್ರಲಬಿತಾಬೋಧಕವಾಕ್ಯೇ ಅರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಭಾರತಪ್ರತೀತಿಕಾದಿಸ್ವಯುಕ್ತಾಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯೇ, ಅರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಸ್ಯ ಚ ತಾದ್ಯಗರ್ಥಬೋಧಕವಾತ್ಯಭಾವೇ, ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಚ ಯಥೋಕ್ತಾರ್ಥಬೋಧಕೇ ಪ್ರಣೀತರ್ಥವ ವ್ಯಭಿಚಾರಸಂಭವಾತ್ ಏವಂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಏವ ಹೇತುರುಕ್ತಃ, ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಹೇತುಸತ್ತ್ವೇ³ ಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಸಾಧ್ಯಭಾವಾತ್

ಯದ್ವಾ ಪ್ರವಚನಪ್ರಣೀತಾ ದೂರಾಂತರಿತಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಢಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೀಣ ತಾದ್ಯಗರ್ಥಯಧಾರ್ಥೋಪದೇಷ್ಯತ್ವಾತ್ ಯೋ ಯಮಧರ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೀಣ ಯಧಾರ್ಥಮುಪದಿಶತಿ ಸ ತದ್ಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ; ಯಥಾ ಕಾಶೀ² ಕೋಸಲಾ ದಿದೇಶೋಪದೇಶಕಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೀಣ ತಾದ್ಯಗರ್ಥಯಧಾರ್ಥೋಪದೇಷ್ಯ ಚಾಯಂ ತಸ್ಮಾತ್ ತಾದ್ಯಗರ್ಥಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟ್ಯನುಮಾನೇನ ಕೇವಲಸಿದ್ಧಿಃ. ಅತ್ರ ಚ ಉಪದೇಷ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯೋಪದೇಷ್ಯರಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ ಯಥಾರ್ಥೀತಿ; ತಥಾಪಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದರ್ಥಯಧಾರ್ಥೋಪದೇಷ್ಯರಿ ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ ತಾದ್ಯಗರ್ಥೀತಿ, ತಥಾಪಿ ಭಗವದುಪದೇಶ³ ಸಾರ್ವಜ್ಞಗೋಧರದೇವಾದಾ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೀಣೀತಿ ವ

¹ ಭೂಯಿಷ್ಯ ಮೇವ. ² ಕೋಸಲಾ. ³ ಸಾರ್ವಜ್ಞ.

ಚನಂ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಚ ಪರೋಪದೇಶನೈರಪೇಕ್ಷ್ಯಂ. ಗಣಧರದೇವಾದೀನಾಂ ತು ಏಕವ
ದುಪದೇಶಸಾಪೇಕ್ಷಮೇವ ತಾದ್ಯಗಧ-ಯಥಾರ್ಥೋಪದೇಷ್ಯತ್ವಂ, ನ ತು ತನ್ನಿರಪೇಕ್ಷ
ಮಿತಿ ಹೇತೋರೇವಾಭಾವಾತ್ ನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ.

ನನು ಇದಂ ಸಾಧ್ಯಮನುಮಾನಾತ್ಪ್ರಕ ಸಿದ್ಧಮಸಿದ್ಧಂ ವಾ; ಯದಿ ಸಿದ್ಧಂ ತೇ
ನೈವಾಲಂ ಕಿಮನೇನಾನುಮಾನೇನ? ಯದಿ ಚ ನ ಸಿದ್ಧಂ ತರ್ಹಿ ಸಾಧ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವ್ಯಾಪ್ತೀರ
ಗ್ರಹಣಾತ್ ವ್ಯಾಪ್ತೃತ್ವಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ—ಇತಿಚೇನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಾನುಮಾನೇ
ಸಾಧ್ಯ ವ್ರಸಿದ್ಧೀರನಂಗತ್ವಾತ್ ಯತ್ರ ತು ಪ ಕೃತಸಾಧ್ಯೋಪದೇಶವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಃ
ತತ್ತ್ವವ ತತ್ಸಿದ್ಧೀರಂಗತ್ವಾತ್. ಅತ ಏವ ಕಷ್ಟಿತ್ವರುಪಃ ಸಕಲಪದಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ
ತದ್ಗ್ರಹಣಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರಕ್ಷೀಣಪ್ರತಿಬಂಧಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್. ಯೋ ಯದ್ಗ್ರಹಣಸ್ವ
ಭಾವತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರಕ್ಷೀಣಪ್ರತಿಬಂಧಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ. ಯಥಾ—ಅನಗತಮಿ
ರಂ ಲೋಚನಂ ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪುರ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರಣೀತಾನ್ಯನುಮಾನಾನಿ
ಸ್ವಸಾಧ್ಯಸಾಧಕಾನಿ, ವ್ಯಾಪ್ತ ಸತ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧೀರದೋಷತ್ವಾತ್ ಅತಃ ಪ್ರಕೃತಾ
ನುಮಾನಮನೂನಂ ಸ್ವಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಮರ್ಥಮಿತಿ ಜವತ್ಯೇವಾನೇನ ಪರಮಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿರಿತಿ.

ನ ಚ ಸ್ಯದ್ವಾದಮತೇ ಪ್ರವಚನಸ್ಯ ಅಪಾರುಷೇಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಕರ್ತೃಜನ್ಯತ್ವ
ಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕಥಂಚಿದಪಾರುಷೇಯತ್ವಸ್ಯ ಕಥಂಚಿತ್ಪಾರುಷೇಯತ್ವವಿರೋಧಾತ್,
ಸರ್ವಧೈಕಾಂತಿನಾಮೇವ ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ.

ನನು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತ್ರತ್ವ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಕರ್ಮಭೂಭೃದ್ಭೇತ್ತೃತ್ವಾನಿ
ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ಕಾರಣಕಾರ್ಯರೂಪಾಣಿ ಯಥೋತ್ತರಂ ಚ ಸಾಧನಸಾಧ್ಯರೂಪಾಣಿ ಪರಮಾ
ತ್ಮನೋ ಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಿ ಪ್ರವಚನಸಾರಾವಾರಪಾರಗಾಮಿಭಿಃ ಭಗವದ್-ಮಾಸ್ವಾತಿಪಾ
ದಾಚಾರ್ಯೈರಮಮದಿತಾನಿ. ಯಥಾ—

ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಸ್ಯ ನೇತಾರಂ ಭೇತ್ತಾರಂ ಕರ್ಮಭೂಭೃತಾಂ |

ಜ್ಞಾತಾರಂ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಾನಾಂ ವಂದೇ ತದ್ಗುಣಲಬ್ಧಯೇ ಇತಿ.

ತತ್ತ್ವಮಯಂ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ ತಾನಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನನುಕ್ತ್ವಾ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಪರಾಣ್ಯೇವ ಅವೀವ
ದದಿತಿಚೇತ್, ಉಚ್ಯತೇ—ಆಪ್ತಭಾಸವೃದ್ಧಾಸೇನ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧಸ್ಯವ
ಪರಮಾತ್ಮನೋ ನಮಸ್ಕಾರೋ ಯುಕ್ತಪಥಮಧ್ಯಾಸ್ತ ಇತಿ ತದ್ಭವ ಅರ್ಚಿಕಧದಿತಿ ಪ್ರತಿ
ಪತ್ತವ್ಯಂ.

ನ ಚ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತ್ರತ್ವಾದ್ಯಕಥನದೋಷೋ ಹಿ ತೇಷಾಮಹಿ ತೈರೇವ ವಿಶೇಷ
ಣೈರುಕ್ತತ್ವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಅತ್ರೈವ ಕ್ಲೋಕೇ ಪ್ರಥಮಚರಣೇನ ಕರ್ಮಭೂಭೃದ್ಭೇ
ತ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಚರಣೇನ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧಗೇನ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ
ನೇತ್ರತ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್. ವಧ್ಯತೇ ಛದ್ಯತ ಇತಿ ವರ್ಧಃ, ವರ್ಧ ಚೈದನ ಇತ್ಯ
ಸ್ಮಾಧ್ಯಾತೋನಿರ್ದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್. ಮಾನೋ ದ್ವಿತೀಯಃ ಕಪಾಯಃ, ಉಪಲಕ್ಷಣಾತ್ ಕ್ರೋ
ಧಾದಿಕಪಾಯಾಣಾಂ ಘಾತಿಕರ್ಮಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ಚ ಗ್ರಾಹಕಃ. ತಥಾ ಚ ವರ್ಧಶ್ಚಿನ್ನೋ
ಮಾನೋ ಯೇನ ಯಸ್ಯ ವಾ ಸ ವರ್ಧಮಾನಃ. ಶ್ರಿಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ವರ್ಧಮಾನಃ
ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ವೃತ್ತತ್ವಾ ಕರ್ಮಭೂಭೃದ್ಭೇತ್ತೃತ್ವಮುಚ್ಯತೇ; ಅಪಾಯಾತಿಶಯ
ಶ್ಚ ಧ್ವಂಸತೇ; ಕರ್ಮಾಪಾಯಸ್ಯೈವಾತಿಶಯತ್ವಾತ್. ದ್ವಿತೀಯಚರಣೇನ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾ

ತೃತ್ಯಂ ಸ್ಫುಟಮೇವೋಚ್ಯತೇ ; ಪ್ರಾಪ್ತೃತಿಶಯಶ್ಚ ಸೂಚಿತಃ ; ಕೇವಲಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವಾತಿಶಯತ್ವಾತ್. ಉತ್ತರಾರ್ಧೇನ ತು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತೃತ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ಪ್ರವಚನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತೃತ್ಯಮೇವ, ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಪ್ರಣಯನಾತ್. ವಾಗತಿಶಯೋ ' ಪೃಥ ಏವಾನೇನ ಸೂಚಿತಃ ನ ಹಿ ವಾಚೋ ' ನೈಘೋ 'ತಿಶಯೋ 'ಽಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ಏವಂ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ' ಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮತಿಶಯತ್ರಯಂ ಚ ಅಕೇಷವಿಶೇಷಸಕಲಗುಣಾತಿಶಯೋಪಲಕ್ಷಕಮನೇನೈವ ವರ್ಣಿತಮಪಿ¹ ಸರ್ವಂ ಶುದ್ಧಂ.

[The author, Bhattakalanka Dēva, an adherent of the S'ādvāda-vidhā, or that of the Jains, reckoning that for the acquisition of all the objects of human desire there is nothing in the world better than study of the science of language, and convinced that for speedily acquiring skill in composition such as would fill the ears of learned poets with satisfaction on account of its taste and ripeness of style, no language was better than the Karnātaka language, with the view of softening the ruggedness of many of the older works, and desirous of establishing in the world a new and pure system entitled to praise, in order to fix the exact meanings of words and promote precision in the use of them, he resolved to write a little work (*svalpa grantham*) on a good plan, exhaustive and unimpeachable. This, called *S'ābdānus'āsanam*, he composed in four parts, containing 592 śūtras, equal in extent to 101 anuṣṭup ś'lokas, and for the explanation of the same wrote the collection of vṛttis or glosses called *Bhāṣā-maṅjarī*.

In the course of commenting word by word on the invocation, he explains "every language" as referring to Karnātaka, ^ĀAndhra, Māgadhā, Mālvā and all the varieties of speech of men and gods. He says there are recognized 18 great languages (*mahā bhāṣāḥ*) and 706 inferior languages (*chhulūkā bhāṣāḥ*). All issued from one celestial sound of speech. Just as water when it comes from the clouds is all one, but according as it falls on salt earth, dark clay or grass land, becomes saline, soft or hard, or as the rain of the white cloud of autumn, when the sun is in Svāti (Arcturus), mingling with the shells of the Tāmraparṇī and certain plants acquires the form of pearls or camphor and thus becomes celebrated all over the world, or as the stream of irrigation flows to various kinds of trees, bushes, creepers, herbs and marshy plants, and coming in contact with their roots produces fruits sweet, acid or pungent which are enjoyed by all people according to their taste, so divine Speech, at its birth indistinct like the roaring of the sea, took form from the mode of utterance of its hearers.

He further meets the objection that Karnātaka is not a language of the learned (*paṇḍitānām*) like Sanskrit, but a language of ignorant people (*pāmarānām*) who require no S'ābdānus'āsanam to instruct them in the rules of its grammar. To which he replies that certain admiring pandits favour Sanskrit either because it is pleasing to the mind or because it is celebrated for its fame, but he claims as much for this language. In whatever respects Sanskrit is deserving of a critical study in just the same is the Bhāṣā or vernacular language deserving. If not, how could it form part of the body of divine Speech? It is therefore proper that its grammar should be reduced to rules. Nor is it a language that can boast of no literature. For in it was written the great work called *Chūḍāmaṇi*, containing 96,000 *granthas*, a commentary on the *Tattvārtha mahāśāstra*, also works on S'ābdāgama, yuktiāgama, and pramāṇāgama, as well as numberless books of poetry, the drama, rhetoric, and the fine arts, and these by most learned authors. It is thus entitled to the notice of the greatest scholars. Moreover it is entirely free from the charge of being the language of an ignorant people. Else how could there have been such pandits as those who wrote these works?].

ಅಥ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಮಾರಭ್ಯತೇ ಕೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾನಾಂ||

[Here begin the rules of the Kanāṭaka language]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಏವಂ ಕೃತಮಂಗಲರಕ್ಷಾವಿಧಾನಃ ಸ್ವಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ—
ಅಥ ಇತಿ ಅಥಶಬ್ದೋ'ಯಮಾನಂತರ್ಯೇ ಏವಂ ನಿಬದ್ಧಮುಖ್ಯಮಂಗಲಕರಣಾನಂತರ
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಾಖ್ಯೋ ಗ್ರಂಥಃ, ಆರಭ್ಯತೇ ಉಪ
ಕ್ರಮ್ಯತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಿತಿ ಶೇಷಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃದಾರ್ಪಣತ್ವೇನ ವೃತ್ತಿ
ಕೃತಸ್ತದಾರಂಭಣಾಸಂಭವಾತ್, ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಕೃತೋರಭೇದದ್ವ್ಯೋತನಾರ್ಥಂ ತಥಾ ಪ್ರ
ಯೋಗಃ. ಆರಭ್ಯತ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿವ್ರಜೋಗೋ ಪಿ ಕರ್ತುರವ್ಯಾಧಾನ್ಯೇನ ಬದ್ಧತ್ವಪರಿಪಾ
ರಾರ್ಥಃ ಅನ್ಯಥಾ ಕರ್ತುಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ ಅಪಮಾರಭ ಇತ್ಯೇನ ಪ್ರಯುಚ್ಯೇತ.
ಆರಭ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗೇ ತು ಕರ್ತುಃ ಮಯೇತಿ ತೃತೀಯಾವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾ
ತ್ ಅನಾದ್ಧತ್ಯಂ ಸೂಚ್ಯತೇ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ತು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮೇವ, ಕರ್ಮಣಿವ್ರಯೋಗದ
ರ್ಶನಾತ್ ; ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನಂ ಅನ್ಯದಪ್ರ
ಧಾನಮಿತಿ ವಚನಾತ್

ನನು ಶೋತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯೋ'ರ್ಥೋ ಹಿ ಶಬ್ದಃ ಸ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದ್ವೇಧಾಃ
ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕೋ 'ನಕ್ಷರಾತ್ಮಕಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಮೇಘಧ್ವನಿಸಮುದ್ರಘೋಷಾದೀನಾಮನಕ್ಷರಾ
ತ್ಮಕಾನಾಮವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಅನುಶಾಸನಾನರ್ಹತ್ವೇ 'ಪಿ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾಕೃತಾ
ದಯೋ ವಾಚಕಾ ಅನುಶಾಸನಾರ್ಹಾ ಲಹವಃ ಸಂತಿ ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿಷಯಭೂ
ತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕೇ ಇತಿ ಪೃಚ್ಛತಿ — ಕೇಷಾಂ ಇತಿ ಉತ್ತರಮಾಹ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾನಾಂ
ಇತಿ ಕರ್ಣಾಟೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾಃ ತೇಷಾಂ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾನಾಂ ತದ್ಭವತತ್ಸಮ
ದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದೇನ ಆರಾತೀಯಮಹಾಕವಿಭಿಃ ಕರ್ಣಾಟವಿಷಯೇ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹತಯಾ
ಸಮ್ಮತಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ತದ್ವಿಭಾಗಃ.

ಯದ್ಭವಿ ಕೃತದ್ಧಿತಸಮಾಸಾಂತಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಕರ್ಣಾಟಕಾವ್ಯನಾ
ಟಕಾದೌ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಾಃ, ತದ್ಭವ ಅರ್ಧವತ್ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ; ತಥಾಪಿ ನೈತೇ ಅ
ತ್ರಾನುಶಾಸ್ತ್ರಾಃ, ಅಪಿ ತು ಅನ್ಯತ್ರಾನುಶಾಸ್ತ್ರಾಃ ಏವ ಅತ್ರ ಪ್ರಯೋಗವಿಷಯಾ ಭವಂತೀತಿ ಪ್ರ
ತಿಪತ್ತವ್ಯಂ

ನನು ಕೇಷಾಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೋ'ನುಪಪನ್ನಃ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯೇ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಮಿತಿ
ಸಮಸ್ತತಯಾ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಯದಿ ತತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಮನುಶಾಸನಮಿತಿ ವ್ಯಸ್ತತಯಾ
ಪ್ರಯುಚ್ಯೇತ, ಯುಚ್ಯತೇ ಹಿ ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಕೇಷಾಮಿತಿ ಇತಿಚೇತ್ — ಸತ್ಯಂ
ಬುದ್ಧಿಸ್ತದಿಗ್ರಹಕಾಲೀನವ್ಯಾಸಪ್ರಯೋಗಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತಥಾ ಪ್ರಯೋ
ಗಸಂಭವಾತ್ ಅತ ಏವ ಮಹಾನ್ ಪತಂಜಲಿರಪಿ ಮಹಾಭಾಷ್ಯೇ — ಅಥ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸ
ನಂ ಕೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲೋಕಿಕಾನಾಂ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಚ ಇತಿ ಪ್ರಾಯುಚ್ಛ ಸಮ
ಸ್ತೈಕದೇಶಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗತಸ್ಯ ಕಂಠರವೇಣ ಕಥನೇ ದೋಷಾಭಾವಾತ್. ದೃ
ಶ್ಯತೇ ಚ ತಥಾ ಚಿಂತಾಮಣಾ ಗಂಗೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ'ಪಿ — ಏತದ್ವ್ಯಾಕೃತ್ಯ ಸಂದಿಗ್ಧ
ವಿವರಣ್ಯಸ್ತನ್ಯತರಂ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಧವತ್ವಾತ್ ತಯೋಶ್ಚ ಪರಕೀಯಯೋರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಇತಿ.

ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಸಂದಿಗ್ಧವಿಪರೈಸ್ತಯೋರನೃತರಂ ಪ್ರತಿ ಇತಿ ವೈಸ್ತತಯಾ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ, ಯ ತ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ತಯೋರಿತಿ ಸ್ವಾತ್. ನ ಚ ತಯೋರಿತ್ಯನೇನ ಸಂದಿಗ್ಧವಿಪರೈಸ್ತಾ ವಾ ಪರಾವೃತ್ಯೇತೇ, ತಥಾ ಸತಿ ಪರಕೀಯಯೋರಿತ್ಯನುಪಪನ್ನತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತಾ ಪರಕೀಯಾ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ವಾ, ಅಪಿ ತು ಪರಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಚ ಅತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂಶಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ತದೇಕದೇಶಭೂತಧಾತ್ವರ್ಧರೂಪಸಂದೇಹವಿಪರ್ಯಾಸಾವೇವ ತತ್ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯಾ ಯೋ ದ್ಧವ್ಯಃ; ತಯೋರೇವ ಪರಕೀಯತ್ಯೇನ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ

ನನು ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನ್ವಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ, ತದನ್ವಾಖ್ಯಾನಂ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದನಂ, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಚ¹ ವಿಧೇಯನಿರೂಪಣಾರ್ಥಿನಂ, ವಿಧೇಯಂ ಚ ಅಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶರೂಪಂ; ತದ್ವಿಧಾನಂ ಚ ಸಂಕ್ಷಲಮನ್ತರೇಣ ಕರ್ತೃಮಶಕ್ಯಂ, ಸಮುದ್ರತರಣೇ ತರಣಿರಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಕರಣೇ ತದ್ವ್ಯವಹರಣೇ ಚ ಸಂಕ್ಷಲವಕರಣಮಿತಿ; ತತ್ಕರಣಂ ಚ² 'ನಿಯತಾನುಪುರ್ವಿಕಾಕ್ಷರಸಮಾನ್ವಾಯಾಪೇಕ್ಷಂ; ತತಃ ಶಾಸ್ತ್ರದ್ರಾವಕ್ಷರಸಮಾನ್ವಾಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯೈರಪಿ ತಥೈವ ಕೃತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ — ನಾಸ್ಮಾಭಿರಪೂರ್ವತಯಾ ಕರ್ತವ್ಯೇ 'ಯಮುಕ್ಷರಸಮಾನ್ವಾಯಃ, ಅನಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಗ್ರಂಥಕಾರಾಭಿಪ್ರಾಯನಿವೇದಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾ ದಿಮಂ ಸೂತ್ರಮರ್ಥಾಪಯಿತುಮಾಲಪತಿ — ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧಕಾಃ ಇತಿ

[To the objection that he had described language to be sound as apprehended by the hearer, he replies that language is of two kinds, articulate and inarticulate. Thunder from the clouds or the roar of the sea is inarticulate, these are not capable of being reduced to a system of grammar. The articulate languages are Sanskrit, Prakrit &c. In the present work the language to be grammatized is Karnātaka. Karnāta he derives from *karna āta*, coming to the ears, or famous, and the language of Karnāta is called Karnātaka. This language composed of *tadbhava*, *tatsama* and *desya* words, as used by the ancient great poets of the Karnāta county, is the subject to be treated of.]

ಸೂತ್ರಂ || ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧಕಾಃ || 1 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾದಯೋ ವರ್ಣಾಃ ಶುದ್ಧಕಾಃ, ತೇ ಹಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾ³ ಹಿ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅ ಇ ಉ ಋ ೠ ಏ ಏ ಓ ಔ; ಕ ಖ ಗ ಘ ಙ, ಚ ಛ ಝ ಞ, ಟ ಠ ಡ ಢ ಣ, ತ ಥ ದ ಧ ನ, ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ, ಯ ರ ಲ ವ ಶ ಷ ಸ ಹ ಳ ಱ . ಸಾಮಾನ್ಯಾವಲಂಬನಾದ್ವಿಘೋಷಾದಿಪರಿಗ್ರಹಃ.

ಲೋಕೇ ಹಿ ಯಾವಂತೋ ವರ್ಣಾ ಯಾದ್ರಶ್ಚ ಸನ್ನಿ⁴ವೇಶಸ್ತದಾಶ್ರಯಣೇನೈವ ಇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯಾ ಸೂತ್ರಮಿದಮಾರಬ್ಧಂ.

[The letters, beginning with a, are s'uddhaka.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತ್ರಿಸದಮಿದಂ ಸೂತ್ರಂ ಪದವಿಭಕ್ತಿ ಸವಿಧ್ಯರ್ಥೋದ್ವಾರಣಚಾಲನಾ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನೈಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ. ತತ್ರ ಪದಂ ಸುಪ್ತಿಜನ್ಮರೂಪಂ, ವಿಭಕ್ತಿಃ ಪ್ರಥಮಾದಿಕಲ್ಪಾ ಕಾರಕೋಪಪದನಾಧ್ಯನುಶಾಸನವಿಷಯಾ, ಸವಿಧಿಃ ಸಮಾಸಃ, ಅರ್ಥಃ ಸಮುದಾಯಾವಯವವಾಚ್ಯಾದಿವಿಕಲ್ಪಃ, ಉದಾಹರಣಂ ಅನ್ವಯವೈರಿಕಾಭ್ಯಾಂ ಸವೃತ್ತಿಪನ್ನಂ; ಚಾಲನಾ ಚೋದ್ಯಂ, ಉಕ್ತಾ ನುಕ್ತವಿಷಯಕಂಠಾಪ್ರಧಾನಾನುಪಪತ್ತಿ ಚಿಂತನಂ, ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂ ಪರಿಹಾರಃ, ನಯಪ್ರಮಾಣನಾಚಿವೈನ ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಾಮ್ಯ ಧ್ಯಾನಮಿತಿತಾನಾಮಧಾರಾನಾಮನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರೇಣ ಸಮರ್ಥನಂ, ಏವಮೇತೈಃ ಸಪ್ತ ಭಿಃ ಪ್ರಕಾರೈಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಇತಿ ತತ್ರ ಅವಯವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಾರ್ಥೇ ವಕ್ತವ್ಯೇ ತತ್ರಾಪಿ

ವರ್ಣೇ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯೇ ಶುದ್ಧಕಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ |

ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿಷಯಸೂತ್ರವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯವಚನಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಸೂತ್ರ ಕೃತಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಶುದ್ಧಕಶ್ಚಿತ್ಸ್ಯ ತಾವತ್ ಅರ್ಥಮಾಹ — ಅಕಾರಾದಯಃ ಇತಿ

ಅ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯೋ ನಿಯತಾನುಕ್ರಮೈರ್ವೇಣ ಅಮ್ನಾಯಮಾನಾ ವರ್ಣಾಃ, ನ ಯ ಧಾಕಂಠಂಚಿದವಸ್ಥಿತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಅನ್ಯಥಾ ಕಾಮಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ, "ಮಾನ್ತಾಃ ಪಂಚ ಪಂಚ ವರ್ಗಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ನಿಯಮೋ ನ ಸ್ಯತ್. ಅತಃ ಏವ ಭಾಷಾಭೂಷಣೇ ಅಕಾರಾದಯಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ವರ್ಣಾಃ ಇತಿ ನಾಗವರ್ಮಾಪ್ಯಸೂತ್ರಯತ್.

ನನು ವೃತ್ತಾ ಅಕಾರಾದಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಕೋಯಮಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ; ತಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಸಾಮೀಪ್ಯಾದಿಬಹುಧರ್ಮಸಂಭವಾತ್ ,

ಅದಿಃ ಪ್ರಕಾರಸಾಮೀಪ್ಯವಸ್ಥಾವಯವೇಷು ಚ || ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಕಾರೇ, ಯಥಾ ವಸಿಷ್ಠಾದಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಇತಿ, ವಸಿಷ್ಠ ಪ್ರಕಾರಾಃ ಸರ್ವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಕ್ವಚಿತ್ಸಾಮೀಪ್ಯೇ ಯಥಾ ನದ್ಯಾದಿನಿ ಜ್ಞೇತ್ರಾಣೀತಿ, ನದೀಸಮೀಪಗತಾನೀತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ಕ್ವಚಿದ್ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ, ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಯೋ ವರ್ಣಾ ಇತಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಹೃತ್ತಿರೋ ವೃಶ್ಚಃ ಶೂದ್ರಶ್ಚ ಇತ್ಯೇವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಕ್ವಚಿದವಯವೇ, ಯಥಾ ಸ್ತಮ್ಭಾದಯೋ ಗೃಹಾ ಇತಿ, ಸ್ತಮ್ಭಾವಯವಾ ಇತಿ ನಿರ್ಣೀಯತೇ. ಇತಿ ಚೇತ್ — ಯಥಾವಿವಕ್ಷಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಮ್ಭವೇ 'ಪಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೋಚ್ಯತೇ, ಅನ್ಯಥಾ ನಿಯತಾನುಕ್ರಮವೀಕಃ ಪಾಠಕ್ರಮೋ ನ ಲಭ್ಯೇತೇತಿ.

ಏವಂ ಶುದ್ಧಕಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಸಿದ್ಧಪದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೇ ಯದ್ಯಪಿ ಸಿದ್ಧಪದ ಸ್ಯಾಪಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಃ ಸಂಭವಂತಿ — ಯಥಾ ಸಿದ್ಧೋ ಘಟಃ 'ನಿಷ್ಪನ್ನ ಇತಿ, ಸಿದ್ಧಂ ನಃ ಸಮೀಹಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ; ಸಿದ್ಧೋ 'ಗ್ನಿಧೂಮಾತ್ ಉಪಲಬ್ಧ ಇತೀತಿ; ತಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಮಾಹ ಲೋಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕವ್ಯವಹಾರಾನುಸಾರೇಣ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯಥಾ ಪುರಾ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಭಗವಂತಾ ಆದಿಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಯಾಮಾನುಷಾರ್ಥೇ

ಮಾಸ್ತಿತ್ಯ ಉಪದಿಷ್ಟಾ ವರ್ಣಾಃ ತದ್ಭವ ಇದಾನೀಮಪಿ ಪ್ರವರ್ತಮಾನತ್ಯಾತ್ ಅಪ್ಪವರ್ತಯಾ
ನ ಕಿಂಚಿತ್ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಪ್ರಾಯೋ ಹಿ ಶಬ್ದೇನ ದ್ವೋತ್ಯತೇ

ಏವಂ ಸಿದ್ಧೌ ವರ್ಣಾನುದಾಹೃತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ - ಅ ಇ ಉ ಇತ್ಯದಿ

ನನು ಅಕಾರಾದಿಹಕಾರಾನ್ತಾ ವರ್ಣಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ಅತ್ರ ತು ಅಕಾರ ಅಕಾರಾವಧಿಕಾ
ಪರೈತೇ, ತತ್ತ್ವಮಿತಿಚೇತ್ - ಉಚ್ಯತೇ ವರ್ಣೇಯತ್ವಾ ಹಿ ಆಪೇಕ್ಷಿಕೇ ತಥಾಹಿ - ವರ್ಣಾ
ಸ್ತಾವತ್ ದ್ವೇಧಾ, ಮೂಲವರ್ಣಾಃ ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣಾಶ್ಚೇತಿ ತತ್ರ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ ಸಾಮಾ
ನ್ಯತಃ ತ್ರೇಧಾ, ಸ್ವರ ವ್ಯಂಜನ ಯೋಗವಾಹಭೇದಾತ್.

ಯದ್ಭವಿ ಯೋಗವಾಹಾನಾಂ, ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಸರ್ಜನೀಯಾನುಸ್ವಾರಯೋಃ ಸ್ವರ
ತ್ವೇನ ವ್ಯಂಜನತ್ವೇನ ಚ ಅಭ್ಯೇ ಕಾರಾತ್ ಇತರಯೋಸ್ತು ವ್ಯಂಜನತ್ವೇನೈವ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾ
ತ್, ಪ್ರತ್ಯುಪಾರಶಾಸ್ತ್ರೇ ತು ವ್ಯಂಜನೇಷ್ಯೇವ ಪಾರಾತ್, ನ ತಾರ್ಕಿಕಯಾಕತಾ, ತಥಾಪಿ ಪರಮಾ
ಗಮೇ ವ್ಯಂಜನತ್ವೇನ ತೇಷಾಂ ವ್ಯವಹಾರಭಾವಾತ್ ಯೋಗವಾಹತ್ವೇನ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೇನೈವ
ವ್ಯವಹಾರಾತ್ ತ್ವೇಯತ್ವಂ.

ತತ್ರ ಸ್ವರಾಃ ಸಂಕ್ಷೇಪತೋ ನವಃ : ಹ್ರಸ್ವಸಂಚಕಂ ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರಚತುಷ್ಟಯಂ ಚೇ
ತಿ, ನವಾದಿತಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ ನಾರಸ್ವತೋಕ್ತೇಃ ಮಧ್ಯಮತಸ್ತು ಚತುರ್ಧಶ ಸಮಾನದಶಕಂ
ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರಚತುಷ್ಟಯಂ ಚೇತಿ; ತತ್ರ ಚತುರ್ಧಶಾದಾ ಸ್ವರಾಃ (ಕಾ 1-1-2) ಇತಿ ಕಾತ
ನೋಕ್ತೇಃ. ವಿಸ್ತರತಸ್ತು ಸಪ್ತವಿಂಶತಿಭಾವನ್ತಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತನವಸ್ವರಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ
ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪು ತಭೇದೈಃ ತಾವತ್ತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್,

ಸತ್ತವೀಸು ಹಹಾ ಸರು ಧನಿಯಾ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಅತಿವಿಸ್ತರತಸ್ತು 'ದ್ವಿಪಷ್ಟ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಶತಭೇದಾ ಭವನ್ತಿ ತಥಾಹಿ-ಅವರ್ಣಸ್ತಾವತ್ ತ್ರಿಧಾ,
ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪು ತಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಸಂಜ್ಞೋಲಕಾರ ಏಕ ಏವ ಉದಾತ್ತೋನು
ದಾತ್ತಃ ಸ್ವರಿತಶ್ಚೇತಿ ತ್ರೈಸ್ವರಾತ್ ತ್ರೇಧಾ, ಸ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಾನನಾಸಿಕೋ ನಿರ
ನುನಾಸಿಕಶ್ಚೇತಿ ದ್ವೇಧಾ, ಇತಿ ಪೋಥಾ ಏವಂ ದೀರ್ಘಪು ತಭೇದಾವಮೀತಿ ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಭೇ
ದೋ ಭವತಿ ಏವಂ ಇ ವರ್ಣಾದೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಅಷ್ಟಾದಶಭೇದೈಃ ದ್ವಿಪ
ಷ್ಟ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಶತಭೇದಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ; ತದ್ಭವ ಪ್ರವಚನೇ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ವೇದೇ ಮನ್ತ್ರ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತಪ್ರಚಯಭೇದೇನ ಚತುಸ್ತ್ವರಾತ್ ಅವರ್ಣಾಃ ಚ
ತುರ್ವಿಂಶತಿಭೇದೋಽಪಿ ಭವತಿ ಏವಂ ಇ ವರ್ಣಾದಯೋಽಪಿ

ವ್ಯಂಜನಾನಿ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತ್. ತತ್ರ ವರ್ಗಾರ್ಜ್ವರಾಣಿ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ, ಅವರ್ಗಾರ್ಜ್ವರಾ
ಣಿ ಅಷ್ಟಾ ಇತಿ ಯವಲಾಸ್ತು ಸಾನುನಾಸಿಕನಿರನುನಾಸಿಕಭೇದಾತ್ ದ್ವೇಧಾ ಯೋಗವಾಹಾ
ಶ್ಚತ್ವಾರಿಃ ಏವಂ ಸತಿ ಪರಮಾಗಮೇ ಮಧ್ಯಮವಿವಕ್ಷಯಾ ಮೂಲವರ್ಣಾಶ್ಚತುಷ್ಟಪ್ತಿಃ;

ಚಾಸಟ್ಠಿ ಮೂಳವಣ್ಣಾಹು | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣಾಸ್ತು ಏಕದ್ವಿತ್ಯಾದಿಭೇದೇನ ರೂಪೋನಚತುಷ್ಟಪ್ತಿಮಾತ್ರದ್ವಿಪ
ಸಂವರ್ಗಪ್ರಮಾಣಾ ಭವನ್ತಿ; ಸ ಚ ವರ್ಗಧಾರಾಯಾಂ ಪಕ್ಷೋ ರಾಶಿರೇಕೋನಃ ರೂಪೋ
ನ ಏವಂ ಕಂಠಮಾತ್ರಾರ್ಣೋಕ್ಷರಾಣಿ ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತು ಮಧ್ಯಮವಿವಕ್ಷಯಾ ಸ್ವರಾಸ್ತ್ರಯೋವಿಂಶತಿಃ, ಸಂಸ್ಕೃತರಾಣಾಂ ಹ್ರಸ್ವಭಾವಾತ್ ನ ಚ ಏವರ್ಣೋ ದೀರ್ಘೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ದ್ವಾವಿಂಶತಿರೇವ ಭೇದಾ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಅನುಕರಣವಿಷಯೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ; ದೀರ್ಘೋ ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಪ್ರಚುರ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಪರತ್ವಾತ್ ವ್ಯಂಜನಾನಿ ಸಯೋಗವಾಹಾನಿ ಸಪ್ತತ್ರಿಂಶತ್ ಮಿಲಿತ್ವಾ ಪಷ್ಠಿ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ, ಛಕಾರಸ್ಯ ಗ್ರ-ಣಕಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಪಾರಾಭಾವೇ¹ ಲ ಹ್ಯೇಷು ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ

ಕರ್ಣಾಟಕೇ ತು ಸ್ವರಾಃ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ, ಸಂಸ್ಕೃತರೇಷು ಐದಾತೋರೇವ ಹ್ರಸ್ವಭಾ ವಾತ್. ವ್ಯಂಜನೇಷು ತು ಅವರ್ಣಾಸ್ತು ದಶ, ಛಕಾರ ಟಕಾರಯೋರಪಿ ಅಭ್ಯೇಕಾರಾತ್. ಯೋಗವಾಹಾಸ್ತು ಚತ್ವರ ಇತಿ ಮೂಲವರ್ಣಾಶ್ಚ ತುಷ್ಠಿ²:

ನ ಚ ಕರ್ಣಾಟಕೇ ಛಕಾರಸ್ತ್ರೇಧಾ, ಟಟ ಕುಳ ಕ್ಷಳ ಭೇದಾತ್, ತಥಾ ಚ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ ಪಠಪಷ್ಠಿಃ ಸ್ವಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಟಟ ಕ್ಷಳಯೋಃ ವರ್ಣಾಂತರತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಛಕಾರ ಏವ 'ಸ್ಥಾನಿಭೇದಾ' ತಥಾ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಲಭತೇ - ಲಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಆದಿಪ್ಪಟಕ ಕ್ಷಳ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾಂ, ಡಕಾರಾದೇಸ್ತು ಟಟ ಇತಿ ನ ಹಿ ಆದಿಪ್ಪಮಾತ್ರಾದ್ವರ್ಣಾಂತರತ್ವಂ, ಅನ್ಯಥಾ ದಧೃತ್ರ ವಧ್ಯಾವನಂ ಇತ್ಯಾದಿಸಂಸ್ಕೃತೇ, ವತಿಯಾತಂ ವಧುವೀಕೇ ಇತ್ಯಾದಾ ಕರ್ಣಾಟಕೇ 'ಪಿ, ಆದಿಪ್ಪ ಯಕಾರವಕಾರಾದಯೋ ವರ್ಣಾಂತರಾಣಿ ಸ್ವುರಿತಿ ವರ್ಣೇಯತ್ವಾ ವ್ಯಾಹರಣೇತಯೇ ತು ಸ್ವಂವೃಣ ಪುಚ್ಚೃಣ ಪಟಗ ಕಟಕುಟ ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಪದಸಂಘಃ ಜಗುಱ ಮಗುಱ ಇತ್ಯಾದಿಧಾತುರೂಪಸಂಧಿಶ್ಚ ಕೇವಲಂ ಅನಾದಿಪ್ಪಟಕ ಕಾರಾ ಟಟಸಂಜ್ಞೆ ತಾಃ, ತೇ³ ಪಿ ನ ವರ್ಣಾಂತರತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ, ಮಾನಾಭಾವಾತ್, ಶ್ರುತಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಭಾವಾಚ್ಚ. ಕೇವಲಂ ಪ್ರಾಸಯಮಕ್ಕೇ⁴ ಇದಿಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ⁵ ಆರಾತೀಯೈಃ ಸಂಜ್ಞಾಂತರಂ ವಿಹಿತಮಿತ್ಯೇತಾವತಾ ನ ವರ್ಣಾಂತರತ್ವಮಿತಿ

ನನು ಏವಮಪಿ ನೋಕ್ತಾ ವರ್ಣೇಯತ್ವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಮಿಯರ್ತಿ, ಅಚ್ಛಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯೇ ಋವರ್ಣ ಏವರ್ಣ ಶಕಾರ ಪಕಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಪಧ್ಯಾನೀಯಾನಾಂ ಏಕಾದಶಾನಾಂ ಅಭಾವೇನ ಮೂಲವರ್ಣಾನಾಂ ತ್ರಿಸಂಚಾರತ್ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್ - ಮೈವಂ ಮಂಸ್ಥಾಃ, ತಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇಣ ಪ್ರಬಂಧರಚನಾಂ ಕುರ್ಮ ಇತಿ ಸಂಕೇತವಿಷಯತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಸಂಕೇತಿಕಕವಿತಾವಿಷಯೇ ಕೇಷಾಂ ಚಿದ್ವರ್ಣಾನಾಂ ಅನಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣ ವರ್ಣೇಯತ್ವಾವ್ಯಾಕೋಪಃ. ಅನ್ಯಥಾ ನಿರೋಪ್ಯಂಕವಿತಾವಿಷಯೇ ಉವರ್ಣಪವರ್ಗೋಪಧ್ಯಾನೀಯಾ ನ ಸನ್ನೀತಿ ವರ್ಣೇಯತ್ವಾವ್ಯಾಕುಪ್ಯೇತ ಅತಃ ಕರ್ಣಾಟಕೇ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ⁶ ಚತುಷ್ಪಷ್ಟಿರಿತ್ಯವಿವಾದಂ.

ತಸ್ಯಾದವರ್ಗಾಕ್ಷರೇಷು ಛಕಾರಟಕಾರಾಮಪಿ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಸ್ತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಂ ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣಾಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕರ್ಣಾಟಕೇ ಚ ಯಥಾಸ್ವಂ ಭವಂತೀತಿ ನ ತತ್ರೇಯತ್ವಾ ಚಿನ್ತ್ಯತೇ ಅನುಸ್ವಾರವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಃ ಸ್ವರವ್ಯಂಜನೋಭಯಮಧ್ಯೇ ಪಾಃ ಉಭಯಸಂಜ್ಞಾವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಃ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ತದುವಯೋಗಿಃ. ವಿಸರ್ಜನೀಯಗ್ರಹಣಾದೇವ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಪಧ್ಯಾನೀಯಯೋರಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಭವತಿ, ತಸ್ಯ ಚ ತಯೋಶ್ಚ ಮೂಲಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸ್ಥಾನಾದೇಶಭಾವವಮ್ಬಂಧನಿಯತತ್ವಾದಿತಿ.

¹ ಸ್ಥಾನ ² ಆರಾತೀಯೈಃ ಕೈಚ್ಛಿತ್ ಸಂಜ್ಞಾಂತರಂ. ³ ಚತುಃಪಷ್ಠಿ

ನನು ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯೇ ಅಕಾರಾದಯಃ ಪಂಚ ಹ್ರಸ್ವಃ ಒವ ಪಂತಾಃ. ಒಕಾ ರಾದಯಶ್ಚತ್ವಾರೋ ದೀರ್ಘಾಃ ಒವ ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ದೀರ್ಘಾಃ ಪುನಶ್ಚ, ಉ ತ್ತರೇಷಾಂ ತು ಪುನಶ್ಚ, ಏತೋತೋಃ ಹ್ರಸ್ವಃ ಚ, ನ ಪಠತಾಃ. ತಥಾ ಉದಾತ್ತಾದಯಃ ಸಾನುನಾಸಿಕಾದಯಃ ತಥಾ ಯವಲೇಷು ಸಾನುನಾಸಿಕಾಶ್ಚ ನ ಪಠತಾ ಇತಿ ಕಥಮೇಷಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಥೂತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಭ್ಯಾಕ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಇತ್ಯದಿ

ಸಮಾನಾನಾಂ ಭಾವಃ ಸಾಮಾನ್ಯಂ, ಸದೃಶಪರಿಣಾಮೋ ಜಾತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ ¹ತಸ್ಯ ವಲಂಬನಮಾಶ್ರಯಣಮಭ್ಯುಪಗಮಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ವ್ಯೇಧಾ ಪದ್ಧತಿಃ. ಜಾತಿಪ ಜ್ಞೋ ವ್ಯಕ್ತಿಪಕ್ಷಶ್ಚೇತಿ ತತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಅತಿಗಾರವಗ್ರಸ್ತತ್ವಾತ್ ಜಾತಿಪಕ್ಷ ಒವ ಶ್ರೇಯಾನಿತಿ ತದಾಶ್ರಯಣಾದೇವ ದೀರ್ಘಾದಿಸಂಭ್ರೂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಇದಮತ್ರ ತತ್ಪರಂ— ಯಥಾ ಭೂತವನವರ್ಧತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದವೃಷ್ಟಗೋಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದೇಕಂ ಕೃಷ್ಣ ಕುಬ್ಜತ್ವಾದಿಗುಣಿ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸರ್ವಸ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗತಗೋತ್ವಜಾತಿ ನಿಷ್ಕಂ ಗಾಂ ಪುರಃ ಪ್ರದ ಶ್ಯ ಆಯಂ ಗಾರಿತಿ ಸಂಕೇತೇ ಗ್ರಾಹಿತೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಪ್ರಾಂಶುಧವಲತ್ವಾದಿಗುಣಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ಗವಾಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ; ತಥಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಒಕಸ್ಮಿನ್ ಹ್ರಸ್ವನಿರನುನಾಸಿಕತ್ವಾದಿಗು ಣಿ ವಿಶಿಷ್ಟೇ ಸರ್ವಸ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗತಾವರ್ಣತ್ವಜಾತಿನಿಷ್ಠೇ ಅಕಾರೇ ಉಪದಿಷ್ಟೇ ಅನ್ಯ ತ್ರ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ದೀರ್ಘಾನುನಾಸಿಕತ್ವಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಾನಾಮಪಿ ಅವರ್ಣಭೇದಾನಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ಸಿದ್ಧಂ ಒವಂ ಇವರ್ಣಾದಿವ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ

ನನು ಯದವಾದೀದೃವಾಃ ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ¹ಇತ್ಯದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾದಿವಂ ಸೂತ್ರಮಿತಿ ತದೇತತ್ವಾದಿವದ್ವಿಚಾರಯತೇ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಸೂತ್ರಾಣಿ ದಶಧಾ ಭವಂತಿ, ಸಂಕ್ಷೇಪನಿಯ ಮಾದಿಭೇದಾತ್ ತದ್ವಕ್ತಂ—

ಸಂಕ್ಷೇಪನಿಯಮನೀಷೇಧಾಧಿಕಾರನಿತ್ಯುಪವಾದವಿಧಿಪರಿಭಾಷಾಃ |

ಅತೀದೇಶವಿಕಲ್ಪಾವಿತಿ ಗತಯಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ || ಇತಿ.

ತತ್ರ ಇದಂ ನ ತಾವತ್ಸಂಕ್ಷೇಪಸೂತ್ರಂ, ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ ² ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಂಕ್ಷೇಪಸಂಕ್ಷೇಪ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ಸಿಯಮಸೂತ್ರಂ, ಲೋಂತ ಸ್ವಾಯಾಂ ³ ಇತ್ಯಾದಿ ವತ್ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಪಿ ಅರವ್ಯಾಣಾಭಾವಾತ್ ನಾಪಿ ನಿಷೇಧಸೂತ್ರಂ, ನ ಸಮಾನೇ ⁴ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಪ್ರಸ್ತಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾಕಥನಾತ್ ನಾಪ್ಯಧಿಕಾರಸೂತ್ರಂ, ಶಿತ್ ⁵ ಇತ್ಯಾದಿ ವತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ತದಧಿಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರಣಾತ್ ನಾಪಿ ನಿತ್ಯಸೂತ್ರಂ, ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ ⁶ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ವಿಕಲ್ಪತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನಾಪ್ಯವವಾದಸೂ ತ್ರಂ, ರಾವೋರ್ವಕ ⁷ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮಪೋದ್ಯ ಅವಿಧಾಯಕತ್ವಾ ತ ನಾಪಿ ವಿಧಿಸೂತ್ರಂ, ಯಕ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ⁸ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನಾಪಿ ಪರಿಭಾಷಾಸೂತ್ರಂ, ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ ⁹ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕದೇಶೇ ಸ್ಥಿತ್ಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪಯೋಗಾಭಾವಾತ್. ನಾಪ್ಯತೀದೇಶಸೂತ್ರಂ, ವ್ಯಂಜನಸ್ಯಾನಲ್ಪಸಂತವಲ್ಲು ಪ್ತ ತಸ್ಯ ¹⁰ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯರೂಪಾತೀದೇಶಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ವಿಕಲ್ಪಸೂತ್ರಂ,

¹ ತಸ್ಯಾಶ್ರಯಣ. ² ವಿಶಿಷ್ಟ ³ ನಿಷ್ಕಂ ಗಾಂ. ⁴ ವಿಶಿಷ್ಟ.

ವಾರಯೈ ಯಃ⁵⁶ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪ್ರಾಪ್ತ ವಿಷಯವಿಕಲ್ಪಾಕಧನಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತ ಮಸ್ಯ ಸೂತ್ರತ್ವಂ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಲೋಕವ್ರಸಿದ್ಧಿವರ್ಣಿತತ್ವನ್ನಿವೇಶಾಶ್ರಯಣೇನ ಏತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ವ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಸ್ಮಾರಕಂ ವ್ರಸಿದ್ಧಾನುವಾದಕಮಿದಂ ಸೂತ್ರಂ, ಯಥಾ ಸಿದ್ಧೋ ವರ್ಣಿಸಮಾಮ್ನಾಯಃ (ಕಾ 1-1.1) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಸೂತ್ರಂ, ಇತ್ಯಾಹ—ಲೋಕೇ ಹಿ ಇತ್ಯಾದಿ

ಯಾವನ್ತಃ, ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಮೇಷಾಂ ಯಾವನ್ತಃ¹ ಸನ್ನಿವೇಶಃ ನಿಯತಾನುಪ್ರವೇಶಾಂವಸ್ಥಾನಂ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ² ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಮಾಶ್ರಯಣೇನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಕರಣಂ ಸುಫಟಂ, ತರ್ಹಿ ಕಿಮರ್ಥಃ ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿಭಿಃ ಅಕ್ಷರಸಮಾಮ್ನಾಯಃ ವೃದ್ಧಗಾರಭ್ಯ ಇತಿ ಜೀತಃ, ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ ತತ್ರ ಹಿ ವ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದ್ಯನುವಾದೇನ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂ, ನ ತು ತ ಏವ ವರ್ಣಾಃ ಸ ಏವ ಸನ್ನಿವೇಶ ಇತಿ, ತತ್ರ ಅಪರಿತಸ್ಯ ಛಕಾರಸ್ಯ ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯೇಷು ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಅತ ಏವ ತತ್ರ ಛಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿರೂಪದೇಶಃ ಅತ ಏವ ಚ ಪತಂಜಲಿಃ ಪರಿತಸ್ಯಾಪಿ ಇವರ್ಣಾಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಅಪರಿತಾನಾಮಪಿ ಅಯೋಗವಾಹಾನಾಂ ಅಟ್ಟ ಉಪದೇಶಂ ಚ ಅಚೂಚುರ್ದತ್. ನಾತ್ರ ತಥಾ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ನಾಸ್ತವರ್ತಯಾ ಅಕ್ಷರಸ ಮಾಮ್ನಾಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಯಥಾ ಕಾತನ್ತ್ರಾಸ್ತೀ ಇತಿ ಸನ್ನೋಷ್ಯವ್ಯಂ

ಅನುಸ್ವಾರ ವಿವರ್ಜನೀಯಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಪಧ್ಮಾನೀರ್ಯಾ ಯೋಗವಾಹಾ ಇತಿ ಅ ಯೋಗವಾಹಾ ಇತಿ ಚ ಉಭಯಧಾಪಿ ವ್ಯವಹರನ್ತಿ ಪ್ರಾಂಚಃ ತತ್ರ ಆದ್ಯಸ್ಯ —

³ ಚತ್ತಾರಿ ಜೋಗವಾಹಾ | ಇತಿ ಪ್ರವಚನಕಾರಾಃ

ಯೋಗಂ ವರ್ಣಾಂತರಸಮ್ಪನ್ದಂ ವಹನ್ತಿ ನಿಯಮೇನ ಧರನ್ತಿ ನ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವತಸ್ತ್ರಾಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿತಿ ಯೋಗವಾಹಾ ಇತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರಃ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಅಯೋಗವಾಹಾನಾಂ ಅಟ್ಟ ಉಪದೇಶಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕಕಾರಾಃ ಕೇ ಪುನರಯೋಗವಾಹಾಃ ಅಂ ಅಃ ಳ್ಲಕಃ ಳ್ಲಕಃ, ಕಧಂ ಪುನರಯೋಗವಾಹಾ ಯದಯುಕ್ತಾ ವಹನ್ತಿ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿ ಮಿತ್ತ ವಿಷಯಪೃಚ್ಛಾಯಾಂ ಪತಂಜಲಿರಿತಿ

ನನು ಏವಂ ಪರಿಕ್ಷಾಕ್ಷಮಂ ಅನವಧ್ಯಂ ಅಖಿಲೋಪಕಾರಕಂ ಗ್ರಂಥಂ ಕುರ್ವಾ ಅಯಂ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ ಕಿಮರ್ಥಂ ನೇಷ್ಯದೇವತಾನಮಸ್ಮಾರಾತ್ಮಕಂ ಮಂಗಲಮಕಾರ್ಷೀತ್⁴ ತದ ಕರಣೇ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಶ್ರದ್ಧಾಗುಣಜ್ಞ ತಾಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನನಿರಪೇಕ್ಷಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದುಪೇಕ್ಷಾ ಪಾತ್ರತಯಾ ನಾವತ್ಪಕ್ಷಪ್ರಕ್ಷೇಪ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿಜೀನ್ಯ. ವಾಚಿಕಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಅಕರಣೇಹಿ ಕಾ ಯಿಕಾದೇನಿರಾಕರಣಾತ್ ನ ಚ ವಾಚಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಕರಣಂ, ಅನೇನೈವ ಸೂತ್ರೇಣ ತಸ್ಯಾಪಿ ಕೃತತ್ವಾತ್

ನ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರ್ಥಪರಮಿದಂ ಸೂತ್ರಂ ನ ಮಬ್ಜಲಪರಂ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; ತ ನೋಪಾತ್ತತ್ವಾತ್ ಅರ್ಥದ್ವಯವರತಯಾ ಸಕೃದುಚ್ಚಾರಣಂ ಹಿ ತನ್ತ್ರಂ ತತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರ್ಥಪರಂ ಮಬ್ಜಲಪರಂ ಚ ಭವತಿ ಅತ ಏವ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಚಕತಯಾ ಪ್ರಧ ಮ⁴ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಮಪಿ ಶುದ್ಧಕಪದಂ ಅನ್ತೈಮುತ್ಸಾರೈ ಮಬ್ಜ ಲವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಪದ

¹ ಸನ್ನಿವೇಶಃ ² ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ³ ಚತ್ತಾರಿ ಯೋ. ⁴ ಯೋಜ್ಯ.

ಸೈವ ಪಾರಸ್ಯೈಃ ಪ್ರಯೋಗಃ ತತಃ ಸೂತ್ರಮಿದಂ ಮಬ್ಜಲವರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತೇ ಶೂಯತುಮವಧಾನೇನ.

ಸಿದ್ಧಪದಮಿದಂ ತಾವತ್ ಮಬ್ಜಲವಾಚಕಂ, ಪಿಧೂ ಗತ್ಯಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಮಾಂಗಲ್ಯೇ ಚೇ ತಿ ಧಾತುತ್ವನ್ವತ್ವಾತ್. ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವರೂಪಾವಾಪ್ತಿಃ, ಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮೋಪಲಬ್ಧಿಃ ಇತಿ ಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯಪಾದಸ್ವಾಮಿಭಿಃ ನಿರೂಪಿತತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ ಅನನ್ತಚ ತುಷ್ಠಿಯಂ ¹ಪರಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಗುಣಾಪ್ತಕರ್ಮೇವ ಸ್ವರೂಪಂ. ತದವಾಪ್ತಿ ಕ್ಷ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾವರಣಾಪಾಯೇ ಸಮ್ಯಗಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೇವ ಅನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಕಿಟ್ಟುಪಾಯೇ ಸ್ವರ್ಣಸ್ಯ ಪೋಷಣವರ್ಣಮಾಸ್ತು ನತ್ ಸೈವ ಸಿದ್ಧಿರುಚ್ಯತೇ ಸಿದ್ಧಿರಸ್ತೇಷಾಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಿಃ, ಅಭಾದಿಭ್ಯಃ (ಶಾ ೨-೨-142) ಇತಿ ಅನ್ವೈರ್ವಾಯಂ ಆಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರಾಪರವರಮಾ ತ್ವಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಶುದ್ಧಃ ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಮಲಕಲಬ್ಧಿರಹಿತಾಃ ಶುದ್ಧ ಏವ ಶುದ್ಧಕಾಃ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೋ ಯಂ ಕಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಅರ್ಥಾಂತರಾವೃತ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಃ ನಿರ್ಮಲಃ ಪರಾಪರಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ ಪಟ್ಟಂಶತಾ ಅಪ್ಪಚತ್ವಾರಿಂಶದುತ್ತರತೇ ನ ಚ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಭಿಃ ಅನಾಲಿಪ್ತಃ ಕೋ ನಿಜಾತ್ಮಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಶುದ್ಧಕಾಃ ;

ಮಾಮತೇ ವೇಧಸಿ ಬ್ರಹ್ಮೇ ಪುಂಸಿ ಕಃ

ಇತಿ ಕಶ್ಚಿದ್ವೈ ಅತ್ಯವಾಚಕತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಿರತ್ಯನ್ತಾಪನಯಃ,

ಅತ್ಯನ್ತಾಪನಯೇ ಶಾಚೇ ಸ್ವಭಾವೇ ಶುದ್ಧಿರಿಪ್ಯತೇ ! ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ತಥಾ ಚ ಶುದ್ಧಂ ಅತ್ಯಂತಂ ಅಪಗತಂ ಅಕಂ ಸಾಂಸಾರಿಕಂ ಸಹಜಾದಿವಿಕಲ್ಪಂ ದುಃ ಖಂ ಯೈರ್ಯೇಷಾಂ ವಾ ತೇ ಶುದ್ಧಕಾಃ, ದುಃಖರಹಿತಾ ಇತಿ ಯಾವತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಸರ್ವೋದೀರ್ಘಶ್ರುತ್ಯಾ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಶಕಂಧ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾ ತ್ ಪೂರ್ವಪರಯೋಃ ಸ್ಥಾನೇ ಪರರೂಪ್ಯಕಾದೇಶವಿಧಾನಾತ್ ; ಉಧಾ ಶಕಸ್ಯ ಅಂಧುಃ ಶಕನ್ದುಃ ಲವಸ್ಯ ಅಬ್ಜಂ ಲವಬ್ಜಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಷ ಖೇವಾದಕಲಬ್ಧಿ ಸ್ವಾಮಿನಃ—

ಉದ್ವಿಷೀಕ್ರತಧರ್ಮತೀರ್ಥಮಚಲಜ್ಞೋತಿರ್ಜ್ವಲತ್ಕ್ರೇವಲಾ |

ಲೋಕಾಲೋಕಿತಲೋಕಲೋಕಂ. ಇತಿ

ನ ಚ ಅತ್ರ ¹ವೀಪ್ಸಾಭಿಪ್ರಾಯಿಕೋಯಂ ದ್ವಿವರ್ಚನಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; ಕೇವ ಲಾಲೋಕಸ್ಯ ಲೋಕಾಲೋಕವಿಷಯತ್ವನಿಯಮಾತ್ ನ ಚ ಏವಂ ಲೋಕಾಲೋಕ ಇತಿ ಮಾಘಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ, ಬಾಹುಲಕತ್ವಾತ್ಪರರೂಪಾದೇಶಸ್ಯೇತಿ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಂ ಅತೀಂದ್ರಿಯಂ ಅನಾಪಾದಿಕಂ ಆತ್ಮೋಪಪಾದನಸಿದ್ಧಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಚಾರ್ಯಪ್ರಣೀತಾನೇಕಾಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಣವಿಷಯಕಂ ಸುಖಂ ಸಮಸ್ತಮೋಹನೀಯಪ್ರಕೃತಿನಿರವಶೇಷನಿರಸನಪ್ರಾದುರ್ಭೂತನಿಜಾನನ್ತಪರಿಣತರೂಪಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಶುದ್ಧಕಾಃ ; ಕಶ್ಚಿದ್ವೈ ಸುಖವಾಚಿತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್.

¹ ಪರಮಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ. ² ವೀಪ್ಸಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ || ೨ ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆ ಔತಃ ಔತಃ, ಇತಿ ಅಭಿವಿಧೌ ಆಯಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ್ಯನಿರ್ದೇಶಃ. ಅಕಾರಪ್ರಭೃತ್ಯಾಕಾರಪಠ್ಯಂತಾ ವರ್ಣಾಃ ಸ್ವರಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅ ಇ ಉ ಋ ೠ ಏ ಏ ಓ ಔ. ದೀರ್ಘವು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಸ್ವರಪ್ರದೇಶಃ-ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[From a to au are vowels]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯನಿರ್ಣಯಾನಂತರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರಾಂಶಾರಂ ಜಗಮಿಷೂಷಾಂ ¹ಪೋತಪ್ರಾಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಾರಭತ ಇತ್ಯಾಹ-ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾಸೂತ್ರಮಿದಂ.

ನನು ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞಾಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಾಯನವರಂ ಹಿ ಸಂಜ್ಞಾಸೂತ್ರಂ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಔತ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಂ, ಉದ್ದೇಶ್ಯವಿಧೇಯಯೋಃ ಪಾಂತ್ಯಪಠ್ಯನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ ತತ್ರ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶೇ ಹಿ ಔತ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶೋ'ನುವಪನ್ನಃ, ವಿಚಾರಾಸಹತ್ವಾತ್ ತಥಾಹ-ಇದಂ ತಾವದ್ವಿಚಾರ್ಯತೇ ಕಿಮಿದಂ ಔತ ಇತಿ ಏದಂ ಜಸಂತಂ ಶಸಂತಂ ಬಸ್ಯಂತಂ ಜಸಂತಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಗತ್ಯಂತರಾ ಭಾವಾತ್ ನ ಚ ಸಾರ್ವವಿಭಕ್ತಿ ಕತಸಿಮಾದಾಯ ಗತ್ಯಂತರವಸ್ತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಉಕ್ತವಿಕಲ್ಪದೂಷಣಗಣಾನತಿರೇಕಾತ್.

ತತ್ರ ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ ಪಕ್ಷಃ, ಅನಿಷ್ಟವ್ರಸಂಜನಾತ್. ನ ಹಿ ಔಕಾರಾ ಏವ ಸ್ವರಾ ನಾನ್ಯೇ ಇತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ, ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಾತ್. ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಕರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ತತ್ರೈವ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್ ನಾನೃತ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತವಿರೋಧಸ್ಯ ಅದೋಷತ್ವಾದಿತಿ, ಸ್ವರಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಅನ್ವರ್ಥತ್ವಾತ್ ನ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರೇ ಟ ಘ ಭಾದಿಸಂಜ್ಞಾವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ದುಸಂಜ್ಞಾವಚ್ಛ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಮಿಯಂ ಗ್ರನ್ಥಕೃತಾ ಸ್ವರಚಿವಿರಚಿತಾ, ಯೇನ ವಿವಕ್ಷಿತ ಮಾತ್ರಪಠ್ಯನಸಾಯಿನೀ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಂತು ಸ್ವಯಂ ರಾಜಂತ ಇತಿ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಾನ್ವರ್ಥತಾಸಾಮುದ್ಭವೇನ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವತಿ ಅಕಾರಾದಾ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ವ್ರಸಂತಿ. ಅತಃ ಏವ ಸರ್ವನಾಮೇತ್ಯಾದಿವತ್ ಇಯಂ ಮಹತೀ ವ್ರತಿಜ್ಞಾಯತೇ, ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವದೇವ ಲಘ್ವೀ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಚ ಅನ್ವರ್ಥಾಪಿ ಇಯಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಸಂಜ್ಞೋಚ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ², ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ³, ವಿ ವಾನೇಕ ಸ್ವರಸ್ಯ⁴ ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಭಿಃ ಅನ್ಯತ್ರ ಅವರ್ಣಾದಾವಹಿ ಸ್ವರತ್ವೇನ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತನಿಯಮಾ ದಿಬಹುಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ.

ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನನ್ಯಯಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನ ಹಿ ಔಕಾರಾ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ವಯೋ ಜಾಘಟೇತಿ, ಸ್ವರಕರ್ತೃಕಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಔಕಾರಸ್ಯ ಅವಿಷಯತ್ವಾತ್ ನ ಚ ಅಧ್ಯಾಹಾರೋ ವಿಪರಿಣಾಮೇನ ವಾ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ ಅನ್ವಯಃ ಸಾಧನೀಯ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರೋ ಹಿ ಪ್ರತೀತವದಪ್ರತೀಯಮಾನಾರ್ಥಾನ್ವಯಬೋಧೇ ಪ್ರಕರಣಾದಿಬಲಾತ್

¹ ನಾಕಾಪ್ರಾಯಂ. ² ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರೈ

ಅಕಾಂಕ್ಷಾಪುರಕವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ವರೋಪೋಪಾದಾನರೂಪಃ ಯಥಾ ದೇವದತ್ತಃ ಕಾಷ್ಠೈಃ ಸ್ಥೂಲ್ಯವೋದನಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಪಚತೀತಿ ಸ ಚ ಅತ್ರ ನ ಸಮ್ಭವ್ಯತೇ ಪದಾರ್ಥಾನ್ಯಯಪ್ರತೀತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್ ವಿಪರೀತಮಸ್ತು ವಿಕಲ್ಪಿತವಿಹಿತಚತುಷ್ಟಯಾನ್ಯತಮರೂಪೋ ವಾ ಅತಿರಿಕ್ತವಿಹಿತರೂಪೋ ವಾ ನ ಪ್ರಥಮಃ ಉಕ್ತವತ್ತ್ವಮಾಣದೋಷಗ್ರಾಸಾತ್. ನ ಚರಮಃ, ಕಾತ್ರ ಪರಿಣತಿವಿಷಯಭೂತಾ ತೃತೀಯಾ ಚತುರ್ಥೇ ಸವಮಿ ವಾ; ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅಸಮ್ಭವ್ಯಸಬೂತ್ ನ ಹಿ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಐಕಾರಃ ಕರಣಂ ಸಮ್ಭವದಾನಂ ಅಧಿಕರಣಂ ವಾ ಭವತೀತಿ.

ಅತಃ ಏವ ನ ತೃತೀಯೋಽಪಿ ತಥಾಹ-ಐತ ಇತಿ ಪಂಚಮಿ ತಾವತ್ ಅಪಾದಾನೇ ವಾ ಚ್ಯು ನ ಹಿ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಐಕಾರೋಪಪಾದಾನೀಭಾವಿತಮರ್ಹತಿ, ಧ್ರುವಮಪಾಯೇ 'ಪಾದಾನಂ ಪಾ 1-1-24 ಇತ್ಯಾದಿನಾನಾಪ್ರಕಾರಣಾಪಿ ತದಸಮ್ಭವಾದಿತಿ

ನಾಪಿ ತುರೀಯಃ, ಅಸಮ್ಭವ್ಯದ್ವತ್ಯಾದೇವ. ನ ಹಿ ಐಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವರಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಕ್ಷಿಪ್ರವ್ಯುತ್ಥಾನೋಽಸ್ತಿ ನ ಚ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ 'ಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಐಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವರತ್ವಮಿತಿ ಸಮ್ಭವ್ಯನಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಬಹುವಚನಾನುಪಪತ್ತೇಃ, ಭಾವಸ್ಯೈಕತ್ವಾತ್ ಅಸ್ತು ವಾ ಬಹುತ್ವಂ ತಥಾಪಿ ತಾನಾನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವರತ್ವೇ ವರೇಷಾಂ ಅಸ್ವರತ್ವೇನ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೋಪನ್ಯಸ್ತ ಸಮಸ್ತದೋಷೋಪನಿವಾತಪ್ರಸಬೂತ್.

ಅತಃ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಕಥಮಿದಂ ಸಂಜ್ಞಾಸೂತ್ರಂ ಸಾಧು ಸ್ಥೂತ್ ಇತಿಚೇತ್-ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಪಂಚವ್ಯೇಕಪಚನಾಂತಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಕಕ್ಷೀಕರಣಾತ್ ನೋಕ್ತದೋಷಾವಕಾಶಃ ನ ಚ ಉಕ್ತೃವ ಅತ್ರಾಪಿ ಅಪಾದಾನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಮಾ ತಾಂ ವಿಸ್ತಾರಿಪೀರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ನಾತ್ರ ಪಂಚಮಿ ಕಾರಕಲಕ್ಷಣಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ, ಯೇನ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ ಭರ್ವಾ, ಅಪಿ ತು ಉಪಪದನಿಮಿತ್ತವೇತಿ ನೋಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ ನ ಚ ಪಂಚಮ್ಯುಪಾದಕಪದಾನ್ತರಾಶ್ರವಣಾತ್ ಕಥಂ ಐಪಪದಿ¹ಕ್ಯೇವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ವಿಸ್ತೃಪ್ತನಿರ್ದೇಶಾರ್ಹಪದಾನ್ತರಾಭಾವೇ²ಪಿ ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ತನಿರ್ದೇಶಾರ್ಹಸ್ಯ ಪಂಚಮ್ಯಾಗಮನನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅಭ್ಯುದಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾತ್, ಆಹಾ (ಶಾ. 1-3-157) ಇತ್ಯೇನೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ತದ್ವ್ಯೇಗೇ ಪಂಚಮ್ಯಾ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಅತೋ ನೇದಂ ಸೂತ್ರಂ ದ್ವಿಪದಂ, ಕಿನ್ತು ತ್ರಿಪದಮೇವ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ³ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ತನಿರ್ದೇಶತ್ವಾತ್ ಅಶೂಯಮಾಣಂ ಅಹಂ ವಿಸ್ತೃಪ್ತ ಶ್ರುತಿಗೋಚರೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ-ಆ ಔತಃ ಇತಿ ಏವಂ ಆಹಃ ಶ್ರುತಿಗೋಚರತಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಪುನಃ ಏಜಾಚ್ಯೈರ್ಚ (ಶಾ 1-1-81) ಇತ್ಯೇನೇನ ಐಜಾದೇಶಕರಣಾತ್ ಪೃಥಗಶ್ರವಣಮಿತಿ ದರ್ಶಯತಿ-ಔತಃ ಇತಿ

ಏವಂ ಸಾಧಿತಸ್ಯ ಆಜೋ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ-ಅಭಿವಿಧೌ ಇತಿ. ಅಭಿವಿಧಿರಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ. ಆಹಃ ಇತಿ ಸಾನುಬಂಧಕಾರಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ಇದಮತ್ರ ಐದಂವರ್ಯಂ. ಆ ಇತಿ ಚಾದಿಗಣಪರಿತೋಯಂ ಅವ್ಯಯಗಬ್ಧಃ ಸ ಚ⁴ದ್ವಿಧಾ ವರ್ತತೇ, ನಿರನುಬಂಧಕಃ ಸಾನುಬಂಧಕಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಆದ್ಯಃ ಕೇವಲೋ ವಾಕ್ಯಸ್ಮರಣವಿಷಯಕಃ,

ವಾಕ್ಯಸ್ಮರಣಯೋರಭಿ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಕರ್ವರ್ಗಪಂಚಮಾನುಬಂಧವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸ್ವ ಆಹ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ; ಯದ್ವ್ಯೇ

¹ ಕೀ ವೇತಿ ² ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ತ. ³ ದ್ವೇಧಾ.

ಗಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪಂಚಮಾ ವಿಧೀಯತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ಆಬಾ ಜತ್ವಾರೋಧಾಃ—ಈಷದ
ಧೋ'ಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮರ್ಯಾದಾ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗ್ಯತೆ,

ಅಪೀಷದರ್ಥೋ'ಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾ ¹ನೀವ್ನ್ಯುರ್ಧೋ ಧಾತುಯೋಗಜೇ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.
ತತ್ರ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಷಯೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಆಬಾ ಪ್ರಸ್ಥಿಷ್ಟನಿರ್ವಣಾತ್ ತ್ರಿಪದಮಿದಂ
ಸೂತ್ರಂ ; ಆತೋ ನ ಸಂಜ್ಞೆ ನಿರ್ವಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ನನು ಯದ್ಯಪಿ ಏವಂ ಪಂಚಮಾಬಲಾದುನ್ನೀತಸ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಾಚಕಸ್ಯ ಆಜೋ ಮ
ಹಿವ್ಯಾ ಔಕಾರಪದ್ಯವ್ತಾ ಇತಿ ಅನ್ತಾನ್ಯವಧಿನಿರ್ಣೀತಃ, ತಥಾಪಿ ಕಿಮಾರಭ್ಯ ಇತಿ ²ಅದ್ಯಾವಧಿ
ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾತಿಕ್ರಮೇ ಚ ಕಾರಣಾ
ಭಾವಾತ್ ಅಕಾರ ಏವ ಅದ್ಯಾವಧಿರಭಿಮತ ಇತ್ಯಾಹ—³ಅಕಾರಪ್ರಭೃತಿ ಇತಿ.

ನನು ಪರಿತಾನಾಮೇವ ಸಂಜ್ಞಾಕರಣಾತ್ ಅಪರಿತಾನಾಂ ನ ಭವತೀತ್ಯತ ಅಹ—
ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ತೇಪಿ ಪರಿತಾ ಏವೇತಿ ಭುವಃ ಚಶಬ್ದೇನ
ಏದೋತೋಃ ಹ್ರಸ್ವಾ ಅನುಕ್ತಾವಪಿ ಸಮುಚ್ಚೇಯೇತೇ.

ಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದೇಶಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಸ್ವರ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರದೇಶಾಃ,
ಸ್ವರಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವ್ಯವಹಾರವಿಷಯಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾಃ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ⁴ಇತ್ಯೇ
ವಮಾದಿಷು ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಃ ಏವಮಸ್ಯ
ತ್ರಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಾನ್ಯತ್ವಕವ್ಯವಹಾರಾಃ ⁵ಸ್ವರಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ ಇತಿ

[This being a *saṃjñā śūtra*, or one giving definitions, the author discusses the
form and contents of such a rule]

ಸೂತ್ರಂ || ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಮಾತ್ರಾ ಹ್ರಸ್ವ ದೀರ್ಘ ಪ್ಲುತಾಃ || 3 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಃ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ. ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಮಾತ್ರಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಯಥಾ
ಕ್ರಮಂ ಹ್ರಸ್ವ ದೀರ್ಘ ಪ್ಲುತಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅ ಏ ಆ ಂ ಆ ಖಿ, ಇಂ ಈ ಂ ಈ ಖಿ. ಸಮವಚನೇ
⁶ಯಥಾಸಂಖ್ಯೈಶ್ವೇಲೀಯಂ ಸೂತ್ರಕೃತಃ.

ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸಂಯುಕ್ತವ್ಯಂ ಜನದ್ವಯಾದೇವೋಭೂತ್. ಸ್ವರ
ಗ್ರಹಣಂ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸ್ವರೂಪಪರಮಪಿ ಅತ್ರ ಅನುವರ್ತಮಾನಂ ಸಂಜ್ಞಾ
ರಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ ; ಶಬ್ದಾಧಿಕಾರಾಶ್ರಯಣಾತ್. ಹ್ರಸ್ವಾದಿಪ್ರದೇಶಾಃ—ಹ್ರಸ್ವಾ
ದೇರಸಮಾಸೇ ⁷ದೀರ್ಘಃ ಸ್ವರೇ ⁸ಪ್ಲುತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ⁹ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[According as they are of one, two, or three *mātrā* (quantity in metre) they are *hrasva*
(short), *dīrgha* (long), or *pluta* (prolonged)]

¹ನೀಮಾರ್ಥೇ ²ಅದ್ಯವಧಿ. ³ಅಕಾರಾತ್ಪ್ರಭೃತಿ. ⁴ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಾ. ⁵ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಏಕಶಬ್ದೋ 'ಸಹಾಯಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋ'ಽಽ ದ್ವ್ಯಾದಿಶಬ್ದಸನ್ನಿಧಾನಾತ್
ಸಂಜ್ಞೀಯವಚನಃ ದ್ವಿ ತ್ರಿಸಂಧಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥ, ಯತ್ಸಾಹಚರಣ್ಯತ್ ನಿರ್ಣೀತತಾತ್ಪರ್ಯಃ
ಪ್ರಥಮಃ

ಮಾತ್ರಾಶಬ್ದಃ ಪರಿಮಾಣ 'ವಾಚಕೋ'ಽಽ ಕ್ವಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯಃ

ಮಾತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಕಾಲಂ ಸ್ಯುತ್ ಮಾತ್ರಾಹ್ಯಗ್ನೇಃ ಪ್ರವರ್ತಿತಾ | ಇತಿ

[ಅನ್ವಸಂರಕ್ಷಣೀಯವಿಧಾಃ ;

ಮಾತ್ರಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಣ್ಯಪೇಕ್ಷಂತೇ ಗುರೋಣ್ಯಪಿ ಲಪ್ಸಾನ್ಯಪಿ | ಇತಿ

[ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.

ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಾಶ್ರಯಃ—

ಪ್ರಥಮಾ ರವಿಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಸುಮಾತ್ರಿಕಾ |

ತೃತೀಯಾ ವೇದಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ. ಇತಿ ಕುಣ್ಡನಿರ್ಮಾಪಣವಿಧಾಃ ;

ಕರ್ತೃದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮಾ ಮಧ್ಯಪರ್ವಣಿ |

ಅಯಾಮಃ ಪ್ರತರ್ತಿವಾ ಸ್ಯುತ್ ಮಾತ್ರಾ ಇತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಶ್ರಯ

[ವಚನಾತ್.

ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲಾಶ್ರಯಃ—

ಅವಕ್ತುನಾಸಿಕಾಕ್ಲೇದಾದ್ಧಶಾಪ್ತ್ಯಿ²ಪಟ್ಟಲಾದಿಷು |

ಮಾತ್ರಾಸಹಸ್ರಾಣ್ಯರುಚೇ ತ್ವೇಕಂ ಸ್ವನ್ನಾದಿಮದರ್ಶನೇ | ಇತಿ

[ಮೂರ್ಧತ್ಯಲವಿಧಾಃ ;

ನಿಮೇಷೋನ್ಮೇಷಕಾಲೇನ ಸಮಂ ಮಾತ್ರಾ ತು³ಸಾ ಸ್ತೃತಾ | ಇತಿ

[ಕಾಲಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.

ಅತ್ರ ತು ಕಾಲಾಶ್ರಯಃ. ಉಪಾಧ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಕಾಲವಿಶೇಷೋ ಹಿ ಮಾತ್ರಾಶಬ್ದಾರ್ಥಃ
ತತ್ರ ಚತುರಂಗುಲಾಂತರಕರತಾಡನ ಜಾನುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಬ್ಗುಲಿಸ್ಫೋಟನ ಲಘ್ವಕ್ಷರೋಚ್ಚ
ರಣಿ ಚಟಕಾರಾವ ಕೃಕವಾಕುಪ್ರಥಮಸ್ವನಾದಯಶ್ಚ ತದುಪಾಧಯಃ. ತೇ ಚ ಅಮನ್ದಂ
ಅಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಚ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ಚತುರಂಗುಲಮಾನಾನ್ತರಾಲಕಂ ಕರತಾಡನಂ |

ಅಕ್ಷಿಪ್ರಮನ್ದಂ ಯತ್ತತ್ಸಾಂತ್ ಮಾತ್ರಾ ಸೈವ ಲಘುರ್ಭವೇತ್ ||

ಜಾನುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಯತ್ತತ್ ನ ದ್ರುತಂ ನ ವಿಲಬ್ಧಿತಂ |

ಅಬ್ಗುಲಿಸ್ಫೋಟನಂ ಯಾವತ್ಕಾಲೇ ಮಾತ್ರೇತಿ ಸೋಚ್ಯತೇ ||

ಸ್ವಸ್ಥೋ ಯುವಾ ಋಜುಶ್ವಾಸ ಉಚ್ಚರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಲಘು |

ಕಾಲೇನ ಯಾವತಾ ಸಾ ಸ್ಯನ್ನಾತ್ರೇತಿ ಮುನಯೋ ವಿದುಃ ||

¹ವಚನೋ'ಽಽ ²ಪಟ್ಟಲಾದಿಷು. ³ಸಂ.

ಚಟಕೋ ರಾತ್ಯೇಕಮಾತ್ರಂ ದ್ವಿಮಾತ್ರಂ ರಾತಿ ವಾಯಸಃ |
 ತ್ರಿಮಾತ್ರಂ ತು ತಿಬೀ ರಾತಿ ನಕುಲಸ್ತ್ವರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ ||
 ಪ್ರಾತಃ ಪ್ರಾತಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಕ್ರಮಾತ್ ತ್ರಿಃ ಶುದ್ಧಕನ್ಧರಃ |
 ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪುರ್ತಾಃ ರಾತಿ ಕೃಕವಾಕುರನಾತುರಃ || ಇತಿ

ಏಕಾದೀನಾಂ ಕೃತದ್ವಯಾದ್ವಿನಾಂ ಮಾತ್ರಾಶಬ್ದೇನ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಾ ವೃತ್ತಿಃ

ಹ್ರಸ್ವತೇ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲಮುಚ್ಚಾರ್ಯತ ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವಃ ದೃಢಾತಿ ಉಚ್ಚಾರಯಿತುರ್ಮುಖಬಿಲಂ ವಿಧಾರಯತೀತಿ ದೀರ್ಘಃ ಸ್ಲವತೇ ಛಾಯಾಂಸಂ ಕಾಲಮುಚ್ಚಾರಣವಿಷಯಾಭವತೀತಿ ಪುಣಃ ಯದೃಪಿ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಶಬ್ದಃ ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದತ್ವಾತ್ ವೃತ್ತತ್ವೈರನವಕ್ಷಾಃ ತಥಾಪಿ ನ ಟಘುಭಾದಿಸಂಜ್ಞಾವತ್ ಕಾಲ್ಪನಿಕಾಃ ; ಕಿನ್ತು ಅನಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಅನ್ವರ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ಇತಿ ವೃತ್ತತ್ವೈರ್ದರ್ಶಿತಾ ಏವಮೇವ¹ ಸ್ವರವ್ಯಂಜನಾದಿಸಂಜ್ಞಾಸ್ವಪಿ ಸ್ವಯಮೇವ ರಾಜನ್ತ ಇತಿ ಸ್ವರಾಃ, ವ್ಯಾಜ್ಯನ್ತ ಇತಿ ವ್ಯಂಜನಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ ಹ್ರಸ್ವದೀನಾಂ ಇತರೇತರಯೋಗೇ ದ್ವಂದ್ವಃ. ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಯಥಾಸಬ್ದ್ಯಮನ್ವಯಃ ಏಕಮಾತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೋ ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯಾದಿ ತದುಕ್ತಂ—

ಏಕಮಾತ್ರೋ ಛವೇದ್ಭ್ರಮೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೋ ದೀರ್ಘ ಉಚ್ಯತೇ |
 ತ್ರಿಮಾತ್ರಸ್ತು ಪುರ್ತೋ ಜ್ಞೇಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ ತ್ವರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ || ಇತಿ

ನನು ಏಕಾದಯೋ ಮಾತ್ರಾ ಏಷಾಂ ತ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಾ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರ್ಣಯೇ²ಪಿ ವಿಶೇಷೇಣ ಅನಿರ್ಣಯಾತ್ ಕಥಮನ್ವಯಬೋಧ ಇತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯವಿರೇಷ್ಯವಾಚಕಂ ಪದಂ ಸಾಕ್ಷಾದಶ್ರೂಯಮಾಣಮಪಿ ಅನುವರ್ತಮಾನಂ ಅನ್ವಯವಿಷಯೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ.

ಶ್ರುತ ಪ್ರಕೃತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನುಮಿತೋ ಹಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಶ್ರುತಂ ಅಧಿಕೃತಮಾಣಂ, ಪ್ರಕೃತಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಂ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಗಮ್ಯಮಾನಂ ಏವಮೇತೈಃ ಶ್ರುತಾದಿಭಿಃ ತ್ರಿಭಿಃ ಅನುಮಿತೋ ನಿರ್ಣೀತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ತತ್ರ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದವಚನೇ³ಪಿ ಶ್ರುತತ್ವಾತ್ ಅನ್ವಯವಿಷಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಥವಾ ಶ್ರುತಃ ಪ್ರಕೃತಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನುಮಿತಶ್ಚೇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಧಃ ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛ್ರೂಯಮಾಣಪದಗೋಚರಃ ಶ್ರುತಃ ; ಸೂತ್ರಾಂತರಾನುವೃತ್ತಪದಗೋಚರಃ ಪ್ರಕೃತಃ ; ಸಮಬಿವ್ಯಾಪ್ತಪದಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ಯನ್ಯಥಾನುಸಪತ್ತಿಬಲಬದ್ಧಗೋಚರಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನುಮಿತಃ ತತ್ರ⁴ಶ್ರುತಾಭಾವೇ⁵ಪಿ ಪ್ರಕೃತಮಾದಾಯ ಅನ್ವಯಬೋಧೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅನುವರ್ತತೇ ಇತಿ ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ⁶ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಅನುವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನುವೃತ್ತಂ ವಿಶೇಷಣೇನ ಅನ್ವೀಯ ದರ್ಶಯತಿ —ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಮಾತ್ರಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ.

ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಇತಿ. ಯಥೇತ್ಯವ್ಯಯಸ್ಯ ಅನತಿಕ್ರಮಣಾರ್ಥೇ ಯಥಾಧಾಃ (ಶ. ೨-೧-೧), ಇತಿ ಅನ್ವಯಿಭಾವಸಮಾಸಃ ಕ್ರಮಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏಕಮಾತ್ರಃ ಸ್ವರೋ ಹ್ರಸ್ವಃ, ದ್ವಿಮಾತ್ರಃ ಸ್ವರೋ ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯಾದಿ.

¹ಸ್ವರಾದಿ. ²ಶ್ರುತಾ. ³ಪ್ರಕೃತ.

ನನು ಏಕಮಾತ್ರಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಭಿಃ ಯಥಾಸಬ್ಬ್ಯನ್ವಯೇ ಬೀಜಾಭಾವಾತ್ ವಿಪ ರೀತಾನ್ವಯೋ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಥಾದಿತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯ ಯಾಘಾಸಬ್ಬ್ಯಬೀಜಮಾಹ-ಸಮವಚನೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನ್ಯಾವೇಶಯೋಃ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಉದ್ವೇಗ್ಯವಿಧೇಯಯೋರ್ವಾ ಸ ಮವಚನಂ ಶ್ರೂಯತೇ, ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಯಾಧಾಸಬ್ಬ್ಯವೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಭಾವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಅಸೂತ್ರಯಚ್ಚ ಪಾಣಿನಿಃ-ಯಥಾಸಬ್ಬ್ಯಮನುದೇಶಃ ಸಮಾನಾಂ (ಪಾ 1 3-10) ಇತಿ.

ತಾನೇವ ಹ್ರಸ್ವಾದೀನುದಾಹರತಿ-ಆಗ ಆಂ ಆಞಿ ಇತ್ಯಾದಿ

ನನು ಏಕಾ ಚ ದ್ವೇ ಚ ತಿಸ್ರಶ್ಚ ಮಾತ್ರಾ ಏಷಾಂ ತೇ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಾ ಅಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥಃ ಅಕಾರಾದ್ಯಕಾರವರ್ಯನ್ತ್ಯಃ ವರ್ಣೈರಿತಿ ಭವಿತವ್ಯಂ. ನ ಹಿ ಅಯಮರ್ಥಃ ಸ್ವರ ಪದಾನುವೃತ್ತಾವಪಿ ಜಾಘಟೀತಿ; ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಾಶಕ್ತ್ಯಾತ್ ತಥಾಹಿ-ತದ್ಧಿ ತತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾ ಮಾತ್ರಪ್ರತ್ಯಯನಶಕ್ತಂ, ಸಂಜ್ಞಿ ಪ್ರತ್ಯಯನಸ್ಯ ಔತಃಪದಕಾಪ್ಯತ್ಯಾತ್, ತಯೋಃ ವಾಚ್ಯ ವಾಚಕಸಮ್ಭಂಧಬೋಧಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗಮರೂಪತಯಾ ಪದಾರ್ಥಾವಗಮಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್. ಅತೋ ಧಿಕ್ಯತೇನಾಪಿ ಸ್ವರವದೇನ ಅನ್ವಯಬೋಧೋ ನ ಭವತೀತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯಾಹ- ಸ್ವರಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ, ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸ್ವರೂಪಪ ರಮಪಿ, ಸಂಜ್ಞಾಪರಮಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ

ನನು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾಪರಂ ಪದಂ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಮಿತ್ಯೇತಾವತಾ ಕಥಂ ಸಂಜ್ಞಾಪರಂ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ-ಶಬ್ದ ಇತ್ಯಾದಿ ಇದಮತ್ರ ಐದಂಪರ್ಯಂ ಸ್ವರಪ ದಂ ಉತ್ತರಸೂತ್ರೇ ಸಃಕ್ಷಾದನಭಿವ್ಯಾಹೃತಮಪಿ ಅನುವರ್ತತ ಇತಿ ವಕ್ತುಃ ಕೋಭಿಪ್ರಾ ಯಃ? ನಹಿ ಯಥಾ ಏಕತ್ರ ಅಸನ್ನೇವ ಘಟೋನ್ಯತ ಆನೀತೋ 'ನುಭೂಯತೇ ತಥಾ ಇದ ಮತ್ರ ಅಸದಪಿ ಅನ್ಯತ ಆಗತಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಂ; ತದ್ವತ್ ಅಸ್ಯ ಅನ್ಯತೋ ನ್ಯತ್ರ ಆನಯನಾಸಮ್ಭವಾತ್.

ನ ಚ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪಾದ್ಗ ಲಿಕತ್ವೇನ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಾತ್ ಗಮನಾಗಮನಂ ಸಮ್ಭಾವ್ಯಮೇ ವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಶಬ್ದಪ್ರದ್ಗ ಲಾನಾಂ ಅವ್ಯಾಪಿದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಾದಿಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ಅರ್ಥಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾತ್, ವರ್ಣಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತಾನಾಂ ತು ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ಥಾನಪ್ರಯ ತ್ನಾದಿಕಾರಣಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ತೇಷಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಭಿನ್ನತಯಾ ಉತ್ತರೋತ್ತರವರ್ಣಾ ಕಾಲೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವರ್ಣಾನಾಂ ಅಭಾವೇನ ತತ್ಸಮುದಾಯರೂಪಾಣಾಂ ಪದಾನಾಂ ಆನ ಯನಾದ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್.

ನ ಚ ಪದಾನಾಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನಾಭಾವೇ ವಕ್ತೃಮುಖೋತ್ಪನ್ನಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಶ್ರೋತೃಶ್ರೋತ್ರಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವೇನ ಶ್ರೋತ್ವಾಣಾಂ ತದರ್ಥಾವಗತಿಃ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಪರಾಭಿಪ್ರಾಯಾಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್. ನ ಹಿ ವಯಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅ¹ ಕ್ರಿಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀಮಃ, ಯೇನ ಇದಮಾಪಾದಯತಿ ಭರ್ವಾ ಕಿಂತು ಸ್ಥಾನಪ್ರಯತ್ನಾದಿಸಹಕಾರಿಸಾನ್ವಿಧ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಾ ಯಕವರ್ಣಾಭಾವೇನ ಪರಿಣತಾನಾಂ ಕಿಂಚಿತ್ಕ್ರಾಲಾವಸ್ಥಾಯಿನಾಂ ತೇಷಾಂ ತಾದಾತ್ವಿಕನಿ ಮಿತ್ತವಾಯುವಶಾತ್ ಶ್ರೋತೃಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಪ್ರಾಪ್ತೃವಿರೋಧೇಽಪಿ ಕೇವಲಂ ಏಕತ್ರ ವಾ ಕ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಂ ಪ್ರತಿ ಗಮನಸ್ಯೈವ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ

¹ ಭಿಪ್ರಾಯಪರತ್ವಂ.

ಏಕತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಏಕಂ ವದಂ ಏಕದೈವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ, ಸ್ಥಲಾಂತರೇ ಸರ್ವತ್ರ ತೇನ್ಯೈ ವ ಸಂಕ್ಷರಣೀಲೇನ ಕಾರ್ಯಕರಣಾತ್ ಉಚ್ಚಾರಣಸಾಂಸಃಪುನ್ಯವ್ಯಯಧ್ಯಾಪನಬ್ಧಿತ್. ಅತ ಇದಮನುಸಂಧೀಯಮತ್ರ - ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಪದಂ ಸ್ವರೂಪತೋ'ಧ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತಾನುಸಪತ್ತಿ ಗ್ರಸ್ತತಯಾ ಸೂತ್ರಂ ಅಬೋಧಕಮೇವ ಸ್ಯಾತ್

ನ ಚ ಏವಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯಾಪಿ ಅಧ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತಯಾ ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಸತಿ ಕಾವತ್ಯೇವ ಚಾರಿತಾಧ್ಯಾತ್ ಲಾಘವಾಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಕಿಂ ಸ್ವರೂಪತೋ'ಧ್ಯಾಹಾರೇಣೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, 'ಶಾಬ್ದೀ ಹ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಶಬ್ದೇನೈವ ಪಾರೈತ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯೈವ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ ಅತ ಏವ ದ್ವಾರಮಿತ್ಯಾದಿಷು ಅಪಿಧೇಹಿ ಇತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಮೇ ವ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಇತಿ ರಾಧ್ಧಾಂತವದಂತಿಃ, ಗಮ್ಯಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಉಪಾದಾನಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಏವಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ'ಪಿ ಅನುವೃತ್ತಿಪ ಣ ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯೈವ ಕಥನತ್, ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತಾನುಸಪತ್ತೇಃ 'ದುಷ್ಪರಿವರತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಂ ತತ್ಕರಣೇ ಗಾರವಭಯಾತ್ ಇಮಾಂ ರೀತಿಮಾಶ್ರಯದ್ವಿ ಲಾಘವಾದರಾಃ ಸೂತ್ರಕೃತಃ.

ನ ಚ ಏವಂ ಶ್ರುತೇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾರ್ಥತ್ರೈವಿಧ್ಯವಬ್ಧಿಃ, ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಅನುಮಿತರೂಪತ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಸಮಾಧ್ಯಾಹಾರವಿಷಯಃ ಪ್ರಕೃತಃ; ಭಿನ್ನಶ್ರುತಿಕಸದೋಪಾದಾನಾರ್ಥಗ್ನ ರಕಥನ ದ್ವಿಸೂತ್ರೀಕರಣ ತನ್ಮಾನುಸರಣಾದಿವ್ಯಕಾರಣ ಅನ್ಯಧಾನುಸಪತ್ತಿ ಬಲಲಭ್ಯಾರ್ಥಗೋಚರೋ'ನುಮಿತ ಇತಿ ತಯೋಃ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾತ್.

4ನನು ಏವಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರೇ'ಪಿ ಉಕ್ತಾಶ್ಚಾ ದುರುತ್ತರಾ, ಅಧ್ಯಾಹೃತಸ್ಯಾಪಿ ಪದಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷಾಮಾತ್ರಪ್ರತ್ಯಯನವರತ್ವೇನ ಸಂಜ್ಞೆ ಪ್ರತ್ಯಯನಶಕ್ತಿಭಾವಾತ್ ನ ಹಿ ಅಧ್ಯಾಹೃತಾನಿ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ವದಾನಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯನಶಕ್ತಿಮವಹಾಯ ಅರ್ಥಾಂತರಪ್ರತ್ಯಯನಕ ಕ್ತಿಭಾಷ್ಯವನ್ನಿ ಅತ ಏವ ಮಹಾನ್ ಪಾಣಿನಿರಪಿ ವೃದ್ಧಿರಾದ್ಯರ್ಥ (ಪಾ. 1-1-1) ಅದೇಬ್ಧುಣಃ (ಪಾ. 1-1-2) ಇತಿ ಸೂತ್ರಾನಂತರಂ ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧೀ (ಪಾ. 1-1-3) ಇತಿ ಪುನಃ ಗುಣವೃದ್ಧಿಗ್ರಹಣಂ ಕಣ್ವತ ಏವ ಚಕಾರ ಜೈನೇಂದ್ರೇ'ಪಿ ಆದ್ಯಜೈಪಃ, ಅದೇ ಜೈಪಃ ಇತ್ಯನಂತರಂ ಇಕಸ್ತಾ ಇತಿ ತಚ್ಛಬ್ದಿಂ ಪ್ರಾಯುಚ್ಚ ಭಗವಾ ದೇವನಂದೀ ನ ಹಿ ತತ್ರ ಅಧ್ಯಾಹಾರಃ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಃ ಇತಿ ಚೇನ್ನ.

ಅಧ್ಯಾಹಾರಾತ್ಪ್ರಾಗೇವ ಶ್ರುತೇ ಸ್ವರಾಃ' ಇತಿ ಗ್ರಹಣಿಕಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸಂಕ್ಷಾಸಂಜ್ಞೆ ಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ ಗೃಹೀತತಯಾ ಅಧ್ಯಾಹೃತಪದಸ್ಯ ಅಕಾರಾದಿವರ್ಣಪ್ರತ್ಯಯನೇ ವಿಪ್ರತಿಪ ತ್ತೈಭಿವಾತ್ ನ ಹಿ ತದೇವೇದಂ ವದಮುಧಿಕೃತಂ ಯೇನೇದಂ ಪದಂ ಸ್ವರೂಪಸರಮು ಚ್ಯತೇ, ಕಿನ್ನು ತತ್ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಂ ಗೃಹೀತಸಮ್ಬಂಧಂ ವದಾಂತರಮಿತಿ ಅನ್ಯದೇವೇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಶಬ್ದಾಧಿಕಾರಸ್ಯ ಏವಮೇವ ಆಶ್ರಯಣೀಯತ್ವಾತ್

ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧೀ ಇತ್ಯತ್ರ ತು, ನ ಹಿ ಅಧಿಕೃತಯೋಃ ಗುಣವೃದ್ಧಿಶಬ್ದಯೋಃ ಸಂಜ್ಞೆ ವಾಚಕತಾ ನೇತಿ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣಂ, ಕಿನ್ನು ಯತ್ರ ಗುಣೋ ವೃದ್ಧಿವರ್ಣ ಗುಣತ್ವೇನ ವೃದ್ಧಿತ್ವೇ ನೈವ ಉಪಾದೀಯತೇ ತತ್ರೈವ ಇಕಃ ಸ್ಥಾನೇ ನಾನ್ಯಥಾ ಇತ್ಯೇ 'ತದರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

1 ಶಾಬ್ದಿಕೇ ಹ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ 2 ಅಪಿ ಪಿಧೇಹೀತ್ಯಾದಿ. 3 ದುಷ್ಪರಿವಾರೈತ್ಯಾತ್. 4ನ ಚ.

5 ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯ. 6ವಮರ್ಥಂ.

ಕಿಂಚ ಅತ್ರ ಅಧಿಕೃತಿರಪಿ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಾ ತಥಾಪಿ —ನ ಹಿ ತತ್ರ ಗುಣವೃದ್ಧಿಗ್ರಹಣಂ ಏಕಯೋಗಗತಂ, ಯೇನ ಉತ್ತರತ್ರ ತಯೋಃ ಸಹಾನುವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ಕಿಂತು ಭಿನ್ನಯೋಗಗತಮೇವ. ಅತಃ ಇಕಃ ಇತಿ ಇಯತ್ಯೇವ ಉಕ್ತೇ ಅನನ್ತರೋಕ್ತೋ ಗುಣಶಬ್ದಃ ಏವ ಅನುವರ್ತತ ನ ವೃದ್ಧಿಶಬ್ದಃ; ವ್ಯವಹತತ್ವಾತ್. ಅಥ ತದ್ಗುಣಾರ್ಥಂ ಇಕೋ ವೃದ್ಧಿಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ತಸ್ಯೈವ ಉಪಾದಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಗುಣಸ್ಯ, ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛಿಷ್ಟೋನ¹ ಅಪರಸ್ಯ ಬಾಧನಾತ್ ಅತಃ ಉಪಯುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಪುನರುಪಾದಾನಮಿತಿ ಇಕಸ್ತಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಏಷ್ಯೇವ ಗತಿಃ ಯತ್ರ ಅಧಿಕೃತಿಃ ಸುಕರಾ ತತ್ರ ತಯೈವ ನಿರ್ವಾಹೋ ಬುಧಕಂ ವಿನೇತಿ

ಏವಮೇತಾವನ್ತಮರ್ಥಂ ಕೃದಿ ನಿಧಾಯಾಹ ಶಬ್ದಾಧಿಕಾರಾಶ್ಚ ಯಾಣಾತ್ ಇತಿ ಅಧಿಕಾರೋ'ಧ್ಯಾಹಾರಃ

ಅತ್ರೇದಂ ವಿಚಾರ್ಯತೇ ಕೋ ಯಮತ್ರ ಸ್ವರಪದಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಭುವ್ಯಮಿತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ? ಅನ್ಯಸದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಪಯೋ'ಪಿ ಯೋಗ್ಯತಾಬಲಾತ್ ವಿರೇಷಪದ್ಯವಸಾಯಾ ಧವತಿ ತೇ ಚ ಅತ್ರ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯಪ್ರಕರಣಬಲಾತ್ ವರ್ಣಾ ಏವ ಭವಂತಿ, ಇತರೇಷಾಂ ಅಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಏಕಾದಯೋ ಮಾತ್ರಾ ಯೇಷಾಂ ತ ಏವ ವರ್ಣಾ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಾಮಹಗ್ನಿ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ನ ಚ ಏವಂ ವ್ಯಂಜನೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಸಂಗಃ; ತೇಷಾಂ ಅರ್ಥಮಾತ್ರತ್ವನಿಯಮೇನ ಉಕ್ತಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರಾನರ್ಹತ್ವಾತ್ ನ ಚ ಸಂಯುಕ್ತವ್ಯಂಜನದ್ವಯಾದಾ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ; ತತ್ರ ಅವಿಲಮ್ಬಿತವ್ಯಂಜನದ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯಸ್ಯೈಕಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಅವಿಲಮ್ಬ್ಯೋಚ್ಚಾರಣಮಾತ್ರಾತ್ ವರ್ಣಾನ್ತರತ್ವಂ; ಮಾನಾಭಾವಾತ್ ನ ಚ ಕಪಯೋಗೇ ಕ್ಷಃ (ಕಾ) ಇತಿ ವರ್ಣಾನ್ತರಮನುಭೂಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ತತ್ರಾಪಿ ಅವ್ಯವಧಾನೋಚ್ಚಾರಿತಕಪದ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವರ್ಣಾನ್ತರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಕಪವರ್ಣಾ ಏಕೀಭಾವಪರಿಣತಾ, ಯೇನ ಇದಮಕ್ಷರಾನ್ತರಂ ಸ್ಯಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರತಿನಿಯತಕಾರಣಜನ್ಯತ್ವನಿಯಮೇನ ಸ್ಥಾನಪ್ರಾಯತ್ನಾದೇರಪಿ² ಅನ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತವ್ಯತಾಪ್ರಸಂಗಾತ್. ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವರಗ್ರಹಣಸ್ಯ ವ್ಯವರ್ತಾರ್ಥಭಾವಾತ್ ನಾತ್ರ ಅನುವೃತ್ತ್ಯವಶ್ಯಂಭಾವಃ.

ಯದಿ ವಾ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಾಃ ಸ್ವರಾಣಾಮೇವ ನ ವ್ಯಂಜನಾನಾಮಿತಿ ಮನ್ವಾ ಪ್ರತಿ ಅನ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಲಕ್ಷಣೀಯೇತಿ ವಿವಕ್ಷಾ, ತಥಾಪಿ ನ ಸ್ವರಾ ಇತ್ಯನುವರ್ತನೀಯಂ; ಉಕ್ತಾನೇಕಶಬ್ದೋತ್ತರಚಿನಾ ಸಬ್ಬಲನಕಲಕ್ಷೇನ ಮನ್ವಾನಾಂ ಬುದ್ಧಿಕ್ಷೋಭಕಾರಿತ್ವಾತ್ ಕಿಂತು ಔತಃ ಪದಮೇವ ಅನುವರ್ತನೀಯಂ ತಥಾ ಸತಿ ಏಕದ್ವಿತ್ರಮಾತ್ರಾ ಔತಃ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲತಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ ಸುಖಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ

ತಥಾಪಿ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಭೇದಭಿನ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾರ್ಗ¹ ಮೈಚಿತ್ರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಸ್ವರಪದಾನುವೃತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವಿವೃತವಾಃ ವೃತ್ತಿಕಾರ ಇತಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ— ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಕಿಂ ಇತಿ

[After giving the various meanings of the word *mātrā*, the author comes to its use as expressing time

¹ ಅಪರಸ್ಯಾಚೋಧನಾತ್. ² ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಯ ಮೈಚಿತ್ರೀ

He goes on to say that a mātṛā is equal in duration to the time required, for instance for striking one hand on the other holding them four inches apart, circling the hand round the knee, flipping the finger, uttering a short letter, the chirp of a hen sparrow, the first crow of a cock, &c. These must be neither too slow nor too quick

The sparrow chirps one mātṛā, the crow caws two mātṛā, the peacock screams three mātṛā, the mungoose squeaks half a mātṛā. On the first appearance of dawn a healthy cock gives three crows with a clear throat; these in regular order are short (*hrasva*), long (*dīgha*), and prolonged (*pluta*)]

ಸೂತ್ರಂ | ಸ್ವರಸ್ಯ || 4 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಾಃ ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಗು ಪುಗು ಕುಡು ತುಡೋರೊದ್ಧ್ರಸ್ವಃ⁴⁸⁹ — ಬಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಂ, ಕೊಟ್ಟಂ, ತೊಟ್ಟಂ. ಅನೋ ನಃ⁴⁹⁰ — ಕಲ್ಲಾನೇಱಿದಂ, ಬಿಲ್ಲಾನೇ ಏಸಿದಂ.

[Shrit, long and prolonged apply to vowels only]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಪೂರ್ವವತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಸ್ತಿತ್ಯ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಭವಂತೀತ್ಯಾತ್ — ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ

ನ ಚ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇಣೈವ ವಿಹಿತೇತಿ ಪುನಸ್ತದರ್ಥಮಾರಮ್ಭೋ ವ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ನ ಹಿ ಇದಾನೀಂ ಸ್ವರಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಾ ವಿಧೀಯತೇ ಯೇನಾಯಂ ವ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಫುಟಃ ಕಿಂತು ಯತ್ರ ಉತ್ತರತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾದಯೋ ವಿಧೀಯಂತೇ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ¹ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸ್ಥಾನಿನಿಯಮಾರ್ಥೋ² ಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ; ಯಥಾ ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧಿಃ, ಇಕಸ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ

ನನು ನಾತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾದಯಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮೋ ಯುಕ್ತಃ, ಅನ್ಯ ತ್ರಾಪಿ ದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾಹಿ—ವಿಧೇಯತಾ ಹಿ ತ್ರೇಧಾ : ಆಗಮ ಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶ² ಭೇದಾತ್. ನ ಹಿ ತತೋನ್ಯದ್ವಿಧೀಯಮಸ್ತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ತಾವದರ್ಥತ್ವಾತ್ ನ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾದಿಕಂ ಅನ್ಯದನಿ ವಿಧೇಯಮಸ್ತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; ತಸ್ಯಾಪಿ ತದರ್ಥತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಸಂಜ್ಞಾವಿಧೇಃ ಸ್ವತೋರ್ಥವತ್ತ್ವಂ; ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ³ ಹಿ ಭಾವೋಗ್ (ಶಾ. 1-1-4) ಇತ್ಯಾದೌ ಭಾವೋ ವಿಧೇಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಗಮರೂಪ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್,

ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ | ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ.

ಅತಃ ತ್ರಯ ಏವ ವಿಧೇಯಾಃ, ತೇ ಚ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯಾಪಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ. ಯಥಾ—ಇಂದ್ರ ಚಂದ್ರ ಮುಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಗಿಗುಗ್ವ್ಯಂಜನೇ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ¹⁷ ಇತಿ ದಕಾರ ಕಕಾರಾಣಾಂ ಅಗಾದ್ಯಾಗಮೋ ವಿಧೀಯತೇ. ಇಂದರ ಚಂದಿರ ಮುಕ್ತುತಿ ಇತಿ. ತಥಾ ಅಪ್

¹ ಭವಂತೀತಿ. ² ಭಾಗಾತ್.

ದಿಕ್ ಜಗತ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಉಗಬಾದೀನಾಂ ¹¹⁵ ಇತಿ ಪಕಾರಾದೀನಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ವಿಧೀ
ಯತೇ : ಅಪ್ಪ ದಿಕ್ ಜಗತ್ತು ಇತಿ ತಥಾ ನಾಲ್ಪ ತೋಳ್ಗಳ ಆವಂಗಾತಂ, ಕೊಂಕು ಬೆ
ಆವಂಗಾತಂ ಇತ್ಯಾದಿಬಿಜುವ್ರೀಹಾ ಅಬ್ಬ ಹಂಪ್ರೀಹೇ ¹²⁷ ಇತಿ ¹ ಉಕಾರಲಕಾರಯೋಃ
ಅವ ಸಮಾಸಾನೋ ವಿಧೀಯತೇ ನಾಲ್ಪೋಳಂ ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಇತಿ ತಥಾ ಕಂಪನುಣ್ಬ
ದು, ವಿನಂ ಕೊಲ್ಪುದು, ಇತ್ಯಾದೌ ಇರುಣ್ಣ ಕರ್ಮಣಿ ¹¹, ಕೊಲ ಉದ್ಧಸ್ವಶ್ಚ ⁵⁴⁷
ಇತಿ ಉಕಾರಲಕಾರಯೋಃ ಇವ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೀಯತೇ . ಕಂಪುಣಿ ಮಿಂಗುಲಿ ಇತಿ
ತಥಾ ಉಷ್ಕ ಮಹಿಮ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಉಷ್ಕಾದೀನಾಂ ¹²⁰ ಇತಿ ನಕಾರಸ್ಯ ಏಕಮಾತ್ರ
ಏಕಾರೋ ವಿಧೀಯತೇ ಉಷ್ಕ ಮಹಿಮೆ ಇತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ
ಯಥಾ — ಆವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣಾರ್ಥಕ ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಎದ್ದಿತೌ ¹¹⁰ ಇತಿ
ಏಕಮಾತ್ರ ಏಕಾರಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ ಎನಿತು ಇತಿ ತಥೈವ ಆವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಚತುರ್ಥೀ
ವಿಭಕ್ತಿವಿಷಯೇ ಕೆತ್ತೇಚ್ಚ ¹⁷⁷ ಇತಿ ದೀರ್ಘ ಏಕಾರಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ ಏಕೆ ಇತಿ
ಏವಂ ಅನೇಕತ್ರವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಹ್ರಸ್ವಾದಯೋ ವಿಧೀಯಂತ ಇತಿ ಕಥಮ
ಯಂ ನಿಯಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ — ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಯಾ ವಿಧೀಯಮಾ
ನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಕ್ತಸ್ಥಲೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಗಾದೀನಾಂ ವಸ್ತುಗತ್ಯಾ ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯೇಪಿ ನ
ಹ್ರಸ್ವದಿತಯಾ ತದ್ವಿಧಾನಂ ; ಕಿಂತು ಅಕ್ವಾದಿನೈವೇತಿ ಯತ್ರ ತು ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯೇನೈವ
ವಿಧೀಯಂತೇ ತತ್ರ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮಃ

ಅನೇಕಧರ್ಮಾತ್ಮಕೇ ವಸ್ತುನಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ವದ್ಧರ್ಮೋ ನಿಯಮಕೋ ಭವತಿ, ವೃ
ಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಸದ್ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಾದಿಪ್ರದೇಶೇಷು ಅವಚ್ಛೇದಕಧರ್ಮಮಾ
ದಾಯ ಅತಿಪ್ರಸಬ್ಧಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಅತಃ ತಾದೃಶಂ ಸ್ಥಲಂ ಅನುಸರಣಮ್ ವರ್ತಕಂ
ಉದಾಹರತಿ — ಉಗು ಇತ್ಯಾದಿ ಉಗು ಸ್ರಂಸನೇ, ಪುಗು ಪ್ರವೇಶನೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ. ತಸ್ಮಾತ್
ಧಾತೋಃ ⁴⁴² ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅನು ದಪದವಂ ¹¹⁶ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತ
ಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ ಗೋಃ ಕಃ ¹⁸⁵ ಇತಿ ಗುಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶಃ ತಥಾ ಚ ಉಕ್ ಇತ್ಯವ
ಸ್ಥಾಯಾಂ ಉಗು ¹⁵⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಬತ್ವಂ ವಿಧೀಯತೇ ತಚ್ಚ ಪಷ್ಠಾಲ್ಯಃ ಸ್ಥಾನೇ
ನ್ತೃಸ್ಯ ²² ಇತಿ ಕಕಾರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ಅತೋ ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ
ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ.
ತತೋ ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮಾವರ್ಗಃ ⁵⁰¹ ಇತಿ ದಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೇ ಬಕ್ತಂ ಪೌಕ್ತಂ
ಇತಿ ನಿಧ್ಯತಿ ಏವಂ ಕೊಟ್ಟಂ ತೊಟ್ಟಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕುಡು ದಾನೇ, ತುಡು ಧಾರಣೇ ಇತಿ ² ಧಾ
ತೋಃ ಏವಮೇವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ. ಕಿಂತು ಗೋಃ ಕಃ ¹⁸⁵ ಇತ್ಯತ್ರ ಡೋಷ್ಯೈಃ ¹⁹⁷ ಇತಿ ಟಾದೇ
ಶೋ ವಿಶೇಷಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಪರಸ್ತವಾಃ || 5 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಃ ಪರೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸೋ'ಯಂ ತಪರಃ. ಸ ಚ ಇಹ ಶಾ
ಸ್ತ್ರೇ ಯಾವಾನುಪಾತ್ತಃ ತಾವಾನೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅತೋ ಮಗ್ಗದಿರಿ - ಅಣ್ಣಂಗಿ, ತಮ್ಮಂಗ, ಅಣ್ಣಂದಿರಿ, ತಮ್ಮಂದಿರಿ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಜ್ಯಾಗೆ, ಮಾಗೆ, ಜ್ಯಾದಿರಿ, ಮಾದಿರಿ. ಅಕಾರಾದಿವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ದೀರ್ಘಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಾಯ ಜಾತಿವಕ್ಷ್ಯಾವಲಮ್ಬನೇನ ಇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಸರ್ವತ್ರ ತಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಮಿದಮಾರಬ್ಧಂ.

[The rule for a vowel followed by *t* applies only to that vowel (it must not be extended by analogy to other vowels)]

ವ್ಯಾಖ್ಯ || ನನು ತಸರ ಇತಿ ಅಯುಕ್ತೋ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಅನುಶಾಸನಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಭಯಾದಿಗಣಂ ನಿಷ್ಪಾಂತಂ ಚ ವಿನಾ ಅನ್ವೇನ ಸಹ ಸಂಕ್ಷಮ್ಯಾ ವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ ನ ಚ ಪರೋಯಂ ಭಯಾದಿನಿಷ್ಪಾಂತೋ ವಾ ನ ಚ ಭಯಾದೇಃ ಆಕೃತಿಗಣತ್ವತ್ ತಾದೃಶಿ ವರಃ ತಸರ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಂ ಏವತಿ ಇತಿ ಅಮೋಘವೃತ್ತಾವೃತ್ತತ್ವತ್ ಸುಧುರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ತಾತ್ಪರತೋ ನಿರ್ದೇಶಾಭಾವಾತ್, ಅತೋ ಮಗ್ಗದಿ ರಿ^{೨೫}, ಇತಃ ಪೋಚಿ^{೨೭} ಇತ್ಯಾದಾ ತಾತ್ಪರ್ಯವತ್ ಏವ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಇತ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಸೂತ್ರ ಸಮಾಸಃ ಸಂಕ್ಷಮಿತತ್ವಪ್ರಮೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಯೇನಾಯಂ ಅಯುಕ್ತಃ ಸ್ವಾತ್, ಕಿಂತು ಸಂಕ್ಷಮ್ಯನ್ವಯಪದಾರ್ಥೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಿತ್ಯಾಹ—ತಃ ಪರೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಇತಿ

ಯಾನಾನ್ ಇತಿ ಏಕಮಾತ್ರೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೋ ವಾ ಯಾವನ್ಮಾತ್ರ ಉಪಾತ್ತಃ ತಾವನ್ಮಾತ್ರ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ಅತತ್ಕಾಲೋ ವೈದಸ್ಯತೇ ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರತಿ—ಅತಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ - ಇಹ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋದಾಹರಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಜ್ಯಾಗೆ—ಸ್ತ್ರಿಯು, ಮಾರ್ಗೈಃ ವಾ. ಮಾಗೆ—ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೈಃ ಜ್ಯಾದಿರಿ—ಸ್ತ್ರಿಯ ಏವ ಮಾದಿರಿ—ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೈಃ ಅದಂತತ್ವಭಾವಾತ್ ಮಗಭಾವಃ

ನನು ಅತತ್ಕಾಲಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ಆರಮ್ಭಣಾನರ್ಧಕ್ಯಂ ನಾಭಿದಿತ್ಯತ ಆಹ—ಅಕಾರಾದಿ ಇತಿ. ತಸರಕರಣನಿಯಮಾದಸ್ಯತ್ರ ಜಾತಿರಾಸ್ತ್ರೀಯತ ಇತಿ ಸೂಚನಂ ಆರಮ್ಭಣಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿವಾವತ್

ನನು ತತೋನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ¹ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇ ವಿಧೇಯೇಷ್ವಪಿ ತದಾಶ್ರಯಣಪ್ರಸಂಗಃ ನ ಹಿ ವಿಫೇಯಾಃ ತಸರಾ ನಿರ್ದೇಶ್ಯಂತೇ ತಥಾ ಚ ಸರ್ವಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಂ ಸ್ವಾತ್ ಅತೋತ್ರ ಭಾವ್ಯಂ ಇತಿ ಯೋಗಾಂತರಮಾರಮ್ಭಣೀಯಂ ತತ್ತ್ವ ಭಾವ್ಯೋಪಿ ತಾವಾನೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಅನತಿವ್ರಸಕ್ತಂ ಸ್ವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ, ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣಸ್ಯ ಸಿದ್ಧವಿಷಯತ್ವತ್ ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧಕಾಃ¹ ಇತಿ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧ ಮಾತೃಕಾಶ್ರಯಣಬಲೇ ನ ಸಿದ್ಧವಿಷಯಕಂ ಹಿ ತದಾಶ್ರಯಣಂ, ನ ಸಾಧ್ಯವಿಷಯಕಂ ಸಿದ್ಧಂ ಚ ಸ್ಥಾನಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ, ನ ಭಾವ್ಯಮಪಿ; ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಕಿಂಚಿನ್ನಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯ ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸಾಧ್ಯಂತೇ ಹಿ ಭಾವ್ಯಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರೀಣಿ ಅತೋ ಭಾವ್ಯಾ ಯಾವಂತ ಉಪಾತ್ತಾಃ ತಾವಂತ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ಅನುಪಾತ್ತಾನಾಂ ಅಪ್ರಸಂಗಾತ್ ತದ್ವೈದಾಸಾಯ ನ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಕಿಂಚ ಜ್ಞಾಪಕಾಚ್ಚ ತತ್ರ ನ ತದಾಶ್ರಯಣಂ. ತಥಾಹ—ಅಮನ್ತ್ರಣಿವಿ

¹ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣಪ್ರಸಂಗಃ. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇ.

ಪಯೇ ಎಚ್ಚಾ ಮುನ್ತ್ರಿಣೇ²⁵² ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವೈಕಾರಂ ವಿಧಾಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ದೀರ್ಘಃ²⁵⁴ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ದೀರ್ಘೋ'ಪಿ ವಿಧೀಯತೇ ಇದಮೇವ ಜ್ಞಾಪಕಂ ವಿಧೇಯೇಷು ಜಾತಿಃ ನಾಶ್ರೀಯತ ಇತಿ ಯದಿ ಸಾ ತತ್ರ ಆಶ್ರೀಯೇತ ಲಾಘವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಹ್ರಸ್ವ ಏವ ಉಪಾದೀಯೇತ ನ ದೀರ್ಘಃ ; ತದಾಶ್ರಯಣೇನೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ. ವಿಧೀಯತೇ ಚ ದೀರ್ಘಃ²⁵⁴ ಇತಿ. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ—ವಿಧೇಯೇಷು ನ ಸಾ ಆಶ್ರೀಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾದಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ || 6 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಕಾರಾದಯೋ ವರ್ಣಾ ವ್ಯಂಜನಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕ ಖ ಗ ಘ ಬ, ಚ ಛ ಜ ರು ಣ, ಟ ಠ ಡ ಢ ಣ, ತ ಥ ದ ಧ ನ, ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ, ಯ ರ ಲ ವ ಶ ಷ ಸ ಹ, ಳ ಳ. ವ್ಯಂಜನಪ್ರದೇಶಃ—ಸ್ವರಾದರೋ ವ್ಯಂಜನೇ⁶⁷ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[From k are consonants]

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ || ಆದಿಶಬ್ದೋ'ನೇಕಾರ್ಥೋ'ಪಿ ಅತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಾವಚನೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ; ಉತ್ತರತ್ರ ಮಾನ್ತಾ⁷ ಇತ್ಯಾದಾ ಅವಧಿನಿರೂಪಣಸ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾನೃಧಾನುಪಪತ್ತೇಃ.

ನನು ಕಥಮತ್ರ ವ್ಯಂಜನಮಿತಿ ಏಕತ್ವನಿದೇಶಃ, ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞಾನೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಸಮಾನ¹ ಸದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿನಿಯಮಾತ್. ಅತೋ'ತ್ರ ಕರಣೀಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಬಹುವಚನಂ, ಹರಣೀಯಂ ವಾ ಸಂಜ್ಞಾನಿ ಇತಿಚೇತ—ಸತ್ಯಂ ಉಭಯಧಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್ ಪದಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ ನಾಕೃತಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಮಿತಿ ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಪಂಚಃ ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಪಕ್ಷಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರಥಮತಃ ಸಂಜ್ಞಾನಮನೂಢ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ ವಿಧೀಯತೇ, ತತ್ರೈವ ತಯೋಃ ಸಲಿಖ್ನ ಸಂಸ್ಥಾನಿ ವಿಭಕ್ತಿನಿಯಮಃ ಯಥಾ—ಏಕಾರಾದಿನಿ ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ (ಕಾ. 1-1-8), ಕಾದಿನಿ ವ್ಯಂಜನಾನಿ (ಕಾ. 1-1-9) ಇತ್ಯಾದಿ ಯತ್ರ ಪದಸಂಸ್ಕಾರಪಕ್ಷಾಶ್ರಯಣೇನ ಪ್ರಥಮಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಸಂಜ್ಞಾಮುಖ್ಯಧಾಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾ ಸ್ವರೂಪಬುಭುತ್ಸಾಯಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ಸಂಜ್ಞಾನೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನೇ ನ ತತ್ರ ತನ್ನಿಯಮಃ. ಯಥಾ—ಪಶ್ಚಾದಾ ಘುಟ್ (ಕಾ. 2-1-3), ಕಿಡಿತಿ ಶಾದಯಃ (ಕಾ. 3-4-2) ಇತ್ಯಾದಿ, ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ಮಕೇ ವಸ್ತುನಿ ಯಥಾ ಬುಭುತ್ಸಂ ಕಥನೇ ದೋಷಾಭಾವಾತ್.

ಸ್ಯುದೇತತ್. ನಾತ್ರ ಕಕಾರಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನಸಂಜ್ಞಾ ಸೇತ್ಸೃತಿ, ಸಂಜ್ಞಾ ಮಧ್ಯೇ ತಸ್ಯ ಅಗ್ರಹಣಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಕ ಆದಿರ್ದೇಷಾಂ ತೇ ಕಾದಯ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಾ ತದಿತಿರವರ್ಣಾನಾಮೇವ ಯತ್ಪದವಾಚ್ಯತ್ಯೇನ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾತ್ವಂ, ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ನ ತು ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ. ಯಥಾ—ಚಿತ್ರಗುಮಾನಯ ಇತ್ಯಾದಾ ಚಿತ್ರಾ ಗಾವೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಭೂತಪುರಷಸ್ಯೈವ ಆನಯನಂ, ನ ಚಿತ್ರಗವಾನಾಮಪಿ ನ ಚ ಅನ್ಯ ಅನ್ಯಂಜನತ್ವಮಿಷ್ಟಂ; ಅವರ್ಕ್ತಾನೈಯರಿ, ಇವರ್ಕ್ತಲಟಯರಿ ಇತ್ಯಾದಾ ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಂಜನಸ್ಯ⁶⁸ ಇತ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯಭಾವಪ್ರಸಂಗ ದಿತಿಚೇತ—ನೈಷ ದೋಷಃ ; ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹೇರಾಶ್ರಯಣಾತ್. ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಬಹುವ್ರೀಹಃ—ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನೋ'ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಶ್ಚೇತಿ. ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ವವಿಶೇಷೇ'ಪಿ

¹ ಸದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ.

ಯತ್ರ ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಗುಣತ್ವೇನ ಅನ್ವಯಃ ಸ ತದ್ಗುಣ ಇತಿ ಸಂವಿಜ್ಞಾಯ ತೇ ಯಥಾ—ಲವ್ಯಕರ್ಣಮಾನಯ, ದೀರ್ಘಬಹುಮಾನಯ ಇತ್ಯಾದೌ ಲವ್ಯಕರ್ಣಾ ದಿವಿಷಿಷ್ಯಸ್ಯೈವ ಆನಯನಂ, ನ ತದ್ವಿನಾಕೃತಸ್ಯ ಯತ್ರ ತಸ್ಯ ತದನನ್ವಯಃ ಸೋತದ್ಗುಣ ಇತಿ ಯಥಾ—ಚಿತ್ರಗುಮಾನಯ, ಬಹುವನಮಾನಯ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ತದ್ಗುಣ ಸಂವಿಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯಣಾತ್ ನಾಸಂಜ್ಞಿತ್ಯಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಾನ್ತಾಃ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ವರ್ಗಃ || 7 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಕಾರಾದಯೋ ಮಕಾಂಸರೈನ್ಮಾ ವರ್ಣಾಃ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಭೂತ್ವಾ¹ ಪಞ್ಚೈವ ವರ್ಗಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕ ಖ ಗ ಘ ಙ, ಚ ಛ ಜ ಝ ಞ, ಟ ಠ ಡ ಢ ಣ, ತ ಥ ದ ಧ ನ, ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ. ವರ್ಗಪ್ರದೇಶಾಃ—ತದನ್ಮೂಲೇ ವಾ ವರ್ಗೇ 80—ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[To m, each five form a *varga* or group]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾನ್ತಾ ಇತಿ ಅನ್ತಾವಧಿನಿರೂಪಣಂ ತಚ್ಚ ಆದ್ಯಾವಧಿಮನ್ತರೇಣ ಅನುಪಪನ್ನಂ ಸತ್ ತಮಾಕ್ಷಿಪತಿ ಸ ಚ ಕಾದಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ⁶¹ ಇತ್ಯನಂತರಸೂತ್ರಾ ತ್ ಕಾದಿಪದಾನುವೃತ್ತೌ ವ್ಯಂಜನಪದಾನುವೃತ್ತೌ ವಾ ಕಕಾರ ಏವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ. ನ ಚ ವ್ಯಂಜನಪದಾನುವೃತ್ತೌ ಅನನ್ವಯಪ್ರಸಂಗಃ, ಲಿಬ್ಜವಚನವಿಪರೀತಮೇನ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ ನ ಚ ಅತ್ರ ವ್ಯಂಜನಾಂತರಸ್ಯ ಆದಿತ್ಯಮಾದಾಯ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ, ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ಆದಿತ್ಯೇ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್. ಪ್ರಥಮಾತಿಕ್ರಮೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಕಕಾರಸ್ಯೈವ ಆದಿತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಮನ್ವಾನೋ ವಿವೃಣೋತಿ—ಕಕಾರಾದಯಃ ಇತಿ

ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚೇತಿ ವಿವ್ಸಾಯಾಂ ದ್ವಿವಚನಂ. ಯದ್ಭುಮ ಮಾನ್ತಾಃ ಪಞ್ಚಶೋ ವರ್ಗ ಇತಿ ವಿವ್ಸಾರ್ಥೇಯೇನ ಶಸಾ ನಿರ್ದೇಶೋ ಲಭಃ, ತಥಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯಾತ್ ಪದಮಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಬಲಮಿತಿ ತಥಾಕರಣಂ ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಸೂತ್ರಗತಿಃ. ವರ್ಗಃ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಏಕವಚನಂ; ತತ್ಪಞ್ಚಕತ್ವಂ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಜ್ಞಂ || 8 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರ್ಥೋ'ಭಿಧೇಯಃ. ಅರ್ಥವಚ್ಚ ಬ್ದರೂಪಂ ಲಿಬ್ಜಸಂಜ್ಞಾಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಲ, ಪೊಲ, ಘಟ, ಪಟ; ತಂಬುಲಿಗ, ಸರವನ್ನಿಗ, ಔಪಗವ, ಗ್ರೈವೇಯಕ; ಅರಮನೆ, ಸೂಳೆಗೇರಿ, ರಾಜಪುರುಷ, ಬಹುಧನ; ಕಾಣ್ಣಿ, ಪೂಣ್ಣಿ, ಕುಂಭಕಾರ, ಯಜಮಾನ. ಅರ್ಥವದಿತಿ ಕಿಂ? ವನಂ ಧನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅನರ್ಥಕಸ್ಯ ವನಧನಾದಿಭಾಗಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಬ್ಜಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಲಿಬ್ಜಾ ನ್ತೌಸ್ಯ⁵¹ ಇತಿ ದ್ವಿವಚನಂ ಮೂಘಾತ್. ಲಿಬ್ಜಪ್ರದೇಶಾಃ—ಲಿಬ್ಜಾತ್ಸು ಪ್²⁰⁸ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[The crude form of a substantive is *linga*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅರ್ಧಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋ ಪಿ ಅಭಿಧೇಯವಚನ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ; ಪ್ರಯೋಜನಾದೇರಪಿ ಅಭಿಧೇಯತ್ವೇನ ಸರ್ವಾಭಿಧಾನವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್. ಇತರಥಾ ತು ಕತಿಪಯಾನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ-ಅರ್ಥೋ'ಭಿಧೇಯಃ ಇತಿ. ಅರ್ಥೋ' ಸ್ಯಾಸ್ತಿತಿ ಅರ್ಧವತ್ ಇತಿ ¹ಮತುಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಃ ಸಮ್ಪನ್ನೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ? ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ವಾ. ನಾನ್ಯಃ, ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸಂಕ್ಷಾತ್ ; ಅಸ್ತಿ ಹಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಿತಿ ನಾನ್ವಯಃ, ಗೌಣಲಾಕ್ಷಣಿಕಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಲಿಬ್ಧತ್ವಪ್ರಸಬ್ಧಾತ್. ನ ಹಿ ಗೌಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವಾ ಅರ್ಥೋ ವಾಚ್ಯೋ'ಸ್ತಿ, ಯೇನ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಶಬ್ದೋ ವಾಚಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ ಅನ್ವಯಕ್ಷಸ್ಥೈರ್ಯವ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ ನ ಚ ಉಕ್ತದೋಷಾನುಷ್ಠಾಃ, ಗೌಣಲಾಕ್ಷಣಿಕಯೋರಪಿ ವಾಚಕತ್ವನಿಯಮೇನ ವಾಚ್ಯ ² ವತ್ತಾಪಶ್ಯಂಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಅವಾಚಕೋ ಲಕ್ಷಕಃ, ಅವಾಚ್ಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವಾ. ಯಲ್ಲಕ್ಷಕಂ ತದ್ವಾಚಕಂ, ಯಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತದ್ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ; ಪದಾಂತರಮರ್ಥಾಂತರಂ ಚ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವದರ್ಶನಾತ್. ವೃತ್ತಾಂತರಕಲ್ಪನಾ ಯಾಮಪಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿರ್ಹಿ ಜೇಜಂ, ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಚ ಉಪಚಾರಃ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಜಿತಂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ವಾದಿನಾ ಇತಿ.

ನನು ಏವಂ ವಾಚಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷಾಯಾಂ ತ್ರಿಯಾವಾಚಿನಾಂ ಧಾತೂನಾಮಪಿ ಸಾ ಸ್ಯಾದಿತಿಚೇನ್ನ. ಇವ್ಯಾಪತ್ತೇ. ಇವ್ಯತೇ ಹಿ ತೇಷಾಂ ಲಿಬ್ಧತ್ವಂ ; ಅನ್ಯಥಾ ತಿನ್ನಂ, ಉಣ್ಣಿಂ, ಕೊಲ್ಲಂ, ಬಯ್ಯಂ, ಇತ್ಯಾದೌ ನಕಾರಾದೀನಾಂ ಲಿಬ್ಧಾನ್ವೃತ್ವಾಭಾವೇನ ದ್ವಿತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಲಿಪ್ಗಾತ್ಸುಪ್ ²⁰³ ಇತಿ ತತಃ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ ; ಧಾತೋಃ ಅಮರಯಿರ್ ¹⁷ ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಶಾಸನವಿಶೇಷೇಣ ತೇಜ್ಯಃ ತಿಜ್ಯತೋರೇವ ಉತ್ಪತ್ತೇಃ, ಲಿಪ್ಗಾತ್ಸುಪ್ ²¹ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಅಪವಾದವಿನಿರ್ಮುಕ್ತವಿಷಯತಯಾ ನಾಮಲಿಬ್ಧ ಮಾತ್ರಪಠ್ಯವಸಾಯಿತ್ವಾತ್.

ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ಲಿಬ್ಧಂ—ನಾಮರೂಪಂ ಧಾತುರೂಪಂ ಚೇತಿ ನ ಚ ನಾಮೈವ ಲಿಬ್ಧಂ ನ ಧಾತುಃ ಇತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ ಲೀನಮರ್ಥಂ ³ ಗಮಯತಿತಿ ಲಿಬ್ಧಮಿತಿ ಪೃತ್ವತ್ಪ್ರಾಶ್ರಯಣೇನ ಯಥಾ ನಾಮ ಸ್ವಸು ವಿಭಕ್ತಿಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷು ಚ ಸಂಖ್ಯಾಕಾರಕರೂಪಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾವಿಷ್ಠಂ ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಅನುಸ್ಮೃತಂ ಅರ್ಥಂ ಗಮಯತಿ, ತಥಾ ಪ್ರಧಮಾದಿಪುರೂಷೇಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷು ಚ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದ್ಯಾಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾವಿಷ್ಠಂ ಕಾಲತ್ರಯಸಾಧಾರಣಂ ಅನುಸ್ಮೃತಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಂ ಅರ್ಥಂ ಧಾತುರಪೀತಿ

ಯದಿ ಏವಂ ಧಾತೂನಾಮಪಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷಾ ಇವ್ಯತೇ, ಕಿಮರ್ಥಂ ತರ್ಹಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯೈಃ—ಧಾತುವಿಭಕ್ತಿವರ್ಜಮರ್ಥವಲ್ಲಿಬ್ಧಂ (ಕಾ. 2-1-1) ಇತಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷಾಂ ವಿದ

¹ ಮತುಪ್ " ವತ್ತ್ವಾ ³ ಗಮಯಲ್ಲಿಂಗ.

ಧಾನ್ಯೈಃ ತದ್ವರ್ಜನಂ ಕೃತಮಿತಿಚೇತ್ — ಕಾಣ್ಡೇ ಕುಣ್ಡೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಪದೇಷು ಅಭರ್ವ
ಅಪರ್ಚ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪಾಸನಪದೇಷ್ವಪಿ — ಸ್ವರೋ ಹ್ರಸ್ವೋ ನಪುಂಸಕೇ (ಕಾ. 2-4-52)
ಇತಿ, ಲಿಬ್ಗುಂತನಕಾರಸ್ಯ (ಕಾ 2-3-50) ಇತಿ ಚ ಹ್ರಸ್ವಲೋಪಾದ್ಯನಿಷ್ಪವಾರಣಾರ್ಥ
ಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ನಾತ್ರ ತಥಾ ಅನಿಷ್ಕಂ ಪ್ರಸಕ್ತಮಸ್ತಿ ಯದ್ವಾರಣಾಯ ಯತೇತ.

ನನು ಏವಂ ಅರ್ಧವನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಿಬ್ಗುತ್ಯೇ ವಿಭಕ್ತ್ಯನ್ತಾನಾಂ ಪದಾನಾಮಪಿ ಅರ್ಧ
ವತ್ತಯಾ ಲಿಬ್ಗುಸಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಲಿಪ್ಗುತ್ಸುಪ್²⁰³ ಇತಿ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಥೂತ್ ; ತಸ್ಯಾಪಿ
ಅರ್ಧವತ್ತಯಾ ತತ್ಸಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಪುನರಪಿ ತದುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಅನವಸ್ಥಾ ಸ್ಥೂತ್. ಅತೋತ್ರ
ಅರ್ಧವದವಿಭಕ್ತಿ ಲಿಬ್ಗುಂ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತಿವರ್ಜನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿಚೇತ್. — ಇದಮತ್ರ ಭರ್ವಾ
ಪ್ರಪ್ಪವೈಲೇ²¹ ವಿಭಕ್ತ್ಯನ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಬ್ಗುಸಂಕ್ಷಾಮಾಪಾದಯತಾ ತ್ವಯಾ ಅಸ್ಯ¹ ಕೇನಾ
ರ್ಥೇನ ಅರ್ಧವತ್ತಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ? ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೇನ ಉತ ಅರ್ಧಾಂತರೇಣ ಇತಿ.
ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೇನ ಚೇತ್ ತೇನಾರ್ಥೇನ ಅರ್ಧವತ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಲಿಬ್ಗುಸಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಸುಬು
ತ್ಪತ್ತೇರಿಷ್ಯತ್ವಾತ್. ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ತು ನಾರ್ಧವತ್ತಾ, ತಸ್ಯ ತದವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್. ನಾಪಿ
ಅರ್ಧಾಂತರೇಣ : ಕಿಂ ತದರ್ಧಾಂತರಮಪಿ²² ವಿಭಕ್ತ್ಯನ್ತಪದಸ್ವರೂಪಾದನ್ಯತ್ ತತ್ಸ್ವರೂ
ಪಮೇವ ವಾ. ನಾಧ್ಯಃ, ಸ್ವರೂಪಾಂತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಅರ್ಧಸ್ಯ ಅಪ್ರತಿತೇಃ ನ ಚ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯ
ಯಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗ ಏವ ತದರ್ಧ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಮಹಿಮ್ನಾ ಭಾಸಮಾನ
ತ್ಯೇ²³ ತದವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯೋ ಹಿ ವಾಚ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ,
ನ ಯಥಾ ಕಥಂಚಿದಪಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಾರ್ಥಬೋಧಕೇ ಪದ
ಸಮುದಾಯರೂಪೇ ವಾಕ್ಯೇ²⁴ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಃ ಕಲ್ಪೇತ ನ ಚ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ : ಪದ
ಶಕ್ತಿರ್ಹಿ ವೃತ್ತಿರುಚ್ಯತೇ.

ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಾಂಗಾಣೀವೃತ್ತಯಃ ಪದಸಂಶ್ರಿತಾಃ | ಇತಿ ವಚನಾತ್ ;

ವಾಕ್ಯೇ ವೃತ್ತಿಕಲ್ಪನಾಭಾವಾತ್ ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ. ನ ಚ ಏವಂ ಕೃತದ್ಧಿತಸಮಾ
ಸಲಿಬ್ಗುನಾಮಪಿ ಸಮುದಾಯರೂಪತ್ವಾತ್ ತದರ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವತ್ ಅವಾಚ್ಯತ
ಯಾ ಅರ್ಧವತ್ತಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ — ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಸಮಾಸಯೋರೇವ ತದರ್ಧವಾಚ
ಕತ್ವಾತ್. ತದುಕ್ತಂ —

ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸಮಾಸೋ ಯತ್ರ ವಾ ಭವೇತ್ |

ಸ ಏನಂ ವಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಾನ್ತಸ್ಯ ಲಿಬ್ಗುನೇನ ಸಬ್ಧಯಾ || ಇತಿ.

ನಾಪ್ಯನ್ತೈಃ, ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣೇನ ಅರ್ಥೇನ ಅರ್ಧವತ್ತೈಃ ಲಿಬ್ಗುಸಂಕ್ಷಾಯಾಃ ಸುಬುತ್ಪ
ತ್ತೇಶ್ಚ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತಾದೃಶಾರ್ಥೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ತಥಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಶಬ್ದೋ
ಗರ್ಹಿತಃ ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಪ್ರಾಚಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ — ನೃನಃ ಪಿ ರೀ ರಕ (ಶಾ. 1-1-144)
ಇತಿ ದ್ವೀತೀಯಾಂತಾದಪಿ ಪಪ್ಯನ್ತೈಃ, ದಿವಾ ಸದೇಃ ಸಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾ
ದಪಿ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತೇ²⁵ ಇತಿ.

ಕಿಂಚ ಅನಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ನ ಸುಬುನ್ಮಾತ್ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ. ನ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮಸ್ತಿತಿ ಯಥೇ
ಷ್ಠಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಸಾರಿತ್ವಾಲಕ್ಷಣೀಪದೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಶರಣಾ
ವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ ;

¹ ಕೇನಾರ್ಧವತ್ತಾ. ² ಣ ವಾ ಇತಿ.

ನ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮಸ್ತಿತಿ ವಚಿರನ್ತಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ಇತಿ ಪತಂಜಲಿವಚನಾಚ್ಚ.
ಅನ್ಯಥಾ¹ ಕರ್ಮಣೋಣ (ಶಾ 4-4-185) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಬಲೇನ ಕುಪ್ಪುಕಾರ ಇತಿ
ವತ್ ಗ್ರಾಮಗಾಮ ಇತ್ಯುಪಿ ಸಾಧ್ಯೇತ. ನ ಚಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ. ಅನಭಿಧಾನಾನ್ಮ
ಇತಿಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇ'ಪಿ

ನ ಚ ಏವಂ ಸುಬಂತಸ್ಯ ಅಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಪರ್ವ
ಸ್ಯವಲ್ಲಕ್ಷಣಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಜಲೇ ವರ್ಷತಿ ಸ್ಥಲೇ ವರ್ಷತೀತಿ.

ತದೇತಲ್ಲಿಬ್ಬಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಪರನಾಮಧೇಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ,
ಕೃತ್ಪ್ರದ್ಧಿತಸಮಾಸನಾಮಭೇದಾತ್ ಕೃತ್ಪ್ರದ್ಧಿತಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾಸ್ತು ಅಗ್ರೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತತ್ರ
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ ಕಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಂ ಮೂಲೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿಭೇದಭಾತುಮಯಂ ಕೃಲ್ಲಿಬ್ಬಮು
ಚ್ಯತೇ ಯಥಾ—ಪಾಡಿದ, ಬೇಡಿದ, ಪಾಡಿಸಿದ, ಬೇಡಿಸಿದ, ಇತ್ಯಾದಿ ತದ್ಧಿತಸಂಜ್ಞಾ
ಕಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಂ ಸುಬಂತರೂಪಪ್ರಕೃತಿಮಯಂ ತದ್ಧಿತಲಿಬ್ಬಂ ಯಥಾ—ಮಡಿವಳೆ,
ಮಾಲೆಗಾಜ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಲಕ್ಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಕಥಂಚಿತ್ ಏಕಪದ್ಯಮಾಪ
ನ್ನಂ ಸುಬಂತಸಮುದಾಯರೂಪಪ್ರಕೃತಿಮಯಂ ಸಮಾಸಾನ್ತಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಅನ್ವಿತಂ ಅನನ್ವಿ
ತಂ ವಾ ಸಮಾಸಲಿಬ್ಬಂ. ಯಥಾ—ಕುಡುವಿಲ್ಲ, ನಿಡುಮೋಳೆ, ಅರಮಗ, ಮೊಗದಾವರೆ, ಇತ್ಯಾ
ದಿ ತದೇತತ್ತಿವಿಧಾಲ್ಲಿಬ್ಬಂ ದತಿರಿಕ್ತಂ ತದ್ಭವತತ್ಸಮದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದಾತ್ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮಾತ್ಮಸಾ
ತ್ಕರ್ವಾಣಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಜಾತಂ ನಾಮಲಿಬ್ಬಮಿತಿ.

ಅತ್ರ ತದ್ಭವಶಬ್ದೇನ ಲಕ್ಷಣಂ ನಿಪಾತನಂ ವಾ ಅಪ್ರತ್ಯ ಸಾಕಲೈನ ಏಕದೇಶೇನ ವಾ
ವಿಕೃತಿಮಾಪನ್ನಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ ಉಚ್ಯಂತೇ ಯಥಾ—ಭಿಕ್ಷಾ, ಬಿಕ್ಕೆ ; ಮೀನ, ಮೀನ;
ಪ್ರಭಾ, ಹಬೆ; ಕದಮ್ಮ, ಕರಮ್ಮ, ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ಸಮಶಬ್ದೇನ ತಥಾ ವಿಕೃತಿಂ ಅನಾಪನ್ನಾಃ
ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಚ ಸಮಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಷಯಾಃ ಶಬ್ದ ಉಚ್ಯಂತೇ. ಯಥಾ—
ಘಟ, ಪಟ, ಇತ್ಯಾದಿ. ದೇಶ್ಯಶಬ್ದೇನ ತು ಕೇವಲಂ ಅಸಂಸ್ಕೃತಾ ಏವ ದೇಶಭಾಷಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ
ಶಬ್ದಾಃ ಕಥ್ಯಂತೇ ಯಥಾ—ನೆಲ, ಪೊಲ, ಬೆಟ್ಟ, ಗಟ್ಟ, ಇತ್ಯಾದಿ

ತದೇತಚ್ಚತುರ್ವಿಧಂ ಲಿಬ್ಬಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇ'ಪಿ ಸಮ್ಮತಂ, ತತ್ರಾಪಿ ಏವಂ ಚಾತು
ರ್ವಿಧಾನ್ಯಭೇದಾಕಾರಾತ್ ಇಯಾಂಸ್ತು ಛೇದಃ. ಕೃತ್ಪ್ರದ್ಧಿತಸಮಾಸೇಷು ಅವಿಶೇಷ ಏವ,
ನಾಮ್ನಿ ತು ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ - ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಾಃ ವೈತ್ವನ್ನಾ ಅವೈತ್ವನ್ನಾಶ್ಚೇತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ.
ತತ್ರಾಪಿ ಅವೈತ್ವಪಕ್ಷೇ ನ ವಿಶೇಷಃ, ವೈತ್ವಪಕ್ಷೇ ತು ಟೀಕಾಧಿಕಪ್ರತ್ಯಯಾಂತತ
ಯಾ ವೈತ್ವನ್ನಾ ಅಪಿ ತೇಷಾಂ ಕೃದನಂತಃಪಾತಿತ್ವೇನ ತದತಿರಿಕ್ತಾ ಏವೇತಿ ತದೇವಂ
ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾತಿಪದಿಕಂ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಂ, ತಥೈವ ಮಹಾಕವಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶ
ನಾದಿತಿ.

ತತ್ ದ್ವೇಧಾಪಿ ಚತುರ್ವಿಧಂ ಲಿಬ್ಬಂ ಉದಾಹರಣಕಾಮಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಚುರವಿ
ಷಯಂ ನಾಮಲಿಬ್ಬಂ ಉದಾಹರಣ ಕರ್ಣಾಟಕಮುದಾಹರತಿ—ನೆಲ, ಪೊಲ, ಇತಿ. ತಥಾ
ಸಂಸ್ಕೃತಂ ನಾಮ ದರ್ಶಯತಿ—ಘಟ, ಪಟ, ಇತಿ. ಏವಂ ತದ್ಧಿತೇ ಸಮಾಸೇ ಕೃತಿ

ಚ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಕರ್ಣಾಟಕಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಉದಾಹರಣದ್ವಯಂ ಇತಿ ಉದಾಹೃತಿಕ್ರಮೋ ಣ್ಣಾತವ್ಯಃ.

ನನು ಅರ್ಥವದಿತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಅಯುಕ್ತಂ, ಅನ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಾತ್. ವ್ಯವರ್ತಕಂ ಹಿ ವಿಶೇಷಣಂ. ನಚೈತತ್ತಥಾ, ಅರ್ಥವದಿತಿ ಅಭಿಧೇಯವಾಚಿನೋ ಗ್ರಹಣೇನ ಸರ್ವಾಭಿಧಾನ ಸಬ್ಬಗ್ರಾಹತ್. ನ ಹಿ ಅನರ್ಥಕಃ ತಬ್ಬೋಸ್ತಿ, ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವವಿನಿಯಮಾತ್. ಅ ತೋ ನೇನ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಪೃಚ್ಛತಿ—ಅರ್ಥವದಿತಿ ಕಿಂ ಇತಿ ವ್ಯವೃತ್ತಿಫಲಕತ್ವಾತ್ ಇದಂ ಸಫಲಮಿತಿ ಮನ್ಯಾನೋ ವ್ಯವತ್ಯಕ್ರಂ ದರ್ಶಯತಿ—ವನಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ವರ್ಧನಾದಿಭಾಗಾಃ ಕಥಮನರ್ಥಕಾಃ ? ನ ಹಿ ಅರ್ಥವದೇಕದೇಶೋ'ನರ್ಥಕಃ ; ಏಕದೇಶಾನಾಂ ಅನರ್ಥಕತ್ವೇ ಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಬ್ಬಗ್ರಾಹತ್. ನ ಹಿ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಸಮೂಹೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ದೃಷ್ಟಃ. ತಸ್ಮಾತ್ ಏಕದೇಶೋ'ಪಿ ಅರ್ಥವಾನೇವ. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಉದಕಶಬ್ದೈಕದೇಶೋ ದಕಶಬ್ದಃ ತದೇಕದೇಶಃ ಕಶಬ್ದೋ'ಪಿ ಉದಕವಾಚಕಃ. ಕೃಚಿದರ್ಥಾನ್ತರವಾಚಕಶ್ಚ. ಯಥಾ—ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ, ವಿಕ್ರಮಃ, ಕ್ರಮಃ ಇತಿ ; ಸುನಾ ಸೀರಃ, ನಾಸೀರಃ, ಸೀರಃ ಇತಿ ಚ—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಯದರ್ಥವಾಚಕೋ ಯಚ್ಛಬ್ದಃ ತದ್ವಚನಶಕ್ತಿಃ ತಚ್ಛಬ್ದವೃತ್ತಿರೇವ ನ ತದೇಕದೇಶವೃತ್ತಿಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಘಟತ್ಯುಕ್ತೇ ಟಇತ್ಯುಕ್ತೇ ವಾ ಘಟ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯೇತ ದಕಾದಯೋ ವಿಕ್ರಮನಾಸೀರಾದಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾ ಏವ, ನ ಉದಕತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾದಿಶಬ್ದೈಕದೇಶಾಃ ; ಮಾನಾಭಾವಾತ್ ಸಮಾನಶ್ರುತಿ ಕತ್ವಾತ್ ತದ್ಭ್ರಾಂತಿಃ. ಸತ್ಯಾ ಭಾವಾ—ಸತ್ಯಭಾವಾ, ಭೀಮಃ ಸೇನಃ—ಭೀಮಸೇನಃ, ಇತ್ಯಾದೌ ತು—ನಾಮ್ನುತ್ಪತ್ತರಪದಸ್ಯ ಚ (ಶಾ 2-2-13)6 ಇತ್ಯನುಶಾಸನಬಲಾತ್ ಪೂ ರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಪದಸ್ಯ ಲೋಪ ಇತಿ ಅನ್ಯದೇತದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಹಾದಯಃ || 9 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಹ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಬ್ಬ ಸಂಕ್ಷ್ಣಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಹ, ಅಮುತ್ರ, ಪರತ್ರ, ಉಭಯತ್ರ, ಅಸ್ತಿ, ಸ್ವಸ್ತಿ, ನಾಸ್ತಿ, ವೃಥಾ, ಮುಧಾ, ಝಡಿತಿ—ಇತಿ ಇಹಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ. ನಿಷೇಧಯಿ ಪ್ಯತಿ ನಾವ್ಯಯ¹⁰ ಇತಿ ; ತಸ್ಯಾಯಂ ಪುರಸ್ತಾದಪವಾದೋ ಯೋಗಃ. ಬಹು ವಚನಂ ಆಕೃತಿತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ.

[It applies to *iva* and the words classed with it (see above)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ಅಮುತ್ರ ಪರತ್ರ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಸಖಣ್ಣಾನಿ, ಅಸ್ತಿ ಸ್ವಸ್ತಿ ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಅಖಣ್ಣಾನಿ ಚ ಅವ್ಯಯಾನಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಉಪವಿಭಕ್ತಿ ಕತಯೈವ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಾಣಿ ಅಧಾಪಿ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ಶ್ರೂಯಮಾಣವಿಭಕ್ತಿ ಕತಯೈವ ಕಾನಿ ಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಗಮರ್ಹಂತಿ. ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಮಹತಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಚಂ || ಇಹಪರಸಾಖ್ಯಮೆಂಬೆರಡುಮಿಲ್ಲದ ನಾಸ್ತಿ ಕಥಮಂದಿದವೊಂ |

ದಿಹಮನೆ ಖಲ್ವಬಿಲ್ವವಿಧಿಯಿಂದಿನಿಸೆಯ್ದಿಪ ಸಾಗತಾದಿದು ||

ವ್ವಿಹಿತಕುಧಮಂದಿದಮಿಹಮಂ ಪರಮಂ ಬಗೆದನ್ತೆ ಮಾಲ್ವ ಸ |

ಸ್ವಹಿತಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮಮುಭಿವಾಂಛಿತದಾಯಿಯೆನಿಪ್ಪದೊಸ್ಪದೇ ||

ಕಂ || ವಾಸ್ತವಸುಖಮಯಮಪ್ಪಾ |

ಸ್ವಸ್ತಿಯನಿಹಕಂ ಪರತೈಗಂ ಮಾಡುವ ಲೋ ||

ಕಸ್ತುತಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮ |

ಕ್ರಾಸ್ತಿ ಕನವೊಲಬಿಡು ನಾಸ್ತಿ ಕಂ ಮೆಚ್ಚು ಗುಮೇ " ಇತಿ.

ಏವಂ ಇತರೇಷಾಂ ಚ ಪ್ರಯೋಗೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಇಹಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾದೇವ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ಸಿದ್ಧೇತಿ ಪುನರಾರಮ್ಭ ಸಾನರ್ಥಕ್ಯಮಾಶಂಕಾ ಸೂತ್ರಂ ಸಫಲಯತಿ—ನಿವೇದಯಿಷ್ಯತಿ ಇತಿ ನಾವ್ಯಯ ಶತ್ಯತ್ಯದಾದಿ ¹⁰ ಇತ್ಯನಂತರೋತ್ತರಸೂತ್ರೇಣ ಅವ್ಯಯಾದೀನಾಂ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನಿಷೇತ್ಯತೇ ತಚ್ಚ ನಿಷೇಧನಂ ಇಹಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾವ್ಯಯವಿಷಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಅನೇನ ಇಹಾದಯೋಪೋದ್ಯಂತೇ, ನ ಪುನರ್ಲಿಬ್ಧತಯಾ ವಿಧೀಯಂತ ಇತಿ ನಾನರ್ಥಕೋ ಯೋಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾವ್ಯಯಶತ್ಯತ್ಯದಾದಿ || 10 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವ್ಯಯಾನಿ ಶತ್ರುನ್ತಾಃ ¹ ತ್ಯದಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನ ಭವಂತಿ. ಅವ್ಯಯಾನಿ ಇಹ ಶತ್ಯತ್ಯದಾದಿಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಾನ್ಯೇವ ಗೃಹ್ಯಂತೇ, ನಾಸಂಸ್ಕೃತಾನಿ. ತೇನ ಶ್ಲಬ್ಧವ್ಯಯಸ್ಯ ²¹⁷ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಪ್ರ ಸಕ್ತಿರೋಪೋ ನಾವಕಾಶಂ ಲಭತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಚ್ಚೈನ್, ನೀಚೈನ್, ಸ್ವರ್, ಪ್ರಾತರ್; ರಣತ್, ಪಠತ್.

ತ್ಯದ್, ತದ್, ಯದ್, ಅದನ್, ಏತದ್, ಕಿನ್, ಯುಷ್ಮದ್, ಅಸ್ಮದ್, ಭವತ್, ಇತಿ ತ್ಯದಾದಿಃ.

[Not to undeclinables, nor to *s'atr* and *tyad* words (see above)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವ್ಯಯಂ ಚ ಶತಾ ಚ ತ್ಯದಾದಿಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಏ ಕವದ್ಭವಃ ಕೃತಃ, ಸರ್ವೇ ದ್ವಂದ್ವೀ ವಿಭಾಷಯಾ ಏಕವದ್ಭವತೀತಿ

ನನು ಶತ್ಯಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಪ್ರತಿಕಾಲವಾಚೀ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಧಾತುನಿಯತಃ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಃ ಸ ಚ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ಸ್ವತಃ ಏವ ಅಪ್ರಯೋಗವಿಷಯ ಇತಿ ಕಿಂ ತನ್ನಿಷೇಧೇನೇತ್ಯಾ ಶಬ್ದೈಃ, ನಾತ್ರ ಅಯಂ ಶತಾ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ವಕ್ತಿ, ಕಿಂತು ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದಂತಸ್ಯ ²⁸ ಇತಿ ನಿಯಮೇನ ಸ್ವಾಂತಂ ಶಬ್ದಜಾತಮಿತ್ಯಾಹ—ಶತ್ರುನ್ತಾಃ ಇತಿ.

ಅವ್ಯಯಾದೀನಾಂ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ಅನೇನ ನಿಷಿದ್ಧತೇ. ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅಲಿಬ್ಧತಾ ಸ್ಯಾತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ಅವ್ಯಯಾದ್ವಿಹಿತಾನಾಂ ಸುಪಾಂ ಶ್ಲಬ್ಧವ್ಯಯಸ್ಯ ²¹⁷ ಇತಿ ಶ್ಲಬ್ಧಧಾನಂ ಅಸಬ್ಧತಂ ಸ್ಯಾತ್; ಲಿಬ್ಧದೇವ ಹಿ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ ನಾಲಿಬ್ಧತ್. ಅತೋ ಲೋಪ್ಯಭಾವೇ ಲೋಪಸ್ಯ ಪ್ರಸಬ್ಧ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಅಪ್ರಸಕ್ತಿರೋಪಮಾಶಂಕಾ, ನಾತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಅವ್ಯಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನಿಷಿದ್ಧತೇ, ಕಿಂತು ಇಹಾದಿಗಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ವರ್ ಪ್ರಾತರ್ ಉಚ್ಚೈನ್ ನೀಚೈನ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ

¹ ತ್ಯದಾದಯಶ್ಚ ಲಿಂಗ

ಸಂಸ್ಕೃತಾನಾಮೇವ ನಾಸಂಸ್ಕೃತಾನಾಮಿತ್ಯಾಹ—ಅವ್ಯಯಾನಿ ಇತಿ. ಅಸಂಸ್ಕೃತಾ ವ್ಯಯವ್ಯತಿರೇಚನಬೀಜಮಾಹ—ಶತ್ರುತ್ಯದಾದಿ ಇತಿ ನ ಹಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಶತ್ರುಪ್ರತ್ಯಯಃ ತ್ಯದಾದಿಗಣೋ ವಾ ಪರಿತೋ ಸ್ತಿ. ಅತಃ ತತ್ಸಾಹಚರೈತ್ ಉಕ್ತವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಂಸ್ಕೃತಾವ್ಯಯಾನ್ಯೇವೇತಿ.

ಅತ್ರ ಅವ್ಯಯಾದೀನಾಂ ತ್ರಯಾಕಾನುಪಿ ವ್ಯಸ್ತಾನಾಂ ಅನುಪಸರ್ಜನಭೂತಾನಾಮೇವ ನಿಷೇಧವಿಧಿಃ, ನ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಉಪಸರ್ಜನಭೂತಾನಾಂ, ಪ್ರಿಯಸ್ವರ್, ಪ್ರಿಯಪ್ರಾತರ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್, ಪಾರ್ಷ್ವರ್ ಪ್ರಿಯಪ್ರಾತರ್, ಯಾಜ್ಞಿಕರ್ ಪ್ರಿಯಸ್ವರ್ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತದುಕ್ತಂ ಕೇಳಿರಾಜೇನ—

ಕಂ " ವಿಧಿತಮೆನಿಪ್ಪವ್ಯಯಮುಂ |

ತ್ಯದಾದಿಯುಂ ಶಸ್ತ್ರಜಂತಮುಂ ಸಂಸ್ಕೃತದೋಳ |

ಪದವಿಧಿಯಂ ನೆಹಿ ತಳೆದ |

ಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಲಿಬ್ಧಮಾಗವು ನಿಜದಿಂ || ಇತಿ

ಪರಮೋಚ್ಚೈಸ್, ಪರಮನೀಚೈಸ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಸಮಸ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಅನುಪಸರ್ಜನತ್ವೇನ ಅವ್ಯಯತ್ವಾತ್ ನಿಷೇಧ ಏವ, ವಿಧಿನಿಷೇಧಯೋಃ ಕಥಂಚಿದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ,

ವಿಧಿನಿಷೇಧಶ್ಚ ಕಥಂಚಿದಿಷ್ಟಾ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಅನೇಕಾನ್ತಾದೇವ ಇಷ್ಟಸಾಧನಾತ್ ಅಸೂತ್ರಯಚ್ಚ ಭಗವಾಃ—ಸಿದ್ಧಿರನೇಕಾನ್ತಾತ್ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವ್ಯದ್ವ್ಯದಶ್ಚಃ || 11 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದ್ವಿಶಬ್ದಾತ್ಪ್ರಭೃತಿ ದರ್ಶಕಶಬ್ದಪಠ್ಯಂತಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದ್ವಿ, ತ್ರಿ, ಚತುರ್, ಪಂಚ, ಷಟ್, ಸಪ್ತ, ಅಷ್ಟ, ನವ, ದಶ. ದ್ವ್ಯದಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಏಕಮಂ, ಏಕದಿಂ. ಆದಶ್ಚ ಇತಿ ಕಿಂ? ಏಕಾದಶಮಂ, ದ್ವಾದಶಮಂ.

[Not to numerals from two to ten]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ | ದ್ವಿಶಬ್ದ ಆದಿರೈಸ್ಯ ತತ್ ದ್ವ್ಯದಿ, ಸಬ್ದಾಶಬ್ದರೂಪಂ. ಆ ಇತಿ ಅಭಿವಿಧಾ ಆಹ್. ದಶ್ಚ ಇತಿ ಆಚ್ಛೇದೋಗೇ ಪಞ್ಜಮಾ. ನ ಚ ದರ್ಶಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಹ್ವರ್ಧನಾಚಿತ್ವಾತ್ ಭೃಸಾ ಭಾವ್ಯವಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಪರತ್ವಾತ್. ಯಥಾ - ವಾಪ್ಸ್ಯುಃ (ಶಾ 1-2-18) ಇತ್ಯಾದಿ ಅತ್ರ ದ್ವಿ ದಶ - ಇತಿ ಸ್ವರೂಪೋಪಾದಾನಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಃ ಸಂಸ್ಕೃತಾ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನಾಸಂಸ್ಕೃತಾಃ; ತೇಽಪಿ ಅಸಮಸ್ತಾ ಅಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ಏವ, ನ ಸಮಸ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ವಾ, ಪ್ರಿಯತ್ರಿ ಪ್ರಿಯಚತುರ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ದ್ವಿಕತ್ರಿಕದ್ವಯ ತ್ರಯ ದ್ವಿತಯ ತ್ರಿತಯೇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಲಿಬ್ಧತಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ || 12 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಪೂರ್ವಪರೀಭೂತಃ ಸಾಧ್ಯತಾಮಾಪ
ನ್ನಃ, ಸೋರ್ಥೋ'ಭಿಧೇಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಃ; ಸ ಶಬ್ದೋ ಧಾತು
ಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಡು, ಕುಡು, ಮೊಡು, ನೋಡು, ಅಡಿಸು, ಕುಡಿಸು,
ಅಲಚ್ಚು, ತೊಡಚ್ಚು, ಪೂರೈಸು, ಬೋಳೈಸು.

ಧಾತುಪ್ರದೇಶಾಃ—ಧಾತೋರ್ಧೇತುಮತಿ ⁵³⁶ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[A verbal root is dhātu]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಈಹಾ ಚೇಷ್ಟಾ ವ್ಯಾಪಾರ ಇತಿ ಅನರ್ಥಾಂತರಂ.
ಯದ್ಯಪಿ ಲೋಕೇ ಕರೋತಿಃ ಅಪೂರ್ವಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ ಪ್ರಚುರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ
ಯಥಾ - ಘಟಂ ಕರೋತಿ, ಪಟಂ ಕರೋತಿ; ತಥಾಪಿ ವ್ಯಾಪೃತಿಮಾತ್ರೇ'ಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ,
ದೇವದತ್ತಃ ಕಿಂ ಕರೋತಿ' ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ಅಸ್ತೇ, ತಿಷ್ಠತಿ, ಪಚತಿ, ಪಠತಿ, ಶೇತೇ, ತಿಗಚ್ಛತಿ
ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪೃತಿವಿಶೇಷೇಣ ಉತ್ತರದರ್ಶನಾತ್. ನ ಹಿ ಅನ್ಯವಿಷಯಕಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಅನ್ಯವಿಷಯ
ಮುತ್ತರಂ ಯುಕ್ತಂ, ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಯೋಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವೇನ ಸಮಾನವಿಷಯತ್ವನಿ
ಯಮಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಜ್ಞಾತೇ ವಿಶೇಷೇಣ ಅಜ್ಞಾತೇ ಹಿ ಪ್ರಶ್ನಃ; ನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ'ಪಿ
ಅಜ್ಞಾತೇ ವಿಶೇಷತೋ'ಪಿ ಜ್ಞಾತೇ ವಾ. ಅತೋ'ತ್ರ ಕರೋತಿಃ ವ್ಯಾಪೃತಿಮಾತ್ರವಾಚಕ
ಇತ್ಯಾಹ - ಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಇತಿ.

ಸೋ'ಪಿ ದ್ರವ್ಯಗತಕ್ರಮಿಕಾನೇಕಾವಾಂತಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪರೂಪ ಏವ, ನ ತು ನಿರಂಶೈಕ
ರೂಪ ಇತ್ಯಾಹ - ಪೂರ್ವಪರೀಭೂತಃ ಇತಿ. ದೇವದತ್ತಃ ಪಚತಿ ಇತ್ಯೇತ್ರ ಅಧಿಶ್ರಯಣೋ
ದಕನೇಚನ ತಣ್ಣಿಲಪ್ರಕ್ಷೇಪಣ್ಯಭೋಪಕರ್ಷಣ ದರ್ಶಿಸರಘಟ್ಟನ ಮಣ್ಣಾಸ್ತವಣಾಧ್ಯನೇ
ಕಾವಾಂತಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪರೂಪೋ ಹಿ ಪಾಕ ಉಪಲಭ್ಯತೇ, ನ ಚ ಉಕ್ತನಿರವೇಕ್ಷೈಕರೂ
ಪಃ; ಯಥಾ ಸಾಸ್ನಾಲಾಬ್ಧಿ ಲಕಕುದುರವಿಷಾಣಾಧ್ಯವಯವಸಮುದಾಯರೂಪೋ ಗಾರಿತಿ.

ಅಥ ಏವಂರೂಪವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿನಾಂ ಧಾತುತ್ವೇ ಭಾವವಿಹಿತಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ
ಅಟುವು, ಪಟುವು, ಕಾಣ್ಣೆ, ಪಾಣ್ಣೆ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ತತ್ಸ್ಮ್ರೂತ್, ತೇಷಾಮಪಿ ವ್ಯಾ
ಪಾರವಾತ್ರವಾಚಿತ್ಯಾತ್. ನಾತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಧವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯೋ ಭಾಸತೇ ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ
ಧಾತ್ವರ್ಧರೂಪತ್ಯಾತ್ ;

ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ ಶುದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ | ಇತಿ ವಚನಾತ್

ಇತ್ಯಾಶಬ್ದಾಃ—ಸಾಧ್ಯತಾಮಾಪನ್ನಃ ಇತಿ. ಅನೇನ ಕೃದನೇಷು ನಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.
ತಥಾಹಿ — ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ಹಿ ದ್ವಾ ಸ್ವಭಾವಾ, ಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸಾಧ್ಯ
ತ್ವಂ ಸಾಧನಾಮುತ್ಪತ್ತಂ. ತದವಸ್ಥಾ ಏವ ಹಿ ವ್ಯಾಪಾರೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ. ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ತು
ನಿಷ್ಪನ್ನರೂಪತ್ವಂ. ತದವಸ್ಥೋ ಹಿ ಕೃದನೇನ ಉಚ್ಯತೇ. ಅತ ಏವ—ಕೃದಭಿಹಿತೋ
ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವತಿ—ಇತಿ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ವ್ಯಾಪ್ತೀನಾಮವಸ್ಥೇ ದ್ವೇ ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧತೇತಿ ಚ |
 ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಾಧನಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಸಿದ್ಧತಾ ನಿಷ್ಪಿಂತಾತ್ಮತಾ ||
 ಸಾಧ್ಯ ಸಾ ಧಾತುವಾಚ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ¹ ಕೃದ್ವಾಚ್ಯಾ ತು ಪರೋಚ್ಯತೇ |
² ಅಧಿಕಾವಚನಾದ್ಭಾವೇ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕಾವೇವ ತಿಚ್ಛತಾ ||
 ತಿಚ್ಛವಂ ತತ್ಯೈವಾಹ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭಾವಮಾಹ ಕೃತ್ | ಇತಿ.

ತಸ್ಮಾತ್ ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಅಧಾತುತ್ವಮೇವ, ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್.

ಅತಃ ಸಾಧ್ಯತಾಮಾಸನ್ನಸ್ಯ ಪಾರ್ವಾಪರೇಭೂತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ಅಭಿಧಾಯಕೋ ಯಃ ಸ ಏವ ಧಾತುಃ ಇತ್ಯಾಹ - ಸ ಇತ್ಯಾದಿ ಧಾತುಸ್ವರೂಪಮುದಾಹರತಿ ಅಡು, ಕುಡು, ಮಾಡು, ನೋಡು, ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಸಮುದಾಯ ಏವ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಮಾಡಿದಂ, ಬೇಡಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಹಿ ಲೋಕೇ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ತಥಾ ಚ ಕಥಮಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಮಾಡಿದಂ, ಮಾಡಿದರ ; ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ ; ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗೇ ಮಾಡು, ಬೇಡು, ಇತ್ಯಾದಿಪುರ್ವಭಾಗಸ್ಥೈವ ಧಾತುತ್ವಂ; ನ ಇದಂ ಇದರ ಇತ್ಯುಕ್ತ ರಭಾಗಸ್ಯ, ಉಭಯಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ಶಕ್ಯತೇ ಹಿ ಸಾಧಯಿತುಂ ಉತ್ತರಭಾಗಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಂ, ಪೂರ್ವಭಾಗಸ್ಯ ಅತದರ್ಥತ್ವಂ ವಾ. ತಥಾ ಹಿ-ವಿನಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಃ ಉತ್ತರಭಾಗಃ ಕ್ರಿಯಾವಚನಃ, ತದೇಕದೇಶತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವಭಾಗವತ್. ಪೂರ್ವಭಾಗೋ ವಾ ನ ತದ್ವಚನಃ, ತತ್ ಏವ, ಉತ್ತರಭಾಗವತ್ - ಇತ್ಯೇನುಮಾನತ ಇತಿ ಚೇತ್: ಉಚ್ಯತೇ ಸದಸದ್ಭಾವಸಹಕೃತವ್ಯವಹಾರೇಣ ತದ್ವಚನಾತದ್ವಚನನಿರ್ಣಯಾತ್ ತಥಾಹಿ - ಮಾಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಸಮೂಹರೂಪಾಚ್ಛಲ್ಪಾತ್ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲಕಾರಕಸಂಕ್ಷುಬ್ಧಸಮುದಾಯರೂಪೋರ್ಧ್ವಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯೇವಿವಾದಂ. ತತ್ರ ಚ - ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದನಿವೇಶಃ - ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಯಾವದರ್ಥಭಾಗಂ ಶಬ್ದಭಾಗಾಃ ಸಮ್ಪನ್ನನೀಯಾಃ. ತತ್ರ ಚ ಸದಸದ್ಭಾವವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾನೋಸ್ತಿ ಕ್ಷ್ಣಿದುಪಾಯಃ. ತಥಾಹಿ - ಸದ್ಭಾವೋನ್ವಯಃ ಅಸದ್ಭಾವೋ ವ್ಯತಿರೇಕಃ ತಾಭ್ಯಾಂ ಅಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಭಿಧೇಯಃ ಅಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಭಿಧಾಯಕಃ ಇತಿ ಉದಾಪೋಹಸಚಿವವ್ಯವಹಾರೇಣ ವಿಷಯವಿಷಯಿಣೋಃ ಶಕ್ಯಶಕ್ತತಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ. ಕಥಂ ಚ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿಚೇತ್: ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ; ಬೇಡಿದಯ್, ಬೇಡಿದಿರ; ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದವು, ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯೋಗೇಷು ಶಬ್ದಭಾಗಃ ಕ್ಷ್ಣಿತ್ ಬೇಡಿದೂಪೋನುವರ್ತತೇ. ವ್ಯಾವರ್ತತೇ ಚ ಕ್ಷ್ಣಿತ್ ಅನುಾದಿರೂಪಃ. ಅರ್ಥಭಾಗೋಽಪಿ ಕ್ಷ್ಣಿದನುವರ್ತತೇ, ಯಾಚನಾರೂಪಃ ಅತಿಶಕಾಲರೂಪಶ್ಚೇತಿ. ವ್ಯಾವರ್ತತೇ ಚ ಕ್ಷ್ಣಿತ್ ಪ್ರಥಮಾದಿಪುರುಷರೂಪಃ ಸಂಖ್ಯಾರೂಪಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಕ್ಷ್ಣಿತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾ ಶಬ್ದಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಮತ ಏವ ಅರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಃ ; ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಂಶ್ಚ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ ಇತಿ.

ನ ಚ ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಾದಿಭಾಗ ಏವ ಯಾಚನಾದಿವಾಚಕೋಸ್ತು ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಬೇಡಿದೂಪಮನ್ತರೇಣ ನೋಡಿದಂ, ಪಾಡಿದರ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ತತ್ಪ್ರತಿಭಾಸ ಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಬೇಡಿದ್ಭಾಗ ಏವ ಯಾಚ್ಛಾಕಾಲಯೋಃ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಲ್ಪ್ಯ

¹ ಕೃದನ್ತೇನಾಪರೋಚ್ಯತೇ. ² ಅಧಿಕಾ.

ತಾಮ್ರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಬೇಡುವಂ, ಬೇಡುವರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಸತ್ಯಪಿ ದಕಾರೇ ಅತೀತಕಾಲಸ್ಯ, ನೋಡಿದಂ, ಮಾಡಿದರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಸತ್ಯಪಿ ಬೇಡೌ ಯಾಚ್ಛಾ ಯಾಚ್ಛ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಬ್ಧಗತ್. ತಸ್ಮಾತ್ ಅನುವೃತ್ತಿರ್ಮಾ ಯಾಚ್ಛಾ ರೂಪೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಅನುವೃತ್ತಿವತ್ತೋ ಬೇಡೋರೇ ವಾರ್ಧಕಃ, ಪರಿಶಿಷ್ಟೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ಮಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತಃ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ.

ಏವಂ ಕಾಲತ್ರಯಪುರಷತ್ರಯಕರ್ತೃಕಮೈಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಾದಿಷು ಚ ಸದಸದ್ಭಿ ವಸಚಿವನ್ಯವಹಾರೇಣ ಅಸ್ಯ ಅಯಮರ್ಥ ಇತಿ ನಿರ್ಣೀತವ್ಯಃ, ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೌ ಪಯಿಕತ್ವಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಂ ವ್ಯಾಕರಣೋಪಮಾನಕೋಶಾಪ್ತ ವಾಕ್ಯವ್ಯವಹಾರತತ್ತ್ವಂ |

ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶೇಷಾದ್ವಿವೃತೇರ್ವದಂತಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಪದಸ್ಯ ವೃದ್ಧಿಃ || ಇತಿ.

ಏವಂ ಚ ಯದುಕ್ತಂ ಅನುಮಾನದ್ವಯಂ ತದಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಂ ; ಬಾಧಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾದಿ ದೋಷದುಷ್ಪತ್ಯಾದಿ.

ಅಥ ಬೇಡಿದರ್, ನೋಡಿದರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ಶಬ್ದಸಮುದಯೋ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಅರ್ಥ ಸಮುದಯಮಾಹೇತಿ ತಯೋರೇವ ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯಭಾವಕಲ್ಪನಮುಚಿತಂ, ಲಾಘವಾತ್, ಸುಖಪ್ರತಿಪತ್ತೇಶ್ಚ ಕಿಮುಭಯತ್ರಾಪಿ ಆವಯವವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕಾನುವೃತ್ತಿವ್ಯಾವೃತ್ತೀ ಕಲ್ಪನಾಕುಸೃಷ್ಟಾಃ ? ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ವಾಕ್ಯೇ'ಪಿ ತಥಾಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಬ್ಧಗತ್ ಶಕ್ತ್ಯತ್ತೇ ಹಿ ವಕ್ತುಂ ತತ್ರಾಪಿ ಪದಾರ್ಥಸಮ ದಯರೂಪಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಏದಸಮುದಯರೂಪ ಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಃ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮಿತಿ ನ ಚ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ ; ಅವಿದಿತಪ ದಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಪುನೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಬ್ಧಗತ್, ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಾನವಬೋಧಪ್ರಸಬ್ಧಗತ್. ಅಭಿಧಾ, ಲಕ್ಷಣಾ, ಗಾಣೀ, ವ್ಯಾಜ್ಞಾನಾ ಚೇತಿ ಏವಂ ವೃ ತ್ತಯೋ'ಪಿ ಪದಗತಾ ಮಾಭೂರ್ವ ಇತಿ ಚ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ಸಾಮ್ಪ್ರದಾಯಿಕೋ ವ್ಯವಹಾ ರೋ ದತ್ತಜಲಾಕ್ಷುಲಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನ ಕಿಂಚಿದೇತತ್. ಅಥ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಪದಶ ಕ್ತಿವಮಧಾರ್ಯ ಸಮಯಗ್ರಹಣೋತ್ತರಕಾಲಮೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿ¹ ರಿತಿಚೇತ್— ಕಿಂನಿಬಂಧನೋ'ಯಂ ಪ್ರಕೃತಪ್ರದ್ವೇಷಃ ? ಅತ್ರಾಪಿ ತಥೈವ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾದಿತಿ

ನನು ಅತ್ರ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕಿಂ ಕ್ರಿಯಾ ಅರ್ಥೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ನಿರವಧಾ ರಣಃ, ಉತ ಕ್ರಿಯೈವ ಅರ್ಥೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಾವಧಾರಣೋ ವಾ ? ನಾದ್ಯಃ, ಭಾವವಾಚಿನಾಂ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾನಾಮಪಿ ಧಾತುತ್ವಪ್ರಸಬ್ಧಗತ್. ತೇ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾಂ ಸಿದ್ಧತಯಾ ಪ್ರತಿ ಪಾದಯಂತೋ'ಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ ಭವಂತಿ ; ಭಾವಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾರೂಪತ್ವಾತ್. ನಾನ್ವಯಃ, ಓಡು, ಕಾಡು, ಮಾಡು, ಮಡಿ, ಮುಡಿ, ಉಡು, ಮಣಿ, ಮುನಿ, ಕಲ್ ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಧಾತುತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಪಿ ಅಧಾತುತ್ವಪ್ರಸಬ್ಧಗತ್ ನ ಹಿ ತೇ ಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರವಾಚಕಾಃ, ಕಿಂತು ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಃ ಸಂತೋ'ಪಿ ಅರ್ಥಾಂತರವಾಚಕಾಶ್ಚ. ತಥಾಹಿ—ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ, ಕಾಡು ಪಿಡಾಯಾಂ ಅರಣ್ಯೇ ಚ, ಮಾಡು ಕರಣೇ ಗೃಹಾವಯವೇ ಚ, ಮಡಿ ಮರ ಣೇ ಧಾತವಸ್ತೇ ಚ, ಮುಡಿ ಪುಷ್ಪಧಾರಣೇ ಕಬರಾಂ ಚ, ಉಡು ವಸ್ತ್ರಧಾರಣೇ ಗೋ ಧಾಯಾಂ ಚ, ಮಣಿ ನಮನೇ ರತ್ನೇ ಚ, ಮುನಿ ಕೋಪೇ ತಪಸ್ವಿನಿ ಚ, ಕಲ್ ಅಭ್ಯಾಸೇ

ಪಾಪಾಣೀ ಚ, ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾವಚನಾಃ ದ್ರವ್ಯವಚನಾಶ್ಚ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನ್ತ್ಯಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ ನ ಚ ಉಕ್ತದೋಷಾನುಪಭಂಃ, ದ್ರವ್ಯವಾಚಿಭ್ಯಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಕ್ರಿಯಾವಾಚಿನಾಂ ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್ ನ ಹಿ ಏಕ ಏವ ಕ್ರಿಯಾಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಚಾಹ, ಮಾನಾಭಾವಾತ್. ಅನುಭವ ಏವ ಮಾನಮಿತಿಚೇನ್ನ, ತಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕತ್ವಾತ್ ಏಕತ್ವಭ್ರಾಂತಿರೇವ, ನಾ ನುಭವಃ; ಅನ್ಯಥಾ - ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಶ್ರುದ್ಧಿನಿವೇಶಃ - ಇತಿ ನಿಯಮೋ ಭಜ್ಯೇತ. ನಾನಾ ಫಕಶಬ್ದನಾಮಪಿ ಯಾವದರ್ಥಂ ಆವೃತ್ತೈವ ಬೋಧಕತಾ ಇತಿ ರುದ್ಧಾಂತಃ.

ಕಿಂಚ ಅಯಂ ಶಬ್ದಃ ಕ್ರಿಯಾಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಚ ಅಭಿದಧತ್ ಕಿಂ ಏಕಯೈವ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಅಭಿಧತ್ತೇ ಶಕ್ತ್ಯನ್ತರೇಣ ವಾ ಏಕಯೈವ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾನಶಕ್ತ್ಯಾ ದ್ರವ್ಯಮುಭಿದತ್ತೇ ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾನಶಕ್ತ್ಯಾ ಕ್ರಿಯಾಂ ವಾ ಉಭಯಧಾಪಿ ಅನ್ಯತರ ಏವ ಖ್ಯೇತಿ, ನವ್ಯಯಮಿತಿ ಶಕ್ತ್ಯನ್ತರೇಣ ಚೇತ್. ಸಿದ್ಧಃ ಶಕ್ತಭೇದಃ, ಧರ್ಮಭೇದೋ ಧರ್ಮಿಭೇದಸ್ಯ ಆವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ ಅಧಯಧಾ ಪ್ರದೀಪಃ ತೈಲಶೋಷಣಗೃಹಪ್ರಕಾಶನಾದಿವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಾಣಿ ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತ್ಯಾ ಯುಗಪತ್ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇಕೋನುಭೂಯತೇ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ತಸ್ಯಾಪಿ ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮಕಸ್ಯ ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಕಾರಿಣೋ ನಾನಾತ್ವಸ್ಯೈವ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್,

ಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮೇನ್ಯ ಏವಾರ್ಥಃ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಧರ್ಮರೂಪೇಣ ಏಕ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ಅಹೋ ಮುಗ್ಧವಿಲಸಿತಂ ಬಾಲಸ್ಯ ಸದ್ರೂಪೇಣ ಸಕಲಾರ್ಥಾನಾಂ ಏಕತ್ವಮಿಚ್ಛತಾಂ ಕಿಂ ದೀಪಮಾತ್ರೇ ಸಬ್ಬೋಚಃ ?

ಸತ್ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಸರ್ವೈಕ್ಯಂ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ನ ಹಿ ಸಬ್ಬಾಹೇ ವಿಪ್ರತಿವದ್ಯಮಹೇ, ಕಿನ್ತು ವ್ಯವಹಾರ ಏವ ವಿಚಾರಃ ಪ್ರವೃತ್ತ ಇತಿ.

ಅತೋ ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾಯಿಭ್ಯಃ ಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾಯಿನಃ ಕಥಂಏತ್ ಭಿನ್ನಾ ಏವ. ಅತ ಏವ ತೇಷಾಂ ಗಣೇ ಪಾರಃ. ಅನ್ಯಥಾ ತಥಾನಾರೋ ವ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್. ಅತ ಏವ ಚ - ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವಃ (ಪಾ 1-3-1) ಇತ್ಯುತ್ರ ಭೂ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ ಕ್ರಿಯಾವಾಚಿನೋ ಗಣಪರಿಸರಿತಾ ಧಾತವ ಇತಿ ಕಾಶಿಕಾಯಾಮಿತಿ.

ಅಸ್ತು ವಾ ಪಾರಸ್ತ್ಯಃ ಪಕ್ಷಃ. ನ ಚ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಅತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ, ತಸ್ಯ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಕ್ರಿಯಾವಚನತ್ವಾಭಾವಾತ್. ಸಾಧ್ಯವಸ್ಥೋ ವ್ಯಾಪಾರೋ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ; ಸಿದ್ಧವಸ್ಥಸ್ಯ ತು ದ್ರವ್ಯವದ್ಭಾವತಯಾ ತದ್ವಾಚಿನಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದುರನ್ತ್ಯವ್ಯಂಜನಾದಿಃ || 13 ||

ವೃತ್ತಿಃ||ಶಬ್ದರೂಪೇಷು ಅನ್ತ್ಯವ್ಯಂಜನಾದ್ಯವಯವೋ ದುಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದುಪ್ರದೇಶಾಃ - ದೋಃ ಕಳನೇಕತ್ವೇ¹⁸⁸ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾಮಧಾತುವಿಶೇಷನಿರಪೇಕ್ಷಶಬ್ದಮಾತ್ರಾವಸ್ಥಾಯಿವ್ಯಂಜನಮಧ್ಯೇ ಯ ದನ್ವೈವ್ಯಂಜನಂ ತತ್ಪ್ರಭೃತೇಃ ಅವಯವಸ್ಯೈವ ಸಂಜ್ಞಾತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ-ಶಬ್ದರೂಪೇಷು ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ದ್ವನ್ವೈವ್ಯಂಜನಾದಿ ಇತಿ ನಪುಂಸಕನಿರ್ದೇಶೋ ಲಭುಃ, ತಥಾಪಿ ಉ ತ್ತರತ್ರ ದೋಃ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಞೇನೈವ ನಿರ್ದೇಕ್ಷ್ಯತೇ, ತದನುರೋಧಾತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಪುನ್ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ.

ನ ಚ ಏತದನುರೋಧಾತ್ ತತ್ರಾಪಿ ¹ನಪಾ ನಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಸರ್ವತ್ರ ದುನ ಇತಿ ನಬ್ಧಿರ್ದೇಶಾತ್ ಅತ್ರ ಏಕತ್ವೈವ ಪುನ್ನಿರ್ದೇಶೋ ಲಭುರಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರಃ || 14 ||

ವೃತ್ತಿಃ | ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಾತ್ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಪ್ರತ್ಯಯಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ. ಸ ಚ ತಸ್ಮಾತ್ಪರತ ಏವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓಕಾಮೈಭ್ಯಃ ಪುಃ³ಓಪು, ಕಾಪು, ಮೇಪು. ಅ ಟ್ಠನ್ವರಾತ್⁴²⁸-ಮೆಲ್ಲೆ ದೇಯಂ, ಪೇವೆವಣೆಯಂ.

ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಗಮಾದೇಶಯೋರ್ವಾಭೂತ್. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪ್ರದೇಶಃ—ಪ್ರತ್ಯಯೇ⁸¹ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Pratyaya denote what is predicated by a word in the fifth (ablative) case]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಇತಿ ಪದಸ್ವಾರಸ್ಯಾತ್ ಕಂಚಿದರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತ್ಯುಕ್ತಾ ಮೋ, ನಜೇಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದನರೀತಿಲೋಕೇ ಸರ್ವತ್ರ, ಕಿನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಏವೇತ್ಯಾಹ— ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರತ್ಯಾಯೈ ತೇ. ಸ ಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಿನಾಭಾವಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿರಾಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ, ಅಸ್ತೃತ್ರ ಯಾ ಕಾಚಿತ್ಪ್ರ ಕೃತಿರಿತಿ. ತಯಾ ಚ ತದವಯವಕಃ ಸಮುದಾಯಃ. ತಸ್ಯ ಚ ಇಯಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಆಶ್ರೀಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಯೇನ ವಿಧಿಃ²⁸ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ತದನ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಭವತಿತಿ ಏತ ತ್ಸರ್ವಂ ಮನಸಿ ನಿರ್ದೇಷ್ಟಾ ಪಞ್ಜಮಸಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಾತ್ ಇತಿ. ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಧೀಯಮಾನಾಃ ತ್ರಯಃ—ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಕಾರ ಆಗಮಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಕಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಾತ್ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಪ್ರತ್ಯ ಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ನನು ಅತ್ರ ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾನ್ಯತ ಇತಿ ನಿಯಮಃ, ಉ ತ ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ವಾ. ನಾನ್ಯಃ—ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್²⁰⁴, ಇಂ ಸಿದ್ಧಿ²⁰³, ಗೆದಾಪ್ತೇ ದೇಯೈಃ²¹³, ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರವಿಹಿತಾನಾಂ ಅವಾದೀನಾಂ

¹ ನಬ್ಧಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ. ² ಕೃತ್ಯ.

ಅಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನಾನ್ತ್ಯಃ. ದೀರ್ಘಾದೃತೋರುರದ್ವಾದೇಃ ¹⁶, ಸ್ವರಾದ್ವಾ ಪವರ್ಗಸ್ಯ ¹ ಇತ್ಯಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯಭಿನ್ನಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿನೋಽಪಿ ವಚನಾತ್—ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಕರ್ಮಣಿ ²⁰¹ ಇತ್ಯಾದಾ ಸರ್ವತ್ರ ಲಿಬ್ಧಾತ್ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತಾ ಕರ್ಮಣಿ ವರ್ತಮಾನಾಲ್ಲಿಕ್ಷಾದಿತಿ ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ವೇಶಾವೃಜಾರಾತ್. ದೀರ್ಘಾತ್ ¹¹ ಇತ್ಯಾದಾ ತು ನ ಹಿ ದೀರ್ಘಾತ್ ಸ್ವರಾದ್ವಾ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಧೀಯತೇ, ಕಿಂತು ದೀರ್ಘಾತ್ ಸ್ವರಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯ ಋತಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ ಇತಿ ಪಷ್ಯಂತಿಸ್ಯೈವ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ನ ಕೋಪೃತಿಪ್ರಸಬ್ಧ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಪರ ಇತ್ಯಯಂ ಆಪೇಕ್ಷಿಕೋರ್ಧಃ, ಕಂಚಿದವಧಿಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಹಿ ಕಷ್ಟಿತ್ವರೋ ಭವತಿ. ಅತ್ರ ಚ ಪರೋ ಭರ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಅವಧಿಂ ಕಂಚಿದವೇಕ್ಷತೇ. ನ ಚ ಅವಧಿಃ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ. ಯತೋಯಂ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ತತ ಏವ ಪರೋ ಭವತಿ ; ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್, ಅನೃಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ಇತ್ಯಾಹ—ಸ ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಪರತ ಏವ ಇತಿ ನಿಯಮನಂ ಅಯುಕ್ತಂ, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೇಃ. ಇತರನಿವೃತ್ತೈರ್ಥಂ ಹಿ ತದ್ಗುಹಣಂ ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಂ ಮಧ್ಯಂ ವಾ ಪ್ರಸಕ್ತಮಪ್ಪಿ, ಯದ್ವ್ಯವರ್ತಯತ ಇದಂ ಅರ್ಥವತ್ಸ್ಯುತ್. ನ ಚ ಯಥಾ ಸ್ವೈರಚಾರಿ ಸಾನಂದಮಾ ನಟನ ವತ್ಸೋ ಮಾತುಃ ಕದಾಚಿದಗ್ರೇ ಕದಾಚಿತ್ಪಾಶ್ವೇ ಕದಾಚಿತ್ಪೃಷ್ಠೇ ಚ ಪ್ರವರ್ತತೇ ತಥಾಚಾಯಂ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಇತಿ ತಾವತ್ ಪಞ್ಜಮಿ ಕ್ರೂಯತೇ. ಸಾ ಚ ನ ಅಪಾದಾನಲಕ್ಷಣಾ, ಅವಧಿವಿಶ್ಲೇಷಾಭಾವಾತ್. ಕಿಂತು ದಿಗ್ವ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣಾ ವಾ ಚ್ಯಾ. ಸಾ ಚ ಲಾವತ ಇತ್ಯಪಿ ಅರ್ಥವತೀ ಭವತಿ. ಅತಃ ಪರ ಏವ ನ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಫಲಕತ್ವಾತ್ ಅರ್ಥವದಿತಿ.

ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರತಿ—ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಪುಂಃ ⁵⁷³ ಇತಿ. ಓ ಸ್ತೇ ಹೇ, ಕಾರ್ಷ್ಣೇ, ಮೇ ತಿರ್ಯಗ್ಗಾಸೇ, ಇತಿ ಧಾತುಃ ¹ ತೇಭ್ಯಃ ಪಞ್ಜಮಿನಿರ್ವೇಶಾತ್ ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಪುಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ² ಪ್ರತ್ಯೇಯ ಇತಿ. ಉದಾಹರಣಾಂತರಮಾಹ ಅಬ್ರಹ್ಮರಾತ್ ¹²⁸ ಇತಿ. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಕೇಷಣಂ. ಅತೋ—ಯೇನ ವಿಧಿಃ ³ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ತದಂತವಿಧಿಭವತಿ. ಪೂರ್ವತ್ರ ತು ಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣಾತ್ ನಾಂತವಿಧಿರಿತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

ಪದಪ್ರಯೋಜನಂ ಪೃಚ್ಛತಿ—ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ—ಆಗಮಾದೇಶಯೋರ್ಮಾರ್ಗಭೂತ ಇತಿ. ಪರಾನುಪಮದರ್ಶನೇನ ವಿಧೀಯಮಾನ ಆಗಮಃ, ತದುಪಮದರ್ಶನೇನ ತು ಆದೇಶ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ. ತಾವುಭಾವಪಿ ಪಷ್ಯಂತಿಸ್ಯೈವ ವಿಧೀಯತೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃದಜಾದಿಃ || 15 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಚ್ಚತ್ರ್ಯಕರ್ಮಣೋಃ ⁵⁴³ ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ತೇ ಕೃತ್ಸಂಕ್ಷಾ ಭವಂತಿ.

¹ ತೇಭ್ಯ ಇತಿ. ² ಪ್ರತ್ಯೇಯಮಾನ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲ್ಪಂ, ನೋಲ್ಪಂ : ಕಾಣ್ತೈ, ಪೂಣ್ತೈ. ಅಜಾದಿರಿತಿ
ಕಿಂ ? ವಾಸಿಸಿದಂ, ಭಾಸಿಸಿದಂ. ಕೃತ್ಪ್ರದೇಶಾಃ—ಕೃತಿ⁶² ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[The pratyayas listed of in and after each letter-humanaḥ (ಸು. 513) are here.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃತ್ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ. ಅಜಾದಿಃ ಇತಿ, ಅಚ್ ಆದಿಭ್ಯಸ್ತು ಸೋ'ಜಾ
ದಿಃ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ, ಅಜಾದಿಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಾವಧಿರುಕ್ತಃ ಚರಮಾವಧಿಸ್ತು ವಿಸಿಷ್ಠ ನೋಕ್ತ ಇತಿ ಆಶ್ಚಾಸ್ತೃ
ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಗಾಃ ಸರ್ವೇ ಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಅಚ್ಕ್ರ
ತ್ಯ⁶⁴ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮಾಲ್ಪಂ, ನೋಲ್ಪಂ ಇತಿ. ಮಾಡು ಕರಣೈ, ನೋಡು ದರ್ಶನೇ ಇತಿ ಚ ಧಾತುಃ.
ತಾಭ್ಯಾಂ ಅಚ್ಕ್ರತ್ಯಕ್ರಮಣೋಃ⁶³ ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಅಚ್. ಅಂಚಿ 447 ಇತಿ ಭಾವಿಕಾ
ಲೇ ವಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯೇ⁶⁴ ಇತಿ ಡೋಃ ಉಕಾರಾದೇಶಃ ಆದಿವ್ಯಾಧ್ರಲಃ⁶⁵
ಇತಿ ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪಾದೇಶಃ. ಅರ್ಧವಲ್ಲಿಬ್ಬಂ⁶⁶ ಇತಿ ಲಿಬ್ಬ ಸಂಜ್ಞಾ ತತೋ ಮುಕ್ತೇ⁶⁷
ಇತಿ ಪ್ರಧಮಾವಿಭಕ್ತಿರಿತಿ ತಥಾ ಕಾಣ್ತೈ, ಪೂಣ್ತೈ ಇತಿ ಕಾಣ ದರ್ಶನೇ, ಪೂಣ
ಕಪಧೇ ಇತಿ ಚ ಧಾತುಃ. ತಾಭ್ಯಾಂ ಚ ನಲರಣುಭ್ಯಃ⁶⁸ ಇತಿ ಭಾವೇ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯ
ಯ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಮಮಿಮೈ ದತ್ತಣಿಮದೊಳ್ ಸುಪ್ || 16 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮ್, ಅಮ್, ಇಮ್, ಗೆತ್, ಅತ್ತಣಿಂ ಅದ್, ಬಳ್, ಏತೇ
ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸುಪ್ಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ. ಸುಪ್ಪ್ರದೇಶಾಃ—ಲಿಂಗಾತ್ಸುಪ್⁶⁹
ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[M, am, im, ge, attanam, ad, ol (the case endings) are sup.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾದೀನಾಂ ಸಪ್ತನಾಂ ಸಂಜ್ಞಾನಾಂ ವ್ಯಾಸಃ ಸಮಾಸೋ ವಾ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಪಾರ್ಥಕ್ಯೇನ ಗ್ರಹಣಂ⁷⁰ ಮಾದಿಃ ಸುಪ್ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ,
ಲಾಘವಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಕೇ ಕಿಯಂತ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪೇಯತ್ವಾನವಭೋಧಾತ್ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ
ಶಬ್ದ್ಯಃ, ಗಣಪಾರಾವೇವ ತದವಬೋಧನಾತ್ ; ಮಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸುಪ್ಸಂ
ಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ. ಗಣಪಾರಸ್ತು ಲೇಖನೀಯಃ, ಯಥಾ ಚ ಅದ್ವಾದಿಪ್ರಭೃತಯೋ ಗಣಾಃ. ನ
ಹಿ ತತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷೋ'ಪಿ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಥಮಾದಿವ್ಯವಹಾರಾ
ರ್ಥಂ ಆನುಪೂರ್ವೀ ಪ್ರದರ್ಶನೀಯೇತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಃ ; ಯತೋ ಮಾದೀನಾಂ ಸಪ್ತ
ನಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿತೀಯೇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರೋ'ಪೇಕ್ಷಿತಃ, ಸ ಚ ಆನುಪೂ
ರ್ವೀನಿಯತ ಇತಿ. ಗಣಪಾರೇ ತು ಇಯತ್ವಮಾತ್ರಪರಿಚ್ಛೇದೋ'ಪಿ ನಾನುಪೂರ್ವ್ಯ ಇತ್ಥಂ
ಭಾವಃ ಸಿದ್ಧತಿ, ಐತರಧ್ಯೇ'ಪಿ ಅನಿವಾರ್ಯಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಅದ್ವಾದಿಪ್ರಭೃತಿಷು ಶಬ್ದಾನಾಂ ಆ
ನುಪೂರ್ವೀಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ, ಯಥಾ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಪರಿತತ್ಯದಾ
ದಿಪ್ರಭೃತಿಷ್ವಿತಿ. ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯವತ್ ಆನುಪೂರ್ವ್ಯನೈತರಧ್ಯೇ'ಪಿ

ಯತ್ನಃ ಕ್ರಿಯತಾಮಿತಿ. ತಥಾ ಪ್ರಮಾಸಾನುಭವಾತ್ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಮಾತ್ರಕರಣಸ್ಯ ಅತ್ಯಂತಂ ಲಾಘವಾತ್. ನ ಚ ತೇಷಾಮಿವ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಭೂಯಸ್ತತ್ಕೃತಂ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಸ್ತೀತಿ.

ಗೇತಸ್ತಕಾರ ಅದೋ ದಕಾರ್ಹ್ವ ಗೇತಃ ಕ ಆದೇಃ 274, ಯೋಗೇ'ದ್, 225 ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಃ. ಸುಬಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ. ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ—ಸುಪ್ರ ದೇಶಾಃ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮರಯಿರನೇವು ತಿಬ್ || 17 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನ್, ಅರ್, ಅಯ್, ಇರ್, ಎನ್, ಎವು, ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ತಿಬ್ಬಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ. ತಿಬ್ ಪ್ರದೇಶಾಃ—ಅಮುಕ್ಯತ್ತಿ ಷಾ 298—ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Am, a, ay, v, en, evu (the personal endings of verbs) are tin]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮಾದೀನಾಂ ಪಕ್ಷಾಂ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವೇನ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶಃ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಭೇದೇನ ತ್ರಿಧಾ ವಿಭಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕಾನೇಕ ತ್ವಭೇದೇನ ಪಟ್ಟಮಾಸನ್ನಾನಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅಮಾದೀನಾಂ ಆನುಪೂರ್ವಪ್ರದರ್ಶನವರಂ ಪೃಥಗ್ನಿರ್ದೇಶಕಕರಣಂ.

ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಾದಿಸಂಜ್ಞಾ ನ ಕೃತಾ, ತದನುವಾದಪೂರ್ವಕಂ ವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್, ಅನ್ಯಯುಷ್ಕದಸ್ಮದೇಕಾನೇಕತ್ವಾನುವಾದೇನೈವ ಕಾರ್ಯಕರಣಾತ್. ತಥಾಪಿ ಲೋಕಸಿದ್ಧಪ್ರಥಮಪುರುಷಾದಿವ್ಯವಹಾರೋ ನಾತಿಕ್ರಮ್ಯತೇ. ಆನುಪೂರ್ವೀ ತು ಆವಶ್ಯಕೇ, ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ಯಾದಿಕ್ರಮೋ'ಪಿ ವೈಯತ್ಯಸ್ತಮಾಸದ್ಭೇತೇತಿ.

ತಿಬಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಸುಬಿತಿ ತಿಬಿತಿ ವಾ ನ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರೋ'ಸಿ—ಸಂಜ್ಞಾ ತು ಕಾಲ್ಪನಿಕೇ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಾ ಸಾ ಚ ಯಥಾಕಥಂಚಿದಪಿ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಾ ದೋಷಾಭಾವಾತ್—ತಥಾಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯವಹಾರಾನುರೋದೇನ ಸುಪ್, ತಿಷ್, ಇತ್ಯೇವ ಸಂಜ್ಞಾ ಕೃತಾ, ಯಥಾ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞೇತಿ, ನಾತ್ರ ಪ್ರಾಚಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾತ್ರಯಣಿ ಮಿತಿ. ಏಷಾಂ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಚ ವಿಭಕ್ತಿವೈಪದೇಶಸ್ತು ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಃ, ವಿಭಜ್ಯಂತೇ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಯೋ'ರ್ಥಾ ಆಭಿರಿತಿ ವಿಭಕ್ತಯ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ ನ ಚ ಏವಂ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ, ತೇಷಾಮಪಿ ತದ್ವಿಭಾಜಕತ್ವಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ. ನ ಹಿ ವಯಮಿದಂ ವಿಭಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಂ ಬ್ರೂಮಃ, ಯೇನ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಃ ಸ್ಫುತ್. ಕಿಂತು ಅರ್ಥಾನುಗತಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ದರ್ಶಿತೇತಿ ನ ಹಿ ಗಚ್ಛತಿತಿ ಗಾಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಶಯಾನಾಯಾಂ ಗವಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಗಚ್ಛತಿ ಪುರುಷೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ವಾ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾತ್ರಪರತ್ವಾತ್. ಸಾ ತು ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥಸಮ್ಭವನಾಮಾತ್ರತ ಏವ ಕೃತಾರ್ಥೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಸುಪ್ತಿಬನ್ತಂ ಪದಂ || 18 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸುಪ್ತಿಬನ್ಯತರಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ಪದಸಂಜ್ಞಾಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನಂ, ಜಿನನಂ, ಜಿನನಿಂ, ಜಿನಂಗೆ, ಜಿನನತ್ತಣಿಂ, ಜಿನನ, ಜಿನನೊಳ್. ಕಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣರ್ ; ಕಣ್ಣಯ್, ಕಣ್ಣಿರ್ ; ಕಣ್ಣೆಂ, ಕಣ್ಣೆವು. ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾವಿಧೌ ತದನ್ತವಿಧಃ ನ ಭವತಿತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ಅಮರಯಿರನೆವು ತಿಜ್ಜೆ¹⁷. ಪದಪ್ರದೇಶಾಃ-ಕತಪಸ್ತೃತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ¹⁸—ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[A word with sup on tm affixes is pada]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಧಿಸರಿಭಾಸಾದ್ಯನಾತ್ಮಕವಿದಂ ಸಂಜ್ಞಾ ಸಂಜ್ಞೆ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಾಯನಪರಂ ಸಂಜ್ಞಾಸೂತ್ರಂ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಾತ್ಮಕಂ , ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞೆ ಪ್ರತ್ಯಾಯನಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತ್ಯಾಯನರೂಪತ್ಯಾತ್. ಯಥಾ ಸಾಸನ್ನದಿಮತೀ ಗಾಃ ಇತ್ಯನೇನ ಸಾಸನ್ನದಿಮತೋ ಗಾರಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ, ಸಾಸನ್ನದಿಮತ್ತ್ವಂ ಗೋರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಚೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯತೇ ; ತಥಾ ಸುಪ್ತಿ ಬನ್ತಂ ಪದಂ ಇತ್ಯನೇನಾಪಿ ನ ಕೇವಲಂ ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞೆ ಭಾವಃ, ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ಭಾವೋಪಿ ಪ್ರತ್ಯಾಯಿತವ್ಯಃ—ಸುಪ್ತಿಬನ್ತತ್ವಂ ಪದಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ

ತತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯಭೂತಂ ಪದಂ ದ್ವೇಧಾ—ನಾಮಪದಂ ಆಖ್ಯಾತಪದಂ ಚೇತಿ ಸುಪಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಕೃತ್ತದ್ಧಿತಸಮಾಸನಾಮಭೇದಚತುರ್ವಿಧಪ್ರಕೃತಿಕಂ ನಾಮಪದಂ , ತಿಷ್ಠಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಮೂಲೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿಭಿನ್ನದ್ವಿವಿಧಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಆಖ್ಯಾತಪದಂ, ತದುಭಯವಿಧಮಪಿ ಪದತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ತಂ ಪದಂ ಅತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವತಿ ತಸ್ಯ ಒದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸುಪ್ತಿಬನ್ತಮಿತಿ ತದಿದಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಪರಂ ಸಮುಚ್ಚಯಾ ಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಏಕಲಕ್ಷಣಪರಂ ವಾ ನಾದ್ಯಃ—ಉಭಯೋಃ ಉಭಯತ್ರ ಅವ್ಯಾಪ್ತಃ, ನ ಹಿ ಸುಬನ್ತಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಆಖ್ಯಾತಪದಂ ತಿಬನ್ತಮಿತಿ ನಾಮಪದಂ ವಾ ವ್ಯಾಪ್ತೀತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ—ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರೇಪ್ಯನವ್ಯವಾತ್, ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸುಪ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ವಯಾನ್ತಮೇಕಂ ಪದಮಸ್ತಿ ಅತಃ ಕಥಮಿದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸುಪ್ತಿ ಭವೇದಿತ್ಯಾಶಂಕಯಥಾ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರಾನುಸೂತಂ ಉಕ್ತದೋಪಾನುಪ¹⁹ ಸ್ಥಿತ್ಯಂ ಭವತಿ ತಥಾ ಅನ್ಯತರತ್ವಧರ್ಮಗರ್ಭಂ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯಹ—ಸುಪ್ತಿಬನ್ತತರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನ್ಯತರತ್ವಂ ಚತದುಭಯಾನ್ಯಾನ್ಯತ್ವಂ ಉಭಯಸಾಧಾರಣಂ ಅನುಸೂತಮಿತಿ ನ ಕೋಪಿ ದೋಷ ಇತಿ.

ಸುಬನ್ತಮುದಾಹರತಿ—ಜಿನಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಜಿನಶಬ್ದಾತ್ ಯಥಾಯಧಂ ಕಾರಕೇ ಸಮ್ಪನ್ನೇ ಚ ಪ್ರಥಮಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯಃ—ಜಿನ + ಮ್, ಜಿನ + ಅಮ್, ಜಿನ + ಇಮ್, ಜಿನ + ಗೆ, ಜಿನ + ಅತ್ತಣಿಮ್, ಜಿನ + ಆ, ಜಿನ + ಒಳ್, ಇತಿ ಅತ್ರ ಚತುರ್ಥೀಂ ವಿನಾದ್ವಿತೀಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ನಕ್ ಸ್ವರೇ²⁰ ಇತಿ ನಗಾಗವಾಃ. ಚತುರ್ಥ್ಯಾಂ ತು ಅತೋ ಮುಗ್ಧಿರ್ದಿರಿ²¹ ಇತಿ ಮಗಾಗಮಃ ನಶ್ಚ ಬಿನ್ನದ್ರನ್ಯತ್ರ²² ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಮಕಾರಸ್ಯ ಅನುಸ್ವಾರಾದೇಕಃ ಜಿನಂ, ಜಿನನಂ, ಜಿನನಿಂ, ಜಿನಂಗೆ, ಜಿನನತ್ತಣಿಂ, ಜಿನನ, ಜಿನನೊಳ್, ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ

ತಥಾ ತಿಬ್ಬಂತಮುದಾಹರತಿ--ಕಣ್ಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಾಣ ದರ್ಶನೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ. ತತೋ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ 'ಮರಯಿರನೇವವೋ' ನೈಯುಷ್ಠದಸ್ಮಾಸು ಕರ್ತೃ 442 ಇತಿ ಯಧಾಕ್ರಮಂ ಕರ್ತೃ ಅನಾದಯಃ--ಕಾಣ + ಅಮ, ಕಾಣ + ಅರ್, ಕಾಣ ಅಮ್, ಕಾಣ + ಇರ್, ಕಾಣ + ಎಫ, ಕಾಣ | ಎವು, ಇತಿ ದಪದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ 446 ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಅತಿತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಉಣ್ಕೋಳಿಕಾಣೋ ದೋ ಡಃ 445 ಇತಿ ದಸ್ಯ ಡಾದೇಶಃ ಕೀರ್ತೇಠ'ಬೀಠಾಠ'ಕಾಣಃ 478 ಇತಿ ದ್ರಸ್ವಃ. ಏವಂ ಚ ಕಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣಿರ್; ಕಣ್ಣಯ, ಕಣ್ಣಿರ್, ಕಣ್ಣಿಂ, ಕಣ್ಣಿವು; ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ? ತದನ್ತರೇಣಾಪಿ ಯೇನ ವಿಧಿಃ 28 ಇತ್ಯು ತ ಏವ ತದನ್ತವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಅತೋ'ತ್ರ ಸುಪ್ತಿಬ್ಬದಂ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ನಾಧಿ ಕಂ ಇತ್ಯುಶ್ಚಕ್ವೈಹ--ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಅಯಮಾಶಯಃ--ಯದ್ಯಪಿ ಯೇನ ವಿಧಿಃ 29 ಇತ್ಯನೇನ ತದನ್ತವಿಜ್ಞಾನಂ ಭವತ್ಯೇವ, ತಥಾಪಿ ಯಧಾ ತತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಆಗಮ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿ ಕಾರ್ಯವಿಧೌ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪಯುಜ್ಯತೇ, ನ ತಥಾ ಸಂಜ್ಞಾವಿಧಾವಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ; ಕಿನ್ತು ಪದಸಂಜ್ಞಾವಿಧಿಮಾತ್ರ ಏವ ನಾನ್ಯತ್ರ ಯದಿ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಿಷ್ಯೇತ ನಾತ್ರ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಕ್ರಿಯೇತ ಕೃತಂ ಚ ತತ್ ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ--ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ತದನ್ತವಿಧಿರ್ನ ಭವತೀತಿ ತದಭವನಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ--ತೇನ ಇತಿ. ಇಹ, ಅಮರಯಿರನೇವು ತಿಬಿ 17 ಇತ್ಯುತ್ರ. ಯದ್ಯತ್ರ ಅನ್ತವಿಧಿಃ ಸ್ವಾತ್, ಅನಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತ ಮೇವ ತಿಕ್ ಸ್ವಾತ್, ನತು ಅನಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಏವಂ ಕೃದಜಾದಿಃ 15, ಅರ್ಥವಲ್ಲಿ ಬ್ಬಂ 8 ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ವುದುಮಾದ್ಯವ್ಯಯಂ || 19 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನ್ತಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ವುದಮಾದಿಗಣಪರಿತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ಅವೈಯಸಂಜ್ಞಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ಪುದುಂ, ತರ್ಪುದುಂ; ಬರ್ಪಿನಂ, ತರ್ಪಿನಂ; ಬಂದು, ತಂದು.

ವುದುಮ್, ಎ, ವನ್ನಮ್, ವನ್ನೆಗಮ್, ವಿನಮ್, ವಿನೆಗಮ್, ಉತೆ, ಉತ್ತಿ, ಉತುಮ್, ಉತ್ತುಮ್, ದೊಡೆ, ನೊಡೆ, ಅದೆ, ಅದು, ಅತ್, ಆತ್, ಅಲ್, ಇತ್, ದು, ಎವರಂ, ಎವರೆಗಂ, ನೋಲ್, ನೊಲ್, ಬೋಲ್, ಮೆತ್, ತುಟು, ತೆ, ತು--ಇತಿ ವುದುಮಾದಿ.

ಅವೈಯಪ್ರದೇಶಾಃ--ಶ್ಲ ಬವೈಯಸ್ಯ -17--ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words ending in *vudum* and other affixes classed with it (for which see above) are *avyaya* (undeclinables)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವುದುಮ್ ಅದಿಧ್ಯಸ್ಯ ತತ್ ವುದುಮಾದಿ ಸ್ವರೂಪಂ. ಅನೇನ ಸಂಜ್ಞೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಅವ್ಯಯಮಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞಾವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಇಯಂ ಮಹತೀ ಕೃತಾ — ನ ವೈತಿ ನ ಚಲತಿ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾವಿಭಕ್ತಿಷು ಸ್ವರೂಪಾನ್ವ ಚೈವತ ಇತಿ ಅವ್ಯಯಮಿತಿ. ತದುಕ್ತಂ —

ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಷು ಲಿಚ್ಛೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು |

ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ಮ ವೈತಿ ತದವ್ಯಯಂ || ಇತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ವುದುಮಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಯೋಗಾನರ್ಹಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಿನಾಭಾವಿನಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯುಕ್ತೇಪಕಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯುತ್ಪತ್ತರತ ಏವ ಪ್ರಯೋಗನಿಯತಾ ಇತ್ಯೇ ವಂ ಪರ್ಮಾಲೋಚನಯಾ ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತ ತದನ್ವ ಸ್ಯ⁵³ ಇತ್ಯೇವನಿಯಮೇನ ವಾ, ವುದು ಮಾದಿ ಇತ್ಯನೇನ ವುದುಮಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥೋ ಲಭ್ಯತ ಏವ ; ತಥಾಪಿ ಅನನ್ತರವೂ ವರ್ತಮಾತ್ರೇ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಮನ್ವರೇಣಾಪಿ ಅನ್ತವಿಜ್ಞಾನೇ⁵⁴ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಾಧಿಕೃತ⁵⁵ ತದನ್ವವಿಧಿಃ ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ನೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಅತೋತ್ರ ಅನ್ತರಾ ಯತ್ನಂ ಅನ್ತವಿಜ್ಞಾನಂ ನ ಇತ್ಯನ್ವಪ ದಾನುವೃತ್ತಿಂ ಚಿಂತಯನ್ನಾಹ — ಅನ್ತಮಿತಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ

ಗಣಂ ಲಿಖತಿ — ವುದುಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ

ವುದುಮ್ — ನಡೆವುದುಂ, ನುಡಿವುದುಂ. ಎ — ನಡೆಯೆ, ನುಡಿಯೆ. ವನ್ನಮ್ — ನಡೆವನ್ನಂ, ನುಡಿವನ್ನಂ. ವನ್ನೆಗಮ್ — ನಡೆವನ್ನೆಗಂ, ನುಡಿವನ್ನೆಗಂ ವಿನಮ್ — ನಡೆ ವಿನಂ, ನುಡಿವಿನಂ ವಿನೆಗಮ್ — ನಡೆವಿನೆಗಂ, ನುಡಿವಿನೆಗಂ ವುದುಮೆ ವನ್ನಂ ವನ್ನೆ ಗಂ ವಿನಂ ವಿನೆಗಂ⁵⁶ ಇತಿ

ಉತೆ ನಡೆಯುತೆ, ನುಡಿಯುತೆ ಉತ್ತೆ — ನಡೆಯುತ್ತೆ, ನುಡಿಯುತ್ತೆ. ಉತು ಮ್ — ನಡೆಯುತುಂ, ನುಡಿಯುತುಂ. ಉತ್ತುಂ — ನಡೆಯುತ್ತುಂ, ನುಡಿಯುತ್ತುಂ. 1 ಉತೆ ದುತ್ತೆ ದುತುಮುತ್ತುಂ ಸತ್ಯಚೋ ವಾ⁵⁷ ಇತಿ

ದೊಡೆ — ನಡೆದೊಡೆ, ನುಡಿದೊಡೆ. ಭೂತೇ ದೊಡೆದ್ವಾ⁵⁸ ಇತಿ.

ವೊಡೆ — ನಡೆವೊಡೆ, ನುಡಿವೊಡೆ ವೊಡೆತ್ ಸದ್ಭಾವಿನಿ⁵⁹ ಇತಿ.

ಅದೆ — ನಡೆಯದೆ, ನುಡಿಯದೆ ಅದೆತ್ ಪ್ರತಿವೇಧೇ⁶⁰ ಇತಿ

ಅದು — ಆಗದು. ಅತ್ — ಆಗೆ ಆತ್ — ಆಗಾ ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನರ್ಹತ್ವೇ⁶¹ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅದಿತಿ ಸಾನುಬಂಧವಾರಾತ್ ನಿರನುಬಂಧಸ್ಯ ಸಾಲಬಾನೋನ್ಮೀರ್ಭ್ಯೋ⁶² ಹುಪಿಹಾಃ⁶³ ಇತಿ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ನ ಗ್ರಹಣಂ, ಸಾಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್.

ಅಲ್ — ನೋಡಲ್, ನುಡಿಯಲ್, ನೋಡಲೊಡಂ, ನುಡಿಯಲೊಡಂ ; ನೋಡಲೊಡ ನೆ, ನುಡಿಯಲೊಡನೆ ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ⁶⁴ ಇತಿ ಅತ್ರ ವುದುಮಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾ ತ್ ಅಕ್ಷ ಅಲ್ಬ ದ್ವಾವಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾವೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯೌ, ತತು ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ⁶⁵ ಇತಿ ವಿಹಿತೌ ತಿಕ್ಷಾದೇಶೌ ನೋಡಬೇಡಂ, ನೋಡಬೇಡಂ, ನುಡಿಯಬೇಡಂ, ನುಡಿಯಬೇಡಂ;

ಇತ್ಯಾದಿಷು ನೋಡ, ನೋಡಲ್, ನುಡಿಯ, ನುಡಿಯಲ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್, ತಿಜ್ಜನಾನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಬೇಡಂ, ಬೇಡ, ಇತ್ಯನಯೋಸ್ತು ಅಣಮಾದಿತ್ವಾತ್ ಅವ್ಯಯತ್ವಂ

ಇತ್ —ನೋಡಿ, ಬೇಡಿ ಇದುತೋ ಲಘ್ವಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾತ್ 581 ಇತಿ. ಇದಿತಿ ಸಾ ನುಬನ್ನೈವ ಪಾರಾತ್ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ 582 ಇತಿ ನಿರನುಬನ್ನ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಕಂಪುಣಿ, ಬಂಡುಣಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್.

ದು —ನಡೆದು, ನುಡಿದು ಪ್ರಾಕ್ತಾಲೇ ದುಸ್ತುಲ್ಪಕರ್ತೃಕಾತ್ 583 ಇತಿ. ತ ಏತೇ ಸರ್ವೇ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಅತ್ರ ದು ಇತಿ ಅವಿಶೇಷೇಣ ಪಾರಾತ್ ಕಾಲೇ ದುಃ 438 ಇತಿ ತದ್ಧಿತೋಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಅಂದು, ಇಂದು, ಇತ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ಅವ್ಯಯತ್ವಾತ್.

ಇತಃ ತದ್ಧಿತಾ ಏವ ಪಠ್ಯಂತೇ. ಎವರಮ್ —ಅನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರಂ. ಎವರೆಗಮ್ — ಅನ್ನೆವರೆಗಂ, ಇನ್ನೆವರೆಗಂ. ಎವರಮೆವರೆಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ್ಚ 436 ಇತಿ

ಪೋಲ್.—ಮುನಿಯಪೋಲ್, ಗಿಳಿಯಪೋಲ್ ಪೋಲ್ - ಮುನಿಯಪೋಲ್, ಗಿಳಿಯಪೋಲ್. ತಸ್ಯ ತುಲೈ ವೋಲ್ ಮೂಲ್ 437 ಇತಿ

ಬೋಲ್ - ಇಂದ್ರಂ ಬೋಲ್, ಚಂದ್ರಂಬೋಲ್ ವಾತೋ ಬೋಲ್ 439 ಇತಿ.

ಮೇತ್ —ಬರ್ಹಿ, ಇರ್ಹಿ ಸಪ್ತಾಯಾ ಮದ್ವಾರೇ 483 ಇತಿ. ಮೇತ್ ಇತಿ ಅವಿಶೇಷೇಪಿ ತದ್ಧಿತಮಧ್ಯೇ ಪಾರಾತ್ ಅಯಂ ತದ್ಧಿತ ಏವ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಬಲ್ನಲ್ಕೂ ಭ್ಯೋ ಮೇತ್ 571 ಇತಿ ಕೃನ್ನ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಬಲ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್. ದುಸ್ರ ತ್ವಯಸ್ತು ಉಭಯಮಧ್ಯೇ ಪಾರಾತ್ ಉಭಯಾತ್ಮಕೋ ಗೃಹೀತ ಇತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಞಃ.

ತುಟು—ಅಂತುಟು, ಇಂತುಟು. ತೆ—ಅಂತೆ, ಇಂತೆ. ತು ಅಂತು, ಇಂತು. ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟು ತ ತವಃ 137 ಇತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಸಾನುಬನ್ನಗ್ರಹಣೇ ನಿರನುಬನ್ನಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಂ, ನಿರನುಬನ್ನಗ್ರಹಣೇ ತು ಸಾನುಬನ್ನಸ್ಯಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಅನಿಷಿದ್ಧಂ, ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕ ಭಾವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ತೆ ಇತಿ ನಿರನುಬನ್ನಸ್ಯ ಪಾರಾತ್ ಸಾನುಬನ್ನಃ ತೇದನೇಕ ಸ್ವರಾತ್ 589 ಇತಿ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋಪಿ ಸಬ್ಬಹೀತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ನೆಗಚ್ಚಿ ಪೊಗಚ್ಚಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ಅವ್ಯಯತ್ವಂ ಶಕ್ಯಶ್ಚ. ತಥಾಪಿ ತದ್ಧಿತಮಧ್ಯೇ ಪಾರಾತ್ ಅಯಂ ತ ದ್ಧಿತ ಏವೇತಿ ಕೃನ್ನ ಗೃಹ್ಯತ ಏವ, ನೆಗಚ್ಚಿ, ಪೊಗಚ್ಚಿ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಅನವ್ಯಯಮೇವೇತಿ,

ಸೂತ್ರಂ || ಅಣಮಾದಯಃ || 20 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಣಮಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾ ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಣಂ, ಆಣಂ ; ಆವಗಂ ; ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಆದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪೀನಂ ; ಎಲ್ಲಂ ; ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ ; ಚೆಚ್ಚರಂ, ಬೆಚ್ಚರಂ ; ನಿರ್ನರಂ, ಸೋಡಂಬಾಡಂ ; ಏಗಂ, ವರಂ, ವಲಂ, ವೆಲ್ಲಂ, ವೆಹಂ ; ಬಲಿಕಂ,

ಬಟಾಕ್ಷಂ, ಬಟಾಯಂ; ಬೇಡಂ; ಗಡಂ, ಗಳಂ; ಬೆಳ್ಳಳಂ, ಬೆಳ್ಳಡಂ; ಉಸಿಕಂ; ಬಡಂ, ನಿಕ್ಕುವಂ, ತೇನಂ, ತೇನತೇನಂ; ಆನುಂ; ಪೊಟ್ಟಡಂ, ಸವಳ್ಳಡಂ; ಹುಂ; ಅಂ, ಉಂ, ಪಿರಿದುಂ; ಮುನ್; ಇನ್; ಪಿರಿದು, ನೀಡು; ನಿರ್ನ್ನೇರ; ಬೇಡ; ಬಡನೆ; ನಾಳ, ನಾಡಿದು; ಮತ್ತೆ; ಮತ್ತಿನ; ಬೇಜ್ಜಿ, ಏ; ಏಗುವೆನ್, ಏವೆನ್, ಮೇಣ, ದಲ್; ಭೋಂಕಲ್; ಅಂತೆ, ಅಂತಿರೆ, ಅಂತೆವೋಲ್, ಅಂತಿರೆವೋಲ್, ಅಂತೆವೋಲ್, ಅಂತಿರೆವೋಲ್; ವೃತ-ಗಡ, ಗಳ, ಅಲ್ಪ, ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದ, ಅಲ್ಲದೆ, ಆಗಡ, ಈಗಡ, ಪೊಟ್ಟಡ, ತಡಬಡ, ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ; ಅಹಹ; ಬಟಾಕೆ, ಬಟಾಕ್ಕೆ; ಭೋಂಕನೆ, ಚೆಕ್ಕನೆ, ಭೋರನೆ, ಪಯ್ಕನೆ, ಬಯ್ಕನೆ; ಪಾವನೆ, ಪಾವಗೆ, ನೆಟ್ಟನೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ, ತೊಟ್ಟನೆ, ತೊಟ್ಟಗೆ, ಆಯ್ಕನೆ, ಆಯ್ಕಗೆ, ತಿಪ್ಪನೆ; ತಿಪ್ಪಗೆ; ಗಿಪ್ಪನೆ, ಗಿಪ್ಪಗೆ; ಸುಮ್ಮನೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ. ಬಿಮ್ಮನೆ, ಬಿಮ್ಮಗೆ, ಮೆಲ್ಲನೆ, ಮೆಲ್ಲಗೆ, ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ, ತಣ್ಣನೆ, ತಣ್ಣಗೆ, ನುಣ್ಣನೆ, ನುಣ್ಣಗೆ, —ಇತಿ ಅಣಮಾದಿ ರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Anam* and words classed with it are *avyaya* (indeclinables)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಣಂ ಆದಿರ್ದೇವಾಂ ತೇ ಅಣಮಾದಯಃ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾ ಗಣಪರಿಪರಿತಾಃ ಸಂಜ್ಞೆ ನಃ. ಅವ್ಯಯಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಲಿಬ್ಬ ವಚನವಿಪರಿಣಾಮೇನ ಸವೃದ್ಧತ ಇತ್ಯಾಹ —ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾಃ ಇತಿ

ಗಣಂ ಲಿಖತಿ—ಅಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಣಂ, ಅಣಂ —ಅಪಿರಿತಸ್ತೇಷದರ್ಥಾವೇತಾ. ಗುಣಮುಣಮಿಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯಮುಣಮಿಲ್ಲ ಗುಣಲೇಶೋಪಿ ನಾಸ್ತಿ, ಕಾರ್ಯಲೇಶೋಪಿನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಆವಗಂ—ಅಜಸ್ರಾರ್ಥಃ. ¹ ಆದಿದೇವನೇಗಾವಗಮೆಮ್ಮ ಬೇಜ್ಜಿ ವರಮಂ.

ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಆದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪೀನಂ—ಅಧಿಕಾರ್ಥಾ ಏತೇ. ನೀಡುಂ ನೋಡಿದಂ, ಕರಂ ಭಾವಿಸಿದಂ, ಆದಮೋದಿದಂ, ಕೆನ್ನಂ ಮನ್ನಿಸಿದಂ, ಪೀನಂ ಜಾನಿಸಿದಂ.

ಎಲ್ಲಂ—ಉಕ್ತಾರ್ಥಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಶ್ಚ. ಎಲ್ಲಂ ಮೆಜಿದಂ, ರಿಪುಗಳನೆಲ್ಲಂ ತವೆ ಗೆಲ್ಲಂ.

ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ—ಪರ್ಯುದಾಸಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಾವೇತಾ. ನೀತಿಯಲ್ಲಂ, ಗುಣ ಮಿಲ್ಲಂ.

ಚೆಚ್ಚರಂ, ಬೆಚ್ಚರಂ—ವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಾವೇತಾ. ಚೆಚ್ಚರಂ ನುಡಿದಂ, ಬೆಚ್ಚರಮೊಪ್ಪಿದಂ.

ನಿರ್ನ್ನೇರಂ—ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಾರ್ಥಃ. ನಿರ್ನ್ನೇರಂ ಕೊಂದಂ

ಸೋಡಂಬಾಡಂ—ಉಕ್ತಾರ್ಥೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಶ್ಚ ಸೋಡಂಬಾಡಂ ಮುಳಿದಂ.

ಸೋಡಂಬಾಡಂ ತನು ² ನೀ |

ಳ್ಳೋಡಿತು |

ಏಗಂ, ವರಂ, ವಲಂ, ವಲ್ಲಂ, ವೇಜಂ—ಸ್ಫುಟಾರ್ಥಾಃ ಏತೇ. ಏಗಂ ನುಡಿದಂ; ವರಂ ನುಡಿದಂ, ಜಿನನಾಥ ನೀನೆ ಪೇಟ್ಟಂತೆ ವಲಂ,

ವಲ್ಲಂ ತೋಕ್ಕುಂ ತತ್ತ್ವಮಿ!

ದಲ್ಲಂ ಜಿನ ನಿನಗೆ;

ವೇಜಮಾರ್ ಬಲ್ಲರ್ ತತ್ತ್ವದ!

ತೇಜನಂ ನೀನಲ್ಲದುಟ್ಟುಯೆ.

ಬಣುಕಂ, ಬಣುಕ್ಕಂ, ಬಣುಯಂ—ಪಶ್ಚಾದ್ಧಾರ್ಥಾಃ ಏತೇ. ಬಣುಕಂ ಬಂದಂ, ಬಣುಕ್ಕಂ ಕಂಡಂ ಬಣುಯಂ ಪೋದಂ.

ಬೇಡಂ—ನಿವಾರಣಾರ್ಥಃ. ಬಯ್ಯಲೈಡಂ

ಗಡಂ, ಗಳಂ—ಕಿಲಾರ್ಥಾವೇತೌ ಬಂದಂ ಗಡಂ ಫಲ್ಲಣಂ, ಅಂಗಜಂ ಗಳಮಂಗಂ ತನಗಾಣಮಿಲ್ಲ ಗಳಂ.

ಬೆಳ್ಳಳಂ, ¹ಬೆಳ್ಳಡಂ—ಭಯಚಕಿತಾರ್ಥೌ. ಬೆಳ್ಳಳಂಬೋದಂ, ¹ಬೆಳ್ಳಡಂ ನುಡಿದಂ.

ಉಸಿಕಂ—ಮೌನಾರ್ಥಃ ಉಸಿಕಮಿದ್ಧಂ. ಮೌನೈರ್ಭೇತು ಅನವ್ಯಯಮೇತತ್—ಉಸಿಕನೊಳ್ಳೇಕೆ ಮಾತು?

ಬಡಂ, ನಿಕ್ಕುವಂ—ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥೌ ಬಡಂ ನುಡಿದಂ, ನಿಕ್ಕುವಂ ಪೇಟ್ಟಂ.

ತೇನಂ, ತೇನತೇನಂ—ಅದೃಢಾರ್ಥಾವೇತೌ ತೇನಂ ನುಡಿದಂ, ತೇನತೇನಮಾಡುದು ಕಜ್ಜಂ.

ಆನುಂ—ದಿಗ್ವಿಶಕಾಲಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಕಾರಪಕ್ಷಾನ್ತಾರ್ಥಃ. ದಿಶಿ—ಮೂಡಲಾನುಂ, ಬಡ ಗಲಾನುಂ ದೇಶೇ—ಅಲ್ಲಿಯಾನುಂ, ಇಲ್ಲಿಯಾನುಂ. ಕಾಲೇ—ಅಂದಾನುಂ, ಇಂದಾನುಂ. ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ—ಬಂದಾನುಂ, ಎರಡಾನುಂ. ಪ್ರಕಾರೇ—ಅಂತಾನುಂ, ಇಂತಾನುಂ.

ಪೋಟ್ಟಡಂ, ಸವಳ್ಳಡಂ—ಪ್ರಭಾತಾರ್ಥೌ. ಪೋಟ್ಟಡಮೆಟ್ಟು, ಸವಳ್ಳಡಮೆಟ್ಟು.

ಹುಂ—ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ ಹುಂ ಮತ್ತಮೇನಾಯ್ತು?

ಅಂ, ಉಂ ಸಮುಚ್ಚೇಯಾರ್ಥಾವೇತೌ ಆತಂಗೆಮಾಕೆಗಂ, ಆತನುಮಾಕೆಯುಂ.

ಪಿರಿದುಂ—ಬಹುಲಾರ್ಥಃ. ಪಿರಿದುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ. ಸರ್ವೇ'ಪ್ಯೇತೇ ಮಾನ್ತಾಃ.

ಮುಂ—ಪುರಾರ್ಥಃ ಮುಂ ಬಿಸಜೋದ್ಭವಂ ಪಡೆದಂ.

ಇನ್—ಪಶ್ಚಾದ್ಧಾರ್ಥಃ ಇನ್ನೇಕಾತನ ಚಿಂತೆ ನಾನ್ತಾವೇತೌ.

ಪಿರಿದು, ನೀಡು—ಅಧಿಕಾರ್ಥೌ. ಪಿರಿದುಂಡಂ, ನೀಡು ನಿಡ್ಬೆಗೆಯ್ದಂ.

ನಿರ್ನೇರಂ—ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಾರ್ಥಃ. ನಿರ್ನೇರಂ ² ಪೋದಂ.

ಬೇಡ—ನಿವಾರಣಾರ್ಥಃ. ಪೊಯ್ಯಲೈಡ.

ಬಡನೆ—ಸಹಾರ್ಥಃ ತಂದೆಯೊಡನೆ.

ನಾಳೆ, ನಾಡಿದು—ದ್ವಾವೇತೌ ಶ್ವಃಪರಶ್ವೋರ್ಧೌ. ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ ಧಾಱು.

ಮತ್ತೆ—ಪುನರರ್ಥಃ. ಮತ್ತೇಕೆ ಸ್ತೃತಿರ್ಪ್ಪಂ ?

ಮತ್ತಿನ—ಇತರಾರ್ಥಃ. ಮತ್ತಿನ ಸುತ್ತಿನ ಮಾತನಾಡುವೈ.

ಬೇಜು—ಪೃಥಗರ್ಥಃ. ಬೇಜು ಪೋದ ಪೊಲನಂ.

ಎನ್—ಕಿಮರ್ಥಃ. ಏಂ ಕಾರಣಂ ಬಂದೆ ?

ಏಗುವೇ, ಏವೇ-- ಕಿಂ ಕರವಾಣೀತ್ಯರ್ಥೌ.

ಏಗುವೆನಿದಕ್ಕಿದಂ ಸಲೆ |

ನೀಗುವೆನ್ನೀವೆನೆಂದು ಖಳಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂ ||

ಮೇಣ—ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಃ. ಇಂದ್ರಂ ಮೇಣ ಚಂದ್ರಂ ಮೇಣ.

ದಲೆ—ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಆತನೆ ದಲಿವಂ.

ಭೋಂಕಲೆ—ಅವ್ಯವಧಾನಾರ್ಥಃ.

ಶ್ರೀನಾರೀಪತಿ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೊಳಲೊಡಂ ಭೋಂಕಲೆ ಮನಃಪರ್ಯಯ |

ಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿದುದು.

ಅಂತೆ, ಅಂತಿರೆ, ಅಂತವೊಲೆ, ಅಂತಿರೆವೊಲೆ, ಅಂತವೋಲೆ, ಅಂತಿರೆವೋಲೆ -- ಉಪಮಾನಾರ್ಥಾ ಏತೇ. ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದತ್ತಿಭಂ, ಕರಿಯಂತಿರೆ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣಂ, ಗಜದಂತೆವೊಲ ಧಿಕದಾನಿ, ಅಂತಕನಂತಿರೆವೊಲುಗ್ರಂ, ರವಿಸುತನಂತೆವೋಲಧಿಕದಾನಿ, ರವಿಯಂತಿರೆವೋಲಧಿಕ ಪ್ರತಾಪಿ.

ವೃತ್ತರಣಂ ಗಡುದೇಃ ಅಣಮಾದ್ಯಂತೆ ಗುಣತ್ವನೂಚನಾರ್ಥಂ. ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ವೈಭಾವಿಕಪ್ರಕೃತಿಭಾವಲಕ್ಷಣಂ. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಗಡಾದಿಃ ⁴⁹ ಇತಿ.

ಗಡ, ಗಳ—ಕಿಲಾರ್ಥಾವೇತೌ. ಅಂಗಜಂ ಗಡ, ಅಂಗಜಂ ಗಳ.

ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ-- ಪ್ರತಿವೇಧಾರ್ಥಾಃ. ತಾನಲ್ಲ, ನೀನಲ್ಲ, ಆನಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲದೆ—ವಿನಾರ್ಥಾವೇತೌ. ಅಕ್ಕ ರಮಿಲ್ಲದೆ ತಕ್ಕ ರಕ್ಕ ಮೇ ? ಜಿನನಲ್ಲದೆ ದೇವರೊಳರೆ ?

ಆಗಡ, ಈಗಡ, ಪೊಟ್ಟಡ—ಕ್ರಮತಃ ತದೇದಾನೀಂಪ್ರಾತರರ್ಥಾಃ. ಆಗಡ ಬಂದಂ, ಈಗಡ ಕಂಡಂ, ಪೊಟ್ಟಡ ಪೋಸಂ.

ತಡಬಡ—ವಾಕ್ಯಂರನಾರ್ಥಃ ತಡಬಡ ನುಡಿದಂ.

ಅಕ್ಕಟ, ಅಕ್ಕಟ—ಖೇದಾರ್ಥೌ

ಅಕ್ಕಟ ಖಳನಂ ಜವನೇ |

ಕಿಕ್ಕನೊ ತುತ್ತಾಗಿ.

ಅಕ್ಕಟ ಖಳಂ ಚಿರಾಯು.

ಅಹಹ—ಉಕ್ತಾರ್ಥ ಆಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥೃ. ಅಹಹ ಕಾಲದೋಷಮಿದಲ್ಲೇ ? ಅಹಹ ಗಗನಮಂ ನೀಳ್ವ ನಿಂದಂ ಮುನಿಂದ್ರಂ.

ಬಲಃಕೇ, ಬಲಃಕೇ — ಪಶ್ಚಾದ್ಧಾರ್. ಜನನೀಸ್ತನ್ಯಮನುಷ್ಯನಾಂ ಬಲಃಕೇ ನೀಂ, ಬಲಃಕೇ ಯವ್ಯನಂ ಮೋಳವುದುಮಾರುಮಂ ಬಗೆಯದೆ

ಭೋಂಕನೆ, ಚೆಕ್ಕನೆ, ಭೋರನೆ, ಪಯ್ಕನೆ, ಬಯ್ಕನೆ — ಶ್ರೀಘ್ರಾರ್ಥಾ ಏತೇ. ಭೋಂಕನೆ ಪೋದಂ, ಚೆಕ್ಕನೆ ಬಂದಂ, ಭೋರನೆ ಸಾರ್ದಂ, ಪಯ್ಕನೆ ರಥಂ ಪರದತ್ತು, ಬಯ್ಕನೆ ಬಂದುದೈಕಿಲ ವಜ್ರೈಶ್ಚೇ ನೋಪಧಾಃ ಇತ ಉಪರಿ ಗೋಪಧಾಶ್ಚ.

ಪಾವನೆ, ಪಾವಗೆ — ಭಯಾಕಸ್ಮಿಕಾರ್ಥಾ. ಪಾವನೆದ್ ಪಾಪುತು.

ನೆಟ್ಟನೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ ; ತೊಟ್ಟನೆ, ತೊಟ್ಟಗೆ ; ಆಯ್ಕನೆ, ಆಯ್ಕಗೆ — ನಿರ್ಭರಾರ್ಥಾಃ. ನೆಟ್ಟನೆ ಬಂದಂ, ತೊಟ್ಟನೆ ಕಂಡಂ, ಆಯ್ಕನೆ ಸ್ಪಿದಂ.

ತಿಜ್ರನೆ, ತಿಜ್ರಗೆ, ಗಿಜ್ರನೆ, ಗಿಜ್ರಗೆ — ಪರಿಭ್ರಮಣಾರ್ಥಾಃ ತಿಜ್ರನೆ ಪರಿದುದು ಪಾಪುಂ ಬಳಿ, ಗಿಜ್ರನೆ ರಂಗದೊಳ್ ಭ್ರಮರಿಯಂ ¹ಮೆಜ್ಜಿಯಿಸಿದಂ

ಸುಮ್ಮನೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ ; ಬಿಮ್ಮನೆ, ಬಿಮ್ಮಗೆ — ತೂಷ್ಣೀಮಾರ್ಥಾಃ ಸುಮ್ಮನೆ ಪೋದಂ, ಬಿಮ್ಮನೆ ಬಂದಂ.

ಮೆಲ್ಲನೆ, ಮೆಲ್ಲಗೆ — ಅಕ್ಷಿಪ್ರಾರ್ಥಾ. ತನ್ನ ಶರಂಸನಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದಂ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕರಣಾಖೆಯಂ.

ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ — ಪೂಣತರ್ಪಣಾರ್ಥಾ. ಕಮ್ಮನೆ ಬಂದುದು ಮಂದಮಾರುತಂ.

ತಣ್ಣನೆ, ತಣ್ಣಗೆ — ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಾರ್ಥಾ. ತಣ್ಣನೆ ತೀಡುತ್ತೆ ಲರ್.

ನುಣ್ಣನೆ, ನುಣ್ಣಗೆ — ಮೃದುಸ್ಪರ್ಶಾರ್ಥಾ. ನುಣ್ಣನೆ ನೋಣೆದಂ —

ಇತಿ ಅಣವಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

ಬಹುವಚನಂ ಆಕೃತಿತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ. ತೇನ ತಳೆನಲ್ — ಪ್ರಭಾತವಾಚೀ ; ತಳಮಳಂ — ನಿರ್ಣಯವಾಚೀ ; ಇಸ್ಸಿ — ಜಾಗೃಪ್ನವಾಚೀ ; ಅಣಿಯರಂ, ಅಗುಂದಲೆ, ನೂಳದು, ಉರ್ವಿನಂ, ಆರ್ವಿನಂ, ಇತಿ ಅಧಿಕ್ಯವಾಚಿನಃ ; ಈವಟು — ಈಷದ್ಭೃತಕಾಲವಾಚೀ, ²ಮೊನೆಯಿಡು — ಭೂತಕಾಲವಾಚೀ ; ಆಗಲಿಂಗಿ, ಈಗಲಿಂಗಿ, ಆಗಡಿಂಗಿ, ಈಗಡಿಂಗಿ, ಆಗಲಿನ, ಈಗಲಿನ, ಆಗಡಿನ, ಈಗಡಿನ, ಆಗಲಿಂ, ಈಗಲಿಂ, ಆಗಡುಂ, ಈಗಡುಂ, ಈವಟಿಂಗಿ, ಈವಟಿನ, ಮೊನೆಯಿಡಿಂಗಿ, ಮೊನೆಯಿಡಿನ, ನಿನ್ನಿನ, ಮೊನ್ನಿನ, ನಾಳಿನ, ನಾಡಿದಿನ, ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸುಬಂತಪ್ರತಿರೂಪಕಾಃ ಕಾಲವಿಶೇಷವಾಚಕಾಶ್ಚ, ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಅವ್ಯಯವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಪಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ.

ಭೋಂಕನೆ, ಭೋರನೆ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಕ್ರಿಯಾನುಕರಣಶಬ್ದಾಃ ಅತ್ರ ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತೃರ್ಥಂ ಕೃತಿಚಿದಾದಾಹೃತಾಃ ; ನ ಹಿ ಅನುಕರಣಶಬ್ದವಾಂ ಇಯುತ್ವಾ ಸ್ತಿ. ತೇನ ಚ ದಣ್ಣನೆ ದಣೆದಂ, ತಣ್ಣನೆ ತಣೆದಂ, ಝುಂಮನೊಸದ್ದಂ, ಸಿಗ್ಗನೆ ಸಿಗಿದು, ಬಿಜ್ರನೆ ಬೀಗಿ, ಹಜ್ರನೆ ತೇಗಿ, ಸುಜ್ರನೆ ಸುರಿದು, ಘುಟುಮ್ಮನೆ ಮುಟುಂಗಿ, ಇತ್ಯಾದಯೋ ನಾನಾವಿಧಕ್ರಿಯಾನುಕರಣಶಬ್ದಾಃ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಮಾದಯೋ ನಿಪಾತಾಶ್ಚ || 21 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಮಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಮ, ನಾಡೆ ; ಎಡೆ, ನೆಜಿ, ಮಿಗೆ, ಕಡು ; ಅಃ, ಆಃ ; ಅ, ಆ ; ಉಃ, ಊಃ, ಉ, ಊ, ಎ, ಏ, ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ ; ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮೆ, ಎಲಮೇ ; ಅರೆ ; ಅರಮೆ, ಅರಉಱು, ಅಲೆ, ಅಲೇ ; ಚಿಃ, ಚೀಃ, ನಿನ್ನೆ, ಮೊನ್ನೆ ; ಗಡಾ, ಗಳಾ ; ಅಕ್ಕಟಾ, ಇತಿ ಎಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

ನಿಪಾತಪ್ರದೇಶಾಃ—ನಿಪಾತಾಃ⁴⁴ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

¹ *Emā* and words classed with it (to which see above) are both *avyaya* (undeclinables) and *niṣāṭa* (particles)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವ್ಯಯಮಿತಿ ವರ್ತತೇ ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಚಕಾರೇಣ ಸಮುಚ್ಚೇದಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಎಮಾದಿನಾಂ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞೈವ ಸ್ಯಾತ್, ನ ತು ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ. ತಥಾ ಚ ಏತೇ ಧ್ವಜಃ ಪರಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶುಬ್ಧ ಸ್ಯಾತ್ ಅತೋತ್ರ ಉಭೇ ಅಸಿ ಸಂಜ್ಞೇ ಅಭಿಗೀಕಾರ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದಿ — ಎಮಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಯೋಜನಂ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಾದೀತಿ, ವಕ್ಷ್ಯತೇ ನಿಪಾತಾಃ⁴⁵ ಇತ್ಯಾದಿ

ಎಮ—ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥಃ. ನಾಡೆ—ಬಾಹುಲ್ಯಾರ್ಥಃ ಎಡೆ—ಅವಕಾಶಾರ್ಥಃ. ನೆಜಿ, ಮಿಗೆ, ಕಡು—ಅಧಿಕಾರ್ಥಃ ಅಃ, ಆಃ—ಖೇದವಿಸ್ಮಯಾದಿವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ. ಅ, ಆ—ಕಿಲಾರ್ಥಃ ; ಅತ್ರ ಅದ್ಯೋ ವಧಾರಣಾರ್ಥಶ್ಚ. ಉಃ, ಊಃ—ವ್ಯಧಾರ್ಥಃ ಉ, ಊ—ಅಸಹ್ಯಾರ್ಥಃ. ಎ, ಏ ವಿಶಿಷ್ಟವಧಾರಣಾನುಮತಿಃ. ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ—ವೇದನಾನಿವಾರಣಯೋಃ ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ ಖೇದವಿಡವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ. ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮೆ, ಎಲಮೇ—ಸ್ತುತೀವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಣೀಃ. ಅರೆ—ಭಾಗಾರ್ಥಃ. ಅರಮೆ, ಅರಉಱು—ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ. ಅಲೆ, ಅಲೇ—ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಃ. ಚಿಃ, ಚೀಃ—ಕುತನಾರ್ಥಃ. ನಿನ್ನೆ—ಪೂರ್ವದ್ವಯಃ ಮೊನ್ನೆ—ಪ್ರಪಂಚದ್ವಯಃ. ಗಡಾ, ಗಳಾ ಕಿಲಾರ್ಥಃ. ಅಕ್ಕಟಾ—ಖೇದಾರ್ಥಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಎಮಾದಯೋಽನೇಕಾದಯಶ್ಚ ಅನೇಕಾರ್ಥಃ, ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್, ತಥಾಪಿ ನಿರ್ದೇಶನಾರ್ಥಂ ಏಕೈಕೋದ್ದೇಶೋ ದರ್ಶಿತಃ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಸ್ತು ಯದಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಅವಗಂತ್ಯೈಃ. ಉದಾಹರಣ್ಯಂತೇ ಚ ಏತೇ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವನಿರೂಪಣಪ್ರಸ್ತಾವೇ ಇತಿ ನಾತ್ರೋದಾಹೃತಾಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಪಪ್ಥಾಃ ಸ್ಥಾನೇನ್ದ್ರಸ್ಯ || 22 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ಥಾನೇಯೋಗಾ ಯಾ ಪಪ್ಥೀ ತನ್ನಿದಿಪ್ಪಸ್ಯ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಅನ್ದ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಪ್ಯುರದಾಯಃ¹²⁸—ಸಖಂ, ಸಖಾಯಂ. ಉಷ್ಣಾದೀ
ನಾಂ¹²⁹—ಉಷ್ಣೇ, ಉಷ್ಣಂ. ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಕಿಂ? ಯತ್ರ ಅವಯವಾವಯ
ವಿಭಾವಸಮ್ಭವೇ ಪಕ್ಷೀ ತತ್ರ ಮೂಘಾತ್.

[Change predicated of a word in the sixth (genitive) case refers to its termination]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಷ್ಯಂತಾರ್ಥಃ ಪಕ್ಷೀ. ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯನೇನ ಪಕ್ಷೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಿನಾ
ಭಾವಿಸ್ರಕ್ರತೇ ಯೇನ ವಿಧಿಃ¹³⁰ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ತದನ್ತಸ್ಯೇತಿ ಲಾಭೇ ತತೋಪಿ ಉಪಚಾ
ರವೃತ್ತೌ ತದರ್ಥಲಾಭೋ ಭವತೀತಿ ಪಷ್ಯಂತಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ, ತತ್ರೈವ ಕಾರ್ಯ
ಸಮ್ಯವಾದಿತಿ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಮತ್ರ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ ಪಷ್ಯಂತತಯಾ ಗರಿಷ್ಠೋ ನಿರ್ದೇಶಃ ಪಕ್ಷೀ
ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವೋಚ್ಯತ, ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನೇ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ತಸ್ಯ
ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಪದ್ಯಪ್ತೇಃ. ನ ವಕ್ತವ್ಯಂ ವಾ ಪಕ್ಷೀತ್ಯಪಿ ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇ
ತಾವತಾಪಿ ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯಾತ್, ಇಹ ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಪಿ ಸ್ಥಾನೇ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ತಸ್ಯ
ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಮಾಸ್ತು ವಾ ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯಪಿ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾವಾನೇವ ಅಲಂ, ಇಹ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಮಿತಿ ನ ಚ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯ
ಯೋರಪಿ ತಥಾಪ್ರಸಂಗಃ ಕಸ್ಯಶಬ್ದಃ, ಕಿದನ್ತ್ಯಃ¹³¹, ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ
ಪರಃ¹³², ಇತ್ಯಪವಾದಿಕಾನುಶಾಸನಬಲೇನ ಅತಿಪ್ರಸಂಗನವಕಾಶಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ.

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯನುಚ್ಯಮಾನೇ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನ ಇತಿ ವ್ಯಸ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ
ವೇತಿ ಸನ್ನೇಹಃ ಸ್ವಾತ್ ಅನ್ವನೈತರತ್, ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇನ್ನ; ಉಭಯಧಾಪಿ ಅಸಾ
ಧುತ್ವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ನ ತಾವದ್ವ್ಯಾಸಃ ಶ್ರೇಯಾಃ; ಅತ್ರ ತು ಸ್ಥಾನೇ ವಿಹಿತಾ ಯಾ ಕಾಪಿ
ಪಕ್ಷೀ ಸಾ ಸರ್ವಾಪಿ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ವಾತ್ ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸ್ಥಾನೇ
ಕಾಚಿತ್ ಪಕ್ಷೀ ವಿಧೀಯತೇ ಕಾ ವಾ ಅತ್ರ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವೇದಿತಿ ನಾಪಿ ಸಮಾಸಃ ಸಾಧುಃ,
ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನೇ ವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್. ನಾತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನೇ ವಿಧೀಯತೇ ನ ಚ ನ
ಪಷ್ಯಾನ್ ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ವ್ಯಾಸಾತ್ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಸಮಾಸೇ ವಿಶೇಷೋ'ಪ್ತಿ, ವಿಗ್ರಹ
ಸಮಾಸಯೋಃ ಐಕಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮಾತ್ ನ ಹಿ ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷ ಇತ್ಯತೋ ರಾಜಪುರುಷ ಇತ್ಯ
ತ್ರ ವಿಶೇಷೋ'ಪ್ತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಭವ್ಯತೇ,
ಯೇನ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ ಪಕ್ಷೀ ವಿಗ್ರಹಪ್ರದರ್ಶನವರಾ ಸ್ವಾತ್, ಕಿನ್ತು ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯನೇನೈವ
ಪಷ್ಯಂತಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ವಿಧಿಃ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ ನಾಪಿ
ವಿಗ್ರಹ ಸಮಾಸಯೋಃ ಐಕಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮೋ'ಪಿ—ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷೋ, ರಾಜ್ಞೋಃ ಪುರು
ಷೋ, ರಾಜ್ಞಾಂ ಪುರುಷೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹೇ ಸಬ್ಬವ್ಯವಿಶೇಷಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್, ರಾಜಪುರುಷ
ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಅಭಿನ್ನೈಕತ್ವವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ವಿಶೇಷಾಪ್ರತಿಭಾಸಾದಿತಿ. ಅತಃ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ
ಭಿನ್ನತಯೈವ ನಿರ್ದೇಷ್ಯವ್ಯಂ. ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ ಶಿತ್ರರ್ವಸ್ಯ¹³³, ತಿರುದ್ವಾ
ದೇಃ¹³⁴ ಇತ್ಯುತ್ತರತಾಪಿ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ.

ನಾಪಿ ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷೋ ಯುಕ್ತಃ, ಕಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಕಿಂ ವಾ
ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಸಾಕಾಂಕ್ಷತಯಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾಪರಿನಮಾಪ್ತೇಃ ನ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ
ಸ್ಥಾನವಾತ್ರವಿಹಿತೋ ವಿಧಿಃ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಬ್ದಃ ಪೌಪ್ತಿರಿತ್ಯೇ

ಕಾರ್ಥಾಃ. ತಥಾ ಚ ಸ್ಥಾನಮಾತ್ರವಿಹಿತಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯೇ ಪೂರ್ವಂ
ವಾ ನ ಕೋಽಪಿ ವಿಧಿಃ ವಿಧೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್. ವಿಧೇಯತೇ ಚ ತಥಾ ತತ್ರ ತತ್ರ ಗತಃ ಕ ಆ
ದೇಃ²⁷⁴, ಅಮಃ ಪ್ರಾಗಮಃ²⁸¹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚತುರ್ಧಿಪ್ರಧಮಾವಯವಸ್ಯ ಕಕಾರಃ,
ದ್ವಿತೀಯಾತಃ ಪೂರ್ವಂ ಉಮಃ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮಶ್ಚ ನೆಲಕೆ, ಪೇಲಕೆ, ಇತಿ, ಆತನುಮ
ನಾಕೆಯುಮಂ ಇತಿ ಚ. ನ ಚಾತ್ರ ಆದೇಃ, ಪ್ರಾಕ್, ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷವಚನಾತ್ ಏವಂ ಸಿದ್ಧಿಃ
ಯತ್ರ ತು ಸಂಮುಗೋ ವಿಧಿಃ ತತ್ರ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯೇವ ಇತಿ ಚೇನ್ನ, ಶಬ್ದೋರ್ವಾ ಸಃ¹⁴⁸,
ಯೋ ಇತಿ¹⁴¹, ಲೋ ಳಃ¹⁸¹ ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ¹ ಸಸಿ, ಸಂಜೆ, ಲಳಿತ, ಇತ್ಯಾದಿ ಅನಿಯಮೇನ
ಆದಾ ಮಧ್ಯೇ ಅವಸಾನೇ ಸರ್ವತ್ರ ವಾ ಯಥೇಷ್ಟಂ ವಿಧಾನದರ್ಶನಾತ್. ನಾತ್ರ ದೇಶವಿಶೇ
ಷನಿಯಾಮಕಂ ವಚನಮಸ್ತಿ, ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯೈವ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಿತಿ.

ನಾಪಿ ಮಾಸ್ತು ವಾ ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಚರಮಃ ಪಕ್ಷಃ ತತ್ರ ಕೇವಲಂ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯೇ
ತಾವದೇವ, ಉತ ಪಷ್ಯಾ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ವಾ ಪ್ರಧಮಪಕ್ಷೇ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಾವಚನಾತ್
ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಯಃ ಕೋಽಪಿ ವಿಧೇಯಮಾನಃ ಸ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯತಿ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರ ಚ
ಉಕ್ತ ಏವ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪಷ್ಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ; ನ
ಸ ಕೋ ವಾ ಇತಿ ವಿವಿಕ್ತ ನಿರ್ಣಯಃ. ಅನೇಕಥಾ ಖಲು ಪಷ್ಕಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ—
ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವರ್ಗಾಣಾಂ¹⁴² ಇತಿ ಅವಯವಸಮ್ಪನ್ನೇ, ನಿಮೋ ವಿಶೇ
ಷಸ್ಯ²¹⁵ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಸಮ್ಪನ್ನೇ, ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ¹²³ ಇತಿ ಅರ್ಧನಿರ್ವೇಶೇ, ಬೋ
ಧಾಶನಾವನತೀನಾಂ ವಾ²⁰⁶ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮೇ ಚೇತಿ ಸ್ಥಾನಗ್ರಹಣೇ ತು ಸ್ಥಾನ
ಲಕ್ಷಣೈವ ಅತ್ರ ಪಷ್ಕಿ ನಾನ್ಯೇತಿ ಅರ್ಧಾಂತರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಭವತೀತಿ.

ತಥಾ ಚ ಸ್ಥಾನಾಧೀಶಭಾವಸಮ್ಪನ್ನೇ ಯಾ ಪಷ್ಕಿ ತದನ್ತಸ್ಯ ವಿಧೇಯಮಾನಂ
ಕಾರ್ಯಂ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಏವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪ
ರ್ಯಾರ್ಥಮಾಪ—ಸ್ಥಾನೇಯೋಗಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾನಾಧೀಶಲಕ್ಷಣೇ ಪ್ರಸಜ್ಞೇ
ಯೋಗಃ ಸಮ್ಪನ್ನೋ ಯಯಾ ಉಚ್ಯತೇ ಸಾ ಸ್ಥಾನೇಯೋಗಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ

ಪಷ್ಯಂತಾರ್ಥಮುದಾಹರತಿ—ಸಖ್ಯಃ¹²⁴ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಪಷ್ಯಂತಾರ್ಥಃ
ಸಖಿಶಬ್ದಃ ತಸ್ಯ ವಿಧೇಯಮಾನಃ ಅಚ್ಚ ಆಯಶ್ಚ ತದನ್ತಸ್ಯ ಇಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ
ಭವತೀತಿ ಉದಾಹರಣಾಂತರಮಾಪ—ಉಪ್ಪಾದೀನಾಂ¹²⁰ ಇತಿ. ಅರ್ಥಕಾರಾದೇಶೇ
ಉಪ್ಪಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯ ನಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಸತಿ, ಉಬನಾಮಹಾನ್³⁶ ಇತಿ ಪ್ರಾರ್ವಾಕಾ
ರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಉಪ್ಪೇ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ || 23 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಶಿವಾದೇಶಃ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ ²⁷⁷—ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ವನದಲ್ಲಿ. ಬಳ್ಳಶ್ವಾತೋ ದಿಗರ್ಥಾಚ್ಛಲ್ ²⁸¹—ಮೂಡಲ್, ಪಡುವಲ್. ಶಿದಿತಿ ಕಿಂ ? ಎದಾತಃ ಸ್ತಿ ಯಾಂ ³¹⁸—ಮಾಳೆ, ಬಾಳೆ.

[*S'it* denotes a substitute for the whole of a word in the sixth (genitive) case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಶಕಾರ ಇತ್ ಯಸ್ಯ ಸ ಇತ್ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನ ಆದೇ ಶೋ ಭಾವರೂಪೋ ಭಾವರೂಪೋ ವಾ ಯದಿ ಶಾನುಬಂಧಃ ಸ್ಯಾತ್, ಸ ನ ಸ್ವರ್ವತ್ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಭವತಿ ಕಿನ್ತು ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಭವತೀತಿ ಅನ್ಯಾದೇವವಾದೋ ಯಮಿತ್ಯಾಹ—ಶಿದಾವೇಶ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ — ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ ²⁷⁷ ಇತಿ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಗೃಹ ಇತಿ ಲಿಬ್ಗತ್ ಅಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಬಳ್ ದಗಿಮಾದಾ ನಪಿ ² | ಇತಿ ದಗಾಗಮಃ ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ ²⁷⁷ ಇತಿ ಶಾನುಬಂಧೋಲ್ಲಿರಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ನ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಬಳೋ ಶಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಭಾವರೂಪಃ ಏವಂ ಶ್ಲಬ್ಧವೈಯಸ್ಯ ²¹⁷ ಇತ್ಯಾದ್ಯಭಾವರೂಪೋ ಪಿ ವಿಜ್ಞೇಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಿಬದ್ವಾದೇಃ || 24 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿಬಃ ಅದ್ವಾದೇಶ್ಚ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಪ್ರುದುಃ ⁴⁵⁴—ಮಾಡಿದುದು, ಕೂಡಿದುದು. ಅರಃ ⁴⁵⁷—ಮಾಡಿದುವು, ಕೂಡಿದುವು. ಆದೀದಾದದ್ವಿದೂದೋಃ ³—ಆ ಮಾಚ್ಚೈ, ಈ ಮಾಚ್ಚೈ, ಉ ಮಾಚ್ಚೈ. ಆವುದೋರಾರ್ ¹⁷⁴—ಆರಂ, ಆರಿಂ.

ಅದು, ಇದು, ಉದು, ಆವುದು, ಎಲ್ಲ, ಪೆಱತು—ಇತಿ ಅದ್ವಾದಿಃ. ಅಶಿದರ್ಥೋ ಯೋಗಃ ||

[What is predicted of *tu*, and *adu* &c (see above) is a substitute for the whole of a word in the sixth (genitive) case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವೇ'ಪಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಪುನರ್ದೇಶಃ ; ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷಣವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಅದೋಪತ್ಯಾತ್. ಅಸ್ತಿ ಚ ತಥಾ ಪ್ರಾಚಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ—ಏಕದ್ವಿಬಿಧಾ (ಶಾ. 1-3-9), ಶ್ವಲ್ಪುಸ್ತಾ ನಾಂತರೇ (ಶಾ. 1-2-1), ಇತ್ಯಾದಿ. ತಿಬಾ ಸಹಿತೋ ದ್ವಾದಿರಿತಿ 'ಮಧ್ಯಮಃ ದಲೋಪಿ ಸಮಾಸೋ ವಾ. ತಿಬಃ, ಅದ್ವಾದೇಶ್ಚ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಅಶಾನುಬಂದೋ ಪಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವತಿ.

ತಿಬಃ ಸಾನುಶಾನಮುದಾಹರಣಿ — ನಪ್ರುದುಃ ⁴⁵⁴ ಇತಿ ಮಾಡು ಕರಣೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ. ತತೋ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ ¹¹² ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮ. ದಪದವಂ ¹¹⁶ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಃ. ಇದುತ್ತಃ ¹¹⁶ ಇತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಇಕಾರಾದೇಶಃ.

ನಪ್ರ್ಯುದುಃ⁴⁵ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಧೀಯಮಾನ ಉದುರಾದೇಶಃ ಶಾನುಬನ್ಧರಹಿತೋ⁴⁶ ಅಮಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವತಿತಿ ಮಾಡಿದುದು ಇತಿ ಭವತಿ. ಅರಃ⁴⁵⁷ ಇತ್ಯಪಿ ತಿಬ ಏವೋದಾಹರಣಂ. ತದ್ಭವ ಅನೇಕತ್ವೇ ಅರ ಉವುರಾದೇಶಃ—ಮಾಡಿದುವು ಇತಿ.

ಅದ್ವಾದೇರುದಾ⁵ರತಿ —ಆದೀತ³⁷⁰ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾತು ಕರಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಭಾವೇ ಕೇತಿ, ಡೋಃ ಉಕಾರೇ ಚ, ಮಾಣ್ತ್ಯ ಇತಿ ಸಿಧ್ಯತಿ ಪಚ್ಚಾತ್ ಅದು ಮಾಣ್ತ್ಯ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ, ಆದೀತ³ || ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅದುಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನ ಆಕಾರಃ ಸರ್ವಾರ್ಥೋ ಭವತಿ. ಏವಂ ಇದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಈದಾದೇಶಃ, ಉದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಉದಾದೇಶಃ, ಅವುದು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಆರಾದೇಶಃ.

ಅದ್ವಾದಿಗಣಂ ಲಿಖತಿ—ಅದು, ತದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಇದು, ಇದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಉದು, ಏತದಿತ್ಯರ್ಥಃ ಅವುದು, ಕಿಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಎಲ್ಲ ಸರ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಪಹತು, ಅನ್ಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ

ತಿಷ್ಠೋ¹ದ್ವ್ಯಾ²ಕ್ತ ಉತ್ತರತ್ರ ವಿಗ್ರಹೇ ಸರ್ವತ್ರ ಚಿತ್ತರಣೇ ಗಾರವಮಿತಿ ಆರವಪ್ಪಣಪ್ರಯೋಜನವಾಹ . ಅದಿದರ್ಥೋ ಯೋಗಃ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿದನ್ತ್ಯಃ || 25 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿದ್ಯಸ್ಯ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಸ್ಯ ಅನ್ತ್ಯಾವಯವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³—ಮುನಿ + ಈತಂ, ಮುನಿಯಾತಂ ; ಯತಿಯಿಂದಂ. ರಾವೋರ್ವಕ್⁴—ವಧುವಿಂ, ಪಿತ್ಯವಿಂ.

[Kāṭ 15, an augment at the end of a word in the sixth (genitive) case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ¹ 'ಕಕಾರಃ ಇತ್ ಯಸ್ಯ ಸ ಕಿತ್ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಕಾನು ಬನ್ಧೋ ವಿಧಿಃ ನಾನ್ತ್ಯಸ್ಯ ನ ವಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ; ಅಪಿ ತು ಷಷ್ಠ್ಯಂತಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಅನ್ತ್ಯಾವಯವೋ ಭವತಿ. ಅತ ಏವ ಅಯಂ ಪರಾನುಪಮಾರ್ಥನೇನ ಭವನ್ ಆಗಮ ಉಚ್ಯತೇ. ಮುನಿ + ಈತಂ —ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³ ಇತಿ ಮುನಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಯಕ್ ಆಗಮೋ ಭವತಿ ಈತಂ ಇತಿ—ಆತೀತೋತಂ ಪುಂ ಸ್ಯದ್ವಿದೂರೋಃ¹⁶² ಇತಿ ಪುಂಸ್ತ್ವೇ ಈತಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ || 26 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದೇಶೇನ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³⁵—ಮುನಿಯಾತಂ, ¹ಸತಿಯವಳ, ಪತಿಯಾತಂ. ಅತ ಓಪ್ಪೋ³⁸—ಆವೂರ್, ಆವೂಲಿ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಆನನ್ತರಭ್ಯರ್ಥಂ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಅರಲಿದು, ಸರಲಿದು.

[What is predicated of a word in the sixth (genitive) case by a word in the seventh (locative) case, applies to the prior word or letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ " ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಥಮಯಂ ನಿರ್ವಚನಃ ? ಯತಃ ತಚ್ಚ ಬ್ಧಿಃ ಪೂರ್ವಂ ಪರಂವ್ಯುತ್ಥಿತಃ ಪೂರ್ವಂ ಚ ಅತ್ರ ಅನಂತರಂ ಚಿತ್, ಅನಂತರಂ ಚ ತಿಷ್ಠ ಅದ್ವಾದಿವಾ ಛವತಿ. ನಾತ್ರ ಚಿತಃ ತಿಜ್ಞೋದ್ಯಾದೇವಾ ಪರಾಮರ್ಶ ಉಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥಾಭಿನಾಯಕೋಯಂ ತಚ್ಚ ಬ್ಧಿಪ್ರಯೋಗಃ, ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದಾನಾಂ ಒಂದಿಸ್ಥವಾಚಕತ್ವನಿಯಮೇನ ಸ್ತೂರ್ವಪರಾಮರ್ಶನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ ಅತಃ ಏವಾಹುಃ - ಪ್ರಕಾಂತಪ್ರಸಿದ್ಧಾನುಭೂತಾರ್ಥಸ್ತಚ್ಚ ಬ್ಧೋ ಯಚ್ಚ ಬ್ಧೋಪಾದಾನಂ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ - ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಬುದ್ಧಿ ಭಾತಃ ಸೋಭಿನೀಯತೇ ¹ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಇತಿ ಅತಃ ಏವ ಚ ಇತಿ ಕರಣಂ ಅಭಿನಯನಮೋದೇತಕಂ ಪ್ರಾಯುಜ್ಜ ಇತ್ಯುಪೇಕ್ಷಾಹ - ಸಪ್ತಮಿಾ ಇತ್ಯಾದಿ, ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಸಪ್ತಮ್ಯನ ಪದೇನ ನಿರ್ವೇಶಃ ಕಥನಂ ತೇನೇತಿ ವಿಶೇಷಣೇ ತೃತೀಯಾ. ಪಷ್ಠ್ಯ ಇತಿ ತು ವರ್ತತೇ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಪಷ್ಠ್ಯನ ಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಭವತಿ ನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ

ಪಕ್ಷ್ಯತಿ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ²ಇತಿ ತತ್ರ ವಿಧೀಯಮಾನಸ್ಯ ಯಕಃ ಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಠ್ಯನ್ತಾರ್ಥಃ ಸ್ಥಾನೀ ತಸ್ಯ ಚ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಸ್ವರೇ ಇತಿ ತತ್ರ ಸ್ವರೇ ಇತಿ ಸಪ್ತಮಿಾ ಶೂಯತೇ ಸಾ ತಾವತ್ ಅಧಿಕರಣೇ ವಾಚ್ಯಾ, ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ ಅಧಿಕರಣಂ ತು ಚತುರ್ಥಾ ಭವತಿ - ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕಂ, ವೈಷಯಿಕಂ, ವ್ಯಾಪಕಂ, ಸಮೀಪಗತಂ ಚೇತಿ ತಮುಕ್ತಂ -

ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕವೈಷಯಿಕವ್ಯಾಪಕಾಸತ್ತಿಭೇದತಃ |

ಚತುರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯ ಅಭ್ಯಾತಃ ಕಟಾಕಾಶತಿಲಾ ನದೀ || ೧೭

ತತ್ರ ತಾವತ್ ಇಯಂ ಸಪ್ತಮಿಾ ನೋಪಶ್ಲೇಷೇ ಉಪಶ್ಲೇಷೋ ಹಿ ಔತ್ತರಾಧರ್ಯಂ ಯಥಾ ಕಟೇ ಆಸ್ತೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಸ್ವರಂ ಅಧೀಕೃತ್ಯ ಯಕ್ ಆಸ್ತಿ. ಯಥಾ ಕಟಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ. ನಾಪಿ ವಿಷಯಭಾವೇ ಸ ಹಿ ಮಹತಿ ನಿರ್ವಿಕಾರಣಿ ವಾ ಅರ್ಧೇ ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರತಾಮಾತ್ರಃ, ಯಥಾ ಗಗನೇ ವಕ್ಷೀ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಸ್ವರೋ ಯಕೋ ಗೋಚರಮಾತ್ರಃ : ಯಥಾ ಗಗನಂ ವಕ್ಷೀಃ ನಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ. ಸಾ ಹಿ ಯಾವದಾಶ್ರಯಂ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ಯ ಅವಸ್ಥಾನಂ, ಯಥಾ ತಿಲೇ ತೈಲಮಿತಿ ನಾತ್ರ ಸ್ವರಮುಭಿವ್ಯಾಪ್ಯ ಯಕ್ ಆಸ್ತಿ : ಯಥಾ ತಿಲಂ ತೈಲಂ. ಅತೋತ್ರ ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್ ಸಾಮೀಪ್ಯ ಏವ ವಾಚ್ಯಾ ತಚ್ಚ ದೇಶಕೃತಾ ಕಾಲಕೃತಾ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಾಸ್ತೀರೇವ. ತದತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಉತ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಅವಿಶಿಷ್ಟಮಿತಿ ಅನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮೃತೇ

ಅಸ್ತು ವಾ ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕಮೇವ ಅಧಿಕರಣಂ ಉಪಶ್ಲೇಷಃ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತರಮೇವ. ನ ಔತ್ತರಾಧರ್ಯಂ. ಅಸ್ತು ವಾ ತತ್. ವರ್ಣೇಷು ಔತ್ತರಾಧರ್ಯಂ ಚ ಪಾರ್ವಾಪರಮೇವೇತಿ.

ಉದಾಹರತಿ - ಮುನಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಸತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಯೋಗೇ ಮುನಿ + ಕಾತಂ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ, ಸ್ವರೇ ಸಮೀಪಗತೇ ಉಪಶ್ಲೇಷ್ಯೇ ವಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಯಕ್ ಇಕಾರಸ್ಯ ಉತ ಈಕಾರಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ಸನ್ನಿಹ್ಯೇತ, ವಿವರಸ್ಯೇದ್ಯಾ ಉತ್ತರಸ್ಯ ²ಉಭಯೋರಪಿತಿ ವಾ ಇತಿ ಉಭ

¹ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ. ² ಉಭಯೋರಪಿ ವೇತಿ

ಯೋರನಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಉಪಕ್ಷೇಪೋ ವಾ ನ ವಿಶಿಷ್ಟತ ಇತಿ. ಅತೋತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ. ಅತ ಏವ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವರೇ ಇತ್ಯಾದಿಸಪ್ತಮಾನಿದೇಶೇ ಸರೇ ಇತಿ ವಿವರಣಮಿತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ? ತದನ್ತರಾಪಿ ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಬ್ಧೃಪ - ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಸ್ವರೇ ಸರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಯಕ್ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಕ್ಷೇದಃ, ನ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಹಿತಸ್ಯ. ತಥಾ ಚ - ಅರತ್ + ಇದು ಇತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ರೇಫಾದುತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಅಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಯಕ್ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣೇ ತು ಅನನ್ತರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ ನ ತು ಅನ್ತರಸ್ಯೇತಿ ನಾತಿಪ್ರ ಸಜ್ಗ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ || 27 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಞ್ಜಮಾನಿದೇಶೇನ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಸ್ಯ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧೀ ಯತೇ ತತ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಿಘ್ಯಾದೃತೋರುರದ್ವಾದೇಃ⁴⁰ ಆರುಃ, ಈರುತು. ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಂಜ್ಞನಸ್ಯಾಹಾದೇಃ⁴¹ ಇವಬ್ಬಂದರ್, ಅವಪ್ಪೋದರ್. ಉತ್ತ ರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ವ್ರತಂ, ತ್ರಾಸಂ. ಅತ್ರಾಪಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಾನುವೃತ್ತೇಃ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ಇವಕ್ಷತ್ರಿಯರ್, ಅವಸ್ವಚ್ಛಂದರ್.

[What is predicated of a word in the sixth (genitive) case by a word in the fifth (ablative) case, applies to the subsequent (word or letter)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಪಞ್ಜಮನ್ತಾರ್ಥಭಿನಾಯಕಃ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ನಿರ್ದೇ ಶಃ. ಇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಮಾದಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಉತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ಪಞ್ಜ ಮನ್ತಾರ್ಥೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ, ನ ಸ್ವರಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ-ಪಞ್ಜಮಾ ಇತ್ಯಾದಿ

ವಕ್ಷ್ಯತಿ ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಂಜ್ಞನಸ್ಯಾಹಾದೇಃ⁴² ಇತಿ ತತ್ತ್ವ ದ್ವಿಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಾರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ರ ರ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮನ್ತಾರ್ಥ ಭೋ ವಿಶೇಷಣಂ. ತತ್ರ ರ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮಾ ನ ತಾವತ್ ಅಸಾದಾನೇ ವಿಹಿತಾ, ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾ ತ್. ಕಿನ್ತು ದಿಕ್ಪಬ್ಧಿ ನ್ಯಾರ್ಥರಾಬ್ಧಿಹರಿತರೈಃ (ಶಾ 1-3-161) ಇತಿ ದಿಗ್ಭೋಗಲಕ್ಷಣಾ ವಾಚ್ಯಾ. ಸಾ ಚ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಸ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಾನಾ ಇತ್ಯವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿಯ ಮೃತೇ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ನ ಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಇವಬ್ಬಂದರ್, ಇತ್ಯತ್ರ ರೇಫಾದುತ್ತರಸ್ಯ ಬಕಾ ರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಅಸತ್ಯಸ್ತಿ⁴³ ಯೋಗೇ ವ್ರತಂ, ತ್ರಾಸಂ ಇತ್ಯತ್ರ ರೇಫಾತ್ಪೂರ್ವಯೋಃ ವಕಾರತಕಾರಯೋರನಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅನಿವೃತ್ತಂ ದರ್ಶಯತಿ- ಉತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಇತಿ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಬ್ಧೃಪಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಾದೇವ ನ ಭವತೀತ್ಯಾಹ-ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಹ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋದಾಹರಣೇ ಇವಕ್ಷತ್ರಿಯರ್, ಅವಸ್ವಚ್ಛಂದರ್, ಇತ್ಯತ್ರ ರೇಫಾತ್ಪೂರ್ವಯೋಃ ಕಕಾರಸಕಾರಯೋರೇವ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ ; ಪಕಾರವಕಾರಯೋಸ್ತು ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ನ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದಂತಸ್ತು || 28 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ವಿಧಿವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ತದಂತಸ್ತು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿಃ⁹⁰—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಶೂದ್ರಿತಿ. ಕೃತೋ ಉರುತ್ತಃ²⁰⁶—ಮಾಘದಹಿಂ, ನೋಘದಹಿಂ. ಯೇನೇತಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಮಾಭೂತ್

[An attribute with which a rule is laid down denotes its termination.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ವಿಧೀಯತೇ. ತತ್ರ ಸ್ಥಾನಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಕೇವಲವೇವ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ : ಯಥಾ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ⁹⁵ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ವಿಶೇಷಣಾಂತರವಿಷಯಃ : ಯಥಾ ದೀರ್ಘಾದೃತ್ವೇ ರುಃ¹⁰ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ ವಿಷಯಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ, ತತ್ರ ಯೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧೀಯತೇ, ತತ್ರ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ ತದಂತಸ್ತು ಗ್ರಾಹಕಂ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಯೇನ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ವಿಧಿಃ ಕಾರ್ಯಂ. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿಃ⁹⁰ ಇತಿ. ಅತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಕ್ಷ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯಮಾನಂ ತದಂತಸ್ತು ಗ್ರಾಹಕಮಿತಿ ಅಕಾರಾಂತಾತ್ ಜಾತಿಶಬ್ದಾತ್ ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ ಇತಿ ಅಕಾರಾಂತಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಬ್ದಾತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ¹⁰⁶ ಇತಿ ಲೋಪಃ.

ತಥಾ ಕೃತೋಽುರುತ್ತಃ²⁰⁶ ಇತಿ. ಅತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣೇನ ಕೃತ್ ವಿಷಯತೇ—ಉಕಾರಾಂತಾತ್ ಇತಿ ಮಾಘದಹಿಂ. ಮಾಡು ಕರಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಭಾವೇ ವುದುಃ. ತಸ್ಯಾಚ್ಚ ಲಿಂಗಾತ್ ಕರಣೇ ಇಮಿ, ತಸ್ಯ ಚ ಉದಂತಸ್ಯ ಕೃದಂತಸ್ಯ ಅಘುರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ನೋಘದಹಿಂ ಇತಿ ನೋಡು ದರ್ಶನೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಏವಮೇವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಸ್ತಮ್ಯಾಂ || 29 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಪ್ತಮಾನಿದರ್ಶನವೃತ್ತಿರಿಕ್ತವಿಷಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದಂತಸ್ತು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಸ್ತಾತ್¹⁹⁴—ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಬಡಕಿ, ಮುದುಕಿ. ಅನೇಯಸ್ಯ¹⁹⁵—ಒಂದನೆಯಳ್, ಎರಡನೆಯಳ್. ಅಸಪ್ತಮ್ಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪ್ತ³³². ಸುಬಂತ ಇತಿ ಮಾಭೂತ್. ¹ಅವಿಶೇಷಣಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭಃ.

[An affix when not indicated by a word in the seventh (locative) case, denotes its termination.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನನ್ತರಯೋಗೇ ವಿಶೇಷಣಂ ಸರ್ವಂ ತದನ್ತಸ್ತೃ ಗ್ರಾಹಕಂ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ. ತಥಾ ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಉಪಾದೀಯತೇ ಯಥಾ—ಅಪ್ಪಾತ್ 194, ನಿತೋರ್ಬಃ 171 ಇತ್ಯಾದಿ. ಸೋ ಪಿ ಅವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ತದನ್ತಸ್ತೃ ಗ್ರಾಹಕ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ. ತಚ್ಚ ಕ್ವಚಿದನಿಷ್ಠಂ, ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ. ಅತೋ ಯತ್ರ ಅನಿಷ್ಠಂ ತದ್ವಿಹಾಯ ಇತರತ್ರೈವ ತದನ್ತಗ್ರಾಹಕಂ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಸಪ್ತಮಿಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಪ್ತಮ್ಯುನ್ತಪದೇನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಭವತಿ ತತೋ ನೃತ್ಯೈವ ಅಯಂ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಃ. ಯಥಾ—ಅಪ್ಪಾತ್ 194 ಇತಿ, 1 ಅಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ದಿತಿ ಯಥಾ ವಾ—ನಿತೋರ್ಬಃ 171 ಇತಿ, ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾದಿತಿ ಯತ್ರ ತು ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ—ಗರ್ಗನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ 432 ಇತ್ಯಾದಿ, ನ ತತ್ರ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಃ ಸುಬಿನ್ತ ಇತಿ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಗೃಹ್ಯತೇ : ಸುಪ್ಪಂಜ್ಞ ಕೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇತಿ. ನಿಯಾಮಕೋ ನಿಷೇಧಕೋ ವಾ ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನ ವಿಧಾಯಕಃ. ತಥಾಹ—ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕೋ ಹಿ ವಿಧಿಃ. ನ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ಅನೇನ ವಿಧೀಯತೇ ಯನ ವಿಧಿಃ 28 ಇತ್ಯು ನೇನೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ಕಿನ್ತು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯ ರೂಪಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಪ್ತಮಿನಿರ್ದೇಶವೃತ್ತಿರಿಕ್ತವಿಷಯ ಏವೇತಿ ಅನೇನ ನಿಯಮ್ಯತೇ : ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರವೋ ನಿಯಮಾಯ ಇತಿ. ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತೋನ್ತಗ್ರಾಹಕವಿಧಿಃ ಅಸಪ್ತಮ್ಯಾಮಿತ್ಯನೇನ ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ನಿಷಿದ್ಧತೇ ಇತಿ ವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯಸ್ಮಿನ್ತದಾದೇರ್ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ || 30 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಯೋ ವರ್ಣಃ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾನೋ ವಿಶೇಷಣಂ, ಸ ತದಾದೇಃ ಸಂಜ್ಞಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶಕ್ತಿ 408—ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕೈ. ಣಿಗ್ಧಿ 475—ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದುದು. ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಿಂ ? ಪಷ್ಠಿನಿರ್ದೇಶೇ ಮಾಭೂತ್. ವರ್ಣ ಗ್ರಹಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪನ್ನೋಂದಾ 861—ಪನ್ನೋಂದು. ಬಂದುಶಬ್ದಾದೌ ಮೌ ಭೂತ್.

[Whatever letter is affirmed in a seventh (locative) case includes the letters which follow]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯುನ್ತನಿರ್ದೇಶಮಾತ್ರಾಭಿನಾಯಕೋ'ಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ. ವರ್ಣಶಬ್ದೋ'ಕ್ಷರವಾಚೀ. ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ವಾ ಗ್ರಹಣಮಾತ್ರಂ ವಾ ಗ್ರಹಣಂ. ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೇನ ವರ್ಣೋ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಯತ್ರ ವಾ ವರ್ಣಗ್ರಹಣವಿಷಯೇ ಯ ಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸಪ್ತಮಿಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ, ತತ್ರ ತಥಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ವರ್ಣಃ ತಾದೃಗ್ವರ್ಣನಿರ್ದೇ ಶೋ ವಾ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯಮಾನಃ ತದಾದೇಃ ಸಂಜ್ಞಾ ಭವತಿ. ನ ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ. ಯತ್ರ ತು ತಥಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ'ಪಿ ವರ್ಣೋ ವಿಶೇಷ್ಯತಯಾ ಉಪಾದೀಯತೇ ನ ತತ್ರ ತದನ್ತಸ್ಯೇತಿ, ಅಪಿ ತು ಸ್ವಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವೇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಫಲಿತಾರ್ಥಮೇವಾಹ—ಯೋ ವರ್ಣಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನ ಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಿಶೇಷಣಸದಾಗ್ರಹಣಾತ್ ಕಥಂ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥೋ ಘಟತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಯೇನ ನಿಧಿಃ 20 ಇತ್ಯತ ಏವ ತದರ್ಥಲಾಭಾದಿತಿ.

ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಶಕ್ತಿ 110 ಇತಿ. ತತ್ರ ಕಿ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಕಕಾರಃ ತದಾದೇರ್ಗ್ರಾ ಹಕೋ ಭವತಿ. ಕಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ. ಅಕ್ಷುಂ, ಅಕ್ಷಿ ಇತಿ. ಅಗು ಪ್ರಾದು ಭಾವ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ, ಏಕತ್ರ ಅನುರೋಗುಮ್ 163 ಇತಿ ಗುಮಿ, ಅಪರತ್ರ ಚ ಅಶೀರ್ 165 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಗತಿ, ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಳನಣೋ ಗಃ ಕಃ 172 ಇತಿ ಗಕಾರಸ್ಯ ಕಾದೇಶೇ, ಶಕ್ತಿ 490 ಇತಿ ಆಗೋಃ ಶಕಿ ಚ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ.

ತಥಾ ಣಿಗ್ನಿ 475 ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ದಿ ಇತಿ ದಕಾರಾದೌ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪಣ್ಣಿ ದಂ ಇತಿ. ಪಣ ನಿಯೋಗೇ ಫಲ 1 ಸರಿಪಾಕೇ ಚ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಪೂರ್ವವತ್ ಅಮಿ, ದಪದವಂ 446 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ, ಣಿಗ್ನಿ 475 ಇತಿ ಪಣಧಾತೋಃ ಣಿಗಾಗಮೇ ಚ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಪಣ್ಣಿ ದುದು ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಏವಮೇವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಕಿನ್ನು ನಪ್ಯು ದುಃ 454 ಇತಿ ಅಮಃ ಉದುರಾದೇಶೋ ವಿಶೇಷಃ.

ಪದಕೃತ್ಯಂ ಚಿಂತಯತಿ-ಯಸ್ತಿನ ಇತಿ. ಪಷ್ಠಿನಿರ್ದೇಶೇ ಇತಿ. ಯೋ ಜಃ 141 ಇತ್ಯಾದೌ ಯಃ ಇತಿ ಪಷ್ಠಿನಿರ್ದೇಶೇ ಯಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತು ಯಕಾರಾ ದೇರಿತಿ ಪಷ್ಠಿ ಇತಿ ಅಸಪ್ತಮ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ತೇನ ಬಂಬತ್ತುಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿನ್ಮ 173 ಇತ್ಯತ್ರ ತಾ ಇತಿ ತೃತೀಯಾನಿರ್ದೇಶೇ ಪಿ ತಕಾರೇಣ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತು ತಕಾರಾದಿನೇತಿ. ತಥಾ ರೋ ದ್ವಿವೃತ್ತಿ ಇತ್ಯನುಸಾರಾದೇಃ 67 ಇತ್ಯತ್ರ ರಃ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮಾನಿರ್ದೇಶೇ ಪಿ ರೇಫಾತ್ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ರೇಫಾದೇರಿತಿ ಓ ನಿಪಾತೇ 5 ಇತ್ಯಾದೌ ಅಃ ಇತಿ ಪ್ರಥ ಮಾನಿರ್ದೇಶೇ ಪಿ ಅವರ್ಣ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತು ಅವರ್ಣಾದಿರಿತಿ. ರಿ 42 ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಪಿ 2 ಋಕಾರೋ ನ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಉಪಾದಿಷ್ಟಃ ; ಕಿನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯ ತಯೈವೇತಿ ನ ತದಾದೇರ್ಗ್ರಾಹಕ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶಃ || 31 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಜ್ಞಃ. ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಸ್ಥಾನೀ. ಇತರ ಆದೇಶಃ. ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತ್ಯಾದೇಶಃ, ಸ್ಥಾನಾಶ್ರಯೇ ಕಾರ್ಯೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಸ್ಥಾನಿಕಾರ್ಯಂ ಭಜತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಃ ಶಲ್ಫಿಃ 277-ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ಶಲ್ಫು 280 -ಮೂಡಲ್. ಸುಪ್ತಿಬಂತಂ ಪದಂ 18 ಇತಿ ಪದಸಂಜ್ಞಾ ಸಿದ್ಧಾ ಭವತಿ. ಅಚಃ 155-ಮಾಱ್ಪ ದಬಿಂ, ನೋಱ್ಪದಬಿಂ. ಕೃತೋಽಪುರುಷಃ 266 ಇತಿ ಕೃತ್ಕಾರ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.

[What applies to the original form applies to its substitute.]

వ్యాఖ్య || అధః కిమధోగోయమారవ్భః ? స్థానికార్థం ఆదేశే'పి యథా
 స్యాత్ ఇత్యేవమధః. తత్ర కః పునః స్థానిః ? కః వా పునరాదేశః ? ఇత్యనుయు
 యుక్తః స్థాన్యాదేశయోః స్వరూపం నిరూపయన్ ఆదా తావత్ స్థానపదార్థ
 మాః—స్థానం ప్రసబ్ధః ఇతి. ప్రసబ్ధం ప్రసబ్ధః ప్రాప్తిః స్థానముక్త్యతః,
 స్థానమస్థాస్థితి స్థానిః ప్రసబ్ధః ఇతి వక్తుమాఱ—యస్య ఇత్యుచి. యస్య
 వర్ణస్య సముదాయస్య వా—శబ్దరూప్యే అన్యస్య అసవ్యవాయత్—యో వర్ణః స
 ముదాయో వా శ్రుతిగూఢకరూ భావాత్మా లుబాదిరూపౌ విరహాత్మా వా వి
 ధియతే సః యస్యేతి షష్ఠ్యంతనిర్దేశవిషయతయా లుద్దిష్టః స్థానిః. ఇతరః
 య ఇతి ప్రధమాంతనిర్దేశవిషయతయా విధియమానో భావరూపౌ విరహరూ
 పౌ వా విధియః ఆదేశ లుక్త్యతే. ఆదిత్యతే ఆహత్య క్రియతే పరూపమ
 దనీన విధియత ఇత్యుదేశ ఇతి.

నను శబ్దప్రవాహో హి లోకే అనాదివ్యవహారానుపాతిస్త్వవిషయే ప్ర
 యోగమహర్హ సిద్ధి ఏవ నాపూర్వతయా క్షిత్ విధాతుం శక్యః. తథా ఙ్క కథం
 అన్యస్య స్థానే అన్యస్య కరణలక్షణః స్థాన్యాదేశభావః భావిః గోః స్థానే
 అన్యస్యేవ ఇతిచేత్—నాత్ర క్షిత్ కస్యచిత్ శబ్దాత్మనః తదాత్మా అధునాతనః. ఙ్క
 రంతస్య నికత్వ స్థానే స్వయమభిషిక్త్యతే; యేన అన్యస్య స్థానే అన్యస్య కరణ
 మేతదుజ్యేత్. కిన్తు రూప్యే హి లాభావకామాః శాస్త్రక్రతః సామాన్యవిశేషా
 త్కమేవ లక్షణం ప్రజ్ఞతే. తత్ర సామాన్యోపదేశాత్ సర్వాత్ర ప్రసక్తా
 బుద్ధిరేవ విశేషోపదేశాత్ క్షిత్ సతి విషయే నివర్తతే. యథా భట, పట,
 యతి, పతి, భాను, ధేన్వాదినాం స్వరాంతానాం శబ్దానాం యథాశ్రుతమేవ
 ప్రాప్తిపదకవిషయే సాధుత్వే'పి ఋకారాంతానాం విశేషం న్యరూపత్—ఋ
 త్లో'రః¹²² ఇతి : ఋదంతానాన్తు న యథాశ్రవణమేవ కిన్తు అరశ్రుత్య భా
 వ్యం పితరం మాతరమితి. అనేన స్వరాంతమాత్రే సామాన్యతః ప్రవృత్తా
 యాశ్రుతిముక్తః ఋదంతే నివర్తతే. తథా—ఋదారా త్మ¹²³ ఇతి
 విశేషోపదేశేన ఋదన్తసామాన్యే ప్రవృత్తాపి అరబుద్ధిః తృప్రత్యయాన్తరూపే
 ఋదన్తవిశేషే నివర్తతే : నాత్ర అరశ్రుతిః అపి తు అరశ్రుతిరితి. తథా—దాతు
 రఙ్క్¹²⁵ ఇతి విశేషోపదేశేన తృప్రత్యయాన్తసామాన్యే'పి నిశ్చిత్తం ప్రవృత్తాపి
 అరబుద్ధిః దాత్వశబ్దరూపే తృప్రత్యయాన్తవిశేషే నివర్తతే : నాత్ర కేవలం
 అరబుద్ధిః అపి తు దాతం ఇత్యుదన్తబుద్ధిశ్చితి. ఏవం సర్వాత్ర సామాన్యవిశే
 షోపదేశబలాధానా బుద్ధిరేవ యథాయథం ప్రవర్తతే నివర్తతే ఙ్క ఇతి
 బుద్ధిప్రవృత్తినివృత్తాత్కప్రసబ్ధరూప ఏవ స్థాన్యాదేశభావః. అత ఏవ ఆఖ్య
 త ప్రధమామేవ—స్థానంప్రసబ్ధః ఇతి.

అథవా స్థానశబ్దో వ్యయాకరణస్పృదాయే రూఢితః షష్ఠ్యంతస్యేత
 వ ప్రసబ్ధ మాఱ నాన్యప్రసబ్ధం, స్థానిశబ్దో హి షష్ఠ్యనిర్దిష్టమేవ ప్రసబ్ధం

ನಾನ್ಯಂ ; ಆದೇಶಶಬ್ದೋಪಿ ತಸ್ಯೈವ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ. ಅತೋತ್ರ ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಬ್ಧ ಇತಿ ಪ್ರಸಬ್ಧವಿಶೇಷ ಏವ ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಯೇನ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವವ್ಯವಸ್ಥಾನ ಸಾಧಾರಣೀ ಇತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ.

ಏವಂ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯಾದೇಶಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಾಹ—ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತ್ಯಾದೇಶಃ ಇತಿ.

ನನು ಇದಮಸಬ್ಧತಂ ಆದೇಶಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತೇನಂ, ಅನ್ಯಥೈವ ಅನುಭವಾತ್. ನ ಹಿ ಆದೇಶೇ ಕೃತೇಪಿ ಸ್ಥಾನೀ ಪೂರ್ವವದೇವೇತಿ ಯುಕ್ತಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಆದೇಶಕರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಭ್ಯ—ನಾತ್ರ ವತಿಃ ಸ್ವರೂಪಾತಿವೇಶಃ ; ಸ್ವರೂಪತಃ ಸಾದೃಶ್ಯಭಾವಾತ್, ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಗರ್ಭಿತತ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಸ್ಥಾನಿನಮಾಗ್ರತ್ಯ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ಭವತಿ ತತ್ ಆದೇಶಮಾಗ್ರತ್ಯಾಪಿ ಭವತೀತಿ ಕಾರ್ಯಾತಿವೇಶ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಸ್ಥಾನಾಶ್ರಯೇ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಬುಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ ²⁷⁷ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾಃ ಶಲ್ಲಿರಾದೇಶಃ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ವನದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ಶಲ್ಯ ಇತಿ ಬುಳ್ ಶಲ್ಯಾ ತೋ ದಿಗರ್ಥಾಚ್ಛಲ ²⁸⁰ ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಅನ್ವೈಪ್ರತೀಕಃ. ಮೂಡಲ್, ತೆಂಕಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ವನದಲ್ಲಿ, ಮೂಡಲ್, ತೆಂಕಲ್ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ—ಸುಪ್ತಿ ಬಂತಂ ಪದಂ ¹⁸ ಇತಿ ಪದಸಂಕ್ಷ್ಣಾ. ತತ್ರ ಮಮಿಮ್ಗದತ್ತ ಣಿ ಮದೊಳ್ ಸುಪ್ ¹⁶ ಇತಿ ಮಾದಿನಾಂ ಸಪ್ತನಾಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸುಪ್ಸಂಕ್ಷ್ಣಾ. ನ ಹಿ ಮಾದಿಷು ಶಲ್ಲಿಃ ಶಲ್ ವಾ ಪರಿತಃ ಅತೋತ್ರ ಕಥಂ ಪದಸಂಕ್ಷ್ಣಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶ ಇತಿ ಬುಳೋ ವಿಹಿತಂ ಸುಪ್ತ್ವಂ ತದಾದೇಶಸ್ಯ ಶಲ್ಲೇಃ ಶಲೋಪಿ ಭವತ್ಯೇವ, ಆದೇಶಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿವತ್ತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಸುಪ್ತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಸುಬಂತತ್ವಾತ್ ಪದಸಂಕ್ಷ್ಣಾ ಭವತೀತಿ.

ಅಚಃ ⁴⁵⁵ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಚ್ಛ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಉದುರಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ. ಮಾಱ್ಪದು, ನೋಱ್ಪದು ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ತತೋ ಲಿಬ್ಗತ್ ಕರಣಾದಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ—ಇಂ ಕರಣೇ ³⁰⁰ ಇತಿ ಇಮಿ, ಕೃತೋಲಿಬುರುತಃ ²⁶⁶ ಇತಿ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಅಱುರಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ, ಮಾಱ್ಪದಹಿಂ, ನೋಱ್ಪದಹಿಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಚ ಕೃದಜಾದಿಃ ¹⁵ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಅಜಾದಿನಾಮೇವ ಕೃತ್ಸಂಕ್ಷ್ಣಾ ಉದುಸ್ತು ನಾಜಾದಿಃ. ತಥಾಪಿ ಅಚಃ ಕೃತ್ತ್ವಾತ್ ತದಾದೇಶಃ ಉದುರಪಿ ಸ್ಥಾನಿವತ್ ಕೃದೇವೇತಿ ಕೃತ್ಕಾರ್ಯಂ ಅಱುರಾದೇಶಃ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ನಾದೇಶಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ, ಸ್ಥಾನಿವತ್ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ಪರ್ಯಾಪ್ತೇಃ. ಸಸಂಸ್ಥಾನಿ ಕಯೋಃ ಅವರಗ್ರಹಣಾತ್ ಇತರಗ್ರಹಣಂ ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ. ಯಥಾ ಪಿತ್ರವದ್ಭಾತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಪುತ್ರ ಇತಿ, ಗುರುವಾದಾಚರತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಷ್ಯ ಇತಿ ; ತಥಾ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಆದೇಶ ಏವ ನಾನ್ಯ ಇತಿ; ಅತಃ ಏವಾಹುರಾಚಾರ್ಯಾಃ—ಸ್ಥಾನೀ ವಾ'ನಲಾಶ್ರಯೇ (ಶಾ. 1-1-48) ಇತಿ ತಥಾಪಿ ಬಾಲಾನುರೋಧಾರ್ಥಂ ಆದೇಶಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಂ ; ಯಥಾ—ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶೋ'ನಲ್ಪಿಧಾ (ಪಾ 1-1-56) ಇತ್ಯಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್ || 32 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಹ ಉಪದಿಷ್ಟೋ ವರ್ಣೋ ಯಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ನ ದೃಶ್ಯತೇ ಸ ಇತ್ಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ ಸಿದ್ಧಃ. ಉಪದೇಶಸ್ತು ಕಾರ್ಪುರ್ಯಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರಾವೋರ್ವಕ್³⁷. ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ²⁷⁷. ಕಶಾವಿತೌ. ಇತ್ಯದೇ ಶಾಃ-ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ²⁸ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[A letter not in ordinary use is it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞೇ ಇತ್ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ.

ನನು ಅತ್ರ ಅಪ್ರಯೋಗೀಣಃ ಸಂಜ್ಞೆತ್ವಮುಚ್ಯತೇ. ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾ ಭಾವ ಏವ ತಥಾಹಿ ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್ವಂ ತಾವತ್ ¹ಪ್ರಯೋಗೀತ್ಯಭಿನ್ನತ್ವಂ. ಪ್ರಯೋ ಗೀತ್ವಂ ಚ ²ಪ್ರಯೋಗವದ್ವೃತ್ತಿರಸಾಧಾರಣೋ ಧರ್ಮಃ, ಪ್ರಯೋಗೀಣೋ ಭಾವಃ ಪ್ರಯೋಗೀತ್ವಮಿತಿ. ಸ ಚ ಪ್ರಯೋಗಿ ಏವ, ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅನುಪಸ್ಥಾನಾತ್; ಯಥಾ ದಣ್ವಿತ್ವಂ ಲೋಕೇ ದಣ್ವವಸ್ತುಪೋ ಧರ್ಮೋ ದಣ್ವ ಏವೇತಿ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಉ ಚ್ಚಾರಣಂ, ಪ್ರಯೋಜನಂ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಪ್ರಯೋಗೋ'ಸ್ಯಾಸ್ತಿತಿ ಪ್ರಯೋಗೀ, ನ ಪ್ರಯೋಗೀ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗರಹಿತಃ ಶಬ್ದ ಇತಿ ಫಲಿತೋರ್ಥಃ. ಪ್ರಯೋಗಸ್ತು ಉಭಯತ್ರೈವ ಲೋಕೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚೇತಿ. ಅತ್ರ ಅಪ್ರಯೋ ಗೀ ಇತ್ಯನೇನ ಲೋಕೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಇತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವೇ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಉತ ಅನ್ಯತರತ್ರ ವಾ ³ಯದಿ ಉಭಯತ್ರ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಸಂಜ್ಞಾಭಾವ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಅಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಬೋಧಿಸ್ತು ಕಸ್ಯ ವಾ ಇಯಂ ಸಂಜ್ಞಾ ವಿಧೀಯೇತೇತಿ. ಅಥ ಅನ್ಯತರತ್ರಚೇತ್ ತತ್ರಾಪಿ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಲೋಕೇ ವಾ ⁴ಯದಿ ತಾವತ್ಪ್ರಾಸ್ತೇ ತದಾಪಿ ಉಕ್ತದೋಷೋ'ನುಪಪ್ಯತೇ. ನ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಅಪ್ರಯೋಗಿ ಣಃ ಸಂಜ್ಞೆತ್ವಂ ಘಟತೇ; ಸಂಜ್ಞೆ ನಮನೂದೈವ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾ ಕರಣಾತ್. ಅತಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಯೋಗೀ ಲೋಕೇ ಚ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಯಃ ಸ ಏವಾತ್ರ ಸಂಜ್ಞೇ ನಿರ್ದೇ ಪ್ಯವ್ಯಃ. ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ⁵ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೇಃ ಏತದೇವೇತಿ ಏವಂ ಮನ್ವಾ ನ ಆಹ—ಇಹ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಹ, ಅಸ್ತೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ.

ನನು ಇದಮಸಬ್ಧತಂ ಉಪದಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾದರ್ಶನಂ, ಉಪದೇಶಸ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಗರೂಪತ್ವಾತ್. ಯದಿ ಉಪದಿಷ್ಟಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ದೃಷ್ಟ ಏವ ಯದಿ ಚ ನ ಪ್ರಯೋಗೇ ದೃಷ್ಟಃ ನೋಪದಿಷ್ಟ ಏವ. ⁴ಉಪದಿಷ್ಟಶ್ಚ ಪ್ರಯೋಗೇ ನ ದೃಷ್ಟಶ್ಚೇತಿ ವ್ಯಾಹತಮೇತತ್ ಇತಿ ಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಶಬ್ದೇನ ಉಚ್ಚಾರಣಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ, ಯೇನ ವ್ಯಾಹತಃ ಸ್ಯಾತ್. ಕಿಂತು ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಸ್ವಾಭಿಧೇಯಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಲೋಕೇ ಪ್ರಚುರಮುಚ್ಚಾರ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಿ ಇತಿ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾದಿಲೌಕಿಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಿ ಏವ

¹ ಪ್ರಯೋಗಿಭಿನ್ನತ್ವಂ. ² ಪ್ರಯೋಗಿವೃತ್ತಿ. ³ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಾ. ⁴ ಉಪದಿಷ್ಟಃ.

ವಿವಕ್ಷಿತಃ. ತತ್ರ ತು ನ ದೃಶ್ಯತ ಏವ, ಲೋಕೇ ಸ್ವಾಭಿಧೇಯಾಭಾವಾತ್. ಶಾಸ್ತ್ರೇ ತು ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಉಪದಿಶ್ಯತ ಇತಿ ಭಿನ್ನ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ನ ವ್ಯಾಪ್ತಃ. ಸಮಾನವಿಷಯೇ ಬಲು ವ್ಯಾಹತಿರುಚ್ಯತೇ—

ದ್ವೈಯಾತ್ಮ್ಯಮೇಕಾರ್ಪಣಯಾ ವಿರುದ್ಧಂ | ಇತಿ.

ಅತಃ ಏವಾಹ—ಅತಃ ಏವ ಚ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ ಸಿದ್ಧಃ. ಉಪದೇಶಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಃ—ಇತಿ.

ಇತ್ಯನ್ವಯಸಮುದಾಹರತಿ—ರಾವೋಃ³⁷ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪಿತೃವಿಂ, ಗೌವಿಂ, ವಧುವಿಂ, ಇತ್ಯಾದಿ ಲೋಕೇ ವಕಾರ ಏವ ಶ್ರೂಯತೇ, ನ ಕಕಾರಃ. ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಲ್ಲಿರೇವ ಶ್ರೂಯತೇ ನ ಕಕಾರಃ. ಅತಸ್ತು ಇತಾ ಇತ್ಯಾಹ—ಕಶಾವಿತಾ ಇತಿ. ಯ ದೃಪಿ ರಾವೋರ್ವಕ್³⁷ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಕಾರೋ³⁸ ಪಿ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಭವತಿ; ತಥಾಪಿ ಯಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕಕಾರಃ—ಕಿದನ್ತ್ಯು³⁵ ಇತಿ ದೇಶವಿಧ್ಯರ್ಥಃ, ಕಕಾರಃ—ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ³³ ಇತಿ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಃ; ನ ತಥಾ ಅಕಾರಃ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಃ. ಕಿನ್ತು ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥ ವೇತಿ ತಮುದಸ್ಯ ಕಶಾ ಇತಿ ದ್ವಿತ್ವನಿರ್ವಹಃ ಆರಮ್ಭಣಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ—ಇತ್ಯದೇಶಾಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ಪರ್ಧೇ ಪರಂ || 33 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತುಲ್ಯಬಲಯೋರ್ವಿಧಾನಯೋಃ ಏಕತ್ರ ಸನ್ನಿ ಪಾತಃ ಸ್ಪರ್ಧಃ. ತತ್ರ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ ಬಲೀಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅತಃ ಓಷ್ಠ್ಯೋ³⁹—ಆಪೂರ್, ಆವೃದಕಂ. ಆದೇ⁴⁰—ಆ ಅರಸಂ, ಆ ಅಂಚೆ. ಆ¹ ಔತ್ಕಟ್ಯಂ ಇತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಯೋಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪರತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ; ವೋ ನ ಭವತಿ.

[Where two rules apply, the later to be followed]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಸ್ಪರ್ಧನಂ ಸ್ಪರ್ಧಃ ಸಂಭುರ್ವಃ ನ ಚ ನೈಕಾಶ್ರಯಃ, ದ್ವಿತೀಯಾಭಾವೇ ಸ್ಪರ್ಧಾಭಾವಾತ್ ಕಃ ಕಸ್ಮೈ ಸ್ಪರ್ಧೇತ ? ಏಕಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಾ ಪ್ರವೃತ್ತಯೋಃ ಉಭಯೋಃ ಬಲು ಸ್ಪರ್ಧ ಇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ದ್ವಿತ್ವನಿರ್ದೇಶೇನಾಹ—ವಿಧಾನಯೋಃ ಇತಿ ವಿಧೀಯೇತೇ ಇತಿ ವಿಧಾನೇ, ತಯೋಃ ಕಾರ್ಯಯೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ. ದ್ವಯೋರಪಿ ನ ಪ್ರಬಲದರ್ಬಲಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಧಃ, ದರ್ಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಬಲೇನ ಬಾಧಾತ್. ಅತಃ ಸಮಬಲಯೋರೇವ ಸ್ಪರ್ಧ ಇತ್ಯಾಹ—ತುಲ್ಯಬಲಯೋಃ ಇತಿ ಅತ್ರ ತುಲ್ಯಬಲತ್ವಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಂ : ಪರಸ್ಪರಾನವಪ್ಪವೈವೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ಸಾಮಕಾಶತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್. ಅನ್ಯತ್ರ ನಿರವಕಾಶಯೋಸ್ತು ಏಕತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತವು ನ ಸ್ಪರ್ಧಃ; ಕಿನ್ತು ವಚನಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಏಕಲ್ಪಃ ಸಮುಚ್ಚಯೋ ವಾ ಸೌಹತ. ತದುಕ್ತಂ—

ಅನ್ಯತ್ರಾನವಕಾಶಾ ದ್ವಾವೇಕತ್ರ ಸ್ತೋ ಯದಾ ವಿಧೀ |

ವಿರೋಧೇ'ತ್ರ ಏಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾದವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚಯಃ || ಇತಿ.

ತುಲ್ಯಬಲಯೋರಪಿ ವಿಷಯಭೇದೇ ಸತಿ ನ ಸ್ಪರ್ಧಃ, ಅವಿರೋಧಾತ್ ; ಸ್ವಸ್ವನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್ ಸ್ವಸ್ವಕಾರ್ಯಕರಣೇ ಸ್ಪರ್ಧಾಭಾವಾತ್ ತದುಕ್ತಂ—

ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸ್ವಗೋಚರೇ |

ಸ್ವಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ವತೋರತ್ರ ಸ್ಪರ್ಧಾ ನೈವಾವಿರೋಧತ್ || ಇತಿ

ಅತಃ ಸಮಾನವಿಷಯ ಏವ ಸ್ಪರ್ಧ ಇತ್ಯಾಹ— ಏಕತ್ರ ಇತಿ ಏಕತ್ರ ವಿಷಯೇ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಕ್ರಮಮಾದಾಯ ಭಿನ್ನಕಾಲಪ್ರವೃತ್ತಯೋರಪಿ ನ ಸ್ಪರ್ಧಃ ; ಕಿನ್ತು ಸಮಕಾಲ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಸನ್ನಿ ಪಾತಃ ಇತಿ. ಸನ್ನಿಪಾತೋ ಯುಗಪತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಸಹ ನಿಪತನಂ ಸನ್ನಿ ಪಾತ ಇತಿ.

ಏವಂ ಚ ಉಭಯನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್ ಉಭೇ ಸಮಬಲೇ ಕಾರ್ಯೇ ಯದಿ ಏಕತ್ರ ಏಕದಾ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ ತತ್ರ ಕಿಂ ವಾ ಕರಣೀಯಮಿತಿ ವಿಹಸ್ತತಾಯಾಮಾಹ—ಪರಂ ಇತಿ. ಪರತ್ವ ಮ್ನಾಪೇಕ್ಷಿಕಂ. ಲೋಕೇ ಕ್ಷಿಪ್ರತ್ ಕಂಚಿದಪೇಕ್ಷ್ಯವ ಸರಃ ಪೂರೈವಾ ಭವತೀತಿ ಅವ ಧಿರಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಾತ್ರಕ್ರಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾನ್ಯ ಉಪತಿಷ್ಠತೀತಿ ಸೂತ್ರಕ್ರ ಮಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯತ್ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ ತದೇವ ಕರ್ತವ್ಯಂ, ಪರತ್ವಾನ್ವರಾಸವ್ಯವಾತ್ ಇತಿ ತಾದೃಶಮುದಾಹರತಿ—ಆತ ಓಷ್ಠೈಃ³ ಇತ್ಯಾದಿ ಆ + ಊರ್, ಆ ಉದಕಂ, ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ, ಆತ ಓಷ್ಠೈಃ ಇತ್ಯನೇನ ಯುಗಪವಾದೋ ವಗ್ವಿಧೀಯತೇ ಆವೂರ್, ಆವುದ ಕಮಿತಿ. ನಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿರಸ್ತಿ ಇತ್ಯತೋ ವಕ ಸಾಮಕಾಶಃ. ತಥಾ ಆ + ಅರಸಂ, ಆ + ಅಂಜೆ, ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಆದೇ⁴ ಇತ್ಯನೇನ ಯುಗಪವಾದಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ವಿಧೀ ಯತೇ ಆಅರಸಂ, ಆಅಂಜೆ, ಇತಿ ನಾತ್ರ ವಗಾಗಮಸ್ಯ ವಿಧ್ಯನ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಸ್ತಿ; ಅತಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ ಸಾಮಕಾಶಃ. ಆ + ಛೇತ್ಕ ಟ್ಯಂ, ಆ + ಛೇಗು ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಅನ್ಯತ್ರ ಸಾ ವಕಾಶತಯಾ ತುಲ್ಯಬಲಯೋಸ್ತಯೋಃ ವಕಪ್ರಕೃತಿಭಾವಯೋಃ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ದೃಶ್ಯ ತೇ. ಅತ್ರ ಸಹಕರಣಂ ನ ಘಟತೇ ವಿರೋಧಾತ್. ಕ್ರಮಕರಣಮಪಿ ದುರ್ಘಟಂ, ಸಮ ರ್ಥಯೋರುಭಯೋಃ ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕಯಾ ಸನ್ನದ್ಧತ್ವಾತ್ ಅತೋ'ತ್ರ ಪಾರಾಪೇಕ್ಷಃ ಪರೋ ವಿಧಿಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯೋ ನ ಪ್ರಾಚೀನೋ ವಗಾಗಮ ಇತಿ.

ಸ್ಯಾದೇತತ್ ಏವಂ ಸ್ಪರ್ಧೇ ಸತಿ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ. ಉದಾಹರಣಾನ್ತು ನೋಪಸದ್ಯತೇ ಆ ಛೇತ್ಕ ಟ್ಯಮಿತಿ. ತಥಾಹ—ತುಲ್ಯಬಲಯೋರಪಿ ಉಭಯೋಃ ನಿಮಿತ್ತವಶಾ ದೇವ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ವಾಚ್ಯಾ ; ಅಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವ ತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ಯೇತ ಇತ್ಯತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್. ನಾತ್ರ ಉಭಯಂ ನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತಿ, ವಗಾಗಮ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಓಷ್ಠೈಃ ಸತ್ತ್ವೈಃ⁵ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅವರ್ಣಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ಇತಿ ಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ಅವರ್ಣಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಸಂಗಾ ಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಏತದುತ್ತರತ್ರ ಇತ್ಯುಪರವ್ಯತೇ.

ನನು ತುಲ್ಯಬಲಾನಾಂ ವಿಧೀನಾಂ ತಾವತ್ ಏವಂ ಯತ್ನಃ ಕೃತಃ. ಅತೋತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸಿದ್ಧಾ. ಅತುಲ್ಯಬಲಾನಾಂ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಾನ್ತರಬ್ಧ ಬಹಿರಬ್ಧ ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಾನಾಂ ತು ಕಥಮತ್ರ ವ್ಯವಸಾ ? ಪ್ರಯತ್ನಾಭಾವಾತ್. ಅತೋತ್ರಾಪಿ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಯತ್ನ ಇತಿ ಚೇತ್—ನಾತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಾರ್ಥಂ ಯತಿತವ್ಯಂ, ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾ ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಹಿ—ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಯೋಃ ನಿತ್ಯೋ ವಿಧಿಬಲವಾಃ ; ಕೃತಾಕೃತಪ್ರಸಬ್ಧೋ ಹಿ ನಿತ್ಯೋ ನಿರಪೇಕ್ಷಃ ; ಕೃತೇ ಪ್ರಸಬ್ಧೋ ಅಕೃತೇ ಚ ಅಪ್ರಸಬ್ಧೋ ಇತಿ ಅನಿತ್ಯಃ ಸಾಪೇಕ್ಷಃ, ಸಾಪೇಕ್ಷನಿರಪೇಕ್ಷಯೋಃ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ವಿಧಿಬಲವಾನಿತಿ. ತಥಾ ಅನ್ತರಬ್ಧ ಬಹಿರಬ್ಧಯೋಃ ಅನ್ತರಜ್ಞೋ ವಿಧಿಬಲವಾಃ ; ಅವಯವಾಶ್ರಿತೋ ಹಿ ಅನ್ತರಬ್ಧಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಃ ; ಸಮುದಾಯಾಶ್ರಿತೋ ಹಿ ಬಹಿರಜ್ಞೋ ವ್ಯಾಪ್ತಃ ; ವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೋ ಬಲವಾನಿತಿ. ತಥಾ ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೋ ವಿಧಿಬಲವಾಃ ; ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯೋ ಹಿ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಃ ಸಾವಕಾಶಃ ; ಆಪವಾದಿಕೋ ವಿಶೇಷವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೋ ನಿರವಕಾಶಃ ; ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶಯೋಸ್ತು ನಿರವಕಾಶೋ ಬಲವಾನಿತಿ ನಿತ್ಯಾನ್ತರಬ್ಧಪ್ರತಿಪದವಿಧಯಃ ಪ್ರಬಲಾಃ ಸನ್ನೋ ದುರ್ಬಲಾನಿತರಾ ಬಾಧನ್ತೇ. ನಿತ್ಯಾದಿಮುಚ ಉತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ತದುಕ್ತಂ—

1 ಪರಂ ಸ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವಪರಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾತ್ ಪರನಿತ್ಯಯೋಃ |

ನಿತ್ಯಾನ್ತರಾನ್ತರಬ್ಧಂ ಸ್ವಾತ್ ತತೋಪ್ಯನವಕಾಶಕಂ " ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಸನ್ಧೌ || 34 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ. ಪರಃ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ ಸನ್ನಿಃ. ಯದಿತ್ ಉದ್ಯಮಂ ಅನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಃ ತತ್ಸನ್ನಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಕ್ಷ್ಯತಿ—ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³. ಮುನಿಯಾತಂ, ಯತಿಯಾತಂ. ಸನ್ಧಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಮುನಿ, ಈತಂ ಯತಿ, ಈತಂ.

ಅರಮಗನಿರ್ವ ಓಲಗ ಓಲಗ² ಕಾರ್ತಿಯರಲ್ಲರೊಪ್ಪಿದರ್ |

ಪದೇ ತು ಸಂಹಿತಾ ನಿತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಾ ಧಾತೂಪಸರ್ಗಯೋಃ |

ನಿತ್ಯಾ ಸಮಾಸೇ ವಾಕ್ಯೇ ತು ಸಾ ವಿವಕ್ಷಾಮಪೇಕ್ಷತೇ ||

['In sandhi' to be understood before each of the rules to the end of this *pāṭha* (or chapter)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಧಿಪರಿಭಾಷಾಧ್ಯನಾತ್ಮಕೋ'ಯಂ 'ಯತ ಉತ್ತರತ್ರ ಅಧಿಕೃತ ಇತಿ ಅಧಿಕಾರ ಏವೇತ್ಯಾದಿ—ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ ಆಪಾದಪರನಮಾಪ್ತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ. ಸನ್ನಿಕರಣೋ ಹಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಃ, ಗುಣಪ್ರತೀಕಸರ್ವಾದಿಷ್ಟಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಅತೋ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಮಾದಿ—ಪರಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ ಸಂವೃದ್ಧಃ ಪಾರ್ವಾಸರ್ವಾತ್ಮಾ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಅವಿಷ್ಯ ಇತಿ ತವೇವ ವಿಗ್ರಹಃ—ಪರಃ ಇತಿ. ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವರ್ಣಾನಾಂ ಅವಿರಾಮೇಣ ಉಚ್ಚಾರಣಲಕ್ಷಣಃ. ಸನ್ನಿಃ ಸನ್ಧಾನಂ, ಸಂಹತೇತಿ ಯಾವತ್. ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ.

1 ಪರಃ ಸ್ವಾತ್. 2 ಗಾರ್ತಿಯ. 3 ಇತ.

ಯೋಗೋ'ಯಂ ನ ಸ್ವಾರ್ಥಃ, ಸ್ವಯಮರ್ಥವತ್ತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನ ಖಲು ಸ್ವಾರ್ಥಃ, ಯಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಏವ ವಿಸೇರ್ನಿಷೇಧಸ್ಯ ವಾ ಕಾರಕಃ. ನ ಚಾಯಂ ತಥಾ. ಅತಃ ಪರಾರ್ಥ ಏವ; ಯತಃ ಪರತ್ವೈವ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಸಮರ್ಪ್ಯ ಉಪಕುರ್ವನ್ ಉಪಕಾರಕ ಇತಿ ಪರಶ್ಚ ಏತದಪಕಾರ್ಯಃ ಕಿಂ ಭೂತೋ ಭವ್ ಭಾವೀ ವಾ ? ನ ತಾವದ್ಭೂತಃ, ಸಿದ್ಧಾಹೀತ್ಯತ ಅಸ್ವರ್ಥಸೂತ್ರಂ ಏತದಪೇಕ್ಷಾಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ಭವ್, ಸ್ವಯಮನ್ತರೇಣ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಪರಿಣೇಷಾತ್ ಭಾವ್ಯೇವ ಇತ್ಯವಧಾರ್ಯಹ - ಯತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಯತ್ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ, ಇತೋ'ಸ್ತತ್ಸೂತ್ರಾತ್, ಉದ್ವಂ ಉಪರಿ ಆಪಾದಪರಸಮಾಪ್ತಿ, ಅನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮೋ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ? ಇತ್ಯಾಪಿಸೂತ್ರೈರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಃ ಸೂತ್ರಕೃತ ಏಕತ್ವೇ'ಪಿ—ದ್ವಿಚಾಸ್ತ್ರದೋ'ವಿಶೇಷಣೇ (ಶಾ 1 3-45) ಇತ್ಯನೇನ ಬಹುತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ. ತತ್ಪರ್ವಂ ಸಂಧಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ವಿವಕ್ಷಿತಾಯಾಮೇವ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ನಾವಿವಕ್ಷಿತಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಇತ ಉದ್ವಂ ಅನೇಕೈಃ ಸೂತ್ರೈಃ ಆಪಾದಪರಸಮಾಪ್ತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಅನೇಕತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಯತ್ತದಿತಿ ಏಕವಚನನಿರ್ದೇಶ ಇತಿಚೇನ್ನ; ಯತ್ತದೋ ರಾಭಯೋರಪಿ ಅವ್ಯಯಯೋರೂಪಾದಾನಾತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ಇದಂ ದ್ವಯಮನವ್ಯಯಂ; ಸಾಮಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಃ ಉಚಿತಃ. ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷರೂಪೋ ಹಿ ಸರ್ವೇ ಭಾವಃ; ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ಮಾ ತದರ್ಥೋ ವಿಷಯಃ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತ ಏವ ಭಗವಾಃ ಸಂಕ್ಷಾನ್ವಯೋಗೇ ಸಕಲಭಾವಾನಾಮಪಿ ಏಕವಿಧ್ಯ ದ್ವಿವಿಧ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯ ಪಾಂಚಾಂಗಧಾರಿಕಂ ಅನೈಕವಿಧ್ಯಂ ಅಧ್ಯಗೀಷ್ಟಂ, ನಾನಾನಯಾರ್ಪಣಯಾ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್; ನಯದಿರ್ದಾಣಾಮೇವ ಹಿ ತದ್ವರ್ಧಕಮಿತಿ.

ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರಣಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಅವಿವಕ್ಷಿತಾಯಾಂ ಯಕ್ ನ ಭವತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರತಿ—ಮುನಿ, ಈತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಂಹಿತಾಯಾ ನಿತ್ಯನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಂ ಪೂರ್ವಸಮ್ಮತೃ ದರ್ಶಯತಿ—ಪದೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ || 35 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಯಗ್ಭವತಿ. ಕಕಾರೋ'ನ್ತ್ಯ ವಿಧ್ಯರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜ್ಯಾ + ಬಳ್, ಜ್ಯಾಯೋಳ್. ಏವಂ ಆಯಿರವು, ಸತಿಯಿವಳ್, ಪತಿಯಾತಂ, ಸ್ತ್ರೀಯಾಕೆ, ಶ್ರೀಯಿರವು, ಸೀತೆಯಿಂದಂ, ಮಾತೆಯಿಂದಂ, ತೇಯಿಂದಂ, ಬೇಯಿಂದಂ, ರೈಯೊದವಿತ್ತು, ಸುರೈಯೊಪ್ಪಿದಂ. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪತಿ ನೋಡಿದಂ, ಸತಿ ಕೂರ್ತುಳ್. ಸ್ವರಸ್ಥೇತಿ ಕಿಂ? ಅರಲಿದು, ಸರಲಿದು.

[A vowel takes y before a following vowel]

1 ತದರ್ಥಾವಿಷಯಃ. 2 ಏಕವಿಧ್ಯ ದ್ವಿವಿಧ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯ ಪಾಂಚಾಂಗಧಾರಿಕಂ ಅನೈಕವಿಧ್ಯಂ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಪೂರ್ವಸ್ಯ²⁰ ಇತ್ಯನೇನ ಸ್ವರೇ ಇತಿ ಸಪ್ತ ಮೃಂತಾರ್ಥಃ ಪರೋ ಭವತಿ, ಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಠಾಂತಾರ್ಥಸ್ತು ಪೂರ್ವೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ಯಗತಿ ಕಕಾರಃ ಕಿದನ್ತ್ಯಃ²⁵ ಇತಿ ದೇಶ ವಿಧ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ—ಕಕಾರಃ ಇತಿ.

ಅಪವಾದವಿನಿರ್ಮೂಲೋ ಸ್ಯ ವಿಷಯ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಶೇಷವಿಷಯವರ್ಜಂ ಉತ್ಪನ್ನವಿಷಯಮೇವ ಉದಾಹರತಿ—ಜ್ಯಾ + ಬಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯಾ ಉದ್ವಿಲ ಮೌರ್ವೀ ವಾ ಬಳ್ ಇತಿ ಸಪ್ತಮಾ. ಅಸಿದ್ಧಪ್ರದರ್ಶನಮಿದಂ ಜ್ಯಾಯೋಳ್ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಪ್ರದರ್ಶನಂ ಮಾತೆ ಇತಿ ಮಾತೃಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಪ್ಪಾದಿತ್ವಾತ್ ಪಾಕ್ಷಿಕೋದ್ಯೋಕಾರಾದೇಶಃ ತೇಯಿಂದಂ, ಬೇಯಿಂದಂ ಇತಿ. ತೇ ಮದನೇ ಬೇ ದಾಹೇ ಇತಿ ಧಾತುಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಆರೇರಾದಿವಿಷಯಕಮಧ್ಯಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ ನಾ ಅನುಕರಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಬನಾಮಹಾನಾ || 33 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲೋಪನಂ ಲುಪ್. ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಲುಬ್ಧವತಿ, ನಚೇಲ್ಲೋಪೇ ನಾಮಹಾನಿಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎನ್ನ + ಅರಸಂ, ಎನ್ನರಸಂ. ಏವಂ ತನ್ನಾಳ್, ಗುಣದಿ ರವು, ಸುಖದೊಡೆಯಂ, ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂ, ಕೂಡುಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣಿವಿದಂ, ಕೂಡಿದಳ್, ಕ್ರಮದಾಯ್ಕು, ಲೇಸಿಂಗೊಡೆಯಂ. ಅನಾಮಹಾನಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಸತಿಯಿವಳ್, ಪತಿಯಾತಂ. ನಾಮಹಾನ್ಯಹಾನೀ ಚ ಶಿಷ್ಯಪ್ರಯೋಗಾದವಗನ್ತವೇ.

[A vowel, before a following vowel, is dropped, if the meaning be not destroyed.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಲುಪ್ ಇತಿ ಲುಪಧಾತೋರ್ಭಾವೇ ಕ್ವಿಪಿ ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಮಿತ್ಯಾಹ—ಲೋಪನಂ ಲುಪ್ ಇತಿ. ಅದರ್ಶನಮಿತಿ ಯಾವತ್ ನಾಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಅರ್ಥಸ್ಪುರಣಂ. ನಾಮ್ನೋ ಹಾನಿಃ ನಾಮಹಾನಿಃ, ಪ್ರತೀತಿವೈಕಲ್ಯಂ ಅನಾಮಹಾನಿರಿತಿ ಪ್ರತೀತಿಸಾಕಲ್ಯಮೇವೋಚ್ಯತೇ ಯತೋತ್ರ ನಕ್ಷಾ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿವಚನಃ, ನ ತದನ್ಯ ಮಾತ್ರವಚನಃ ತದಭಾವಮಾತ್ರವಚನೋ ನಾ, ಯಥಾ ಅಸುರಾಃ, ಅವಿದ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಾ. ತಸ್ಯಾವಿತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ; ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ಲೋಪ ಏವೇತಿ ನರ್ಜಾರ್ಥಮುಲ್ಲಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ—ನಚೇತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಎನ್ನ + ಅರಸಂ ಇತಿ ಅಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಯಾದೃಗರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಎನ್ನರಸಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಃ ಹೀಯತ ಇತಿ.

ಕ್ರಮದೆ ಇತಿ ಕ್ರಮಕುಬ್ಧಾತ್ ಕರಣೇ ಇಮಿ, ಎಶ್ಚಾತೋ ನಪಿ⁷³ ಇತಿ ಇಮಃ ಏಕಾದೇಶೇ, ದಗಿಮಾದಾ ನಪಿ⁶¹ ಇತಿ ದಕಿ ಸತಿ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರತಿ—ಸತಿಯಿವಳ್, ಪತಿಯಾತಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಲುಪಂ ವಿಧಾಯ ಸತಿವಳ್, ಪತೀತಂ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ನಾಮ ಹೀಯತ ಇತಿ ನ ಲುಬ್ಧವತಿ; ಕಿನ್ತು ಯಗೇವೇತಿ.

ನನು ತದೇವ ನ ವಿದ್ವೋ ವಯಂ ಲೋಪೇ ಸತಿ ಯತ್ರ ಇದಂ ನಾಮ ಹೀಯ ತೇ ಯತ್ರ ವಾ ಇದಂ ನ ಹೀಯತ ಇತ್ಯನುಯುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಹ—ನಾಮಹಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿ: ಪ್ರಯೋಗಶರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ.

ನನು ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಉಬೇವ ಭವತಿ ನಾಮ ಹಾನಿವಿಷಯೇ ತು ಟೆತ್ಸರ್ಗಿಕೋ ಯಕ್ ಆಪವಾದಿಕೋ ವಗಾದಿ: ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಇತಿ ಪಠ್ಯವ ಸಿತಂ ತಥಾ ಚ ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ¹ ಇತ್ಯಯಮೇವ ಯೋಗ: ಪ್ರಥಮತೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ² ಇತ್ಯಯಂ ತು ಪಶ್ಚಾದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಉಕ್ತಂ ಚ ತಥಾ ದರ್ಪಣಕಾರಣಂ—

ಕಂ " ಸ್ವರಮಿದಿರೋಳಿರೆ ವಿಚಕ್ತಿ |

ಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಕ್ತಮಕ್ತುಂ ಲೋಪಂ "

ವರಸಂಸ್ಕೃತಕರ್ಣಾಟಕ |

ಮರಡಪೂಳಂ ನಾಮರೂಢಿಯುಂಟಯದ ಪಕ್ಷಂ || ಇತಿ;

ತಥಾ—

ಆತ್ವದಿನಿವರ್ಣಾದಿಂ ಮ |

ತೋತ್ವದಿನೈತ್ವದಿನೆವರ್ಣಾದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ |

ಯತ್ವಂ. ಇತಿ;

ಇತಿಚೇನ್ನ ಯಕೋಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಯಗ್ಭವತಿ, ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ಉಬ್ಭವತಿತಿ. ಸೂಚಿತಂ ಚ ಏವಂ ದರ್ಪಣಕೃತಾ—ನಾಮರೂಢಿಯುಂಟಯದ ಪಕ್ಷಂ ಇತಿ ಕಿಂ ಚ ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯವಿಷಯೇ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಲೋಪಪ್ರದರ್ಶನಂ ಅಮಬ್ಗಲಮಿತಿ ಚ ತನ್ನ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಥಮತಃ ಯಗಾಗಮಸ್ತು ಭಾವರೂಪತ್ವಾತ್ ತತ್ರಾಪಿ—ಮಿತ್ರನದಾಗಮಃ—ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೀಶ್ಚ ಪ್ರಥಮತೋ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ರಾವೋರ್ವಕ || 37 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಋವರ್ಣ ಉವರ್ಣ ಔಕಾರ ಉವರ್ಣಾನಾಂ ವಗ್ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೋತ್ಯ + ಇಂ, ಹೋತ್ಯವಿಂ. ಏವಂ ಮಾತ್ಯವಿಂ, ಗ್ರಾವಿಂ, ಗ್ರಾವಿನ, ¹ಉವಿಂದಂ, ಉವಿಂದಂ, ²ನೌವಿದು, ಗ್ಲಾವಿದು, ವಧುವಿವಳ, ಗುರುವೀತಂ, ಭೂವಿದು, ³ಪೂವೊಳ್ಳುತ್ತು. ರಾವೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಸತಿಯ, ಪತಿಯ. ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ³⁶ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತೇಃ ತತ್ರ ತು ಉಬೇವ ಭವತಿ. ಕಣ್ಣೆವಿದಂ, ಮಾಡಿವಳ.

[Ri, ri, lri, lri, au, u and ū take v before a following vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋಶ್ಚ ಲೇಶ್ಚ ಟೇಶ್ಚ ಉಶ್ಚೇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ದ್ವಂದ್ವೈ ಕತ್ವೇ ಲಾಘವಾ ಧ್ವಂ ಪುನಿದೇಶಃ ;

ಮರಾಢಾಭಿವಿಧೌ ಚ ಯಃ |

ಇತ್ಯಾದೌ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಋವರ್ಣಸ್ಯ ಲೇವಣೇ ಪರೇ—ದೀರ್ಘಃ (ಶಾ 1-1-75) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಡೆತ್ಸಗಿರಕೋ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ. ಯೇಷಾನ್ತು ದೀರ್ಘಃ ಸರ್ವ ಣವಿಷಯಕಃ ಏವ, ತಸ್ಯ ತೇಽಪಿ ಋಲೇವರ್ಣಯೋಃ ಸಾವರ್ಣ್ಯಾಭ್ಯೇಕಾರಾತ್ ದೀರ್ಘೋ ಭವತ್ಯೇವ ತತಃ ಡೆಹಾರೇ ಯಣಾದೇಶೇ ತತಃ ಉವರ್ಣೇ ಆವಾದೇಶೇ ಉವರ್ಣಯೋ ಗೇ ರಾವುಶ್ಚ ಧ್ವನಿಷ್ಠಪ್ತಿರಿತಿ. ಲೇವರ್ಣಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ್ವೇ'ಸ್ತಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ. ಋವರ್ಣ ಲೇವರ್ಣ ಡೆಹಾರ ಉವರ್ಣಾನಾಂ ಇತಿ.

ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರತಿ - ಹೋತ್ವ + ಇಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ವಾ ಇತಿ ಗ್ವಾ ನಿಗರಣ ಇತಿ ಧಾ ತುಸ್ವರೂಪಂ. ಲೇ ಲೇ ಇತ್ಯನುಕರಣಂ.

ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ತು ಲೋಪ ಏವ ಪ್ರಬಲ ಇತ್ಯುಹ - ಲುಪ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ತು ಇತಿ ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆತ ಓಷ್ಠ್ಯೇ || 38 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಓಷ್ಠ್ಯೇ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಆಕಾರಸ್ಯ ವಗ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆ + ಉದಕಂ, ಆವುದಕಂ. ಏವಂ ಆವೂರ್, ಆವೋಲೆ, ಆವೋಲೆ. ಕಣ್ಠೋಷ್ಠ್ಯೇ'ಪಿ ಓಷ್ಠ್ಯಗ್ರಹಣೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಓಷ್ಠ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಯಿರವು, ಆಯೆಲ್ಲಂ. ಆತ ಇತಿ ಕಿಂ? ಈಯೂರ್, ಈಯೊಕ್ಕಲ್.

[^A takes v before a following labial vowel (u, ು, o, ು)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಓಷ್ಠ್ಯೇ ಭವಃ ಓಷ್ಠ್ಯಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಓಷ್ಠ್ಯೇ ಇತಿ ಸ್ವರ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ. ಅಪ್ಯು ಹಿ ವರ್ಣಾನಾಂ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಾನಿ ಭವಂತಿ --

ಅಪ್ಯು ಸ್ಥಾನಾನಿ ವರ್ಣಾನಾಮುರಃ ಕಣಃ ಶಿರಸ್ತಥಾ |

ಜಿಹ್ವಾಮೂಲಂ ಚ ದಂತಾಶ್ಚ ನಾಸಿಕೋಷ್ಠಂ ಚ ತಾಲು ಚ || ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ನ ಚ ಶಾಬ್ದಿಕಮತೇ ವರ್ಣಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಉತ್ಪತ್ತಿವಚನಂ ಶೋ ಭತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ದ್ರವ್ಯಪರಾಪ್ಯಯಾತ್ಮನಾಂ ತೇಷಾಂ ಶಬ್ದಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯಾತ್ಮನಾ ನಿತ್ಯ ತ್ಯೇ'ಪಿ ಅಕಾರಾದಿವರ್ಣಪರಾಪ್ಯಯಾತ್ಮನಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್; ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಅನ್ತ ರಬ್ಧ ಬಹಿರಬ್ಧ ಸಾಮಗ್ರೀಸನ್ನಿಧಾನೇ ಭಾಷಾ¹ವರ್ಗಣಾಯಾಂ ವರ್ಣಪರಿಣಮನಯೋಗ್ಯಾತ್ ಅನನ್ತಪ್ರದೇಶಾನ್ ಪುದ್ಗಲಸ್ಥನ್ಯಾನುಪಾದಾಯ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಾನೇ ತತ್ತದಸಾಧಾರಣಪ್ರಯ ತ್ವಾದಿಸಾಮಗ್ರೀಬಲೇನ ತತ್ತದ್ವರ್ಣಪರಾಪ್ಯಯಾತ್ಮನಾ ಸೃಜತೀತಿ ಕಥಂಚಿದುತ್ಪತ್ತಿಮ ತ್ತ್ವಾತ್.

ತತ್ರ ಅವರ್ಣ ಕವರ್ಗ ಹಕಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಾಃ ಕಣ್ಠೋಃ ಹಕಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯಾ ಉರಸ್ಯ; ಕವರ್ಗೋ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಶ್ಚ ಜಿಹ್ವೀ;

ಸರ್ವಮುಖಸ್ಥಾನೋ'ವರ್ಣ ಇತ್ಯೇಕೇ ಇವರ್ಣ ಏದೈಚ್ಛವರ್ಗ ಯಕಾರ ಶಕಾರಾಃ ತಾಲವ್ಯಾಃ. ಏದೈತಾ ಕಣ್ವಿಶಾಲವ್ಯಾವಿತ್ಯೇಕೇ. ಉವರ್ಣ ಓದಾತ್ವವಗೋಪಧ್ಮಾ ನೀಯಾ ಓಷ್ಠ್ಯಾಃ ಓದಾತಾ ಕಣ್ವಿಶಾಲವ್ಯಾವಿತ್ಯೇಕೇ ಋವರ್ಣ ಟವರ್ಗ ರೇಫ ಪಕಾರಾ ಮೂರ್ಧನ್ಯಾಃ ರೇಫೇ ದಂತಮೂಲಪ್ರಭವ ಇತ್ಯೇಕೇ (3)ವರ್ಣ ತವರ್ಗ ಛಕಾರ ಸಕಾರಾ ದನ್ತಾಃ. ವಕಾರೋ ದನ್ತವ್ಯಾಃ, ಸೃಕ್ವಸ್ಥನ ಇತ್ಯೇಕೇ ನಾಸಿ ಕ್ಷೋ'ನುಸ್ವರಾಃ, ಕಣ್ವಿನಾಸಿಕ್ಯ ಇತ್ಯೇಕೇ ಏವಂ ವಿಭಿನ್ನಶಿಕ್ಷಾಕಾರಮತಾಶ್ರಯ ಣೇನ ಅಸ್ಯೇದಂ ಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧೇ ಯೇ ಸ್ವರಾ ಓಷ್ಠ್ಯಾಃ ಉವರ್ಣ ಓಕಾರ ಛಕಾರೋ ಭಾಷಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಅರ್ಧಾಕಾರಶ್ಚ ತೇಷು ಪರತಃ ಆಕಾರಸ್ಯ ವಗಾಗಮೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಓಷ್ಠ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದಿ

ಉದಾಹರತಿ — ಆ + ಉದಕಂ ಇತಿ ಅದು + ಉದಕಂ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ರ ಜ್ಞಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತಿಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ²⁹¹ ಇತ್ಯಧಿಕೃತ್ಯ, ವಿಶೇಷಣಮೇ ಕಾರ್ಥೇನ ²⁹² ಇತಿ ಸಮಸ್ಯ, ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ದಂ ²⁹³ ಇತಿ ಅದುಶಬ್ದಂ ಪೂರ್ದಂ ನಿಪಾತ್ಯ, ಆದೀದೂದದ್ವಿದೂದೋಃ ³⁷⁰ ಇತಿ ಆದಾದೇಶೇ ಕೃತೇ ಆತ ಓಷ್ಠ್ಯೇ ³⁹ ಇತಿ ವಗಾಗಮಃ 1 ಆಪುಲೆ, ಆಪೂಲೆ, ಇತ್ಯತ್ರ ಬ ಓ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಕಣ್ವಿಶಾಲವ್ಯಾವಿತ್ಯತ್ ಕಥಮೋಷ್ಠ್ಯವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಬ್ದೃಹ—ಕಣ್ವಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಣ್ವಿಶಾಲವ್ಯಾವಿತ್ಯೇ'ಪಿ ಓಷ್ಠ್ಯತ್ವವರ್ಜನಾದಿತಿ ಮತಭೇದಾದ್ವಾ ಓಷ್ಠ್ಯತ್ವಂ. ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೇ ಈಯೂರ್, ಈಯೂಕ್ ಲ್, ಇತ್ಯತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ಅನಂತರೋತ್ತರಸೂತ್ರಗತಬಹುಲಗ್ರಾಣಂ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನೇತ್ಯಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಇಚ್ಛಂತಿ. ಈವೂಲ್, ಈಶ್ವಕ್ ಲ್, ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಮಾವುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಕರ |

ಮಾವರಿಸಿದ ಕತದಿನೆಸವುದೀಕ್ಷಿಸುವರ ಕ ||

ಣ್ಣೀವುದ್ಯಾನಂ ಸರಸವಿ |

ಟೇವಿಟಕಯ್ಯಾನಿವಾಸಮಂ ನೆನೆಯಿಸುತುಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬದೋ ಬಹುಲಂ || 39 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬರ್ವಣಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ವಗ್ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬ + ಎಂದಂ, ಬವೆಂದಂ. ಏವಂ ಓವೆಂದಂ, ನೋವೆಂದಂ, ಗೋವೆಂದಂ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾದಿಹ ನ ಭವತಿ—ನೋಯಿಸಿದಂ, ತೋಯಲ್. ದಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

[O and o generally take v before a following vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ಹ್ರಸ್ವಾವಪಿ ಏದೋತಾ ಅಭ್ಯೇಕ್ರಿಯೇತೇ. ಅತೋತ್ರ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಸಾಧಾರಣ ಏವ ವಗಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯಾಹ — ಬರ್ವಣಸ್ಯ ಇತಿ ; ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ಸರ್ವಣಗ್ರಹಣಂ ಕಾರಗ್ರಹಣೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಮತಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಬಹುಲಂ, ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ.

ಒವಂದಂ, ವರ್ಣಾನುಕರಣಂ ಒವಂದಂ, ನೋವಂದಂ, ಧಾತ್ವನುಕರಣಂ ವರ್ಣಾನುಕರಣಂ ವಾ ; ಅನುಕರಣೇ ಪ್ರಕೃತಿಭುವಸ್ಯ ವೈಭಾಷಿಕತ್ವಾತ್. ಗೋವಿಂದಂ — ಗೋಶಬ್ದಿತ್ ಕರಣೇ ಇಮಿ, ಇಮುಃ¹⁷² ಇತಿ ದವ್ವಾಗಮಃ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ — ಬಹುಲ ಇತ್ಯಾದಿ ನೋಯಿಸಿದಂ — ನೋಧಾತೋಃ ಹೇತುಮತಿ ಇಸುಬನ್ತರೂಪಂ ತೋಯುತ್ — ತೋಧಾತೋಃ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇ ಅಲ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಃ ; ಅಶೀರಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯಕಃ ತಿಬಾದೇಶೋ ವಾ.

ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಏಕಾಂ ನಿತ್ಯದೀರ್ಘತಯಾ ಒ ಇತ್ಯೇಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅಭಿವಾತ್ ತತೋ ಬಸನ್ತನಿರ್ದೇಶೋ 'ದುಷ್ಕರ' ಇತಿ ದಕಾರೋಪಾದಾನವಿತ್ಯಾಹ — ದಕಾರಃ ಇತಿ. ತಕಾರೋಪಾದಾನೇ ತು ತವರಸ್ಮಾವಾನ್¹⁷³ ಇತಿ ಭ್ರಾಮ್ಯಂತೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ದೀರ್ಘಾದ್ಯತೋ ರುರದ್ವಾದೇಃ || 40 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ದೀರ್ಘಾನ್ತಾತ್¹⁷⁴ ಅದ್ವಾದೇರ್ಗಣಾತ್ಪರಸ್ಯ ಋಕಾರಸ್ಯ ರುಶಬ್ದ ಆದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆ + ಋತು, ಆರುತು. ಏವಂ ಆ ರುಷಿ, ಆ ರುಣ, ಈ ರುಷಿ, ಈ ರುತು, ಊ ರುತು, ಎಲ್ಲಾ ರುತುಗಳ್, ಎಲ್ಲಾ ರುಷಿಯರ್, ದೀರ್ಘಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಅದು ಋತು, ಇದು ಋಣು, ಎಲ್ಲ ಋತುಗಳ್. ಅದ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ' ದೇವಾ ಋಷಿಯರಂ ನೋಡು, ಪಿತೃಗಳಾ ಋಣಂ. ಋತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆ ಋಯಾಕಾರಂ, ಈ ಋಯಾಕಾರಂ.

[After ā, ī, ū in the sense of adu &c, and ellā, ri changes to ru]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ತಸ್ಯ¹⁷⁵ ಇತ್ಯನೇನ ದೀರ್ಘಾದಿತಿ ವಿಕೇಷಣಂ ತದನ್ತಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯಾಹ — ದೀರ್ಘಾನ್ತಾತ್ ಇತಿ ತನ್ಮಾದುದ್ವಾದ್ವತ್ಪರಸ್ಯ¹⁷⁶ ಇತ್ಯನೇನ ಋತ ಇತಿ ಪಷ್ಯಂತಂ ಉತ್ತರಮೇವ ಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಹ — ಪರಸ್ಯ ಇತಿ ತವರಕರಣಪ್ರಯೋಜನಂ ಋಕಾರಸ್ಯೇತಿ, ಕಾರಗ್ರಹಣೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಉಕಾರಸಹಿತೋ ರೇಫಪಿಣ್ಣ ಏವ ಆದೇಷ್ಟವ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ — ರುಶಬ್ದಃ ಇತಿ. ಅದ್ವಿದೂದೂನಾಂ ಆದೀದೂತ್¹⁷⁷ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆದೀದೂದಾದೇಶಃ ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ — ಆಗೈಲ್ಯಸ್ಯ ವಾ¹⁷⁸ ಇತಿ ಆಗಾಗಮಃ. ಪ್ರತ್ಯಯಾದಕರಣೇ ತು — ರಿ¹⁷⁹ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂತ್ರೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪುಂಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ || 41 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಪುಂಃಸಂಜ್ಞಾಕಾ ವರ್ಣಾಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠಂತಿಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸನ್ನಿಲಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಭಾಜೋ ನ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕಾ ಇಲ್ಲಿ ಬಾ, ಅಣ್ಣಾ ಇತ್ತ ಬಾ. ಪುಂಃ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಚಿತ್ತೈಸೆಂದು, ಸೂನುವಿತ್ತ ಬಾ.

[A *pluta* (prolonged) vowel retains its form before a following vowel]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸ್ವರಸನ್ನಿಮುಕ್ತ್ವಾ ಸ್ವತ್ರ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸನ್ನಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಕೃತಿತ್ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಂ ನಿರೂಪಯತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ ಪುನಃ ಇತಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಏಕತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ, ತಥಾಪಿ ಲೋಕೇ ಯಾವನ್ಯೈಃ ಪುನಃ ತಸ್ಯೈಕತಃ ತಾಃ ಸರ್ವಾ ಅಪಿ ಅತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಇತಿ ಬಹುತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಣೀತಿ ಪುನಃ ತಸಂಜ್ಞಾ ಕಾಃ ಇತಿ.

ನನು ವರ್ಣಾಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತಿನಿಯತಸ್ಥಾನಕರಣಾದಿಸಾಮಾಗ್ರ್ಯಾ ಯದಾತ್ಮನಾ ಉತ್ಪನ್ನಾಃ ತದಾತ್ಮನಾ ಸ್ವಕಾಲೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ತಿಷ್ಠಂತಿ, ನ ವಿಕೃತಿಮಾಪ್ನುವಂತಿ; ಅರ್ಥಪರಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ಅತ್ರ ಅನುಪಯೋಗಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋಪದೇಶೋ ನಿರರ್ಥಕ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ— ನಾತ್ರ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಸಪರಸ್ಯಯರೂಪಃ ಪರಿಣಾಮಾನ್ತರಲಕ್ಷಣೋ ವಿಕೃತಿಭಾವೋ ನಿವಾರ್ಯತೇ, ಕಿಂತು ಯದುಕ್ತಂ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ ತದೇವ ನಿವಾರ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ— ಪೂರ್ದ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಕ್ಷಾಃ ಇತಿ ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ ಬಹುಲಂ¹⁰⁰ ಇತಿ ತ್ರಿಮಾತ್ರಾದೇಶಃ. ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ಯವ್ಯಯಂ ಬಾ ಇತಿ ಬರ ಆಗಮನೇ ಇತ್ಯತೋ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ¹⁰¹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ಯುಷ್ಮದೇಕತ್ವೇ¹⁰² ಅಮೇ. ಅಯೋಲ್ಲಾ ಪಾ¹⁰³ ಇತಿ ಅಯಃ ಸರ್ವಲೋಪಃ. ತರ್ಬರೋಲ್ಬು ಪ್ಲೇಯಿ¹⁰⁴ ಇತಿ ಧಾತೋರನ್ವಯೋಪಲ, ದೀರ್ಘಃ¹⁰⁵ ಇತಿ ದೀರ್ಘೇ ಚ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ರಿ || 42 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಋವರ್ಣೇ ಳವರ್ಣೇ ಚ ಪರೇ ಸ್ವರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಯನದ ಋತು, ಆ ಋತುಕಾರಂ, ಮುನಿ ಋದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ಸ್ತ್ರೀ ಋತುಮತಿ, ಕ್ರತು ಋತ್ವಿಜಗ್ಗಿ, ಭ್ರಾ ಋಜುವಲ್ತು, ಪಿತೃ ಋಣಿ, ಋಷಿಗೆ ಋದ್ಧಿ, ರೈ ಋದ್ಧಂ, ಗೋ ಋಷಿಗೆ, ಗ್ಲಾ ಋಕ್ಷಪತಿ; ಎನ್ನ ಳಕಾರಂ, ಆತನ ಳಕಾರಂ. ಅಪ್ಲ ತಾರ್ಥೋಯಮಾ ರಮ್ಯಃ.

[A vowel retains its form before *ri*, *ri*, *lri*, *lri* following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋಕ್ತ ಳಕ್ತ ಋತು ತಸ್ಮಿ ರಿ ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೋ ನಿರ್ದೇಶ ಇತ್ಯಾಹ—ಋವರ್ಣೇ ಳವರ್ಣೇ ಚ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ರಿ ಇತಿ ಪರನಿಮಿತ್ತಮುಕ್ತಂ, ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಸ್ತು ಕಸ್ಯೇತಿ ನ ಜ್ಞೇಯತೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಕ್ರತ್ವತ್ ಇತಿ ಶಬ್ದಃ; ತಥಾಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಸ್ವರಸ್ಯೈವೇತಿ ನಿರ್ಣಯಃ. ತಥಾಪಿ—ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ಹಿ ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತ ಸತ್ಯಾಮೇವ ನಾಸತ್ಯಾಂ ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯಂ ಚಾತ್ರ ಯಗಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ವರವಿಷಯಕಮೇವ ನಾನ್ವಯಿಷಯಕಂ. ನ ಹಿ

ಋವರ್ಣೇ ಇವರ್ಣೇ ಚ ಪರೇ ಸ್ವರಾದನ್ಯಸ್ಯ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಸ್ತಿ ಅತಃ ಸ್ವ ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ಭವತಿ, ವಚನಪ್ರಮಾಣ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಹ-ಸ್ವರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತಿ. ಅತಃ ಏವ ¹ಅಕಾರಾತ್ಪ್ರಭೃತಿ ಔಕಾರಪಠ್ಯಂತಂ ಕ್ರಮೇಣೋದಾಹರತಿ— ಅಯನದ ಋತು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಇವರ್ಣಾಂತಃ ಶಬ್ದೋಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ನ ದರ್ಶಿತೋ ನ ವಿಶೇಷೋ'ಸ್ತಿ ಇತಿ ಇ ವರ್ಣೇ ಪರೇ ದರ್ಶಯತಿ—ಎನ್ನ ಇಕಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಏವಂ ಆ ಇ ಕಾರಂ, ಈ ಇ ಕಾರಂ, ಉ ಇ ಕಾರಂ, ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಕಾರಪಠ್ಯಂತಾನ್ಯದಾಹರಣಾನಿ ಉದಾಹರಣಿ ಅನಂತರಸೂತ್ರೇ ಪ್ಲುತ ಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ದರ್ಶಿತಃ. ಅಯಂ ತು ಅಪ್ಲುತಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಪ್ಲುತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದೇ || 43 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಕಾರಃ ಅವರ್ಣೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆ ಅರಸಂ, ಆ ಅಂಚೆ, ಮೃಡನಾ ಅರ್ಥೇಂದು, ಸತಿ ಯಾ ಆಯಲ್ಲಕಂ. ಐದಾತೋಃ ನಿಶ್ಚಿಷ್ಟಾವರ್ಣತ್ವಾತ್ ತತ್ರೈವ ಭವತಿ— ಆ ಐಶ್ವರ್ಯಂ, ಆ ಐಲಬಿಲಂ, ಆ ಔನ್ನತ್ಯಂ, ಆ ಔಗು.

[¹ retains its form before a, ā, au, or au following]

ನ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಪ್ತಮೀನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ'ಪಿ ಅವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಅವರ್ಣಃ ತದಾದಿಗ್ರಾಹಕೋ ನ ಭವತೀತಿ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ನಿರ್ದಿಶತಿ—ಅವರ್ಣೇ ಇತಿ ಆ ಅರಸಂ ಇತಿ. ಆತಂ ಅರಸಂ, ಅವಂ ಅರಸಂ, ಇತಿ ವಾ ವಿಗೃಹ್ಯ ಆದೀತ್ ³⁷⁰ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆದಾದೇಶಃ ; ಸಂಧಿಸಿ ವದ್ಭವಾಶ್ರಯಣೇನ ಆತಾವಯೋರಪಿ ಅದ್ವಯವತ್ವಾತ್. ಮೃಡನಾ, ಸತಿಯಾ ಉಭ ಯತ್ರಾಪಿ ಅದಃ ³⁷⁵ ಇತಿ ಪಾಕ್ಷಿಕೋ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ. ಆಯಲ್ಲಕಂ, ರಣರಣಕಂ ಅವಸಾಂ ವಿಶೇಷಃ, ಸೀಮನೋ ವಾ

ನನು ಚ ಅತ್ರ ವಿಧೌ ಐದಾತೋಕ್ತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ನ ಹಿ ಆಕಾರೋ'ವರ್ಣ ಮಾತ್ರೇ ಪರತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ, ಕಿಂತು ಐಕಾರೇ ಔಕಾರೇ'ಪಿ ಚ; ಆ ಐಶ್ವರ್ಯಂ, ಆ ಐಲಬಿಲಂ, ಆ ²ಐದೆ, ಆ ಐರಣೆ, ಆ ಐಕಿಲ್, ಆ ³ಔತ್ಕಟ್ಟಂ, ಆ ಔನ್ನತ್ಯಂ, ಆ ಔಗು, ಆ ಔಳಿ, ಆ ಔಡು, ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇಪಲಮ್ಭಾತ್. ನಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಬೋಧಕಂ ಅನುಶಾಸನಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಉಪಾಯಾಂತರಂ ವಾ ಅಸ್ತಿ ಇತಿಚೇ ಸ್ತ. ಅತಃ ಏವ ಯೋಗಾನ್ವಿಧೃಃ ನಾಪ್ಪಾರ್ವತಯಾ ವಚನೀಯಂ. ತಥಾಹಿ—ಏಕಾರಾದೀನಾಂ ಚ ತುಣ್ಣ್ಯಮಪಿ ಅರ್ಥಮಾತ್ರಾಕಾರವತ್ತಯಾ ಅಜ್ಞೇಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಪತದಸಾಮ್ಯದಾಯಿ ಕಂ, ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಯದಾಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಅಜ್ಞಾಪ್ತಮಧ್ಯಗತರೂಪಂ ಋವ ರ್ಣಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ ; ಅಜ್ಞಾಪ್ತಮಧ್ಯಗತಲಕಾರಂ ಋವರ್ಣಂ ; ಅಜ್ಞಾಪ್ತಪುರೋಗ ತಾಕಾರ್ಣ ಏಚಃ—ಇತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರಃ. ತಥಾ ಏಕಾರಾದೀನಿ ಸಂದ್ವಿಷ್ಟರಾಣಿ ಕಾ. [1-1-4] ಇತ್ಯೇತ್ರ ಸಂಧಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ ಸಂದ್ವಿಷ್ಟರಾಣಿ ಇತಿ ಅನ್ವರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪ. ತತ್ರ ಅಕಾರಸ್ಯ

ಇಕಾರೇಣ ಯೋಗೇ ಸತಿ ಏಕಾರಃ, ತೇನ ಚ ಏಕಾರಃ, ಉಕಾರೇಣ ಓಕಾರಃ, ತೇನ ಚ ಔಕಾರ ಇತಿ ಚತ್ವಾರೋಽಪಿ ಗೂಢಸನ್ನಿಕಾಃ. ಅತಃ ಏವ ಚ ತೇಷಾಂ ಕಣ್ವೋಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಂ ಕಣ್ವೋಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿಸ್ಥಾನಕತ್ವಮಿತಿ ನಿಬಂಧನಕಾರಃ. ಗೂಢಸನ್ನಿತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ವರಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರದ್ವಯೇ |

ಗುರು ದೀರ್ಘಂ ಗೂಢಸನ್ನಿಯನ ತೋಚ ನಾಲ್ಪಂ ||

ಕರಮಸೆದಿಕ್ಕುಂ ಪದೋ ||

ದರಂಗೆ ತಂಬಾಸಿಚಕ್ರಾಬ್ಬಸಮೇತಂ || ಇತಿ.

ಶಿಕ್ಷಾಕಾರಸ್ತು— ಏಚಃ ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ. ತೇಷಾಂ ಚ ದ್ವಯೇಂಶಾಃ : ಪಾರಸ್ಪತ್ಯ ಅಕಾರಾಃ ಪಾರ್ಸ್ವತ್ಯ ಇದುದೇದೋತಃ. ತತ್ರ ಏದೋತೌ ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ಪಾವರ್ಣೌ ಇತ್ಯಶ್ರುತಿಃ, ಏದೌತೌ ತು ವಿಗ್ಲಿಪ್ಪಾವರ್ಣೌವಿತಿ ಅರ್ಥಮಾತ್ರಾಕಾರಶ್ರುತಿಃ—ಆತ್ಮವಾಚಃ ಏವಂ ಸಮ್ಪ್ರದಾಯಾನುರೋಧಾತ್ ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರೇಷು ಪರೇಷು ಅವರ್ಣಪರತ್ವಂ ಅನವರ್ಣಿತಂ ನಿರ್ಣಯ ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ಪಾವರ್ಣೌ ಏವೋತೌ ವಿಹಾಯ ವಿಗ್ಲಿಪ್ಪಾವರ್ಣಯೋಃ ಏದೌತೋಃ ಪರತೋಽಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ವಿಧೀಯತ ಏವೇತ್ಯಾಹ— ಏದೌತೋಃ ಇತಿ. ಏದೋತೋಃ ಅವರ್ಣಃ ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ಪತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮೋ ನ ಭವತೀತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಪಾತಾಃ || 44 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಪಾತಾಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಪ್ಪಂಸಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಮೆ ಅರಲ್ದ ತಾವರೆ, ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣವಿಚಕ್ಷಣಂ, ಎಲೆ ಇದಲ್ತೆ ತುಹಿನತ್ತೋಣೀಧ್ರಂ, ಅಯ್ಯೋ ಇದೇಕಿಂತಾದುದು, ರಯ್ಯಮಾವುದೊ ಅದಹಿಂ, ಓಹೋ ಇರಲಿಂ ಪೆಟವಟಿ ಮೊಹಾತ್ಮ್ಯಂ, ಅಯ್ಯೋ ಇಂದ್ರಂಗೆ ಕೇಡಾಯ್ತು, ¹ಹೋಹೋ ನಿಮಗಮಿಂತಾಯ್ತೇ, ²ಎಂತೆಂತೋ ಆಃ ಕಬ್ಬ ಮೊಳ್ಳಿತಾಯ್ತು, ಏನೇನೋ ಓದಿನ ಪರಿ ಲೇಸು ಲೇಸು, ಎಡಹುಡನೋ ಅವನ ನೊಸಲಕ್ಕರಂ ತೊಡೆದುದು, ಮುತ್ತಿದನೋ ಇಂದು ಕೋಂಟಿ ಧೂಳಿಪಟ್ಟಂ, ನಿನಗೆಕ್ಕಮೆ ಅಬ್ಬ ಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ, ಸಿಂಗಮಕ್ಕಮೆ ಅಂಜೆಂ, ಆನಾ ಇಮ್ಮಡಿ ಯಾ ಎರಲ್ಪುದುರೆಯಾ ³ಇವ್ವೆರ್ ಗೈರಂಪ್ಪಿದುವಾ, ಪಾಲಾ ಅಮರ್ದಾ ಇನ್ನೇಂ, ಆನೆಯೋ ಆದ್ರಿಯೋ, ನಿಜ ಮನಃಪ್ರಿಯನಪ್ಪಿದನೋ ಅಗಲ್ದನೋ, ಆತನೇ ಇಂದ್ರಂ, ಆತನೇ ಈತಂ, ⁴ ಈತನೇ ಈವಂ.

ನಿಪಾತಾ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಕ್ಕಟಕ್ಕ ⁵ಟಂತಾದುದೇ, ಅಹಡೆಂದಟ್ಟಳ್ ನೀತೆ.

[Particles retain their form before a vowel following.]

ಓಹೋ. ² ಆಃ ಎಂತೆಂತೋ. ³ ಈವ. ⁴ ಈತನೇ. ⁵ ಟಂತಾ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಿಧೀಯಮಾನೇ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಲಕ್ಷಣೇ ಕಾರ್ಯೇ ಕಿಮಪಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ಸಾಕ್ಷಾದುವಾತ್ಮಂ, ನ ವಾ ಅನುವೃತ್ತಮಸ್ತಿ ; ತಥಾಪಿ ಅರ್ಥಾದವಗ ಮೃತೇ ತಥಾಹ—ನಿಪಾತಾನಾಂ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ವಿಧೀಯತೇ. ಪ್ರಕೃತಿಭಾವತ್ವ ಸನ್ನಿಹಾರ್ಯ ನಿಷೇಧರೂಪಃ, ಸನ್ನಿಹಾರ್ಯಂ ಅನುಜ್ಞಾತಮೇವ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಸ್ಥಾಯಿತ್ಯಾತ್. ನಿಷೇ ಧತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪೂರ್ವಕಃ ; ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾಯೋಗಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ನಿಮಿತ್ತಪೂರ್ವ ಕಾ ; ಅಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವಾತ್. ನಿಮಿತ್ತೇನ ಚ ಸ್ವರೇಣೈವ ಭವಿತವ್ಯಂ ನಾನ್ಯೇನ ; ನಿಪಾತಾನಾಂ ಸ್ವರಾಂತಯಾ ಸ್ವರೇಷು ಪರೇಷ್ವೇವ ಸನ್ನಿಹಾರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೇಃ.

ನ ಚ ವ್ಯಜ್ಞಾನಾಂತತಯಾಪಿ ಕೇಚನ ಶಬ್ದಾಃ ಕರಮ್ಬಾದಿಷು ನಿವಾತ್ಯಂತ ಇತಿ ಕಥಂ ನಿಪಾತಾನಾಂ ಸ್ವರಾಂತತಾನಿಯಮ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ತೇಷಾಂ ನಿಪಾತ ಸಂಜ್ಞಾಭಾವಾತ್ ; ಎಮಾದಿಗಣಪರಿತಾನಾಮೇವ ಅತ್ರ ನಿಪಾತಪದೇನ ಉಪಾದಾನಾತ್

ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಅತ್ರಾಪಿ ವಿಸರ್ಜನೀಯಾಂತಾಃ ಕೇಚಿತ್ಸನ್ನಿತಿ ಕಥಂ ಸ್ವರಾಂತ ತೈಕಾಂತ ಇತಿ. ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಂಚಿತ್ ಸ್ವರತತ್ವಾತ್ ಅಸ್ತು ವಾ ತಸ್ಯ ಅ ಸ್ವರತ್ವಂ. ತಥಾಪಿ ತೇಷು ಕಾರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಹಿ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ವರವಿವರ್ಯವೇತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್—ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಅರಮೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಶ್ಚ ಏತೇ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಸ್ತಾವ ಇತಿ ಅತ್ರ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಅರ್ಥೋನುಸಂದೇಯಃ ಇರಲಿಂ ಇತಿ. ಇರ್ ಧಾತೋಃ, ಕರ್ತರಿ ಯುಷ್ಮದನೇಕತ್ವೇ ಇರಪ್ರತ್ಯಯೇ, ಇನ್ಮ 167 ಇತಿ ತಸ್ಯ ಇಮಾದೇಶೇ ಪ್ರಾಕೃಪ್ರಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್ 169 ಇತಿ ಇಮಃ ಪ್ರಾಕ್ ಲಲಿ ಚ ಸತಿ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಮಾ ತಿಷ್ಠತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ತೊಡೆದುಮೆ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗೋಯಂ, ಕೃತಿ ವಾ 131 ಇತಿ ಪಡುಧಾತೋಃ ಅನುಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕತ್ವಾತ್ ಲಲಾಟಲಿಪಿರ್ಲು ಪ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಓ ನಿಪಾತೇ || 45 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವರ್ಣೋ ನಿಪಾತಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆತನ ಎ, ಅವಳ ಎ, ಆತನ ಎ ತೋರ ತೊಡೆಗಳ್, ಕಂತುವ ಆ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನೀತಂ ಮುಖಿದಂ, ಸತಿಯಾ ಆ ಕಣ್ಣ ಬೆಳಗು ಬೆಳಗಿದುದಿಳೆಯಂ, ಎನ್ನಾ ಉಃ ಪಾಪಫಲಂ. ಅ ಇತಿ ಕಿಂ ? ವನಿತೆಗೆಯುಃ ಇಂತು ಪೋದುವೇ ತನುಮನೆಗಳ್, ಗ್ಲಾ ವಾಃ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಂ ನಭೋಮಂದಿರ ದೊಳ್. ನಿಪಾತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬುಧರ್, ಸುರರ್. ಅನಿಪಾತಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ.

[A and & retain their form before a vowel following when it is a particle]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ನಿಪಾತಪದಂ ನಿಪಾತಸ್ವರಪರಂ. ನ ಹಿ ಅವರ್ಣಸ್ಯ ವ್ಯಜ್ಞನೇ ಪರೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮಸ್ತಿ ; ಯದ್ವಾಧಕಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಉಪದಿಶ್ಯೇತ ಇತ್ಯಾತ್—ನಿಪಾತ

ಸ್ವರೇ ಇತಿ ಆತನ ಎ ಯಕ್ ನ ಭವತಿ. ಕಂತುವ ಆಃ ಉಪ್ ನ ಭವತಿ ಎನ್ನು ಉಃ ವಕ್ ನ ಭವತಿ. ಅನಿಪಾತಾರ್ಥ ಇತಿ, ನಿಪಾತಾನಾಂ ಪುರೈಃ ಸಿದ್ಧತ್ವದಿತಿ ಭಾವಃ.

ಅತ್ರ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಕೃಚಿತ್ ತ್ವ ನಿಃ ಎಃ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅವಧಾರಣವಾಚಿನಿಪಾತೇ ಪರೇ ಕೃಚಿತ್ ಯಗಾಗಮೋಬ್ಧೀಕ್ರಿಯತೇ . ತನ್ನಯ, ತನ್ನಯೆ; ನಿನ್ನಯ, ನಿನ್ನಯೆ, ಎನ್ನಯ, ಎನ್ನಯೆ; ಇತಿ ತ್ವಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ನಯನದೊಳಮೆದೆಯೊಳಂ ನಿ |

ನ್ನಯ ರೂಪಿದ್ದಪುದು ನಿನ್ನ ಮಾತಿರ್ದಪುದೆ ||

ನ್ನಯ ಕಿವಿಯೊಳಗಿನಸುತ ಕೇಳ |

ವಿಯೋಗಮೆಂತಾದುದಯ್ಯ ಎನಗಂ ನಿನಗಂ || ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ || 46 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ ಅಕಾರಾಂತಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಸ ಅಡಕೆ, ಪೊಸ ಆನೆ, ಎಳ ಅಂಚೆ, ಪೊಟ ಅಡಿ, ಬಳ ಆಳ, ಪಟ ಅಲಗು. ಪೊಸತ್ವಾದಿರಿತಿ ಕಿಂ? ಬಳ್ಳಾಕಳ, ಎಲ್ಲಂಗನೆಯರಿ. ಆ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪೊಸತಡಕೆ, ಪಟದಲಗು.

ಪೊಸತು, ಪೊಟಗು, ಬಳಗು, ಪಟದು, ಎಳದು, ಇತಿ ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ.

[Posatu and such words (see above) ending in a retain their form before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ ಅರಸ್ವಾದ್ಯಂತರ್ಗಣಃ ಅಕಾರಾಂತ ಇತಿ. ಯದ್ಭವಿ ಅನಂತರಸೂತ್ರಾತ್ ಅನುವರ್ತಮಾನೇನ ಅ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಮಾಣಃ ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ ಯೇನ ವಿಧಿಃ ²⁸ ಇತಿ ಅವರ್ಣಾಂತ ಇತ್ಯೇವ ಭವತಿ ನ ತು ಅಕಾರಾಂತ ಇತಿ, ತಪರಕರಣಾಭಾವಾತ್; ತಥಾಪಿ ಪೊಸತ್ವಾದೌ ದೀರ್ಘಾದ್ಯಭಾವಾತ್ ಅಕಾರಾಂತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ.

ನ ಚ ಪೊಸತ್ವಾದೀನಾಂ ಪಶ್ಚಾದ್ವಾನಾಮಪಿ ಉಕಾರಾಂತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಅಕಾರಾಂತ¹ತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅರಸ್ವಾದೀನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ಪರಪದೇ ³² ಇತ್ಯನೇನ ಸಮಾಸೇ ದುಲೋಪೇ ಸತಿ ಅದಂತತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ. ಅತ ಏವ ತೇಷಾಂ ಅರಸ್ವಾದೌ ವಾಕಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ ³³ ಇತಿ ಉಪಾಂತೈ ಸ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಲೋಪಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇರದೆ || 47 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದೆ ಇತಿ ಅವಿಭಕ್ತಿಗೋಯಂ ಸಪ್ತಮಿನಿದೀಶಃ. ಅದೆ ಶಬ್ದೇ ಪರೇ ಇರಿ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಅಕಾರಾಂತೋ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

¹ ತ್ವಂ ವೇತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ ಅದೆ, ಇರದೆ. ಅದೆ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀನಿರಿಲ್ಲಿ. ಅ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇರದೆ. ಇರ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಂ.

[The root *ir* ending in *a* either combines with *ade* following or retains its form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದೇತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೇ 182 ಇತ್ಯನೇನ ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಕಾಲಕ್ರಿಯಾವಾಚಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಅದೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋಗೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರತ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಅದೆ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಾತ್ರಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಹ-ಅನಿಭಕ್ತಿ ಕೋಯಂ ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದೇಶಃ ಇತಿ ಅಕಾರಾಂತಃ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇರಃ 183 ಇತ್ಯನೇನ ಇರಧಾತೋಃ ವಿಭಾಷಯಾ ಅಗಾಗ ಮೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತದವಸ್ಥಾಯಾಂ ಇರ ಧಾತುಃ ಅಕಾರಾಂತೋ ಧರ್ವಾ ವಾ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಂ ಭಜತಿ : ಇರ ಅದೆ, ಇರದೆ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅದೇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಏವ ವಿಹಿತೋ ಸಾನ್ಯತ ಇತಿ ಧಾತೂಪಸ್ಥಿತಿಃ, ಅಕಾರಾಂತತ್ವಂ ಚ ಅಗಾಗಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾಸ್ತಿ ; ಅಗಾಗಮಶ್ಚ ಇರಧಾತೋರೇವ ನಾ ನೈಸ್ಯೇತಿ ಅತ್ರ ನೇರಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ , ಅಕಾರಾಂತೋ ಧಾತುಃ ಅದೇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಇರಧಾತುರೇವ ಭವತಿ ತಥಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಇರಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮಿತ್ಯಾಹ--ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರಿದಲಿ || 48 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಕರೆ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಅಲೆಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ. ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರೆ ಅಲೆ, ಕರೆಯಲೆ ; ಕರೆ ಅಲಿಂ, ಕರೆಯಲಿಂ ; ಕರೆ ಅಲೊಡಂ, ಕರೆಯಲೊಡಂ. ಕರೆ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಗೆಯಲೆ, ಬಗೆಯಲೆ. ಅಲಿತಿ ಕಿಂ ? ಕರೆಯದೆ.

[*Kare* either combines with *al* following or retains its form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಲೆಗ್ರಹಣಂ ತಿಷ್ಠಕೃತ್ಸಾಧಾರಣಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಪದಂ ತು ಕೃತಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯದ್ವ್ಯಾತನಪರಂ, ನ ತಿಷ್ಠಾದೇಶವ್ಯಾವರ್ತನಪರಂ ; ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಉದಾಹರಣಂ ಉಭಯಧಾಪಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಕರೆ ಅಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಅಭ್ಯದ್ವಯಂ ತಿಬಃ ಅಪರದ್ವಯಂ ತು ಕೃತ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಡಾದಿಃ || 49 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗಡಾದಿಃ ಅಣಮಾದ್ಯಂತರ್ಗಣಃ. ಗಡಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀನಲ್ಲದೆ ಅವನಧಿಕನಿಃಕೆಯೋಳೆ ಜಿನೆಪಾ, ನೀನಲ್ಲದವನಧಿಕನಿಃಕೆಯೋಳೆ ಜಿನೆಪಾ ; ತಾಂ ಗಡ ಅಂಗಜಂ ಗಡ ಅಶೋಕಶರಂ ಗಡ

ಅಂಚೆಯುಂ ಗಡಾ, ತಾಂ ಗಡಂಗಜಂ ಗಡಶೋಕಶರಂ ಗಡಂಚೆಯುಂ ಗಡಾ;
ಚಕ್ಕನೆ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಖಿದುವು, ಚಕ್ಕನಿಲ್ಲಿ ಪಾಖಿದುವು. ಗಡಾದಿರಿತಿ ಕಿಂ? ಬೇ
ಉಟ್ಟುದು, ಪಿರಿದಾದುದು.

ಗಡ, ಗಳ; ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲದೆ; ಆಗಡ, ಈಗಡ,
ಪೊತ್ತಡ; ತಡಬಡ; ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ; ಅವಹ, ಬಯಕ್ಕೆ, ಬಯಕೆ;
ಭೋಕನೆ, ಚಕ್ಕನೆ, ಭೋರನೆ, ಪಯ್ಕನೆ, ಬಯ್ಕನೆ, ಪಾವನೆ, ಪಾವಗೆ;
ನೆಟ್ಟನೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ, ತೊಟ್ಟನೆ, ತೊಟ್ಟಗೆ, ¹ಆಯ್ಕನೆ, ಆಯ್ಕಗೆ; ಗಿಱ್ಕನೆ, ಗಿಱ್ಕಗೆ,
ತಿಱ್ಕನೆ, ತಿಱ್ಕಗೆ; ತಿಟ್ಟನೆ, ತಿಟ್ಟಗೆ; ಸುಮ್ಮನೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ; ಬಿಮ್ಮನೆ, ಬಿಮ್ಮಗೆ;
ಮೆಲ್ಲನೆ, ಮೆಲ್ಲಗೆ; ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ, ತಣ್ಣನೆ, ತಣ್ಣಗೆ; ನುಣ್ಣನೆ, ನುಣ್ಣ
ಗೆ; ಡೊಕ್ಕನೆ, ಡೊಕ್ಕಗೆ; ಪಕ್ಕನೆ, ಪಕ್ಕಗೆ—ಇತಿ ಗಡಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Gada and words classed with it (see above) either combine with
a vowel following or retain their form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ನಮೇತತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ || 50 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಶ್ಲೋಕಃ ಛಂದೋಬದ್ಧಂ ಕಂದ್ರವೃತ್ತಾದಿ. ತಸ್ಯಾರ್ಥಂ
ಸಮಭಾಗಃ ಸ್ವರಾಂತಂ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ
ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ ||

ಕಂ || ದೇವಾ ಕೇಳ ಬಿನ್ನವಿವೆಂ |

ಶ್ರೀವೀರಜಿನೇಂದ್ರಸಮವಸರಣಂ ಬಂದಿ ||

ಆವಾಸದ ಪಿತ್ತಿಲ ವನ |

ದೋವರಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿತಖಿಲಸುರಗಣಸಹಿತಂ ||

ಪಕ್ಷೇ-ಸಮವಸರಣಂ ಬಂದಿ || ಯಾವಾಸದ.

ಕಂ || ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲವರ್ಕ್ಕಿಯ |

ತಿಟ್ಟಂ ಬಲಿದತನು ಪೂಸರಂಗಳನಿಸಲಾ ||

ಉಬ್ಬಿಗೆ ಕೂಬ್ಬಿದ ಪೆಣ್ಣಂ |

ತೆಬ್ಬಿದೊಡದುಬ್ಬು ನಿಲ್ಲಮಿಂತಿದು ಸುಖಮೇ ||

ಪಕ್ಷೇ-ನಿಸಲಾ || ಯುಬ್ಬಿಗೆ.

ಶ್ಲೋಕ ಗ್ರಹಣಂ ಗದ್ಯಾದೌ ಮೂಘಾದಿತಿ.

[A vowel at the end of a half s'loka optionally retains its form before a vowel following]

¹ ಅಯ್ಕನೆ, ಅಯ್ಕಗೆ. ² ಗಳೆ, ³ ಗ್ರಹಣಾದ್ಗದ್ಯಾದೌ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ ಅದೆ, ಇರದೆ. ಅದೆ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀನಿರಿಲ್ಲಿ. ಅ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇರದೆ. ಇರ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಂ.

[The root *ir* ending in *a* either combines with *ade* following or retains its form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದೇತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೇ 182 ಇತ್ಯನೇನ ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಕಾಲಕ್ರಿಯಾವಾಚಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಅದೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋಗೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರತ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಅದೆ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಾತ್ರಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಹ-ಅನಿಭಕ್ತಿ ಕೋಯಂ ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದೇಶಃ ಇತಿ ಅಕಾರಾಂತಃ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇರಃ 183 ಇತ್ಯನೇನ ಇರಧಾತೋಃ ವಿಭಾಷಯಾ ಅಗಾಗ ಮೋ ವಿಧೇಯತೇ. ತದವಸ್ಥಾಯಾಂ ಇರ ಧಾತುಃ ಅಕಾರಾಂತೋ ಧರ್ವ ವಾ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಂ ಭಜತಿ : ಇರ ಅದೆ, ಇರದೆ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅದೇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಏವ ವಿಹಿತೋ ಸಾನ್ಯತ ಇತಿ ಧಾತೂಪಸ್ಥಿತಿಃ, ಅಕಾರಾಂತತ್ವಂ ಚ ಅಗಾಗಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾಸ್ತಿ ; ಅಗಾಗಮಶ್ಚ ಇರಧಾತೋರೇವ ನಾ ನೈಸ್ಯೇತಿ ಅತ್ರ ನೇರಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ , ಅಕಾರಾಂತೋ ಧಾತುಃ ಅದೇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಸ್ಪತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಇರಧಾತುರೇವ ಭವತಿ ತಥಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಇರಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮಿತ್ಯಾಹ--ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರಿದಲಿ || 48 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಕರೆ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಅಲೆಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಸ್ಪತಿ. ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರೆ ಅಲೆ, ಕರೆಯಲೆ ; ಕರೆ ಅಲಿಂ, ಕರೆಯಲಿಂ ; ಕರೆ ಅಲೊಡಂ, ಕರೆಯಲೊಡಂ. ಕರೆ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಗೆಯಲೆ, ಬಗೆಯಲೆ. ಅಲಿತಿ ಕಿಂ ? ಕರೆಯದೆ.

[*Kare* either combines with *al* following or retains its form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಲೆಗ್ರಹಣಂ ತಿಷ್ಠಕೃತ್ಸಾಧಾರಣಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಪದಂ ತು ಕೃತಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯದ್ವ್ಯಾತನಪರಂ, ನ ತಿಷ್ಠಾದೇಶವ್ಯಾವರ್ತನಪರಂ ; ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಉದಾಹರಣಂ ಉಭಯಧಾಪಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಕರೆ ಅಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಅಭ್ಯದ್ವಯಂ ತಿಬಃ ಅಪರದ್ವಯಂ ತು ಕೃತ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಡಾದಿಃ || 49 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗಡಾದಿಃ ಅಣಮಾದ್ಯಂತರ್ಗಣಃ. ಗಡಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಸ್ಪಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀನಲ್ಲದೆ ಅವನಧಿಕನಿಃಕೆಯೋಳೆ ಜಿನೆಪಾ, ನೀನಲ್ಲದಾವ ನಧಿಕನಿಃಕೆಯೋಳೆ ಜಿನೆಪಾ ; ತಾಂ ಗಡ ಅಂಗಜಂ ಗಡ ಅಶೋಕಶರಂ ಗಡ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನುಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯನುಕರಣಂ. ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಅನ್ಯದ್ವಾ ಸ್ವೋಕ್ತಂ ಪರೋಕ್ತಂ ವಾ ಯತ್ ಪುರಾ ಉಕ್ತಂ ಅನೂದ್ಯತೇ ತತ್ ಅನುಕರಣಂ. ತಚ್ಚ ಅನನ್ತರೋತ್ತರಯೋಗೇ ವಿಕೃತ್ಯಾ ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಕಧನಾತ್ ಅತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿ ಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ಸ್ವರಾಂತಮಾತ್ರಂ ಉಪಸಬ್ಧೋಪೇತಮಿತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾಂತಂ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಯಕ್ಷೋ ಯಾದೃಶಸಾದೃಶೋ ಬಲಿಃ ಇತಿ ವಿಸರ್ಜನೀಯಾಂತಮಿದಂ ; ತಥಾಪಿ ಲುಬನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ⁸¹ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಸರ್ಜನೀಯಲೋಪೇ ಸ್ವರಾಂತತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಸಮುಣೋ ಅಮೋಹವಯುಣೋ ಇತಿ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಸ್ವರಾಂತತ್ವಂ.

ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನುಕರಣಂ ಇತಿ ಏಕಯೋಗಕರಣಂ ಲಭು ಭವತಿ , ತಥಾಪಿ ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ ⁸² ಇತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುಕರಣಪದಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಪೃಥಕ್ಕರಣ ಮಿತ್ಯಾಹ—ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ || 52 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಕೃತ್ಯಾ ಅಕಾರಾಂತಂ ಅನುಕರಣಂ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಸ್ತತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಂಭೈರ್ವಿನಾ ಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಸ ಧರ್ಮ ಎಂ |
ದಂಭೋಜಗರ್ಭ್ಯಂ ನುಡಿದಂ ಸುಮಾರ್ಗಮಂ ||

ಮೂಲಸ್ಯ ನಾಶೋ ಬಲವದ್ವಿರೋಧ ಎಂ |
ದೀಲೋಕದೊಳ್ ಪೇಟ್ಟುರಿದೇನನರ್ಥ ¹ಮೋ ||

ಅದಿತಿ ಕಿಂ? ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರು ಎಂಬುಕ್ತಿಗೆ, ವರ್ಣಾ ನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರುವೆಂಬುಕ್ತಿಗೆ.

ವಿಕೃತ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ?

ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ ಎನುತೆ ವಿ |
ದಾಂರಮಣಂಗೆಯಿಗಿ ನುತಿಸಿದಂ ಪಲತೆಹದಿಂ ||

ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷನುತೆ ವಿ |
ದಾಂರಮಣಂಗೆಯಿಗಿ ನುತಿಸಿದಂ ಪಲತೆಹದಿಂ ||

ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಕ್ರೃತಿಃ ವಿಕಾರ ಆವೇಶಃ ತಯಾ. ವಿಕೃತ್ಯಾ ಅದಂತತಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಅನುಕರಣತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಯೋಗಾನ್ತರಕರಣಂ ಅನರ್ಧಕಂ ಸತ್ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟಂ ಸೂಚಯತಿ. ನಾತ್ರ ಪ್ರಾರ್ಥನತ್ ವೈಭಾಷಿಕಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ ; ಕಿನ್ತು ನಿತ್ಯ ಏವ. ಅನರ್ಧಕಾನಿ ವಚನಾನಿ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟಂ ಸೂಚಯಂತಿ ಇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಾತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಾನ್ನ ಉಲಯಳತಟೋನವ್ಯಯಸ್ಯ
ಲಿಬ್ಗಾನ್ತ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ || 53 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ ಸ್ವರಾತ್ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಅನವ್ಯಯಸ್ಥಾನಾಂ ಲಿಬ್ಗಾನ್ತ್ಯಾನಾಂ ನಉಲಯಳತಟಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆನ್ + ಅಂ, ಬೆನ್ನಂ. ಏವಂ ಎನ್ನಂ, ಪೊನ್ನಳ್ಳಂ, ಕಿ ಸುವೊನ್ನಂ, ¹ಚೆಂಬೊನ್ನಂ, ಪೆಣ್ಣೊಳ್ಳತ್ತು, ಮಣ್ಣಿದು, ಕಣ್ಣೊಳ್, ಅಲರ್ಗಣ್ಣೊಳ್, ನಿಡುಗಣ್ಣಾಲಿ, ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ, ²ಪುಲ್ಲೊಳ್, ಬಿಲ್ಲಿದು, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಂ, ಕುಡುವಿಲ್ಲನೊಳ್, ಮೆಯ್ಯೊಳ್, ಕಯ್ಯೊಳ್, ಪೊಯ್ಯ, ನಾಲ್ಯಯ್ಯಂ, ನಿಡುಮೆಯ್ಯಂ, ಬೆಳ್ಳಡಕಿಲ್, ಮುಳ್ಳೊತ್ತಿತ್ತು, ಕಳ್ಳುಣಿ, ³ತೆಳ್ಳೊಳ್ಳೊಳ್, ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳ್, ಕಿತ್ತಡಕಿಲ್, ನಟ್ಟಡವಿ, ನಟ್ಟರುಳ್.

ಹ್ರಸ್ವಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಾನಂ, ಗೋಣಂ, ಕೋಲಂ, ಬಾಯಂ, ಬಾಳಂ, ಆತಂ, ಓಟಂ. ಆದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಶರಣರ್, ಪವಣಿಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಣಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ವೈಷ್ಣವನಾದಾವಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್. ಲಿಬ್ಗಾನ್ತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ವನಂ, ಪಣಂ, ಜಲಂ, ನಯಂ, ಗಳಂ, ಸುತಂ, ಪಟಂ. ನಉಲಯಳತಟ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಡಂ, ಸುಡಂ, ಉಗಂ, ಮಿಗಂ. ಅನವ್ಯಯಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ⁴ದಲಿವಂ, ಪಳವಂ, ಹೋಹೋ ಪಳ್ಳಳವಂ ಜಗದ್ವ್ಯತಿಕರಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಂ ಜಿನಂ.

[The final n, n, l, y l, t or ti, of the crude form of monosyllabic words which are not indeclinables, when preceded by a short vowel, are doubled before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ನಕಾರಾದೀನಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ಹಿ ವಿಧೇಯಃ. ಸ ಚ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ತೇಷಾಂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತೋ ಮಾಭೂದಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ—ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಇತಿ. ಏವಂ ಚ ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ ²⁷ ಇತ್ಯನೇನ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಪರೇಷಾಮೇವ ತೇಷಾಂ ನಾನೈಷಾಮಿತಿ ಭವತಿ. ಏವಮಪಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಧ್ರಸ್ವಾತ್ ಪರೇಷಾಮಪಿ ಸ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಪ್ರಸ್ತೋ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ—ಆದೇಃ ಇತಿ. ಆದಿಭೂತೋ ಯೋ ಹ್ರಸ್ವಃ ತಸ್ಮಾದೇವ, ನ ತು ಅನಾದೇರಿತಿ ಏವಂ ಚ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಕಾ ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ಎಫ, ಉಃ, ಇತ್ಯಾದಯಃ ತವಿವ ಗೃಹೈರೇ ; ನ

వృక్షాదునికా బో, క, ఇత్యదయః. తదర్థం ఆదిరపి విశ్వ్యతే-స్వరాణాం ఇతి : స్వరాణాం ఆదిభూతం యో హ్రస్వః తస్మాదేవేతి ఏవం ఛ అకారాదీనా మేవ శబ్దానాం గ్రహణం శ్చ్యుత్, న హి అకారవృత్తిరేకేణ స్వరాణాం ఆదిరన్యో స్మితి హ్రస్వగ్రహణం అనర్థకం ఛ శ్చ్యుత్, న హి స్వరాణామాదిః దిలభః ప్లుతం వాస్తి, అకారస్యేవ తదాదిత్వాత్ ఇతి జీతే —నాత్ర స్వరాణామాదిరితి మాతృ కాపాతాపేక్షం ఆదిత్వం వివక్షితం, యేన అకారాదీనామేవ గ్రహణం హ్రస్వగ్రహణానర్థక్యం ఛ శ్చ్యుత్ కిన్తు శబ్దస్వరూపేషు సతాం స్వరాణాం ఆదిః యో హ్రస్వః తతః ఇత్యేమి వివక్షితత్వాత్. వివక్షాయత్తా హి శబ్దానాం అర్థవత్తా అత ఏ వాత్ర ప్షి, ఛ నిధానరణే, యథా గవాం కృష్ణా ఇతి అత ఏవ ఛ స్వరాణా మాదేః ఇతి వ్యస్తతయా నిర్వచనం, నిధానరణే ప్ష్యాయః సమాసాభివాత్. న హి గవాం కృష్ణ ఇత్యత్ర గోకృష్ణ ఇతి ప్రయోగః ప్ష్యయత్తాత్ (శా. 2-1-43) ఇత్యనుశాసనేన విశేషయత్తమన్తరా సమ్మన్ధమాత్రవిహితాయా ఏవ ప్ష్యాయః సమాసవిధిః, న తు యత్త ప్ష్యాయః స్వరాణామితి ఇయం ఛ యత్త ప్షి, నిధానరణే ఛ కా. 2-1-36) ఇతి విశేషయత్తప్రాప్తత్వాత్ అన్యథా లాభవాత్ స్వరాదేః ఇతి సమస్తతయేవ నిర్దిశ్యేత ఇత్యేవం సర్వ మాకలయ్యాశ్చ-స్వరాణాం ఇత్యాది

నను వన పణాదిశబ్దగతనకారాదీనాం ద్విభావే వో మా ప్రసాక్షక్షిణితి లిబ్ధి న్త్యస్మితి విశేషణముపాత్తం తథా ఛ ద్విభావభావో నకారాద్యే లిబ్ధి న్త్యా లుక్త లక్షణహ్రస్వత్ పరాశ్చేతి విశేషణద్వయపర్యాలోచనాయాం తథావిధాః శబ్దా ఏకస్వరా ఏవ పర్యవస్యన్తి. న హి అనేకస్వరత్వే లిబ్ధిన్త్య నకారాదీనాం ఆ దిస్వరపరత్వం ఘటతే. తథా ఛ కథమిదం స్వరాణామితి బహువచనం? నిధాన రణేపి అనేకాసు గోకృష్ణేషు సతీష్వేవ గవామితి బహుత్వనిర్దేశం ఘటతే ఇతి జీతే —నాత్ర స్వరాణామిత్యనేన లక్ష్యభూతశబ్దానాం బహుత్వరత్వం అభిప్రాయం, అసన్యావితత్వాత్ కిన్తు అనేకస్వరా యే శబ్దః శరణ్, పవణ్, పరల్, కౌరల్, ముగుళ్, పుగుళ్, ఇత్యాదయః, తత్ర స్వరాణాం అన్త్యత్ హ్రస్వత్ పరేషాం నకా రాదీనాం ద్విభావే న భవతి ఇత్యేవ తాత్పర్యం.

న ఛ ఏవం పడిపో, బిడుగణ్, కుడువీల్, నిడుమేయ్, ఇత్యాదీనాం అనేక స్వరాణాం శబ్దానాం నకారాదేః ద్విభావే న శ్చ్యుత్, ఆదిహ్రస్వస్వరపరత్వాభావా త్—ఇతి వాచ్యం. సమేషామపి ఏషాం అనేకస్వరత్వం సమాసాపేక్షవేన, న వ్యాసాపేక్షం. లుత్తరపదాపేక్షయా తు సమేష్యమి శబ్దా ఏకస్వరా ఏవ ఏక త్వే తు తస్యేవ ఆదిత్వం అన్త్యత్వం ఛ, ఆద్యన్తవదేకస్మిన్ (పా. 1-1-21) ఇతి వ్యవహేయద్వినాత్ న ఛ సమస్తం పదం సర్వథా ఏకం భవతి, కథంబిద్ధౌకపద్యం సమాస ఇతి వచనాత్—ఇత్యభిప్రేత్య వ్యస్తం సమస్తం ఛ లుదాకృత్య దర్శయతి— బిన్నం ఇత్యాది బిన్నం, ఎన్నం బిన్, ఎన్, ఇత్యేతాభ్యం కర్మాణి అమ్. పౌన్న ఙ్. పదద్వయమిదం. లుళ్ళశబ్దోయం తద్వతి రూఢః. కిసువోన్నం, జింబోన్నం.

ಕೇಚ್ಚನೇ + ಪೂರ್ವ ಆವಂಗೆ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ, ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಽಪೈಕಾ
ರ್ಥೇ 333 ಇತಿ ಉಪಾನ್ತ್ಯಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ, ಕೇಚ್ಚನೇ ಚ ತಾಮ್ರ ಮೇ 341 ಇತಿ
ಮಕಾರಾದೇಶೇ, ಏಕತ್ರ ಎತೇಸುರ್ಬೇಮಶ್ಚೋರಯಾದಿಷು ಚ 313 ಇತಿ ಎಮ ಇಸ್ವರ
ದೇಶೇ, ಅಪರತ್ರ ಕೇಮೇ ಕಶ್ಚೋರ ವಾ 312 ಇತಿ ಕಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೇ, ಉಭಯತ್ರಾಪಿ
ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ವಿನಾದೇಶಾತ್ 32 ಇತಿ ಪಕಾರಸ್ಯ ವಕಾರಾದೇಶೇ, ಅಬ್ಬ ಹುವ್ರೀಹೇಃ 327
ಇತಿ ಸಮಾಸಾನ್ತೇಽಪಿ ಚ ಸತಿ, ಸಿದ್ಧಮಿದಂ ದ್ವಯಂ ನಿಡುಗಣ್ಣಾಲಿ. ನಿಡಿದು + ಕಣ
ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ, ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ 333 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉಪಾನ್ತ್ಯಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ,
ಕಿಂಚಿತ್ ಕುರ್ದ್ಯವೈಜ್ಞಾನೇ 340 ಇತಿ ಕುರಾಗಮಃ ಕುಡುವಿಲ್ಲನೋಳ್ ಕೊಂಕು + ಬಿಲ್
ಆವಂಗೆ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ, ಕೊಂಕೋಃ ಕುಡುಃ 372 ಇತಿ ಕುಡ್ವಾವೇಶಃ. ನಿಡುಮೆಯ್ಯಂ
ನಿಡುಃ ಕುರಾಗಮಃ. ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕಿತ್ತಡಕಿಲ್ ಸರ್ವತ್ರ ಕಿಟಸ್ತಃ 377 ಇತಿ ತಕಾ
ರಾದೇಶಃ. ನಟ್ಟಡವಿ. ನಟ್ಟುರಳ್. ನಡೋದೋಲವ್ವು 388 ಇತಿ ಟಕಾರಾದೇಶಃ

ಸೂತ್ರಂ || ನೆಯುಯ್ಸುಯ್ಯಯಃ || 54 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನೆಯ ಇತ್ಯೇತದಾದೀನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಯಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿ
ಭಾವೋ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಯ + ಅಲ್, ನೆಯ್ಯಲ್. ಏವಂ ಉಯ್ಯಲ್, ಸುಯ್ಯಲ್,
ಬಯ್ಯಲ್. ಪ್ರತಿಷೇಧಾಪನಾದೋಯಂ.

[The y of the verbal roots *ney*, *uy*, *say*, *bay*, is doubled before a vowel following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನೆಯ್ ತನ್ಮುಸನ್ತಾನೇ, ಉಯ್ ನಯನೇ, ಸುಯ್ ಉಚ್ಛಾಸ್ಯಸೇ, ಬಯ್
ಆಕ್ರೋಶೇ.

ಯದ್ಯಪಿ ಏಷಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ; ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಕೃತಿ⁶²
ಇತ್ಯನೇನ ಕೃತಿ ಪರೇ ಧಾತುನಾಂ ನಕಾರಾದೇಃ ದ್ವಿಭಾವೋ ನಿಷೇತ್ಸ್ರೋತೇ, ಯೋ ವಾಲಿ⁶⁴
ಇತಿ ಅಲಿ ಪರೇ ಯಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯ ಏಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ತದಪವಾದಕತ್ವಾತ್ ಅಯಂ ಬಾಧ
ಕಬಾಧನ ಇತ್ಯಾದಿ—ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರತಿಷೇಧಪದಂ ಏಕಲ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಕಮ್ಕುಮಿ || 55 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ ಸ್ವರಾತ್ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ನಣಳ
ಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ ಕಮಿ ಕುಮಿ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಮ್ ನಣಃ 346—ಪೊನ್ನಂಗಲ್, 1 ಬೆನ್ನಂಮಣೆ, ಕಣ್ಣಂ
ದೊಂಬಲಿ, ಕಣ್ಣಂ 2 ಬಾಳೆ. ಳಃ ಕುಮ್ 347—ಬೆಳ್ಳುಂಬಟ್ಟೆ, ತೆಳ್ಳುಂಬಿಸಿಣು.

ಹ್ರಸ್ವಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ವಿನಾಂಬುಲು, ಗೇಣಂಜುರಿಗೆ, ನೀಳುಂಗಲ್ಲಂ, ಬೀಲುಂ
ದಾಣಂ. ಆದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪವಣಂಬಟ್ಟೆ, ಮುಗುಳುಂಬುಗುಳೆ. ಸ್ವರಾಣಾ
ಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಅನ್ಯಥಾ ಇಹೈವ ಸ್ಯಾತ್. ಇನ್ಮಂಮಾವು, ಬಳ್ಳುಂಗಂನಡಂ.
ಅಲಿಬ್ಗನ್ತಾಪ್ಯರ್ಥೋಯಮಾರಮ್ಭಃ.

[The final *n*, *n*, or *l* of monosyllabic words, when preceded by a short vowel, are
doubled before *am* and *um*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮಾಸವಿಷಯೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಕಮ್ ನೋಃ ³⁴, ಳಃ ಕುಮ್ ³⁴⁷
ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ನಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಣಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಚ ಕಮಾಗಮಃ, ಳಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ
ತು ಕುಮಾಗಮೋ ವಿಧೀಯತೇ ತಮೋಃ ಕಮ್ಕುಮೋಃ ಪರಯೋಃ ನಕಾರಾದೇಃ ದ್ವಿ
ಭಾಷೋನೇನ ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ರ ಲಯತಟಕಾರಾಣಾಂ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ಸಮ್ಭಾವಿತಾನೇವಾ
ಹ — ನಣಳಕಾರಾಣಾಂ ಇತಿ. ಬೆಳ್ಳುಂಬಟ್ಟೆ, ತೆಳ್ಳುಂಬುಟು, ಇತಿ. ಬಿಳಿದು + ಬಟ್ಟೆ,
2ತಿಳಿತು + ಬುಟು, ಇತ್ಯತ್ರ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ, ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ ³³
ಇತಿ ಇಕಾರಸ್ಯ ಏಕಾರಾವೇಶಃ ಅನ್ಯಥಾ ಇತಿ, ಸ್ವರಾಣಾಂ ಇತ್ಯನುಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಇಹೈವ
ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಸ್ವರಾದಾವೇವ ನ ವೃಜ್ಞಾನಾದಾ ಉದಾಹೃತಸ್ಥಲ ಇತಿ ಏವಕಾರಾ
ರ್ಥಃ. ಪರಾನುಪಮಾರ್ಥನೇನ ವಿಹಿತೌ ಕಮ್ಕುಮಾವೇವ ಲಿಪ್ತಾನ್ತ್ಯಾವಿತಿ ನಕಾರಾದೇಃ
ಅತತ್ತ್ವೇಪಿ ದ್ವಿತ್ವವಿಧಾನಾರ್ಥಮಾರಮ್ಭಃ ಇತ್ಯಾಪ್ತ — ಅಲಿಬ್ಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾರಯ್ಕಿಯಃ || 56 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆರಯ್, ಗೆಯ್, ಇತ್ಯನಯೋರ್ಧಾತ್ಮೋಃ ಯಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿ
ಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆರಯ್ಯಲ್, ಆರಯಲ್; ಆರಯ್ಯೆ, ಆರಯೆ; ಆರ
ಯ್ಯಂ, ಆರಯಿಂ; ಗೆಯ್ಯಲ್, ಗೆಯಲ್; ಗೆಯ್ಯತ್ತುಂ, ಗೆಯುತ್ತುಂ.

[The *y* of the verbal roots *āray* and *gey* is optionally doubled before a vowel following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪ್ತೋಭಯವಿಷಯಕೋಯಂ ವಿಭಾಸಾವಚನಃ.
ತಥಾಪಿ — ಆರಯ್, ಗೆಯ್, ಇತ್ಯನಯೋರ್ಧಾತ್ಮೋಃ ಯಕಾರದ್ವಿಭಾವಃ ತಿಬಿ ಪ್ರಾರ್ವಣ
ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತೋನೇನ ವಿಕಲ್ಪತೇ; ಕೃತಿ ತು ಕೃತಿ ⁶² ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂ
ತ್ರೇಣ ನಿಷೇಧಾತ್ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಕಲ್ಪತೋ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ

ನ ಚ ಕೃತಿ ⁶² ಇತ್ಯತ್ರ ಸಹೋಚೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್ ಧಾತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃನ್ಮಾತ್ರೇ
ನಿಷೇಧ ಏವ, ತಿಜ್ಞೇವ ಅನಯೋರ್ವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷ್ಯವೇಯಂ ನ ತು ಅಪ್ರಾ
ಪ್ತೇ ಚ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕೃತ್ಯಪಿ ಅನಯೋಃ ಯತ್ವದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ —

1 ಪಟ್ಟೆ. 2 ತೆಳ್ಳಿತು.

ಕಂ || ಆರಯ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಾ |

ಧಾರಂ ಮುಹುರ್ಯುಂ ನೃಪಾಲರುಂ ಮುಹುರ್ಗಾಲಂ |

ಬಾರದೊಡಂ ಜೀವಿಸಲಹು |

ದಾರುಂ ನೃಪರಿಲ್ಲದಂದದೇಂ ಜೀವಿಸರೇ || ಇತಿ,

ತಥಾ —

ಕಂ || ಕೋಗಿಲೆವಱು ಮಾಮರದೊಳ್ |

ಕಾಗೆಯ 1ಕೊತ್ತಣ್ಣಯೊಳೊಪ್ಪ ಪೋಗಲುಮಿರಲುಂ ||

ಕೂಗಲುಮೆಮೆದಣ್ಣದಿಕ್ಕಲು |

ಮೇಗೆಯ್ಯಲುಮಾತ್ರ್ ದಿಲ್ಲ ಬನದೊಳ್ ಪೆಳಣುಂ || ಇತಿ ಚ.

ಅತಃ ಏವ ಆರಯ್ಯಲ್, ಆರಯಲ್ ಇತ್ಯುದಾಹೃತ್ಯಾಪಿ ಅಯಂ ಅಲ್ ತಿಚ್ಚುತ್ಸಾಧಾರಣ ಇತಿ ಅಪರಿತೋಪಾತ್ ತಿಬಿ ಕೃತಿ ಚ ಅಸಾಧಾರಣಮುದಾಹರತಿ—ಆರಯ್ಯೆ, ಆರಯೆ; ಆರಯ್ಯೆಂ, ಆರಯಿಂ ಇತಿ. ಏವಂ ಗೆಯೋಪ ದೃಷ್ಟ್ಯವ್ಯತಿಃ ಏತಾದೃಕ್ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯೈವ ಮಾನತ್ವಾತ್ ಕೃತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಸಂಕ್ಷೋಚಃ ಶ್ರಯಣೀಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇತಃ ಪೋ'ಚಿ || 57 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ಪಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ ಅಚ್ಚ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತರಿಪ್ಪಂ, ತರಿಪಂ; ಬರಿಪ್ಪಂ, ಬರಿಪಂ; ಮಾಡಿಪ್ಪಂ, ಮಾಡಿಪಂ. ಇತ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಪಂ, ಪೋಪಂ. ಪ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮುಗಿವಂ, ಸುಗಿವಂ. ಅಚಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಾಡಿಪುದು, ಕೂಡಿಪುದು. ವುದುರಯಂ ಭಾವೇ.

[P preceded by i, is optionally doubled before an ach affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಹೇತುಮತಿ ವಾ ಇಸುಬ್ನೇಭೋರ್ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಕರ್ತೃಚಿ, ಅಚಿ 147 ಇತಿ ಭಾವಿಕಾಲೇ ವಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ 503 ಇತಿ ದೋಲೋ ಪೇ, ಲುಪ್ತದೋಃ 515 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೇ ಚ ಸತಿ, ತದವಸ್ಥೋಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ಜ್ಞೇಯ ಇತಿ ತಾದೃಶಮೇವ ಉದಾಹರತಿ—ತರಿಪ್ಪಂ, ತರಿಪಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆಪಂ, ಪೋಪಂ ಇತಿ. ಆಗು, ಪೋಗು, ಇತ್ಯನಯೋಃ ಕರ್ತೃಯಚಿ, ಭಾವಿನಿ ವಪ್ರತ್ಯಯೇ, ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ 502 ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೇ ದುಲೋಪೇ, ಲುಪ್ತದೋಃ 515 ಇತಿ ಪಾದೇ ಕೋ ಜ್ಞೇಯಃ. ಮಾಡಿಪುದು, ಕೂಡಿಪುದು ಇತಿ. ಅಚಿಃ 455 ಇತಿ ಉದ್ವಾಧೇಶೇ, ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವಾತ್ ಅಚ್ಚಿಃ ಕಥಮಿದಂ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಂ ಸ್ವಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಾಹ—ವುದುರಯಂ ಭಾವೇ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಅಚ್ವರತ್ನಮಿತಿ ಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೋ ದಪಶ್ಚ ತಿಬಿ || 58 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ಪಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ ದಪಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ 2 ತಿಬಿವಿಷಯೇ.

1 ಕೊತ್ತಣ್ಣ. 2 ತಿಪ್ರಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿಕ್ಕುಂ, ಮಾಡಿಕುಂ; ಮಾಡಿಕ್ಕೈ, ಮಾಡಿಕೈ;
ಮಾಡಿವ್ವಂ, ಮಾಡಿವಂ, ಮಾಡಿದವ್ವಂ, ಮಾಡಿದವಂ; ತರಿಪ್ಪಯ್, ¹ ತರಿಪಯ್.

[K and p preceded by z, and the p in the termination *dapa*, are optionally doubled
in verbs]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತಃ ಪಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ತಿಜಿ ಇಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ಪಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ ದಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚ ಅನೇನ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಿಧೀಯತೇ. ² ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಪಕಾರಕ ಕಾರಯೋರಿವ ದಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ; ತಥಾಪಿ ಚಕಾರಸ್ಯ ತ್ವರ್ಧಾಶ್ರಯಣಮಹಿಮಾ ಪ ಇತ್ಯವೃತ್ತಾನ್ಯ ದಪಃ ಪ ಇತಿ ಪಕಾರಮಾತ್ರ ಸ್ಯೈವ ದ್ವಿಭಾವೋ ನ ದಪಃ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಯೇತಿ ಜ್ಞೇಯಂ ತಿಜಿ ಇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತ ಮೀ ತಿಜ್ಜಿಷಯ ಇತಿ, ನ ತಿಜಿ ಪರೇ ಇತಿ ನ ಹಿ ತಿಜಿ ಪರೇ ಪಕಾರದಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಿವ ಕಕಾರೋ ಭಿನ್ನೋ'ಸಿ ಮಾಡಿಕುಂ, ತರಿಕುಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಮರೋರ್ಗುಂ ⁴⁶³ ಇತಿ ಗುಮಾದೇಶೇ, ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಳನಣೋ ಗಃ ಕಃ ⁴⁷² ಇತಿ ಗಸ್ಯ ಕಾದೇ ಶೇ, ^{೪೬೦} ಇತಿ ³ ದೋರ್ಲೋಪೇ, ಇತಃ ಪಃ ಕಕಾರೋ ಲಭ್ಯತೇ. ನ ಚ ತತ್ರ ಪಿಚ ವಯವ ಏವ ನ ತಿಜಿ ಪರೇ ಸ್ವಯಮಸ್ಯ ಇತಿ. ಕರಿಕಂ, ಬಿಳಿಕಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಇಕಾರಾತ್ಪರೋ'ಪಿ ಕಕಾರೋ ನ ತಿಜ್ಜಿಷಯ ಇತಿ ನ ದ್ವಿಭವತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೋರ್ನಪಃ || 59 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತುಕಬ್ಬದ್ವಿಸ್ಯ ನಪುಂಸಕಲಿಜ ಸ್ಯ ಸಮ್ಬುಧ್ಧಿನಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ ಸ್ಯರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳ್ಳುತ್ತು, ಬಳ್ಳುತು; ಮೆಲ್ಲಿತ್ತು, ಮೆಲ್ಲಿತು; ಮಾಡಿತ್ತು, ಮಾಡಿತು; ಕೂಡಿತ್ತು, ಕೂಡಿತು. ತೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು. ನಪ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಳ್ಳುದಂ, ಮೆಲ್ಲಿದಳ್.

[T in *tu* at the end of words in the neuter gender, is optionally doubled before a vowel following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ಥಾನೀ ನೋಪಾತ್ತಃ; ತಥಾಪಿ ನಣಲಯ ಳತಟ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ತತ್ರ ನಕಾರಾದೇಃ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ತಕಾರ ಏವ ಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಹ— ತಕಾರಸ್ಯ ಇತಿ.

ನ ಚ ನಣಲಯಳತಟ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿ ರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಮಣ್ಣುಕಪ್ಪುತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಅತ್ರ ಅನುವೃತ್ತೇಃ. ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಅಧಿ ಕಾರಗತಿರಿತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಏನಿತು, ಅನಿತು, ಇತ್ಯತ್ರ ತಕಾರಸ್ಯೇವ ನಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಇತಃ⁵⁷ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತಾಶ್ರಯಣೇನ ತತ್ರ ಇತಃ ಪರತ್ವಾ ಭಾವಾತ್.

¹ ತರಿಪಯ್ ; ತಂದಪ್ಪಯ್, ತಂದಪಯ್. ² ಅತ್ರ ³ ದೋರ್ಲೋಪೇ.

ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಇನಿತು ಇತ್ಯತ್ರ ತಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾತ್ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿನಾ ಹಿ ಸಂದೇಹಾದಲಕ್ಷಣಂ ಇತಿ ಪರಿಭಾಷಾತ್ರಯಣೇನ ತು ಶಬ್ದಮೋ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೋ ಯಃ ಶಬ್ದಃ ತಸ್ಯ ದೋರ್ನಕರಾದೇರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ ಅತಃ ಏವ ಚ, ಸ್ಥಿತಿಗೊಂಡಿತು, ಮಿತಿಮಾಡಿತು, ವಿತರಣಿಸಿತು, ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಥಮತಕಾರೋ ನ ದ್ವಿಭವತಿ

ನನು ಏಷಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರಿಭಾಷಾ ಹಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಲಬ್ಧವತಿ ವಕ್ತೃವ್ಯಾ. ಅನ್ಯಥಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿದುಕ್ತಾಪಿ ಏಷಾ ಸಮಾಕ್ರಿಯೇತ ಇತ್ಯತಿಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ ನ ಚ ಏವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಲಬ್ಧಮಸ್ತಿ. ಅತಃ ಕಥಮೇಷಾ ಸಮಾಕ್ರಿಯೇತೇ ಇತಿಚೇತ್—ಅನನ್ತರೋತ್ತರಸೂತ್ರಸ್ಯೈವ ತಲ್ಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ ತಥಾಹ—ನ ಸಮಾನೇ || ಇತಿ ಸಮಾನೇ ದ್ವಿಭಾವೋ ನಿಷಿದ್ಧತೇ. ಅತ್ರ ಚ ನಿಷೇದ್ಧಃ ಇದಮಾಕೂತಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ತು ಶಬ್ದವ್ಯಾಪ್ತಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ತಕಾರೋ ಯದಿ ಸಮಾಸವಿಷಯೇಪಿ ದ್ವಿರುಚ್ಯೇತ, ತದಾ ಅರಸ್ವಾದೀನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ತರಪದೇ 332 ಇತಿ ದುರೋಪಾತ್ ಏಕಸ್ಯ ತಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಪಿ ಅಪಸ್ತ ಕಾರೋವಶಿಷ್ಯತೇ ನ ಚ ತಲ್ಲೋಪೇ ಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತರಮಸ್ತಿ. ಭವಿತವ್ಯಂ ಚ ತಸ್ಯಾಪಿ ಲೋಪೇನ, ತಥೈವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ನ ಚ ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ 333 ಇತಿ ಉಪಾನ್ತಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಲೋಪೋ ಭವತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ ದ್ವಿತ್ವಕರಣೇ ತಸ್ಯೈವ ಅಸವ್ಯವಾತ್. ನ ಹಿ ಬಲ್ಹಿತು, ಮೆಲ್ಲಿತು, ಇತ್ಯಾದೌ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೇ ದೋಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವರಃ ಸವ್ಯವತಿ; ತಕಾರಸ್ಯೈವ ಸವ್ಯವಾತ್ ಅತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ದೋಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವರೇಣೈವ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ದೋಸ್ತ ಕಾರೋ ನ ದ್ವಿಭವೇದಿತ್ಯೇವ ಅಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ ದ್ವಿತ್ವವಿಧಿಃ ದುವಿಷಯ ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ಸಮಾನೇ || 60 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತು ಶಬ್ದಾನೃತ್ಯ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಸ್ಯ ಸಮ್ಪದ್ಧಿನಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ನ ಭವತಿ ಸಮಾನವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೆಲ್ಲಡಿ, ಬಳ್ಳಾಳ್, ತೆಳ್ಗದಪು.

[But not when part of a compound word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ರಮೇತತ್, ಉದ್ಘಾಟತೈದಂಪದ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯತ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಜ್ಜಿಳುಳಃ || 61 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಹ್, ಕಳ್, ಉಳ್, ಏತೇಷಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಳಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ನ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಹ್ + ಅಂ, ಅಱಂ. ಏವಂ ಅಱರ್; ಕಳ್, ಕಳರ್; ಉಱಂ, ಉಱರ್; ಬಳ್, ಬಳರ್. ಏತೇಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಳ್ಳಂ, ಕೊಳ್ಳರ್.

[L in the verbal roots aḥ, kaḥ, uḥ, is not doubled before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಿಬ್ಬಿಷಯಕೋಯಂ ಏಷಾಂ ನಿಷೇಧಃ ; ಕೃತಿ ತು ಧಾತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿಷೇಧೋ ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ಉಕ್ತಧಾತೋಃ ಯಾವದರ್ಥವಿಷಯಕ ಏವ ನಿಷೇಧೋ ನ ತು ಅರ್ಥವಿಶೇಷವಿಷಯಕ ಇತಿ ಹಲವಿಲೇಖನೇ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಚ ಉದಾಹರತಿ—ಉಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತಿ || 62 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾದೌ ಕೃತಿ ಪರೇ ನಣಲಯಳತಟಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿ ಭಾವೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿನ್ + ಇಸು, ತಿನಿಸು. ಏವಂ ತಿನುತ್ತುಂ; ಉಣಿ ಸು, ಉಣುತ್ತುಂ; ಮೆಲಿಸು, ಮೆಲುತ್ತುಂ; ಕೊಲೆ, ಪೊಯ; ಗೆಯೆ; ಬಳವಿ; ಬೆಳಸು; ಕಲ್ಕುಟೆಗಂ, ಮರಕುಟೆಗಂ. ಕೃತಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ತಿನ್ನಂ, ಉಣ್ಣಂ.

[Before a *krat* affix beginning with a vowel, *n, n, l, y, l, t, t* are not doubled]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವ್ಯಾಜ್ಞನಾದೌ ಕೃತಿ ದ್ವಿಭಾವಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್ ನಿಷೇಧೋನು ಪಪನ್ನ ಇತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾದೌ ಇತಿ. ತಿನಿಸು. ಇಸುಪ್ ತಿನಃ 578 ಇತಿ ಭಾವೇ ಇಸುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತಿನುತ್ತುಂ, ಉಣುತ್ತುಂ, ಮೆಲುತ್ತುಂ ಉತೆದುತ್ತೆತ್ 544 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿ ಉತ್ತುಂ. ಕೊಲೆ. ಕೊಲ್ಕುಗೋರೆತ್ 577 ಇತಿ ಎತ್. ಪೊಯೆ, ಗೆಯೆ. ವುದು ಮೆವನ್ನಂ 550 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಭಾವಲಕ್ಷಣೇ ಎಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಬಳವಿ, ಬೆಳಸು. ಬೆಳಬೆ ಳೆತೋರವ್ಯಸೂ 563 ಇತಿ ಅವಿಃ ಅಸುಶ್ಚ. ಕಲ್ಕು ಟೆಗಂ, ಮರಕುಟೆಗಂ. ಕುಟ್ಟೋರಿ ಗೋ ದುಲುಪ್ಪೆ 568 ಇತಿ ಇಗಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಪಿ || 63 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಸುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ನಣಲಯಳತಟಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿ ಭಾವೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿನಿಸಿದಂ, ಉಣಿಸಿದಂ, ಕೊಲಿಸಿದಂ, ಬಯಿಸಿದಂ, ಉಳಿಸಿದಂ, ನುತಿಸಿದಂ, ನಟಿಸಿದಂ, ಹನಿಸಿದಂ, ಕಿನಿಸಿದಂ, ಇತ್ಯಾದಿ.

[Before an *asu* affix, *n, n, l, y, l, t, t* are not doubled]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸುಪಃ ಕೃತಿ ಅಭಾವಾತ್ ಪೃಥಗ್ವೋಗಃ. ತಿನಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಧಾತೋ ಹೇತುಮತಿ 536 ಇತಿ ಇಸುಪ್. ನುತಿಸಿದಂ. ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ 535 ಇತಿ ಇಸುಪ್. ನಟಿಸಿದಂ. ಇಸುಪ್ ತತ್ಕರೋತಿ 533 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇಸುಪ್. ಹನಿಸಿದಂ, ಕಿನಿಸಿದಂ. ಭುಂಜಾದೇಃ 539 ಇತಿ ಇಸುಪ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋ ವಾಲಿ || 64 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಲ್ಪಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಯಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಯ್ + ಅಲೊಡಂ, ಪೊಯಲೊಡಂ, ಪೊಯ್ಯಲೊಡಂ. ಏವಂ ಬಯಲೊಡಂ, ಬಯ್ಯಲೊಡಂ, ಗೆಯಲೊಡಂ, ಗೆಯ್ಯಲೊಡಂ. ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ತಿನಲೊಡಂ, ಉಣಲೊಡಂ. ಅಲಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪೊಯುತ್ತ್, ಗೆಯುತ್ತ್. ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಕಲ್ಪವಿಧಾನಾತ್ ತಿಬಲಿ ನಿತ್ಯಂ ದ್ವಿಭಾವಃ ಏವ ಭವತಿ. ಪೊಯ್ಯಲ್ಪೇಡ, ಬಯ್ಯಲ್ಪೇಡ.

[Y, before the affix al, is optionally not doubled]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ ५८१ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಯೋಗೈಃ ವಿಹಿತಃ ಕೃದಾತ್ಮೈವ ಅಸುಂ ಅಲಿ ನ ತಿಷ್ಠಾತ್ ಇತಿ ವಿಚ್ಛೇದಯಃ. ಅತಃ ಏವ ಕೃತ್ರಿ⁶²ಇತಿ ನಿತ್ಯತಮಾ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ನಿಷೇಧಃ ಏವ ಅನೇನ ವಿಕಲ್ಪಯತ ಇತ್ಯಾಹ —ವಾ ನ ಭವತಿ ಇತಿ ಅನ್ಯಥಾ ತು ವಾ ಭವತಿ ಇತ್ಯೇನೋಚ್ಯೇತ, ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಉಭಯಧಾಪಿ ಅವಿಶೇಷಾತ್. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಕಲ್ಪವಿಧಾನಾತ್ ಇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಉದಾಹರಣೇಷು ಅಲಃ ಕೃತ್ವದೋಷತನಾರ್ಥಂ ಬಡಂ ಶಬ್ದಾನುಪ್ರಯೋಗಪ್ರದರ್ಶನಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಂ.

ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣಿ—ಪೊಯುತ್ತ್, ಗೆಯುತ್ತ್ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಪೊಯುತ್ತ್ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣಃ ; ಗೆಯುತ್ತ್ ಇತ್ಯತ್ರ ವಾರಯ್ಗಯಃ ५६ ಇತಿ ಪಾಕ್ಷಿಕೋ ದ್ವಿಭಾವೋಽಪಿ ಸಮ್ಭವ್ಯತ ಇತಿ. ಅಲಿ ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ವಿಷಯನಿರ್ಣಯಂ ಕುರ್ವ್ಯತ್ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ತು ನ ವಿಕಲ್ಪ ಇತ್ಯಾಹ—ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ಪೇಡ, ಬಯ್ಯಲ್ಪೇಡ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅಲಃ ತಿಬ್ಬಿಷಯತ್ವದೋಷತನಾರ್ಥೋ ಬೇಡಶಬ್ದಾನುಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಂಜಾನಸ್ಯಾಹಾದೇಃ || 65 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ರೇಫಾದಂತರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದಿವರ್ಜಿತಸ್ಯ ವ್ಯಂಜಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಳಿರ್ + ಕೋಡುಗುಂ, ಕುಳಿಕ್ಕೋಡುಗುಂ. ಏವಂ ಇವಕ್ಕುಂಡಿಸಿದರ್, ಉಗ್ಗುಳ್, ಸುರಗ್ಗುನಮಹಿಮರ್, ಜಿನಜ್ಜವನ ಪಂಡಿತರ್, ಬುಧಚ್ಚದುರರ್, ಇವಚ್ಚಾತ್ರರ್, ಸುರಜ್ಜಯಿಸಿದರ್, ಅಲಜ್ಜುಷಕೇತನಂಗಿ, ಅವಣ್ಣಾಕಾರಮನುಚ್ಚರಿಸಿದರ್, ಬುಧಟ್ಟೀಸಿಸಿದರ್, ಭಟ್ಟಾಣದೊಳ್, ಬಡಗಡ್ಡೊಂಬರ್, ನುಡಿನಡ್ಡಾಳಕರ್, ಅವಣ್ಣಾಕಾರಂ ¹ಬೇಲ್ದರ್, ²ಸೂತತ್ತಂಡರ್, ಪರತ್ಥಟ್ಟುತಾಪಾದರ್, ನೃಪದ್ವಾನ ಶೂರರ್, ವೇಣಿಜದ್ವನವಂತರ್, ಪಂಡಿತನ್ನೀತಿವಂತರ್, ಇವರ್ವುಂಡಿತರ್, ಅಲಪ್ಪಲಮಾದುದು, ಬಂದಬ್ಬಟ್ಟಿಗರ್, ಸತಿಯಬ್ಬೀರುಗಳ್, ಚಪಲೆಯ

ಮ್ರಾಣಿನಿಯರ್, ಪಾರ್ವಯ್ಯಾರ್‌ಜಕರ್, ವಿದ್ಯಾಂಸಲ್ಪಾಕ್ಷಣಿಕರ್, ಗಾಯಕ
ವ್ಯಾಸದಕರ್, ಹತ್ತಿರಯ್ಯಾರ್‌, ನಪುಂಸಕವರ್ಷಂಡರ್, ಋಷಿಯರ್ಸ್ವಾ
ಧುಗಳ್.

ರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯೊಂಡಂ, ಮೆಯ್ಗಲಿ, ವೈಞ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ?
ಅಲರಿದು, ಎಲರೊಳ್. ಅಪಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಂದರ್ಪನುಮಂತರ್, ಇವೆ
ಋಣೋಡಾಡಿರರ್, ಕಂನಡಿಗರ್ಣಕಾರಮನೋಡಂಬಟ್ಟರ್.

ರೇಫಸ್ಯ ವೈಞ್ಞಾನಾನ್ತರ್ಭಾವೇನ ಯದ್ವೈಞ್ಞಾನಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ
ತತ್ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛೈವೈನ ನಿಮಿತ್ತಭಾವೇನ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ನ ದ್ವಿರುಚ್ಯತೇ
ರೇಫಃ. ಇವರ್ ರಮಣಿಯರ್, ಅವರ್ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್.

[A consonant following after 1 is doubled, except h r. and l]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಹ್ರಸ್ವಾನ್ತಃ ಣಲಯಳತಟಃ¹ ಇತ್ಯತೋ ದ್ವಿಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ,
ಸ ಚ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಕಲ್ಪಿತಃ ಕ್ವಚಿನ್ನಿವಾರಿತೋ²ಽಪಿ ವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರಯೋಗಿತಯಾ ಚ ಅಸೇ
ಕ್ಷಿತಃ ಏವ, ತಥಾಪಿ ರೇಫಾತ್ಪರಸ್ಯ ವೈಞ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತಯಾ ದ್ವಿಭಾವಬೋಧನಾರ್ಥಂ
ಪುನಃ ದ್ವಿಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ

ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರತಿ—ಕುಳಿಕೋಡುಗುಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಕುಳಿಕೋಡುಗುಂ, ನೀ
ತೀಭವತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯದ್ಯಪಿ ಕುಳಿ ಇತ್ಯಯಂ ಏತಾವಾನೇವ ಧಾತುಃ ಶೈತ್ಯವಾಚೀ, ಕೋ
ಡು ಇತ್ಯಪಿ ಶೈತ್ಯವಾಚಿ ಧಾತ್ವನ್ತರಂ, ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಕಂ || ಮಿಳಿವೆಳದಳಿದೋಗಲ ಬಿ |

ಜ್ಜಳಿಗೆಯ ಸುಟಿಸುಟಿದು ಪಾಲುವೆಳಗಿಗಳ ಸು ||

ಕ್ಕುಳಿಗೊಂಡೆಹಂಕೆಯೆಲರಿಂ |

ಕುಳಿದುರ್ದದು ಮೆಯ್ ಬನದೊಳೊಯ್ಯನಾ ಅರಮಗನಾ ||

ತಥಾ—

ತೀಡುವ ತಣ್ಣ ನಪ್ಪ ನಣುಗಂಪಿನೆಲಗ್ಗಿದಿರಾಂತು ತಣ್ಣಿ ||

ಲೂಡಿ ಕುಳಿವ್ವ ನುಣ್ಣುಟಿಲೊಳೊಯ್ಯನೆ ಮೆಯ್ಯನಮಚ್ಚ ತುಂಬಿ ತು ||

ಳ್ಳಾಡುವ ಮಾಡುವೊಚ್ಚಗಳ ಕೋಡುವ ನೀಗ್ಗಗಳನೆಂಟ ಮಿಂದು ಮು |

ಪ್ಪಾಡಿ ಬಿಟ್ಟೆಯಂ ಕಳೆವರಾವಗಿಟ್ಟಳಮಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಿಗರ್ || ಇತಿ ;

ತಥಾಪಿ ಸಹಪ್ರಯೋಗೋ³ಽಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ—

ಇನಿತಾನುಂ ಕಾಲಮೋರಂತಿರೆಯಗಣಿತಜನ್ಮಾಟವೀಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೆ |

ಮ್ತನೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟನೈಮಾಗ್ಗಾಚೆರಣವಿಧಿಗಳೊಳ್ ಪೊದ್ದಿ ದುಬ್ಬಾರ್ವದಿಂದಂ⁴ |

ಘನಮಿಥ್ಯಾತ್ಯಾಗ್ನಿ ದಳ್ಳೆಂದಡರ್ಪ ಸುಡುವಿನಂ ಬೆಂದೆನಾಂ ಮುನ್ನಮಿಗಳೆ |

ಜಿನಪಾದಾಂಭೋಜಯುಗ್ಂ ನೆಲಸಿ ನಿಲೆ ಕುಳಿಕೋಡಿತೆನ್ನಂತರಂಗಂ || ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಕುಳಿರಿ ಇತ್ಯಯಂ ನ ಧಾತುಃ, ಕಿನ್ನು ಹಿಮಾಖ್ಯದ್ರವ್ಯವಚನಃ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಮುಸುಱಿದ ಕುಳಿರೂಕ್ ದಸೆಯಾ |

ಗಸಮಿಳಿ ಬೆಟ್ಟದವಿಯೆಂಬೆಂತಾನುಂ ಕಾ ||

ಣಿಸಲಾತ್ಪ್ರವಿಲ್ಲಮೆನೆ ಮಾ |

ಮಸಗಿದ್ದುದು ಮಾಗೆ ಮಾಗೆ ಸಕೆವೆಸರಳೆಯೂಕ್ || ಇತಿ.

ಕುಳಿಕೋರ್ದು ಇತಿ ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಧಾತುರತ್ಯನೇ.

ಜಿನರ್ಜ್ಜವನಪಣ್ಣಿತರಿ ಇತಿ. ಬವನಂ ಜ್ಞಾನಃ ಕಬ್ಬ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. 1 ಬು ಕಬ್ಬೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ 2 ಅನವಂತಃ ಪ್ರಯೋಗಃ. ದಿವ್ಯಧ್ವನಿರಿತಿ ಯಾವತ್. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಬವನಂ ಭಾವಲಯಂ ಸಿಂ |

ಹವಿಷ್ವರಂ ಚಮರಮಮರತೂರ್ಯಮಶೋಕಂ ||

ಧವಳಚ್ಛೇತ್ರಂ ಸುರವು |

ಪ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಜಿನನಾಥ 3 ನಿನ್ನೊಳೆನೆವುದು ನಿಚ್ಚಂ || ಇತಿ.

ಯುಧರ್ವ್ಯಕೇಸಿದರ ಇತಿ. ಟೀಕಾಕಬ್ಬದ್ವಯ ಭೋಗಾದಿತ್ಯಾತ್ ಇಸುಪಿ ನ ದುರೋಪಃ

ಪರತ್ಥೈಶ್ಚತಾಪಾದರಿ ರತ್ರವಃ ತಿರ್ಯಗೂರ್ಧ್ವಂ ಚ ಪತಿತ್ವಾ ಮೃತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಭಾಷಾಯಾಂ ತಾಪುಂಬುಜಯಂ, ವಾಸ-ಪೂಕ್ತಂ ಇತಿ ವಾ.

ಧನವಂತರ. ಧನವಚ್ಛೇದಿಸ್ವ ಜಸಂತವದ್ರೂಪಾತಿರೇಣೀ ಧನಶಬ್ದಾತ್ ವನ್ತಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಾ ಸತಿ ಅರಿಪ್ರತ್ಯಯಃ

ನೀತಿವಂತರ ನೀತಿಶಬ್ದಾತ್ ವನ್ತಪ್ರತ್ಯಯೇ ಅರೇವ. ನ ಜಸಂತವದ್ರೂಪಾತಿರೇಣೀ, ನೀತಿಮನ್ತರಿತಿ ಮಕಾರಶುತ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ಯಾತ್

ರೇಫಾದುತ್ತರಸ್ಯ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೇ ಹಿ ಅನೇನ ವಿಧೀಯತೇ. 4 ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಅಹಾದೇರಿತಿ ಹಕಾರಾದಿವರ್ಜನಂ ಕೃತಮಸ್ತಿ; ರೇಫವರ್ಜನಂ ತು ನ ಕೃತಂ; ಹಕಾರಾದಿಷು ಅಸತ್ತ್ವಾತ್ ಉಪಾಯಾನ್ತರಸ್ಯ ಚ ಅಭಾವಾತ್. ಅತೋ ರೇಫಾತ್ಪರೋ ರೇಫೋಽಪಿ ದ್ವಿರುಚ್ಯೇತ ಇತ್ಯನಿಷ್ಪಮಾಶಬ್ದ್ಯ ಪರಿಹರತಿ—ರೇಫಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ವೃಜ್ಞಾನಾನ್ತ ಭಾವೇನ ಇತಿ, ವೃಜ್ಞಾನತ್ವಾನಚ್ಛೇದನತಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವೃಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಂ ಇತಿ, ವೃಜ್ಞಾನತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧಾನಂ ದ್ವಿಭಾವಲಕ್ಷಣವಿತಿ ಯಾವತ್. ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛೇದನ ಇತಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ್ಯವಧಾನಂ ಕಿಷ್ಕಂ ಉಪದಿಷ್ಟಂ ತೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ

ಅತ್ರ ಇದಮಾಕೂತಂ—ದ್ವಿಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಅನೇನ ವಿಧೀಯತೇ ತಚ್ಚ ಸ್ಥಾನಿನಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಅಪೇಕ್ಷತೇ. ತತ್ರ ರೇಫೋ ನಿಮಿತ್ತಂ; ವೃಜ್ಞಾನಂ ತು ಸ್ಥಾನಿ. ತಥಾ ಚ ಇವರ ರಮಣಿಯರ್, ಅವರ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್, ಇತ್ಯಾದಿ ರೇಫಾತ್ಪರಸ್ಯ ರೇಫಸ್ಯಾಪಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ. ಸ ಚ ಅನಿಷ್ಠಃ, ತಾದೃಕ್ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅಸಮ್ಮತತ್ಯಾತ್. ಅತಃ

ಕಥಮತ್ರ ಸಮಾಧಿರತ್ಯತ್ರ ಉಚ್ಯತೇ—ಯದ್ವಹಿ ಅತ್ರ ರೇಫ ಏವ ಸ್ಥಾನೀ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚೇತಿ ಧ್ವಜತಮಾ ಭೇದೋ ವಾಸ್ತೇವ; ತಥಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಪ್ರಯೋಜಕೋ ಧರ್ಮೋ ರೇಫತ್ವಮೇವ, ನ ವ್ಯಂಜನತ್ವಂ. ಸ್ಥಾನಿತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಸ್ತು ವ್ಯಂಜನತ್ವಮೇವ, ನ ರೇಫತ್ವಮಿತಿ ಅಸ್ತಿ ಧರ್ಮಭೇದಃ, ಅನೇಕಧರ್ಮಾತ್ಮಕೇ ವಸ್ತುನಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಷ್ಟದರ್ಮಃ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ಭವತೀತಿ. ತತ್ರ ರೇಫತ್ವಂ ಅಸಾಧಾರಣಂ ತನ್ಮಾತ್ರವೃತ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ಯಂ ವ್ಯಂಜನತ್ವಂ ತು ಸಾಧಾರಣಂ ತದತದ್ವೃತ್ತಿ ವ್ಯಾಪಕಂ. ವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಬಲೀಯೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೂಪಬಲವತ್ತಯಾ ಸಾಧಕತ್ವಾತ್. ವ್ಯಾಪಕಂ ತು ಅಬಲಂ ತದ್ರಾಹಿತ್ಯೇನ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್. ಏವಂ ಚ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಬಲಧರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ್ಯವಹಿತಂ, ರೇಫತ್ವಾತ್ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಇತ್ಯತ್ರ ವ್ಯವಧಾನಾಭಾವಾತ್. ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ತು ಅಬಲಧರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಅಸಾಕ್ಷಾತ್ ವ್ಯವಹಿತಂ; ರೇಫತ್ವಾತ್ ವ್ಯಂಜನತ್ವಂ ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯವಧಾನಾತ್. ಸಾಕ್ಷಾದಸಾಕ್ಷಾದುಭಯಮಧ್ಯೇ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಪ್ರಬಲಂ ಅತೋ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ರೇಫೋ ನ ದ್ವಿಭವತೀತಿ.

ಅಥವಾ ರೇಫಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಭಾವಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ; ರ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಗೋಚರತ್ವಾತ್, ವಾಚ್ಯವಾಚಕಯೋಃ ಅಭೇದೋಪಚಾರಾತ್. ಸ್ಥಾನಿಭಾವಸ್ತು ಅನುಮೇಯಃ. ರೇಫೋ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಥಾನೀ ಭವಿತುಂ ಹೃತಿ, ರೇಫಾತ್ಪರತ್ವೇ ಹಾದಿಭಿನ್ನತ್ವೇ ಚ ಸತಿ ವ್ಯಂಜನತ್ವಾತ್, ಕಕಾರಾದಿವತ್—ಇತಿ ಅನುಮೇಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಬಲಂ, ಅನುಮಿತಿಸಾಮಗ್ರೀತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಮಗ್ರ್ಯಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್; ಸಂಶಯೋತ್ತರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಲೇ ತಥಾ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್. ತನ್ನಿರ್ಣಯಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರದಿವಯ ಇತಿ ನೇಹ ಪ್ರಪಂಚ್ಯತೇ ಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಬಾಧೋ ನ್ಯಾಯ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ನ ದ್ವಿರುಚ್ಯತೇ ರೇಫ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲಳೋನಂತಸ್ಥಾಯಾಳ್ || 66 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಂತಸ್ಥಾಯಿ ರಲವಾಃ. ಲಕಾರಾತ್ ಳಕಾರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಅಂತಸ್ಥಾವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಹಕಾರಾದಿವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲ + ಕಡಿಯಾದುದು, ಕಲಕ್ಕಡಿಯಾದುದು. ಏವಂ ನಿಲತ್ತಂ, ಬಲತ್ತಂ, ಬಲಸ್ಸಾಹಸಿ, ಮುಳದೊಂಗಲ, ಆಳತ್ತನಂ, ಕಳಗ್ಗುಡಿದಂ.

ಲಳ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಂತಂ, ನೋಂತಂ. ಅನಂತಸ್ಥಾಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಲೃತನಂ, ಮೇಲನ್ನಂ, ಬಲ್ಲಂಡಂ, ಕಲ್ವಾಟೆ, ಪೊಗಟ್ಟುಕಮಂ, ಇವಳ್ಳಮಣಿ, ಪೇಲ್ಲುಹೊಮಂ, ತೆಳ್ಳಸಿಲು. ಅಹಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಬಲ್ಲಂಸೆ, ¹ ಬಲಹಕಾರಂ, ಮರುಳ ಷೋಡಗಂ. ಅಂತಸ್ಥಾಗ್ರಹಣಂ ಯರವಾರ್ಥಂ, ಲಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವವದಪಿ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ; ಅನ್ಯಥಾ ಅನಂತಸ್ಥಾಯಾ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ಅಹಾದೇರಿತಿ.

[A consonant following after l or l is doubled, except y, r, l, v, h, r and l]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನ್ತಸ್ಥಾ ಇತಿ ಯರಲವ ಇತ್ಯೇವಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಾಚಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಸಂಜ್ಞೇತಿ ತದ್ಧರ್ಮಾಹ—ಅನ್ತಸ್ಥಾ ಯರಲವಾಃ ಇತಿ.

ನನು ಕಥಮಯಂ ನಿರ್ದೇಶೋ'ನನ್ತಸ್ಥಾಯಾ ಇತಿ; ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯೇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ. ತಥಾ ಚ ಅನನ್ತಸ್ಥಸ್ಯ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಲಕಾರಾತ್ ಳಕಾರಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯ ಅಹಾದೇಃ ಅನನ್ತಸ್ಥಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದ್ವೇ ರೂಪೇ ಭವತ ಇತಿ ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ. ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ, ಪರೈವಾಸಪ್ರತಿಷೇಧಶ್ಚೇತಿ ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸ ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ—ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನಾನಯ ಇತಿ. ಯತ್ರ ತು ತಸ್ಯ ಅವಾಧಾನ್ಯಂ ಸ ಪರೈವಾಸಪ್ರತಿಷೇಧಃ—ಯಥಾ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾನಯ ಇತಿ. ತದುಕ್ತಂ—

ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ವಿಧೇರ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪ್ರಧಾನತಾ |

ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧೋ'ಯಂ ಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಯತ್ರ ನಕ್ಷ' ||

ಪ್ರಧಾನತ್ವಂ ವಿಧೇರ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ'ಪ್ರಧಾನತಾ |

ಪರೈವಾಸಃ ಸ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಯತ್ರೋತ್ತರಪದೇನ ನಕ್ಷ' | ಇತಿ.

ತಾರ್ಕಿಕಾಸ್ತು ಏನದೇವ ಪ್ರತಿಷೇಧದ್ವಯಂ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವೋ ನೋನ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ ಚ ವ್ಯವಹರಂತಿ. ಪ್ರಕೃತೇ ತು ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ—ಲಕಾರಳಕಾರಾಭ್ಯಾಂ ಪರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ; ನಾನ್ತಸ್ಥಾಯಾ ಇತಿ.

ನ ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಸಮಾಸೋ ನ ಘಟತೇ, ಸಾಮರ್ಪ್ಯಭಾವಾತ್; ಸಮರ್ಪಣೇ ಹಿ ಪದವಿಭಿರಿತಿ ಇತಿ ಶಬ್ದಾನ್ಯಂ. ಅಸಮರ್ಪಸಮಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಚೀನಂ ಸಮ್ಮತತ್ವತ್. ಯಥಾ—ಅಸೂರ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಜದಾರಾ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಸೂರ್ಯಭಿನ್ನಂ ಪಶ್ಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ, ಕಿಂತು ಸೂರ್ಯಂ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ. ಏವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮುಪಿ ಏತತ್ ಅರ್ಥಾತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಪರೈವಾಸಸ್ಯೇತಿ ತತ್ಪರೈವಾರ್ಥಮಾಹ—ಅನ್ತಸ್ಥಾವರ್ಜಿತಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಲಕಾರವರ್ಜನಂ ಆಕರ್ತವ್ಯಂ, ಯತೋ'ತ್ರ ಲಕಾರೋ ನಿಮಿತ್ತತಯಾ ಉಪಾದೀಯತೇ; ತತೋ'ಸ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೀತ್ಯೇವ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಬಾಧನಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಪ್ರಾಪ್ತಾಹ—ಅನ್ತಸ್ಥಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅನ್ತಸ್ಥಾಗ್ರಾಹಣೇನ ಚತುರ್ಣಾಂ ಉಪಾದಾನಾತ್ ಲಕಾರವರ್ಜನಮಪಿ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಂ; ತಥಾಪಿ ನ ಯರವಾಣಾಮಿವ ಅನೇಕೈವೇತಿ ನಿಯಮಃ, ಗತ್ಯಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾತ್ ಇತಿ ಅಪೇಕ್ಷಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರೇ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಚೀ ಚಕಾರೋ ಯದಿ ನೋಪಾದೀಯೇತ, ತದಾ ಅನ್ತಸ್ಥಮಾತ್ರಮೇವ ವ್ಯವಸ್ಥೀತ, ನ ಹಕಾರಾದಿರಿತಿ ಅನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಚಕಾರಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರಾದರೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ || 67 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾದುತ್ತರಸ್ಯ ರೇಫವರ್ಜಿತಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರಿಸಿ + ಪ್ರಧಾನರಂ, ಬರಿಸಪ್ರಧಾನರಂ. ಏವಂ ಕಂಡು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಂ, ಇದು ಸ್ವಾಧೀನ, ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಸಾಯಂ. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿ, ಪ್ರಧಾನರಿ. ಕಪಯೋಮಾರ್ಭೂತ. ಅರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇವ ಕ್ಷುಲಂಭಿಯರಿ, ಅವಸ್ಥಿತಿಯರಿ. ರೇಫಸ್ಯ ಮಾರ್ಭೂತ. ವೈಷ್ಣವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪ್ರಧಾನಂ, ಪ್ರಧಾನಂ. ದಧಮೋಮಾರ್ಭೂತ.

[A consonant other than *i* or *phi* following on a vowel is doubled, when combined with any other consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅರ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶಿಷ್ಟತ ಇತ್ಯಾಹ—ರೇಫವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಕಧಮಿದಮುದಾಹರಣಂ ಸಮೃತಂ—ಬರಿಸ ಪ್ರಧಾನರಂ, ಕಂಡು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಂ, ಇತ್ಯಾದಿ ಯತೋ ದ್ವಿಭಾವೋ ದ್ವೇಧಾ—ಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಅಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಚೇತಿ. ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನೀ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪದೇ ವರ್ತತೇ. ಬಳ್ಳವಳಂ, ತಳ್ಳದ, ಇತ್ಯಾದಿ, ತತ್ ಅಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಅವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ. ಯತ್ರ ತು ತದ್ವ್ಯಯಂ ವ್ಯಸ್ತತಯಾ ಪೂರೋತ್ತರಪದವ್ಯಯಗತಂ—ಬರಿಸಪ್ರಧಾನರಂ ಇತ್ಯದಿ, ತತ್ ಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಕಧಂ ಸುಪ್ಪತಯಾ ಅಭಿಮನ್ಯತೇ ? ಕೇಪಾಂಚಿದೇವ ಸಮೃತತ್ವಾತ್ ನಾಭಿಮನ್ಯಂತೇ ಚ ಕೇಚಿತ್, ಯತೋ ನಿಷೇಧತಿ ಸ್ಮ ಕೇಶವಃ—

ಕಂ || ಪರಪದಸಂವೃತ್ಯಾ ದ್ವಿತ್ವಾ |

ಕ್ಷರಮಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವಪದದ ಚರಮಂ ಹ್ರಸ್ವಾ ||

ಕ್ಷರಮಾಗೆ ಸ್ಥಿರದೋಷಂ |

ಸರೇಫಮಿದಿರಾಗೆ ಇದಿಲವಂದನುಸರಣಿ || ಇತಿ.

ಉದಾಹೃತಂ ಚ ತೇನೈವ—

ಕಂ || ಬರಿಸಿ ಪ್ರಧಾನರಂ ಕು |

ಬರಿಸಿ ಪ್ರಿಯಕುಶಲನಾರ್ತಯಂ ನೆಚಿ ಕೇಳ್ವು ||

ಸ್ಥಿರಮಿದ್ಧು ಪ್ರಭು ನುಡಿಯೆ |

ವ್ರರೂಢಮುದನಾದನಾತನೆಂಬುದಮಾರ್ಗಂ || ಇತಿ—

ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕವಿತಾವಿಷಯ ಏವಾಯಂ ದೋಷೋ ನ ಶಬ್ದನುಶಾಸನವಿಷಯಃ. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಕವಿತಾಲಕ್ಷಣಂ ಉಪಕ್ರಾಂತಂ, ಯೇನಾಯಂ ದೋಷಃ ಸ್ಫುಟಃ. ಸುಶಬ್ದಪಶಬ್ದವಿವೇಕೋ ಹಿ ವ್ಯಾಕರಣಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ನೈತಾದೃಶಃ, ಅಲಕ್ಷಾರವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಸೂಚಿತಂ ಚ ಏತತ್ ಅನಾರ್ಗಮಿತ್ಯನೇನ, ಮಾರ್ಗೇತ್ಯಾದಿಃ ಅಲಕ್ಷಾರ ಏವ ನಾತ್ರೇತಿ.

ಅತ್ರೇದಂ ವಿಚಾರ್ಯತೇ. ನನು ಆತ್ರ ಸ್ವರಾತ್ಮರಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ವೈಷ್ಣವೇ ಪರೇ ದ್ವಿಭಾವವಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಆತೋ ಯೋಗಾದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ರ ಸ್ವರಾದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಚನಾತ್ ದೀರ್ಘಪು ತಯೋರಪಿ ಗುಣಂ ಸ್ಫುಟಃ. ತಥಾ ಚ ಅಲ್ಪರಿ, ಕೇಳ್ವಿ, ಅಪ್ರಕಾರಂ, ಈಸ್ಮೀತ್ರಂ, ಇತ್ಯಾದೌ ದೀರ್ಘೇತ್ವರಸ್ಯ; ತಥಾ ಮಗನೇ ಮಗನೇ ತ್ವರಿತಂ ಮಾಡು, ಮಗಳೇ ಮಗಳೇ ಪ್ರಾಕೃತಮನೋದು, ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ಲುತಾತ್ಮರಸ್ಯಪಿ, ವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ

ಸೌತಃ. ತಥಾ ಪುತ್ರಂಗಿ, ಮಿತ್ರಂಗಿ, ಇತ್ಯಾದೌ ಅನುಸ್ವಾರಸ್ಯ, ಉಃ ಕೆಟ್ಟಿಂ, ಚಿಃ ಪೇಣ ನಾದಂ, ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಯಪಿ, ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ್ ; ಅನುಸ್ವಾರವಿಸರ್ಜನೀಯ ಯೋಃ ವೃಜ್ಞ ನರೂಪತ್ವಾತ್. ತಥಾ ತೆಜ್ಜಲ, ಬಜ್ಜಂ, ಅಜ್ಜೆಜ್ಜ, ಮಜ್ಜೆಗಿ, ತೋಣ್ಣ, ಬಣ್ಣ, ತನ್ನಲ, ಕನ್ನಲ, ಕಮ್ಮಿ, ಇಮ್ಮು, ಇತ್ಯಾದೌ ಅನುನಾಸಿಕಾನಾಂ ಚ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸೌತಃ. ತಥಾ ಚಕ್ಕುಲಿ, ದೆಕ್ಕಾಳಿಂ, ಸುಗ್ಗಿ, ಬಗ್ಗುರಣೆ, ಅಚ್ಚು, ಮಜ್ಞಂ, ಸಜ್ಜಕಂ ಮಜ್ಜಾ, ಕಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಡಿ ಕೆ, ಬಡ್ಧಾರಂ, ಕೊತ್ತಲಿ, ಕತ್ಥಳಂ, ಸದ್ಧು, ಮದ್ಧಳೆ, 1ದುಪ್ಪಟೆ, ಪೊಪ್ಪಳೆ, ಕಬ್ಬಿ, ಅಬ್ಬರಣ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವತೋ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ತಥಾ ಬಯ್ಯಲೆ, ಅಯ್ಯಿಲೆ, ಉದ್ಧರ, ಮದ್ಧರ, ನಿಲ್ತ, ನಲ್ತೆ, ಕವ್ವಂ, ಅವ್ವಳೆ, ಇತ್ಯಾದೌ ಅನ್ತಸ್ಥಿಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸೌತಃ. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಉಕ್ತನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅವಿಶೇಷಾತ್. ಕಿಂಚ ವೃಜ್ಞನೇ ಪರೇ ವೃಜ್ಞನಸ್ಯ ಯದಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸೌತಃ ದ್ವಿತ್ವಾನವಸ್ಥಾಪಿ ಸೌತಃ, ಸರ್ವತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್—

ಅತ್ರೋಚ್ಛೇತೇ. ಯಸ್ತಾವತ್ ದೀರ್ಘಾತ್ ಪ್ಲುತಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಥಾಪಿ ವೃಜ್ಞನಸ್ಯ ದ್ವಿ ಭಾವವಲಕ್ಷಣ ಉದ್ಭವಿತೋತಿಪ್ರಸಜ್ಯಃ ನ ನ ಸಮ್ಭವ್ಯಃ. ಯತೋತ್ರ ಪ್ರಾಚಾಂ ಪಕ್ಷ ದ್ವಯಂ ಉಪಧಾಕತೇ ಅಭ್ಯುಪಗಮೋನಭ್ಯುಪಗಮಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯೇಷ ಮಿಷ್ಟಿಃ ನ ತ್ರ ದುಷ್ಟಿಃ, ಯೇಷಾಂ ತು ನೇಷ್ಟಿಃ ನೇಹ ಅನುಶಿಷ್ಟಿರಿತಿ. ಯದಿ ವಾ ಸೂರಿ ಪಕ್ಷೋತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯಃ ಸೌತಃ, ತದಾ ದ್ರಸ್ವಾತ್ ಸ ಇತ್ಯತೋ ದ್ರಸ್ವಾಧಿಕಾರ ಅಗ್ರೀಯತ ಇತಿ.

ಯಚ್ಚ ಅನುಸ್ವಾರವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಃ ದ್ವಿತ್ವಪಾದನಂ ತದಪಿ ನ, ಅನುಸ್ವಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಃ ಸ್ವರತ್ವೇನ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ನ ಹಿ ಅನಯೋಃ ವೃಜ್ಞನತ್ವೈಕಾಂತಃ, ಕಥಂಚಿತ್ ಸ್ವರತ್ವೇ ನಾನ್ವೇಕಾರಾತ್, ಯದರ್ಥಃ ತಯೋಃ ಸ್ವರವೃಜ್ಞನೋಭಯಮಧ್ಯೇ ಪಾರ ಇತಿ.

ಯಚ್ಚ ಅನೃತ್ ಅನುನಾಸಿಕಾನಾಂ ದ್ವಿತ್ವಪಾದನಂ ತದಪಿ ಅನೇನೈವ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಂ. ಯತೋನುನಾಸಿಕಾ ಬಿನ್ನಸ್ಥಾನಿಕಾಃ ಕಥಂಚಿದ್ಬಿನ್ನರೂಪಾಃ ಯಥಾ ಜಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋ ಪಧ್ಮಾನೀಯಾ ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಥಾನಿಕಾ ತದಾತ್ಮಕಾ ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಾಣಸ್ತೇ; ಬಿನ್ನಸ್ಥಾನೈಕಾಂತೋ ವೃಜ್ಞನಾತ್ಮಾ, ಅಪಿ ತು ಸ್ವರಾತ್ಮಾ ಚೇತಿ.

ಯದಪಿ ಅನ್ಯದಾಕ್ಷಂ—ಚಕ್ಕುಲಿ, ದೆಕ್ಕಾಳಿಂ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವತಃ ಏವ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ಯಪ್ರಸಜ್ಞನಂ ತದಪಿ ನ ಲಗತಿ, ವೃಜ್ಞನಾನಾಂ ತ್ರಿಭಾವಕರಣೇ ಪ್ರೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿ ತತ್ಕರಣಂ. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಸರೂಪಾಣಾಂ ಶ್ರುತಿರನುಭೂಯತೇ. ದ್ವಿತ್ವಂ ತು ಪ್ರಾಗೇವ ಶ್ರೂಯತೇ. ತ್ರಿತ್ವಕರಣೇಹಿ ನ ವಿಲಕ್ಷಣಾ ಶ್ರುತಿರಸ್ತಿ. ಅತೋತ್ರ ನ ಕಾದೀನಾಂ ಪುನರ್ದ್ವಿಭಾವಃ, ವಿಷ್ವಪೇಕ್ಷಣ ಪ್ರಸಜ್ಯದಿತಿ.

ಯತ್ನು ಉಕ್ತಂ ಅನ್ತಸ್ಥಿಕ್ಷರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವವಪ್ರಸಜ್ಯ ಇತಿ, ತತ್ರ ರೇಫಸತ್ತವತ್ ಸ್ವತಃ ಏವ ನಿರಾಕೃತಃ; ಅರ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್. ಲಕಾರಸ್ತು ಅನ್ತಸ್ಥಿಯಾಮೇವ ಪರ

ತೋ ದ್ವಿಭವತಿ ನಾನ್ಯತ್ರೈತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ನಿಯಮ್ಯತೇ. ವಕಾರಸ್ಯ ತು ದ್ವಿತ್ವಮಿಷ್ಯತ ಏವ; ಎನ್ನ ವ್ಯವಸಾಯಂ, ತನ್ನ ವ್ಯವಪಾರಂ, ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಾಧುತ್ವೇನ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ಯಕಾರ ಏಕಃ ಪರಂ ಅವಶ್ಯಸ್ಯತೇ. ಸ ಚ ಪುರಸ್ಕೃತಸ್ತತ್ರಾತ್ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಚಿನಃ ಚಕಬ್ದಸ್ಯ ಅನುಷ್ಠಾನಾತ್ ವೃದ್ಧಸ್ಯತೇ—ರೇಫವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಯಕಾರವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಚೇತಿ. ಅತೋ ಯಕಾರೋ ನ ದ್ವಿಭವತಿ. ಅಥವಾ ಅನುಷ್ಠುಃ ಚಕಾರೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕೋ' ಭೇದೀಯತೇ. ತೇನ ಚ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ವಿಭಾಷಾವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾನ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಾಃ ತುರ್ವಿಧಭೃಗ್ಗೀಕಾರಣಂ ನ ಕಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ.

ಕಿಂ ಚ ಅನಭಧಾನಾಚ್ಚ ನ ಭವತಿ, ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಸಾರಿತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶಸ್ಯೇತಿ ನ ಹಿ ಪ್ರಾಕ್ಷೋ'ಪಿ ಕುಮ್ಭಕಾರ ಇತಿವತ್ ಗ್ರಾಮಗಾಮ ಇತಿ ಸಾಧಯಂತೀತಿ

ಅನವಸ್ಥಾದೋಷೋ'ಪಿ ಅನೇನೈವ ಪರಿಹೃತಃ, ಪ್ರಯೋಗಕರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ, ಸಾಧಕಬಾಧಕಯೋಃ ಸಕೃದೇವ ಪ್ರಸಕ್ತೀತ್. ತದಂತ್ರಂ—

ಸಾಧನಂ ಬಾಧನಂ ವಾಪಿ ಸಕೃದೇವ ಹಿ ನಾಸಕ್ಯತಃ |

ಕೃತಸ್ಯ ಕರಣಾಭಾವಾತ್ ವೃತಸ್ಯ ಮರಣಂ ಯಥಾ || ಇತಿ.

ಕಪಯೋರ್ಮಾರ್ಭೂತ್ ಇತಿ, ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ ಶೇಷಃ. ಅರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಇತಿವತ್ ಅ ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಇತಿ ಚ ಪ್ರಸ್ಪೃವ್ಯಂ; ಬಯ್ತಲೆ, ಆಯ್ಕಿಲೆ, ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯದಾಹರ್ತವ್ಯಂ ಚ

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋಃ || 68 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮುಕಬ್ದಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮು + ಕೊಡೆ, ಮುಕ್ಕೊಡೆ. ಏವಂ ಮುಗ್ಗುಡೆ, ಮುಚ್ಚವಡಿ, ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು. ಮೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಮೂಲೋಕಂ, ಮೂಗಾವುದಂ ಮುಕುಂದಂ, ಮುಳಸು, ಇತ್ಯಾದೌ ಅರ್ಥವದ್ಗ್ರಹಣೇ ನಾನರ್ಥಕಸ್ಯ ಇತಿ ನ ಭವತಿ. ಸ್ವರೇ'ಪಿ ಯಥಾ ಸ್ವಾದಿತಿ ಆಯಮಾರಮ್ಭತಿ.

[A consonant following on mu is doubled]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ "ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತಃ; ನ ವೃಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಪಿ. ಸ್ವರೇ ವೃಜ್ಞಾನೇ ವಾ ಪರೇ ಮುಕಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವ ಇತ್ಯೇವ ಪರ್ಯಪ್ತೇಃ ನಾತ್ರ ಪರಿನಿಯಮಃ; ಮುಚ್ಚತ್ರಂ, ಮುಕ್ಕೊಡೆ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವರಸ್ಯ ಮುಕ್ಕೋಶಂ, ಮುಪ್ಪದೇಶಂ ಇತ್ಯಾದೌ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಪರತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್. ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಅರ್ಧಿಕಂ, ಮುಕಬ್ದಾತ್ ಪರತೋ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವಾತ್, ನ ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್.

ನನು ಕಥಂ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಃ? ಯತೋ'ಯಂ ಮುಕಬ್ದೋ ಮೂಜು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಕ್ಷಾಂಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾಸೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಮೂಜೋಃ ೩೩ ಇತಿ ದೋಲೋಪೇ, ದ್ರಸ್ತೃಸ್ತತ್ರ ವಾ ೩೩ ಇತಿ ದ್ರಸ್ತೃದೇಶೇ ಚ ಕೃತೇ ಸಮ್ಭವತಿ. ನಾತ್ರ ಉತ್ತರಪದಂ ವೃಜ್ಞಾನಾದಿಕಮೇವೇತಿ ಅಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ; ಸ್ವರಾದೇರಪಿ ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸ್ವರಾದೌ

ఁతరచదే పరే స్వరే ముయ్యూఱ్ఱుఱ్ఱః³⁶⁰ ఇతి ముయాదేశస్య అవశ్యకతయా వృజ్ఞానస్యేవ సమ్భవాదితి.

ముజ్జ్వది ఇతి. ముజ్జు సవది ఇతి సమాసే, సజ్జ్వో బయలమల యుః³⁶¹ ఇతి సకారస్య భేకారాదేశః.

నను మోః ఇతి సామాన్యవచనాత్ యత్ర క్వాపి ము ఇత్యేవంరూపాత్ పరస్య వణి-స్య ద్విభావః ప్రాప్నోతి. ఏవం చ ముకుందం, ముళిసా, ఇత్యాదా కకారా దేశవి తత్ప్రసబ్ధ ఇత్యుత్పత్తి నాత్ర యః క్షిత్ ముశబ్దోభిప్రేతః, కిన్తు అర్ధ వానేవేతి అర్ధవన్నాయానుసరణాత్ నాతిప్రసబ్ధ ఇత్యుత్పత్తి ముకుందం ఇత్యది. ముకుందాదితబ్దేషు ముశబ్దో నాధర్వా, కిన్తు అనర్ధక ఏవ. ప్రసజ్జ్వతం భ్యేతత్ అర్ధవత్సత్ర ఇతి నేవ తన్యతే.

యద్యపి ముగిల్, ముళిసా, ఇత్యాదిరేవ ఏతద్విషయః, ముకుందశబ్దస్య సంస్కృత ఇతి నాత్ర విచారవిషయః, తథాపి ముకుందో నాను క్షిత్పురుష ఇతి సంజ్ఞాతబద్ధాభిప్రాయేణ భాషావిషయోపి భవతితి ప్రదర్శనమితి జ్ఞేయం.

యది చ మురిత్యేవంనామా క్షిత్ తదా అర్ధవన్నాయానుసరణేపి అతి ప్రసజ్జ్వో¹ దుష్పరిదాద్యః, తదా వ్యుత్పాదనపరిభాషాశ్రయణాత్ అతిప్రసబ్ధః పరివరణీయః.

ముయ్యూళ, ముయ్యోళు, ముయ్యూఱి, ముయ్యూరది ఇత్యాదా తు వ్యుత్పాదనపరిభాషాశ్రయణేన వా ద్రస్వాన్ననిలయతటః³⁶² ఇతి సామాన్యవిధితో నా యకారస్య ద్విభావో జ్ఞేయ ఇతి.

సూత్రం || లుకి || 69 ||

వృత్తిః || లుగాగమే పరే పూర్వస్య వృజ్ఞానస్య ద్విభావో భవతి.

ప్రయోగః || మనస్ + లు, మనస్సు. ఏవం వయస్సు, యశస్సు, పయస్సు, నభస్సు, రజస్సు.

[A consonant followed by the augment 'u' is doubled]

వ్యుత్పాద || అత్ర అయం విశేషః-యత్ర ఆగమాంతరమన్తరేణ లుక్సూత్రవిధా యశ్చే లుగలోపే³⁶³, లుగబాదినాం³⁶⁵ ఇత్యాదిసూత్రేః లుగ్విధి యతే, తత్రేవ ద్విభావః. యత్ర తు ఆగమాంతరవిధాయినా అగిగుష్వ్య ఇజ్జనే వృజ్ఞానస్య³⁶⁷ ఇత్యనేన విధియతే న తత్ర ద్విభావ ఇతి. యది సర్వాత్ర స్వతః తదా కమ్ముమి³⁶⁸ ఇతి కనాగమే కునాగమే చ ద్విభావో విహితః, తత్రేవ లాభవాత్ కమ్ముముకి ఇత్యేకమేవ సూత్రం క్రియేతః; న లుకి ఇతి యోగాంతరమితి.

ಸೂತ್ರಂ || ಲೋ'ನ್ತಸ್ಥಾಯಾಂ || 70 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನ್ತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬತ್ + ಯತನಂ, ಬಲ್ಯತನಂ. ಏವಂ ¹ಮೆಲ್ಲನ್ನಂ, ಬಲ್ಲ್ಯಂಡಂ, ಕಲ್ಲ್ವಾಪೆ. ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ. ಲಕಾರಸ್ಯ ಯದಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅನ್ತಸ್ಥಾಯಾಮೇವೇತಿ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ನಿಲ್ತಂ, ಕಲ್ತಂ.

[L is doubled before y, i, l, and v]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನ್ತಸ್ಥಾಶಬ್ದೋ ² ನಿಗದಾರ್ಥಃ. ತಸ್ಯಾಂ ಪರತೋ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ವರಾದರೋ ವೃಜ್ಜಾನೇ ⁶⁷ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಪುನರಾರಮ್ಭಣಂ ಅನರ್ಥಕವಾಶಚ್ಛೇದ್ಯ ನೈಷ ಯೋಗೋ ವಿಧಾಯಕಃ, ಕಿನ್ತು ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಸ್ಮಿಂಸ್ತಿತ್ಕಾರ್ಯೇ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತವೈಪುಲ್ಯವಿಷಯತಯಾ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಪುನರಾರಮ್ಭಃ ತತ್ಸಂಕ್ಷೋಭಕವಿಷಯತಯಾ ನಿಯಾಮಕ ಏವೇತಿ ತದಾನರ್ಥಕ್ಕಂ ಪರಿಹೃತ್ಯ ತನ್ನಿಯಮೋಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಯಥಾಕಥಂಚಿದಪಿ ಅತ್ರ ನಾನ್ತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಲಕಾರಸ್ಯೈವ ದ್ವಿತ್ವಮಿತಿ ಸ್ಥಾನಿವಿಷಯಕಃ, ವರ್ಣಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಅನಿಷೇಧಾತ್, ಕಿನ್ತು ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಂ ಅನ್ತಸ್ಥಾಯಾಮೇವ ಪರತೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನಿಮಿತ್ತವಿಷಯಕ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಂ-ಲಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ

ನನು ಏವಂ ಅನ್ತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಯದಿ ಲಕಾರೋ ದ್ವಿರುಚ್ಯತೆ, ತದಾ ಕಲ್ಯಾಣಂ, ಪಲ್ಯಯನಂ, ಹಲ್ಯಾಃ, ಶುಲ್ಯಜತಂ, ಗ್ಲಂ, ಫಲ್ಲಂ, ಪಲ್ವಲಂ, ಬಲ್ಯಂ, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ತಥೋಚ್ಯತೆ, ಉಕ್ತನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅವಿರೋಧಾತ್ ಇತಿಚೇತ- ಇದಮಸಿ ತ್ವಂ ಪ್ರಪ್ಯವ್ಯಃ ಕಿಮತ್ರ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ ಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಮತೋ ನ ಭವತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಅನಿವೃತ್ತಯಾ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪಾದಯಸಿ, ಕಿಂ ವಾ ಸಮ್ಮತೋಪೇಕ್ಷ ತತ್ರಾಪಿ ಅತ ಏವ ಯೋಗಾತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಕಥಯಸೀತಿ. ನಾದ್ಯಃ ತತ್ರ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಮತ್ಯ ಲಕಾರದ್ವಿತ್ವಂ ಇಪ್ಯತ ಏವೇತಿ ನ ಕಿಂಚಿದನಿವೃತ್ತಮಿತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ತೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತರೂಪತಯಾ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಉಭಯೋರಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಗತತ್ವೇನ ಸ್ವರಾದ್ಯೈಜ್ಞಾನಮಸ್ತು ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಸ್ವಾರ್ವಾಸ್ತ್ರೈಸ್ಯೈವ ವಿಷಯೋಯಂ ವಿಧಿಃ ನೈತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಃ. ಯತ್ರ ಸಾ ನೀ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಂ ಅನ್ಯತರದ್ವಾ ಭಾಷಾಶಬ್ದಗತಂ, ತತ್ರೈವ ಅಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ. ಏತಚ್ಚ ಉಕ್ತೇಷು ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇಷು ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಅನುಸಂಧೇಯಂ ಅನ್ಯತ್ರ ತದ್ಭವವಿಧಾನಾತ್. ತದ್ಭವವಿಧಾ ತು ನೈವಂ. ತತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತೇಷ್ಯೇವ ಶಬ್ದೇಷು ಯಥಾಯಥಂ ಆಗಮವಿಕಾರವಿಸರ್ವಯಲೋಪಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ; ತದ್ಭವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ, ಯತಃ ತತ್ರ ಭವಃ ತದ್ಭವ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಳಃ || 71 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನ್ತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಳಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳ್ + ಯತನಂ. ಬಳ್ಳತನಂ. ಏವಂ ಬಳ್ಳತನಂ,
ಬಳ್ಳತನಂ. ಅಸ್ಯಾಪಿ ¹ನಿಯಮಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ. ಕಳ್ಕಡಿ
ದಂ, ಮುಳ್ಕಟ್ಟಿದಂ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಧಃ.

[L is doubled before y, i, l, and v]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನಂತರಯೋಗವತ್ ನಿಯಮಕ ಏವಾಯಂ ನಾತ್ರ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಾಹ.
ಅಸ್ಯಾಪಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಳ್ಕಡಿದಂ ಇತಿ. ಕಳ್ಕಂ - ಕುಡಿದಂ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ. ಅಮುಕ್ಯ
ತ್ತಿಬಾ ²ಇತಿ ಸಮಾಸಃ. ಏವಂ ಮುಳ್ಕಟ್ಟಿದಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಿ ವಾನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ || 72 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅವಯವೋ ಯೋ ಳಕಾರಃ ತಸ್ಯ
ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ ವಕಾರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಸಳ್ + ವಳ್, ಎಸಳ್ವಳ್, ಎಸಳ್ವಳ್ಳೆ. ಏವಂ ನುಸು
ಳ್ವಾಗಿಲ್, ನುಸುಳ್ವಾಗಿಲ್. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ನುಸುಳ್ವಾವೇಗಿ. ಅನೇಕಸ್ವ
ರಸ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮುಳ್ವಾಗಿಲ್.

[L, when forming part of a polysyllabic word, is optionally doubled before v following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಳ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ತಸ್ಯ ಚ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ.
ತಚ್ಚ ಸಮಾನಾಫಕರಣಂ ಅಸವ್ಯವಿ. ನ ಹಿ ಏಕೋ ಳಕಾರಃ ಸ್ವಯಂ ಅನೇಕಸ್ವರೋ ಭವತಿ
ಇತ್ಯೇತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪೇದಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ತತ್ರ ಚ ಅನೇಕೇ ಸ್ವರಾ ಯಸ್ಯೇತಿ ಒಕ್ಕು
ಪ್ರೀಹಾ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದ ಏವ ನಾನ್ಯಃ; ಅಸವ್ಯವಾತ್. ತಸ್ಯ ಚ ಳಕಾರಸ್ಯ ಚ
ಸಮ್ಯನ್ವಯಃ ಅವಯವಾವಯವಿಭಾವಲಕ್ಷಣ ಏವ ನಾನ್ಯಃ ಸಮ್ಯವತಿ ಇತ್ಯೇವಮಾಕಲ್ಯಾ
ಹ - ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅವಯವೋ ಯೋ ಳಕಾರಃ ಇತಿ. ವಾ ಇತಿ
ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷೇಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ಲಘ್ವಾದಿಲಘೂಪಾಂತ್ಯಾದಲೋ ಗದವಜೋ

ವೃತ್ತಾ || 73 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಪಞ್ಚಮ್ಯಂತ
ತಯಾ ವಿಪರಿಣಮ್ಯತೇ. ವೃತ್ತಯಃ ಕೃತ್ತದ್ಧಿತಸಮಾಸಾಃ. ತದ್ಧಿತಸಮಾ
ಸಸಂಜ್ಞೇ ಚ ವಕ್ಷ್ಯೇತೇ. ಲಘ್ವಾದ್ಯರಾದೇಃ ಲಘೂಪಾಂತ್ಯಾತ್ ಅನೇಕಸ್ವ
ರಾತ್ ಅಲಿಕಾರಾಂತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರೇಷಾಂ ಗದವಜಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ
ನ ಭವತಿ ವೃತ್ತಾ ವಿಷಯೇ.

¹ ನಿಯಮಾರ್ಥತ್ ಇಹ. ² ಅನೇಕಃ ಸ್ವರೋ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೃತಿ ತಾವತ್-ಉಸಿರ್ + ದಂ, ಉಸಿದ್‌ಫಂ. ಏವಂ ಉಸಿದ್‌ಫನಂ, ಉಸಿವ್‌ಫಂ, ಉಸಿವ್‌ಫನಂ; ಬಿದಿದ್‌ಫಂ, ಬಿದಿದ್‌ಫನಂ. ಪೊಗಟ್ಟಂ, ಪೊಗಟ್ಟನಂ; ಮಗುಟ್ಟಂ, ಮಗುಟ್ಟನಂ, ಅದಿದ್‌ಫಂ, ಅದಿದ್‌ಫನಂ; ¹ಅದಿದೋಡೆ, ಜಗುಟ್ಟಂ, ಜಗುಟ್ಟನಂ, ಜಗುಟ್ಟೋಡೆ, ಜಗುಟ್ಟನಂ, ಜಗುಟ್ಟಿನಂ.

ತದ್ಧಿ ತೇ-ಉಸಿರ್‌ಫಂ, ಬೆಮರ್‌ಫಂ, ನೆಗಟ್ಟಂ, ಅಗಟ್ಟಂ, ಕದಿವ್‌ಫಂ, ಬಿದಿವ್‌ಫಂ, ಮುಗುಳ್‌ಫೋಲ್, ನೆಗಟ್ಟೋಲ್.

ಸಮಾಸೇ-ತಳಿರ್‌ಫಂಪು, ಬೆಳಿರ್‌ಫಂಪು, ಮುಗುಳ್‌ಫಾಯ್, ಎಸಳ್‌ಫಂದಂ, ಅಲದೋಲಂಟಂ, ಬಿದಿದ್‌ಫಟ್ಟ, ಮುಗುಳ್‌ಫೊಂದಂ, ಎಸಳ್‌ಫೊಂ, ಬೆಮರ್‌ಫನಿ, ಪೊಗರ್‌ಫಟ್ಟ, ಅಮಳ್‌ಫಾಸು, ಎಸಳ್‌ಫಾಸೆ, ಅಲಜೋಪಂ, ಕದಿಜೋನ್ನಂ, ಅಮಳ್‌ಫಂತ್ರಂ, ಎಸಳ್‌ಫಪೆ.

ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ನೇಸವ್ವೋಲ್, ಬಾಸುಟ್‌ವ್ವೋಲ್, ನೇಸದ್‌ಫೊಂ, ಬಾಸುಟ್‌ಗಂಟು. ಲಘೂಪಾನ್ತಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಪೊಪಮಾರ್ಗಂಟು, ಪೊಪಮಾರ್‌ಫನಂ, ಗಡೆಗೂಟ್ ²ಜ್ವಾರಿ, ಬಳನಾಟ್‌ಜ್ವಗಳಂ. ಅನೇಕಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಇದ್ದು, ಬಗ್ಗೇಣ, ಮುಳ್‌ಗೊಂಚಲ್, ಅಗಟ್‌ದ್ದು. ಅಲ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅರಲ್‌ದ್ದು, ಅರಲ್‌ದೊಲಂಟಂ. ಗದವಜ ಇತಿ ಕಿಂ? ಚಿಗುತ್ತು, ಬಿಗುತ್ತು, ಮುಗುಳ್‌ತ್ತು, ಅಗಟ್‌ತ್ತೆ. ವೃತ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮೀನಪೊಣಗ್ಗಂ ಗೆಯೊಳ್, ಅವಳಿಗ್ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ, ಇವದ್‌ಫ್ವರ್, ಇವಳಿದ್ವಾರ್‌ಫಯಣಿ, ಬುಧವ್ವಿಶಿಷ್ಟರ್, ಪೊಗಟ್‌ವ್ವಾಸವನಂ, ಕುಡಿದಜೋನ್ನಮಂ, ಪೊಗಟ್‌ಜ್ವಾನಕಿಯಂ.

[G, d, v, j, following on polysyllabic words which begin with and have for their penultimate a short letter and do not end in l, are not doubled before verbal, derivative or compound affixes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಗದವಜ ಇತಿ ಗಕಾರಾದೀನಾಂ ದ್ವಿತ್ವನಿಷೇಧೋ ವಿಧೀಯತೇ. ಸ ಚ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಸ್ಥಿತನಾಮಪಿ ತೇಷಾಂ ಅವಿಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಪ್ರವೃತ್ತೀತಿ ಅಪ್ರಸಂಗವಾರಣಾರ್ಥಂ ಲಘ್ವಾದಿಲಘೂಪಾನ್ತಾತ್ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ. ಲಘುಃ ಆದಿಯಸ್ಯ ಸ ಲಘ್ವಾದಿಃ. ಲಘುಃ ಉಪಾನ್ತೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಲಘೂಪಾನ್ತಃ. ಲಘ್ವಾದಿಶ್ಚ ಸಾ ಲಘೂಪಾನ್ತಲ್ಪೇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಃ. ತಸ್ಮಾತ್ ಪರೇಷಾಮಿತಿ. ತಥಾಪಿ ಇರ್, ಕಳ್, ಇತ್ಯಾದ್ಯೇಕಸ್ವರೇಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ಪರೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರಪ್ರವೃತ್ತೀತಿ ಅನೇಕಸ್ವರಾತ್ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಅನೇಕಸ್ವರಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ; ಯತೋ'ನನ್ತರಯೋಗಾತ್ ಅನುವರ್ತಮಾನಂ ಅನೇಕಸ್ವರಗ್ರಹಣಂ ಪಶ್ಯಂತಮಪಿ ಅರ್ಧವಶಾದ್ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಾಮ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮೃಂತಯಾ ವಿಪರಿಣಾಮಮಾನಂ ಅಸ್ವೀಯತ ಇತ್ಯಾಹ- ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಇಯಮನುವೃತ್ತಿಃ ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಿತಿರ್ವಾ ಅಶ್ರೇಯತೇ? ಲಭ್ಯಾದ್ಯವಾ
ನ್ಮಾತ್ರ ಇತ್ಯೇವಂ ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ. ತಥಾ ಹಿ— ಲಭುಕ್ತ್ವ ಲಭುಕ್ತ್ವ ಲಭೂ. ಅದಿ
ಶ್ಚ ಉಪಾನ್ತಲ್ಯಕ್ತ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಲ್ಯ ಲಭೂ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಲ್ಯ ಯಸ್ಯ ಸ ಲಭ್ಯಾದ್ಯುಪಾನ್ತಲ್ಯಃ.
ತಸ್ಮಾತ್ ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿಶ್ವಾಸ್ಯಯಣೇ ಸಕ್ಯದೇವ ಲಭುಕಬ್ಧೋಪಾದಾನಾತ್
ಲಾಭವಂ ಭವತಿ. ಲಭ್ಯಾದಿತ್ವಂ ಲಭೂಪಾನ್ತಲ್ಯತ್ವಂ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ಚ ಲಭ್ಯತೇ ನ ಹಿ
ಏಕಸ್ವರೇಷು ಇರ್, ಕಳ್, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಲಭೂ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಲ್ಯ ಯಸ್ಯೇತಿ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯಫಲಿತೋ
ವಿಗ್ರಹಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ಯೋ ಲಭುಃ ಆದಿಃ ಸ ಏವ ಉಪಾನ್ತಲ್ಯ ಇತಿ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಲ್ಯಯೋಃ ಭೇದಾ
ಭಾವಾತ್, ಸಮಸ್ಯಮಾನಸದಾರ್ಥಾನಾಂ ಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಅತೋ
ರ್ಧಾತ್ ಅನೇಕಸ್ವರೇಷ್ಯೇವ ಏಷ ವಿಗ್ರಹಃ ಸಮ್ಭವ್ಯತ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಸಾಮರ್ಥ್ಯದೇವ
ಸಿದ್ಧಿಃ ನಾನುವೃತ್ತಿಃ ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಿತಿರ್ವಾ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿಚೇನ್ನ—

ಏವಮಪಿ ಲಭ್ಯಾದಿತ್ವಲಭೂಪಾನ್ತಲ್ಯಯೋಃ ಲಾಭೇ'ಪಿ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಸ್ಯ ಅಲಾ
ಭಾತ್. ನ ಹಿ ಏಕಸ್ವರೇಷು ಇರ್, ಕಳ್, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಶಬ್ದೇಷ್ವಪಿ ಉಕ್ತವಿಗ್ರಹಾಂತಃ
ಪಾತಿನೋ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಃ, ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಲ್ಯಯೋಃ ಧರ್ಮಿಭೇದಾಭಾವೇ ಪಿ ಧರ್ಮ
ಭೇದಮಾದಾಯ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯವಾತ್. ನ ಹಿ ಸಮಸ್ಯಮಾನಸದಾರ್ಥಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವ ದ್ವ
ಂದ್ವ ಇತ್ಯೇಕಾಂತಃ, ಷಡಾರ್ಥತಾವತ್ತ್ವೇದಕಧರ್ಮಭೇದೇ'ಪಿ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯವಾತ್. ಅನ್ಯ
ಥಾ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರವೇಯಪ್ರಮಾತ್ರಪ್ರಮಿತೀನಾಂ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವಂದ್ವೋ ನ ಸಮ್ಭವ್ಯೇತ,
ಸಕಲಸದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರಮೇಯತ್ಯೇನ ಧರ್ಮಿಭೇದಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಪ್ರಮೇ
ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಭೇದ ಏವ ದ್ವಂದ್ವ ಇತಿ ಅನ್ತು ನಾ ಧರ್ಮಿಭೇದ ಏವ ದ್ವಂದ್ವಃ, ಧರ್ಮ
ಭೇದೇ ಧರ್ಮಿಭೇದಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್,

ಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮೇ'ಸ್ಯ ಏವಾರ್ಥೋ ಧರ್ಮಣೋ'ನನ್ತಧರ್ಮಣಃ |

ಇತಿವಚನಾತ್ ; ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕೃತಿಜಾತಯಃ ಪದಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಪರನಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಂಚಿತ್
ಅಭ್ಯೇಕಾರಾಜ್ಞಃ. ತತ್ರ ಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರವಿಷಯ ಇತಿ ನೇಹ ತಸ್ಯತೇ. ಅತೋ
ದ್ವಂದ್ವಾದಿಶ್ರಯಣೇ'ಪಿ ಉಕ್ತಾನುಸರತಃ ದುರುತ್ತರೇತಿ ದ್ವಂದ್ವಗರ್ಭಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿಮು
ಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಗೌರವಂ ನ ದೋಷಾಯೇತಿ | ಗೌರವದೋಷಮನಾದೃಶ್ಯ ಲಭುಕ
ಬ್ಧಂ ದ್ವಿರುಪಾದದಾನಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಗರ್ಭಃ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವ ಸಮ್ಯಕ್
ಇತಿ ಏಕಸ್ವರೇಷು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಅನೇಕಸ್ವರಾನುವೃತ್ತಿಬಲಾದೇವ ಪರಿಹರತಾ ವಿಭಕ್ತಿಪರಿ
ಣಿತಿ ಅವಶ್ಯಮಭ್ಯೇಕಾರ್ತವ್ಯಾ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇಶ್ಯ ತಾಮುಭ್ಯೇಚಕಾರೇತಿ.

ವೃತ್ತಿಶಬ್ದೋ ಜೀವನಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋ'ಪಿ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕೃತ್ತ್ವದ್ಧಿತಮಾಸವಚನಃ,
ಕೃತ್ತ್ವತ್ವಃ ತದ್ಧಿತವೃತ್ತಿಃ ಸಮಾಸವೃತ್ತಿರಿತಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಕವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಹ—
ವೃತ್ತಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಕೃದಜಾದಿಃ ¹⁵ ಇತಿ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅವಾ
ಪ್ಯದ್ವಯಂ ಉತ್ತರತ್ರ ವಾದ್ಯಾತ್ತ್ವದ್ಧಿತಃ ¹⁶, ಸುಪ್ರಸೌ ಸಮಾಸಃ ²⁰³ ಇತಿ ಚ
ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ತದ್ಧಿತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏವಂ ಉಪಸ್ಮೃತ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಲಭು
ಇತ್ಯಾದಿ. ಸೂತ್ರೇ ವೃತ್ತಾ ಇತಿ ಸಪ್ತಮಿ ನೋಪಕ್ಲೇಷಾದಿಲಕ್ಷಣಾ, ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ; ಕಿನ್ತು
ವಿಷಯಲಕ್ಷಣೈವೇತ್ಯಾಹ—ವೃತ್ತಾ ವಿಷಯೇ ಇತಿ.

ಕೃದಾದಿಷು ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರಣಾನಿ ಪ್ರದರ್ಶಯತ್ ಪ್ರಥಮತಃ ಕೃತಿ ದರ್ಶನ
ಇತ್ಯಾಹ—ಕೃತಿ ತಾವತ್ ಇತಿ. ಉಸಿದ್ಗಂ. ಉಸಿರ್ ಭಾಷಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಕರ್ತರಿ
ಅರ್ಚ. ತದ್ಧಿ ತೇ. ಉಸಿಗಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಉಸಿರ್ ಇತ್ಯಯಂ ನ ಧಾತುಃ, ಕಿನ್ತು ಉಚ್ಛ್ವಾಸವಾ
ಯುದ್ರನ್ಯವಾಚಕಂ ನಾಮೈವ ತತ್ಕೃತೇನ ಜೀವತಿ ಗವೇಣಿಗಾ ⁴¹⁵ ಇತಿ ಗಪ್ರತ್ಯ
ಯಃ. ಕದಿವರ್ಗಳಂ ಇತಿ ಕಣಿಶವಾಚಕಾತ್ ಕಿರಣವಾಚಕಾದ್ವಾ ಕದಿರ್ಶಬ್ದಾತ್
¹ ವಳವಳ್ಳಾ ⁴²⁶ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಾಧಿಕೃತೇ ವಳಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಮಾಸೇ. ತಳಿಗೇಂಪು ಇತಿ.
ತಳಿರ ಕೇಂಪು ಫಲೇ ಕೇಂಪು ಇತಿ, ತಳಿರ ಕೇಂಪು ಇತಿ ವಾ ವಿಗೃಹ್ಯ ಸಮಾಸಃ. ಎಸಳ್ಗಂದಂ.
ಗಂದ ಇತಿ ತದ್ಭವಶಬ್ದೇನ ಸಮಾಸಃ, ಅನ್ಯಥಾ ಅಸವ್ಯವಾತ್. ಬಿದಿದ್ಗಟ್ಟು ಇತಿ ತಟ್ಟು
ಶಬ್ದಃ ಕಟವಾಚಕಃ. ವೇಣುಕಟ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸರ್ವತ್ರ ರೋದ್ವಿವ್ಯೃಜ್ಜನಸ್ಯಾಹಾ
ದೇಃ ⁶¹ ಇತಿ, ಲಳೋನನ್ತ ಸ್ಥಾಯಾಶ್ಚ ⁶⁶ ಇತಿ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇಷು ಪೂಜಮಾಗ್ಗಂಟ ಇತಿ ಪೂಜಮಾಟಿನ ಗಂಟ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ,
ಋಡೋದೋರಲಂ ⁸² ಇತಿ ಋಶಬ್ದಸ್ಯ ರೇಘಾದೇಃ, ರೋ ದ್ವಿಃ ⁶⁷ ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ದ್ವಿಭಾವಃ ಏವಂ ಪೂಜಮಾದ್ಗನಂ ಇತಿ ತದ್ಭವೇನ ದ್ರವಿಣವಾಚಿನಾ ದೇಶೀಯೇನ ಗೋ
ವಾಚಿನಾ ವಾ ದಶಶಬ್ದೇನ ಸಮಾಸಃ. ಬಳನಾಟ'ಜ್ಜಗಳಂ ಇತಿ ಒಳನಾಡುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ
ಉಕಾರಾದೇಃ ಲಳೋನನ್ತ ಸ್ಥಾಯಾಶ್ಚ ⁶⁶ ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ಗಿಗಳದದಪವಗುಮಿ || 74 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಹ ಪ್ರತಿವೇಧಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ವಿಧಿರೇವಾಯಂ ವಿಕ
ಲ್ಪೋ'ವಸೀಯತೇ. ಲಘ್ಯಕ್ಷರಾದೇಃ ಲಘೋಪಾನ್ತ್ಯಾತ್ ಅನೇಕಸ್ವರಾತ್ ಅಲ
ಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರೇಷಾಂ ಗೆ, ಗಳ, ದ, ದಪ, ವ, ಗುಮ್, ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರ
ತ್ಯಯನಿಷ್ಠಾನಾಂ ಗೆ, ದ, ವ, ಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊನರ್ + ಗೆ, ಕೊನರ್ಗ್; ಕೊನರ್ಗ್ಗ್. ಏವಂ ಅದಿ
ಗ್ಗ್, ಅದಿಗ್ಗ್; ಎಸಳ್ಗ್, ಎಸಳ್ಗ್ಗ್, ಪೊಗಟ್ಗ್, ಪೊಗಟ್ಗ್ಗ್, ಸುರಗ್ಗಳ್, ಸುರ
ಗ್ಗ್ಗಳ್, ಎಸಳ್ಗಳ್, ಎಸಳ್ಗ್ಗಳ್; ಉಸಿದ್ಗರ್, ಉಸಿದ್ಗರ್ಗ್; ಆಗುಟ್ಟಯ್, ಆಗು
ಟ್ಗ್ದಯ್; ಉಸಿದ್ಗಪೆಂ, ಉಸಿದ್ಗಪೆಂ; ಪೊಗಟ್ಟಪೆಂ, ಪೊಗಟ್ಗ್ದಪೆಂ; ಕಿಸು
ವ್ವಯ್, ಕಿಸುವ್ವಯ್; ತೆಗಟ್ವೆಂ, ತೆಗಟ್ವೆಂ; ಬಸಗುಂ, ಬಸಗುಂ; ಮೆಗುಂ, ಮೆಗುಂ.

ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ತಾಯ್ವಿಗ್ಗ್, ತಾಯ್ವಿಗ್ಗ್ಗಳ್; ¹ಕಣ್ಣಲದ್ವಯ್,
²ಕಣ್ಣಲದ್ವಪಯ್; ³ಕಣ್ಣಲವ್ವಯ್, ⁴ಕಣ್ಣಲಗುಂ; ಬಾಸುಟ್ಗ್, ಬಾಸು
ಟ್ಗ್ಗಳ್; ಸೂರುಳ್ಗ್, ಸೂರುಳ್ಗುಂ. ಲಘೋಪಾನ್ತ್ಯಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಪೊಜ
ಮಾಗ್ಗ್, ಪೊಜಮಾಗ್ಗಳ್, ಬಳಸೋಗ್ಗ್, ಬಳಸೋಗ್ಗಳ್; ಬಳಸೋ
ದ್ವಂ, ಬಳಸೋದ್ವಪಂ, ಬಳಸೋದ್ವಯ್, ಬಳಸೋವ್ವಂ, ಬಳಸೋ

¹ ವಳವಳ್ಳಾ ತತ್ಪ್ರಾಧಿಕೃತ ಇತಿ ವಳಪ್ರತ್ಯಯಃ. ² ತಣ್ಣ.

ಗುಂ; ನೆಲದಾಳಗ್ಗೆ, ನೆಲದಾಳಗ್ಗಳ್, ನೆಲೆಬಾಟಗ್ಗೆ, ನೆಲೆಬಾಟಗ್ಗಳ್, ನೆಲೆಬಾಟದ್ದಂ, ನೆಲೆಬಾಟದ್ದಪಂ, ನೆಲೆಬಾಟವ್ವಂ, ನೆಲೆಬಾಟಗ್ಗುಂ. ಅನೇಕಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಮುಳಗ್ಗೆ, ಮುಳಗ್ಗಳ್, ಕಳಗ್ಗೆ, ಕಳಗ್ಗಳ್; ಕಳದ್ದಂ, ಕಳದ್ದಪಂ, ಕಳವ್ವಂ, ಕಳಗ್ಗುಂ. ಅಲ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಿಸಿಲಗ್ಗೆ, ಬಿಸಿಲಗ್ಗಳ್; ಕವಲಗ್ಗೆ, ಕವಲಗ್ಗಳ್; ಕವಲದ್ದದು, ಕವಲದ್ದಪುದು, ಕವಲವ್ವಂ, ಕವಲಗ್ಗುಂ. ಗೆಗಳೆದದಪವಗುಮಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಲಗ್ಗೋರಟೆಯಾ, ಪೊಗಟಗ್ಗುಂಗೇಯನಂ, ಪಾವ್ವದ್ದಾರ್ ನಪ್ರಿಯರ್, ಮುಗುಳದ್ದಾಳಂಬದ, ಜಿನವ್ವಂದ್ಯರ್.

[G, d, v, of the affixes ge, gal, da, dapa, va, gum, following on such words are optionally doubled]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನಂತರೋಗೇ ನ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿವೇಧ ಉಕ್ತಃ. ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವೇನ ದ್ವಿಃ ಇತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಃ. ಅತ್ರತ್ಯೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ ಕಿಂ ನೇತ್ಯನೇನ ಸಮುದ್ರತೇ ಉತ ದ್ವಿರಿತ್ಯನೇನ ವಾ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಙ್ಕ ನಾತ್ರ ನಿವೇಧೋ ವಿಕಲ್ಪತೇ, ಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವಾತ್ ನ ಹಿ ಗೆ ಗ ದ ಪ ವ ಗುಮಿ ನಿವೇಧಃ ಪೂರ್ವೇಣ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಕೋ ವಾತ್ರ ವಿಕಲ್ಪೋತಃ ನಿವೇಧೋ ಹಿ ವೃತ್ತಿವಿಷಯಕಃ, ವೃತ್ತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಗೆ ಪ್ರಭೃತಯಸ್ತು ಕೇವಲಂ ಪದವಿಷಯಾ ಏವ, ನ ವೃತ್ತಿವಿಷಯಾಃ, ಗೆಗಳೋಃ ಸುಪಿ ದಾದೀನಾಂ ತು ತಿಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ. ಯದ್ಯಪಿ ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಿಜ್ಜಿಪಯೋಪಿ ಭವತಿ, ತಥಾಪಿ ನ ವೃತ್ತಿವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರತಿವೇಧಪ್ರಸಕ್ತಃ ಅಭಾವಾತ್ ವಿಧಿರೇವ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಿಕಲ್ಪೋತಃ ಇತ್ಯಾಪ-ಇಹ ಇತ್ಯಾದಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಉಭಯಥಾಪಿ ನ ಫಲಭೇದಃ, ವಿಧೇಃ ವಿಕಲ್ಪೇ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತಿವೇಧಃ ಪ್ರತಿವೇಧಸ್ಯುತ ವಿಧಿಃ ಇತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಅವಿಶೇಷಾತ್; ತಥಾಪಿ ವಾ ಇತಿ ಕಿಂ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷಾ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಾ? ಪ್ರಾಪ್ತೃಶ್ಚ ಕಿಂ ವಿಧೇಃ ನಿವೇಧಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ಮಾರ್ಗಭೇದಶ್ಚಿನ್ಮಯತೇ ಸ ಬಲು ಅವಶ್ಯಂ ಮೃಗ್ಯಃ, ಯತೋ ವೃತ್ಯಂತಿಮಾರ್ಗಚಿನ್ಮಾ ಪರೈವಸಾಯಿಸ್ಥಿತಿ.

ಗೆ, ದ, ವ, ಜ, ಇತ್ಯನುವೃತ್ತಮಾನೀಯ ಗೆ ಗಳ ದ ಪ ವ ಗುಮಿ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತೇ ನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಸಮುದ್ರತೆ ತತ್ರಾಪಿ ಅಸಮ್ಭಾವಿತಂ ಜಕಾರಂ ವಿಹಾಯ ಸಮ್ಭಾವಿತಾರ್ ಗದ ವಕಾರಾನೇವ ಆದಾಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಏತತ್ಪ್ರತ್ಯಯನಿಷ್ಠಾನಾಂ ಗದವಕಾರಾಣಾಂ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಗೆ ಇತಿ ಸುಪಾತಿಬಸಾಧಾರಣಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಏಕತ್ರ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಗಳಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಸುಜೀವ ನ ತಿಬ್ ಇತಿ ನಿಯಮ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಗಳಃ ತಥಾ ನಿಯಮನಶಕ್ತ್ಯುಭಾವಾತ್ ನ ಹಿ ಗಳ ಸ್ವಯಂ ಸುಬಾತ್ಮಾ, ಯೇನ ಆತ್ಮಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಅಪರಂ ಸ್ವಾತ್ಮತಯಾ ನಿಯಮಯೇತ್, ಅಪಿ ತು ಸುಬ್ಜಮಿತ್ತಕ ಇತ್ಯೇತಾವತ್. ಅತಃ ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕತ್ವಾತ್ ಸಾಧಾರಣ ಏವೇತಿ ಮಾನ್ಯಾನಃ ಉಭಯಥಾಪಿ ಉದಾಹರಣಿ—ಕೊನರ್ಗ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕೊನರ್ ಇತಿ ಅಬ್ಜುರವಾಚಕಂ ನಾಮ. ತತಃ ಸಮ್ಪ್ರದಾನೇ ಚತುರ್ಥೀ ಅದಿರ್ ಇತಿ ಕಮ್ನನವಾಚೀ ಧಾತುಃ ತತ್ ಅಗೀರಾದಾ ಗೆತ್. ಏವಂ ಉಪರಿ ಸರ್ವತ್ರ ನಾಮಧಾತುವಿಭಾಗೇನ ಸುಪಾತಿಜ್ಜಿಭಾಗೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾದಲರಃ || 75 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾದಲರ್ ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಗೆ, ಗಳ್, ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಯನಿಷ್ಕಸ್ಯ ಗಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾದಲರ್ಗ್, ಕಾದಲರ್ಗ್. ಏವಂ ಕಾದಲರ್ಗಳ್, ಕಾದಲರ್ಗ್‌ಳ್.

[When *kāḍala* is followed by the affix *ge* or *gaḥ*, the *g* is optionally doubled]

ವಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕಾದಲರ್ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾದರಿದಿರಿವಿರಿ ಬಹುಲಂ ೩೩) ಇತಿ ಅರಿಪ್ರತ್ಯಯಾನೋ ರಮಣವಾಚಕಃ ಕಾದಲಶಬ್ದೋ ಗೃಹ್ಯತೇ. ತತ್ತ್ವ ದಪಾದೀನಾಂ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ಗೆಗಳೋರೇವ ಸಮ್ಭವ ಇತಿ ಫಲಿತಮೇವಾರ್ಥಮಾಹ— ಕಾದಲರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾರ್ಥಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪೇಪಾದಾನಂ. ತೇನ ಕಾದಲೆಯರ್ ಇತಿ ಅರಂತಸ್ಯ ರಮಣೀವಾಚಕಸ್ಯ ಕಾದಲಶಬ್ದಸ್ಯ, ಕಾದಲದಿರ್, ಕಾದಲವಿರ್ ಇತಿ ದಿರಿವಿ ರಂತಸ್ಯ ಕಾದಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ, ನ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ ತತಃ ಪರಸ್ಯ ಗಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಂ ನ ವಿಕಲ್ಪತೇ ಕಾದಲೆಯರ್ಗ್, ಕಾದಲೆಯರ್ಗ್‌ಳ್; ಕಾದಲದಿರ್ಗ್, ಕಾದಲದಿರ್ಗ್‌ಳ್; ಕಾದಲ ವಿರ್ಗ್, ಕಾದಲವಿರ್ಗ್‌ಳ್ ಇತಿ ನಿತ್ಯ ಏವ ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬರ್ದಿಲಾದಯಃ || 76 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬರ್ದಿಲಾದಿಗಣಸಂತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ದ್ವಿಭಾವರಹಿತಾ ನಿಷಾತ್ಯಂತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ದಿಲಂ, ಗರ್ದುಗು, ಅದಿರ್ಮುತ್ತ್ಯ, ಕರ್ದುಕು, ಕರ್ದುಂಕು, ಬರ್ದುಕು, ಬರ್ದುಂಕು, ಅಮರ್ದು, ಅಮರ್ದುವಳ್ಳ, ಎರ್ದೆ ಇತಿ ಬರ್ದಿಲಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Barḍila* and the other words classed with it (see above) are irregular and have not double *d* or *m*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಷ್ಟಮೇತತ್. ಬರ್ದಿಲಂ, ಸ್ವರ್ಗಃ. ಗರ್ದುಗು, ಕುಬೇರಾಕ್ಷೀ. ಅದಿರ್ಮುತ್ತ್ಯ, ವಸಂತದೂತೀ. ಕರ್ದುಕು, ಕರ್ದುಂಕು, ಚಕ್ಷುಕ್ರಿಯಾ. ಬರ್ದುಕು, ಬರ್ದುಂಕು, ಜೀವನಕ್ರಿಯಾ. ಅಮರ್ದು, ಅಮೃತಂ. ಅಮರ್ದುವಳ್ಳ, ಸೋಮಲತಾ. ಎರ್ದೆ, ಹೃದಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ || 77 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನಮ್ + ಈತಂ, ಜಿನನೀತಂ. ಏವಂ ಸುಜನನಭಿ ವಂದ್ಯಂ, ಅಕ್ಕನೀಕೆ, ಅಮ್ಮನಿವಳೆ. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಣ್ಣಂ ಬಂದಂ, ಅಕ್ಕಂ ಪೋದಳೆ.

[M (final), before a vowel following, becomes n

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಕಃ ಸ್ಥಾನೀ ಕೋ ವಾ ಆದೇಶ ಇತಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ; ಮೋ ನ ಇತಿ ಸಾಚ್ಚ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಾ ನಚ್ಚ ಪಪ್ಯುನ್ತರೂಪಯೋಃ ಅವಿಶೇಷಾತ್. ಯದ್ವಾಪಿ ನಾತ್ರ ಉಭಯತ್ರ ಏಕಾ ವಿಭಕ್ತಿಃ, ಅನನ್ಯಯಪ್ರಸಂಗಾತ್ ; ಕಿನ್ತು ಏಕತ್ರ ಪಪ್ಯುತಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಧಮಯಾ ಚ ಭವಿತವ್ಯಂ, ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ಥಾನ್ಯರೇಶಭಾವಯೋಜನಾಘಟನಾತ್.

ನ ಚ ಉಭಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಪಕ್ಷೇಽಪಿ ನಾನನ್ಯಯಃ, ಅಸ್ಯ ಇದಂ ಇತಿ ವೈಯುಧಿಕರಣ್ಯ ನತ್ ಇದಮಿದಂ ಭವತೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯೇ . ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವಘಟನಾತ್ ಯ ದೋಚುಃ ಪ್ರಾಕ್ಷೇಷ್ಟೋ ಬಿರಾತ್ (ಶಾ. 1-2-24), ಬಸಿರಾತ್ (ಕಾ. 2-1-21) ಇತ್ಯಾದಿ — ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ನ ಹಿ ತದ್ವತ್ ಅತ್ರ ಅಭೇದನಯಂ ಪರಿಣಾಮವಾದಂ ವಾ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವೋ ನಿರೂಪ್ಯತೇ. ಕಿನ್ತು ಶ್ರೋತೃಣಾಂ ಆಶು ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಭೇದನಯಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೈವ ಅಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ.

ತಥಾಪಿ ಕುತ್ರ ವಪ್ಸೀ ಕುತ್ರ ವಾ ಪ್ರಥಮಾ ಇತಿ ವಿವಿಚ್ಯ ಜ್ಞಾತುಂ ಉಪಾಯಾ ಭಾವಾತ್ — ಇತಿಚೇನ್ನ.

ಯದ್ವೃತ್ತಯೋಗಃ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಇತಿ ಪುರೈಶಾಸ್ತ್ರ ರೀತ್ಯಾ ಪ್ರಥಮೋದ್ವಿಷ್ಟ ಏವ ಸ್ಥಾನೀ ಅನಂತರೋದ್ವಿಷ್ಟ ಆದೇಶ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಮ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಾತ್ ಪಪ್ಯುನ್ತತ್ವಂ ನ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾನ್ತ ಇತಿ ಸುಸ್ಯಕ್ತಮಾಹ — ಮಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪದಾಂತವಿಷಯಕಮಿದಂ, ಪದಾಂತೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯೈವ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇ ಶೋ ನ ಅಪದಾಂತಸ್ಯೇತಿ. ತೇನ ಬಿಮರ್, ತಮರ್, ಮಾಳಿಗೆ, ಮಂಚಿಗೆ ಇತ್ಯಾದೌ ನಾತಿ ಪ್ರಸಂಗಃ.

ನ ಚ ಪದಾಂತ ಇತಿ ಅನುಕ್ತೇಃ ಅನನುವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಕಥಮೇವಂ ನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ವಾ ಚ್ಯಂ ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣಾತ್ ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ಹಿ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ರಿತಿ.

ನನು ಚ ಆಸ್ಯಾಃ ಪರಿಭಾಷಾಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಲಿಬ್ಧವತ್ತ್ವನಿರ್ಮೇ ನ ಉಪದರ್ಶಿತಾರ್ಥ 1 ವಿಶೇಷೇ ಲಿಬ್ಧಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಪ್ಯಮಿ ಚ 219 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮೋಗಸ್ಯೈವ ತಲ್ಲಿಬ್ಧತ್ವಾತ್. ಯದಿ ಅಪದಾಂತೇಽಪಿ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಅಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೇ ಅಪಿ ಪರೇ ಅತೋ ಯೋಗಾತ್ ಮಾಗಾಗಮೋ ನೋಪದಿಶ್ಯೇತ ; ಕೃತೇಽಪಿ ಮಕಾರೇ ನಕಾ ರಾದೇಶಾವಶ್ಯಂಭಾವೇನ ಮಗ್ನಿಧೇಃ ಅಫಲತ್ವಾತ್. ನ ಚ ನಕಾರಾರ್ಥಮೇವ ತದುಪದೇಶಃ; ಅನ್ಯಥಾ ಕಸ್ಯ ವಾ ನಕಾರ ಆದಿಶ್ಯೇತ ಇತಿ ನಾನರ್ಥಕ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನೌ ಸ್ವರೇ 260 ಇತ್ಯುತ್ಪರಸೂತ್ರೇಣೈವ ಚಾರಿತಾರ್ಥಾತ್. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ : ಅಪದಾಂತೇ ಮ ಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತೀತಿ.

ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸವಿಷಯಕಮಿದಂ ; ನಪುಂಸಕೇ — ನಪಿ ವಾ 78 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್. ಸ್ತಲ್ಲಿಬ್ಧಮುದಾಹರತಿ — ಜಿನೀತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಜಿನಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಥಮಾ. ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಮುದಾಹ

ರತಿ—ಅಕ್ಕನೀಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಅಣ್ಣಂ ಬಂದಂ, ಅಕ್ಕಂ ಪೋದಳ್ ಇತಿ ತದನ್ತೋ ವಾ ವರ್ಗೇ ೩೦ ಇತಿ ವೈಭಾಷಿಕೋ ಬಿನ್ನರತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಪಿ ವಾ || 78 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಲಮ್ + ಇಮ, ನೆಲನಿಮ. ಏವಂ ಪೊಲನಿದು, ನೆಲನೊಳ್ಳತ್ತು, ಪೊಲನೊಳ್ಳತ್ತು. ವಾ:ಬೋದಿಯಂ ವೈವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಥಾಃ. ತೇನ ಇರ ನ ಭವತಿ—ವೃಕ್ಷಮಿದು, ಪ್ಲಕ್ಷಮಿದು, ನೀದ್ವಾಣ ಮೆ ಸೆದುದು, ಕಾಳೆಗಮೊಪ್ಪಿತ್ತು. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜನಕನೀತಂ, ಅಕ್ಕನಿವಳ್.

[In the neuter gender it is optional]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ 77 ಇತಿ ಯತ್ ತಪೇನ ನಪಿ ವಿಕಲ್ಪತೇ ನಾಸ್ಯ ವಿತಿ ಪದಾಂತವಿಷಯಕಮೇವೇದಂ ನಾಪದಾಂತವಿಷಯಕಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ.

ನನು ವಿಕಲ್ಪೇ ಸತಿ ನೆಲನಿದು, ಪೊಲನಿದು ಇತ್ಯತ್ರ ಪಕ್ಷೇ ನೆಲಮಿದು, ಪೊಲಮಿದು ಇತಿ ಮಕಾರಶ್ರುತ್ಯಪಿ ಭವಿತವ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ. ನಾತ್ರ ವಾ ಶಬ್ದೋ ವಾ ಗೆ ಗಳ್ 71 ಇತ್ಯು ದಿವತ್ ಕೇವಲಂ ವಿಭಾಷಾವಚನಃ, ಕಿಂತು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಚನಃ. ವಿಭಾಷಾ ಹಿ ದ್ವೇ ಧಾ : ಕೇವಲವಿಭಾಷಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಂತಿ. ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪೋ ವ ವಿಷಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ಸಾ ಕೇವಲವಿಭಾಷಾ. ಯತ್ರ ತು ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕೃ ಚಿವಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಭಿನ್ನೇ ವಿಷಯೇ ಸಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಇತ್ಯುಕ್ತತೇ ; ವಿವಿಧಂ ಅವಸ್ಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ. ಅತ್ರ ತು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಚನ ಇತ್ಯುಕ್ತ — ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಉದಾಹೃತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ ವೃಕ್ಷಮಿದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಮತ್ತೋಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವ ವಿಷಯ ಇತಿ ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತ್ ಕಾರ್ಣಾಟಕಮುಖ್ಯದಾಹರತಿ — ನೀದ್ವಾಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಥಾಕಿಷ್ಕಪ್ರಯೋಗಂ ವಿಷಯವಿಭಾಗೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಶ್ಚ ಬಿನ್ನರಸ್ಯತ್ರ || 79 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಸ್ಯ ಚ ಬಿನ್ನರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದಸ್ಯತ್ರ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಮ್ + ಯಜಮಾನರ್, ತಾಂ ಯಜಮಾನರ್. ಏವಂ ನಿಂ ರನಿಕರ್, ಆ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ್, ಏಸೆಗುಂ ವೆಫುಗಳ್, ತಾಂ ಶತಂ, ನೀಂ ಪ್ಪಣ್ಣುಟಂ, ಆಂ ಸಾಧು, ಆಮೊ ಹೇದಯಾ.

ಅಕ್ಕತ್ವಾ ವೃಜ್ಞನಗ್ರಹಣಾ ಅನ್ಯತ್ರಗ್ರಹಣಂ ವಿರಾಮೇಸಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ. ತೇನ ಪೋದರ್ ತಾಂ, ಬುದಿರ್ ನೀಂ, ಕುಡೇ ತಾಂ, ಅಟ್ಟುಂ ತಾಂ, ಇಕ್ಕಿದುಯ ನೀಂ, ಉಂಡೇತಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.

[M and n (finals) become bindu (anusvāra) except before a vowel following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ॥ ಪದಾಂತವಿಷಯಕಮೇವ १ ಏತದಪಿ ಇತಿ ಊಹ್ಯಂ ಪದಾಂತಃಪ್ರಾಪ್ತೌ. ಚ ಶಬ್ದೇನ ಮ ಇತ್ಯೇತತ್ ಸಮುಚ್ಚೇದಯತ ಇತ್ಯಾಪ-ಮುಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಪಿ ಅನ್ಯತ್ರಶಬ್ದಃ ಸಃಪೇಕ್ಷಕಃ, ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಅನ್ಯತ್ಸಮುಚ್ಚೇದಯತ. ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಶ್ಚ ಅತ್ರ ನಾನೋಪೇನುಭೂಯತೇ; ಅನುಪಸ್ಥಾನಾತ್. ಅತ ಉಪಸ್ಥಿತಃ ಸ್ವರ ಏವೇತ್ಯಾಪ-ಸ್ವರಾತ್ ಇತಿ.

ವರ್ಗಾಕ್ಷರೇಷು ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಅವರ್ಗಾಕ್ಷರಪರಾಣ್ಯೇವ ಉದಾಹರಣಾನಿ ದರ್ಶಯತಿ—ತಾಂ ಯಜಮಾನರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ತನ್ನಿನಿನೋ ಮನೇಕತ್ವೇ ಇತಿ ಮುಕಾರಾದೇಶಃ. ನಕಾರಸ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ತಾಂ ಕರಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಸ್ವರಾದನ್ಯಚ್ಚ ವೃಜ್ಞನಮೇವ. ನಾನ್ಯದಂತಿ. ತಥಾ ಚ ವಿಧಿಮುಖತೋ ವೃಜ್ಞನ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತುಮುಚಿತಂ, ಲಸ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ ನ ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ ನಿವೇದನುಬತ್ಯಃ, ಏಲವ್ವಿತಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ, ಇತ್ಯಾಶಬ್ದೈ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಪ್ರಯೋಜನಮುಪ-ಅಕ್ಕತ್ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವೃಜ್ಞನಗ್ರಹಣೇ ವಿರಾಮೇ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ, ಯತಃ ಪರವರ್ತಭಾಷೇ ವಿರಾಮ ಇತಿ

ಇದಮಪಿ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಪದಾಂತ ಇತ್ಯತ್ರ. ನ ಹಿ ಅಪದಾನೋ ಮುಕಾರೋ ವಿರಾಮೇ ಸಮ್ಭವತಿ, ಪ್ರಕೃತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾನರ್ಹತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತದನ್ತೋ ವಾ ವರ್ಗೇ || 80 ||

ವೃತ್ತಿಃ || १ ಮುಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಸ್ಯ ಚ ವರ್ಗಾಕ್ಷರೇ ಪರೇ ತದನ್ತ್ಯ ವರ್ಣಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಮ್ + ಕುಲೀನರ್, ಆಬ್ಬುಲೀನರ್; ಆಂ ಕುಲೀನರ್. ಏವಂ ನೀಕ್ಷಾಡಿಕಾಃ, ನೀಂ ಗಾಡಿಕಾಃ, ತಾಞ್ಜುಲಚಿತ್ತರ್, ತಾಂ ಚಲಚಿತ್ತರ್, ಅಞ್ಜುಗನ್ನುತಂ, ಆಂ ಜಗನ್ನುತಂ, ತಾಞ್ವಿಕ್ಕಿಗರ್, ತಾಂ ಟಕ್ಕಿಗರ್, ನೀಣ್ಡಾಳಕಂ, ನೀಂ ಡಾಳಕಂ, ತಾನ್ತನ್ನೆಗಳ್, ತಾಂ ತಂವೆಗಳ್, ಆನ್ನಮ್ತ್ರಿಜ್ಞಂ, ಆಂ ಧಮ್ತ್ರಿಜ್ಞಂ; ಅಕ್ಕುಮ್ಭದ್ರಂ, ಅಕ್ಕುಂ ಭದ್ರಂ, ಆವೊಮ್ಭಹಿತಂ, ಆವೊಂ ಮಹಿತಂ. ವರ್ಗ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಂ ಯಜಮಾನರ್, ನೀಂ ಲಂಚಗುಃ.

ತೆಚ್ಚಲ್, ತೆಂಕಲ್ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸಾನುನಾಸಿಕತ್ವೇನ ಸಬಿನ್ನದ್ವೇನ ಚ ಫಟಕುವ್ಯಾದಿವತ್ ಅಪಿಣ್ಡಾ ಏವ ಶಬ್ದ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಅನ್ವಾಪ್ಯಯಂತೇ.

[M and n (finals), before a *varga* (or classified) consonant, optionally become the last letter (the nasal) of that *varga*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ " ನಮು ಅತ್ರ ವರ್ಗ ಇತ್ಯಮಂ ಅನನ್ಯಾವಿತ್ಯೋ ನಿಮಿತ್ತನಿರ್ವೇಶಃ, ಯತಃ ಕಷಟಪದಮಃ ಪಚ್ಚ ಪಚ್ಚ ವರ್ಣಃ ಬಿಲು ವರ್ಗಪದವಾಚ್ಯಃ. ನ ಹಿ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯೇ ವರ್ಗಃ ಪರೋ ಭವತಿ, ಏಕೈಕಾಕ್ಷರಸ್ಯೈವ ಪರತ್ವಸನ್ಭವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಃ, ನಾತ್ರ ವರ್ಗಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ, ಕಿನ್ತು ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾನ್ಯ ತದವಯವಭೂತೈಕೈ ಕವರ್ಣಾಮಿತ್ಯಾಹ--ವರ್ಗಾಕ್ಷರೇ ಇತಿ. ತದನ್ವಯಿ ಇತಿ, ಯದ್ವರ್ಗೀಯಃ ಪರೋ ಭವತಿ ತದ್ವರ್ಗಾನ್ವಯಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪಕ್ಷೇ ತು ಪೂರ್ವೋಚಿತವಾದಂ.

ಕವರ್ಗಾದಿಮುಕ್ತಮೇವ ಮನಕಾರಯೋಃ ಉದಾಹರಣಿ-ಅಬ್ಜಲೀನರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆಪೋಮೃಹಿತಂ ಇತಿ ಆಮೋನಾಮಾ ಚೈಕತ್ವೇ 175 ಇತಿ ಆವುದೋ ಆಮೋನ್ನಾದೇಶಃ.

ನಮು ಪದಾನ್ವಯಪದಕಮಿದಂ ಇತ್ಯುಪದರ್ಶಿತಂ. ತಥಾ ಚ ತೆಜ್ಜ, ತೆಂಕಲ್, ಬಿಜ್ಜಂ, ಬಿಂಕಂ. ಏವಂ ವಜ್ಜಂ, ವಂಗಡಂ; ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಮಂಚೆಗೆ; ಕುಜ್ಜೆಗೆ, ಕುಂಚೆಗೆ, ' ಅಚ್ಚೆಕೆ, ಅಂಚೆಕೆ; ಪುಜ್ಜ, ಪುಂಜ; ಸಜ್ಜೆ ಸಂಜೆ; ಗಣ್ಣು, ಗಂಟು; ಎಣ್ಣು, ಎಂಟು, ತೊಣ್ಣಿಲೆ, ತೊಂಡಿಲ್, ಸೊಣ್ಣಿಲ್, ಸೊಂಡಿಲ್; ಉಣ್ಣೆ, ಉಂತೆ, ಅನ್ನುಕಂ, ಅಂಟುಕಂ; ಕನ್ನಲ್, ಕಂದಲ್, ತನ್ನಲ್, ತಂದೆ; ಸೊಮ್ಮು, ಸೊಂಪು; ಕಮ್ಮು, ಕಂಪು; ಅಮ್ಮುಲಿ, ಅಂಬಲಿ, ತಮ್ಮುಲಾ, ತಂಬಲಂ; ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಅಪದಾನ್ವೇಷಿ ಸಾನುನಾಸಿಕಾಃ ಸವಿನ್ದಕಾರ್ಥಸಿಷ್ಟೈಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ--

ಕಂ || ಬಿಜ್ಜಂ 2 ಬೆತ್ತೆ ಸೆವಂಚೆಯ |

ಸಜ್ಜಳಮುಂ ತೊಂಟುಗೆಡೆವ ಕುಕಣರಿಕೆಯುಂ ||

ಸೊಚ್ಚೆ ಬಲವನ್ನು ತೀಡುವ |

ತೆಜ್ಜಣಗಾಯುಮದೇಂ 3 ಮನಜ್ಜೊಗಿಸಿದುವೋ || ಇತಿ.

ಅತಃ ಕಥನೇತೇ ಅನುಗ್ರಹ್ಯಂತೆ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಃ ನಾತ್ರ ಏತೇ ಅನುಗ್ರಹ್ಯಂತೇ, ರೂಢತ್ವಾತ್ ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಭಾಗಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಪ್ರಿಯಾಪತಿಪಾದನಮಸ್ತಿ, ರೂಢಾನಾಂ ವೃತ್ತತ್ವನಿರೀಕ್ಷತ್ವಾತ್.

ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ನಾಮಭೇದಾಃ : ಅನ್ವರ್ಥಾ ಅಚ್ಚಿತಾ ರೂಢಾಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯೇ ಅರ್ಥಾನುಗತಾ ಅರ್ಥಗತ್ಯರ್ಥವನ್ತಃ ಕೆಂಪಂ, ಕರಿಕಂ, ಮುದುಕಂ, ಬಿಳಿಕಂ ಇತ್ಯಾದಯಃ ತೇ ಅನ್ವರ್ಥಾಃ. ಯೇ ತು ಕತಿಸಮವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿನಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪರಿಕಲ್ಪಿತಾಃ ಕಾಚಂ, ಪೋಕಂ, ತಿಪ್ಪಂ, ಬೊಪ್ಪಂ ಇತ್ಯಾದಯಃ ತೇ ಅಚ್ಚಿತಾಃ. ಯೇ ತು ದೇಶಾನುಚ್ಛೇದೇನ ಪ್ರಸೃತ್ತಿನಿರೃತ್ತಿರೂಪಸಕಲಜನವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಬೆಟ್ಟಂ, ಗಟ್ಟಂ, ನೆಲಂ, ಪೊಲಂ ಇತ್ಯಾದಯಃ ತೇ ಹಿ ರೂಢಾಃ.

ಅತ್ರ ಅನ್ವರ್ಥಾ ಏವ ಶಬ್ದಾ ಯಥಾಯೋಗಂ ವೃತ್ತತ್ವತ್ಯುಪೇಕ್ಷಾಃ. ಅಚ್ಚಿತಾ ರೂಢಾಶ್ಚ ವೃತ್ತತ್ವನಿರೀಕ್ಷಾ ಏವೇತಿ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಮಾಹ--ತೆಜ್ಜಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

1 ಅಚ್ಚೆಕೆ, ಅಂಚೆಕೆ. 2 ಗೆಟ್ಟೆನೆ 3 ಮನಮ್ಮಗಿಸಿದುವೋ.

ಬಿನ್ನೂತ್ತರತೋ ಮಹಾಪ್ರಾಣಾ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣೋಪದರ್ಶನಂ, ನ ತು ನಿಷಿದ್ಧಾ ಇತಿ; ಇಂಘ್ರಾರಿಗೆ, ಕಂಠಾಯಂ, ಅಂಘ್ರವಣಿ, ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಬಿಹುಲಮುಪಲಬ್ಧತಃ. ಪುಣ್ಣಾಶಬ್ದೋಽಪಿ ನ ರಾಶಿವಾಚೀ ಸಂಸ್ಕೃತಃ, ಕಾಣಾರ್ಥಕಾನುಬಂಧನಾವಿಷಯತ್ವತಃ, ಕಿನ್ನು ಪುಂಸ್ಕುಕ್ಕುಟವಾಚೀ ಭಿಷ್ಣುಶಬ್ದ ಏವೇತಿ ವಿಚಾರವಿಷಯ ಏವ. ಅಂಗುಲ, ಮೇಂಗುಯೆ, ಮುಂಜುಲ, ಪುಂಜಿಳೆ, ಪಂಡಣೆ, ಪುಂಡಣಕೆ, ಕಂಡಲೆ, ಬೆಂಡುಕಲೆ, ಬೆಂಬಲಿ, ಪೊಂಬಿಸಿಜು, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಮಹಾರಸಕಾರಯೋಃ ಆಪದಾಂತತ್ವೇ ಪಿ ಆಂತರಾಳಿ ಕಸುಬವೇಕ್ಷಯಾ ಪದಾಂತತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ ತದನ್ವೋ ನಾ ವರ್ಗೇ ಇತ್ಯೇತದ್ವಿಷಯತ್ವೇನೇತಿ.

ನನು ಘಟಕುಮ್ಭಾದಿವತ್ ಇತಿ ವಿಪಮೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ; ಯತಃ ತೇ ಸಂಸ್ಕೃತಾ ಔಣಾದಿಕಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಯಾ ವೃತ್ತಿನ್ನಾ ಏವೇತಿ ನ ಅಖಣ್ಡಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಂಕ್ಷೇಪಬ್ಧಾ ವೃತ್ತಿನ್ನಾ ಅವೃತ್ತಿನ್ನಾಶ್ಚೇತಿ ಆನಾದಿಶಾಬ್ದಿಕಸಂಸಿದ್ಧಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಅವೃತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್. ಕುಮ್ಭಶಬ್ದ ಏಕ ಏವ ಪ್ರಕೃತೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಯಾ ಉಪದರ್ಶಿತಃ; ತಸ್ಯೈವ ಸಾನುನಾಸಿಕತಯಾ ಸಂಸ್ಕೃತತಯಾ ಚ ಸದೃಶತ್ವಾತ್. ಘಟಶಬ್ದಸ್ತು ಅಬಿನ್ನದಕಾಶ್ಚ ಸನ್ವೀತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಉಪದರ್ಶಿತಃ. ಪುಣ್ಣಾಶಬ್ದೋಽಪಿ ಅವೃತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ಶಬ್ದಾಃ ಸನ್ವೀತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಸಂಸ್ಕೃತೋಪದರ್ಶನಂ.

ಇದಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಾಬಿನ್ನದಕಶಬ್ದದ್ವಯೋಪದರ್ಶನಂ ಸ್ವಿಭಾವತದಭಾವಯೋರಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಕೇಚನ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ದ್ವಿನಿರ್ಗತಾಕ್ಷರಾಃ ಕೇಚನ ತ್ರಿಫಲಾಕ್ಷರಾಶ್ಚೇತಿ. ತದುಕ್ತಂ ಕೇಶಿರಾಜೇನ—

ಕಂ || ಕೆಲವು ನಿಜಬಿಂದುಗಳ ಕೆಲ |

ಕೆಲವು ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಬಿಂದುಗಳ ದ್ವಿತ್ವಂಗಳ |

ಕೆಲನಾಶಿಫಿಲದ್ವಿತ್ವಂ |

ಕೆಲವುಭಯಮುಮಾಗಿ ಕೆಲವು ಪದನಚಿವ್ರದವಂ || ಇತಿ.

ಕೇಚನ ಶಬ್ದಾ ನಿತ್ಯಬಿನ್ನದಕಾಃ—ತೊಡಂಬೆ, ಕೊಡಂತಿ, ಕಡುಂಬು, ¹ ಸಿಡುಂಬು, ತುಂಬುಂಬು, ಕುಂಬುಂಬಂ, ಕುಸುಂಬೆ, ವಸುಂಬೆ, ಪೂಸಂತಿಲೆ, ಮೆಂಟಿ, ಬೇಂಟೆ, ಕೂಂಟಿ, ಕೂಂಟಣಿ, ² ಬುಂಟಿ, ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೇಚನ ವಿಕಲ್ಪಿತಬಿಂದುವಃ—ಕದಂಪು, ಕದವು; ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ, ಬಣಂಜು, ಬಣಜು; ನೊರಂಜು, ನೊರಜು, ಕಣಂಜು, ಕಣಜು; ಕಣುಂಕೆ, ಕಣುಕೆ, ಇಣುಂಬೆ, ಇಣುಬೆ; ಅಣಂಜೆ, ಅಣಜೆ; ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೇಚನ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಾಃ—ಮುಬ್ಬು, ಪುಬ್ಬು, ತಬ್ಬು, ಕೊಬ್ಬು, ಸೊಬ್ಬು, ³ ಬ್ದು, ಮದ್ದು, ಗುದ್ದು, ಗದ್ದು, ಎಕ್ಕೆ, ಉಕ್ಕು, ಪುಣ್ಣು, ಪುಣ್ಣು, ತೊಣ್ಣು, ಎಣ್ಣು, ಕಣ್ಣು, ಕಣ್ಣು, ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೇಚನ ತ್ರಿಫಲಾಕ್ಷರಾಃ ಬರ್ಹಿಲಾದಯಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾಃ. ಕೇಚಿತ್ ಉಭಯರೂಪಾಃ ಅದಿಮುಕ್ತ, ಅದಿಮುಕ್ತ ಇತಾ ದಯಃ. ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಕತಾ ನಿ ನಾಮಾನ್ಯೇವ. ಧಾತವಶ್ಚ ಏವವಿಕಲ್ಪಾಃ ಸನ್ತಿ. ಅಡು, ಕಡು, ತೊಡ ಕು, ದಾಂಟು, ದೂಂಟು, ಇತ್ಯಾದಯೋ ನಿತ್ಯಬಿನ್ನದಕಾಃ. ಕುಂಬುಂಕು, ಕುಣುಕು; ಇಣುಕು; ಕಲಂಕು, ಕಲಕು; ಮಲಗು, ಮಲಗು; ಇತ್ಯಾದಯೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಬಿನ್ನದಕಾಃ.

ಉಕ್ತೃ, ಸೂಕ್ತೃ, ಉಬ್ಬೃ, ಸೂಬ್ಬೃ, ಕೂಬ್ಬೃ ಇತ್ಯಾದಯೋ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಾಃ. ಕರ್ಮಕೃ, ಕರ್ಮಂಕು; ಬರ್ಮಕೃ, ಬರ್ಮಂಕು, ಇತ್ಯಾದಯಃ ತ್ರಿಲಿಂಗಾಕ್ಷರಾಃ. ತಮ ಳ್ಛ, ತಮಳ್ಛದ, ಅಗುಱ್ಛ, ಅಗುಱ್ಛದ, ಇತ್ಯಾದಯ ಉಭಯರೂಪಾಃ. ಸರ್ವೇಽಪಿ ಏತೇ ಅಖಣ್ಡಾ ಏವ ಧಾತವ ಇತಿ.

ಉದಾಹೃತಾಸ್ತೇ ಮಿ ನಾಮಭೇದಾ ಧಾತುಭೇದಾಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಏವಂ ವಿಧಾಃ ಸಕಲಸಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರರೂಢಾ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಅನ್ವಾಖ್ಯಾಯಸ್ತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಬನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ || 81 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಸರ್ಗಾಂತಸ್ಯ ಅವ್ಯಯಾತಿರಿಕ್ತಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಾ ಉಬ್ಬ ವೇತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಃ ಕೇನಾರ್ಥೇ ಕೋ ದರಿದ್ರಃ ¹ ಎನುತುಮನಿತುಮಂ ಧರ್ಮಜಂ ಸೂಚ್ಯಗೊಟ್ಟಂ; ಕಃ ಕೇನಾರ್ಥೇ ಕೋ ದರಿದ್ರ ಎನುತುಮನಿ ತುಮಂ ಧರ್ಮಜಂ ಸೂಚ್ಯಗೊಟ್ಟಂ. ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರುಃ ಎಂಬ ವಚನಂ, ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರು ² ಎಂಬ ವಚನಂ. ಯಕ್ಷೋ ಯಾದೃಶಸ್ತದೃಶೋ ಬಲಿಃ ಎಂಬುಕ್ತಿಗೆ, ಯಕ್ಷೋ ಯಾದೃಶಸ್ತ ದೃಶೋ ಬಲಿ ³ ಯೆಂಬುಕ್ತಿಗೆ. ವಿಸರ್ಗಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ?

ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ ಎನುತೆ ವಿ |

ದಾಂರಮಣುಗೆಹಗಿ ನುತಿಸಿದಂ ಪಲತೆಹದಿಂ ||

ಅನವ್ಯಯಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಉಃ ಎಂದಂ, ಚಃ ಎಂದಂ, ಆಃ ಎಂದಂ. ಅನುಕರಣಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಉಃ ಕಪ್ಪಮಾಯ್ತು, ಚಃ ಕಪ್ಪಮಾಯ್ತು.

[The final usarvy of a quotation which is not an indeclinable is optionally dropped]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ನನು ಅತ್ರ ಅನುಕರಣಸ್ಯೇತಿ ಕೋ'ಯಂ ಶಬ್ದಃ? ಭಾವಸಾಧನಃ ಕರ್ತೃ ಸಾಧನೋ ವಾ ಸಾಧ್ಯಃ—ಅನುಕ್ಯತಿರನುಕರಣಂ. ಅನವ್ಯಯಸ್ಯ ಅನುಕರಣಂ ಅನವ್ಯಯಾ ನುಕರಣಂ ತಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವ ಏವ ಸವ್ಪನ್ನಃ. ನ ಹಿ ಅನುಕ್ಯತಿಕ್ರಿಯಾಯಾ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಚ ತೇನ ವಿನಾ ಅನ್ಯಃ ಸವ್ಪನ್ನೋ'ಸ್ತಿ. ತಥಾ ಚ ಕಃ : ಸಾರ್ಥೇ ಕೋ ದರಿದ್ರ ಇತ್ಯಾಂ ಮೃಕ್ತನಸ್ಯಾಪಿ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಲೋಪಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತಃ ; ವಿಷಯತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್. ಸಾನ್ತಲ್ಯಃ—ತತ್ ಏವ ತಥಾ ಹಿ—ಅನುಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಅನುಕರ ಣಂ ಶಬ್ದಃ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಚ ಅವಯವಾವಯವಿಭಾವ ಏವ ಸವ್ಪನ್ನಃ. ನ ಹಿ ಶಬ್ದವಿಸರ್ಗಯೋಃ ಏನಮನ್ವರಣಂ ಅನ್ಯೋ'ಸ್ತಿ ಸವ್ಪನ್ನಃ. ತಥಾ ಚ ಸ ದೋಷಃ ತದವ ಸ್ಯ ಏವ, ಅವಯವತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್—ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಅನ್ವಯಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಉಕ್ತಮೋಪಾನುಷ್ಠಾನಃ. ಅನುಕ್ರಿಯಮಾಸ್ಯ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅಭಿಮನ್ಯತೇ ವಿನ ಗರ್ಗಸ್ಯೇತಿ. ತಥಾ ಚ ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ತಸ್ಯ ಇತಿ ವಿಸರ್ಗಾಂತಸ್ಯೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ

1 ಎನಿತು. 2 ದರಿದ್ರೋಯನಿತು. 3 ಎಂಬ. 4 ಎಂಬುಕ್ತಿಗೆ. 5 ಕಟಃ ಕಟಃ ಎಂದಂ.

ಲೋಪ ಇತ್ಯತ್ರ ವಪ್ತಾಃ ಸ್ಥಾನೋನ್ಮುಖ್ಯಾಃ ಇತಿ ಅನ್ತಃ ಸ್ಥೈರ್ಯವಾಂತಿ, ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯನಿಪ್ರೀತ್ಯಾಃ—ವಿಸರ್ಗಾನ್ಮುಖ್ಯಾಃ ಇತಿ ಅನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನ ಸ್ಪಷ್ಟಸಮಾಸಃ, ಸಾಮಾನ್ಯಾಕರಣ್ಯಭೂತನಾತ್, ಕಿನ್ತು ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವೇತಿ ನಿಶ್ಚೇತವ್ಯಂ.

ವಿಸರ್ಗನಿರಯಲೋಪಃ ಕಃ ಕೇನಾರ್ಥೇ ಕೋ ದರಿದ್ರ ಇತ್ಯದೌ ಅದ್ವಿಕ್ಯತ್ವಾಃ ಇತಿ ಸತ್ಯಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ. ಇತರತ್ರ ವರ್ತಮಾನಂ ಬ್ರೂಷ್ಯಣೋ ಗುರು ಇತ್ಯದೌ ಅನುಕರಣಂ ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋ ವಿಜ್ಞೇಯಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಉಡೋರ್ದೋ ರಱಂ ವ್ಯಂಜನೇ || 82 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಡು ಇತ್ಯೇವಮತ್ರನೋಃ ದೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ರೇಫಏಕಾರೌ ಆದೇಶೌ ವಾ ಭವತೋ ವ್ಯಂಜನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೇಸಱು + ಬಟ್ಟು, ನೇಸರ್ಬುಟ್ಟು. ಏವಂ ಬೇಸಱು + ನುಡಿ, ಬೇಸನ್ಮುಡಿ, ನೂಱು + ಸಾಸಿರಂ, ನೂಱ್ಪಾಸಿರಂ, ಕಾಡು + ಕಿಚ್ಚು, ಕಾಱುಚ್ಚು; ಕೋಡು + ಮೊನೆ, ಕೋಡ್ಪೊನೆ, ಒಡು + ತಾಣ, ಬೀಡುತಾಣಂ. ಉಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಖಿವೆಣ್, ತಾಱಿವೆಂ, ಸೂಡಿಗಂಟು, ಕೋಡಿನೀರಿ. ವ್ಯಂಜನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೇಸಱೋಳ್, ಕಾಡೋಳ್ ದುಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ತಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ||

[Ru and du optionally become respectively r̥ and d̥ before a consonant following]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ನನು ಉಡೋರ್ದೋಃ ಇತಿ ಕಥಮತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಃ : ಉಡು ಇತ್ಯೇವಮಾತ್ರಕಸ್ಯ ದೋರಿತಿ ಸಮಾನ್ಯಾಕರಣೋ ವಾ, ಉಡೋಃ ಸಮ್ಬಂಧೀ ಯೋ ದಃ ತ ಸ್ಥೇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣೋ ವಾ. ನಾದ್ಯಃ, ಅಸಮ್ಭವಾತ್. ನ ಹಿ ಉಡು ಇತ್ಯೇತಾವದ್ವರ್ತತುಕೋ ದಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ಅನ್ತಃಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ಯವಯವಸ್ಯೈವ । ದುಸಂಜ್ಞತ್ವಾತ್. ನಾನ್ಮುಖ್ಯಃ, ಉಡು ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಃ ಚರಮಭಾಗೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಮಾಱುಡು, ಪಾಱುಡು, ಸೀಱುಡು, ಬೆದಱುಡು, ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ತೇಯಸ್ಯ ದೋರೇವ ಸ್ಥಾನಿತ್ವೇನ ಕೇವಲಂ ಉಕಬ್ಧವ್ತಾನಾಂ ಡುಕಬ್ಧವ್ತಾನಾಂ ಚ ದೋಃ ಸ್ಥಾನಿತ್ವೇನ ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಕಿಂ ಚ ತಾದೃಶಸ್ಯಾಪಿ ದೋಃ ಏಕಸ್ಯೈವ ರೇಫಏಕಾರೌ ಪರೈಯೇಣ ಒದಿಶ್ಯೇಯಾತಾಮಿತ್ಯಪಿ ಅನಿಷ್ಠಮಾಪದ್ಯೇತ್. ಯದಿ ಚ ಉಡೋಃ ಇತಿ ನ ಅಜ್ಞಿಸ್ಯರೂಪಗ್ರಹಣಂ, ಕಿನ್ತು ಉಕ್ತಂ ಡುಕ್ತೇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಐದೋ ಡೋಶ್ಚೇತಿ ವಿವಕ್ಷಾ ; ತಥಾಪಿ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧೀ ನಾನ್ಯೋ ದುರಸ್ತ ಸ್ವಸ್ಯೈವ ದುತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ —

ನಾತ್ರ ಉಡು ಇತಿ ಅಖಣ್ಣಗ್ರಹಣಂ, ಸಖಣ್ಣತ್ವೇನ ನ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಿನೋ ದೋಃ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣನಿರ್ದೇಶೋ ವಾ ; ಯೇನ ಉಕ್ತಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯತ್ ಕಿನ್ತು ಸಮಾನ್ಯಾ

ಕರಣ ಏವ ನಿರ್ವೇಶಃ. ತತ್ರ ಚ ಏಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಅನ್ಯದ್ವಿಶೇಷ್ಯಂ, ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೀರಿತಿ. ತಥಾ ಚ ದುಸಂಕ್ಷ್ಣವಿಶಿಷ್ಟಯೋಃ ಉ, ಡು, ಇತ್ಯನಯೋರ್ವಾ ಉ, ಡು, ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪಯೋಃ ದುಸಂಜ್ಞಕಯೋರ್ವಾ ದ್ವಯೋಃ ಸ್ಥಾನಿಮೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ರೇಫಲಕಾರಾ ಆದೇಶಾ ಭವತ ಇತಿ ನ ಕ್ಷ್ವಿದ್ವಿಧೀಪ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಸ್ಯ, ಮನ್ದಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಮನುಸೃತ್ಯ ಪುರಸ್ಕೃತಿಕತಯಾ ಪ್ರಥಮೋದ್ವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಉಡೋಃ ಇತಿ ಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ—ಉ ಡು ಇತ್ಯೇವಮಾತ್ಮನೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನೇಸರ್ಬೃಟುಃ, ಸೂರ್ಯವನ್ಮಿಲಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ನೂರ್ಬೃಟುಃ, ಸಹ್ಯಾಯಾಂ ಛಃ ¹ ಇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಛಕಾರಾದೇಶಃ. ಕೋಱಿನ್, ಶೃಂಗ್ರಂ. ¹ ಬೀಜಾಣಿಂ, ಶಿಬಿರಂ. ಪಾಱುವಣ, ಕಲಕಶೀಲಾ ಸ್ತ್ರೀ. ² ತಾಪುನರಂ, ವಿಭೀತಕವೃಕ್ಷಃ. ಸೂಡಿ ಗಂಟು, ಪ್ರತಿಗ್ರಸ್ಥಿಃ ಕೋಡಿನೀರ್, ತಟಾಕಪ್ರಾಂತೋದಕಂ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಮತ್ರ ದುಗ್ರಹಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ? ಉಡೋರೇಷಂ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯವ ವರ್ಯಾಪ್ತೇಃ. ನ ಚ ಏವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ವಯಸ್ಯ ²² ಇತಿ ಉಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ದೋಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ'ಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯವಿಶೇಷೇಣ ತಥಾ ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನ ಹಿ ದುಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ವಯಸ್ಯ ²² ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಉ, ಡು, ಇತ್ಯೇವಂ ಪಿಣ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಾರ್ಥಂ ಹಿ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಯದಿ ಅನ್ವಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ ತದಾ ದುಗ್ರಹಣಂ ಅರ್ನ್ಧಕಮೇವ ಸ್ವಾತ್. ಆತೋ ದುಗ್ರಹಣಮಹಿಮ್ನಾ ದೋಃ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ, ನ ಅನ್ವಯಮಾತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ—ದುಗ್ರಹಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸಮಾಸ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಯತೋ'ಯಂ ನಿಯಮಃ ಸಮಾಸ ಏವ ದೃಶ್ಯತೇ. ಉದಾಹರಣಾನ್ಯಪಿ ಸಮಾಸ ಏವ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾನಿ. ಅನ್ಯಥಾ ದೂಱು ಪುಟ್ಟು ತು, ಅಳು ಪಚ್ಚಿತು, ³ ಕೋಡು ಮುಟ್ಟಿದುದು, ⁴ ಕೋಡು ಮೂಡಿತು, ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ದೋಃ ರೂಪದೇಶಃ ಸ್ವಾತ್ ಇತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಥಾನಿತಿಚೇನ್ನ. ಅಸಮಾಸೇ ಪಿ ನೇಸಮೂರ್ತೃಡಿತು, ಬೇಸರ್ತೃಲಗಿತು, ನಾಱುಟ್ಟಿದುದು, ಬಾಱುವಿಯಾದುದು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ವೃ || ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳ ಮೊದಲಾನನಮೊಳ್ಳಲರಾಯ್ತು ಕಣ್ಣಲರ್ |

ಮಿಗೆ ನಿಡಿದಾಯ್ತು ಮೂಡಿದುವು ಪೇರುರದೊಳ್ ಮುಕುಳಸ್ತನಂಗಳೂ ||

ರುಗಳೆಡೆ ನುಣ್ಣುನಾಳ್ವುದು ಬಸಿಬ್ಬಡವಾದುದು ಬಾಸೆ ನೀಳ್ವದಾ |

ಕೆಗೆ ಬರ ಜವ್ವನಂ ಬಿಟ್ಟುಕೆ ಬಂದುದು ಕಾಮನ ಕಯ್ಗೆ ಕಾಮುಕಂ ||

ತಥಾ

ವೃ || ಲರಹಸಕೊಂದರಲೊಕ್ಕ ರಿರದನಕೇರಣ್ಣು ನಾಕಾಧಿನಾಥ |

ದ್ವಿರದಕ್ಕಂ ಮೂಱುನಾಳ್ವಿದುವಿನ ರುಚಿಗೆ ನಾಲ್ಕಯ್ತು ದುಗ್ಗಾಬ್ಬಿಗಯ್ತು ||

ಅರವಿಂದಕ್ಕತ್ತಲಾಱಿಣಮರನದಿಗಮೇಣಿಣ್ಣು ಕೈಲಾಸಧಾರೀ |

ಧರಕೆಂಟೊಂಬಿತ್ತು ಮೇಲಾಯ್ತೆನೆ ಪಸರಿಸಿದಂ ಕೀರ್ತ್ತಿಯಂ ನಾಗವಮ್ಮಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಬಹುಬ್ರಹ್ಮವಾದುದು, ಬಂದೆರಬ್ಬಕ್ಕರಿ, ಇತಿ ವ್ಯಾಸವಿಷಯೇ ಹಿ ಮಹತಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಉದಾಹರಣಪ್ರದರ್ಶನಂ ತು | ಸಮಾನೇ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ. ದೂತು ಪುಟ್ಟಿತು ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಬೆಸೆಕೋಲಾದಿತ್ವಾದ್ವಾ ಅನಭಿಧಾನಾದ್ವಾ ನ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ || 83 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಶೌ ನಾ ಭವತೋ ವೈಜ್ಞಾನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆದಗ್ಗಂಟಿ, ಬೆದಲುಗಂಟಿ; ಕೆದತ್ತಲೆ, ಕೆದಲುದಲೆ; ಮುದುಟ್ಟುಂಟು, ಮುದುಡುಗಂಟು; ಕವಜೊಲೆ, ಕವಡುಗೊಲೆ. ವೆಜ್ಜೆಯ ಮಾಣನಿವೇಧಬಾಧನಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ.

[The same in the case of polysyllabic words

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉಡೋಃ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅನೇನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಬಾಧಿತಮಿತಿ ವೈಯಾ ಭಿಕರಣ್ಯೇನ ಯೋಜಯತಿ—ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಇತಿ. ಬೆದಗ್ಗಂಟಿ, ಚಕಿತಗವೀ ಮುದುಟ್ಟುಂಟು, ಅಮೂಲಾಗ್ರಗ್ರಸ್ಥಿತಿ. ಉಡೋರಿತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇ ಪ್ರಥಗಾರವ್ಭಣಂ ಅ ನರ್ಥಕವಾಶಂಕ್ಯಾಹ—ವೆಜ್ಜೆಯಮಾಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಿಷೇತ್ಸೃತೇ ಹ್ರಸ್ವದೇರಸ ಮಾಸೇ ಏ ಇತಿ. ತಸ್ಯ ಅಯಂ ಪಾರಸ್ಕೀಯವಾದೋ ಜ್ಞೇಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತ್ಯಯೇ || 84 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಶೌ ನಿತ್ಯಂ ಭವತೋ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ. ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ನಾಗ್ರ ಹಣಾಚ್ಚ ನಿತ್ಯೋ'ಯಂ ವಿಧಿಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಲು + ಕ, ತೋರ್ಕ್ಕ. ಏವಂ ತೋಕ್ಕುಂ; ಮೂತ್ತ್ಯ, ಮೂಕ್ಕುಂ. ವೈಜ್ಞಾನಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ತೋಲುಂ, ಮಾಡಂ.

[Ru and ḍu always become respectively repha and l before an affix beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೈಜ್ಞಾನೇ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ತೇನ ಚ ಅಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಇತಿ. ತತ್ರ ಚ ಯಸ್ತ್ರಿಸ್ತದಾದೇಃ | ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತದಾದಿತ್ವಂ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಇತಿ. ಪ್ರಾಪ್ತೇಷ್ಟೇವ ಸಿದ್ಧೇ ಪುನರಾರವ್ಭಣಾನರ್ಥಕ್ಯವಾಶಂಕ್ಯಾಹ—ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಇತಿ.

ನನು ನಾತ್ರ ಯೋಗವಿಭಾಗಾವತಾರಃ. ತತ್ತ್ವೇವ ಸೋ'ವತರೇತ' ಯತ್ರ ಉತ್ತ ರವಸಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇಷ್ಟೇವ ಏಕಯೋಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯವಸಿ ವಿಭಜ್ಯ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ, ಯಥಾ ಸ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನುಕರಣಂ ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ ^{೨೦}, ಅನು

ಕರಣಂ ⁵¹ ಇತಿ ವಿವೇಚನಂ. ನಾತ್ರ ತಥಾ ಇತಿ ಅರುಚ್ಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ವರಮಾಹ—ಉತ್ತರತ್ರ ನಾಗ್ರಹಣಾತ್ ಇತಿ ವಾ ಇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥೇಣ ಅನುವರ್ತತೇ. ಯದಿ ಅತ್ರಾಪಿ ವಾನುವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಾತ್, ಉತ್ತರತ್ರ ವಾಗ್ರಹಣಂ ಅನರ್ಧಕಮೇವ ಸ್ವಾತ್. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಅತ್ರ ನಿತ್ಯ ಏವ ವಿಧಿರಿತಿ.

ತೋಕ್ತೃ, ತೋಷು ದರ್ಶನ ಇತ್ಯತ ಆಶೀರಾದಾ ಗತ. ತೋಕ್ತೃಂ, ತತ ಏವ ಧಾತೋಃ ಅಮರೋಗುಂ ¹¹ ಇತಿ ಗುಮ. ಉಘಯತ್ರಾಪಿ ವಾಗುಪೋಗು ⁴⁷² ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕಕಾರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಮಾಱ್ತಿ, ಮಾಱ್ತುಂ, ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ಗಿ || 85 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಽಕಾರಾದೇಶಾ ವಾ ಭವತೋಃ ಗಕಾರಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಗ್ಗಳ್, ತೋಱುಗಳ್. ಏವಂ ತೋಗ್ಗುಂ, ತೋಱುಗುಂ; ಮಾಗ್ಗೆ, ಮಾಱುಗೆ; ನೋಡ್ಗೆ, ನೋಡುಗೆ; ಮೊಱ್ತುಂ, ಮೊಡುಗುಂ, ಮೊಱ್ತುಂ, ಮೊಡುಗುಂ; ಕೋಱ್ತುಂ, ಕೋಡುಗುಂ. ಗಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೊಱ್ತುಂ, ತೋಕ್ತೃ.

[*Ru* and *du* optionally become respectively *ṛḥphu* and *ḍ* before an affix beginning with *g*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ತಸ್ಯ ಇದಂ ಗಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಗಕಾರಾದಾ ಇತಿ. ಸ್ವಾರ್ಥೇಣ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಆರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ವಿ ಮುಖ್ಯೇ || 86 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಽಕಾರಾದೇಶಾ ನ ಭವತೋ ಮುಖ್ಯವಕಾರಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಱುವಂ, ತೋಱುವಿನಂ; ಬೀಱುವನ್ನಂ, ಬೀಱುವುದು, ಬೀಱುವೊಡಂ; ಮೊಡುವಂ, ಮೊಡುವಿನಂ, ಮೊಡುವನ್ನಂ, ಮೊಡುವುದು, ಮೊಡುವೊಡಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತೋಕ್ತೃಂ, ತೋಕ್ತೃ; ಮೊಱ್ತುಂ, ಮೊಡ್ತೆ. ಮುಖ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಮೊಱ್ತುಂ, ತೋಪಂ ಇತ್ಯಾದಾ ಆದಿರೇಶಿಕೇ ಮಾಭೂದಿತಿ.

[*Ru* and *du* do not become *ṛḥphu* and *ḍ* before an affix beginning with *r* integral.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ಅನುವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ, ಉತ ಸಮುಚ್ಛಿವ್ಯಾಪ್ಯತಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ವಾಃ ನೋಭಯಧಾಪಿ ಘಟತೇ, ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವರ್ಣಮಾತ್ರೇ ವಾ ಮುಖ್ಯಗೌಣವಿಕಲ್ಪಾಭಾವಾತ್. ನ ಆ ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾನೇ ರೋ

ವರ್ಣ ಆದಿಶ್ಯತೇ ತತ್ರ ಆದಿಷ್ಟೋ ವರ್ಣಃ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವೋಪಚಾರೇಣ ಪೂರ್ವವರ್ಣಾತ್ ಪಾಠಿ ಭವತೀತಿ ವರ್ಣೇ ಗುಣಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಎಚ್ಚಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಥಾಪಿ ಏವಂ ಗುಣಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನ ಸಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಙ್ಕೃತ್ಯು ಯದ್ಭವಿ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವೋಪಚಾರೇಣ ಗುಣಭಾವೋ ವರ್ಣಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ ಸಮಾನ ಏವ, ತಥಾಪಿ ವರ್ಣಸ್ಥಾನೇ ಆದೇಶೋ ವರ್ಣತ್ವೇನೈವ, ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಥಾನೇ ತು ನ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವೇನ ಕಿನ್ತು 1 ಆದೇಶಸ್ವರೂಪೇಣೈವೇತಿ ವರ್ಣವತ್ ನ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಗುಣಮುಖ್ಯವಿಕ್ಲ್ಯ ಇತಿ ವರ್ಣ ಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಂ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇಶ್ಯಾಹ - ಮುಖ್ಯವಕಾರಾದೌ ಇತಿ.

ಮಾಲ್ವಂ, ತೋರ್ಪ್ಪಂ ಇತ್ಯಾದೌ ವಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಪಕಾರೋಽಪಿ ಸ್ಥಾನಿವ ದ್ಭಾವಾತ್ ವಕಾರೋ ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ನ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ನಿಷೇಧಾಭಾವಃ.

ಅಸ್ತು ನಾ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಂ ವಕಾರಾದೌ 2 ಮುಖ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ. ಮಾಲ್ವಂ, ತೋರ್ಪ್ಪಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಆದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯಪಿ ನ ದೋಷ ಇತಿ. ಮುಖ್ಯಪದಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ - ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆದಿದೇಶಿಕೇ, ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವೋಪಚಾರೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಾದೇರಸಮಾಸೇ || 87 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಸಮಾಸಕೃತಂ ಯಸ್ಯ ಹ್ರ ಸ್ವಾದಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ಸಮ್ಭವ್ಯದ್ಧಿನೋ ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಶೌ ನ ಭವತೋ ವ್ಯಂಜನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಱು + ಕೋಲ್, ಕಿಱುಗೋಲ್. ಏವಂ ತುಱುಗಾಡು, ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಡುಗೋಲ್, ಕಡುಗಂಪು, ನಿಡುಸೂಲ್. ಹ್ರಸ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ತೋರ್ತಾಣಂ, ಮಾಗ್ಗಂಟ, ಬೀಱ್ತಾಣಂ, ಮೊಡ್ತಾಣಿ. ಅಸ ಮಾಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪೊಱಮಾಗ್ಗಂಟ, ಪೊಸಮೊಟ್ಟೈ.

[Ru a l l d u of words with a short penultimate vowel, it it be not due to samasa do not change to *rēpha* and *l* before a consonant following]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ನನು ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಃ ಯಃ ಶಬ್ದಃ ತದೀಯಸ್ಯ ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ದೋಷನಾಯಾಂ ಸಮಾಸೌ ತು ಭವತೀತಿ ಸ್ಯಾತ್. ತಸೌ ಚ ಕಿಱುಗೋಲ್, ಕುಱುಗಂಟು, ನಿಡುದೋಳ್, ಕಡುಪಾಗಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್, ಸಮಾಸತ್ವಾತ್. ಅಥ ಅಸಮಾಸೇ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಃ ಯಃ ಶಬ್ದಃ ತದೀ ಯಸ್ಯೈವ ಉಡೋಃ ರಱಂ ನ ಭವತೀತಿ ಅನ್ವಯಃ, ತಥಾಪಿ ಎಳದುಱುವಿಂಡು, ಪೊಸ ಬಿಡುಮುತ್ತ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಾಸೇ ಹ್ರಸ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ಅದೇಶಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ್. ಆತೋತ್ರ ಕಥಮನ್ವಯ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಙ್ಕೃತ್ಯು ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಅರ್ಥಮಾಹ - ಸಮಾಸಕೃತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ಸಮಾಸಾದೇವ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಕಾ ನ ಸ್ವಭಾವತಃ ತದತಿರಿಕ್ತೋ ಯಃ ಸಮಸ್ತೋ ವ್ಯಸ್ತೋ ನಾ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಃ ಶಬ್ದಃ ತತ್ಸಮ್ಭವ್ಯದ್ಧಿನ ಏವ ಉಡೋಃ ದೋಃ ರಱಾದೇಶೋ

1 ಆದೇಶತ್ವ. 2 ಮುಖ್ಯೇ

ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ತಥಾ ಚ ಎಳಗಲು, ಪೊಸಮಡು, ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕೇವಲಸ್ಯಾಪಿ ಹ್ರಸ್ವಾದಿತ್ಯಾತ್ ನ ತದೀಯಸ್ಯ ದೋಃ ಆದೇಶಃ. ಪೂಜಮಾಲು, ಪೊಸಬೀಡು ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತು ಸಮಾಸಕೃತಮೇವ ಹ್ರಸ್ವಾದಿತ್ವಂ, ನ ಸ್ವಭಾವಕೃತಮಿತಿ ನ ತಸ್ಯ ತನ್ನಿಷೇಧಃ ಅತಃ ಏವ ಚ ಬಾಲ್ಯುಲುವಿಂಡು, ಸಾಲ್ಗುಲುದಾಣಂ, ನೀವ್ವುಡುದಾಣಂ, ಕಾಣ್ಗುಡುವೇರ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಾಸಾತ್ ದೀರ್ಘಾದಿತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವಭಾವತೋ ಹ್ರಸ್ವಾದಿತ್ವಮಿತಿ ನಾದೇಶಃ. ಚಿದಗ್ಗಂಟು, ಮುದುಲ್ಲುಂಟು, ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಹ್ರಸ್ವಾದಿತ್ಯಾತ್ ನಿಷೇಧಪ್ರಾಪ್ತಮು ಬಹುಸ್ವರತ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಅವವಾಡಃ ಕೃತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಲುಮೂಜೋಃ || 88 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಲು, ಮೂಲು, ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಲು + ಗಾವುದಂ, ಅಲುಗಾವುದಂ ; ಮೂಲು + ಗಾವುದಂ, ಮೂಲುಗಾವುದಂ.

[Ru in *āru* and *māru* does not become *ṛpha* before a consonant following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ನನು ಕಥಮತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಃ ? ಯತೋ ಮೂಲುಶಬ್ದಃ ಪ್ರಥಮಂ ನಿರ್ದೇಷ್ಯಮ್ನಃ, ಸಕ್ಷಾಲ್ಪಿಲ್ವ ಸಮಾಸೇ (ಪಂ. ೨-೧-೧೨೨) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತೋ ವೃತ್ತೃನ್ತಕರಣಾತ್ ಅಸ್ತೃತ್ರಿವಿಶೇಷಃ — ಮೂಲುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ನಿಷೇಧಃ ಕ್ವಾಚಿತ್ತ್ವ ಇತಿ, ಮೂಮ್ನೈ, ಮೂಮ್ನೈಡಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ —

ಕಂ || ಕೂಮ್ನೈಯಿನಾಮುನಿಯಂ ಕಂ |

ಊಮ್ನೈಂ ನೀನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪಹಿತಂದರಸಂ ||

ಮೂಮ್ನೈ ಬಲವಂದು ನುತಿಸಿ ಪ |

ಲಮ್ನೈ ತುಣುಲೈಯ್ದು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ || ಇತಿ.

ಅಲುಗಾವುದಂ ಇತಿ, ಆಲುಮೂಃ^{೫೫} ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕತಪಸ್ತೃತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ || 89 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಆದಿಭೂತಾನಾಂ ಕಕಾರ, ತಕಾರ, ಸಕಾರಾಣಾಂ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಟದು + ಕನ್ನಡಂ, ಪಟಗನ್ನಡಂ. ಏವಂ ಗಟಿ ಗೂಟ, ತಣ್ಣದಿರ್, ನುಣ್ಣದಪು, ನುಣ್ಣಟಿ, ಕಣ್ಣಿಲು, ಉಡಿದೊವೆಲ್, ಬಾಯ್ಡೆಟಿ, ಮೆಯ್ಡೆವೆಲ್, ಕಣ್ಣೊಲಂ, ತಣ್ಣಿಟಿಲ್, ನುಣ್ಣೊಗರ್, ಕಣ್ಣಾಪೆ.

ಕತಪ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಣ್ಣೊಲ್ಲಂ, ಕಡುಟಕ್ಕು, ಪೊಸಟೊಪ್ಪಿಗೆ. ಉತ್ತರಪದಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ?^೨ ತಣ್ಣದಿರ್, ಕಣ್ಣೊಲಂ : ತಕಾರಕ

ಕಾರಯೋರ್ಮಾರ್ಗಭೂತ. ಆದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಪೂಸಸಕ್ಕರೆ, ಮನೇಸರಕು : ಕಕಾರಯೋರ್ಮಾರ್ಗಭೂತಃ ಉತ್ತರಪದತ್ವಂ ಚ ಸಮಾಸ ಏವೇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ನ ಭವತಿ. ಕಣ್ಣ ಕಡೆ, ರನ್ನದ ಕಣಿ, ಪೊನ್ನ ತಗಡು, ಅಲತೆಗೆಯ ಪಡಲಂ.

[Initial *h*, *t*, *p* of a following word, become the third of then respective *vargas* (that is, *g*, *d*, *b*)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದಪ್ರಭೃತೇಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯನ್ನಾಹ - ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಇತಿ. ಆದಿಭೂತಾನಾಂ, ಪ್ರಥಮಾವಯವಭೂತಾನಾಂ. ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಾದಿವ್ಯವಹಾರೋ ಲೋಕೇ ಸಹಿತೀಯಾಪೇಕ್ಷಯೈವ, ನ ತು ವಿಜಾತೀಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಇತ್ಯಾಹ - ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಃ ಇತಿ. ತೃತೀಯತ್ವಂ ಚ ನ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಸನ್ನಿವೇಶಾವೇಕ್ಷಂ, ಕಿನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾತ್ರಕಾಮಾಪೇಕ್ಷಮೇವ. ತತ್ಪಾಪಿ ನ ಯತ್ತಿಂ ಚಿತ್ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಃ, ಸನ್ನಿಹಿತಸರಿತ್ಯಾಗೇ ಬೀಜಾಭಾವಾತ್. ಅತೋ'ನ್ತರತಮರೀತ್ಯಾ ತತ್ತತ್ತ್ವತೀಯ ಏವ ವಿಜ್ಞೇಯಃ. ಪಟಗನ್ನಡಂ. ಪಟದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರಸ್ಯಾದಿತ್ವಾತ್ ದುಲೋಪಃ.

ನನು ಉತ್ತರತ್ರ ಸ್ಥಿತಂ ಪದಂ ಉತ್ತರಪದಂ ತತ್ತು ವಾಕ್ಯೇ ಸಮಾಸೇ ವಾ ಯತಿ. ತಃ ಸ ಕಣ್ಣ ಕಡೆ, ರನ್ನದ ಕಣಿ, ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ತತ್ಸಾನ್ನಿತ್ ಇತ್ಯಾಶಕ್ತ್ಯಾಹ - ಉತ್ತರಪದತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಸೇ ಸುಪ್ಸಪಾ ಸಮಾಸಃ ^{೨೪೬} ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯತ್ಪದಂ ಯೇನ ಪದೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ, ಯಚ್ಚ ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ ^{೨೪೭} ಇತಿ ಪ್ರಥಮಂ ನಿಪತತಿ, ತಯೋರೇವ ಸ್ವಾರೂಪೀತ್ತರಪದತ್ವನಿಯಮಃ ವಾಕ್ಯೇ ತು ನೈವಂ ನಿಯಮಃ, ಮೈಸರೀತ್ಯೇ'ಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾದಿವ್ಯಾಧ್ರವಃ || 90 ||

ವೈತ್ತಿಃ|| ಆದಿವ್ಯಾತ್ ರೇಫಽಪಿ ಕಾರಾತ್ ಪರೇಷಾಂ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಾನಾಂ ಕಕಾರ, ತಕಾರ, ಪಕಾರಾಣಾಂ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಝು + ಕೋಲಿ, ಮಾರ್ಕೋಲಿ. ಏವಂ ಬೇರ್ತ್ಸಡೆ, ಬೇರ್ವೆಟ್ಟಂ, ಕಾಚ್ಚಿಚ್ಚು, ನಾಚ್ಚೊಲೆ, ನಾಚ್ಚಿಗರಣಂ, ಬರ್ಕ್ಕಯ, ಇಪ್ಪಾನಿ, ಕೀಚ್ಚಿಟ್ಟಿ. ಆದಿವ್ಯಾದಿತಿ ಕಿಂ? ನೀಗ್ಗಂಡಿ, ಕೂಗ್ಗಲಿ, ಕೂಲಿಟ್ಟಿ, ಬಾಚ್ಚಾಣಂ. ರಱಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ತೊಮ್ಮತ್ತು.

[Initial *h*, *t*, *p* following on *apha* or *l* the result of permutation, do not change to the third of then respective *vargas*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿಷಿದ್ಧತೇ. ಆದೇಶೋ'ಪಿ ಯಥಾಕಥಂಚಿದೇವ, ನ ಷುಡೋಃ ^{೨೪೮} ಇತ್ಯೇವೇತಿ ನಿಯಮಃ.

ಮಾರ್ಕೋಲಿ ಇತಿ. ಪ್ರತಿಪ್ರಯೋಗವಾಚಿನೋ ಮಾಝುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶೇ ಮಾರ್ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಃ. ಶತ್ರುಣಾ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯುಕ್ತಬಾಣವಿಚ್ಛೇದಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪ್ರಯು

ಕೋ ಬಾಣೋ ಮಾಕೋಲ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ. ಸ್ವಭಾವತೋ ರೇಘಾಂತಃ ಕಕ್ಷಿತ್ ವ್ಯಾ ಮನಾಚೀ ವಾರಶಬ್ದೋಽಸಿ. ತತ್ರ ತು ಮಾಗೋಲ ಇತ್ಯೇವ, ಅನಾದಿಪ್ರತ್ಯಾತ್ ರೇಘ ಸ್ಯ. ಬಕ್ತೃಯ, ಇರ್ವಾನಿ. ಅತ್ರ ಬಂದು, ಎರಡು ಇತ್ಯನಯೋಃ ಬರೋಂದೋಃ³⁵⁸, ಎರಡೋರಿ³⁵⁹ ಇತಿ ಬರ ಇರ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ; ತದಧಿಕಾರಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ. ಕೀರ್ಣೋ ಟ್ವಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಕೆಱಗೋಃ ಕೀರ್ಣಿನಾ³⁶⁰ ಇತಿ ಕೀರ್ಣಾದೇಶಃ.

ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೀ ನೀರ್ಗ್ಗಂಡಿ ಇತಿ ಜಲನಿರ್ಗಮನದ್ವಾರಂ ಲುವ್ ಕೀಲಮಾನಕೀ ರನೀರಕೂರಸ್ಯ¹ ಇತ್ಯನೇನ ನೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ತೃಲೋಪೇ ನೀರ ಇತಿ ಅವಶಿಷ್ಟ ಏವ ನಾದಿಷ್ಠಃ. ಕೂರ್ಗ್ಗಲಿ ಇತಿ. ಕೂರಿದಂ + ಕಲಿ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋ ಪೇ ಕೂರ ಇತಿ ಅವಶಿಷ್ಟ ಏವ, ನ ತು ಕೂರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅದಿಷ್ಟಃ ಕೂರ ಇತಿ. ತಥಾ ಸತಿ ಕೂರ್ಕ್ಕಲಿ ಇತ್ಯೇವ ಸ್ವಭೃತಿ ನ ಕೂರ್ಗ್ಗಲಿ ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಜೀರ್ಕ್ಯಯ್ದರಬರನವರೋಳ್ |

ಕೂರ್ಕ್ಕಲಿಗಳನಾತ್ಮನಿಕಟದೊಳ್ ಮಿಕ್ಕವರಂ ||

ತಾಕ್ರ್ಗಣಿಸಿ ಸಮರಕೇಳಿಗೆ |

ನೂಕ್ರ್ಗಡಿಗಡಿದಂ ನೃಪಾಲಕಂ ರಿಪುಬಲಮಂ | ಇತಿ

ಕೂರ್ಗ್ಗಲ್ವ ಇತಿ ಕೂರ್ ಇತಿ ಓದನವಾಚೀ ಟಕಾರಾನೊ 'ಯಂ ಅಖಣ್ಣೋ ದೇಶ್ಯಃ' ಶಬ್ದಃ, ನ ತು ಓದನವಾಚಿನಃ ಕೂರಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರಂಬಾದಯಃ¹⁶⁰ ಇತಿ ನಿಪಾತಿತಃ, ಕೂಡುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶಾತ್ ಸಾಧಿತೋ ವಾ ಇತಿ ಏವಂ ಬಾಹುಣಿಂ ಇತ್ಯು ತ್ರಾಸಿ ಜೀವನವಾಚೀ ಖಡ್ಗವಾಚೀ ವಾ ಬಾಳ್ ಇತಿ ಅಖಣ್ಣ ಏವ ಶಬ್ದಃ; ನ ತು ಮಾಂ ಸವಾಚಿನಃ ಶಾಕವಾಚಿನೋ ವಾ ಬಾಡುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಆದೇಶಾತ್ ಸಾಧಿತಃ. ತೊವ್ವತ್ತ ಇತಿ. ಬುಂಬತ್ತೋಸ್ತೊಮ್ ಪತ್ತಾ³⁶¹ ಇತಿ ತೊಮಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರಾದ್ವಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ || 91 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಸ್ಯ ಪವರ್ಗಸ್ಯ ವಕಾ ರಾದೋಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಳದು + ಪೆಪ್ಪಿ, ಎಳವೆಪ್ಪಿ. ಏವಂ ಬೆಳವೊಲಂ, ಮೂ ವ್ಣಂ, ನಸುವಿರು, ಮರವಣಿ, ಪಟನಾನಿಸಂ. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ? ನೀಳ್ವೊ ಟ್ವಿ,² ಕಾಪ್ಪೊಡೆ. ಪವರ್ಗಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಪೊಸಬಾವಡಿ, ಪೊಸಜವಳ.

[Initial letters of the *pu-vaṅga* (p, ph, b, bh, m) become v, when following on a word ending with a vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ¹ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇತತ್ ಮೂವಣ್ಣಂ. ಮೂಱುಶಬ್ದಸ್ಯ ಮೂಱುಣೋ⁵² ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋ ದುಲೋಪಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ಇತಿ ಅನುವೃತ್ತೃ ಸಮಾಸ ಏವ ಅಯಂ ವಿಧಿಃ, ತಥಾಪಿ ಕೃಚಿತ್ ಅಸಮಾಸೇ'ಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ—

ದಿವದಿಂ ಭಂದಂ ಕೆಲಸ |

ಕೈ ವರ್ವ್ ದೇವಾಂಗನಾಜನಂ ಕರಮೆಸೆಗ್ಗು ||

ತಥಾ —

ಕಂ || ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚ ಹೆಂದುಲಿ |

ವ ವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯನಾಲಿಸುತುಂ ವಾ ||

ಸವಲೀಲೆಯನಾನೆಯ ಬೆಂ |

ಗೆ ವಂದನುದಯಾದ್ರಿಗೆಯ್ದುವಿನನುಲರಸಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಮಯೋರಭೇದೋಪಚಾರಾದಿಗತಿವ್ಯಾತ್ಯ, ಸಂಹಾವಲೋಕನರೀತ್ಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಬಹುಲಾಧಿಕಾರಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವಾ ನಿರ್ವಹಣೀಯಂ. ನೀಳ್ಯಾಚ್ಚ, 1 ಕಾಘೋಡ್ ಇತಿ. ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ವ್ಯಾನಾದೇಶಾತ್ 2 ಇತಿ ಉತ್ತರಯೋಗವಿಷಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ವ್ಯಾನಾದೇಶಾತ್ || 92 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನಾದೇಶಾತ್ ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತ ಸ್ಯ ಪರ್ವಗಸ್ಯ ವಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಯ್ + ಪ್ರೋದ್ಧಂ, ಕಯ್ವೋದ್ಧಂ ಏವಂ ನೀರ್ವೋದ್ಧಂ, ಬೇರ್ವೋರಸಿ, ಮೇಲ್ವಣ್ಣಂ, ಮಲ್ವಾತು, ಸೂರ್ವಾತು. ವೈವಸ್ವಿತವಿಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ಪಃಞ್ಞನಿ, ಬಾಪ್ಪೊದತ್, ನೀರ್ವೋದ್ಧಂ, ಬಾಂಬಟ್ಟಿ. ವೈಜ್ಞಾನಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಎಳವೆಪಿ ಪೊಸವೇಟಂ. ಅನಾದೇಶಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಇಬರ್ವ್ ಕಳ, ಇನ್ವೋದ್ಧನಿ.

[After a consonant if it be not the result of permutation, the change is optional.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದಿಶ್ಯತ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಇತಿ ಕರ್ಮಸಾಧನಃ. ಅದಿಷ್ಟ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತದಂತಿಕೋನಾದೇಶಃ. ತನ್ಮಾತ್ ಅನಾದೇಶಾತ್ ಅನಾದಿಷ್ಟಾತ್ ಇತಿ ಯಾವತ್ ; ಅನ್ಯಥಾ ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣಾಭೇದನಾತ್. ಕಯ್ವೋದ್ಧಂ, ಬೇರ್ವೋರಸಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷಾಂತರೇಣಾಪಿ ಏವಿತ್ಯಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವೈವಸ್ವಿತ ಇತ್ಯಾದಿ

ಯದ್ಭವಿ ಅತ್ರ ಅನಾದೇಶಗ್ರಹಣಂ ಅಕರ್ತವ್ಯಂ, 3 ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ, ತಥಾ ಹಿ — ಅದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿ ತತ್. ಸಾ ಚ ವಿನಾ ಚೈವಂ ಸಿದ್ಧತಿ, ಯತೋಯಂ ವಾಶಬ್ದೋ ವೈವಸ್ವಿತವಿಭಾಷಾನಚನಃ. ತತ್ತೋನಾದೇಶಾದಪಿ ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಪರ್ವಗಸ್ಯ ವಕ್ರಾತಿಃ ಕ್ವಚಿದೇವ ಇಷ್ಟಾ ನ ಸರ್ವತ್, ಕ್ವಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಇತ್ಯೇವ ವೈವಸ್ವಿತರೂಪತಾತ್. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ವಕ್ರಾತಿಃ ನೇಷ್ಯ ತತ್ರೇವ ಅದೇಶಪಕ್ಷೋಽಪಿ ನಿಕ್ಷೇಪ್ತಂ 4 ಶಕ್ಯತ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಅದೇಶಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಪರ್ವಗಸ್ಯ ವಕ್ರಾತಿಃ ಸೇಷ್ಯಂತಃ ; ಅನಾರೇಶಾದಪಿ ಕ್ವಚಿದೇವ ಇಷ್ಟಾ ಕ್ವಚಿತ್ತು ನೇಷ್ಯಂತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚ್ಯತದಭಾವವಿಷಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ

1 ಕಾಘೋಡ್. 2 ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ವ್ಯಾ ಇತ್ಯೇವ. 3 ಶಕ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಶ್ಲೋ ಬಹುಲಮಾಲಯಃ || 93 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಕಾರ ಯಕಾರವರ್ಜಿತಾತ್ ವ್ಯಂಜನಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರ ಮಾದಿಭೂತಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ—ಇನಿದು + ಸರಂ, ಇಂಚರಂ. ಏನಂ ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ, ಇರ್ಚೆಹುಂಗು, ಬಚ್ಚೇರೆಗೆಣ.

ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ—ಕಣ್ಣೋಲಂ, ಮುಳ್ಳೆಹುಂಗು, ಕಳ್ಳವಿಗೆ, ಕೀಣ್ಣೊಲ್ಲಿಗೆ.

ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ—ನುಣ್ಣರಂ, ನುಣ್ಣರಂ ; ಬೆಳ್ಳರಿ, ಬೆಳ್ಳರಿ ; ಮುಳ್ಳೆಹು, ಮುಳ್ಳೆಹು.

ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ—ಮುಂಜಾರ್, ಪೊಂಜಾರಿಗೆ, ಮುಂಜೆಹುಂಗು, ಕಣ್ಣೊಡರ್, ಪೊಂಜೆಳೆ, ಪಿಂಜೆಹುಂಗು.

ಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕಣ್ಣೂಲರ್, ಪೊಂದಗಡು, ಇಮ್ಮಾವು. ಅಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಲ್ಲೋನೆ, ಕಲ್ಲರಿ, ಬಾಯ್ಸವಿ, ಮೆಯ್ಸವಿ.

ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ |

ವಿಧೇವಿಧಾಸಂ ಬಹುಧಾ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಚತುರ್ವಿಧಂ ಬಾಹುಲಕಂ ವದಂತಿ ||

[Initial s generally changes to ch when following on any consonant except l and y]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವ್ಯಂಜನಾತ್ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಲಲಯ ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯಾದ—ಲಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಬಹುಲಂ, ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ. ವೈಯಾಕರಣಾನಾಂ ಇಯಂ ರೀತಿಃ—ಯತ್ರ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಾ ಏಕತ್ರ ವಿಷಯೇ ಸಮಾಶೇಲಂ ವರ್ತತೇ ತತ್ ವೈಕಲ್ಪಿಕಂ. ಯತ್ರ ತು ಕ್ವಚಿತ್ ವಿಧೀವ ಕ್ವಚಿತ್ ನಿಷೇಧ ಏವ ಇತಿ ವಿಷಯಭೇದವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ತತ್ ವೈಯವಸ್ಥಿತಂ. ಯತ್ರತು ಲಕ್ಷ್ಯನುರೋಧಾತ್ ಉಕ್ತಾನ್ಯಕರಣಂ ತದ್ಭಯಂ ಚ ತತ್ ಬಾಹುಲಕಮಿತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ವಿಭಾಷಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಅನ್ಯಕರಣಂ ಚೇತಿ ತ್ರಿವಿಧಮೇವ, ತಥಾಪಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತೌಪ್ರವೃತ್ತೋಃ ಭಿನ್ನವಿಷಯತಯಾ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಚತುರ್ವಿಧ್ಯಕಥನಂ. ವಿಷಯವೇಚನೇ ತು ಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಗೇ ಏವ ನಿಯಾಮಕ ಇತಿ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವರಾತ್ಪರ ಸಸ್ಯ ಏವ ಭವತಿ. ತೇನ ಪೊಸ ಚಿಗುರಿ, ಕಡು ಚೋಜಿಗಂ, ನಿಡು ಚಾಲ್, ಮುಚ್ಚವಡಿ, ಮುಚ್ಚಾವಡಿ, ಮುಚ್ಚೆಹುಂಗು ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.

ಇಂಚರಂ ಇತಿ. ಸ್ವರಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ಲೋ ವಃ¹³¹ ಇತಿ ಶವಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪಾತ್ ಶರ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಶವೋರ್ವಾ ಸಃ¹³² ಇತಿ ಶಕಾರಸ್ಯ ಸಕಾರಾದೇಶಾದ್ವಾ ಸರ ಇತಿ ತದ್ಭವಃ ಶಬ್ದಃ. ಇನಿದು + ಸರಂ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ಉಪಾಂತೃಸ್ವರಾದಿಲೋಪೇ, ಇಂಚರಂ ಇತಿ ಮಧುರಸ್ವರೋ ಮಧುರಾಂತೃಂ ವಾ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸೇ ತು ಇಂಚರಂ ಕೋಕಿಲೋ ಮನ್ತದೋ ವಾ.

1 ಕಂಚರಂ. 2 ಮುಳ್ಳೇರೆ, ಮುಳ್ಳೇರೆ. 3 ಶವಕಾರಲೋಪಾತ್.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಲ ಯ ಕಾರವರ್ಜನಂ ಅಕರ್ತವ್ಯಂ, ಬಹುಲಗ್ರಹಣೇನ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯ
ವೃತ್ತಿಃ ಇತಿ ಪಕ್ಷನಿಕ್ಷೇಪೇಣೈವ ಚಾರಿತಾರ್ಥಾತ್ ; ತಥಾಪಿ ಲಯಾಭ್ಯಾಂ ಪರಃ ಸಕಾರೋ
ನ ಕ್ವಾಪಿ ವಿಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ದೋಷತನಾರ್ಥಂ ತದ್ವರ್ಜನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಹಸ್ರಾಯಾಂ ಛಃ || 94 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲ ಯ ಕಾರವರ್ಜಿತಾತ್ ವೈಇನ್ದ್ರನಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾ
ದಿಭೂತಸ್ಯ ಸಹಸ್ರವಾಚಿನಿ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಭಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಣ್ಣು + ಸಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ. ಏವಂ ಇಚ್ಛಾ
ಸಿರಂ, ಬಚ್ಛಾಸಿರಂ, ನೂಚ್ಛಾಸಿರಂ. ಸಹಸ್ರಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಚ್ಛ್
ಁಂಗು, ಇಚ್ಛವಡಿ. ಅಲಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನಾಲ್ಪಾಸಿರಂ, ಆಯ್ಸಾಸಿರಂ.
ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ಎರಣ್ಣಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ, ಪಯಿಂಜಾ
ಸಿರಂ.

[In numerals to *chh*]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಯದ್ಯಪಿ ಅಯಂ ಅನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ, ಅಸನ್ತರಯೋಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧಃ .
ತಥಾಽಪಿ — ಸ್ಥಾನಿಸಮಿತ್ತಯೋಃ ಪ್ರಾರ್ಥಸ್ಯಾತ್ ಅವಿಶೇಷ ಏವ. ಪರಂ ತು ಸಹಸ್ರವಿವಯೇ
ಭಕಾರಾದೇವಮಾತ್ರಂ. ತತ್ತ್ವ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಅನ್ಯಕರಣಾದಪಿ ಸಿದ್ಧತಿ, ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋ
ಗಭೂಯಿಷ್ಯತಾಪ್ರಾರ್ಥನಾರ್ಥಂ ವೃದ್ಧಗೋಳಗ ಇತಿ ; ಸ್ವರ್ದನ್ಯೈವ ಪ್ರಪಂಚೋ ಏವ.
ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಮುಂಚ್ಛಾಸಿರಂ, ಮುಂಚ್ಛಾಪ್ಪಿ, ಮುಂಚ್ಛೋಡನಂ, ತತ್ಯಾದಿ
ಸಿದ್ಧತಿ

ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ. ಎಣ್ಣುನಾಲ್ಕಯೋಃ ⁷⁵¹ ಇತಿ ದಲೋಪಃ ನೂಚ್ಛಾಸಿರಂ
ಁಂಡೋಃ ⁸² ಇತಿ ರೇಫಾದೇಶಃ. ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ ಲುಪ್ಪಾಸಿರ್ಮಣಿಯೋಃ ⁸³ ಇತಿ ಲೋಪಃ
ಪಯಿಂಜಾಸಿರಂ. ಪಯಿನ್ ಪತ್ನೋಃ ⁷⁶³ ಇತಿ ಪಯಿನ್ಯಾದೇಶಃ, ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ
ಇತಿ ಚಕಾರಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಣೋ ನೋ ಣಃ || 95 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಣಕಾರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಣಕಾ
ರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಣ್ಣಿ ತು + ನಿರ, ತಣ್ಣಿರ. ಏವಂ ತಣ್ಣಿ ಟಲ್,
ಕಣ್ಣಿರ, ಪಣ್ಣಾಟಿ. ಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇನಿದು + ನಗೆ, ಇನ್ನಗೆ; ಅರಲ್ಪನ.
ನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಣ್ಣಿ ದಿರ, ತಣ್ಣಾಟಿಲ್. ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ —
³ಗೇಣ್ಣೀಳಂ, ಕಣ್ಣಿಯಿಲ್, ⁴ಗೋಣ್ಣಾಟಿ.

[Initial *n* following on *n* becomes *n*]

1 ಮುಂಚ್ಛೋಡನಂ. 2 ಪಯಿನಾದೇಶಃ. 3 ಗೇಣ್ಣೀಲಂ 4 ಗೋಣ್ಣಾಟಿ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮಾಸ ಏವ ಅಯಂ ವಿಧಿಃ. ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಅಸಮಾಸೇಽಪಿ ಭವತಿ. ಕಣ್ಣೊಂದಪುದು, ಕಣ್ಣೊಂದಪುದು, ಪುಣ್ಣಾ ಒಂವೊಂದು, ಪುಣ್ಣಾ ಒಂವೊಂದು ; ಜಾಣ್ಣಿನ್ನ, ಜಾಣ್ಣಿನ್ನ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಕಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ || 96 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಗಾಗಮಾತ್ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಾನಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಅವಸ್ಥಾನಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎತ್ತುವುದು + ಕೋಲ್, ಎತ್ತುವ ಕೋಲ್. ಏವಂ ಪೊತ್ತುವ ಕೊಂಡು, ಸುಕ್ಕುವ ಕುರುಳ್, ತೂಗುವ ತೊಟ್ಟಲ್, ಉಕ್ಕುವ ತೊಣಿ, ತೊಳಗುವ ತಳಗೆ, ಆಡುವ ಪೊಲಂ, ಓದುವ ಪೊತ್ತಗೆ, ಪೊಣ್ಣುವ ಬಣ್ಣಂ, ಸೊಕ್ಕುವ ಬೆಲೆವಣ, ಪೊಯ್ಯ ಮಚೆ, ಕೂಗುವ ಮಾರಿ, ತೂಗುವ ಸೊಡರಿ, ಕೇಗುವ ಸೋಗ, ಕುಣಿವ ಸುಸಿರಕುದುರೆ.

ಅಕ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಲ್, ಆಡುಂಬೊಲಂ, ಓನುಂಬುಲು.

[The initial letters of words following on the augment a retain their form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮಾಸವಿಷಯೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದೇಃ ಲೋಪೇ ಸಮಾಸಾಧಿಕರಣೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಅಗ್ಬಯಲಂ³⁴⁵ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂತ್ರೇಣ ಅಗಾಗಮೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತಸ್ಮಾತ್ ಅಕಃ ಪರೇಷಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ಅನೇನ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ವಿಧೀಯತೇ.

ನನು ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ನಾಮ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಾನಂ. ತಚ್ಚ ಅವಿಧೇಯಮೇವ. ಯತಃ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಃ ಬಲು ವಿಧೇಯಾಃ, ನಾತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ ಆಗಮ್ಯತೇ ಪ್ರತೀಯತೇ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ನಾ; ಕಿಂ ನಾ ಅತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ ?—ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಯದ್ವಪಿ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಾತಿರೇವ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ಭವತಿ; ತಥಾಪಿ ಸ್ಯವ ಕ್ವಚಿತ್ ವಿಧೇಯಾ ಭವತಿ. ತಥಾಹ— ನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್ ವಿಕ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತ್ಯಮಪಿ ತನ್ನಿವೇಧದ್ವಾರಾ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಿತೇಃ ಪರಿಪಾಲನಮೇವ ವಿಧೇಯತಾ ಯಥಾ ಪ್ರಾಗಭಾವಪರಿಪಾಲನಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಅನಾದಿತ್ವೇನ ಅಸಾಧ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಧನಾನುಪ್ಪಾನಾತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಜನನಚ್ಚಿವಿಘಟನೇನ ತಾದ್ರೂಪ್ಯಪರಿಪಾಲನಮೇವ ಸಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ. ಸನ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ ವಿಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತಾನಿ. ಸತ್ಸ್ಯಪಿ ತೇಷು, ಅಕಃ ಪರೇ ವರ್ಣಾಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಕಾರ್ಯಭಾಷೋ ನ ಭವನ್ತಿ; ಕಿಂತು ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ತಿವ್ವಂತಿ ಕಾರ್ಯನಿವೇಧಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋಽಪಿ ವಿಧೇಯ ಏವೇತಿ.

ತತ್ರ ಎತ್ತುವ ಕೋಲ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಕತವಸ್ತೃತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ⁸⁹ ಇತಿ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಸ್ಯ, ಪೊಣ್ಣುವ ಬಣ್ಣಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ⁹¹ ಇತಿ ವಕಾರವೇಶಸ್ಯ, ತೂಗುವ ಸೊಡರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಶ್ಚೋ ಬಹುಲಮಲಯಃ⁹³ ಇತಿ ಚತ್ವಸ್ಯ, ಕುಣಿವ ಸುಸಿರಕುದುರೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಚ್ಚಯ್ಯಯಾಂ ಛಃ⁹⁴ ಇತಿ ಛತ್ವಸ್ಯ.

ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ತನ್ನಿವೇದೇನ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ. ಯದ್ವಿಘ್ನಂ ಚ ತ್ವಚ್ಚಾತ್ಮೇ ವ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಪರಸ್ಯೈವ ಸಕಾರಸ್ಯ, ತಥಾಪಿ ಬಹುಲವಿಷಯತಯಾ ಸ್ವರಪರಸ್ಯಾಪಿ ಧವತೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಮ್ಭವನೇತಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತು ಎತ್ತಂ ಗೋಲೆ, ತೂಗುಂದೂಟ್ಟಲೆ ಇತ್ಯಾದಾ ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ಜನಕೆ ³⁴⁴ ಇತಿ ಸದ್ವತ್ರ ಮಕಾರಾದೇಶ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ. ಎತ್ತವ, ಪೊತ್ತವ, ನೋಡುವ, ಬೇಡುವ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸಾಮ್ಪ್ರತಿಕಕ್ರಿಯಾದ್ಯೋತಕಾಃ, ಎತ್ತಿದ, ಪೊತ್ತಿದ, ನೋಡಿದ, ಬೇಡಿದ ಇತ್ಯಾದಯೋ ತೀತಕ್ರಿಯಾದ್ಯೋತಕಾಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ವಿಶೇಷಣವಾಚಿನೋ ಪಿ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ತಾ ಏವ ಇತಿ ಏಕಃ ಪಕ್ಷಃ. ವ್ಯಸ್ತಾ ಏವ ಅರ್ಥಾನುಗುಣತಯಾ ಸಮ್ಪನ್ದನೀಯಾ ಇತಿ ಅಪರಃ ಪಕ್ಷಃ. ಪಕ್ಷದ್ವಯಮಪಿ ಸಾಮ್ಪ್ರದಾಯಿಕಮೇವ; ಉಭಯಧಾಪಿ ಪ್ರಚುರಪ್ರ ಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತತ್ರ ಅದೃಶ್ಯ—

ಪಾಡುವ ತುಂಬಿ ತೀಡುವೆಲರಾಡುವ ನೋಗೆ ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ ತುಳುಂ |
ಕಾಡುವ ಬಾಳೆ ಕೊಡುವ ಪುಟಲೆ ಸಲ ಕೂಡುವ ಕೊಂಚ ಮುಟ್ಟು ಮು ||
ದ್ದಾಡುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕೆ ನಲಿರಾಡುವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕೆ ಮುದ್ದಮಾ |
ತಾಡುವ ಜಾಣವಕ್ಕೆ ನಡೆ | ನೋಡುವರಟ್ಟಿಯನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ - -

ನನೆಯಂಭಂ ಕಂತುವಿಂದಂ ಬಿಸುಡಿಸಿದಲರ್ಗಣಿ ಚಂದ್ರಬಿಂಬೋದಯಪ್ರಾ |
ತ್ಥನೆಯಂ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲಿಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಕಳದ ಮೊಗಂ ಜನ್ಮಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಭೂ ||
ಜನನೇತ್ರಾನೀಕದಿಂದಯ್ದಿದನುಪಮಸಾಂದರ್ಪ್ಯಮೊಳ್ಳಂಡರಂ ಬ |
ದ್ವಿನ ಬಿಲ್ವಿಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವನಕದ ಸೊಬಗಾನಾಡ ಪಣ್ಣಿರ್ಗ್ಗ ಸಾಯಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪಾಡುವ ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮ್ಪ್ರತಿಕಕ್ರಿಯಾವಾಚಿನಃ ಬಿಸುಡಿಸಿದ ಇತ್ಯಾದ್ಯತೀತಕ್ರಿಯಾ ದ್ಯೋತಿನಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ತುಂಬಿ, ಅಲರ್ಗಣಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಸಮ ಸ್ತಾ ಏವ, ವಿಕಾರ್ಥಿಭಾವಲಕ್ಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮ್ಪದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ.

ತಥಾ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ—

ಅರಲ ಸರಲ್ಲದಾಡೆ ಮನಮಂ ಗುಣಿಮಾಡದೊ ನಾಡ ನೀಜಿವೆಂ |
ದಿಂ : ನಡೆದೊಪ್ಪುವಪ್ಪುವೊಡಗೂಡುವ ನೋಡುವ ಸುತ್ತುವ್ವತ್ತುವಾ ||
ದಾಪೊಲಿಪೊಲ್ವ ಗೆಲ್ವ ಬಸದಾಗಿಪ ಭೋಗಿಪ ಪೊಯ್ವ ಬಯ್ವ ನಾ |
ಣ್ಣೆರೆವೆಜಿವಿಂಬುಕೆಯ್ವುವೊಳಕೆಯ್ವುವನೇಕವಿವಿತ್ರಚೇಪ್ಪೊಳ್ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಬಪ್ಪುವ, ಅಪ್ಪುವ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ವ್ಯಸ್ತಾ ಏವ ನ ಸಮಸ್ತಾಃ, ಪೂರೋತ್ತ ರಯೋಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್; ಬಪ್ಪುವ ಚೇಪ್ಪೊ ಅಪ್ಪುವ ಚೇಪ್ಪೊ ಇತಿ ಉತ್ತ ರಸ್ಥಚೇಪ್ಪಯೈವ ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮ್ಪನ್ದಾತ್. ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಾಕ್ಯ ಏವ ನ ಸಮಾಸ ಇತಿ. ಅತ ಏವ ಚ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಕಂ ಪದಂ ಉತ್ತರತ್ರೈವೇತಿ ನ ನಿಯಮಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಪೂರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ನೋಡುವರ್ಗಟ್ಟಿ. 2 ನಡೆವೆ.

ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಕಾಸ್ತುಭದ್ವೈತಿಕಿರತ್ನಪುಷ್ಪಂಜಲಿಕ್ಷೇಪವ |
 ಕೋರಂಗಸ್ಥಿತೆಯಾದ ವಾದನುರೋಚಿಗ್ಗಂಗೆ ಪೃಷ್ಠಶಿಕೋ |
 ಟೀರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂದ ಚಕ್ರರವಿ ದೃಶ್ಯಧ್ವಾಂತಮಂ ಗೆಲ್ಲ ಭೂ |
 ಭಾರಣ್ಯದವಿನೋದಿ ಕೃಷ್ಣನಮಗೀಗಾನಂದಸಂದೋಹಮಂ || ಇತಿ.

ಆತ್ರ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ, ಸಂದ ವಾದನುರೋಚಿಗ್ಗಂಗೆ, ಗೆಲ್ಲ ಚಕ್ರರವಿ ಇತಿ ಪು
 ವತ್ಕೃತನ ಸಮ್ಪನ್ನಃ, ಪದಾನಾಂ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ಆವಸ್ಥಾನೇಽವ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾ ಏವ
 ಸಿಯಾಮಕತ್ಯಾತ್.

ಏವಂ ಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಸಮಾಸಪಕ್ಷ ಏವ ಸಮನ್ವಯೇನ ಸುಜೋಧ ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃ
 ದಭಿಪ್ರೇತಃ, ನ ವ್ಯಾಸಪಕ್ಷಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಅಕಃ ಪರಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ವ್ರಕ್ಯತಿಭಾವೋಪದೇಶೋ
 ಸಿರಧಕಃ ಸ್ಥೂತ್. ಕಾರ್ಯವ್ತರವ್ಯಸ್ತಾ ಸತ್ಯಾವೇವ ಪ್ರಕ್ಯತಿಭಾವೋ ವಿಧೇಯಃ. ಸಾ
 ಚ ಸಮಾಸ ಏವ ನಾನ್ಯಧೇತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ವ್ಯಾಸಪಕ್ಷಸ್ಯ ಅನುಗೀಕಾರೇ ಪ್ರದರ್ಶಿತಪ್ರಯೋಗೇಷು ಕಾ ಗತಿಃ ಇತಿ
 ವಾಚ್ಯಂ, ಉತ್ತರತ್ರ ಅಗ್ಬಹುಲಂ¹ ಇತಿ ಅಗಾಗಮವಿಧಾನಸ್ಥಲೇ ಪಕ್ಷಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ
 ಸೂಚಯಿಷ್ಯ ನೋಪಾತ್ಯಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅವಿಕೃತೇಃ ಸಕ್ಷ್ಯಾಯಾಃ || 97 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅವಿಕೃತಾತ್ ಸಕ್ಷ್ಯಾವಾಚಿನಃ ಪರೇಷಾಂ ಉತ್ತರಪದಾದಿ
 ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಅವಸ್ಥಾನಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂದುಕಣ್ಣಂ, ಮೂಟುಕಯ್ಯಂ, ನಾಲ್ಕುತಲೆಯಂ,
 ಅಯ್ದುತಲೆಯಂಗೈ. ಅವಿಕೃತೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಮೂಗಯ್ಯಂ, ನಾಲ್ಕುತಲೆಯಂ.
 ಸಕ್ಷ್ಯಾಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕುಟುಗಯ್ಯಂ, ನಿಡುತಲೆಯಂ.

[The initial letter of words following on an unchanged numeral retain their form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ವಿಕೃತ ಇತಿ ವಿಕೃತಿಃ ಇತಿ ಕರ್ಮಸಾಧನೋ ವಿಕೃತಿಶಬ್ದೋ
 ವಿಕೃತಮೂವಚನಃ; ಕೃದ್ಬಹುಲಂ (ಶಾ. 4-3-56) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ವಿಕಾರೋ
 ವಿಕೃತಿಃ ಇತಿ ಧಾವಸಾಧನೋ ನಾ ಭಾವಭಾವಿನೋಃ ಅಭೇದೋಪಚಾರಾತ್ ವಿಕೃ
 ತ್ಯಕ್ರಿಯವಚನಃ. ಅಥವಾ ನಾಸ್ತಿ ವಿಕೃತಿಃ ವಿಕಾರೋ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ¹ ಅವಿಕೃತಿಃ ವಿಕಾರರ
 ಹಿತಾ ತಸ್ಯಃ ಅವಿಕೃತೇಃ ಇತ್ಯಾಹ—ಅವಿಕೃತಾತ್ ಇತಿ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾತ್ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ಬಂದುಕಣ್ಣಂ, ಏಕಾಕ್ಷಃ. ಮೂಟುಕಯ್ಯಂ, ತ್ರಿಹಸ್ತಃ. ನಾಲ್ಕುತಲೆಯಂ, ಚತು
 ಸ್ತ್ರಯಃ. ಅಯ್ದುತಲೆಯಂಗೈ, ಪಞ್ಚಾಸಿರಸೇ. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸಮಾಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತವ್ಯರ್ಥಂ ಏಕುವೀ
 ಹೀರೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಮ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋರ್ವರೋ ವೋ ಬಃ || 98 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಮ್ಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಪರಸ್ಯ ವರ್ ಪ್ರತ್ಯಯ
 ಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ಧಿನೋ ವಿಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

¹ ಅವಿಕೃತೇರಿತಿ ವಿಕಾರರಹಿತಾ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಬದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರ್, ತೊಂಬರ್, ಪಯಿಂಬರ್. ಬಮ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋಃ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂವರ್, ನಾಲ್ವರ್. ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಂಬತ್ತು ¹ವರುಷಂ, ಪತ್ತು ವಂಗಡಂ. ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ರೇಫಸ್ಯ ಮಾ ಭೂತ.

[T in the affix *va* becomes *b* when following on *ombattu* or *pattu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಂಸ್ಕೃತಬದ್ಧತ್ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸವಿಷಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತಯಾ ವರ್ 241 ಇತಿ ವರ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತದೀಯಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಸಮ್ಬಂಧಿನಃ ಇತಿ. ಬಂಬ ದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರ್—ಬಮ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿಮ್ 173 ಇತಿ ತಕಾರಾದೇಃ ದಿಮಾ ದೇಕಃ ತೊಂಬರ್—ಬಂಬತ್ತೋಸ್ತೋಂ ಪತ್ತಾ 361 ಇತಿ ತೊಮಾದೇಕಃ. ವಯಿಂ ಬರ್—ಪಯಿಂ ಪತ್ತೋಃ 163 ಇತಿ ಮುನ್ನಾದೇಕಃ.

ನನು ಬಮ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋಃ ಇತಿ ಅವಿಕ್ರತಸ್ವರೂಪೋವಾದಾನಾತ್ ಕಥಂ ತದ್ವಿ ಕೃತೋಃ ತೊಮ್, ಮುನ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಗ್ರಹಣಂ 2 ಇತಿ ಚೇನ್ನ ; ತದಾದೇವಸ್ತದ್ವತ್ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವಾತ್ ತಯೋರಪಿ ಗ್ರಹಣಾತ್

ನ ಚ ಏವಂ ಬಮ್ಬಯರೂಪಸ್ಯಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಬಮ್ಬಯೋ ನ 100 ಇತಿ ಉತ್ತರಸೂತ್ರೇಣ ನಿಷೇಧಾದಿತಿ

ವಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಥಾನಿನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಂ. ಅಸ್ಯಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ವಯಸ್ಯ ಇತಿ ರೇಫಸ್ಯವ ಸ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಹ - ವ ಇತಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಣ್ಣೋಃ || 99 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಣ್ಣುಬದ್ಧತ್ ಪರಸ್ಯ ವರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸಮ್ಬಂಧಿನೋ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಣ್ಣರ್.

ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

[Also when following on *enru*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವರೋ ನೇ ಬಃ ಇತಿ ಪ್ರವೇಶೇ ಸಮ್ಬಂಧಃ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಪೃಥಗ್ಯೋಗಃ 2 ಪ್ರವೇಶಸೂತ್ರ ಏವ ಅಯಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತಾಮಿತ್ಯಾ ರಚ್ಛ್ರೀ ನಾಸಾ ಪೂರ್ವತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಪ್ಪಂ ಶಕ್ಯಃ, ಸನ್ನಿಕಾರಾಭಿಷೇಕಾತ್. ಯತೋತ್ರ ಎಣ್ಣು ಬಮ್ಬತ್ತು ಇತಿ ಏಕಾಏಕಾರಾ ಏಕಮಾತ್ರಾ, ತಾ ಚ ನಾಚಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪಠಿತಾ ; ಏಷಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾಭಾವಾತ್ ಅತೋ ಯಜ್ಞಾದಿಕಾರ್ಯಾಭಿಷೇಕಾತ್ ಪೃಥಗೇವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತ ಇತ್ಯಾಹ - ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಮ್ಬಯೋ ನ || 100 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಮ್ಬಯ ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಾತ್ ಪರಸ್ಯ ವರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸಮ್ಬಂಧಿನೋ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಬಯ್ಯರ್.

[Not when following on *ombay*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇದಮೇವ ನಿಯಾಮಕಂ ಬಂಬ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋಃ⁹⁸ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಸೂತ್ರೇ ತದಾದೇಶಾನಾಮಪಿ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಬಂಬ್ಬಯಃ ಪರಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾಫಲನಾತ್ : ಪ್ರಾಪ್ತಿಪಾರ್ವಕೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೆಸೆಕೋಲಾದಯಃ || 101 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬೆಸೆಕೋಲಾದಯಃ ಶಬ್ದ ನಿಪಾತ್ಯನ್ತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆಸೆಕೋಲ್, ತಲೆಕಟ್ಟು, ಬಳಕಯ್, ಮೊಟಕಯ್, ಪೊಟಕಯ್ ಬಳಕೋಟಿ, ಪೊಟಕೋಟಿ, ಪೊಟಕಟ್ಟು, ಬಜುಕಾಲ್, ಪೊಸತೊಲೆ, ಬಳತೋಟಂ, ಪೊಸತೋಟಂ, ಕಯ್ವಣಿ, ಕತ್ತುರಿಮಿಗಂ, ಸೊಸಮುದ್ದು, ನಸುಮುಳಸು, ಇಕ್ಕೋಡಿ, ಇತ್ತಡಿ, ಇರ್ವಾನಿ, ಬಕ್ಕೋಲ್, ಬಕ್ಕಯ್, ಬಕ್ಕಣ್ಣಂ, ಮುಕ್ಕಣ್ಣಂ, ಮುಕ್ಕೋಡೆ, ಮುಕ್ಕೋಡಿ, ಮುತ್ತಲೆ, ಮುಕ್ಕುಪ್ಪೆ ಇತಿ ಬೆಸೆಕೋಲಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Beset* & the words grouped with it (see above) are exceptions to the rules]

ಇತಿ² ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜ್ಞರೀಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದನುಶಾಸನವೃತ್ತೌ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬೆಸೆಕೋಲಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಯಧೋಪದೇಶಂ ಸಾಧವೋ ಭವಂತೀತ್ಯಾದ — ಬೆಸೆಕೋಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಿಪಾತ್ಯನ್ತೇ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಅನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಲಕ್ಷಣನಿರವೇಕ್ಷಂ ಉಚ್ಚಾರ್ಯಂತೇ. ಬೆಸೆಕೋಲ್, ತಲೆಕಟ್ಟು ಇತ್ಯಾದೌ ಕತವಸ್ತೃತೀಯಃ³ ಇತ್ಯಾದಿಸಂಪ್ರತಿಃ ಮಾಭೂದಿತಿ ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಸ್ತೋಪಜ್ಞಾ ಶಬ್ದನುಶಾಸನವೃತ್ತೇಃ ಭಾಷಾಮಂಜ್ಞರೀಃ ಟೀಕಾಯಾಂ ಮಂಜ್ಞರೀಮಕರನ್ನಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಪ್ತಾ ಭವಂತಿ || 102 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಪ್ತಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಾರಿ ಕೂರ್ತುಃ, ಸತಿ ನೋಡಿದಳ, ಕಾಮಿನಿ ಕೂಡಿ
ದಳ, ರಂಭೆ ನರ್ತಿಸಿದಳ, ¹ ಅಚ್ಚರಿಸಿ ಪಾಡಿದಳ, ಅವಳ ಬಂದಳ, ಇವಳ
ಪೋದಳ. ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಪರಮಯಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ. ಸ್ತ್ರೀಲಿಪ್ತಪ್ರದೇಶಾಃ—
ಅಳಮುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ² ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words denoting females are of the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಅತ್ರ ಬಲು ³ ಉತ್ತರತ್ರ ರಾಸ್ತ್ರೇ ಉಕ್ತ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ^{1a1}, ಆತೇ
ತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ ¹⁶², ದಗಿಮಾದಾ ನಬಿ ²⁴¹ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಃ ಸ್ತ್ರೀ
ಪುಂಸ್ಯಪುಂಸಕಲಿಚ್ಛೋದ್ದೇಶೇನ ಉಗಾದಿಕಾರಾಭಾತಿ ವಿಧೀಯಂತೇ. ತತ್ರ ಉದ್ದೇಶ್ಯಲಿಪ್ತ ಸ್ವ
ರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ವಿಧಾತುಂ ಅಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಉದ್ದೇಶ್ಯಂ ಅವಶ್ಯಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತಿ
ಲಿಪ್ತಾನುಶಾಸನಸ್ಯ ಅರಮ್ಭಣೀಯತಾಯಾಂ, ಯದ್ವಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಲಿಪ್ತಸ್ವರೂಪಂ
ಉಪದಿಶ್ಯತುಂ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರ್ದೇಶಪ್ರವೃತ್ತಂ, ತದ್ವಪಿ ಲಿಪ್ತಸಾಮಾನ್ಯೋದ್ದೇಶೇನ ವಿಧೀ
ಯಮಾನಕಾರಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವಿಶೇಷಾನೇನ ಅಭಿಧಧಾನಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಪ್ತಂ ತಾವತ್ ನಿರ್ದಿ
ಶತಿ—ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕಾಃ ಸ್ತ್ರೀ ಇತಿ.

ಸಾಮಾನ್ಯಂ ತು ಯಾವೃಶೇಷಾನುಸೂತಂ ತದತಿರಿಕ್ತಪ್ರಸೂತಂ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವರೂ
ಪಮೇವ. ಕಿಂ ತದಿತಿಚೇತ್, ಇವಳ ಇವಂ ಇದು ಇತಿ ಶಬ್ದವ್ಯವಸ್ಥಾ ³ ಹೇತುಃ ಲಿಪ್ತಾ
ರ್ಥಧರ್ಮ ಇತಿ ಬ್ರೂಮುಃ; ಯದಾಲಮ್ಪ್ಯ ಲೋಕೇ ಶಬ್ದಾಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಇವಳ ಇತಿ—
ಯಥಾ ಸತಿಯಿವಳ, ಸುತಯಿವಳ, ಪೆಣ್ಣತಿಯಿವಳ, ಮಗಳಿವಳ ಇತ್ಯಾದಿ, ತಥಾ ಕ್ವಚಿತ್
ಇವಂ ಇತಿ—ಯಥಾ ಪತಿಯಿವಂ, ಸುತನಿವಂ, ಗಣ್ಣನಿವಂ, ಮಗನಿವಂ ಇತ್ಯಾದಿ, ತಥಾ
ಕ್ವಚಿತ್ ಇದು ಇತಿ—ಯಥಾ ಲತೆಮಿದು, ವೃಕ್ಷಮಿದು, ವನಮಿದು, ಬಳ್ಳಿಯಿದು, ಮರ
ನಿದು, ಬನಮಿದು ಇತ್ಯಾದಿಸ್ವರೂಪೇಣ; ತಥಾ ಬಂದಳ, ಬಂದಂ, ಬಂದುದು, ಪೋದಳ,
ಗೋದಂ, ಪೋದುದು ಇತ್ಯಾದಿಸ್ವರೂಪೇಣ ಚ ವ್ಯವಹಿಸ್ಯಂತೇ. ತದೇತದ್ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ
ಕಾರ್ಯಭೂತಾಯಾಃ ಕಾರಣಭೂತೋ ಯೋ ಲಿಪ್ತಾರ್ಥಗತೋ ಧರ್ಮಃ ತಲ್ಲಿಂಗಮಿತಿ.

ನ ಚ ಲಿಪ್ತಸ್ವರೂಪಂ ಅಜಾನಾನಾನ್ಪ್ರತಿ ಲಿಪ್ತಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಪ್ತಂ ಇತ್ಯುಪದೇಶೋ
ನ ಯುಕ್ತಃ, ಜ್ಞಾಪ್ತ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷದುಷ್ಪತ್ಯಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಲಿಪ್ತ ಶಬ್ದೋ
ಹಿ ಅತ್ರ ಅರ್ಥವಚ್ಛೇದಿಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಪದಿಕವಚನೋ ನ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯವಾಚೀ. ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಂ
ಚ ಲಿಪ್ತಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಾದಿ. ಪ್ರತೀತಂ ಚೈತತ್ ಪ್ರತಿಪದಿಕಾಪರಾಖ್ಯಂ ಲಿಪ್ತಂ ಅನ್ಯದಿತಿ
ಅನೇನೋರ್ಭೇದಾತ್ ನಾತ್ಮಾಶ್ರಯಃ.

ನನು ಇದಮಯುಕ್ತಂ ಅರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಬ್ಬಮಿತಿ, ಯತೋ ಲಿಬ್ಬಾಧೀನಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ಕಬ್ಬಿ ಏವ ವಿಕ್ರಿಯಂತೇ—ಇವಳ್ ಅವಳ್ ಉವಳ್ ಇವಂ ಅವಂ ಉವಂ ಇದು ಅದು ಉದು ಇತಿ, ತಥಾ ಬಂದಳ್ ಬಂದಂ ಬಂದುದು ಪೋದಳ್ ಪೋದಂ ಪೋದುದು ಇತಿ ಚ. ವಿಕ್ರಿಯಾ ಚ ಸ್ವಗತಹೇತುಸಾಧ್ಯಾ. ನ ಹಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಹೇತಾ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಉಪಪದ್ಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಘೋಷಘಟಗಣೇನ ಉದ್ವಿಷ್ಟತಾ ಪುರಿ ಕರಾವಗತಪಯಸೋ ಘನೀಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಅತಃ ಕಬ್ಬಿಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಬಂ ನಾರ್ಥಧರ್ಮಃ; ಯಥಾಹ ವಾಮನಃ - ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿ ಕಬ್ಬಿವ್ಯವಸ್ಥಾಹೇತುಃ ಕಬ್ಬಿಧರ್ಮೋ ಲಿಬ್ಬಮಿತಿ—ಇತಿ ಜೇನ್ನ

ಕಬ್ಬಿಧರ್ಮತ್ವಂ ಲಿಬ್ಬಸ್ಯ ಕಿಂ ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾನ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾನ್ಯ ವಾ ? ನಾಧ್ಯಃ, ಇಷ್ಟಾಪತ್ತೇಃ, ಇಸ್ಯತೇ ಹಿ ವಾಚ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯ ವಾಚಕೇಷು ಉಪಚಾರಾತ್ ತದ್ಧರ್ಮತ್ವಮಿತಿ. ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾನ್ಯ ಲಿಬ್ಬಸ್ಯ ಕಬ್ಬಿಧರ್ಮತ್ವೇ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ಕೃತ್ವಕ್ಷಾಲ್ಪವಚನಾದೀನಾಂ ಚ ಆಶ್ರಯಲಿಬ್ಬತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ. ತಥಾಪಿ—ಕರಿಯಳ್ ಪಾವ್ವತಿ, ಕರಿಯಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಕರಿದು ಕತ್ತರಿ, ಬಿಳಿಯಳ್ ಸರಸತಿ, ಬಿಳಿಯಂ ಬಗ್ಗಂ, ಬಿಳಿದು ಕಪ್ಪುರಂ; ನಾಲ್ವರಿ ಗಂಡರ್, ನಾಲ್ವರಿ ಪಂಡರ್, ನಾಲ್ಕು ಸಮುದ್ರಂಗಳ್, ಅಯ್ವರಿ ಪುರುಷರ್, ಅಯ್ವರಿ ಸತಿಯರ್, ಅಯ್ರು ಗಿರಿಗಳ್, ಪಾಡಿದಂ ಗಾಯಕಂ, ಪಾಡಿದಳ್ ಗಾಯಿಕೆ, ಪಾಡಿತು ಭೃಂಗಂ; ಓದಿದನರಸಂ, ಓದಿದಳರಸಿ, ಓದಿದುದರಗಿಳಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ನ ಹಿ ಕರಿದು ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಿಕಬ್ಬವಾಚ್ಯಾನಾಂ ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತೇ ತಾದಿಗುಣಾನಾಂ ಸಾವ್ಯತ್ಯಾದಿಕ ದ್ವಿಸ್ವರೂಪಂ ಆಶ್ರಯಃ, ಯೇನ ಆಶ್ರಯಲಿಬ್ಬತ್ವಂ ಏಷಾಂ ಸ್ಯಾತ್. ಕಿಂತು ವಾದ್ಯತ್ಯಾದಿಸದವಾಚ್ಯಾ ಏವ ಆಶ್ರಯಾ ಇತಿ ಅರ್ಥಧರ್ಮತ್ವ ಏವ ತಲ್ಲಿಬ್ಬತ್ವಂ ಉಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಬಂ ನ ಕಬ್ಬಿಧರ್ಮಃ. ತದುಕ್ತಂ ಅಮೋಘವೃತ್ತಾ—ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿ ಕಬ್ಬಿವ್ಯವಸ್ಥಾಹೇತುರವದೇಶಗಮ್ಯಃ; ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಬ್ಬಮಿತಿ ತ್ರಿಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇಪ—

ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಕ್ತ ಲಿಬ್ಬಂ ಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೋ'ಭಿಧೀಯತೇ |

ಸಕ್ಷಾನ್ಯ ಚ ಕಾರಕಂ ಜೈವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನಿಗದ್ಯತೇ | ಇತಿ—

ತತ್ರಾಪಿ ಲಿಬ್ಬಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯೇನೋಕ್ತಂ ನ ತು ಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮ ಇತಿ; ಅರ್ಥಧರ್ಮಸ್ಯಾಪಿ ಅರ್ಥತ್ವಾತ್. ಸಕ್ಷಾನ್ಯಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇಪ ಅವಿಶೇಷ ಏವ

ಯದುಕ್ತಂ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ಸ್ವಗತಹೇತುಸಾಧ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ನೈತಚ್ಚಾರು; ವಿಕ್ರಿಯಾತದ್ಧೇತ್ಯೋಃ ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯನಿಯಮಾಭಾವಾತ್. ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಹೇತುಃ—ಆನ್ತರೋ ಬಾಹಿರಕ್ಷೇತಿ. ತತ್ರ ಯೋ'ಯಂ ಆನ್ತರೋ ಹೇತುಃ ಕಾರಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತಾ ಯೋಗ್ಯತಾಪರನಾಮಾ ಕಕ್ತಿವಿಶೇಷಃ ತಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಕಾಧಿಕರಣ್ಯನಿಯಮೋ ನ ಬಾಹಿರಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಾಪರನಾಮಧೇಯಸ್ಯ ಹೇತುಮಾತ್ರಸ್ಯ. ಅನ್ಯಥಾ ದಣ್ಣಚಕ್ರತುರೀವೇವಾದೀನಾಂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾನಾಮಪಿ ಘಟಪಟಾದಿಕಾರಾಶ್ರಯಮೃತ್ತಿಣ್ಣಿತ್ವಾದ್ಯುಪಾದಾನವೃತ್ತಿತ್ವೇನೈವ ಕಾರಣತಾಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್. ನಿಮಿತ್ತಂ ಜೈತತ್ ಸ್ತೀತ್ಯಾದಿ. ಅತೋ'ಸ್ಯ ನ ಕಾರ್ಯಕಾಧಿಕರಣ್ಯನಿಯಮಃ. ಅತಿಪ್ರಸಂಗಸ್ತು ಸವೃನ್ಧವಕಾದೇವ ಪರಿಹರಣೀಯಃ. ಸಮ್ಬಂಧಜ ಅತ್ರ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ನಿರರ್ಗಳೋ'ಸ್ತೋವೇತಿ. ಕಿಂ ಚ ನಾತ್ರ ವಿಕಾರ

ವಿಕಾರಭಾವೋಪಿ, ಯೇನ ಹೇತುಸಾಧ್ಯಯೋಃ ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಚಿಂತ್ಯತಃ; ನ ಹಿ ಚಕ್ರಾ ದಿಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಮೃದಾದಿವತ್ ಲಿಬ್ಬಾದಿಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಕಬ್ಬಾಃ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೇ, ಕಬ್ಬಾನಾಂ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಕಬ್ಬಾನಾಂ ಒನ್ನಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪ್ರತಿಪಾದನಂ ತು ಕಥಮೇತೇ ಕಬ್ಬಾಃ ಸಾಧವಃ ಇತಿ ಬಿಜ್ಞಾನೋಪಪ್ಪಾಪ್ರತಿ ರೇಖಾಗವಪ್ರದರ್ಶನದ್ವಾರಾ ಸತ್ಯಗವಪ್ರತ್ಯಾಯನವತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಭಾಗಪರಿಕಲ್ಪನ ಯಾ ಸಾಧುತ್ವಜೋಧನಪರಮಿತಿ ಮನ್ವವ್ಯಂ.

ನನು ಚ ಏವಂ ಲಿಖಾನಾಂ ಅರ್ಥಧರ್ಮತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಸಕಲಶಬ್ದಕಸಮ್ಮು ದಾಯಸಿದ್ಧೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ವಿರುದ್ಧೇತ. ತಥಾಹಿ—ಅಯಂ ಕಬ್ಬಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಬಃ ಅಯಂ ಚ ಪುಲ್ಲಿಬ್ಬಃ ಇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರೋ ಹಿ ಅಲೇಖಶಬ್ದಕಸಮಯಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ನ ಹಿ ಲಿಬ್ಬರಹಿತೇ ಶಬ್ದೇ ಅಯಮೇತಲ್ಲಿಬ್ಬಃ ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರಂ ಶಕ್ಯತೇ, ವಿಶೇಷಣಸಮ್ಮುಖೇ ಸತ್ಯೇವ ವಿಸಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತೇಃ, ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತದೈವ ದರ್ಶನಾತ್. ಹಿಂ ಚ ಕಲತ್ರದಾರಸಜ್ಜನಾದಿಕಬ್ಬಾಃ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಬಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ಇದು ಕಲತ್ರಂ, ಇದು ದಾರಂ, ಇದು ಸಜ್ಜನಂ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾತ್ರ ಕಲತ್ರಾದಿಕಬ್ಬಾನಾಂ ಅರ್ಥಸ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವಮಸ್ತಿ, ಸ್ತ್ರೀತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ತಥಾ ಕೇಚನ ಕಬ್ಬಾಃ ಪುನ್ನಪುಂಸಕಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ; ಸೂರ್ಯನಿವಂ, ಸೂರ್ಯನಿದು, ಚಂದ್ರನಿವಂ, ಚಂದ್ರನಿದು ಇತ್ಯಾದಿ ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಸೂರ್ಯಕನ್ಯಾದೀನಾಂ ನಪುಂಸಕತ್ವಂ, ಪುಂಸ್ತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಕಬ್ಬಧರ್ಮತ್ವೇ ತು ನೈಷಾ ಅನುಪಪತ್ತಿಃ ಕಬ್ಬಾನಾಂ ಏಷ ಸ್ವಭಾವೇ ಯೇಕದ್ವಿತಿಲಿಬ್ಬವತ್ತಯಾ ತದಾಯತ್ತಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಾಃ ತಥಾ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಮರ್ಹಾ ಇತಿ ಕಬ್ಬಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಬಂ ಇತಿಚೇನ್ನ—

ಸರ್ವಾನಾಮಕಬ್ಬಾನಾಂ ಅದು ಇದು ಪ್ರಸ್ತುತೀನಾಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಚಕತಾ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ. ತತ್ರ ಯದಾ ಬುಧ್ಧಿ ಕಚಕುಚಾದಿಸ್ತ್ರೀವೃಜ್ಞನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋ ಭಾಸತೇ ತದೈವ ಅವಳ ಇವಳ, ಆಕೆ ಈಕೆ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಯದಾ ತು ಶ್ರುಶ್ರುಕೂರ್ವಾದಿಪುಂ ವೃಜ್ಞನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋ ಭಾಸತೇ ತದಾ ಅವಂ ಇವಂ, ಆತಂ ಈತಂ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಯದಾ ತು ತದುಧಯವೃಜ್ಞನವೃತಿರಕ್ತಧರ್ಮೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋ ಭಾಸತೇ ತದೈವ ಅದು ಇದು ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮೋ ದೃಶ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಬುದ್ಧಿ ತಾದೃಗರ್ಥಭಾನ ಏವ ತಥಾಪ್ರಯೋಗೇ ಕಬ್ಬಧರ್ಮಂ ಲಿಬ್ಬಂ ಇಚ್ಛೆನ್ ಏಷ ತ್ವಂ ಕಿಮತ್ರ ವಿನಿಗಮಕಂ ವದೇ? ಇತರಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ಅಥ ಲಿಬ್ಬಸ್ಯ ಕಬ್ಬಧರ್ಮತ್ವೇ'ಪಿ ಕಬ್ಬಾನಾಂ ಏಷ ಸ್ವಭಾವೇ ಯತ್ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪುಂಸಕವೃಜ್ಞನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥ ಭಾನ ಏವ ತತ್ಪುಲ್ಲಿಬ್ಬಾಧೀನಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯತಾ¹ ನಾನ್ಯದೇತಿ ಕಥಯೇಃ, ತದಾ ಭಬ್ಬು ನ್ತರೇಣ ಮದುಕ್ತಮೇವ ಅವಾದೀರಿತಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾಲ್ಯ ಅರ್ಥಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಬಂ ನ ಕಬ್ಬಧರ್ಮಃ. ಪುಲ್ಲಿಜ್ಞೋ'ಯಂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಞೋ'ಯಂ ಕಬ್ಬಃ ಇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರಸ್ತು ವಾಚ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯ ವಾಚಕೇಷು ಉಪಚಾರಾತ್ ಅವನೇಯಃ ಕಲತ್ರದಾರಾದಿ ಪ್ವಪಿ ನ ಕಲತ್ರಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವೈಕಾಂತಃ; ಕಥಂಚಿತ್ ಪುಂಸ್ತ್ವನಪುಂಸಕತ್ವಯೋರಪಿ ಸಮ್ಯವಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಪಾಂನೋ ಭಾವಃ, ಕದಾ

ಚಿತ್ ಪುಂಸಾಮಸಿ ಸ್ತ್ರೀಣಃ, ಕದಾಚಿತ್ ಉಭಯೇಷಾಂ ಉಭಯಾತಿರಕ್ತಶ್ಚೇತಿ ದ್ರವ್ಯ ಭಾವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವೇ ವೇದಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಸಾಮಗ್ರೀನಿಯತಃ ಉದೇತೀತಿ. ಇದಂ ಚ ಭವದ್ಭವನಾನುಗುಣಂ ಆಭ್ಯುಚ್ಚ ಯಿಕಮೇವ ವಚನಂ, ಮೈತಾವತಾ ಲಿಬ್ಧಂ ಚಿದ್ವ್ಯ ವ್ಯಸ್ಯವ ಧರ್ಮೋ ನ ಅಚಿದ್ವ್ಯವ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಭ್ರಾಮ್ಯೇತ್ ಭರ್ವಾ. ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಮಸಿ ಚಿದಚಿತ್ಪ್ರಧಾರಣೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಗಮ್ಯೋ ಧರ್ಮವಿಶೇಷ ಏವ ಲಿಬ್ಧಮಿತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಸರ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧಮಿತಿ ಸರ್ವ-ನೃಪಿ ವಾಚಕಸ್ಯ ತಥಾ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಯುಗಪತ್ ಅನೇಕಲಿಬ್ಧತಾಯಾಂ ಪ್ರಯೋಗಾನುಸಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸರ್ವವಾಚಕಾನಾಂ ಉಪಚರತವೃತ್ತತ್ಯಾ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧತ್ವೇ ಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಏಕಲಿಬ್ಧಾಃ ಕೇಚಿತ್ ದ್ವಿಲಿಬ್ಧಾಃ ಕೇಚಿತ್ ತ್ರಿಲಿಬ್ಧಾಃ ಇತಿ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಾಃ ಸ್ಯವ್ಯವಹಾರೇಣ ಲಿಬ್ಧವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ. ತದುತ್ತಂ ಅಮೋಘವೃತ್ತಾ—ಸರ್ವಲಿಬ್ಧಸಹ್ಯೋ ಎಸ್ತುನಿ ಸ್ವರೂಪದಮನುಪತತಿ ಮುಖ್ಯೋಪಚರಿತಾರ್ಥಾನುಪಾತಿನಿ ಚ ಶಬ್ದತ್ವನಿ ರೂಢಿತಃ ತತ್ತಲ್ಲಿಬ್ಧಸ ಜ್ಯೋಪಾದಾನವ್ಯವಸ್ಥಾ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ.

ತದೇತಲ್ಲಿಬ್ಧಂ ಪೋಥಾ : ಶುದ್ಧಂ, ಮಿಶ್ರಂ, ಸಂಕ್ಷೀರ್ಣಂ, ಉಪಸರ್ಜನಂ, ಅವಿಷ್ಕಂ, ಅನ್ಯಕ್ತಂ ಚೇತಿ.

ತತ್ರ ನಿಯತೈಕಸಂಸ್ಕಾರೋಪಗ್ರಾಹಿ ಲಿಬ್ಧಂ ಶುದ್ಧಂ. ತತ್ ತ್ರೇಧಾ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಂ. ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಂ, ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ. ಅಕ್ಷನಿವಳ, ತಂಗಯಾಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ಅಣ್ಣನಿವಂ, ತಮ್ಮನೀತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ನೆಲನಿದು, ಪೊಲನಿದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸಂಸ್ಕಾರದ್ವಯೋಪಗ್ರಾಹಿ ಮಿಶ್ರಂ. ತದಪಿ ತ್ರೇಧಾಃ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ತೋಱ್ತವಳ, ತೋಱ್ತೀತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ದೇವತೆಯಿವಳ, ದೇವತೆಯಿದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ಸೂರ್ಯ್ಯನೀತಂ, ಸೂರ್ಯ್ಯನಿದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸಂಸ್ಕಾರತ್ರಯೋಪಗ್ರಾಹಿ ಸಂಕ್ಷೀರ್ಣಂ. ತತ್ ಏಕದೈವ. ದೈವತಮಿವಳ, ದೈವತಮಾತಂ, ದೈವತಮಿದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಿಶೇಷಣಂ ಸತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಬ್ಧಯತ್ತಸಂಸ್ಕಾರೋಪಗ್ರಾಹಿ ಉಪಸರ್ಜನಂ. ತತ್ಪ್ರಸಪ್ತಧಾ : ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಂ, ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಂ, ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಆಧ್ಯಂ ಯಥಾ—ಇನಿಯಳ ಕಾದಲೆ, ಇನಿಯಳ ಅಂಗನೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ದ್ವಿತೀಯಂ ಯಥಾ—ಇನಿಯಂ ಕಾದಲಂ, ಇನಿಯಂ ಕಾಂತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತೃತೀಯಂ ಯಥಾ—ಇನಿದು ಘೃತಂ, ಇನಿದು ಪಾಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚತುರ್ಥಂ ಯಥಾ—ಕಿಱಿಯಳ ತೋಱ್ತ, ಕಿಱಿಯಂ ತೋಱ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ. ಪಂಚಮಂ ಯಥಾ—ಬೆಟ್ಟದಳ ದೇವತೆ, ಬೆಟ್ಟತು ದೇವತೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಷಷ್ಠಂ ಯಥಾ—ಪಿರಿಯಂ ಸೂರ್ಯ್ಯಂ, ಪಿರಿದು ಸೂರ್ಯ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಪ್ತಮಂ ಯಥಾ—ಬಳ್ಳಿದಳ ದೈವತಂ, ಬಳ್ಳಿದಂ ದೈವತಂ, ಬಳ್ಳಿತು ದೈವತಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಿಶೇಷಣಂ ಸದಪಿ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಕ್ಷಾ ನದೀನಂ ನಿಯತಸಂಸ್ಥಾ ರೂಪಗ್ರಾಹಿ ಅವಿಷ್ಕೃಂ.
ತದಪಿ ತ್ರೇಧಾಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಂ, ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಂ, ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಂ ಯ
ಥಾ—ಅರಸಂ ಜಗಕ್ಕೆ ತಾಯ್, ಗುರುವೆ ಜಗಕ್ಕೆ ಮಾತೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ದ್ವಿತೀಯಂ ಯಥಾ—
ಸತ್ಯಮೇ ತಂದೆ, ಸ್ವರಣೆಯೇ ಬಂಧು ಇತ್ಯಾದಿ. ಚರಮಂ ಯಥಾ—ಈಯೆಡೆಯೊಳ
ಮಗೆ ಗುರುವೇ ಪ್ರವಾಣಂ, ಅಂಗನೆ ಮದನನ ಕೈಪಿಡಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಲಿಕ್ಷಾಯತ್ತಸಂಸ್ಥಾ ರಾನುಪಗ್ರಾಹಿ ಅವ್ಯಕ್ತಂ. ನಾತ್ರ ಭೇದಃ. ಯಥಾ—ನೀಂ
ತಾಯ್, ನೀಂ ಮಗಳ್, ನೀಂ ತಂದೆ, ನೀಂ ಮಗಂ, ನೀಂ ಮರಂ, ನೀಂ ಗಿಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಏವಂ ಸಂಜ್ಞಾಹನಯಾತ್ ಲಿಬ್ಧಂ ಏಕವಿಧಮಪಿ ಪರಾಪರವ್ಯವಹಾರನಯಾತ್ ಸಂಕ್ಷೇ
ಪೇಣ ತ್ರಿವಿಧಂ, ಮಧ್ಯಮತಃ ಪಡ್ವಿಧಂ, ವಿಸ್ತರತಸ್ತು ಅಪ್ಪಾದಶಭೇದಮಪಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಷ್ಣ
ಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧ ತ್ರಿಭೇದಾವಲಮ್ಬನಮೇವೇತಿ ತೇಷಾಮೇವ ಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯನ್ ಅದಾ
ಸ್ತ್ರೀಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಸ್ತ್ರೀವೃಷ್ಟಿ ನರಹಿತಾಃ ಕುಟೀ ಕುಮ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ
ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಾಃ ಪುಂವೃಷ್ಟಿ ನರಹಿತಾಃ ಸ್ತವ್ಭುಕ್ ಮ್ಭಾದಯೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಾಃ ಇತಿ ಅ
ನ್ಯಥೈವ ತದನುಶಾಸನಂ ; ತಥಾಪಿ ನಾತ್ರ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ತಥಾ. ಕಿಂತು ತತ್ತದ್ವೈ
ಷ್ಟನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಾಚಕಾ ಏವ ತತ್ತಲ್ಲಿಕ್ಷಾಃ ಇತ್ಯಾಹ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕಾ ಇತ್ಯಾಃ

ಉದಾಹರತಿ—ನಾರಿ ಕೂರ್ತಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಾರೀಶಬ್ದಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವೋ'ನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ. ನಾರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದ್ಯೋತನಾರ್ಥಂ ಕೂರ್ತಳ್
ಇತ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಪದಪ್ರಯೋಗಃ, ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧ ಏವ
ಅಳಾದೇಶವಿಧಾನಾತ್.

ಯದ್ಯಪಿ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವಿಧಾನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ತದ್ವಿ
ಧಾನಂ ಭವತಿ ; ತಥಾಪಿ ಅರ್ಥಶಬ್ದಭಾವೇ ಸ್ತ್ರೀಶಬ್ದಮಾತ್ರ ಏವ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಃ ಸ್ವಾತ್,
ನ ತದ್ವಾಚಕಾಃ ಇತರೇ ಶಬ್ದಾಃ ; ಅತಃ ಸ್ತ್ರೀಪರಾಪರಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ ಅರ್ಥಶಬ್ದೋಪಾಧಾ
ನಂ ಇತ್ಯಾಹ—ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪುಮಾನ್ ಪುಮರ್ಥಃ || 103 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪುರುಷವಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮದನನೇಚ್ಛಂ, ಕಾಮಿ ನೊಂದಂ, ಬಿದಿ ಸೃಜಿಸಿದಂ,
ಜಿನಂ ಜಗಮನುದ್ಧರಿಸಿದಂ, ಸುರರೆ ಪೂವೆಗೆಜ್ಜಿದರ್. ಪುಂಪ್ರದೇಶಾಃ—ಆತೇ
ತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ¹⁶² ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words denoting males are of the masculine gender]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪುಂವೃಷ್ಟಿ ನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥಃ ಪುಮಾನ್, ಸೋರ್ಧೋ'ಭಿಧೇಯೋ
ಯಸ್ಯ ಸ ಪುಮರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ—ಪುರುಷವಾಚಕಾ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷೌ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾ ಇತಿ ಏಕಯೋಗಿಕರಣೇ ಅರ್ಥಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಕೃದೇವ ಉಪಾದಾನಾತ್ ಲಾಘವಂ , ತಥಾಪಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಪೃಥಗರ್ಥಗ್ರಹಣಾಚ್ಚ ಅಯಮರ್ಥೋ ಲಭ್ಯತೇ . ಸ್ತ್ರೈರ್ಥ ಏವ ಸ್ತ್ರೀ, ಪುರುರ್ಥ ಏವ ಪುಮಾನ್ ಇತಿ ಉ ದ್ವೇತ್ಯಗತ್ಯವಕಾರವತ್ತಯಾ ಸಾವಧಾರಣಾತ್ ಇತರವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ, ನ ತು ಸ್ತ್ರೈರ್ಥಃ ಸ್ತ್ರೀವ, ಪುರುರ್ಥಃ ಪುಮಾನೇವ ಇತಿ ವಿಧೇಯಗತ್ಯವಕಾರವತ್ತಯಾ ಅವಧಾರಣಾತ್ ಇತರವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ , ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷವಾಚಕಾನಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಂಗಾನ್ತರವತ್ತ್ವವಿರೋ ಧಾತ್, ತದ್ವೈವ ವಚ್ಛೇದಮಾಣತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ನಬನ್ಯತ್ || 104 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷವಾಚಕಾತ್ ಅನ್ಯತ್ ಶಬ್ದರೂಪಂ ನಪುಂಸಕ ಲಿಬಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗುಳ್ಳುದು, ಮಾವು ಪೂತುದು, ಪಿಶಾಚಂ ಪೀಡಿಸಿತ್ತು, ಭೂತಂ ಪಿಡಿದುದು. ನವಪ್ರದೇಶಾಃ—ನವ್ಯಮಿ ಚ ಬಹುಲಂ ²⁵⁹ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words which do not denote females or males are of the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ನನು ಸ್ತ್ರೈರ್ಥಃ ಸ್ತ್ರೀ ¹⁰, ಪುಮಾನ್ ಪುರುರ್ಥಃ : ಇತಿವ ತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಸಬಂಧೋ ನಪ್ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಕಿಂ ನುನ್ಯತ್ ಏತಿ ಅನ್ಯಥೈವ ಅನುಶಾ ಸನಂ ಕ್ರಿಯತೇ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಪ್ರ ರ್ವವತ್ ನಿರ್ದೇಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಘಟ, ಪಟ, ನೇಲ, ಪೊಲ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅಸಬ್ಬಹಪ್ರಸಬ್ಬತ್. ನ ಹಿ ಏತೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅರ್ಥಾಃ ನಪುಂ ಸಕವ್ಯಂಜ್ಞನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಃ, ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸ ಪುಂಸಕವ್ಯಂಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಚೇತನಧರ್ಮತ್ಯಾತ್; ಅತಃ ಸರ್ವಸಬ್ಬಹಾರ್ಥಂ ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತಂ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ, ತತ್ರ ಅನ್ಯತ್ವಂ ಅಪೇಕ್ಷಿಕಮೇವ, ಯತ್ತಿಂಚಿದವೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಅನ್ಯತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್; ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಸ್ತ್ರೈರ್ಥಂ ಪುರುರ್ಥಂ ಚ ಶಬ್ದಜಾತಮೇವ, ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ಇತ್ಯಾಹ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ವಾಚಕಾತ್ ಅನ್ಯತ್ ಇತಿ.

ನನು ತದನ್ವೇಷಾಂ ಘಟಪಟಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಏತದ್ವಿಧಾನಂ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರಂ ಇತ್ಯಾ ಶಬ್ದಾಹ—ಶಬ್ದ ರೂಪಂ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮಾವು ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ¹ ನಪುಂಸಕತ್ವವ್ಯ ಕ್ತೈರ್ಥಂ ಮುಗುಳ್ಳುದು, ಪೂತುದು ಇತ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಪದಾಭಿವ್ಯಾಹಾರಃ ನಪುಂಸಕಃ ¹⁵¹ ಇತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧ ಏವ ಅಮ ಉದಾಹರಣಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಲತ್ರಾದಯಃ || 105 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಲತ್ರಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಾ ಭವನ್ತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲತ್ರಮೊಳ್ಳುತ್ತು, ಕೂಸು ಸೊಗೆಯಿಸಿತ್ತು, ಗೃಹಂ ಬಂದುದು.

¹ ನಪುಂಸಕವ್ಯಕ್ತೈರ್ಥಂ.

ಕಲತ್ರ, ದಾರ, ಗೃಹ, ಅಪತ್ಯ, ತೋಕ, ಶಿಶು, ಕೂಸು, ಪಸು, ಮಗು ಇತಿ ಕಲತ್ರಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

Kalatra and the words grouped with it (see above) are of the neuter gender

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಬಿತಿ ಅನುವರ್ತಮಾನೇನ ಸಮ್ಬಂಧಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಗಣೇ ಕಲತ್ರ ದಾರ ಗೃಹ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಪ್ತ್ವವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಸಂಭೃತಃ ಪರಃ. ಅಪತ್ಯಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ತು ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಪುಂಸಕತ್ವಂ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಕಿಮರ್ಥಂ ಪಾರಃ ಇತಿ ನಾ ಶಬ್ದನೀಯಂ, ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಸದಪಿ ವಿಶೇಷಪರ್ಮವಸಾಯಿ, ನಿರ್ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ತೈರಪಿ ವಸ್ತುತಃ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾನೃತರದೇವ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಲ್ಲಿಕ್ಷಾನ್ಯತರಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಪ್ತ್ವವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಪಾಠಸ್ತು ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಇತಿ.

ಮಗು ಇತಿ. ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಕ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ 157 ಇತಿ ಉಗಾಗಮಃ.

ಬಹುವಚನಾತ್ ಆಕೃತಿಗಣೋ'ಯಂ. ಆಕೃತಿಃ 2ವರ್ಣ್ಯಕಾಪ್ರಕಾರಃ. ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನ ಪರೋ'ಯಂ ಗಣೋ ನ ತು ಶಬ್ದಾನಾಂ ಇಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದನಪರಃ. ತೇನ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚ, ಶಾಕಿನೀ, ಡಾಕಿನೀ ಇತ್ಯಾದಯಃ ; ಮಾರಿ, ಮನಸಿ, ಬಳಹರಿ, ಚಾಡಿ, ಚೆಳೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ'ಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಉಪಸಂಕ್ಷರಾಹ್ವಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಏಕತ್ವೇ ಜನೋ ' ಕುಸುದುಃಪರಃ || 100 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಏಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನೋ ಜನಶಬ್ದೋ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೋ ಭವತಿ, ನ ಕು ಸು ದುರ್ಭಾಸಃ ಪರಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜನಂ ಪೇಱ್ದಿದು, ಸ್ತ್ರೀಜನಮಿದ್ವದ್ವದು, ಮಹಾಜನಂ ಮೇಚ್ಚಿದುದು, ಬಹುಜನಮಂಗೀಕರಿಸಿತ್ತು. ಏಕತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ? ಜನಂ ಗಳ ಪೇಱ್ಪಿರ್, ಮಹಾಜನಂಗಳುಪದೇಶಿಸಿದರ್. ಅಕುಸುದುಃಪರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕುಜನನೀತಂ, ಸುಜನಂ ಪೇಱ್ದಿಂ, ದುರ್ಜನನಜ್ಜಂ.

Joint in the singular is of the neuter gender, but not when ku, su, or duh is prefix

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಏಕತ್ವಂ ನಾಮ ಸಂಖ್ಯಾವಿಶೇಷಃ. ತತ್ರ ಜ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ; ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದತ್ವಾತ್. ಜನಶಬ್ದಸ್ತು ಕಥಮತ್ರ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ವರ್ತಮಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ, ಕಿನ್ತು ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯಾವತಿ ಅರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯಾದಿ-ಏಕತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇಕತ್ವೇ ತು ಜನರ್, ಜನರಂ, ಜನರಂ ಇತಿ ಪುಲ್ಲಿಕ್ಷೇ ಪ್ರಚಾರಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಅನಪುಂಸಕತ್ವಮೇವೇತಿ

ಉದಾಹರಣೇ ತು ಯದ್ಯಪಿ ಕೇವಲಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಭಿನ್ನಃ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಜನಮಹಾಜನಾದಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಅಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಶಂಕಾ ; ತಥಾಪಿ ಸೂತ್ರೇ ಅಕು ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕು ಸುದುಃಪರಸ್ಯ ನಿವೇಧಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಇತರಪರಸ್ಯ ಅನಿವೇಧ ಇತಿ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶನವಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಸಜ್ಜನಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ || 107 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಅರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಸಜ್ಜನಶಬ್ದೋ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇದು ಸಜ್ಜನಂ, ಇವು ಸಜ್ಜನಂಗಳ್. ಸಜ್ಜನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇವಳ್ ಸತಿ, ಇವಳ್ ಸಾಧ್ವಿ. ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಸಜ್ಜನರ್, ಸತ್ಪುರುಷಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

[Sajjana, when meaning respectable woman, is of the neuter gender]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಏಕತ್ವನಿಯಮಃ, ಅಪಿ ತು ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ.

ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಸತಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಂ, ಲಾಘವಾತ್, ಯ ತೋ ಜನಶಬ್ದಃ ಅನುವರ್ತಮಾನಃ ಸತಃ ಪರ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಮ್ಪದ್ಧಃ ಸಜ್ಜನ ಇತಿ ಫಲತಿ. ತಥಾಪಿ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಆಯಂ ಅಖಣ್ಣೋ ರೂಢ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಃ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಶ್ಚಾಸಾ ಜನಃ ಸಜ್ಜನ ಇತಿ ಯಾಗಿಕೋಪಿ ಗೃಹ್ಯೇತ. ಗೃಹ್ಯತಾಂ ಕೋ ದೋಷಃ ? ಅರ್ಥಾಂತರೇತಿ ಪ್ರಸಂಗ್ ಸ್ತು ಕುಲಸ್ತ್ರೀಪದಾದೇವ ವೈದಸ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿ ನ ಸ ಮ್ಯಕ್. ಏವಂ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧಿವತಿ ಸ್ವರೂಪಾವೇದನಾತ್. 1ವೇದಿತವ್ಯಂ ಚ ಅವಶ್ಯಂ ತತ್, ಏಕಃ ಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಿದಿತಃ ಸುಷು ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಗೇ ಲೋಕೇ ಕಾಮಧುಗ್ಭವತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ ಪುಮಾಂಶ್ಚ || 108 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗ್ರಹಾಃ ಸೂರ್ಯಾದಯಃ ತದ್ವ್ಯಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸೂರ್ಯಾನುದಯಿಸಿದಂ, ಸೂರ್ಯಾನುದಯಿಸಿತ್ತು; ರವಿ ಮೂಡಿದಂ, ರವಿ ಮೂಡಿತ್ತು; ವಿಧುವೆಸೆದಂ, ವಿಧುವೆಸೆದತ್ತು; ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗಿದಂ, ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗಿತ್ತು; ಈತಂ ಮಂಗಳಂ, ಇದು ಮಂಗಳಂ. ಗ್ರಹಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇದು ಪಿಶಾಚಂ, ಇದು ಭೂತಂ.

[Names of the planets are of both masculine and neuter gender]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗೃಹ್ಣಂತಿತಿ ಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಭೂತಪ್ರೇತಾದೀನಾಮಪಿ ಸಬ್ಧ ಹೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಗ್ರಹಾಃ ಸೂರ್ಯಾದಯ ಇತಿ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಅತ್ರ ಪುಂಗ್ರಹಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ ? ಯತಃ ಸೂರ್ಯಾದಯಃ ಪುಮಾಂ ಸೋ'ತಸ್ತದ್ವಚನಾಃ ಸ್ವತ ಏವ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ ಇತಿ ಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಏವಾಂ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಿಧಾನಾ ಯ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ, ಕಿಂತು ಅನುವರ್ತಮಾನೇನ ನಪಾ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾಯೈವಃ ಗ್ರಹಾರ್ಥಾಃ ಶಬ್ದಾ ನ ಕೇವಲಂ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ ಅಪಿ ತು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಶ್ಚೇತಿ. ಉತ್ತರಾರ್ಧಂ ಚ; ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಹಿ ವಸಂತಾದಯಃ 109 ಇತಿ. ತತ್ರ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ದ್ವಯಮಪಿತಿ.

1 ವೇತ್ವಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಸಂತಾದಯಃ || 109 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಸಂತಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಸಂತಂ ಬಂದಂ, ವಸಂತಂ ಬಂದುದು ; ಮಲಯಾನಿಲಂ ತಿಡಿಡು, ಮಲಯಾನಿಲಂ ತಿಡಿಡು ; ಚೈತ್ರನೊಪ್ಪಿದಂ, ಚೈತ್ರನೊಪ್ಪಿತ್ತು. ವಸಂತಾದಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗ್ರೀಷ್ಮಂ ಬಂದುದು, ಶಿಶಿರಂ ಪೋದುದು.

ವಸಂತ, ಚೈತ್ರ, ಮಲಯಾನಿಲ, ಮಂದಮಾರುತ, ಮಧು, ಚೈತ್ರಾನಿಲ ಇತಿ ವಸಂತಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

vasanta and the other words grouped with it (see above) are of both masculine and neuter gender ;

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಸಂತಾದೀನಾಂ ಅಚೇತನತ್ವಾತ್ ನಪ್ತವ್ಯಿಕಾಂತೇ ಪುಂಸ್ತ್ವಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಂ ಆಯವಾರವ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೇವತಾದಯೋ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಃ || 110 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೇವತಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವತೆ ವರಮನಿತ್ತುಳ, ದೇವತೆ ವರಮನಿತ್ತುದು ; ಸರಸ್ವತಿ ಕಯ್ಯಿರಮಾಗಿ ಪೇಟ್ಟಪಳ, ಸರಸ್ವತಿ ಕೂರ್ತು ನಿಂದುದಾತನ ಮುಖದೊಳ, ಸಿರಿ ಕೂರ್ತುಳ, ಸಿರಿ ಕೂರ್ತುದು. ದೇವತಾದಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ದೇವಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ, ಶಚಿ ಕೂರ್ತುಳ.

ದೇವತೆ, ಶ್ರೀ, ಸಿರಿ, ಸರಸ್ವತಿ, ವಾಣಿ, ವೇಣಿ, ಪೆಣ್ಣತಿ, ತೊಟ್ಟು ಇತಿ ದೇವತಾದಿರೂಪ್ಯತೆಗಣಾಃ.

Devata and the words grouped with it (see above) are of both neuter and feminine gender,

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಪ್ತ ಸ್ತ್ರೀ ಚ¹ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಿಮರ್ಥಂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಃ ಉಪಾದಾನಾ? ಯತೋ ನಬಿತಿ ಅನುವರ್ತತ ಏವ, ಸ್ತ್ರೀತ್ವಂ ತು ತೇಷಾಂ ದೇವತಾದಿಗಣಪರಿತಶ್ಚಿವಾಚ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧ ಮೇವೇತಿ ಕಿಮನೇನ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಿ ಕಿಮಸಮ್ಮಾನ್ಯಂ ; ಸರ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸರ್ವಲಿಂಗ ಮಿತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಾಚಕಸ್ಯ ಸರ್ವಲಿಂಗತಾಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಅತಃ ಕಿವ್ವವ್ಯವಹಾರಾನು ರೋಧಾತ್ ಅಸ್ಯ ಇದಂ ಲಿಂಗಂ ಇತಿ ನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಅನುಶಾಸನಂ ಅವಶ್ಯಕಂ. ತತ್ರ ಚ ಪಾದ್ಯಸ್ಮಿತ್ ಉಭಯಾನುವೃತ್ತಾ ಪನ್ನಿವೃತ್ತೈರ್ಧಂ ನಬ್ರಹ್ಮಣಿಂ, ತಾವತ ಏವ ಉಪಾ ದಾನೇ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಮಪಿ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಸ್ಥಾತ ; ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛಿಷ್ಟೇನ ಅಪರಸ್ಯ ಬಾಧನಾತ್. ಅತಃ ಸ್ತ್ರೀಗ್ರಹಣಮಪಿ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಉಭಯೋಪಾದಾನಮಿತಿ.

¹ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಃ.

ಯದ್ಭುಪಿ ದೇವತಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಿನಂ ದೇವತೆ, ಇಂದ್ರಂ ದೇವತೆ ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನಾಧಿಕ ರಣ್ಯುತ್ ಪುಲ್ಲಿಭ್ಯಮಪಿ ಸಮಾಭ್ಯುತೇ, ತಥಾಪಿ ದೇವತೆ ಬಂದಳ್, ದೇವತೆ ಪೋದುದು ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಭ್ಯ ವತ್ ದೇವತೆ ಬಂದಂ, ದೇವತ ಪೋದು ಇತಿ ತಿಬನ್ತಪುಲ್ಲಿಭ್ಯ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರಾದರ್ಶನಾತ್ ಪುಲ್ಲಿಭ್ಯಸ್ಯ ನೋರರಿಕರಣಮಿತಿ. ದೈವತ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತು ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತ್ರಿಲಿಭ್ಯತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ. ಅತಃ ಏವ ಅಸ್ಯ ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚೇತಿ ಉಭಯತ್ರ ಪಾಠ ಇತಿ. ತೋಷ್ಠಾಶಬ್ದಸ್ತು ಸೇವೋಪಜೀವ್ಯಾರ್ಥವಾಚೀ. ಸ ಚೇತ್ಯಂವ್ಯಾಜ್ಞಾನೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ಪುಮಾಃ, ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಜ್ಞಾನೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ಸ್ತ್ರೀ ಇತಿ ದಿತ್ವ ಗಿರ್ಕಮೇವ ಅಸ್ಯ ಉಭಯಂ ಲಿಭ್ಯಮಿತಿ ನ ವಿಶಿಷ್ಯ ಅನುಶಾಸನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೇದ್ಯವದ್ಭೇದಕಂ || 111 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ, ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ. ವಿಶೇಷಣವಾ ಚಿನೋ ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ತೇ ವಿಶೇಷ್ಯವಲ್ಲಿಭ್ಯಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಯ್ವರ್ ಪುರುಷರ್, ಅಯ್ವರ್ ಸತಿಯರ್, ಅಯ್ವರ್ ಗಿರಿಗಳ್, ಎಣ್ಣಿರ್ ಪುತ್ರರ್, ಎಣ್ಣಿರ್ ಪುತ್ರಿಯರ್, ಎಂಟು ಕೂಸುಗಳ್ ; ಅವರ್ ದೇವರ್, ಇವರ್ ದೇವಿಯರ್, ಅವು ಕಲ್ಪಂಗಳ್, ಈತನೊಳ್ಳಂದಂ, ಈಕೆಯೊಳ್ಳಂದಳ್, ಇದೊಳ್ಳತ್ತು, ಇನಿಯಂ ನಲ್ಲಂ, ಇನಿಯಳ್ ನಲ್ಲಳ್, ಇನಿದು ಪಾಲ್; ಕರಿಯಳ್ ಪಾವ್ವತಿ, ಕರಿಯಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಕರಿದು ಕತ್ತುರಿ.

ಕಂ || 1 ಪಾಡುವುವಂ ತುಂಬಿಗಳಂ |

2 ಕೂಡುವುವಂ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳನತಿಬಿನದಂ ||

3 ಮಾಡುವುವಂ ಪುಲ್ಲೆಗಳಂ |

ನೋಡಿದನರಸಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಸಂತಸದಿಂ ||

[A qualifying word is of the same gender as the noun it qualifies.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಿದ್ಯತೇ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ವ್ಯವತ್ಯುತ್ ಇತಿ ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ. ಭೇದ ಯತಿ ವಿಶೇಷಯತಿ ವ್ಯವರ್ತಮುತೀತಿ ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಕೃತ್ಪಜ್ಞಾಃ ಗುಣವಚನಾದ್ಯುಪ ಸರ್ಜನಂ ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಲಿಭ್ಯಾಭಾವಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯವಲ್ಲಿಭ್ಯಮುಚ್ಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪರವದ್ವ್ಯನಃ || 112 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಃ ಪರವಲ್ಲಿಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇವು ಮರಗಿಡುಗಳ್, ಆನೆಕುದುರೆಬಂಟರ್ ಬಂದರ್, ಮಾವ ಭಾವ ತಂಗೆಯರಿದ್ದರ್.

[A dvandva compound word is of the gender of the last word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಸ್ಯ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ವೇಽಪಿ ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸುಪ್ಸಮ್ಪ್ರಸ್ಥೋತ್ತೀತಿ ಪರವಲ್ಲಿಭ್ಯಮಿತಿ.

1 ಪಾಡುವುವಂ 2 ಕೂಡುವುವಂ 3 ಮಾಡುವುವಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಂಶಿಸಮಾಸಃ || 113 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಂಶಿಸಮಾಸಃ ಪರವಲ್ಲಿಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇದು ಮೇಂಗಾಲ್, ಅದು ಮುಂಗಯ್

[An *ams'* compound word (or one specifying a part) is of the gender of the last word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿವಾಚಿನೋಃ ಪದಯೋಃ ಅಂಶಿನಾ ಭಿನ್ನೇನ¹⁰⁶ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ ಸೂಚಿಸವನು ಉಚ್ಯತೇ ತತ್ರ ಯದ್ವಾಪಿ ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ, ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರಪದಸ್ಯೈವ ಸಪ್ತಮ್ಭನ್ಯಾತ್ ತದ್ವಲ್ಲಿಜ್ಞತ್ವಂ

ಸೂತ್ರಂ || ನಿನೆತನಲಿಬಂ || 114 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಿ, ಎ, ತ-ಏತೇ ಶಬ್ದಾ ಅಲಿಕ್ಷಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀಂಗಳ್ ತಂದೆಯರ್, ನೀಂಗಳ್ ತಾಯಿದರ್, ನೀಂಗಳ್ ಮರಂಗಳ್ ; ಆಂ ತಂದೆ, ಆಂ ದಾಯಿ, ಆಂ ಮರಂ, ತಾಂ ಮಾಡಿದಂ, ತಾಂ ಮಾಡಿದಳ್, ತಾಂ ಮಾಡಿತ್ತು.

[*Ni, en, tan*, have no gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ನಿನಾದೀನಾಂ ಕಥಮಲ್ಲಿಜ್ಞತ್ವಂ ? ಯತೋ ವಾಚ್ಯಧರ್ಮೋ ಹಿ ವಾಚಕೇಷು ಉಪಚರ್ಯತೇ ನ ಹಿ ನಿನಾದೀನಾಂ ವಾಚ್ಯಮಲ್ಲಿಜ್ಞಂ ; ಸರ್ವಾ ವಾಚ್ಯಂ ಸಲ್ಲಿಜ್ಞಮಿತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ-ಅತ್ರ ಅಲ್ಲಿಜ್ಞಪದೇನ ಲಿಕ್ಷಾ ನಾಶ್ರಯತ್ವಮುಚ್ಯತೇ. ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ರಬ್ದಿವಾತ್ರಂ ಅಲ್ಲಿಜ್ಞಂ ; ಲಿಜ್ಞಸ್ಯ ಅರ್ಥಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಉಪಚಾರವೃತ್ತ್ಯಾ ತು ಸರ್ವೇ ಸರ್ವಲಿಕ್ಷಾಃ ; ಉಪಚಾರೇ ದಾರದ್ರ್ಯಾಭಾವಾತ್ ತಥಾಪಿ ಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಮನುಸೃತ್ಯ ಯಃ ಶಬ್ದೋ ಯಲ್ಲಿಜ್ಞಾಧೀನಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಃ ಸ ತಲ್ಲಿಜ್ಞ ಉಚ್ಯತೇ ನ ಹಿ ನಿನಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ¹ ಕಿಂಚಿಲ್ಲಿಜ್ಞಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಉಚ್ಯತೇ. ಸಪ್ತಮ್ಭವಿ ವಿಭಕ್ತಿಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷ್ವಪಿ ಲಿಕ್ಷಾನಾಯುತ್ಯೈವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ ಅಲ್ಲಿಜ್ಞಪದೇನ ಅವ್ಯಕ್ತಲ್ಲಿಜ್ಞತ್ವೇನ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಅವ್ಯಯಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ : ನಿನೆತನವ್ಯಯಮಲ್ಲಿಜ್ಞಂ ಇತಿ. ಅವ್ಯಯಂಚ ಇತಿ ಭಿನ್ನೋ ವಾ ಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಅಲ್ಲಿಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ-ಸತ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಸಲ್ಲಿಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಅಗ್ರಹಣಂ, ಕಿಂತು ಅಲ್ಲಿಜ್ಞತ್ವೇನ ಅವ್ಯಯತ್ವಾದೇವ, ತದಪಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ. ತಥಾ ಹಿ-ಏಕಯೋಗೇ ಭಿನ್ನಯೋಗೇ ವಾ ಅವ್ಯಯಮಲ್ಲಿಜ್ಞಮಿತಿ ಅವ್ಯಯತ್ವಮನೂದ್ಯೈವ ಅಲ್ಲಿಜ್ಞತಾ ಜ್ಞಾಪನೀಯೇತಿ ಅನುವಾದ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಅವಶ್ಯಕಂ, ಉದೇಶ್ಯಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ವಿಧಾನಾಭೇನಾತ್ ತತ್ರಾಪಿ ನ ಯಥಾಕಥಂಚಿತಃ ತದ್ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಯೋಜಕಂ, ಉದೇಶ್ಯತ್ವೇನ ಉದ್ದೇಶ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ವಿಧಾನೋಪಯೋಗಿತ್ವಾತ್, ಅನ್ಯಥಾ ಅತಿಪ್ರಸಂಜ್ಞನಾತ್. ತಚ್ಚ ಅವ್ಯಯತ್ವಂ ಇಹ ಸರ್ವಲ್ಲಿಜ್ಞ ವಿಭಕ್ತಿವಚನೇಷು ಅವಿಕಾರಿತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಕಾಟಸ್ಥ್ಯಮೇವ ತದುಕ್ತಂ—

¹ ಕಿಂಚಿತ್ಕಾಚಿಲ್ಲಿಜ್ಞಂ.

ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಪು ಲಿಚ್ಛೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು |
ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ನ ವೈತಿ ತದವ್ಯಯಂ || ಇತಿ.

ತಥಾಚ ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಸಾಧು
ತ್ವಮಾತ್ರಪ್ರಯೋಜನಾಯ ಲಿಪ್ತಾ ತ್ಸುಪ್²⁰⁶ ಇತಿ ಸುಭಾಗತ್ಯ ಶ್ಲ ಬನ್ಯಯಸ್ಯ²¹⁷
ಇತಿ ಲುಪ್ತತೇ ನ ಕಾಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಕ್ರಿಯೈವ
ನಾಸ್ತಿ, ಕಿಮುತ ಲಿಪ್ತಾಧೀನೇತಿ ವಿಶೇಷಪ್ರಸಂಗಃ? ಆತೋ'ವ್ಯಯತ್ವಾದೇವ ತೇಷಾಂ
ಅಲಿಂಗತ್ವಮಿತಿ ನ ಪೃಥಗ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರಸ್ಯೋ'ನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಸಮಾಸೇ'ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ || 115 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸಮಾಸಕೃತಂ ಅನೇಕಸ್ವ
ರತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ಯಾದೇಶೋ
ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನದಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ನಾರಿ, ಸರಸ್ವತಿ, ವೆಧು, ಅಲಾಬು,
ಸರಯು, ಕುಹು, ಪ್ರಿಯಗೃ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಶ್ರೀ, ಹೀ, ಭೀ,
ಧೀ, ಈ, ನೀ, ಭ್ರಾ, ಭೂ, ಓ, (Iri) ಪೂ, ಗ್ರಾ, ಖೂ, ರೈ, ಗೋ, ನಾ,
ಗ್ಲಾ. ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಹಾಶ್ರೀ, ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ, ಸುಭ್ರಾ, ಪ್ರಿ
ಯಗ್ರಾ, ಅತಿಹೀ, ಸುರೈ, ಸುದೈ, ಶರದ್ಗ್ಲಾ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಮಹಾ
ನದಿ¹ ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಸ್ವತಃ ಏವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸ್ಯಾದೇಶಃ. ಅಪೂ
ರ್ವಪದಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ನದೀಪತಿ, ಗಂಗಾಜಲಂ, ವಧೂವರರ್.

[The final vowel of a word which contains more than one vowel, but not as a
result of composition, and ends in a vowel, becomes short not when
it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಸಪುಂಸಕಲಿಪ್ತಾನುಶಾಸನಂ ಸಂಕ್ಷೇಪೇಣ ಉಪದಿಶ್ಯ ಅನ
ಂತರಂ ಲಿಪ್ತಾ ತ್ಸುಪ್²⁰⁸ ಇತಿ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ಪ್ರಾತೀವಿಕಾಪರಾಖ್ಯಂ ಲಿಂಗಂ ನಿರ್ಣಿ
ನೀಷುಸ್ತಾವತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾ ಭಾಷಾವಿಷಯತಯಾ ಲಿಂಗೈಕೃತ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥಯನ್ ಸಮ
ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಷಯೇಷು ಘಟ, ಪಪ, ಸ್ತವಘ, ಕುಮ್ಭಾದಿಶಬ್ದೇಷು ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್
ಏಕದೇಶತಃ ಸಾಕಲ್ಯತೋ ವಾ ವಿಕೃತಿಂ ಆಪ್ತವತ್ಸು ತದ್ಭವೇವ್ಯೇವ ವಿಶೇಷಾನ್ ಪ್ರಕಟ
ಯನ್ ಆದೌ ಸ್ವರಾಂತೇಷು ವಿಶೇಷದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಇದಮಸೂತ್ರಯದಿತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಕೃ
ದಯಂ ಸ್ವಹೃದಯೇ ನಿಧಾಯ ತದೇವ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಕರ್ತುಂ ಪಡತಿ-ಪ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಾನೀ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ. ಪ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ಆದೇಶಃ ತತ್ರ
ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ಇದಂ ಸ್ಥಾನಿನೋ ವಿಶೇಷಣಂ ಆದೇಶಸ್ಯ ವಾ? ನೋಭಯಥಾಪಿ ಸಬ್ಧ
ಜ್ಞತೇ. ತಥಾ ಹಿ—ಯದಿ ಇದಂ ಸ್ಥಾನಿನ ಏವ ಸ್ವಾತ್, ತದಾ ಅಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾ
ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ತೇಷಾಮೇವ ಪ್ರಸ್ಯಾದೇಶೋ ನ ಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾಣಾಮಿತಿ ಸ್ಥಾತ
ತಥಾಚ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಮಹಾನದಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾಣಾಂ ಪ್ರಸ್ಯೋ

ನಸ್ತೌತ್ ಯದಿ ಚ ಇದಂ ಅದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್, ತದಾಪಿ ಅನೇಕಸ್ವರಾ ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನ ಸಮಾಸವಿಷಯ ಇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಸ ಏವ ದೋಷಃ ಪ್ರಾಪ್ನುತ-ಇತ್ಯಾಶ್ಚಾನ್ಯಾ ನಾತ್ರ ಅಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಅಸಮಾಸಕದೋಷಾದಾ ನಾತ್ ಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾಃ ಶಬ್ದಾ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತೇ ಯೇನ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇತ್ಯಾ ದೀನಾಂ ಪ್ರಸ್ತೋನ ಸ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಅನೇಕಸ್ವರಪದೋಪಾದಾನಾತ್ ಅಸಮಾಸೇ ಏಕಸ್ವರಾ ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ಶ್ರೀ, ಹ್ರೀ, ಭೂ, ಭೂಪ್ರಭೃತಯಃ ತ ಏವ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತೇ ಇತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಪದದ್ವಯಗತೋಭಯನಕ್ಷಾಪ್ತವೃತ್ತತ್ವಾ ಸಮಾಸೇ ಏಕಸ್ವರಾ ಇತಿ ತಾರ್ತೀಯೀಕೋಪಿ ಪಕ್ಷಃ, ತಥಾಪಿ ಸಮಾಸಸ್ಯ ಅನೇಕಪದಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ತತ್ರ ಏಕ ಸ್ವರಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಾಯೋ ನ ಸಮ್ಭವಂತೀವ ಯದಿ ಚ ಅಕ್ಷಾತ್ರಪದಸಮಾಸಾತ್ ಕಥಂಚ ನ ಸಮ್ಭವಂತೀತಿ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತ ಏವೇತಿ ನಾತಿಪ್ರಾಚೀನಃ.

ಅಸ್ತು ವಾ ಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ತಥಾಪಿ ನ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ, ತೇಷಾಂ ಅಸಮಾಸೇಽಪಿ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಾತ್ ಯೇ ತು ಸಮಾಸ ಏವ ಅನೇ ಕಸ್ವರಾಃ ಸ್ವಯಂ ಏಕಸ್ವರಾಃ ಸಂತೋರಿಪ ಸಮಾಸಕೃತಮೇವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಮಾಪ ನ್ನಾಃ ಪುರುಶೀ, ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ, ಶುಚಿಭೂ, ಸುಭೂಪ್ರಭೃತಯಃ ತವ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತೇ ನ ಸ್ವಯಂ ಅನೇಕಸ್ವರಾ ಇತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತಾತ್ಪರ್ಯಮೇವ ಉಪ್ಪಟಯತಿ-ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಇತಿ, ವ್ಯಸ್ತತಯಾ ಸಮಸ್ತತಯಾ ವಾ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪ ಯಾಭಿನತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ, ಸಮಾಸಕೃತಂ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಇತಿ, ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸ್ವರಾಂತಸ್ತಸ್ಯ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಆಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ- ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ವರಾಂತಸ್ತೇತಿ ನ ವರ್ತತೇ ನಾನ ವರ್ತತೇ ಚ, ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವೋ ಭವತೀತಿ ಹ್ರಸ್ವಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತದ್ವಾಕತಿಷ್ಠತೇ; ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲು ತಾಃ ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ವದಿತವ್ಯಾ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್. ತಚ್ಚ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಮ್ಭವ್ಯಮಾನಂ ಸತ್ ಯೇನ ವಿಧಿ ಸ್ತ ದಂತಸ್ತಸ್ಯ 28 ಇತಿ ತದಂತತಯಾ ಸಮ್ಭವ್ಯತ ಇತಿ

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ದೀರ್ಘಾಂತಸ್ಯ ಇತ್ಯಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ತಸ್ಯೈವ ಹ್ರಸ್ವವಿಧಾನಾತ್, ತಥಾಪಿ ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ ಪ್ರಯೋಜನಭಾವಾತ್ ದೀರ್ಘಸ್ಯೇತಿ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ಮಿತಿ ಪೃಥಗವಚನಮಿತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ

ಯತ್ತು ಉದಾಹರಣೇ ನದಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿಸಂಸ್ಕೃತಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಪ್ರದರ್ಶನಂ ತತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಮಾತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ, ನ ತು ಪುಟ್ಟದಿಸಿಪೇಧಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಜೇಽಪಿ ಕ್ಷೇರಪಂ, ಸೋಮಪಂ, ಯವಕ್ರಿ, ಸೇನಾಸಿ, ಖಲಪು, ಕರಲು ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾ ಹರಣಾನಿ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾನಿ.

ಪ್ರಿಯಗ್ವಾಶಬ್ದೋತ್ರ ಯದ್ವಾಪಿ ಉದಾಹರಣೇ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಚ ದರ್ಶಿತಃ ತತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ದರ್ಶಿತಸ್ತು ಪ್ರಿಯಂ ಗೃಣಾತೀತಿ ಪ್ರಿಯಗ್ವಾರಿತಿ ಯವಕ್ರಿ, ಸೇನಾಸೀ

ಇತ್ಯದಿಶಬ್ದವತ್ ಅಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತು ಕೇವಲಂ ಏಕಸ್ವರೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ಪ್ರಿಯತ್ವಸಾ ಗ್ರಾಹ್ಯೇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಾಮಾಸಾದೇವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ವ್ರಾಪ್ತಂ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವಾಧಿಪ್ತ್ಯನು ಏವ ಯದ್ವಹಿ ಪೂರ್ವಾಸ್ತ್ರೇಷು ಧಾತೂವಪದಯೋಃ ಧಾತೂಪಸರ್ಗಯೋರಪಿ ಸಮಾಸವ್ಯವಹಾರೋಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಗೃಣಾತೀತಿ ಪ್ರಿಯಗ್ರಾಹಿತ್ಯೇಷೋಽಪಿ ಸಮಸ್ತ ಏವೇತ್ಯನುಯೋಗಃ, ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಸಮಾಸಗ್ರಹಣಂ ಸುಪ್ರಸಾಸಮಾಸಃ ೨೨ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಮಾಸಪರಮಿತಿ ನ ತ್ರ ಅನುಪಪತ್ತಿಃ ಕ್ಷೀರವಾ ದಿಶಬ್ದೇಷ್ವಹಿ ಏಪ್ಯೇವಗತಿಃ ಅನುಸರ್ತವ್ಯೇತಿ ಏವಂ ಸಮಾಸವಿಶೇಷಮನಗಮ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಸೂಚಿತಂ ¹ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಇತ್ಯನೇನೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಕರುಣಾದೀನಾಂ || 116 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕರುಣಾದಿಗಣಪರಿತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರುಣಂ, ಉಪತ್ಯಕಂ, ಅಧಿತ್ಯಕಂ. ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಕರುಣಾಶರಧಿ, ದಂಷ್ಟ್ರಾಮೂಲಂ.

ಕರುಣಾ, ಖಟ್ಟಾ, ಉಪತ್ಯಕಾ, ಅಧಿತ್ಯಕಾ, ದಂಷ್ಟ್ರ, ವಾಲುಕಾ, ಕನ್ಧರಾ, ಮೋರ್ಚಾ ಇತಿ ಕರುಣಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[The final vowel of *karuṇā* and the words grouped with it (see above) becomes short, not when they are the prior words of a compound]

ಸ್ವಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವಹಿ ಏಷಂ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ ಸಿಧ್ಯತಿ, ತಥಾಪಿ ಏದಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಮ್ ¹¹⁸ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾದ್ಯೋಕಾರದೇವಬಾಧನ ಧೋಯಮಾನಮ್ಭಃ ಆಕೃತಿಗಣೋಯಂ. ತೇನ ಮನ್ದರಾ, ಘೃಣಾ, ಪಧ್ಯಾ, ಪಟಲಾ ಇತ್ಯದೀನಾಂ ಮಧಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಪಸಂಕ್ರಾಂತ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ರಮ್ಯಾಯಾಃ ಕದಲ್ಯಾಂ || 117 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕದಲ್ಯಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ರಮ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರಂಭಂ, ರಂಭಂಗಳ್. ಕದಲ್ಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ರಂಭೇ ಕೇಳಿಕುಂ ಪೆಕ್ಕಣಮಂ. ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ರಂಭಾಸ್ತಂಭಂಗಳ್.

[The final vowel of *rambhā* used in the sense of *kadalī* (plantain tree) becomes short, not when it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕದಲೀ ವನಸ್ಪತಿವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ಅಯಮಪಿ ಬಾಧಕಬಾಧನಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಎದಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ || 118 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಸಮಾನೇ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಆಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥೈಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲೆ, ಬಾಲೆ, ಕಾಲೆ, ಶಯ್ಯೆ, ಕಾಂತೆ, ವಸಿತ. ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಜ್ಯಾ, ಮಾ, ಪ್ತಾ, ಸಾ. ಅಸಮಾನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಹಾಜ್ಯಾ, ಪರಮಾ, ಪಿಶಂಗಪ್ತಾ, ಪರಮಸಾ. ಆತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನದಿ, ವೆಧು. ಸ್ತ್ರಿಯಾಽಂತಿ ಕಿಂ ? ಕ್ಷೀರಪಂ, ಸೋಮಪಂ. ಅಪೂರ್ವಪದ ಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಬಾಲಾಸ್ತನಂಗಳ್, ಕಾಂತಾಕಟಾಕ್ಷಂಗಳ್

[The final *a* of a word which contains more than one vowel, but not as a result of composition, and is of the feminine gender, becomes *e* short not when it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಅಸಮಾನ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಸ್ತ್ರಿಯಾಽಂತಿ ತ್ಯೇತಚ್ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಲಿಪ್ಯೈವ ನ ಭಾಷ್ಯಲಿಪ್ಯಾ, ಭಾಷಾಯಾಂ ಮಾಲಾಶಾಲಾಶಬ್ದಾನಾಂ ನಪುಂಸಕತ್ವೇನ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಪ್ತಾ, ಜ಼ಃ; ಸಾ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ. ಜಿನಾ ವ್ವಾ, ಜಗದವ್ವಿ ಕಾ ಇತ್ಯಾದೌ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀತ್ವಾದಿವತ್ ಸ್ವತಃ ಏವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಾತ್ ಅರ್ಥೈಕಾರಃ. ಪೂರ್ವೇಣ ಹ್ರಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತೌ ಆಯಮಾರವ್ಭಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಭಾಣ್ಡೇ ವಾ || 119 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾಣ್ಡೇ'ರ್ಘೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪಾತ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥೈಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾತ್ರೆ, ಪಾತ್ರಗಳ್; ಪಾತ್ರಂ, ಪಾತ್ರಂಗಳ್. ಭಾಣ್ಡೆ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾತ್ರಂ, ಯೋಗ್ಯೋ ಸರ್ತಕೀ ವಾ. ಪಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಭಾಜನಂ

[The final vowel of *pātra* used in the sense of *bhāṇḍa* (a pot) optionally becomes *e* short, though in a few cases when used in other senses also, not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾಣ್ಡಂ ಉಪಕರಣಂ. ತದ್ವಾಚಿನ ಏವೇತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ, ತಥಾಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ—

ಕಂ || ದಯೆಯುಂ ಸೈರಣೆಯುಂ ಶ್ರ |

ದ್ವೆಯುಮುಖಿವುಂ ಶಕ್ತಿಯುಂ ವದಾನ್ಯತೆಯುಂ ಭ ||

ಕ್ತಿಯುಮೆಂಬೀಯೇಲುಂ ಪಾ |

ತ್ರಯನಿಕ್ಕುವ ದಾತ್ರಗೊಪ್ಪುವವಲಗುಣಂಗಳ್ || ಇತಿ.

ತದುವಸಂಸ್ಕೃತಾಯ ವಾಶಬ್ದೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕೋ'ಭ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ. ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೇ ತೈವ. ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ತು ಪಾತ್ರನಿಕರಂ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಉಷ್ಮಾದೀನಾಂ || 120 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಷ್ಮಾದಿಗಣಪರಿತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅರ್ಧೈಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಷ್ಮೈ, ಉಷ್ಮೈಂ, ಗ್ರೀವೈ, ಗ್ರೀವಂ ; ದರ್ಭ, ದರ್ಭಂ, ಮಾತೈ, ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ.

ಉಷ್ಮೈ, ದರ್ಭ, ಅಕ್ಷತ, ಹಂಸ, ಶಾಣ, ಫಲಕ, ಘಟಕ, ಕಾಕ, ಘೋಕ, ಪ್ರಹರಣ, ಜೀರಕ, ಅನ್ನಕ, ಕಲಮ, ಉಪ, ಪ್ರಶ್ನ, ಉದಾಹರಣ, ಕೋಣ, ವಧ, ಅಭಿಲಾಷ, ಕನ್ಧರಾ, ಗ್ರೀವಾ, ಭಿಕ್ಷಾ, ಅಸ್ವೀಕ್ಷಾ, ಕುಮ್ಮಾ, ಆಖ್ಯಾ, ಆಹ್ವಾ, ನಾಸಿಕಾ, ಉತ್ಕಣ್ಣಾ, ಉತ್ಕಲಿಕಾ, ವನ್ಯಾ, ಮಾತೃ, ಅಮುತ್ರ, ಸರತ್ರ, ಉಭಯತ್ರ, ಸರ್ವತ್ರ ಇತಿ ಉಷ್ಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[The final vowel of *ushmā* and the words grouped with it (see above) optionally becomes *e* short not when they are the prior words of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ಅತ್ರ ವಿಭಾಷಾವಚನ ಏವ. ಸ ಚ ಉಷ್ಮಾದಿಷು ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಕನ್ಧರಾದಿಷು ಆದಂತೇಷು ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಚೇತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಧ್ಯನುಸಾರೇಣ.

ಉಷ್ಮೈ ಇತಿ. ಉಪತ್ರಿಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇನ ಅನ್ತಾಪ್ರದೇಶೇ ಉಬನಾಮ ಕ ನಂತಃ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವಲೋಪಃ. ಉಷ್ಮೈಂ. ನೋ'ಶ್ವಪಥಿಮಧಃ 180 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯೋಗೇನ ಅನ್ತಾಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಮಾತೃ. ಅನೇನೈವ ಅನ್ತಾಪ್ರದೇಶಃ ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ ಋತುತೋ'ರಃ 122 ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋ'ರಾದೇಶಃ.

ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಿಮ್, ದ್ವಾಭಿಮ್, ಗರಿಮ್, ಲಭಿಮ್ ಇತ್ಯಾಭೀನಾಂ ಇಮಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಸಂಭ್ರಮಃ ;

ವೃ || ಗರಿಮಮಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಣಿಮಮಜ್ಜತಗಚ್ಛಗಜಿನೇಶ್ವರಾಚ್ಚ ನಾ |

ಪರಿಕರವೃದ್ಧಿಯಿಳ್ ಮಹಿಮೆಯಿಾಶಿತೆ ತತ್ಪರಿಚಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬಿ ||

ತ್ತರಿಸಾವ ಕಾಮರೂಪತೆ ಸುಭೃತ್ಯವಶಿತ್ವಮದೊಪ್ಪ ವಿಶ್ರುತಾಂ |

ಬರತಲಯಾನದೊಳ್ ಲಭಿಮೆಯಾಪ್ಪೆಯೊಳಾಪ್ತಿ ಸುರಂ ವಿರಾಜಿಪಂ ||

ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಉದ್ರಾಪಸ್ಯ || 121 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ರೂಪಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರೂಪು, ರೂಪುಗ್ ; ರೂಪಂ, ರೂಪಂಗಳ್.

[The final vowel of *rūpa* optionally becomes *u* not when it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಕಾರೋ'ಸನ್ನೇಹಾರ್ಥಃ. ರೂಪು ವಿಚಾರಿಸಂದನುಸಮಂ ಕ್ರೀರೂ
ಪಕಂದಪ್ಪನಾ, ರೂಪಂ ವಿಚಿತ್ರಾಂಗಿಯಾ ಇತಿ. ದಣ್ಣ ಬಿರುದರಬ್ಬಯೋರಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ
ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ತಡೆಯದೆ ಮುಂ ಕಿರಿದ ಕಿರಂ |
ಜಡೆಗೆಟ್ಟಲಬ್ಬರದೆಂದು ಬೋಲಿಸಿ ಬೋದಂ ||
ಕುಡೆ ಕೊಂಡನವಂ ತಪಮಂ |
ಗೆಡೆಗೊಂಡಿರೆ ದಂಡು ಬೂದಿ ನೋರೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ ||

ತಥಾ—

ಸಿರವಿಸಿದುದ ಸೇವ್ಯತೆಯಂ |
ನೋರೆ ಭಸ್ಮಂ ಸ್ವಪದವೃತ್ತಿಯಂ ದಂಡು ವಿಸಿ ||
ಪೂರದಂಡಧರತೆಯಂ ತಾಂ |
ಧರೆಯಿಸೆ ರೌದ್ರಾಕ್ಷಸಂಬುದಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ ||

ತಥಾ—

ನರಯಖಿಯದ ಪೊರೆಯಖಿಯದ |
ಬಿರುದುಗಳೇಕಮಗೆ ಕೃತಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಗೆ ಮ ||
ಚ್ಚರಿಸುವ ಕವಿಯೆದ್ದೆ ಬಿಕ್ಕನೆ |
ಬಿರುದೊಡದೇ ಬಿರುದು ಮಿಕ್ಕ ಬಿರುದುಂ ಬಿರುದೇ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಋತುತೋರಃ || 122 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಋತುಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಆರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ
ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿತರಂ, ಪಿತೃ ; ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ ; ಭ್ರಾತರಂ, ಭ್ರಾ
ತೃ ; ಜಾಮಾತರಂ, ಜಾಮಾತೃ. ಋತುತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪ್ರಯಗ್ಮಾ.

[Final r of a word optionally becomes ara not when it is the prior word
of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಮಾತರರುಂ ಪಿತರರುನಾ |
ಭ್ರಾತರರುಂ ಸತಿಯರುಂ ನಿಜಾತ್ಮಜರುಂ ಜಾ ||
ಮಾತರರುಮೆಲ್ಲರುಂ ಸಲೆ |
ಸೈತಿಪ್ಪೂರ್ ಜವನನಾರುಮೇಂ ಬಾರಿಪರೇ || ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ತಕಾರೋ' ತತ್ಕಾಲಾ ವ್ಯುದಸ್ಯತಿ ಇತಿ ಪ್ರಿಯಗ್ಮಾಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತಃ.
ತತ್ರ ಯದಿ ಪ್ರಿಯಶ್ಚಾ ಸಾ ಗ್ಮಾಶ್ಚ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಮಾಸಃ, ತದಾ ಸಮಾಸಕೃತಾನೇಕಸ್ವರತ
ಯಾ ಹ್ರಸ್ವಾಭಾವಾತ್ ದೀರ್ಘಾಂತಃ ಏವೇತಿ ಮಾಭೂದರಾದೇಶಃ ಯದಿ ತು ಪ್ರಿಯಂ
ಗೃಣಾತಿತಿ ಪ್ರಿಯಗ್ಮಾರಿತಿ ಉಪಪದಸಮಾಸಃ, ತದಾ ಹ್ರಸ್ವೋ'ನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ¹¹⁵ ಇತ್ಯು

ನೇನ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ ಋತೋರ ಇತಿ ಪುನಃ ಅರಾದೇಶಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ಸಂ ಸ್ಕೃತಾನ್ಯೇನ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಸಿ ಅತ್ರ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ಲಿಚ್ಛೇತ್ರಿಯಂತ್ ಇತಿ ತೇಷಾಮೇವ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ. ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ ತು ಏಕದೇಶತೋ ವಿಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ತದ್ಭವ ಇತಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಏವಾಸೌ ನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಇತಿ ನ ಅರಾದೇಶ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಪ್ರಿಯಗ್ವಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಥಂ ಸಾಧುತ್ವಂ ? ಪ್ರಿಯಂ ಗೃಣಾತೀತಿ ನಿಗುಕೌ ಗೃಣಿಸಿಗರಣ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಯೂಕಾರಾನ್ತತ್ವೇನ ಅನ್ಯೋಪಾನ್ತೃತ್ವಂ (ಐ. 4-1-169) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇರಾದೇಶ ತತಃ ಸುಪಿ ಇದ್ವಿಘ್ನೇ ಚ ಪ್ರಿಯಗೀರತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧೃತೀತಿಚೇತಃ—ಸತ್ಯಂ. ಇತರತ್ರ ತಥಾತ್ಮೇಽಪಿ ದೇವನಸ್ಥಿಮತೇ ಇರಾದೇಶಸ್ಯ ವೈಭಾಷಿಕ ತಯಾ ಯೂಕಾರಾನ್ತತ್ವೇನ ಪ್ರಿಯಗ್ವಾಃ ಪ್ರಿಯಗ್ರೌ ಪ್ರಿಯಗ್ರಃ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಸಾಧಿ ತತ್ಯಾತ್ ಸಾಧುತ್ವಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಋದಾರೌ ತುಃ || 123 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಋಕಾರ ಆರಶ ಆದೇಶೌ ಭವತೋ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಭರ್ತ್ವ, ಭರ್ತ್ವಾರಂ ; ಹರ್ತ್ವ, ಹರ್ತ್ವಾರಂ , ಸ್ತುರ್ತ್ವ, ಸ್ತುರ್ತ್ವಾರಂ ; ಧರ್ತ್ವ, ಧರ್ತ್ವಾರಂ. ತುಃ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಿತರಂ ಪಿತೃ ; ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ. ಋತಃ ಋದ್ವಿಧಾನಂ ಅರಾದೇಶಬಾಧನಾರ್ಥಂ.

[The final affix *ಠ* of a word becomes *ಠಿ* or *ಠಿಂ* not when it is the prefix word of a compound]

ನ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾಚ್ಛೋ ಯಾವತ್ಪೂರ್ವಯೋಗಂ ಅನುವೃತ್ತೋಽಪಿ ಅತ್ರ ನಾನವತ್ ತ ಇತ್ಯಾಹ—ನಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ. ತುಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ವಿಶೇಷಣಂ ಸತಃ ತದನ್ತಗ್ರಾಹಕಂ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಇತಿ. ತಕಾರಃ ಸುಪ್ತಿಸಿದ್ಧೇಶಾರ್ಥಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಿಮರ್ಥಂ ಋದ್ಗ್ರಹಣಂ ? ವಾನವೃತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತುರಾರ ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇಷ್ಯವ್ಯಂ, ತಾವತ್ಪ್ರವ ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತ ನಾಂ ಅರಾದೇಶೋ ನಾ ಭವತೀತಿ ಭರ್ತ್ವ, ¹ ಭರ್ತ್ವಾರಂ ಇತಿ ಉಭಯರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧೇಃ ಇತಿಚೇನ್ನ—ಋತೋರಃ ² 122 ಇತಿ ಅರಾದೇಶೋಽಪಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತಿ ³ ಭರ್ತ್ವಾರಮಿತಿ ಅನಿವೃತ್ತರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಪ್ರಸ ಜ್ಞಾತಃ. ನ ಚ ಅರೋವದೇಶಾತ್ ಅರಾದೇಶೋ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ನಾನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ ವಚ್ಛಂ. ನಾತ್ರ ಅರೋ ನಿತ್ಯತಯಾ ಉಪದಿಷ್ಟತೇ ಯೇನ ಅಯಂ ಅರಾದೇಶಬಾಧಕಃ ಸ್ಯಾತ್, ಕಿಂತು ವಿಕಲ್ಪತ ವೇತೇತಿ ಆರಾಭಾವವಕ್ಷೇ ಅರಾದೇಶಸ್ಯ ಬಾಧಾಭಾವಾತ್, ವೃಶೇಷಿಕಾಖ್ಯಾಪ್ತಾ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಕೃತೇಽಪಿ ಋದ್ಗ್ರಹಣೇ ಸ ದೋಷಸ್ತದವಸ್ಥಃ ; ಋದ್ಗ್ರಹಣಸಾಮಧ್ಯಾದೇವ ತನ್ನಿ ವಾರಣಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ಕರಣಂ ಅನರ್ಥಕಮೇವಸ್ಯಾದಿತಿ ಅರಾದೇಶಬಾಧನಾರ್ಥಮೇವ ತತ್ಕರಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಋತಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವಸ್ರಾದೇಃ || 124 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ವಸ್ರಾದಿಗಣಪರಿತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಋಕಾರ ಆರಶ ಆದೇಶೌ ಭವತೋ ನ ³ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ

¹ ಭರ್ತ್ವಾರ ಇತಿ. ² ಭರ್ತ್ವಾರ ಇತಿ. ³ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ವಸ್ಯ, ಸ್ವಸಾರಂ ; ಸಪ್ತ, ಸಪ್ತಾರಂ , ಸೇಷ್ಯ, ಸೇಷ್ಯಾರಂ , ತ್ವಸ್ಯ, ತ್ವಸ್ಯಾರಂ. ಸ್ವಸ್ರಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾತರಂ, ಭ್ರಾತರಂ.

ಸ್ವಸ್ಯ, ಸಪ್ತ, ಸೇಷ್ಯ, ತ್ವಸ್ಯ ಹೃತ್, ದೂತೃ, ಪೂತೃ, ಪ್ರಾಸೃತೃ ಇತಿ ಸ್ವಸ್ರಾದಿಃ.

ಸ್ವಸ್ರಾದೌ ಸಪ್ತಾದಿನಾಂ ಗ್ರಾಹಣಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಬದ್ಧನಾಂ ವೈತ್ಯತ್ತಿ ಪಕ್ಷೇ ನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಅವೈತ್ಯತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ವಿಧ್ಯರ್ಥಂ.

[The final *ri* of *srasri* and the words grouped with it (for which see above) becomes *ri* and *dra* not when they are the prior words of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನ, ಕಿಮರ್ಥಂ ಅತ್ರ ಸ್ವಸ್ರಾದೌ ಸಪ್ತಾದಿನಾಂ ಸೂತ್ರಂ ವಾ ಕಿಮಿತಿ ಸ್ವಸ್ರಾದೇಃ ಇತಿ? ಸ್ವಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಸಪ್ತಾದಿನಾಂ ತೃಪ್ತಯಾನಂತಯಾ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೌ ಸಿದ್ಧಾಃ ಇತಿ ಚೇತ್—ಇದಮಸಿ ತ್ವಂ ಪ್ರಷ್ಯವ್ಯಃ. ಕಿಮತ್ರ ಸಂಕ್ಷೇಪಬದ್ಧ ವೈತ್ಯತ್ತನ್ನಾ ಇತಿ ಅಭ್ಯಾಸೇನ ಏವಂ ಬ್ರವೀಷಿ ? ಕಿಂ ವಾ ಪ್ರಸ್ಯ ಅವೈತ್ಯತ್ತನ್ನಾ ಇತಿ. 1ಯಂ ವೈತ್ಯತ್ತನ್ನಾಃ ತದಾ ಸಪ್ತಾದಿನಾಂ ಪಿತೃಪ್ರಾಪ್ತಯಾನಂತತ್ವವಿರೋಧಾತ್ ಕಿಮಿತಿ ಆರಾದೇಃ ನಾಭ್ಯಾಕರಣ್ಯಃ ? ಯು ಸ್ವಸ್ಯ ಅವೈತ್ಯತ್ತನ್ನಾಃ ತದಾ ಸಪ್ತಾದಿನಾಂ ವಾ ಕಥಂ ಆರಾದೇಃ ಸಾಧಯೇ? ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಃ ಕಿಮುತ್ತರಂ ದೇಯಾ ಇತಿ. ಅಧೈವಂ ಬ್ರೂಯಃ. ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ತೃಪ್ತಯಾನಂತಾ ಅಪಿ ಏತ ಏವ ಆರಾದೇಭಾಜೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ನಿಯಂತವ್ಯಃ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಏತ ಏವ ತದಂತಯಾ ಸಾಧನೀಯಾ ಇತಿ ತರ್ಹಸಿಯಮರ್ಥಂ ವಿಧ್ಯರ್ಥಂ ವಾ ತದ್ಗ್ರಾಹಣಂ ಅವಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮೇವೇತ್ಯಾಪ—ಸ್ವಸ್ರಾದೌ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಾತುರಚ್ಚ || 125 ||

ವೈತ್ಯಃ || ದಾತೃಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಕಾರ, ಋಕಾರ, ಆರಚ್ಚ ಆದೇರಾ ಭವಂತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಾತಂ, ದಾತ್ಯ, ದಾತಾರಂ.

[The final *ri* of *dātri* becomes *a*, *ri*, and *dra* not when it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಬ್ದತ್ ಋದಾರೌ ಸಮುಚ್ಚೇದ್ಯೇತೇ ಇತಿ ದಾತುಃ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಃ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ವೃ || ಈತಂ ಪುಟ್ಟದಮುನ್ನ ಮುರ್ವರಗೆ ಕಣ್ಣಂ ದಾತ್ಯ ಮೂಧಾತನುಂ |
ದಾತಂ ಸುಂದ ದಧಿಚಿಯುಂ ಕರಮೆ ದಾತಾರಂ ದಲೆಂದಾಯ್ತು ಮು |
ತ್ತೀತಂ ಪುಟ್ಟ ಬಲೆಕ್ಕ ಮೀತನಿರೀರೊಳ್ ದಾತ್ಯತ್ವಮಾಗುಂಟು ಬ |
ದ್ಯೋತಂಗಳ್ಗೆ ರಾಳಬ್ಬದಕ್ಕ ನಿದಿರೊಳ್ ಮಯ್ದೀಕ್ಕ ಯೇನಾಕ್ಕುಮೇ || ಇತಿ.

1 ಯದಿ ತೇ ವೈತ್ಯತ್ತನ್ನಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಾನ್ಧಾತಂ || 126 ||

ವೃತ್ತಿ || ಮಾನ್ಧಾತ್ಯಶಬ್ದೋ ಮಾನ್ಧಾತ ಇತಿ ಅದಂತತಯಾ ನಿಪಾತ್ಯತೇ, ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಚಾಗದೋಳೀತಂ ಮಾನ್ಧಾತಂ ಪೂರ್ವಪದೇ ತು ನ ಭವತಿ-ಮಾನ್ಧಾತ್ಯ ಚಕ್ರೇತ್ವಂ.

[Māndhātṛ becomes Māndhāta not when it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾನ್ಧಾತ್ಯಶಬ್ದಃ ತೃಪುತ್ಯಯಾನ್ಮೋ ರೂಢೋ ವಾ ಸ್ವಾತ್ ನಾಸ್ಯ ಋಕಾರೋರ ಆರೋ ವಾ ಅದಿಷ್ಟತೇ, ಕಿಂತು ಅದನ್ಮೈಕರೂಪೇಣೈವ ಯಥಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಉಚ್ಚಾರ್ಯತ ಇತ್ಯಾಪ-ನಿಪಾತ್ಯತೇ ಇತಿ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಸ್ವರೂಪೋಚ್ಚಾರಣಂ ನಿಪಾತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಧಸಿ ಋದೌ ವಿಧಾತುಃ || 127 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೇಧಸ್ಯರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ವಿಧಾತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಋಕಾರೋ ರಶಬ್ದ ಆದೇಶೌ ಭವತೋ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಿಧಾತ್ಯ, ವಿಧಾತ್ರಂ. ವೇಧಸಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ವಿಧಾತ್ಯ, ವಿಧಾತಾರಂ. ವಿಧಾಯಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವಿಧಾತುರಿತಿ ಕಿಂ ? ಧಾತ್ಯ, ಧಾತಾರಂ. ಋದ್ಗುಹಣಂ ಅರಾದೇಶಬಂಧನಾರ್ಥಂ.

[The final *rs* of *Vidhā* *rs* in the sense of *Vēdhas* (Brahma) becomes *rs* and *ra* not when it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ವಿಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಧಾತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಋಕಾರೋ ರಶಬ್ದಃ ಅದಿಷ್ಟಃ; ತಥಾಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಕೇವಲಸ್ಯಾಪಿ ಇಚ್ಛಂತಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಅತ್ರಿದಿವದಾಯುರಬ್ಧಿಯ |

ನಾತ್ರಿವಶಂ ತೀರ್ಚ್ಛ ಕೂಡೆ ಬಯಲಾದುದೆನಲ್ ||

ಧಾತ್ರಂ ಮಾಡಿದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ |

ಸೂತ್ರಮನಾರ್ ವಿಾಜಿಲಾಪ್ಸರವನೀತಳದೊಳ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಖ್ಯರದಾಯೌ || 128 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಖಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಕಾರ ಆಯಶ್ಚ ಆದೇಶೌ ಭವತೋ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಖಂ, ಸಖಾಯಂ. ಸಖ್ಯರಿತಿ ಸಖಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಮೊ ಭೂತ್

[The final vowel of *sakhi* becomes *a* and *āya* . not when it is the prior word of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಸಖಿಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶೇ ಸಖೀಃ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಉಕಾರಾದೇಶಸ್ಯ ಅನಾಠ್ಯಕತ್ವಾತ್-ಯಥಾ ರಾಜನ್ ಸಖೀಃ (ಶಾ. 2-1-169) ಇತಿ; ತಥಾ

ಏ ಅರ್ಧನಿರ್ದೇಶ ಏನ ಉಕಾರಾರ್ಥೇ ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಃ—ಯಥಾ ಸಖ್ಯರಸಮ್ಬದ್ಧಾ (ಪಾ. 7-1-92) ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಗ್ನಿಸಖ, ವಾಯುಸಖ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಸಾನಂತವಿಧಾನೇನ ಸಖರೂಪಾಭಾವಾತ್ ನ ಆಪಾದಯದೇಶಪ್ರಸಂಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈಷ್ಣುನಸ್ಯಾನಬ್ಜಸನ್ತವೆಲ್ಲುಪ್ಪ ತಸ್ಯ || 129 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವೈಷ್ಣುನಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನಪುಂಸಕಲಿಚ್ಛೇ ಜಸನ್ತಸ್ಯೇವ ರೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ಲೋಪೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸುವಾಚ್, ಸುವಾಚಂ. ಏವಂ ಗುಣಭಾಜಂ, ಅಶ್ವಯು ಜಂ, ಋತ್ವಿಜಂ, ದೇವೇಜಂ, ಮರುತಂ, ಭಗವಂತಂ, ಮಹಾಂತಂ, ಅಗ್ನಿ ಮಥಂ, ಸೂತ್ರಗ್ರಥಂ, ದ್ವಿಪಾದಂ, ಚತುಃಪಾದಂ, ವೀರುಧಂ, ತತ್ತ್ವಬುಧಂ, ಕಕುಭಂ, 1 ಪ್ರಶಾಮಂ, ಪ್ರಿಯಚತ್ವಾರಂ, ದಿವಂ, ವಿಶಂ, ತಾದೃಶಂ, ತ್ವಿಷಂ, ರತ್ನಮುಷಂ, ಗೋದುಹಂ, ಮಧುಲಿಹಂ, ಅನಡ್ವಾಹಂ, ಪ್ರಷ್ಠ ವಾಹಂ.

ವೈಷ್ಣುನಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಘಟಂ, ಪಟಂ ಅನಬ್ಜಗ್ರಾಣಂ ಗುಣಭಾಜಾ ದಿನಾಂ ಗುಣಭಾಜಾನ್ವಾದಿಕಂ ನೂ ಭೂದಿತಿ ತಸ್ಯ ಗ್ರಾಣಂ ವೈಷ್ಣುನಾನ್ತ ಸ್ಯೇವ ಲೋಪನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ. ಅಪೂರ್ವಪದಕೃತ್ಯಂ ಪೂರ್ವವತ್.

[A word ending in a consonant and not of the neuter gender, takes the termination of the (Sanskrit) first (nominative) case plural omitting the visarga not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರಾನ್ತೇಷು ವಿಶೇಷಮುಕ್ತ್ವಾ ವೈಷ್ಣುನಾನ್ತೇಷು ದರ್ಶಯನ್ ವೈಷ್ಣುನಾನ್ತಸಾಮಾನ್ಯೇ ತಾವದಾಃ—ವೈಷ್ಣುನಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ

ಅತ್ರ ಅನಬ್ಜಸನ್ತವತ್ ಇತಿ ವತ್ ರಸೇನ ಅತಿದೇಶಃ ಸೂಚ್ಯತೇ—ಜಸನ್ತಸ್ಯ ಯಥಾ ತಥೇತಿ. ತತ್ರ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಾತಿರೇಕಃ ಸ್ವರೂಪಾತಿರೇಕೋ ವಾ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ, ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾತಿರೇಕೋ ಘಟತೇ, ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ತಥಾ ಹಿ—ಕಾರ್ಯಂ ಹಿ ಪ್ರಕೃತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಸ್ಯಾತ್. ಉಭಯಮಪಿ ಜಸಾಶ್ರಿತವೇವೇತಿ ನಾತ್ರ ಸಮ್ಭವತಿ. ಅತೋ ಜಸನ್ತೇ ಯಾದೃಶಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತಾದೃಶಂ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಅತಿದಿಶ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಾತಿರೇಕ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ರೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ ಇತಿ

ನ ಚ ವೈಷ್ಣುನಸ್ಯ ಇತಿ ಪಷ್ಠಿನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಅನ್ತೈಸ್ಯೈವ ತಥಾ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಸ್ಥೇತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ; ಯೇನ ಅನ್ತೈಸ್ಯ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ಕಿನ್ತು ವೈಷ್ಣುನಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಸನ್ತವದ್ರೂಪಂ ಭವತೀತಿ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಾತಿರೇಕೋ ವಿಧೀಯತೇ, ಆದೇಶರೂಪತ್ವೇ ವತ್ಪರಣವೈಯರ್ಥಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ.

ನಪುಂಸಕವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಅನಪುಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತಸ್ಯ ಇತಿ ಆದಿಷ್ಯಂ ರೂಪಮೇವ ಸರಾಮೃತ್ಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ವೈಷ್ಣುನಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಜಸನ್ತವದ್ರೂಪಾತಿರೇಕೋ ಲೋಪಾದೇಶಶ್ಚ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವೇತಾಮಿತಿ ಅನಿಷ್ಯಂ ಪಾಠಃ ಸ್ವಾಧೀತವ್ಯ—ತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೋ ಶ್ವಪಥಮಥಃ || 130 ||

ವೃತ್ತಿ || ಲುಬಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಶ್ವ ಪಥ ಮಥ ವರ್ಜಿತಸ್ಯ ನಕಾ
ರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲುಬ್ಧವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರಾಜ್, ರಾಜಂ. ಏವಂ ಮೂರ್ಧಂ, ಪೂಷಂ,
ಅರ್ಯಮಂ, ಕರಿ, ದಂಡಿ, ಹಸ್ತಿ, ವ್ರತಿ ನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗುರುತ್ವಂತಂ,
ಗುಣವಂತಂ. ಅಶ್ವಪಥಮಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಶ್ವಾನಂ, ಪಂಥಾನಂ, ಮಂಥಾನಂ

[Words ending in n drop it, except *śvan, pathan, and mathan* not when
they are the prior words of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಯದ್ವಹಿ ಸರ್ವವರ್ತಮಾರ್ಥಮತೇ ವಸ್ತುವಸ್ತೀತ್ಯೇತೌ
ಇಕಾರಾಂತಾವೇವ, ಸನ್ನಿವಸ್ಥಿ ಋಭುಕ್ಷೇಣಾಂ ಸೌ (ಕ. ೨-೨-೨೨) ಇತಿ ವಚನಾತ್.
ತಥಾ ಚ ನಕಾರಾಂತಸ್ಯ ವಿಹಿತೋ ವಿಧಿಃ ತಯೋಃ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ ತದ್ವರ್ಜನಮಯು
ಕ್ತಂ. ತಥಾಪಿ ಶಾಕಟಾಯನಾಚಾರ್ಯಾದಿವತೇ ತು ಪಥಿ ಮಥಿ ಇತಿ ನಕಾರಾಂತಾ
ವೇತೌ, ಸಃ ಪಥಸುಧಿ ಋಭುಕ್ಷಃ (ಶಾ. ೧-೨-೧೦೮) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತಃ ತಸ್ಮ
ತಾಶ್ರಯಣೇನ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ವಿಧಿಃ ಇಹ ನಿಷಿದ್ಧತ ಇತ್ಯಾಹ—ಶ್ವಪ
ಥಿ ಮಥಿ ವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಶ್ವನ್ ಪ್ರಭೃತಿವರ್ಜಿತಸ್ಯ ನಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಲೋಪವಿಧಿಃ ಅಪೇಕ್ಷಿತಃ. ನಾತ್ರ
ಸೂತ್ರೇ ಲೋಪಗ್ರಹಣಮಸ್ತಿ. ಕೇವಲಾ ಸ್ಥಾನಿಸಮಾತ್ರಮೇವ ಉಪದಿಷ್ಯಂ ; ನ ವಿಧೇ
ಯಸ್ವರೂಪಂ ಆತೋ ವಿಧೇಯಾಜ್ಞಾನೇ ಕಥಂ ವಿಧಾನಂ ಪ್ರವರ್ತತಃ ? ನ ಚ ಅನನ್ತರ
ಯೋಗಾತ್ ಲುಪೋ'ನುವೃತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತದ್ವಿಧಾನವಿತಿವಾಚ್ಯಂ, ತತಃ ತಸ್ಯ ಅತ್ರ ಅನುವ
ರ್ತಯಿತುಂ ಅಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ತತ್ರ ಖಲು ಜಸಂತವದ್ಯಾಪಾತಿವೇಶೋ ಲೋಪಶ್ಚ ಲಿತಿ
ಉಭೌ ವಿಹಿತೌ. ನ ಹಿ ತಯೋಃ ಏಕೋ'ನುವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಃ, ಅಪರಸ್ಯಾಪಿ ಅನುವೃ
ತ್ತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್, ತಯೋಃ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟತ್ವಾತ್, ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರ
ವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಇತಿ ಸಿಯಮಾತ್ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಿನ್ಯ ನಾತ್ರ ಅನಯೋಃ ಸನ್ನಿಯೋ
ಗಶಿಷ್ಟತಾ, ತತ್ರ ಖಲು ಸೌ ಇಷ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಏಕತ್ರ ಏಕಜಾತೀಯೇ ದ್ವೇ ಕಾರ್ಯೇ.
ನಾತ್ರಕಾರ್ಯದ್ವಯಂ ವಿಹಿತಮಸ್ತಿ. ಜಸಂತವಲ್ಲವ ತಸ್ಯ¹²⁹ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಸರ್ಜನೀ
ಯವಿನಾಕೃತೋ ಜಸಂತರೂಪಾತಿವೇಶ ಏಕ ಯೇವ ವಿಧೇಯತ ಇತಿ. ಅಸ್ತು ವಾ ಕಾರ್ಯ
ದ್ವಯಂ ಅತಿವೇಶೋ ಲೋಪಶ್ಚ ಲಿತಿ. ತಥಾಪಿ ನ ತಾವೇಕಜಾತೀಯೌ, ಅತಿವೇಶೋ ಹಿ
ಭಾವಜಾತೀಯೋ ಲೋಪಸ್ತು ಅಭಾವಜಾತೀಯ ಇತಿ ವಿಜಾತೀಯತ್ವಾತ್. ಸಜಾತೀ
ಯಯೋರೇವ ಹಿ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟತೇತಿ.

ನನು ಸಾಜಾತ್ಯಂ ವ್ಯಜಾತ್ಯಂ ವಾ ವಿಧೇಯತೌಪಯಿಕಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ; ನಾ
ನಾಪಯಿಕಂ. ವಿಧೇಯತಾ ಹಿ ತ್ರೇಧಾ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಅತಿ
ದೇಶೋ'ಪಿ ಆದೇಶರೂಪ ಏವ. ಆದೇಶ ಏವ ವತ್ಕರಣಾಧಿಕೃತಾ ಅತಿವೇಶ ಉಚ್ಯತೇ ;
ನಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಯಾ ಆನ್ಯಥಾ ವಿಧೇಯಾಧಿಕೃತಾ.

ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ಇತಿ ವ್ಯಾಕುಪ್ಯತೇತಿ. ಲೋಪೋ'ಪಿ ಆದೇಶ ಏವೇತಿ ಅವಿವಾದಂ. ತಥಾ ಚ ಆದೇಶ
ತ್ವೇನ ತೌ ಏಕಜಾತೀಯಾವೇವ ನ ಭಿನ್ನಜಾತೀಯೌ, ಭಾವಾಭಾವಜಾತೃಯೋಃ ಪ್ರಕೃತಾ

ನುಸರಣೀಗಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅತಿವೇರಸ್ಯ ಅನುದೇರರೂಪತ್ವಾತ್. ಯದ್ಯಯಂ ಅದೇವ
ವಿಸ್ತಾರಾತ್, ಅತಿತ್ವಾತ್ ಅನ್ವಯಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮನ ಸರ್ವಸ್ಯ. ವತ್ಕರಣಂ ಅನರ್ಥಕಂ
ಚ ಸ್ವಾತ್ಮ. ನ ಹಿ ಅವೇಶೇ ವತ್ಕರಣಂ. ನ ಚ ಸರ್ವಾದೇವಾರ್ಥವೇವ ವತ್ಕರಣವಿತಿ
ಯುಕ್ತಂ. ಕಾರ್ಯಾತಿವೇಶಿ ತಥಾ ಪ್ರಸಕ್ತವಿತಿ ಅತೋ ಸೈವಾತ್ರ ಅನಯೋಃ ಸಾ
ಜಾತ್ಯಂ. ಅನ್ವಯಾ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಅಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇವಾನಾಮಪಿ ಏಕಜಾತೀಯತ್ವಾ
ದಭಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮ. ಧೇಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸ್ತು ಪ್ರಚಲಾರ್ಥಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ವಸ್ತವ್ಯವಿತಿ.

ಅಸ್ತು ವಾ ಉಕ್ತೇರಿತ್ಯು ಸಾಜಾತ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ನ ತಾವೇಕವಿಷಯಾ. ವೈಜ್ಞಾನಾಂತ
ಸ್ಯ ಹಿ ಅತಿವೇಶಿ, ಅತಿವಿಷಯಸ್ಯ ಹಿ ಲೋಪ ಇತಿ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಅನ್ವಯಾ ತ
ಸ್ಯೇತಿ ಅನರ್ಥಕಂ ನೈತ್. ಅಸ್ತುವಾ ಯ ಧಾಕಧಾಚಿತ್ ಏಕವಿಷಯತಾ. ತಥಾಪಿ ನ ಕು
ಕ್ಷತಿಃ. ನ ಚ ಉಕ್ತೇವ ಸಹಪ್ರವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಾ ಕ್ಷತಿಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟ
ಯೋಃ ಸಹಭಾವೇ ನಿರ್ಬನ್ಧಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರವೃ
ತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಇಯಂ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯೇನ ಅಪಾಯಭಯಾತ್ ಅನುಲಕ್ಷ್ಯಾಭಿ
ಸ್ಯಾತ್. ಕಿಸ್ತು ಸ್ವಾಭಿಪ್ರೇತವ್ರತ್ತಿಯಾಸಿರ್ವಕ್ಷಣಾಯ ವೈಯಕ್ತಿಕರಣವೇಕಲ್ಪಿತಸಂಬಂಧಾ
ಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ ನ ತತ್ಸಂಸ್ಕೃತಭೇದಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ತು ಸಿಯಮುಃ. ಯಥಾ ಸಮಾನಃ ಸ
ವರ್ಣೇ ದೀರ್ಘಭವತಿ ವರಾಜ ಲೋಪಂ (ಕಾ. 1-2-1) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಾಂತೇ ದೀರ್ಘಸು
ಲೋಪಯೋಃ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟತ್ವೇನ ಅರ್ಥಾ ಇವರ್ಣೇ ಏ (ಕಾ 1-2-2) ಇತ್ಯು
ದ್ವೈತ್ವರಸೂತ್ರೇಷು ವರಲೋಪಮಾತ್ರನುಸಾರತಾ ನ ವಿಘ್ನ ಇತಿ. ಅತೋನು
ವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಸಾರೇಧಾತ್ ಯಥಾಪೇಕ್ಷಾಂ ಕಕ್ಷೀಕ, ರ್ಕೀ, ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಅತಿ
ವೇಶೋ ನಾನುಸಾರತಾ; ಪ್ರಯೋಜನಭಾವಾತ್ ಲೋಪಸ್ತು ಅನುಸಾರತಾ, ಪ್ರ
ಯೋಜನಸದ್ಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಪ್ತ—ಉಚಿತಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ.

ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೇ ಗುರುತ್ವಂ ಇತಿ ತಕಾರಾಂತಃ ಲಬ್ಧಿಃ. ಸಕಾರಾಂತೋ ಗುರು
ತ್ವೇ ಶಬ್ದೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ—

ಸ ಗುರುತ್ವೇವ ಮಹೇಂದ್ರಮಾಪ ಕೋವತಃ

ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತತ್ರ ತು ಉಚೇವ ಗುರುತ್ವಂ ಇತಿ. ಗುರುಂತ ಇತ್ಯಪಿ
ಗುರುವಚ್ಛಬ್ದಃ ತಕಾರಾಂತೋ ನ ವಸ್ತುಪ್ರತ್ಯಯಾನೋಃ ಗುಣಶಬ್ದ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಋಯುಭುಕ್ಷಯುವಾಧ್ಯಮೇಘವಜಗತೋ ವಾ || 131 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಋಯುಭುಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಾ ನಾಂ ಲೋಪೋ ವಾ ಭವತಿ ಸ್ ಪೂರ್ವ
ಸದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಋಯುಭುಕ್ಷ, ಋಯುಭುಕ್ಷಂ, ಋಯುಭುಕ್ಷಾಣಂ. ಏವಂ
ಯುವಂ, ಯುವಾನಂ, ಅಧ್ಯಂ, ಅಧ್ಯಾನಂ; ಮೇಘಂ, ಮೇಘವಾನಂ;
ಜಗಂ, ಜಗತ್ತು. ಜಗಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯ ಅಬಾದಿತ್ಯಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಉಗಾಗಮಃ.

[Ribhukshan, yuvan, adhvan, Maghavan, jagat optionally drop their
final letter, not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋಭುಕ್ಷೇತಿ ನಕಾರಾಂತಋಭುಕ್ಷಶಬ್ದೋ ನ ತು ಸರ್ವವರ್ಮಾಭಿ ಪ್ರೇತಋಭುಕ್ಷಶಬ್ದಃ. ವ.ಘವೇತ್ಯು ನಕಾರಾಂತೋ ಮಘವಶಬ್ದಃ, ನ ತು ಮಘವ ಚ್ಚಬ್ದಃ; ಜಕಾರದ್ವಯಶ್ರವಣಾಭಾವಾತ್. ವಾ ಇತಿ ಋಭುಕ್ಷಯುವಾಧ್ಯವ ಘೋನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷಾ, ಜಗತ್ಸು ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ. ಜಗತ್ತು ಇತಿ ಕಥಂ ದ್ವಿ ತ್ವೋದ್ರವತಾ ಇತ್ಯತ ಆತ್—ಜಗತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಗಲಾದೀನಾಂ ¹³⁵ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣ ಸೂತ್ರೇಣ ಉಗಾಗಮೇ ಉಕ್ತಿ ⁶⁹ ಇತಿ ದ್ವಿತ್ವಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋ'ವಸಃ || 132 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೆನ್ಪ್ರತ್ಯಯರಹಿತಸ್ಯ ಸಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮನಸ್, ಮನಂ. ಏವಂ ಪಯಂ, ಯಶಂ, ಶಿರಂ, ಧನು, ಸರ್ಪಿ, ಚಂದ್ರಮಂ, ಪುರೂರವಂ, ರಜಂ, ಆಂಗಿರಂ, ಉಶನಂ. ಸ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಶ್ವಯುಜಂ, ಗುಣಭಾಜಂ. ಅವಸ ಇತಿ ಕಿಂ ? ವಿದ್ವಾಂಸಂ, ಪೇಚಿವಾಂಸಂ.

[Words ending in s, provided it is not *vas*, optionally drop their final letter not when they are the prior words of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅವಸ ಇತ್ಯತ್ರ ವೆನ್ಗ್ರಹಣಂ ಯದ್ಯಪಿ ಪಾಣಿನಿಮತೇ ವಿದ್ವ ವೆನ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಆದೇಶರೂಪ ಏವ, ವೀವೇಃ ಲಟಿ ಶತಃ ವಸಾದೇಶವಿಧಾನಾತ್ ಪೇಚಿವನ್ ಪ್ರಭೃತಿಷ್ವೇವ ಪ್ರತ್ಯಯ.ರೂಪಃ; ಲಿಟಃ ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ವಸುಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಶಾಕಟಾಯನಮತೇ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯ.ರೂಪ ಏವೇತಿ - ತನ್ಮತಾನುಸಾರೇಣಾತ್— ವೆನ್ಪ್ರತ್ಯಯರಹಿತಸ್ಯ ಇತಿ. ವೆನ್ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪಂ ಸರ್ವತ್ರ ಅನುಗತಮಿತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಲೋಪೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಅಭಿಧೀಯತೇ, ತಥಾಪಿ ಲೋಪಾಭಾವಪಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಲೋಪಪಕ್ಷಮೇವ ಅತ್ರ ಉದಾಹರತಿ—ಮನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಅನೇಕಪ್ರದರ್ಶನಂ. ವೆನ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೇಷು ಜಸಂತವದ್ರೂಪಾತಿದೇ ಶೋನ್ವೈಲೋಪವ್ಯಕ್ತಿ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಮೇವ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾತ್—ಅವಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗಲೋಪೇ || 133 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೆನ್ಪ್ರತ್ಯಯರಹಿತಸ್ಯ ಸಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಾಭಾವ ಪಕ್ಷೇ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮನಸ್ಸು, ಪಯಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು, ಶಿರಸ್ಸು, ಧನುಸ್ಸು, ಸರ್ಪಿಸ್ಸು, ಚಂದ್ರಮಸ್ಸು, ಪುರೂರವಸ್ಸು, ಆಂಗಿರಸ್ಸು, ಉಶನಸ್ಸು. ಅಲೋಪಗ್ರಹಣಂ ಉಗು ಪೋಃ ವಿಷಯವಿಭಾಗಾರ್ಥಂ.

[Words ending in s, provided it is not *vas*, when they do not drop their final letter take the augmentu not when they are the prior words of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ಪೂರ್ವಾತ್ರ ಸೋ'ವಸಃ 132 ಇತಿ. ಲೋಪೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ ತತ್ರ ಯದಾ ಲೋಪಃ ತದಾ ನ ಕೋ'ಪಿ ವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಉದಾಹರಣಃ. ಯದಾ ತು ನ ಲೋಪಃ ತದಾ ಸರ್ವತ್ರ ಉಗಾ'ಗಮೋ ವಿಕಲ್ಪ ಇತ್ಯಾಪ—ಲೋಪಾಭಾವಾನುಕ್ರಮೇ ಇತಿ. ಉದಾಹರಣೇ ಸರ್ವತ್ರ ಉಕ್ತಿ 89 ಇತಿ ದ್ವಿರ್ಭಾವಃ.

ಅತ್ರ ಅಲೋಪ ಇತಿ ಅನುಕ್ತೌ ಲೋಪ ಉಗಾಗಮವ್ಯತಿ ದ್ವಾವಮಿ ಪರ್ವಾಯೇ'ಽಽ ಪ್ರವರ್ತಯತಾ ಆತಃ ತ್ವ ತಥಾ ವಾ ಭವತೀತಿ ಅನೇನ ವಿಷಯೇ ಭಾಗೋ ದರ್ಶಿತ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಲೋಪ ಇತ್ಯಾಹಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಯಸಃ || 134 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾಯಸ್ಪ್ರಾಪ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಾಭಾವೋ ವೇದಕ್ಷೇ ಉಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶ್ರೇಯಸ್, ಶ್ರೇಯಂ, ಶ್ರೇಯಸ್ಸು, ಶ್ರೇಯಾಂಸಂ ಏವಂ ಜ್ಯಯಂ, ಜ್ಯಾಯಸ್ಸು, ಜ್ಯಾಯಾಂಸಂ, ಕನೀಯಂ, ಕನೀಯಸ್ಸು, ಕನೀಯಾಂಸಂ ; ಲಭೀಯಂ, ಲಭೀಯಸ್ಸು, ಲಭೀಯಾಂಸಂ ಕಾಯಸ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮನಂ, ಮನಸ್ಸು.

[Words ending in *iyas*, when they do not drop their final letter, optionally take the augment *u* not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸೋ'ವಸಃ 132 ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಲೋಪೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ. ತತ್ರ ಉಗಲೋಪೇ 183 ಇತಿ ಯತ್ ತದಪಿ ಕಾಯಸ್ತೋ ವಿಕಲ್ಪಿತ ಇತಿ ಉಭಯವಿಕಲ್ಪಾ ತ್ ತ್ವರೂಪ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಅತ್ರ ಜಸಂತರಸಾತಿರೇಕಪಕ್ಷಃ ಪ್ರಲ್ಲಿಖ್ಯ ವಿಷಯಕ ಏವೇತಿ ಕೇಚಿತ್. ತಥಾಪಿ ನ ಪಿ ಚ ದೃಷ್ಟತೇ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕ || ಜ್ಯಾಯಾಂಸನೆಂದುವೆವುಗಂ |

ಶ್ರೇಯಾಸಮೆ ತನುಧನ ಗನ ವಿಷಯಸುತಿಂ ||

ಸ್ಥೇಯಾಸ 1ವಲ್ಪಿದಂದು ಕ |

ನೀಯಾಸುಗಳಿಯೆನಿತ್ತು ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಪೂಜ್ಜಿ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗಬಾದಿನಾಂ || 135 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಬಾದಿನಾಂ ಶಬ್ದನಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವ ಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಪ್, ಅಪ್ಪ. ಏವಂ ವಿಯತ್ತು, ಸಂಯತ್ತು, ಜಗತ್ತು. ಪುನಃ ಉಗ್ಗ್ರಾಣಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಂ.

ಅಪ್, ವಿಯತ್, ಸಂಯತ್, ವಿದ್ಯುತ್, ಜಗತ್, ದ್ಯುತ್, ಪುರೀತತ್, ಅಗ್ನಿ ಚಿತ್, ಯಜುಸ್, ಸದಸ್, ತಟಿತ್ ಇತಿ ಅಬಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Ap and the words grouped with it (for which see above) take the augment *u* not when they are the prior words of a compound.]

1 ಮಲ್ಪದಂದು,

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಮೇತತ್. ಉಗಲೋವೇ 133 ಇತ್ಯಂತಃ ಉಗಿತಿ ವರ್ತತೇ
ಕಿಮತ್ರ ಉಗ್ಗ್ರಕಣೇನೇತ್ಯತ ಆಹ—ಪುನಃ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಗಾದೀನಾಂ ಸ್ವಂತವಚ್ಚ || 136 ||

ವೈತ್ತಿ || ವಾಚ್ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ವಂತವತ್ ಪ್ರದ
ಮೈಕವಚನವತ್ ರೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ ಉಗಾಗಮುಶ ಭವತಿ, ನ ಪೂರ್ವಪದ
ಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಾಚ್, ವಾಕ್ಯ. ಏವಂ ದಿಕ್, ತ್ವಕ್, ಋಕ್, ಉಷ್ಣಕ್, ಹೈತ್ತು, ಪ್ರತಿಪತ್ತು, ಪರಿಷತ್ತು.

ವಾಚ್, ತ್ವಕ್, ಋಕ್, ಹೈಧ, ವೀರುಧ, ಸಮಿಧ, ಸಂಪದ್, ಪ್ರತಿ
ಪದ್, ಪರಿಷದ್, ವಿಸದ್, ಉಷ್ಣ ಹ್ ರುಚ್, ಸ್ರಜ್, ದ್ವಿಪ್ ದಿಶ್, ವಿಶ್ ಇತಿ ವಾ
ಗಾದಿರಂಕೃತಿಗಣಃ.

[*Vach* and the words grouped with it (for which see above) take the *su* form
of the (Sanskrit) first (nominative) case singular, with the augment *u*
not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೇಣ ಉಕ್ ಸಮುಚ್ಚೇದಿಯತೇ ಸ್ವಂತವತ್ ಇತ್ಯತ್ರ ಸು ಇತಿ ಸಾ
ನುಬನ್ಧವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಮುಚ್ಚೇತೇ ವಾಗಾದೀನಾಂ ನ ಕೇವಲಂ ಅಬಾದೀ
ಸಾಮಿವ ಪ್ರತಿಪದಿಕಸ್ಯೈವ ಉಗಾಗಮಃ, ಕಿಂತು ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಾಂತವತ್ ರೂಪ-ತಿ
ದೇಶ ಉಗಾಗಮುಚ್ಚೇತಿ ಅನ್ಯಥಾ ವಾಚ್ಯ, ತ್ವಚ್ಚ ಇತ್ಯಾದ್ಯನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಾದುಷ್ಠ್ಯದಿತಿ.

ನನು ಏವಂ ಅತಿದೇಶೇನ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರತಿಪದಿಕಾಂತಾಕ್ಷರಪುತಿಲಕ್ಷಣಂ ಅನಿಷ್ಠಂ
ವಾಯತೇ, ತಥಾಪಿ ನ ಕೇವಲಂ ಅತ್ರ ಏವಾಂ ಚರನ್ಮೈಕರೂಪತಾ, ಕಿಂತು ಜರನ್ತರೂ
ಪಾಂತರಮುಪೇತಿ ವಾಗ್ಗು, ತ್ವಗ್ಗು ಇತ್ಯಾದ್ಯನಿಷ್ಠಂ ಕಿಂ ನ ಪ್ರಾದುಷ್ಠ್ಯದಿತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ
ವಾಗಾದೀನಾಂ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನೇ ವಾಕ್. ತ್ವಕ್, ದಿಕ್, ಉಷ್ಣಕ್, ದ್ವಿಪ್, ವಿಶ್, ಹೈತ್,
ಸಮಿತ್, ಕಕುಪ್ ಇತಿ ಕಟಿತಪುತಿರೇವ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕೀತಿ ತಥಾರೂಪವೇವ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ
ವಾಗ್, ತ್ವಗ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಡದಬರುತಿಂತು ನ ತಥೇತಿ ತದ್ರೂಪಂ ನಾತಿದಿಶ್ಯತೇ ಪ್ರಾಚು
ರಣಾನುಯಾಯಿ ಹಿ ವ್ಯವಹಾರ ಇತಿ

ಅಥವಾ ಸು ಇತಿ ನಿರನುಬನ್ಧವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಪ್ತಮಿಬಹುವಚನಮುಚ್ಚೇತೇ ತಸ್ಮಿನ್
ಪರತೋ ಯದ್ರೂಪಂ ತದ್ವದ್ರೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತ ಇತಿ ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಗಡದಬರುತರೂಪೇ
ಶೋಭಿ ಇತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಮಾರೋಚ್ಯಹ—ಸ್ವಂತವತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಂತವದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ
ವಿವರಣಂ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನವದಿತಿ. ಅಥವಾ ಸಪ್ತಮಿಬಹುವಚನವತ್ ಪ್ರಥಮೈಕವಚ
ನವದ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಪ್ತಮಿಬಹುವಚನವದ್ರೂಪಾತಿದೇಶೇ ವಾಚ್ಯ, ತ್ವ
ಹೈ ಇತಿ ಸಮುದಾಯಾತಿದೇಶಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಸುಃ ಅಂತೇ ಯಸ್ಯ ತತ್
ಸ್ವಂತಮಿತಿ ಅತದ್ಗುಣಸಂಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಾಯೇಣ ಕಟಿತಪಾಂತಸ್ಯ ಅವಯವಸ್ಥೈವ
ಅತಿದೇಶೋ ನ ಸಮುದಾಯಸ್ಯೇತಿ.

ಅಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಸಭ್ರಾಜ್, ಜಲಮುಚ್, ಭುಜಬ್ಜಭುಜ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಸಬ್ಜಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಹದಾದೀನಾಂ ನಪಿ || 137 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಹದಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ವಂತ ವತ್ ರೂಪಮತಿದಿಶ್ಯತೇ ಉಗಾಗಮುಶ್ಚ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಜ ವಿಷಯೇ, ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಹತ್, ಮಹತ್ತ್ವ. ಏವಂ ಬೃಹತ್, ಪಾಕ್ಯ, ಅ ವಾಕ್ಯ, ಸಮ್ಯಕ್ಯ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಹಾಂತಂ, ಪ್ರಾಂಚಂ, ಪ್ರ ತ್ಯಂಚಂ.

ಮಹತ್, ಬೃಹತ್, ಪಾಚ್, ಅವಾಚ್, ಪ್ರತ್ಯಚ್, ಉದಚ್, ತಿರ್ಯಚ್, ವಿಷ್ವಚ್, ನೈಚ್, ಅನುಮುದ್ರ್ಯಚ್, ಅದದ್ರ್ಯಚ್, ಅನುಮುಯಚ್, ಅದ ಮುಯಚ್, ಸಧ್ಯಚ್, ಸಮ್ಯಚ್ ಇತಿ ಮಹದಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ

[Mahat and the words grouped with it (for which see above) take the *su* form of the (Sanskrit) first (nominative) case singular, and the augment *u*, in the neuter gender not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಸ್ವಂತವತ್ ಇತ್ಯೇವ. ಅಬಾದಯೋ ವಾಗಾದಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವತ ನ್ತವಸ್ತುವಾಚಕಾ ಇತಿ ಸ್ವತನ್ಮಾ ನಿಯತಲಿಬ್ಜಾಶ್ಚ ಭವಂತಿತಿ ನ ತತ್ರ ವಿಶೇಷಃ. ಮ ಹದಾದಯಸ್ತು ನ ಸ್ವತನ್ಮಾಃ, ಕಿಂತು ವಿಶೇಷವಾಚನಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಾಭ್ಯಯತ್ವಾ ಏವ ಅ ತ ಉಪಸರ್ಪನಲಿಪ್ತಾ ಭವಂತಿ. ತತ್ರ ಯದಾ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಜೇ ವರ್ತಂತೇ ತದೈವ ಸ್ವಂತ ವದತಿದೇಶಃ ಉಗಾಗಮುಶ್ಚ ಸ್ವಾತ್ ಅನ್ಯದಾ ತು ಪಿತ್ವರ್ಗಿಕೋ ಜಸಂತ ರೂಪಾಂತೀಕ ಃವೇ ತ್ಯಾಹ —ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಜ ವಿಷಯೇ ಇತಿ

ಅಕೃತಿತ್ವಾತ್ ಏವಂ ವಿಶೇಷಾಭಿಧೀನಾ ವ್ಯಾಜ್ಞಾನಾಂತಾ ಉಪಸಬ್ಜಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಪೋರ್ವಾ ಸಃ || 138 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿವೃತ್ತಂ ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೇತಿ. ಶಕಾರವಕಾರಯೋಃ ಸಕಾ ರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶಶಿ, ಸಸಿ; ಶಿಶು, ಸಿಸು; ಶಂಕೆ, ಸಂಕೆ; ಶಂಬರ, ಸಂ ಬರ, ಸಂಶಯ, ಸಂಸಯ; ವೇಸ, ವೇಸ, ದೋಷ, ದೋಸ, ರೋಷ, ರೋ ಸ; ದೂಷಣ, ದೂಸಣ, ಅನಿಮಿಷ, ಅನಿಮಿಸ, ಕಷಾಯ, ಕಸಾಯ.

[S' and sh opt onally become s.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಸ್ವರಾಂತಾನಾಂ ವ್ಯಾಜ್ಞಾನಾಂತಾನಾಂ ಚ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅನ್ತಸ್ಯ ವಿಧೀ ಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಮುಕ್ತಾ ಇತಃ ಆದಿಮಧ್ಯವಸಾನರೂಪಂ ವ್ಯಾಸನಮಾಸವಿಷಯ ರೂಪಂ ವ್ಯಾರೋಹಿತರಕೇವಲಪದರೂಪಂ ವಾ ವಿಶೇಷಮನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕೇವಲಂ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ ಗತಾನಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ಆಗಮಾದೇಶಾದರ್ಶನಾನಿ ಉಪದರ್ಶಯನ್ನಪೇಕ್ಷ್ಯಾಹ — ನಿವೃತ್ತಂ

ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಇತಿ. ಇತಃ ಆಕರಂಬಾದಿ¹⁶⁰ ಸೂತ್ರಂ ಯದ್ವ್ಯಕ್ಷ್ಯತೇ ತತ್ ಪೂರ್ವ ಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಉಪಯಸ್ಯ ಕೇವಲಸ್ಯ ವಾ ಪದಸ್ಯ ಅದಾ ಮಧ್ಯೇ ಅವನಾನೇ ವಾ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ. ತತ್ರ ತಾವತ್ ಶಕಾರಪಕಾರಯೋಃ ಖಾಲಸ್ಯವೂರ್ಧಸ್ಯ ಯೋಃ ಉಪ್ಪ್ರಣೋಃ ಸಕಾರೋ ದನ್ತ್ಯ ಉಪ್ಪ್ರಾ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಕಲ್ಪೇನ ಆದಿಶ್ಯತೇ.

ಯದ್ವ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ವ್ಯಸ್ತಾನ್ಯೇವ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾನಿ. ತತ್ತ್ವಭೂಯಿಷ್ಠಂ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ, ನ ತು ಸಮಸ್ತಪ್ರತಿಷೇಧಮನಸೇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ, ಸಸಿಸೇಖರಂ, ಶಶಿಸೇಖರಂ, ಸಸಿಶೇಖರಂ, ಶಶಿಶೇಖರಂ ಇತಿ ಚ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಏಕಸ್ಯ ಏವಂ ಆದೇಶೇ ಅಪರಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವೇತಿ ಕಥಮನಯೋಃ ಸಮಾಸಃ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಕೃತಾದೇಶಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಉತ್ತರೇಣ ಸಮಾಸಃ, ಕಿನ್ತು ಕೃತಸಮಾಸಯೋ ರೇವ ತಯೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಆದೇಶ ಇತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಯತ್ತಿಂಚಿತ್ಪದಸ್ಯ ಏವಂ ಆದೇಶಕರಣೇನೈವ ನಿರ್ವಾಹೇ ಅಸಮಾಸಪ್ರಸಜ್ಯ ಏವ ಉಚ್ಛಿದ್ಯತೇ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸಮಸ್ತಮಪಿ ನಾನೈವ ಏವಂ ನಿರ್ವಾಹ್ಯತೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲೋ ೪ || 139 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಕಾರಸ್ಯ ಳಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ | ಜಲ, ಜಳ; ತಿಲ, ತಿಳ; ಫಲ, ಪಳ, ಕುಲ, ಕುಳ, ಅಲಿ, ಅಳ, ಸಲಿಲ, ಸಳಳ.

[L optionally becomes /]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಅವಿಶೇಷೇಣ ವಿಕಲ್ಪೋಪಗಮನತ್ವಾಃ ಅಯಮೇವ ಷ್ಠಳವ್ಯಪದೇಶಭಾಕ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಡೋ ಬಹುಲಂ || 140 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಡಕಾರಸ್ಯ ಳಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗುಡ, ಗುಳ; ವಿಡಂಗ, ವಿಳಂಗ, ಗಾಡೀ, ಗಾಳ; ನಾಡೀ, ನಾಳ; ಖಡ್ಗ, ಖಳ್ಗ; ಪಾಡ್ಗಣ್ಯ, ಪಾಳ್ಗಣ್ಯ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಕಾಂಡಪಟ, ಮುಂಡನ, ಮುಂಡಿತ, ಮಂಡನ, ಮಂಡಿತ, ಕಡಾರ, ಗಡುಲ.

[D often becomes /]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿಪಾತುರ್ವಿಧ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಂ. ತದಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯನುರೋಧಾವೇನ ಉಪಲಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾತ್-ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತಿ. ತತ್ರ ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ—ಗಾಳಿ, ವಿಳಂಗಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ—ಮೃಡಂ, ಕುಂಡಂ,

ಕಾಂಡಪಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕೃಷಿಬಿದ್ಯಭಾಷಾ-ಬದ್ಧಂ, ಬಿಳ್ಗಂ, ಗುಡಂ, ಗುಳಂ; ಜಡಂ, ಜಳಂ, ಬಿಡಾಲ, ಬಿಳಾಳಂ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪರಿ ಚಿಂತನೀಯಂ

ಅಯಮೇವ ಉಪನ್ಯಾಸದೇಶಭಾಷ್. ಅತ್ರ ಕಿಂಚಿದ್ಬಿಜ್ಯತೇ—ಯದ್ವೈವ ಸಕಲಭಾವಾ ನಾಂ ಏಕಾನೇಕಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ವರ್ಣನಾಮುಪ ತದಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮೇವ. ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋ ಜನವಶಾತ್ ವರ್ಣಾವಿಶೇಷೇ ಳಕಾರೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ. ತದ್ವೈಧಾ : ಇಹ ಕರ್ಣಾಟವಿಷ ಯೇ ಳಕಾರಸತ್ತವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಏಕ ಏವ ; ಸಬ್ಬಹನಯಾರ್ಪಣಯಾ ಭೇದಾಭಾವಾತ್. ವೀರಪೇಣ ತು ವಿಹಿತೋ'ವಿಹಿತಶ್ಚೇತಿ ದ್ವೇಧಾ; ಪರಾಪರವ್ಯವಹಾರನಯಸ್ಯ ಭೇದವಿಷಯತ್ವಾ ತ್. ತತ್ರ ವಿಹಿತಸ್ತೇಧಾ : ಆಗತಃ ಪ್ರತೀತ ಆದಿಷ್ಠಶ್ಚೇತಿ, ಆಗಮಃ, ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಆದೇ ಶ ಇತಿ ವಿಧಾನಸ್ಯ ತ್ರೈವಿದ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್,

ಅಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶ ಉಪದೇಶಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತತ್ರ ಳುಕ್ತ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ¹⁸¹, ಅಡ್ವಾಣಾಚಃ ¹⁸² ಇತ್ಯಾದಿಸೂ ತ್ರೈಯತ್ರ ಳಕಾರ ಅಗಮರೂಪೇಣ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಆಗತಃ. ಯಥಾ : ಬರ್ವ್ವಳ್, ಮೇಲ್ವೇದ್ವಳ್, ಪೆಪೆವಣೆಯಳ್, ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಮೂಡಣಳ್, ಪಡುವಣಳ್, ಬಂದ ಳ್, ಪೋದಳ್, ಇವಳ್, ಅವಳ್, ಕರಿಯಳ್, ಬಿಳಿಯಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಯತ್ರ ತು ಗಳನೇಕ ತ್ವೇ ಸುಪಿ ²⁰², ವಳವಳ್ಳು ¹²⁶, ಕುಳಿಸ್ತು ಚ್ಚೇಲೈ ¹⁸⁵ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಪ್ರತ್ಯ ಯರೂಪೇಣ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಪ್ರತೀತಃ ಯಥಾ : ಘಟಂಗಳ್, ಪಟಂಗಳ್, ನೆಲಗಳ್, ಪೊಲಗ ಳ್, ಮಡಿವಳಂ, ಪಡೆವಳಂ, ಅಡವವಳ್ಳಂ, ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳಂ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ, ಜಾ ದಾಳಿ, ಮಾತಾಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ, ಆಟಂಗುಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ವೈವ ಅತ್ರ ಳಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯ ನ ಪ್ರತ್ಯಯತಯಾ ವಿಧಿಃ ತಥಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಯವತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವ್ಯಪದೇಶ ಇತಿ. ಯ ತ್ರ ಪುನಃ ಲೋಳಃ ¹³⁹, ಡೋ ಬಹುಲಂ ¹¹⁰ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಆದೇಶರೂಪೇಣ ವಿಧೀ ಯತೇ ಸ ಆದಿಷ್ಠಃ ಸ ಚ ದ್ವೇಧಾ : ಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧೋ ನಿಪಾತಸಿದ್ಧಶ್ಚೇತಿ ತತ್ರ ಆದ್ಯ ಸ್ತು ಉಕ್ತ ಸೂತ್ರೈರೇವ ಲಕ್ಷಿತಃ. ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಕರಂಬಾದಿ ¹⁶⁰ ಸೂತ್ರೇಣ ನಿಪಾತಿತಃ. ಯಥಾ : ನಾಳಿ, ಗಾಳಿ, ವಿಳಂಗಂ, ಪಳಿಕು, ದಾಳಿಂಬಂ, ಕುಂಬಳಂ, ಪಟುಹತ್ತಂ, ಮೆಟ ಸು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಏವಂ ತ್ರಿವಿಧೇಷು ವಿಹಿತವಿಕಲ್ಪೇಷು ಯಸ್ತು ಆಗತಃ ಪ್ರತೀತೋ ವಾ ಳಕಾರಃ, ಸ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ಆರಾತೀಯಮಹಾಕವಿಃ ಕುಳ ಇತ್ಯೇವ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯತಿ. ನಾತ್ರ ವ್ಯಪದೇಶಾಂತರಂ. ಯಥಾ ಪ್ರಾಗ್ಬುದಾಹೃತ ಏವ. ಯಸ್ತು ಲಕ್ಷಣತೋ ನಿಪಾತನಾದ್ಯಾ ಆದಿಷ್ಠಃ ಸ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ : ಕ್ಷಳೋ ಉಃ ಕುಳಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗತಲಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಯ ಆದಿಷ್ಠಃ ಸ ಕ್ಷಳ ಏವ. ನಾತ್ರ ವ್ಯಪದೇಶಾಂತರಂ ಯಥಾ. ಬಳಂ, ತಿಳಂ, ಮಳಂ, ಜಳಜಂ, ಕಮಳಂ, ಮರಾಳಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಸ್ತು ಡಕಾರಾದೀನಾಂ ಸ್ಥಾನೇ ಆದಿಷ್ಠಃ ಸ ಪ್ರಾಯೇಣ ಉಃ. ಕೃಚಿತ್ ಕುಳಶ್ಚ ಭವತಿ. ಸ್ಥಾನೀ ಚ ಅತ್ರ ಪ್ರಾಯೇಣ ಡಕಾರಃ. ಟ ರ ತ ರೇಫಕ್ಷಳಾ ಶ್ಚ ಕೃಚಿತ್ ಸ್ಥಾನಿನೋ ಭವನ್ತಿ. ತತ್ರ ಟ ರ ತ ರೇಫಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗತಾ ಏವ ನ ಭಾಷಾಶಬ್ದಗತಾಃ. ಕ್ಷಳಸ್ತು ಕಾರ್ಣಾಟಕ ಏವ, ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತದಭಾವಾತ್. ಡಕಾರಸ್ತು ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಭಯಗತೋ'ಪಿ ಸ್ಥಾನೀ ಭವತಿ. ತತ್ರ ದಾಡಿನಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಡಕಾರಸ್ಯ,

ಸ್ಥಟಕಾದಿವೃತ್ತಿರಿಕ್ತ ಟಕಾರಸ್ಯ, ಠಕಾರತಕಾರರೇಫಾಣಾಂ ಕ್ಷಳಸ್ಯ ಚ ಸ್ಥಾನೇಷು ಆದಿಪ್ರೋ
ಱಱ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ. ಡಕಾರಸ್ಯ ತಾವತ್ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಯಥಾ-ನಾಡಿ, ನಾಱ; ಗೌಡಿ, ಗೌಱ, ಗೌಱಿ,
ವೀಡಾ, ವೀಡಿ, ಈಡಿ, ಈಡಿ, ಚೂಡಿ, ಚೂಡಿ, ಕೀಡಿ, ಕೇಡಿ, ಖಡ್ಗಂ, ಖಡ್ಗಂ,
ಪಾಡುಣ್ಯಂ, ಪಾಡುಣ್ಯಂ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಭಾಷಾಯಾಂ ಯಥಾ-ಕಾಡ್ತಿ ಚ್ಚ, ಮಾಡ್ತಿ ಚ್ಚ, ಕೋ
ಡ್ತಿ, ಎರಡುಡಿ ಇತ್ಯಾದಿ, ಉಡೋದೋರಣಂ² ಇತ್ಯನೇನ ಡಕಾರಸ್ಯ ಆದಿಪ್ರ
ತ್ಯಾತ್. ಟಕಾರಸ್ಯ ಯಥಾ-ಫಟಕಾ, ಗಡಿಗೆ, ಘೋಟಕಾ, ಗೋಱಿಗೆ ವರ್ವಟಂ, ಉವಟಂ,
ವರಾಟಂ, ವರಾಟಂ, ಧಾಟಿ, ದಾಟಿ, ಪಾಟಿ, ಪಾಟಿ, ಲಾಟಂ, ಲಾಟಂ; ಘೋಟಾರೂಢಂ,
ಘೋಟಾಯಂ, ಆಕ್ಷೋಟಂ, ಆಕ್ಷೋಟಂ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಠಕಾರಸ್ಯ ಯಥಾ-ಪೀಠಕಾ, ಪೀ
ಠಿಗೆ, ಮಂಕಾ, ಮಣಿಗೆ, ಮಾಠರಂ, ಮಾಠಲಂ, ಪಾಠಿನಂ, ಪಾಠಿಲ್, ಇತ್ಯಾದಿ ತಕಾ
ರಸ್ಯ ಯಥಾ - ಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ, ಪಟಿಹತ್ತಂ; ಪ್ರತಿವಾದುಕಾ, ಪಟಿವಾವುಗೆ, ಅತಿವಾತಂ, ಅಱಿ
ವಾದಂ; ಇತ್ಯಾದಿ. ರೇಫಸ್ಯ ಯಥಾ-ಝಲ್ಲರಿ, ಝಲ್ಲರಿ, ಮರಿಚಂ, ಮೇಱು, ವಾಗುರಾ,
ಬಾಗುಱ; ಭೃಕ್ಷಾರಿ, ಬಿಂಗಡಿ; ಅಕ್ಷಾರಂ, ಇಂಗಣಂ, ಕೂರಂ, ಕೂಱ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ಷಳ
ಸ್ಯ ಯಥಾ-ವೃಣಿ, ವೃಣಿಲ್, ಕಳವಂ, ಕಳವೆ, ಅರ್ಗಲಂ, ಅಗುಱ; ಮಾನ್ಯಾಳಿ,
ಮನ್ನಿ; ನಾಹ್ಯಾಳಿ, ವೈಹಡಿ, ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ವಪಿ ಅತ್ರ ಕ್ಷಳಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನೋಕ್ತಂ, ತಥಾಪಿ ಕರಂಬಾದಿ¹⁶⁰ ಸೂ
ತ್ರೇಣ ಅರ್ಗಲಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಗುಣೀತ್ಯಾದಿಸಿಪಾತನಮುಕ್ತವಾ ತತ್ಸಂಧಿತ್ವಂ ಉನ್ನೀ
ಯತೇ.

ನನು ಅರ್ಗಲಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಮಧ್ಯಮಿಣ್ಣೇ ರೇಫಸ್ಯ ಅದರ್ಶನಂ ಅಕಾರಸ್ಯ ಉಕಾರಃ ಚ
ರಮುಖಿಣ್ಣೇ ಲಕಾರಸ್ಯ ಲಕಾರಃ ಅಕಾರಸ್ಯ ಇಕಾರಶ್ಚ ನಿಪಾತ್ಯತ ಇತಿ ತತ್ರ ಕ್ಷಳಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾ
ತ್ ಕಥಂ ತತ್ಸಂಧಿತ್ವೋನ್ಮಯನಂ ಇತಿಚೇನ್ನ ಲಕಾರಸ್ಯ ಲೋ ಳಃ¹⁶¹ ಇತಿ ಪ್ರವೇಶ್ಯ
ವ ಳತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಅನೇನ ನಿಪಾತನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ಲಕ್ಷಣೇನ ಅಸಿದ್ಧಾನೇವ ಹಿ
ನಿಪಾತನಂ ಅರ್ಥವದಿತಿ

ನ ಚ ಳತ್ವಸ್ಯ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಿದ್ಧಾ ಮಪಿ ಅನ್ಯತ್ ಅನೇನ ನಿಪಾತ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥವದೇವೇತಿ
ವಾಚ್ಯಂ. ತಥಾ ಸತಿ ನ ಏವ ಲಕಾರಃ ಕ್ಷಳಃ ಸಮ್ಪನ್ನ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಿ ಮೇವ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ.

ನ ಚ ಅಸ್ಯ ಕ್ಷಳತ್ವೇಽಪಿ ನ ತತ್ಸಂಧಿ ನೇ ಕಿಂಚಿತ್ ಆದಿಶ್ಯತ ಇತಿ ಕಥಂ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಇತಿ
ವಾಚ್ಯಂ. ಕ್ಷಳಸ್ಯ ಸತೋವಸ್ಥಾನೇ ತತ್ಪ್ರಕಾರವರ್ಣನಾಂ ಯಥಾವಸ್ಥಾನನೈಯತ್ಯೇ
ನ ವಿಕೃತಿಭಾವಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್ ತಥಾ ಚ ಅರ್ಗಲಮಿತ್ಯೇವ ಶ್ರೂಯೇತ ನ ಅಗುಱ ಇ
ತಿ. ಅತೋ ವರ್ಣಾನುರೇ ವಿಕೃತಿಮಿಚ್ಛತಾ ಕ್ಷಳಸ್ಯಾಪಿ ಲಕಾರ ಆದೇಶ್ಯವ್ಯಃ ನ ಏವಾ
ತ್ರ ಱಱ ಉಚ್ಯತೇ. ಏವಂ ಪುಟಿಲ್, ಕಳವೆ ಇತ್ಯಾದಿವಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ. ತದುಕ್ತಂ ಕೇಶ
ವೇನಾಪಿ —

ಕಂ || ಕೃತಿಮಾರ್ಗದೊಳುಂಟು ಟಕಾ |

ರತಕಾರರಕಾರರೇಫದೇಗಂ ಬಡುಳಿ ||

ಸ್ಥಿತಿಯಿಂ ಕ್ಷಳಕಮವಭಂ |

³ ಶತೆಯಿಂ ಸುಕವೀಂದ್ರರಿಂದೆ ⁴ ಱಱಮಾದೇಶಂ ||

ಇತಿ.

¹ ಧಾಟಿ. ² ವೈಯಾಟಿ ³ ಶತಯೋಳ್ ⁴ ಱಱಮಾದೇಶಂ.

ದಾಡಿನುಸ್ಸು ಟಕಾದ್ವ್ಯೋಃ ಡಕಾರಬಕಾರಯೋಃ ಅದಿಷ್ಟೋಽಪಿ ಕುಳ ಏವ. ಯಥಾ—
ದಾಳಿಂಬಂ, ಕುಂಬಳಂ, ಗೊಳಂ, ಗುಳಂ, ಝಂಗಳಿ, ವಿಳಂಗಂ, ಪಳಿಕು, ಪೇಳಿಗೆ, 1 ವೀಳಿ
ಯಂ, ಗುಳಿಗೆ, ವರಾಳಂ, ರಗಳಿ, ಪೋಳಿಗೆ, ಲಂಪಳಿಕೆ ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ —

ಕಂ || ಪಳಿಕಂ ಮುತ್ತುಂ ಬಿದಿ ಕುಂ |

ಬಳಬಿತ್ತಿ ನತೆಹದ ಕೊಡುದು ಸೇರಿಸಲಧರಂ ||

ಪೊಳೆಯಲ್ ದಾಡಿನುಬೀಜಂ |

ಗಳ ತೆಹದಿಂ - ಮೆಚ್ಚಿದುವವಳ ಮೊನೆಕೆಂಬಳ್ಳಳ್ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪ್ರಾಸಘೋಷಕಾರಚತುಷ್ಟಯೇ ಪ್ರಥಮಃ ಟಕಾರಾದಿಷ್ಟೋ ದ್ವಿತೀಯೋ ಡಕಾ
ರಾದಿಷ್ಟಃ ತಾವುಭಾವಪಿ ಕುಳಾವೇನ ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಾದ್ಧಿಕಕುಳಾಭ್ಯಾಂ ಇತರಾಭ್ಯಾಂ ಸಪ
ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನೇ ಮಾನ್ಯಯುಷ್ಣೀಯಾತಾಮಿತಿ. ಏವಂ ವಿಹಿತವಿಭಾಗಃ.

ಅವಿಹಿತಸ್ತು ನಿಸರ್ಗಗದ್ಧೋ ವು ಧ್ವತ್ವತ್ತಿಮನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಅನಾದಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿ,
ದ್ಧ್ಯಾ ಧಾತ್ವವಯಕ್ತೋ ನಾಮಾವಯಕ್ತೋ ವಾ ಯೋ ಳಕಾರಃ ಸ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಪದಿಷ್ಟಃ—
ಜಃ ಕುಳಶ್ಚೇತಿ ನಾತ್ರ ಕ್ಷಳಃ ತಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವನಿಯಮಾತ್ ತತ್ರ ಕುಣ್ಯಾದಿಧಾತ್ವವ
ಯಕ್ತೋವಗಣಯಾದಿನಾಮಾವಯಕ್ತೋ ಯೋ ಳಕಾರಃ ಸ ಜಃ ಉಚ್ಯತೇ. ಅತಿರಿಕ್ತಃ,
ಸರ್ವೋ ಧಾತುಗತೋ ನಾಮಗತೋ ವಾ ಕುಳ ಇತಿ ಅತ್ರ ಕುಣ್ಯಾದಿಗಣೋ ಧಾತು
ಪ್ರಕರಣೇ ಪ್ರದರ್ಶಿತ ಇತಿ ತತ್ರೈವ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಅನಗಣಯಾದಿಗಣಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ. ಯಥಾ—ಅನಗಣಯ, ಅಣಾಣಗ, ಬೋಣ
ತರ, ದಂಡುಣಗ, ಜೇಕ್ಕೋಣವಿ, ಡಣವುಣ, ಉಣಕಣ, ಕಣಕುಣ, ರಾಣಕಣ,
ಬಣನಣ, ಪಣಯಿಗಿ, 3 ತೋಣರಿಕಲ್, ಅದವಣಲ್, ತುಣಕಲ್, ಗಣಕಲ್, ಉಣಕಲ್,
ಮೋಣಕಾಲ್, 2 ಣಯಂ, ಬಣಕಂ, ಬಣಕ್ಕಂ, ಗಣಪ, ಕೇಣವ, ಪೇಣವ, ಉಣಲ,
ಪಣಗ, ಪಣಹ, ಬಣುಕ್, 4 ದಲ್ಲಣ, ಅಲ್ಲಣ, ನೊಲ್ಲಣ, ಅಲ್ಲಜ, ಕೊಲ್ಲಣ, ತೊ
ಲ್ಲಣ, ಧಟ್ಟಣ, ಮುಂಮಣ, ಮಣ್ಣುಣ, ಚಪ್ಪಣ, ಪುಚ್ಚಣ, ಸೊಂಪುಣ,
ಪೊಂಪುಣ, ಜಲ್ಲಣ, ಮಲ್ಲಣ, ಕೊಲ್ಲಣ, ಉಂಬಣ, ಬೆಂಬಣ, ಕಂಬಣ, ಅಗುಣ,
ಕೊಣವಿ, ಉಣಗು, ಬೇಣಗು, ನೊಣಗು, ಪಣಕು, ಪೊಣ್ಣು, ಪಣಪು, ಪುಣಪು, ಎಣದ,
ಪಣದು, ಗೇಣದು, ಗೊಣದು, ಸೇಣದು, ಎಣವು, ಸೇವು, ಪೇವು, ನೊಣವು, 5 ಪೊಲ್ಲಣ,
ಅಲ್ಲಣ, ಎಲ್ಲಣ, ಬಣಕೆ, ಎಣಕ್ಕೆ, ಕಣಲೆ, ಬಲ್ಲಲೆ, ಜಾಣಗಿ, ಜೋಣಗಿ,
ಸಾಣಗಿ, ಏಣಗಿ, ಈಸುನ್, ಬಾಸುನ್, ತಿಪ್ಪುನ್, ತುಪ್ಪುನ್, ಇಕ್ಕುನ್, ಪೊಕ್ಕುನ್,
ಕಾಂಕುನ್, ನೆಗಪ್, ಮುಗುನ್, ನೆನುನ್, ತೆನುನ್, ಎಸನ್, ತಮಪ್, ಪಸನ್, ತು
ಣಲ್, ತಣಲ್ ಮಣಲ್, ಕಣಲ್, ಕೊಣಲ್, ಪೊಣಲ್, ಯಿಣಲ್, 6 ಬೇಣಲ್, ನೊಣಲ್, ನಾಣ
ಲ್, ಪೋಣಲ್, ಬೂಣ, ಬೋಣ, ನಾಣ, ಕೊಣ, ಗುಣ, ಮೊಣ, ಕುಣ, ತಣ, ಮುಣ್ಣು,
ಎಣ್ಣು, ಬಣ್ಣು, ಎಣ್ಣು, ಪೊಣ್ಣು, ಗಿಣ, ಅಣ, ಉಣ, ಎಣ, ಪಣಿ, ತಣಿ, ಚಣಿ,
7 ಕುಣಿ, ಸುಣಿ, ಇಣಿ, ಅಣಿ, ಪಾಣಿ, ಕೇಣಿ, ನಾಣಿ, ಮೂಣಿ, ಬೋಣಿ, ಪುಣ್ಣಿ,
ಮಣಿ, ಅಣ್ಣಿ, ಪಣ್ಣಿ, ಮುಣ್ಣಿ, ಕಣ್ಣಿ, ತೊಣ್ಣು ಎಣ್ಣು, ಪೊಣ್ಣು, ಉಣ್ಣು, ಬಿಣ್ಣು,
ತೋಣ್ಣು, ಏಣ್ಣು, ಪೋಣ್ಣು, ತಾಣ್ಣು, ಕಾಣ್ಣು, ಪುಣ್ಣು, ಜಿಣಿ, ಎಣಿ, ಮೆಣಿ,

1 ವೀಳಿಗೆ. 2 ಮೆಚ್ಚುವು 3 ತೋಣರಿಕಲ್ 4 ದಲ್ಲಣ. 5 ಪೊಲ್ಲಣ. 6 ಬೇಣಲ್.

ಮುಖಿ, ಮೊಖಿ, ತುಖಿ, ತೊಖಿ, ಕೆಖಿ, ಬೊಖಿ, ¹ ಜೆಖಿ, ಕುಖಿ, ಬುಖಿ, ಆಖಿ, ಅಖಿ, ಅಖಿ, ಬಿಖಿ, ಕುಖಿ, ಎಖಿ, ಪಾಖ, ಪೇಖ, ತೋಖ, ಗೋಖ, ಚಾಖ ಬಾಖ, ತಾಖ, ಕೀಖ, ಗೀಖ, ಬೀಖ, ಸೂಖ ಇತಿ ಅವಗಡಿಯಾದಯಃ.

ಘುಲನೆ, ಪುಲನೆ, ಘುಲಮ್ತನೆ, ಧುಲಮ್ತನೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಮಹಾಪ್ರಾಣವದನು ಕರಣಗತಾ ನಿತ್ಯಜಃ; ಚಳಲನೆ, ಕಿಳಲನೆ, ಗಳಗಲನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ'ಲ್ಪ ಪ್ರಾಣವದನು ಕರಣಗತಾ ವಿಕಲ್ಪಿತಜಃ; ಪಕ್ಷೇ ತು ಕಳಾಃ. ಇತೋತಿಕ್ತಾಃ ಓ ಕುಳಿ, ಸೂಕುಳಿ, ಈಳಿಗೆ, ² ಮಾಳಿಗೆ, ತಳಿಗೆ, ಅಳಿಯ, ಮೇಳ, ಜೋಳ, ಪುಳಿ, ಕಳಿ ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಗತಾಃ, ಬಳಿ, ನಳಿ, ಮುಳಿ, ತಿಳಿ, ಬೇಳ, ನೀಳ, ತೋಳ, ಕೇಳ, ಉರುಳ, ಸುರುಳ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಧಾತುಗತಾಶ್ಚ ನಿಸರ್ಗಸಿದ್ಧಾ ಳಕಾರಾಃ ಕುಳವ್ಯಪದೇಶಭಾಜಃ.

ಇತಿ ಅವಿಹಿತವಿಭಾಗಃ.

ಏವಂ ವಿಹಿತಾವಿಹಿತವಿಭಾಗೇನ ಜಞಕುಳಪ್ರಳವಿಭಾಗೋ ವಿಚ್ಛೇದಯಃ. ಅತ್ರ ಆಯಂ ³ ನಿಷ್ಕರ್ಷಃ. ಲಕಾರಸ್ಥಾನಿಕಾಃ ಪ್ರಳಾಃ; ಅದಾಡಿದಮಸ್ವ ಟಕಾದ್ಯನ್ಯಸ್ಥಾನಿಕಾ ಗಣಪ ರಿಪರಿತಾಶ್ಚ ಜಞಾಃ; ಶೇಷಾಃ ಸರ್ವೇ ಕುಳಾ ಇತಿ.

ಯದ್ವೈವ ಆಯಂ ವಿಭಾಗಃ ಶಬ್ದಸಿದ್ಧ್ಯನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ ವ್ಯಾಕರಣವಿಷಯೋ ನ ಭವ ತೀತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ನೋಪದಿಷ್ಟ ಇತಿ ವೃತ್ತಿಕ್ರತಾಪಿ ನೋಪದರ್ಶಿತಃ, ತಥಾಪಿ ಕವಿತಾವಿಷಯೇ ಪ್ರಾಸಾದಿಘ ಉಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಮಯಾ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಪಂಚ್ಯತಃ. ಕಂದವೃತ್ತಾದಿಚ್ಛ ನೋನಿಬಂಧಪ್ರಬಂಧೇಷು ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನೇ ಯಃ ಪ್ರಧಮಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸ ಏವ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಆರಾತ್ರೀಯಮಹಾಕವೀನಾಂ ಸಮ್ಯದಾಯಃ ತಥಾ ಚ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಾಃ. ಜಞಸ್ಯ ತಾಪತ್—

ಕಂ || ⁴ ದಾಙಯೋಳರಿಗಳನಳಱಿಸಿ |

ಪಾಙಯೋಳವಡಿಸಿ ನೆಲನನಱನಂಕಜುವಾ ||

ಕೇಙಯೋಳ ನಲಿದು ತನ್ನಯೆ |

ಪೀಙಗೆಯಂ ನೆಹಿಯೆ ನಿಱಿಸಿದಂ ಧರಣೀಶಂ ||

ತಥಾ ಕುಳಸ್ಯ—

ಕಂ || ತಿಳಿವೆಳಗಿನ ತೆಳ್ಳೆಳಗಿನ |

ಬಳಿವೆಳಗಿನ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿನೊಳ್ಳಿಗಳಿನ ⁵ ಬೆಳೆ ||

ವೆಳಗಿನ ಬೆಳಸಿನ ಸಿರಿಯನೆ |

ತೋಳತೋಳತೋಳಗಿದುದು ಮೂರ್ತಿ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ ||

ತಥಾ ಪ್ರಳಸ್ಯ—

ಕಂ || ಚಳದಳಕಂ ಹಪ್ಪೋಗ್ಗತ್ತ |

ಪುಳಕಂ ನಖಮುಖವಿದಾರಿತ್ತೋಗ್ರೇಭೃತಿರಃ ||

ಫಳಕಂ ಮೃಗತಿಳಕಂ ಪಿಂ |

ಗಳಕಂ ಪೋಗೊಂದು ಕಳಿಪಿದಂ ದಮನಕನಂ ||

ಇತಿ.

ಇದಂ ಚ ಏಕೇನೈವ ಳ ಕಾರಣ ನಿರ್ವಹಣೀಯಮಿತಿ ನಿರ್ವಾಹಲಕ್ಷಣಗುಣವಿವಕ್ಷಾ
ಯಾಮೇವೇತಿ ಲಕ್ಷಣೀಯಂ ತದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ನೈನಂ ನಿಯಮಃ, ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಭಿ
ರ್ವಾ ಕಧನೇ'ಪಿ ಶ್ರುತಿವೈಗುಣ್ಯಭಾವೇನ ದೋಷಾಭಾವಾತ್ ತದೈವ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಹಿ
ಮಹತಾಂ ಪ್ರಯೋಗಾಃ. ತತ್ರ ಐಹಿಕುಳಯೋರ್ಯಥಾ—

ಕಂ || ದೊವುಟವಾಹಡಿ ಸೆಜೆಯದ |

ವಟಲಟಲೆಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮುಂಚಲುಲಂಚಂ ||

ಕಳವು ಪಿಮುಣ ಪಸವು ಬಿಹಂ |

ಪಟುವಟುವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುಮಿಲ್ಲಾನಾಡೊಳ್ || ಇತಿ

ಐಹಿಕುಳಯೋರ್ಯಥಾ—

ಕಂ || ವಿಗ್ರಹಿಯೆನೆಹಗಲ್ ಕಣ್ಣಿಳ್ |

ಪಾಟುಲೋಣರಂತೆ ಪೊಳೆಯೆ ನಬದೊಳ್ ಭಯದಿಂ ||

ದಾಳಿಯನಪ್ಪುವ ನಧು ಭೂ |

ಪಾಳಕನೊಳ್ ಮಾಡಿದಳ್ ಎರಸುತ್ತಕ್ಕತಿಯಂ || ಇತಿ.

ಕುಳಕ್ಷುಳಯೋರ್ಯಥಾ—

ಕಂ || ತೊಳಗುವ ನಧದೊಳ್ ಪಿತ್ತಾ |

ವಿಳದೃಷ್ಟಿಗವಿದ್ಯಮಾನಮೇಚಕರುಚಿಯೊಂ ||

ದೊಳಗಿ ಮಿಗೆ ತೋರ್ಪ್ಪ ತೊದಿಂ |

ಬಿಳಂಗೆ ಪೊಲನಲ್ತೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ಲ್ಲದ ದೋಷಂ || ಇತಿ.

• ತ್ರಯಾಣಾಂ ಯಥಾ—

ಕಂ || 1 ತಳಧಳಪ ಪದಾರ್ಥಮನೇಂ |

ಗಳ ಕಾಣ್ಪನೆ ದೋಷದೃಷ್ಟಿ ದುಮ್ಮತ್ತಿ ಗಡದೇಂ ||

ತಿಳವನೆ ಗುಣಸಂತತಿಯಂ |

ಬಿಳಂಗೆಡೆಂತುಂ ರಸಂಗಳೊಳ್ ಪೊರೆದಪನೇ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಐಹಾದೀನಾಂ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದೇ'ಪಿ ಶ್ರುತ್ಯಾನುಗುಣ್ಯಮಸ್ತಿತಿ ಪ್ರಾಸಕ್ತರ
ಣಮಿತಿ.

ಲಕಾರಳಕಾರಯೋಃ ರೇಫಽಕಾರಯೋಶ್ಚ ಪ್ರಾಸನಿಯಮೋ ಯದ್ಯಪಿ ದರ್ಪಣಕೃ
ತಾ ನೈವೇದಿ. ಯಥಾ—

ಕಂ || ಅತಿಪೀಡನದಿಂ ರೇಫಾ |

ಶ್ರುತಮಾದ ಉಕಾರಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾ ||

ಶ್ರುತಮಾದ ಉಣನುಮಂಗೀ |

ಕೃತಪದಲತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮನೆ ಸಲ್ಲದ ಕುಳನುಂ ||

ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸ |

ಉವು ಸಂದುಂ ವ್ರಾಸವಡೆಗೆ ಸಲ್ಲವು ಯಮಕ ||

ವ್ಯವಹೃತಿಗಾಗವು ದೇಶೀ |

ಯವೆನಿಪುವಾ ಹ್ರಸ್ವಮೆನಿಸಿದೇಽಸಹಿತಂ || ಇತಿ,

ತದ್ವೈವ ದೂಷ್ಯತಯಾ ಉದಾಹಾರಿ ಚ ; ಯಥಾ—

ಕಂ || ನೆಲನಂ ಪುಗೆ ಪಗೆ ಘಣಿಯು ಪು |

ಲೊಳಪೊಕ್ಕಳಱುಸಿದನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೂಷ್ಯಂ || ಇತಿ,

ಕಂ " ಧುರದೂಳ ಪಱುಮಱುಯಾಡುವ |

ತೆಹದಿಂದುಹದಿಹಂವನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೂಷ್ಯಂ || ಇತಿ ಚ.

ತಥಾಪಿ ಆರಾತೀಯಾಸ್ತು ಪ್ರಾಯುಜ್ಜಾತ್ಯೈವ. ಯಥಾ—

ವೃ || ಓಲಗಸಾಲೆ ಪೂಗಿಡುಗಳೋಳಿಗೆ ಜೇವಣಸಾಲೆ ಮತ್ತೆ ಭೃಂ |

ಗಾಳಿಗೆ ¹ ಜನ್ಮಶಾಲೆ ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಸಾರಭಸ್ತು ಶಾಲೆ ತಂ ||

ಗಾಳಿಗೆ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆ ಕುಸುಮಾಪಚಯಪ್ರಚರತ್ಪುರಾಂಗನಾ |

ಲೋಲಕಬಾಹ್ಲಲಕ್ಷ್ಮಿಗನಲೊಪ್ಪುವುನಲ್ಲಿಯ ಪುಷ್ಪವಾಟಿಗಳ್ || ಇತಿ

ತಥಾ—

ವೃ || ಅಲರ್ಗಣೆ ತುಂಬಿದಂಬುಜದ ಮೊಗ್ಗಯ ಮೂಡಿಗೆ ನೀಳ್ವ ಕೇತಕೀ |

ದಳದಲಗಾಮುದೊಳ್ಳೆರಿ ಕಯ್ಯೋಡೆ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ ತದಗ್ರದೊಳ್ ||

ಮಿಳಿರ್ವ ತಮಾಲಪಲ್ಲವದ ಚಾಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟಮೊಪ್ಪೆ ಬಂ |

² ದಲೆದಿಸುವಂ ಬನಂಬಿಡಿದು ಪಾಂಛರನಾಪರಿಪಂಧಿ ಮನ್ಮಥಂ || ಇತಿ ಚ.

ತಥಾ—

ವೃ || ಮುಣಿಗೆಂದುಂ ಕೋಡದುಗ್ರಾತವಕೆ ಸೆಡೆಸುದುಧೈದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಳ್ಳದೋರಂ |

ತೊಲವಿಂ ಸವ್ಯುಕ್ತ ಪೋಮಾಗ್ಗದೊಳೊದವಿವವಂಕ್ಷಯಶ್ರೀ ಕರಂ ಕ "

ಯೊಳಗಪ್ಪಳ್ ತಪ್ಪದೆಂದುವ್ವರ್ಗನುವಿಸುವಂತಾವಗಂ ತೋಱುವೀ ನಿ |

ಕ್ಷಲಮೂರ್ತಿಶ್ರೀಯ ಸಾಮತ್ಯಮನಜಿಮರುಳರ್ ಬಿಲ್ಲರೇ ಗುವ್ವು

ಟೀಶಾ|| ಇತಿ

ತಥಾ—

ವೃ " ತಿಳಿಗೊಳನೆಂಬ ಮಂದಿರದೊಳೆಂಬುಜಶೈಶವಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸಾ |

ದ್ವಲಗುವ ವೀಚಿ ತೂಗಿ ಸಲೆ ನಿಧಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ಚಂಚರಿಕಸಂ ||

ಕಾಳರವದಹ್ನಿ ಯಿಂದ ನಳಿನೀರಜದೊಳ್ ಪೊರಳುತ್ತೆ ಕರ್ಣಿಕಾ|

ದಳನಯನೋದಕಂ ತುಳುಕೆ ಬಂದುದು ಬಾಲಕನಂತೆ ಮಾರುತಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ ರೇಫಟಿಕಾರಯೋಕ್ತ—

ಕಂ || ತೆರೆದುಗುವ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಿ |

ನೆಹಂಕೆಗಳ್ ನಾಂದು ಮಗುಣಿ ವಿರಹಾನಲನಿಂ "

ನೆಹಿ ಬೇಹಿಪು ಪಾಹಿ ಪಡುನೇ |

ಸಹೋಳಿದ್ದೊದಗಲ್ಲು ಚಕ್ರವಾಕದ್ವಂದ್ವಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಏಷಾಂ ಅಯಮಾಶಯಃ—ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನೇ ಶ್ರುತ್ಯಾನುಗುಣ್ಯಾಯ ಸ ಮನಃಪಿಣ್ಣ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ; ತಥಾಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಪ್ರಾಸಸ್ಥಲೇ ಅತ್ಯಂತಂ ಶ್ರುತಿವೈಗುಣ್ಯೇ ಸ್ಥಾನಾದಿಭೇದೇಽಪಿ ಏಕತ್ರ ರೇಫಯುಕ್ತೋಽನ್ಯತ್ರ ಋಯುಕ್ತೋ ಮಹಾ ಕವಿಭಿಃ ನಿಶ್ಚಿಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ಯಥಾ—

ಕಂ || ಬಹ್ಕುಡಿತೆನಿಗ್ಗೆ ಪಟಿವ |

ಟೈಕ್ಕೈಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಮುಟಿಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇ ||

ವಕ್ಕ್ಳೊಡೆಯಮ್ಮೊಟ್ಟು |

ನೀಚ್ಚರಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ 1 ದೊರೆಯ ಬೋಹಿ ಮರೊಳರೇ || ಇತಿ.

ತಥಾ—

ವೃ || ಬಟ್ಟುದು ಬಳ್ಳವಾಡಿ 2 ಸಲೆ ನಂಬಿದ ದಾರುಹತಂ ಜಿನೇಂದ್ರನಂ |
ತಿರ್ದ್ವ ಮಹಾನುಭಾವರ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ತಥಾ—

ಕಂ || ಬಿಣ್ಣ ಕರನಾಗಿ ಪಿರಿದುಂ |

ಸಿಣ್ಣರ ಸೊಳೆಯರ ಸಂಗದಿಪ್ಪುದು ಭೂದೇ ||

ವರ್ಗಿದು ತಕ್ಕುದೆ ನಿಜನಿಜ |

ಮಾರ್ಗದೊಳೆರವೇಟ್ಟು ದಾವನುಂ ದ್ವಿಜತಿಲಕಾ " ಇತಿ

ಕಂ || ಚುಚ್ಚಿದವೊಲೆ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಕಿ |

ಮುಟ್ಟಿದ ತಳೆರಂತೆ ನೊಂದು ಗುಣನಂದಿ " ಇತ್ಯಾದಿ.

ನೈವಂ ರೇಫಃಕಾರಾದೌ ವೈಗುಣ್ಯಮಸ್ತಿ ಸ್ಥಾನಾದೇಃ ಸಾದೃಶ್ಯಾದಿತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಾಸಭೇದಾಃ 3 ಶಾಸ್ತ್ರೋಪನತಸಮೀಪಗತಾದಿಭೇದಾತ್ ದಶಧಾ, ತೇ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತುರಗ್ಗಮಯೂರಾಽಭೇದಾತ್ ದಶಧಾ ಇತಿ ಆಹತ್ಯ ಶತಂ ಭೇದಾಃ ಸಮ್ಯವನ್ತಿ; ತತ್ಸರ್ವಂ ಅಲಕ್ಷಾರಿಕಾಣಾಮೇವ ವಿಷಯೋ ನ ವೈಯಾಕರಣಾ ನಾಂ ಇತ್ಯಪರಮೃತೇ

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋ ಜಃ || 111 ||

ವೈ ತ್ವಿಃ || ಬಹುಲಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಯಕಾರಸ್ಯ ಜಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯಾಗ, ಜಾಗ; ಯೋಗಿ, ಜೋಗಿ; ಯುದ್ಧ, ಜುದ್ಧ; ಯಾವಕ, ಜಾವಕ; ದುರ್ಯೋಧನ, ದುಜೋಧನ; ಯವೆ, ಜವೆ.

[Y often becomes /]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಮು, ಭಯ, ಜಯ, ನ್ಯಾಯ, ವ್ರಾಯ ಇತ್ಯಾದೌ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್
ಜಕಾರೋ ನ ಭವತಿ ಅತ್ರ ಸ್ವಾರ್ವತ್ಯ ಉತ್ತರತ್ಯ ವಾ ಸರ್ವತ್ಯ¹ ವರ್ಣಾಂತರೇ ಕಾ
ರ್ಯಂ ಉಕ್ತಾತ್ ಪಕ್ಷ್ಯಮಾಸಾದ್ಯಾ ಅವಗನ್ತಸ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವರ್ಗಾಣಾಂ || 142 ||

ವೃತ್ತಿಃ | ವರ್ಗಾಣಾಂ² ದ್ವಿತೀಯವರ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಥಮವರ್ಣಾದೇ
ಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬದಿರ, ಕದಿರ; ಖಲ, ಕಳ, ಖಣ್ಡ, ಕಂಡ, ಖಾಸ,
ಕಾಸ, ನಖ, ನಕ, ಛನ್ನ, ಚಂದ; ಛನ್ನ, ಚಿನ್ನ, ಛವಿ, ಚವಿ, ಛಾನ್ನಸ,
ಚಾಂದಸ, ಛನ್ನ, ಚನ್ನ; ಕಣ್ಣಿಕೆ, ಕಂಟಿಕೆ, ಕುಣ್ಣಿ, ಕುಂಟೆ, ಕುಣ್ಡ,
ಮೆಟ; ಕುಣ್ಣ, ಕುಂಟ, ಕಣ್ಣ, ಕಂಟ, ಕಥೆ, ಕತೆ, ಕನ್ನೆ, ಕಂತೆ,
ಪನ್ನ, ಪಂತ, ಮಿಥಿಲೆ, ಮಿತಿಳ, ಪಥ, ಪತ, ಫಲ, ಪಳ; ಫಾಲ, ಪಾಳ;
ಫಣಿ, ಪಣಿ; ಕಫ, ಕಪ, ಗುಂಪುನ, ಗುಂಪನ.

ವರ್ಗಗ್ರಹಣಂ ಪಾಠಾವೇಕ್ಷಯಾ ಮಾಭೂದಿತಿ.

¹The second letter of a *varga* often becomes the first.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನ್ತರತಮನ್ಯಯೋನಿ ವರ್ಗಾಂತರೀಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಂಗಃ. ವರ್ಗಗ್ರಹ
ಣಾಭಾವೇ ಪಾರಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತ್ಯಾಹ --ವರ್ಗಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ತೃತೀಯಃ ಪ್ರಥಮಚತುರ್ಥಯೋಃ || 143 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವರ್ಗಾಣಾಂ ಪ್ರಥಮಾನಾಂ ಚತುರ್ಥಾಣಾಂ ಚ ತೃತೀಯ
ವರ್ಣಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪ್ರಥಮಸ್ಯ—ವಾಸುಕಿ, ವಾಸುಗಿ, ಡಮರುಕಂ, ಡಮ
ರುಗಂ, ಆಕರ, ಆಗರ; ಮಲ್ಲಿಕೆ, ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಜೀರಕೆ, ಜೀರಗೆ; ಸೂಚಿ,
ಸೂಜಿ; ಮೋಚನ, ಮೋಜನ; ವಚೆ, ಬಜೆ; ವಾಚನೆ ಬಾಜನೆ; ಸಂ
ಚಯ, ಸಂಜಯ; ಕೋಟಿ, ಗೋಡೆ; ಮಕುಟ, ಮಗುಡ; ಅಟವಿ,
ಅಡವಿ; ಮಾಟ, ಮಾಡ; ತಟ, ದಡ; ಜಾತಿ, ಜಾದಿ, ವಸತಿ, ಬಸದಿ;
ಚತುರ, ಚದುರ, ದೂತಿ, ದೂದಿ; ಕೈತವ, ಕೈದವ.

ಚತುರ್ಥಸ್ಯ—ಘಂಟೆ, ಗಂಟೆ; ಘಟೆ, ಗಟೆ; ಓಘ, ಓಗ; ಮಾಘ,
ಮಾಗ; ಸಂಘ, ಸಂಗ; ಝಂಕೆ, ಜಂಕೆ; ಝಕಟ, ಜಗಳ; ಝಂಪೆ,
ಜಂಪೆ; ಝಡಿತಿ, ಜಡಿತಿ; ಝಪ, ಜಪ; ಥಕ್ಕೆ, ಡಕ್ಕೆ; ಗಾಢ, ಗಾಡ;

¹ ವರ್ಣಾಂತರಕಾರ್ಯಂ. ² ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ. ³ ತಡ.

ರೂಢಿ, ರೂಡಿ; ಪಣ್ಣ, ಸಂಡ; ದೃಢ, ದಿಡ; ಧನ, ದನ; ಧರ್ಘ, ದಮ್ಘ; ಧರೆ, ದರೆ; ನಿಧಿ, ನಿದಿ; ಸಾಧಕ, ಸಾದಕ, ಭೈರವ, ಬೈರವ; ಭೋಗಿ, ಬೋಗಿ, ಭಯ, ಬಯ; ಶವ್ಯ, ಸಂಬು, ಶೋಭೆ, ಸೋಬೆ.

[The first and fourth often become the third]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ಪಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಮೋರ್ವಃ || 144 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಕಾರಮಕಾರಯೋಃ ವಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಬಲ, ಕವಳ, ಶಿಬಿಕೆ, ಸಿವಿಕೆ, ಶವ್ಯ, ಸುವ, ಬಸ್ಥನ, ವಂದನ; ವಿಬಾಧ, ವಿನಾದ, ಕಾಮ, ಕಾವ; ಭೀಮ, ಬೀವ; ಗ್ರಾಮ, ಗಾವ; ಯಾಮ, ಜಾವ; ಕುಮ್ಮಮ, ಕುಂಕುಮ.

[B and m often become v]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗತ ಏವ ವರ್ಣಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಾನೀ. ಮಕಾರಸ್ಮ ಕಾರ್ಣಾಟಕೋಽಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಥಾನೀ ಧವತೀತಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ರತೀಪ್ರತೀ ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಅವಧಂವುದು ವಿಬುಧರ್ ದೋ |

ಪವಿವಜ್ಜೋಳೇನಾನುವಂಚ್ಯೋದಂ ಪ್ರಿಯದಿಂ ತಿ ||

ದ್ವರ್ಧವುದು ಗುಣಯುಕ್ತಮುಂ ದೋ |

ಪವಿದೂರಮುಮಾಗೆ ಮಚ್ಚೆ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ವದಿದಂ || ಇತಿ;

ತಥಾ—

ಅವಧಾರಣೆಯ ನಿಯೋಗ |

ವ್ಯವಹೃತಿಯಿಂದರೆ ನಿಪಾತವಿಷಯದೊಳಲ್ಪ ||

ತ್ವವನಾಳ್ವರೆ ವಸ್ತುವಿನ |

ದ್ವವನುಸಿರುತ್ತಿರೆ ತಗುಳ್ಳುವುದು ಸಂಹಿತೆಯುಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೋ ಹರ್ಷ || 145 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಕಾರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದೇಶಃ ಚಕಾರಾತ್ ವಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗೋಪುರ, ಗೋಪುರ; ಪರವಶ, ಹರವಸ, ಪಟ್ಟಕೆ, ಹಟ್ಟಕೆ; ಪೀವರ, ಹೀವರ; ಕಪಿ, ಕವಿ, ದೀಪಕೆ, ದೀವಿಗೆ; ಚಾಪಲ, ಜಾವಳ; ಸೂಪ, ಸೂವ; ಕೂಪ, ಕೂವ.

[P often becomes h and v]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚೇನ ವಃ ಸಮುಚ್ಚೇಯತೀ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೋ ಖಃ || 146 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಸೆ, ಖಸೆ ; ವೇಗ, ಬೇಗ ; ವೆಜ್ಜನೆ, ಬಂಚನೆ ,
ವಸನ್ತ, ಬಸಂತ ; ವೀಣೆ, ಬೀಣೆ.

[v often becomes b]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ' ಸ್ಪಷ್ಟಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಗಿಗುಗ್ವ್ಯಜ್ಜನೇ ವ್ಯೆಜ್ಜನಸ್ಯ || 147 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವ್ಯೆಜ್ಜನೇ ಪರೇ ವ್ಯೆಜ್ಜನಸ್ಯ ಅಗಾಗಮ ಇಗಾಗಮ
ಉಗಾಗಮಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯತ್ನ, ಯತನ ; ಇಂದ್ರ, ಇಂದರ , ಪ್ರಶ್ನ, ಪರಸ
ನ ; ವ್ರತ, ಬರತ ; ಶ್ರಮ, ಸರಮ ; ವರ್ಷ, ಬರಿಸ ; ಚಂದ್ರ, ಚಂದಿರ ;
ಮಂದ್ರ, ಮಂದಿರ ; ಶ್ರೀ, ಸಿರಿ ; ಹ್ರೀ, ಹಿರಿ ; ಮುಕ್ತಿ, ಮುಕುತಿ ; ಯುಕ್ತಿ,
ಯುಕುತಿ ; ಅಲ್ಪ, ಅಲುಪ , ಯುಗ್ಮ, ಜಾಗುಮ ; ಅರ್ಹ, ಅರುಹ.

[When a consonant follows another consonant a, i, or u often comes between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಏಕೇ ದ್ವೌ ತ್ರಯೋ ವಾ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವಂತಿ.
ಅನೇಕಪ್ರಾಪ್ತಾ ಯ ಗಪದ್ವಿರೋಧಾತ್ ಪರ್ಯಾಯೋವಗನ್ತವ್ಯಃ.

ಏಕಸ್ಯ ತಾವಃ ಅಕಃ —ನೂತ್ನಂ, ನೂತನಂ ; ಕುಧ್ರಂ, ಕುಧರಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ.
ಇಕಃ—ವರ್ಷಂ, ಬರಿಸಂ ; ಹರ್ಷಂ, ಹರಿಸಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಕಃ—ಪದ್ಮಂ, ಪದುಮಂ,
ಸದ್ಗಂ, ಸದುಮಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ ದ್ವಯೋಸ್ತವತ್ ಆದ್ಯಯೋಃ —ಚಂದ್ರಂ —ಚಂದ್ರಂ,
ಚಂದಿರಂ, ಮಂದ್ರಂ—ಮಂದರಂ, ಮಂದಿರಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ ಅನ್ತ್ಯಯೋಃ—ಅರ್ಹಂ—
ಅರಿಹಂ, ಅರುಹಂ, ಸರ್ಪಪಂ—ಸರಿಸಪಂ, ಸರುಸಪಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ ಆದ್ಯನ್ತ್ಯಯೋಃ —
ಮುಕ್ತಿ—ಮುಕತಿ, ಮುಕುತಿ ; ಭುಕ್ತಿ—ಬುಗತಿ, ಬುಗುತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ತ್ರಯಾಣಾಂ —
ಅರ್ಹಂತಂ—ಅರಿಹಂತಂ, ಅರುಹಂತಂ, ತಂದ್ರಿ—ತಂದರಿ, ತಂದಿರಿ, ತಂದುರಿ ;
ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸರ್ವತ್ರ ಅಗಾದಿಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಉಕಿ ನ ಉಕಿ ⁽¹⁾ ಇತಿ ದ್ವಿರ್ಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಃ ಕೀಲಮಾನಕೀರನೀರಕಾರಸ್ಯ || 148 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೀಲಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲೋಪೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೀಲ, ಕೀಲಿ ; ಮೀನ, ಮೀನಾ ; ಕೀರ, ಕೀರಿ ; ನೀರ,
ನೀರಿ ; ಕೂರ, ಕೂರಿ.

[Kila, mīna, kīla, nīra, kūra often drop their final vowel]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಕೂಲಸ್ಯಾಃ ದೃಶ್ಯತೇ : ಕೂಲ್ ಕೂಲ್, ಕೂಲೋ ಇತ್ಯಾದಿ ಆತ್ಮ ಸ್ಥಾನಿಭೂತಃ ಕೂಲಶಬ್ದಃ ಪ್ರತಿಮಾದಿಷು ದೃಶ್ಯಾರ್ಥಂ ಪಿ ಲರಸ್ತುಪ್ರಸಕ್ತಭಾಗವಜ್ಞೋ ನ ನದೀಕೂಲಾದಿವಚನಃ ; ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಾದರ್ಶನಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಸಸ್ಯ || 148 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಲುಬ್ಧವತಿ ಧಕಾರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ | ಸಂಸ್ಥೆ, ಸಂತೆ ; ಸ್ಥಾನ, ತಾಣ ; ಸ್ಥಿತಿ, ತಿತಿ, ಸ್ಥಿ ಣ್ಣಿಲ, ತಂಡಿಲ ; ಅವಸ್ಥೆ, ಅವತೆ.

[S is often dropped before the following (to the same word)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಏಕಪದವಿಷಯಮಿದಂ ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತೇ ಭಿನ್ನಪದಗತೇ ನ ತತ್ರ ಲೋಪಃ, ಆವ್ಯಸ್ಥುಟನಂ, ಸಂಸ್ಥೂಟಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರ್ತಾದಿಷು || 150 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರ್ತಾದಿಗಣಪರಿತಶಬ್ದೇಷು ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಲುಬ್ಧವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ವರ್ತ, ಪರಸ ; ಸ್ಥಟಕ, ಪಟಕ ; ಸ್ಥಕ್ಕೆ, ಹಿಕ್ಕೆ ; ಸ್ತುತಿ, ತುತಿ.

ಸ್ವರ್ತ, ಸ್ಥಟಕ, ಸ್ಥೋಟಕ, ಸ್ಥಿಕ್ತ, ಸ್ಥಾಲನ, ಸ್ವಸ್ತನ, ಸ್ತನ್ದ, ಸ್ತನ್ದನ, ಸ್ತಮ್ಭ, ಸ್ತಮ್ಭನ, ಸ್ತೋಭ, ಸ್ತೋಭನ, ಸ್ತುತಿ, ಸ್ತವನ, ಸ್ತಿ ಮಿತ, ಸ್ತೋಮ, ಸ್ತವ, ಸ್ಫುರಣ, ಸ್ತುರಣ, ಸ್ಫುರ—ಇತಿ ಸ್ವರ್ತಾದಿರಾಕೃ ತಿಗಣಃ.

[Spars'a and the words grouped with it (for which see above) often drop their s]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋ ವಃ || 151 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಕಾರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಲುಬ್ಧವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ವರ್ಗ, ಸಗ್ ; ಸ್ವಾಮಿ, ಸಾಮಿ ; ಸ್ವಯಮ್ಭೂ, ಸಯಂಬು ; ಸ್ವಭೂ, ಸಬು ; ಸ್ವರ, ಸರ ; ತಪಸ್ವಿ, ತಪಸಿ ; ಶ್ವಾನ, ಸೋನ ; ಶ್ವೇತ, ಸೇತ ; ಶಾಶ್ವತ, ಸಾಸತ ; ಈಶ್ವರ, ಈಸರ ; ಪರಿಷ್ವಜ್ಞ, ಹರಿಸಂಗ ; ಅಭಿಷ್ವಜ್ಞ, ಅವಿಸಂಗ.

[V following on s is often dropped]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಅತ್ರ ಸಕಾರವಕಾರಯೋಃ ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವಭಾನ್ತಿ ವಾರಯತಿ—
ಸಕಾರಾತ್ ಇತ್ಯದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದ್ಧಿ ವೀಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಅತ್ರ ಸ ಇತಿ ಆಹಿತಾನಾಹಿತ
ಸಾಧಾರಣ್ಯನ ಸಿಮಿತೋಪಾದಾನಂ ತೇನ ಏ ಶ್ವತೇಶ್ವರಾಭಿವ್ಯಜ್ಞಪರಿಷ್ಕೃತ್ಯಾ ದೌ ನಾನ್ಯೋ
ಽಪಿ ತ್ವಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ; ಶಕಾರಷಕಾರಯೋಃ ಸತ್ಕರಣಾನನ್ತರಂ ಚನೇನೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ,
ಶೆಷೋರ್ವಾ ಸಃ 11, ಲೋ ೪೩ 13) ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಸರ್ವತ್ರೀಕತ್ವಾತ್ ಅತ
ಏವ ಅನಯೋಃ ಡೋ ಬಹುಲಂ 14) ಇತಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರೂಪಣಂ ಇತ್ಯು
ಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಾನಪಿ ಉದಾಹೃತವಾಸಿತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಧೋ ವಿಸ್ಥೈವನಾಧ್ಯೈಸನ್ಧ್ಯಾಧ್ಯನೇ || 152 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಸ್ಥೈವನಾಧ್ಯೈ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಧಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಲು
ಬ್ಧವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಿಸ್ಥೈ, ಬಿಂಜ, ವನ್ಧೈ, ಬಂಜೆ ; ಸನ್ಧೈ, ಸಂಜೆ ;
ಧ್ಯಾನ, ಜಾನ.

[Vandhya, vandhya, sandhya, dhyāna often drop then dh]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಸ್ವಪ್ತಂ

ಸೂತ್ರಂ || ರೋ ವೈಜ್ಞಾನೇ || 153 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ರೇಫಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಲುಬ್ಧವತಿ ವೈಜ್ಞಾನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವರ್ಗ, ವಗ್ಗ ; ದುರ್ಗ, ದುಗ್ಗ ; ವರ್ತಿ, ಬತ್ತಿ ;
ಕರ್ತರಿ, ಕತ್ತರಿ ; ಮರ್ಕ್ಟ, ಮಕ್ಕಡ. ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ರಾಶಿ,
ರತ್ನಂ.

[The *dh* is often dropped before a consonant following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ನನು ಅತ್ರ ಕಥಂ ವಗ್ಗ ದುರ್ಗೇತ್ಯಾದಿನಿ ಉದಾಹರಣಾನಿ ಸಿದ್ಧೈರಯುಃ
ಯತೋ ವರ್ಗದುರ್ಗೇತ್ಯಾದೌ ರೇಫಸ್ಯ ಲೋಪಃ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ದ್ವಿಭಾಷಾವೋಪ ಲುಪ್ಯ
ತೇ, ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಥಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ವಗ್ಗ ದುರ್ಗೇತ್ಯಾದಿಕಂ ಅ
ನಿಷ್ಪಮೇವ ಸಿದ್ಧೇತ್ ಇತಿಚೇತ್—ನ ವಯಂ ಏಷಾಂ ಅತ್ರ ರೇಫಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತತಾ ದ್ವಿಭಾ
ವಸ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕತಾಂ ನಾ ಸಂಶಂಕಾಣಾಃ, ಕಿನ್ತು ಸಾರ್ವಕಾನ್ತಸಿದ್ಧಾನಾಮೇವ ತೇ
ಷಾಂ ಕೇವಲಂ ರೇಫಮಾತ್ರಮೇವ ಲುಪ್ಯಮ ಇತಿ ತಾವತ್ಯವ ತೃಪ್ಯಾಮಃ : ನಿಮಿತ್ತನೈ
ಮಿತ್ತಿಕಭಾವೇ ತು ಪ್ರಾಚೀನಮೇವ ವಾಚೋಯುಕ್ತಿರಿತಿ.

ಕಿಂಚ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಥಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತಿ ನೇಯಂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕೇ
ವೃತ್ತಿಃ ; ಏತರಿ ಮೃತೇ ಪುತ್ರಸ್ಥಾಪಿ ಮರಣಪ್ರಸಂಗಾತ್, ಪ್ರಾಗುಭಾವಾದೇಃ ಪ್ರಕೃತಾ
ನುಪಯೋಗಾತ್. ಕಿನ್ತು ಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರ್ವಾಹಾರ್ಥಂ ಅಚಾರ್ಯೈರೇವ ಕೃತ್ವಿತ್ ಋಭಾಷಿ
ತಮಿತಿ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಸಮಾನಃ ಸರ್ವಣೇ ದೀರ್ಘಭವತಿ ಪರಶ್ಚ

ಲೋಪಂ . ಕಾ 1-2-1) ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಣಲೋಪೇ ತನ್ನಿ ಉತ್ತರಕೋ ದೀರ್ಘಾಃ ಉಪ್ಯುತ ಇತಿ ತೇಷಾಂ ತಸ್ಯಾಭ್ಯದಯುತ್ಯಾದೀನಿ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇಯಂತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಏತತ್ ಸ್ಥಿತಂ ಪಠಜ್ಞಲಿನ್ ನಹೀದಂ ವಚನಂ ಸಹಿ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೂರ್ವಾಶ್ಚ ವ್ಯಂಜನಾತ್ || 154 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವ್ಯಂಜನಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ರೇಫಸ್ಯ ಲೋಪಃ ಪೂರ್ವವರ್ಣಾ ದೇಶಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೋಣಿ, ದೋಣಿ; ಕ್ರೋಣಿ, ಕೇಣಿ, ಶೋಣಿ, ಸೋಣಿ; ಚಂದ್ರ, ಚಂದ, ಪ್ರಭು, ಹಬು; ಪ್ರಸರ, ಹಸರ; ಮುದ್ರಿಕ, ಮುದ್ದಿಗೆ; ನಿದ್ರ, ನಿದ್ಧಿ; ಪತ್ರಿಕ, ಹತ್ತಿಗೆ; ವೇತ್ರ, ಬತ್ತ; ವಪ್ರ, ಬಪ್ಸ.

[Rena following a consonant is often dropped, it is also often changed into the letter preceding it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರಣಿ ಲೋಪಃ ಸಮುಚ್ಚೇದಿಯತೇ ಅಸ್ಯಧಾ ಪೂರ್ವದೇಶ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಲೋಪ ಇತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವತ್ವಮಾಪೇಕ್ಷಿಕಂ, ತಚ್ಚ ಅವಧ್ಯವಚನೇ ದೃಷ್ಟೇಯಂ; ತಥಾಪಿ ಅರ್ಥಾದವಗಮ್ಯತೇ. ರೇಫಸ್ಯ ಹಿ ಸ್ಥಾನೀ ಸ ಚ ಯತಃ ಪರತೋಸ್ತಸ ಏವ ಪೂರ್ವ ಇತಿ

ಲೋಪಪೂರ್ವದೇಶಯೋಃ ಯುಗಪದ್ವಿರೂಧಾತ್ ಪರಾಂಯೋವಗಸ್ತಸ್ಯಃ, ವಿರೋಧೇ ತ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾತ್ |

ಇತಿ ವಚನಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಷಃ ಕಃ || 155 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕಕಾರಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಷಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪಃ ಪೂರ್ವವರ್ಣಾ ದೇಶಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹಾರ, ಕಾರ, ಹೀರ, ಕೀರ; ಭೈಕ್ಷ, ಬೈಕೆ, ದೀಕ್ಷ, ದೀಕೆ; ಹೀಪಣ, ಕೇವಣ; ರಕ್ಷೆ, ರಕ್ಕೆ; ಅಕ್ಷರ, ಅಕ್ಕರ; ಭಿಕ್ಷೆ, ಬಿಕ್ಕೆ; ಲಕ್ಷಣ, ಲಕ್ಕಣ; ಪಕ್ಷ, ಪಕ್ಕ.

[Sh following an k is often dropped, it is also often changed into the letter preceding it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ ಇತಿ ಪಚ್ಛಮಿತ್ಯುಹ—ಕಕಾರಾತ್ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ || 156 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಆದಿಭೂತಸ್ಯ ಸ್ವರಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಾದೇ ಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾಕ್ಷಿ, ಸಕ್ಕಿ ; ಪ್ರೇಕ್ಷಣ, ಪೆಕ್ಕಣ ; ಕಾಳ್ಜೀ, ಕಂಚಿ ; ರಾಕ್ಷಸ, ರಕ್ಕಸ ; ಕಾಣ್ಮಪಟ, ಕಂಡಪಟ ; ಕಾರ್ಯ, ಕಜ್ಜ ; ಆರ್ಯ ಅಜ್ಜ.

[The first vowel of a word is often shortened]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದಿವ್ಯಂನಾದೇರಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ. ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವದೇಶೋನರ್ಧಕ ಆದಿ ದೀರ್ಘಸ್ಯೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ

ಸೂತ್ರಂ || ಬದುತಃ || 157 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದಿಭೂತಸ್ಯ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅರ್ಧಾಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಣ್ಣ, ಕೊಂಡ ; ಕುನ್ತ, ಕೊಂತ ; ತುವರಿ, ¹ ತೊವರಿ, ಭುಜಙ್ಗ, ಬೊಜಂಗ ; ಸುಖ, ಸೊಗ ; ಸುಭಗ, ಸೊಬಗ

[When the first vowel is u it often becomes o short]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದೇರಿತ್ಯೇವ ತೇನ ವಿಧು, ಮಧು ಇತ್ಯಾದೌ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಇದೃತಃ || 158 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದಿಭೂತಸ್ಯ ಋಕಾರಸ್ಯ ಇಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೃಣ, ತಿಣ ; ದೃಢ, ದಿಡ, ಭೃಙ್ಗ, ಬಿಂಗ ; ಶೃಙ್ಗ, ಸಿಂಗ ; ಕೃಷ್ಣ, ² ಕಿಷ್ಣ, ಮೃಗ, ಮಿಗ

[When the first vowel is r it often becomes i]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋದಮಪಿ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದೇರೇವ ತೇನ ಅಮೃತ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಪ್ರಾಕೃತ, ಸರಸೃಪಾದೌ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ರಿರನುತ್ತರಸ್ಯ || 159 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕುತಶ್ಚಿದ್ವರ್ಣಾತ್ ಆನುತ್ತರಸ್ಯ ಋಕಾರಸ್ಯ ³ ರಿಶಬ್ದ ಆದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಋಷಿ, ರಿಷಿ, ಋಣ, ರಿಣ, ಋತು, ರಿತು ; ಋದ್ಧಿ, ರಿದ್ಧಿ ; ಋಷಭ, ರಿಶಬ. ಆನುತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಶೃಷ್ಕಾರ, ಸಿಂಗಾರ, ಭೃಷ್ಕಾರ, ಬಿಂಗಾರ.

[Initial r often becomes i]

¹ ತೊಗರಿ. ² ಕಿಷ್ಣ. ³ ರಿಶಬ್ದಾದೇಶೋ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯೇದಂ ವಿರೋಧಾಂ ಅನುತ್ಪರಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಥಂ ನಿರ್ದೇಶಃ : ಕಿಂ ನಾಸ್ತಿ ಉತ್ತರೋ ಯತ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿ : ಕಿಂ ವಾ ನೋತ್ತರೋನುತ್ಪರ ಇತಿ ತತ್ಪರುಷಃ : ಇತ್ಯುಕ್ತವ್ಯಾ ನಾತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಕ ಬ್ಧ್ಯಾಃ, ಋತ ಉತ್ತರಂ ವರ್ಣಾಭಾವೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಅನ್ತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಋತದನ್ವವಿಧಿನ್ಯವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್. ಅತಃ ತತ್ಪರುಷ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಃ ತತ್ರಾಪಿ ಅವಧ್ಯಪೇಕ್ಷಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ— ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶಬ್ದಸ್ಯರೂಪೇ ಸ್ವಯಂ ಆದಿಭೂತಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರವ್ಯಾದಯಃ || 160 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕರವ್ಯ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕದವ್ಯಾದಿನಾಂ ಶಬ್ದ ನಾಂ ಬಹುಲಂ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕದವ್ಯ, ಕರಂಬ. ಅತ್ರ ದಕಾರಸ್ಯ ರೇಫೋ ನಿಪಾ ತ್ಯತೇ. ಅಪ್ಸರಸ, ಅಚ್ಚರಸೆ. ಅತ್ರ ಪಕಾರಸಕಾರಯೋಃ ಚಕಾರಾದೇ ಶಃ ಅನ್ತಸ್ತಕಾರಸ್ಯ ಅರ್ಘ್ಯಕಾರಾಗಮಶ್ಚ ನಿಪಾತ್ಯತೇ ಗಹನ, ಗಾನ. ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಕಾರಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೀಶೋ ಹಶಬ್ದಸ್ಯ ¹ ಲೋಪಶ್ಚ ನಿಪಾತ್ಯ ತೇ. ಪ್ರಗ್ರಹ, ಹಗ್ಗ ಅತ್ರ ಪ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಃ ರೇಫಸ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪತಾ ಹಕಾರಗಕಾರಯೋಃ ವಿಪರಾಭಸಶ್ಚ ² ನಿಪಾತ್ಯತೇ.

ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ತಾಪಿ ಯಥಾಯಥಂ ವರ್ಣಾಗಮವಿಕಾರಾದರ್ಶನವಿಸರ್ಯ ಯೈಃ ಪೂರ್ವಪ್ರತಿಃ ಬಹುಲಂ ಅವಗನ್ತವ್ಯಾ—ತುಲಸಿ, ತೋಳಚಿ ; ಕಾಂಸ್ಯ, ಕಂಚು, ನರ್ತಕಿ, ನಚ್ಚಣಿ ; ವತ್ಸಲಾ, ಬಚ್ಚಳ ; ನಿತ್ಯ, ನಿಚ್ಚ ; ಕುಹಕ, ಕುಯಕ, ಸಿಂಹ, ಸಿಂಗ ; ಸಂನಾಹ, ಸನ್ಮನ ; ಕುಕ್ತಿ, ಸುಕ್ತಿ ; ಯುಕ್ತಿ, ಜುಕ್ತಿ ; ವಿಸ್ತಾರ, ಬಿತ್ತರ ; ಕಸ್ತೂರಿ, ಕತ್ತೂರಿ ; ಪುಸ್ತಕ, ಹೊತ್ತಗೆ ; ಕುಸ್ತುಂಬುರು, ³ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ; ಗುಪ್ತ, ಗುತ್ತು ; ಚಿಹ್ನ, ಚಿನ್ನ, ಪುಷ್ಕರಿ ಣಿ, ⁴ ಮೊಕ್ಕರಿಣಿ ; ಮಸ್ಕರಿ, ಮಕ್ಕರಿ ; ಶಷ್ಕಲಿ, ಚಕ್ಕಲಿ ; ಉತ್ಪಟ, ಉತ್ತಡ ; ಉತ್ಪಟ, ಉಬ್ಬಟ ; ರತ್ನ, ರನ್ನ, ಕರ್ಣಾಟ, ಕನ್ನಡ, ಉ ನ್ನತ್ತ, ಉಮ್ಮತ್ತ, ಉಜ್ಜ್ವಲ, ಉಜ್ಜಳ, ಪ್ರಜ್ವಲ, ಪಜ್ಜಳ, ಬಿಲ್ಲಪ ತ್ರ, ಬಿಲ್ಲವತ್ತ, ಸತ್ವಕ, ⁵ ಸತ್ತುಗ ; ಅನ್ಯಾಯ, ⁶ ಅನ್ನಯ, ಕನ್ಯಾಕಾ, ಕನ್ನಿಕೆ ; ಪಶ್ಯಯನ, ಪಲ್ಲಣ, ಮೃತ್ಯು, ಮಿತ್ತು—ಮಿತ್ತು ಇತಿ ಚ, ಕಾ ವ್ಯ, ಕಬ್ಬ ; ಲೇಪ್ಯ, ಲೆಪ್ಪ, ಅಗ್ನಿ, ⁷ ಆಗ್ನಿ, ಲಾಗ್ನಿಕ, ಲಗ್ನಿಗ, ಪಾಡು ಕಾ, ⁸ ಹಾವುಗೆ, ಗದಾ, ಗಡೆ ; ದನ್ತ, ಜಂತ, ಮದನ, ಮಯುಣ ; ಋದ, ಪಯ ; ಯಶೋದಾ, ಜನೋಯಿ ; ಅಮರಿ, ಅವರೆ ; ದಂಷ್ಟ್ರ, ದಾಡೆ ;

¹ ಲೋಪೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ ಚ. ² ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ. ³ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ. ⁴ ಬಕ್ಕರಣಿ ⁵ ಸ ತ್ತುಕ. ⁶ ಅನ್ನಯ. ⁷ ಹಗ್ಗ. ⁸ ಪಾವುಗೆ.

ಕಾಡಳ, ಕಾಳೆ, ಹೃಷ್ಯ, ಹೆಟ್ಟು; ಹೃದಯ, ಹಿದಯ—ಎರ್ದೆ ಇತಿ ಚ; ಶೃಷ್ಟಿಲಾ, ಸಂಕಲೆ, ಕೃತಕ, ಗತಕ; ಪ್ರಾಕೃತ, ಪಾಗದ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಸಕ್ಕದ, ಪ್ರಾಕಾರ, ಪಾಗರ—ಪಾಕಲೆ ಇತಿ ಚ, ಅಮೃತ, ಅಮರ್ದು; ಮೃದ್ವೀಕಾ, ಮಿದ್ವಿಗೆ, ಅಜ್ಜುಪ್ಪ, ಉಂಗುಟ, ತ್ವರಿತ, ತುರಿಹ; ವಿಜ್ಞಾಪನ, ಬಿನ್ನಹ, ಸಂಜ್ಞಾ, ಸನ್ನೆ, ಶೂನ್ಯ, ಸೊನ್ನೆ, ಯಜ್ಞ, ಜನ್ನ; ಜ್ಯೋತ್ಸಾ, ಜೊನ್ನ, ಆಜ್ಞಾ, ಆಣೆ, ಕುಕ್ಕುಟ, ಕೋಟ; ಕುಮಾರ, ಕೋರ—ಕುವೆರ ಇತಿ ಚ, ಮಯೂರ, ಮೋರ, ಕುರಗ್ವ, ¹ ಗೋರಂಟೆ; ಮೂಢ, ಮೂಡ, ಕೂಟ, ಕೋಡು, ಸಾರಾಪ್ಪ, ಸೊರಟ, ಸಾಭಾಗ್ಯ, ಸೊಬಗು, ಕ್ರಾಞ್ಜ, ಕೊಂಚೆ, ಕೌಪೀನ, ಕೋವಣ, ವ್ಯಾಘ್ರ, ಬಗ್ಗ, ತಾತ, ತಂದೆ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ತಿಕ್ಕ, ವಿನಾಯಕ, ಬೆನಕ, ಚೇಲ, ಸೇಲೆ, ಶಿಲಾ, ಸಿಲೆ, ನಿಯಮ, ನೇರು, ಜಟಾ, ಜಡೆ, ಶಯ್ಯಾ, ಸೆಜ್ಜೆ, ವೈಜ್ಞಾನ, ಬೆಂಜನ, ವೃತಿರೇಕ, ಜತಿರೇಕ, ವೃಥಾ, ಬೆತೆ, ವೈವಹಾರ, ಬೇಹಾರ; ಸೈನ್ದವ, ಸಂದವ, ವೈದ್ಯ, ಬೆಜ್ಜ, ವೈಶಾಖ, ಬೇಸಗೆ, ವೈರ, ಬೇರ; ಹಿಂಗು, ಇಂಗು, ಸಿನ್ನೂರ, ³ ಸೆಂದುರ; ದಿವಸ, ದೆವಸ, ದಿಶಾ, ದೆಸೆ, ದುಕೂಲ, ದುಗುಲ, ಆಕಾಶ, ಆಗಸ, ಶಲಾಕಾ, ಸಲಗ; ತಾಮ್ರಾಂಜಲ, ತಂಬುಲ, ಆರಾಮ, ಆರವೆ; ವಿಲಾಸ, ಬಿಳಸ, ಬನ್ನೂಕ, ಬಂದಗೆ, ಗೋಧೂಮ, ಗೋದುವೆ; ಬರ್ಬೂರ, ಜೊಬ್ಬಲಿ, ಕೂರ್ಪಾಸ, ಕುಸ್ಪಸ; ಶೃತಾನ, ಮಸಣ; ಪ್ರಯಾಣ, ಪಯಣ; ಅಶೋಕ, ಅಸುಗೆ; ಕತೋರ, ಕಟುರ, ಉದ್ಯೋಗ, ಉಜ್ಜಗ, ಉದ್ಯಾಪನ, ಉಜ್ಜವಣೆ; ಆಯುಷ್ಯ, ⁴ ಆಯಸ; ಜ್ಯೋತಿಷ, ಜೋಯಿಸ, ಮಾನುಷ, ಮಾನಿಸ, ಅಲೇಖ, ಅಳಕೆ; ರಸಾಯನ, ರಸಯಣ; ಸಾಹಸ, ಸಾಸ; ಸಹಜ, ಸಾಜ, ವಾಹಳ, ವಾಳ; ಮಹಿಮೆ, ಮಹಿಮೆ; ಬಾಹ್ಯಾಳ, ವೈಯಾಣ; ಯಮುನಾ, ಜಗುನೆ; ಜಲೂಕಾ, ಜೆಗುಳೆ, ಶೀಕರ, ನೀವರ; ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಅದ್ವಿಕ; ಉತ್ಕಟ, ಉಗ್ಗಡ; ಅಗಸ್ತ್ಯ, ಅಗಸೆ; ಸಪ್ತಾತ, ಸಂಗಡ, ಖನಿ, ಕಣಿ; ಸ್ಥಾನ, ತಾಣ; ಪಿಶುನ, ಹಿಸುಣ; ವಿಜ್ಞಾನ, ಬಿನ್ನಣ, ನರ್ತನ, ನಚ್ಚಣ; ಶುನಕ, ಸೊಣಗ; ಕುಸುಮೈ, ⁶ ಕುಸುಂಬೆ; ಧೂಮ, ದೂವೆ; ಕಮ್ಬಲ, ಕಂಬಳ; ಪಾಟಲಾ, ಪಾಡರಿ; ಅರ್ಗಲ, ಅಗುಣ, ಕುದ್ದಾಲ, ಗುದ್ದಲಿ; ಕಾಚ, ಗಾಜ; ಅಕ್ಷ, ಅಚ್ಚ; ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಲಚ್ಚೆ; ದಾರ್ಮ, ದಾವು; ದ್ಯೂತ, ಜುದು; ಪಿಪ್ಪ, ಹಿಟ್ಟು; ಆಶ್ವರೈ, ಅಚ್ಚರಿ; ಕಪಿಜ್ಜಾಲ, ಕವಿಂಜ; ಗ್ರಹಣ, ಗರಣ; ಗ್ರಾಮಾಣ, ಗಾವಿಲ; ದ್ವೀಪ, ದೀವಿ; ದ್ವಾರಪಟ್ಟ, ದಾರವಟ್ಟ;

¹ ಗೋರಂಟೆ. ² ಸೆಲೆ. ³ ಸೆಂದುರ. ⁴ ಆಯಿಸ. ⁵ ವೈಹಾಣ. ⁶ ಕುಸುಂಬೆ.

ಧ್ವನಿ, ದನಿ ; ಜ್ವರ, ಜರ, ಸ್ವಪಾ, ಸೋಸ, ಸಸ್ಯ, ಸಸಿ ; ಅಲಸ್ಯ, ಅಲಸು ;
 ಮಾಣಿಕ್ಯ, ಮಾಣಿಕ ; ನ್ಯೂನ, ನೂನ, ನ್ಯಾಯ, ನಾಯ, ರಾರ್ಜ, ರಾಯ ;
 ಕುಟಜ, ಕೊಡನಿಗೆ ; ಲಾಮಜ್ಜಕ, ಲಾಮಂಜ, ಮುಂಜ, ನೊಂಡೆ ; ಎಲ್ಲಭ,
 ಬಲ್ಲಹ ; ಕುಠಾರ, ಕೊಡಲಿ ; ವರ್ಧಕಿ, ಬಡಗಿ ; ವಿದ್ಯಾ, ಬಿಜ್ಜೆ ; ಕಾಷ್ಠ,
 ಕಡ್ಡಿ ; ನಿಷ್ಠಾ, ನಿಟ್ಟೆ ; ಗೋಷ್ಠಿ, ಗೊಟ್ಟು, ಕೋಷ್ಠ, ಕೊಟ್ಟು ; ಮಹೋಷ್ಠಾ,
 ಮಂಚಿಟಿಗೆ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಹದಿಬೆ, ಜ್ಯೋಷ್ಠಾ, ಜಿಟ್ಟೆ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಸುಟ್ಟು,
 ಕಪ್ಪು, ಕಟ್ಟು, ಮುಷ್ಠಿಕಾ, ಮುಟ್ಟಿಗೆ ; ಇಷ್ಠಕಾ, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ದಾಡಿಸು,
 ದಾಳಿಂಬ ; ಕೂಶ್ಠಾಣ್ಡ, ಕುಂಬಳ, ಮರ್ಕಟ, ಮಂಕಡ, ಕ್ರಮುಕ,
 ಕವುಂಗು ; ಲಾಙ್ಘನ, ಲಚ್ಛಣ ; ಉಜ್ಜಯಿನೀ, ಉಜ್ಜನಿ ; ನಿರೂಪ, ನಿರವ,
 ಪ್ರಸಾಧನ, ಹಸದನ, ಉತ್ತರೀಯ, ಉತ್ತರಿಗೆ ; ವರ್ಧನಾನ, ಬದ್ಧವಣ ;
 ಆಟರೂಪ, ಆಡಸೋಗಿ ; ಮರುವಕ ಮರುಗ, ಖದಿರ, ಕೈರ ; ಶ್ರೇಯ,
 ಸಯ ; ವಕ್, ವಂಕ ; ಪಾನೀಯ, ಪಾಣಿಯ, ಕಣ್ವಕ, ಕಂಟಯ, ಪ್ರಾ
 ಣ, ಪರಣ ; ತ್ರಾಸ, ತರಸ, ಮುಖ, ಮೂಗ, ಯುಗ, ನೂಗ, ಮತ್ಸ್ಯ,
 ಮಚ್ಚ ; ಸ್ವಚ್ಛ, ಸೊಚ್ಚ ; ವಿಚ್ಛನ್ನ, ಬಿಚ್ಚಂದ ; ಛುರಿಕಾ, ಸುರಿಗೆ, ಘಟ
 ಕಾ, ಗಣಿಗೆ ; ವೀಟಿಕಾ, ವೀಳಯ ; ಘಟಕಾ, ಗುಳಿಗೆ ; ಪೇಟಿಕಾ, ಪೇಳ
 ಗೆ ; ತುರವ್ವು, ತುರುಂಬು, ಮೂತ, ಮೂಡ, ಸನ್ನಿ, ಸಂದು, ಗ್ರಸ್ಥಿ, ಗಂ
 ಟು ; ಮಾನ್ಯತಾ, ಮನ್ನಣೆ, ಸ್ಥೋಲಕ, ಪೋಳಿಗೆ, ಸ್ಫಟಿಕ, ಸಳಕು ;
 ರಘಟಾ, ರಗಳೆ ; ಲಾಮ್ವಟ್ಟ, ಲಂಪಳಿಗೆ ; ಬ್ರಹ್ಮ, ಬೊಮ್ಮ—ಬರ್ಮ ಇತಿ
 ಚ ; ಪ್ರಮಾಣ, ಪವಣ ; ಮುಕುಲ, ಮುಗುಳ್, ಶುಲ್ಕ, ಸುಲ್, ಕೂರ,
 ಕೂಡ ; ಪ್ರತಿಪತ್, ಪಾಡಿವ, ದ್ವಿತೀಯಾ, ಬಿದಿಗೆ ; ತೃತೀಯಾ ತದಿಗೆ,
 ಚತುರ್ಥೀ, ಚೌತಿ ; ಪಞ್ಚಮಿ, ಪಂಚವೆ ; ಷಷ್ಠಿ, ಚಟ್ಟೆ ; ಸಪ್ತಮಿ,
 ಸತ್ತವೆ ; ಅಷ್ಟಮಿ, ಅಟ್ಟವೆ ; ನವಮಿ, ನಾಮಿ ; ದಶಮಿ, ದಸವೆ ; ಏಕಾ
 ದಶಿ, ಏಯಾರಸೆ ; ದ್ವಾದಶಿ, ಬಾರಸೆ ; ತ್ರಯೋದಶಿ, ತೇರಸೆ ; ಚತುರ್ದಶಿ,
 ಚೌದಸೆ ; ಪೂರ್ಣಮೀ, ಹುಣ್ಣವ ; ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ, ಅವಸೆ ; ಇತ್ಯಾದ
 ಯೋ ಯಥಾವ್ರಯೋಗಂ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಃ.

[Karamba often takes the form of kadamba, and so on with the other words here given]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಆತ್ರ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಫಲಯಸ್ತಾಸ್ವತ್ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೈಃ ಕಾ
 ಯಮುಕ್ತ್ಯಾ ಇತಃ ತಲ್ಲಘೀಯಸ್ತಾಸ್ವತ್ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಿರೇವ ಲಘೀಯಸೀತಿ ತದ್ಭರೇ
 ಪದೀನ್ನಪಿ ಪ್ರತಿಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸೂತ್ರಕರಣೇ ಗ್ರಂಥಗಾರವಚನಾತ್ ಸರ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸಂಭೂತೃ
 ಗಣಪಾಠತೋ ನಿಪಾತನೇನ ಲಕ್ಷಯತೀತ್ಯಾತ್—ಕರವ್ವು ಇತ್ಯಾದಯಃ ಇತಿ. ದೃಶ್ಯತೇ

ಉಜ್ಜೇಣಿ. - ಶ್ರೀ, ಸೀಯ. 3 ಪರಣ. 1 ಲಂಪಳಿಕೆ. 2 ಬಾದಸೆ. 6 ಪೂರ್ಣಿಮಾ.

ಹಿ ಏವಾ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಪಿ ರೀತಿಃ ; ಯಥಾ ಪ್ರಯೋದರಾದಯಃ (ಶಾ. ೨-೨-೧೭೨) ಇತ್ಯಾದಿ ಕರವ್ಯು ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಾಣಿ ಕೇಷಾಂ ನಿಪಾತ್ಯಂತ ಇತ್ಯತ ಆಹ - ಕದಮ್ಬಾದೀ ನಾಂ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸಮುದಾಯಸ್ಯೈವ ನಿಪಾತನಂ ಆವಯವಸ್ಯ ವಾ ? ನಾಭ್ಯಃ ; ಕದಮ್ಬು ಇತ್ಯಾದೌ ದಕಾರವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ಇತರವರ್ಣಾನಾಂ ತದವಸ್ಥತಯಾ ನಿಪಾತನೇನ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ನ ದ್ವಿತೀಯಃ. ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಧೀಯಮಾನಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕಿಂ ಯುಗಪದೇವ ವಿಧೀಯಂತೇ ಕ್ರಮೇಣ ವಾ ? ನಾಭ್ಯಃ ; ಯುಗಪದನೇಕಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ನಾನ್ವಯಃ ; ಏಕತ್ರ ಏಕಕಾರ್ಯಕರಣಮಾತ್ರಾತ್ ವಿಕೃತ್ಯಾಪತ್ಯಾಽಪ್ರಕೃತಸ್ಯಾನ್ಯಭಾವೇನ ಇತರಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಅನ್ಯವೃತ್ತಿ ಪ್ರಸಜಾತ್ - ಇತಿಚೇನ್ನ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಉಕ್ತದೋಷಾನುಪಭಾಸಿ. ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಪರಾಪರ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಾದಿರೂಪಾಣಿ ಭವಂತಿ, ಯೇನ ಪ್ರಬಲದುರ್ಬಲವಿಭಾಗೇನ ಇದಂ ಪ್ರಥಮಂ ಕದಂ ಪಶ್ಯಾದಿತಿ ಕಲ್ಪನಾಂ ತಾಂ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸ್ಥೂತ^೧, ಕಿಂತು ಲಕ್ಷ್ಯನುರೋಧಾತ್ ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯೇ ತಾನಿ ತಾನಿ ಪ್ರವರ್ತಂತ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಕ್ರಮಯಾಗಿವದ್ಯವಿಕಲ್ಪಾವಕಾಶಃ ನ ಹಿ ಆಪದಾ ದೌ^೨ ಅನೇಕೇ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ವಸ್ವನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್^೩ ಸಹ ಕ್ರಮೇಣ ವಾ ಸಮಾಗತಾಃ ಸ್ವಸ್ವಸ್ಥಾನೇ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾನಿ ಸಾಧಯಂತೋ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ ಷು ಮುಕ್ತಾಂ ರೌತೀತಿ ಮಯೂರಕಃ ಪಡ್ಧಿರಧಿಕಾ ದಶ ಪೋಡಶ ಇತ್ಯಾದೌ ನ ಕ್ರಮಯಾಗಿವದ್ಯವಿಚಿಂತಿ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇ^೪ಪೀತಿ

ಅಸ್ತು ವಾ ಸಮುದಾಯದೇಶಃ. ನ ಚ ಅತ್ರಾಪಿ ಕಾಚಿತ್ ಕ್ಷತಿಃ. ಯಥಾ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ ಷೋದಪದಂತೀನಾಂ ಷದ್ವನ್ನಿತ್ಯದಯ ಇತಿ ಇತ್ಯಾಹ - ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರತಿಶಬ್ದಂ ಏವಂ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಯೋಜನೀಯಮಿತ್ಯಪ - ಯಥಾಯಥಂ ಇತಿ ವರ್ಣಾಗಮೇ ಇತ್ಯಾದಿ ತದುಕ್ತಂ -

ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿವರ್ಣಯಶ್ಚ ದ್ವೈ ಪರಾ ವರ್ಣವಿಕಾರನಾಶಃ |

ಧಾತೋಸ್ತದಧಾತಿಕಯೇನ ಯೋಗ ಸ್ತದುಚ್ಯತೇ ಪಞ್ಚವಿಧಂ ನಿರುಕ್ತಮ್ || ಇತಿ.

ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಲಕುಮಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಲಕುಮಣ ; ವ್ಯಧಿ, ಬಿಯದಿ, ವ್ಯಳಿ, ಬಿಯದ ವ್ಯಳಿ. ಬಿಯಳಿ, ವ್ಯಸಬ್ಬ, ಬಿಯಸಂಗ ; ಝಾಝ್ಝಿ, ಜಂಜ, ಛತ್ರಿಕಾ, ಸತ್ತಿಗೆ, ಮರಿಕಾ, ಮುಲುಗ ; ಫೇರಿಕ, ಪೀಣಿಗೆ, ವಾಠಿನ, ಪಾಲುಲ ; ಮಾಕರ, ಮಾಹರ ; ಗಾಧಾ, ಗುಡೆ, ಪುತ್ರಿಕಾ, ಪುತ್ತಳಿ ; ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ, ಪಕ್ಷಾಳನ, ಅಕ್ಷೋಟ^೧ ಅಕ್ಕೋಳ ; ಕ್ರಾಚ, ಕರಗನ, ಕಿಲ್ಕಿ, ಚಿಪ್ಪಿಗ, ಕಿಬರಿ, ಚಿಕರಿ ; ನಿಕ್ಷಲ, ನಿಚ್ಚಳ ; ಸನ್ನಾಹ, ಸನ್ನಣ, ಸತ್ತಲ, ಸಪ್ಪಳಿ, ವೃಷಭ, ಬಿನವ, ಸುವಾಸಿನಿ, ಸೋವಾಸಿಣಿ ; ತೈಲಿಕ, ತೆಲ್ಲಿಗ, ಒಂಗೊಳಕ, ಅಂಗಲಿಕ, ಆಯೋಗ್ರ, ಆಯೋಗಿ ; ಮಹಿಷಿ, ಮೈಸಿ, ಪತ್ತನ, ಪಟ್ಟಣ, ಆಪಾಡ, ಆಸಡಿ, ಮನ್ಥನಿ, ಮಂತಣಿ, ಫಲ್ಲುನ, ಪಲುಗುಣ, ಅಬ್ಬನ, ಅಂಗಣ ; ಅಪ್ಪರ, ಅಂಗಣ, ಶೃಂಗರ, ಪಂಗರ ; ಗೋಪಾಲ, ಗೋವಳ ; ಸುರಪರ್ಣಿ, ಸುರಪೊನ್ನೆ ; ಚಿಕಿತ್ಸಾ^೨ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಉಚ್ಚ, ಉದ್ದ ; ವಂಕ, ಬಂಚ ; ಪಂಸ, ಅಂಚೆ, ಹಾರ, ಅರ ;

^೧ ಅನೇಕಪುರುಷಾಃ ^೨ ಆಕೃತಿಗಳ. ^೩ ಸೋವಾಸಿನಿ. ^೪ ಚಿಕಿತ್ಸೆ,

ಉಪ್ಪು, ಉಪ್ಪಿ, ಇಲಾ, ಎಳೆ; ದೈವ, ದೆವ್ವ, ಕುಕ್ಷಿ, ಕುಕ್ಕೆ, 'ವೇಣ, ಮೇಣ, ಅರ್ಕ, ಎರ್ಕ್ಕ—ಎಣ್ಣೆ ಇತಿ ಚ; ಭಿಕ್ಷು, ಬಿಕ್ಷು, ಕಕ್ಷ, ಕಚ್ಚ, ಚರ್ಮ, ಸಮ್ಮ, ಚೂರ್ಣ, ಸುಣ್ಣ; ಸ್ವರ್ಣ, ಸೂನ್, ಮಾಘ, ಮಾಗಿ, ಇತ್ಯಾದಯೋ ದ ಧಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಪಸಕ್ತಗ್ರಹಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಿಂದುಮುಂದೋದ್ಧೃತಃ || 161 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಿಂದು, ಮುಂದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾ ದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿಂದು ಪಿಂತು, ಮುಂದು, ಮುಂತು. ದ ಇತಿ ಅನ್ತಸ್ತಸ್ಯ ಮಾಭೂತ.

Pindu and munda often optically change them d to t.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪವಂ ಪತ್ಯರ್ಥೋಗೈಃ ತದ್ಭವಲಿಬ್ಧಸ್ವರೂಪಮುದ್ಭವ್ಯ ತತ್ಪ್ರಮೇಷು ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್ ಇತೋ ದೇಶ್ಯಲಿಬ್ಧಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯಿತುಕಾಮಃ ತತ್ಪ್ರಾಂ ಲಿಬ್ಧತ್ರಯವರ್ತಿಷು ಶ್ಲೋಕು ಅದ್ವೈದ್ಯದಿಷು ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂ ಚ ವಿಶೇಷಂ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯಂಸ್ತವತ್ ನಿತ್ಯನಪುಂಸಕಯೋಃ ಪಿಂದುಮುಂದು ಶಬ್ದಯೋಃ ವಿಶೇಷಂ ದರ್ಶಯತೀತ್ಯಾಹ—ಪಿಂದು ಮುಂದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಇತ್ಯಾಹ. ಬಹುಲಂ ಭವತಿ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪತೋ ದವತೀತ್ಯರ್ಥಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಆತೇತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದಾದೋಃ || 162 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಹುಲಮಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಆದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ಆತ, ಈತ, ಉತ ಇತ್ಯೇತೇ ಆದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಪುಲ್ಲಿ ಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆತಂ, ಈತಂ, ಉತಂ, ಆತನಂ ಈತನಂ, ಉತನಂ. ಪುಂಸಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅದು ಇದು, ಉದು.

Ādu, idu, ūdu become respectively ata, ita, ūta in the masculine gender

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದಿತ್ ಉಧ್ವಂ ಅನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಃ ತನ್ನಿತ್ಯಮೇವ ನ ಬಹುಲಂ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಅದ್ಯ ಯಾವದನುವೃತ್ತಿಮಪಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ಇತೋ ನ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲಮಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವತ್ಯವ ಏತತ್ ನಿವೃತ್ತಂ. ಕರವ್ಯಾದಿ ⁶⁰ ಪ್ಸೇವ ತತ್ಕಾರ್ಯದರ್ಶನಂ, ಪಿಂದುಮುಂದೋಃ ¹⁶¹ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ, ತಥಾಪಿ ತತ್ರ ವಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ. ತಚ್ಚ ಗೌರವಂ ಧವತೀತ್ಯತೋ ಬಹುಲಾನುವೃತ್ತಿಮಾನ್ವಿತ್ಯತಸ್ಯೈವ ವಿಭಾಷಾವಾಚಿತ್ವಾಶ್ರಯಣಮೇವ ಲಾಘವಮಿತಿ ತದನುವೃತ್ತಿರಿತಿ.

ಅದ್ವಾದೀನಾಂ ಸರ್ವಾನಾಮಶಬ್ದವತ್ ಋದ್ಧಿಸ್ಥವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಲಿಬ್ಧಿತ್ರಯವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಪುಂಸಿ ವಿಷಯೇ ಭವಂತಿ ಆತಾದಯಃ ತಿರುದ್ರಾವ್ಯಾದೀಃ ²¹ ಇತಿ ಸರ್ವಸ್ಯೈವ ಭವಂತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರಿಯಾನಾಕದೀಕದಾಕೇತ || 163 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಪಾಸಂಭವ್ಯಂ ಆಕ, ಈಕೆ, ಉಕೆ ಇತ್ಯಾದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಿ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಕೆ, ಈಕೆ, ಉಕೆ, ಆಕೆಯಂ, ಈಕೆಯಂ, ಉಕೆಯಂ. ಅತ್ರ ತಕಾರಾ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಾಃ.

[*Adu, idu, udu* become respectively *āke, ēke, ūke*, in the feminine gender]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ತವಕರಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ಅತತ್ಕಾಲಾವೃದ್ಧಾಸಕತ್ವಾದಿತ್ಯುತ ಆಕ —ತಕಾರಾ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಾಃ ಇತಿ ಆಕೆ, ಈಕೆ ಇತಿ ಪ್ರಸ್ಯ ಏಕೆ ಅಭಾವಾತ್ ವಿ ಸನ್ನಿಧೋಷ ಇತಿ ತಕರೋಪಶ್ಲೇಷೇಣ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಯದ್ಯಪಿ ನಾತ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರೇಣ ದೋಷಃ, ಯತಃ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತವತಿ ಅನ್ತರೇಣ ನಿಷೇಧಕಂ ತವಕರಣ ಮೇವ ದೋಷೋ ನಾವೃಷ್ಟಾವಿತಿ; ತಥಾಪಿ ಸುಖನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮೇವ ತತ್ಕರಣಮಿತಿ ಮನ್ವತ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರ್ವಃ || 164 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ದೋಃ ವಶಬ್ದ ಆ ದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಚ್ಛೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಚ್ಛೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ; ಅವನಂ, ಇವನಂ, ಉವನಂ; ಅವಳೆ, ಇವಳೆ, ಉವಳೆ; ಅವಳಂ, ಇವಳಂ, ಉವಳಂ. ದುಗ್ರಹಣಂ ಸರ್ವಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ.

[*Adu, idu, udu* change then *du* to *va* in the masculine and feminine genders]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಕಥಮತ್ರ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚೇತಿ ಘಟತೇ? ಯತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಮಿತ್ರೇವ ವರ್ತತೇ. ನ ಪುಂಸೇತಿ; ತಸ್ಯ ಅನ್ತರಮೇವ ನಿವರ್ತನಾತ್ — ಇತಿಚೇನ್ನ ತತ್ರ ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ವಿಶೇಷವಚನಾತ್ ಅಪ್ರವೃತ್ತಾವತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿ ಬಾಧಾ ಭಾವಾತ್.

ನ ಚ ತದುಲ್ಲಭ್ಯ ಕಥಮುತ್ತರತ್ರ ವರ್ತನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಮೂಲಕಪುಲ್ಗತ್ಯಾ ಶ್ರಯಣೇನ ತಥಾ ಅನುವರ್ತನಾತ್ ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಅಧಿಕಾರಗತಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ವಿವಕ್ಷ್ಯ ವ ನಿಯಾಮಿಕೇತಿ.

ಅವಳೆ ಇವಳೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಅತೋನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ ¹⁶⁴ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂತ್ರೇಣ ಛುಗಾಗಮಃ ತಿರುದ್ರಾವ್ಯಾದೀಃ ²⁴ ಇತಿ ಸರ್ವಾದೇಶೋ ಮಾ

ಪ್ರಸಾಂಕ್ಷೀದಿತಿ ದುಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯಾಹ --ದುಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧಂ ಚ ತತ್ ಬಂಭತ್ತುಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿಂ¹⁷ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚೇತಿ ಆವೋನಾ ವಾ ಚೈಕತ್ವೇ¹⁷ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೆಱತೋರ್ಲುಪ್ || 165 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೋಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಪೆಱತು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಉಬ್ಬ ವತಿ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಜೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಜೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೆಱು, ಪೆಱನಂ ; ಪೆಱಳ್, ಪೆಱಳಂ.

[Per itur drops its final syllable in the masculine and feminine genders]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ಪಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಆದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ || 166 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ಆದಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಜೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಜೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ ; ಇನಿಯಂ, ಇನಿಯನಂ, ನಿಡಿಯಂ, ನಿಡಿಯನಂ, ಕಿಱಿಯಂ, ಕಿಱಿಯನಂ : ಕರಿಯಳ್, ಕರಿಯಳಂ, ಇನಿಯಳ್, ಇನಿಯಳಂ ; ನಿಡಿಯಳ್, ನಿಡಿಯಳಂ, ಕಿಱಿಯಳ್, ಕಿಱಿಯಳಂ

The final syllable of adjectives changes to a in the masculine and feminine genders

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಕಾರಃ ಸುಖಸಿದ್ಧೇಶಾರ್ಧಃ. ಗುಣದ್ವಾರಾ ಗುಣಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಉಕ್ತಿರೇವ ಗುಣೋಕ್ತಿಃ, ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಿಃ ಯಥಾ ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಃ ನ ಕೇವಲಂ ಗುಣಮಾತ್ರೋಕ್ತಿಃ ; ಕಪ್ಪು, ಬೆಳ್ಳು ಇತ್ಯಾದಿನಾಮುಪಿ ತದುಕ್ತಿತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್

ನ ಚ ಕರಿದು, ಕಪ್ಪು ಇತಿ ; ಬಿಳಿದು, ಬೆಳ್ಳು ಇತಿ ಚ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವೇವ ನಾನಯೋಃ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಶಬ್ದಃ ಪೃಷ್ಠಾ ಶ್ವೇತಾದಿಗುಣಾನ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ತ್ವಪಿಪ್ಪಂ ದ್ರವ್ಯಮಾಹುಃ ಕರಿದು ಕತ್ತರಿ, ಕರಿದು ಕೋಗಿಲೆ, ಬಿಳಿದು ಕಪ್ಪುರಂ, ಬಿಳಿದು ಮುತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಪ್ರಯೋಗ ವರ್ತನಾತ್. ಯಥಾ ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ, ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕಪ್ಪು, ಬೆಳ್ಳು ಇತ್ಯಾದಯಸ್ತು ಕೇವಲಂ ಗುಣಮೇವ ಅಭಿದಧತೇ, ನ ಕದಾಪಿ ಗುಣಿನಂ. ಯಥಾ ಸ್ವಲ್ಪಂ, ಶುಕ್ಲಂ ಇತ್ಯಾದಯ ಇತಿ. ಯದ್ವಪಿ ನೈಲ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ನ ಗುಣಮೇವ ಅಭಿದಧತ ಇತಿ ನಿಯಮಃ, ಕದಾಚಿತ್ ಜಾತಿಮಪ್ಯಾಹುರಿತಿ ; ತಥಾಪಿ ಕದಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಂ ನಾಹರೇವೇತಿ ಇತಿ ನಿಯಮಃ.

ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ ಇತ್ಯಾದಿ ದೋಃ ಆದಾವೇಶೇ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ¹⁸ ಇತಿ ಯಗಾಗಮಃ

ಸೂತ್ರಂ || ತೋರ್ದಃ || 167 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ದಶಬ್ದಾದೇಶೋ ಭ ವತಿ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಜೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಜೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

¹⁸ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೂರಿದಂ, ಕೂರಿದನಂ ; ನೇರಿದಂ, ನೇರಿದನಂ ; ಕೂರಿದಳ್, ಕೂರಿದಳಂ ; ನೇರಿದಳ್, ನೇರಿದಳಂ. ತೋಃ ಇತಿಕಿಂ ? ನಿಡಿಯಂ, ನಿಡಿಯಳ್.

[The final syllable *tu* of adjectives becomes *da* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎದ್ದುಂ ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ತೋಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಮ್ಯಕ್ಯ ಯೇನ ವಿಧಿಃ ಇತಿ ತದನ್ತಲಾಭೇ ತುಕಬ್ಬಾನ್ತಯಾ ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ದೋಃ ದಕಬ್ಬಾದೇಶ ಇತ್ಯೇವಮನ್ಯಯೇ ಪಿ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಭವತ್ಯೇವ, ತಥಾಪಿ ದೋಃ ಇತ್ಯಸ್ಯೇವ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಇತ್ಯೇವಂ ಯೋಜನಾಯಾಮಪಿ ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧಿಭವತಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತತ್ರ ಮಾತು ಬೂತು ಇತ್ಯಾದೌ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಜವಾರಣಾಯ ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅಭಿನೀಯ ಘಟಿತಮಾಹ--ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಎಳದು ಪಟದೋರೆಯಃ || 168 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಳದು, ಪಟದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ಎಯ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೆ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಳೆಯಂ, ಎಳೆಯನಂ ; ಪಟಿಯಂ, ಪಟಿಯನಂ ; ಎಳೆಯಳ್, ಎಳೆಯಳಂ ; ಪಟಿಯಳ್, ಪಟಿಯಳಂ.

[The final syllable of *eladu* and *palidu* becomes *eya* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ¹⁶⁵ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಪವಾದಃ. ಎಳೆಯಂ, ಪಟಿಯಂ. ಲುಬನಾಮಹಾನಾ ¹⁶⁶ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಸತೋರಂಬಃ || 169 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೊಸತು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಅಂಬ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೆ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಸಂಬಂ, ಪೊಸಂಬನಂ, ಪೊಸಂಬಳ್, ಪೊಸಂಬಳಂ.

[The final syllable of *posatu* becomes *amba* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೋರ್ದಃ ¹⁶⁷ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಪವಾದಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೆಲವುಸಲವೋರದಬಾ ಚ || 170 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೆಲವು, ಸಲವು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ಅತ್, ಅಬ ಇತ್ಯೇತೌ ಎದೇಶೌ ಭವತಃ ಚಕಾರಾತ್ ಅಂಬತ್ ಪುಲ್ಲಿಂಗೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೆ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೆಲರ್, ಕೆಲರಂ, ಕೆಲಬರ್, ಕೆಲಬರಂ; ಕೆಲಂಬರ್, ಕೆಲಂಬರಂ; ಪಲರ್, ಪಲರಂ; ಪಲಬರ್, ಪಲಬರಂ; ಪಲಂಬರ್, ಪಲಂಬರಂ. ಏವಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ.

[The final syllable of *kuru* and *plavu* becomes *u* *ur* and *al o umba* in the masculine and feminine genders

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || 'ತಕಾರೋ'ಸಂದೇಹಾರ್ಥಃ. ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚೇದಾರ್ಥಃ. ತೇನ ಅಂ ಬಃ ಸಮುಚ್ಚೇದಯತ ಇತ್ಯಾಹ — ಚಕಾರಾತ್ ಅಂಬಚ್ಚ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಶೋರ್ಬಃ || 171 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಿತು ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಬ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನಿಬರ್, ಅನಿಬರಂ, ಇನಿಬರ್, ಇನಿಬರಂ; ಎನಿಬರ್, ಎನಿಬರಂ.

The final syllable of words ending in *ntu* becomes *ba* in the masculine and feminine genders

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದ್ವಿದೋದೋರ್ನಿಫಿತುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಬಂವ್ಚ¹³ ಇತಿ ನಿತುರ್ವಿಧಾಸ್ಯತೇ ತದನ್ತಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ — ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಇತಿ. ಸಾತ್ರ ತೋ ದರ್ಶಃ¹⁴ ಇತಿ ದಾದೇಶಾವಕಾಶಃ ತಸ್ಯ ಗುಣೋಕ್ತಿ ವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಬಹುದೋರುವೊಂಬಾ || 172 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಹುದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಉವೆ, ಉಂಬ ಇತ್ಯಾದೇಶಾ ಭವತಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಹುವಂ, ಬಹುವನಂ; ಬಹುಂಬಂ, ಬಹುಂಬನಂ; ಬಹುವಳ್, ಬಹುವಳಂ; ಬಹುಂಬಳ್, ಬಹುಂಬಳಂ.

[The final syllable of *bantu* becomes *ura* and *umba* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ಪಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿಮ್ || 173 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಒಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ತಕಾರೇಣ ಸಹ ದಿಮಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಒಂಬದಿಂಬರ್, ಒಂಬದಿಂಬರಂ; ಪದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರಂ. ಏವಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ.

[The final syllable *ttu* of *ombattu* and *puttu* becomes *dim* in the masculine and feminine genders.]

¹ ತಕಾರಃ ಸನ್ನೈರ್ಥಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನಾ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಶಬ್ದಾನಾಂ ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಬ್ಧತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿ
 ಜ್ಞಾಯತೋ ದಿವಾದೇಶ ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ, ದ್ವಿವಿಧಾ ಹಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಶಬ್ದಾಃ—ಸಕ್ಷಾಪ್ಯ
 ನವಾಚಿನಃ ಸಜ್ಜೇಯವಾಚಿನಶ್ಚೇತಿ, ಆದಿಶತಃ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಃ ಸಜ್ಜೇಯೇ, ಅತ ಉ
 ಧ್ವಂಸಂ ಸಂಕ್ಷಾಪ್ಯನೇ ಸಜ್ಜೇಯೇ ಚ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಯದ್ವಾಚಿ ಆದಿಶತ ಇತಿ ದರ್ಶಕ
 ಬ್ದಸ್ಯ ಅವಧಿ ವಚನಾತ್ ಏಕದ್ವ್ಯಾಪ್ತೀನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಅಯಂ ವಿಭಾಗೋ
 ನ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾನಾಂ, ಭಾಷಾಶಬ್ದಾಂ ದರ್ಶಕಬ್ದಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್, ತಥಾಪಿ ತದರ್ಥಕಾನಾಂ
 ಒಡವು, ಎರಡು ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಪತ್ತುಶಬ್ದಪರ್ಯಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಜ್ಜೇಯವಾಚಿ
 ತ್ವಂ ಅತ ಉಧ್ವಂಸಂ ಪನ್ನೋಂದು, ಪನ್ನೆರಡು ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಸಜ್ಜೇಯೋಭ
 ಯವಾಚಿತ್ವಮಿತಿ ಏವಮರ್ಥಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ ತದ್ವಚನಮಿತಿ

ಏವಂ ಚ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯನವಾಚಿನಾಮೇವ ತೇಷಾಂ ಲಿಪ್ಪಾಯತ್ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಾವಾತ್ ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಬ್ಧತಾ. ಸಜ್ಜೇಯವಾಚಿನಾಂ ತು ತದಾಯತ್ಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ವ್ಯಕ್ತಲಿಬ್ಧತೈವೇತಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಶಬ್ದಾ ಆಪಿ ಕಥಂಚೇತ್ ವ್ಯಕ್ತಲಿಪ್ಪಾ ಭವಂತಿ, ಸಿದ್ಧಿರನೇಕಾಂತಾತ್ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತಿಸ್ರಃ ತ್ರಯಃ ತ್ರಿಣಿ, ಚತಸ್ರಃ ಚತ್ವಾರಃ ಚತ್ವಾರಿ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಸಜ್ಜೇಯವಾಚಿನೋಃ ಒಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯನಯೋಃ ದೋಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚ ದಿವಾದೇಶಃ ಸಬ್ಧಚ್ಛೇತ ಏವೇತಿ.

ತಾ ಇತಿ ಸಾರ್ಥೇ ತೃತೀಯೇತ್ಯಾತ್—ತಕಾರೇಣ ಸದೇ ಇತಿ ತಕಾರಸಹಿತಸ್ಯ ದೋಃ ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ವೃತಕಾರಾದೇರೇವ ದುಸಂಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಆಪರಸ್ತಕಾರೋವಪಿವ್ಯೇತ. ಇದಂ ಚ ತ. ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಒಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತಿ ದ್ವಿತಕಾರಕಶಬ್ದಪೇಕ್ಷಾಂ ಒಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯೇಕತಕಾರಾವಪಿ ಶಬ್ದಾ ಸ್ತಃ ತತ್ರ ಕೇವಲಂ ರೋರಿತ್ಯೇವ ಸವ್ಯಧೃತೇ, ನ ತಾ ಇತಿ; ದ್ವಾವೃತಿರೇಕೇಣ ತಕಾರಾಂತರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ—

ಕಂ || ನಂದನನುತ್ಸಂಗದೋಳಿ |

ದೋಳಂದಯೆರಡೊಂಬತೆಂದು ತೊದಳಿಸವಿನಮೋ ||

ರೊಂದನೆ ಕುಡಿವೆರಲಿಂದಮು |

ದೆಂದೆಣಿಸುಗುಮೆನ್ನು ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತಂ || ಇತಿ.

ಒಂಬದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರ್ ಇತಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಯಾ ವರ²¹ ಇತಿ ವರಪ್ರತ್ಯಯೇ ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋರ್ವರೋ ವೋ ಬಃ²² ಇತಿ ಬಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆವುದೋರಾರ || 174 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ದೋಃ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಆವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಆರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಚ್ಛೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಚ್ಛೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆರ್, ಆರಂ, ಆರಿಂ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯೈವ ಆರಾದೇಶೋ ನ ದುಮಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ತನ್ನಿವೃತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ - ದೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅದ್ವದಿತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆವೂನಾವಾ ಚೈಕತ್ವೇ || 175 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಆವೋ, ಆವ ಇತ್ಯಾದೇಶಾ ಭವತಃ ಚ ಕಾರಾತ್ ಆರ್ ಚ ಏಕತ್ವೇ ಪುಲ್ಲಿಷ್ಠಿ ಸ್ಪೀರಿಷ್ಠೀ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆವೋ, ಆವೂನಂ ; ಆವಂ, ಆವನಂ ; ಆರ್, ಆರಂ ; ಆವೋಃ, ಆವೂಳಂ ; ಆವಳಿ, ಆವಳಂ ; ಆನ್, ಆರಂ.

[The word *āvudu* becomes *āv* on, *āva* and also *ā* in the singular number masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೋತ್ಯ ಅಪೇಕ್ಷಿತಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಅವುದೋಃ ಏಕತ್ವವಿಷಯೇ ಆರ್ ಬಾಧ್ಯೇತ ಇತ್ಯಾಪ-ಚಕಾರಾತ್ ಆರ್ ಚ ಇತಿ.

ಆವೋಃ, ಆವೂಳಂ ಉಪ್ಪ ನಃ ಇತಿ ಳುಗಾಗಮೋ ನ ಲೋಪಶ್ಚ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ನವೈತುಃ || 176 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅವುದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಏತುಃ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇ ನಪುಂಸಕಲಿಪ್ತಿ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಏತಹಿಂ, ಅವುದಹಿಂ ; ಏತಹಿ, ಅವುದಹಿ ; ಏತಹಿತ್ವಣಿಂ, ಅವುದಹಿತ್ವಣಿಂ ; ಏತಹುರ್, ಅವುದಹುರ್. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ' ಆವನಿಂ, ಆವಳಂ.

^A
Āvudu optionally becomes *ētu* in the singular number neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಪಿ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚ ಆರೇವ ಉದಾಹರಣೇ ಪ್ರಥಮಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ಚತುರ್ಥೀಷು ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಅಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೇತ್ಯೇಚ್ಛ || 177 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅವುದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಏಕಾರಃ ಚಕಾರಾತ್ ಏತುಶ್ಚ ಆದೇಶಾ ವಾ ಭವತಃ ಏಕತ್ವೇ ಕೇತಿ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಪ್ತಿ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಏಕೆ, ಏತಕ್ಕೇ, ಅವುದಕ್ಕೇ.

^A
[*Āvudu* optionally becomes *ē* and *ētu* in the singular before the affix *ke* in the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ ; ಅನ್ಯಥಾ ಕೆ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತನಿರ್ದೇಶಾ ಘಟನಾತ್. ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ ; ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತೇನ ಏಕಾರಾದೇಶ ಏತ್ಯಾದೇಶಶ್ಚ ಇತಿ ದ್ವ್ಯಾಂಽಪಿ ಏಕಲ್ಪತೋ ಭವತಃ ಇತ್ಯುಭಯವಿಕಲ್ಪೇ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ-ಏಕೆ, ಏತಕ್ಕೇ, ಅವುದಕ್ಕೇ ಇತಿ.

నను ఏతర్క్కు, ఆవుదర్క్కు ఇత్యుభయత్రాపి అద్వాదేః శిత్ ²⁶⁹ ఇతి అఱు సతి, యోవిశ్చ తాత్ ²⁷ ఇతి గేతే గకారస్య కాదేశోభినుతః. ఏకే ఇత్యు త్ర తు కాదేశపూర్వేరేవ అభావాత్ కథం నిర్దేశః : న జ గేతే క ఆదేః ²⁷⁴ ఇతి సామాన్యవిధానాత్ తస్మిద్ధిః తస్య అదన్తవిషయత్వాత్—ఇతిజేన్న. అత ఏవ నిర్దేశబలాత్ తస్మిద్ధిః. యద్యత్ కాదేశో నన్యత్ శేతి ఇతి న నిర్దిశేత్. నిర్దిశేత్ జ, అతేత్ర కాదేశోస్థితి జ్ఞాయత ఇతి.

సూత్రం || ఏన్యమేః || 178 ||

వృత్తిః || ఆవుదు ఇత్యేతస్య ఏన్ ఇత్యాదేశో వా భవతి ఏక తేః మి అమి జ పరే నప్తంసకలిబ్ధ విషయే.

ప్రయోగః || ఏన్, ఆవుదు; ఏనం, ఆవుదం. మమోరితి శిం : ఏతః, ఆవుదః.

[*Aradu* optionally becomes *ēn* in the singular before the affixes *m* and *am* in the neuter gender.]

వ్యాఖ్య || వా ఇతి వర్తతే మమోః ఇతి న విషయసప్తమి; అపి తు పర సప్తమిత్యాహ—మి అమి జ పరే ఇతి. ఏన్, ఆవుదు మే ²⁸¹ ఇతి ప్రథ మాయా లోకః

సూత్రం || బనజః || 179 ||

వృత్తిః || అజ్ ప్రత్యయాన్తస్య శబ్దస్య బన్ ఇత్యు దేశో వా భ వతి ఏకత్వే విషయే.

ప్రయోగః || మోడిదొం, మోడిదొళ్; మోడిదం మోడిదళ్, కూడిదొం, కూడిదొళ్; కూడిదం, కూడిదళ్. అజ ఇతి శిం? మోడిదం, మోడిదళ్; కూడిదం, కూడిదళ్.

[The verbal affix *a* optionally becomes *on* in the singular.]

వ్యాఖ్య || అజ్ కర్తృకర్మణోః ³⁴ ఇతి ధాతేః శృత్సంజ్ఞ కః అజ్ విధాన్యతే. స జ అత్ర విశేషణతయా అన్తగ్రాహకం భవతిత్యాహ—అజ్ ప్రత్య యాన్తస్య ఇతి. ప్రత్యధాకరణే మోడిదం. ధాతేః ¹¹² ఇత్యుదినా అన్య త్వయః. మోడిదళ్. అళమః స్త్రీయాం ⁴⁵ ఇతి అభాదేశః.

సూత్రం || బందోః పుంస్యవ్వత్ || 180 ||

వృత్తిః || బందు ఇత్యేతస్య బన్వత్ ఇత్యాదేశో నిత్యం భవతి ఏకత్వే పుల్లిబ్ధ విషయే. కకారః సర్వాదేశాభావః.

ప్రయోగః || బర్వం, బర్వనం, బర్వనిం.

[Ondu becomes overa in the singular number masculine gender]

వృత్తా || వా ఇతి నివృత్తం న ఏకత్వ ఇతిత్యుక్త—నిత్యం భవతి ఏకత్వే ఇతి.

నను అత్ర ఏకత్వమువృత్తిః ఇహార్థా శిముత్తరాథా వాః నాద్యః, అథ లత్యుత్. వృత్తవృత్తిఫలకం హి వివేచనం నాత్ర ఇదం ఫలవత్, బందుకబృహస్ప ఏకత్వసజ్జ్యవిషయవాచిత్యసౌఖ్యేన అనేకత్వే స్వయం అప్రవర్తనాత్. న ద్వితీయః యత్ర కాయం తత్రైవ వృత్తిః¹ యుక్తిమతీ నాన్యత్రేతి. న చ అత్ర నివృత్తం ఘతరత్ర కథం ప్రవర్తకత ఇతి వాచ్యం. న హి అధికారాణాం నది స్రోతానాత్ అన్యవక్తిత్వా గతిరేకేన ఇతి నియమః, మూలకబృత్తివత్ ఘత్సృత్యోత్సృత్యుపి అనువర్తనాత్. అన్యథా సర్వం సర్వత్ర వర్తకత. కుత్ర చః శిం న సాధయేదితి ప్రసజ్యేత ఇతిచేన్న.

ఘభయధాపి దోషాభావాత్. తథాపి—ప్రథమపక్షే తావత్, బందుక బృహస్ప సజ్జ్యేయవాచిన ఏవ ఏకత్వనియమః; కతిపయవాచినస్తు అనేకత్వ ఏవ ప్రవృత్తిదర్శనాత్. దృశ్యతే చ ప్రయోగః —

కం¹ బర్వం జడాత్మవాదిగ |

శోష్వం జ్ఞాతకాత్మవాదిగళ దుద్భృతం ||

తేష్వం విభుత్వవాదిగ |

శోష్వం మూలకార్థరలీఖితరాత్మన తజనం || ఇతి.

నను ఏవమనేకత్వేపి బర్వరూపాద్భేదాదే ఏకత్వమువృత్తినాం. అనేకత్వే చ ఇత్యపి వక్తవ్యం సత్యత్—ఇతిచేన్న. తత్ర సజ్జ్యాయా వర్² ఇతి వర్షప్రత్యయే బరూనోద్రికి³ ఇతి బరాదేశే చ తథారూపనిష్పత్తేః. నాత్ర తథాసమ్భవో వర్షప్రత్యయస్య అనేకత్వవిషయత్వాత్.

ద్వితీయపక్షేపి నోక్తదోషః; యత్ర కాయం తత్రైవ వృత్తిరితి నియమాభావాత్. న హి కాయం ఏకత్ర కృతవత్యోన్యత్రాపి కరిష్యతే మధ్యే వృత్తీనిషిద్ధా; బద్ధదారుగతయో ధృతికారా ఇతి. దృశ్యతే హి నదితరణే సరాసర⁴ తిరే తరణితరణకారిణో దారుణో వ ద్యే జ్ఞేపణేసాధ్యే గాధవారిణి స్వయం ఆకామకారిణోపి తరణ్యా సక బద్ధ ఇతి. అథవా⁵ మద్గుగతిః అయమధికారః యథా జలాశయే మద్గుః ఏకత్ర కార్యం శృత్వా నిమజ్జ్య అస్యత్యోత్థాయ కాయకారి దృష్టః. నాత్ర నిమజ్జనమాత్రాత్ నివృత్తః తిరోహిత ఏవ అనువృత్త ఇతి. తథా అయమపి ఇతి. విచిత్రా హి అధికారగతిః. తదుక్తం —

¹ యుక్తా. ² తిరే. ³ మద్గురే.

గోయూధనదేశోత్యోమణ్డకప్ల వనబద్ధ దారుకవత్ ।

తిలతణ్డల 1 మద్గుగతి గతయః శబ్దానుశాసనే సూత్రాణాం ॥ ఇతి.

సూత్రం ॥ ఘక్ష్ట స్త్రియాం ॥ 181 ॥

వృత్తిః॥ బందు 2 ఇత్యేతస్య బువ్వోత్ ఇత్యుదేశో భవతి ఘగా గమృష్ట ఏకత్వే స్త్రిలిప్తి విషయే. టుకారః సుఖముఖోఽక్షార తార్థః. 3 కకారో దేశవిధ్యుథః.

ప్రయోగః ॥ బువ్వో, బువ్వో, బువ్వో.

[*Ondu* becomes *ovva* and takes the augment *l* in the singular number feminine gender.]

వ్యాఖ్య ॥ జకారాత్ బువ్వోః సముచ్చయః. సముచ్చయోఽయం విధిః ; ఆగమావేశయోః అవిరోధాత్,

అవిరోధే సముచ్చయః । ఇతివచనాత్.

సూత్రం ॥ అడ్డాణాః ॥ 182 ॥

వృత్తిః॥ అటే, ద, అణ, అజ్ ఇత్యేతత్ప్రత్యయాంతానాం శబ్దా నాం ఘగామో భవతి ఏకత్వే స్త్రిలిప్తి విషయే.

ప్రయోగః ॥ అటే—మొల్లదొయళ్, నుణ్ణొడొయళ్, పొవ్వువొణ్ణొ యళ్. దస్య—అల్లిదళ్, ఇల్లిదళ్, ఎల్లిదళ్. అణస్య—తేంకణళ్, బడ గణళ్, నడువణళ్, కడయణళ్. అజః—నొండిదళ్, బేడిదళ్, కా డిదళ్, కూడిదళ్. ఏకామితి కిం ? లంఞంగుళ, అడుకుళ.

[Words ending with *at*, *da* and *ana* or *ach* affixes take the augment *l* in the singular number feminine gender. (*At* denotes the final *a* of a compound word, *da* and *ana* denote derivatives, *ach* is verbal)]

వ్యాఖ్య ॥ అటే స్వరాత్ 420 ఇతి అటే సమాసాంతః దర్శితః 122 ఇతి, దిక్ష్ బద్ధదాః 421 ఇతి జ దాణా తద్ధితౌ. అజ్ కర్తృకర్మణోః 713 ఇతి ఆ జ్ కృత్. తే జ విశేషణతయా అన్తగ్రాహకా ఇత్యుత్—ఏతత్ప్రత్యయాంతా నాం ఇతి. ఘగేవ వత్తే న బువ్వశితి.

లంఞంగుళ గుళగ్గృహ్లాతి 414 ఇతి గుళస్తద్ధితః. అడుకుళ. కుళ స్తజ్జీర్ణ్యే 745 ఇతి కుళః కృత్.

1 మద్గురవద్ధతయః. 2 ఇత్యుత్. 3 కకారోన్త్యవిధ్యుథః.

సూత్రం || లుప్త్వ నః || 183 ||

వృత్తిః || నకారాంతానాం శబ్దానాం లూప్యే భవతి యుగాగమం పకత్వే స్త్రీలిప్తివిషయే.

ప్రయోగః || ఆవోళ్, మాడిదూళ్, మాడువోళ్, మాఱువోళ్.

Words ending in *a* drop it and take the augment *l* in the singular number
feminine gender.]

వ్యాఖ్య || ఛశబ్దేన యుక్త సముచ్చేదయతే. ఆవోళ్ ఇతి ఆవోనామౌ బ్యేకత్వే¹⁷ ఇతి ఆవేన్నాదేనాత్ నాంతా. మాడిదూళ్ ఇత్యద- బసః¹⁸ ఇతి బున్నాదేనాదితి.

సూత్రం || ఆతూనీనకత్వే బాద్ధ్యాదిగుణోక్తేః || 184 ||

వృత్తిః || అకారాంతానాం అద్వైదీనాం గుణవచనానాం ఛ యుగాగమో భవతి పకత్వేనీకత్వే ఛ స్త్రీలిప్తివిషయే.

ప్రయోగః || అవళ్, ఇవళ్, టవళ్, ఆవళ్, పిఱవళ్, కరియళ్, బిళయళ్, ఇనియళ్, తోరిదళ్, నేరిదళ్, పిరియళ్, కిఱయళ్; అవ్విర, ఇవ్విర, టవ్విర, ఆవ్విర, పిఱవ్విర, కరియ్విర, బిళయ్విర. అత ఇతి ఛం? ఆకే, యాకే.

Idu, ulu, ulu and adjectives ending in *a*, take the augment *l* in the singular and plural numbers feminine gender

వ్యాఖ్య || అత ఇతి అద్వైదీ గుణోక్తే¹⁹ విశేషణం. తత్ అద్వైదీనానాం చూః వాదేనాత్ అదంతా; అప్రదూః ఆవాదేనాత్, పిఱతూః దులూపాత్, గుణోక్తీనాం దూః అదాదేనాదితి. ఛకారాత్ పకత్వసముచ్చయః.

సూత్రం || అనేయస్య || 185 ||

వృత్తిః || అనేయప్రత్యయాంతానాం శబ్దానాం యుగాగమో భవతి పకత్వే నీకత్వే ఛ స్త్రీలిప్తివిషయే.

ప్రయోగః || పత్తనేయళ్, పత్తనేయ్విర; ఎరడనేయళ్, ఎరడనేయ్విర; మొఱనేయళ్, మొఱనేయ్విర.

[Words ending in the affix *aneya* take the augment *l* in the singular and plural numbers
feminine gender.]

వ్యాఖ్య || పరిమాణాభ్యానేయః పూరణే⁴³¹ ఇతి తద్ధితప్రత్యయః తదంతస్యేతి.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಗಸ್ಯ || 186 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇ ಚ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಗಳೆ, ಮಗಳ್ಳಿರ ; ಮಗಳಂ, ಮಗಳ್ಳಿರಂ.

[Maqa takes the augment / in the singular and plural numbers feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಗಶಬ್ದೋಪತ್ಯವಾಚೀ ತತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪತ್ಯವಿಷಯೇ ಉಕ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಕ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ || 187 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || 1 ಮಗು.

[Maqa takes the augment u in the singular number common gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ತ್ರೀ ಪುಮಾನಿತಿ ವಿಶೇಷಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಆಪತ್ಯಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷೆಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಏಕತ್ವಪರೈವಸಾನಮಿತ್ಯಾಹ—ಏಕತ್ವೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋಃ ಕ್ಕಳನೇಕತ್ವೇ || 188 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಕ್ಕಳಾಗಮೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯೇ. ಕ್ಕಳತಿ ದ್ವಿಕಕಾರಕೋ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಕ್ಕಳೆ, ಮಕ್ಕಳಂ.

[The dual syllable of maqa becomes kkal in the plural number common gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವೈವ ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ವರ್ತತೇ, ತಥಾಪಿ ತತ್ತ್ವವೇತಿ ನಿಮಮಾ ಫಂ ಪುನರುಪಾದಾನಂ. ಕಕಾರದ್ವಿತ್ವೇ ಯತ್ನಾಂತರ ಮಕರ್ತವ್ಯಂ ; ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಹ ದ್ವಿಕಕಾರಕಃ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ನಾವಿರಿ || 189 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಿ ವಿರಿ ಚ ವಿಷಯೇ ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ನ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವರಿ, ಇವರಿ, ಇನಿಯರಿ, ಕೂರಿದರಿ ಅವಿರಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅವಳ್ಳರಿ, ಇವಳ್ಳರಿ.

[The affixes ari and iri in the feminine gender do not admit the augment / before them.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಅತ್ರ ನ ಇತಿ ನಿಷೇಧ ಉಚ್ಯತೇ ಸ ಚ ನಿಷೇಧಾಪೇಕ್ಷಾಃ, ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವನಿಯಮಾತ್. ನಿಷೇಧೋಽತ್ರ ನ ಸಾಕ್ಷಾದಭಿಹಿತಃ ಅತಃ ಕಿಂ ಭೂತೋ ಭಾವೀ ವರ್ತಮಾನೋ ವಾ ಇತಿ ವ್ಯುಕ್ತತೇ. ತತ್ರ ನ ತಾವದ್ಭಾವೀ, ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ; ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಯದ್ಭಾವಿ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ನಿಷೇಧಾತ್ ನಾಪಿ ವರ್ತಮಾನಃ, ತಸ್ಯಾ ಭಾವಾತ್ ನಾತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ನಿರ್ದೇಧಂ ಚ ವಿವಾ ಅನ್ಯಮುಚ್ಯತೇ. ಸ ಚ ತ್ರಿಸದಕಲ್ಪನಯಾ ಅತ್ರ ಆರೇವ ಸಿಷಿದ್ಯತಾಮಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಆರ ದಿರಿ ವಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಪಞ್ಚಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತೀಲತಯಾ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸ್ವತಃ ಏನ ವಿರುದ್ಧೀತಿ ಆರಮ್ಭಣಾನರ್ಥಕ್ಕಪ್ರಸಂಗಾತ್ ;

ವಿರೋಧೇ ತು ವಿಕ್ಲಬ್ಧಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಇತಿವಚನಾತ್

ಅತೋತ್ರ ಅರಸಿ ನಿಮಿತ್ತಮೇವೇತಿ ದ್ವಿಸದಮೇವೈತದಿತಿ. ತತಃ ಪರಿವೇಷಾತ್ ಭೂತ ಇತ್ಯೇವ ಏಷಿತವ್ಯಂ. ತತ್ರ ಚ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೋ ಉಗೇವ ನಾನ್ಯದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ- ಅರಿ ವಿರಿ ಚ ವಿಷಯೇ ಉಗಾಗಮೋ ನ ಭವತಿ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾ ದರ್ ದಿರಿ ವಿರಿ ಚ ಇತಿ ಆರಾದಯಃ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯೇ ವಿಧಾನ್ಯಂತೇ ಉಗಾಗಮಸ್ತು ವಿಹಿತ ಏನ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸಮಾನವಿಷಯೇ ಯುಗಪದ್ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ ಆರಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತ್ಯಾಂ ಅರಿ ವಿರಿ ಚ ಸಿಷಿದ್ಯತೇ. ದಿರಿ ತು ನ ನಿಷೇಧಃ. ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತಿ :

ಅನೃದ್ಧಿರೂಳವಂದಿರಂ ವಿಕೃತರೂಪರಂ ಮಾದಿದಂ | ಇತ್ಯಾರಿದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿ || 190 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಜಾತಿನಾಚಕಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಪಾರ್ವತಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ, ಅರಸಿತಿ. ಏವಂ ಬಕ್ಷಲಿಗಿತಿ, ಗಾಣಿಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ.

[Words denoting a caste (or race) ending in a tattha the suffix in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಇತಃ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತತ್ರ ತಾವತ್ ಇತಿಃ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ಯ ನಿರ್ದೇಶಃ ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತೇಃ. ಜಾತಿಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಃ ಯದೃಪಿ ಆತ್ರ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ ; ಜಾತೇಃ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ವೇವ ತ್ವಾಭಾತ್. ನಹಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧಾತುಂ ಶಕ್ಯಃ ; ಸರ್ವತ್ರ ಶಬ್ದದೇವ ತದ್ವಿಧಾನಾತ್ ತಥಾಪಿ ಯಥಾ ಅಗ್ನೇರ್ಧಕ್ (ಪಾ. 4-2-3) | ಇತ್ಯಾರಿದಿ ಪೂರ್ವಪಾಸ್ತ್ರೀಷು ಅಗ್ನಿರೂಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಬಾಧಾತ್ ಅಗ್ನೇಯಃ/ಇತ್ಯಾದೌ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದ ಏವ ಗೃಹ್ಯತೇ. ತಥಾ ಆತ್ರಾಪಿ ಜಾತೇಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಜಾತಿರಿತ್ಯೇಷ ಏಕ ಏವ ಶಬ್ದೋ ಗೃಹ್ಯತೇ ನ ಜಾತಿನಾಚಕಃ ಶಬ್ದಃ ಅತಃ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಾಧಿಕೃತ್ ಜಾತಿನಾಚಕಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಯಃ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕೃತಿತ್ಯೇನ ಲಭ್ಯಂತ ಇತ್ಯಾಹ-ಜಾತಿನಾಚಕಾತ್ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಕಾರು, ಚಕ್ರಿ, ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇ ಭೋಜನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಾರಸಾರ್ಥಮಾಹ-ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ತದಭಾವಾತ್ ಕೌತಸ್ತುತೋ'ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ—ಅತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ. ಅತೋ'ನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ¹⁸¹ ಇತ್ಯತ ಅತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅನೇಯಸ್ಯ¹⁸⁵ ಇತ್ಯೇವಮಾದೌ ತಥಾತ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾಭಾವೇ'ಪಿ ಆಯತ್ಯಾಂ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಅನ್ವೀಯಮನಂ ಅತ್ರ ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಾಮಃ ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಪಷ್ಯಂತುಮಪಿ ಪಜ್ಞಾಮೃಂತಯಾ ವಿಪರಿಣಮೃತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ.

ಇದಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಕಾರ್ಣಾಟಕಸಾಧಾರಣಮಿತಿ ಉಭಯಧಾಪ್ಯುದಾಹರತಿ —ಬಾೃಹ್ಪಣಿತಿ, ಪಾವ್ವಿತಿ, ಹ್ವಿತ್ರಿಯಿತಿ, ಅರಸಿತಿ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅರಸಶಬ್ದಃ ಹ್ವಿತ್ರಿಯಜಾತಿನ ಚನ ಏವ, ನ ಕೇವಲಂ ರಾಜವಚನಃ ಬಕ್ತಲಿಗಿತಿ, ಗಾಣಿಗಿತಿ. ಅತ್ರ ಬಕ್ತಲಿಗಶಬ್ದಃ ಶೂದ್ರವಚನಃ. ಗಾಣಿಗಶಬ್ದಃ ತಿಲಂತದವಚನಃ ಉಭಾವಪ್ಯೇತಾ ಅಖ್ಯಾತೌ. ನ ತು ಬಕ್ತಲಿ ಗಾಣಿ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ವಡಿಗೇಗೋಳಗಾತ್¹⁹⁰ ಇತಿ ವಹ್ಯಮಾಣಯೋಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ. ಅತ್ರ ಕನ್ನಡಿಗ ಕೊಬ್ಬಣಿಗ ಶಬ್ದೌ ಕಾರ್ಣಾಟಕ ಕೌಬ್ಬಣಿಕಶಬ್ದಯೋಃ ಕರನ್ಯಾದಿತ್ಯಾನ್ನಿಪಾತಿತೌ ನತು ಇಗನ್ತಾ ಕನ್ನಡ ಕೊಬ್ಬಣಿಶಬ್ದೌ; ಇಗನ್ತತ್ವಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಏವಂ ಕನ್ನಡಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಕನ್ನಡ ಕೊಬ್ಬಣಿಶಬ್ದೌ ಜಾತಿವಾಚಿನಾವೇವ; ನ ಕೇವಲಂ ದೇಶವಾಚಿನಾದಿತಿ ಮನ್ತವ್ಯೌ. ಅಕ್ತಸಾಲಿತಿ, ಸೆಟ್ಟಿತಿ, ಬಕ್ತಲಿತಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅದಂತತ್ವಾಭಾವೇ'ಪಿ ಅರಸ್ಯಾದಯಃ²⁰² ಇತಿ ನಿಪಾತನಾತ್ ಸಿದ್ಧಿರವಗನ್ತವ್ಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪುಂಯೋಗೇ || 191 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪುಂಯೋಗೇ'ರ್ಥೇ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಸನ ಪೆಂಡತಿ, ಅರಸಿತಿ. ಏವಂ ಪ್ರಧಾನಿತಿ, ತಳವ ಣಿತಿ, ಸುಂಕಿಗಿತಿ, ತೋಟಗಿತಿ.

[Words ending in a, whose meaning implies a husband take the affix /r/ in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಪುಂಶಬ್ದೋ ಧವನಾಚೇ. ನ ಕೇವಲಂ ಪುಂವ್ಯಂಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಾಚೇ

ನನು ಅತ್ರ ಪುಂಯೋಗೇ ಇತಿ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶ ಏವ ಕೃತೋ ನ ಪ್ರಕೃತಿರ್ನಿರ್ದೇಶಃ. ತಥಾ ಚ ಕುತಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರಿಚೇತ್—ಪುಂಯೋಗೇ ಸತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವರ್ತಮಾನೋ ಯಃ ಪುಂನಾಚೇ ಶಬ್ದಃ ತತ ಇತ್ಯಯಮರ್ಥಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯತೇ. ತಥಾಹ—ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಬಲಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಕೃತಿರನ್ವೀಯತೇ. ಅರ್ಥವಿಕೇಪೋಪಾದಾನಾತ್ ವಿಕೇಪೇಣ ನಿರ್ಣೀಯತೇ. ಆಕೇ ಬಸುಣಿ, ಈಕೇ ಬಾಣತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಸುಣಿ ಬಾಣತಿಶಬ್ದೌ ಪುಂಯೋಗೇ ಸತ್ಯೇವ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವರ್ತೇತೇ. ನ ಹಿ ಪುಂಯೋಗಾಭಾವೇ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ಗರ್ಭಃ ಪ್ರಸವೋ ವಾಸ್ತೀತಿ. ತಥಾಪಿ ನ ತಾ ಪುಂನಾಚಕಾವಿತಿ ನ ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಆಕೆ, ಈಕೆ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ನ ಪುಂಯೋಗಾತ್.

ಅರಸಿತಿ, ಹ್ವತ್ತಿಯಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ, ಕೂದಿತಿ ಇತ್ಯಾದಾ ಅರಸ, ಹ್ವತ್ತಿಯ, ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಕೂದ್ರ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಂವಾಚಿನೋಽಪಿ ಅರಸನ ಪಂಡತಿ, ಹ್ವತ್ತಿಯನ ಪಂಡತಿ ಇತ್ಯೇವಂ ಧವಯೋಗೇ ವಿನಕ್ಷಿತೇ ಸ್ತ್ರೀವೃತ್ತಯೋ ಭವಂತೀತಿ ತೇಭ್ಯ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ತ್ವತ್ತಿಃ. ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ¹ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ.

ಅರಸಿತಿ. ಸ್ವಯಂ ಅಕ್ಷತ್ತಿಯಜಾತಿರಪಿ ಹ್ವತ್ತಿಯಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾ ; ಜಾತಾ ತು ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಪ್ರಧಾನಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯಸ್ತು ಪುಂಯೋಗ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ನಾತ್ರ ಜಾತಿಃ ಶಕ್ಷ್ಯಾ ; ಪ್ರಧಾನತ್ವಾದಿಜಾತೇರಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಡಿಗೇಗೋಳಗಾತ್ || 192 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಡಿಗ, ಇಗ, ಉಳಗ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಡಿಗ—ಸಾವಡಿಗಿತಿ, ಪೂವಡಿಗಿತಿ, ಮಾಲೆವಡಿಗಿತಿ. ಇಗ—ಸರವಂದಿಗಿತಿ, ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಿತಿ, ಗಂದಿಗಿತಿ. ಉಳಗ—ದೇವುಳಗಿತಿ, ಸಾಕುಳಗಿತಿ, ಕಯ್ದುಳಗಿತಿ.

[Words ending in the affixes *radiqua* or *uliga*, take the affix *iti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಡಿಗೋ ಜಾತಾ ¹⁴⁶, ಇಗಃ ಪಣ್ಯಂ ¹⁴⁷, ಕುರ್ವತ್ಯುಳಗಶ್ಚ ¹⁴⁸ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ವಡಿಗಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತೇ ಚ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಾ ಭವಂತೀತ್ಯಾಹ—ವಡಿಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸಾವಡಿಗಿತಿ. ಇದಂ ಚ ಜಾತಿಪುಂಯೋಗಸಾಧಾರಣಂ. ಸ್ವಯಂ ಆಹಿತುಣ್ಣಿಕಜಾ ತ್ವತ್ವನ್ನಾ ವಾ, ಯತ್ತಿಂಚಿಜ್ಜಾತಿಸವೃವಾಪಿ ಆಹಿತುಣ್ಣಿಕಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾ ವಾ. ಏವಂ ಉಪರಿ ಸರ್ವತ್ರ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ತು ತದ್ಧಿತಪ್ರಕರಣೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೋಗಾದಿಶ್ಚ || 193 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಉಗಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ಚ್ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಚಕಾರಾತ್ ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾತುಗಿ, ಮಾತುಗಿತಿ ; ಬೂತುಗಿ, ಬೂತುಗಿತಿ ; ಲಂಚಗಿ, ಲಂಚಗಿತಿ ; ನಾರುಗಿ, ನಾರುಗಿತಿ ; ಬೇರುಗಿ, ಬೇರುಗಿತಿ ; ತಾಲುಗಿ, ತಾಲುಗಿತಿ.

[Words ending in the affixes *ga* or *uga* take the affix *i* and also *iti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗಾ ¹⁴⁵, ವೈಜ್ಞಾನಾದುಗಃ ¹⁴⁴ ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಗಪ್ರತ್ಯಯ ಉಗಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ತದನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚೇತ್ಯಾಹ—ಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಉದಾಹರಣೆ ತು ಮಾತುಗಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಮಾತು, ಬೂತು, ಲಂಚ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಗಾನ್ತೇಭ್ಯ ಏವ, ನಾರುಗಿ ಇತ್ಯಾದೌ ತು ನಾರ್, ಬೇರ್ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಉಗಾನ್ತಾ ಭ್ಯಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ; ತಾಱುಗಿ ಇತ್ಯಾದೌ ತು ತಾಱು ಇತ್ಯುದನ್ತಾತ್ ತೃಣವಲ್ಲಿ ವೃತಿರಿಕ್ತವನಸ್ತಿಸಾಚಕಾತ್ ಗಾನ್ತಾದ್ವ್ಯಾ ತಾಱ್ ಇತಿ ಷಕಾರಾನ್ತಾದೇವ ತದ್ವಚಕಾತ್ ಉಗಾನ್ತಾದ್ವ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಃ. ತತ್ರ ಉಪಯತ್ಯಾಂ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಕಂ || ಈಳೆಯ ನಿಂಬೆಯ ಮಾದುವ |

ದಾಳಿಂಬದ ಬಳ್ಳಿ ವಲಸಿನಿಂಮಾವಿನ ಪೊಂ ||

ಬಾಣಿಯ ತೆಂಗಿನ ಕೌಂಗಿನ |

ತಾಱುಗಳಿಂ ಮೆಜಿದುದೊಂದು ಪೊಸಸಿದೊಂಬಂ ||

ತಥಾ—

ಮಾಣ್ಣಿಟ್ಟಿಗಳ್ತರ್ತಡಿಯೊಳ್ |

ಸೀಳುಯ್ಗ್ಗೆ ಬೇಗಿ ಳೆಳೆದು ಕೆಂಬಿತ್ತುಗಳಿಂ ||

ಪೋಳ್ಗೆದರ್ಬರೆ ದಾಳಿಂಬದ |

ತ ಳ್ಗ್ಗೆ ನಿಟ್ಟಪರ ದಿಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟಳಮೆಸಗುಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಪ್ಪಾತ್ || 194 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಪ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಕಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾಚ್ಛ ಶಬ್ದಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳಿ, ಕರಿಕೆ, ಬಿಳಿಕೆ, ಮುದುಕೆ.

[Words ending in the affixes *u* and *la* take the affix *i* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಬ್ಬ ಹುವ್ರೀಹೇಃ 327 ಇತಿ ಅಪ್ ಸಮಾಸಾಂತಃ. ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಕೋದುಲುಪ್ 400 ಇತಿ ಕೋಸ್ತೃರ್ಧಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತದನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ಭವತಿ; ನ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ; ಪೂರ್ವತ್ರ ಚಾನುಕ್ಯಪ್ಪತ್ವಾತ್. ಯದ್ಯಪಿ ಚಾನುಕ್ಯಪ್ಪಂ ಉತ್ತರತ್ರ ನಾನುವರ್ತತ ಇತಿ ನ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಃ; ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಧೌ ಅಭ್ಯಕ್ರಿಯತೇ. ನಿಡುಗಣ್ಣಿ ಕೆಱುಳ್ ಕುರೈಳ್ 340 ಇತಿ ಕುರಾಗಮಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಯ್ತದೆಚ್ಚ || 195 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಯ್ತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಎತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಚಕಾರಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸೂಳಾಯ್ತ, ಸೂಳಾಯ್ತಿ; ಅವಸರಾಯ್ತ, ಅವಸರಾಯ್ತಿ.

[Words ending in the affix *yta* take the affix *e*, and also *i*, in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಲಯೋ ಧಿಕ್ಯತೇ ಬಹುಲಂ¹ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತದನ್ತಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ವಣಿಗವಂತೇಚಾತ್ || 196 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಣಿಗ, ವಂತ, ಇಚ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್
ಎತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಲಂಚವಣಿಗೆ, ಉಟವಣಿಗೆ, ಸರಿವಂತೆ, ಗುಣವಂತೆ,
ಕಾಲುರಿಚೆ, ಕರಹಡಿಚೆ.

[Words ending in the affixes *vaniga*, *vanta* and *uha* take the affix *e* in the
feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗಾ¹, ತದಸ್ಯಾಸ್ತ್ರೈಸ್ತ್ರನ್ನಿತಿ ವಂತಃ²,
ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶೋರಪಾಸ್ತ್ರೈಸ್ತ್ರೈ³ ಇತಿ ವಣಿಗಾವಯೋ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತದನ್ತಾತ್
ಎತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಭವತಿ, ಚಾನುಕ್ಯಪ್ರತ್ಯಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಿತಗಾದಿಭ್ಯಃ || 197 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಿತಗಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಎತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರೀ
ಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಿತಗೆ, ಚದುರೆ, ಪಾಣ್ಯ, ಜೋಡೆ, ಕಳ್ಳೆ, ಬೆಳ್ಳೆ,
ಹೆಡ್ಡೆ, ಎಗ್ಗೆ, ಬೊಳ್ಳೆ, ರುಂಚೆ, ಭಂಡೆ, ಮುಂಡೆ, ತುಂಬೆ. ಸಿತಗಾದಯಃ
ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[*Situga* and words classed with it (for which see above) take the affix *e* in the
feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ. ಸಿತಗಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ. ತೇನ ಲಂಡೆ, + ತೇನ ಇತ್ಯಾದಯೋ
ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಐದಿತಿ || 198 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಐಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರೀ
ಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಂಬುತಿ, ಕಮ್ಮುತಿ.

[Words ending in the affix *u* take the affix *iti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಐಃ ಕಮ್ಮುಕುಂಬಾತ್⁴ ಇತಿ ಐಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತದನ್ತಾತ್
ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯಃ.

1 ತದನ್ತಾದಿತಿ. 2 ಬೊಳ್ಳೆ. 3 ರುಂಚೆ. 4 ಕೆಪ್ಪೆ.

ಯದ್ಯಪಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿಃ ¹⁹⁰ ಇತ್ಯನಂತರಂ ಜಾತ್ ಇತಿಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋನ್ವೇತಿ
ತಿ ಲಾಘವಂ, ಅತ್ರ ಕರಣೇ ತು ಪ್ರತ್ಯಯನಿರ್ದೇಶಾದ್ಗೌರವಂ ; ತಥಾಪಿ ತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾ
ರ್ಥಂ ಅತ್ರಾಪಿ ಜಾತ್ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ ನಿರ್ದೇಶವ್ಯವೇತಿ ಅತ್ರೈವ ಉಪಾದಾನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಿಃ || 199 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಐಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಂಬಱಿತಿ, ಕಂಮಱಿತಿ, ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[Words ending in the affix *ra* take the affix *ti* in the feminine gender.]

ವ್ಯುತ್ಪಾ || ಪ್ರಕೃತಿರುಪಾತ್ಪ್ರವೇತ್ಯಾಪ—ಐ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಳವಳ್ಳವ್ಲವ್ವ || 200 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಳ, ವಳ್ಳ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದರೂಪಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ತಯೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಡಿವಳ್ಳ, ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳ, ಅಡವಳ್ಳ, ಪಡೆವಳ್ಳ.

[Words ending in the affixes *ulu* or *ulla* take the affix *ti*, dropping their last syllable in the feminine gender.]

ವ್ಯುತ್ಪಾ || ವಳವಳ್ಳ ¹⁹⁶ ಇತ್ಯೇತಾ ಏಧಿಕ್ಯತೇರ್ಧೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯೇತೇ. ತದನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಲೋಪಶ್ಚ ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಯೋರವಿರೋಧಾತ್ ಸಮುಚ್ಚಯವಿಧಿಃ. ಅತೋತ್ರ ವಳವಳ್ಳವ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಯೋರೇವ ಲೋಪ ಇತ್ಯಾಪ—ತಯೋಃ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಲೋಪೇ ತು ಅಯಂ ವಿರೋಧಃ ವಳಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪ್ರಕೃತೇರನ್ವೇಷ್ಯೈವ ಲೋಪಃ ವಳ್ಳಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇಃ ದೋರ್ಲೋಪೋ ನಾನ್ವೈ ಮಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ನನು ಅತ್ರ ನ ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಗಮಕಂ ಆತಃ ಕಥಮೇಷ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚೇತ್—ಅನಂತರೋತ್ತರಸೂತ್ರಗತಸ್ಯ ದೋರಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಂಹಾವಲೋಕನರೀತ್ಯಾ ಆತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಯನ್ಯಾದಿತಿ. ನಜೈವಂ ವಳಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೇಽಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಜಃ ; ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಸಾರಿತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶಸ್ಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಱಗಾಪಾದೋರಶ್ಚ || 201 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾಱಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಗಾಱಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ತಯೋಃ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಗೆಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬಗೆಕಾರ್ತಿ, ಆಟಕಾರ್ತಿ, ಬೇಟಕಾರ್ತಿ ; ಒಣಗಾರ್ತಿ, ಮೊಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆಗಾರ್ತಿ, ಜಾಜುಗಾರ್ತಿ.

[Words ending in the affixes *āru* or *gāru* take the affix *ti*, changing their final syllable to *āpna*, in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ | ಕಾಱಿ ಪ್ರವೇಶವ್ಯಪ್ತತಯೋಃ ¹²³, ಗಾಱೋ ಜಾತೌ ¹¹ ಇತಿ ಕಾಱಿಗಾಱೌ ವಜ್ರೇತೇ. ತದನ್ತಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ದೂಃ ರೇಫಾದೇಶಕ್ತ ಅಕಾರಸ್ತು ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥ ಇತಿ.

ನನು ತಿಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚಾನುಕ್ಯಪ್ಪಃ ಕಥಮತ್ರ | ಅನುವರ್ತತ ಇತಿ ಚೇತ್ ನೈಷ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚಾನುಕ್ಯಪ್ಪಃ, ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರಸ್ಯ ಅವೇಶಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರಸನ್ನಿಧೌ ಹಿ ಚಕಾರಃ ಪೂರ್ವಾನುಕರ್ಮಕಃ, ಯಥಾ ಗೋಗಾದಿಶ್ಚ ¹⁹⁸ ಇತ್ಯಾದೌ ನಾತ್ರ ತಥಾ. ಕಿನ್ನು ವಳವಳ್ಳಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಲೋಪಶ್ಚೇತಿ ಚಕಾರೇಣ ಲೋಪ ಏವ ಸಮುಚ್ಚಿತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅರಸ್ಯಾದಯಃ || 202 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಸ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಸಿ, ಪಾವ್ವತಿ, ಬಕ್ತಲಿತಿ, ಸೆಟ್ಟಿತಿ, ಗಣಿತಿ, ಜೋಗಿತಿ, ಕಣಿತಿ ಇತಿ ಅರಸ್ಯಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

Arasi and the other words classed with it (for which see above) are irregular |

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ | ಅರಸಿ ಇತಿ. ಅರಸಶಬ್ದಾತ್ ಅರಸುಶಬ್ದಾದ್ವಾ ಜಾತೌ ಪುಂಯೋಗೇ ತತ್ಕಾರ್ಯಕರಣೇ ವಾ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ ; ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ಕಂ || ² ಅರಸರೋಳಿಗೇ ಸರಸಮ್ |

ಸರಸಿಯಪ್ರಾಲಾಡುತಿರ್ಪ್ಪ ನಿನಗಿದು ಗುಣವೇ ||

ಅರಸರಿ ಸರಸಮನಜುವರೆ |

ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ | ಇತಿ.

ಏವಂ ಪಾವ್ವತಿ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ. ಆಕೃತಿಗಣೋ'ಯಂ. ತೇನ ಪಾವ್ವಂತಿ, ಅಕ್ತಸಾಲಿತಿ, ಪಟ್ಟಸಾಲಿತಿ ಇತ್ಯಾದಯ ಉಪಸಂಕ್ಷಾಪ್ತಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲಿಙ್ಗಾತ್ಸಪ್ || 203 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಿಙ್ಗಸಂಜ್ಞಾ ಕಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಸುಪೋ ಭವಂತಿ ||

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಏಗಂ, ವರಂ, ವಲಂ, ಅಯ್ಯೋ, ಓಹೋ, ಅಹೋ.

[Words in the crude form have *sup* affixes]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಸ ಪುಂಸಕಲಿಙ್ಗವಿಶೇಷೇಣ ತದ್ಭವ, ತತ್ಸಮ, ದೇಶೈ ಪ್ರಭೇದಂ ಲಿಙ್ಗಸ್ಮರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಇದಾನಿಂ ತತಃ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ದರ್ಶಯಿತು ಕಾಮಃ, ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕವಿಶೇಷೇಷು ಸುಬ್ಬಿಶೇಷಾಃ ಕರ್ಮಣ್ಯಾನ್ಮ ²⁰⁴ ಇತ್ಯಾದಿಯೋ ಗೈಃ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯಂಸ್ತಾವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತದ್ಬುತ್ಪತ್ತಿಮಾಹೇತ್ಯಾಹ—ಲಿಙ್ಗಸಂಜ್ಞಾ ಕಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

¹ ಅನುವರ್ತತ ಇತಿಚೇತ್. ² ಅರಸರೋಳಿಗೇ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅಯಮಭಿಕಾರಃ, ಉಪರ ಯಾವದ್ವಿಶೇಷಮುಕ್ತಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್, ತಥಾ ಏ ಕಥಂಚನ ವಿಧಿರಪಿ ಭವತಿ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಭಾವೇಽಪಿ ಪದತ್ವಮಾತ್ರನಿರ್ವಹಣಾಯ ವಿಭಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷಿತಾ. ತತ್ರ ಚ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಕರ್ಮಾದಿವಿಶೇಷಕಥನೋಪಯೋಗಾತ್ ಅಯಮೇವ ವಿಧಾಯಕ ಇತಿ. ಅತಿ ಏವ ಉದಾಹರಣೇಷು ತಾನ್ಯೇವ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ — ಏಗಂ, ವರಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್ || ೨೦೪ ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಕರ್ಮ. ತಸ್ಮಿನ್ ಅನುಕ್ತೇ ಕಾರಕೇ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಅನುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ ಕುಲಾಲಃ, ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿದಂ ಬಡಗಿ, ಕೂಟನಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ, ಬಿಲ್ಲಂ ಕೇಸಿದಂ ಬಡಗಿ, ಪಟುವಂ ಕಡಿದನೊಕ್ಕಲಿಗಂ, ಊರನೆಯ್ದಿದಂ ಪಧಿಕಂ, ನೇಸಣಂ ನೇರಿದಂ ಪಂಪ್ಪಂ.

[The object of a verb taken with its ending form the affixion.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಉತ್ಪತ್ತಿಪಣಾದಿಕ್ರಿಯಾವಾಚಿತ್ವೇಽಪಿ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಕರಣಾದಿಕಾರಕವ್ಯಕ್ತರಣತ್ವಾತ್ ಧಾತುವಾಚ್ಯಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಧೂತವಸ್ತುವಾಚಿತ್ವಮೇವೇತ್ಯಾಹ—ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಇತಿ ಮುಕ್ತೇ ¹⁻⁷ ಇತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಉಕ್ತೇ ಕಾರಕೇ ಪ್ರಥಮಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅನುಕ್ತ ಇತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಅನುಕ್ತೇ ಕಾರಕೇ ಇತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೇಯತೇ ತದುಕ್ತಂ ಅನ್ಯದನುಕ್ತಮಿತಿ.

ನನು ಕಥಂ ಕರ್ಮಾದೇಃ ಕಾರಕತ್ವಂ, ಯತಃ ಕರೋತಿತಿ ಕಾರಕಮಿತಿ ವೈತ್ಯತ್ಯತ್ಯಾ ಕರ್ತುರೇವ ಕಾರಕತಾ. ಕರ್ಮಾದಿನಾಂ ತು ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಕರ್ಮ, ಕ್ರಿಯತೇ' ನೇನೇತಿ ಕರಣಂ, ಸಮ್ಪ್ರದೀಯತೇ'ಸ್ಯಾ ಇತಿ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಂ, ಅವಾದೀಯತೇ'ಸ್ಯಾ ದಿತ್ಯುಪಾದಾನಂ, ಅಧಿಕ್ರಿಯತೇ'ಸ್ಯಾನ್ವಿತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಇತಿ ವೈತ್ಯತ್ಯತ್ಯಾ ಕರ್ತೃಸಾಧನಕಾರಕಪದೇನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾಭಾವಾದಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ದ್ವೇಧಾಃ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧಾತುನೋಚ್ಯತೇ ಸಾ ಮುಖ್ಯಾ. ಯಾ ತು ನಾಂತರೀಯಕಸಿದ್ಧಾ ಸಾ ಉಪಸರ್ಜನಾ. ಯಥಾ ದೇವದತ್ತಃ ಕಾಷ್ಠೇಃ ಸ್ಥಾಲೃಮೋದನಂ ಪಚತೀತ್ಯತ್ರ ದೇವದತ್ತಃ ಪಚತಿ, ಕಾಷ್ಠಾನಿ ಜ್ವಲಂತಿ, ಸ್ಥಾಲೃಮೋಃ ಧತ್ತೇ ಓದನಂ ವಿಸ್ಕಿದ್ಯತೇ, ಏವಂ ಪಚ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಭಾವೇ ಪಚಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧಾತುನೋಚ್ಯತೇ ಜ್ವಲನಾದಯಸ್ತು ನಾಂತರೀಯಕತಯಾ ಭಾಸಂತೇ ತದಭಾವೇ ಪಚೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಜ್ವಲನಾದಿಕ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಕಾಷ್ಠಾದಿನೈವ ಕರ್ತೃಣ್ಯೇವೇತಿ ಕಾರಕವ್ಯಪದೇಶಮಾರ್ಹದ್ವಿ;

ಕ್ರಿಯಾಂ ಕರ್ಮದ್ಧಿ ಕಾರಕಂ ¹ ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಕಾರಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ದೇವದತ್ತಸ್ಯೈವ ಕಥಂ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕಾರಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೇಣ ತು ಯದ್ವ್ಯಾಪಾರಾಯತ್ತೇ ಕಾರಕಾಂತರವ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಸಕಲಕಾರಕಸಂಕಲ್ಪಸಾಧ್ಯಯಾಂ

ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಯತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ಕಾರಕಾಂತರಸ್ಯ ಯಥಾಸ್ವಂ ಸ್ವಮೇವ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ನಿವರ್ತಕಂ ವಾ ಸ್ವಯಂ ಕೇನಚಿತ್ ಅಪ್ರಮುಕ್ತಮಿತಿ ಅಪರತನ್ತ್ರಂ ತತ್ ಕರ್ತೃ ಕಾರಕಮುಚ್ಯತೇ ; ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಕರ್ತೃ (ಪಾ. ೧-೧-೨೧) ಇತಿವ ಚನಾತ್. ಇತರತ್ ಸಾಧಕತಮತ್ವಾದಿಧರ್ಮವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರಣಾದಿವ್ಯಪದೇಶಭಿಗ್ನವತಿ. ತದಕ್ಕಂ.

ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರೈವಾಸ್ತಿ ಕಾರಕೇ |

ವ್ಯಾಪಾರಭೇದಾವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರಣತ್ವಾದಿಸಮ್ಯವಃ || ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಮೇರುವಿದ್ಧಂಪ್ರಮ, ಧಂ ಪೂದಪ್ರಮ ಇತ್ಯಾದೌ ಕಾರಕಾಂತರಸ್ಯ ಅಪ್ರಯೋಕ್ತರಿ ಅಚೇತನೇ ವೇದವಾದೌ, ಚೇತನೇಽಪಿ ವಾ ಅನಿದವನ್ನಮಂ ನೇವದತ್ತನಿ ಜಿನದತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಜಿನದತ್ತಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತೇ ವದತ್ತಾದಾನಸ್ಯತನ್ತ್ರೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇಽಪಿ ವಾ ದೇವದತ್ತಂ ನಿರ್ದಿಸಿದಂ ಮೂರ್ಛಿಸಿದಂ, ಸತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಧಾತ್ಯರ್ಥಗನುಕ್ತೂ ಲಯತ್ನಂ ಕಾರಕಾಂತರಪ್ರಯೋಗಂ ಚ ಅಕುರ್ವತ ಚ, ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿಶಬ್ದೋಕ್ತರಚಿನ್ತಾ-ಜ್ಞಾಲನೇನ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ತತ್ತ್ವಪಚ್ಛಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ತುಲ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವರಾಸ್ತು)ಸ್ಯೃತವ ವಿಷಯೋ ವಾಸ್ಯ ಗ್ರಸ್ಥಸ. ಬಾ ಲಾಭಿಕಾರಿಕಸ್ಯೇತಿ ಗ್ರಸ್ಥಗೌರವಪ್ರಯಾತ್ ನೆ ಪ್ರತನ್ಯತೇ

ತದೇವಂಭೂತಸ್ಯ ಕರ್ತುಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ಯದಾಪ್ಯತೇ ವ್ಯಾಪ್ಯತೇ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವೇನ ಅನುಪಚ್ಯತೇ ತತ್ ಕರ್ಮಕಾರಕಂ ಭವತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಕರಣೋನಾಮಪಿ ಕರ್ಮತ್ವಪ್ರಗಬ್ಧಃ, ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಕಾರಕಾಣಿ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಜಿತಾನ್ಯೇವ ನಿಜನಿಜವ್ಯಾಪಾರವುಭಿನಿರ್ವರ್ತಯಂತೀತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ - ಇತಿಚೇನ್ನ. ಇಪ್ಯಾಪತ್ತೇಃ. ನ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಕರ್ಮತ್ವಂ ನೇಷ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ, ಕಾವ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾಲಯತಿ, ಸ್ಥಾಲೀಮನ್ಯುಧಾರಯತಿ ಇತ್ಯುಬಾಧಿಸ್ಯ ಯೇಗದರ್ಶನಾತ್. ಕಿನ್ತು ಸಾಧಕತಮತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಂತರವಿವಕ್ಷಾಯಾವೇನ ಕರಣತ್ವಾದಿರೂಪತಾ. ವಸ್ತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪಟ್ಟಾರಕಾತ್ಮಕತ್ವೇಽಪಿ ವಿವಕ್ಷಾತೋ ಹಿ ಕಾರಕವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ

ತಚ್ಚ ಕರ್ಮ ತ್ರಿವಿಧಂ - ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಂ, ವಿಕಾರ್ಯಂ, ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯನ್ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತೇ ಪ್ರಾಕ ಅಸದಸ್ಯಂ ಸತ್ ಪ್ರಾಪ್ತದರ್ಭಾವ್ಯತೇ ತನ್ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಂ. ಯಥಾ ಕುಮ್ಭಂ ಕರೋತಿ, ನಗರಂ ಕರೋತೀತಿ ಅತ್ರ ಹಿ ಕುಮ್ಭಾದಯಃ ಪ್ರಾಗಸನ್ತ ಏವ ಪ್ರಾಪ್ತದರ್ಭಾವ್ಯನ್ತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ಮೃದಾದಿರೂಪೇಣ ಸನ್ತ ಏವ ; ತಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಪರ್ಯಾಯೇಣ ಅಸನ್ತ ಇತಿ, ಸದಸದಾತ್ಮಕತ್ವಾದ್ಯಸ್ತುನ ಇತಿ.

ಯದ್ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಸದೇವ ಅವಸ್ಥಾಂತರಂ ನೀಯತೇ ತದ್ವಿಕಾರ್ಯಂ. ತದ್ವೇದಿಧಾ- ಉಪಮೃದ್ಯ ತದ್ರೂಪಂ ಅನುಪಮೃದ್ಯ ತದ್ರೂಪಂ ಚೇತಿ. ಅದ್ಯಂ ಯಥಾ-ಕಾಪ್ತಂ ದಹತೀತಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವರೂಪಸ್ಯ ಉಪಮರ್ಧಃ ದ್ವಿತೀಯಂ ಯಥಾ-ನುಸರ್ಣಂ ಕುಣ್ಡಲಯತಿ. ಅತ್ರ ಪೂರ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅನುಪಮರ್ಧಃ.

ಯತ್ತ್ವ ನ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯತೇ ನಾಪಿ ಅನ್ಯಧಾಕ್ರಿಯತೇ ಅಪಿತು ಸದೇವ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ವಿಷಯಾಕ್ರಿಯತೇ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಯಥಾ---ವೇದಮಧೀತೇ ಸೂರ್ಯಂ ಪಶ್ಯತಿ ಇತಿ. ಅತ್ರ ವೇದಃ ಸೂರ್ಯೋ ವಾ ನೋತ್ಪಾದ್ಯತೇ ನಾಪಿ ಅನ್ಯಧಾಕ್ರಿಯತೇ ಅಪಿತು ಅಧ್ಯಯನಾದಿನಾ ತದವಸ್ಥ ಏವ ವಿಷಯಾಕ್ರಿಯತೇ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥಕಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಕನಯಪ್ರಚಾರೇಣ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ತ್ರಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯಧೃವ್ಯವ್ಯರೂಪತಯಾ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮಪಿ ವಿಕಾರ್ಯಂ ವಿಕಾರ್ಯಮಪಿ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಂ ತದುಭಯಮಪಿ ಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಮಪಿ ತದುಭಯಂ ಉಪಮದೋಪ್ಯನುಪಮದಃ ಅನುಪಮದೋಪ್ಯಮದಃ ತದವಸ್ಥೋಪ್ಯತದವಸ್ಥಃ ಅತದವಸ್ಥೋಪಿ ತದವಸ್ಥ ಇತಿ ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ಸಕ್ಷಾರಾಕವಿಭಾಜಕನಯವಿಷಯಭೂತತತ್ತ್ವದ್ಧರ್ಮವಿಪಕ್ಷಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಬುದ್ಧ್ಯನುಸಾರಿಣೀ ಹಿ ವಸ್ತುನಾಮಿಯತ್ತ್ವ ವಸ್ತುತಸ್ತು ಸಕ್ಷಾರ್ಯನುಯೋಗೇ ಸರ್ವಮಪಿ ವಸ್ತು ಏಕಾದ್ಯೇಕೋತ್ತರಕ್ರಮೇಣ ಸಕ್ಷಾರ್ಯತಾಸಕ್ಷಾರ್ಯತಾನಂತಪ್ರಭೇದಂ ದೇಶಸಕಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಮಿತಿ.

ತದೇವಂ ಅನೇಕಭೇದಭಿನ್ನಮಪಿ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಾದಿಭೇದತ್ರಯಂ ನಾತಿಕ್ರಾಮತೀತಿ ತದೇವ ತ್ರಿವಿಧಮುದಾಹರತಿ--ಘಟಮಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ ಕುಲಾಲಂ, ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿದಂ ಬಜಗಿ, ಕಾಣನಟ್ಟುಂ ಬಾಣಸಿಗಂ, ಇದಂ ತ್ರಯಂ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಸ್ಯ, ಬಿಲ್ಲಂ ಕೀಸಿದಂ ಬಜಗಿ, ಪಠುವಂ ಕಡಿದನೊಕಲಿಗಂ, ಇದಂ ದ್ವಯಂ ವಿಕಾರ್ಯಸ್ಯ; ಊರನೆಯ್ದಿದಂ ಪಧಿಕಂ, ನೇಸಣಂ ನೋಡಿದಂ ಪಾವ್ವಂ, ಇದಂ ದ್ವಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಸ್ಯೇತಿ ವಿಭಾಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತರಿ || 205 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗತೃರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನಾಂ ಅಕರ್ಮಣಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಸಮ್ಬಂಧಿನಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇನುಕ್ತೇ ಕರ್ತರಿ ಅಮಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗತೃರ್ಥೇ-ಅರಸಂ ಭೃತ್ಯನನೂರನೆಯ್ದಿಸಿದಂ, ಗೋವಳಂ ತುಟುಗಳಂ ಮನೆಯಂ ಪುಗಿಸಿದಂ, ಜೋದನರಸನನಾನೆಯನೇ ಳಿಸಿದಂ.

ಶಬ್ದಾರ್ಥೇ--ಅರಸಂ ಕಾಂತೆಯಂ ಸವಿವಾತಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಪಿತರಂ ಪ್ರತ್ರನಂ¹ ತೊದಲ್ನುಡಿಯನೇನಿಸಿದಂ, ಅರಸಿಯರಗಿಳಿಯಂ ಮೆಲ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಳ್.

ಅಕರ್ಮಣಿ--ನಾಯಕಂ ಕೆಳದಿಯಂ ನಾಣ್ಡಿಸಿದಂ, ಕಾಂತೆಯನರಸಂ ತ್ವದೊಳ್ ಮಲಗಿಸಿದಂ, ಇಂದ್ರಂ ಜಿನನಂ ಮೇರುವಿನೊಳ್ ಮಿಸಿದಂ.

¹ ತೊದಲ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿಸಿದಂ.

ಏಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಪುರೋಹಿತನರಸನಿಂ ದಾನಮಂ ಕುಡಿಸಿದಂ, ಅರಸಂ ಗೌಂಡನಿಂ ಪೂಲಮನುಷುಸಿದಂ. ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಊರನೆಯ್ದಿದಂ ಪಢಿಕಂ, ಕಾಂತೆ ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಳ್.

ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಪದದ್ವಂದ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಪೋಕ್ಷಾ ಯದಾ ಭವೇತ್ |

ತದಾ ಸಕರ್ಮಕೋ ಧಾತುಃ ವಿಪರೀತಸ್ತಸ್ಮೈಕಸ್ಯುಕಃ ||

[The indirect object of verbs expressive of giving and something and of intransitive verbs, takes the affix *am*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಗತಿಶಬ್ದವದಮೂಃ ಕೃತದ್ವಂದ್ವಯೋಃ ಅರ್ಧಮನೇ ಅಭಿಧೇಯವಾಚಿನಾ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಪನ್ನಃ. ತತ್ಕೃತ ಅಕರ್ಮಪದನೇ ದ್ವಂದ್ವ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾದ- ಗತೃಧಾರ್ತನಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಕರ್ಮಕಾಮಿತಿ ನಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಧಾತವೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ - ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಕರ್ಮಕಾಶ್ಚೇತಿ. ಯೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತೃಪದಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ'ಪಿ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ ತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ--ಮಾಡು ನೋಡು ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಅತ್ರ ಪೇವದತ್ತಂ ಮಾಡಿದಂ ಯಜ್ಞದತ್ತಂ ನೋಡಿದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಪದಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ'ಪಿ ಶೋತುಃ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ--ಏನು ಇತಿ. ಪುನಶ್ಚ ಘಟಮಂ, ಪಟಮಂ ಇತ್ಯಾದಿಕರ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್ ಸಾ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸಕರ್ಮಕಾಃ.

ಯೇಷಾಂ ತು ಪ್ರಯೋಗೇ ಸಾ ನ ಜಾಯತೇ ತೇ ಹಿ ಅಕರ್ಮಕಾಃ. ತದಾಕಾಂಕ್ಷಾ ವಿರಹಶ್ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವಭಾವತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಶೇಷತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಅರ್ಥಾಂತರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಅವಿವಕ್ಷಾತಶ್ಚ ಭವತಿ ತಥಾ ಹಿ--ಅರಿ, ಬರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಆತನಿದ್ಧಂ, ಈತಂ ಬಂದಂ ಇತ್ಯಾದಿತದುಭಯಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ ಎಲೈ, ಎತ್ತಣಿಂ ಇತಿ ಕಾರಕಾಂತರಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಮುಪಿ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ನ ಜಾಯತ ವಿನೇತಿ ಸ್ವಯಂ ಅಕರ್ಮಕಾಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಕೋಳ್, ಕರೆ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ನೆಲನಂ ಕೊಂಡಂ, ಸತಿಯಂ ಕರೆದಂ ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಸಕರ್ಮಕತ್ವೇ'ಪಿ ದೊರೆಕೊಳ್, ಮಯ್ಯರೆ ಇತ್ಯೇವಂ ಉಪಪದ ಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ ಅಕರ್ಮಕತ್ವಮೇವ; ಸಿರಿ ದೊರೆಕೊಂಡುದು, ತಾಂ ಮೆಯ್ಯರೆದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್ ತಥಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಉಟ್, ಸರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಪೊಲನನುಟ್ಟಂ, ಮಣಿಯಂ ಸರಿದಂ ಇತಿ ಹಲವಿಲೇಖನಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶನಾದ್ಯರ್ಥೇಷು ಸಕರ್ಮಕತ್ವೇ'ಪಿ ಆತನೋಳಂ, ಅವರೋಳರಿ, ಈತಂ ಸರಿದಂ, ಇವರಿ ಸರಿದರಿ ಇತಿ ಸತ್ತಾಪಲಾಯನಾದ್ಯರ್ಥೇಷು ಅಕರ್ಮಕತ್ವಮೇವ; ತತ್ರಾಪಿ ತದಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಅಡು, ಉಟ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ತುಯ್ಯಲನಟ್ಟಂ, ತುಪ್ಪಮನುಂಡಂ ಇತಿ ಸಕರ್ಮಕತ್ವೇ'ಪಿ ಅಮಿನ್ನಟ್ಟುಂಡು ಬರ್ದುಕುಗೆಯ್ಯುದು ದಿಟಮೇ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಅಕರ್ಮಕತ್ವಮೇವ; ಅತ್ರ ಚಿತ್ತಕ್ಷೋಭವಶಾತ್ ಪಾಕಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾತ್ ತದ್ವಿಷಯಭೂತಕರ್ಮವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸುತರಾಂ ಅವಿವಕ್ಷ್ಯವೇತಿ ಸ್ವಯಂ ಸದಪಿ ಕರ್ಮ ನ ಬುದ್ಧಿ ಮಧ್ಯಾಸ್ತೇ; ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಶಬ್ದಗತಿರಿತಿ.

ಅತ್ರ ಅವಿವಕ್ಷಿತಕರ್ಮಕಾ ಧಾತವಃ ಅನ್ಯತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾಃ ಇತರೇ ಸಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ.

ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಇತಿ. ಅಯಮರ್ಥಃ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಾನ್ ಕರ್ತಾ ನ ದ್ವೇಧಾ—ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಪಠತನ್ತ್ರಶ್ಚೇತಿ. ಯಃ ಪಠ್ಯೇಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಏವ ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕಾಣಿ ನಿಜಸಿದ್ಧವ್ಯಾಪಾರೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಾನೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಂ ನಿರ್ವರ್ತಯತಿ ಸ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ—ಯಥಾ ಆತನಚ್ಛಂ, ಈತನುಂಡಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಯ ಸ್ತು ಪ್ರೇಷಣಾಧ್ಯಾಪನಾದಿನಾ ತ್ವಮೇವಂ ಕುರು ಇತಿ ಆನ್ವೇನ ನಿಯೋಜಿತಃ ಏವ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸ ಪಠತನ್ತ್ರಃ—ಯಥಾ ಬಾಣಸಿಗ ನಿಂ ಜೋನಮನಡು, ಗುರುಗಳ್ ನೀಮಮಗ ತತ್ತ್ವಮಂ ದಿಯೆಗೈಯ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆತ್ರ ವಾಚಕೋ ಗುರುವಾ ಪರೇಣ ವ್ರಾಯುಕ್ತಃ ಏವ ಪಾಕೇ ಉಪದೇಶೇ ವಾ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ. ಸೂತ್ರ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಯಸ್ತು ಪ್ರಯೋಜಕಃ ಸೋಪಿ ಕರ್ತೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ.

ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತರಿ ಇತಿ ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರಣಿ—ಅರಸಂ ಭೃತ್ಯನೂರನೇ ಯ್ದಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಭೃತ್ಯನೂರನಯ್ದಿದಂ ಇತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗಃ ಭೃತ್ಯೋ ಗ್ರಾಮಸುಗಚ್ಛತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯದಾ ತಂ ವ್ರಾಯುಚ್ಛ ರಾಜಾ, ತದಾ ಎಯ್ಯು ಇತ್ಯತೋ ಧಾತೋರ್ದೇಶತುಮುಕ್ತಃ ¹ ಇತಿ ಇಸುಪಿ ಎಯ್ದಿಸಿದಂ ಇತಿ, ಭೃತ್ಯಃ ಕರ್ತಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಇತಿ ಭೃತ್ಯಶಬ್ದತ್ ಅಮ್ ಭವತಿ ಏವಂ ಗೋವಳಂ ತುಲುಗಳಂ ಮನೇಯಂ ಪುಗಿಸಿದಂ ಆತ್ರ ತುಲುಗಳ್ ಮನೇಯಂ ಪೂಕ್ಯವು ಇತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗಃ ಗಾವೋ ಗೃಹಂ ವ್ರಾವಿಶನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಈ ವ್ರಾಯುಚ್ಛ ಗೋಪಾಲ ಪತಿ ಇಸುಪಿ ಪುಗಿಸಿದಂ ಇತಿ, ಗವಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವೇಪಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಾತ್ ತುಲುಗಳಂ ಇತಿ ಅಮ್ ಭವತಿ. ಏವಂ ಉಗರಿ ಸರ್ವತ್ರ ಊಹ್ಯಂ ಮಿಸಿಸಿದಂ, ವೇಸ್ತ್ರಿಯಃ ² ಇತಿ ಮೀ ಧಾತೋಃ ಇಸುಪಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕ ಇಸಾದೇಶಃ.

ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ ; ಯತೋ ರಾಜಾದಯೋ ಹಿ ಆತ್ರ ಪ್ರಯೋಜಕಾಃ ಕರ್ತಾರೋ ಭವಂತೀತಿ ತದೀಯಯಾ ನಿಯೋಜನಕ್ರಿಯಯಾ ಭೃತ್ಯಾದಯೋ ವಿಷಯಾಕ್ರಿಯಂತ ಇತಿಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್ ³ ಇತ್ಯೇವ ದ್ವಿತೀಯಾಸಿದ್ಧಿಃ—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸ್ವಾತನ್ತ್ರೈಣ ಪಠತನ್ತ್ರೈಣ ವಾಯಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲಕೃತಿಮಾನ್ ತತ್ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜಕಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಸ್ಯ ಕರ್ಮತ್ವಾಭಾವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಪುರೋಹಿತನರಸನಿ ದಾನಮಂ ಕುಡಿಸಿದಂ, ಅರಸಂ ಗಾಂಡನಿಂ ಪೋಲನನುಷುಗಿದಂ ಇತ್ಯಾದಾ ಪುರೋಹಿತೇನ ರಾಕ್ಷಾ ವಾ ನಿಯೋಜಿತೇ ರಾಜ್ಞಿ ಗಾಂಡೇ ವಾ ಕರ್ತರಿ ತ್ವತೀಯಾ ನ ಸ್ಯುತ್. ಆತಃ ಏವ ತಥೈವ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೀತಿ

ಸಕರ್ಮಕಾಕರ್ಮಕವಿಭಾಗಂ ವಾರ್ವಸಮ್ಪ್ರತ್ಯ ದೃಢಯತಿ—ಕರ್ತೃಇತ್ಯಾದಿ. ಆತ್ರ ಯದಾ ತದಾ ಇತಿ ಕಾಲಘಟಿತತಯಾ ಲಕ್ಷಣಕಥನಾತ್ ಅಯಮರ್ಥಃ ಸೂಚ್ಯತೇ—ಯದಾ ಅಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಧಾತವಃ ಸೋಪನೆರ್ಗಾಃ ತದಾ ಸಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ : ಯಥಾ

ಸುಖಮನುಷ್ಯವತಿ ಗುರುಮತಿಶೀತೇ ಇತಿ ಯದಾ ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಅವಿದಕ್ಷಿತಕರ್ಮಕಾಃ
ತದಾ ಅಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ : ಯಾ ನೇಹ ಪಶ್ಯತೇ ನೇಹ ಭುಜ್ಯತೇ ಇತಿ. ನಾತ್ರ
ಪಾಕೋ ನಾತ್ರ ಭೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ.

ಹೇತುಕರ್ತೃ ^{೧೦೦} ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ತೃತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅಯಮಾರವ್ಯಕ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೋಧಾದ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತೃ
ರಿ ಅಮಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ವೈತ್ತಿಕಃ || ಬೋಧಾದ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತೃ
ರಿ ಅಮಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದಿಸಿದಂ, ಶಿಷ್ಯ
ನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಮೂಣವಕನಂ ವೇದಮಂ ಪರಿಸಿದಂ, ಮೂ
ಣವಕನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಪಿತೃ ಪುತ್ರನಂ ಕಥಯಂ ಪೇಚಿಸಿದಂ, ಪುತ್ರನಿಂ
ಇತಿ ವಾ. ಜನನಿ ಕೂಸಂ ಪಾಯಸಮನುಣಿಸಿದಳ್, ಕೂಸಿಂ ಇತಿ ವಾ.
ನಂದಗೋಪನಚ್ಯುತನಂ ಬೆಣ್ಣೆಯು ತಿನಿಸಿದಂ, ಅಚ್ಯುತನಿಂ ಇತಿ ವಾ.
ದಾದಿ ಪಸುಳಯಂ ವಾಲಂ ಕುಡಿಯಿಸಿದಳ್, ಸಸುಳಯಿಂ ಇತಿ ವಾ. ತಂದೆ
ಮಗನಂ ^೧ ಗುರುಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಂ, ಮಗನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಂ
ಜಿನಂಗೆಗಿಸಿದಂ, ಶಿಷ್ಯನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಅಜ್ಜ ^೨ ಕೂಸನಿಂದುಗೆ ಪ್ರೊಡಮೆ
ಡಿಸಿದಳ್, ಕೂಸಿಂ ಇತಿ ವಾ.

[The indirect object of verbs expressive of teaching - acting in honour of,
optionally takes the eth. case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬೋಧೋ ಜ್ಞಾನಂ ಅಕನಮಾಹಾರೇವನತಿರಭಿವಾದಃ. ನ ಹಿ ಬೋ
ಧಾದಯೋ ಧಾತವಃ. ಕಥಮೇವಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತರಿ ಅಮ ವಿಧೀಯತ ಇತ್ಯತ
ಆಹ-- ಬೋಧಾದ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಇತಿ. ವಾಚ್ಯವಾಚಕಯೋಃ ಅಭೇದೋಪಪಾದಾತ್ ತಥಾ
ನಿರ್ದೇಶಃ ಏವಮಪಿ ಬೋಧಾಶನಾವನತಿಶಬ್ದಾನಾದಾಯು ಅತಿಪ್ರಸಬ್ದಃ ಸ್ವಾತೃ ಅತಃಪದ-
ಧಾತೂನಾಂ ಇತಿ

ನನು ಏವಮಪಿ ನ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಃ ಸ್ವತಸ್ತೋ ವಾ ಕರ್ತಾಸ್ತಿ; ಸರ್ವ
ತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾಧಿಕಾರಕವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಬೋ
ಧಾದ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ತದ್ವಾಚ್ಯಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಯಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಃ
ಕರ್ತಾ ೩ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇವಂಪರತಯಾ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ವಾ ಭವತಿ ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟೇ ಕರ್ತರಿ
ತೃತೀಯಾ

ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದಿಸಿದಂ ಇತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಓದು ಇತ್ಯಯಂ
ಧಾತುಃ ಪಾಠಾರ್ಥೋ ನ ಬೋಧಾರ್ಥಃ, ತಥಾಪಿ ಪಾ ಸ್ವಾಮಿ ಬೋಧಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಬೋ

ಗುರುವಿಂಗಿ. ^೧ ಕೂಸನಿಂದುವಿಂ ^೨ ತತ್ಪ್ರವಮರತಯಾ

ಧಕಾರ್ಯತ್ವಚ್ಛ ಬೋಧಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ. ಪರಿಸಿದಂ ಇತಿ. ಪರಸಶಬ್ದಾತ್ ಇಸುಪ್ತತ್ವ
ರೋತಿ ⁵³³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇಸುಪಿ ದುರ್ಲೋಪೇ ಚ ಸತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ ಉಬನಾಮಹಾನಾ ⁵³⁴
ಇತಿ ಸ್ವಾರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಪರಿಸು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮಿತಿ ⁵³⁵ ಇತಿ
ಪುನಃ ಇಸುಪಿ ಇಸುಪೀಸುಪೇ ಶ್ಲ ಬಸ್ವಾರ್ಥೇ ⁵³⁶ ಇತಿ ಇಸುಪಃ ಶ್ಲ ಪಿ ಧಾತೋ
ರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ ⁵³⁷ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನ್ವೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ ದಪದವಂ ⁵³⁸ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅ
ತೀತಕಾಲೇ ದಪತ್ಯಯೇ ಇದಂತೇ ⁵³⁹ ಇತಿ ಇಕಾರಾದೇಶೇ ಚ ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಅಸಾ
ಠಯತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಉಚ್ಯಂ ಅನಮಸ್ಯತ್ ಇ
ತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಲಾಧ್ಯನೋರಮ್ ವ್ಯಾಪ್ತಾ || 207 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾಲೋ ಮುಹೂರ್ತಾದಿಃ. ಅಧ್ಯಾ ಗಂತವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂ
ಕ್ರೋಶಾದಿ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ್ವೇನ ¹ ಸಮ್ಪನ್ನೇನ ಅತ್ಯಂತಸಂಯೋಗಃ. ಕಾ
ಲೇ ಚ ಅಧ್ವನಿ ಚ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಕಾತ್ ಅಮಿ ಭವತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ² ದ್ವ್ಯೋ
ತ್ಯಮಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಲೇ—ಅಋದಿಂಗಳಂ ³ ತಳ್ವದಂ, ಜಾವಮಂ ತೂ
ಋದಂ. ಅಧ್ವನಿ—ಅರೆಗಾವುದಮಂ ಪರಿದಂ, ಗಾವುದಮನೋಡಿದಂ.
ವ್ಯಾಪ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮಾಸದೊಳೋದಿದಂ, ಗಾವುದದೊಳೋಡಿದಂ. ಅತ್ರ
ಪಾಠಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತೇ ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ. ಪುನಃ ಅಮಿಗ್ರಹಣಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಂ.

[Words expressive of an uninterrupted space of time or distance, add to them
include form the affix am |

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವರ್ತನಾಲಕ್ಷಣಃ ಕಾಲಃ. ಸ ದ್ವೇಧಾ—ನಿಶ್ಚಯರೂಪೋ ವ್ಯವಹಾ
ರರೂಪಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ನಿಶ್ಚಯರೂಪೋ'ಣುಪುಷ್ಪಾತ್ಯಾ ಅಸ್ತಿ ಕಾಯೋ ನ ವಿನಕ್ಷಿತಃ ;
ವ್ಯವಹಾರಾವಿಪಯತ್ವಾತ್. ಅತೋ ವ್ಯವಹಾರರೂಪ ಏವ ವಿನಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯಾಹ—
ಮುಹೂರ್ತಾದಿಃ ಇತಿ. ಆದಿಕಬ್ದೇನ ಪ್ರಕರದನಮಾಸಾದಿಸಂಗ್ರಹಃ.

ಅಧ್ವಾನಿ ದ್ವೇಧಾ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಥೂಲಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಪರಮಾಣ್ವವಸ್ತು
ವೃ ⁴ ಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶರೂಪೋ ನಾತ್ ವಿನಕ್ಷಿತಃ ; ವ್ಯವಹಾರಾವಿಪಯತ್ವಾದೇವ. ಕಿಂತು
ಸ್ಥೂಲ ಏವ ವಿನಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯಾಹ—ಕ್ರೋಶಾದಿ ಇತಿ.

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಧ್ವನಿ ಸಮ್ಪನ್ನಾತ್ಮಾ, ತಥಾಪಿ ನ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮ್ಪನ್ನರೂಪಾ,
ಕಿಂತು ವಿಶೇಷತಃ ಏವ ; ವಿಶೇಷೇಣ ಆಪ್ತಿಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ. ಅತೋ ವಿನಕ್ಷಿತವಿಶೇಷಮಾಹ—
ಅತ್ಯಂತಸಂಯೋಗಃ ಇತಿ. ದ್ರವ್ಯಗುಣಕ್ರಿಯಾಭಿರವಿಷ್ಟಿನ್ಮಃ ಸಮ್ಪನ್ನಃ ತಸ್ಯಾಂ ದ್ವ್ಯೋ
ತ್ಯಮಾನಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ

¹ ಸಂಬಂಧಿನಾ, ಸಂಬಂಧಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ. ² ಗಮ್ಯ ³ ಕಋದಂ. ⁴ ಯೋಗ್ಯಃ.

ಅಉದಿಂಗಳಂ ತಳ್ಳಿದಂ—ಪ್ರಣಾಸಾನಗಮಯತ್, ಜಾವಮಂ ತೋಱುಂ—
ಯಾಮಮಧಾವತ್. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ರಿಯಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ. ಕ್ವಚಿತ್ ಗುಣೇನಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ
ರಸ್ತಿ. ಗಾವುದಮಂ ಕೋಂಕಿ ಪರಿವುದಾಪೂಣಿ ಸತತಂ ಅತ್ರ ವಕ್ರಮೈವ ಗುಣಃ.
ಪ್ರಚ್ಛಾದಿತರೂಪರೂಂದುಬರಿಸನುದ್ವರ್. ಅತ್ರ ಅಜ್ಞಾಪಿತರೂಪತ್ವಂ ಗುಣಃ. ಏವಂ
ಪ್ರವ್ಯೇಣಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ.

ಇದಾನೀಂ ಅತ್ರ ಅಸ್ತಿ ಇತ್ಯಬಾಧಿತಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಕಾಲಾಧ್ಯನೋಃ ಸರ್ವಾಧಾರತ್ವೇನ ಸಪ್ತ
ಮಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಹನಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಇಮ ಸಿದ್ಧಾ || 208 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಿದ್ಧಿಃ ಕ್ರಿಯಾಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ. ತಸ್ಯಾಂ ಗಮ್ಯಮಾಸಾ
ಯಾಂ ಕಾಲಾಧ್ಯನೋಃ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಕಾತ್ ಇಮ ಭವತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ
ದ್ಯೋತ್ಯಮಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಸದಿಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಪೂರ್ಣಮಾದುದು, ಬರಿಸ
ದಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮುಗಿದುದು, ಕ್ರೋಶದಿಂ ವೇದಮನೋದಿದಂ, ಗಾವುದದಿಂ
ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪರಿಸಿದಂ. ಸಿದ್ಧಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮಾಸಮಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋ
ದಿದಂ, ಕ್ರೋಶಮಂ ಗದ್ಯಮನೋದಿದಂ. ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯ
ತೇ ನ ಸಿದ್ಧಿಃ. ವ್ಯಾಪ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮಾಸದೋಳೋದಿದಂ, ಕ್ರೋಶದೋ
ಳೋದಿದಂ. ಅತ್ರ ಸಿದ್ಧಿಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತೇ ನ ನೈರನ್ತರ್ಯಂ.

[Words expressive of a certain time or distance in which a work was
completed. add to then crude form the affix *im*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಿದ್ಧಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪ್ತಿಬಾಧಾಧ್ಯನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ ಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ -
ಕ್ರಿಯಾಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ ಇತಿ ಅನೇನ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ತಿದರ್ಶಿತಾ, ತತ್ತ್ವವ ಅಯಂ
ವಿಧಿಃ ನ ದ್ರವ್ಯಗುಣವ್ಯಾಪ್ತೋರಿತಿ. ಅತ ಏವ ಉದಾಹೃತಾ ಸೈವ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ. ಪ್ರ
ತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತು ಸಿದ್ಧಿಪದವ್ಯಾವರ್ತೇ ಮಾಸಮಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಂ, ತದ್ಗಮಿಕಾಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಃ ಶ್ರವಣಾತ್.
ವ್ಯಾಪ್ತಿಪದವ್ಯಾವರ್ತೇ ಮಾಸದೋಳೋದಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಸಿದ್ಧಿಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ
ಯದ್ಯಪಿ ನ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಧಕಮಸ್ತಿ, ತಥಾಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವಚನಮಿತಿ. ನೈರನ್ತ
ರ್ಯಂ ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧಿಶಬ್ದ ಅಸ್ತು ಮಾಸ್ತು ವಾ ಇತಿ. ಪ್ರವರ್ಗೇಣ ದ್ವಿತೀಯಾಪ್ರಾ
ಪ್ತಾ ಅಯಮಾರವ್ಭಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹೇತುಕರ್ತೃಕರಣೇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ || 209 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಫಲಸಾಧನಯೋಗ್ಯಃ ಪದಾರ್ಥೋ ಹೇತುಃ. ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ
ಕರ್ತಾ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಶ್ಚ. ಸಾಧಕತಮಂ ಕರಣಂ. ಇಮಂ ಕಂಚಿ

ತ್ವಕಾರಮಾಸನ್ನು ಇತ್ಯಂಭೂತಃ. ಸ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಯೇನ ತತ್ ಇತ್ಯಂಭೂತ
ಲಕ್ಷಣಂ ಹೇತ್ವಾದ್ಯರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಇಮ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೇತೌ—ಧನದಿಂ ಕುಲಂ, ಬಿಜ್ಜೆಯಿಂ ಜಸಂ,
ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂ ಮೋಕ್ಷಂ. ಕರ್ತಾರಿ—ಕುಂಬಏನಿಂ ಮಡಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು
ದು, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯಿಂ ಪದಕಂ ಗೆಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಅರಸನಿಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನ
ನ್ನಂ ಮಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಹರಿಯಿಂದಜ್ವಾನನಿಂ ಕಣ್ಣಂ ಕೊಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ.
ಕರಣೇ—ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಂ, ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊಯ್ದಂ. ಇತ್ಯಂ
ಭೂತಲಕ್ಷಣೇ—ಕಮಂಡಲುವಿಂ ಛಾತ್ರನಂ ಕಂಡಂ, ಚಂಡಿಕೆಯಿಂ ವಟು
ವನಬಿದಂ.

[Words denoting cause, maker, instrument, or characteristic, add to
them the suffix *in*]

ವ್ಯಖ್ಯಾ || ಹಿಂನೋತಿ ಗಚ್ಛತಿ ವ್ಯವೇಶೀತಿ ಕಾರಣತಯಾ ಜ್ಞಾಪ್ಯಂ ಜ್ಞಾ
ವಕತಯೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ೨ ಹೇತುದ್ವಿವಿಧಃ—ಕಾರಕೋ ಜ್ಞಾಪಕಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಕಾರಕ
ಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್ ಸ ಏವ ವಿವಕ್ಷಿತೋ ನ ಜ್ಞಾಪಕ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ—ಫಲಸಾಧನಯೋಗ್ಯಃ
ಇತಿ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಪಾದನಸಮರ್ಥಾರ್ಥಜಾತೀಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ್ಯಮಕರ್ಮತೋ'ಪಿ
ತಜ್ಞಾತೀಯಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇನ ಸಬ್ಧವಾರ್ಥಂ ಯೋಗ್ಯಪದೋಪಪಾದನಂ.

ಏನು ಯದ್ಯೇವಂ ಹೇತೌ ತೃತೀಯಾ ಸ್ಥೂತ ಕಾರಕಮಾತ್ರೇ'ಪಿ ಸಾ ಪ್ರಸಚ್ಛೇತ.
ನ ಹಿ ಅಹೇತುಭೂತಂ ಕಾರಕಮಸ್ತಿ, ಸರ್ವಮಪಿ ಕಾರಕಂ ಹೇತುರೇವೇತಿ ನ ಚ ಏವಂ
ಉತ್ಪರ್ಗತಃ ಪ್ರಾಸ್ತಾಪಿ ಸಾ ಸವ್ಯದಾನಾದಾ ಚತುರ್ಧಾದಿವಿಧಾನಾತ್ ಅಪೋದ್ಯತ ಇ
ತಿ ನ ಕ್ಷಿದ್ವೋಪ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಏವಮಪಿ ಕರ್ತೃಕರಣಯೋಃ ಪ್ರಧನಸಾದಾನಂ ಅ
ನರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ಥೂತ ಹೇತುರದೇನೈವ ಗತತ್ವಾತ್—ಽತಿಚೇತ—ನ ಹೇತುಮಾತ್ರಮೇವ
ಕಾರಕಂ; ಯೇನ ಉಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಥೂತ ಕಿನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಂ ಕುರ್ವದ್ಧಿ ಕಾರಕಂ ಇತಿ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣವನೋನುಪಾನ್ಯೇವ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ; ಹೇತುಸ್ತು ಯೋಗ್ಯತಾಮಾ
ತ್ರೇಣಾಪಿ ಭ-ತಿ-ತಿ ತಯೇಃ ಕಧಂಚ್ಛೇದಾತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ಹೇತುರೇವ ಕಾರಕಂ ನೈ
ತಾವತಾ ದೋಷಃ, ಧವ್ಯುರ್ಭೇದೇ ಪಿ ಕಾರ್ಯಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಧರ್ಮನಿಬನ್ಧನಾ ಹಿ
ವಿಭಕ್ತೃತ್ವತ್ತಿ-ನ ಹಿ ಧನದಿಂ ಕುಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತೃತೀಯಾ ಧನಮಾಚಕ್ಷೇ, ತಸ್ಯ ಧನ
ಶಬ್ದೇನೈವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕಿನ್ನು ರದ್ಧತಂ ಹೇತುತ್ವೇವೇತಿ ಏವಂ ಕರ್ತೃ
ಕವರ್ಣದಿಕಾರಕೇಷು ವಿಹಿತಾಪಿ ವಿಭಕ್ತಿಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾನೇವ ಅಚಕ್ಷೇ.
ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಯಸ್ತು ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಾ ಏವ, ಸುಬ್ಬಿಭಕ್ತೀನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಗತಸ್ವ
ರ್ಥಜೀವಕರ್ಮತ್ವನಿಯಮಾಂತಿ ಏವಂ ಚ ಹೇತುತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಭಿನ್ನವೇವೇತಿ
ಕರ್ತೃಕರ್ಮತ್ವಯೋಃ ತೃತೀಯಯಾ ಅಭಿಧಾಪನಾರ್ಥಂ ತಯೋರುಪಪಾದನಮಿತಿ.

ಕರ್ತೃಪದಾರ್ಥಃ ಸ್ವಾಗೇವ ವಿಚಾರಿತಃ, ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಕರ್ತೇತಿ ಯಸ್ತಂ ಪ್ರಯು
ಜ್ಞೇ ಸೋ'ಪಿ ಕರ್ತೇತ್ಯುಕ್ತಂ—ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಶ್ಚ ಇತಿ ಸ ತ್ರೇಧಾ ಪ್ರೇಷಕೋ'

ಧೈರೈಷಕ ಆನುಕೂಲ್ಯ¹ ಭಾಕ್ಷೇತಿ. ತತ್ರ ಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕರ್ತಾರಂ ಪ್ರೇಷತೇ ಪ್ರಭುತ್ವೇನ
ನಿಯುಜ್ಞೇ ಸ ಪ್ರೇಷಕಃ. ಯೋ'ಧೈರೈಷತೇ ಸತ್ತಾರಪೂರ್ವಕಂ ನಿಯುಜ್ಞೇ ಸೋ'
ಧೈರೈಷಕಃ ಯಸ್ತು ನ ಪ್ರೇಷತೇ ನಾಧೈರೈಷತೇ ಪರಂತು ಆನುಕೂಲ್ಯವಾತ್ರಂ ಭಜತೇ
ಸ² ಆನುಕೂಲ್ಯಭಾಗೀತಿ.

ಕರಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಧ್ಯರ್ಥಾನ್ತರವೃತ್ತಿಂ ವಾರಯನ್ ವಿವಕ್ಷಿತಮಾಹ—
ಸಾಧಕತಮಂ ಇತಿ. ಅತಿಶಯಿತಂ ಸಾಧಕಂ ಸಾಧಕತಮಂ ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕಾರಣಂ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಕೋ ನಾಮ ಕಾರಣಸ್ಯ ಪ್ರಕರ್ಷಃ : ನ ತಾವತ್ ವ್ಯಾಪಾರಭೂಯಸ್ತ್ವಂ,
ಕರ್ಮಾಧಿಕರಣಯೋರತಿವ್ಯಾಪ್ತೀ. ತಥಾ ಹಿ—ಪಚನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತಾವತ್ ದೇವದತ್ತಃ
ಕರ್ತಾ ತನ್ಮೂಲಾಃ ಕರ್ಮ ಕಾಷ್ಠಾನಿ ಕರಣಂ ಸ್ಥಾಲೀ ಅಧಿಕರಣಮಿತಿ ಅವಿವಾದಂ. ತತ್ರ
ಯಥಾ ಕಾಷ್ಠಾನಿ ಆವಾಕಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ನಿರನ್ತರಂ ಚೇಷ್ಟ್ಯಮಾನಾನಿ ಭೂಯೋವ್ಯಾಪಾ
ರಾಣಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ, ತದ್ಭವ ಸ್ಥಾಲೀ ತನ್ಮೂಲಾಶ್ಚೇತಿ ದವ್ಯಾದೀನಾಂ ಕರಣತಯಾ ಪ್ರಸಿ
ದ್ಧಿನಾಂ ಅತತ್ಪ್ರಪ್ರಸಂಗಾಚ್ಚ. ನಾಪಿ ಅವ್ಯವಧಾನೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಂ, ಅಸಮ್ಯವಾ
ತ್. ವ್ಯಾಪಾರವದ್ಧಿ ಕರಣಂ ಇತಿನಿಶ್ಯಯೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕರಣಾನಾಂ ಕಾಷ್ಠಾದೀನಾಮಪಿ ಜ್ಞ
ಲನಾದಿವ್ಯಾಪಾರವ್ಯವಧಾನೇನೈವ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವದರ್ಶನಾತ್. ಜ್ವಲನಾದೇರವಾಂತರವ್ಯಾ
ಪಾರರೂಪತತ್ವತ್ ನ ವ್ಯವಧಾಯಕತಾ, ಸ್ವಾಭಿ ಮವ್ಯವಧಾಯಕಂ ಇತಿವಚನಾತ್ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ ಕರ್ತ್ರಾದೇರಪಿ ದರ್ವೀಪರಿಘಟ್ಟನಾಂಕಂ ಅವಾಂತರವ್ಯಾಪಾರ ಏವೇತಿ ವ್ಯವಧಾ
ನಾಭಾವೇನ ಕರಣತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್ ನಾಪಿ ಅವಿಲಮ್ಬೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಂ, ಕಾರಣಾಂತ
ರವಿವಾದಶಾಲಯಾಂ ಅಸಮ್ಯವಾತ್, ಸ್ವಸ್ವವ್ಯಾಪ್ಯೇತರಸಕಲಸಮವಧಾನದಶಾಲಯಾಂತು ಕಾ
ರಕಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನಾಪಿ ಧಾತ್ಯರ್ಥಾಶ್ರಯಾನುಪವೇಶಃ, ಅನ್ಯಾ
ಪತ್ಯಾತ್ ; ಕುತಾರಾದಾ ಛಿದ್ರಾದ್ಯಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯಾನುಪವೇಶೇ'ಪಿ ಕಾಷ್ಠಾದಾ ಪಚ್ಯಾ
ದ್ಯಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯಾನುಪವೇಶಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಕರ್ಷಸ್ಯ ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ
ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕಾರಕಂ ಕರಣಮುಚ್ಯತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಾ ಸತ್ತ್ವಪಿ ಅನೇಕೇ
ಷು ಸಾಧಕೇಷು ಕ್ವಚಿತ್ ಕಷ್ಟದತಿಶಯೋ'ನುಭೂಯತೇ. ಯತ ಏವಂ ವ್ಯವಹರಂತಿ ವೃ
ದ್ಧಾಃ—ಸುಷ್ಪೇತೇ ತನ್ಮೂಲಾ ಏತೈರೇವ ಪಾಕೋ ನಿರ್ವೃತ್ತ ಇತಿ ತಥಾ ಸುಷ್ಪೇ
ತಾಃ ಕಾಷ್ಠಾನಿ, ಸುಷ್ಪೇಷಾ ಸ್ಥಾಲೀ, ಸುಷ್ಪೇಷಾ ದರ್ವೀತಿ. ಸೋ'ಯಂ ವ್ಯವ
ಹಾರವಿಷಯಃ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಾರನಿಷ್ಠಃ ಕಾರ್ಯಾನುಕೂಲೋ'ತಿಶಯ ಏವ ಪ್ರಕರ್ಷಃ.
ಸ ಏವ ಪ್ರಕರ್ಷೋ ಯತ್ರ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ತದೇವ ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕಾರಕಂ ಕರಣಮು
ಚ್ಯತೇ. ನ ಚ ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರಾತಿಶಯೇ ಸರ್ವಮಪಿ ಕರಣಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ.
ತರತಮಭಾವೇನ ಕ್ವಚಿದೇವಾತಿಶಯೋ ನ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ನ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಮ್ಯೇ
ತಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ, ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಯೈವ ತಥಾತ್ವಂ ನೇತರಸ್ಯೇತಿ. ನ ಚ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ
ವಿವಕ್ಷಾ, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ.

ಇತ್ಯಂಭೂತಪದಾರ್ಥಮಾಹ—ಇಮಂ ಕಂಚಿತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಛಾತ್ರತ್ವಾದಿಕೋ
ಧರ್ಮಃ ಪ್ರಕಾರಃ ತಮಾಸನ್ನಸ್ಯ ಕಮಣ್ಣಲ್ವಾದಿ ಲಕ್ಷಣಂ ; ಯತಃ ಕಮಣ್ಣಲ್ವಾದಿನಾ
ಛಾತ್ರಾರ್ಥಿಲಕ್ಷ್ಯತೇ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಮತ್ರ ಇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣಗ್ರಹಣಂ ? ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ²¹¹
 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತೇನೈವ ಅತ್ರ ತೃತೀಯಾ ಸೇತ್ಸೃತಿ ; ಕಮಂಡಲುವಿಂ ಕೂಡಿ ಛಾ
 ತ್ರನಂ ಕಂಡಂ, ಚಂಡಿಕೆಯಿಂ ಬೆರಸಿ ವಟುವನಬಿದಂ ಇತಿ ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಹಾರ್ಥಕ
 ಶಬ್ದಯೋಗಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ತೃತೀಯೇತಿ ಶಬ್ದೈಃ ; ಶಬ್ದಯೋಗ ಏವ ತೃತೀಯೇತಿ
 ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್, ತದರ್ಥಯೋಗೇ'ಪಿ ತದ್ವಿಧಾನಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿಚೇತ—
 ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸಹಾರ್ಥಯೋಗಃ ಸಪ್ಪವತಿ, ತದ್ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತೃತೀಯಾ ಚ
 ಸೇತ್ಸೃತಿ ; ತಥಾಪಿ ತದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ಯಥಾಸ್ಯ
 ದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ತದುಪಾದಾನಂ. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ಪಷ್ಕೋವ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾದಿತಿ ಕ್ರ
 ಮೇಣೋದಾಹರತಿ—ಧನದಿಂ ಕುಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ

ಪ್ರಯೋಜಕಕರ್ತರ್ಯಪಿ ತೃತೀಯಾಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಅರಸನಿಂ ಬಾಣನಿಗನಿಂ ಹರಿ
 ಯಿಂದಜ್ಜ್ವಾನನಿಂ ಇತಿ. ಅಜ್ಜ್ವಾನಂ ಕರ್ಣಾನಂ ಕೊಂದಂ ಇತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃಪ್ರ
 ಯೋಗಃ. ತಂ ಹರಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಞತೇ ಹರಿಯಜ್ಜ್ವಾನನಿಂ ಕರ್ಣಾನಂ ಕೊಲಿಸಿದಂ ಇತಿ
 ಇಸುಬನ್ತಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗಃ. ಅತ್ರ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃಃ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅಜ್ಜ್ವಾನನಿಂ ಇತಿ
 ತೃತೀಯಾ. ತತ್ರ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪಡುಃ²¹⁰ ಇತಿ
 ಸಪ್ಪದಾತೋಃ ಅನುಪ್ರಯೋಗೇ ಕೊಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ ಕರ್ಮಣ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕರ್ಣಾಂ
 ಇತಿ ಪ್ರಧಮ. ಉಭಯೋರಪಿ ಕರ್ತ್ರೋಃ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತೃತೀಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯದ್ಭೇದಾತ್ತದ್ವದಾಖ್ಯಾ || 210 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಭೇದಃ ಪ್ರಕಾರಃ. ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾತ್ ತದ್ವತಃ ಪ್ರಕಾರಿ
 ಮತೋ'ರ್ಥಸ್ಯ ಆಖ್ಯಾ ಭವತಿ ತದ್ವಾಚಿನೋ ಲಿಪ್ಕಾತ್ ಇನ್ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಣ್ಣಿಂ ಕುರುಡಂ, ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಯ್ಯಿಂ ಮೋ
 ಟಂ, ಜಾತಿಯಿಂ ಪಾವ್ವಂ, ಪ್ರಕೃತಿಯಿನೊಳ್ಳದಂ. ಯದ್ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಥಾ
 ನಿನಿದೇಶಾರ್ಥಂ. ಭೇದಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ ? ಯಪ್ಪಿಗಳಂ ವುಗಿಸು, ಕುಂ
 ತಂಗಳಂ ಬರಿಸು. ತದ್ವದಾಖ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಕಣ್ಣ ಕುರುಡೀತಂಗೈ, ಬಾ
 ಹ್ಯಾಣ್ಯಂ ಜಾತಿಯಾತಂಗೈ. ಆಖ್ಯಾಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರಿಗ್ರಹಾರ್ಥಂ.
 ತೇನ ಕಣ್ಣಿಂ ದೀಗ್ಗ್ವಂ ಇತಿ ನ ಭವತಿ.

[Words denoting a differentiating sign or mark add *im* to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭೇದೋ ವಿಧಾ ಪ್ರಕಾರ ಇತಿ ಅನರ್ಥಾಂತರಮಿತ್ಯುಕ್ತ—ಭೇದಃ ಪ್ರ
 ಕಾರಃ ಇತಿ ಯದ್ಭೇದ ಇತ್ಯತ್ರ ಯೋ ಭೇದೋ ಯದ್ಭೇದ ಇತಿ ಸ ಸಮಾನಾಧಿಕರ
 ಣಃ ಸಮಾನೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ. ಕಿನ್ತು ಯಸ್ಯ ಭೇದೋ ಯದ್ಭೇದ ಇತಿ ವೃದ್ಧಿಕರಣ
 ಏವ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ಪದೇನ ಪ್ರಕಾರವಾನರ್ಥೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಸೋ'ಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ
 ತದ್ವಾನ್ ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಕಾರವದರ್ಥವಾನುಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತ—ಪ್ರಕಾರಿಮತಃ ಇತಿ.
 ಆಖ್ಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ತದ್ವಾಚಿನಃ ಪ್ರಕಾರವದ್ವಾಚಿನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಕಣ್ಣಿಂ ಕುರುಡಂ ಇತಿ. ಕಣ್ ಶಬ್ದೇನ ಅಕ್ಷಿ ಕೃತ್ಯತೇ. ಕುರುಡಂ ಇತಿ ಕಾಣ ತ್ವಂ ಅಕ್ಷಣ್ಣಃ ಪ್ರಕಾರಃ. ತನ್ಮಾದಿತಿ. ಅಕ್ಷಿ ಬಲು ನಾನಾಪ್ರಕಾರಂ ಕಾಣಮಕಾಣಂ ಪಿಲ್ಲ ಮುಪಿಲ್ಲಂ ದೀರ್ಘಮದೀರ್ಘಂ ಜೇತಿ, ತದ್ವತಃ ಕಾಣಾಕ್ಷಿಮತಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಆಖ್ಯಾ. ತದ್ವಾ ಯನಃ ಕಣಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾ ಭವತೀತಿ ಏವಂ ಕಾಲಿಂ ಕಯ್ಯಿಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಯೋ ಜ್ಯಂ ಜಾತಿಃ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ತದ್ಭೇದೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಂ ಪಾರ್ವತನಶಬ್ದೇನ ಕೃತ್ಯತೇ. ಧರ್ಮಿಪರತ್ವಾತ್ ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಯೋಗಃ ಏವಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸ್ವಭಾವಃ, ತದ್ಭೇ ದಃ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಬಳ್ಳಿತು ಶಬ್ದೇನ ಕೃತ್ಯತೇ. ಅತ್ರ ಯದ್ಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿರಾಲಮ್ಬಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇರನಿರ್ದೇಶಾದಿತ್ಯಾಹ—ಯದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ಥಾನಿನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ

ಭೇದಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ ಯಷ್ಯಿಗಳಂ ಪುಗಿಸು, ಕುಂತಂಗಳಂ ಬರಿಸು ಇತ್ಯತ್ರ ಯಷ್ಯಿಕುಂತಶಬ್ದಭ್ಯಾಂ ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾ ಯಷ್ಯಿಕುಂತಧರಾಃ ಪುರುಷಾ ಏವೋ ಚ್ಯಂತೇ ನ ತತ್ರ ಕ್ವಿಧೃದ ಇತಿ ನ ತತಸ್ತೃತೀಯಾ ತದ್ವದಿತ್ಯಭಾವೇ ಕಣ್ ಕು ರುಡೀತಂಗೆ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕಣಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ಆಖ್ಯಾಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ಕಣ್ಣಿಂ ದೀರ್ಘಂ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತ. ಆಖ್ಯಾಗ್ರಹಣೇ ತು ತದಾಪ್ರಸಿದ್ಧಭಾವಾತ್ ಕಣ್ ದೀರ್ಘಮಿತಿಂಗೆ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧತೀತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ || 211 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಹಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದೈರ್ಯೋಗೇ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ ಅ ಪ್ರಧಾನೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಇಮ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಗನಿಂ ಕೂಡಿ ಬಂದಂ ತಂದೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ ಬೆರಸಿ ಹರಿಯೊಪ್ಪಿದಂ, ಉಮೆಯಿಂ ಸಂಗಡಿಸಿ ಮೆಚಿದನಾ ಪೆಚಿದಲೆಯಂ. ಅಪ್ರಧಾನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಗಳಂ ಕೂಡಿ ಮೆಚಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ಮೂ ಭೂತ್.

Words connected by an expression implying 'along with,' if not the principal subject, add *im* to the crude form¹

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹ ಇತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಸಹಾರ್ಥಃ. ತುಲ್ಯಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ ಸಾ ಹಿತ್ಯಂ. ಸಹಸ್ಯ ಅರ್ಥ ಇವ ಅರ್ಥೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಸಹಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದಃ—ಕೂಡಿ, ಬೆರಸಿ, ಸಂಗಡಿಸಿ ಇತ್ಯಾದಿಃ. ಅಧನಾ ಸಹಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಸಹಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸಾಹಿತ್ಯಂ ತೇನ ಯೋಗ ಇತಿ ತದರ್ಥಮಾತ್ರೇ ದ್ಯೋತೈ ವಾ ತದರ್ಥಕಶಬ್ದಯೋಗೇ ವಾ ತೃತೀಯಾ ನ ಶಬ್ದಯೋಗ ವೀತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ.

ನನು ತುಲ್ಯಯೋಗೋ ನಾಮ ಪ್ರಧಾನಾಪ್ರಧಾನಸಾಧಾರಣಃ ತ್ರಿಯಾಸಮ್ಪನ್ದ ಇತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಮುಭಯನಿರೂಪ್ಯಂ ತದ್ಭೋಗಶ್ಚ ಉಭಯತ್ರ ಚ ಸಮಾನ ಇತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತೃತೀಯಾ ಸ್ಥಾನದಿತ್ಯತ್ ಆಹ—ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ ಅಪ್ರಧಾನೇ ಇತಿ. ಪ್ರತಿ ಯೋಗೀ ನಿರೂಪಕಃ ಅಪ್ರಧಾನಂ ಅಮುಖ್ಯಂ. ಯೋ ಮುಖ್ಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ತದಿತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಮಗನಿಂ ಕೂಡಿ ಬಂದಂ ತಂದೆ ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ.

¹ ಮಗನಿಂ.

ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರವ್ವಣೀಯಃ. ತಥಾ ಹಿ—ಮಗನಿಂ ಕೂಡಿ ಬಂದಂ ತಂ ದೆ. ಅತ್ರ ಧಾತುನಾ ತಾವತ್ ಆಗಮನಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ಥತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ತದಾಗಮನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪಿತಾಪುತ್ರಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಸಮಾನಮೇವ; ತಥಾಪಿ ಬಂದಂ ಇತಿ ಕರ್ತ್ರೇಕತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾತ್ ಏಕಃ ಕರ್ತಾ ಉಕ್ತಃ ಇತಿ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಾ. ಅಪರಸ್ತು ಅನುಕ್ತಃ ಇತಿ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ತೃತ್ವತೀಯಾ. ಅನುಕ್ತಂ ಆಪ್ರಧಾನಂ ಅನಭಿಹಿತಂ ಉಪಧಿರಿತಿ ಅನರ್ಥಾಂತರಮೇವ. ಏವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ ಬೆರಸಿ ಹರಿಯೊಪ್ಪಿದಂ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಬಾಧಕಬಾಧನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ತಥಾ ಹಿ—ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾತ್ವತೀಯಾ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ; ತಥಾಪಿ ಯತ್ರ ತು ಮಗನಿಂ ಕೂಡಿ ತಂದೆಯ ಬರವು, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ ಬೆರಸಿ ಹರಿಯೊಪ್ಪುಗೆ ಏವಮಾದಾ ಭಾವೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತತ್ರ ಉಭಯೋರಪಿ ಆಗಮನಾದಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವೇ ಸತ್ಯಪಿ ತಿಷ್ಠಾದ್ವೇನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತ್ವತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತೌ ತದಪವಾದಕತಯಾ ಕರ್ತೃತ್ವ ಕರ್ಮಣೋಽಪಿ ಕೃತಿ ಭಾವೇ²¹⁶ ಇತಿ ಷಷ್ಠೀ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ಸಾ ಚ ಕೃದ್ವ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣಾ ಷಷ್ಠೀ ಸಹಾರ್ಥಯೋಗೇ ಅಪ್ರಧಾನೇ ಮಾಘಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಡನೆ ನ || 212 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಡನೆ ಶಬ್ದೇನ ಯೋಗೇ ಲಿಷ್ಗಾತ್ ಇಮ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಗನೊಡನೆ ಬಂದಂ, ಗುರುವಿನೊಡನೆ ಪೋದಂ ||

[But when connected by *oḍane*, they do not take *im*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಡನೆ ಇತಿ ಅವಿಭಕ್ತಿಂ ತ್ವತೀಯಾನಿರ್ದೇಶಂ ಮನ್ವಾನ ಆಹ— ಬಡನೆಶಬ್ದೇನ ಇತಿ. ಪೂರ್ವೇಣ ತ್ವತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಿವೇದಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಗೆದಾಪ್ಪೇ ದೇಯ್ಯಃ || 213 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೇಯ್ಯರಾಪ್ತೇ ಕಾರಕೇ ಲಿಷ್ಗಾತ್ ಗೆದ್ಭವತಿ. ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗೋವಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಯತಿಗೆ ಭಿಕ್ಷಮ ನಿಕ್ಕಿದಂ, ಬಸದಿಗೆ ಪೂಮಾಲಯನಿತ್ತಂ.

[The object of a gift adds *ge* to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೇಯ್ಯರಿತಿ ಜಾತಾ ಬಹುವಚನಂ. ದಾತುಮಿಷ್ಟ್ಯಂ ದೇಯಂ ಕರ್ತ್ರಾ ದಾತುಮಿಷ್ಟೇನ ವಸ್ತುನಾ ಯದಾಪ್ಯಂ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಮಿತಿ ಯಾವತ್ ತತ್ರ ಏರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಷ್ಗಾತ್ ಚತುರ್ಥೀತಿ. ಅತ್ರ ದೇಯ್ಯರಿತಿ ಆಸತ್ಯಸ್ತೃಕ ದಾನಕ್ರಿಯಯಾ ದೇಯಮಪಿ ಆಪ್ಯಮೇವೇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಚತುರ್ಥೀ ಸ್ಥಾತ್. ಸತಿ ತು ತಸ್ತೃಕ ತದ್ವೇಯಂ ಕ್ರಿಯಾಪ್ಯಮಪಿ ನ ದೇಯ್ಯರಾಪ್ಯಂ; ಸ್ವಯಂ ದೇಯತ್ವೇನ ದೇಯಾನ್ತರಾಭಾವಾದಿತಿ ನಾತ್ರ ಚತುರ್ಥೀ.

ತತ್ಸಮ್ಪ್ರದಾನಂ ತ್ರಿವಿಧಂ—ಪ್ರೇರಕಂ ಅನುಮನ್ತೃಪ್ರೀತಿರಾಕರ್ತೃ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯದ್ದೇಹೀತಿ ಭಣಿತ್ವಾ ದಾತಾರಂ ಪ್ರೇರಯತಿ ತತ್ಪ್ರೇರಕಂ. ಯದ್ದದಾಮೀತ್ಯುಕ್ತೇ ತಥಾ ಕುರ್ವಿತಿ ಅನುಮನ್ಯತೇ ತದನುಮನ್ತೃ. ಯನ್ನ ಪ್ರೇರಯತಿ, ನಾನುಮನ್ಯತೇ, ಆಪಿತು ನ ನಿರಾಕರೋತಿ ತದನಿರಾಕರ್ತೃ. ತತ್ತ್ರಿವಿಧಮಪಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮುದಾಹರತಿ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗೋವಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಯತಿಗೆ ಭಿಕ್ಷವನಿಕ್ಕಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಗವಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದ್ಯರ್ಥಂ ಭವತಿ; ಗವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಭಿಕ್ಷಯಾ ಯತೇಶ್ಚ ಉಪಕಾರಾತ್. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಪ್ರದಾನೇ ದೇಯೈರ್ವಸ್ತುಭಿಃ ಆಪ್ಯಸ್ಯ ಉಪಕಾರಾತ್ ತಾದರ್ಥ್ಯೇ¹⁷ ಇತ್ಯೇವ ಚತುರ್ಥೇ ಭವತೀತಿ ಕಿಮರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿಚೇತ್—ಉಚ್ಯತೇ. ಯ ದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತಾದರ್ಥ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ತದ್ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ ಚ ಚತುರ್ಥೇ; ತಥಾಪಿ ನ ತದತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಂ. ಕಿನ್ತು ಸಮ್ಪ್ರದಾನಮೇವೇತಿ

ಕಿಂಚ ನ ಸರ್ವತ್ರ ದೇಯಂ ಆಪ್ಯೋಪಕಾರಮೇವೇತಿ ನಿಯಮಃ; ಛಾತ್ರಂಗೆ ಚ ಪೇಟೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತದಭಾವಾತ್ ನ ಹಿ ಛಾತ್ರಸ್ಯ ಉಪಕಾರಿಕಾ ಚಪೇಟಿಕಾ. ದುಃಖೋತ್ಪಾದನೇನ ಆಪಕಾರಿಕೃತೇತಿ. ನ ಚ ತದಾತ್ಮ್ಯೇ'ಪಕಾರೇ'ಪಿ ಆಯ ತ್ಯಾಮುಪಕಾರೋ'ಸ್ತೀತಿ ಉಪಕಾರಿಕೃತೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಉಪಕಾರಾಪಕಾರಯೋಃ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಕಯೋರೇವ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಿತಯಾ ವಿವಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ದುರ್ದಾನವಿ ಷಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಛಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಅನಡ್ವಾಹಮನಿತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಮನಿಚ್ಛತಾ ತಾದರ್ಥ್ಯಚತುರ್ಥೇ ಕಥಮತ್ರ ಸಮರ್ಥ್ಯೇತ ೪ ಆಯ ತ್ಯಂ ಬಲವದನಿಷ್ಪತ್ತಿಕಾರಿತ್ಯೇನ ತತ್ಕೃತೋಪಕಾರಾಭಾವಾತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ಚಪೇಟಿಕಾ ದೇಃ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತ್ಯೇನ ತಾದರ್ಥ್ಯಂ ತಥಾಪಿ ನ ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರತೀಯತೇ, ಸಮ್ಪ್ರದಾನಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೇರಿತಿ

ನನು ಕಥಮತ್ರ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಮುಚ್ಯತೇ? ದೇಯಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಚಪೇಟಿಕೃತ ದೇಯಾ. ಯತಃ ಸ ಕರ್ತುರನಪೇತಾ ಸತೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಗೌವ ಛಾತ್ರಂ ನಾಪ್ನೋತಿ, ಅಧ್ಯಾಪಕ ಏವಾಸ್ತೇ, ತದವಯವತ್ವಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ನ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ದೇಯಂ ಕರ್ತುರಪೇತಮೇವ ಆಪ್ಯಮುಪ್ಪತೀತಿ ನಿಯಮಃ. ಕಿಮ್ಭಂಗ ವಿಧೇಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಭೃತ್ಯಂಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಕೊಲ್ವಂಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಬಯ್ಯಂಗೆ ಕಿವಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ತಪಕ್ಕೆ ತನುವಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಇನಿಯಳ್ಳ ಮನಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನಪೇತ ಸ್ಥಾಪಿ ದೇಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್. ಅಥವಾ ಅತ್ರ ಚಪೇಟಾಶಬ್ದೇನ ತತ್ಕೃತಂ ತಾಡನಮೇವ ವಿವಕ್ಷಿತಂ. ತತ್ತು ತಮಾಪ್ನೋತೈವೇತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಂ. ತಸ್ಯ ಚ ಚತುರ್ಥ್ಯೇ ಅಭಿಧಾಪನಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಕ್ತಿ ರುಚೀರ್ವ್ಯಾಸೂಯಾದ್ರೋಹಕೋರಧ

ಮತ್ಸರಭೀತ್ಯುನ್ನ ತಿಸ್ವಭಾವಾವನತೀಷ್ಟಾನಿಷ್ಠ

ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತಿನಿಧ್ಯರ್ಥೈಃ || 214 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಶಕ್ತಿಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ, ರುಚಿಃ ಪ್ರೀತಿಃ, ಅಹ್ವಾಂತಿ ರೀಪರ್ವಾ,
ಗುಣೇಷು ದೋಷಾವಿಷ್ಕರಣಂ ಅಸ್ಯಯಾ, ಅಪಕಾರೋ ದೋಹಃ,
ಅಮರ್ಷಃ ಕ್ರೋಧಃ, ಅನ್ಯಶುಭದ್ವೇಷೋ ಮತ್ಸರಃ, ಭೀತಿರ್ಭಯಂ,
ಉನ್ನತಿರಾಧಿಕ್ಯಂ, ಸ್ವಭಾವಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ, ಅವನತಿರಭಿವಾಹಃ, ಇಷ್ಟಂ
ಹಿತಂ, ಅನಿಷ್ಟಮಹಿತಂ, ಸಾದೃಶ್ಯಮುಪಮಾನಂ, ಪ್ರತಿನಿಧಿಃ ಪ್ರತಿಕ
ೃತಿಃ. ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕೈಃ ಶಬ್ದೈರ್ಯೋಗೇ ಶಿಕ್ಷಾತ್ ಗತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶಕ್ತ್ಯರ್ಥೇ—ಮಲ್ಲಂಗೆ ಮಲ್ಲಂ ಶಕ್ತಂ, ಆತಂಗೀ
ತಂ ಸಮರ್ಥಂ.

ರುಚ್ಯರ್ಥೇ—ಧಾರ್ಮಿಕಂಗೆ ಧರ್ಮಂ ರುಚಿಯಕ್ಕುಂ, ಬೆನಕಂ
ಗುಂಡಲಿಗೆಯ್ಲು.

ಈಷ್ಯಾರ್ಥೇ—ಕವಿಗೆ ಕವಿಯಿರ್ವೈಗೆಯ್ವಂ, ಕುಜನಂ ಸುಜ
ನಂಗೆ ಸ್ಮರಿಸಂ.

ಅಸೂಯಾರ್ಥೇ—ಧರ್ಮಂಗೆ ಕಾರವನಸೂಯೆಗೆಯ್ವಂ, ರಾಮಂಗೆ
ರಾಮಣಂ ದೋಷಮನಾರೋಪಿಸಿದಂ.

ದೋಹಾರ್ಥೇ—ಅರಸಂಗೀತಂ ದೋಹಿ, ಒಡೆಯಂಗಪಕಾರಿ ದಾ
ಸಂ.

ಕ್ರೋಧಾರ್ಥೇ—ಕಣ್ಣಂಗರಸಂ ಮುನಿವಂ, ನಲ್ಲಂಗಿನಿಯಳ್ ಕಂಟ
ಸಿದಳ್.

ಮತ್ಸರಾರ್ಥೇ—ಅಜ್ಜಂಗಜ್ಜಂ ಮಚ್ಚರಿಪಂ, ಸವತಿಗೆ ಸವತಿ
ಪುರುಡಿಸಳ್.

ಭೀತ್ಯರ್ಥೇ—ಪಾಪಕ್ಕಂಜ ಗುಂ ತಕ್ಕಂ, ಪುಲಿಗಳ್ಳುಗುಂ ಪೇಡಿ.

ಉನ್ನತ್ಯರ್ಥೇ—ಲೋಕಕ್ಕೀತನುನ್ನತಂ, ಹರಿಗೆ ಹರಸಧಿಕಂ.

ಸ್ವಭಾವಾರ್ಥೇ—ಕಪಿಗೆ ಚಪಲತೆ ಸಾಜಂ, ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಶಾಯ್ವಂ
ಪ್ರಕೃತಿ.

ಅವನತ್ಯರ್ಥೇ—ಜೆನಂಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಂ, ತಂದೆಗೆ ಪೊಡಮಟ್ಟಂ.

ಇಷ್ಟಾರ್ಥೇ—ಯಾಜ್ಞಿಕಂಗೆ ಸ್ವರ್ಗಮಿಷ್ಟಂ, ಪಶುವಿಗೆ ಹಿ
ತಂ ತೃಣಂ.

ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥೇ—ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪ್ರಾಂ ಬಲಂ, ಮಲ್ಲಂಗೊಳ್ಳುತಲ್ಪ ವಜ್ರಮುಷ್ಕಿ.

ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥೇ—ಗೋವಿಗೆ ಗವಯಂ ಸದೃಶಂ, ಚಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನಂ ಮುಖಂ.

ಪ್ರತಿನಿಧ್ಯಾರ್ಥೇ—ಜೇನತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕರೆ ಸಲ್ವದು, ಪುಷ್ಕರಕ್ಕೆ ರಂಡಮಕ್ಕುಂ.

ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥೇರಿತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತನ ಮಗಂ, ಯಜ್ಞದತ್ತನ ಕಮಂಡಲು.

[The object towards which is directed power, desire, jealousy, detraction, injury, anger, envy, fear, superiority, natural disposition, obedience, like, dislike, comparison, or substitution, adds the affix *ಇ* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಾರ್ಥಮಾಹ—ಶಕ್ತಿಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರಾಯಂ ವಿಶೇಷಃ : ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕೈರ್ಯೋಗೇಽಪಿ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಶಕ್ತಿಃ ತತ್ತ್ವವ ಚತುರ್ಥೀ ; ನ ತು ಯತ್ರ ಶಕ್ತಿಃ ತತ್ರ ಚತುರ್ಥೀತಿ. ಏವಂ ಯಂ ಪ್ರತಿ ರುಚಿಃ ತತ್ತ್ವವ ; ನ ತು ಯತ್ರ ರುಚಿಃ ತತ್ತ್ವೇತಿ. ಏವಂ ಈಷ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಸ್ವಭಾವಾತ್. ಸ್ವಭಾವೇ ತು ಯತ್ರ ಸ್ವಭಾವಃ ತತ್ತ್ವವ ಚತುರ್ಥೀತಿ. ಕಪಿ ಚಪಲತ ಸಾಜಂ. ಅತ್ರ ಸಾಜಮಿತಿ ಸ್ವಭಾವಃ ಕಧ್ಯತೇ. ನ ಚ ಕಪಾವೇನೇತಿ ಕಪಿಶಬ್ದಾದೇವ ಚತುರ್ಥೀತಿ.

ನನು ರುಚಾವಪ್ಯೇವಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ಧಾರ್ಮಿಕಂಗೆ ಧರ್ಮಂ ರುಚಿ, ಜನಕಂ ಗುಂಡಲಿಗೆಯಷ್ಟು ಇತ್ಯಾದೌ ರುಚಿಃ ಧಾರ್ಮಿಕಾದಾವೇವ ನಾನ್ಯತ್ರ. ಯತೋ ರುಚಿಃ ಪ್ರೀತಿರಾತ್ಮಧರ್ಮ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ರುಚಿಃ ನ ತತ್ರ ಚತುರ್ಥೀತಿ ಅಯುಕ್ತಂ—ಇತಿ ಚೇನ್ನ ರುಚಿಃ ಪ್ರೀತಿರಿತಿ ರೋಚಮಾನತಾ. ಸಾ ತು ನ ಧಾರ್ಮಿಕೇ ಅಪಿ ತು ಧರ್ಮ ಏವ. ಧರ್ಮಃ ಖಲು ರೋಚತೇ ಧಾರ್ಮಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಇತಿ. ಅತೋ ಯಂ ಪ್ರತಿ ರುಚಿರತ್ಯೇವಯುಕ್ತಂ ನ ಯತ್ರ ರುಚಿರಿತಿ ಏವಂ ಯಾಜ್ಞಿಕಂಗೆ ಸ್ವರ್ಗಮಿಷ್ಟಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಇಷ್ಟಃ ಸ್ವರ್ಗೋ ಯಾಜ್ಞಿಕ ಏವೇತಿ ಯತ್ರೇಷ್ಟಂ ತತ್ತ್ವವ ಚತುರ್ಥೀತಿ ನ ಶಬ್ದನೀಯಂ. ಇಷ್ಟಮಿತಿ ಇಚ್ಛಾವಿಷಯತ್ವಂ. ತಚ್ಚ ಸ್ವರ್ಗ ಏವ ನ ಯಾಜ್ಞಿಕೇ. ಯಾಜ್ಞಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಇಷ್ಟೋ ಭವತಿ ಸ್ವರ್ಗ ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತ್ಯೇವ ಯುಕ್ತಂ ನ ಯತ್ರೇತಿ ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪ್ಯಂ ಸ್ವಭಾವೇ ತು ಉಕ್ತಮೇವ ಅಸ್ತುನಾ ತತ್ರಾಪಿ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತ್ಯೇವ. ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಸ್ವಭಾವತ್ವಕಲ್ಪನಾ ಉಕ್ತತ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತ್ಯೇವ. ಅನ್ಯಥಾ ದೇವದತ್ತನ ಶಕ್ತಿ, ಯಜ್ಞದತ್ತನ ರುಚಿ ಇತ್ಯಾದಾಪಿ ಚತುರ್ಥೀ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ನಾತ್ರ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಾ, ಕಿನ್ತು ಸವೃದ್ಧಮಾತ್ರ¹ ವಿವಕ್ಷಯಾ ಪಷ್ಯೇತಿ.

¹ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಶಿಷ್ಯುದ್ದೇಶ್ಯೇ || 215 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಷ್ಟಾರ್ಥಾಶಂಸನಮಾಶೀಃ. ಯದುದ್ದಿಶ್ಯ ವಿಧಿಃ ತದುದ್ದೇಶ್ಯಂ. ಉದ್ದೇಶ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಗತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಆಶಿಷಿ ಗಮ್ಯಮಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವದತ್ತಂಗೆ ಭದ್ರಮುಕ್ತೆ, ಜಿನದತ್ತಂಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುವುಕ್ತೆ, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖಮುಕ್ತೆ, ಪ್ರಜೆಗಳ್ಗೆ ಸ್ವಸ್ತಿಯುಕ್ತೆ. ಆಶಿಷಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ದೇವದತ್ತನ ಸುಖಂ, ಗುರುದತ್ತನ ಭದ್ರಂ. ಉದ್ದೇಶ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ದೇವದತ್ತಂಗೆ ಕುಶಲಮುಕ್ತೆ. 1 ಆಶಾಸ್ಯಸ್ಯ ಮಾಭೂತ್.

[The object to which is directed a benediction adds the affix *ge* to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಶತ್ರುಗೆ ನಾಶಮುಕ್ತೆ, ಆತಂಗೆ ಕೇಡಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಶಾದೇರನಿ ಪೃತ್ವೇನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಾಶಂಸನಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಶತ್ರುಪ್ರಭೃತಿಶಬ್ದಾತ್ ಚತುರ್ಥೀ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ನಾಶಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅನಿಪೃತ್ವೇ'ಪಿ ಶತ್ರುನಾಶ ಇಷ್ಟ ಏವೇತ್ಯಾಶಾಸ್ಯತೇ. ಶತ್ರುಗ ಇತಿ ಚತುರ್ಥೀ ತು ನಾಶಿ, ಕಿನ್ತು ವೈತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ 231 ಇತಿ ಸಮ್ಪನ್ಧ ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಧಾವಪ್ಪಡ್ಧಿಃ || 216 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವಾಹಾದ್ವಿಭಿಯೋಗೇ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಗದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ, ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ಸ್ವಧಾಕಾರಂ, ಇಂದ್ರಂಗೆ ವಪ್ಪಡ್ಧಾರಂ.

[The object of the ritual invocations *svāhā*, *svadhā* and *vashat* adds *ge* to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಪ್ಪಡ್ಧಿ ಇತ್ಯವ್ಯಯಂ ತದ್ಯೋಗಾತ್ ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಧಾ ದ್ವಯಮಪಿ ಅವ್ಯಯಮೇವ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಅನವ್ಯಯಯೋಗೇ ತು ನ ಚತುರ್ಥೀತಿ ನಿಯಮೋ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿಭಕ್ತೃತ್ವತ್ತಿರಿತಿ. ಅನ್ತು ಚ ತದ್ವ್ಯಯಮನವ್ಯಯಂ ಚ —

ಶಬ್ದಾ ಸಹಾಗತಃ ಶಕ್ರಃ ಸ್ವಾಹಯಾ ಚ ಧನಂಜಯಃ |

ಸ್ವಧಯಾ ವೃದ್ಧದೇವಶ್ಚ ಸೈರೃತ್ಯಾ ನಿಕ್ಪಾತ್ಪಜಃ || ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್, ತಥಾ

ತರ್ಪಣಂ ಪ್ರೀಣನಂ ಪ್ರೀತಿಃ 2 ಸ್ವಧಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ || ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ.

ನನು ಸ್ವಾಹಾದೀನಾಂ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ನಾವ್ಯಯ 10 ಇತ್ಯದಿನಾ ಲಿಬ್ಗ ಸಂಜ್ಞಾ ನಿರ್ವೇಧಾತ್ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ಪ್ರಯೋಗ ಏವ ನಾಸ್ತಿತಿ ಯದ್ಯೋಗೇ ಚತುರ್ಥೀ ವಿಧೀಯತ

1 ಆಶಾಸ್ಯೇ 2 ಸ್ವಾಹಾ.

ಇತಿಚೇತಃ — ಸತ್ಯಂ ಯದ್ಯಪಿ ಕೇವಲಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗೋ ನಾಸ್ತ್ಯವ, ಲಿಬ್ಧ ಸಂಜ್ಞಾಯಾ ನಿಷೇಧಾತ್ ; ತಥಾಪಿ ನ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ವಾ ನಿಷೇಧ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಸಜ್ಞಾ ತಮಿತಿ ಅಸ್ತೈವ ಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತೇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಉದಾಹರಣೇ ಪಿ ತದೈವ ಪ್ರದರ್ಶನಂ ; ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ ಇತ್ಯುದಿ. ಕಾರ ಇತಿ ಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಸ್ವಾಹೈವ ಸ್ವಾಹಾಕಾರ ಇತಿ, ಘಾಂತಃ ಶಬ್ದೋ ವಾ ಸ್ವಾಹಾಕರಣಂ ಸ್ವಾಹಾಕಾರ ಇತಿ. ಏವಂ ಇತರತ್ರಾಪಿ

ಸೂತ್ರಂ || ತಾದರ್ಥ್ಯೇ || 217 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದರ್ಥಭಾವೇ ದ್ವ್ಯೋತ್ಯೇ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಗೆದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ, ಕುಂಡಲಕ್ಕೆ ಚಿನ್ಮಂ, ಅವಘಾತಕ್ಕೊನಕ, ತೇರ್ಗ್ಗ ಮರಂ.

[The object denoting purpose, adds ge to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸೂರ್ಯೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತದರ್ಥಂ. 1 ತಸ್ಮಾ ಇತಿ ವಾ ತದರ್ಥಂ. ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ತಾದರ್ಥ್ಯಂ. ತಸ್ಮಿನ್ ದ್ವ್ಯೋತ್ಯೇ. ಲಿಪ್ಪಾತ್. ತದಿತಿ ತಚ್ಛಬ್ದನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯವಾಚಕಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅತ್ರ ಕಾರಣಂ ಚ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಸಾಧಾರಣಂ. ಅತಃ ಏವ ಉಭಯಧಾಃ ಉದಾಹರಣಿ—ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇತ್ಯುದಿ. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಂ. ಸುವರ್ಣಂ ತು ಕುಂಡಲಸ್ಯ ಉಪಾದಾನಂ. ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ಮೋಕ್ಷಃ ಕುಣ್ಡಲಂ ಚೇತಿ ತತಶ್ಚ ತುರ್ಧಿ. ಏವಂ ಇತರತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉತ್ಪಾತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯೇ || 218 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉತ್ಪಾತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯಮಾನೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಗೆದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || 2 ಬಲಕ್ಕೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಚು, ಲೋಕನಾಶಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪೆಯ ಚಂಡಿಕೆ, ಬಿಹುವಿಸಿಲೈ ಕೆಂಮಿಂಚು.

ಉತ್ಪಾತೇನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅರಸನ ಸತ್ತಿಗೆ, ಗುರುಗಳ ಕಮಂಡಲು. ಜ್ಞಾಪ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಲೋಕನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾಕಂ ಬಿಳಿದಾದುದು. ಕಾಕಶಬ್ದಾತ್ ನೂಭೂತ್.

[The object indicated by a portent adds ge to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಉತ್ಪಾತೋ ನಾಮ ಭಾವೈನಿಷ್ಪ್ರಸೂಚಕಂ ಭಾಮನೂಭಸಾದಿಭೇದಂ ಮೂಡುಕಗಿಬಾದಿ. ತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯಮಾನಂ ಚ ಲೋಕಾನಿಷ್ಠಂ ಕ್ಷಾಮಜಾಮರಾದಿ.

ತತ್ರ ಚ ಚತುರ್ಥೀ ತಾದರ್ಭ್ಯೇ²¹⁷ ಇತಿ ಪೂರ್ವಣೈವ ಸಿದ್ಧೃತಿ, ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಂ ಅ ನಿಷ್ಪಾರ್ಥತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ವೈರ್ಭೋ'ಯಮಾರವ್ವು ಇತಿಚೇನ್ನ—ಅತ್ರ ತಾದರ್ಭ್ಯ ಸೈವ ಅಭಾವಾತ್. ತದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಏವ ನಾನ್ಯತ್ರ ಅರ್ಥಶಬ್ದೋ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನವಾಚೀ. ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಕಾರ್ಯಮೇವೇತಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತಿ. ನ ಹಿ ಮೂಢಾಕಗಿಬಾದಿಃ ಲೋಕಾನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಾದೇಃ ನಿಮಿತ್ತಂ ಉಪಾದಾನಂ ವಾ ಭವತಿ. ಕೇವಲಂ ಆಗ್ನೇರ್ಗಮ ಇವ ಜ್ಞಾಪಕ ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವಸಮ್ಭವೈಃ ಸ್ಥಿರೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ತದಸವಾದಕತಯಾ ಚತುರ್ಥೀವಿಧಾನಾರ್ಥೋ'ಯ ಮಾರವ್ವು ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಬಗೆತಃ ಕರ್ಮಣಿ ನಾ ಯತೋ'ವಜ್ಞಾ || 219 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯಸ್ಮಾತ್ ಅವಜ್ಞಾ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾಯತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಬಗೆಧಾ ತೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್³ ಗೆದ್ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವನನಾತಂ ತೃಣಕ್ಕೆ ಬಗೆದಂ, ತೃಣಮಂ ಇತಿ ನಾ. ಪರನಂ ಸಾಮಿತ್ರಿ ಪುಳತ ಕವಡೆಗೆ ಬಗೆದಂ, ಪುಳತ ಕವಡೆಯಂ ಇತಿ ನಾ. ನೀನಾತನನೊಂದಡಕೆಗೆ ಬಗೆದಯ, ಬಂದಡಕೆಯಂ ಇತಿ ನಾ. ತೃಣಾದಿ ಭೋಜನಿಕೃತ್ಯಂ ಮನ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಬಗೆತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅವನಂ ಪುಲ್ಲಂ ತಿಳಿದಂ. ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸ್ವರಂ ಹರನಂ ಪುಲ್ಲಂ ಬಗೆದಂ. ಸ್ವರಶಬ್ದಾತ್ ನ ಭವತಿ. ಯತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ರಾಮಂ ರಾವಣನೊಂದು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆದಂ. ರಾವಣಶಬ್ದಾತ್ ನ ಭವತಿ. ಅವಜ್ಞೇತಿ ಕಿಂ ? ಭೀಮಂ ಧರ್ಮಜನನೆಸೆವ ಹರಿಯಂ ಬಗೆದಂ. ಹರೇ ರಪಿ ಅಧಿಕಂ ಮನ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಶಂಸಾ.

[The object used for disrespectful comparison along with the root *laga* (to think or compare), optionally adds *ge* to the crude form]

ವ್ಯಖ್ಯಾ || ನನು ಬಗೆತಃ ಕರ್ಮಣ್ಯವಜ್ಞಾಯಾಂ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ; ಲಾಘವಾತ್ ಕಿಂ ಯತೋ'ವಜ್ಞೇತಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ? ತಥಾ ಸತಿ ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ ದೋಷಾತ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ಬಗೆತಃ ಕರ್ಮಣಿ ಚತುರ್ಥೀ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಫೂತಃ. ತಥಾ ಚ ಅವನಂ ಪುಲ್ಲಂ ಬಗೆದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅವನಂ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿ ಚತುರ್ಥೀ ಸ್ಫೂತಃ ; ತತ್ಕರ್ಮತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್. ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ತು⁴ ಯದುಪಾದಾಯ ಅನ್ಯದವಜ್ಞಾಯತೇ ತತ ಏವ ಚತುರ್ಥೀ ನ ತು ಅವಜ್ಞಾಯಮಾನಾದಿತ್ಯಾತ್—ಯಸ್ಮಾತ್ ಅವಜ್ಞಾ ಅನ್ಯಸ್ಯೇತಿ. ಸರ್ಜೇ ತು ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್²⁰⁴ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹೇತಾವತ್ತಣಿಂ || 220 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಹೇತೌ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಅತ್ತಣಿಂಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಾನದತ್ತಣಿಂ ಭೋಗಂ, ಜ್ಞಾನದತ್ತಣಿಂ ಮೋಕ್ಷಂ, ಉಜ್ವಗದತ್ತಣಿಂ ಸಿರಿ, ಚಿತ್ತನತ್ತಣಿಂ ಪೂಗೆ. ಹೇತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮೋಕ್ಷದ ಸುಖಂ.

[The cause or means adds the affix *uttanam* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ಪಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಅವಧಾವಪಾಯೇ || 221 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಪಾಯೋ ವಿಶ್ಲೇಷೋ ವಾಸ್ತವಃ ಪ್ರಾತೀತಿಕೋ ವಾ. ತಸ್ಮಿನ್ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಯದವಧಿಭೂತಂ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಅತ್ತಣಿಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರದತ್ತಣಿಂ ಪಣ ಬೀಳ್ಪುದು ; ಗಿರಿಯತ್ತಣಿಂ ಕಲ್ಲು ರುಳುದು ; ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ ; ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ; ಪಾಪದತ್ತಣಿಂ ಪೆಳು ; ಚಿತ್ತಸಂಕ್ಷೋಭಪೂರ್ವಕಂ ತತೋ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ಮುಷಿಯಾದಂ ; ಗುರುಗಳತ್ತಣಿಂ ಕೆಲಂಬೊಕ್ಕಂ, ತತೋದ್ಯುಕ್ತಯಾ ಅಪಯಾತೀತಿ. ಬೀಜದತ್ತಣಿಂದಂಕುರಮಾದುದು ; ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಭಮಾನೋ ನಿಸ್ಸರತೀತಿ. ಮುಗಿಲತ್ತಣಿಂ ಮಿಂಚು ಮಿಂಚಿತ್ತು ; ತತೋ ನಿಸ್ಸೃತ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿದ್ಯೋತತೇ ವಿದ್ಯೋತಮಾನಂ ವಾ ತತೋ ನಿರ್ಧಾವತೀತಿ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ವಿದ್ಯೆಯನಿ ಕುಳುಗೊಂಡಂ ; ತದುಪದಿಷ್ಟಂ ... . ಪಾಪದತ್ತಣಿಂ ರಕ್ಷಿಸಿದಂ ; ¹ ಬದದತ್ತಣಿಂ ಸಲಹಿದಂ ; ತದುಪಪಾತಪ್ರತೀಕಾರೇಣ ತತೋ ನಿವರ್ತಯತೀತಿ. ಹಿಮವತ್ಪ್ರವೃತ್ತದತ್ತಣಿಂ ಗಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ; ನಿಷಧದತ್ತಣಿಂ ನೀತೆ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು, ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಮುಪಲಭ್ಯಮಾನಾ ತತೋ ನಿಸ್ಸರತೀತಿ ; ಸಂತತತ್ವಾನ್ಮಾತನ್ತಾಪಕ್ರಮಃ. ಅಧರ್ಮದತ್ತಣಿಂ ಪೇಸಿದಂ ; ಪಾಪದತ್ತಣಿಂ ಮೋಹಿಸಿದಂ ; ಜಾಗ್ರದ್ವಿಪೂರ್ವಕಂ ತತೋ ಭಯೇನಾಪ್ಯೇತೀತಿ. ಅರ್ಜುನನತ್ತಣಿಂ ವಾಸುದೇವನಧಿಕಂ ; ನಕುಲನತ್ತಣಿಂ ಸಹದೇವಂ ಕಿಷಿಯಂ ; ಆತನತ್ತಣಿಂದೀತಂ ಪಟು ² ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸುದೇವಾದಯೋರ್ಜು

¹ ಬಹುನತ್ತಣಿಂ. ² ಇತ್ಯತ್ರ.

ನಾಂದಿಭಿಃ ಅಧಿಕೃತ್ವಾದಿನಾ ಸಂಸೃಷ್ಟಾಃ ತೇಭ್ಯೋತಿಶಾಯನಾದಿನಾ ಧರ್ಮೇಣ
ವಿಭಕ್ತಾಃ ಪ್ರತೀಯಂತ ಇತಿ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಯಃ

[That from which anything comes or is separated, whether mentally or materially, adds the affix *uttanam* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಅಸಾಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೂಹಪ್ರಮಾದಾಭಾವಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ'ಪಿ ಏವ
ಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಅಸಾಯೋ ವಿಶ್ಲೇಷ ಇತಿ.

ನನು ವಿಶ್ಲೇಷೋ ವಿಭಾಗಃ. ನ ಚ ಪೂರ್ವಂ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವತಿ ನಾನ್ಯ
ಸ್ಯ. ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾಹರಣಾನಿ ಸಬ್ಬಚ್ಛೇದೇ ತ
ತ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಾಭಾವಾತ್—ಇತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯ ನಾತ್ರ ಅಸಾಯೋ ವಸ್ತುಕ್ಯತ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ,
ಕಿಂತು ಬುದ್ಧಿಕೃತೋ'ಪಿ ಸಬ್ಬಚ್ಛೇತ ಇತ್ಯಾಹ—ವಾಸ್ತವಃ ಪ್ರಾತೀತಿಕೋ ವಾ ಇತಿ.

ತಸ್ಮಿನ್ ಅಸಾಯೇ ದೋಷೇ ಯದವಧಿಭೂತಂ ಕಾರಕಂ ಅಪಾದಾನಮಿತಿವಾಚತ್
ತತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾವಿಾ ಭವತೀತಿ ಏತೇನ ಅಸಾಯಾವಧಿರಪಾದಾನಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಂ ಭವ
ತಿ. ತೇನ ಧ್ರುವಮಸಾಯೇ'ಪಾದಾನಂ (ಪಾ. 1-4-24) ಇತಿಲಕ್ಷಣವತ್ ಅತ್ರ ಧಾವತೋ
ಶ್ವಾತ್ವತಃ, ಅಪಸರತೋ ಮೇಷಾನ್ತೇ'ಪೋ'ಪಸೃತ ಇತ್ಯಾದೌ ಧ್ರಾವ್ಯನಿರ್ವಹಣಾಯ
ನಿರ್ವಚನಸ್ರಯಾಸೋ ನಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಂ.

ತದಪಾದಾನಂ ದ್ವೇಧಾ : ಚಲಮಚಲಂ ಚೇತಿ ತತ್ರ ಅಚಲಮುದಾಹರತಿ—ಮರದ
ತ್ವಣಿಂ ಪಣಿ ಬೀಲ್ವದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ತರುಗಿರಗ್ರಾಮೋ ವಾ ಫಲಾದೀನಾಮಸಾ
ಯೇ ಸ್ವಯಮವಧಿರಪಿ ಸ್ಥಾಸ್ತುರೇವ. ನ ಚಲತೀತಿ ಅಚಲಮುಚ್ಯತೇ. ಚಲಸ್ಯ ತು
ಓಡುವ ಕುದುರೆಯತ್ತಣಿಂ ಬೀಲ್ವಂ, ಪರಿವ ಬಂಡಿಯತ್ತಣಿಂದುರುಳ್ವಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾಹರ
ಣಾನಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ. ಅತ್ರ ವೃಕ್ಷಾದಿಷು ಪ್ರಾಕ ಸ್ಥಿತಮೇವ ಫಲಾದಿಕಂ ತತೋ'ವೇತಮಿತಿ
ವಾಸ್ತವ ಏವ ಅಸಾಯಃ.

ಪ್ರಾತೀತಿಕಮುದಾಹರತಿ—ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಾತ್ರ ತರೋಃ ಫಲ
ಸ್ಯೇವ ವಾಸ್ತವೋ'ಪಾಯ ಇತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯ ಭಯಹೇತುರಯಮಿತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ತತೋ ನಿವೃತ್ತಿ
ರೇವ ಪ್ರಾತೀತಿಕೋ'ಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಚಿತ್ತ ಸಂಕ್ಷೋಭ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇನ ಭೀ
ತ್ರಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಯಹೇತುಃ (ಪಾ. 1-4-25) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಚ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ
ಭವತಿ. ತಥಾ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ಮಹಿಯಾದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿವತ್ ಭಯಾ
ಭಾವೇ'ಪಿ ನಾಹಮೇತದ್ವ್ಯಗೋಚರೋ ಭವಾಮಿತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ತಿರೋಧಾನಮೇವ ಅಸಾಯ
ಇತ್ಯಾಹ—ತತೋ'ದೃಶ್ಯತಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನಾಪಿ ಭೀತ್ರಾರ್ಥಾನಾಂ (ಪಾ. 1--
4--25) ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನ ಪ್ರಣೇಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ. ತಥಾ ಬೀಜದತ್ತಣಿಂದುಂ
ಕುರಮಾದುದು ಇತ್ಯಾದೌ ತತೋ ವಿಶ್ಲೇಷಾಭಾವೇ'ಪಿ ತತ್ಸಂಸೃಷ್ಟತಯಾ ಅತ್ಯನೋ
ನಿಸ್ಸರಣಮೇವ ಅಸಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತಸ್ಮಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನ ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ
(ಪಾ. 1-4-30) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಮಪಿ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ. ತಥಾ ಮುಗಿಲತ್ತಣಿಂ

ಮಿಂಚು ಮಿಂಚಿತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಪ್ರಾಕ್ಸವ್ವನ್ಧಭಾವೇಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಣಿಧಾ ಮೇಘಾನ್ವಿಸ್ಸೃತ್ಯ ದೋತನಂ ವಾ ದೋತಮಾನಸ್ಯೈವ ತತೋ ನಿಸ್ಸರಣಂ ಪಾ ಅಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತತೋ ನಿಸ್ಸೃತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನ ಲಕ್ಷಣಮಪಿ ನ ಕಥಿತವ್ಯ ಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ. ತಥಾ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ವಿದ್ಯೆಯನಿರ್ಕುಟಗೊಂಡಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತದಿದಮುಪಾದೇಯಮಿತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ನಿಯಮದುಪಾದಾನಮೇವ ಅಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ— ತದುಪದಿಷ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇನ ಆಖ್ಯಾತೋಪಯೋಗೇ (ಪಂ 1-4-29) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಮಪಿ ನೋಪದೇಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ. ತಥಾ ಪಾಸದತ್ತಣಿಂ ರಕ್ಷಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾಪಾದೇರನಿಷ್ಕಾರಿತ್ವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದಪಾಕರಣಬುದ್ಧ್ಯಾ ತತೋ ನಿವರ್ತನ ಮೇವ ಅಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತದುಪಪಾತ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇನಾಪಿ ಭೀತ್ರಾರ್ಥಾನಾಂ (ಪಾ. 1-4-25) ಇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ನ ಲಕ್ಷಣೀಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ ತಥಾ ಹಿಮವ ತ್ವವ್ವತದತ್ತಣಿಂ ಗಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರ ಪ್ರಧಮೋಪಲಬ್ಧವಿಷಯತಯಾ ತತಃ ಪ್ರವಹಣಮೇವ ಅಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ನನು ಅತ್ರ ಅಪಾಯೋ ವಾಸ್ತವ ಏವ, ನಿಸ್ಸರಣಸ್ಯ ವಿಭಾಗರೂಪತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ಇಹ—ಸಂತತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ನ ಹಿ ವೃಕ್ಷಫಲಯೋರಿವ ಹಿಮವದ್ಭಗ್ನಯೋಃ ಕದಾಪಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೇ ನಿತ್ಯಸ ವೃದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ. ಅನೇನ ಭುವಃ ಪ್ರಭವಃ (ಪಂ 1-4-31) ಇತ್ಯಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನೋಪ ಸಂಜ್ಞೀಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ. ತಥಾ ಅರ್ಜುನನತ್ತಣಿಂ ವಾಸುದೇವನಧಿಕಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಧಿಕೃತಾಟವಾದಿಧರ್ಮೈಃ ಏಕವರ್ಗೀಕರಣಂ ಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟಿಃ, ಅತಿಶಾಯನಾದಿಧರ್ಮೇಣ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಭಜನಮೇವ ಅಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ವಾಸುದೇವಾದಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏವ ದ್ಧಃ ಬುದ್ಧಿಕೃತಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಧಿಕರಣೇ || 2 2 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಕರ್ತುಃ ತತ್ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ಯ ಆಧಾರಃ ತತ್ ಅಧಿಕರಣಂ. ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಂಗಾತ್ ಬಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ|| ಪಾಸಿನೋಳ್ ಮಲಗಿದಂ, ಗದ್ದುಗೆಯೋಳ್ ಕುಳ್ಳಿದ್ದಂ ; ಆಗಸದೋಳ್ ಪಕ್ಕಿ, ಮಂದಿರದೋಳ್ ತುಲುಗಳ್ ; ಎಳೊಳ್ಳಣ್ಣೆ, ಪಾಲೋಳ್ ಮಧುರಂ ; ಗಂಗೆಯೋಳ್ ಘೋಷಂ, ಪೊಳೆಯೋಳ್ ಗರ್ದೊ.

[For location of]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕರಣಶಬ್ದೋ'ನೇಕಾರ್ಥಃ ಕೃಚಿದಧ್ಯಾಯವಚನಃ—

ಪರಿಚ್ಛೇದೋ'ಧಿಕರಣಮಧ್ಯಾಯಃ ಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯಪಿ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ಕೃಚಿತ್ ಪ್ರಸ್ತರವಾಚೀ—

ಪ್ರಸ್ತರಃ ಶಾಯಿಕಾಸ್ತೀರ್ಣಂ ಶಯ್ಯಾಧಿಕರಣಂ ಭದಿಃ | ಇತಿವಚನಾತ್.

ಕೃಚಿತ್ ಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣವಾಚೀ—

1 ಸಮೃದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ. 2 ಅರ್ಜುನಾದಯಃ. 3 ಮರದೊಳ್.

ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತದೋತ್ತರಂ ।

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸಪ್ತೈಶ್ಚೈತೇ ಪ್ರಾಜ್ಞೋದ್ಧಿಕರಣಂ ವಿದುಃ ॥ ಇತಿ.

ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಕ್ರಿಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ಯ ಆಧಾರಃ ತತ್ ಅಧಿಕರಣಂ ಇತ್ಯೇವಾಲಂ; ನ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಇತಿ ಸೀರ್ಷಣಂ, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್—ನ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾನಾಶ್ರಯಂ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ವಾ ಸಮ್ಯಗ್ವತೀತಿ. ತಥಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಃ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮ ಚೇತಿ ದ್ವಯಮೇವ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ. ತಥಾ ಹಿ—ಕ್ರಿಯಾ ದ್ವೇಧಾ : ಸಕರ್ಮಕಾಕರ್ಮಕಧಾತುನಾಚ್ಯುತ್ಯಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಅಕರ್ಮಕಧಾತುನಾಚ್ಯಾ ಸಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ. ಯಾ ತು ಸಕರ್ಮಕಧಾತುನಾಚ್ಯಾ ಸಾ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಸಾಪಿ ಕರ್ಮಚತ ಕರ್ತೃಸ್ಥಾ—ದೇವದತ್ತ ಓದನಂ ಸಚೇತಿ, ಕಾಷ್ಠಂ ಛನತ್ತಿ—ಇತ್ಯಾದೌ ಪಚಿಪ್ಪದಿವಾ ಪೂರ್ವಪರೀಭೂತನಾನಾಕ್ರಿಯಾಪ್ರಚಯರೂಪೈವ, ನಾಬಿಕ್ಷ್ಯೇತ್ಯಾಕಾ. ತತ್ರ ಜಲಸೇಚನಶ್ಚೂಲಪ್ರಕ್ಷೇಪಣಾದಿಕಾ ಕುರಾರೋನ್ನಾಮನಿನಾಮಾದಿರೂಪಾ ವಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ, ನ ಕರ್ಮಸ್ಥೈತಿ. ತಥಾಪಿ ವಿಕಿತ್ತಿರೂಪಾ ದ್ವೈಧೀಭಾವರೂಪಾ ಚ ಫಲೀಭೂತಾ ಕ್ರಿಯಾ ತ್ನೂಲಕಾಷ್ಮಾಂ । ಕರ್ಮಣ್ಯೇವೇತಿ ಕರ್ಮಸ್ಥೋಚ್ಯತೇ. ಅತಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಃ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮ ಚೇತಿ ದ್ವಯವೇವೇತಿ.

ತದಧಿಕರಣಂ ಚತುರ್ಧಾ—ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕಂ, ವೈಷಯಿಕಂ, ವ್ಯಾಪಕಂ, ಸಾಮಾನ್ಯಿಕಂ ಚೇತಿ. ತತ್ತ್ರಮೇಣೋದಾಹರತಿ—ಪಾಸಿನೋಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚತುರ್ಣಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಉದಾಹರಣದ್ವಯಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ ॥ ಯತೋ ನಿರ್ಧಾರಣಂ ॥ 223 ॥

ವೈತ್ತಿಃ॥ ಜಾತಿಗುಣಕ್ರಿಯಾಭಿಃ ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ಪರಣಂ ನಿರ್ಧಾರಣಂ. ಯತೋ ನಿರ್ಧಾರಣಂ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಂಗಾತ್ ಬಳ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ ॥ ಜಾತ್ಯಾ—ಮಾನವರೋಳ್ ಪುರುಷರುತ್ತಮರ್, ಪುರುಷರೋಳ್ ಹುತ್ರಿಯರ್ ಶೂರರ್. ಗುಣೇನ—ತುಲುಗಳೊಳ್ ಕಾರಾಕಳ್ ಪಾಲುಳ್ಳುದು, ವಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಬೆಳ್ಳುಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳುತ್ತ. ಕ್ರಿಯಯಾ—ಅವರೊಳೋಡುವಂ ಕಾಲ್ವೇಗಿ, ಪಣಗಳೊಳ್ ಬೀಳ್ವುದು ತನಿವಣ. ಕ್ವಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯೇಣಾಪಿ—ಅವರೊಳಾತಂ ಕಲಿ, ಇವರೊಳೇತನೇಮ್ನಾತಂ. ಯತ ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರ್ಯೇನಾಭೂತ

[The collection from which an individual is distinguished, by race, quality or action, adds of to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿರ್ಧಾರಣತಬ್ಧ ಏವಕಾರಾರ್ಥೇ ಪ್ರಚುರಂ ಪ್ರಮುಖ್ಯತ ಇತಿ ತಾಂ ಭಾ
ಸ್ತಿಂ ವಾರಯಿತುಂ ತದರ್ಥಮಾಹ-ಜಾತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ಕರ
ಣಂ ನಿರ್ಧಾರಣಂ. ತತ್ರ ಜಾತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಅವಚ್ಛೇದಕಾ ವಿವೇಚನೀಯತ್ವಸಮನಿಯತಾಃ.
ತಥಾ ಹಿ — ಮಾನವರೋಳ್ ಪುರುಷರುತ್ತಮರ್. ಅತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಸಾಧಾರಣಮನುಷ್ಯ
ಸಮುದಾಯಾತ್ ಪುಂಲಕ್ಷಣೈಕದೇಶಃ ಪೃಥಕ್ಕ್ರಿಯತೇ. ತತ್ರ ಪುರುಷತ್ವಂ ಜಾತಿರವ
ಚ್ಛೇದಿಕಾ. ಏವಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಸಾಧಾರಣವರ್ಣಸಮೂಹಾತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಲಕ್ಷಣೈಕದೇಶಃ
ಪೃಥಕ್ಕ್ರಿಯತೇ ತತ್ರ ಚ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವಂ ಜಾತಿರವಚ್ಛೇದಿಕಾ ಏವಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಯೋ
ರಪಿ ಯೋಜ್ಯಂ.

ಕ್ವಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯೇಣಾಪಿ ಇತಿ ಅತ್ರ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಃ ತದಸಾಧಾರಣಸ್ವರೂಪಸರೋ
ನ ಗುಣಪರ್ಯಾಯವದ್ಭ್ರಮಮಿತ್ಯೇವಂಪರಃ. ತಸ್ಯ ಅವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಹಿ—
ಇವರೋಚಿತನನ್ಮಾತಂ ಇತಿ ಏಷು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಕೃತೇಷು ಅಯಂ ಮದೀಯ ಇತ್ಯತ್ರ
ಅಯಮಿತಿ ವಿವಕ್ಷಿತೈಕವ್ಯಕ್ತಿರೇವ ವಿವಿಚ್ಛತೇ. ತತ್ರ ನ ತಾವಜ್ಞಾತಿಃ, ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಮಾತ್ರ
ನಿರ್ಗುಣಜಾತೇರಭಾವಾತ್. ಗುಣಃ ಕ್ರಿಯಾ ವಾ ಯದ್ಭವ ಸವ್ಯವತಿ, ತಥಾಪಿ ಅಯಮಿತಿ
ಬ್ದೇನ ನಾಭಿಧೀಯತೇ. ಅಯಮಿತಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಕೃತಃ ಪಿಣ್ಣ ಏವೋಚ್ಯತೇ. ತತ್ರ
ದ್ರವ್ಯತ್ವಂ ವಿವೇಚನೀಯಾವಿವೇಚನೀಯಸಾಧಾರಣಂ. ವಿವಕ್ಷಿತವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ತು ದ್ರವ್ಯಂ ಸದಪಿ
ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಮೇವ ನ ತನ್ನಿಷ್ಠೋ ಧರ್ಮಃ. ಅತೋ'ತ್ರ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಃ ತದಸಾಧಾರಣಸ್ವ
ರೂಪಮೇವ ಆಹೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೈಃ ಪೂಜ್ಯೇ || 224 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾಧು, ನಿಪುಣ ಇತ್ಯೇತದರ್ಥೈಃ ಶಬ್ದೈರ್ಯೋಗೇ ಪೂಜ್ಯ
ವಾಚಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಷ್ಕತ್ ಬಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಯೋಳ್ ಸಾಧು, ತಾಯೋಳೊಳ್ಳಿದಂ, ವಿದ್ಯೆಯೋಳ್
ನಿಪುಣಂ, ಚಿತ್ರದೊಳ್ ಕುಶಲಂ.

ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೈರಿತಿ ಕಿಂ ? ತಂದೆಯ ಧನಂ, ತಾಯ ಮೊಲೆಯು
ನುಂಡಂ. ಪೂಜ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಳವಿನ ಜಾಣಂ.

[Anything praiseworthy, when coupled with words denoting goodness
or skill, adds the affix *ol* to the crude form]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ತಾಯೋಳ್ ಸಾಧು, ತಾಯೋಳೊಳ್ಳಿದಂ ಮಾತರಿ ಸುಷ್ಠು ವರ್ತತ ಇತಿ
ಪುತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಕಂಸಾ ಗಮ್ಯತೇ. ಮಾತೃವಯೇ ಹಿ ಪೂಜ್ಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಃ ಪೂಜಕಾಃ.
ಪೂಜ್ಯೇಷು ಸುಷ್ಠು ವರ್ತನಂ ಪೂಜಕಾನಾಂ ಶ್ಲಾಘ್ಯವೇ. ತತ್ರ ಪೂಜ್ಯವಾಚಕಾತ್ ಲಿಷ್ಕಾ
ತ್ ಅನೇನ ಸಪ್ತಮಿ ವಿಧೀಯತೇ.

ಯದ್ಯಪಿ ಪುತ್ರಗತಸಾಧುತ್ವಾದೇಃ ಮಾತ್ರಾದಿವಿಷಯೋ ಭವತಿ —ತಾಯೋಕ್ ಸಾಧು ಇತಿ ಮಾತರಿ ವಿಷಯೇ ಸಾಧುರಯಮಿತಿ ಪ್ರತೀತೇಃ, ಇಯಂ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೈವೇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ; ತಥಾಪಿ ವಿಷಯವಿಷಯಭಾವಸಮ್ಪನ್ದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಕ್ಷೀ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಸಫಲೋಮಾರವ್ಯುಃ. ಅತ ಏವ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತಾಮೇವ ದರ್ಶಯತಿ— ಕಳವಿನ ಜುಣಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋಗೇದ || 225 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋಗೇ ಸಮ್ಪನ್ದಃ. ಸ ಚ ಅನೇಕವಿಧಃ. ತಸ್ಮೈವಿವಕ್ಷಿತೇ ಲಿಕ್ಷ್ಯತ ಅತ್ರಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗೇ || ಅರಲ ಕಂಪು, ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಳು; ಊರೊಡೆಯಂ, ಮರದ ಕೊಂಬು.

[For connection a (the sixth or possessive case)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋಜನಂ ಯುಕ್ತಿಯೋಗೇ ಇತಿ ವೈತ್ಯಪ್ತತ್ವಾ ಯೋಗಶಬ್ದಃ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮ್ಪನ್ದವಚನಃ. ಸ ಚ ಅವಯವಾವಯವಿಭಾಸಲಕ್ಷಣೋ ಗುಣಗುಣಿಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವಲಕ್ಷಣಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಲಕ್ಷಣಃ ಸ್ವಸ್ವಾವಿಭಾವಲಕ್ಷಣ ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕವಿಧ ಇತ್ಯಾಹ—ಯೋಗೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ, ವಿಶೇಷಾನಾಸ್ತೀರ್ಷೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸಮ್ಪನ್ದೋ ಹಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಃ ನ ಹಿ ಅಸಮ್ಪನ್ದೇ ಕಸ್ತಿದ್ವಿಧಿರಸ್ತಿ, ಕರ್ಮಕರಣಾದಿಕಾರಕಾಣಾಮಪಿ ಸತ್ಯೇವ ಸಮ್ಪನ್ದೇ ವ್ಯಾಪಾರಾತ್ ತತ್ರ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯತ್ಯವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾ ಸಾಧಕೇವತ್ವಾದಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತೃತೀಯೇತ್ಯಾದಿಯಾವದಪಾದಪರಿಹಾರೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮ್ಪನ್ದವಿವಕ್ಷಾಯಾವೇವ ಪಕ್ಷೀವಿಧಿಕ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ

ನನು ಅಸ್ತೀವಂ ಅಪವಾದವಿನಿರ್ಮುಕ್ತ ಏವಾಸ್ಯ ವಿಷಯಃ. ತಥಾಪಿ ಸಮ್ಪನ್ದಸ್ಯ ಉಭಯನಿರೂಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಮರದ ಕೊಂಬು ಇತ್ಯಾದಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪಕ್ಷೀ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫೂದಿತೀತ—ಸತ್ಯಂ ಯದ್ಯಪಿ ಸಮ್ಪನ್ದೋ ದ್ವೈಶ್ರಯಃ, ತಥಾಪಿ ಕೊಂಬು, ಕಂಪು ಇತ್ಯಾದಿಕಲ್ಪಃ ಅವಯವೇ ಗುಣೋ ನೋ ವಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಃ ಕಸ್ಯಾಯಮಿತಿ ಅವಯವಿನೋ ಗುಣಿನೋನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಮುತ್ಪಾದನೀತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಭೇದಕಾದೇವ ಪಕ್ಷೀತಿ ನೋಭಯತ್ ತದ್ವಕ್ತು—

ಭೇದ್ಯಭೇದಕಯೋಃ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸಮ್ಪನ್ದೋ'ನ್ಯೋನ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ |

ದ್ವಿಷ್ಟೋ ಯದ್ಯಪಿ ಸಮ್ಪನ್ದಃ ಪಶ್ಯಂತಿತ್ವತ್ವಿನ್ತು ಭೇದಕಾತ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ || 226 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವೇ ವಿಹಿತೋ ಯಃ ಕೃತಃ ತದ್ಯೋಗೇ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಕಾರಕೇ ಅದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವದತ್ತನ ಘಟದ ಮೊಟ್ಟೆ, ದೇವದತ್ತನ ಇರವು, ಯಜ್ಞದತ್ತನ ನಿದ್ರೆ. ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮನೆಯೊಳಿರುವ, ಪೊಲದೊಳಿಕ್ಕು. ಕೃತಿ ಇತಿ ತದ್ಧಿತೇ ಮೂಢಾತ್. ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ದೇವದತ್ತನಿಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು, ದೇವದತ್ತಂ ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ.

[Also in the case of the subject and the object when connected with verbal nouns]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಕಾಲಕಾರಕಾದ್ಯನಾಶ್ಚಿಷ್ಟಃ ಕೇವಲೋ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ. ತತ್ರ ವಿಹಿತೋ ಯಃ ಕೃತ್ ತನ್ನಸ್ಮಿಯೋಗೇ ಸತಿ ಕರ್ತೃಂ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಕಾರಕೇ ತ್ವತೀಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಚ ಅಪೋದ್ಭವಸ್ಯ ಧೃತೀತಿ ವಿಧಾನಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರವ್ಭಃ.

ಅತ್ರ ಕೃದ್ಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ ತಥಾಪಿ—ಭಾವೋ ಹಿ ನೈಯಾಕರಣ್ಯಃ ಉಭಯಧಾ ನಿರೂಪ್ಯತೇ : ಏಕಃ ಋಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣಃ ; ಭವತೋಸ್ಮಾದಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಾವಿತಿ ಭಾವಃ ಋಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಅಪರೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಃ.

ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ ರುರೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ತತ್ರ ಆದ್ಯಃ ತದ್ಧಿತವಾಚೋ ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಕೃದ್ವಾಚ್ಯಃ. ತತ್ರ ಅಯಂ ವೀಕ್ಷಣೀ-ಋಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ತದ್ಧಿತವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಚ ಸಾಧಾರಣಃ, ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತ್ವತಲಾದಿನಾ ಭಾಷಾಯಾಂ ತಸಾದಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ತದಭಿಧಾನಾತ್. ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಅಭ್ಯಾತವಾಚ್ಯಃ ಕೃದ್ವಾಚ್ಯಃ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಅಭ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸಕರ್ಮಕಾತ್ ಕರ್ಮಣಿ ಆಕರ್ಮಕಾತ್ ಭಾವೇ ಸರ್ವಸ್ಮಾಚ್ಚ ಕರ್ತೃಂ ಭವಂತಿ, ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತು ಸರ್ವೇಷ್ಟಪಿ ಕಾರಕೇಷು ಭಾವೇ ಚ ಭವಂತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ನೈವಂ ತತ್ರ ಅಭ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತೃಂ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಇತಿ ಉಭಯತ್ರೈವ. ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತು ಭಾವೇ ಚ ಭವಂತೀತಿ ಭಾವಃ ಕೃದ್ವಾಚ್ಯ ಏವ ನಾಭ್ಯಾತವಾಚ್ಯಃ. ತಥಾಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಕೃತಿ ಇತಿ ಅನರ್ಥಕವೇವ; ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ತ್ವತವ್ಯಾವೃತ್ತೃರ್ಧಂ ತತ್, ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೇ ಭಾವೇ ತದ್ಧಿತಸ್ಯ ಅಧಾನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣ ಏವಾಯಂ ಭಾವೋ ನಾಸ್ಯ ಇತಿ ದ್ವೈತನಿರ್ಧಾರಂ ತದವಾದಃ ಸಮಿತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವ ಇತಿ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಇತಿ ಸಂದಿಹ್ಯತೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮುಕ್ತೇ || 227 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿಷ್ಠಾದ್ಯುಕ್ತಯೋಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಮಕಾರಃ ಸುಬ್ಧವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವದತ್ತನಿಂದ್ರಪಂ, ಯಜ್ಞದತ್ತಂ ಪ್ರೋದಪಂ. ಉಕ್ತೇ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕುಲಾಲಸಿಂ ಘಟಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯಿಂ ಸದಕಂ ಗೆಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟುದು ; ಕರ್ಮಣಿ ಮೂಢಾತ್. ಕುಲಾಲಂ ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ, ಸಕರ್ಮಕೇ ಮೂಢಾತ್

[The subject of a verb takes m (the first or nominative case affix)]

వ్యాఖ్యా || లుక్తమభిహితం ప్రధానం కథితమనుపధితి అనర్థాన్తః. రంజిన్ కారకే ధాతూః ప్రత్యయో విహితః తదుక్తం అన్యదనుక్తమజ్యతే. లుక్తిత్వం న యుతే వక్తారం వత్తతే. వక్తా జ విహితః ప్రత్యయ ఏవ, యో యత్ర ప్రత్యయో జాతః న ఏవం వక్తితి న జ తిచ్చుత్యుత్యంతర ఏవ నాన్యః. న జ అత్ర ధాతూరన్యో విధియతే ప్రత్యయ ఇత్యభిప్రేత్యాః—తిజాద్యుక్తయోః ఇతి. ఆదికర్తృన కృతః పరిగ్రహః. యద్యపి సూత్రే సామాన్యాభిప్రాయేణ వా కర్తా కర్మాణి జీతి ప్రత్యేకాభిప్రాయేణ వా ¹లుక్తే ఇత్యేకత్వనిర్దేశః; తథాపి కర్తృకర్మాణోః ఇత్యన్య ఇదం వివేషణమితి సామానాధికరణ్యేన లుక్తయోః ఇత్యుక్తం.

నను జ అయమనారవల్లణీయో యోగః, ఆశింజిత్కరత్వాత్. తథాపి—అర్థప్రత్యాయనాధం ఏ ప్రత్యయో విధేయః యిత్రార్థే యః ప్రత్యయో విహితః స తస్య ప్రత్యాయక ఇతి నాత్ర కన్యసిద్ధిర్ధన్య ప్రత్యాయకూల్యం ప్రత్యయః. న జ కర్తూః కర్మాణో వా అయం ప్రత్యాయకః, తయోః తిజా దిన్యేవ ప్రత్యయితత్వాత్, యతః తిజా కృతా వా లుక్త ఏవ కర్తా కర్మాణి వా అయం విధియత ఇతి. తే అన్యలభ్యే ఏవ, అన్యలభ్యే ఏ చ లబ్ధార్థ ఇతి. అత్యంత్ర వ్యధనా న శింజిత్కరణీతి.

నను జ ఏవం తిజాదేరిం ఆశింజిత్కరత్వం వక్తూం రక్తం. తథాపి—కులాలం ఘటమం మానిదం, కులాలనిం ఘటం మాడల్పట్టుదు ఇతి కర్తా కర్మాణి జ ప్రయోగే తావత్ కులాలః కర్తా ఘటః కర్మాణి అనివాదం. తత్ర జ కర్తృకర్మరూపార్థా కులాలఘటో కులాలఘటలబ్ధభ్యామేవ లుక్తేతే, న తిజా కృతా వేతి అన్యలభ్యత్వాత్ న తత్ర తిచ్చుత్యుత్యంతర ఇతి ఆశింజిత్కరణీతి ఇతిజీన్య.

సమయగ్రహణే యదవజ్ఞేదేన రక్తిగృహ్యతే తదవజ్ఞేదేన్యేవ వాజ్య వాజకభావః. కులాలఘటలబ్ధయోగి కులాలఘటాత్మనోరధ్యయోః గమయో గృహ్యమాణే కులాలత్వఘటత్వే ఏ వాజ్యతావజ్ఞేదకే. అత్యంత్ర కులాలఘటలబ్ధో కులాలత్వఘటత్వావజ్ఞేదా వేవ అర్థావాదతః న కర్తృత్వకర్మాత్వావజ్ఞేదా; తయోః తదానిం భానాభావాదితి అత ఏవ జ కులాలఘటా లబ్ధివజ్ఞాత్ కులాలత్వఘటత్వాదప్రకారకృత ప్రతితిః న కర్తృత్వాదప్రకారకేతి కర్తృత్వాద్యవజ్ఞేదాధ్యయనాధ్యయం ఏ తిజాదవిధితి నేమావ శింజిత్కరం; కర్తృత్వాదప్రకారకప్రత్యయజనకత్వాత్.

న జ ఏవం కర్తృకర్మాణోః తిజాదిన్యేవ లుక్తత్వాత్ కులాలఘటలబ్ధయోః అనర్థక్యం. కులాలః కర్తా ఘటః కర్మాణి ఏవం సామానాధికరణ్యప్రత్య

ಯಸ್ಯ ಕುಲಾಲಘಟಾಽಪದಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಧ್ಯತ್ವಾನಿ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ ಅತಿಚೇತ್ ಸತ್ಯಂ. ವಿಭಕ್ತಿಯೋಽಪಿ ತ್ರೈಧಾ : ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಃ ಉಪಪದವಿಭಕ್ತಿಃ ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನ ವಿಭಕ್ತಿರ್ದ್ವಿಧಾ ತತ್ರ ಯಾ ಕರ್ಮಣ್ಯೋಽಸ್ಮಿ¹ ಇತ್ಯಾಪಿಯೋಗ್ಯಃ ಕರ್ಮಣಕಾರಕೇ ವಿಧೀಯತೇ ಸಾ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಃ. ಯಥಾ ಘಟಮುಂ ಮಾಡಿದಂ, ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊ ಯ್ದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾ ತು ಸ್ವಾಯಾಸ್ವಧಾವಪತ್ತ್ಯೋಽ²16 ಇತ್ಯಾಪಿಯೋಗ್ಯಃ ಪದಾಂತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಂ ಸಿಮಿತ್ತಮಾಸಾಂ ವಿಧೀಯತೇ ಸಾ ಉಪಪದವಿಭಕ್ತಿಃ. ಯಥಾ ಅಗ್ನಿಗ್ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ, ಪಿತ್ರಗಳ್ಗೆ ಸ್ವಧಾಕಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಾ ತು ನ ಕಾರಕೇ ನಾಮಿ ಪದಾಂತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ ಕಿಂತು ಉಪಪದವತ್ತ್ವಾರ್ಥವೇನ ವಿಧೀಯತೇ ಸಾ ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನವಿಭಕ್ತಿಃ ತತ್ರ ಇಯಂ ಪ್ರಥಮಾ ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನವಿಭಕ್ತಿರೇವ ತಥಾ ಹಿ—ನ ತಾಮಯಂ³ 1 ಕಾರಕೇ, ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಅನುಕ್ತಯೋಃ ತೃತೀಯಾಽಪ್ಯಂತೀ ಯಯೋರೇವ ಉಪಯೋಗಾತ್. ಉಕ್ತಯೋಸ್ತು ಕೃತಕರಣಪ್ರಸಂಗೇನ ವಕ್ತೃನ್ತರಾಸ ಪೇಕ್ಷಣಾತ್, ಅನ್ಯಥಾ ಅನವಸಾಧನಾತ್ ನಾಮಿ ಉಪಪದಿಕೇ, ತಾದೃಗುಪಪದಂ ಸಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯ ವಿಧಾನಾರ್ಥವಾತ್ ಅತೋ ಘಟಮುಂ ಮಾಡಿದಂ, ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಮಾಡಲ ಟ್ಟದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಉಕ್ತತ್ವೇನ ತದ್ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಕುಲಾಲಘಟಾಽಪಾದಾ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಂತೇ

ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾತಿಸದಿಕಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ತತ್ರೈತ್ಯಾಯನುಕ್ತಿಃ. ತಥಾಪಿ ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಿಯಮೇನ ವಿಭಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ತತ್ರ ವದತ್ತಸಾಧನೇ ಯಾ ಕಾಚಿತ್ಪ್ರಭಕ್ತೀಮಿ ಸಮರ್ಥಾ ಭವತ್ಯೇನೇತಿ ಅನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯಾದೀನಾಂ ಕರ್ಮಣಮಪಿ ವಿಧಾನೇನ ಸಮಕಾರತಯಾ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಅಸಿತಾ ಪ್ರಥಮೈವ ನಿರವಕಾರಾ ಚರಣಿಷ್ಠಾ ಅಸ್ತೀತಿ ಇತರಸಿ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಅಸಾನ ಪ್ರಥಮೈವ ವಿಧೀಯತೇ. ತದೈವ ಸಾಧ-ತ್ವಂ ನಾನ್ಯಥೇತಿ. ಇದಮೇವ ಹಿ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಯಕಾರಕಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾಭಿಧೇಯತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರ್ಣ್ಯಂ, ²ಯಥಾಹ ಭಗವಾ ದೇವನಂದಿ—ಮಿಜ್ಯಕಾರ್ಥೇ ವಾ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮನ್ತ್ರಣೇ || 228 ||

ವೈತ್ತಿ || ಕಾರ್ಯಾಂತರವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಿಮುಖೀಕರಣಂ ಆಮನ್ತ್ರಣಂ ತ್ವೇನ್ ವಿನಿವೃತ್ತೇ ಶಿಷ್ಣಾತ್ ಮಕಾರಃ ಸುಬ್ಬವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವ ಒನ್ನಪಂ, ಸತಿ ಕೇಳ್, ಎಶ್ತಿ³ ದೇವ, ಎಶ್ತಿ ಘೂನ.

[In addressing or calling to any one the m (nominative) case-affix is added to the crude form (but by *ashu* a 252 it is again dropped) !]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಅಮನ್ತ್ರಣಂ ಸಮುಚ್ಛೇದಿಕರಣಂ ಪ್ರಾಗೇವ ಕೃತನಾವೃತ್ತಿಸ್ಯ ನ ತತ್ಸಂಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ—ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಇದಂ ಚ ಚೇತನಾಭಿಪ್ರಾ

¹ ಕಾರಕೇ, ² ಯದಾಹ ³ ದೇವ-ತ್ವಂ

ಯೇನ. ತತ್ಪ್ರತಿರು ಮರನೆ ಇತಿ ಅಜೇತನೇ ವೃಕ್ಷಾದೌ ಔಪಚಾರಿಕವೇತತ್. ಸಮು
ಸ್ಥಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ ಪಷ್ಠಿಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಚನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಣಂ || 229 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವಃ ಕ್ರಿಯಾ. ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಾಂತರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ
ಣಂ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಭವತಿ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಗಾತ್ ಮಕಾರಃ ಸುಬ್ಬನತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಶುಕಱಿಯಲ್ ಬಂದಂ, ರಮಣಿನೋಡಲ್ ಬಂದಂ.
ಯಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಂ. ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾಪಸಂಗೆ ಜಡೆಯಿಂದೂಟಂ
ಭಾವಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಅವಂಗೂಟಮಾತಂ ದೇವದತ್ತಂ.

[The object towards which is directed an act which is habitual, or implied in its
nature, takes the affix of the first (nominative) case, (but by sūtra 251 it is
again dropped)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವಶಬ್ದಃ ಸ್ವಭಾವಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಅತ್ರ ಕ್ರಿಯಾವಚನ
ಇತ್ಯಾಹ—ಭಾವಃ ಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧೇನ ಹಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲಕ್ಷಣೀಯಂ ಪಶುಕಱಿಯಲ್ ಬಂದಂ ಅತ್ರ ಗೋ
ದೋಹಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ಕಾಲತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ತೇನ ಚ ದೇವದತ್ತಾದೇಃ ಆಗಮನಲಕ್ಷ
ಣೋ ಭಾವೋಽಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ರಮಣಿನೋಡಲ್ ಬಂದಂ. ಅತ್ರ ರಮಣ್ಯಾಃ
ಪ್ರೇಕ್ಷಣಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ಸ್ನೇಹಾನುಬಂಧತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ತೇನ ಪ್ರಿಯಾ ಗಮನ ಲಕ್ಷ
ಣೋಽಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಭಾವೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ. ಕಱಿಯಲ್, ನೋಡಲ್ ಇತಿ. ಯೋ ಭಾ
ವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಣಃ⁵⁸⁷ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಅಲ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಃ ಯಸ್ಯೇತ್ಯನುಕ್ತೌ ಕುತಃ
ಪ್ರಥಮಾ ಸ್ಫೂತ್ ? ಅತೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದಿಷ್ಟತ ಇತ್ಯಾಹ—ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ

ತಾಪಸಂಗೆ² ಜಡೆಯಿಂದೂಟಂ. ಅತ್ರ ಜಟಾ ಹಿ ದ್ರವ್ಯಂ ನ ಕ್ರಿಯೇತಿ ನ ತಾ
ಪಸಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಥಮಾ ಅವಂಗೂಟಮಾತಂ ದೇವದತ್ತಂ ಅತ್ರ ಭೋಜನಸ್ಯ ಕ್ರಿ
ಯಾತ್ಯೇಽಪಿ ಲಕ್ಷಣೀಯೋ ದೇವದತ್ತೋ ದ್ರವ್ಯಮೇವ ನ ಕ್ರಿಯೇತಿ ಅವಂಗಿ ಇತ್ಯತ್ರ
ನ ಪ್ರಥಮಾ. ಇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ತೃತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅಯಮಾಃ ವೃಃ

ಸೂತ್ರಂ || ವಿಶೇಷಣಾದ್ವಾ || 230 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಶೇಷಣವಾಚಿನೋ ಲಿಪ್ಗಾತ್ ಮಕಾರಃ ಸುಬ್ಬನತಿ. ಭವತಿ.
ಪಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಭಕ್ತಿರೇವ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಧೀರನುದಾರಂ ಕಲಿ ಗಂ |

ಭೀರಂ ಭೂಪತಿಕುಮಾರಕಂ ಗಾದುದಯಂ ||

ಪಕ್ಷೇ ಧೀರಂಗೆ, ಉದಾರಂಗೆ, ಕಲಿಗೆ, ಗಂಭೀರಂಗೆ.

[Qualifying adjectives optionally take the affix of the first (nominative) case, otherwise that of the word they qualify.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯಾಯುತಂ ನ ಸ್ವತಸ್ತ್ರಮಿತಿ ವಿಶೇಷ್ಯವದ್ವಿಭಕ್ತಿ
ವಚನಂ ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ ಭವತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಶ್ರಯಃ—ಪ್ರತ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದಂ ಚ ನ
ಮಾನಾಧಿಕ-ಣವಿಶೇಷಣಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ. ವ್ಯಾಧಿಕರಣವಿಶೇಷಣೇ ತು ನೈವಂ ಕಿಸ್ತು
ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ. ತಿಬಸ್ತವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಸಕಲಕಾರಕಾಣಾಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ || 231 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸುಪಾಂ ಬಹುಲಂ ವೈತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತತ್ರ ಬಳಮೋರ್ಮಕಾರಃ—ಪರಿಯಣದೊಳುಂಡಂ,
ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ; ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ, ಘಟಂಮಾಡಿದಂ.

ಮಿಮ್ಗತ್ಸವ್ನ್—ದೇವದತ್ತನಿದ್ದಂ, ದೇವದತ್ತನಿದ್ದಂ ; ಪೂವಿಂ
ದಚ್ಚಿಗನಿದಂ, ಪೂವನಚ್ಚಿಗನಿದಂ ; ಲೋಕಕ್ಕಾಧಿಕಂ, ಲೋಕಮನಧಿಕಂ.

ಅತ್ತಣಿಮಿಮ್—ಮರದತ್ತಣಿಂದೆಲೆ ಬಿಟ್ಟುದು, ಮರದಿಂದೆಲೆ ಬಿಟ್ಟು
ದು.

ಬಳಮತ್ತು ಗೆತ್—ಎಳ್ಳೊಳ್ಳಣೆ, ಎಳ್ಳಣೆ ; ಪಿಷ್ಯನಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂ,
ಪಿಷ್ಯಂಗೇ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂ, ಜಗದೂಡೆಯಂ, ಜಗಕ್ಕೂಡೆಯುಂ.

ಇಮಮೋರತ್ತಣಿಂ—ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಂ, ಕೊಡಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಕ
ಡಿದಂ ; ಆತನಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ, ಆತನತ್ತಣಿಂ ಬಸಗೊಂಡಂ.

ಬಳ್ಳವ್ವನ್ನದ್—ಎಳ್ಳೊಳ್ಳಣೆ, ಎಳ್ಳಣೆ ; ನೀಂ ಬಂದಯ್, ನಿನ್ನ ಬಂ
ದಯ್ ; ಎನ್ನಂ ಮೆಚಿದಂ, ಎನ್ನ ಮೆಚಿದುಂ.

ಬಳಮಿ—ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊಯ್ದಂ, ಕುಡುಗೋಲೊಳ್ ಕೊಯ್ದಂ.

[One case is often used for another (namely—
the 2nd and 6th for the 1st,
the 1st, 4th, 5th and 6th for the 2nd,
the 2nd, 5th and 7th for the 3rd,
the 2nd for the 4th;
the 3rd for the 5th,
the 4th for the 6th,
the 1st, 4th and 6th for the 7th).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಾಣ್ಯಮ್²⁰ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗ್ಗೆ; ಕರ್ಮಾದಿಷು ಕಾರಕೇಷು
ದ್ವಿತೀಯಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯೋ ವಿಹಿತಾಃ ತಾಸಾಂ ಬಹುಲಂ ವೈತ್ಯಯೋ ವೃತ್ತೇ.
ತತ್ರ ಕಾ ಕ್ವತ್ ವೈತ್ಯೇತಿತ್ಯಾಪ್ಕಯಾಂ ಪ್ರಥಮಾದಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಸರ್ವತ್ರ ವೈತಿಯ
ಸ್ತಿತಿ ಕ್ರಮೇಣ ದರ್ಶಯತಿ—ತತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಬಳಸೋರ್ಮುಕಾರ ಇತಿ. ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾದ್ಯಾಂ ಚ ಪ್ರಥಮಾ ದ್ವೈತೇ. ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ತಾಪತ್ ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ಇತಿ ಅತ್ರ ಪರಿಯಣಂ ಭುಕ್ತಿ ಪಾತ್ರಂ. ಭುಜ್ಜಿಕ್ರಿಯಾದ್ಯಾಂ ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಅಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ಸಪ್ತಮಿ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ. ತತ್ರ ಪರಿಯಣಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಾ 1 ವಿವಾ ವಿಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗನಿರ್ವಾಹಃ ರಕ್ಯತೇ ಕರ್ತೃಮಿತಿ ನ ವ್ಯತ್ಯಯಃ. ತಥಾ ಹಿ—ಪರಿಯಣಶಬ್ದೇನ ನ ಪಾತ್ರಮುಚ್ಯತೇ ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತ್ಯಾ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಭೋಕ್ತಾ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ತತ್ತ್ವ ಮುಕ್ತೇ ಚ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ ನ್ಯಾಯೈವ. ಅಥ ವಾ ಪರಿಯಣಮಿತಿ ನೇಯಂ ಪ್ರಥಮಾ ಕಿನ್ತು ವರಿಯಣಶಬ್ದೇನ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಮನ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾಂತಸ್ಯ ಉಂಡಮಿತಿ ಉತ್ತರೇಣ ತಿಬನ್ತಪದೇನ ಅನುಕ್ರಮಿತಿ ಚಾ²⁰⁸ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸೇ ಮಗಾಗಮೇ ಸತಿ ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತೀತಿ. ತಥಾಪಿ ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಅಧಿಕರಣತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಮಪಿ ಪ್ರಥಮಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಚ್ಯತೇ ತಥಾ ದ್ವಿತೀಯಾದ್ಯಾಂ ಘಟಂ ನೂದಂ. ಅತ್ರ ಮಾಡುಧಾತೋಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಘಟಮಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯೈವ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ. ತಥಾಪಿ ಘಟಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಾ ಆತ್ಮಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರಯೋಗನಿರ್ವಾಹೇ²⁰⁹ ಸಕರ್ಮಣ್ಯೇವ ಪ್ರಥಮೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಮಿಮುತ್ಸನ್ವಮ್ ಇತಿ. ಪ್ರಥಮಾತ್ಮತೀಯಾತುರ್ಧೀಷು ದ್ವಿತೀಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರಥಮಾಯಾಂ ದೇವದತ್ತನದ್ದಿಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಇರ್ ಧಾತೋಃ ಅನ್ತರ್ಭಾವಿತೇ ಸುಬವೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಹೇತುಕರ್ತರಿ ಇರಿಸಿದಂ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಸತಿ ಕರ್ಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಪಿ ನ್ಯಾಯೈವ ತಥಾಪಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತರ್ಯೇವ ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ ತೃತೀಯಾದ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವನಿರ್ವಹಿಸಿದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಅರ್ಚನಾ ನಾಮ ದೇವತಾಯೈ ದಾನಂ ತತ್ರ ದೇಯಭೂತಂ ಪುಷ್ಪಂ ಕರ್ಮೈವೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ. ತಥಾಪಿ ಅರ್ಚನಂ ಪೂಜಾ, ತತ್ರ ಪುಷ್ಪಂ ಕರಣಮಿತಿ ವಿವಂ ವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಮಪಿ ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ ಚತುರ್ಧ್ಯಾಂ ಲೋಕಮನಧಿಕಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಅಧಿಕ್ಯಂ ಸಾವಧಿಕಮಿತಿ ಕಿಮುದ್ವೈತ ಇತ್ಯವೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಲೋಕಮಂ ಕುಙ್ಕಿತು ಇತ್ಯನು ಸನ್ನಾನೇ ಬುದ್ಧಿಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮತಸ್ಯ ವಾ ಕುಙ್ಕಿತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಲೋಕಮಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ. ತಥಾಪಿ ತದವಸಾದಕತಯಾ ಶಕ್ತಿರುಚಿ²¹⁴ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉನ್ನತ್ಯರ್ಥಕಶಬ್ದಯೋಗೇ ಚತುರ್ಧೀಪ್ರಾಪ್ತವಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಅತ್ತಣಿಮಿನ್ ಪಜ್ಜವ್ಯಾಂ ತೃತೀಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಮರದಿಂದಲೆ ಬೀಬ್ಬಿದು. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪತ್ರವತನೇ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಹೇತೌ ತೃತೀಯಾ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ತಥಾಪಿ ಪತನಮಪಾಯಃ ತತ್ರ ವೃಕ್ಷೋ²¹⁵ವಧಿರಿತಿ ಅಪಾದಾನವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಜ್ಜಮಿಮಾಪ್ರಾಪ್ತವಾಪಿ ತೃತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಬಳಮೆತ್ತು ಗತ್ ಸಪ್ತಮಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಪ್ನೋಷು ಚತುರ್ಥೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಎಳ್ಳಣ್ಣೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತೃಲಂ ಚಲಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಾಂಗಾಂ ಸಹಿ ಚಪಲತೆ ಇತಿವತ್ ಚತುರ್ಥೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪಕಾಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಪ್ತಮಿಪ್ರಾಪ್ತವಸಿ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ. ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಕಲ್ಪನಾ ನಿಯೋಗಃ ತ್ವಮೇವಂಕುರ್ವಿತಿ. ಸ ಚ ಶಿಷ್ಯಾರ್ಥಃ ತತ್ಕೃತಪ್ರಯೋಜನಂ ಶಿಷ್ಯಸ್ಯೈವೇತಿ ತಥಾ ಚ ತಾದರ್ಭ್ಯೋ 217 ಇತಿ ಅತ್ರ ಚ ತರ್ಥೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಕಲ್ಪನಾ ನಿರ್ವರ್ತನಂ, ಘಟಂ ಕಲ್ಪಯತೀತ್ಯತ್ರ ಘಟಂ ನಿರ್ವರ್ತಯತೀತಿ ಪ್ರತೀತೇಃ. ತತ್ರ ಚ ಶಿಷ್ಯಃ ಕರ್ಮೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ ಪಪ್ಪಾಂ ಜಗಕ್ಕ್ರೂಡೇಯಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಒಡೆಯ ಇತಿ ಅಧಿಪತಿಸುಚ್ಯತೇ; ಅಧಿಪತ್ಯಂ ಚ ಔನ್ನತ್ಯಮಿತಿ ಶ್ರುತಿರೂಪಿ 214 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚತುರ್ಥೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಅಧಿಪತಃ ಸ್ವಾಮಿತಿ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವಸಮುಪ್ಪದ್ಧಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಪ್ಪಿ ಪೂಪ್ರಾ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಇಮೇವೋರತ್ತಣಿಂ. ತೃತೀಯಾದ್ವಿತೀಯಯೋಃ ಪಜ್ಜಾ ಮಿತ್ರಾರ್ಥಃ ತೃತೀಯಾಯಾಂ ಕೂಡಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಕಡಿವಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಛಿದ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕುರಾರೋ ಹೇತುರತಿ ಹೇತೌ ಪಜ್ಜಾ ಮಿತ್ರಾ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಛಿದ್ರಂ ಕುರಾರಸ್ಯ ಸಾಧಕತಮತ್ಯಾ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತತೀಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪಜ್ಜಾ ಮಿತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ. ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಅತಃ ತ್ತಣಿಂ ಬೆಸಗೂಡಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಯತ್ಪ್ರಾಚ್ಯತಿ ತದುತ್ತರಂ ವಕ್ತುಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಪ್ರಪ್ತುಃ ಕರ್ಮಾದೇವನಾಗಚ್ಛತೀತಿ ಆಪಾಯಾವಧಿವಿವಕ್ಷಯಾ ಪಜ್ಜಾ ಮಿತ್ರಾ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಪೃಚ್ಛೇ ದ್ವಿಕರ್ಮಕತ್ಯಾತ್ ವಕ್ತುರಪಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪಜ್ಜಾ ಮಿತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಬಳ್ಳಮ್ನೈನ್ದಿ. ಸಪ್ತಮಿಪ್ರಾಧವಾದ್ವಿತೀಯಸ ಪಪ್ಪಿಂತ್ಯರ್ಥಃ ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಎಳ್ಳಣ್ಣೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತಿಲಸ್ಯ ತೃಲಮಿತಿ ಸಮನವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಪ್ಪಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ವ್ಯಾಪಕಾಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಪ್ತಮಿಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪಪ್ಪಿಂತ್ಯೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ ಪ್ರಥಮಾಯಾಂ ನಿನ್ನ ಬಂದಯ್ ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋಃ ಅತ್ರಯಾಕ್ರಿಯಾಭಾವಸಮುಪ್ಪದ್ಧಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಪ್ಪಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ತಿಷಾ ಕರ್ತು ರುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಮುಕ್ತೇ 227 ಇತಿ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪಪ್ಪಿಂತ್ಯೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಎನ್ನ ಮಣಿದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ವಿಷ್ಕರಾಕ್ರಿಯಾತ್ವಪ್ರಯಯೋಃ ವಿಷಯ ವಿಷಯಿಭಾವಸಮುಪ್ಪದ್ಧಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಪ್ಪಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಸ್ಯ ಕರ್ಮತ್ವವಿವಕ್ಷಯಾ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪಪ್ಪಿಂತ್ಯೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಬಳಮಿ. ತೃತೀಯಾಯಾಂ ಸಪ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಕುಡುಗೂಲೇಂ ಕೇಂದ್ವಿಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಛಿದ್ರಾಕ್ರಿಯಾಮುಪಕ್ಷಿಪ್ತ್ಯಂ ಸದೇವ ಕುರಾರಂ ಛಿದ್ರಮುತ್ಪಾದಯತೀತಿ ಔಪಕ್ಷಿಪ್ತಕಾಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಸಪ್ತಮಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ 2 ಛಿದ್ರಾಕ್ರಿಯಾಸ್ಯ ಛಿದ್ರಕರಣತ್ವ 1 ವಿವಕ್ಷಯಾ ತೃತೀಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸಪ್ತಮಿತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಏವಂ ಉದಾಹೃತಪ್ರಯೋಗದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪ್ರಥಮಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಪಕ್ಷ್ಯಾಃ, ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಚತುರ್ಥೀವಜ್ಞಾವಿಪಕ್ಷ್ಯಾಃ, ತೃತೀಯಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯವಜ್ಞಾವಿಪಕ್ಷ್ಯಾಃ, ಚತುರ್ಥ್ಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾ, ವಜ್ಞಾವ್ಯಾಂ ತೃತೀಯಾ, ಪಕ್ಷ್ಯಾಂ ಚತುರ್ಥೀ, ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಪ್ರಥಮಚತುರ್ಥೀವಪಕ್ಷ್ಯಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ. ನಾತ್ರ ಕೌಚಿನ್ನಿಯಾಮಕಂ ಆರಾತೀಯವಹಾಕವಿಪ್ರಯೋಗಾದನ್ಯತ್ರೇತಿ ಸ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಂ ; ಪ್ರಯೋಗಶರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ || 232 ||

ವೃತ್ತಿ || ಲಿಷ್ಗತ್ ಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಯನಂಗಳ್, ನಯನಂಗಳಂ, ನಯನಂಗಳಿಂ, ನಯನಂಗಳ್ಳಿ, ನಯನಂಗಳತ್ತೂರಿ, ನಯನಂಗಳ, ನಯನಂಗಳೂಳ್. ಏವಂ ಕೇಶಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

[In the plural gal precedes the case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ನಿರ್ಣೀತಸ್ವರೂಪಾತ್ ಲಿಷ್ಗತ್ ಯಥಾಯೋಗಂ ಸುವಮು ದ್ಭವ್ಯ ಇತೋ ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಇತ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಃ ಯಥಾಯುಧಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ

ನನು ಅತ್ರ ಅನೇಕತ್ವ ಇತೀದಂ ವಿಧೇಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಉತ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಾ ? ನಾದ್ಯಃ. ತತ್ರ ಹಿ ಸುಪಿ ಪರೇ ಲಿಷ್ಗತ್ ಗಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಮಿತಿ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಗಳ ಏವ ಅರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ ನ ವಿಭಕ್ತೀಃ. ತಥಾ ಚ

ಸಪ್ತಮ್ಯ ಚ ಕಾರಕಂ ಚೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನಿಗದ್ಯತೇ |

ಇತ್ಯೇತತ್ ವ್ಯಾಕುಪ್ಯೇತೇತಿ. ನ ಚ ಗಳೋಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್ ನ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥತಾವ್ಯಾಕೋವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಶಬ್ದೇನ ವಿಭಕ್ತೀರೇವ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಂ, ಪಟಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಪ್ತಮ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಕಾಭಾವಾತ್ ಸಾ ನ ಪ್ರತೀಯೇತೇತಿ ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ. ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಸದಪಿ ಅನುವೃತ್ತಸ್ಯ ಲಿಷ್ಗಾ ಬತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಉತ ಸುಪೀತಿ ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ತಸ್ಯ ವರಸ್ಯ ವಾ ? ನಾದ್ಯಃ. ತತ್ರ ಹಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಷ್ಗತ್ ಗಳ ಭವತಿ ಸುಪಿ ಪರೇ ಇತಿ ಪರ್ಯವಸಿತಃ. ತಥಾಚ ಅನೇಕತ್ವಸಪ್ತಮ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನೈವ ಭಾಸತ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಉಕ್ತಂ ಏವ ದೋಷಃ ಪ್ರಾದುಷ್ಯಾತ್. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ. ತತ್ರ ಚ ಲಿಷ್ಗತ್ ಗಳ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತೇ ಸುಪಿ ಪರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್. ತಥಾಚ ಅನೇಕತ್ವಸಪ್ತಮ್ಯ ವಿಭಕ್ತೀರೇವ ಪ್ರತೀತೇತಿ ಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿರರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ನಿಮಿತ್ತವಿಶೇಷಾತ್ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯೈವ ಕಕ್ಷೀಕರಣಾತ್. ನ ಚ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪೋಕ್ತದೋಷಃ ; ಪಞ್ಜಕಂ ಪ್ರಾತಿಸದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ವಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ತ್ರಿಕಂ

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಉಭಯಧಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್ ನ ಚ ಗಳೋ ನೈರರ್ಥಕ್ಯಮಪಿ, ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾ ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥೋರಕಃ ಸಫ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರಕತ್ವೇನ ಉಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಘಟಂ, ವಟಂ ಇತ್ಯಾದೌವಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾನೃತರವಾಚ್ಛ್ರೇಕತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೋರಕತ್ವೇನ ಗಣವಯೋಗಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯೈವಾಯಾಂ ಸ್ಥೋರಕೋ ನ ತ್ವೇಕತ್ವಸ್ಯೇತಿ. ಅಸ್ತು ವಾ ವಿಧೇಯವಿರೋಪಣಂ ; ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯ ಗಳರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್.

ನ ಚ ಉಕ್ತಂ ಏವ ವಿಭಕ್ತೇಃ ಸಕ್ಷಾಬ್ಜವಾಚಿತ್ವಾಭಾವೋ ದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ವಿಭಕ್ತಿವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಸತೋಽಪಿ ತಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರಕಪ್ರಾತಿಪದಿವಿಷಯತ್ವಾರ್ಥಂ ಗಳೋ ವಿಧಾನಾತ್. ವಿಭಕ್ತಿರ್ಹಿ ಸಕ್ಷಾಬ್ಜತ್ವೇನೈವ ಸಕ್ಷಾಬ್ಜಯಾ ಬೋಧಿಕಾ, ನಾನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರೇಣೇತಿ. ಅನೇನ ವಜ್ಞಾಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯೇಽಪಿ ದೋಷಃ ಪರಿಹೃತಃ; ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರೇಣ ಸಕ್ಷಾಬ್ಜಬೋಧಕತ್ವಾಭಾವಾತ್.

ಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತು ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತ ಇತಿ ತತ್ತ್ವೇನೈವ ಬೋಧಯತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಸರ್ವಾಸು ವಿಭಕ್ತಿಷು ಪ್ರಯುಜ್ಯ ದರ್ಪಯಾ ದ್ವಿತ್ವೇ ದರ್ಪಯತಿ—ನಯನಂಗಳ ಇತ್ಯಾದಿ ತಥಾ ಬಹುತ್ವೇ ದರ್ಪಯತಿ—ಕೇರಂಗಳ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಏಕವಚನದ್ವಿವಚನಬಹುವಚನವಿಭಾಗಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ; ಪುರುಷಃ ಪುರುಷೌ ಪುರುಷಾಃ, ಪಚತಿ ವಚತಃ ಪಚಂತಿ ಇತಿ ನಾಮಸು ಆಖ್ಯಾತೇಷು ಚ ಏಕತ್ವದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವವಾಚಕಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾತ್. ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ಪುರುಷಂ ಬಂದಂ, ಪುರುಷರ ಬಂದಂ ಇತಿ ನಾಮನಿ ಆಖ್ಯಾತೇ ಚ ಏಕವಚನಬಹುವಚನಯೋರೇವ ವೈವಹಾರೋ ನ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ; ತಸ್ಯ ತು ಚಿಚಿತ್ಯಾದೇವ ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ನಯನಂಗಳ ಇತ್ಯಂತಃ ಕೇಶಂಗಳ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಶೇಷಭಾಸಕಮಸ್ತಿ ; ಗಳೋ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್. ಉಕ್ತಂ ಚ ದರ್ಪಣಕೃತಾ—

ಕಂ || ಏಕದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಮು |

ನೇಕದ್ವಿಬಹುತ್ವವಸ್ತು ¹ ಗಳೋಚರಪರ |

ಸ್ವೀಕಾರಂ ಕನ್ಮಡದೊಳ |

ಗೇಕಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನಮುಚಿತದ ಬಕ್ಕುಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ದ್ವಿತ್ವಪ್ರದರ್ಶನೋಕ್ತಿಃ ಸಬ್ಬಚ್ಛೇತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಏಕತ್ವಬಹುತ್ವಯೋರಿವ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುಧರ್ಮತ್ವೇನ ತದ್ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಭಾಷಾಯಾಮಪಿ ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್. ನ ಚ ನಯನಂಗಳ, ಕೇಶಂಗಳ, ಪಾದಂಗಳ, ನಟಂಗಳ ಇತ್ಯಾದೌ ಗಳಃ ಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವವಿಶೇಷಪ್ರಾತಿಪದಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಅಗ್ನಯಃ, ಸಮುದ್ರಾಃ, ಪಾಣಿವಾ ಇತ್ಯಾದೌ ಜನೋಽಪಿ ಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ತ್ರಿತ್ವ ಚತುಷ್ಪತ್ಯಪಿ ಪಜ್ಞಾತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಪ್ರಾತಿಪದಿತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್

ತ್ರಿತ್ವಾದೀನಾಂ ಬಹುತ್ವೇನ ಕ್ರೋಡೀಕರಣಾತ್ ನ ತದ್ವಿಭೇದ ಇತಿಚೇತ್, ದ್ವಿತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ಅನೇಕತ್ವೇನ ಕ್ರೋಡೀಕರಣಾತ್ ನ ತದ್ವಿಭೇದ ಇತ್ಯಪಿ ಸುವಚತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರಕಬೋಧವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ದ್ವಿತ್ವತ್ವಪ್ರಕಾರಕಬೋಧವಿಷಯತಾ, ಅನೇಕತ್ವ ಏವ ಗಳೋ ವಿಧಾನಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ ತ್ರಿತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ಬಹುತ್ವಪ್ರಕಾರಕಬೋಧವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ತ್ರಿತ್ವತ್ವಾದಿ ಪ್ರಕಾರಕಬೋಧವಿಷಯತಾ ; ಬಹುತ್ವ ಏವ ಜನೋ ವಿಧಾನಾದಿತಿ. ನ ಚ ಜನಾ ಬಹುತ್ವಪ್ರಕಾರಕ ಏವ ಬೋಧಃ. ತ್ರಿತ್ವತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕಸ್ಯ ತ್ರಯೋಗ್ನುಯಶ್ಚ ತ್ವಾರಃ ಸಮುದ್ರಾಃ ಪಜ್ಜ ಪಾಣ್ಡಿವಾ ಇತ್ಯಾದಿಪದಾಂತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಧ್ಯ ಏವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಗಳಾ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರಕ ಏವ ಬೋಧಃ. ದ್ವಿತ್ವತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕಸ್ಯ ಎರಡು ನಯನಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿಪದಾಂತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಧ್ಯ ಏವೇತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ದ್ವಿತ್ವತ್ವಪ್ರಕಾರಕೋ ಬೋಧಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಪದಾಂತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರದಿರಪೇಕ್ಷೋ ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ತತ್ಪ್ರವೇಕ್ಷ ಇತಿ ಏತಾವಾನೇವ ಭೇದೋ ನ ದ್ವಿವಚನಮೇವ ನಾಸ್ತಿತಿ. ಅತೋ ದ್ವಿತ್ವೋಕ್ತಿಃ ಸದ್ಗಚ್ಛತ ಏವೇತಿ ಸೂಚಿತಂ ಚೈತತ್ ದರ್ಪಣಕೃತಾಃ—

ಏಕದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವನು | ನೇಕದ್ವಿಬಹುತ್ವನು ¹ | ಗಳೋಚರಿಪರ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾಡ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಕಳುಬ್ಬಾ || 233 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಾಡು ಇತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ಕಳುಸು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ. ಉಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಃ. ಪಕಾರಃ ಕಳುಸ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಾಱ್ಕಳ್, ನಾಡುಗಳ್, ನಾಱ್ಕಳ್; ಕೋಱ್ಕಳ್, ಕೋಡುಗಳ್, ಕೋಱ್ಕಳ್; ಬೀಱ್ಕಳ್, ಬೀಡುಗಳ್, ಬೀಱ್ಕಳ್. ನಾಡ್ವಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[*Nādu* and other words grouped with it (for which see below) optionally take *kal*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕಳ್ ಇತ್ಯೇತಾವಾನೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಉಕಾರಪಕಾರೌ ನ ಪ್ರತ್ಯಯಶೇರತಯಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಿತ್ಯಾಹ—ಉಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಱ್ಕಳ್. ಉಡೋ ದೋರಲಿಂ ವ್ಯಾಜ್ಜ ನೇ ² ಇತಿ ಲಿಕಾರಾದೇಶಃ. ನಾಡುಗಳ್, ನಾಱ್ಕಳ್ ಇತಿ ವಾ ³ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ. ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾ ಇತಿ. ಆಕೃತಿಗಣ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಶೇನ ಕಾಡು, ತೋಡು, ಸೇಡು, ಊರ್, ಬೇರ್, ನಾರ್ ಇತ್ಯಾದಯ ಉಪಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಲ್ಲಾದ್ವುಃ || 234 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಲ್ಲಶಬ್ದಾತ್ ವು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲ್ಲವು, ಎಲ್ಲವಂ, ಎಲ್ಲವೆಂಬಂ.

¹ ಗಳೋಚರಿಪರ್.

[Ella takes *vu* in the plural before the case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎಲ್ಲರಬ್ಬೋ ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವಯಂ ಅನೇಕಾರ್ಥವಾಚೀತಿ ಪುನಃ ಅನೇಕಾರ್ಥವಾಚಿಪ್ರತ್ಯಯಂ ಸಾಪೇಕ್ಷತೇ; ತಥಾಪಿ ಯಥಾ ಸರ್ವಶಬ್ದಃ ಸ್ವಯಂ ಸರ್ವಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವೇ'ಪಿ ಸರ್ವ, ಸರ್ವಸ್ಯ, ಸರ್ವಜ್ಞಃ, ಸರ್ವದರ್ಶನ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೃಚಿದೇವ ಅಬಾಧಿತತ್ವೇನ ಅನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯವಹಾರೇ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ವಿವಕ್ಷಿತಸರ್ವಪರ ಇತಿ ಏಕಾನೇಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಯಕಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಯೋಗಭಾಗ್ಯವತಿ, ತಥಾ ಅಯಮಪೀತಿ ಮನ್ತವ್ಯಮಿತಿ. ಎಲ್ಲರಬ್ಬಸ್ಯ ಅದ್ವೈತತ್ವಾತ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯೋಗೇನ ದುರೋಪೋ ಮಾಭೂದಿತಿ ಪ್ರಥಗ್ವಚನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಾದೇರ್ಗೋರ್ಲುಪ್ಚ || 235 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದ್ವಾದೇರ್ಗಣಾತ್ ವು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ದೋರ್ಲೋಪಶ್ಚ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವು, ಇವು, ಉವು, ಆವು, ಏವು.

[*Adu* and the other words of that class take the affix *vu* at the same time dropping their final syllable, in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏಕ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತತ್ಸನ್ನಿಯೋಗೇ ದೋರ್ಲೋಪಶ್ಚ ಭವತಿ. ದೋರಿತಿ ವ್ಯಸ್ತನಿದೇಶ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ. ಯದ್ಯಪಿ ಸಮಸ್ತೈಕದೇಶಸ್ಯಾಪಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ದೃಶ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ ತಥಾಪಿ ಅಯಂ ಸುಕರ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಣೋಕ್ತೇರ್ಯುಶ್ಚ || 236 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನೇಭ್ಯೋ ವು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ದೋಃ ಯಶ್ಚ ಬಾದೇಶಶ್ಚ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇನಿಯವು, ಪಿರಿಯವು, ಕಡಿಯವು, ನಿಡಿಯವು, ಕಿಣಿಯವು, ಬಿಳಿಯವು, ಕರಿಯವು.

[Adjectives take the affix *vu*, at the same time substituting *ya* for their final syllable in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ ಸಮ್ಪ್ರದ್ಧಃ. ಯ ಇತಿ ಅನೇಕತ್ವಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ—ಯಶಬ್ದ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೋ ದಃ || 237 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳ್ಳಿದುವು, ಮೆಲ್ಲಿದುವು, ತೆಳ್ಳಿದುವು, ಬೆಟ್ಟಿದುವು.

[The *t* of the final syllable of adjectives becomes *d* in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗುಣವಚನೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ : ದಶಬ್ದಾಂತಃ ತುಶಬ್ದಾಂತಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಪೂರ್ವಯೋಗಾದ್ವಿಹಿತೋ ಯಶಬ್ದಃ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಉಪದಿಷ್ಟೋಽಪಿ ದಶಬ್ದಾಂತಸ್ಯೈವ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ ತುಶಬ್ದಾಂತಸ್ಯ ತು ಪ್ರಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ದೋಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದಕಾರಾದೇ ಘೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಅತ್ರ ದ ಇತಿ ಅಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥೋ ನ ಪೂರ್ವವದ್ವಿಧೇಯಾವಯವಃ

ಸೂತ್ರಂ || ನಾನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯಃ || 238 ||

ವೈತ್ತಿ || ಅನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯೋನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ ಯದು ಕ್ತಂ ತನ್ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು, ಏಸು, ಐಸು. ಅನಿತ್ವಾ ದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Antu* and the words grouped with it (for which see below) do not undergo these changes]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ನ ಇತಿ ನಿಷೇಧ ಉಚ್ಯತೇ ಸ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ಭವತಿ. ಪ್ರಾಪ್ತಶ್ಚಾತ್ರ ಪ್ರಕರಣವಶಾತ್ ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತೋ ಗಳಾದಿರೇವ ನಾನ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಉನಿತು, ಈಸು, ಎಷ್ಟು, ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು ಇತ್ಯಾದಯ ಉಪಸರ್ಗಾಗ್ರಹ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾದರ್ ದಿರ್ ವಿರ್ ಬಹುಲಂ || 239 ||

ವೈತ್ತಿ || ಸ್ತ್ರೀನಾಚಕಾತ್ ಪುರುಷನಾಚಕಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ಅರ್, ದಿರ್, ವಿರ್ ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಬಹುಲಂ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವಂತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರ್—ಸ್ತ್ರೀಯರ್, ಅತ್ತಿಯರ್, ಸೊಸೆಯರ್, ಸುತೆಯರ್, ಪುರುಷರ್, ಸುತರ್, ಅವರ್, ಇವರ್, ಉವರ್, ಎಲ್ಲರ್, ಇನಿಯರ್, ಬಹುವರ್, ಪೊಸಂಬರ್.

ದಿರ್—ಅತ್ತಿದಿರ್, ಸೊಸದಿರ್, ತಾಯ್ವಿರ್, ತಂಗಿದಿರ್, ತಂದೆದಿರ್, ಮಾವಂದಿರ್, ಭಾವಂದಿರ್, ಅಣ್ಣಂದಿರ್, ತಮ್ಮಂದಿರ್.

ವಿರ್—ಅತ್ತಿವಿರ್, ಸೊಸೆವಿರ್, ತಾಯ್ವಿರ್, ತಂಗಿವಿರ್, ತಂದೆವಿರ್, ಭ್ರಾತೃವಿರ್.

ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಗಳಪಿ ಭವತಿ—ತಾಯ್ಗಳ್, ತಂದೆಗಳ್, ಅತ್ತಿಗಳ್, ಸೊಸೆಗಳ್. ಕ್ವಚಿತ್ ಗಳೇವ ನಾನ್ಯತ—ನೀಂಗಳ್, ತಾಂಗಳ್, ಆಂಗಳ್.

[Words relating to women and men often take the affix *as*, *dar* or *vr* in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎಲ್ಲಾ ದ್ವ್ಯಃ²³⁴ ಇತ್ಯಾದಿಯೇಗೈಃ ಅದ್ವಾದೀನಾಂ ಗುಣವಚನಾ ನಾಂ ಚ ಅನೇಕತ್ವೇ ಯದ್ವಿಹಿತಂ ಯಚ್ಚ ನಾನಿತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ²³⁸ ಇತಿ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಸ ವಿಧಿ ನಿರ್ವೇಧೋ ವಾ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧ ವಿಷಯ ಏವ ನ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸವಿಷಯಕಃ. ತತ್ರ ತು ಅರಾದಯ ಏವ ಭವಂತಿ ನಾಮಾ ಗಳವವಾದಾಃ, ನ ವಾ ಏಷಾಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಯೋಃ ಅಸ್ಯಾಯಮಿತಿ ನಿಯಮಃ, ನಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಕಾರ್ಣಾಟಕವಿಷಯವಿಭಾಗಗೋತಿ ಸೂಚ ಯಿತುಂ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮಿತಿ ತದರ್ಥಮಾಹ—ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೋಽಪ್ತುಪೆಂಡಾದಿರ್ || 240 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೋಽಪ್ತು, ಪೆಂಡ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇರ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಽಪ್ತರ್, ಪೆಂಡಿರ್. ಏತಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಗೌಡಿಯ ರ್, ಪೆಂಡತಿಯರ್.

[*Toltu and penda* take the affix *vr* in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅಯಮನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ, ಯತಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬಹುಲ ಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮಿತಿ ಅಸ್ಯೈವ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವೇತಿ ವಿಷಯತಯಾ ಅಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ; ತಥಾ ಹಿ—ಅರಾದೀನಾಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ : ಸತಿಯರ್, ಸುತೆಯರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿದಪ್ರ ವೃತ್ತಿಃ : ನೀಂಗಳ್, ತಾಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ . ಆತ್ಮೆಯರ್, ಆತ್ಮಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ . ತೋಽಪ್ತರ್, ಪೆಂಡಿರ್ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ. ತಥಾಪಿ ಇರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತೋಽಪ್ತು, ಪೆಂಡ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಮೇವ ನಾನ್ಯತ ಇತಿ ಸೂಚಯಿಷ್ಯಂ ಅಯಮನಾರಮ್ಭ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ವರ್ || 241 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷವಾಚಕೇಭ್ಯಃ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕೇಭ್ಯಃ ವರ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇವ್ವರ್, ಮೂವರ್, ನಾಲ್ವರ್, ನೂವ್ವರ್, ಸಾಸಿ ವ್ವರ್, ಒಂಬದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

[Numerals relating to women or men take the affix *var* in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಾದಿ ವರ್ತತೇ. ತೇನ ಚ ಅಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟತ ಇತ್ಯಾಹ— ಸ್ತ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಕ್ತಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸಫಲೋಯಮಾರಮ್ಭಃ. ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸಕ್ತೋ ವಾ ಅಯಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೇಭ್ಯಃ ಕಳ್ ವಾ || 242 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇಭ್ಯೋ'ರಾದಿಭ್ಯಃ ಪರಃ ಕಳ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅತ್ತೆಯಕ್ಕಳ್, ಅತ್ತೆಯರ್, ಅತ್ತೆದಿಕ್ಕಳ್, ಅತ್ತೆದಿರ್ ; ಅತ್ತೆವಿಕ್ಕಳ್, ಅತ್ತೆವಿರ್ ; ತಂದೆಯಕ್ಕಳ್, ತಂದೆಯರ್ ; ತಂದೆದಿಕ್ಕಳ್, ತಂದೆದಿರ್ ; ತಂದೆವಿಕ್ಕಳ್, ತಂದೆವಿರ್ ; ಮೂವಕ್ಕಳ್, ಮೂವರ್ ; ನಾಲ್ವಕ್ಕಳ್, ನಾಲ್ವರ್. ತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾಯ್ಕಳ್, ತಂದೆಗಳ್.

[Ar and the others before mentioned (*du, vñ, ñ, var*) optionally take *kal* after them in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚ ಬ್ಧಃ ಸರ್ವನಾಮತ್ವಾತ್ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಃ. ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾ ಅರಾದಯಃ ಪ್ರಚಕಾಸತೀತಿ ತ ಏವ ಪರಾವೃತ್ತೃಂತ ಇತ್ಯಾಹ—ತೇಭ್ಯೋ'ರಾದಿಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯ ಅರಾದಿನೈವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅಯಮವಾಚಕಃ, ತಥಾಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕತಯಾ ಪ್ರಯೋಗನಿಯತ ಇತಿ ಸಫಲೋ'ಯ ಮಾರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಸ್ಕೃತಾದಿರ್ ಚ || 243 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೇಭ್ಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ಪರಃ ಕಳ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಾ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ತ್ರೀಯಕ್ಕಳ್, ಸ್ತ್ರೀಯರ್, ಸ್ತ್ರೀಯರ್ ; ಪುರುಷಕ್ಕಳ್, ಪುರುಷರ್, ಪುರುಷರ್ ; ಪಂಡಿತಕ್ಕಳ್, ಪಂಡಿತರ್, ಪಂಡಿತರ್.

[Sanskrit words (relating to women and men) with the affixes *ar* and the others (see 242) optionally take in addition *kal* or *ñ* in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇಭ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಚನವಿವರಣಾಮ ಇತಿ ಏಕವಚನಾಂತತಯಾ ವಿಸರಣಮೃತೇ ಅಧನಾ ತದನುರೋಧಾತ್ ಅಸ್ಯೈವ ಬಹುವಚನಾಂತತಯಾ ವಿಸರಣಮನಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅರಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚಕಾರೇಣ ಕಳ್ ಸ ಮುಚ್ಚೇಯತ ಇತಿ ಉಭಯವಿಕಲ್ಪಾತ್ ತ್ರೈರೂಪ್ಯ ಉದಾಹರಣೀ—ಸ್ತ್ರೀಯಕ್ಕಳ್, ಸ್ತ್ರೀಯರ್, ಸ್ತ್ರೀಯರ್ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಳದ್ವಾದೇಃ || 244 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಅದ್ವಾದೇರ್ಗಣಾತ್ ಪರೋ ಗಳ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವರ್ಗ್, ಅವರ್ ; ಇವಂದಿಗ್, ಇವಂದಿರ್ ;
ಆಕೆವಿಗ್, ಆಕೆವಿರ್ ; ಈಕೆವಿಗ್, ಈಕೆವಿರ್.

[*Adu* and the words of that class having the affixes *ar* and the others (see 242), optionally take in addition *gal* in the plural before a case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇಭ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ಸಮಬ್ಧತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ತ್ರೈಮಾಸ್ಯಮೇವ. ಅವ
ಗ್, ಅವಕ್, ಅವರ್ ; ಇವಂದಿಗ್, ಇವಂದಿಕ್, ಇವಂದಿರ್ ; ಈಕೆವಿ
ಗ್, ಈಕೆವಿಕ್, ಈಕೆವಿರ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಕಯೆಕೀಕಾನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಃ || 245 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಂ ಯತ್ ಶಬ್ದ ರೂಪಂ ತತ್ಸಮಬ್ಧನ
ವಿಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸುಪೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಕಯ್, ಕಿರ್
ಇತ್ಯೇತಾನಾಗಮೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀಂ ಪಂಡಿತನಯ್, ನೀಂ ಪಂಡಿತಂ, ನೀಂ ಜಾಣನ
ಯ್, ನೀಂ ಜಾಣಂ ; ನೀಂಗಳ್ ಪಂಡಿತರಿರ್, ನೀಂಗಳ್ ಪಂಡಿತರ್ ; ನೀಂಗಳ್
ಜಾಣರಿರ್, ನೀಂಗಳ್ ಜಾಣರ್. ನಿನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾಂ ಜಾಣಂ, ತಾಂ ಜಾ
ಣರ್. ವಿಶೇಷಣಗ್ರಹಣಂ ನಿನೋ ಮಾಭೂದಿತಿ

[A word attributively connected with *nin* optionally takes after the case affix
the augments *ay* in the singular and *ar* in the plural]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿನ್ ಇತಿ ಯುಷ್ಮದರ್ಥವಾಚಕೋ'ಯಂ ಶಬ್ದಃ

ಯದ್ಭೂತಿ ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಸುಪ ಇತ್ಯೇ
ತಚ್ಚ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅಸ್ವೀಯ ಸುಬಂತಂ ಯನ್ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಂ ತಸ್ಯಪಿ
ಕಾನೇಕತ್ವವಿಷಯೇ ಕಯ್, ಕಿರ್ ಇತ್ಯೇತಾನಾಗಮೌ ವಾ ಭವತ ಇತ್ಯೇವಮಪಿ ವಕ್ತುಂ
ಶಕ್ಯತೇ. ತಥಾಪಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಃ ಕಾಮುಚಾರತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಸುಪ
ಇತ್ಯೇತದೇವ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನಾಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ನಿನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉತ್ತರತ್ರ ಸುಪ ಇತ್ಯ
ಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ ಅನುವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ವಾ ತಥಾ ವಿವಕ್ಷಾ. ವಿಶೇಷಣಂ ಚ ಶಬ್ದ ಸ್ವರೂ
ಪಂ ಸಂಸ್ಕೃತಕರ್ಣಾಟಕಸಾಧಾರಣಮಿತಿ ಉಭಯಧಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ನೀಂ ಪಂಡಿ
ತನಯ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ನೀಂಗಳ್ ಪಂಡಿತರಿರ್. ಅತ್ರ ಅನೇಕತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ
ಗಳಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ತು ತತ್ಸನ್ನಿಧಾವೇವೇತಿ ; ತದಭಾವೇ'ಪಿ ನೀಂ ಪಂಡಿತರಿರ್ ಇತ್ಯಪಿ
ಪ್ರಯೋಗ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಕಾರೋ ದೇಶವಿಧ್ಯರ್ಥಃ.
ಕೇಚಿದತ್ರ ಕಯಃ ಸ್ಥಾನೇ ಕೈ ಇತಿ ಐಕಾರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಪಿ ಆಗಮಮಿಚ್ಛಂತಿ ತಥಾ ಚ
ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಶ್ರೀಕಾಂತಜಿನಸ್ಮರಣದಿ |

ವಾಕರಶಿರಣದಿನಲವ್ಯ ಕತದಿಂ ಸಿರಿಯಿ |

ದ್ವಾರ ಕತದಿಂ ನೀಂ ಪುಷ್ಕರ |

ನೈ ಕವಿತತಿವಿನುತಧಾಮ ಸಾತ್ಥಿಕನಾಮಾ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎನಃ ಕೇ¹ ಕೇವು|| 246 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಎನೋ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಂ ಯತ್ ಶಬ್ದರೂಪಂ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಿ
ನ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸುಪೋ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ಕೇ¹, ¹ ಕೇವು
ಇತ್ಯೇತಾವಾಗಮೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಂ ಪಂಡಿತನೆಂ, ಆಂ ಪಂಡಿತಂ ; ಆಂ ಪಂಡಿತರೆವು,
ಆಂ ಪಂಡಿತರ್.

[A word attributively connected with *en* optionally takes after the case affix
the augments *en* in the singular and *evu* in the plural]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎಫ ಇತಿ ಅಸ್ಮದರ್ಥವಾಚಕಃ ಶಬ್ದಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶು ಬವ್ಯಯಸ್ಯ || 247 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅವ್ಯಯಾದ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶು ಬ್ಬ
ವತಿ. ಶಕಾರಃ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಮೆ ಕಂಡಂ, ಅರಮೆ ಇದ್ದಂ, ಅರಮೆ ಅರಸಂ,
ನಿನ್ನೆರಂ ನುಡಿದಂ, ನಿನ್ನೆರಂ² ಕೊಂದಂ. ಅವ್ಯಯಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಸುರ
ರಂ, ಸುರರಿಂ, ಸುರಗ್ಗೆಂ.

[Adverbs drop the case affixes]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಪತ್ ಅಯಮಪಿ ವೈಭಾಷಿಕ ಇತಿ ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ
ವಾ ಇತಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ನಾವ್ಯಯ¹⁰ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿಷೇಧಾತ್ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅಲಿಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಸುಬು
ತ್ವತ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಕಸ್ಯಾಯಾಂ ಶು ಬ್ಬದೀಯತೇ ? ನ ಹಿ ಅಜಾತೋ ಮ್ರಿಯತೇ ; ಲೋ
ಕೇ ವಿನಾಶಸ್ಯ ವಿನಾಶ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ನಿಷೇಧೋ'ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತವಿಷ
ಯ ಏವ ನ ಭಾಷಾವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಪಂಚೈಃ ತತ್ತ್ವಾದಿತಿ.

ಅರಮೆ ಇದ್ದಂ, ³ ಅರಮೆ ಅರಸಂ. ನಿಪಾತಾಃ ⁴⁴ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈತ್ತೇಃ || 248 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವೃತ್ತ್ಯನ್ತರ್ಭೂತಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶು ಬ್ಬವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಡನುಣ್ಬದು, ಬಂಡುಣಿ ; ಮೀನಂ ಕೊಲ್ವಂ,
ಮಿಂಗುಲಿ ; ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲ್ಕುಟಗಂ ; ಮಣಿಯಂ ಮೊಡುವಂ,

1 ಕೆವ. 2 ಕೊಂಡಂ, 3 ಅರಮೆ ಅರಸಂ ಇತ್ಯತ್ರ

ಮಣಿಗಾಱಂ ; ಕಾಲೂರೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ ; ಸುಂಕದೊಳ್ ನಿಯು
ಕ್ತಂ, ಸುಂಕಿಗಂ ; ಅರಸಿನ ಮಗಳ್, ಅರಮಗಳ್ ; 1 ಸೂಳೆಯ ಕೇರಿ, ಸೂ
ಳಗೇರಿ ; ಮನದಿಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ, ಮನಮುಟ್ಟಿದಂ. ವೃತ್ತೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಜನಂ
ಗಳಿಂ, ಬನಂಗಳಿಂ.

[A word combined with another to form a derivative, drops the case affixes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ವೃತ್ತಯಃ ಕೃತದ್ಧಿತಸಮಾಸಾಃ. ತತ್ಸಮನ್ವಿನಃ ಸುಪೋ
ಯದಿ ರುಪ್ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಕಾಣ್ಕೆ, ಪಾಣ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕೃಲ್ಲಿಕ್ಷಾತ್ ತಂಬುಲಿಗ, ಸರ
ವಂದಿಗ ಇತ್ಯಾದೇಃ ತದ್ಧಿತಲಿಕ್ಷಾತ್ ಅರಮನೆ, ಸೂಳಗೇರಿ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಮಾಸಲಿಕ್ಷಾ
ಚ್ಚ ವಿಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಸುಪಃ ರುಪ್ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಸರ್ವೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ವಿರು
ಧ್ಯತ ಇತ್ಯಾಚ್ಛು ನಾತ್ರ ವೃತ್ತೇರಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತತ್ಸಮನ್ವಿನಿ ಸುಪಃ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಯೇ
ನ ಕೃದಾದಿಲಿಕ್ಷಾದ್ವಿಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ರುಪ್ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ಕಿಸ್ತು ಕೃದಾದಿವೃತ್ತಃ ಸಿಮಿತ್ತ
ಭೂತೋ ಯಃ ಸುಪ್ ಸ ವಿವ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ರುಪ್ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯಾದ್—
ವೃತ್ತೈನ್ದ್ರಭೂತಸ್ಯ ಇತಿ ಕೃದಾದಿಲಿಕ್ಷಾದ್ವಿಹಿತಸು ನ ವೃತ್ತೈನ್ದ್ರಭೂತೋ
ವೃತ್ತಿಸಿದ್ಧೃನನ್ತರಂ ಅರ್ಧವತ್ತ್ವಾತ್ ಲಿಂಗತ್ಯೇ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಸುಪಃ 203 ಇತಿ ತದನನ್ತರಭಾ
ವಿತ್ಯಾತ್ ವೃತ್ತಿಬಹಿರ್ಭೂತ ಏವೇತಿ ಭಾವಃ.

ಬಂಜುಣಿ, ಮಿಂಗುಲಿ, ಕಲು ಟಗಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೃತಿ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ⁵⁴⁶,
ಕೊಲ ಉದ್ಧಸ್ವಶ್ಚ⁵⁴⁷, ಕುಟ್ಟೊರಿರಿಗೋ ದುಲುಪ್ಪ⁵⁸⁸ ಇತಿ ಸುಚ್ಛಮಿತ್ತಕ
ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದ್ಧಿತಸಮಾಸಯೋಸು ಸುಪ್ ಏವೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ನವೋಲ್ವೋಲಿ || 249 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಸುಪಃ ರುಪ್ ಭವತಿ ವೋ
ಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವೋಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಂದ್ರನವೋಲ್, ಇಂದ್ರನವೋಲ್, ಚಂದ್ರನವೋಲ್,
ಚಂದ್ರನವೋಲ್. ವೋಲ್ವೋಲಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇಂದ್ರಂಜೋಲ್, ಚಂದ್ರಂಜೋಲ್.

[A word ending in a does not drop the case affixes when followed by the affixes
vol or vol.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ವೋಲ್ವೋಲೌ⁴²⁸ ಇತಿ ಪಷ್ಯಂತಾತ್ ಏತೌ
ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಿಧಾಸ್ಯೇತೇ ತಯೋಃ ಪರಯೋಃ ಸುಪಃ ರುಪ್ ಸಿದ್ಧೃತೇ ತತ್ರ ಅನಕಾ
ರಾನ್ತೇ ವಿಭಾಷಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ಯಾತ್ ಆಯಂ ಅಕಾರಾನ್ತ ಏವ ನಿಷೇಧಃ ಪರ್ಯವ
ಸ್ಯತೀತ್ಯಾಹ—ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪೂರ್ವಾಣಿ ರುಪಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಮಾ
ರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅನತೋ ವಾ || 250 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶ್ಲಬ್ಧಾ ನ ಭವತಿ ವೋಲ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವೋಲ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹರಿಯವೋಲ್, ಹರಿವೋಲ್, ಹರಿಯವೋಲ್, ಹರಿವೋಲ್ ; ವಿಧುವವೋಲ್, ವಿಧುವೋಲ್ ; ವಿಧುವವೋಲ್, ವಿಧುವೋಲ್ ; ಪಿತೃವವೋಲ್, ಪಿತೃವೋಲ್ ; ಪಿತೃವವೋಲ್, ಪಿತೃವೋಲ್.

[A word not ending in *a* optionally does not drop the case affixes when followed by the affixes *vol* or *vol*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಷ್ಯಂತಾದೇವ ಅನಯೋಃ ವಿಧಾನಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಪಷ್ಠಿಶ್ರುತಿರೇವ

ಸೂತ್ರಂ || ಮಃ || 251 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಮಕಾರಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶ್ಲಬ್ಧವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಹಾಜ್ಯಾ, ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ, ನದಿ, ¹ವಧು, ಗೌ, ನೌ, ಪೂರ್, ಮಣ್, ಕಲ್, ಮರುಳ್, ಕೊಳಂಗಳ್, ಮಾವಂದಿರ್, ಅತ್ತೆಯರ್. ಅನತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಘಟಂ, ಪಟಂ, ಸ್ತಂಭಂ, ಕುಂಭಂ. ಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಿರಿಯಂ, ನದಿಯಂ, ಅರಲಂ, ಮರುಳಂ.

[A word not ending in *a* drops the first (nominative) case affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಗೇವ ಶ್ಲಬ್ಧಿ ವರ್ತತೇ ; ಅನಂತರಯೋಗಾಚ್ಚ ಅನತ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ, ನ ವಾ ಇತ್ಯಪೀತಿ. ಅತೋ ಸಿತ್ಯ ಏವಾಯಂ ಶ್ಲಬ್ಧಃ. ಅತ್ರ ಅನತ ಇತಿ ಅನಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದರೂಪಾತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ಅವಸ್ಥಾನಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ನ ತು ಅನಕಾರಾನ್ತಾದ್ವಿಹಿತತ್ವಂ, ಅಕಾರಾನ್ತಾದ್ವಿಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಮಕಾರಾತ್ಮಕಗಳಾದೇಃ ಉತ್ತರತ್ರ ಅವಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಶ್ಲಬ್ಧಪ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಕೊಳಂಗಳ್, ಮಾವಂದಿರ್, ಅವರ್, ಇವರ್, ಪಂಡಿರ್, ಒವ್ವರ್, ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಥಮಾಶ್ಲಬ್ಧಂ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಯತೇತೇತಿ ತಾನಪ್ಯುದಾಹರತಿ—ಕೊಳಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಎಚ್ಚಾಮನ್ತ್ರಣೇ || 252 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಆಮನ್ತ್ರಣೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಮಃ ಶ್ಲಪಃ ಎದಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವನೆ ಬಿನ್ನಪಂ ; ಅರಸ ಕೇಳ್, ಅರಸನೆ ಕೇಳ್ ; ಎಲೆ ವಧು, ಎಲೆ ವಧುವೆ ; ಗುರುಗಳೆ, ಗುರುಗಳೆ ; ಮೊ ವಂದಿರ್, ಮೊವಂದಿರ್.

[In addressing (the vocative) the case affix is dropped and also the augment
e is added.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಚರಬ್ಧಂ ವಿಹಾಯ ವಾಚಬ್ಧಂ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ, ಯ ತಃ ಶುಭಿತಿ ವರ್ತತೇ ಅಮನ್ತ್ರಣೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಮಃ ಎದ್ವಾ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವೇಣ ಶುಭ್ ಪೃಪ್ಪತ ಏವ ತಥಾ ಚ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಗಯೋಃ ಉಪಕಾರಚ ಕೃತೋ ಭವತಿ. ಪೂರ್ವಸ್ಯ ವಿಕ್ಲ್ಬಮಧ್ಯಗತತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯತ್ವಮುಪಕಾರಃ. ಉತ್ತರ ಸ್ಯ ವಾಚಬ್ಧಕರಣಾತ್ ಲಾಘವಮುಪಕಾರ ಇತಿ ನ ಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಾಚಬ್ಧಾಧಿ ಕ್ಯಾತ್ ಗೌರವಮುಪ ; ಚರಬ್ಧಸ್ಥಾನೇ ವಾಚಬ್ಧೋಪಾದಾನಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ವಾಗ್ರಹ ಣೇ ಪಕ್ಷೇ ಶುಭಃ ಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವಾತ್ ನ ಚ ಮ ಇತಿ ಪೂರ್ವಾಣ್ಯವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ; ತಸ್ಯ ಅನಕಾರಾಂತವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಎದಾದೇಶೋ ಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯ ಇತಿ ಚರಬ್ಧಕ ರಣೇ ತು ತೇನ ಸಮುಚ್ಚೇದಿಯಮಾನಃ ಶುಭ್ ಸಮಾನವಿಷಯ ಏವ ಭವತೀತಿ ನ ವಿಷ ಯವೈಷಮ್ಯಮಿತಿ. ನಾಪಿ ಲಾಘವಮುಪ. ಯತಃ ಚರಬ್ಧಾತ್ ವಾಚಬ್ಧೋ ಮೂತ್ರಾ ಧಿಕ ಇತಿ.

ದೇವನ ಬಿನ್ನಪಂ, ಅರಸನೆ ಕೇಳ್. ಅತ್ರ ನಕ್ ಸ್ವರೇ 260 ಇತಿ ನಗಾಗಮಃ

ಸೂತ್ರಂ || ವೇರೋ'ನೇಕತ್ವೇ'ವುಕಳುಪಃ || 253 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಮಃ ಇರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭ ವತಿ ಅಮನ್ತ್ರಣವಿಷಯೇ, ನ ವುಕಳುಬ್ಧ್ಯಂ ಪರಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬುಧರಿರ, ಬುಧರ್ ; ಲತೆಗಳಿರ, ಲತೆಗಳೆ ; ಮೊವಂದಿ ರಿರ, ಮೊವಂದಿರ್ ; ಅತ್ತೆವಿರಿರ, ಅತ್ತೆವಿರ್ ; ಪಂಡಿತಕ್ಕಳಿರ, ಪಂಡಿತಕ್ಕಳೆ. ಅವುಕಳುಪ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇನಿಯವು, ಇನಿಯವೆ ; ನಾಱ್ಕಳೆ, ನಾಱ್ಕಳೆ.

[In the plural the augment *va* is optionally added, except when it ends in *vu* or *ka*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷಾ ಅಮನ್ತ್ರಣಂ ಹಿ ಏಕಾನೇಕವಿಷಯ ಕಂ ತತ್ರ ಏಕಾಮನ್ತ್ರಣಂ ವಿಹಾಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಧಮಾಯಾ ಇರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ನೇನ ವಿಕ್ಲ್ಬತೇ. ನ ಸ ಪೂರ್ವಂ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತ ಇತಿ. ಪಕ್ಷೇ ತು ಪೂರ್ವೇಣ ಎದಾದೇಶಃ ಶುಭ್ ಚ ಭವತೀತಿ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಮುಪ. ಉಪಾಪ್ತೌ ತದನುಪದರ್ಶನಂ ಟೆ ದಾಸೀನ್ಯಾದೇವ, ನ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವ್ಯಂ.

ಅವುಕಳುಪ ಇತಿ. ಎಲ್ಲಾ ದ್ವ್ಯಃ 234 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಹಿತಾತ್ ವುಪ್ರತ್ಯಯಾತ್ ನಾಡ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಕಳುಬ್ಧ್ಯಾ 233 ಇತಿ ವಿಹಿತಾತ್ ಕಳುಪ್ಚ ಉತ್ತರಸ್ಯ ನ ಭವತೀತಿ ಪ್ರ ಸಜ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ--ನ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೀರ್ಘಃ || 254 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅತ್ರ ದೀರ್ಘಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ಪದಮುಪತಿಷ್ಠ ತೇ. ತೇನ ಚ ಮ ಇತ್ಯನುವರ್ತಮಾನಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ. ಸ್ವರಾಂತಸ್ಯ ಮಕಾರಾತ್ ಕಸ್ಯ ಸುಬಂತಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಅಮನ್ತಗ್ರಂಥವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವಾ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವನೇ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವನೆ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವರೇ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವರೆ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವಕ್ಕಳೇ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವಕ್ಕಳ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವರಿರಾ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವರಿರ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವಕ್ಕಳಿರಾ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವಕ್ಕಳಿರ ಬಿನ್ನಪಂ. ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? 1 ದೇವರೆ ಕೇಳಿಂ, ಗುರುಗಳ್ ಪೇಳಿಂ.

[The final vowel of the vocative may optionally be long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಮ ಇತಿ ವರ್ತತೇ, ಸ್ವರಾಂತಸ್ಯೇತಿ ನ ಘಟತೇ ; ಅನುಪಾದಾನಾತ್ ಅನನುವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಾತ್ಯ ತತ್ರ ಉಪಪತ್ತಿನಾಹ—ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ವರಸ್ಯ 4 ಇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಹ್ರಸ್ವಾದಯಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಿಯಮಾತ್ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಂ ಸತ್ ಮ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿರೋಧಾತಯಾ ಅನ್ವೀಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾಂತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಎಚ್ಚಾಮನ್ತಗ್ರಂಥೇ 253 ಇತ್ಯನೇನ ಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಯಾ ಲೋಪಃ ಎದಾದೇಶೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಯತ್ರ ವಾ ವೇರೋ'ನೇಕತ್ವೇ'ವುಕ್ತಾಃ 254 ಇತಿ ಇರಾದೇಶಃ ತತ್ರ ಸ್ವರಾಂತತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಷ್ಯವ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಅದಃ || 255 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದಿತ್ಯೇತತ್ಸುಬಂತಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನನಾ, ಜಿನನ, ಗುರುಗಳಾ, ಗುರುಗಳ ; ಗಂಗೆಯಾ, ಗಂಗೆಯ ; ವಧುವಾ, ವಧುವ.

[The final vowel of the sixth (genitive) case may optionally be long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮೋ ನಃ || 256 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಅಮನ್ತಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲ್ಲನೇಹಿದಂ, ಕಲ್ಲಾನೇಹಿದಂ ; ಬಿಲ್ಲನೇಹಿದಂ, ಬಿಲ್ಲಾನೇಹಿದಂ ; ಪಾಲನೀಂಟಿದಂ, ಪಾಲಾನೀಂಟಿದಂ.

1 ದೇವಕ್ಕಳ ಪೇಳಿಂ.

ವೈ || ಎಸಿತ್ತೆಸಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರಸೇತ್ರಯಾ |
ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳಯಲ್ ಕಿರಾತೆಯಾ ||
ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ |
ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾ ನದ¹ ನೆಂತು ಕೀಸುವಂ ||

ಅಮೆ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವನಿವಂ, ಜಿನನೀತಂ. ನ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವನಂ ಕಂ
ಡಂ, ಕಂಡಂ ದೇವನಂ.

[The vowel of the second (accusative) case affix ending in *n* may optionally be long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ⁷⁷ ಇತಿ ಯತ್ರ ಅಮೋ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರ
ಅದ್ಯತೇ ತತ್ರ ಅಮನ್ತಸ್ಯ ನಕಾರಾಂತತ್ವೇ ಸತಿ ಆಯಂ ವಿಧಿತ್ಯಾಹ—ನಕಾರಾಂತ
ಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕಲ್ಪಾನುಬಿಧಂ ಆತ್ರ ದಿಘೋ ವಿಧೇಯಮನುಸಂಸ್ಥೈವ ಸ್ಥಾನೇ
ಭವತೀತಿ ಅನ್ಯಸ್ಯ ರಸ್ಯವ ಭವತಿ. ನ ನಕಾರಸ್ಯ ನ ವಾ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅತೋ ಮಗ್ಗದ್ದಿರಿ || 257 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗ
ಮೋ ಭವತಿ ಗತಿ ದಿರಿ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕಂಗೇ, ಅಣಂಗ, ತಮ್ಮಂಗೇ, ಮಾವಂಗ, ಭಾವಂ
ಗೆ, ಮಗಂಗೇ; ಅಕ್ಕಂದಿರೆ, ಅಣಂದಿರೆ, ಮಾವಂದಿರೆ, ಭಾವಂದಿರೆ. ಅತ
ಇತಿ ಕಿಂ? ಅತ್ತಗೆ, ಸೊಸಗ; ಅತ್ತದಿರೆ, ಸೊಸದಿರೆ. ಗದ್ದಿರಿ ಇತಿ ಕಿಂ?
ಪಂಡಿತರೆ, ಮಂಡಿತರೆ.

[When a word ending in *a* takes the affixes *ge* or *dir*, *m* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಗಾಗಮಸ್ಯ ನಿತ್ಯತಾಮಿಚ್ಛರಾಹ—ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಳ || 258 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಗಳಪ್ರತ್ಯ
ಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಮ್ಮಂಗಳ್, ಮಾವಂಗಳ್, ಭಾವಂಗಳ್.
ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥ

[When a word ending in *a* takes the affix *gal*, *m* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ

ಸೂತ್ರಂ || ನಪ್ಯಮಿ ಚ ಬಹುಲಂ || 259 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ
ಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಅಮಿ ಚ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಟ್ಟಮಂ, ಗಟ್ಟಮಂ, ಸಾಲಮಂ, ಸೋಲಮಂ.
ಕ್ವಚಿದ್ವಿಕ್ಲ್ವಃ—ಕೂಳಂಗಳ್, ಕೊಳಗಳ್ ; ಮರಂಗಳ್, ಮರಗಳ್. ಸಂ
ಸ್ಕೃತೇಷು ನಿತ್ಯಂ—ಫಲಂಗಳ್, ಜಲಂಗಳ್, ಜನಂಗಳ್, ಫಲಮಂ, ಜಲ
ಮಂ, ಜನಮಂ. ಕ್ವಚಿದನ್ಯದಪಿ ಭವತಿ—ನೇಲನಂ, ಪೊಲನಂ. ಕ್ವಚಿದ
ನ್ಯತ್ರಾಪಿ—ವೈಹಮೇ, ಪ್ಲಹಮೇ.

[When a word ending in *a* takes the affixes *gal* or *am*, *m* is generally inserted
between in the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚುಬ್ಧೀನ ಗಳ ಸಮುಚ್ಚೇದಯತೇ ಸಂಸ್ಕೃತೇಷು ನಿತ್ಯಮೇವೇತಿ
ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ರತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಷಯಃ ಕ್ವಚಿದನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಇತ್ಯಪಿ ಬಾಹುಲಕಪ್ರಪಂಚ
ಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಕ್ ಸ್ವರೇ || 260 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಪಿ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಉತ್ತರತ್ರ ನಬ್ಧಹಣಾತ್. ಅಕಾ
ರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನೇನೇ, ಜಿನನಂ, ಜಿನನಿಂ, ಜಿನನತ್ತಣಿಂ, ಜಿನನೇ,
ಜಿನನೊಳ್ ; ಅಕ್ಕನೇ, ಅಕ್ಕನಂ, ಅಕ್ಕನಿಂ, ಅಕ್ಕನತ್ತಣಿಂ, ಅಕ್ಕನ, ಅಕ್ಕ
ನೊಳ್. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಕ್ಕಂ, ಅಣಂ.

[When a word ending in *a* takes a case-ending beginning with a vowel, *n* is
inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೇಣ ನಪಿ ಇತಿ ವರ್ತೇತ ನೋತ್ತರತ್ರ ನಬ್ಧಹಣಂ
ಕ್ರಿಯೇತ¹ ಅನರ್ಧಕ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ—ನಪಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಗಿಮಾದೌ ನಪಿ || 261 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ
ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದೇ, ಫಲದಿಂ, ಫಲದತ್ತಣಿಂ, ಫಲದ, ಫಲದೊಳ್.
ಇಮಾದೌ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಫಲಮಂ. ಸ್ವರಾದೌ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಫಲಕ್ಕೆ.

[When a word ending in *a* takes a case-ending of the third (instrumental)
or following cases beginning with a vowel, *d* is inserted between.]

¹ ಅನರ್ಧಕ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರೇ ಇತಿ ವರ್ತಮಾನಂ ಇಮಾದೌ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯ ಆಹ—ಸ್ವರಾದೌ ಇಮಾದೌ ಇತಿ ಫಲದೆ ಇತಿ ಎಶಾ ತೋ ನಪಿ 278 ಇತಿ ಇಮು ಎಕಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾವೋಃ ಕಿ ವಾ || 262 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಋವರ್ಣ ಉವರ್ಣ ಔಕಾರ ಓಕಾರಾಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕಿನಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿತ್ರವಿನಿಂ, ಪಿತ್ರವಿಂ ; ಗೃವಿನಿಂ, ಗೃವಿಂ ; ಮಧುವಿಂಗೆ, ಮಧುಗೆ ; ಪೂವಿಂಗೆ, ಪೂಗೆ ; ಗೌ ವಿನ, ಗೌ ವ ; ಗೋವಿನೋಕ್, ಗೋವೋಕ್. ವಾವೋರಿತಿ ಕಿ ? ತಂದೆಯಿಂ, ತಂದೆಗೆ ; ಮುನಿಯಿಂ, ಮುನಿಗೆ.

[When words ending in *ri*, (*ri*), *u*, (*u*), *au* or *o* take the endings of the third (instrumental) and following cases, *m* is optionally inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || 1 ಆ ಚ, ಉಶ್ಚ, ಔ, ಓಕೇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ದ್ವಂದ್ವವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇ'ಪಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ವಾವೋಃ ಇತಿ ಪುನರ್ನಿರ್ದೇಶ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಾಣಾಹ—ಋವರ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ ನಪುಂಸಕಲಿಚ್ಛೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ 2 ನಮಾಗಮೇ ಚ ಸತಿ ವಾವೋಃ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇ'ತ್ ತಥಾ ಚ ಗುರುರಿತಿ

ನನು ಏವಮಪಿ ಕಥಮೇಷ ಸಾಧುಃ ಸ್ಯಾತ್ 1 ಯತೋ'ಯಂ ವಾವೋರಿತಿ ಓಕಾರಾಂತಪ್ರಕೃತೇಃ ಪಷ್ಯೇ'ಕವಚನಾಂತೋ ನಿರ್ದೇಶಃ. ತತ್ರ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಓಕಾರಾಂತಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಗೋಶ್ಚ (ಕಾ. 2-1-59) ಇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಗೋಶಬ್ದಾತ್ ಪರಯೋಃ ಬಸಿಬಸೋಃ ಅಕಾರಲೋಪಂ ವಿಧಾಯ ಗೋರಿತಿ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ಉತ್ತರತ್ರ 3 ದ್ಯೋಗೋ ವದ್ವಿಭಕ್ತೌ ಇತಿ ದ್ಯೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ಗೋವತಾ ಯಗತಿರ್ದೇಶೋಪದೇಶಾತ್ ಇತರೇಷಾಮವಿಶೇಷಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಕ್ರಿಯೈವೇತಿ ಅವಾದೇಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಾಗವವ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇ'ತ್ ನ ವಾವೋರಿತಿ ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ತಥೋಪದೇಶೇ'ಪಿ ಶಾಕಟಾಯನಾದಿವಂತೇ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ಏಜೋ ಲುಕ್ (ಶಾ. 1-2-105) ಇತಿ ಏಬಿನ್ತಾದೇವ ಪರಯೋಃ ಬಸಿಬಸೋಃ ಅಕಾರಲೋಪವಿಧಾನಾತ್ ಏವನಿರ್ದೇಶಃ. ಪಾಣಿನಿಮತೇ ತು ಗೋತಃ (ಪಾ. 7-1-90) ಇತ್ಯುಕ್ತಾಂ ಗೋರಿತಿ ಓಕಾರಾಂತೋ ಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ವಿವೃತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ವಿಶೇಷ ಇತಿ

ಅಸ್ತಿ ಹಿ ಕತೇನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮತಾಂತರೇಣ ರೂಪಾಂತರಸಿದ್ಧಿಃ ಯಥಾ—ಶಾಕಟಾಯನಮತೇ ಪ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಷೈಷ್ಯಯೋಃ ಪರಯೋಃ ಪರರೂಪಾದೇಶಬಾಧನಾತ್ ಐಜಾದೇಶೋಪದೇಶಾತ್ ಪ್ರೈಷಃ ಪ್ರೈಷ್ಯ ಇತಿ ರೂಪಂ ; ಈಷೈಷ್ಯಯೋಸ್ತು ಪರಯೋಃ ಏಷಾದೇಶೋಪದೇಶಾತ್ ಪ್ರೈಷಃ ಪ್ರೈಷ್ಯ ಇತ್ಯೇವ. ಕಾತನ್ತ್ರಮತೇ ತು ಈಷೈಷ್ಯ

ಯೋರೇವ ಪರಯೋಃ ಏಷಾದೇಶಬಾಧನಾತ್ ವೃದ್ಧೌಪದೇಶಾತ್ ಪ್ರೃಷ್ಠಃ ಪ್ರೃಷ್ಠೃ ಇತಿ
ಪ್ರತಿಃ, ಏಷೃಷ್ಠೃಯೋಸ್ತು ಪರರೂಪಾದೇಶಾತ್ ಪ್ರೇಷಃ ಪ್ರೇಷ್ಯ ಇತ್ಯೇವೇತಿ.

ಅತ್ರ ಇಮಾದೌ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ನ ಸ್ವರ ಇತಿ. ಅತ ಏವ ಮಧುವಿಂಗೆ
ಮಧುಗೆ ಇತ್ಯಪಿ ಉದಾಹರಣವದರ್ಶನಸಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಗಲಿರುಳಃ || 263 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಗಲ್, ಇರುಳ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಶಬ್ದಯೋಃ ಕಿನಾಗಮೋ
ನಾ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಗಲಿನಿಂ, ಪಗಲಿಂ ; ಇರುಳಿನಿಂ, ಇರುಳಿಂ ; ಪಗ
ಲಿಂಗೆ, ಪಗಲ್ಗೆ, ಇರುಳಿಂಗೆ, ಇರುಳ್ಗೆ.

[When the words *pugal* and *urul* take the endings of the third (instrumental)
and following cases, *in* is optionally inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸೃಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಗಳೇಗ ¹ ಳೋ ನಿತ್ಯಂ || 264 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗಳ್, ಈಗಳ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ನಿತ್ಯಂ ಕಿನಾಗಮೋ ಭವ
ತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಗಳಿನಿಂ, ಈಗಳಿನಿಂ ; ಆಗಳಿಂಗೆ, ಈಗಳಿಂಗೆ.

[When *āgal* and *īgal* take the endings of the third (instrumental) and following
cases, *in* is always inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ದ್ವಿತೀಯ ಇದಾನೀಮಧ್ವಃ ಪ್ರಥಮಃ ತದೇತ್ಯರ್ಥೋಽಪಿ
ಸರ್ವದೇತ್ಯರ್ಥೋಽಪಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಆಗಳುಮೆಮಗೆ ಜಿನಾಗಮ |

ರಾಗಂ ಸಮನಿಸುಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಸಂಸೃತಿಕರಮಿ ||

ಧ್ಯಾಗಮದುಬ್ಬವನೆಯಣ |

ಮಾಗದೆ ಗುರುಜನರ ಪೆಟ್ಟು ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಂ || ಇತಿ

ಯದ್ವಪಿ ಅತ್ರ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣವಃಕರ್ತವ್ಯಂ, ಯೋಗವಿಭಾಗಾದೇವ ತದರ್ಥಸಿದ್ಧಿಃ;
ತಥಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ ಚ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಕಣ ದಿಕ್ಕ ಬ್ದಸ್ಯ || 265 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದಿಗ್ವಾಚಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕರ್ಣಾಗಮೋ ಭವತಿ ಇಮಾ
ದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಣಿಂ, ಮೂಡಣ್ಣೆ, ತೆಂಕಣಿಂ, ತೆಂಕಣ್ಣೆ ;
ಪಡುವಣಿಂ, ಪಡುವಣ್ಣೆ ; ಬಡಗಣಿಂ, ಬಡಗಣ್ಣೆ ; ಅತ್ತಣಿಂ, ಅತ್ತಣ್ಣೆ ;
ಇತ್ತಣಿಂ, ಇತ್ತಣ್ಣೆ ; ನಡುವಣಿಂ, ನಡುವಣ್ಣೆ ; ಕಡೆಯಣಿಂ, ಕಡೆಯಣ್ಣೆ .

[When words showing direction take the endings of the third (instrumental)
and following cases, *an* is inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಹಿ ಕಣಾಗಮೋ ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಕಸ್ಯೇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ
ದಿಶ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಯದ್ಭವಿ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಆಗಮೋತ್ಪತ್ತಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಭವ
ತಿ ; ತಥಾಪಿ ದಿಕ್ಪಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಭವೇತ್ ನ ತತ್ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಸ್ಯ. ಅರ್ಥಗ್ರಹ
ಣೇ ಕೃತೇಽಪಿ ಮೂಢ, ತಂಕ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ದಿಗ್ವಿಶೇಷವಾಚಿನಾಂ ಸಂಭ್ರಂಹೇಽಪಿ ನಡು,
ಕಡೆ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ದೇಶವಿಶೇಷವೃತ್ತೀನಾಂ ಅಸಂಭ್ರಂಹಃ ಸ್ವಾತ್. ಅತಃ ತತ್ಸಂಭ್ರಂ
ಹೋಽಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಂ. ದಿಶಿ ದೃಷ್ಟಃ ಸಂಭ್ರಂಹಃ ದಿಕ್ಪಬ್ದಃ
ತಸ್ಯೇತಿ ಏವಂ ಚ ನಡು, ಕಡೆ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ದೇಶವಿಶೇಷವೃತ್ತಿತ್ವೇಽಪಿ ದಿಕ್ಪಬ್ದಿ
ನಾತ್ ದಿಕ್ಪಬ್ದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕಣಾಗಮಃ : ನಡುವಣಿಂ, ಕಡೆಯಣಿಂ ; ನಡುವಣ್ಣೆ,
ಕಡೆಯಣ್ಣೆ ಇತಿ ತದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ನಡುವಿಂ, ಕಡೆಯಿಂ, ನಡುಗೆ, ಕಡೆಗೆ ಇತ್ಯೇವ
ಸ್ವಾತ್ ನಾತ್ರ ಕಣಾಗಮ ಇತಿ ವಿಶೇಷೋವಗನ್ತವ್ಯಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತೋಽಖುರುತಃ || 266 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ
ಅಖುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಱ್ವದಖುಂ, ಮಾಱ್ವದಕ್ಕ್ ; ಕೂಡುವುದಖುಂ,
ಕೂಡುವುದಕ್ಕ್. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ¹ ಓದುಕುಳಿಯಿಂ, ಬಂಡುಣಿಯಿಂ.
ಕೃತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮದ್ದಿನಿಂ, ಮದ್ದಿಂಗೆ ; ಬೆಳ್ಳಿನಿಂ, ಬೆಳ್ಳಿಂಗೆ.

[When words ending in verbal affixes with final *u* take the endings of the
third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಹಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಪಮೇವ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ಕೃತ ಇತಿ ಉತ ಇತಿ
ಚ ಉಭಯಮಪಿ ವಿಶೇಷಣಮೇವ ನಾನ್ಯತರದಪಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತದ
ನ್ತಲಾಭ ಇತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಇತಿ.

ಮಾಱ್ವದಖುಂ. ಮಾಡು ಕರಣ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಚ್ಚತ್ವಕರ್ಮ
ಣೋಃ 543 ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಅಚಿ, ಅಚಿ 447 ಇತಿ ಭಾವಿಕಾಲೇ ವಾ ಸತಿ ಮೋವಾ 448
ಇತಿ ಸತಿ ಕಾಲೇ ವಾ ವಪ್ರತ್ಯಯೇ, ಉಡೋದೋರಣಂ ವೈಜ್ಞಾನೇಃ ಇತಿ
ಡುಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಕಾರಾದೇಶೇ, ಆದಿಪ್ರಾದ್ರಾಃ 514 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಸಕಾರಾದೇಶೇ,
ಅಚಃ 455 ಇತಿ ಅಚ ಉದ್ವಾದೇಶೇ ಚ ಸತಿ ಮಾಱ್ವದು ಇತಿ ಕೃದನ್ತತ್ವಂ ಉದಂತತ್ವಂ

ಚ ಭವತಿ. ತತಃ ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಬ್ಬಂ ⁸ ಇತಿ ಲಿಬ್ಬಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ, ಹೇತುಕರ್ತೃಕರಣೇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ ²⁰⁹ ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಇಮಿ, ಕೃತೋ ಉರುತಃ ಇತಿ ಅಘ್ವಾದೇಶೇ ಮಾಘ್ವದಘಿಂ ಇತಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ. ಕುರ್ವತಾ ಕರಿಸ್ಕೃತಾ ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಃ ಯಥಾಯಥಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಭಾವೇ ವುದೋಃ || 267 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಭಾವೇ ವಿಹಿತೋ ಯೋ ವುದುಃ ತದನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಘ್ವರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ಪುದಘಿಂ, ಬರ್ಪುದಕ್ಕೇ ; ಪೋಪುದಘಿಂ, ಪೋಪುದಕ್ಕೇ.

ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾಯ. ಯದಿ ಭಾವವಾಚಿನಾಂ ಉತಾಂ ಅಘ್ವಾರ್ಥವತಿ ತದಾ ವುದೋರೇವೇತಿ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಕಾಪಿನಿಂ, ಕಾಪಿಂಗೇ ; ಪಸಿವಿನಿಂ, ಪಸಿವಿಂಗೇ ; ತಿನಿಸಿನಿಂ, ತಿನಿಸಿಂಗೇ.

[When a word used as a noun with the abstract affix *vuḍu* takes the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವುದುಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಕೃತ್ವಾತ್ ಉದನ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಃ ಆರಮ್ಭಣಾರ್ಥಕ್ಕಮಾಶ್ಚ ವರಿಹರತಿ—ಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಇಹ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ದಾಹರಣೇ ಕಾಪಿನಿಂ, ಕಾಪಿಂಗೇ. ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಃ ⁵⁷³ ಪಸಿವಿನಿಂ, ಪಸಿವಿಂಗೇ. ಪಸ್ಯಾದೇವ್ವಃ ⁵⁶⁶ ತಿನಿಸಿನಿಂ, ತಿನಿಸಿಂಗೇ. ಇಸುಪ್ ತಿನಃ ⁵⁷⁸ ಸರ್ವತ್ರ ಉಕ್ತಸಿಮಿತ್ತಲಿಪಿ ಕಿನೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಪ್ತಾಪ್ರಸರಿಮಾಣಗುಣೋಕ್ತೇಃ || 268 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸಪ್ತಾಪ್ರದಿವಾಚಿನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಘ್ವರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪತ್ತಘಿಂ, ಪತ್ತಕ್ಕೇ ; ನೂಱಘಿಂ, ನೂಱಕ್ಕೇ ; ಅನಿತಘಿಂ, ಅನಿತಕ್ಕೇ ; ಇನಿತಘಿಂ, ಇನಿತಕ್ಕೇ ; ಬಿಳಿದಘಿಂ, ಬಿಳಿದಕ್ಕೇ ; ಕರಿದಘಿಂ, ಕರಿದಕ್ಕೇ.

[When words of number, measure or quality with final *u* take the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕೃತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಉತ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಸಪ್ತಾಪ್ರದಿವಾಚಿನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಇತಿ ಕಪ್ಪು, ಬೆಳ್ಳಿಇತ್ಯಾದೌ ಗುಣೋಕ್ತಿ ಪ್ರಕೃತಿಕತ್ವಲಿಪಿ ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತತ್ವಾತ್ ಅಘ್ವಾರ್ಥವತಿ ಕಿನೇವೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್ || 269 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉದನ್ತಾನಾಂ ಅದ್ವಾದೀನಾಂ ಅಋರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ; ಸ ಚ ಕಿದ್ವದ್ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅದಋಂ, ಅದಕ್ಕರ್ ; ಇದಋಂ, ಇದಕ್ಕರ್ ; ಆವುದಋಂ, ಆವುದಕ್ಕರ್ ; ಏತಋಂ, ಏತಕ್ಕರ್. ಕಿಡ್ಗುಹಣಂ ಸರ್ವಾದೇಶನಿವೃತ್ಯರ್ಥಂ.

[When *adu* and the words grouped with it having final *u* take the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between (operating like *het*, sutra 25)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಉದನ್ತಾನಾಮಿತಿ ಸಮ್ಭವನಾಮಾತ್ರಮೇವ ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕಂ ಅನುದನ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಋರ್ಭವತ್ಯೇವ ; ಎಲ್ಲಋಂ, ಎಲ್ಲಕ್ಕರ್, ಎಲ್ಲಋ, ಎಲ್ಲಋಣಿಃ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ವೋಃ || 270 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವುಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಋರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲ್ಲವಋಂ, ಎಲ್ಲವಕ್ಕರ್, ಎಲ್ಲವಋ, ಎಲ್ಲವಋಣಿಃ.

[When a word ending in the affix *vu* takes the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ಮಾರಮ್ಭಣೀಯಃ ಯತೋತ್ರ ವೋಃ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಾವುಪಿ ಯಾವಾನ್ ವುಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೋ ನ ತಾವತೋಽಪಿ ವಿಷಯತಾಃ ಅಋವು, ಸುಋವು ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪಸ್ಯಾದೇವ್ತಃ 266 ಇತಿ ಭಾವವಿಹಿತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಭಾವೇ ವುದೋಃ 267 ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಅಋಣಿಃ ಅವಿಷಯತಮಾ ಕೃತೋ ಋರುತಃ 268 ಇತಿ ಕಿನ ಏವ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಅವು, ಇವು ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅನೇಕತ್ವವಿಹಿತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಅಋವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್ 269 ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೌವ ಸಿದ್ಧಿಃ. ನ ಚ ಅತ್ರಸೂತ್ರೇ ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ಉತೋನುವೃತ್ತೌ ಸತ್ಯಂ ಅದ್ವಾದೇದೋರ್ಲೂಪ 235 ಇತ್ಯತೋ ವುಪ್ರತ್ಯಯಸನ್ನಿಧಾನೇ ದುಲೋಪಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಂಭಾವಾತ್ ಅನುದನ್ತತಯಾ ಪೂರ್ವೇಣ ಅಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿವಾಚ್ಯಂ ತದನುವೃತ್ತಿಃ ಅನುಪಕಾರಾತ್ ಅನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್. ಅವಶ್ಯಕತಾಗ್ರಹೇಽಪಿ ಭೂತಪೂರ್ವಗತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಉದನ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಕಿನ್ತು ಎಲ್ಲಾದ್ವೈಃ 234 ಇತಿ ಅನೇಕತ್ವವಿಹಿತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಃ ಎಲ್ಲವು ಇತ್ಯಯಂ ಏಕ ಏವ ಶಬ್ದಃ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ ; ತಸ್ಯ ತು ಅದ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತಯುಕ್ತಾ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೌವ ಸಿದ್ಧಿಃ ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ಅದ್ವಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇಽಪಿ ಭವನ್ ಅಋಃ ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವ ಏವ ಭವತಿ ನೈಕತ್ವೇ ತತ್ರ

ತು ಎಲ್ಲಿಂದ, ಎಲ್ಲಕೆ, ಎಲ್ಲತ್ತಣಿಂ, ಎಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇತ್ಯೇವ ಇತಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ ತನ್ಮತೇ
ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್ 369 ಇತ್ಯತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಬ್ಧವಾರಣಾರ್ಥಂ ಉತೋ'ನುವೃತ್ತಿರಾವಶ್ಯಕೇ
ತಥಾ ಚ ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವೇ'ಪಿ ಅಪುರವ್ರಾಪ್ತಃ ; ಅನುದಂತತ್ವಾತ್. ಅತಃ ತತ್ಪ್ರಾ-
ಪ್ತೃಧಗಂ ಅಯಮಾರಮ್ಭಣೀಯ ಏವ ಯನ್ಮತೇ ತದೇಕತ್ವೇ'ಪಿ ಅಪುರವ್ಯಃ ತತ್ರ
ಉತೋ'ನುವೃತ್ತೃಭಾವಮಾತ್ರಾದೇವ ಸರ್ವಂ ಸುಸ್ಮಿತಿ ಅಯಮನಾರಮ್ಭಣೀಯ
ಏವೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾತ್ತಣಿಮೋ ದೆಗ್ಗ ಮೈ || 271 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಿಷ್ಠಾತ್ಪರಸ್ಯ ಅತ್ತಣಿಮೋ ದೆಕ್ ದಮ್ಚ ಇತ್ಯೇತಾವಾಗ
ಮೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದತ್ತಣಿಂದೆ, ಫಲದತ್ತಣಿಂದಂ, ಫಲದತ್ತಣಿಂ ; ಗಿರಿ
ಯತ್ತಣಿಂದೆ, ಗಿರಿಯತ್ತಣಿಂದಂ, ಗಿರಿಯತ್ತಣಿಂ.

[When *attanm* (the fifth case ending) follows the crude form of a word, it
optionally takes the augments *de* or *dam*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ದರ್ಪಣಕೃತಾ ಅದಿತ್ಯೇವ ಪಜ್ಜಾ ಮಿಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯ ಅತ್ತಣಿ
ಮಾದೇಶಃ ಕೃತಃ ಯಥಾ—

ಕಂ || ಅತ್ತಣಿಮೆಂದು ನಿಮಿಚ್ಚುವ |

1 ರೆತ್ತಮದೆಂದುಸಿವ್ ಪಂಚಮಿಯನಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ||

ಪತ್ತಿ ಸುವರ್ ಮೂದೆಪಿನಂ |

ಪೆತ್ತ ತೃತೀಯೆಯನೆಕಾರಮಂ ಪರಿಹರಪರ್ || ಇತಿ

ಇಹ ತು ಅತ್ತಣಿಮಿತಿ ಪಜ್ಜಾ ಮಿಸ್ವರೂಪಮೇವ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ಕಿಮತ್ರ ತತ್ತ್ವ
ಮಿತಿಚೇತ್ —ನ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಅತ್ತಣಿಂರೂಪಮಪಹಾಯ ಅದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಕರಣೇ ಬೀ
ಜಾಭಾವಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ನಾತ್ರ
ಅದಿತಿ ಪಜ್ಜಾ ಮಿ ಕುತ್ರಾಪಿ ಶ್ರೂಯತೇ ; ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅತ್ತಣಿಮಿತ್ಯೇವ ಶ್ರವಣಾತ್ ನ
ಚ ಯಥಾ ಹೃತ್ರಾಧ್ಯಃ (ಶಾ 2-4-96 ಪಾ 4-1-138.), ಕುಲಾತ್ಃ (ಶಾ 2-4-
90. ಪಾ 4-1-139) ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಹೃತ್ರಕುಲಾದಿರಬ್ದಿಭ್ಯೋ ಘಟಾ
ದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಶ್ರವಣಾಭಾವೇ'ಪಿ ಉಪದೇಶಃ ತಥಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಅಸ್ತು ಉಪದೇಶ ಇತಿ
ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರ ಶ್ರವಣಾಭಾವೇ'ಪಿ ಭಿತ್ಯಖಿತ್ವಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತಕಾರ್ಯಾನ್ತರವತ್ಯೇವ ಶಾ
ಸ್ತ್ರೇ ತಥೋಪದೇಶೋ ನಾನ್ಯತ್ರ ಅತ ಏವ ತಥಾಪ್ರಯೋಜನರಹಿತೇ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾ
ಸ್ತ್ರೇ ಹೃತ್ರಾದಿಯಃ, ಕುಲಾದಿನ ಇತ್ಯೇವ ಉಪದೇಶಃ ನಾತ್ರ ಅದುಪದೇಶಾತ್ ಕಿಂಚಿ
ತ್ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿತಿ ಯಥೋಪದೇಶ ಏವ ಶ್ರೀಯಾನಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಇಮಃ || 272 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಿಙ್ಗಾತ್ಪರಸ್ಯ ಇಮೋ ದೆಗ್ಧಮೌಕ್ಶ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದಿಂದೆ, ಫಲದಿಂದಂ, ಫಲದಿಂ. ಏವಂ ಪೂವಿಂದೆ, ಪೂವಿಂದಂ, ಪೂವಿಂ ; ಮಧುವಿನಿಂದೆ, ಮಧುವಿನಿಂದಂ, ಮಧುವಿನಿಂ. ಯೋ ಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[When *am* (the third or instrumental case ending) follows the crude form of a word it optionally takes the augments *de* or *dam*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಎಶಾ ತೋ ನಪಿ || 273 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಇಮ ಎಶಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ, ಚಕಾರಾತ್ ದೆಗ್ಧಮೌಕ್ಶ ಚ ಭವತೋ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದೆ, ಫಲದಿಂದೆ, ಫಲದಿಂದಂ, ಫಲದಿಂ ; ಮರದೆ, ಮರದಿಂದೆ, ಮರದಿಂದಂ, ಮರದಿಂ. ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನದಿಯಿಂದೆ, ನದಿಯಿಂದಂ, ನದಿಯಿಂ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜಿನನಿಂದೆ, ಜಿನನಿಂದಂ, ಜಿನನಿಂ.

[When a word with final *a* in the neuter gender takes the ending of the third (instrumental) case, *e* is optionally substituted ; also the augments *de* and *dam* are added]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅತೋ ನಪಿ ಇತಿ ಪ್ರಾಯಿಕಮೇವ, ಅನತೋಽಪಿ ಅನಪ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಕಂ || ಮುನಿಪತಿಯ ಪೇಱಿಪಟ್ಟುದು |

ಜನಪತಿಯ ಭವಪ್ರಪಂಚಮದುಗೇಳ್ಪಾತಂ ||

ಜಿನಪತಿಯಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ |

ಮುನಿವೇಷಂಧಳಿದನು ದಿತನಿವ್ವೇಗಭರಂ || ಇತಿ

ಉತ್ತರಾರ್ಥೋ ವಾ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಗೆತಃ ಕ ಆದೇಃ 274 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಗೆತಃ ಪ್ರಥಮಾವಯವಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಲಕೆ, ಪೊಲಕೆ, ಫಲಕೆ, ಪುಷ್ಪಕೆ. ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಿರಿಗೆ, ಗಿಡುಗೆ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜಿನಂಗೆ, ಶಿವಂಗೆ.

[A word with final *a* of the neuter gender in taking *ge*, the ending of the fourth (dative) case, substitutes *k* for the first letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ನೆಲಕೆ, ಪೊಲಕೆ, ಆತಂಗಿ, ಈತಂಗಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಚತುರ್ಧಾಂಕಂ ಏಕತ್ರ ಕಕಾರೋನ್ಯತ್ರ ಗಕಾರ ಇತಿ ಅವಿವಾದಂ ತತ್ರ ದರ್ಪಣಕೃತಾ ಕಕಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಯವಮುಭಿದಾಯ ಅಸ್ಯೈವ ಕ್ವಚಿತ್ ಗತ್ಯವುಭಿಹಿತಂ ಇಹ ತು ವಿಪರೀತಮುಪದಿಶ್ಯತೇ ಕಿಮತ್ರ ಬಿಜುಮಿತಿಚೇತ್—ಉಚ್ಯತೇ ದ್ವಯಮಿದಂ ತಾವತ್ ಶೂಯತೇ ತತ್ರ ಏಕಂ ಪ್ರಕೃತಂ ಅಪರಂ ವಿಕೃತಮುಚ್ಚೀಕಾರ್ಯಂ ತತ್ರ ಅಕಾರಾನ್ವೇ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಮಾತ್ರೇ ವಿಕೃತಪುರಂದ್ರೇ ಚ ಕರುತಿಃ ಇತರತ್ರ ಸ್ವರಾನ್ವೇ ವ್ಯಂಜನಾನ್ವೇ ಚ ಲಿಂಗತ್ರಯೇಽಪಿ ಗುರುತಿರಿತಿ ಗಕಾರ ಏವ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಃ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಕಕಾರಸ್ತು ಕ್ವಾಚಿತ್ಕೋ ವೈಕೃತೋಭಿಮುಂತವೋ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾದಿತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಗತಃ ಕೋ ಗ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಲಾಘವಂ ಆದಿಗ್ರಹಣೇ ತು ಗೌರವಂ ; ಅಥಾಪಿ ಆದೇಃ ಸರ್ವತ್ರ ಅನ್ಯನ್ಯಾಧಿಕೋ ವ್ಯತಿತಃ ಆದಿಸ್ಥಾನಿಕೋಪ್ಯಸ್ತಿತಿ ಅಹತ್ಯ ಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಖೋರ್ವಿಕೃತಾತ್ || 275 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಕೃತೋ ಯೋ ಉಶಬ್ದಃ ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ ಗತಃ ಪ್ರಥಮಾವಯವಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಱ್ಪದಕ್ಕ, ಬೇಱ್ಪದಕ್ಕ, ಅವಕ್ಕ, ಇವಕ್ಕ, ಏತಕ್ಕ, ಆವುದಕ್ಕ. ಖೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಡಣ್ಣ, ಪಡುವಣ್ಣ. ವಿಕೃತಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಕಱುಗೆ, ತುಱುಗೆ. ಏಕೆ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಕೆತ್ಯೇಚ್ಚ 177 ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಭವತಿ.

[A word with final *ru* which changes to *repha*, on taking *ge*, the ending of the fourth (dative) case, substitutes *k* for the first letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಕೃತಾದನ್ಯತ್ ವಿಕೃತಂ ಆದಿಷ್ಟಾದಿ ಯದ್ಯಪಿ ತಾದೃಕೋ ನಾನ್ವೈವ ಉಶಬ್ದಃ, ತನ್ಮಾತ್ರಾದೇಶಾದೇರಭಾವಾತ್, ತಥಾಪಿ ತದೇಕದೇಶಸ್ತದ್ವತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ವಿಕೃತ ಇತ್ಯಾದಿ

ಯದ್ಯಪಿ ವಿಕೃತೋ ಉಶಬ್ದ ಇತಿ ಅಖೋರವಯವ ಏವ ನಾನ್ಯಃ. ತಥಾ ಚ ಅಖೋರಿತ್ಯೇವ ಸೂತ್ರಕರಣಂ ಲಘು ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ಕಱು, ನೇಸಕು ಇತ್ಯಾದಾ ಏವ ಅಖುರೂಪಸಮ್ಯವಾತ್ ತದಾದಾಯ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಾರಣಾರ್ಥಂ ಅರ್ಥವನ್ನಾಯಾ ನುಸರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣಂ ಆದೇಶಗ್ರಹಣಂ ವಾ ಕರಣೀಯಂ ತಥಾ ಚ ಗೌರವಂ ತತೋ ವರಂ ಏವಂಕರಣಮೇವೇತಿ

ಅವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ ಚತುರ್ಧಾಂಕಂ ಆವುದಕ್ಕ, ಏತಕ್ಕ, ಏಕೆ ಇತಿ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ ಸಮ್ಯವತಿ ತತ್ರ ಆದ್ಯಯೋಃ ಅಖ್ಯಾದೇಶೇ ನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್

ಕಾದೇಶೋ ಭಾವೀ ; ಅನ್ತ್ಯಸ್ಯ ತು ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಕಾದೇಶ ಇತ್ಯಾಶ್ಚ ತತ್ರ ಹಿ ಕರ್ತೃಜ್ಞ 177 ಇತಿ ಕೃತಾದೇಶಾಂ ಚತುರ್ಥೀಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾಸಾದ್ಯ ಅವು ದೋರಾದೇಶಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಯದಿ ತತ್ರ ಸಿಮಿತ್ತಂ ನೇತಿ ಕಾದೇಶೋ ನ ಭಾವೀ ಕಥಂ ಕಾರಂ ತಸ್ಮಿನ್ ದೇಶಾತ್ ಆದೇಶಮುಪದಶೇತ್ ? ಅತೋತ್ರ ಕೇತಿ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಬಲಾದೇವ ಕಾದೇಶ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಏಕ ಇತ್ಯತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಅವುದೋಃ ಅಪ್ಪಾದೇಶಾನನ್ತರವೇವ ಗತಃ ಕಾದೇಶಃ ಪಶ್ಯತ್ ಏದಾದೇಶಃ ಸ ಚ ಅಕಿತ್ತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವನ್ ಅಪ್ಯೋರಪಿ ಭವತಿ , ತಸ್ಯ ಕಿತ್ತ್ವಾತ್ ಆಗಮವತ್ ಅವಯವರೂಪತ್ವಾತ್ ಇತಿವಕ್ತುಂ ರಕ್ಯತೇ ತಥಾಪಿ ಕರ್ತೃಜ್ಞ 177 ಇತಿ ಚಕಾರೇಣ ಅವುದೋಃ ಏತ್ಯಾಶ್ಚ ಆದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತತ್ರ ಚ ಅಪ್ಪಾದೇಶೋ ವಶ್ಯಂ ಭವನ್ ಏತ್ಯಪಿ ಭವೇದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಯತೇ

ನ ಚ ಏತೋಃ ಉದನ್ತತ್ವಾತ್ ಅಪುರ್ಣವತಿ ಏತಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್ ನ ಭವತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಉದನ್ತತ್ವಸ್ಯ ಅನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ ತತ್ತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರಾಕ್ತನೀಮವಸ್ಥಾಮಾ ದಾಯ ಸಮ್ಯವಾಚ್ಯೇತಿ ಅನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಾದುಷ್ಯಾತ್. ಅತೋ ನಿರ್ದೇಶಬಲಾದಿತ್ಯೇವ ಯುಕ್ತಿಮದಿತಿ

ನನು ಏವಂ ಭವತು ನಿರ್ದೇಶಬಲಾದೇವ ಕಾದೇಶಃ ತಥಾಪಿ ಏತೋದ್ವಾದಿ ತ್ವಾತ್ ಅಪ್ಪಾದೇಶಃ ಕತೋ ನ ಭವೇತ್ ? ಯದ್ಯಸ್ಯ ನ ಭವೇತ್ ಏತೋರಪಿ ನ ಭವೇತ್ ಅವಿಶೇಷಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ಅಸ್ತಿ ಕ್ಷಣದ್ವಿಶೇಷಃ ಯದಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಅಪ್ಪಾದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕೇತಿ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಕರಣಂ ಅನರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ ಏತಾವಿವ ಅತ್ರಾಪಿ ಲೋಪಿಕ್ಯ ತಾದಿತಿ ನಿಮಿತ್ತವಶಾದೇವ ಕಾದೇಶಸಮ್ಯವಾತ್ ಅತೋತ್ರ ಅನಿಮಿತ್ತಕಂ ನೈರ್ದೇ ಶಿಕಮೇವ ಕಾದೇಶಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾಸಾದ್ಯ ಏದಾದೇಶಕರಣಾತ್ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ನಾತ್ರ ಅಪ್ಪಾದೇಶ ಇತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುಗ್ವಾ || 276 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಗತಃ ಪ್ರಥಮಾವಯ ವಸ್ಯ ಕುಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ. ಉಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರಕ್ಕೆ, ಮರಕೆ ; ಫಲಕ್ಕೆ, ಫಲಕೆ ; ಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ, ಪುಷ್ಪಕೆ.

[A word with final *a* of the neuter gender, on taking the ending of the fourth (dative) case, optionally inserts *k* between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತೋ ನಪಿ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ ಯದ್ಯಪಿ ಅನನ್ತರಸೂತ್ರೇ ಆತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾಸ್ತೀವ ; ಅಥಾಪಿ ತಿರೋಧಾನಮಾತ್ರಮೇವ ನ ನಿವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಭಿ ಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ

ಪೂರ್ವತ್ರ ಕಾದೇಶೋತ್ರ ಕುಗಾಗಮಃ ತೌಚ ಏಕವಿಷಯಾವಪಿ ಅವಿರುದ್ಧಃ ;
ಆಗಮಾದೇಶರೂಪತ್ವಾತ್ ಅತ ಏವ ಏಕದೈವ ಭವತಃ,

ಅವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚಯಃ | ಇತಿವಚನಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ || 277 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಿಷ್ಣಾತ್ಪರಸ್ಯ ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಮನೆಯೊಳ್ ; ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ಗೃಹದೊಳ್ ;
ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲೊಳ್ ; ಕುರುಳ್ಳಲ್ಲಿ, ಕುರುಳ್ಳೊಳ್ ; ಕೇಶಂಗಳಲ್ಲಿ, ಕೇಶಂಗಳೊಳ್.

[*Ol* (the ending of the seventh (locative) case), following on the crude form of a word, optionally changes to *all*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಅಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿ, ಆವಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಅವ್ಯಯವಿಶೇಷಾ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಶು ಬುತಃ ಕಾಲಾರ್ಥಾತ್ || 278 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಕಾಲವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಬಳಃ ಶು ಬ್ಬಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಂದು, ಅಂದಿನೊಳ್, ಅಂದಿನಲ್ಲಿ ; ಇಂದು, ಇಂದಿನೊಳ್, ಇಂದಿನಲ್ಲಿ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸಂಜೆಯೊಳ್, ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ; ಬಯ್ಯೆಯೊಳ್, ಬಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ. ಕಾಲಾರ್ಥಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಡುವಿನೊಳ್, ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ.

[Words relating to time with final *u*, optionally drop *ol* (the ending of the seventh (locative) case).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಯಂ ಚ ಅನಂತರತ್ವ ದ್ವಾವಪಿ ವಿಕಲ್ಪತ ಇತಿ ಉಭಯವಿಕಲ್ಪಾತ್ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ ಉದಾಹರತಿ—ಅಂದು, ಅಂದಿನೊಳ್, ಅಂದಿನಲ್ಲಿ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮಃ || 279 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಕಾಲವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಅಮಃ ಶು ಪ್ಲ ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಂದು ಕಳದಂ, ಇಂದು ಕಳದಂ. ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಃ.

[Words relating to time with final *u*, always drop *am* (the ending of the second (accusative) case).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋಗವಿಭಾಗಾದಯಂ ನಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ ಇತಿ. ಅಂದು ಕಳೆದಂ, ತಂ ಕಾಲಮತೀತವಾ ಏವಂ ಇಂದು, ಇಮಂ ಕಾಲಮಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳ್ತಶಾತೋ ದಿಗರ್ಧಾಚ್ಛಲ್ ಚ || 280 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ದಿಗ್ವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಬಳೋ ಮೋ' ಮುಶ್ಚ ಶಲಾದೇಶೋ ಭವತಿ. ಚಕಾರಾತ್ ಶುಪ್ ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಲ್ ಸೂರ್ಯ್ಯನುದಯಿಸಿದಂ, ಮೂಡ ಸೂರ್ಯ್ಯನುದಯಿಸಿದಂ. ಏವಂ ಮೇರುವಿಂ ತೆಂಕಲ್ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಮೇರುವಿಂ ತೆಂಕ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಂ. ಮೂಡಲ್ ನೋಡಿದಂ, ಮೂಡ ನೋಡಿದಂ—ಪ್ರಾಚೀಮಸಶ್ಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಬಡಗಲೊಪ್ಪಿದುದು, ಬಡಗೊಪ್ಪಿದುದು—ಉದೀಚೇ ಜಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ತಲಿದ್ದಂ, ಅತ್ತಿದ್ದಂ—ತಸ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯತಿಷ್ಠ ದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ತಲ್ ಕಂಡಂ, ಅತ್ತ ಕಂಡಂ—ತಾಂ ದಿಶಮಸಶ್ಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ತಲ್ ನಡೆಯೆಪಟ್ಟಪುದು, ಅತ್ತ ನಡೆಯೆಪಟ್ಟಪುದು—ಸಾ ದಿಗ್ಮಮೃತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಲೆಯೊಳ್, ಮೂಲೆಯಂ, ಮೂಲೆ ದಿಗರ್ಧಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಫಲದೊಳ್, ಫಲಮಂ, ಫಲಂ.

[Words relating to direction with final *a*, on taking *ol* (the ending of the seventh (locative) case), *m* (that of the first (nominative) case), or *am* (that of the second (accusative) case), substitute *al*, and also drop it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಬ್ಧೌ ಉಕ್ತ ಸಮುಚ್ಚ ಯಥೌ. ತತ್ರ ಅದ್ಯೇನ ಆಮ ಸಮುಚ್ಚೀಯತೇ ; ಅನ್ತೇನ ತು ಶುಭಿತಿ ನ ವ್ಯತ್ಯಯಪ್ರಸಂಗಃ, ಸಮಭಿವ್ಯಾಹೃತಪದಾರ್ಥಸಜಾತೀಯಸ್ಯೈವ ಸಮುಚ್ಚಯಾತ್ ನ ಚ ಏವಮಪಿ ಅನ್ತೇನ ಶಲ್ಲಿಃ ಸಮುಚ್ಚೀಯತಾಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ತಸ್ಯ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಎಶೋತಃ || 281 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ದಿಗ್ವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಬಳಃ ಮಃ ಅಮುಶ್ಚ ಎಶಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಗೆ, ಬಳಗಿನೊಳ್, ಬಳಗಿನಲ್ಲಿ ; ಬಳಗೆ, ಬಳಗಂ ; ಬಳಗೆ, ಬಳಗು.

[Words relating to direction with final *u*, on taking *ol* (the ending of the seventh (locative) case), *m* (that of the first (nominative) case), or *am* (that of the second (accusative) case), optionally substitute *e*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಳಗು, ಪೊಳಗು ಇತ್ಯಾದಯೋ ಯದ್ಭವಿ ದಿಗ್ದೇಶಕಾಲವರ್ತಿನಃ ತಥಾಪಿ ದಿಗ್ವಾಚಿನ ಇತ್ಯೇತತ್ ದಿಗರ್ಧಾದಿತಿ ಅವ್ಯವಹಿತಾನುವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣೈವ, ನ ತು

ಕಾಲಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮನಸಾ ; ತತ್ರಾಪಿ ಏವಮೇವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಅತಃ ಕಾಲಾದ್ಯರ್ಥಾದಿತ್ಯಪಿ ಅನುವರ್ತನೀಯಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತನ್‌ನಿನೋ ಮನೇಕತ್ವೇ || 282 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಮಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಮ್, ನೀಮ್, ಆಮ್ ; ತಮಗೆ, ನಿಮಗೆ, ಎಮಗೆ. ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾನ್, ನೀನ್, ಆನ್.

[Tan, nun, en, on taking the case endings in the plural, substitute m]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ತದ್ಭವತತ್ಸಮದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದತ್ರಿವಿಧಲಿಕ್ಷಾನ್ಯಾಂ ಲಿಬ್ಗತ್ರಯೇ' ಪಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಇದಾನೀಂ ದೇಶ್ಯವಿಕೇಪಾಣಾಂ ಅಲಿಕ್ಷಾನ್ಯಾಂ ತನಾದೀನಾಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರಸಜ್ಞಾಯತಿ—ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ತನ್ ಇತಿ ಆತ್ಮವಾಚಕಃ ಸ್ವಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದಃ ನಿನ್, ಎನ್ ಶಬ್ದಾದ್ ಯುಷ್ಮದಸ್ತಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥೌ ತ್ರಯೋ'ಪಿ ಏತೇ ಸ್ವಯಮವ್ಯಕ್ತಲಿಬ್ಗತ್ವಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾನ್ಯೇನಪ್ರಕ್ರಿಯಾನರ್ಹಾ ಆಪಿ ಲಿಬ್ಗತ್ರಯಸಾಧಾರಣೀಂ ಇತರಾಸಾಧಾರಣೀಂ ಚ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಮಹನ್ವೀತಿ ತನ್ನಿ ರೂಪಣಮರ್ಥವದತಿ.

ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ ಯದ್ಯಪಿ ಇದಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೇಪಣಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ'ಪಿ ನ ದೋಷಃ, ಅನೇಕತ್ವೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ತನಾದೇಃ ಮಾದೇಃ ಇತಿ ; ಏಷಾಂ ಪ್ರಾತಿಸದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಸಹ್ಯಾಯಾ ಅಪಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ ತಥಾಪಿ ತ್ರಿಕಂ ಪ್ರಾತಿಸದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪಕ್ಷಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸಹ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥತ್ವಮುಖಿ ಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಕೇಪಣಮಿತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ ಇತಿ

ತಾಮ್, ನೀಮ್. ಮಿ ದೀರ್ಘಃ 287 ಇತಿ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ ಆಮ್ ಆದೇನ 288 ಇತಿ ಆದಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋ ಮಕ್ ಸ್ವರೇ || 283 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಮಗಾ ಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಮ್ಮಂ, ನಿಮ್ಮಂ, ಎಮ್ಮಂ ; ತಮ್ಮಿಂ, ನಿಮ್ಮಿಂ, ಎಮ್ಮಿಂ ; ತಮ್ಮಾ, ನಿಮ್ಮಾ, ಎಮ್ಮಾ ; ತಮ್ಮೊಳ್, ನಿಮ್ಮೊಳ್, ಎಮ್ಮೊಳ್. ಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತನ್ನಂ, ನಿನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಮಗೆ, ನಿಮಗೆ, ಎಮಗೆ.

[When tan, nun, en, with final m, take a case-ending beginning with a vowel, they insert m between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮ ಇತಿ ತನಾದೇಃ ವಿಶೇಷಣಂ ಸತ್ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯಾಹ—
ಮಕಾರಾನಂತಾನಾಂ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತನ್ನಂ, ನಿನ್ನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಹ್ರಸ್ವಾ
ನ್ನಣಲಯಳತಟಃ ೫೩ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಿಭಾವಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಕ್ ತುತ್ತುಗತಿ || 284 ||

ವೃತ್ತಿ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಅಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ತು
ತ್ತುಗತ್ಸು ಪರೇಷು.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತನತು, ತನತ್ತು, ನಿನತು, ನಿನತ್ತು; ಎನತು, ಎನ
ತ್ತು; ತನಗೆ, ತಮಗೆ; ನಿನಗೆ, ನಿಮಗೆ; ಎನಗೆ, ಎಮಗೆ.

[When *tan, nm, en* take the affixes *tu, ttu* or *ge* they insert *a* between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿನತು, ನಿನತ್ತು ಇತ್ಯಾದೌ ಅಕಿ ತಸ್ಯೈವ ಲಿಕ್ಷಾನ್ತ್ಯುತ್ವಾತ್ ನಕಾ
ರೋ ನ ದ್ವಿಭಾವತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾವಸ್ತುತ್ತು || 285 ||

ವೃತ್ತಿ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಅವಃ ತುತ್ತು
ಇತ್ಯೇತಃ ಆದೇಶಃ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತನತು, ತನತ್ತು, ¹ ತನ್ನ; ನಿನತು, ನಿನತ್ತು, ² ನಿನ್ನ;
ಎನತು, ಎನತ್ತು, ³ ಎನ್ನ. ಏವಂ ಬಹುತ್ವೇ'ಪಿ ವಾ . ದ್ವಿತ್ವಮಪಿ ತನ್ನ
ದು, ತಮ್ಮದು; ನಿನ್ನದು, ನಿಮ್ಮದು; ಎನ್ನದು, ಎಮ್ಮದು

[When *tan, nm, en* are followed by *ad* (the ending of the sixth (genitive)
case), it optionally changes to *tu* or *ttu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ತನ್‌ನಿನೇ ಇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಃ ಪದಮನುವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯ
ತಥಾತ್ವೇ'ಪಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ತನ್‌ನಿನೇಃ ಸಮ್ಬಂಧಿ ಸೂದಃ ತುತ್ವಾ ಆದಿಶ್ಯೇತೇ ಇತ್ಯಪಿ
ಅನ್ವಯಸಮ್ಭವಾತ್ ತಥಾಪಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯಂತಪಿವಕ್ಷಯಾ ವಿವಕ್ಷಣೀತಿ—ತನ್, ನಿನ್,
ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಏವಮಾದೇಶಕರಣೇ ತನತು, ನಿನತು, ಎನತು ಇತ್ಯಾದಯಃ ಲಬ್ಧಾಃ ಸ್ಯುಃ
ಸ್ಯ ತವ ಮಮ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಮ್ಬಂಧಪ್ರಧಾನಾಃ ಸಂತಃ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ, ಎನ್ನ ಇತ್ಯೇವ
ಮರ್ಥಾ ಏವ ಸ್ಯುಃ; ಷಷ್ಠ್ಯಂ ಏವ ರೂಪಾಂತರತ್ವಾತ್ ತಥಾ ಚ ದರ್ಪಣವಿರೋ
ಧಃ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರ ಹಿ ಷಷ್ಠ್ಯಾಂತಾರ್ಥಸಮ್ಬಂಧವಸ್ತು ವಾಚಕತಯೈವ ಪಿತೇ ವೈತ್ಯವಾದಿ
ತಾಃ. ತಥಾ ಚ ನೈತೇ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ, ಎನ್ನ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಾಃ. ಕಿಂತು ತನ್ನದು,
ನಿನ್ನದು, ಎನ್ನದು ಇತ್ಯೇವಂಪರಾ ಏವ ಭವಂತಿ ಉಕ್ತಂ ಚ—

1 ತನದು. 2 ನಿನದು 3 ಎನದು.

ಕಂ || ನಿನತೆನತು ತನತೆನಿಪ್ಪಿವು |

ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನ 1 ದುಂ ತನ್ನದೆನಿ |

ಪ್ಪಿನಿತಜೊಳಂ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವದಿ |

ನನೇಕದೋಳ್ 2 ನತ್ವದೆಡೆಗೆ ಮತ್ವಂ ಬರೆಯುಂ || ಇತಿ.

ನ ಚ ಏತಾವತಾ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ? ಸಮ್ಬಂಧಿನೋಽಪಿ ಸಮ್ಬಂಧರೂಪತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ತದಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಃ ಅತ್ಯಂತಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ಶಬ್ದವೃತ್ತಾದನಸ್ಯ ಭೇದನಯಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ಯ ತವ ಮಮ ಇತ್ಯೇ ತೇಭ್ಯಃ ಸ್ವೀಯಂ ತ್ವದೀಯಂ ಮದೀಯಂ ಇತ್ಯೇಷಾಂ ಅವಿಶೇಷಃ ಸ್ಫೂತಃ ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಭಾಷಾಯಾಮಪಿ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ ಎನ್ನ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ತನ್ನದು, ನಿನ್ನದು, ಎನ್ನದು ಇತ್ಯೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಃ; ಪ್ರತೀತಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಅದುಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣಂ ಅನರ್ಥಕಂ ಸ್ಫೂತಃ ಇತಿಚೇನ್ನ ಸಮ್ಬಂಧಿಸರತಯಾ ವೃತ್ತಾದನೇ ತನತು, ನಿನತು, ಎನ ತೂನಾಂ ಸ್ವೀಯತ್ವದೀಯಮದೀಯಾನಾಮಿವ ತದ್ಧಿತಾಂತತ್ವಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಕಲ್ಪುತಾಂ ಕೋ ದೋಷ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತದ್ಧಿತಾಂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಯೇಣ ವಾಚ್ಯಲಿಂಗತ್ವಾತ್ ಪ್ರವಚನತ್ವಾಚ್ಚ ಲಿಂಗತ್ರಯೇಽಪಿ ಪ್ರಥಮಾದಿಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷು ಚ ರೂಪಾಂತರಸಿದ್ಧಿಸ್ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನ ಚೈತದಸ್ತಿ; ತನತ್ತು ಮಗಳ್, ತನತ್ತು ಮಗಂ, ತನತ್ತು ಮನೆ ಇತಿ ಲಿಂಗಭೇದೇ, ತನತ್ತು ಗುಣಂ, ತನತ್ತು ಗುಣಂಗಳ್ ಇತಿ ವಚನಭೇದೇ, ತನತ್ತು ಗುರುಗಳಂ, ತನತ್ತು ಗುರುಗಳಿಂ, ತನತ್ತು ಗುರುಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿವಿಭಕ್ತಿಭೇದೇಽಪಿ ಐಕರೂಪ್ಯಸ್ಯೈವ ದರ್ಶನಾತ್.

ನ ಚ ಅವಿಷ್ಕೃತ್ವಂ ಅವಚನತ್ವಂ ನಿಪಾತತ್ವಂ ವಾ ಕಲ್ಪುತ ಇತಿ ನೈಷ ದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅದೃಷ್ಟಾನಾನಾಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ 3 ಪಷ್ಕೀವಿಕಲ್ಪಕಲ್ಪನಾಯಾ ಏವ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಾತ್. ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದ 4 ನಂತು ಕೇಸುವಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ತನ್ನ ಬಿಲ್ಲಂ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ತು ತನ್ನದಂ ಬಿಲ್ಲಂ ಇತಿ.

ಕಿಂ ಚ ತದ್ಧಿತಾಂತತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಮಪಿ ತನಾದಿಭ್ಯಃ ಕಲ್ಪುಮಾನೌ ತುತ್ತುಪ್ರತ್ಯಯೌ ಅತು ಅತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಾ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ಅಕಾರಾಭಾವಾತ್ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ, ಎನ್ನು ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ನಕಾರದ್ವಿಭಾವಾತ್ ತನ್ನತು, ತನ್ನತ್ತು ಇತಿ ಉಭಯಥಾಪಿ ಅನಿಷ್ಕಮೇವ ಪ್ರಾದುಷ್ಠಾನ್ಯಾತ್.

ನ ಚ ಅಖಿಣ್ಣಿನಿಪಾತತ್ವಕಲ್ಪನಯಾ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಿಪಾತತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಮಪಿ ನ ಕರಂಬಾದಿವತ್ ನಿಪಾತತ್ವಮತ್ರಂ ಕಲ್ಪುಂ. ಸರ್ವಲಿಂಗಸಂಖ್ಯಾವಿಭಕ್ತಿಷು ಐಕರೂಪ್ಯಲಕ್ಷಣಕೌಟಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಧರ್ಮಂ ಅವ್ಯಯತ್ವಂ ಚ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ಎವಾದಿವದೇವ ಕಲ್ಪನೀಯಂ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಪ್ರಸಜ್ಞೋ ದುರ್ನಿವಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

ಅತಃ ಪಷ್ಕಾದೇಶಕಲ್ಪನೈವ ಶ್ರೇಯಸೀತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಸಕ್ಷ್ಯಾಯಾಮುತುಚ್ಚ || 286 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಅದ ಉತುರಾದೇ ಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಸಕ್ಷ್ಯಾವಾಚಿನಿ ಪರತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಮ್ತುತಯ್ವರ್, ನಿಮ್ತುತೇಬ್ಬರ್, ಎಮ್ತುತೊಂಬದಿಂ ಬರ್, ತಮ್ತುತಯ್ದಮನೆಗ್, ನಿಮ್ತುತಾಁಗಿರಿಗ್, ಎಮ್ತುತಂಟುಮಕ್ಕ್.

[When *tan*, *nm*, *en* are followed by *ail* (the ending of the sixth (genitive) case), it optionally changes to *utu* before a numeral]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಕ್ಷ್ಯಾಯಾಮಿತಿ ನ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಿ ; ಪ್ರಕೃತಿವಿಶೇಷಣಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಣಪಕ್ಷೇ'ಪಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಜನಾತ್' ನ ಹಿ ಸಕ್ಷ್ಯಾವಿಷಯೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ತನಾದೇಃ ಅದೋ ವಾ ಉತುರಾದಿಭ್ಯತೇ ಆತಃ ಪರಸಪ್ತಮೈವ ವಾಚ್ಯಾ ಪರತ್ವಂ ಚ ನ ಸಕ್ಷ್ಯಾಯಾ ಘಟತೇ ; ಪಾರ್ವಾ ವರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಯಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥಯತ್ವಾತ್. ಆತೋ'ತ್ರ ಸಕ್ಷ್ಯಾಶಬ್ದಃ ಸಕ್ಷ್ಯಾವಚನಪರ ಇತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಸಕ್ಷ್ಯಾವಾಚಿನಿ ಪರತಃ ಇತಿ.

ತಮ್ತುತಯ್ವರ್, ಸ್ವೀಷಾಂ ಪಜ್ಜ ; ನಿಮ್ತುತೇಬ್ಬರ್, ಯುಷ್ಮಾಕಮಪ್ಪ ; ಎಮ್ತುತೊಂಬದಿಂಬರ್, ಅಸ್ಮಾಕಂ ನವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಚಕಾರೇಣ ತುತ್ತ್ವಾ ನಮುಚ್ಚೇ ಯೇತೇ ತಮತಯ್ವರ್, ನಿಮತೇಬ್ಬರ್, ಎಮತೊಂಬದಿಂಬರ್ ಇತಿ ಏವಂ ತಮತ್ವ, ತಮ್ತು ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಯೋಜನೀಯಂ ಯದ್ಯಪಿ ಆಂ ಅಯ್ವರ್ ಬಂದೆವು, ನಿಂ ಅಯ್ವರ್ ಪೋದಿರ್ ಇತಿ ಅಭೇದೇ'ಪಿ ಎಮ್ತುಯ್ವರ್ ಬಂದೆವು, ನಿಮ್ತುಯ್ವರ್ ಪೋದಿರ್ ಇತಿ ಷಷ್ಠೀ ಶ್ರೂಯತೇ. ತತ್ರ ಆತ್ಮಸಮ್ಪನ್ನಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀಪ್ರಯೋಗೋ ನಿರ್ವಾಹ್ಯಃ ; ದಾರುಪುತ್ರಕಸ್ಯ ಶರೀರಂ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಅಭೇದೇ'ಪಿ ಷಷ್ಠೀಶ್ರವಣಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಿ ದೀರ್ಘಃ || 287 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನ್, ನಿನ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಮಕಾರೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾನ್, ತಾಮ್ ; ನೀನ್, ನೀಮ್.

[*Tan* and *nm* lengthen their vowel in the first (nominative) case]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎನೋ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ತನ್ ನಿನ್ ದ್ವಯಮೇವ ಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಹ—ತನ್, ನಿನ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಇತಿ ಮಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಯದ್ಯಪಿ ಮಕಾರಾದಾವಿತಿ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ, ತದಪಿ ವ್ಯಪದೇಶಿವದ್ಭಾವಾದೇವ ನಾನ್ಯಥಾ, ಅನೇಕವರ್ಣಾಭಾವಾತ್ ; ತಥಾ ಚ ತದೇವೇತಿ ಫಲತೀತ್ಯಾಹ—ಮಕಾರೇ ಸುಪಿ ಇತಿ. ಪ್ರಥಮಾಯಾಮಿತ್ಯೇವ. ನ ತು ಏಕತ್ವೇ'ನೇಕತ್ವೇ ವಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ ; ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಇಷ್ಯತ್ವಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದಿನಃ 288 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೀರ್ಘ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಎನ್‌ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೀರ್ಘ ಆಕಾ
ರೋ ಭವತಿ ಮಕಾರೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆನ್, ಆಮ್. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ತ್ಯಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯ
ರ್ಥಂ.

[En changes its vowel to ā in the first (nominative) case]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ದೀರ್ಘಾನುವೃತ್ತಿರಾವೃಕ್ಕೇ ಇತ್ಯಾಹ—ದೀರ್ಘ ಇತಿ ಇತಿ
ಆಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ದೀರ್ಘತ್ವಾತ್ ಕಿಂಪುನದೀರ್ಘಾನುವೃತ್ತಾನ್ ಇತ್ಯಾಹಂ ವಸ್ತು
ತೋ ದೀರ್ಘೋಪ್ಯಾಕಾರೋ ದೀರ್ಘತಯಾ ವಿಧೀಯಮಾನ ಏವ ಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ಫುಟ.
ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ತ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಫುಟ. ಅತಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಸ್ವಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ
ದೀರ್ಘಾನುವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ದೀರ್ಘ ಆಕಾರ ಇತಿ ಯೇಯಮಾಕಾರಃ ಸ ಸರ್ವೋ
ಪಿ ದೀರ್ಘ ಏವೇತಿ ನಿಯಮೇ'ಪಿ ಯೇಯಂ ದೀರ್ಘಃ ಸ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ಆಕಾರ ಏವೇತಿ
ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ ದೀರ್ಘಾಕಾರಯೋಃ ಕಥಂಚಿದ್ಭೇದ ಇತಿ ಭಾವಃ

ಅತ್ರ ತನಾದಿಪ್ರಕರಣೇ ಅಸ್ಯ ದರ್ಧವಾಚಕೋ ನನ್‌ಶಬ್ದಃ ಕಶ್ಚಿದ್ವಸ್ತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪಿ
ತಸ್ಯ ತನಾದಿ 1 ಸಾಧಾರಣೇ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೈವ ನ ವಿಲಕ್ಷಣಾ 2 ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಶ್ಚ ನಾನ್,
ನಾಮ್ ; ನನ್ನಂ, ನಮ್ಮಂ, ನನ್ನಿಂ, ನನ್ನಿಂದೆ, ನನ್ನಿಂದಂ, ನಮ್ಮಿಂ, ನಮ್ಮಿಂದೆ,
ನಮ್ಮಿಂದಂ, ನನಗೆ, ನಮಗೆ, ನನ್ನತ್ತಣಿಂ, ನನ್ನತ್ತಣಿಂದೆ, ನನ್ನತ್ತಣಿಂದಂ, ನಮ್ಮ
ತ್ತಣಿಂ, ನಮ್ಮತ್ತಣಿಂದೆ, ನಮ್ಮತ್ತಣಿಂದಂ, ನನ್ನ, ನನತ್ತು, ನನತ್ತು, ನನ್ನುತ್ತು;
ನಮ್ಮ, ನಮತ್ತು, ನಮತ್ತು, ನಮ್ಮತ್ತು ; ನನ್ನೊಳ್, ನನ್ನಲ್ಲಿ ; ನಮ್ಮೊಳ್, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ
ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಶ್ರೀಮದನುವಮಜಿನೇಂದ್ರಪ |

ದಾಮರಕ್ಕಜಯುಗಳಮವನತಾಮರಪತಿಚೂ |

ಡಾಮಣಿಮರೀಚಿಲತಿಕೋ |

ದ್ವಾಮಂ ನಮಗೀಗೆ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರಯಮಂ ||

ತಥಾ

ಶ್ರೀಕೇಳೇನಿಲಯಂ ನಿಜಾಂಭ್ರಿಕಮಲಂ ವಿದ್ಯಾನಟೇನಾಟ್ಯವೇ |

ದೀಕಲ್ಪಂ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಖಿಲೇಂದ್ರೋತ್ತಂಸಮಾಣಿಕ್ಯದೀ |

ವಾಕೀಣ್ಣಂ ಹರಿಹೀರವಾತ್ಸರ್ಯನೇನಿವಂ ಪೂಜಾರ್ಹನಾರ್ಹಂತ್ಯಲ |

ಕ್ಷೀಕಾಂತಂ ಮುನಿಸುವ್ರತಂ ನಮಗೆ ಮಾಙ್ಕವ್ಯಾತ್ಸರ್ಗಸಂಸಿದ್ಧಿಯಂ || ಇತಿ,

ತಥಾ

ಶ್ರೀಮದ್ಭವ್ಯಾಚಕ್ರಪ್ರಕರಸುಖಕರಂ ಸರ್ವಮಿಧ್ಯಾಂಧಕಾರ |
 ಸ್ತೋಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿ ಬೋಧಾಮಲಕಿರಣಗಣೋದ್ಭವಿ ಮೋಕ್ಷಾಬ್ಜನೀನು |
 ಪ್ರೇಮಂ ಸ್ಯಾದ್ವಾದಪೂರ್ವಾಚಲಸಮುದಿತನಾಶ್ಚರ್ಯವೃತ್ತಾಭಿರಾಮಂ |
 ಹೇಮಾಂಗಂ ವರ್ಧಮಾನಾಹಿಮಕರನತಿನಿದ್ಯೋಪಮಂ ಮಾಣ್ಡ್ಯ ನಮೋಽ|| ಇತಿ ಚ
 ಬಹುಲಮುಪಲಭ್ಯತೇ.

ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ಕಾವ್ಯಮುಖಮಾಶೀರೂಪಂ ಪರಾರ್ಥಮಪಿ ಭವತೀತಿ ನನಮನಬ್ಧೀ
 ಕಾವಾಣಾ ನಿನಮೇವ ಪರಸ್ತಿನಿವಾಗಿ ನಿಮ್ನೋಽ ಇತಿ ತದನ್ಯೇ ನಾಭಿಮನ್ಯಂತೇ ನಿವಿ
 ಘ್ನಪರಿಸಮುಪ್ತಿಕಾಮಾಃ ಪ್ರಾರಿಪ್ಪಿತವ್ರತಿಬಂಧಕದುರಿತಾಪ 3 ನೋದನಾರ್ಥಂ ಪರಮಾ
 ತ್ಮಗುಣಾನುಕೀರ್ತನರೂಪಂ ಮುಗ್ಧಲಮಾಚರಂತಃ ಸ್ವಾರ್ಥಮಪಹಾಯ ಪರಾರ್ಥಮೇವ
 ಪ್ರಯತಂತ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮೇವ ; ಅಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರಸಂಗಾತ್. ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ತಥಾ
 ಪ್ರಚುರಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾಚ್ಚ ಆತೋತ್ರ ಅಸ್ಯ ದರ್ಥವಾಚಕೋ ನನಶಬ್ದ ಏವ ಅಭಿ
 ಮುಂತವ್ಯ ಇತಿ ತಥಾಪಿ ಸ ಕೈಶ್ಚಿದೇವ ಅಭಿಕ್ರಿಯತೇ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಾನುಗಾಮಿ
 ಭಿಃ ಕವಿಶ್ವರೈಃ ನ ಸರ್ವೈಃ, ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಾನುಯಾಯಿಭಿಸ್ತೈರನಬ್ಧೀಕಾರಾತ್ ಎನ್
 ಪಕ್ಷಪಾತಿನೋ ಹಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಾಃ ಕವಿಜನಾ ಇತಿ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಭೇದಭಿನ್ನ
 ಪ್ರಯೋಗಚಾತುರೀಪ್ರಪಣ್ಣೋ ನೃಪತುಂಗಗ್ರಂಥೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಮ್ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಪರೋನದಃ ಪದಾತ್ || 289 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದ್ವೈತಿರಿಕ್ತಾತ್ ಪದಾತ್ ಪರ ಉಮ್ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಸಮು
 ಚ್ಚಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹರಿಯುಂ ಹರನುಂ ; ಜಿನೇಂದ್ರರುಂ ಗಣೇಂದ್ರರುಂ ;
 ಕೇವಲಿಗಳುಂ ಶ್ರುತಕೇವಲಿಗಳುಂ ; ಫಲದಿಂದಮುಂ ಪುಷ್ಪದಿಂದಮುಂ ;
 ಆತನಿಂದಮುಂ ಆಕೆಯಿಂದಮುಂ ; ಅದುಂ ಇದುಂ , ಮಾಡಿಯುಂ ಕೂಡಿ
 ಯುಂ. ಅನದ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆತನ, ಆಕೆಯ, ಅದಳು. ಪದಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತೇ
 ಮಾರ್ಭೂತ್. ಪರ ಇತಿ ಪೂರ್ವಂ ಮಾರ್ಭೂತ್.

[Except in the sixth (genitive) case, *um* is added to the case-ending
 of a word as a copulative to express *and*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉಮ್ ಇತ್ಯಯಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾನೋ ನಿರ್ದೇಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಮ ಚೇತಿ
 ದ್ವಾವೇತೌ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೌ ನಿಪಾತೌ. ತಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮಾರ್ಥೋಯಮಾ
 ರಮ್ಭಃ.

ನನು ಯತ್ರ ಯೋರ್ಧೋಭಿಪ್ರೇತಃ ತತ್ರ ತದಭಿಧಾಯಾ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ
 ತಥೈವ ಸಮುಚ್ಚಯೇಭಿಪ್ರೇತೇ ತದ್ವಾಚೀ ಚ. ಸ ಚ ಯೋಗ್ಯತಾಬಲಾತ್ ಸ್ವಯೇ

ಗೃಮನ್ವೇತಿ ಚೇತಿ ಕಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮೋ ಯದರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭಣಪ್ರಯಾಸ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತಥಾ ಅನಿಯಮೇನ ಪ್ರಯೋಗೇ'ಽಽ ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ವಿಶೇಷೋ'ಸ್ತಿ—ಕಷ್ಟಿತ್ವಾರ್ವತ್ರಿಕಃ ಕಷ್ಟಿನ್ನಿಯತವಿಷಯ ಇತಿ ಕ್ವಚಿತ್ಪದಾತ್ಪರತಃ ಕ್ವಚಿತ್ತನ್ಯಥೈ ಕ್ವಚಿತ್ತು ನೈವ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಪೂರ್ವತ್ಬೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಅರಮ್ಭಣಮರ್ಥವದೇವೇತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗೇ'ಽಽ ಅತ್ರ ಷಷ್ಠ್ಯಾಂ ನೈವ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ತಥೈವ ಆರಾತೀಯಕವಿಪ್ರವಾಹಸಮ್ಮತತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ಮರ್ಥಂ ಅನದಃ ಪದಮಿತಾಹ—ಅದ್ವೈತಿರಿಕ್ತಾತ್ ಇತಿ

ಪದಾದಿತಿ ಪಞ್ಜ ಮ್ಬಾ ಉಮಃ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಂ ಉತ್ತರಾದೇಶತ್ವಂ ನಾ ಕಷ್ಟಿತ್ ವ್ಯಾ ಮುಗ್ಧಬುದ್ಧಿಃ ಸನ್ನಿಗ್ಧೇ ತದ್ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ—ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ. ಪದಾತ್ಪರತ ಉಮ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಏವ ನ ವಿಧೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಗಮಾನಾಮೇವ ವಿಧೇಯತ್ವಾದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಗೇತೋರಮ್ ಚ || 290 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಳನಾತ್ ಗಿದನಾಚ್ ಪದಾತ್ ಪರ ಉಮ್ ಅಮ್ ಚ ಭವತಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವನೋಳುಂ, ಅವನೊಳಂ ; ಆಕೆಯೊಳುಂ, ಆಕೆಯೊಳಂ ; ಅದಱೊಳುಂ, ಅದಱೊಳಂ ; ಆತಂಗೆಯುಂ, ಆತಂಗಂ ; ಆಕೆಗೆಯುಂ, ಆಕೆಗಂ , ಅದಕ್ಕೇಯುಂ, ಅದಕ್ಕಂ.

[To the case-ending of a word in the seventh (locative) or fourth (dative) case, *um* and *am* are added as copulatives]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೇಣ ಉಮ್ ಸಮುಚ್ಚೇಯತೇ ಅನ್ಯಥಾ ತದಪೋದ್ಯ ಅಮೇ ವ ಸ್ಯಾತ್ ತಚ್ಚ ಅನಿಷ್ಟಂ , ಅಮೋ ನಿಯತವಿಷಯತ್ವೇ'ಽಽ ಉಮಃ ಸರ್ವವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಷಷ್ಠ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮಃ ಪ್ರಾಗಮಃ || 291 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಮಸ್ತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯವಿಷಯೇ ಉಮ್ ಭವತಿ. ಸ ಚ ಅಮಃ ಪ್ರಾಗ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವನುಮಂ, ಅವರುಮಂ ; ಆಕೆಯುಮಂ, ಆಕೆಗಳುಮಂ ; ಫಲಮುಮಂ, ಪುಷ್ಪಮುಮಂ ; ಅವರುಮನಂತಕನೊಮ್ಮೆಯ ಸವಿನೋಡಿದಂ. ಪ್ರಾಗ್ಗ್ರಹಣಂ ಪರತೋ ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ. ಅಮೋ ದ್ವಿರುಪಾಧಾನಂ ಅಮನಾದೇವ ಮಾಭೂದಿತಿ

[With a word in the second (accusative) case *um* is inserted before the case-ending as a copulative]

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜುರೀ
ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತೌ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉಮಿತಿ ವರ್ತತೇ ಯದ್ಭೃಪಿ ಚಾನುಕ್ಯಷ್ಟಂ ಉತ್ತರತ್ರ ನಾನುವ
ರ್ತತ ಇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಮುದಾಯಃ ಏವಂ ಚ ಅನಂತರಯೋಗೇ ಅಮ್ ಚೇತಿ ಚಾ
ನುಕ್ಯಷ್ಟತ್ವಾದತ್ರ ನ ವರ್ತತ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ತದನಂತರಯೋಗೇ ಅನದ ಇತಿ ಪಕ್ಷೀ
ಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯೇವೇತಿ.

ಅಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿರೇವ ನ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಚೀ ಅಮ್ ಶಬ್ದಃ ತತ್ರ
ಏಕಃ ಸ್ವರೂಪಸರೋ'ನ್ಯಸ್ತದಂತಪರಃ. ತತ ಏಕತ್ರ ಪಂಜಮೀ ಅಪರತ್ರ ಪಕ್ಷೀ ಇತ್ಯ
ಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವಿವಕ್ಷಣೀತಿ—ಅಮಂತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಮಃ ಸಕೃದೇವ ಗ್ರಹಣೇ ಅಮ
ಂತಪದಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ದ್ವಿರುಪಾದಾನಮಿತ್ಯಾಹ—ಅಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯ
ದ್ಭೃಪಿ ಅಮಃ ಪ್ರಾಗಮಿ ಇತ್ಯಪಿ ನ ದೋಷಃ ; ತಥಾಪಿ ವಿಚಿತ್ಯಾ ಹಿ ಸೂತ್ರಗತಿರಿತಿ ಏವಂ
ಕರಣಮಿತಿ

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಸ್ತೋಪಜ್ಞಾ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃ
ತ್ತೇಃ ಭಾಷಾಮಂಜುರ್ಯಾಃ ಟೀಕಾಯಾಂ ಮಂಜುರೀಮಕರವೃತ್ತಸಮಾ
ಖ್ಯಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ

ತೃತೀಯಪಾದ ಪ್ರಾರಂಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ || 292 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪರಿಭಾಷೇಯಂ. ಪದಾನಾಂ ಯೋ ವಿಧಿಃ ಸ ಸಮರ್ಥ ಏವ ವೇದಿತವ್ಯಃ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಚ ದ್ವೇಧಾಃ ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಅದ್ಯಂ ಸಮಾಸೇ, ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ವಾಕ್ಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನುಕ್ರಮಾಂತಿಃ²⁹⁸. ವಜ್ರಮಂ ಕೊಂಡಯೆ, ವಜ್ರಂ ಗೊಂಡಯೆ. ಸಮರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡು ವಜ್ರಮಂ, ಕೊಂಡಯೆ ಚಕ್ರ ಮಂ.

ಇಮ ಕರಣೇ³⁰⁰. ನೀರಿಂ ತೊಳದಂ, ನೀರ್ದೊಳದಂ. ಸಮರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತೊಳದಂ ನೀರಿಂ, ತೊಳದನಲೆಯಂ.

ಗತ್ತದರ್ಥೇನ³⁰². ತೇರ್ಗೈ ಮರಂ, ತೇಮ್ಮರಂ. ಇಹ ನ ಭವತಿ— ಮರಂ ತೇರ್ಗೈ, ಬಣ್ಣಂ ಮನೆಗೆ.

ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ಮಣಿಂ³⁰³ ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂದಳ್ಳು, ಪುಲಿಯಳ್ಳು. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಬೀಡ್ತು ದು ಸಲ್ ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ, ಅಳ್ಳು ದೇವದತ್ತಂಗೆ.

ಅದ್³⁰⁴. ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಪೆಣೆ ಮರದ, ಕೊಂಬು ಗೋವಿನ.

ಬಳ್ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ³⁰⁵. ಜಗಳದೊಳ್ ಜಾಣಂ, ಜಗಳಜಾಣಂ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಬಯ್ಯಂ ಜಗಳದೊಳ್, ಜಾಣನೂಟದೊಳ್.

ಅಂಶಿನಾ ಭಿನ್ನೇನ³⁰⁶. ಕಾಲ ಮುಂದು, ಮುಂಗಾಲ್. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಚೆರಲ್ ಕಾಲ, ಮುಂದು ಮನೆಯ.

ಸಪ್ತಾಸಮಾಹಾರೇ³⁰⁷ ಮೂಱುಲೋಕಂ, ಮೂಲೋಕಂ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಕಾಲಂಗಳ್ ಮೂಱು, ಲೋಕಂಗಳೇರೇಱು.

ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ³⁰⁹. ಬಿಳಿದು ತಾವರೆ, ಬೆಳ್ಳಾದರೆ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಪಾಲ್ ಬಿಳಿದು, ತಾವರೆ¹ ಯೊಪ್ಪಿತ್ತು.

ದ್ವಂದ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯೇ³¹⁴ ಅಳಿಗಳಿಗಳ್. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಪಾಡಿದುದುಳ್ಳಿ, ಗಿಳಿಯೋದಿದುದು.

ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ⁵⁴⁶ ಕಂಪನುಣ್ಬದು, ಕಂಪುಣಿ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಅಜಿಯದು ² ಕಡಂದುಣು ಕಂಪಂ, ಉಣ್ಬದು ಜನಂ ಕರ್ಮಫಲಮಂ.

ಕುಟ್ಟೋರಿಗೋ ದುಲುಪ್ಪ⁵⁴⁸. ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲ್ಕುಟಗಂ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಕಂಡಂ ಕಲ್ಲಂ, ಕುಟ್ಟುವಂ ಭತ್ತಮಂ.

ವೇತ್ತ್ರಧ್ಯೇತೋ⁴⁰⁸. ಜೋಯಿಸಮನೋದುವಂ, ಜೋಯಿಸಿಗಂ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಬಲ್ಲಂ ಜೋಯಿಸಮಂ, ಓದುವಂ ವೇದಮಂ.

ದಿಕ್ಕಬ್ಬಾದಣಃ⁴²¹. ತೆಂಕಲ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ, ತೆಂಕಣಂ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮೇರುವಿಂ ತೆಂಕಲ್, ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಗೋಕುಲದೊಳ್.

ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥ್ಯಃ ಪೂಜ್ಯೇ²²⁴. ತಾಯೋಳ್ ಸಾಧು. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಆತನ ತಾಯ್, ಸಾಧುವೀತಂ.

ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ²¹¹. ಪುತ್ರನಿಂ ಕೂಡಿ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಕಂಡಂ ಪುತ್ರನಂ, ಕೂಡಿ ಮೋದದಿಂ.

[The following rules relate to words connected in sense]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಿಯಮೋ ಹಿ ಸ್ವೇಧಾ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯೋವಿ ಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಅಗುಂ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಪರಿಭಾಷೇಯಂ ಇತಿ ಪರಿತೋ ಭಾಷ್ಯತ ಇತಿ ಪರಿಭಾಷಾ ಅನೇನ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯತಾ ಆಖ್ಯಾಯತೇ ಯಥಾ ಪ್ರದೀಪೋ ಹಿ ಗೃಹೈಕದೇಶಸ್ಥೋ ಗೃಹೇ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾರ್ಥ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರಕಾರ್ಯಾನ್ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ತಥಾ ಇಯಮಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕದೇಶಸ್ಥಾ ಸತೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸರ್ವಂ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣಂ ಸ್ವವಿಷಯಮಿತಿ.

ನನು ಪದವಿಧಿಃ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಮೇಕಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ವಿಧಿಃ ಉತ ದ್ವಯೋಃ ಪದಯೋಃ ಅಥ ಬಹುನಾಂ ವಾ ಪದಾನಾಂ ಇತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ನಾತ್ರ ನಿವಂ ಏಕದ್ವಿತ್ರಿನಿಯಮಃ. ಕಿಂತು ಪದಮಾತ್ರೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಪದಾನಾಂ ಇತಿ. ಪದಂ ಚ ಪದಂ ಚ ಪದೇ, ಪದಂ ಚ ಪದಂ ಚ ಪದಂ ಚ ಪದಾನಿ, ಪದಂ ಚ ಪದೇ ಚ ಪದಾನಿ ಚ ಪದಾನಿ ಇತ್ಯೇವಂ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಏಕಸ್ಯ ದ್ವಯೋಃ ಬಹುನಾಂವಪಿ ಪದಾನಾಂ ಯೋ ವಿಧಿಃ ಸ ಸರ್ವೋಪಿ ಸಮರ್ಥ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಾಮಧ್ಯಂ ಚ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ವಾ ಸ್ವಾತಃ ಸಾನ್ಯೇಷಾಮಕ್ಷರಾಣಾಂ, ಅನರ್ಧಕತ್ವಾತ್ ನ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯಾಮಕ್ಷರಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮರ್ಧವತ್ತಾ ಅವಧಾಯತೇ, ಯಥಾ ಪದಪ್ರಭೃತಿನಾಮಿತಿ. ಸಾಮಧ್ಯಂ ವಿಭಜತೇ—ದ್ವೇಧಾ ಇತಿ

ನನು ಉದ್ದೇಶಾನಂತರಮೇವ ವಿಭಾಗೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ಅನುದ್ವಿಷ್ಟಸ್ಯ ³ ವಿಭ
ಬ್ಧ್ವಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ನ ಶಬ್ದನೀಯಂ ಉದ್ದೇಶೋ ಹಿ ನಾಮಮಾತ್ರೇಣ ವಸ್ತುಕಥನಂ.
ತತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ದ್ವೇಧಾ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ. ತೇ ಏವ ವಿಧೇ ದರ್ಶಯತಿ—
ಏಕಾರ್ಥೀ ಇತ್ಯಾದಿ

ನನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಾವ ಧ್ಯಾನಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯವ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರೂಪಣೇ
ಯಂ ಕಥಂ ಅನಿರೂಪಿತಸ್ವರೂಪಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಮಿತಿಚೇನ್ನ.
ಅನತಿಪ್ರಸಕ್ತಶಬ್ದಾರ್ಥಪರ್ಯಾಲೋಚನಯೈವ ಸ್ವರೂಪಸಂವೇದನಮಿತಿ ಪೃಥಗನಿರೂಪ
ಣಂ. ನ ಹಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಂ ಜಾನಾತೀತ್ಯತೋತಿರಿಕ್ತಂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ
ಧಿಕಮುಚ್ಯತೇ ತತ್ರೈವ ಹಿ ವೃಥಾಗೃಹ್ಯಂ ಯತ್ರ ಶಬ್ದಾರ್ಥೋನ್ಯಥಾ ⁴ ಭಾತಿ,
ಯಥಾ ಕುಶಲಮಣ್ಣಿಪಾದಿಷು. ನಾತ್ರ ತಥಾ. ಸಮಿತಿ ಏಕೀಭೂತೋ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಿತೋ
ವಾ ಅರ್ಥೋ'ಭಿಧೇಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಸಮರ್ಥಃ,

ಸಮೇಕೀಭಾವಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ⁵ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾತ್ವರಣೇಷು ಚ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಭಾವಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಿತಿ. ಅತ ಏವ ತದ್ವಿಶೇಷಾವಹಿ ತಥೈವ
ದರ್ಶಯತಿ—ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಚೇತಿ. ಏಕಾರ್ಥೀ
ಭಾವಃ ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತಾ ಏಕಃ ಸಾಧಾರಣೋ'ರ್ಥೋ ಏಷಾಂ ತ ಏಕಾರ್ಥಾಃ
ಪ್ರಾಗನೇಕಾರ್ಥಾನಾಂ ಪಶ್ಚಾದೇಕಾರ್ಥಭವನಂ ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಃ, ತಥೈವ ಚ್ಛೇದೋ
ಪಪತ್ತೇ. ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತೇತಿ ಯಾವತ್. ಅನ್ಯೋನ್ಯಮಾಕಾಂಕ್ಷಾ ವ್ಯವೇಕ್ಷಾ
| 5 ನನು ಇದಂ ದ್ವೈಧಮಹಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕಿಮೇಕತ್ರ ಪ್ರಭವತಿ ? ನ ಕ್ವಚಿತ್ಕಿಂಚಿದಿತಿ
ವ್ಯವಸ್ಥಯೈವ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ತಹಿ ಕಿಂ ಕುತ್ರ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ—ತತ್ರ
ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ, ತಯೋರ್ವಿಧೇ ಆದ್ಯಂ, ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮ
ರ್ಥ್ಯಂ. ಸಮಾನೇ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಲಕ್ಷಣೇ. ವಾಕ್ಯೇ ಪದಾನಾಮಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇ
ಯತಯಾ ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್.

ನನು ಕೃತಿ ತದ್ಧಿತೇ ಚ ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವ ಇಷ್ಯತೇ, ತಥೈವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೇತಿ
ಕಥಮಾದ್ಯಂ ಸಮಾನ ಇತಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿಚೇನ್ನ ತಯೋರಹಿ ಸಮಾನಸಂಕ್ಷಾಯಾಃ
ಪ್ರಾಚಾಂ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್ ;

ಪದಯೋಸ್ತು ಪದಾನಾಂ ವಾ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ತ್ರ ಲುಪ್ಯತೇ |

ಸಮಾಸಾಖ್ಯಃ ಸ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ತದ್ಧಿತೋತ್ಪತ್ತಿರೇವ ಚ || ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ತದ್ಧಿತಪದಂ ಕೃತೋಪ್ಪುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ. ಅಥವಾ ಸಮಾನಪದಂ ವೃತ್ತಿಮಾತ್ರ
ಪರಂ, ಸಮಾನಸಮೇಕತ್ವೇನ ಜ್ಞೇಪಣಂ ಸಮಾನ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಸಮಾನವತ್ ಕೃ
ತ್ತದ್ಧಿತಯೋರಹಿ ತೇನೈವ ಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯದೋಷಃ, ಕೃತ್ವೃತ್ತಿಸ್ತದ್ಧಿತವೃತ್ತಿಃ ಸಮಾನ

ವೃತ್ತಿರಿತಿ ವೃತ್ತಿತ್ರಯಸ್ಯ ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಪ್ರದಾಯಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್. ಸುಬ್ಬಿಮಿತ್ರ
ಕಾ ತಲ್ಲೋಪವತೀ ಹಿ ವೃತ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ ಅತೋ ಯುಜ್ಯತ ಏವ ಆದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ.
ತಥಾ ಹಿ—ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಮಾನಯೇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ರಾಜಪುರುಷಶಬ್ದಿ ಪ್ರಧಾನತಯ್ಯವ
ಸ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಭಿಧಾಯಕೌ. ತಯೋಶ್ಚ ಸನ್ನಿಹಿತಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾದ್ ವಿಭಕ್ತಿರಿತಿ
ಭಿನ್ನಾಧ್ಯಾನ್ಯೇವ ಪದಾನಿ ರಾಜಪುರುಷಮಿತಿ ಸಮಾಸೇ ತು ರಾಜಶಬ್ದ ಉಪಸರ್ಜನೀ
ಭೂತಸ್ವಾರ್ಥಃ ಪ್ರಧಾನಭೂತೇ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥೇ ಪುರುಷೇ ವರ್ತತೇ. ಪುರುಷಶಬ್ದೋ
ಏ ವಾಕ್ಯವತಃ ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮೇವಾಭಿಧತ್ತೇ. ಕಿನ್ತು ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಿ
ಣಂ ಪುರುಷಮಿತಿ. ಅತೋತ್ರಾರ್ಥಃ ಸಾಧಾರಣ ಇತಿ ಏಕಾರ್ಥತಾ ಉಚ್ಯತೇ ಪ್ರ
ತೀಯತೇ ಚ ತಥಾ. ನ ಹಿ ರಾಜಪುರುಷ ಇತಿ ಸಮಾಸೇ ರಾಜಾ ಪುರುಷಃ ತದ್ಭ
ಯಂ ವಾ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಕಿನ್ತು ತದನ್ಯಃ ತದಾತ್ಮಾ ಸ್ವಯಮುಖಣ್ಣೋಸ್ಯ
ಏವಃ ಯಥಾ ನುಸಿಂಹಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ನ ಹಿ ಅಯಂ ನರಃ ಸಿಂಹಃ ತದ್ಭವಯಂ ವಾ.
ಕಿನ್ತು ಅನ್ಯ ಏವಾಯಮುಖಣ್ಣೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥ ಇತಿ. ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ ಸ್ವಗತಾರ್ಥಃ ಸಾ
ಧಾರಣಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಮಾಸಾರ್ಥ ಏವ ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವ ಇತಿ ಯಾವತಃ ತದ್ಭವಂ
ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ—ನಾಮ್ನಾಂ ಸಮಾಸೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ (ಕಾ 2—5—1)
ಇತಿ. ವಿವೃತಂ ಚ ತಥಾ ವೃತ್ತಿಕೃತಾ ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ತು ನುಸಿಂಹವದಖಣ್ಣ ಏವೇತಿ

ನನು ಅಸ್ತೇವಂ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನೇ ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನೇ ಅನ್ಯಪದಾ
ರ್ಥಪ್ರಧಾನೇ ವಾ ಸಮಾಸೇ. ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಅನ್ಯತರತಃ ಸರ್ವಂ ವಾ ಪದಂ ಉಪಸ
ರ್ಜನಾರ್ಥಂ ಸತಃ ಪ್ರಧಾನಮರ್ಥಮಪೇಕ್ಷತೇ, ಸರ್ವಸಾಧುಃ ಉಪಸರ್ಜನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಾ
ನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್. ದ್ವೈತ್ಯಸಮಾಸೇ ತು ನ ಘಟತೇ ಸ ಹಿ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನ
ಇತಿ ನಾಸ್ತೇವ ಉಪಸರ್ಜನಂ ಅತಃ ಕಥಮತ್ರ ಏಕಾರ್ಥತಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಇತ
ರೇತರಾರ್ಥಸಕ್ಷಾನ್ಮಾತ್ರಾ ತತ್ರಾಪಿ ಏಕಾರ್ಥ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್ ತಥಾಹಿ—ಪಕ್ಷಸ್ಥಗ್ರೋ
ಧಾವಿತ್ಯತ್ರ ಪಕ್ಷಸ್ಥಗ್ರೋಧಶಬ್ದಿ ಪಕ್ಷಶ್ಚ ಸ್ಥಗ್ರೋಧಶ್ಚ ಇತ್ಯತ್ರೇವ ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾ
ರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕೌ. ಕಿನ್ತು ಇತರೇತರಸಂಸರ್ಗಿಣಾವೇವ ಅರ್ಥಾವಿಧತ್ತಃ ಯತೋ
ತ್ರ ಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಪಕ್ಷೋ ಹಿ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಥಗ್ರೋಧರೂಪಃ, ಸ್ಥಗ್ರೋಧೋಽಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತ
ಪಕ್ಷಾತ್ಮೈವ ಅತೋತ್ರ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭಾವಾತ್ ದ್ವೈತ್ಯಾತ್ಮಯಾವನ್ನೇ
ಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಗ್ರೋಧೇ ಚ ಪಕ್ಷಸ್ಥಗ್ರೋಧಶಬ್ದಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಏಕಾರ್ಥತಾ ;
ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ವೇಽಪಿ ಏವಂ ಇತರೇತರಾರ್ಥಸಕ್ಷಾನ್ಮಿತಿ ಸಮ್ಭವಾತ್ ಏವಂ
ಕೃತದ್ಧಿತವೃತ್ತೋರಪಿ ಚಿಂತನೀಯಂ ತತ್ರಾಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಇತರೇತ
ರವಿನಾಕೃತೌ ನಿರಪೇಕ್ಷತಸ್ಯ ಪೃಥಗಭಿಧೇಯಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್ ಅಭಿಧಾಶಕ್ತಿರೇವ ನಾ
ಸ್ತೀತಿ. ಅತೋತ್ರ ಇತರೇತರಸಾವೇಕ್ಷತಯಾ ಕಥಂಚಿತಃ ಏಕೈವಮಾವನ್ನ ಏವಾರ್ಥೋ
ವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತೇತಿ

ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ಕುತ್ರೇತ್ಯತ ಆಹ—ದ್ವಿತೀಯಂ ಇತಿ ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಮಿ
ತ್ಯರ್ಥಃ ಸಮಾಸವದತ್ರ ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವಾತ್ ಇತರೇತರಾಕಾಂಕ್ಷೈವ ತಥಾಹಿ—

ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ರಾಜ್ಞ ಇತಿ ಪದಂ ಉದ್ಭೂತಸಮ್ಭವಂ ಸತ್ ಸಮ್ಭವಿ
ನಮಪೇಕ್ಷತೇ, ಕಿಂ ರಾಜ್ಞೇ ಗೌರವ್ಯಃ ಪುರುಷೋ ವೇತಿ ಪುರುಷ ಇತಿ ಪದಮಪಿ
ಸ್ವಾಮಿಪರತನ್ತ್ರ ವಚನಂ ಸ್ವಾಮಿನಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ, ಕಸ್ಯಾಯಂ ಪುರುಷೋ ರಾಜ್ಞ
ಉತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಆಹೋಸ್ವಿದನ್ಯಸ್ಯ ವೇತಿ ತಥಾ ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನೀ
ಲಮಿತಿ ಪದಂ ವಿಶೇಷಣವಚನಂ ಸತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ, ನೀಲಂ ಕಿಮುತ್ಪಲಂ
ವಸ್ತ್ರಮನ್ಯದ್ವೇತಿ ಉತ್ಪಲಮಿತಿ ಪದಮಪಿ ವಿಶೇಷ್ಯವಚನಂ ಸತ್ ವಿಶೇಷಣಮಾ
ಕಾಂಕ್ಷತಿ, ಉತ್ಪಲಂ ಕಿಂವಿಶೇಷ್ಯಂ ನೀಲಮುತ ಪೀತಮಧ ರಕ್ತಂ ವೇತಿ ತತ್ರ ದ್ವಿತೀ
ಯಪದಸನ್ನಿಧಾನೇ ಪದಾಂತರಾವೇಕ್ಷಾ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯವ. ನೇ
ಯಂ ಐಕಾಘ್ಯೇ ಸಮ್ಭವತಿ, ವಿಶೇಷಣಾಭಾವಾದಿತಿ

ನನು ಏವ ವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಯೋಃ ಭಿನ್ನಸಾಮರ್ಥ್ಯಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಕಥಮನಯೋಃ
ಸಮಾನಾರ್ಥತಾ ಸ್ಯಾತ್ ? ಭವಿತವ್ಯಂ ಚ ತಯಾ, ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋಃ ಸಮಾನಾ
ರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭೇದೇ'ಽಪಿ ಭೇದಸಂಸರ್ಗಲಕ್ಷಣಾರ್ಥ ಉಭ
ಯತ್ರಾಪಿ ತುಲ್ಯ ಇತಿ ಸಮಾನಾರ್ಥತೋವಪತ್ತೇಃ. ಯಥಾ ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಮಾನ
ಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಯ ಏವ ರಾಜ್ಞಾ ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಯಃ ಸ್ವಾಮ್ಯನ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತಃ ಪುರುಷ ಆನೀಯತೇ,
ಸ ಏವ ರಾಜಪುರುಷಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ'ಽಪಿ ಆನೀಯತ ಇತಿ. ನ ಚ ಅನಯೋಃ ಸಮಾ
ನಾರ್ಥತೃಕಾನೋ'ಽಪಿ ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷೋ ರಾಜ್ಞೋಃ ಪುರುಷೋ ರಾಜ್ಞಾ ಪುರುಷ
ಇತಿ ವಾಕ್ಯವತ್ ರಾಜಪುರುಷ ಇತಿ ಸಮಾಸೇ'ಽಪಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ರವಿಶೇಷಪ್ರತಿಭಾಸಪ್ರಸಂಗಾತ್.
ಅಭೇದೈಕತ್ವಲಕ್ಷಣಸಾಮಾನ್ಯರೂಪೇಣೈವ ಸಮಾಸೇ ಸಕ್ಷಾಪ್ರತಿಭಾಸನಂ ಅನ್ಯತ್ರ
ವಿಶೇಷಾತ್. ಯತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ತತ್ರ ಸಮಾಸೇ'ಽಪಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ರವಿಶೇಷಃ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಏವ ಯ
ಥಾ ತ್ವತ್ತಿತರೋ ಮತ್ತಿತರೋ ಯುಷ್ಕತ್ತಿತರೋ ಸ್ತತ್ತಿತರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆತೋ ವೃತ್ತಿ
ವಾಕ್ಯಯೋಃ ಕಥಂಚಿದರ್ಥಭೇದೋ'ಽಪಿ ಅವಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿರಿತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಪ್ರಯೋಗಮಹಿಮ್ನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ
ವಿಧೇರೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಯಥಾ ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದೌ ಪಟಾದೇರೇವ ಶೌಕ್ಲ್ಯಮಿತಿ.
ಪ್ರತ್ಯಪಾದಿ ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪದಾನಾಮಿತಿ ನ ಚ ಪದಾನಾಮಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ
ಸಮ್ಭವತಿ, ದ್ವಿವಿಧಸ್ಸಾಪಿ ತಸ್ಯ ಅರ್ಥಾಧಿನೆತ್ಯಾತ್. ನ ಚ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೇ ಆರ್ಥ
ನಾಮಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ. ಆದ್ಯಸ್ಯ ಕಥಂಚಿತ್ಸಮ್ಭವೇ'ಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್
ತದ್ಧಿ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾರೂಪಂ ಸಾ ಚ ಆತ್ಮಧರ್ಮ ಇತಿ ನ ವಿಧೌ ನ ಪದೇ ನಾಪ್ಯರ್ಥೇ, ಕಿಂತು
ಕ್ರೋತರ್ಯೇವ ಇತಿಚೇತ—ಅರ್ಥಾಸ್ತವತ್ ಗೃಹೀತಸಚ್ಚೇತೇ ಸ್ವಾಭಿಧಾನಶ್ಚೌತರಿ
ಆಕಾಂಕ್ಷಾಂ ಜನಯಂತಃ ಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಃ ಸಮರ್ಥಾಃ ಕಥ್ಯಂತೇ. ತದ್ವಚಕತ್ವಾತ್
ಪದಾನ್ಯಪಿ ಸಮರ್ಥಾನುಚ್ಯಂತೇ. ತಥಾ ಸಮರ್ಥಪದಾಶ್ರಿತತ್ವಾತ್ ಪದವಿಧಿಃ ಸಮ
ರ್ಥ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ.

ಯದ್ಭವಿ ಅತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕಬ್ಬದ್ಧೇರೇವ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸಮಪಿ
ವಾ ತದ್ಭಾಷಾತ್ಮಕಮೇವ ಆದಾಯ ತತ್ಪ್ರವ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಯುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಕಾರಣೀಯಾ,
ತಥೈವ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ. ತಥಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸಂ ವಾ ಪ್ರಸ್ತು

ತ್ಯೈ ವಿಚಾರಣಾಯಾಂ ಸಮಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್ ಸಮಚಾಲನಾಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ಅನುಸನ್ಧಾನಂ ಸುಖಘಟಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತಥಾಪ್ರದರ್ಶನಮಿತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಂ.

ಆದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತ್ಯುಕ್ತಮರ್ಥಂ ತಿಷ್ಠಾನುಜ್ಞಾಪ್ತಯಾ ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರಣಿನಿಷ್ಠಂ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರದರ್ಶಯನ್ ಯಾವನ್ತಿ ಸಮಾಸವಿಧಾಯಿನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯುಲ್ಲೇಖ್ಯೋಲ್ಲೇಖ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ಅಮುಕ್ಯತ್ತಿಜಾ²⁹⁸ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಮುಕ್ಯತ್ತಿಜಾ ಇತಿ ಅನುಶಾಸನಂ. ತಸ್ಯ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಂ ವಜ್ರಮಂ ಕೊಂಡಯ್ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ಸಮಾಸಪ್ರದರ್ಶನಂ ವಜ್ರಂಗೊಂಡಯ್ ಇತಿ ವೈತ್ತೇಃ²⁴⁸ ಇತಿ ಸುಪೋಲೋಪಃ. ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ³⁸² ಇತಿ ಮಗಾಗಮಃ ಕತಪಃ⁸⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ಕಕಾರಸ್ಯ ಗಕಾರಾದೇಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ನೋಡು ವಜ್ರಮಂ, ಕೊಂಡಯ್ ಚಕ್ರಮಂ ಇತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ತೈಂ ಪದಂ ಅಮನ್ತಂ, ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಆದ್ಯಂ ಪದಂ ತಿಬ್ಬಂತಂ. ತದಿದಂ ಪದದ್ವಯಂ ಪ್ರಾಗ್ಗೃಹೀತವ ಸನ್ನಿಹಿತಮುಪಶೂಯತೇ ತಥಾಪಿ ಅನಯೋಃ ಸನ್ನಿಧಿಮಾತ್ರಮೇವ ನ ಸಮ್ಬಂಧಃ. ವಜ್ರಮಂ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನೋಡು ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ, ಕೊಂಡಯ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಚಕ್ರಮಂ ಇತ್ಯುಕ್ತರೇಣೈವ ಪದೇನ ಸಮ್ಬಂಧಾತ್ ನಾತ್ರ ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವ ಇತಿ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅನುಶಾಸನಂ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಮುದಾಹರಣಂ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಂ, ತತ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಚ ಉಪನೀಯಂ ಸಮಾಸಸ್ಥಾನಾನಿ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಕೃದಂತಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ⁵⁴⁶ ಇತ್ಯಾದಿ ತಥಾ ತದ್ಧಿತಂ ದರ್ಶಯತಿ—ವೇತ್ತ್ರಧೈಲೆತ್ತೋಃ⁴⁰⁸ ಇತ್ಯಾದಿ ತಥಾ ಸುಬಿಂತಮಪಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥ್ಯ²²⁴ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಸುಪ್ತಸಾ ಸಮಾಸೋ ಬಹುಲಂ || 293 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ. ಸುಬಿಂತಂ ಸುಬಿಂತೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತ ಇತಿ ಅಧಿಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ. ವೆಹ್ವತಿ ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ³⁰⁹.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆಳಾವರೆ, ಕನ್ನೆಯಿಲ್. ಸುಬಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ. ಸುಪಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಾಯಕರ್ ಪಾಡಿದರ್. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧುತ್ವಾರ್ಥಂ. ವಿಧಿಶಾ ಯಂ. ಬೇಗಂ ಬಂದಂ, ಬೇಗ ಬಂದಂ ; ತಿಬ್ಬಂ ನುಡಿದಂ, ತಿಬ್ಬ ನುಡಿದಂ.

[An inflected word often forms a compound with an inflected word]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ | ಇಹ ವಿಧೇಯಾಭಾವಾತ್ ಪರಾರ್ಥಮೇವೇದಂ. ನ ಚ ಸಮಾಸ ಏವ ವಿಧೇಯಃ, ಅಮುಕ್ಯತ್ತಿಜಾ²⁹⁸ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರೇವ ಯೋಗ್ಯಃ ತದ್ವಿಧಾನಾದಿತಿ ಪರಾರ್ಥಂ ಚ ಇಹ ದ್ವೇಧಾ : ಅಧಿಕಾರಃ ಪರಿಭಾಷಾ ಚೇತಿ ತತ್ರ ಇಯಂ ನ ಪರಿಭಾಷಾ, ಶಿನ್ತು ಉತ್ತರತ್ರ ಯಾವತ್ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಅಧಿಕೃತಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅಧಿಕಾರ ಏವೇತ್ಯಾಹ.

ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ ಸಪ್ತಪಾ ಇತ್ಯೇತದುಭಯಮಪಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಸತ' ತದನ್ತ
ಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯಾಹ-ಸುಖನ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಮಸನಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಣಂ ಏಕತ್ವೇನ ನೈಸನಂ
ಸಮಾಸಃ,

ಸಮೇಕೀಭಾವಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್

ತಥಾ ಉಕ್ತಂ ಚ ನ್ಯಾಸೇ-ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಾನಾಂ ಕಥಂ
ಚಿದೈಕಪದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಅನ್ತಸ್ಸುಬಪೇಕ್ಷಯಾ ಅನೇಕಪದತ್ವಂ ಸಮಾಭಿವ್ಯುತ
ಇತಿ ಕಥಂಚಿದ್ವಚನಂ.

ಅತ್ರೇದಂ ಚಿಂತ್ಯತೇ ಅರಸಿನ ಮಗಂ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ, ಅರಮಗಂ ಇತಿ ಸಮಾಸ
ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ. ಅತ್ರ ಸುಖನ್ತಂ ಸುಖನ್ತೇನ ಸಹ ಸಮಸ್ಯುತ ಇತಿ ಪದದ್ವಯಮಭಿ
ವ್ಯಾಪ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ ಸೈಷಾ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಯೋಃ ಕಸ್ಯಾವಮ
ಸ್ಥಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ? ಅರಸು ಮಗ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿದ್ವಯಮವಸ್ಥಾಪ್ಯ ತಾಭ್ಯಾಂ ಕ್ರ
ಮೇಣ ಪಷ್ಠಿಂ ಪ್ರಥಮಾಂ ಚ ಉದ್ಭಾವ್ಯ ಅರಸು ಅ ಮಗ ಮ ಇತ್ಯೇವಮವಸ್ಥಯೋ
ರೇವ ಪ್ರವರ್ತತೇ; ಅಥ ಅನ್ತಂ ಸುಖಮಿತ್ತಕಂ ಸುಪ'ಸ್ಥಾನಿಕಂ ಚ ಸರ್ವಂ
ಕಿನಾದಿಕಾರ್ಯಜಾತಂ ಪರಿನಿಷ್ಕಾಪ್ಯ ಅರಸಿನ ಮಗಂ ಇತಿ ನಿಷ್ಕಿಂಠಕಾರ್ಯಯೋರ್ವಾ.
ನೋಭಯಧಾಪಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ ತಥಾಹಿ-ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಕಾರ್ಯಸ್ಯ
ಅನ್ತರಬ್ದತ್ವಾತ್ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾದೇಃ ಬಹಿರಬ್ದತ್ವಾತ್ ಅನ್ತರಬ್ದ ಬಹಿರಬ್ದಯೋರನ್ತರ
ಬ್ದಸ್ಯ ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಾತ್ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇರೇವ ಅವಕಾಶಃ ದ್ವಿತೀಯ
ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಮಪಿ ತತ್ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ವೃತ್ತೇಃ ೩೪ ಇತಿ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷುಃ ಕಿನಾ
ದೇರ್ನ ನಿವೃತ್ತಿಃ, ನಿವರ್ತಕಾಭಾವಾತ್ ತಥಾ ಚ ಅರಸಿನ್ಯುಗ ಇತಿ ಅನಿಷ್ಪಮೇವ
ಪ್ರಾದುಷ್ಟ್ಯುತ್ ನ ತು ಅರಮಗ ಇತಿ ನ ಚ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷುಃ ಸತ್ಯಾಂ ತನ್ನಿವಿತ್ತಕಂ
ಕಿನಾದೃಪಿ ನಿವರ್ತತ ಏವ, ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತಿ ನಿಯಮಾ
ತ್; ತತಶ್ಚ ಲಿಬ್ಗಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಸುಬುತ್ವತ್ ಅರಮಗಂ ಇತಿ ಸಿದ್ಧೃತಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ
ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತತಯಾ ಅನಾದರಣೀ
ಯತ್ವಾತ್. ಪ್ರಸಜ್ಞೆ ತಂ ಚ ಪ್ರಾಕ್ ನೇಯಂ ಉಪನಿಷದ್ವಾಗ್ನಿತ್ಯಾದೀತಿ

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ-ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಯೋಃ ಅನಿಷ್ಕಿಂಠಕಾರ್ಯವಸ್ಥಯೋಃ ನಿಷ್ಕಿಂ
ಠಕಾರ್ಯವಸ್ಥಯೋರ್ವಾ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರವರ್ತತಾಂ, ಉಭಯಧಾಪಿ ದೋಷಾಭಾ
ವಾತ್ ತಥಾಹಿ-ಸಮಾಸೋ ಹಿ ವೈವಕ್ಷಿಕಃ, ವಿನಾ ವಿವಕ್ಷಾಂ ಅಪ್ರವರ್ತನಾತ್
ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಸತ್ಯಾಂ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷುಃ ಅಗ್ರೇಸರಾ ವಕ್ತುರ್ಬುದ್ಧಿಮದ್ಭಾಸ್ತೇ. ಸಾ ಯದ್ವ
ಪಿ ಬಹಿರಜ್ಞಾ, ತಥಾಪಿ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಸ್ವಯಮಪ್ರತಿಹತಶ್ಚಿತ್ತೇ ಪ್ರಾಗ್ವಸ್ಥಯೋಃ ಕಾ
ರ್ಯಾಂತರಾಗಮನಪ್ರತಿಬದ್ಧಿಕಾ ಭವತಿ. ಯತೋ'ನ್ತರಜ್ಞಾನು ವಿಧೀ ಬಹಿರಜ್ಞಾಪಿ
ಶ್ಲಷುಃ ಬಾಧತ ಏವೇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯೇ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ. ಕಾರ್ಯಾಂತರಾಗಮನಾತ್ಪ್ರ
ಗೇವ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ತದನನ್ತರಾವಸ್ಥಯೋರಪಿ ತತ ಏವ ನ್ಯಾಯಾದಾಗತಾನು ವಿಧೀ
ನಿವರ್ತ್ಯ ಅರಸು ಅ ಮಗ ಮ ಇತ್ಯೇವಮೇವ ನಿವೇಶ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರವರ್ತತ
ಇತಿ. ಅಗಮನಪ್ರತಿಬದ್ಧಿಕತ್ವಂ ಅಗತನಿವರ್ತಕತ್ವಂ ಚ ಬುದ್ಧಾರೂಢಾಯಾಃ ಶ್ಲಷುಃ
ಏವೇತಿ ನ ಕಾಷ್ಠಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ

ಏವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದವಿಷಯಾ ವ್ಯಾಸಜ್ಞವೃತ್ತಿರಿಯಂ ಸಮಾಸಸಂ
ಜ್ಞಾನ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ಕಿನ್ನು ವಿವಕ್ಷಾಮಪೇಕ್ಷತೇ. ತದಭಾವೇ ವಾಕ್ಯಮೇವ
ಸಾಧು ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲ ಇತ್ಯಾದಿ. ನ ಚ
ವಾಗ್ರಹಣಮೇವಾಲಂ ತಾವತ್ಯವ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧೀರಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವೀಶೇಷೇಷು
ಕೃಚಿದ್ಭವತ್ಯೇವ ಕೃಚಿನ್ನು ಭವತ್ಯೇವ ಕೃಚಿದ್ಭವತಿ ನ ಭವತಿ ಚೇತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಬಹುಲ
ಗ್ರಹಣೇನ ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ. ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ, ಅಪಚತ್ವಾಚಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಗಾಯ
ಕರ್ ಪಾಡಿಡರ್, ಗಾಯಕಾ ಆಗಾಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ. ವಿಧೇಯಾಭಾವಾತ್ ಅಧಿಕಾರೋಯ
ಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್. ತತ್ತು ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ, ನ ಸರ್ವಥಾ. ಕೃಚಿದ
ಸ್ಯೈವ ವಿಧಾಯಕತ್ವಂ ಚೇತ್ಯಾಹ—ವಿಧಿಶಾ ಯಂ ಇತಿ. ತದೇವ ವಿಗ್ರಹಪೂರ್ವಕಂ
ದರ್ಶಯತಿ—ಬೇಗಂ ಬಂದಂ, ಬೇಗಬಂದಂ ಇತಿ.

ನನು ಬೇಗಂ ಬಂದಂ ಇತಿ ಶೀಘ್ರಮಾಗಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ತತ್ರ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾ
ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೋನ 309 ಇತ್ಯತ ಏವ ಯೋಗಾತ್ ಸೇತ್ಸೃ
ತೀತಿ ತತ್ರೈವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ನೇಹ ಉದಾಹಾರ್ಯಮಿತಿ ಚೇನ್ನು. ಸತ್ತ್ವಪಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೀ
ಷಣಭಾವೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಭಾವಾತ್ ಭಿನ್ನಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಶಬ್ದಯೋಃ
ಏಕತ್ರಾರ್ಥೇ ವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ. ಯಥಾ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರ
ಸಿದ್ಧಂ. ನ ತತ್ ಪ್ರಕೃತೇಸ್ತಿ ತಥಾ ಹಿ—ಬೇಗಂ ಇತಿ ಶೀಘ್ರವಾಚಕಃ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ
ನಿಮಿತ್ತಂ ಶೀಘ್ರತ್ವಂ. ಬಂದಂ ಇತಿ ನೇದಂ ತಿಬದಂತಂ ಪದಂ ಕಿನ್ನು ಕೃದಂತಂ ಆಗ
ಂತೃವಾಚಕಂ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಆಗಂತೃತ್ವಂ, ತಚ್ಚ ಆಗಮನಕ್ರಿಯೈವ. ನ
ಚ ಅನಯೋಃ ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಂ; ಶೀಘ್ರತ್ವಮಾಗಮನೇ ಆಗಮನಂ ಚ ಆಗಂತರಿ ಇತಿ
ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸಸ್ತು ವಿಶೇಷಣವೀಶೇಷ್ಯಭಾವಂ ಸಾಮಾನಾಧಿ
ಕರಣ್ಯಂ ಚ ಸಮುದಿತಮಪೇಕ್ಷತೇ, ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೋನ 309 ಇತಿ ವಚನಾತ್.
ಅತಃ ತತ್ರ ನ ಸಿದ್ಧೃತೀತಿ ಅತ್ರೋದಾಹೃತಮಿತಿ. ಏವಂ ತಿಬ್ಬನುಡಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಉಚ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತ್ಸಪ್ತಾದ್ಯಾದಿ¹ ಗುಣೋಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ || 294 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದಂತಂ ಸಪ್ತಾಖ್ಯವಾಚಕಂ ಅದ್ವಾದಿಕಂ ಗುಣವಚನಂ ಚ
ಸುಬಂತಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಸುಬಂತೇನ ಸಹ ಸಮಸ್ಯತ
ಇತ್ಯಪಿ ಅಧಿಕೃತಂ ನೇದಿತವ್ಯಂ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೀಸುವ ಚಾಮರಂ, ಮೊಡವ ಭೇರಿ, ಏಳುವ ಜವ್ವ
ನಂ; ಮೂವತ್ತೆರಟ್ಟಂತಿಯರಿವರ್, ನಾಲ್ಕುಜನೀತಂ, ನಾಲ್ವಟ್ಟೆ; ಆ ತುರಂ
ಗಂ, ಎಲ್ಲಾಗಳಂಗಳೆ, ಈ ಮನೆ; ಪಿರಿಯ ಗುರುಗಳೆ, ಕಿಣಿಯಂಗನೆ. ಕೃ
ದಾದೀನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಸಹ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾತ್ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ತೇನ ಸಹ
ಸಮಾಸೋ ನ ಭವತೀತಿ ವಿಜ್ಞೇಯತೇ.

¹ ಗುಣೋಕ್ತಿಃ.

[An inflected verbal noun, a numeral, *adu* or a word of that class, or an adjective, forms a compound with an inflected word whether this is Sanskrit or not Sanskrit. (By implication no other word may form a compound with a Sanskrit word)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃದಿತಿ ಕೃದಜಾದಿಃ¹⁵ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಂಜ್ಞಿತಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ. ಸಂಜ್ಞಿತೀತಿ ಸಂಜ್ಞಿತವಾಚಕಾಃ ಬಂದು ಎರಡು ಪ್ರಭೃತಯೋ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾಃ ಏವ ; ನ ಏಕದ್ವಿತ್ರಾತ್ಯದಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾಃ. ಅದ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಗುಣಪರಪರತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ. 2 ಗುಣೋಕ್ತೀತಿ ಗುಣದ್ವಾರಾ ಯೇ ಗುಣಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಗುಣಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕಾಃ ಕರಿದು ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಯೋ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾಃ ; ನ ನೀಲ, ಪಿತ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾಃ. ತೇಷಾಂ ಕೃದಾದೀನಾಂ ಗುಣೋಕ್ತೃನ್ತಾನಾಂ ದ್ವಂದ್ವವೈಕತ್ವನಿದೋಶಃ.

ನನು ಸಂಜ್ಞಿತವಾಚಿನಾಂ ಗುಣೋಕ್ತೀನಾಂ ಚ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಸಂಸ್ಕೃತಾನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ನ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಮುಕ್ತಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಮಹೇ, ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತಃ—ಏಚ್ಯತೇ ಅದ್ವಾದಯೋ ಹಿ ಭಾಷಾಮಯಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಭೃತಃ ಸಂಜ್ಞಿತಗುಣೋಕ್ತಯೋಽಪಿ ಭಾಷಾಮಯಾಃ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನಾನ್ಯಾಃ ; ಯದರ್ಥಂ ಅನಯೋಃ ಅದ್ವಾದೇರಭಯಪಾರ್ಶ್ವೇ ವಾರ ಇತಿ. ನ ಚ ಏತದ್ವಯವ್ಯವರ್ಥೇ ಪಾರಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ಅನ್ಯಮಯತ್ವಂ ಶಕ್ಯಶಬ್ದಂ, ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತದಭಾವಾದಿತಿ. ಕಿಂಚ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸಾ ಚ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೇ ಕೃತಿಚಿದಪೋದ್ಯತೇ, ಯದರ್ಥೋಽಯಮಾರವ್ಭಾಃ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತೇನೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾ ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತತ್ವಾದಧಾರಣಾತ್ ಕೃದಾದಿಕಂ ಪೂರ್ವಪದಮಸಂಸ್ಕೃತಮೇವೇ ತ್ವವಧಾಯಕತೇ.

ನನು ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಇತಿ ಚಕಾರೇಣ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಇತಿ ಸಮುಚ್ಛೇದಯತೇ ಅನ್ಯಥಾ ಕೃದಾದೀನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನೈವ ಸಮಾಸೋ ನಾಸಂಸ್ಕೃತೇನೇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ನಾಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಯ್ಯೋಗಂ, ಪಿರಿಯಮಗಂ, ಬೆಳ್ಳಾವರೆ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ನ ಸಿದ್ಧಿಭೀಯುಃ. ತಥಾ ಚ ಯದಾ ಉತ್ತರಪದಮಸಂಸ್ಕೃತಂ ತದಾ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಂ ಸಂಜ್ಞಿತವಾಚಿನಂ ಗುಣವಾಚಿನಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಮಪಿ ಭವೇತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ²⁰ ಇತ್ಯುತ್ತರಸೂತ್ರೇಣ ಸಂಸ್ಕೃತಪೂರ್ವಪದಸಮಾಸೋ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾವೇವೇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ನಾನ್ಯತ್ರ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ || 295 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಅಸಂಸ್ಕೃತಂ ಚ ಸುಬಂಧಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಸುಬಂಧೇನ ಸಹ ಸಮಸ್ಯತೇ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ ವಿಷಯೇ ಇತ್ಯಪಿ ಅಧಿಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನರಲೋಕದಲ್ಲಣಂ, ಗಜವೇಂಟಿಕಾಪಂ, ರಾಯಕೋಲಾಹಲಂ, ಜವಾದಿಕೋಲಾಹಲಂ, ಗೇಣಂಕಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ, ರಾವುತ್ತುರಾಯಂ. ಬಿರುದಾವಲಿಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸನಿರಾಸಾರ್ಥಂ.

[An inflected word, be it Sanskrit or not Sanskrit, forms a compound with an inflected word, be it Sanskrit or not Sanskrit, in the case of a string of titles (not elsewhere)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚ ಬ್ದಃ ಪೂರ್ವಾಯೋಗಗತಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಇತ್ಯೇತತ್ಪರಾವೃತ್ತಿ. ಪೂರ್ವ¹ ನಿವಾತಾರ್ಥಂ ಪ್ರಥಮಾನ್ತನಿದೇಶಃ. ಚಕಾರ ಇತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಪದೇನ ಅನಿವೃತ್ತಾಃ ಸಮಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾಃ ಘಟಪಟಾದಯೋ ವೈಷ್ಣವನಸ್ಯ¹²⁹ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಯೋಗೈಃ ಅನ್ತಃಪ್ರವೃತ್ತೇ ವಿಕ್ರತಿಸಮಸವನ್ನಮಾಲೆ, ಬಾಲೆ, ಕರಿ, ದಂಡಿ ಪ್ರಭೃತಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾ ಗೃಹ್ಯಂತೇ, ಏಕದೇಶವಿಕ್ರತಸ್ಯ ಅನನ್ಯವದ್ಭಾವಾತ್.

ನರಲೋಕದಲ್ಲಣಂ, ಭೂಲೋಕಭಯಂಕರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಗಜವೇಂಟಿಕಾಪಂ, ಕರಿಮೃಗಯಾಪ್ರವಣಃ, ರಾಯಕೋಲಾಹಲಂ, ನೃಪತಿಕೋಲಾಹಲಃ; ಜವಾದಿಕೋಲಾಹಲಂ, ಜವಾದೀತಿ ಮೃಗನಾಭಿವತ್ ಮೃಗಮಲಂ ಗನ್ಧದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷಃ, ಗೇಣಂಕಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ, ಗೇಣಿತಿ ಭುರಿಕಾ ವಿತಸ್ತಿಮಾತ್ರಖಡ್ಗಯಷ್ಟಿಃ, ರಾವುತ್ತುರಾಯಂ, ತುರಗಾರೂಢರಾಜಃ—ಇತ್ಯಾದಯೋ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಡುರಾಗಾದಯಃ || 296 ||

ವೈತ್ತಿ || ಕಡುರಾಗಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕೃತಸಮಾಸಾಃ ಸಾಧವೋ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಡುರಾಗಂ, ಮೊಗರಾಗಂ, ಗುಣಕರು, ಕೂರಸಿ, ಮೂರ್ಬಲಂ, ಪೆಬ್ಬಲಂ, ಅಟಿಜನಂ, ತುರಗದಪಂ, ಮಂಗಳಃರತಿ, ಮಂಗಳವಸದನಂ, ಪಂಚಸರಂ, ಪಾದರಕ್ತೆ, ವರಬೋಮ್ಮಂ, ದಾನಸಾಲೆ, ಬಾಹುಬಳ, ಪಾದಸಂಕಲೆ, ಗೋಡುರಂ, ಸಿರಿರಾಮಂ, ತಿರುರಾಂತಕಂ, ಪಯಗತಿ, ಜವದಂಡಂ, ಸಂದುವಾತಂ, ಪಸುಪತಿ, ಗಾವರಸಂ, ಬೊಮ್ಮಂಡಂ, ಅರಸುಗುಣಂ, ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ, ಮೂಕಾಳಿ, ಮೂದಾನಿ, ಮೂದೇವಂ, ಮೂಶಾರ್ಯಧನಂ ಇತಿ ಕಡುರಾಗಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Kadu-rāga and the compounds grouped with it (for which see above) are admitted as correct]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನನ್ತರಯೋಗದ್ವಯೋಕ್ತನಿಯಮಾದನ್ಯತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ. ತಥಾಪಿ ಆರಾತೀಯಕವಿಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಕೃತಸಮಾಸಾಃ ಕೇಚನ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ತೀತಿ ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರವ್ಭಃ.

¹ ನಿವಾತನಾರ್ಥಂ.

ಕಡುರಾಗಂ. ಕಡಿದುಕಬ್ಬಿ ಸ್ತೀವ್ರವಾಚೀ ; ಅಧಿಕರಾಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಮೋಗರಾಗಂ, ಮುಖರಾಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಗುಣಕರು ಕರುಕಬ್ಬಿಃ ಸುವರ್ಣರಜತಾದಿಲೋಹಮಯಪ್ರತಿಮಾದಿನಿರ್ಮಾಪಣೇ ರಸಸಿಪ್ಪೇಚನಾರ್ಥಂ ಸಿಕ್ಕಾ ಧಕ್ಕ ತಪ್ರತಿಕ್ರತವಾಚೀ ಗೃಹಾದಿನಿರ್ಮಾಪಣೇ ಸುಲಗ್ನ ಸ್ಥಾಪಿತ ಪ್ರಥಮಸ್ತವ್ಯವಾಚೀ ವಾ. ಗುಣಕರು ಇತಿ ಗುಣಾನಾಂ ಪ್ರಥಮಸ್ತವ್ಯವಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಕೂರಸಿ, ನಿಶಿತಾಸಿಃ. ಮಾರ್ಬಲಂ, ಪ್ರತಿಬಲಂ. ಅಜ್ಜನಂ, ಹೈಪ್ರಜನಃ. ತುರಗದಳಂ, ಅಶ್ವೀಯಂ. ಮಂಗಳಾರತಿ, ಮಲ್ಲಲಾರಾತ್ರಿಕಂ ಮಂಗಳವಸದನಂ, ಮಲ್ಲಲಪ್ರಸಾಧನಂ. ಪಂಚಸರಂ, ಮನ್ಮಥಃ ಪಾದರಕ್ಷಾ, ಉಪಾನತಃ. ಪರಬೋವ್ವುಂ, ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಅರ್ಹನ್ ಸಿದ್ಧೋ ವಾ. ದಾನಸಾಲೆ, ದಾನಶಾಲಾ. ಬಾಹುಬಳಿ, ಬಾಹುವಲಯಂ ಪಾದಸಂಕಲೆ, ಪಾದಶೃಂಗಲಾ. ಗೋಹುರಂ, ಗೋಪುರಂ. ಸಿರರಾಮಂ, ಶ್ರೀರಾಮಃ. ತಿಹುರಾಂತಕಂ, ತ್ರಿಪುರಾಂತಕಃ ಪಯಗತಿ, ಪದಗತಿಃ. ಜವದಂಡಂ, ಯವದಂಡಃ. ಸಂದುವಾತಂ, ಸನ್ನಿವಾತಃ ಪಸುಪತಿ, ಪಶುಪತಿಃ. ಗಾವರಸಂ, ಗ್ರಾಮರಸಃ ಗ್ರಾಮೋ ನಾಮ ಸರಿಗವುದಿಸ್ವರಸಮೂಹಃ ಬೊಮ್ಮಾಂಡಂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಂ. ಅರಸುಗುಣಂ, ಪ್ರಸನ್ನಗುಣಃ. ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ, ಅಕ್ಷರಮಾಲಾ—ಇತ್ಯಾದಯೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪಂಚಸರ, ಪಾದರಕ್ಷಾ, ಪರಬೋವ್ವು, ದಾನಸಾಲೆ, ಪಸುಪತಿ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಲಬ್ಧಾಃ ಪಂಚಶರ, ಪಾದರಕ್ಷಾ, ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ದಾನಶಾಲಾ, ಪಶುಪತಿ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಮಸ್ತಾ ಉತ್ತರಪದಮಾತ್ರೇ ಪೂರ್ವಪದಮಾತ್ರೇ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ತವಿಕಾರಾ ಇತ್ಯಪಿ ಸಿರ್ವಾಚ್ಯಾಃ, ತಥಾಪಿ ಶರ, ರಕ್ಷಾ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಾಲಾ, ಪಶುಪ್ರಭೃತಿಶಬ್ದೈಃ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿಕೃತಿಮಾಪನ್ನೈಃ ಸರ, ರಕ್ಷಾ, ಬೋವ್ವು, ಸಾಲೆ, ಪಸು ಇತ್ಯೇವಮಾದಿರೂಪ್ಯಃ ಪಂಚ, ಪಾದ, ಪರ, ದಾನ, ಪಶು ಇತ್ಯಾದಿಷು ಯಥಾಯೋಗಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಸಮಾನೋ ಭಿಪ್ರೇತ ಇತಿ ಗಣೇ ಪರಿತಾ ಇತಿ.

ವಿವಮಾದಿಷು ತದ್ಭವತತ್ಸಮಯೋಃ ದೇಶ್ಯತತ್ಸಮಯೋರ್ವಾ ಅನಿಯತಪಾರ್ವಾ ಪರ್ಯಯೋಃ ಸಮಾಸಃ ಪೂರ್ವಕವಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಅವಗಂತವ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ || 297 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸಮಾಸವಿಧೌ ಯತ್ ಪ್ರಥಮಾನಿದಿಷ್ಟಂ ತತ್ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಮೆಕೃತ್ತಿಷ್ಠಾ²⁹⁸, ವಜ್ರಂಗಳೊಂಡಯ್. ಇಮ್ ಕರಣೇ³⁰⁰, ಕೊಡಲಿಗಡಿದಂ. ಗೆತ್ತದರ್ಥನ³⁰², ಉಂಗುರಚೆನ್ನಂ. ಸೂಕ್ತಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಮೆಕೃತ್ತಿಷ್ಠಾ²⁹⁸ ಇತ್ಯಾದೌ ತಿಜೇತ್ಯಾದಿಬೋಕ್ತಾದೇರ್ಮಾಭೂತ. ವಾಕ್ಯವೆದನಿಯಮೇನ ಪಾರ್ವಾಪರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿಯಮಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ.

[In forming a compound an inflected word in the first (nominative) case comes first]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮಾ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನೇನ ಉಕ್ತಂ ಸೂಕ್ತಂ.

ಯದ್ಯಪಿ ಕರ್ಣಾಟವಿಷಯೇ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಂ ಸುಃ ನಭವತ್ಯೇವ ; ತಥಾಪಿ ಸಮಾಸವಿಧಾಯಕೇಷು ಸೂತ್ರೇಷು ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಾಂತತಯಾ ಯನ್ನಿದಿಷ್ಟಂ ತತ್ಸ ಮಾಸವಿಧೌ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭಃ

ಯದ್ಯಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸುನೈವ ಉಚ್ಯತೇ, ನ ಕ್ವಚಿದಪಿ ಔಜ ಸ್ಥಾಫ್ಯಂ ; ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತೋ ನೈಕತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಃ, ಕಿನ್ನು ಪ್ರಥಮಾತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಪ್ರಥಮಾನಿದಿಷ್ಟಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮೆಕೃತ್ತಿಜಾ || 298 ||

ವೃತ್ತಿ || ಕೃದಂತವೈತಿರಿಕ್ತಂ ಅಮಂತಂ ಸುಬಂತಂ ತಿಬಂತೇನ ಉತ್ತರ ಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಲಂ ಕುಡಿದೆಂ, ಪಾಲ್ಗುಡಿದೆಂ ; ಬಳಪಮಂ ಪಿಡಿ ದಯ್, ಬಳಪಂಬಿಡಿದಯ್ ; ನೀರಂ ಕುಡಿಗುಂ, ನೀಗ್ಗುಡಿಗುಂ ; ಸಂತಸ ಮಂ ಕುಡುಗೆ, ಸಂತಸಂಗುಡುಗೆ. ಅಕೃದಿತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಡಿದನಂ ಕಂಡಯ್, ಪೂಡಿದನಂ ಪೊಗಟಯ್. ಅಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಮರನಿದುಡು, ಕಣಿಂ ಕಂಡಯ್. ತಿಡೇತಿ ಕಿಂ ? ಮರನಂ ಕೂಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಯ್.

[Except a verbal noun, an inflected word in the second (accusative) case often forms a compound with a verb following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸುಪ್ತೌ ಸಮಾಸೋ ಬಹುಲಂ ²⁹⁸ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುಲಗ್ರಹ ಣಾತ್ ಸುಪಃ ಕ್ವಚಿತ್ ತಿಪಾಪಿ ಸಮಾಸೋ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞಾಪಿತಃ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ರೂಪನಿರ್ಣಯಾರ್ಥೋ'ಯಂ ಯತ್ನಃ. ಅಯಮೇವ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸ ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶ ಮರ್ಹತಿ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಸವಣಂ ಬಳಪಂಗೋಳೆ ಗಾಂ |

ಡಿವಿ ಬಿಲ್ಲೋಳೆ ಬಲವಿರೋಧಿ ವಜ್ರಂಗೋಳೆ ದಾ |

ನವರಪು ಚಕ್ರಂಗೋಳೆ ಕೌ |

ರವಾರಿ 1 ಗಜೆಗೋಳೆ ಪೊಣಕ್ಕುಗಾವಂ ನಿಲ್ವಂ || ಇತಿ.

ನನು ತತ್ಪುರುಷಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ದ್ವಿಗುಃ ದ್ವನ್ನೋವೈವೈಯಾ ಭಾವಶ್ಚೇತಿ ಷೋಡಾ ಸಮಸಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ತತ್ರ ಕೋ ವಾ ಅಯಂ ಸಮಸ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಮಾಸ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಪದೇಶ ಏವ. ನಾತ್ರ ವಿಶೇಷವ್ಯಪದೇಶಃ, ಪ್ರಯೋಜನಾ ಭಾವಾತ್ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಹಿ ಸಂಜ್ಞಾಕರಣಂ. ನಾತ್ರ ವಿಶೇಷಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯ ಮಸ್ತಿ—ಯಥಾ ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ ³²⁷, ಪರವದ್ಧವ್ವನ್ನದ್ವಿ ¹¹² ಇತ್ಯಾದಿ ಅತೋ' ತ್ರ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ, ನ ವಿಶೇಷಃ. ನ ಹಿ ಪ್ರಾಚಾಮಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪಕ್ಷಾಣ್ಣ

ಮನ್ಯತಮ ಏವ ಸಮಾಸ ಇತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ ಶೀಘ್ರಗನ್ತಾ, ಶೋಭನಪಕ್ತಾ, ವಿಸ್ತೃಷ್ಣ ಪಟುಃ ಇತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾದಿತಿ ಯತ್ರಾಸ್ತಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತತ್ರೋಚ್ಯತ ಏವ ವಿಶೇಷಸಂಜ್ಞಾ—ಯಥಾ ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿರ್ವೃತ್ತಂ³¹⁰, ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಾಹಿತ್ಯೇ³¹⁴ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಉಕ್ತಮೇವ ವಸ್ತುತಸ್ತು ಅಸ್ತೃವೇ ಸರ್ವೋಪವಿಶೇಷಃ, ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾರ್ಥಿನಂ ಚಾತುವ್ರಿಧ್ಯಂತು ಇಷ್ಟತೇ; ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ, ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ, ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ, ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಶ್ಚೇತಿ ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿಚೇತ—ನೇದಂ ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಂ ಯದೃಚ್ಛಾಕಲ್ಪಿತಂ, ಕಿಂತು ಅರ್ಥಾರ್ಥಿನಂ ವಾಸ್ತವಮೇವೇತಿ

ಉದಾಹರತಿ—ಪಾಲಂ ಕುಡಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ಷೇರಮುಖಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಯದ್ವಾಪಿ ಪಾಲಂ ಕುಡಿದಂ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗೇ³¹⁵ ಒಬಬದಿತಿ ತಿಬಿನ್ನೋ ಭವತಿ; ತಥಾಪಿ ಪಿತವಾನಿತಿವ ಕೃದಂತಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ಸುಬಂತಮೇವಾಯಮಿತಿ ಕಚ್ಚಿನ್ಮಗ್ಧೋ ಭ್ರಾಮೃತಿತಿ ತನ್ನಿವಾಂಶೇನ ತಿಬಿಂತತಾವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಃ ಬಳಪಂಬಿಡಿದಯ್. ಅತಃ³¹⁶ ಇತಿ ಮುಗಾಗಮಃ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತಾ || 299 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದಂತವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಅಮಂತಂ ಸುಬಂತಂ ಕೃದಂತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರನಂ ಕಡಿದನಂ, ಮರಗಡಿದನಂ, ಕಣ್ಣಂ ಬಿಟ್ಟನಂ, ಕಣ್ಣಿಟ್ಟನಂ; ಬಾಯಂ ಬಿಟ್ಟಂಗೈ, ಬಾಯಿಟ್ಟಂಗೈ.

[Except a verbal noun, an inflected word in the second (accusative) case often forms a compound with a verbal noun following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಇಮ್ ಕರಣೇ || 300 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕರಣೇರ್ಧೇ ವಿಹಿತೋ ಯ ಇಮ್ ತದಂತಂ ಸುಬಂತಂ ಉತ್ತರಪದೇನ ಕೃದಂತೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಂ, ಕೊಡಲಿಗಡಿದಂ; ಕಣ್ಣಂ ಕಂಡಂ, ಕಣ್ಣಂಡಂ; ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊಯ್ದಿಂ, ಕುಡುಗೋಲೊಯ್ದಿಂ. ಕರಣ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತನಿಂ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟುದು. ಇಮ್ಗ್ರಹಣಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ.

[An inflected word in the third (instrumental) case, showing the instrument of an action, often forms a compound with a verbal noun following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃತಾ ಇತ್ಯೇನ ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಂ. ಛಿನ್ನವಾನಿತ್ಯೇವ, ನಾ ಚೈನದಿತಿ ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ. ಪ್ರತ್ಯುಪಾಹರಣೇ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತಿ ದೃಷ್ಟಂ ಶ್ರುತಮಿತ್ಯೇವ, ನ ತು ಅದರ್ಶಿ, ಅಶ್ರಾವಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಹಾರ್ಥೇನ || 301 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಮನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ಸಹಾರ್ಥೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀರಿಂ ಕೂಡಿ, ನೀಗ್ಗೂಡಿ ; ಮಕ್ಕಳಿಂ ಬೆರೆಸಿ, ಮಕ್ಕಳೆರೆಸಿ. ಸಹಾರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಬಿಜ್ಜೆಯಿಂ ಜಸಂ, ಪಣದಿಂ ಕುಲಂ, ಇಮಿತಿ ಕಿಂ ? ದೇವದತ್ತನೊಡನೆ.

ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಯದ್ಭೇದಾತ್ತದ್ವದಾಖ್ಯಾ²¹⁰ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಹಿತೇಮನ್ತಂ ಪ್ರಕಾರವಾಚಿ ಉತ್ತರಪದೇನಾಪಿ ಸಮಸ್ಯತೇ. ಕಣ್ಣಿಂ ಕುರುಡಂ, ಕಣ್ಣುರುಡಂ ; ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಾಲ್ಕುಂಟಂ.

[An inflected word in the third (instrumental) case often forms a compound with a word following which has the meaning 'along with' ; (also an inflected word in the third (instrumental) case which is implied in the following word forms a compound with it)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹಾರ್ಥೇನೇತಿ ಉತ್ತರಪದನಿಯಮೇನ ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ²¹¹ ಇತಿ ವಿಹಿತೋ ಯ ಇಮ ತದನ್ತಂ ಪೂರ್ವಪದಂ ಆರ್ಥಿಕಂ ಲಭ್ಯತೇ, ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತನಿಯಮಾಘಟನಾತ್

ನನು ಕಣ್ಣಿಂ ಕುರುಡಂ, ಕಣ್ಣುರುಡಂ, ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಾಲ್ಕುಂಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತೃತೀಯಾಸಮಸೋ ದೃಷ್ಟತೇ ನಾತ್ರ ಕರಣೇ ಸಹಾರ್ಥೇ ವಾ ಇಮ ಅತೋತ್ರ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಪೃಥಗ್ಗತನೀಯಮಿತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೆತ್ತದರ್ಥೇನ || 302 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಗೆದನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ತದರ್ಥೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೇರ್ಗಿ ಮರಂ, ತೇಮ್ಮರಂ ; ಉಂಗುರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನಂ, ಉಂಗುರಚಿನ್ನಂ. ತದರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಯಾಜ್ಞಕಂಗಿವೃತ್ತಂ ಸ್ವರ್ಗಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗಿ ಗೋವಂ ಕೊಟ್ಟಂ.

[An inflected word in the fourth (dative) case often forms a compound with a word following which means a thing used specially for it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಪಿ ತದರ್ಥೇನೇತ್ಯನೇನ ತಾದರ್ಭ್ಯೇ ವಿಹಿತಾ ಯಾ ಚತುರ್ಥೇ ತದನ್ತಮಿತ್ಯೇವ ಭವತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ತಾದರ್ಭ್ಯೇ 217 ಇತ್ಯತ್ರ ಚತುರ್ಥೇ ನಿಮಿತ್ತೋವಾದಾನಸಾಧಾರಣಾಃ ಅರ್ಥಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಮಾತ್ರಪರತಯಾ ಕಾರಣಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ಉಪಾದಾನಂ ಚ ಭವತೀತಿ. ಅತಃ ಏವ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ, ಅವಘಾತಕ್ಕೋನಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ತತ್ರ ಉದಾಹಾರಿ ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಸಂಕ್ಷೋಚವಿವಕ್ಷಯಾ ಅರ್ಥಶಬ್ದ ಉಪೇಯಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಃ ತಚ್ಚಬ್ದಶ್ಚ ಯಚ್ಚಬ್ದಪೇಕ್ಷಾಃ, ಯತ್ತದೋಃ ನಿತ್ಯಸಮ್ಭನ್ಧತಃ ತಥಾ ಚ ಯತ್ಶ್ಚತುರ್ಥೇ ಸೋರ್ಧ ಉಪೇಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತದರ್ಥಾಃ ತೇನ ತದರ್ಥೇನೇತಿ ಉಪಾದಾನವಾಚಿನೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ಏವಂ ಚ ವಿಕೃತಿವಚನಂ ಚತುರ್ಥ್ಯನ್ತಂ ಪ್ರಕೃತಿವಾಚಿನಾ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ತತ ಇತಿ ಫಲತೀತಿ ತದೈವೋದಾಹರತಿ—ತೇವ್ವಾರಂ, ಉಂಗುರಚಿನ್ನಮಿತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ತಣಿಂ || 303 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅತ್ತಣಿಮನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂದಳ್ಳು, ಪುಲಿಯಳ್ಳು ; ಕಳ್ಳರತ್ತಣಿಂ ಪೆಳಲು, ಕಳ್ಳವೆಳಲು ; ಮರುಳತ್ತಣಿಂದಳ್ಳಲು, ಮರುಳಳಲು. ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ, ಮನೆಯತ್ತಣಿಂ ಪೋದಂ. ಅತ್ತಣಿಮಿತಿ ಕಿಂ ? ತುಲುಗಳ್ಳು ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ.

[An inflected word in the fifth (ablative) case often forms a compound with a word following which means fear]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ || 304 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ಸುಬನ್ತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು ; ಪಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು, ಪಕ್ಕಿಗೂಡು ; ಅರಸಿನ ಆಳ್, ಅರಸಾಳ್, ಆನೆಯ ಮೆಣ್ಣಿ, ಆನೆಮೆಣ್ಣಿ.

[An inflected word in the sixth (genitive) case often forms a compound with an inflected word following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಮನುಕ್ರಾವ್ಯ ಆದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಇದಂ ಜ್ಞೇಯ ತೇ : ವಿಶೇಷಾನವೇಕ್ಷಾ ಯಾ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಹಿತಾ ಪಕ್ಷಿ ಸೈವ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ ನಾನ್ಯೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಧಿಶ್ಚ

ಸಮ್ಪನ್ನಮಾತ್ರ ಏವೇತಿ ಯೋಗೇದ್ ²²⁵ ಇತಿ ವಿಹಿತಾಯಾ ಏವ ಸಮಾಸಃ
ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ ²²⁶ ಇತಿ ವಿಹಿತಾಯಾಸ್ತು ನೈವ ಸಮಾಸ ಇತಿ
ತದ್ವೈರೋದಾಹರತಿ—ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು ಇತ್ಯಾಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳ್ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ || 305 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಳಂತಂ ಸುಬಂತಂ ಸಾಧ್ವರ್ಥೇನ ನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ ಚ ಉ
ತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಯೋಳೂಳ್ಳಿದಂ, ತಾಯೋಳ್ಳಿದಂ, ತಂದೆಯೋಳೂಳ್ಳಿ
ದಂ, ತಂದೆಯೋಳ್ಳಿದಂ ; ಜಾದಿನೋಳ್ ಜಾಣಂ, ಜಾದುಜಾಣಂ ; ಬೇರಿನೋಳ್
ಚದುರಂ, ಬೇಹುಚದುರಂ. ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ; ಎಳ್ಳೂಳ್ಳಣ್ಣೆ,
ಪಾಲೊಳನಿದು. ಬಳತಿ ಕಿಂ ? ಕಳವಿಂ ಜಾಣಂ.

[An inflected word in the seventh (locative) case often forms a compound
with a word following which means good or clever.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಪತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಉತ್ತರಪದಸಿಯಮನಾತ್ ಪೂರ್ವಪದಂ ಬಳತಿ
ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಪಿ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇಃ ಪ್ರಾಜ್ಞೇ ²²⁴ ಇತಿ ವಿಹಿತಾ
ಯಾ ಸಪ್ತಮಿ ತದಂತವೇವೇತಿ ¹ ಜ್ಞಾಯತೇ. ತೇನ ಎಳ್ಳೂಳ್ಳಣ್ಣೆ, ಪಾಲೊಳನಿದು
ಇತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣಸಪ್ತಮಿ ನ ಸಮಸ್ಯತ ಇತಿ ತದೇವ ಪ್ರತ್ಯದಾಹೃತಮವಗನ್ತವ್ಯಂ

ಯದ್ವಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಅಧಿಕರಣಸ್ತಪ್ತವ್ಯಾ ಅಪಿ ಸಮಾಸೋ ದೃಶ್ಯತೇ—ಯಥಾ
ಬಾನೋಳ್ ಪೊಣ್ಣೆ, ಬಾಂಬೊಣ್ಣೆ ; ಏವಂ ಬಾಂದೊಣ್ಣೆ, ಪಣೆಗಣ್ಣೆ, ಕೂರಗ್ಗಣ್ಣೆ, ಮೆ
ಯ್ಕುಲಿ, ಕಯ್ಯೋಡು, ಕಾಲ್ಗಿರ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಆಧಾರಾರ್ಥೇಯಭಾ
ವಸಮ್ಪನ್ನೇ ಷ್ಞೋಮಾದಾಯ ಅದ್ ³⁰⁴ ಇತ್ಯಪಿ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಗತ್ಯಂತರಕಲ್ಪನಾಪಿ
ಶಕ್ಯಾ ಯಥಾ ಮರದೊಳ್ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು ; ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರ
ಗೊಂಬು ಇತ್ಯಾದಿವದತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾದ್ಯಾ ತತ್ಸಮಾಸ ಇತಿ ಚ ಅವ
ಗನ್ತವ್ಯಂ ಚೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಂಶಿನಾಭಿನ್ನೇನ || 306 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಂಶವಾಚಕಂ ಸುಬಂತಂ ಅಂಶಿವಾಚಿನಾ ಉತ್ತರಪದೇನ
ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ನಚೇತ್ ಸೋಂಶಿಭಿನ್ನಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಯ್ಯ ಮುಂದು, ಮುಂಗಯ ; ಕಾಲ ಮುಂದು,
ಮುಂಗಾಲ್ ; ಕಾಲ ಅಡಿ, ಅಂಗಾಲ್ ; ಕಯ್ಯ ಅಡಿ, ಅಂಗಯ, ಕಾಲ ಮೇ
ಗು, ಮೇಂಗಾಲ್. ಅಂಶಿನೇತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯ ಬೆರಲ ಮುಂದು, ಕಾಲ ಬೆರಲ
ಅಡಿ. ಅಭಿನ್ನೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಮುಂದು ಮನೆಗಳ, ಪಿಂದು ಕಾಲ್ಗಳ.

[An inflected word meaning 'a part' often forms a compound with a word following which shows of what it is a part, not if the latter is divided (i e plural)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾನ್ತರೇಣಾಂಶಂ ಅಂಶೇ ಸಮ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಅಂಶಾಚ್ಛೇಪಃ. ತದಪಿ ನಾರ್ಥೇ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಿನ್ತು ಶಬ್ದ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಅಂಶವಾಚಕಂ ಇತ್ಯಾದಿ

ನನು ಏವ ಅಂಶವಾಚಕಾ ಯದಿ ಅಂಶವಚನೈಃ ಸಮಸ್ತೈರ್ಕ ತರ್ಹಿ ಕಯ್ಯ ಚಿರಲ್, ಕಾಲ ಮಡಂ, ಮರದ ಕೊಂಬು, ಸುಲ ಏಳುಕು ಇತ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿಭಾವಸ್ಯ ಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಅಂಶಿಸಮಾನ ಏವ ಸುಲಭ ಇತಿ ನ ಪಷ್ಠೀಸಮಾನೋ ನುಪ್ಪೇಯಃ ಸ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ಕಯ್ ಕಾಲ್ ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಸ್ತು ತೋಂಶಿತ್ವೇಪಿ ಚಿರಲ್ಮಡಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ನಾಂಶವಾಚಕಾಃ ಸಾಚ್ಛೇತಿಕಾ ಹಿ ತೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅಂಶವಚನಾಃ. ನ ಸರ್ವೇಂಶಾರ್ಥಾಃ. ತಥಾಹಿ—ಅಡಿ, ಮೇಗು, ಮುಂದು, ಪಿಂಡ, ಬಳಗು, ಪೊಳಗು ನಡು, ಕಡೆ, ತದಿ ಏತೇಹಿ ಅಂಶವಚನಾ ನಾನ್ಯೇ. ಅಸ್ತಿ ಹಿ ರೀತಿರೇಷಾ ಪೂರ್ವೇಷಾವ.ಪಿ. ಯಥಾ ಮನ್ಯಕರ್ಮಣಿ ಚಾನಾದರೇ ಪ್ರಾಣಿ ನಿ (ಕಾ. 2—4—25) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ನೌ, ಅನ್ನ, ಕಾಕ, ಶುಕ, ಸ್ವಗಾಲ ಏತೇ ಪ್ರಾಣಿನೋ ವೈಯಾಕರಣಜನಾನಾಮಿತಿ ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಕಯ್ಯ ಚಿರಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಯವಾವಯವಿಭಾವ ಏವ ನಾಂಶಾಂಶಿಭಾವ ಇತಿ ಪಷ್ಠೀಸಮಾನ ಏವ ನಾಂಶಿಸಮಾನ ಇತಿ.

ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ. ಯತೋತ್ರ ಅಂಗಾಲ್, ಮುಂಗಯ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತಚ್ಚ ನಾನೇನ್ಯವ, ಆನ್ಯಧಾಪಿ ಘಟನಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಅಸ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಃ. ಕಾಲ್ ಕಯ್ ಇತ್ಯಾದೇರ್ವಿಶೇಷ್ಯ ಸ್ಯ ಅಡಿ ಮುಂದು ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ಚ ತಥಾಚ—ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ 309 ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಸಮಾನಾವೇವ ಸೇತ್ಸೃತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕಯ್ಯ ಅಡಿ, ಕಾಲ ಮುಂದು ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿಭಾವಸಮ್ಪದ್ಧೇ ಪಷ್ಠೀಮಾದಾಯ ಅದ್ 304 ಇತಿ ಪಷ್ಠೀಸಮಾನಾತ್ ಕಯ್ಯರಲ್, ಕಾಲ್ಮಡಂ, ಮರಗೊಂಬು ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಕಯ್ಯಡಿ, ಕಾಲ್ಮದು, ಕಾಲ್ಟೇಗು ಇತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಜ್ಯತೇ ತಚ್ಚ ಅನಿಷ್ಠಂ ಅತೋತ್ರ ಪಷ್ಠೀಸಮಾನಾಪವಾದಾರ್ಥೋಯಮಾರಮ್ಭಣೀಯ ಏವೇತಿ ಕಿಂಚ ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಣಸಮಾನ ಆಶ್ರಿಯೇತ, ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥ ಏವ ಪ್ರಧಾನತಯ ಭಾಸೇತ, ತಸ್ಯ ತಥಾತ್ವನಿಯಮಾತ್. ನಾತ್ರ ತಥಾ : ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರತಿಭಾಸ ಇತಿ. ತದರ್ಥಶ್ಚಾಯಂ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ. ತದಯಂ ಅಂಶಿಸಮಾನೋ ಯತ್ರ ಕಯ್ಯ ಮುಂದು, ಮುಂಗಯ್, ಕಾಲ ಅಡಿ, ಅಂಗಾಲ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯಂಕ್ಷೇಕತ್ವಂ ತತ್ರೈವಾಭಿಮತಃ. ಯತ್ರ ತು ಕಾಲ್ಮಳ ಅಡಿ, ಕಯ್ಯಳ ಮುಂದು ಇತ್ಯಂಶಿಬಹುತ್ವಂ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಾಂಕ್ಷೇದಿತಿ ಅಂಶಿನಂ ವಿಶಿನಷ್ಟ—ಅಭಿನ್ನೇನ ಇತಿ ಅಭೇದೋ ಹಿ ಏಕತ್ವಮೇವೇತಿ ನಾನೇಕತ್ವೇತಿಪ್ರಸಂಗಃ

ನನು ಯದೈವಮಿಷ್ಯತೇ ತರ್ಹಿ ಮರಗಿಡುವಿನ ಮುಂದು, ಪುಲ್ಕಿಡುಪಿ ಹಿಂದು ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಾತ್ ಅಸ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ ಏಕತ್ವಂ; ಏಕವದ್ವದ್ವಿ 320 ಇತ್ಯನೇ

ನ ಏಕತ್ವಾನುಶಾಸನಾತ್ ತಥಾ ಚ ಮುನ್ಮುರಗಿಡು, ಪುಬುಲಿದಮಿ ಇತ್ಯನಿಷ್ಪಂ
ಪ್ರಾದುಷ್ಟ್ಯಾದಿತಿಚೇನ್ನ ನಾತ್ರ ಅಭಿನ್ನೇನೇತ್ಯನೇನ ಪರ್ಯದಾಸಪ್ರತಿಷೇಧೋ'ಭ್ಯಾಪ
ಗತಃ ಯೇನ ಉಕ್ತೋ'ತಿವ್ರಸಬ್ಧಃ ಸಾವಕಾಶಃ ಸ್ವಾತ್ ಕಿನ್ತು ವ್ರಸಬ್ಧಪ್ರತಿಷೇಧ
ಏವ ತಥಾಚ ಭೇದನಿಷೇಧ ಏವಾವಗಮ್ಯತೇ ಭೇದೇ ಸತಿ ನ ಭವತಿತಿ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ
ವಾಸ್ತವೋ ಭೇದಃ. ಮರನುಂ, ಗಿಡುವುಂ, ಪುಷ್ಪಂ, ಪೊದಪುಮಿತಿ ಯದ್ಯತ್ರ ಭೇ
ದೋ ನ ಸ್ವಾತ್ ಏಕವದ್ಭಾವೋ ನಾನ.ಶಿಷ್ಯೇತ, ಆನರ್ಧಕ್ಯಾತ್ ಅತ ಇದುಂ ಜ್ಞೇಯ
ತೇ ವಸ್ತುತೋ'ಸ್ತಿ ಭೇದ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಮಾಕಲದ್ಯು ಸರ್ವಾರ್ಥಂ
ನಿಷ್ಕೃಪ್ಯಾಹ—ನ ಚೇತ್ ಸೋ'ಂಶಿಭಿನ್ನಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಖ್ಯಾ ಸಮಾಹಾರೇ || 307 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಂ ಸುಬಂತಂ ಸಂಖ್ಯಾಯೇನ ಸುಬಂತೇನ
ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಸಮಾಹಾರೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ. ಸ
ಮಾಹರಣಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಸಾಹಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಳು ಲೋಕಂಗಳ ಸಮಾಹಾರಂ, ಮೂಲೋಕಂ.
ಏವಂ ನಾಲ್ಮೊಗಂ, ಅಯ್ಯಾವುದಂ, ಎಣೆ ಸೆ. ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ಏಕತ್ವಾತ್
ಏಕವಚನಂ. ಸಂಖ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಬಳ್ಳಿದರೆ ಪಾವ್ವರ ಸಮಾಹಾರಂ. ಸಮಾ
ಹಾರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಳುಲೋಕಂಗಳ.

[An inflected numeral often forms a compound with an inflected word
following which means something numerable, if it makes a collective term]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಂಖ್ಯಾ ಏಕತ್ವಾದಿಃ ನಾತ್ರ ಅಭಿಧೇಯೇ ಕಾರ್ಯಸಮ್ಪ್ರತ್ಯ
ಯಃ ; ಕಿನ್ತು ಅಭಿಧಾನ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಂ ಇತಿ. ಸಂಖ್ಯೇಯಮ
ನ್ತರಾ ಅನುಪಪನ್ನಾ ತಮಾಪ್ತಪತಿತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಸಂಖ್ಯಾಯೇನ ಇತ್ಯಾದಿ
ಅನೇಕಸ್ಯ ಕಥಂಚಿದೇಕತ್ವಂ ಸಮಾಹಾರಃ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಸಮಸವಾಚ್ಯೋ'ವಗಂತವ್ಯ
ಇತ್ಯಾಹ—ಸಮಾಹಾರೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಇತಿ. ವಾಚ್ಯತಯೇತಿ ಶೇಷಃ ಸಮಾ
ಸೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ವಾಚಕಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸಮಾಸೋ ಯತ್ರ ವಾ ಭವೇತ್ |

ಸ ಏನಂ ವಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಾನ್ವಾನಸ್ತಸ್ಯ ಲಿಜ್ಞೇನ ಸಂಖ್ಯಯಾ || ಇತಿ.

ಲಿಜ್ಞ ಸಂಖ್ಯಾಭಿಯೋಗಃ ಪ್ರಾಯಿಕಃ.

ನನು ಸಮಾಹಾರ ಇತಿ ಸಂಪೂರ್ವಾತ್ ಆಜಃ ಪರಾತ್ ಪೃಕ್ಷೋ ಧಾತೋಃ ಘಂಜಿ
ನಿಷ್ಪನ್ನಃ ಶಬ್ದಃ ಸೋ'ಯಮತ್ರ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಲಾಭೋ ದೀಯತ ಇತಿ ದಾಯ
ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಮಾಹಾರೇಯತೇ ಸಮಾಹಾರ ಇತಿ ಕಿಂ ಕರ್ಮಸಾಧನಃ ? ಉತ ಕರಣಂ
ಕಾರೋ ಭರಣಂ ಭಾರ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಮಾಹರಣಂ ಸಮಾಹಾರ ಇತಿ ಭಾವಸಾಧನೋ
ವಾ ? ನಾದ್ಯಃ. ಮೂಳು ಲೋಕಂಗಳ ಸಮಾಹಾರಂಗಳ, ಮೂಳು ಕೊಡೆಗಳ ಸಮಾ

ಹೃತಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ಉಪಸರ್ಜನತಯಾ ಲೋಕಾನಾಂ ಭತ್ರಾಣಾಂ ಚ ಪ್ರಧಾನತಯಾ ಭಾನಾತ್ ಮೂಲೋಕಂಗಳ್, ಮುಕ್ತೋಡೆಗಳ್ ಇತಿ ಅನೇಕವಚನ ಮೇವ ಸ್ವಾತ್ ; ಸಮಾಸಾರ್ಥಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವಾತ್ ನ ತು ಮೂಲೋಕಂ, ಮುಕ್ತೋಡೆ ಇತಿ ಏಕವಚನಂ ; ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವಾತ್, ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯೇತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಮುಕ್ತೋಡೆಯು ಪಿಡಿ, ಮೂಲೋಕಮಂ ಬೆಳಗು ಇತ್ಯಾದೌ ಭತ್ರಧಾರಣಂ ಲೋಕಪ್ರಕಾಶನಂ ವಾ ನ ಕ್ರಿಯೇತಿ, ಅಪ್ರೇರಿತತ್ವಾತ್. ಸಮಾಸಾರ್ಥೋಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರೇರಿಣಾವಿಷಯಃ ಸ ಚ ಸಮಾಹೃತೋಪಸರ್ಜನಃ ಸಮಾ ಹಾರ ಏವ ನಾನ್ಯಃ, ತತ್ರೈವ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾತ್ ಅತಃ ಪ್ರಧಾನೇ ಸಮಾಹಾರ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನರ್ಹಯ್ಯಾ, ನೋಪಸರ್ಜನೇ ಭತ್ರಾದೌ ನ ಹಿ ಮುಖ್ಯೇ ಸತಿ ಗೌಣೇ ಸವೃತ್ತಯಃ—ಇತಿಚೇನ್ನ ಅನ್ವೃಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಕಕ್ಷೀಕಾರಾತ್ ನ ಚ ಉಕ್ತ ದೋಷಾನುಷ್ಠಾಃ ; ಕ್ರಿಯೇಪಯೋಗಿತಯಾ ಧರ್ಮೇ ಪ್ರೇರಿತೇ ತದಾಶ್ರಯೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇರವಿರೋಧಾತ್. ನ ಚ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರೇರಿತೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ವಿರುದ್ಧೈವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಘಟಪಟಯೋರಿವ ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನಯೋರೇವ ತಥಾಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ವಿರುದ್ಧಾ ನಾ ನೃತ್ರ ನ ಹಿ ಸಮಾಹಾರಸಮಾಹಾರಿಣೋರತ್ಯಂತಂ ಭೇದಃ, ಅವಿಭಾಜ್ಯವಸಮ್ಪನ್ನೇನ ತಯೋಃ ಕಧಂಚಿದನನ್ಯಭಾವಸ್ವಭಾವಾತ್ ನನು ಏವಮಪಿ ಕಧಮಚೋದಿತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ್ಯಾ ಇತಿಚೇತ್, ಅಹೋ ಮುಗ್ಧವಿಲಸಿತಂ ಬಾಳಸ್ಯ ದಧ್ಯಾನಯ ಅಗ್ನಿಮಾ ನಯ ಇತ್ಯಾದೌ ಆಚೋದಿತೇ ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನೇ ಪಾತ್ರೇ ಭ್ರಾಷ್ಟ್ರಾದೌ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರ ವೃತ್ತಿಂ ಸೋಧಾ ಧರ್ಮಚೋದನಾಯಾಂ ತದಾತ್ಮಕೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ನ ಸಹತ ಇತಿ ಕೋ ನಾಮ ಸಚೇತನೋ ವದೇದಿತಿ ಅತೋತ್ರ ಸಮಾಹಾರಶಬ್ದೋ ಭಾವಸಾಧನ ಏವ ನಾನ್ಯ ಸಾಧನ ಇತ್ಯಾಹ—ಸಮಾಹಾರಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಹಿತ್ಯಂ ಕಧಂಚಿದೇಕತ್ವಂ

ಮೂಲೋಕಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತತ್ವೇನ ಕೃತ್ಸಂಪ್ರದ್ವಾದಿ ಗುಣೋಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ 294 ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಆದೋಷ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಬೃಹತ್ ಕೃತಾ ತದ್ವಿದೌ ನಿತ್ಯಂ || 308 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದ್ವಿದೌ ಸಪ್ತಮಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸುಬಂತಂ ಕೃದನೇನ ಉತ್ತ ರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಂಪನುಣ್ಬದು, ಕಂಪುಣಿ ಮೀನಂ ಕೋಲ್ವಂ, ಮೀನಗುಲಿ ; ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲ್ಕುಟಗಂ. ಬೃಹತ್ತಮಿತಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾ ತಾರ್ಥಂ. ಕೃತಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೀನಂ ಬಲೇಯಿಂ ಕೋಲ್ವಂ. ತದ್ವಿದೌ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೆಂಡತಿಯಂ ಕಂಡಂ.

[In the sutras relating to varbal nouns an inflected word in the seventh (locative) case always forms a compound with a verbal noun following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚಬ್ದಃ ಕೃತ್ವದಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ತದೇವ ಪರಾವೃಶತೀತ್ಯಾಹ— ಕೃದ್ವಿದೌ ಇತಿ ಚನಾ ಉಕ್ತಂ ಬೃಹತ್, ಉಪಪದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಎಷ್ಟೇತಿ ಹಿ

ಕೃತ್ವೈಕರಣೇ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ 546 ಇತಿ. ಯದತ್ರ ಕರ್ಮಣೀತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ತದತ್ರ ಬ್ಬುಕ್ತಮಿತಿ ಸೂಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವನಿಪತನಶೀಲಂ ಅರ್ಥಾತ್ ಕರ್ತೃವಾಚಿನಾ ಕೃದಂತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ ತದಪಿ ನ ಪೂರ್ವವದ್ಬಹುಲತ ಯಾ ಕಿಂತು ನಿತ್ಯತಯೇತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಇತಿ

ನ ಚ ಕೃದ್ವಿಧೌ ಕುಳಿಸ್ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯೇ 545, ಪ್ರಾಕ್ಯಾಲ್ಯೇ ದುಃ 580 ಇತ್ಯಾ ದಾವಪಿ ಸಪ್ತಮಿನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಕಿಂ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದಂ ತತ್ರ ಹಿ ಅಸ್ತಿಸ್ತ ದ್ಧ ಇತಿ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮೇಷಾ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಿ ನ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿವತ್ ಅಸ್ತಿ ಸ್ವತೀತಿ 1 ಸತಿ ಸಪ್ತಮಿ ಅತೋಸ್ತಿ ವಿಶೇಷೋ ಯನ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಪದವ್ಯಪದೇ ಶಬ್ದಗತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಯಃ

ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚ ಉಪಪದಮಿತಿ ನೇಹ ಲಕ್ಷಿತಂ ಪ್ರಯೋಜನಾಲ್ಪೀಯಸ್ತ್ವಾದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ || 309 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಶೇಷಣವಾಚಿ ಸುಬಂತಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ವಿಶೇಷ್ಯ ವಾಚಿನಾ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸುಬಂತೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ. ಪೂ ರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಾತ್ ಇಹ ಬಾಹುಲಕೋ ವಿಧಿರವಸೀಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಿಳಿದು ತಾವರೆ, ಬೆಳ್ಳಾವರೆ ; ಬಟ್ಟೆತು ಮೊಲೆ, ಬ ಟ್ಟೆಮೊಲೆ ; ತೋರಿತು ಮುಡಿ, ತೋರಮುಡಿ ; ನಿಡಿದು ಕಣ, ನಿಡುಗಣ. ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಕಿಂ ? ತಾವರೆ ಬಿಳಿದು. ಏಕಾರ್ಥೇನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೂಜಾ ಯೋಳ್ 2 ಮಿಂಗಳ್.

[An inflected qualifying word often forms a compound with the qualified inflected word following with which it is in agreement]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಭ್ಯೋ 3 ವ್ಯವಚ್ಛೇ ದ್ಯ ಕ್ವಚಿದೇಕಸ್ತುನ್ನುಸಾತ್ತೇ ಪ್ರಕಾರೇ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತಿ ತತ್ ವಿಶೇಷಣಂ, ವಿಶೇಷ ಯತಿ ಭೇದಯತಿ ಇತರೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ. ಯತ್ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಪ್ಯತೇ ತತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಂ, 4 ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ಭೇದ್ಯತೇ ಇತರೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತಂ ನ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ ಅತಃ ತದ್ರೂಪವೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ನಾತದ್ರೂಪಂ ತಥಾಪಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯವೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಅಸತಿ ವಿಶೇಷ್ಯೇ ತದಭಾವಾತ್ ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣೈವ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಮನ್ಯಾಸ ಆಹ—ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಿನಾ ಇತಿ

1 ಸತ್ಸಪ್ತಮೀ 2 ಮಿಂಗಳ್ 3 ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯ 4 ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ಭೇದ್ಯತೇ ಇತರೇ ಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವರ್ತತಇತಿ.

ವಿಶೇಷಣಂ ದ್ವೇಧಾ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ಚೇತಿ ತತ್ರ ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ, ಕೃಷ್ಣಃ ಸರ್ಪ ಇತ್ಯಾದೌ ಉತ್ಪಲಾದೇಃ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ನೀಲಾದಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ಸಲಿಖ್ಯವಿಭಕ್ತಿಸಂಖ್ಯಂ, ತಸ್ಯೈವ ತಥಾನಿಯಮಾತ್. ಜಟಾಭಿ ಸ್ತಾವಸಃ, ಭತ್ತೇಣ ರಾಜಾ ಇತ್ಯಾದೌ ತಾವಸಾದೇಃ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ಜಟಾಽವಿಶೇಷಣಂ ಸದಪಿ ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ಭಿನ್ನಲಿಖ್ಯವಿಭಕ್ತಿಸಂಖ್ಯಂ, ತಸ್ಯ ತನ್ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ ಏವಂ ವಿಶೇಷ್ಯಮಪಿ ದ್ವಿವಿಧಂ ತತ್ರ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನೈವ ಸಮಾಸೋ ನಾಪರೇಣೇತ್ಯೇವ ಮರ್ಧಂ ಸೂತ್ರನಿರ್ಗಮ್ಯಂ ಏಕಾರ್ಥೇನ ಇತ್ಯೇತದೇವ ಪರ್ಯಾಯಸ್ತಂ ರೇಣಾಹ— ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಇತಿ ಏಕಃ ಸಮಾನೋಭೋ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಧಿಕರಣಂ ಯಸ್ಯ ತದೇಕಾರ್ಥಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಮಿತಿ ಪರ್ಯಾಯಃ ನೈಷ ಪೂರ್ವವನ್ನಿತ್ಯಃ ಕಿನ್ತು ವೈಕಲ್ಪಿಕ ಇತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲಂ ಇತಿ ತತ್ರ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ—ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಯಮತ್ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ—ಅನವರ್ತಮಾನಂ ಬಹುಲಮಿತ್ಯೇತತ್ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಅನಂತರಪೂರ್ವಯೋಗೇ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಂ ತತ್ತು ತತ್ರೈವ ಪರ್ಯಾಯಂ ನಾತ್ರ ವರ್ತತೇ ಯದಿ ಅತ್ರಾಪಿ ವರ್ತೇತ ಅನಂತರೋತ್ತರಯೋಗೇ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಂ ನ ಕ್ರಿಯೇತ ಕ್ರಿಯತೇ ಚ ತಥಾ ಅತೋ ನಿತ್ಯಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿನಿತ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಏವೈವ ಗತಃ

ನನು ವಿಶೇಷಾವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಪ್ರಬೋಧನೇ ನೀಲಮುತ್ಪಲಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮುದಾಹ್ರಿಯತೇ ತದೇವ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಿಮತ್ರ ವಿಶೇಷಣಂ ಕಿಂ ವಾ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ ನ ಚ ಉಕ್ತಮನುಪದಮೇವ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವಸ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾ ತದ್ವಿಸ್ತಾಪ್ನೀರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಉಕ್ತಂ ಪರಂ ತನ್ನ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಂ, ಸಾಧಾರಣತ್ವಾತ್ ತಥಾಹ— ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯೇತದಾಭಯಂ ತಾವತ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ, ನೀಲಮುತ್ಪಲಮೇವ ಉತ್ಪಲಂ ವಾ ನೀಲಮೇವ ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ ಅತ ಏವ ಉಭಯಮಪಿ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಂ ಯತೋ ನೀಲಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಶ್ರೋತುರಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ ನೀಲಂ ಕಿಮುತ್ಪಲಂ ವಸ್ತು ಮನ್ಯವ್ಯೇತಿ ಉತ್ಪಲಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ಉತ್ಪಲಂ ಕಿಂ ನೀಲಂ ರಕ್ತಮನ್ಯವ್ಯೇತಿ ಏವ ಮುಭಯತ್ರಾಪಿ ಅನೇಕವ್ರಕಾರಸಮ್ಯಗವನಾಯಾಂ ಉಭಯಮಪಿ ಭೇದಕಂ, ಯತೋ ನೀಲಮನೀಲಾದ್ವ್ಯವರ್ತಯತಿ ಉತ್ಪಲಂ ಚಾನುತ್ಪಲಾದಿತಿ ಅತ ಏವ ಉಭಯಮಪಿ ಭೇದ್ಯಂ ಚ ಭವತಿ, ಯತೋ ತದ್ವ್ಯವೃತ್ತಾಽಽಽ ಉಪಾತ್ರವ್ರಕಾರೇ ಉಭಾಭ್ಯಾಮುಭೇ ಅಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯೇತೇ ಇತಿ ಅತಃ ಕಥಮತ್ರ ತದ್ಭಾವನೀಯಃ ? ನ ಚ ವಿವಕ್ಷೈವ ನಿಯಾಮಿಕಾ, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮುಚಾರತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ನೀಲೋತ್ಪಲಮಿತ್ಯಾದಿವತ್ ಉತ್ಪಲನೀಲಮಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ವ್ರಸಣ್ಣತ್ ನ ಚ ಇಷ್ಟಪತ್ರಿಃ, ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸಂಸ್ಕರಾಯವಿರೋಧತ್ವಾತ್—ಇತಿಚೇತ್

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ—ಚತುಷ್ಟಯಿಾ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಭೇದಾತ್ ತಥಾಹ—ಕೇಚನ ಜಾತಿಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ಘಟ, ಪಟ ಇತ್ಯಾದಯಃ, ಯತೋತ್ರ ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯವೃತ್ತಿಃ ಘಟತ್ವಪಟತ್ವಾದಿಃ ಜಾತಿರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಕೇಚನೇ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ವಾಚಕ, ವಾಠಕ ಇತ್ಯಾದಯಃ, ಯತೋತ್ರ ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಾ ಪಚನಪಾಠನಾದಿಃ ಕ್ರಿಯೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಕೇಚನ ಗು

ಣಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ನೀಲೋ ಘಟಃ, ಪೀತೋ ಘಟ ಇತ್ಯಾದೌ 1 ಗುಣವಾಚಕಾ ನೀಲ ಪೀತ ಇತ್ಯಾದಯಃ, ಯತೋತ್ರ ಸ್ವನಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತೋ ನೀಲಪೀತಾದಿಃ ಗುಣ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಅತ್ರ ಗುಣ ಇತಿ ಪರ್ಯಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಂ, ಯತಃ ಖಜ್ಜ, ಕಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇಷು ಸ್ವನಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಂ ಖಜ್ಜತ್ವಕಾಣತ್ವಾದಿಕಮೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ತಚ್ಚ ಪರ್ಯಾಯ ಏವ ನ ಗುಣಃ ತಥಾಪಿ ತರ್ಹಿ ಗುಣರೂಪಾ ಇತ್ಯೇವ ವ್ಯವಹರಂತಿ ಶಿಷ್ಯಾ ನ ಪುನಃ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾ ಇತಿ ಯೇ ಚಾತ್ರ ಘಟಸ್ಯ ನೀಲಂ ರೂಪಂ, ಪಟಸ್ಯ ಪೀತೋ ಗುಣ ಇತ್ಯಾದೌ ನೀಲ, ಪೀತ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಸ್ತೇ ಚ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಏವ, ಯತೋತ್ರಾಪಿ ಸ್ವನಾಚ್ಯಗುಣಗತಾ ನೀಲತ್ವಾದಿಃ ಜಾತಿರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಕೇಚನ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ದಣ್ಡೀ ಕುಣ್ಡಲೀ ಇತ್ಯಾದಯಃ, ಯತೋತ್ರ ಸ್ವನಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಂ ದಣ್ಡಕುಣ್ಡಲಾದಿದ್ರವ್ಯಮೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಚತುರ್ಥಾ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಸಮ್ಭವಾದಿತಿ

ಅನ್ಯೇ ತು ಕ್ವಚಿಜ್ಞಾತ್ಯಾದಿರಹಿತೇ ಡಿತ್ಥ ಡಿಪಿತ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿನಚ್ಚೇತಿ ತಾರ್ಕಿಕೇಷ್ವೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ ಯೇ ಡಿತ್ಥ ಡಿಪಿತ್ಥ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಸ್ತೇ ತು ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಾ ಏವ, ನೋಕ್ತಾನ್ಯತಮಾಃ, ಯತೋತ್ರ ಸ್ವನಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಾ ಸಂಜ್ಞೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಪಞ್ಜಿತಯಿಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಮನಂತಿ ಆವರೇ ತು ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯತ್ರ ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಾದಿಸಮ್ಭವಂ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ, ಯತಸ್ತತ್ಸಮ್ಭವೋ ಸತ್ಯೇವ ತತ್ರ ತತ್ರ ತೇ ತೇ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದಾಃ ಸಮ್ಭವಶಬ್ದಾ ಏವೇತಿ ಏಕಧೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ವದಂತಿ ಏವಂ ಸತಿ ಯೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾಸ್ತೇ ದ್ರವ್ಯವಾಚಕಾ ಗುಣವಾಚಕಾಃ ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ, ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಜಾತೇಃ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ 2 ಭಾವಾತ್. ಯೇ ಚ ಗುಣಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ದ್ರವ್ಯವಾಚಕಾ ಏವ, ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ದ್ರವ್ಯಾದನ್ಯತ್ರ ಕುತ್ರಾಪ್ಯವರ್ತನಾತ್. ನಿಮಿತ್ತವತ್ಯೇವ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನರ್ಯಯಾ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ.

ತೇ ಚತುಷ್ಪಯೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಚನಾ ವಿಶೇಷವಚನಾಚ್ಚೇತಿ ದ್ವೇಧಾ, ಪರಾಪರಸಂಕ್ರಮ್ಯವಹಾರನಯವಿವಕ್ಷಯಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಾದೇಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭೇದಭಿನ್ನತ್ವಾತ್. ಏವಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭೇದಪ್ರಭೇದೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ಯೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾಯಿನಃ ತದ್ವ್ಯಾಚ್ಯಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ್ನೈವ ವಿಶೇಷ್ಯವ್ಯವಹಾರೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೋ ನ ಕದಾಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ತು ತದ್ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ್ನೈವಾಭಿಮತೋ ನ ಕದಾಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷ್ಯತಯೇತಿ. ಯೇ ಚಾನ್ಯೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ಯಭಿಧಾಯಿನಃ ಯೇ ಚ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾಃ ಯೇ ವಾ ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾಯಿಜಾತಿಶಬ್ದಾಃ ತದರ್ಥಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯತ್ವಾ ವಿಶೇಷ್ಯತಯೈವ ವಿಶೇಷಾತ್ಮಾ ತು ವಿಶೇಷಣತಯೈವೇತಿ

ಯದ್ಭವಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಿಸ್ಸಾಮಾನ್ಯೋ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ನಾಸ್ತೈವೇತಿ ಭೇದನಿರ್ದೇಶೋನುಪಪನ್ನಃ, ತಥಾಪಿ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನ ವಿವಕ್ಷಯಾ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ, ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಮುಖ್ಯ ಇತಿಪ್ರತ್ಯೇನ್ಯೋ ಗುಣೋವಿವಕ್ಷೋನನಿರಾತ್ಮಕಸ್ಯೇ |

ತಥಾವಿ ತ್ರಾನುಭಯಾದಿಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಯಾವಧೇಃ ಕಾರ್ಯಕರಂ ಹಿ ವಸ್ತು || ಇತಿ.

ಯೇ ಚ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವರಹಿತಾಃ ಕಾಣ, ಖಜ್ಜ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾಃ ನ ತತ್ರ ತದ್ಭಾವನಿಯಮೋ ವಿವಕ್ಷ್ಯವಾತ್ರ ನಿಯಮಿಕೇತಿ. ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ಕಾಣಖಜ್ಜಃ, ಖಜ್ಜಕಾಣ ಇತಿ ಚ ಉಭಯಧಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಅಯಂ ಚ ನಿಯಮಃ ಸಮಾಸ ಏವ ನ ವಾಕ್ಯೇ, ತತ್ರ ಯಥಾವಿವಕ್ಷಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ.

ಏವಂ ಅನಾದಿಶಬ್ದವ್ಯವಹಾರೇಣ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೋಪಪನ್ನೇ ಅರ್ಥಸಮಯೇ ತದ್ವ್ಯಾಚ್ಛೇದಕಃ ಶಬ್ದಸಮಯೋಽಪಿ ತದ್ಭವೋಪಪನ್ನ ಇತಿ ನ ವಯಮತ್ರ ಪರ್ಯಾಯೋಗಮಹಾರ್ಥಮ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತೇ ತು ನೀಲಾದಿಶಬ್ದ ನ ಗುಣವಾಖ್ಯಾಂತಿ. ಕಿಂತು ಗುಣಾಲಿಂಗಿತಮೂರ್ತಿದ್ರವ್ಯಮೇವಾಭಿದಧತ ಇತಿ ಗುಣಶಬ್ದಃ. ಉತ್ಪಲಾದಿಶಬ್ದಸ್ತು ಜಾತಿಶಬ್ದ ಇತಿ ನೀಲಾದಿವಿಶೇಷಣಮೇವ ಉತ್ಪಲಾದಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮೇವ ಇತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯ ಪ್ರತಿಸಾದಿತಪ್ರಕಾರಾ ಸೃಷಾ ಸರ್ವಾಪಿ ರೀತಿಭಾಷಾಯಾಮಪಿ ಸಮಸ್ಯೆ ವೇತಿ ತಾದೃಶಮೇವೋದಾಹರತಿ—ಬಿಳಿದು ತಾವರ, ಬಿಳ್ವರ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ 333 ಇತಿ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದೇಲೋಪಃ ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ 334 ಇತಿ ಇಕಾರಸ್ಯ ಎದಾದೇಃ ಕತಪಃ 335 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದಕಾರಾದೇಃ ಏವಂ ಬಟ್ಟಮಾಲೆ ತೋರಮುಡಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಗ್ಬ ಹುಲಂ 345 ಇತಿ ಅಗಾಗಮಃ ನಿಡುಗಣ ಅತ್ರ ಕಿಞಶ ಕುರ್ವ್ಯಣ್ಜುನೇ 346 ಇತಿ ಕುರಾಗಮಃ. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದಿಲೋಪಾನಂತರವೇವ ಉಕ್ತವಿಧಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿತ್ಯಂ || 310 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಶೇಷಣವಾಚಿ ಸುಬಂತಂ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಿನಾ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ. ಸ ಸಮಾಸೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಂಕಿದುದು ಬಿಲ್ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ; ಕಡಿದು ಚಾಗಂ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ಕಡುಚಾಗಿ ; ನಿಡಿದು ಕಣ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ನಿಡುಗಣಂ ; ನಾಲ್ಕು ತೋಳ್ಗಳ್ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ನಾಲ್ಕೋಳ್ಳಂ. ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಡುಚಾಗಂ, ಕುಡುವಿಲ್. ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಿಲ್ ಕೊಂಕಿದುದು ಆವಂಗಿ. ಏಕಾರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಆನೆಯ ಕೊಂಬು ಈತಂಗಿ.

ಬಹುವ್ರೀಹಿಪ್ರದೇಶಾ ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ 327 ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[An inflected qualifying word always forms a compound with the inflected word following with which it is in agreement, in order to convey another meaning such a compound is a *bahuvrīhi*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ 309 ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯುತ್ರ ಅನ್ಯತ್ವಂ ಸಾಪೇಕ್ಷಂ, ಕೇವಲವೇತ್ಯೈವ ಕಸ್ಯಚಿತ್ಸನ್ಯತ್ವಾತ್. ತಚ್ಚ ಸಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ ಸಮಸ್ಯಮಾನಂ ಪೂರ್ವಮುತ್ತರಂ ಚೇತಿ ಪದದ್ವಯಮೇವ, ಅಪರಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತಥಾ ಚ ತಾಭ್ಯಾಮುಭಾಭ್ಯಾಂ ಅನ್ಯತ್ ಯತ್ಪದಂ ತದರ್ಥೇ ಅಭಿಧೇಯೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ ತಥಾ ಚ ಅನ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಮಾಸಾಭಿಧೇಯೋ ನ ವಾಕ್ಯೇನ ಅವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಬೋಧಯಿತುಂ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಿತಿ ವಿಶೇಷಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ. ಸಾಮಾನ್ಯಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ತು ಸುಪ್ ಸುಪಾ ಸಮಾಸಃ 313 ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧಾ ಅಬ್ಬ ಹುದ್ರೀಹೇಃ 327 ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಂ.

ಯದ್ವಪಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾಯಾಃ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಟಿಘಭಾದಿವತ್ ಲಘ್ವೈವ ಕಾರ್ಯಾ ಅನ್ಯತ್ರಾನ್ಯರ್ಥಾಯಾಃ ಅನ್ವರ್ಥಾ ತು ಮಹತೀ, ಯಥಾ ಸ್ವರವ್ಯಂಜನಾವ್ಯಯಸರ್ವನಾಮಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾದಯಃ. ನಾತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಿತಿ ಅನ್ವರ್ಥಾ ಅತೋತ್ರಯಾ ಕಾಚಿತ್ ಲಘ್ವೈವ ಕಾರ್ಯಾ. ಅತ ಏವ ಅಸೂತ್ರಯತ್ ಅವಾನ್ಯಾರ್ಥೇನೇಕಂ ವಂ ಇತಿ ಭಗವಾನ್ ದೇವನಂದೀ. ತಥಾಪಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಮನುಸೃತ್ಯ ಗುರ್ವೀ ಇಯಮಭಿಮತಾ ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಂ ಅನನ್ವರ್ಥಾಪಿ ಮಹತೀ ಪ್ರಾಚಾಮಪಿ. ಯಥಾ ತತ್ಪುರುಷಃ ಕರ್ಮಧಾರಯಷ್ಟೇತ್ರೀಯತಮಭ್ಯಾಸೋಽಭ್ಯಸ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿಃ.

ಉದಾಹರತಿ—ಕೊಂಕಿದುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕೊಂಕಿದುದು ಬಿಲ್ ಅವಂಗೇ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯೇ ಕೊಂಕಿದುದು ಇತಿ ಪೂರ್ವಪದಂ ಬಿಲ್ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವಿಕೇಷಣಂ. ಬಿಲ್ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದಂ ವಿರೇಷ್ಯಂ. ಅವಂಗೇ ಇತಿ ಅನ್ಯಪದಂ ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಯೋಜ್ಯಂ ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಇತ್ಯುತ್ರ ಕೊಂಕೋಃ ಕುಡುಃ 372 ಇತಿ ಕುಡುರಾದೇಃ. ಅಬ್ಬ ಹುದ್ರೀಹೇಃ 327 ಇತಿ ಅವ ಸಮಾಸಾಂತಃ. ಮನ್ಮಥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ, ವಕ್ರಧನುರ್ಮದನ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಯದ್ವಪಿ ಲೋಕೇ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಧನುರ್ಮಕ್ರಮೇವ, ತಥಾಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಜ್ಯಾವರೋಹದಶಾಯಾವಾರ್ಜವಂ ಸಮ್ಯಾನ್ಯತೇ. ಮದನಸ್ಯ ಧನುಃ ಸರ್ವದಾಪಿ ಅರೂಢಜ್ಯಮೇವ. ನ ಕದಾಪಿ ತಜ್ಜ್ವಯಾ ಅವರೋಹ ಇತಿ. ಕಡುಚಾಗಿ. ಕಡಿದು ಇತ್ಯಸ್ಯ 1 ಉಪಾನ್ತ್ಯ ಸ್ವರಾದಿಲೋಪೇ ಕಿಞಶ ಕುರ್ವ್ಯಂಜಾ ನೇ 340 ಇತಿ ಕುರಾಗಮಃ ಇಥಾ ಗಾದಿಭ್ಯಃ 329 ಇತಿ ಇಃ ಸಮಾಸಾಂತಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಾ || 311 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸುಬನ್ತಂ ಪೂರ್ವಪದಂ ಬಳನೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸದಸಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ. ಸ ಸಮಾಸೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಂಜೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಾಂಬೊಚ್ಚಂ ತಲೆಯೊಳ್ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ಬಾಂಬೊ
ಚ್ಚ ದಲೆಯಂ ; ಬಗ್ಗದೊವಲ್ ಉಡೆಯೊಳಾವಂಗಿ ಆತಂ, ಬಗ್ಗದೊವಲುಡೆ
ಯಂ ; ಕಿಚ್ಚು ಕಣೊಳಾವಂಗಿ ಆತಂ, ಕಿಚ್ಚು ಗಣಂ.

[An inflected word always forms a compound with a word in the seventh (locative)
case following such a compound is a *bahuvrīhi*]

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ || ಬಳಾ ಇತಿ ಆಧಾರವಾಚನಃ ಸಪ್ತಮಿಸಂಜ್ಞಾಸ್ಯ ಸುಪಃ ತೃತೀಯಾಂತ
ನಿರ್ವೇಶಃ. ಯೇನ ವಿಧಿಃ 28 ಇತಿ ತದನ್ತಲಾಭಃ. ಸಪ್ತಮ್ಯಂತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ
ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ಆಧಾರಶ್ಚ ಆಧೇಯಾಪೇಕ್ಷಃ, ಅಸತ್ಯಾಧೇಯೇ ಆಧಾರತ್ವಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಪದಂ ಆಧೇಯವಚನಮಿತ್ಯೇತತ್ ಆರ್ಥಿಕವೇವ ನಾತ್ರ ಸಾಮಾ
ನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ, ತದಘಟನಾತ್. ನ ಹಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಏವೇತಿ
ನಿಯಮಃ, ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹೀರಪಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹಿರವ್ಯೇತ, ತರ್ಹಿ ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರ
ಭ್ಯೇತ. ಅನನ್ತರಯೋಗೇ ತದನನ್ತರಯೋಗಾನುವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನಾದ್ರಿಯೇತ. ಯತೋತ್ರ
ಸುಪಃ ಸುಪಾ 28 ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತೇನ ಸುಬಂತಂ ಸುಬಂತೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ ಆನ್ಯಾ
ರ್ಥೇ ಅಭಿಧೇಯೇ ಸ ಸಮಾಸೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಂಜ್ಞೋ ಭವತೀತಿ ಅನನ್ತರಯೋಗಾ
ದೇವ ಸಿದ್ಧಃ ಇತಿಚೇತ—ಯದ್ಯಪಿ ಏವಂ ಸಿದ್ಧತಿ, ತಥಾಪಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಬಹು
ವ್ರೀಹಿರೇವ ಲೋಕೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಭಿನುನ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ತದನನ್ತ
ರಯೋಗಾನುವೃತ್ತಿರಾದ್ರಿಯತೇ. ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹಿರಪಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತರಪದ ಏವ
ಪ್ರಚುರ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಅಯಮಪ್ಯುಪವ್ಯುಣೀಯ ಇತಿ.

ತಥೈವ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ಬಾಂಬೊಚ್ಚಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಾನ್‌ಶಬ್ದೋ ಗಗನ
ವಾಚೀ ಪೊಚ್ಚ ಮಿತಿ ನದೀವಚನಂ. ಆಭರಣವಾಚ್ಯಪಿ ಪೊಚ್ಚ ಶಬ್ದೋಸ್ತಿ. ನ
ಸೋತ್ರೋಪಯೋಗೇ ಬಾನೋಳಿದ್ಧ ಪೊಚ್ಚಂ, ಬಾಂಬೊಚ್ಚಂ ಬಳ್ ಸಾಧುನಿಪು
ಣಾರ್ಥೇನ³⁰ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಆಧಿಕರಣಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಅಪಿ ಸಮಾನಾಭೀಕಾ
ರಾತ್ ಬಾಹುಲಕಃ ಸಪ್ತಮಿಸಮಾಸಃ. ಇದ್ಧ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಿರ್ಧಕ್ಕ ಸಮಾನಾಂತರ್ಭೂತ
ತ್ವಾತ್ ಪ್ರಧಗಗ್ರಹಣಂ ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನಾಮಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ. ದಧ್ಯೋದನಾದೌ ನಿಶ್ಚಿ
ತಾದಿವತ ಅಧವಾ ಬಾಸ ಪೊಚ್ಚಂ, ಬಾಂಬೊಚ್ಚ ಮಿತಿ ಸಮ್ಯಗ್ಧೇ ಪಷ್ಠೀಸಮಸೋ
ವಾ. ತದನ್ತೋ ವಾ ವರ್ಗೇ 80 ಇತಿ ನಕಾರಸ್ಯ ಅನುಸ್ವಾರಾದೇಶಃ. ಕತಃ 89
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶಃ. ಬಾಂಬೊಚ್ಚಂ, ವೈವೇಕಜ್ಞಾ ಸಾ ತಲೆ
ಯೊಳ್ ಕೆರಸಿ ಯಸ್ಯಾಸಾ ಇತಿ ಬಾಂಬೊಚ್ಚ ದಲೆಯಂ. ಅಟ್ ಸ್ವರಾತ್ 328 ಇತಿ ಅಟ್
ಸಮಾಸಾಂತಃ. ತಥಾ ಬಗ್ಗ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಗ್ಗಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಘ್ರವಾಚೀ. ವ್ಯಾಘ್ರಶಬ್ದ
ಸ್ಯ ಕರವ್ಯಾದಿತ್ವಾತ್ ಬಗ್ಗ ಇತಿ ನಿಪಾತಃ. ತೋವಲಿತಿ ಚರ್ಮವಚನಃ. ಬಗ್ಗದ
ತೊವಲ್, ಬಗ್ಗದೊವಲ್. ಅದ್ 304 ಇತಿ ಪಷ್ಠೀಸಮಾಸಃ ಕತಃ⁸⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ತಕಾರಸ್ಯ ದಕಾರಃ. ಉಡೆಯೊಳಿತಿ ಕಟ್ಟಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಬಗ್ಗದೊವಲುಡೆಯಂ, ಪೂ

ವರ್ತತ' ಅಪಿ ಸಮಾಸಾಂತಃ ವ್ಯಾಘ್ರಚರ್ವಣಧಾರೀ ಇತಿಯಾವತ್ ತಥಾ ಕಿಚ್ಚು ಗಣ್ಣಂ, ಅಗ್ನಿಲೋಚನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ¹ ತ್ರಯೋಮಿ ಭರ್ಗವಾಚಕಾಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಸರೂಪಂ ||312||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಿಥಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಗೃಹ್ಯಂತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಯೇನ ವಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಪ್ರಹರಂತಿ ತತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಂ ತತ್ಪ್ರವ ಪ್ರವರ್ತಮಾನೇನ ಸುಬದ್ಧೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಯುದ್ಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ; ಸ ಸಮಾಸೋ ಬಹುವ್ರಿಹಿಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೆಲ್ಲಮಂ ಹೆಲ್ಲಮನೋ ² ರೊಂದಂ ಪಿಡಿವುದಾವ ಯುದ್ಧದೊಳದು, ಹೆಲ್ಲಹೆಲ್ಲಿ ; ಕೋಲಿಂ ಕೋಲಿಂ ಪೊಯ್ದುದಾವ ಯುದ್ಧದೊಳದು, ಕೋಲಾಕೋಲಿ. ಮಿಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಹೆಲ್ಲಮಂ ಹೆಲ್ಲಮಂ ಪಿಡಿವುದು ಯುದ್ಧದೊಳ್. ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಹೆಲ್ಲಮಂ ಹೆಲ್ಲಮಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಮಾಪ್ಪು ಯುದ್ಧಂ. ಯುದ್ಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯಂ ಕಯ್ಯನೋ ³ ರೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ಮಾಪ್ಪು ಬಿನದಂ. ಸರೂಪಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯಂ ಕಾಲನೋ ⁴ ರೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ಮಾಪ್ಪು ಯುದ್ಧಂ.

[In mutual seizing or beating, the word used to show what was seized or with what the beating took place always forms a compound with the same word repeated when it conveys another meaning of fighting such a compound is a *bahuvrīh*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಿಥಶ್ಚ ಮರ್ಥಾಪರ್ಯ ತಮುಚ್ಚಾರ್ಯ ಅರ್ಥಾಪಯತಿ— ಮಿಥಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಇತಿ. ಅತೋತ್ರ ಮಿಥ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೋಚ್ಚಾರಣಾ. ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ಯತರ ಏವಾಲಂ ನೋಭೌ ಆದೀಯೇತಾಮಿತಿ. ಗ್ರಹಣಶಬ್ದಃ ಕರಣಾಧಾರೇಚಾನಖಿ (ಶಾ 4-4-90) ಇತಿ ಅಧಿಕರಣೇನಡಸ್ತ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಗೃಹ್ಯಂತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ. ಪ್ರಹರಣಶಬ್ದಃ ಕರಣೇನಡಸ್ತ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಯೇನ ಪ್ರಹರಂತಿ ಇತಿ. ಚಕಬ್ಧೋ ಗ್ರಹಣಪ್ರಹರಣಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿಸಮ್ಪನ್ಯೋನ್ನಾಯಕ ಏವ ; ನಾನಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಾರ್ಯಕಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಗೃಹ್ಯಂತಿ ಯೇನ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಪ್ರಹರಂತಿ ಚೇತಿ ತದಭಯೇ ಸಮುಚ್ಚಿತ ಏವ ಸಮಾಸಃ ಸ್ವಾತಃ ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ನೇಷ್ಯತೇ ಚ ತಥಾ. ಯದ್ವೇವಮಿಷ್ಟೇತ ಮಿಥೋಗ್ರಹಣಪ್ರಹರಣ ಇತಿ ಸಮಸ್ತತಯ್ಯವ ನಿರ್ದಿಶೇತ ನ ವ್ಯಸ್ತತಯಾ. ತಥಾ ಚಕಾರೋಃ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಲಾಘವವಪಿ ಆದೃತಂ ಭವೇತ ಅತೋತ್ರ ಗ್ರಹಣಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಹರಣಮಾತ್ರೇ ಚ ಯಥಾಸ್ವಾಧಿತಿ ವ್ಯಾಸಾದರಃ ಚಕಾರ್ಚ್ಛೇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಪ್ರವಯಮಿತ್ಯೇಷ ವಾರಬಂ ಪ್ರಯುಕ್ತ್ವಾನಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಕೃತೋಭಿವ್ರಾಯಃ

¹ ತ್ರಯೋವ್ಯಮಿ. ² ನೊರೊಂದಂ.

ಸರೂಪಮಿತ್ಯೇತದರ್ಥಾಪಯತಿ— ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಂ ಇತಿ. ಸಮಾನಂ ರೂಪಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಸರೂಪಂ ಸಮಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಭಾವಃ. ರೂಪಂ ಚ ಅತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶ್ರುತಿಗೋಚರತ್ವಮೇವ ನಾನ್ಯತ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಸ್ವಾಭಾವ್ಯತ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಮಾನ ಮಿತ್ಯೇವ ಗೃಹ್ಯತಾಂ, ಕಿಂ ಸರೂಪಗ್ರಹಣೇನ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸರೂಪಯೋರಿವ ವಿರೂಪಯೋರಪಿ ಸಮಾನಪ್ರಸಕ್ತೌತ. ಅಸ್ತಿ ಚ ತತ್ರಾಪಿ ಅರ್ಥತಃ ಸಮಾನಭಾವ ಇತಿ ನ ಚ ಶಬ್ದತ ಏವ ಸಾಮ್ಯಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ನಾರ್ಥತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕಿಂನಿ ಬನ್ಧನೋಯಂ ಸರೂಪಪ್ರದ್ವೇಷಃ? ಸಮಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಾಪಿ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಂ. ತತೋ ವರಂ ಸರೂಪಮಿತ್ಯೇವ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಅನ್ವಾರ್ಥಇತಿ ಅನರ್ಗಲಮನುವರ್ತಮಾನಂ ಸಂಕ್ಷೋಭ್ಯ ನಿರಯಮಯತಿ— ಯುದ್ಧೇ ಇತಿ. ಯದಾ ಅನ್ಯಸದಾರ್ಥೋ ಯುದ್ಧಮೇವ ಭವತಿ, ತದ್ಭವ ಸಮಾನೋ ನಾನ್ಯದೇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ಹೆಲ್ಲಮಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಹೆಲ್ಲಶಬ್ದಃ ರುರೀರಾರ್ಥಃ ಪುರ ಶ್ವೂಡಾರ್ಥೋ ವಾ. ಅತ್ರ ಅಧಿಕರಣಸಾಧನಗ್ರಹಣಶಬ್ದೋಪಾದಾನಾತ್ ಯದ್ಭವಿ ಹೆಲ್ಲದೋ ಹೆಲ್ಲದೋ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕೇಶೇಷು ಕೇಶೇಷು ಗೃಹೀತ್ಯೇತಿ; ತಥಾಪಿ ಪಿಡಿದು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತ್ಕರ್ತೃ ನಾಸ್ತೈವೇತಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಂತತಯ್ಯವ ವ್ಯವಹರಂತಿ ವೃದ್ಧಾ ಇತಿ ತಥಾ ಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಬುರೂಂದಂ ಇತಿ ಅನೋನಸ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಾ ಇತಿ ಆಕ್ಷಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ³³¹ ಇತಿ ಇಃ ಸಮಾನಾಂತಃ. ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಆಗಾಗಮಶ್ಚ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ವಾರಾರ್ಥೇ ಸಂಕ್ಷೋಭ್ಯೇ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಸಂಖ್ಯಾ || 313 ||

ವೈತ್ತಿ || ವಾರ್ಥೋ ವಿಕ್ಲ್ಪಃ ಸಂಖ್ಯಯೋ ವಾ. ವಾರ್ಥೋ ವಾರಾರ್ಥೇ ಚ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿ ಸುಬಂತಂ ಸಂಕ್ಷೋಭ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನೇನ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿನಾ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎರಡು ಮೇಣ್ ಮೂಟು ಮೇಣ್, ಎರಱ್ಱುಟು ; ನಾ ಲ್ಕು ಮೇಣ್ ಅಯ್ದು ಮೇಣ್, ನಾಲ್ಕಯ್ದು ; ಎರಡೋ ಮೂಟೋ, ಎರ ಱ್ಱುಟು ; ನಾಲ್ಕೋ ಅಯ್ದೋ, ನಾಲ್ಕಯ್ದು ; ಎರಟ್ಟಾರಿ ಅಯ್ದು, ಈ ರೈದು ; ಎರಟ್ಟಾರಿ ಪತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತು. ವಾ ವಾರಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ? ಎರ ಡುಂ ಮೂಟುಂ, ಎರಡೆ ಮೂಟು. ಸಂಖ್ಯೇಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪಾವ್ವೊರ ನೂಟೋ ಅಯ್ದತ್ತೋ. ಸಂಖ್ಯೇಯೇತಿ ಕಿಂ? ಆನೆ ಎರಡೋ ಕಲ್ಲೋ. ಸಂಖ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಕುದುರೆಯೋ ಪತ್ತಾನೆಯೋ.

A numeral always forms a compound with a following numeral when they express in relation to the same inflected word (the alternative) this or that, or so many times.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಚ ವಾರ್ಹಾ ವಾನಾರೌ ಶಬ್ದವಿಶೇಷೌ. ತಯೋರರ್ಥೋ ವಾ
ವಾರಾರ್ಥ ಇತ್ಯೇತ್ರ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯೈ ಶ್ರೂಯಮಾಣೋರ್ಧ್ವಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಮ್ಬ
ದ್ಯತ ಇತಿ ವಾರ್ಹೋ ವಾರಾರ್ಥಶ್ಚೇತಿ ಫಲಿತಃ. ತತ್ರ ವಾರ್ಧಃ ಕ ಇತ್ಯತ ಆಹ—
ವಾರ್ಹೋ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸಂಶಯೋ ವಾ ಇತಿ

ನನು ವಿಕಲ್ಪಸಂಶಯಯೋಃ ಕೋ ಭೇದಃ ? ಉಭಯೋರುಭಯಕೋಟಿಕತ್ವಾತ್.
ತಥಾ ಹಿ—ಭೋಜನಾಯ ಕ್ಷೀರಂ ವಾ ದಧಿ ವಾ ಅನೀಯತಾಮಿತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ. ನಾಹಂ
ಜಾನೇ ಕ್ಷೀರಂ ವಾ ದಧಿ ವೇತಿ ಸಂಶಯಃ. ನಾತ್ರ ಅನಯೋಃ ವಿಶೇಷ ಉಪಲಭ್ಯತ
ಇತಿ ಚೇನ್ನ ಉಭಯೋರುಭಯಕೋಟಿಕತ್ವೇನ ವಿಕಲ್ಪೋ ನಿರ್ಣಯರೂಪಃ,
ಸಂಶಯಸ್ತು ಅನಿರ್ಣಯರೂಪ ಇತಿ ಅಸ್ತೈವ ಅನಯೋರ್ಭೇದಃ. ನ ಹಿ ಭೋಜನಾ
ಯ ಕ್ಷೀರಂ ವಾ ದಧಿ ವಾ ಅನೀಯತಾಮಿತಿ ವಿಕಲ್ಪೇ ಪರಿವೇಷ್ಯಾ ಸನ್ನಿಗ್ಧೇ, ಯಥಾ
ಲಾಭಂ ಯಥೇಚ್ಛಂ ವಾ ಅನ್ಯತರತಃ ಅನಯತ್ಯೇವೇತಿ ನೈವ ಸಂಶಯೋ ಕ್ಷೀರದಧ್ಯು
ಭಯಸಾಧಾರಣಧಾವಲ್ಯದರ್ಶನಾತ್. ಕಿಮಿದಂ ಕ್ಷೀರಂ ಉತ ದಧಿ ವೇತಿ ಯಾವದ್ವಿಶೇಷದ
ರ್ಶನಂ ಅನಿರ್ಣಯ ಏವೇತಿ

ವಾರಾರ್ಥಸ್ತು ಲೋಕೇ ಸಕೃತ ಅಸಕೃತ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವೇತಿ ತದರ್ಥಂ
ವೃದ್ಧಗನುಕ್ತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮೇವಾಹ—ವಾರ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯ ಇತ್ಯೇತತ
ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ; ಕಿಂತು ಉತ್ತರಪದಸ್ಯೈವೇತ್ಯಾಹ—ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯೇ
ವರ್ತಮಾನೇನ ಇತಿ.

ಎರಡು ಮೇಣ ಮೂಳು ಮೇಣ. ಮೇಣ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪವಚನಮವ್ಯಯಂ ದ್ವೌ
ವಾ ತ್ರಯೋ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ ಎರಱ್ಱುಳು. ದ್ವಿತ್ರಾ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ. ಎರಡೋ ಮೂ
ಳೋ ಒ ಇತಿ ಸಂಶಯದ್ವ್ಯೇತಿಕೋ ನಿಪಾತಃ ದ್ವೌ ವಾ ತ್ರಯೋ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ
ಎರಱ್ಱುಳು. ದ್ವಿತ್ರಾ ಇತಿ ಸಂಶಯಃ ಎರಡುಬಾರಿ ಪತ್ತು. ಬಾರಿ ಇತಿ ವಾರಾರ್ಥ
ಮವ್ಯಯಂ ದ್ವೌ ವಾರೌ ದಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಇಪ್ಪತ್ತು. ದ್ವಿದಶಾ ಇತಿ ಯಾವತ್
ಅತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಾದೀನಾಂ ಸಮಾಸಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನೇ ಮೇಣಾದೇಃ ಅವಚನಂ
ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನಾಮಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಪಾವ್ವರ ನೂಜೋ ಅಯ್ವ
ತ್ತೋ ಇತ್ಯೇತ್ರ ಪಾವ್ವರ ಇತಿ ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರಯೋಗಾತ್ ನೂಳು ಅಯ್ವತ್ತು
ಇತ್ಯುಭಯಮುಪಿ ಸಜ್ಜ್ವಲವಚನಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಶತಂ
ಪಚ್ಚಾಶದ್ವೇತಿ. ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯವಚನತ್ಯೇ ತು ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಭಾವ್ಯಂ, ಯಥಾ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಶತಂ ಪಚ್ಚಾಶದ್ವಾ ಇತ್ಯಾದೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಾಹಿತ್ಯೇ || 314 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸುಬಂತಂ ಸುಬನ್ತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮ
ಸ್ಯತೇ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ; ಸ ಸಮಾಸೋ ದ್ವಂದ್ವಸಂಜ್ಞೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರನುಂ ಗಿಡುವುಂ, ಮರಗಿಡುಗಳ್ ; ಅಳಿಯುಂ ಗಿಳಿಯುಂ, ಅಳಿಗಿಳಗಳ್ ; ಕರಿಯುಂ ತುರಗಮುಂ, ಕರಿತುರಗಂಗಳ್. ಸಾಹಿತ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮರನುಂ ಗಿಡುವುಂ. ದ್ವಂದ್ವಪ್ರದೇಶಾಃ ಪರವದ್ವಂದ್ವಿ¹¹² ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[An inflected word always forms a compound with a following inflected word when they are taken together this is a dvandva compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೃತ್ತಿಪದ್ಯಸ್ತದರ್ಥಾನಾಂ ಯುಗಪತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನಂ ಸಾಹಿತ್ಯಃ : ಸಹೋಕ್ತಿರಿತಿ ಯಾವಾತ್. ತದತ್ರ ಸಮಸಾರ್ಥ ಇತ್ಯತೋ ನಿತ್ಯ ಏವಾಯಂ ಸಮಾಸಃ. ವಾಕ್ಯೇ ತು ಸಾಹಿತ್ಯಂ ನಾವಗವ್ಯತ ಏವ. ತಥಾಹಿ—ಧವೃಷ್ಟ ಬದರಶ್ಚ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಶಬ್ದಭ್ಯಾಂ ದ್ವಯೋರರ್ಥಯೋಃ ದ್ವೇ ಜ್ಞಾನೇ ಕ್ರಮೇಣ ಜಾಯೇತೇ ನೈವ ಸಮಾಸಃ ; ಧವಬದರಾವಿತ್ಯಾದೌ ಯುಗಪದವ ಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್.

ನನು ಅತ್ರಾಪಿ ಕಥಂವೇತತ್ ? ಏಕತ್ರ ಏಕದಾ ಅನೇಕಸಂವಿದಾಮನುತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ ಜೇತ—ನಾತ್ರ ಅನೇಕಾ ಸಂವಿದಪ್ಯತೇ. ಕಿಂತು ಅನೇಕಗೋಚರಾ ಸ್ವಯಮೇಕೈವೇತಿ. ಕಿಂಚ ಅತ್ರ ಅರ್ಥೋಽಪಿ ನ ಸರ್ವಥಾ ಅನೇಕಃ ಇತರೇತರಸಂಕ್ಷಾತ್ರಸ್ಯ ಕಥಂಚಿ ದೇಕಾರ್ಥಭಾವಪರಿಣತ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಸಜ್ಯತಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾರ್ಥಾನಾತ್ ಸಮಾಸ ಏವ ನ ಭವೇತ್ ; ಸಮರ್ಥಾಃ ಪದವಿಧಿಃ ೩೩ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್. ಆತ ಏವ ಚಾರ್ಥೇ ದ್ವಂದ್ವಿ (ಪಾ. ೨-೨-೨೯) ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ಸಮಂಜ್ಜಯನ್ವಾಚ ಯೇತರೇತರಸಮಾಹಾರಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಚತುರ್ಣಾಂ ಬಾರ್ಥತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ಅದೃದ್ವಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾರ್ಥಾನಾತ್ ಅನ್ವಯದ್ವಯ ಏವ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಸಿರೂಪಣಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಮಾನಾಮೇಕಃ || 315 ||

ವೈತ್ತಿಕ || ರೂಪತೋರ್ಥತೋ ವಾ ಸಮಾನಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮೇಕ ಏವ ಶಬ್ದೋವಶಿಷ್ಯತೇ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಷಮುಂ ಅಕ್ಷಮುಂ, ಅಕ್ಷಂಗಳ್ ; ಪಾದಮುಂ ಪಾದಮುಂ, ಪಾದಂಗಳ್ ; ಮಂಷಮುಂ ಮಂಷಮುಂ, ಮಂಷಂಗಳ್ ; ಮಡಮುಂ ಮಡಮುಂ, ಮಡಂಗಳ್ ; ಜಾಣನುಂ ಚದುರನುಂ, ಜಾಣ್ ಚದುರರ್ ಮೇಣ ; ಬಿಳಿದುಂ ವಿಶದಮುಂ, ಬಿಳಿಯವು ವಿಶದಂಗಳ್ ಮೇಣ. ಸಮಾನಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಮರಗಿಡುಗಳ್, ಪ್ರಲ್ಬೊದಕುಗಳ್.

[When words alike in form or in meaning are taken together only one is expressed.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಸಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಸರ್ವಾದತ್ವಾತ್ ಅಮಿ ಸಮೇಷಾಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಕಥಂ ಸಮಾನಾಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ನ ಶಬ್ದನೀಯಂ ಸಮಂ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ತತ್ರ ಪಾತೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ. ನಾತ್ರೈಷ ಸರ್ವಾರ್ಥಃ, ಕಿಂತು ಸಮಾನಾರ್ಥ ಏವೇತಿ.

ಸಾಮ್ಯಂ ಚ ದ್ವೇಧಾ ರೂಪತೋರ್ಧತ್ವೇತಿ. ತಥಾಹಿ—ಕೇಚನ ಶಬ್ದ ಭಿನ್ನಾ
ರ್ಥಾ ಅಪಿ ರೂಪತಃ ಸಮಾನಾಃ. ಯಥಾ ಅಕ್ಷಾಃ ಪಾದಾ ಇತ್ಯಾದಯೋ ನಾನಾರ್ಥಕಾಃ.
ಕೇಚನ ಭಿನ್ನ ರೂಪಾ ಅಪಿ ಅರ್ಥತಃ ಸಮಾನಾಃ. ಯಥಾ ಅಮರಾಃ ನಿರ್ಜರಾ ಇತ್ಯಾ
ದಯಃ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾಃ; ಏಕಾರ್ಥವಾಚಕನಾನಾಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದ
ತ್ವಾತ್. ಯದ್ಯಪಿ ಉಭಯತ್ವ ಸಮಾನಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಂತಿ, ಯಥಾ ವೃಕ್ಷೃಷ್ಯ ವೃಕ್ಷೃಷ್ಯ
ವೃಕ್ಷೃಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಯಃ, ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಅನ್ಯತರಪ್ರಯುಕ್ತಮೇವ ಸಾದೃಶ್ಯಮೇ
ಕಶೇಷನಿಬಂಧನಂ ನೋಭಯಪ್ರಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ ನಿಯಮ ಇತಿ ತದಾದಿಸ್ಯ ದ್ವಿವಿಧಮೇವ
ಸಾದೃಶ್ಯಮಾಹ—ರೂಪತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅಯಮನಾರಮಣೀಯಃ ಸಮಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಹವಚನೇ ಅನೇ
ಕತ್ವೇತಿ ಏಕ ಏವ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತ ನಾನ್ಯೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇರೇ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥೋ
ಹಿ ಅಯಮಾರಮಣ್ಯಃ. ನ ಹಿ ಅತ್ರಾರ್ಥೇಯಮಾರಬ್ಧವ್ಯಃ ತಥಾಹಿ—ರೂಪತೋರ್ಧತ್ವ
ತೋ ವಾ ಸಮಾನಾಃ ಪಾದಮಾಪಾದಯೋ ವಕ್ರಕುಟಲಾದಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವಯಮೇ
ಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವದನೇಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟೇಪ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ವರ್ತಂತೇ ನ ವಾ^೧ ಯದಿ
ವರ್ತೇರೇ ತದಾ ಏಕತ್ವ ಇವ ಅನೇಕತ್ವೇತಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಮವಾತ್
ನಾಪೂರ್ವೋ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ. ಯದಿ ಚ ನ ಪ್ರವರ್ತೇರೇ ತರ್ಹಿ ನಿತರಾಮಕರ್ತ
ವ್ಯ ಏವ ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಕ್ವಚಿದರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಯಮಪ್ರಸಿದ್ಧ
ಮಪ್ರವರ್ತಿತಪೂರ್ವಂ ಕಂಚನ ಶಬ್ದ ಮಪೂರ್ವತಯಾ ಪ್ರವರ್ತಯಿತುಮಿಷ್ಟೇ. ಕಿಂತು
ಸ್ವಶಕ್ತೇರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರವರ್ತಿತಮರ್ಹಮೇವ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ; ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಶಬ್ದಾ
ನಾಮನ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಮಿತಿ ವಿಪರೀತವರ್ತನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್.
ನ ಹಿ ಮಹಾಂತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಕೃತಃ ಪರಾನುಜಿಘ್ರಕ್ಷಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುರ್ವಾಣಾಃ ಕೂಪ
ಕ್ರೀಡನಾಭವತ್ ವಿನೋದಾರ್ಥಂ ಪರಾನಿಯಂತಂ ಮಹಾಂತಂ ಕ್ಲೇಶಮನುಭಾವಯಂತಿ;
ಅಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವ ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಅತಃ ಉಭಯಥಾಪಿ ಏಕಶೇಷೇ ನಾತಿಶೇಷ ಇತಿಚೇತ್—
ಉಚ್ಯತೇ. ಯಥಾ ಇಮೇ ತದೇಕಸ್ಯನ್ನರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ತಥೈವ ಅನೇಕಾರ್ಥೇತಿ ಪ್ರಸಿ
ದ್ಧಾ ಏವ. ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ನಾಪ್ರವರ್ತ್ಯಪ್ರವರ್ತಕಂ ಯತ್ಕರಣಾತ್ ತತ್ಕಾರಣಾಮಪ್ರೇಕ್ಷಾ
ವತ್ತಾ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಏವಮಪಿ ಯಥಾ ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾನಾಂ
ಭಿನ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ವಿರೂಪಾಣಾಂ ಧವಖದಿರಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ದ್ವನ್ಮೋ
ಭವತಿ ತಥೈವ ಸರೂಪಾಣಾಂ ಸಮಾನಾರ್ಥಾನಾಂ ಚ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ಧವಖದಿರಾಗಳ ಇತಿ
ವತ್ ಪಾದಪಾದಂಗಳ್, ವಕ್ರಕುಟಲಂಗಳ್ ಇತಿ ಚ ಶಬ್ದಾನ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ರವಣಂ ಮಾಭೂ
ತ್ ಕಿಂತು ಏಕ ಏವ ಶಿಷ್ಟೇತ ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ದ್ವನ್ಮೋ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ದ್ವ
ನ್ದ್ವಪವಾದಾರ್ಥಮಯಮಾರಬ್ಧ ಇತ್ಯಾಹ—ದ್ವನ್ದ್ವಪವಾದೋಯಂ ಇತಿ.
ಏತಾದೃಶಸಲೇ ಏಕಶೇಷ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯೋ ನ ದ್ವನ್ದ್ವ ಇತಿ ಯಾವತ್

ನನು ಏವಂ ಏಕಶೇಷಕರಣೇ ಇತರಪದಾನಾಮರ್ಥಾಃ ಕಥಮವಬುಧೈರೇ ? ನ
ಚ ಏಕಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅನ್ಯತರೇಣೈವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಇತರೇಷಾಮಪ್ರಯೋಗ
ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ತಥಾಪಿ ಭಿನ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿನೇತರಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತತ್ಪ್ರ
ತೀತೇರಶಕ್ಯನಿರೂಪಣಾತ್ ಏಕಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ನಾನ್ಯತರೇಣಾಲಂ; ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದ

ನಿವೇಶ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಯಾವದ್ವ್ಯಚ್ಛಂ ವಾಚಕಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಯಥಾ ದಧಿ ಮಧು ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಭಕ್ತಿಲೋಕೇಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಕೃತಾ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ ತದರ್ಥಬೋಧಿನೀ. ತದ್ವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಇತರಾಭಾವಸಹಕೃತಮವಶಿಷ್ಟಂ ಪದವೇವ ತದ್ಬೋಧಕಮಿತಿ ತದವಬೋಧೋಪಪತ್ತೇಃ. ನ ಚ ಏವಂ ಏಕಪದಾದನ್ಯಪದಾರ್ಥಾ ವಬೋಧನೇ ಸರ್ವತ್ರಾತಿಸ್ತುಃ ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಅನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ವಿಧಿಸ್ತರ್ವಕಮದರ್ಶನಂ ತತ್ಪ್ರವ ಏವಾ ರೀತಿನಾಗನ್ಯತ್ರೇತಿ ಸಕಲಶಬ್ದಕಸ ವ್ಪದಾಯೋಪದೇಶ ಇತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಏಕೇವೇ ಪಟ್ಟಕ್ಷೇಮಾಲಕ್ಷಯಂತಿ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ತಥಾಹಿ—ಸಮಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕ್ರಿಯವಾಣೋಯಮೇಕೇವೇಃ ಕೃತದ್ವಂದ್ವಿನಾಂ ಅಕೃತದ್ವಂದ್ವಿನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ ಪಕ್ಷೌ ಅಕೃತದ್ವಂದ್ವಿನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಅಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಸಮುದಾಯಾದಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತದ್ವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಪ್ರಾಪ್ತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಾನಾವರ್ತನಾನಾನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಮಿತಿ ಏವಂ ಪಟ್ಟಪಕ್ಷಾಃ ಸಮನ್ವೀತಿ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಂ ಅನೇಕಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತಚಿಂತಾಸನ್ನತ್ಯಾ ಬಹುವ ಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ಗ್ರನ್ಥಗೌರವಭಯಾತ್ ನೇಹ ತನ್ಯತೇ ಸಂಕ್ಷೇಪರೂಪಯೋ ಹಿ ಅತ್ರಾಧಿಕಾರಿಣಃ ವಿಸ್ತರರೂಪೀನಾಂತು ತತ್ಸರ್ವಂ ಪೂರ್ವಣಾನ್ತ್ರ ಏವ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ.

ಅತ್ರ ಸಮಾನಾಮಿತಿ ಬಹುತ್ವನಿರ್ದೇಶಾದಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ—ನ ದ್ವಯೇರೇವ ದ್ವಂದ್ವಿ ಇತಿ ಸಿಯಮುಃ, ಕಿಂತು ಬಹುನಾಮವ್ಯಸ್ಥಿತಿ ತೇನ ಮರಗಿಡಪುಲೈದಿಹು ಗಳ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಿ ಸಿ¹ಧೃತಿತಿ. ಯತ್ರ ತು ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥಯೋಃ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭಾವಃ ಸ ಏವ ದ್ವಿಪದಸಮಾಸಃ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನೋ ವಾ. ತತ್ಪ್ರವ ತತ್ಸಮ್ಭವಾತ್. ನಾತ್ರ ತಥಾ ; ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್. ಅತ ಏವ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಬಹುವ್ರೀಹಾವಪಿ ನೈವಂ ಸಿಯಮುಃ, ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಸರ್ಜನತ್ವಾತ್. ಬಹುಪದಬಹುವ್ರೀಹೇರಪಿ ಅಭೇದಕಾರಾದಿತಿ

ಸರೂಪೈಕಶೇಷಮುದಾಹರಣಿ ತತ್ಸಮಮುದಾಹರಣಿ—ಅಕ್ಷಮುಂ ಅಕ್ಷಮುಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅತ್ರ ಏಕೋ ವಿಭೇದಕಃ, ಅಪರಃ ಶಕಟಾಣ್ಣಂ ದೇವನಾಣ್ಣಂ ವಾ. ತಥಾ ಪಾದಮುಂ ಪಾದಮುಂ ಇತಿ. ಏಕಸ್ತುರ್ಯಾಂಶಃ, ಅಪರಃ ಶಿರಾಣ್ಣಿರಣೋ ವಾ ಮಾಷಮುಂ ಮಾಷಮುಂ ಇತಿ. ಏಕೋ ಧಾನ್ಯವಿಶೇಷಃ, ಅಪರಃ ಪರಿಮಾಣವಿಶೇಷೋ ರೋಗವಿಶೇಷೋ ವಾ ತಥಾ ಸರೂಪಂ ದೇಶ್ಯಮುದಾಹರಣಿ—ಮಡಮುಂ ಮಡಮುಂ ಇತಿ. ಏಕಂ ರಥಚಕ್ರಕೀಲಕಂ, ಅಪರಂ ಗುಲ್ಫಂ ಮಠವಚನಸ್ತು ತದ್ಭವಃ. ವಿರೂಪೈಕಶೇಷಮುದಾಹರಣಿ—ವಕ್ರಮುಂ ಕುಟಿಲಮುಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಾದಿಃ || 316 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅದ್ವಾದಿನಾ ಅನ್ಯೇನ ವಾ ಸಹವಚನೇ ಅದ್ವಾದಿರೇಕ ಏವ ಶಿಷ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುದುರೆಯುಂ ಆತನುಂ, ಅವರ್ ; ಅದುಂ ಕುದುರೆಯುಂ, ಅವು ; ಲತೆಯುಂ ಈಕೆಯುಂ, ಇವರ್ , ಪೂವುಂ ಉದುಂ, ಉವು. ಅದ್ವಾದಿಷ್ಟೇವ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಸಹವಚನೇ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷಃ. ಆತನುಂ ಈತನುಂ, ಇವರ್ ; ಈತನುಂ ಊತನುಂ, ಉವರ್ ; ಆಕೆಯುಂ ಈಕೆಯುಂ, ಇವರ್.

[Words of the *adu* class (for which see below) being taken together with one of the same class or any other word, only one is expressed. In the former case the last is retained.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹವಚನಂ ರಬ್ದಿಸ್ತರಸಾಧ್ಯಂ, ಏಕಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್ ತಚ್ಚ ಅದ್ವಾದೇಃ ಸ್ವೇನ ಪರೇಣ ವಾ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ದ್ವಾವೇವ ಪ್ರಕಾರೌ, ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾ ಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಹ—ಅದ್ವಾದಿನಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಅದ್ವಾದಿನೈವ ಸಹವಚನೇ ನಾಸ್ಯಯಮೇನ ಅದ್ವಾದೇಃ ಸಶೇಷಃ, ಕಿಂತು ಅದು, ಇದು, ಉದು, ಅವುದು, ಎಲ್ಲಿ, ವೆಹಿತು ಇತಿ ಗಣಪಾತಾನುಪೂರ್ವ್ಯಾಂ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾದಿತ್ಯಾಹ—ಅದ್ವಾದಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತನಿನಿನ್ || 317 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತನಾದಿಃ ತನಾದಿನಾ ಅನ್ಯೇನ ವಾ ಸಹವಚನೇ ಏಕ ಏವ ಶಿಷ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನದತ್ತನುಮಾನುಂ, ಆಂ ; ಯಜ್ಞದತ್ತನುಂ ನೀನುಂ, ನೀಂ ; ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರನುಂ ತಾನುಂ, ತಾಂ. ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷಃ. ತಾನುಂ ನೀನುಂ, ನೀಂ ; ನೀನುಂ ಆನುಂ, ಆಂ.

[*Tan, nun, en* being taken together with one of them or another word, only one is expressed. In the former case the last is retained.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಗಣಪಾಠಃ, ಕಿಂತು ಸಾತ್ವೋ ಸಿದ್ಧೇಶ ಏವ. ಅನನ್ತರತು ಲ್ಲಕಕ್ಷ ಏವ ನ ವಿಶೇಷಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪಃ || 318 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪಾಂ ಸಹವಚನೇ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪಃ ಏಕ ಏವ ಶಿಷ್ಯತೇ. ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಕೆಯುಂ ಆತನುಂ, ಅವರ್ ; ಆತನುಂ ಅದುವುಂ,
ಅವು ; ಅದುವುಂ ಆಕೆಯುಂ, ಅವರ್.

[When masculine, feminine and neuter are taken together only one is
expressed, namely the last]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಅನನ್ತರಯೋಗವತ್ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧಿಃ, ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಬ್ಧ
ನಾಮೇವ ಉಪಾದಾನಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ಕಿಂತು ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಸ್ಯ 102 ಇತ್ಯಾದಿ
ಹ್ನು ನುಶಾಸನನಿರೂಪಿತಲಿಂಗಸಿದ್ಧಿಶ ಏವ. ಅತ ಏವ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವತ್ ಸ್ವೀನ ಪರೇ
ಣ ವಾ ಇತಿ ನ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ಪರಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ಯದ್ಭೂಮಿ ಮಿಶ್ರಸಂಜ್ಞೀ
ರ್ಣಾದಿಲಿಂಗಮಾದಾಯ ಪಕ್ಷಃ ಸ್ವರೂಪ ಸಮ್ಭವ್ಯತೇ, ತಥಾಪಿ ತತ್ರಾಪಿ ಉಕ್ತಾನ್ಯತಮ
ಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ನಿರ್ದೇಶೋ ನೋಭಯಸ್ಯ ; ಯುಗಪದಭಯನಿರ್ದೇಶಾಭಾವಾತ್.
ಅತಃ ಸ್ವೀನೈವ ಸಹವಚನಮಿತ್ಯಾಹ—ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಸಪಾಂ ಸಹವಚನೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಂದೆಸತ್ತಯಾ ವಾ || 319 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಾಯೆಶಬ್ದೇನ ಸಹವಚನೇ ತಂದೆಶಬ್ದ ಏಕೋ ವಾ ಅವ
ಶ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂದೆಯುಂ ತಾಯುಂ, ತಂದೆಗಳ್ ; ತಂದೆತಾಯ್ಗಳ್.

[The words *tande* and *tāy* being taken together, optionally only one is retained]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಶಬ್ದಪರ ಏವಾಯಂ ನಿರ್ದೇಶೋ ನಾರ್ಥಪರಃ. ಯದಿ ಅರ್ಥೋ
ಭಿಪ್ರೇತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಿತ್ರಾರ್ಥೋ ಮಾತ್ರಾರ್ಥೇನ ವತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇವ ನಿರ್ದಿಶೇತ್ ನೈವಮಿತಿ.
ನಚ ಅಯಮೇವ ನಿರ್ದೇಶೋರ್ಥಪರೋಸ್ತು ಸೂತ್ರಗತೇವೈವೇತ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ
ತಂದೆಶಬ್ದಾದನ್ಯತ್ರ ತದ್ವಾಚಿನಿ ಏಕಶೇಷಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ಅಮೃಂದಿರ, ಪಿತರ
ಇತ್ಯಾದೌ ಪೂಜಾಯಾಮೇವ ಅನೇಕತ್ವಂ ನೈಕಶೇಷೇ. ಅತೋತ್ರ ಉಚ್ಚಾರಿತಸ್ವರೂ
ಪಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾನ್ತರಸ್ಯ. ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ'ಪಿ ಪಿತಾ ಮಾತ್ರಾ ವಾ
(ಶಾ. 2-1-85) ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಪರ್ಯಾಯಸ್ಯೇತಿ ರಾಧಾಂತ
ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ತಾಯೆಶಬ್ದೇನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏತದರ್ಥಮೇವ ಉಭಯತ್ರ ಶಬ್ದ
ಶಬ್ದೋಪಾದಾನಂ. ಪಕ್ಷದ್ವಯಾರ್ಥಂ ವಾಗ್ರಹಣಂ.

ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್

ಕಂ || ನೀತಿಯನಖಿದಮ್ತಂದಿರ |

ಮಾತಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಿಜೋಚಿತವ್ರತಗತಿಯಿಂ ||

ಜಾತಿಕುಲಾನ್ನತ್ಯಮನಭಿ |

ಜಾತರ ಮುಖ್ಯಂತೆ ಮೂರ್ಖರೇಂ ಮಾಡುಗುಮೇ ||

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಅರ್ಥಪರ ಏವಾಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಅಮೃಂದಿರ ಇತ್ಯತ್ರ
ಮಾತಾಪಿತೃರಿತ್ಯೇವ ಅರ್ಥಾದಿತ್ಯಾಹ.

ತಿಜಿತಿ ಕಿಂ? ಕುಣಿವುದಂ ಕುದುರೆಯಂ ನೋಡಿದಂ. ತದ್ವಾಚಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತಂ ಬಂದಂ.

[With the name of a class the verb is optionally plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚ ಬ್ಧಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಂ ಜಾತಿಂ ಪರಾವೃಶತಿ. ತಾಂ ಜಾತಿಂ ವಕ್ತೃತ್ಯೇವಂಶೀಲಂ ತದ್ವಾಚಿ ಇತಿ ತಿಜಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಅಥ ವಾ ತಾಂ ವಕ್ತೃತಿ ತದ್ವಾಕ್ ತಸ್ಮಿನ್ ತದ್ವಾಚಿ ಇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ. ಜಾತಿವಚನವಿಷಯೇ ವರ್ತಮಾನಮಿತಿ ತಿಜಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವೈಧಿಕರಣಂ ವಿಶೇಷಣಂ

ನನು ತಿಜಃ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತ್ವಮೇವ ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ಜಾತಿವಾಚಿತಾ. ಆಖ್ಯಾತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ತಸ್ಮಿ ಯಮಭಿಧೃಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಇತಿಚೇತ್—ನೇಹ ತಿಜೋ ಜಾತಿವಾಚಿತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಯೇನ ವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತಾ ಭಜ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಯತ್ರ ಸುಖವ್ರತಪದೇನ ಅವಿವಕ್ಷಿತಭೇದಾ ಜಾತಿ ರುಚ್ಯತೇ ತತ್ರ ತತ್ತ್ವಿಯಾನಾಚಕಂ ಯತ್ತಿಬ್ರವಂತಂ ಪದಂ ತಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಶ್ರಿಯಾ ವದೇಕತ್ವಮಭಿದಧತೋಽಪಿ ಅನೇಕವದ್ಭಾಷೋತಿದಿಶ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎನ್ || 323 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎನ್ ಶಬ್ದ ಏಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಅನೇಕವದ್ಭಾಷಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಂ ಮಾಡಿದೆಂ, ಆಂ ಮಾಡಿದೆವು; ಎನ್ನ ಮನೆ, ಎಮ್ಮ ಮನೆ; ಎನ್ನ ಕುಲಂ, ಎಮ್ಮ ಕುಲಂ. ವೈವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಯತ್ರ ಸಂಕ್ಷಣಶಬ್ದೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ತತ್ರ ನ ಭವತಿ. ಆಂ ದೇವದತ್ತಂ ಬಂದೆಂ.

[En though singular becomes optionally plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂಜಾದಿವಿಷಯೇನೇಕವದ್ಭಾಷೋನಂತರಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ನ ತತ್ರ ಶಬ್ದನಿಯಮಃ. ಎನಸ್ತು ನ ವಿಷಯನಿಯಮಃ ಕಿಂತು ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏಕಾರ್ಥವರ್ತಿನೋಽಪಿ ಅನೇಕವದ್ಭಾಷೋ ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ಯತ್ರ ಸಂಕ್ಷಣಶಬ್ದೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ನ ತತ್ರ ಅತಿದೇಹಃ. ತದರ್ಥಂ ನ ವಿಶೇಷತೋ ಯತನೀಯಂ. ಯೋತ್ರ ಅನುವೃತ್ತೋ ವಾಶಬ್ದಃ ತಸ್ಯೈವ ವೈವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯಾಹ—ವೈವಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೂಜೋಪಹಾಸೇ || 324 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೂಜಾಯಾಂ ಉಪಹಾಸೇ ಚ ವಿಷಯೇ ಏಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಅನೇಕವದ್ಭಾಷಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಜಾಯಾಂ—ಎಮ್ಮ ತಂದೆ, ಎಮ್ಮ ತಂದೆಗಳ್; ಎಮ್ಮ ಗುರು, ಎಮ್ಮ ಗುರುಗಳ್. ಉಪಹಾಸೇ—

ಕಂ || ಬಡವಾದಿರರಸ ಕಾಲೋಳ್ |

ನಡೆದಪಿರೊಡನಾರುಮಿಲ್ಲ ಕಡಲೆಗಳೇ ನಿ ||

ಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಪಡುವ ದೇಗುಲ |

ದೇಡೆಯಾವುದು ಕುಡದ ನಿಮಗಮಿಯೆಡರಾಯ್ತೀ ||

[In honour or in ridicule the singular optionally becomes plural]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾತಾಪಿತೃಚಾರ್ಯಾದಿಷು ಪೂಜ್ಯೇಷು ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ವಿನಯವಿಶೇಷಃ ಪೂಜಾ. ಪ್ರಸಿದ್ಧದೋಷೇಷು ವ್ಯಾಜೋಕ್ತೃ ದೋಷಪ್ರಕಟನ ಮುಪಹಾಸಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ || 325 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ ವಿಧೇಯಂ. ತದ್ವಾಚಕಂ ಏಕಾರ್ಥಮಪಿ ಅನೇಕವದ್ವ್ಯಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಐಶ್ವರ್ಯಮೆಲ್ಲಮಧುವಂ, ಅಧ್ರುವಂಗಳ್ ಇತಿ ವಾ. ಬೆರಲೆ ತೋರಿತ್ತು, ತೋರಿದುವು ಇತಿ ವಾ. ನುಡಿ ಸೂರುಳ್, ಸೂರುಳ್ ಇತಿ ವಾ.

[In describing a characteristic the singular may optionally be plural]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿರ್ದೇಶಃ ಕಥನಂ. ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶಃ ಪ್ರತಿವಚನಂ. ತತ್ತ್ವ ಉದ್ದೇಶ್ಯಪೇಕ್ಷಾ, ಕಿಮಪ್ಯುದ್ವಿಧೈವ ಪ್ರತಿವಚನಸಮ್ಮವಾತ್. ತದ್ವಿಷಯಭೂತಂ ಪ್ರತಿ ನಿರ್ದೇಶ್ಯುತಿ ಫಲಿತಮಾಹ-ವಿಧೇಯಂ ಇತಿ. ಉದಾಹೃತೌ ಐಶ್ವರ್ಯಮೆಲ್ಲಮಧುವ ಮಿತಿ ಐಶ್ವರ್ಯಮುದ್ವಿಶ್ಯ ನಶ್ವರತ್ವಂ ವಿಧೇಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಖ್ಯೇಯಮೇಕವತ್ || 326 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದವಿಶೇಷ್ಯಂ ಸಂಖ್ಯೇಯಂ. ತತ್ ಅನೇಕಾರ್ಥ ಮಪಿ ಏಕವದ್ವ್ಯವತಿ ವಾ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಈರೇಲು ಲೋಕಂಗಳ್, ಲೋಕಂ ಇತಿ ವಾ; ಎರಡ ಯುದ್ಧ, ಅಯುದ್ಧಗಳ್ ಇತಿ ವಾ; ಈರಯುದ್ಧವೆನ್ನೆಗಳ್, ಅವೆನ್ನೆ ಇತಿ ವಾ.

[The subject to which a numeral refers may be plural or singular at option]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದಮುಪಾಸಂ ಸಂಖ್ಯೇಯಂ ಸಂಖ್ಯಾವಿಷಯಃ ಸಂಖ್ಯಾಶ್ಚ ಯೋ ವಾ ಸ ಚ ವಸ್ತುಮಾತ್ರಂ ಭವತಿ. ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕಿಮಪಿ ಅಸಂಖ್ಯೇಯ ಮಸ್ತಿತ್ವಾಶ್ಚ ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದ-ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದಾದಿ ವಸ್ತುಗತ್ಯಾ ವಸ್ತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯೇ ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಯತ್ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದೈವಿರ್ಗಮ್ಯತೇ ತದೇವ ಸಂಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರಯೋಗಃ-

ಕಂ || ಕಲ್ಪಂ ಪದಿನಾಱವಟಿಂಗಳ |
 ನಲ್ಪಶ್ರೀಪಟಲಮಿಪ್ಪುವಯ್ಯತ್ತೆರಡಾ ||
 ಕಲ್ಪಜರಿಪ್ಪ ವಿಮಾನವಿ |
 ಕಲ್ಪಂ ಖಖನಗರಸಾಂಕಗತಿಕಂಸಂಖ್ಯಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಕಲ್ಪಂಗಳ ಪದಿನಾಱಾ |
 ಕಲ್ಪಂಗಳೊಳಂದ್ರರಣಿಸೆ ಪನ್ನಿವ್ವರ್ ಸಂ ||
 ಕಲ್ಪಿತಸುಖಾನುಭೋಕ್ತೃಗ |
 ಳ್ವೇತರಮಹಿಮರನಪವತ್ಪರ್ಯುಷ್ಕರ್ || ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಏಕವದ್ವೈದ್ವೈಃ³²⁰ ಇತ್ಯನಂತರಮಿದಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ತಥಾಚ ಏಕ ವದಿತ್ಯನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಪುನರಗ್ರಹಣಾತ್ ಲಾಘವಮಿತಿ. ತಥಾಪಿ ದ್ವೈದ್ವೈಕತ್ವಂ ಸಂಸ್ಕೃತಾ ದಿಸಾಧಾರಣಂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಂ ಇದಂ ತು ಭಾಷಾಮಾತ್ರವಿಷಯಕಮಪಿ ನ ಸರ್ವೈ ಕವಾಕ್ಯವಿಷಯಂ, ಕಿಂತು ಕತಿಸಯವಿಷಯೇವೇತಿ ಕ್ವಾಚಿತ್ಕಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧೈಕತ್ವದವೀಯಸ್ತಯಾ ಕಥನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ || 327 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಅಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಸಕಾರಃ ಅಪ್ಪಾತ್¹⁹⁴ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲರ್ಗಣಂ, ಪೆಹಿನೊಸಲಂ, ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ನಾ ಲೊಡ್ಡಿಳಂ, ನಿಡುಗಾಲಂ. ಬಹುವ್ರೀಹೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಅಲರ್ಗಣ, ಪೆಹಿನೊಸಲ್.

[A bahuvrīhi compound ending in a consonant takes the suffix a (in the feminine and masculine; not in the neuter)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಸಮಾಸನಿರೂಪಣಾನಂತರಂ ಸಮಾಸಾಂತನಿರೂಪಣಮುಚಿತಂ, ತಥಾಪಿ ಸಮಾಸಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ದ್ವೈದ್ವೈಕತ್ವಂ ಪ್ರಸಕ್ತಂ ತತ್ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ಅಸ್ಯ ತಾಱು ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಂ ಪ್ರಸಕ್ತಮಿತಿ ಅತ್ರಾಯಂ ನಿರೂಪ್ಯತೇ. ಪೃಜ್ಜಾ ನಾಂತವಿಷಯಕಮಿದಂ, ಸ್ವರಾಂತಸ್ಥ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಅಯಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂ ಸವಿಷಯಕ ಏವ ನಬ್ಬಿಷಯೇ ಪ್ರಚುರಪ್ರಯೋಗಾದರ್ಶನಾತ್.

ಕಂ || ನೆಲನಖಿದೂಡುವ ಪೊಹಿನೀ |
 ರಲಂಪಿನಿಂ ಪದಕೆ ಪೊಯ್ಯ ಮಹಿನೀರೊಲವಿಂ ||
 ಪಲಗೈಯ್ಗಳ್ ಪೊಲಗಳಿನಲ್ |
 ಮಲೆನಾಡಂ ಪೊಲ್ವ ನಾಡುಗಳ ಪಜವೊಳವೇ ||

ಇತ್ಯಾದೌ ಕೇವಲಸ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಟೆ ಸ್ವರಾತ್ || 328 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾನ್ತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಅಟ್ಟ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಟಕಾರಃ ಅಡ್ಡಾಣಾಚಃ¹⁸⁸ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಲಗದ್ವಯಂ, ನಿಡುವಣೆಯಂ, ¹ನುಣ್ಣೊಡೆಯಳ್, ಬಟ್ಟಮೊಲೆಯಳ್, ನಿಡುಜಡೆಯಳ್, ಪೆಣಿವಣೆಯಳ್. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಕುಸಿಗೊರಲಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಿ.

[A bahuvrīhi compound ending in a vowel takes the suffix a]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವೈಃ ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವತ್ರ ಜೇತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಅನ್ಯಾತ್ರಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರೋಪಮಿತಿ ನ ವಿಶೇಷಃ, ತಥಾಪಿ ಅನುಬಂಧಕೃತಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನೋಪಯೋಗೀತಿ. ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೇ ಕುಸಿಗೊರಲಿ ಇತಿ ಅನನ್ತರೋತ್ತರಯೋಗಾತ್ ಇಃ ಸಮಾನಾಂತಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಚ್ಛಾ ಗಾದಿಭ್ಯಃ || 329 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಚಾಗಾದ್ಯನ್ತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಡುಗಲಸಿ, ಪುಸಿಬಾದಿ, ಬಲ್ಲಜ್ಜಗಿ. ಚಾಗಾದಿಭ್ಯಃ ಇತಿ ಕಿಂ? ನಿಡುವೆನ್ನಂ, ಚೆಂಬೊನ್ನಂ.

ಚಾಗ, ಕೆಲಸ, ಬೇರಾರ, ಉಜ್ಜುಗ, ಬಾದು, ಬತ(?) ಇತಿ ಚಾಗಾದಿ ರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[A bahuvrīhi compound ending in *chāga* or words classed with it (namely, *kelasa*, *bēhāra*, *ujjuga*, *bādu*, *bata*, also *basava*, *nittura*, *gataha*) takes the suffix i]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಾಗಾವೇ ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ ಬಹುವಚನಾಂತನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಪಿ ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ ಇತ್ಯೇತದ್ವೈಷಣವೇವೇತಿ ತತ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣತಯಾ ಆಹ— ಚಾಗಾದ್ಯನ್ತಾತ್ ಇತಿ ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಬಸವ, ನಿಟ್ಟುರ, ಗತಕ ಇತ್ಯಾದಯೋನು ಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಲ್ಲಾಲ್ಲಪ್ || 330 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಲ್ಲತಲ್ದಾನ್ತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಇಲ್ಲತಲ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಃ.

¹ ನುಣ್ಣೊಡೆಯಾ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಲ್ಲಿಲಿ ಬಾಯ್, ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್, ನಾಣಿಲಿ 1 ಕಲ
ಹಡಿ. ಇಲ್ಲಾ ದಿತಿ ಕಿಂ? ಪೆಜಿವೆಣೆಯಳ್.

[A *bahuvrīhi* compound ending in *illa* takes the suffix *i* and drops
the penultimate letter]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪರತಃ ಇಲ್ಲಬದ್ಧಾನ್ತ್ಯಬಹುವ್ರೀಹಃ
ಅನ್ತ್ಯಲೋಪಸ್ಯ ಉಬನಾಮದಾನ್ತಃ³¹ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧಃ ಉಬ್ರಹಣಮನರ್ಥಕಂ
ಸತ್ ಉಪಾನ್ತ್ಯಲೋಪಮದಾಯ ಅರ್ಥವದಿತಿ ವಿಶ್ವೇಯಂ. ಪಲ್, ದನ್ತಾಃ, ಕೂರಿ,
ತೈಜ್ಞೇಯಂ, ನಾಣಿ, ಲಜ್ಜಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಕ್ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ || 331 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ. ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಆಗಾಗಮುಚ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೆಲ್ಲಾಹಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ, ಕೋಲಾಕೋಲಿ, ಡಾಣಾ
ಡಾಣಿ, ಪಾಡಾಪಾಡಿ. ಯುದ್ಧ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಲ್ಲಯ್ಯಂ, ಮೆಲ್ಲಯ್ಯಂ.
ಪೂರ್ವಪದಗ್ರಹಣಂ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಸೂಚ್ಯಾದಿತಿ.

[A *bahuvrīhi* compound composed of war terms takes the suffix *i* in the
final word, the preceding word taking *ā*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಃ ಸಮಾನೋ ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ³² ಇತ್ಯಾ
ದಿಸಾ ಬಹುವ್ರೀಹೀವ ನಾಸ್ಯ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯಾಹ—ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀ
ಹೇಃ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪದ ಇತ್ಯನುಕ್ತೌ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಯೋರವಿರೋಧಾತ್ ಉತ್ತರಪದ
ಸ್ಯೈವ ಸಮಾಸಾನ್ತ ಆಗಾಗಮುಚ್ಚ ಸಮುಚ್ಚಯತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅತಸ್ತದ್ವಚನಮಿತ್ಯಾಹ—
ಪೂರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚಕಬ್ಧಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ ಅನ್ಯಥಾ ಆಗೇವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಸ
ಮಾಸಾನ್ತಃ

ಹೆಲ್ಲಾಹಲ್ಲಿ ಅತ್ರ ಗ್ರಹಣಂ ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಹರಣಂ ಕಲ್ಬಬ್ದಸ್ಯ
ಆಗಾಗಮೇ ಲಕಾರಸ್ಯ ಲಿಷ್ಠಾನ್ತ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಧಂ ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ ನ ಶಬ್ದೈಃ ಬ
ಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ ಅಥವಾ ಕಲ್ಮ ಇತಿ ಉಕಾರಾನ್ತೋ ವಾ ಪಾಪಾಣ
ವಾಚೀ ಶಬ್ದಃ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್

ಕಂ || ಬಲ್ಲರೆ ಬಲ್ಲರೆ ಜೀವನ |

ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗತಿಯನಜ್ಞ ಜನರಂತಹಿವರೆ ||

ಕಲ್ಲಿನೊಳಿಪ್ಪ ಸುವರ್ಣಮ |

ನೆಲ್ಲರಾಮಂತಹಿವರಾಣಿಕಾಪನ ತೆಪದಿಂ || ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅರಸ್ವಾದಿನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ತುರಪದೇ || 332 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಸ್ವಾದಿನಾಂ ಶಬ್ದನಾಂ ದೋಃ ಉಬ್ಬವತಿ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಸಿನ ಮಗಳ್, ಅರಮಗಳ್, ಬಡವು ನಡು, ಬಡ ನಡು; ತೆಹವಿನ ಪೊನ್, ತೆಹವೊನ್ ದುಗ್ರಹಣಮುತ್ಯಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯ ಧ್ವಂ ಉತ್ತರಪದ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅರಸು ಬಂದಂ, ಅರಸಿನ ಮಗಳ್.

ಅರಸು, ನರವು, ಸರವು, ಬರವು, ತೆಹವು, ಬಡವು, ನೋಳವು, ಎತ್ತಿ ರವು ಇತಿ ಅರಸ್ವಾದಿರಾಕ್ಯ ತಿಗಳ್.

[*Arasu* and the words classed with it (namely *naravu*, *neravu*, *baravu*, *teravu*, *baḥavu*, *nolavu*, *eltaravu*) drop then last syllable before a following word in forming a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತ ಉಪರಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೈವ ಕಿಮಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಸ್ಥತನಾತ್ಯಕಂ ವಿಧಿತ್ಯುಃ ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ನಿರ್ದಿಶತಿ-ಉತ್ತರಪದೇ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅರಸ್ವಾದಿನಾಂ ದೋರ್ಲೋಪೇ ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಾಸಮಾನಾಧಿಕರಣಸ್ವರಾದಿವ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿನಾಧಾರಣಾ ಉತ್ತರಪದಮಾತ್ರಮೇವ ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ತದ್ವಿಶೇಷಃ, ಉಪಯೋಜ ತದ್ವಿಶೇಷಕಧನಾತ್. ಅತ ಏವಾತ್ರ ಕ್ವಚಿತ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ಸದಪಿ ನ ತತ್ತ್ವೇನ ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ. ಅಧಿಕೃತೇ ಚ ಇದಂ ಪದಂ ಉತ್ತರತ್ರ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ⁸⁸² ಇತಿ ಯಾವತ್.

ನನು ಅತ್ರಗಳ್ ಅರಸು, ಪೊಸತು, ಪೊಹಿಗು, ಬಳಗು, ಪಟದು, ಎಳದು, ಮವು ಏತ ಏವ ಶಬ್ದಾಃ ಪಠನೀಯಾಃ, ಏಷಾಮೇವ ದುರ್ಲೋಪೋರ್ಧವಾಃ. ಅರಮ ಗಂ, ಪೊಸಅಡಕೆ, ಪೊಹಿಅಡಿ, ಬಳಆಳ್, ಪಟಅಲಗು, ಎಳಅಂಚೆ, ಮಾಮರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ನರವು, ನೆರವು, ಬರವು, ತೆಹವು, ಬಡವು, ನೋಳವು, ಎತ್ತಿ ರವು ಇತ್ಯೇತೇ ತು ನ ಪಾರ್ಶ್ವಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಅಸ್ತೈವ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ, ನರಗಟ್ಟು, ನೆರವಾನಿಸಂ, ಬರವಟ್ಟು, ತೆಹವೊನ್, ಬಡನಡು, ನೋಳ ಗಾಡು, ಎತ್ತಿರದಿಟ್ಟು ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ. ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಶಬ್ದಾ ನ್ತರಮಾದಾಯ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅನ್ಯಥಾಪಿ ನಿರ್ವಹಣಾತ್. ಸನ್ತಿ ಚ ಲೋಕೇ ನಜಿ, ನೆಜಿ, ಬಜಿ, ತೆಜಿ, ಬಡ, ನೋಳ, ಎತ್ತಿರ ಇತ್ಯಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ತದರ್ಥಕಾ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಏವಮುದಾಹೃತಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಾವಪಿ ನರವು, ನೆರವು ಪ್ರಭೃತೀ ನಾಂ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನರವುಗಟ್ಟು, ನೆರವುನಾನಿಸಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯನಿಷ್ಪನ್ನಿಧೇರ ನಿಪಾರಣಾತ್. ನ ಹಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿರೇವ ಲೋಕೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ, ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತೇರಪಿ ಪ್ರಯೋಜನತ್ಯಾತ್. ಅತ ಏಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ದುರ್ಲೋಪೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಅವ್ಯವೇತೇ'ಸ್ಯತ್ರ ಪಠನೀಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥವಾ ನೇವ ಪಾಠಃ.

ಅತ್ರ ಮಾವುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋರ್ಲೋಪೋ ಮಕಾರಾದಾವೇವ. ಮಾಮರಂ, ಮಾ ಮಿಡಿ, ಮಾಮುಗುಳ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನ್ಯತ್ರ ಮಾಂಗಾಯ, ಮಾಂದಳಿ ಇತ್ಯಾದೌ ದೋರ್ಲೋಪಂಶಿನಿ⁴⁸ ಇತ್ಯನೇನ ಬಾಹುಲಕೋ ಮಕಾರಾದೇಶ ಏವ ಅವಗತ್ತವ್ಯಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃದ್ಗಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ || 333 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಏಕಾರ್ಥೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಪೂರ್ವ ಪದಭೂತಾನಾಂ ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ಚ ದೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ವ ರೇಣ ಸಹ ಉಬ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್; ಬತ್ತುವುದು ಪರ್ಯ, ಬತ್ತುಂಬರ್ಯ, ತೂಗುವುದು ತೊಟ್ಟಲ್, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಲ್, ಉಕ್ಕುವುದು ತೊಣಿ, ಉಕ್ಕುಂದೊಣಿ; ಬಟ್ಟತು ಮೊಲೆ, ಬಟ್ಟಮೊಲೆ, ಬಳ್ಳಿತು ಕನ್ನಡಂ, ಬಳ್ಳನ್ನಡಂ; ತೋರಿತು ಮುಡಿ, ತೋರಮುಡಿ ಕೃ ದ್ಗಣೋಕ್ತೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಅರಸುಮಗಂ, ಅರನುಮಗಂ. ಏಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ? ತೋರಿತಹ ಬಿಣ್ಣು, ತೋರಿತುಬಿಣ್ಣು. ಬಳ್ಳಿತು ಹಾರಮಿತ್ಯಾ ದೌ ಬಹುಲವಚನಾತ್ ಸಮಾಸಾಭಾವಃ. ಬಳ್ಳಾರಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ತು ಆರಾದಿಶ ಬ್ದೇನ ಸಮಾಸಾತ್ಸಿದ್ಧಂ.

[When a qualifying word forms a compound with the following word it qualifies, the former, if a gerund or adjective, drops its last syllable and the vowel before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉತ್ತರಪದ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ತಸ್ಯೈವ ಇದಂ ಏಕಾರ್ಥ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಪರತಃ ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ಚ ನ ಕೇವಲಂ ಪೂರ್ವಪತ್ ದೋರೇವ ಲೋಪಃ; ಕಿಂತು ತತ್ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯಾಪಿತ್ಯಾಹ-ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಇತಿ. ಸಹಾರ್ಥೇ ತೃತೀಯಾ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಇತಿ ಉಭಯಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ ಯತೋನ್ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಜನಾದೇವೇವ ದುಸಂಜ್ಞತ್ಯಾತ್ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ನಿಯಮೇನ ಸ್ವರ ಏವ ವರ್ತತೇ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ಯದ್ವಾಪಿ ಸಂಯೋಗಾಂತೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಅನ್ತ್ಯವ್ಯಾಜನಮಾತ್ರಸ್ಯ ದುಸಂಜ್ಞತ್ಯಾತ್ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ವ್ಯಾಜನಮಪಿ ಸಮ್ಭವ್ಯತೇ; ತಥಾಪಿ ತಾದೃಶಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಾಷಾ ಯಾಂ ಪ್ರಾಯೇಣ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ಯಾತ್. ಪ್ರಸಿದ್ಧಾವಪಿ ಪೂರ್ವೇಣೇತಿ ಸ್ವರೇಣೇತಿ ವಾ ಅನ್ಯತರೇಣೈವಾಲಂ. ತಾವತ್ಯೇವ ತತ್ರ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧೇಃ ಅನಿಷ್ಟನಿವಾರಣಸ್ಯ ಚ ಸಮ್ಭವಾತ್ ನ ಚ ಸ್ವರಾಂತೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಅನ್ತ್ಯಸ್ವರನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿವಾಚ್ಯಂ ತತ್ರ ತಸ್ಯ ದೋಃ ಅವಯವತ್ಯಾತ್. ನ ಹಿ ಅನ್ತ್ಯವ್ಯಾಜನಮಾತ್ರಮೇವ ದುರ್ಭವತಿ, ಕಿಂತು ತದಾ ದ್ಯವಯವ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಅನನ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ನ ಚ ಅತ್ರ ಉಪಾನ್ತ್ಯಸ್ವರಾದೇರಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ದೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪಾನ್ತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅತ್ರ ಉಪಾನ್ತ್ಯತ್ವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವರ್ಣಮಾ

ತ್ರವಿವಕ್ಷಯಾ ವಾ ವ್ಯಜ್ಞಾನಾನ್ಯುಪಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವರಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಯಾ ವಾ ? ಸಾಧ್ಯಃ, ಸ್ವರಾಂತೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಅಸಮ್ಭವಪ್ರಸಂಗಾತ್ ತತ್ರ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಜ್ಞಾನಮೇವ ಉಪಾಂತ್ಯ ನ ಸ್ವರ ಇತಿ. ನಾನು ದ್ವಿತೀಯಃ. ಆರಲ್, ಎರಲ್, ಒರಲ್, ಅಲರ್, ಎಲರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದೇಃ ಅನ್ಯತ್ವ ರಿಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ. ಅತ ಉಕ್ತೈವ ರೀತಿಃ ಪ್ರೇಯಸೀತಿ.

ಕೃದಂತಮುದಾಹರತಿ—ಎತ್ತಂ ಗೋಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ಯ ನಕಿಃ⁴⁴ ಇತಿ ಮಾದೇಶಃ. ಗುಣೋಕ್ತಿಮುದಾಹರತಿ—ಬಟ್ಟಮೋಲ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಅಕೃತ್ತ್ವಾತ್ ಮಾಭಾವಃ. ಕೃತ್ಪ್ರಜ್ಞಾ ದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತಿಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ⁴⁵ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್, ತೇನ ಬಳಿತ್ತು ಹಾರಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮಾಸಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಚ್ಛು ಅನಭಿಧಾನಾನ್ನ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಬಳ್ಳ ತು ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಳ್ಳಾರಮಿತ್ಯತ್ರ ಹಾರರಬ್ದಸ್ಯ ಕರಂಭಾದಿತ್ಯಾತ್ ಆರ ಇತಿ ನಿಪಾತೇ ವಾಲ್ವತ್ತೇನ ಸಹ ಸಮಾಸ ಇತ್ಯಾಹ—ಬಳ್ಳಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ || 334 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋರ್ಲೋಪವಿಷಯೇ ಇನಾ ದಿವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಸಮ್ಪನ್ನಿನ ಇರ್ವಣಸ್ಯ ಅರ್ಥ್ಯಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿರಿದು ಮೋಲೆ, ಪೆಮ್ಪೊಲೆ, ಬಿಳಿದು ತಾವರೆ, ಬೆಳಾದಿ ವರೆ. ಏರಿತಿ ಕಿಂ? ಕರಿದು ಮಡು, ಕಮ್ಮಡು. ತತ್ತೇತಿ ಕಿಂ? ದಸಿ ಕೋಲೆ, ದಸಿಗೋಲೆ ಅಸಿನಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಇನಿದು ಮಾವು, ಇಮ್ಮಾವು; ಬಿಣಿ ತು ಕೊನೆ, ಬಿಣೊನೆ.

ಇಫ, ಬಿಣ್, ಕಿಸು, ಬಿಸು, ಕಿಱು, ಸಿಡು ಇತಿ ಇನಾದಿರಾಕ್ಯತಿಗಳಃ.

[In such cases if the former word does not belong to *an* and the words classed with it (namely, *bin*, *hasu*, *bisu*, *hizu*, *nidu*) it changes its *i* to *e* short]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯಲನಂತರಯೋಗೇ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋರ್ಲೋಪೋ ವಿಹಿತಃ, ಸೂತ್ರ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಅನುವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತತ್ರೇತಿ ಸಚ್ಚೋಚ್ಯ ಗೃಹ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಪೂರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏರಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಾವು ಪೂರ್ವಪದಸಮ್ಪನ್ನಿನ ಇತಿ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ. ತಥಾಹ—ಏರಿತ್ಯನೇನ ಇರ್ವಣಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಬೋಧ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ ಪೂರ್ವ ಸ್ಥಿ ಉತ್ತರಸ್ಥಿ ವಾ ಪದೇ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ತತ್ರ ಉತ್ತರಪದಂ ಪರಂ ಸಮಗ್ರಂ ನಿಮಿತ್ತಮೇವೇತಿ ತಸ್ಥಿ ಪರೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ದೋರ್ಲೋಪಃ. ತತ್ರ ಚ ಸತಿ ಏರಿತ್ಯೇತತ್ ಪೂರ್ವಪದೇ ಪರಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಪೂರ್ವ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ದೀರ್ಘಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ ಇತ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ತಥಾಪಿ ತಪರಕ ರಣಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಏರಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅರ್ಥ್ಯಕಾರ ಏಕಾರಾರ್ಥಂ ಏಕಮಾತ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ದಸಿಗೋಲೆ ಇತ್ಯತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಉತ್ತರಪದಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ; ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಅಕ್ರಂದಂತತ್ವಾತ್ ಅಗುಣವಚನತ್ವಾಚ್ಚ ಪೂರ್ವಸ್ವರಲೋಪಾಭಾವಃ. ಅರಸ್ಯಾದೌ ಅಪರಿತತ್ವಾತ್ ಕೇವಲಸ್ಯಾಪಿ ದೋಃ ಅಲೋಪಃ.

ಗಣಂ ಲಿಖತಿ-ಇತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಗಣೇ ಇನಾದಯಃ ಕಬ್ಬಿ ನಾಬಣ್ಣಾಃ, ಕಿಂತು ಇನಿದು, ಬಿಣ್ಣಿತು, ಕೆಚ್ಚನ, ಬೆಚ್ಚನೆ, ಕಿಜಿದು, ನಿಜಿದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಪೂರ್ವಕದೇಶಾ ಏವ. ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಮಧ್ಯವಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪಃ. ಏಣ್. ಅತ್ರ ಏಕಸ್ಯೈವ ಣಕಾರಸ್ಯ ವಾತಾತ್ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಣಕಾರಸ್ಯ ನೈರ್ದೇಶಿಕೋ ಲೋಪಃ. ಕಿಸು ಬಿಸು ಇತ್ಯತ್ರ ಏತೇಸುರ್ಬಮೃತ³⁴³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇಸುರಾದೇಶಃ ತೌ ಚ ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ಯುತ್ತರಪದವಿಪಯಾನೇನ, ನ ಸ್ವರಾದ್ಯುತ್ತರಪದವಿಪಯೌ, ತಯೋಃ ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಬೇಸುರಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಏದಾದೇಶಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೀರ್ಘಃ ಸ್ವರೇ || 335 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪೂರ್ವಪದೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸ್ವರಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಸರೇ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋರ್ಲೋಪವಿವಿಧಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರಿದು ಇರುಳ್, ಕಾರಿರುಳ್, ಪಿರಿದು ಬಡಲ್, ಪೇರೊಡಲ್. ತತ್ರೇತಿ ಕಿಂ? ಬಡವಿನ ಏಣ್, ಬಡವೇಣ್ ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬೆಳ್ಳವರ.

[In the same case the vowel of the preceding word becomes long when the following word begins with a vowel, and the preceding word drops its final syllable and the vowel before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸ್ಥಾನೀ ನೋಕ್ತಃ, ತಥಾಪಿ ದೀರ್ಘಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವರಸ್ಯ⁴ ಇತ್ಯೇತದಸಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸ್ವರ ಏವ ಸ್ಥಾನೀ ಇತ್ಯುನ್ನೀಯತೇ. ತದಪಿ ಪೂರ್ವಪತ್ ಪೂರ್ವಪದಸಮ್ಪನ್ನೈವೇತ್ಯಪಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ. ಸ್ವರೇ ಇತ್ಯೇತತ್ತು ತತ್ರೇತಿ ಉತ್ತರಪದ ಇತಿ ಚ ಅನುವರ್ತಮಾನಯೋರಾಭಯೇರ್ವರ್ಧ್ಯೇ ಕಸ್ಯ ವಾ ವಿರೇಷಣಮಿತ್ಯಾಚ್ಛುಚ್ಯತೇ ತತ್ರೇತ್ಯಸ್ಯ ವಿರಹರೂಪತಯಾ ಅಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಉತ್ತರಪದ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿರೇಷಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಪೂರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪೇರೊಡಲ್. ಅತ್ರ ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ³³⁴ ಇತಿ ಎದಾದೇಶೇ ಕೃತೇ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘಾದೇಶಃ ನ ಚ ಪರತ್ವಾತ್ ದೀರ್ಘಾದೇಶ ಏವ ಪಾರಸ್ಥೋಪಸ್ತು ಬಲೀಯಸ್ತ್ವಾತ್ ಎದಾದೇಶಸ್ತು ದುರ್ಬಲತ್ವಾತ್ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಏವಾಸ್ತು. ತಥಾ ಚ ಪೇರೊಡಲ್ ಇತ್ಯನಿಷ್ಕಮೇವ ಕಿಂ ನ ಪ್ರಾದುಷ್ಟ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ದೀರ್ಘವಿಧೇರಾನರ್ಧಕ್ಕಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನ ಹಿ ಪ್ರಸ್ತಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾತ್ ಅನ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಕೃತಸ್ಯ ಅನ್ಯ ವಿರೇಷಂ ಪಶ್ಯಮಃ. ಅತಃ ಎದಾದೇಶಾನನ್ತರಮೇವ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ನ್ಯಾಯ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ಗುರೋಃ || 336 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೂರ್ವಪದೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಗುರೋಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾ ದೇಶೋ ನ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋ ಲೋಪವಿವಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಚ್ಛೋಲೇ, ಬಚ್ಛೋಡು ; ಬೆಳ್ಳಾಸೆ, ಬೆಳ್ಳಗಸೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಅನ್ತರಬ್ಧತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತ್ವೇ ಕೃತೇ ಗುರುತ್ವಾತ್ ದೀರ್ಘಾಭಾವಃ

[But not when the vowel is a *guru*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋಯಮನಂತರಯೋಗೇ ಪೂರ್ವಪದವರ್ತನಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ದೀರ್ಘ ದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ ಸ ಏವಾತ್ರ ಗುರೋರ್ನ ಭವತೀತಿ ನಿಷಿದ್ಧೃತ ಇತ್ಯಾಹ—ಪೂರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುರುತ್ವಂ ಚ ಅತ್ರ ಯುಕ್ತವರತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಮೇವ ಸಾನ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಯೇಣ ತದಸಮ್ಮವಾತ್. ಸಮ್ಭವೇ'ಪಿ ಸ ದೋಷಾಯ ಇತ್ಯವಗ್ನತ್ವವಿತಿ. ತನೇ ಸ ಉದಾಹರತಿ—ಪಚ್ಛೋಲೇ ಇತಿ

ಸನು ಬಿಳಿದು ಆನೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಮಧ್ಯಮಸ್ವರಾದೇಶೋಪೇ ಸತಿ ಬೆಳ್ಳ ಇತಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಎದಾವೇಶಾನಂತರಂ ದೀರ್ಘವ್ರಾಪ್ತಿರಸ್ತೈವೇತಿ ಬೇಳಾನೆ, ಬೇಳಗಸೆ ಇತ್ಯನಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ರಾಪ್ತಿತ್ವಾಬ್ಧಿ ನಾತ್ರ ದೀರ್ಘವಿಧೇರವಕಾಶ ಇತ್ಯಾಹ—ಬೆಳ್ಳಾಸೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಯಮಾಯುಃ—ಬೆಳ್ಳ ಆನೆ ಇತ್ಯತ್ರ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ ಸ್ವರಾದ್ಭೂತರಪದ ವಿಷಯಕೋ ಬಹ್ವಾಶ್ರಿತ ಇತಿ ಬಹಿರಬ್ಧಃ. ದ್ವಿಭಾವಸ್ತು ಸ್ವರಮಾತ್ರವಿಷಯ ಕೋ'ಲ್ಪಾಶ್ರಿತ ಇತಿ ಅನ್ತರಬ್ಧಃ. ಅನ್ತರಬ್ಧಬಹಿರಬ್ಧಯೋಃ ಅನ್ತರಜ್ಞೇ ವಿಧಿಬಲ ವಾಸಿತಿ ದ್ವಿಭಾವೇ ಕೃತೇ ಯುಕ್ತವರತ್ವಾತ್ ಗುರುತ್ವಮಾಪನ್ನ ಇತಿ ದೀರ್ಘವಿಧೇರ ನವಕಾರ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಞಸ್ತುಃ || 337 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿಞಿತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ಉಪ್ತದುಃ ಕಿಞಿದುಶಬ್ದೋ ಗೃಹ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಞಿದು ಈಳೆ, ಕಿತ್ತೀಳೆ ; ಕಿಞಿದು ಅಡಿ, ಕಿತ್ತಡಿ.

[In such a case *kiridu*, after dropping its last syllable and the vowel before it, changes its final letter to *t*, before a word beginning with a vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕಿಞಿತಿ ನಾಖಣ್ಡೋ ವಾಚಕೋ'ಸ್ತಿ. ಕಸ್ಯಾಯಂ ತಕಾರ ಆದಿ ಭೇದ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ—ಕಿಞಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ವೃಜ್ಞನಾದೌ ಕಿಞಚ್ಚ ಕುರ್ವಣೋ'ನೇ³⁴⁰ ಇತಿ ಕುರಾಗಮ ಏವ ಭವತೀತಿ. ಸ್ವರಾದೌ ಕಿಞಃ ತಕಾರಾದೇಶೇ ಪೂರ್ವಾತ್ ಅನ್ತರಬ್ಧತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತ್ವೇ ಕೃತೇ ಗುರುತ್ವಾತ್ ದೀರ್ಘಾಭಾವಃ. ನ ಚ ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ³³⁴ ಇತಿ ಎದಾದೇಶಃ ಶಬ್ದಃ. ಅನಿನಾದೇರಿತಿ ನಿಷೇಧಾತ್. ಸೂತಶ್ಚಾಯಂ ಇನಾದೌ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಡೋದೋಷ್ಠೈಃ || 338 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಡು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಡು ಇರುಳ್, ನಟ್ಟುರಾಳ್; ನಡು ಅಡವಿ, ನಟ್ಟಡವಿ ದುಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ತ್ಯಾದೇಶಸಿವ್ಯತ್ವೈರ್ಥಂ.

[*Nadu* changes its last syllable to *t* before a following word beginning with a vowel]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತಿ ಅನುವರ್ತಮಾನೇಽಪಿ ಪ್ರನರ್ದುಗ್ರಹಣಂ ದೋರೇವ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ. ನಾತ್ರ ಪೂರ್ವಪತ್ ಸಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ, ಕಿಂತು ಕೇವಲಸ್ಯ ವೇತಿ ಯಾವತ್ ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ದೋಲೋಪಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯೇವ, ನಿಮಿತ್ತಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ದೋಷ್ಠೈ ಇತಿ ನ್ಧನ್ಯಾನೇನಿರ್ವೇಶಮಪಿನ್ಮುಖವ ಅತ್ರ ನ ತಥಾ ಲೋಪಃ. ಯದ್ಯತ್ರ ಉಪ್ಪೇತ ನ್ಯಮ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ತತ್ರ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಾವರ್ತತ ನ್ಯವರ್ತತ ವಾ^೧ ಯದಿ ಪ್ರವರ್ತತ ನಕಾರಮಾತ್ರಮನೇಷಯೇತ ಯದಿ ಚ ಸಿವರ್ತೇತ ಉತ್ತರತ್ರ ನ ವರ್ತೇತ ಇತಿ ಚೇತ್—ಪ್ರಾವರ್ತತೈವ ನ ನ್ಯವರ್ತತ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋಃ ಅಪಿಕಲತ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಉತ್ತರಾರ್ಥೈವ ನಾತ್ರಾರ್ಥಾ. ಯದಿ ಅತ್ರಾರ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ದೋರಿತ್ಯುಕ್ತಿಃ ವೃಥಾ ಸ್ಯಾತ್. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ: ಯಥಾ ನದ್ಭೂಮೇಕತ್ರ ಕೃತ ಕಾರ್ಯೋ ಮದ್ಗುಃ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬೇಕೇರ್ಷುಃ ಸಿಮಗ್ನ ಏವಾನುವರ್ತತೇ ತಥಾಯಮುಪೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಡ್ನಿಡಃ || 339 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಡಿದು, ನಿಡಿದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಡಿದು ಆಯಂ, ಕಟಾಯಂ; ಕಡಿದು ಎಲ್ಲು, ಕಟ್ಟೆಲ್ಲು; ನಿಡಿದು ಉಸಿರ್, ನಿಟ್ಟುಸಿರ್; ನಿಡಿದು ಆಯಂ, ನಿಟ್ಟುಯಂ.

[*Kadidu* and *nididu* drop the last syllable, with the vowel before it, and then change their final letter to *t*, before a word beginning with a vowel]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಱ್ಚ ಕುರ್ವ್ವೆಞ್ಜನೇ || 340 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಡಿದು, ನಿಡಿದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಕಿಱಿದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಚ ಕುರಾಗಮೋ ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ.

ప్రయోగః || కజ నే తేంగు, కేందేంగు. ఏవం కేందళిర్, కేంబూన్; పందలీ, పందోవల్, పంగాయ; బస్నీర్, బంగదిర్, బేంబూది. జా ఇతి అన్త్యమోత్తస్య మోభూదితి. స్వజ్ఞాన ఇతి కిం? కజోలీ, పజ డకే, బజోలడు.

[Kechchane, pachchane, bechchane drop then last syllable with the vowel before it, and then change their final letter to m before a word beginning with a consonant]

వ్యాఖ్య || కజ్జన్జ్జబజ్జ ఇతి పూర్వస్వరణి సవ లుప్తదగునాం కజ్జనే పజ్జన, బజ్జనే శబ్దానాం గ్రహణం. జా ఇతి సహాధ్యే తృతీయా. జకారః సహితస్యైత్యధాః. అసత్సక్తి మకారాదేరూన్యస్యైవ స్వాత్. అన్త్యోపాన్త్యయోః మిలితయోః ఏకాదేరూ యథా స్వాదిత్యేవమధం తద్గ్రహణం.

నను అయమధాః కథమత్ర జాభటితి? యత్ర స్థానినాం విశిష్ట నిధౌ షః తత్రైవ ఇతరసాహిత్యవజనం యుక్తిమత్. యథా దేరిశ్యత్ర పూర్వస్వరణి జేతి. తత్ర పి న కేవలమత్ర దేరివ స్థానితా, కింతు పూర్వస్వరణి సహితస్యైతి జ్ఞాయతే. అత్ర తు స్థాన్యేవ న విశిష్ట నిధిష్యః. జకార సాహిత్యం తు కస్య వా ఇతి సంశయ ఏవ స్థాన్య సేవయః. వ్రత్యుత విపరిత నిర్ణయే భవతి. కజ్జన్జ్జబజ్జితి నాం శబ్దానాం న కేవల మకారాదేరః; కింతు జకారణి నవేతి జకారణిపి విధేయ ఏవ స్వాదితి జేత—అత్యుచ్యతే. నాత్ర సంధయే విపరితనిర్ణయే వా; కింతు యథాధ్యేనిర్ణయ ఏవ. తథాహ—మకారో హి అత్ర విధేయః. స తావన్న ప్రశ్నయః, కజ్జమి నిధౌతాభావాత్. నావ్యాగమః; కిల్లిబ్బత్వాభావాత్. కింతు షష్ఠ్యన్త్యధాస్య విధేయమానత్వాత్ ఆదేశ ఇతి నిర్ణయతే. సోపి కస్య వా ఇత్సేపి న సంశయః; కజ్జన్జ్జబజ్జ ఇతి షష్ఠీశ్రవణాత్. షష్ఠ్య నిధిష్య తదన్త్యస్యైతి స్థాని జే నిర్ణయే ఏవ. ఏనా నిర్ణయే జేతి జకారసాహిత్యం ఆదేశస్య అత్ర న స్వాత్. యది స్వాత్ పూర్వం పశ్చాద్వా స్వాత్. తథాజ జ ఇతి వా వజ్జ ఇతి వా ఆదేశస్వరూపం అకుటలమేవ నిధి శేత స్వేవం కౌటట్టిన. అతః తత్సాహిత్యం స్థానిన్యేవ అన్వేతి నాదేశ ఇత్యేతత్సర్వమకలయ్యాక—జకారణి సవ అన్త్యస్య ఇతి. జకారణి సహితస్య అన్త్యస్యైత్యధాః. అనేన జకారద్వయం మిలితమేవ స్థాని ఇతి నిర్ణయః. ఏవమేవ అత్ర సవత్ర లుపయధస్తాజ్జ శాస్త్రే సమాకలనియం.

కేందేంగు, రక్తజోజం. కేందళిర్, శోణిపల్లవః. కేంబూన్, నిష్కృష్ట కాజ్ఞానం. పందలీ, సద్వృష్టిన్నం శిరః. పందోవల్, ఆద్రుళకమ. పంగాయ, శలాటు. బస్నీర్, టుష్ణోదకం. బంగదిర్, సూర్యశిరః. బేంబూది, కేలెష్టం భస్మ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಮೇಃ ಕಶೋ ವಾ || 342 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃತಮಕಾರಸ್ಯ ಕಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈಷ್ಣು ನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಚಂದೆಂಗು, ಕಂದೆಂಗು, ಚಂದಳಿರೆ, ಕೆಂದಳಿರೆ, ಚಂಗಾಯ್, ಕೆಂಗಾಯ್ ಕಮ ಇತಿ ಕಿಂ? ಸಂದಲ, ಬಂಗಲ್. ಕ ಇತಿ ಅನ್ವಯಸ್ಯ ಮೂಢಾತ್.

[When *kechchane* has been converted into *kem*, it optionally changes its *k* to *ch* before a word beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕಮ ಇತಿ ಉಪ್ತಮಧ್ಯಸ್ವರಾದೇಃ ಕೃತಮಕಾರಸ್ಯ ಚ ಕಚ್ಚ ನ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಾತ್ ಸಮಾಸ ಏವಾಯಾಂ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ನಾನ್ಯತ್ರ. ತೇನ ಚಚ್ಚ ನ ಇತಿ ವ್ಯಾಸಪ್ರಯೋಗಃ ಸಾಧುತ್ವೇನ ನಾಭಿವಿನ್ಯತ. ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹೃತೌ ಬಂಗಲ್, ಸೂರ್ಯಕಾನ್ತೋಪಲಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎತೇಸುರ್ಬೇಮಶೂರ್ಯಾದಿಷು ಚ || 343 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃತಮಕಾರಸ್ಯ ಕಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಅರ್ಧ್ಯಕಾರೇಣ ಸಹ ಇಸುರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈಷ್ಣು ನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಉರ್ಯಾದಿಷು ಚ ಪರತಃ ತತ್ರ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಸುಸಂಜೆ, ಕಿಸುಗಲಿರೆ ; ಬಿಸುನೀರೆ, ಬಿಸುಗದಿರೆ, ಕಲಿಸುರಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ ; ಬೇಸುರಿ, ಬೇಸೋಡು. ಪಜ್ಜೇ—ಕೆಂಜಂಜೆ, ಚಂಜಂಜೆ, ಕೆಂದಳಿರೆ, ಚಂದಳಿರೆ ; ಬನ್ನೀರೆ, ಬಂಗದಿರೆ ; ಕನ್ನೂರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ ; ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ ; ಬನ್ನೂರಿ, ಬೆಚ್ಚುರಿ, ಬೆನ್ನೋಡು, ಬೆಚೋಡು. ಇದಮೇವ ಜ್ಞೇಪಕಂ ಉರ್ಯಾದಿಷು ಪರತಃ ಕೇಚ್ಚ ನೆ, ಬಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಯೋಃ ಸ್ತತ್ರವಿಷಯೇ ಮಾದೇಶೋಽಪಿ ಭವತೀತಿ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಸಂದಲೆ, ಪಚಡಕೆ. ಉರ್ಯಾದಿಷ್ವಿತಿ ಕಿಂ? ಕೆಚ್ಚಾನೆ, ಬಚ್ಚಗುಲೆ.

ಉರಿ, ಅಕ್ಕಿ, ಓಡು, ಎಲ್ಲು, ಎಣ್ಣೆ, ಉಗುರೆ, ಅಣಿಲ್, ಅವರೆ, ಅಡಕಿಲ್, ಅಡಕೆ ಇತಿ ಉರ್ಯಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[When *kechchane* has been converted into *kem*, and *bechchune* into *bem*, the *em* optionally becomes *su* before a word beginning with a consonant and also before *ur* and the words classed with it (for which see above).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎತಾ ಇತಿ ಸಹಾರ್ಥೇ ತೃತೀಯಾ. ಎಕಾರಸಹಿತಸ್ಥೇತಿ ಎಮ ಇತ್ಯೇ ವಾಚ್ಯಾಗಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಸಪ್ತಸ್ಮಿನ್ ಮಕಾರಮುತ್ರಸ್ಯೈವ ಇಸುರಾದಿಭೇತ. ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಶ್ಚ ಕಾರಃ ಕಮ ಇತ್ಯೇತತ್ಸಮುಚ್ಚೇನೋತಿ. ಅನ್ವಯಸ್ತು ವೈಷ್ಣುನ ಇತ್ಯೇತತ್.

ಅಸತೋರನಯೋಃ ಬಿಮ ಏವ ಉರ್ಯಾದೌ ಇಸುರಾದಿಶ್ಚತೇ ; ನ ಕೆವಲೇ ನಾಪಿ ವ್ಯಾಜ್ಞ ನಾದೌ ಚೇತಿ. ಉರ್ಯಾದೀನಾಂ ಸ್ವರಾದಿತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವೇಣ ಅಪ್ರಾಪ್ತಿರತ್ಯುಪಾದಾನಂ.

ಉದಾಹೃತೌ ಕೆವಲೇ ಬಿಮ್ಬ ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಜ್ಞನಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕಿಸುಸಂಜ್ಞ ಇತ್ಯಾಹ. ಕಿಸುಬಿಸ್ವೋಃ ಇನಾದೌ ಸಾಠಾತ್ ಎದಾರೇಶೋ ನಾಸ್ತಿ ; ಅಸಿನಾದೇರಿತಿ ಪ್ರತಿ ಪೇಧಾತ್. ತಥಾ ತಯೋರೇವ ಉರ್ಯಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕೇಸ ರಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಚ್ಚ ನೇ ಉರಿ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ. ಏಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ 309 ಇತಿ ಸಮಾಪಃ. ಕದ್ರು ಣೋಕ್ತೇಃ 333 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನ ಇತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಭಾಗಸ್ಯ ಲೋಪಃ. ಕಚ್ಚ ೪೩೬ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಮಕಾರಾದೇಶಃ. ಎತೇಸುಃ 343 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಎಸು ಇತ್ಯಾದೇಶಃ. ಎದೇಃ 334 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇಕಾರಸ್ಯ ಎದಾದೇಶಃ. ಸ್ವರಾದಿತ್ವರಪದವಿಷ ಯೇ ಕಿಸುಬಿಸ್ವೋಃ ಇನಾದೌ ಸಾಠಾಭಾವಾತ್ ಅಸಿನಾದೇರಿತ್ಯುಪೇಧಾತ್ ದೀರ್ಘಃ 335 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಎತೋ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ. ಉಬನಾಮಹಾನೌ 316 ಇತಿ ಇಸೋಃ ಉಕಾ ರಸ್ಯ ಲೋಪಃ. ಏವಂ ಚ ಕೇಸುರಿ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಂ. ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಮೂಹ್ಯಾ. ಪಕ್ಷಾಂತರಂ ದರ್ಶಯತ್ ವ್ಯಾಜ್ಞನಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕಂಜಂಜ್ ಇತ್ಯಾಹ. ಸಶೋ ಬಹುಲಮುಲಯುಃ 318 ಇತ್ಯೇತ್ರ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕೃಚಿದನ್ಯದೇವೇತಿ ಸಕಾ ರಸ್ಯ ಜಕಾರಃ. ತಥೈವ ಉರ್ಯಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕನ್ನರಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ 77 ಇತಿ ಕೆವಲೇ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶಃ. ಪ್ರಸ್ವಾನ್ನಲಯುಳತ ಟಃ 319 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಂತರಜ್ಞೇ ಬೃತ್ಯೇ ಕೃತೇ ಗುರುತ್ವಾತ್ ದೀರ್ಘಾಭಾವಃ.

ನನು ಚ ಅತ್ರ ಉರ್ಯಾದಿಷು ಪರತೋ ಬಿಮಃ ಕಮಶ್ಚ ಕಥಂ ಇಸುರಾದೇಶಃ ಕಥ್ಯ ತೇ ? ಯತಃ ಕಚ್ಚ ನೇ, ಬಿಚ್ಚ ನೇ ಶಬ್ದಯೋಃ ಚಸಂಯೋಗಸ್ಯ ವ್ಯಾಜ್ಞನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರತ ಏವ ಮಕಾರ ಆದಿಶ್ಯತೇ. ನ ಸ್ವರಾದೌ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಬಿಮ್ರಾಪಸ್ಯೈವ ಅಭಾನಾತ್ ಸಿದ್ಧೇಶ ಏನ ಅನುಪಪನ್ನಃ. ಕಸ್ಯ ವಾ ಅಯಮಾದೇಶ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಲ್ಪಹ— ಇದಮೇವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಯಮಶಯಃ : ಉರ್ಯಾದಿಷು ಪರತಃ ಕಚ್ಚ ನೇ, ಬಿಚ್ಚ ನ ಶಬ್ದಯೋಃ ಚಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಮಾದೇಶೋ ಭವೇದೇವ. ಯದಿ ನ ಭವೇತ್ ನ ನಿರ್ದಿ ಶೇತ್. ನಿರ್ದಿದೇಶ ಚ ಅತೋ ಭವೇದೇವೇತಿ ತರ್ಕಿತಪ್ರತಿಸನ್ಧಾನಾದೇವ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ಜನಕಿ || 344 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಗದ ಬಜಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ. ಅಕಿ ತು ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್. ಏವಂ ಕು ತ್ತುಂಗಖಿ, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲ್, ಆಡುಂ ¹ ದೊಲ್, ಬತ್ತುಂಬರ್ಯ, ಮಿಂ ಚುಂಬುಂಬ, ತೂಗುಂಜೊಡರ್, ಓಡುಂಜಗಳಂ. ಅನಕೀತಿ ಕಿಂ ? ಎತ್ತುವ

ಗಣೆ, ಓಡುವ ದಾರಿ, ಬತ್ತುವ ಯಾವ, ಮೂಡುವ ಜಗಳಂ. ಕೃತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಳ್ಳಾವರೆ, ಕಗ್ಗಂಟೆ ಗದಬಜೀತಿ ಕಿಂ ? ತೂಗುವಡಾಣೆ, ಕೇ ಗುವನೋಗಿ. ತತ್ರೀತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಡುವುದೇಚ್ಛೆ. ಅನಕೀತಿವಚನಾತ್ ಬಹು ಲವಚನಾಚ್ಚ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಅಗ್ವಿಕಲ್ಪೋವನೇಯತೇ. ಸಾ ಚ ವೈವಸ್ವಿತ ವಿಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞೇಯತ ಇತಿ ಪಡುಧಾತೋಃ ಕೃದನ್ತಸ್ಯ ಸಿತ್ಯಮೇವ ಅಗ್ಚಿ ವತಿ. ಮೂಡಬ್ಬಡುವ ಜಗಳಂ, ತೂಗಲ್ಬಡುವ ದೀವಿಗ.

[Gerunds drop their final syllable with the vowel before it and then change then final letter to *m* before a word beginning with *g*, *d*, *b*, or *j*, but not when they take *a*]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಅನುಸೃತ್ತಿಬಲಾದೇವ ಕೃದುಪಲಮ್ಬೇಽಪಿ ಕೃದ್ಗ್ರಹಣಂ ಗುಣೋಕ್ತಿ ವೈದಾಸಾರ್ಥಂ. ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತದೇವ ಸಂಕ್ಷೋಭ್ಯತೇ ಗದಬಜೀತಿ. ಅನಕೀತಿ ವಿಷಯಸಿದ್ಧೇಶಃ. ಅಗಾಗಮವಿಷಯೇ ನ ಭವತೀತಿ. ನತು ಅಗಾಗಮೇ ಪರೇ ನ ಭವತೀತಿ ಪರಸಿದ್ಧೇಶಃ. ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾದೇವ ಕಾರ್ಯಭಾವ ಇತಿ ಅಕಿಂಚಿ ತ್ಕರಮೇತತ್ ಸ್ವಾತ್. ಅಗ್ಬಹುಲಂಕಿಂ ಇತಿ ಅನುಪದಮೇನ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಅಗಾಗಮೋ ಯತ್ರ ಬುದ್ಧಿ ಚಕಾಸ್ತಿ ಅತ್ರ ಅಗಾಗಮಂ ವಿಧಾಸ್ಯಾಮ ಇತಿ ತತ್ರವಿಷಯೇ ಮಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಗದಬಜೀತಿ ಕಿಂ ? ತೂಗುವಡಾಣೆ, ಕೇಗುವನೋಗಿ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಂ ಯದ್ವಾಪಿ ಅಸಾಧಾರಣಂ ನ ಭವತಿ, ಅತ್ರ ಅಗ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಭಾವ ಇತಿ ಅನ್ಯಧಾನಯನಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾತ್. ಯತ್ರ ಇತರಸಕಲಾರ್ಥಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಯದಭಾವಃ ತದೇವ ತತ್ರ ಸ್ವತ್ಯುದಾಹರ್ತವ್ಯಂ. ತಾದೃಶಂ ತು ನಾಸ್ತೀವ. ಯತ್ರ ಮಾದೇಶೋ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಅಗಾಗಮೋ ಸಿಯಮೇನ ಭವತೀತಿ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ತರ್ಹಿ ಕೃತೋ ಮೇನಕಿ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ಏಕ್ತವ್ಯಂ, ನತು ಗದಬಜೀತಿ ; ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ಇತಿಚೇತ್—ನತ್ಯಂ. ನಹಿ ಇದಂ ಗದಬಜಾ ಭಾವೇ ಮಾದೇಶೋ ನ ಭವತೀತಿ ವಕ್ತುವಾಗತಂ ತೂಗುವಡಾಣೆ, ಕೇಗುವನೋಗಿ ಇತ್ಯಪಿ ಕೃತಿತ್ವಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಕಿಂತು ಗದಬಜಾದಾವೇವ ಮಾದೇಶಃ ಪ್ರ ಭೂತೋನ್ಯತ್ರ ವಿರಲಃ ತತ್ರ ಅಗಾಗಮ ಏವ ಪ್ರಭೂತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮೇವ ಆಗತಮಿತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಅಗಾಗಮೋ ಮಾದೇಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತ ಇತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಅನಕಿ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅನರ್ಥಕ್ಯ ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತಥಾಪಿ ಕರ್ಮಣಿ ಅನುಪ್ರಯುಕ್ತಪಡಾಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಗಾಗಮ ಏವ ಕ್ರೂಯತೇ ನ ಮಾದೇಶ ಇತಿ ನ ತತ್ರ ಪರ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತಿರತೋತ್ರ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಅಪೂರ್ವೋ ಯ ತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಯೋಯಮತ್ರ ಪರ್ಯಾಯಃ ಸ ಏವ ವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ತಾವತ್ಯೇವ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಹ—ಅನಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಗ್ಗ ಹುಲಂ || 345 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಗಾಗಮೂ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ ಏಕಾರ್ಥೇ ವೈಜ್ಞಾನಾದ್
ಉತ್ತರವದೇ ಪರಃ ತತ್ರವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಟ್ಟುತು ಮೂಳ, ಬಟ್ಟುಮೂಲೆ ; ತೋರಿತು ಮುಡಿ,
ತೋರಮುಡಿ. ಕ್ವಚಿನ್ನ ಭವತಿ—ಬಲ್ಲೊಲೆ, ಮಲ್ಲೊ, ಕೂಗ್ಗತ್ತಿ. ಕ್ವ
ಚಿದ್ವಿಕಲ್ಪಃ—ಚುಚ್ಚುಕವ ಕೂಳ್ಳಿ, ಚುಚ್ಚುಕಂಗೊಳ್ಳಿ, ತುಗುವ ಸೊ
ಡರ್, ತುಗುಂಜೂಡರ್. ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ ಭವತಿ—ಸಿಡಿಯುಂದಳೆ, ಇಚಿ
ಯುಂದೂಜು.

[Gerunds often take a before the word they qualify when it begins with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವೈವ ಸುಪ್ತಪಾ²⁹³ ಇತ್ಯತೋ ಬಹುಲಮತಿ ವರ್ತತೇ ತೇ
ನೈವ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಾಸಾರ್ಥಂ ಸಿದ್ಧತಿ ತಥಾಪಿ ಪುನರ್ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾ
ಭಿಕ್ಯಾತ್ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ನಾತ್ರ ಅಗಾಗಮಃ ಕೃತ ಏವತಿ ಸಿಯಮಃ ; ಕ್ವಚಿದ್ಗಣೋ
ಕ್ತೀರಪಿ ಭವತಿ ಬಟ್ಟುಮೂಳ, ತೋರಮುಡಿ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತಥಾ ನ
ವೈಜ್ಞಾನಾದಾವೇವತ್ಯಪಿ ಸಿಯಮಃ ಕ್ವಾತ್ ಸ್ವರಾದಾವಪಿ ಭವತಿ ಪಾಡುವಂಗನೆ
ಯರ್, ಅಡುವಚ್ಚರಸಯರ್ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತಥಾ ನ ಸಮಾಸ ಏವೇ
ತ್ಯಪಿ ಚ ಸಿಯಮಃ ; ವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರಚುರಂ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ಯಥಾ

ಕಂ || ಲಂಕಾಧೀನ ಜಯವಧು |

ಪಂಕಜನಾಭಂಗೆ ಸೋಲ್ಪು ರಣಮುಖದಡೆಯೊಳ್ ||

ಮುಂ ಕೊಟ್ಟಟ್ಟಿದ ರನ್ನದ |

ಕಂಕಣಮೆಂಬಂತೆ ಕಯ್ಗೆ ಬಂದುದು ಚಕ್ರಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲೊಳ್ ಪಾವುಗೆ |

ಕಟ್ಟಿದ ಕೊರಲಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಾವಳಿ ತ ||

ನ್ನಿಟ್ಟ ನೊಸಲಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿ |

ಬೊಟ್ಟು ಕರಂ ನೊಬಗುವಡೆದದಾ ನೃಪಸುತನಾ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಮಾಡುವ ನಿನ್ನೊಲೆಗಮಂ |

ಪಾಡುವ ನಿನ್ನೊಳ್ಳಣಂಗಳಂ ಸಂತಸದಿಂ ||

ದಾಡುವ ನಿನ್ನೊಡನಮರಂ |

ಗಾಡಿಯೆ ವೇಣು ಪ್ರದು ನಿನ್ನ ಮೆಪಂ ಜಿನಪಾ ||

ತಥಾ

ವೃ || ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಕೌಸ್ತುಭದ್ವೈತಿರೀತ್ಯಪ್ಪಾಂಜಲಿಜ್ಞೇಪವ |

ಜೋರಂಗಸಿ ತೆಯಾದ ಪಾದನಖರೋಚಿಗ್ಗಂಗೆ ಪೃಥ್ವೀಕೋ ||

ಟೇರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂದ ಚಕ್ರರವಿ ದೃಶ್ಯಧ್ವಾಂತಮಂ ಗೆಲ್ದ ಭೂ |
ಭಾರಚ್ಛೇದವಿನೋದಿ ಕೃಷ್ಣ ನೆಮಗೀಗಾನಂದಸಂಜೋಹಮಂ ||

ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಒಹುಲಮುಪಲಬ್ಧಾಃ ಆತ್ಮೋತ್ರ ತತ್ರಾನುವೃತ್ತಿರುತ್ತರಾರ್ಥ್ಯವ
ನಾತ್ರಾರ್ಥಾ ಆತ ಏವ ಅಕಿ ಪರೇ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋರ್ಲೋಪೋ ಭವತಿ
ಆತ ಏವ ಚ ಅಗ್ನಂತಂ ರಬ್ಧುರನು ಕಧಂಚಿತ ಅನ್ವಯಂ ಭವತೀತಿ ಚೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಕಮ್ ನಂ || 346 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಣಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕುಮಾಗಮೋ
ಬಹುಲಂ ಭವತಿ ಏಕಾರ್ಥೇ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೀನಂ ಬುಱು, ಮೀನಂಬುಱು, ಬಾನಂ ಗುಟಿ, ಬಾಂ
ಗುಟಿ; ಕಣಂ ದೊಟಿಲಿ, ಕಣ್ಣೊಟಿಲಿ, ಗೋಣಂ ನಾಟಿ, ಗೋಣಾಟಿ.
ನಣ ಇತಿ ಕಿಂ? ತೆಳ್ಳಸಿಹ.

[Words ending in *n* or *u* often take *am* before the word they qualify when it
begins with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೀರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಆತ ಏವ ತತ್ರೇತ್ಯಪಿ ಸ್ವನರ್ತ, ತಸ್ಯ
ತನ್ನಯತತ್ವಾತ್ ಕೇವಲಂ ಏಕಾರ್ಥೇ ಇತಿ ವ್ಯಂಜನೇ ಇತಿ ಚ ಅನ.ವರ್ತತ
ಇತ್ಯಾಪ್ತ—ವ್ಯಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ ಮೀನಂಬುಱು ಪುಱುಬ್ಬಿ ಕ್ರಿಮಿವಾಚೀ ಮತ್ಸ್ಯ
ಕ್ರಿಮಿರತ್ಯರ್ಥಃ. ಬಾನಂಗುಟಿ ಅತ್ರ ಗುಟಿರಿತಿ ಸ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಕಿಂತು ಗರ್ತವಾಚೀ
ಕುಟಿರಬ್ಧಃ ಕತಪಃ⁸⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕಸ್ಯ ಗಾದೇಶಃ. ಗಗನಗರ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ
ಕಣಂದೊಟಿಲಿ ತೊಟಿಲೀತಿ ಗೋಳಕಂ ಕಮ್ನುಮಿ⁵⁵ ಇತಿ ಣಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿ
ಭಾವಃ ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಳಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಳಃ ಕುಮ್ || 347 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಳಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕುಮಾಗಮೋ ಭವತಿ ಬಹುಲಂ
ಏಕಾರ್ಥೇ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಳ್ಳಂ ಬಟ್ಟೆ, ಬೆಳ್ಳೆಟ್ಟೆ, ತೆಳ್ಳಂ ಒಸಿಹ, ತೆಳ್ಳಸಿಹ.

[Words ending in *l* often take *um* before the word they qualify when it begins
with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರ್ಮಾಂಶಿನೈರ್ಮೋಗೋಃ || 348 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಡಿ, ಮೇಗು ಇತ್ಯನಯೋಃ ಅಂಶವಾಚಿನೋಃ ದೋಃ
ಮಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಅಂಶವಾಚಿನಿ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಯ್ಯ ಅಡಿ, ಅಂಗಯ್, ಕಾಲ ಅಡಿ, ಅಂಗಾಲ್, ಕಯ್ಯ ಮೇಗು, ಮೇಂಗಯ್; ಕಾಲ ಮೇಗು, ಮೇಂಗಾಲ್. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯ ಬಳಗು, ಬಳಕಯ್; ಕಾಲ ಪೊಳಗು, ಪೊಳಕಾಲ್. ಅಂಶಿ ನೀತಿ ಕಿಂ ? ಅಡಿಮೇಗುಗಳ್. ವ್ಯಂಜನಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಇಟ್ಟಿಯ ಅಡಿ, ಅಡಿಯಿಟ್ಟ.

[*Adi and megu* when forming a compound with the word for a whole thing of which they signify a part, change their last syllable into *m* when it begins with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಂಶಿ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದಂ ¹ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ. ತಸ್ಮೈ ಪರತಃ ಪೂರ್ವಪದ ಭೂತೌ ಅಡಿಮೇಗುಗಳ್ ಅಶವಾಚಕಾವೇವೇತ್ಯಾಹ—ಅಡಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶಿನಾ ಭಿನ್ನೇನ ³⁰⁶ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ ದೋರಿತಿ ಅನ್ತ್ಯಾದೇನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಬಳಕಯ್, ಪೊಳಕಾಲ್ ಅತ್ರ ಬಳಗು ಪೊಳಗುಗಳ್ಬದ್ಯೋಃ ಅರಸ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ದಲೋಪಃ ಅತ್ರ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಮಾವುರಬ್ಧಸ್ಯ ಅಂಶವಾಚಿನಿ ಪರೇ'ಪ ದೋಃ ಮಾದೇ ಇಷ್ಯತೇ; ಮಾಂಗದಿರ್, ಮಾಂಗೋನರ್ ಮಾಂಜೀಳ್, ಮಾಂಜೊಂಪಂ, ಮಾಂಡೊಣ್, ಮಾಂದಳರ್, ಮಾಂಬೂಗಳ್, ಮಾಂಬೊಣ್ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಮಾಮರಂ, ಮಾಮಿಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಮಾವೋಃ ಅರಸ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ದಲೋಪ ಏವೇಷ್ಯವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಪ್ಪಿಂದುಮುಂದೋಃ || 349 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಿಂದು, ಮುಂದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಅಂಶವಾಚಿನೋಃ ದೋಃ ಉಬ್ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಅಂಶಿವಾಚಿನಿ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಗಿಯ ಮುಂದು, ಮುಂಮಾಗಿ ; ಕಾಲ ಮುಂದು, ಮುಂಗಾಲ್, ಕಾಲ ಪಿಂದು, ಪಿಂಗಾಲ್, ತಲೆಯ ಪಿಂದು, ಪಿಂದಲ್.

[*Pindu and mundu*, used as qualifying words, drop their last syllable before the word they qualify when it begins with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ ಪೂರ್ವಪದೇವ ಸಮಾಸಃ

ಸೂತ್ರಂ || ನಿತ್ಯಂ ಮೆವರಿ || 350 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ. ಯದಿತ್ ಉಧ್ವಮನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾ ನುಃ ತತ್ ಮೆವರಿ ನಿತ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ

[“ Always before the suffix *me* or *va* ” to be understood with each of the following *śūtras* (to No. 363)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ವಿಧೇಯಭಾವಾತ್ ಪರಾರ್ಥ ಏವಾಯಂ. ಪರಾರ್ಥೋ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧೋ'ಧಿಕಾರಃ ಪರಿಭಾಷಾ ಜೇತಿ. ತತ್ರ ನಾಸಾ ಪರಿಭಾಷಾ. ಕಿಂತು ಅಧಿಕಾರ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ. ಆ ಪಯಿನ್ವತ್ತೋಃ 363 ಇತಿ ಸೇಷಃ.

ನನು ಅತ್ರ ನಿತ್ಯಮಿತ್ಯೇತತ್ ವಿಧೇಯವೀವಕ್ಷಣಂ. ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಮಿತ್ಯಂ ಭವತೀತಿ. ತಚ್ಚ ವಿಧೇಯಂ ಭೂತಂ ಭವತ್ ಭಾವಿ ಚ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಗತ್ಯನ್ತರಾ ಭಾವಾತ್. ತತ್ರ ನ ತಾವದ್ವ್ಯತಮೇತತ್ಸಮ್ಯಾಗ್ತೇ. ತಥಾಚ್ಚ ಅಧ್ಯಯಾವದುಕ್ತಂ ತತ್ ಮೆವಂ ಸಿಂಧುಂ ಭವತೀತಿ ಸ್ಫುಟಂ. ನ ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿಸದಮಧ್ಯಾಸ್ತೇ; ಉಕ್ತವಿಧೇಃ ವೇ ಪರಿಪ್ರಾಪ್ತೀರೇವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಅನೇನ್ಯವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಶ್ವಾಘ್ರ, ಅಧಿಕಾರತ್ವೇನೈವ ಅಸ್ಯ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾತ್. ಕಿಂಚ ಮೆವಂ ಇತ್ಯೇತಾ ವ್ಯತ್ಯಯಸೀಷಾ ಸ್ವಾಘ್ರ ಯದ್ವಾ ವಾರಾಧೇ'ಸೇಕತ್ವೇ ಚ ಭವತ್ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಅನಯೋಃ ಪ್ರಸಂಗ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಕುತ್ರ ವಿಧಿಃ ಕಸ್ಯ ವಾ ಸಿಂಧುತೇತಿ. ನಾಪಿ ಭವತ್, ತತ್ಪ್ರಸಂಗಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ಆತಃ ಪಾರೀಪ್ಲಾತ ಭಾವೈವೇತ್ಯನ್ಯಮನ್ಯಾಹ—ಯದಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮೆವಂ ನಿತ್ಯತ್ವವಿಧಾನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಣ್ಣುನಾಲ್ಕವ್ಯಯೋರದ್ವಂದ್ವೇ || 351 ||

ವೈತ್ತಿ || ಎಣ್ಣು, ನಾಲ್ಕ, ಆಯ್ದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ ಮೆವಂ ತು ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ. ಮೆವಂ ನಿತ್ಯತ್ವವಿಧಾನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಣ್ಣಾವುದಂ, ಎಣ್ಣುಗಾವುದಂ, ಎಣ್ಣೆಸೆ, ಎಣ್ಣುಡೆಸೆ; ನಾಲ್ಕೊಗಂ, ನಾಲ್ಕುಸೊಗಂ, ನಾಲ್ಕಾವುದಂ, ನಾಲ್ಕುಗಾವುದಂ, ಆಯ್ದು ಸುಡಂ, ಆಯ್ದುಮುಸುಡಂ, ಆಯ್ದುಲೆ, ಆಯ್ದುಮೂಲ; ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣುಲೆ; ನಾಲ್ಕೆ, ನಾಲ್ಕುಲೆ, ಅಯ್ಕೆ, ಅಯ್ಕುಲೆ. ಅದ್ವಂದ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಯ್ದುನಾ ಲ್ಕುಣ್ಣು. ವೈಜ್ಞಾನಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಎಣ್ಣಾನೆ, ನಾಲ್ಕಾಳ್, ¹ ಆಯ್ದುಡು.

[*Entu, nālku, aydu* optionally drop their last syllable before a word beginning with a consonant when it does not form a *dvandva* compound in taking the suffix *me* or *var* they always do]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋಃ ಲುಬಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಸ್ವಾಘ್ರಯಾ ಮುದ್ವಾರೇ 433, ಸ್ವಾಘ್ರಯಾ ವರೆ 341 ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ಮೆಪ್ರತ್ಯಯೋ ವರೆಪ್ರತ್ಯಯಚ್ಚ ವಿಧಾಸ್ಯೇತೇ ತತ್ರ ನಿತ್ಯತ್ವವಚನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಭಾಷೇತ್ಯಾಹ—ಮೆವಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಎಣ್ಣೆ, ಅಪ್ಪಾ ವಾರಾಃ; ಎಣ್ಣು, ಅಪ್ಪಾ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ ಎಣ್ಣೋಃ³⁹ ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶಃ ನಾಲ್ಕೆ, ಚತುರೋ ವಾರಾಃ ನಾಲ್ಕುಲೆ, ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾಃ ಚತುಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ ಅಯ್ಕೆ, ಪಜ್ಜಾ ವಾರಾನ್. ಅಯ್ಕುಲೆ, ಪಜ್ಜಾ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ

ಸೂತ್ರಂ || ಮೂಱೋಃ || 352 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ದೋಃ ಉಬ್ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೇವರಿ ತು ಸಿತ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಗಾವ್ರದಂ, ಮೂಱುಗಾವ್ರದಂ ; ಮೂಢಲೆಯಂ, ಮೂಱುತಲೆಯಂ, ಮೂಸು, ಮೂವರ್. ಅದ್ವಂದ್ವಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱು ನಾಲ್ಕು. ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱಾವು. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[*Mū* optionally drops its last syllable before a word beginning with a consonant if it does not form a *dvandva* compound before the suffix *me* or *va*; it always does]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮೂಢಲೆಯಂ, ತ್ರಿಕಿರಾ ಮೂಱುತಲೆಯಂ, ತ್ರಿಕಿರಾ ಇತ್ಯೇವ ಅವಿಕೃತೇಃ ಸಪ್ತಾಪ್ಪಿಯಾಃ 97 ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ ಮೂವಿ, ತ್ರೀನ್ ವಾರಾನ್. ಮೂವರ್, ತ್ರಯಃ ಪುರುಷಾಸ್ತಿಸ್ತು ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಮೂಱಾವು, ತ್ರಿಗುಣೀ ಇತ್ಯೇವ ನ ತು ತಿಸ್ತೋ ಗಾವ ಇತಿ

ಆತ್ರ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಮೂಱುಽಬ್ದಸ್ಯ ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ಭೃತ್ ಪದೇ ಮೇವ್ರತ್ಯಯೇ ವಾ ಪರೇ ದೋಃ ರೇಫಾದೇರಮಪಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಇವ್ಮೃಢಿ ಬಲಿಗೆ ದಧೀಚಿಗೆ |

ಮೂವ್ಮೃಢಿ ಜೇಮೂತವಾಹನಂಗಂ ಬಗೆಯಲ್ ||

ನೂವ್ಮೃಢಿ ಶಿಜಿಗಂ ದಿಟ ಸಾ |

ಸಿವ್ಮೃಢಿ ಮಿಗಿಲಿಳಿಗೆ ಚಾಗರೂಳ್ ಸೃಪತುಂಗಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಕೂಮ್ನೈಯಿನಾಮುನಿಯಂ ಕಂ |

ಡಾಮ್ನೈಂ ನೀನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪಪಿತಂದರಸಂ ||

ಮೂಮ್ನೈ ಬಲವಂದು ನುತಿಸಿ ವ |

ಲಮ್ನೈ ತುಣುಲೈಯ್ದು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬೆನೆಗೊಂಡಂ || ಇತಿ.

ನನು ಆತ್ರ ಆಱುಮೂಱೋಃ 88 ಇತಿ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೃವ ಸಿಪ್ಪೇಧಾತ್ ಕಥ ಮತ್ರ ದೋಃ ರೇಫಾದೇ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ರೈವ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಕರಣಾತ್ ಅಸ್ತೃತ್ರ ಪಿಪೇಷ ಇತಿ ದರ್ಶಿತತ್ವಾದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಸ್ತತ್ರ ವಾ || 353 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ದುಲೋಪೇ ಸತಿ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆ, ಮೂಗುಡ್ಡೆ ; ಮುಕ್ಕೊಡ್ಡೆ, ಮೂಗೊಡ್ಡೆ ;
ಮುಚ್ಚೋಟು, ಮೂಚ್ಚೋಟು. ತತ್ರೇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱುಗಾವ್ರದಂ.

[*Mūru*, when it has dropped its last syllable, optionally becomes short, *mu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮೂಱುಗೋರತ್ಯೇವ ತಚ್ಚಬ್ದೋ ದುಲೋಪಂ ಪರಾವೃತ್ತೀತ್ಯಾಹ-
ದುಲೋಪೇ ಸತಿ ಇತಿ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆ. ಮೋಃ⁶³ ಇತಿ ಗಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ.
ಮುಕ್ಕೊಡ್ಡೆ, ಮುಚ್ಚೋಟು. ಬೆಸೆಕ್ಕೋಲಾದಿತ್ವಾತ್ ನ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೆವರಿ || 354 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಮೆವರಿ
ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುಮ್ವಿ, ಮೂಮೆ ; ಮುವ್ವರ್, ಮೂವರ್.

[*Mūru*, before the suffix *me* or *var*, is optionally short]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಮೆವರಿ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ವರ್ತತೇ. ಕಿಂ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣೇನ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ ತೇನ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತೇಃ. ತದ್ಧಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಮೆವರಿ ಸಿತ್ಯತಾಮಾಪಾದಯತಿ ;
ಇದಂ ತು ಮೂಱುಗೋ ದುಲೋಪೇ ಪ್ರಸ್ವಂ ವಿಕಲ್ಪಯತೀತಿ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾತ್ ನ
ಪ್ರಾಚೋತ್ಯ ವಾಚೋ ಯುಕ್ತಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಆಱೋಃ || 355 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉ
ತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ. ಅನ್ತಸ್ತಸ್ಯ
ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಆದೇರೇವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಱುಗಾವ್ರದಂ, ಆಱುಗಾವ್ರದಂ ; ಅಱುಮೊಱಂ, ಆಱು
ಮೊಱಂ ; ಅಱುಮೆ, ಅಱುವರ್.

^A
[*Arū* optionally shortens its initial vowel before a word beginning with a
consonant if it does not form a *dvandva* compound before the suffix
me or *var* it always does]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ನ ತತ್ರೇತಿ ; ಆಱುಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಲೋ
ಪಾಭಾವಾತ್ ಯದ್ಭವಿ ಅತ್ರ ಅನ್ತಸ್ತಸ್ಯ ಪೂಪ್ತಿಃ, ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್
ಆದೇರೇವ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಅನ್ತಸ್ತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಱುಮೆ, ಷಡ್ವಾರಾ ಅಱುವರ್,
ಷಟ್ಪರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೇ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಪ್ ಸಾಸಿರೈಱೋಃ || 356 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾಸಿರ, ಏಱು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಉಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉ
ತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾಸಿದ್ಧಲೆಯಂ, ಸಾಸಿರದಲೆಯಂ ; ಸಾಸಿದ್ಧೋಳಂ, ಸಾಸಿರದೋಳಂ ; ಏಱ್ಗಿಯ್ಯಂ, ಏಱುಕಯ್ಯಂ ; ಏಱ್ಗಾವುದಂ, ಏಱುಗಾವುದಂ ; ಸಾಸಿಮ್ಪ್ಪುರ್, ಸಾಸಿವ್ವರ್ ; ಏಱ್ಪೈ, ಏಱ್ಪುರ್.

[*Sāsura* and *ēlu* optionally drop their final letter before a word beginning with a consonant if it does not form a *dvandva* compound before the suffix *me* or *var* they always do]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ದೋರಿತಿ, ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್. ಸಾಸಿದ್ಧಲೆಯಂ, ಸಹಸ್ರಶಿರಾಃ. ಸಾಸಿದ್ಧೋಳಂ, ಸಹಸ್ರಬಾಹುಃ. ಏಱ್ಗಿಯ್ಯಂ, ಸಪ್ತಹಸ್ತಃ. ಸಾಸಿಮ್ಪ್ಪುರ್, ಸಹಸ್ರವಾರಾಃ. ಸಾಸಿವ್ವರ್, ಸಹಸ್ರಂ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಏಱ್ಪೈ, ಸಪ್ತ ವಾರಾಃ. ಏಱ್ಪುರ್, ಸಪ್ತ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಿತ್ || 357 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಯದಿತ್ಃ ಪರಮನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಃ ತತ್ಸರ್ವಂ ಶಿದ್ಧವ್ಯವೇತಿತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

[*Śit* indicates transformation of a whole word]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಯಮಪಿ ಪರಾರ್ಥಃ ಸನ್ ಅಧಿಕಾರ ಏವ. ಇತಃ ಪ್ರಭೃತಿ ಆ ದ್ವೈದೂರ್ದೂರಾ³⁷⁷ ಇತಿಯಾವತ್ ಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ'ತ್ರ ಆದೇಶಃ ತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಂ ಶಾನುಬಂಧಿನ ಭಾವ್ಯಂ. ತಥಾಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಶಿತ್ಕರಣೇ ಗ್ರಂಥಗೌರವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಅನುಷ್ಠಾಪಕಾರ್ಥಂ ಇದಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಯದಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬರೊಂದೋಃ || 358 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಬಂದು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬರ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ ಚ ಶಿದ್ಧವ್ಯವೇತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೋ ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ತ್ತಲೆ, ಬಂದುತಲೆ ; ಬರ್ಕ್ಕಣಂಗೆ, ಬಂದುಕಣಂಗೆ ; ಬರ್ನ್ನುಡಿಯಂ, ಬಂದುನುಡಿಯಂ ; ಬಮ್ಮೈರ್, ಬವ್ವೈರ್.

[*Ondu* optionally changes to *o* before a following word if it does not form a *dvandva* compound before the suffix *me* or *var* it always does]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಉತ್ತರಪದಂ ವೈಜ್ಞಾನಾದಿಕಮಿತಿ ನಿಯಮಃ 1 ಬರಾನೆ, ಬರೆಲೆ, ಬರಾಳ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ—ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ವಪಿ ಶಿವಧಿಕಾರಾತ್ ಬರಾದೇಶಃ ಶಿದ್ಧವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ; ತಥಾಪಿ ಕಾರ್ಯದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಫಲಿತಮಾಹ—ಶಿದ್ಧತ್ ಇತಿ. ಬರ್ತ್ತಲೆ, ಏಕಶಿರಃ ಬರ್ಕ್ಕಣಂಗೆ,

ಏಕಲೋಚನಾಯ ಒನ್ಮುಡಿಯೂ, ಏಕವಚನಃ ಒನ್ಮೈಫ, ಏಕವಾರಂ. ಒನ್ಮೈಫರ್, ಏಕೇ ಪುರುಷಾಃ ಏಕಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಸಾತ್ರ ಕಥಮೇಕತ್ವವಾಚಕಾತ್ ಆನೇಕತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಲ್ಲೋಕ ಕತಿಪಯವಚನತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎರಡೋರಿರ' || 359 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎರಡು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಇರ್ ಇತ್ಯಾದೇರೋ ಭವತಿ ಸ ಚ ಶಿದ್ಧವ್ಯವತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ್ಬಾಳ್, ಎರಬ್ಬಾಳ್ ; ಇರ್ತ್ತಲೆ, ಎರತ್ತಲೆ ; ಇನ್ಮೈಫ, ಇನ್ಮೈಫರ್.

[*Eradu* optionally changes into *ir* before a following word if it does not form a *dvandva* compound before the suffix *me* or *var* it always does]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇರ್ತ್ತಲೆ, ಎರತ್ತಲೆ ನಾದಿಪ್ರಾದ್ವಯಃ 90 ಇತಿ ತೃತೀಯವರ್ಣಾ ಭಾವಃ. ಇನ್ಮೈಫ, ದ್ವೈ ವಾರೌ ಇನ್ಮೈಫರ್, ದ್ವೈ ಪುರುಷೌ ದ್ವೈ ಸ್ತ್ರಿಯೌ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರೇ ಮುಯ್ ಮೂಞೋ || 360 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಞು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಮುಯ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿದ್ಧವ್ಯವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುಯ್ಯಾನೆ, ಮೂಞಾಸೆ, ಮುಯ್ಯೇಱು, ಮೂಞೇಱು, ಮುಯ್ಯೆ, ಮುಯ್ಯಿರ. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮುತ್ತಲೆ, ಮೂಞುತಲೆ.

[*Mūnu* optionally changes to *muy* before a word beginning with a vowel if it does not form a *dvandva* compound before the suffix *me* or *var* it always does]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾದೌ ಇತಿ. ಮುಯ್ಯೆ, ತ್ರೀ ವಾರಾಃ. ಮುಯ್ಯಿರ, ತ್ರಯಃ ಪುರುಷಾಃ ತಿಸ್ರಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಒಂಬತ್ತೋಸ್ತೊಮ್ ಪತ್ತಾ || 361 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಒಂಬತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ತೊಮ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿದ್ಧವ್ಯವತಿ ಪತ್ತಾ ಶಬ್ದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೊಂಬತ್ತು, ಒಂಬತ್ತುಪತ್ತು. ತೊಮ್ಮೆ, ತೊಂಬರ್. ಪತ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಒಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು.

[*Ombattu* optionally changes into *tom* before *pattu* if it does not form a *dvandva* compound before the suffix *me* or *var* it always does]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೊಂಬತ್ತು, ನವತಿಃ ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತು, ನವತಿರೇವ. ತೊಮ್ಮೆ, ನವ ವಾರಾನ್ ತೊಂಬರ್, ನವ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಒಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು, ಪಟ್ಟಂಶದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಂಬಯ್ ನೂಱುಸಾಸಿರೇ || 362 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಂಬತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬಂಬಯ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ವದ್ಭವತಿ ನೂಱುಶಬ್ದೇ ಸಾಸಿರಶಬ್ದೇ ಚ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಬಯ್ನೂಱು, ಬಂಬತ್ತುನೂಱು, ಬಂಬಯ್ನಾಸಿರಂ, ಬಂಬತ್ತುಸಾಸಿರಂ ; ಬಂಬಯ್ತು, ಬಂಬಯ್ವರ. ನೂಱುಸಾಸಿರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಂಬತ್ತುಲಕ್ಷ್ಯಂ.

[Ombattu optionally changes into ombay before *nūru* and *sāsira*, if it does not form a *dvandva* compound always before the suffix *me* or *var*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಂಬಯ್ ಇತಿ ಯನ್ಮೋ'ಯಮಾದೇಶಃ. ಬಂಬೈಇತಿ ಐದಂತಮಪಿ ಕೇಚಿಬಿಚ್ಚೆನ್ತಿ ಬಂಬಯ್ತು, ನವ ವಾರಾನ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೂಃ || 363 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪಯಿನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ವದ್ಭವತಿ ನೂಱು ಶಬ್ದೇ ಸಾಸಿರಶಬ್ದೇ ಚ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಯಿನ್ನೂಱು, ಪತ್ತುನೂಱು, ಪಯಿನ್ನಾಸಿರಂ, ಪತ್ತುಸಾಸಿರಂ ; ಪಯಿಮ್ಮು, ಪಯಿಂಬರ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯಂ.

[Pattu optionally changes into paym before *nūru* and *sāsira* if it does not form a *dvandva* compound always before the suffix *me* or *var*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಯಿನ್ನೂಱು, ದಶಶತಂ, ಪಯಿನ್ನಾಸಿರಂ, ದಶಸಹಸ್ರಂ. ಕ್ವಚಿವ ನೈದೇವೇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಜಕಾರಃ. ಪಯಿಮ್ಮು, ದಶ ವಾರಾನ್. ಪಯಿಂಬರ, ದಶ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪನ್ನೊಂದಾ || 364 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿತ್ಯಂ ಮೆವರಿ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ವದ್ಭವತಿ ಬಂದುಶಬ್ದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪನ್ನೊಂದಾ. ಬಂದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು.

[Pattu changes into pan before *ondu* if it does not form a *dvandva* compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯಾವದನಂತರಯೋಗಂ ಪ್ರಯೋಜನವಶಾತ್ ಅನುವೃತ್ತಮಪಿ ಮೆವರಿ ಪದಂ ಇತ ಉಧ್ವಂ ತದಭಾವಾತ್ ಸ್ವಯಂ ನಿವರ್ತಮಾನಂ ಆತ್ಮಸಹಚಾರಿನಿತ್ಯಪ ದಮನತರಿಚ್ಛೈವ ನಿವೃತ್ತಮಿತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಇತ್ಯುಹಿ. ಮೆವರಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯ ತ್ರ ವಿಕಲ್ಪೋದ್ಯಯಾವದಭಿಮತಃ. ಇತಶ್ಚ ತನ್ನಿವೃತ್ತೌ ವಿಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾತ್ ನಿತ್ಯ ತ್ಯವಾರ್ಧಕಮೇವೇತಿ,

ಸೂತ್ರಂ || ಎರಡು || 365 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿದ್ವದ್ಭವತಿ ಎರಡು ಶಬ್ದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪನ್ನೆರಡು. ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

[Pattu changes into pan before eradu]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪದಿಮೂಁಷ್ವಾದಿಪಟ್ಟೇ || 366 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪದಿರಾದೇಶಃ ಶಿದ್ವದ್ಭವತಿ ಮೂಁಷ್ವಾದಿ ಇತ್ಯೇ ತವಾದಿಷು ಪಟ್ಟು ಶಬ್ದೇಷು ಪರೇಷು.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪದಿಮೂಁಷು, ಪದಿನಾಲ್ಕು, ಪದಿನಯ್ದು, ಪದಿನಾಁಷು, ಪದಿನೇಳು, ಪದಿನೆಂಟು. ಮೂಁಷ್ವಾದಿಪಟ್ಟು ಇತಿ ಕಿಂ? ಪತ್ತೊಂ ಬತ್ತು.

[Pattu changes into padu before the six numerals beginning from mūru]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆದಿಶಬ್ದೋತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಾವಚನಃ ಯಾವಾನುಪೂರ್ವಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಲೋಕೇ ಸಕ್ಷ್ಯಾಶಬ್ದಾ ವ್ಯವತಿಷ್ಠಂತೇ ತಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇಷ್ವೇವ ಮೂಁಷುಪ್ರಭೃತಿಷು ಪಟ್ಟು ಶಬ್ದೇಷು ಪರೇಷು ನ ಯಥಾಕಥಂಚಿದವಸ್ಥಿತೇಷ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಪದೇರ್ನಕ್ ಸ್ವರೇ || 367 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪದಿ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪದಿನಯ್ದು, ಪದಿನಾಁಷು, ಪದಿನೇಳು, ಪದಿನೇಱ್ವು. ಪದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು, ಪನ್ನೊಂದು. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪದಿ ಮೂಁಷು, ಪದಿನಾಲ್ಕು.

[Padu takes n before a word beginning with a vowel]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋ'ಯಮನಂತಯೋಗೇ ಪದಿರಾದಿಪ್ಪಃ ತಸ್ಯೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೇಱಗೋಃ ಕೀಚ್ಚಿನೌ || 368 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೇಱಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕೀಱ್, ಕಿನ್ ಇತ್ಯೇತೌ ಆದೇಶೌ ಶಿತೌ ಭವತ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೀಚೇರಿ, ಕೀಚ್ಚೊಟ್ಟೆ, ಕಿನ್ನೆಲಂ, ಕಿನ್ನಿಟ್ಟು.

[Kelagu changes into kēl or kin before a word following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೆಳಗು ಇತಿ ಅಂಶವಾಚೀ ಸ ಚೇತ್ ಅಶಿನಾ ಸಮಸ್ತಃ ತದಾ ತಸ್ಯ ಇಮೌ ಆದೇಶೌ ಕೀರ್ಣೀರಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಅಂಶಿನಾ ಭಿನ್ನೇನ³⁰⁶ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ. ಕಿನ್ನಿಟ್ಟು ಪ್ರಸ್ವಾತಃ³⁰⁷ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಹಿದು ಬಿಟ್ಟು ಪೆಟಗೋ ಕುಲು ಬಿಲು ಪೆಡಂ || 369 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿಹಿದು, ಬಿಟ್ಟು, ಪೆಟಗು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಕುಲು, ಬಿಲು, ಪೆಡ ಇತ್ಯಾದೇಶಾಃ ಶಿತೋ ಭವಂತಿ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಲುಗಡ್ಡಂ, ಕುಲುಗಂಟು, ಕುಲುಮನೆ; ಬಿಲು ಗಾಳಿ, ಬಿಲುನುಡಿ, ಬಿಲುವೆಜ್ಜೆ; ಪೆಡಗಾಲ್, ಪೆಡಗಯ, ಪೆಡದಲೆ.

[*Kirudu, bettu, peragu* change respectively into *kuru, biru, peda* before a word following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ—ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಆದ್ಯಯೋಃ ವಿರೋಧಸಮಾಸಃ ಅನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಅಂಶಸಮಾಸಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ತದ್ಯ ವೋದಾಹರಣಂ ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಪಿ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ, ಸಮಾಸಸ್ಯ ವಕ್ತೃವಿ ವಕ್ಷಾಧಿನತ್ವಾತ್ ತಥಾಪಿ ಯಥಾಯೋಗು ಸಮಾಸಾನೋನುಸಂಧೀಯಃ—ಕುಲು ಗಡ್ಡಂ, ಕುಲುಗಂಟು, ಕುಲುಮನೆಯಂ, ಬಿಲುನುಡಿಯಂ, ಬಿಲುವೆಜ್ಜೆಯಂ, ಪೆಡ ಗಾಲಂ, ಪೆಡಗಯ್ಯಂ, ಪೆಡದಲೆಯಂ ಇತಿ ಬಿಲುಗಾಳಿ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಬಿಟ್ಟು ಗಾಳಿ ಆವುದಬೋಧಮ ಇತಿ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಃ ಕಾಲೋ ವೇರೋ ವಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಿಲುಗಾಳಿ ಇತ್ಯೇವ ನಾತ್ರ ಸಮಾಸಾಂತಃ, ಸಮಾಸಾಂತವಿಧೇರನಿತ್ಯತ್ವಾತ್. ಕುಲುಗುಡ್ಡಪಿ ತ್ಯಾದೌ ಕಿಹಿದು ಗಡ್ಡಮವಂಗ ಇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ವಿಗ್ರಹಃ ಪಡಗಾಲಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಕಾಲ ಪಟಗು ಅವಂಗ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣ ಏವ, ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್, ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹೇರಪಿ ಸಮ್ಯತತ್ವಾತ್. ಪಟಗು ಕಾಲ ಅವಂಗ ಇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ವಾ ವಿಗ್ರಹಃ, ಅಂಶಾಂಶಿನೋಃ ಅಭೇದೋವಚಾರಾಶ್ಚಯಸಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದೀದೂದದ್ದಿದೂದೋಃ || 370 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಆ, ಈ, ಉ ಇತ್ಯೇತೇ ಆದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆನಾಡು, ಆಬೀಡು; ಈಯಾನೆ, ಈಮನೆ; ಉ ಮಾನಿಸಂ, ಉವಾಳ್.

[*Adu, idu, udu* become respectively *ā, ī, ū* before the following word]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅನನ್ತರೋತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಶಿದನುವೃತ್ತಿನಾರ್ಥವತೀ, ಅದ್ವಾದಿತ್ಯಾದೇವ ಸಿದ್ಧೀಃ. ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮಿಷ್ಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಗ್ಲೈಸ್ಯವಾ || 371 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಲ್ಲಫಬ್ದಸ್ಯ ಆಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲ್ಲಾ ಧನಂ, ಎಲ್ಲ ಧನಂ, ಎಲ್ಲಾ ಜನಂಗಳ್, ಎಲ್ಲ ಜನಂಗಳ್.

[Ella optionally lengthens its final a to ā before the following word]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಆಕಾಃ ಶಿದ್ವಯಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದಿತಿಚೇನ್ನ. ಶಿತ್ವಾನರ್ಧ ಕ್ಷಪ್ರಸಕ್ತಾ ದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಂಕೋಃ ಕುಡುಃ || 372 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೊಂಕು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಕುಡು ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ 1ಭವತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ ; ಕುಡುವುರ್ವ್ವು, ಕೊಂಕುವುರ್ವ್ವು.

[Konku optionally becomes kudu before a word beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೊಂಕುಶಬ್ದೋಽತ್ರ ಕುಟಲವಚನಂ ನಾಮ್ನವ ನ ಕೌಟಿಲ್ಯ ವಾಚೀ ಧಾತುರಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || 2ಮಹತೋ ಮಾ ವ್ಯಇಜ್ಜನೇ || 373 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಹಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಮಾ ಇತಿ ಶಿದ್ವದಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ವ್ಯಇಜ್ಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾದೇವಂ, ಮಹಾದೇವಂ ; ಮಾದಾನಿ, ಮಹಾದಾನಿ. ವ್ಯಇಜ್ಜನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಹಾಂಗನೇ, ಮಹಾಬ್ಧಿ.

[Mahaṭ optionally becomes mād before a word beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಭಾಷಾಯಾಂ ಮಹಚ್ಛಬ್ದಃ ಸ್ವತಸ್ತೋ ನಾಸ್ತೋವ. ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೋಽಪಿ ಏಕೋ ಮಹಾಂತಃ ಅಪರೋ ಮಹತ್ತರಿತಿ. ಅತೋ ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವಾಭಿಮನ್ತವ್ಯಃ. ತಸ್ಯ ಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಮೇವ ಸಮಾ ಸೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಕಥಮತ್ರ ಆದೇಶವಿಧಿರಿತಿಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಮಹಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾಸೋ ವಿಧಿಯತೇ, ಯೇನೇದಂ ಚಿನ್ತೋತ ಕಿಂತು ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದೇ ದ್ವೇ ಅಪಿ ಸಂ ಸ್ಕೃತೇ ಏವ ತಯೋಃ ಸಮಾಸಃ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷೋ ವಾ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಏವ. ನ ಹಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಮಹಾದೇವ, ಮಹಾದಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧತಿ ; ಆನ್ಯತ್ರ ತಸ್ಯಮಾನಾಧಿಕರಣ (ಪಾ 6—3—46) ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಿವ ತದ್ವಿ

1ಭವತಿ ವ್ಯಇಜ್ಜನಾದಾವುತ್ತರಪದೇ. 2 ಮಹತೋ ಮಾ.

ಧಾನಾತ್ ಕಿಂತು ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ತಸ್ಯೈವ ಮಹಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಅತ್ರ ಆದೇಶಮಾತ್ರಂ ವಿಧೀಯತೇ.

ಯದ್ಯಪಿ ತದ್ಭವಪ್ರಕರಣ ಏವ ಇದಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ ತಥಾಪಿ ತತ್ರ ವ್ಯಸ್ತಾನಾ ಮೇವ ವಿಧಾನಂ ಇದಂ ತು ಸಮಸ್ತಸ್ಯೈತಿ ಸಮಾಸಪ್ರಸಕ್ತಾದತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮಿತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಕರವ್ಯಾದೌ ಸಮಸ್ತಸ್ಯೈತಿ ಕತಿಚಿತ್ಪ್ರದರ್ಶಿತಾಸಿ, ತಥಾಪಿ ತಾನಿ ಸಮಸ್ತಸ್ಯೈವ ನಾಮಾನ್ಯೇವೈತಿ ತತ್ರೈವೋಕ್ತಾಸಿ. ನೈತಾನಿ ತಾದೃಶಾಸೀತಿ. ಇತಃ ಚತು ಸ್ತೂತ್ರಾನ್ಯಮಪಿ ಏಷೈವ ಗತೀ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಹಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾ || 374 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸಹಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾ ಇತಿ ಶಿಧ್ವದಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈಇಜ್ಜ ನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾದೇವಂ, ಸಹದೇವಂ ; ಸಾವಾಸಿ, ಸಹವಾಸಿ. ವೈ ಇಜ್ಜನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸಹಾರ್ಜುನಂ.

[Saha optionally becomes śa before a word beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹಶಬ್ದಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಾಸೇ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಫಾವೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ. ತತ್ರ ಯೋಯಂ ಆನಾಪನ್ನಸಫಾವಃ ಸ ಏವಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಸಪುತ್ರ, ಸಜನಕ ಇತ್ಯಾದೌ ನಾತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಏಕ್ಕಮೇಕಸ್ಯಾಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ || 375 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕ್ಕ ಇತಿ ಶಿಧ್ವದಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಸಂ ಸ್ಕೃತೇಽಪ್ಯಾಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ವೈಇಜ್ಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಏಕ್ಕಸರಂ, ಏಕಸರಂ ; ಏಕ್ಕರಾಶಿ, ಏಕರಾಶಿ ; ಏಕ್ಕತುಳಂ, ಏಕತುಳಂ. ವೈಇಜ್ಜನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಏಕಾಂಗಂ, ಏಕಾ ವಳ. ಇದಮೇವ ಹಿ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇನಾಪಿ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾ ಸೋಸ್ತೀತಿ.

[^AEka optionally changes into *ekka* before a word beginning with a consonant, whether it be Sanskrit or not]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಇತಿ ಅಯುಕ್ತಂ, ಅಸಂಸ್ಕೃತವದೋಷದಪ್ಪತ್ಯಾತ್. ನ ಹಿ ಏಕಶಬ್ದೋಽಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಸಮಸ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ—ಇದಮೇವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ—ಏಕಶಬ್ದೋಽಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ. ತಥಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತ್ಯಾತ್ ಸಂವೃತಿಸ್ತನ್ನವತ್. ಯದಿ ಅಯಂ ಅನೇನ ನ ಸಮಸ್ಯತ, ನೃವಂ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ. ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ಚ ತಥಾ. ಅತಃ ಸಮಸ್ಯತ ಏವೇತಿ ತರ್ಕಾನುಗೃಹೀತೇನ ವಚನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ನಿರ್ಣೀಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ವಚನಂ ಅಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಭವೇದಿತಿ. ಅನನ್ತರದ್ವಿಸೂತ್ರಾನ್ಯಮಪಿ ಏಷೈವ ರೀತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತ್ರಿಚತುರೋಸ್ತಿಚಾವೌ ತದ್ಧಿತೇ ಚ || 376 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತ್ರಿ, ಚತುರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ತಿ ಚೌ ಇತ್ಯಾದೇಶೌ ಶಿತೌ ನಾ ಭವತಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪ್ಯಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ವೈಇಜ್ಞನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತದ್ಧಿತೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿದಂಃ, ತ್ರಿದಂಃ ; ತಿಗುಂಠಂ, ತ್ರಿಗುಂಠಂ ; ತಿನೂ ಗಂ, ತ್ರಿಮುಖಂ. ಚೌದಂತಂ, ಚತುರ್ದಂತಂ ; ಚೌಽಧಂ, ಚತುರ್ವಿಧಂ, 1ಚೌಭಾಗಿ, ಚತುರ್ಬಾಗಿ. ತದ್ಧಿತೇ—ತಿತಯಂ, ತ್ರಿತಯಂ ; ಚೌತಯಂ, ಚತುಸ್ಪಯಂ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಸಂಚಮುಖಂ, ಸಂಚತಯಂ.

[*Tri* and *chatur* optionally change respectively into *ti* and *chau* before a word beginning with a consonant, whether Sanskrit or not, also before the (Sanskrit) derivative terminations]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಪ್ರಚತುರೋಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದತ್ವಾತ್ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವಾವಗತ್ಯವೈ ನ ಭಾಷಾವಿಷಯಃ, ಅಯೋ ಗೃತ್ವಾತ್

ನನು ಅತ್ರ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಇತಿ ವರ್ತತ ಏವ. ತಚ್ಚ ಉತ್ತರಪದೇ ತದ್ಧಿತೇಽಪಿ ಇತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಪದ್ಯತಾರ ತಥಾ ಚ ಉತ್ತರಪದವತ್ ತದ್ಧಿತೋಽಪಿ ಉಭಯರೂಪೋಽಸ್ತು ಇತಿ ಚೇನ್ನ ತಾದೃಕ್ತದ್ಧಿತಸ್ಯ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅನಭಿದಾನಾತ್. ಯಾದೃಕ್ತೌ ಚತುರ್ಭಾಗಂ ಪಂತಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಮರ್ಹ ಇತ್ಯತೋತ್ರ ತಯುಕ್ತೀಯಕಥಾನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ ತಾನೇವೋದಾಹರಂತಿತಿತಯಂ, ತ್ರಿತಯಂ, ಚೌತಯಂ, ಚತುಸ್ಪಯಂ ಏತಿ ಏವಂ ತಿಕಂ, ತ್ರಿಕಂ ; ಚೌಕಂ, ಚತುಸ್ಕಂ ತಥಾ ತಿತಿಯಂ, ತೃತೀಯಂ ; ಚೌತಂ, ಚತುರ್ಥಮಿತಿ ಚ ಅನುಸಂಧೇಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವೀದೂರದೂ || 377 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದ್ವಿಶಬ್ದಸ್ಯ ದೂ, ದು ಇತಿ ಶಿತೌ ಆದೇಶೌ ನಾ ಭವತಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪ್ಯಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ವೈಇಜ್ಞನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತದ್ಧಿತೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೂಮುಕಂ, ದುಮುಕಂ, ದ್ವಿಮುಖಂ ; ದೂಜಾನಂ, ದುಜಾನಂ, ದ್ವಿಯಾಹುಂ ; ದೂತಯಂ, ದುತಯಂ, ದ್ವಿತಯಂ ; ದೂತೀಯಂ, ದುತೀಯಂ, ದ್ವಿತೀಯಂ. ಇನಾವೇನ ಯೋಗೌ ಗಮಕೌ ದ್ವಿತ್ರಿ ಚತುಶ್ಚ ಬ್ದಾನಾಂ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಲಿಬ್ಧ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಭವತೀತಿ.

[*Dvi* optionally changes into *dvi* or *du* before a word beginning with a consonant, whether Sanskrit or not, also before a derivative termination]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೂರ್ಜ ದುಶ್ಚ ದೂದೂ ನನು ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಾತ್ರ ಚ ದ್ವಿತ್ರಿಚತುಶ್ಚಬ್ದಾ
ಸಾ ಉತ್ತರಪನೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ ಕಾರ್ಯಮುಚ್ಯತೇ. ಕಥಮೇಷಾಂ ತತ್ಪರ
ತ್ವಂ? ಯತೋ ದ್ವ್ಯಾಭ್ಯುದ್ವ್ಯದತ್ವಂ¹¹ ಇತ್ಯತೋ ಲಿಂಗಸಂಜ್ಞಾ ಸಿಷಿದ್ಧಾ ತನ್ನಿ
ಷೇಧೇ ಚ ಕಥಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ? ಲಿಪ್ಗಾತ್ಸಂಸ್ಕೃತಾ²⁰³ ಇತಿವಚನಾತ್ ತದನುತ್ಪತ್ತೌ
ಚ ಕಥಂ ಸಮಾಸಃ? ಸುಪ್ಪುಪಾ ಸಮಾಸಃ²⁰³ ಇತಿವಚನಾತ್ ತದಭಾವೇ
ಚ ಕಥಮುತ್ತರಪದತ್ವಂ? ತತ್ತ್ವೇವ ತನ್ನಿ ಯಮಾತ್—ಇತ್ಯಾಹ್ವಾಚ್ಚಾಪ್ತ—ಇಮೌ
ಇತ್ಯಾದಿ ಯತೋ'ತ್ರ ಸ್ವತ್ಯಯೋತ್ತರಪದಪರತ್ವವಬ್ಧೀಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯವಿರೇಷೋ'
ಭಿಧೀಯತೇ. ತಚ್ಚ ಸಮಾಸಮನ್ತರಾ ಅನುಪಪನ್ನಂ ಸತ್ ತಮಾಕ್ಷಿಪತಿ. ಸ ಚ ಸು
ಬುತ್ಪತ್ತಿಃ. ಸಾ ಚ ಲಿಂಗಸಂಜ್ಞಾಮಿತಿ. ತದೇತತ್ಸರ್ವಂ ವಚನಬಲಾದೇವ ಅವ
ಗಮ್ಯವ್ಯು.

ಯದ್ವಾಪಿ ಪೂರ್ವಾಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಮಾಸಾಬವಿಧಿಸಿಷ್ಟವ್ಯಾ ಏವ ಅತ್ರ ಏಕದೇವತೋ ವಿಕ್ರಿ
ಯಂತ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಲಿಂಗಸಂಜ್ಞಯಾ ಸುಬುತ್ಪತ್ತೌ ಸಮಾಸವಿಧಿನಾ ವಾ ಪ್ರ
ಯೋಜನಂ. ತಥಾಪಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತೋತ್ತರಪದವಿವಕ್ಷಯಾ ಲಿಂಗಸಂಜ್ಞಾದ್ವ್ಯನ್ವಯನಂ
ಅರ್ಥಸಂದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೀಲಾರಾದಿಸಿ ಯಥೋಪದಿಪ್ಪಂ || 378 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೀಲಾರಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಯಥೋಪದೇಶಂ ಸಾಧವೋ ವೇ
ದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೀಲಾರಂ, ಕೀರಾರಂ, ದೇವಾರಂ, ಧವೇಶಾರಂ, ಗೂ
ಡಾರಂ, ದೀವೇಶಗೆ, ದೀವಾಳಿಗೆ; ಸೀಯದರಂ, ಸೀಯದಾರಂ, ಸೀಯಬಾ
ರಂ; ಸಿರಿದರಂ, ಸಿರಿದಾರಂ, ಸಿರಿಬಾರಂ, ವಂಕದರಂ, ವಂಕದಾರಂ, ವಂಕ
ಬಾರಂ; ಪಾಣೀಯದರಂ, ಪಾಣೀಯದಾರಂ, ಪಾಣೀಯಬಾರಂ, ಕಂಟಿ
ಯದರಂ, ಕಂಟಿಯದಾರಂ, ಕಂಟಿಯಬಾರಂ; ಚೌವಟ್ಟಂ, ಪಾಯ
ವಟ್ಟಂ, ರನ್ನವಟ್ಟಿಗೆ, ಸಂತೆವಟ್ಟಣಂ, ದಸವಲಿ, ಕನ್ನವುರಂ, ಬಣ್ಣವುರಂ,
ಅಂತವುರಂ, ಕಂಡಪಟಂ, ಸಿಬ್ಬುದ್ದಿ, ಮೊಲೆದೋರಣಂ, ದಮ್ಮಾಣಿ, ಚಮ್ಮ
ಟೆಗೆ, ಚಮ್ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಕಂಸಾಳಂ, ದೇಗುಲಂ, ಸೂಯಾಣಂ, ದೇಶಾಕೆ,
ದುಗಂ, ದೂಗಂ; ತಿಗಂ, ತೀಗಂ, ಚೌಕಂ ಇತಿ ಕೀಲಾರಾದಿರಾಕೃ
ತಿಗಣಃ.

[Kilāra and the other words classed with it (for which see above) take
forms as shown]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ್ಷೀರಾಗಾರಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪೂರ್ವಾತ್ರ
ಉತ್ತರತ್ರ ಉಭಯತ್ರ ವಾ ಯಥಾಯಥಂ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಕರಣೇನ ವಿಕೃತಿಮುಪ
ಪಾದ್ಯ ಕೀಲಾರ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಉಪದಿಶ್ಯಂತೇ. ತತ್ರ ಕಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಕಸ್ಮಿನ್ ಪರ

ತಃ ಕಿಂ ವಾ ಅದಿಷ್ಟತೇ ? ಕೋ ವಾ ಅತ್ರ ಅಗಮಃ ? ಕಿಂ ವಾ ಏತದನುಶಾಸನಂ ? ಇತಿ
ಲಕ್ಷ್ಯಾಚಿನ್ತಾ ಸೂಪಾಯಾ ಯಸ್ಯ ಯದಸದಿಷ್ಟ್ಯ ತತ್ತದೈವ ಸಾಧ್ಯತಿ ವಿಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿ
ತ್ಯಾಹ—ಯದೋದೇಶಂ ಇತಿ. ಅನೇನ ಸೂತ್ರಗತಂ ಉಪದಿಷ್ಟ್ಯಸದಂ ಭಾವಸಾ
ಧನಮಿತ್ಯಪಿ ಸೂಚಿತಂ. ಅತ್ರ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಂ ಲಕ್ಷಣಕಥನೇ ಪ್ರಯಾಸ ಏವ ಭೂಯಾತ್
ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಅಲ್ಪಮೇವೇತಿ ಸಿಸಾತವಿಧಿಃ ಯಥಾ ಪೃಷ್ಠೋದರಾದೀನಿ ಯಥೋಪ
ದಿಷ್ಟ್ಯ (ಪಾ 6—3—109) ಇತಿ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಕರಂಜಾದಿಷ್ಟ್ಯವ
ಏತೇನ ಸಕ್ಷಾನ್ಮಾ ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಯ ತತ್ರಚ ಉಕ್ತಮೇನ ಉತ್ತರಮಿತಿ.

ಕೀಲಾರಂ ಕ್ಷೀರಾಗಾರಶಬ್ದೇ ಷಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪಃ. ರೇಫಸ್ಯ ಲಕಾರಾದೇಶಃ.
ಗಾಖ್ಣಾಸ್ಯ ಅದರ್ಶನಂ. ಕೀಲಾರಂ ತತ್ರೈವ ಷಕಾರಗಾಖ್ಣಾಯೋಲೋಪ ಏವ.
ನ ರೇಫಸ್ಯ ಲಕಾರಾದೇಶಃ. ಉಭಯಧರ್ಮಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಏವಮುತ್ತರ
ತ್ರಾಪಿ ಯಥಾಯಧಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರೂತ್ಯಾ. ದೇವಾರಂ ದೇವಾಗಾರಶಬ್ದೇ ಗಾಖ್ಣಾ ಲೋ
ಪಃ. ಏವಂ ಧನಳಾರಂ, ಧನಳಾಗಾರಂ ಗೂಡಾರಂ, ಗೂಡಾಗಾರಂ. ದೀವಳಿಗ,
ದೀವಳಿಗೆ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದೀವ.ವಳಿಕಾ. ಸೀಯದರಂ, ಸೀಯದಾರಂ, ಸೀಯ
ಬಾರಂ, ಸೀದರಂ, ಸೀದಾರಂ, ಸೀದಾರಂ. ಸರ್ವತ್ರ ಶ್ರೀದ್ವಾರಮೇವ. ಶ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯ
ಸೀಯ ಸಿರಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ, ದ್ವಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ದರ ದಾರ ಬಾರಭೇದಾತ್ ತ್ರೈರೂಪ್ಯ
ಮಿತ್ಯಾಹ್ಯಾ ಪಾಡೂನ್ಯಾತ್. ವಂಕದರಂ, ವಂಕದಾರಂ, ವಂಕಬಾರಂ. ತ್ರಿಷ್ವಪಿ
ವಕ್ರದ್ವಾರಂ. ವಂಣೀಯದರಂ, ವಂಣೀಯದಾರಂ, ವಂಣೀಯಬಾರಂ. ತಿಷ್ವಪಿ ಪಾ
ಸೀಯದ್ವಾರಂ. ಕಂಠಯದರಂ, ಕಂಠಯದಾರಂ, ಕಂಠಯಬಾರಂ. ತ್ರಿಷ್ವಪಿ ಕಣ್ವ
ಕದ್ವಾರಮೇವ. ಚೌವಟ್ಟಂ, ಚತುಷ್ಪಥಂ ಚತುಷ್ಪಟ್ಟಂ ವಾ ನಾಯವಟ್ಟಂ,
ಪಾದವಟ್ಟಂ ರತ್ನವಟ್ಟಿಗೆ, ರತ್ನವಟ್ಟಿಕಾ. ಸಂತವಟ್ಟಣಂ, ಸಂಸ್ಥಾ ವತ್ತನಂ.
ದೇಸುಲ, ದಿಶಾಬಲಿಃ ಕನ್ನವುರಂ, ಕರ್ಣಪುರಃ. ಬಣ್ಣವುರಂ, ವರ್ಣಪುರಃ ಅಂತ
ವುರಂ, ಅಂತಃಪುರಂ ಕಂಡಪಟಂ, ಕಾಣ್ಡಪಟಃ. ಸಿಬ್ಬುಟ್ಟಂ, ನಿಬುರ್ಧಿಃ ಮೂಲ
ಮೂಲೇಣಂ, ಮೂಲಾತೋಲೇಣಂ ದಮ್ಮಣಿ, ದ್ರಮ್ಮಣಿಃ. ದ್ರಮ್ಮಂ ನಾಣಕವೇಷಃ,
ಬಿಜ್ಜಾಶಾಲಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಚಮ್ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಚಮ್ಮಟ್ಟಿಗ ಉಭಯತ್ರ ಚಮ್ಮಪಟ್ಟಿಕಾ
ಕಂಸಾಳಂ, ಕಾಂಸ್ಯತಾಃ. ದೇಗುಲಂ, ದೇವಕುಲಂ. ದೇವಗೃಹಮಿತಿ ಯಾವತ್.
ಸೂಯಾಣಂ, ಸೂಪಸಾ ನಂ ಮಹಾನಸಮಿತಿ ಯಾವತ್. ದೇಶಾಕ, ದೇಶಶಾಖಾ
ಪ್ರಾಕೃತದೇಶ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಏವಮದಯೋ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಮನುಸರ್ತವ್ಯಾಃ
ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಕೇಚನ ಲಬ್ಧಾಃ ತದ್ಭವಸೂತ್ರೇನ ಸಿದ್ಧಾ ಇವ ಭಾಸ್ತಿ ತಥಾ
ಪಿ ಸಮಸ್ತತ್ಯಾತ್ ಅತ್ರೈವ ನಿವಾತಿತಾ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮುಕ್ ಪೆಣಿಗ್ವಾದೀನಾಂ || 379 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೆಣಿಗ್ವಾದೀನಾಂ ಮುಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದಾ
ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿಡಗಯ್, ಪಿಡಗಯ್ ; ಬೆಟ್ಟುಂಬೊಣಿ, ಬೆಟ್ಟುನೊ
ಣಿ ; ಬೆಟ್ಟುಂಗಾಡು, ಬೆಟ್ಟುಗಾಡು ; ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚಂ, ಆಗಸವೊಚ್ಚಂ ;

ಬಗ್ಗಂದೊವೆಲ್, ಬಗ್ಗದೊವೆಲ್ ; ಕಕ್ಕುಂದಳಿ, ಕಕ್ಕುದಳಿ ; ಮದ್ದುಂ
ಗೂಡ್, ಮದ್ದುಗೂಡ್ ; ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ, ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ. ಪಳಿಗ್ವಾ
ದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[*Peraṅu* and other words (see above) optionally take *m* before a word beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತಾವುತಃ || 380 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈ
ಇನ್ದನಾದೌ ಧಾತೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಡುಂಬಿಟ್ಟಂ, ಮಡುವಿಟ್ಟಂ ; ಗಿಡುಂಗಡಿದಂ,
ಗಿಡುಗಡಿದಂ, ಕಾಡುಂಗಂಡಂ, ಕಾಡುಗಂಡಂ ; ಬೀಡುಂಬೊಕ್ಕಂ, ಬೀಡು
ವೊಕ್ಕಂ. ಧಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ¹ ಮಡುನೀರೆ, ಗಿಡುಗಾಯ್. ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಗಿಡುವಗುಟ್ಟಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಎಲೆಗಂಡಂ, ಬಡಿಗೂಂಡಂ

[Words ending in *u* optionally take *m* before a verbal root beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತಾವಿಠ ಧಾತುಪದೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತಿಬಸ್ತೇ ಕೃದಂತೇ ವಾ ಇತಿ ಯಾ
ಪತ್. ಉದಾಹರಣೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಮೆಕೃತ್ತಿಷಾ ²⁹⁸ ಇತಿ, ಕೃತಃ ²⁹⁹ ಇತಿ ಚ ಸ
ಮಸಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅತಃ || 381 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈ
ಇನ್ದನಾದೌ ಧಾತೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಪಂಬಿಡಿದಂ, ಬಳಪವಿಡಿದಂ ; ನೆಲಂಬಿಡಿದಂ, ನೆಲ
ವಿಡಿದಂ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[Words ending in *a* optionally take *m* before a verbal root beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅನಂತರಾತೀತಯೋಗೇ ಧಾತಾವದಂತ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶ ಏವ
ಲಘುಃ ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಅತೋನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಭಾವ್ಯವಿತಿ ಸ್ಪರ್ಧಗ್ರಹಣಮಿ
ತ್ಯಾಹ—ಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ || 382 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಮಗಾಗಮೋ
ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಧಾತೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಚಕ್ರಂಗೊಂಡಂ, ವಜ್ರಂಗೊಂಡಂ, ಖಡ್ಗಂಬಿಡಿವಂ, ದಂಡಂಗೊಂಡಂ. ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಮರಂಗಡಿವಂ, ಮರಗಡಿವಂ. ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ? ವಿಧುಂಗಂಡಂ, ವಿಧುಗಂಡಂ.

[Sanskrit words ending in *a* always take *m* before a verbal root beginning with a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ ಇತ್ಯೇವ. ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಉತ್ತರಾರ್ಧಮೇವ. ಅತ್ರ ತು ಯೋಗವಿಭಾಗಾದೇವ ನಿತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧೀರಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಳಿಬೂಲಿ || 383 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಮುಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಬೂಲಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಟಂಗುಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ, ಧನಂಗುಳಿ; ಇಂದ್ರಂ ಬೂಲ, ಚಂದ್ರಂಬೂಲ, ಆತಂಬೂಲ, ಅಣಂಬೂಲ. ಗುಳಿಬೂಲಿ ಇತಿ ಕಿಂ? 1 ಆಟಗಾಳಂ, ಗೆಲ್ಲಗಾಳಂ, ಇಂದ್ರನವೋಲ, ಚಂದ್ರನವೋಲ.

[Words ending in *a* always take *m* before the termination *guli* or *bol*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ ಇತ್ಯೇವ. ಗುಳಿಗ್ರಹಣಾತಿ 414, ವಾತೋ ಬೂಲ 429 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಗುಳಿ ಬೂಲ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಿಧಾಸ್ಯೇತೇ. ತಯೋಃ ಪರಯೋಃ ನಿತ್ಯಂ ಮುಗಾಗಮತಿ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಇಂಗಡಲ ಕುಮಯರಸಂ |

ಗಂ ಗೇಟಹುದತ ಸಿಂಧಿಯರಮನೆಯಳ್ ಲಂ ||

ಚಂಗುಳಿಗಳೊಳರನಲ ನೈವ |

ಸಂಗಳಿಸಾ ನ್ವಾಮಿಕಾಯ್ಯವರರಂ ಚರರಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಇಂದ್ರಂಬೂಲ ವಿಭವಯುತಂ |

ಚಂದ್ರಂಬೂಲ ಕಾಂತಿವತನಾದಿತ್ಯಂಬೂಲ ||

ಸಾಂದ್ರಪರಿಪೂರ್ಣತೇಜಸು |

ಪೇಂದ್ರಂಬೂಲ ನೀತಿನಿಪುಣನಾ ನರನಾರ್ಥಂ || ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಉತೋ ಗಾಙೀ || 384 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಗಾಗಮೋ ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ 2ಗಾಳಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡುಂಗಾಳಂ, ಜಾದುಂಗಾಳಂ, ಓಡುಂಗಾಳಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕುಂಭಗಾಳಂ, ಮಣಿಗಾಳಂ. ಗಾಳ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪಾಡುಗಂ, ಜಾದುಗಂ.

1 ಆಟಗಾಳಂ.

2 ಗಾಳಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ.

[Words ending in *n* always take *m* before the termination *gāra*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗಾಝೋ ಜಾತಃ⁴¹ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೆ. ತಸ್ಮೈ ರತೋ ಯದ್ಯಪಿ ಉದನ್ತನಾಮೇವ ಮಗಾಗಮಃ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿವತಃ, ತಥಾಪಿ ಅಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಅಂಕಂಗಳಾನ ಗಂಜುತ |

ನಂ ಕೂರಿತೆ ತುಮುಲಯದ್ಧ ದೊಳ್ ಪಟ್ಟಭಟರಂ ||

ನೂಂಕುವ ಸಮರಂಗಾಹನ |

ವಂಕರಣೆಯಿ ಗಂಜುತನದ ತಿರುಳನವೇಚ್ಚುಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಮ್ಭ್ರಮೇಸಕೃತ್ || 385 ||

ವೈತ್ತಿ || ಅಶುಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಪ್ರಯೋಕ್ತಸ್ವರಣಂ ಸಮ್ಭ್ರಮಃ. ತಸ್ಮೈ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಯತ್ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ವರ್ತತೇ ತತ್ ಅಸಕೃತ್ ಅನೇಕವಾರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಡು ಕುಡು ಕುಡು, ತುಡು ತುಡು ತುಡು, ಬುಟ್ಟಿ ಸೊಪ್ಪಿಸೊಪ್ಪಿಸು, ನೋಡು ನೋಡು ನೋಡು, ಇತ್ತಲಾ ಇತ್ತಲಾ ಇತ್ತಲಾ, ಅನಬಂದುದಾನಬಂದುದಾನಬಂದುದು, ದಂಡುಬಂದುದೇಡು ದಂಡು ಬಂದುದೇಡು ದಂಡುಬಂದುದೇಡು ಸಮ್ಭ್ರಮಾದೌ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ವರ್ತತೇ ನ ತದವಯವೇ ಇತಿ ನಾಸಾ ಅಸಕೃತ್ ದ್ವಿವಾ ಭವತಿ. ಸಮ್ಭ್ರಮೇ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅನಿ ಬಂದುದು.

[A word or sentence used to hurry an action is repeated more than once]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮ್ಭ್ರಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥಾನ್ತರೇ ಸಮ್ಭವತ್ಯಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತವರ್ಧಮಾಹ—ಅಶು ಇತ್ಯಾದಿ. ಆಪ್ರತಿಪಾದನಂ ತ್ವರಯಾ ಜ್ಞಾಪನಂ. ತಚ್ಚ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ನಾನ್ಯಥಾ. ಆತ ಏವ ಜ್ಞಾಪಕೋಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಕ್ತವೇತ್ಯಾದ—ಪ್ರಯೋಕ್ತಸ್ವರಣಂ ಇತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಕ್ರಿಯಾದ್ಭಿನಯತೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ತಥಾಪಿ ವಾಚಕವ್ಯಕರಣಾತ್ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾದೇವೇತಿ. ನನು ಅಸಕೃದಿತಿ ಅನೇಕವಾರಮೇತಾವತ್ ತತ್ರ ಕಿಂ ಜನ್ಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ಇತ್ಯನಿರ್ಣಯ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ—ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಇತಿ. ಕಿಂ ತದಿತ್ಯತ ಆಹ—ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಮನ್ಯನ್ನಾಸ್ತೀತಿ. ಪದಮುದಾಹರತಿ—ಕುಡುಕುಡುಕುಡು ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಮುದಾಹರತಿ—ಅನಿಬಂದುದಾನಿಬಂದುದಾನಿಬಂದುದು ಇತ್ಯಾದಿ

ನನು ಅತ್ರ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ಇತಿ ನೋಕ್ತಂ. ಅತಃ ತದಿವ ತದವಯವೋ ವರ್ಣ ಸ್ತತ್ಪದಮದಯೋ ವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಅಸಕೃತ್ಪ್ರಯುಜ್ಯತಾಂ. ತಥಾಚ ಕುಡು ಕುಡು ಕುಡು ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಕುಕುಕು, ಡುಡುಡು ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಸ್ವಾದಿತ್ಯಾಶ್ಚ ಜ್ಞಾ ಅಯಮನುಯೋಗೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಣದ್ವಿಭಾಗವೇಽಪಿ ಸಮಾನ ಇತ್ಯುಭಯತ್ಯಾಪಿ ಏಕದೈವ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ—ಸಮ್ಭ್ರಮಾದೌ ಇತಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ—ಸಮ್ಭ್ರಮಾದೌ

ರದಂ ವಾಕ್ಯೇ ವಾ ವರ್ತತೇ. ನ ತದವಯವಃ. ನ ಚ ತದ್ವೃತ್ತೌ ತದವಯವ
ವೃತ್ತಿರಾವ್ಯಾಪೀ, ತೇನ ವಿಸಾ ತದಭಾವಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ವದೇ ವಾಕ್ಯೇ ವಾ ಅಸಕ್ಯತಃ
ವ್ಯರ್ವಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಏವ ಸಮ್ಭ್ರಮಸಾತತ್ಯಾಧ್ಯಭೋಗೇವಗವ್ಯತೇ. ನ ತದವಯ
ವೇ. ಅತ್ಮೋತ್ರ ಅಸಕ್ಯದ್ಭಾವೋ ದ್ವಿರ್ಭಾವೋ ವಾ ಪದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಸ್ಥಾನ
ತದವಯವಸ್ಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಾತತ್ಯಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಯಾಭೀಕ್ಷಣ್ಯೇ ದ್ವಿಃ || 386 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾತತ್ಯಮವಿಚ್ಛೇದಃ ಕ್ರಿಯಾಂತರೈರವ್ಯವಧಾನಂ ಕ್ರಿಯಾ
ಸಾಕಲ್ಯಮವಯವಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಕಾತ್ಯಕ್ಷ್ಯಂ. ಅಭೀಕ್ಷಣ್ಯಮಾವೃತ್ತಿಃ
ಪಾನಃಪುನಃ ಸಾತತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ ಲಬ್ಧಿರೂಪಂ ದ್ವಿಃ
ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾತತ್ಯೇ—ಬಂದಂ ಬಂದಂ, ಪೂದಂ ಪೂದಂ, ಕಂ
ಡಂ ಕಂಡಂ ಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಯೇ—ಕೋಯ್ ಕೋಯ್ಯೆಂದು ಕೊಯ್ದಂ,
ಪೂಯ್ ಪೂಯ್ಯೆನುತ್ತಿ ಪೂಯ್ದಂ, ಬಾಬಾಯೆನುತ್ತಿ ಬಂದಂ. ಅಭೀ
ಕ್ಷಣ್ಯೇ—ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಟಿಪಿದಂ, ಉಂಡುಂಡು ಪೂದಂ, ನೋಡಿನೋಡಿ ನಕ್ಕಂ.
ಏತೇಷ್ವಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಂದಂ, ಕೊಯ್ದಂ, ಉಂಡು ಪೂದಂ.

[A word used to express continuous action, the gradual completion of an action
or the repetition of an action, is repeated twice]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ವಿಚ್ಛೇದೋ ನಾಶಃ ತದಭಾವೋವಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ ಅನಂತಮಿತ್ಯಪಿ
ಸ್ವಾದಿತ್ಯಾಕ್ಷ್ಯಾತ್—ಕ್ರಿಯಾ ಇತ್ಯಾಬಿ. ವಿವಕ್ಷಿತಕ್ರಿಯಾ ಸ್ವಯಂ ಯಾವಾಸ್ತೇ
ತಾವದ್ವಿಜಾತೀಯಕ್ರಿಯಾಂತರೈರವ್ಯವಧಾನಮೇವ ಸಾತತ್ಯವಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಕ್ರಿಯಾಃ ಕ
ಲ್ಯಮಿತಿ ಸಕಲಾನಾಂ ಭಾವಃ ಸಾಕಲ್ಯಂ. ತದ್ವಿ ಸ್ಯಕ್ತತ್ರ 1 ಪ್ರಭವತೀತ್ಯಾಕ್ಷ್ಯಾತ್—
ಅವಯವ ಇತ್ಯಾಬಿ. ಕ್ರಿಯಾ ಪಿ ಲೋಕೇ ಸ್ವಾವಾಂತರಾನೇಕಕ್ರಿಯಾಕಲಾವೂ
ಪ್ಯವ ನಾಖಣ್ಡ್ಯಕಾ. ಪ್ರತ್ಯಸಾದಿ ಚ ಏತತ್ ಕ್ರಿಯಾಧೂರ್ ಧಾತುಃ 12 ಇತ್ಯಾತ್ರ.
ತಥಾ ಚ ತಾಸಾಂ ಅವಯವಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಅವೈಕಲ್ಯಮೇವ ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸಾಕಲ್ಯ
ವಿತಿ. ಅಭೀಕ್ಷಣ್ಯಮಿತ್ಯೇತ್ರ ಅವೃತ್ತಿರವಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ ಸಾತತ್ಯಮೇವ ನ್ಯಾದಿತ್ಯಾಕ್ಷ್ಯಾತ್—
ಪಾನಃಪುನಃ ಇತಿ. ಕ್ರಿಯಾಂತರವ್ಯವಧಾನೇಪಿ ಪಾನಃಪುನಃ ಭವತೀತಿ ಸಾತತ್ಯಾ
ದಸ್ಯ ಭೇದ ಇತಿ ಭಾವಃ.

ಕ್ರಮೇಣೋದಾಹರತಿ—ಸಾತತ್ಯೇ ಇತ್ಯಾಬಿ. ಬಂದಂ ಬಂದಂ. ಅತ್ರ ಆಗ
ಮನಕ್ರಿಯೈವ ನಾನ್ಯತ್ ಕ್ರಿಯಾಂತರಂ. ಕೋಯ್ ಕೋಯ್ಯೆಂದು ಕೊಯ್ದಂ. ಅತ್ರ
ಉನೀಹಿ ಉನೀಹಿ ಇತ್ಯನನ್ಯಮನಸ್ಕತಯಾ ಅನ್ಯೈರಪಿ ಲಾವರ್ಯಾ ಸ್ವಯಂ ಚ ಲುನಾ
ತೀತಿ. ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಟಿಪಿದಂ. ಅತ್ರ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಕ್ರಿಯಾಂತರವ್ಯವಧಾನೇಪಿ ಪುನಃ ಪುನಃ
ಪಚತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾನಾವಧಾರಣೇ || 387 ||

ವೈತ್ತಿ || ನಾನಾಭೂತಾನಾಂ ಭೇದೇನ ಇಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದೋ ನಾ ನಾವಧಾರಣಂ. ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಈಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು, ಈಗಂಟನೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಪೊನ್ನಂ ಕಡು ; ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಿಕ್ಕಮಾತ್ರಂ ದೇಹಿ ನಾಧಿಕಮಿತ್ಯರ್ಥ . ನಾನೇತಿ ಕಿಂ ? ಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು, ಏಕಮೇವ ಸಿಕ್ಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅವಧಾರಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು ಅತ್ರ ಪೋನ್ ಶಬ್ದೋ ಧನವಾಚೀತಿ ನಾವಧಾರಣಂ. ಏಕಂ ದ್ವೌ ತ್ರೀ ದಶ ವಾ ನಿಷ್ಕಾ ದೇಹೀತ್ಯರ್ಥಃ

[In distributing a certain proportion of anything among several the word expressing the proportion is repeated twice]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವಧಾರಣಂ ನಿರ್ಣಯಃ. ಸ ಚ ಲೋಕೇ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಃ ತತ್ರ ಕೇದೃಶೋ ನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ—ಇಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ. ಇದಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ಯ ಇರ್ಯಾ ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತಾ ತಯಾ ಸರಿಚ್ಛೇದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ತಥಾಪರಿಚ್ಛೇದೋಪಿ ನಾನಾವಧಾರಣಂ ಮೇಳನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ವ ಇತ್ಯತ ಆಹ—ಭೇದೇನ ಇತಿ. ಭೇದೋ ವಿಶೇಷಃ. ಪ್ರತಿವೃತ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ. ಇವಗ್ಗೆ ಇತಿ ಯವಸ್ತಃ ಸಮ್ಯವಸ್ತಿ ತಾವತಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಸಿಕ್ಕಮಿತಿ ನಾಣಕಪೀಶೇಷಃ. ನಾಧಿಕಮಿತ್ಯತ್ರ ನ ನ್ಯೂನಮಿತ್ಯಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ಆತ ಏವ ನಿಷ್ಕಮಾತ್ರಮಿತಿ ಅನ್ಯೂನಾನಂತಿಕಾರ್ಥಕ ಮಾತ್ರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಧಿಕೈ || 388 ||

ವೈತ್ತಿ || ಅಧಿಕೈ ಪ್ರಕರ್ಷಃ. ತಸ್ಮಿನ್ ದ್ವೈತೈ ಯದ್ವರ್ತತೇ ಸದಂ ವಾಕ್ಯಂ ನಾ ತತ್ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತುಟಿಲ್ ತುಟಿಲ್, ಅಧಿಕಂ ನಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ಆದುದಾದುದು, ಲೇಸುಲೇಸು ; ಎಮಗಪ್ಪುದೆಮಗಪ್ಪುದು, ಬಳ್ಳಿದಳೂಳ್ಳಿದಳ್. ಅಧಿಕೈ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತುಟಿಲ್, ಲೇಸು. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[A word or sentence is repeated twice for intensity or emphasis]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕೈಮೇವ ಸರ್ವಾಯಾನ್ತರೇಣ ವಿಶದಯತಿ—ಪ್ರಕರ್ಷ ಇತಿ. ಸೋಪಿ ನ ದ್ರವ್ಯಜೇತ್ರಕಾಲಪ್ರಧಾನಃ, ಆಹಿತು ಭಾವಪ್ರಧಾನ ಇತಿ ತಥೈವೋದಾಹರಣಿ—ತುಟಿಲ್ ತುಟಿಲಿತಿ. ಅಂತಃಕರಣೇ ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷೋ ದ್ವೈತೈತೇ. ನಾತ್ರ ವಿಸ್ತಾರಯಾಂ ದ್ವಿವರ್ತನಮಿತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ, ಏಕವಿಷಯತ್ವಾತ್, ವಿಸ್ತಾರ ಹಿ ಅನೇಕವಿಷಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತುದಿಮೊದಲಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾದಿಸ್ವರಾತ್ ತ್ವಚ್ಚ || 389 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕ್ಯೇ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ ತುದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಮೊದಲ್ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಅದಿಸ್ವರಾದುತ್ತರಾವಯವಸ್ಯ ತ್ವ ಇತಿ ದ್ವಿತಕಾರಾ ದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತುತ್ತತುದಿ, ಮೊತ್ತಮೊದಲ್. ತುದಿಮೊದಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಳಗೊಳಗು. ಪೂರ್ವಸ್ಯೇತಿ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಮೂಘಾತ್. ಅದಿಸ್ವರಾದಿತಿ ಅನ್ವಯಸ್ವರಾನಾಭೂತ್.

[When *tudi* or *modal* is repeated twice for intensity or emphasis, the one in the first place drops the syllable following its first vowel and takes *tta*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ದ್ವಿವರ್ಚನವರ್ಧಾನಂತರೇ ; ಕಿಂತು ಅಧಿಕ್ಯ ಏವ. ತಚ್ಚ ದ್ವಿವರ್ಚನಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಭವತೀತ್ಯತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತುದಿಶಬ್ದ ಏವ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾನ್ನ ಮೊದಲಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯನ್ನಾಹ—ಅಧಿಕ್ಯೇ ಇತಿ. ದ್ವಿವರ್ಚನೇ ಸತಿ ಯೋತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ನನು ಅದಿಸ್ವರಾದಿತಿ ವಜ್ರವ್ಯಾ ಉತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ. ತಥಾಚ ತತ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವರ್ಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ—ಅವಯವಸ್ಯ ಇತಿ. ವರ್ಣಮಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತದುತ್ತರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ಚಕಾರ ಅಧಿಕ್ಯೇ ದ್ವಿರಿತ್ಯೇತ ತ್ವಮುಚ್ಚಿನೋತಿ. ವಿಧೇಯಸ್ಯ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಂ ನಿರ್ದೇಶಬಲಾವೇವ ನ ಯತ್ನಾ ನ್ತರಾದಿತ್ಯಾಹ—ತ್ವ ಇತ್ಯಾಹ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಡೆನಡೋನ್ಟೈಃ || 390 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕ್ಯೇ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಯೋಃ ಕಡೆ ನಡು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಅದಿಸ್ವರಾದುತ್ತರಾವಯವಸ್ಯ ಟೈ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ. ಪೂರ್ವವದತ್ರಾಪಿ ದ್ವಿಟಕಾರಕೋ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಟ್ಟೆಕಡೆ, ನಟ್ಟೆನಡು. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ದೆಸೆ ದೆಸೆ, ಮೂಲೆ ಮೂಲೆ.

[When *kaḍe* or *naḍu* is repeated for intensity or emphasis, the one in the first place drops the syllable following its first vowel and takes *tta*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ವಿಶೇಷಃ. ಪೂರ್ವತ್ರ ತಕಾರೋತ್ರ ಟಕಾರ ಇತ್ಯೇತಾವಾ ನೇವ ಸಾಧಿಕ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ || 391 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕ್ಯೇ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಗುಣವಚನಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋಃ ಅಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋರತೋರ ಮುತ್ತುಗಳ್, ಬಟ್ಟಬಟ್ಟ ಮೊಲೆಗಳ್,
ಬಿಳಿಯ ಬಿಳಿಯಂಚೆಗಳ್, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನಗಳ್. ಗುಣೋಕ್ತೀರಿತಿ ಕಿಂ ?
ಸತ್ತು ಸತ್ತಾನೆಗಳ್.

[When an adjective is repeated twice for intensity or emphasis, the first used adds a to its final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಕಿಮಧೋಯವಾರಮ್ಬುಃ ? ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಾ
ನಾಂ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ಅದಾದೇಶಾರ್ಥಃ. ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ? ತೋರತೋರ
ಮುತ್ತುಗಳ್, ಬಟ್ಟಬಟ್ಟಮೊಲೆಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ. ನ ಹಿ ಏತ
ದರ್ಥಮಯವಾರಮ್ಬುಃ, ಅನ್ಯಥಾಪಿ ಸಿದ್ಧಃ. ತಥಾಹಿ—ತೋರಿತು ಮುತ್ತು,
ಬಟ್ಟತು ಮೊಲೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಗ್ಬದ್ವಲಂಕಿ^{೩೫} ಇತ್ಯನೇನ ತೋರಮುತ್ತು, ಬಟ್ಟಮೊಲೆ
ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧೃತ್ಯೇವ. ಸರ್ವತ್ರ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ಪರಿಸಿಷ್ಟನ್ನಮೇವ ಅರ್ಥ
ಬೋಧಕಂ ನಾಪರಿಸಿಷ್ಟನ್ನಮಿತಿ. ತಥಾಸಿಷ್ಟನ್ನಸ್ಯ ತೋರ, ಬಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದೇ
ರೇವ ದ್ವಿವರ್ತನಮಸ್ತು, ಕಿಮನೇನ ಇತಿ ಚೇತಸ್ತತ್ಯಂ ಅತ್ರ ಹಿ ವದಸ್ಯವ
ದ್ವಿವರ್ತನಂ ನ ತದವಯವಸ್ಯ. ತೋರ ಇತ್ಯೇತಚ್ಚ ನ ಪದಂ ವಿಗ್ರಹಕಾಲೇ
ತೋರಿತು ಇತ್ಯವಸ್ಥಸ್ಯ ಪದತ್ವೇಹಿ ಸಮಾಸೇ ತೋರಮುತ್ತು ಇತಿ ಸಮುದಾಯ
ಸ್ಯವ ಪದತ್ವೇನ ತೋರ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಏಕದೇಶತಯಾ ಪದತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನ ಚ
ತೋರ, ಬಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಅಗತ್ತಮವ್ಯಯಂ ಪದಮೇವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಸ್ಯ
ಪಾಕ್ಷಿಕತ್ವಾತ್. ಉಕ್ತಂ ಚೈತತ್ ಅಗ್ಬದ್ವಲಂಕಿ^{೩೫} ಇತ್ಯತ್ರ ಅತಃ ಪದಾವಸ್ಥಾಯಾ
ಮೇವ ದ್ವಿವರ್ತನಂ. ತತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ತೋರ, ಬಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ
ರ್ಥಂ ಅಯವಾರಮ್ಬುಃ ಏವೇತಿ. ಉತ್ತರಸ್ಯ ತು ಪೂರ್ವವದೇವ

ಸೂತ್ರಂ || ಗೋವ್ಯಂಜ್ಞನಾದೇರ್ಲುಪ್ || 392 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಗುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ವೈಜ್ಞ
ನಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಪ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಂಕುಮೇ ಗೋವ್ಯಂ, ಅತ್ಯಂತಮಧೋ ಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.
ಏವಂ ಸೆರಸೆರಗು, ಬೆಳೆಬೆಳಗು, ತಳತಳಗು, ಮೇಮೇಗು, ಮೂಮೂಗು.
ಗೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬೇಗೆಬೇಗೆ. ವೈಜ್ಞನಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಳ
ಗೊಳಗು.

[When a word repeated twice for intensity or emphasis ends in *gu* and begins with
a consonant the first used drops its final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ ; ನ ಗುಣೋಕ್ತೀರಿತಿ. ಕೇವಲಂ ಗುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ
ವೈಜ್ಞನಾದೀನಾಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ವ || 393 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಗುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ವೈಜ್ಞ
ನಾದೀನಾಂ ಬಹುಸ್ವರಾಣಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಪ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಳತೋಳಗಿದುದು, ಬೆಳಬೆಳಗಿದುದು, ಮುಂಬುಮುಂಬುಗಿದುದು, ಮೊಂಬಮೊಂಬಗಿದುದು. ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ದ್ವಿಸ್ವರೇ ಮಾಭೂತ.

[When a verbal root which is repeated twice for intensity or emphasis ends in *gu*, begins with a consonant and contains more than two vowels, the first used drops its last syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗೋವ್ಯಗ್ಜನಾದೇರಿತಿ ಸರ್ವಂ ವರ್ತತೇ ನನು ಕಿಮರ್ಥಮಿದಂ ? ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಅತಿಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಬಹುಸ್ವರಾಣಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಭವೇದಿತಿ; ಕಿಂ ತು ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ತೇಪಾಂ ಮಾಭೂದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾನುಕರಣೇ || 394 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನುಕರಣೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಬ್ಯಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಮ್ಮನ ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನೆ; ತಣ್ಣನ ತಣ್ಣನೆ, ತಣ್ಣತಣ್ಣನೆ; ಮೆಲ್ಲನ ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ.

[When a word is repeated twice for imitation, the first used optionally drops its final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರ್ಲುಬಿತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ನಾನ್ಯತ್. ಅತ್ರ ಅನುಕರಣೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಪದಮೇವ ದ್ವಿಭಾವತಿ ನ ವಾಕ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ—ಶಬ್ದರೂಪಂ ಇತಿ. ವಾಕ್ಯಂ ಹಿ ಶಬ್ದಸಮುದಾಯರೂಪಮೇವ, ನ ಶಬ್ದಮಾತ್ರರೂಪಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾನುಕರಣಮೇವೇಚ್ಛತೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ. ತಥೈವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ವೃ || ವನಜಪರಾಗದೋಳ್ ಪೂರಳ್ಳು ಕಮ್ಮನೆಕಮ್ಮನೆ ಕೂಡುವಂಚಿವಿಂ |
ಡಿನ ನಿಜಿದುಪ್ಪುಟೋಳ ನುಸುಳ್ಳು ಮೆಲ್ಲನೆಮೆಲ್ಲನೆ ಕಯ್ಯವಂದ ಮ||
ವಿನ ನೊನೆದಂದಲೋಳ ನೆನೆದು ತಣ್ಣನೆತಣ್ಣನೆ ಬಂದುದಂದು ಕಂ |
ಪಿನ ಸಿರಿಗೆಯ್ದಿವರ್ಪ ಮದಭೃಂಗವಧೂರುತನೊಂದುಮಾರುತಂ ||

ತಥಾ

ವನಿತಾಕೇಶಕಲಾಪನವ್ಯಕುಸುಮಾಮೋದಂಗಳಿಂ ಕಮ್ಮಕ |
ಮ್ಮನೆ ಕಾಂತಾಕುಟಲಾಳಕಸ್ತನಘಟಪ್ರೋದ್ವಟ್ಟದಿಂ ಮೆಲ್ಲಮೆ ||
ಲ್ಲನೆ ನಾರೀಸುರತಾಂತ್ಯಜಾತಬಹಲಸ್ವೇದಾಂಬುವಿಂ ತಣ್ಣತ |
ಣ್ಣನೆ ತೀಡುತ್ತ ವಿಳಾಸಿನೀಸದನದಿಂ ಬಂದೊಂದುಮಂದಾನಿಲಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೇಳಗುಮೇಗೋಃ ಸಾಮೀಪ್ಯೇ || 395 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಃ ದೇಶಕೃತಾ ಕಾಲಕೃತಾ ವಾ. ತನ್ಮು ದ್ಯೋತೈ ಕೇಳಗು, ಮೇಗು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಬ್ಯಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೇಟಕೇಟಗೆ ನರಕಬಿಲಂಗಳ್, ಮೇಮೇಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಂಗಳ್ ; ಕೇಟಗೆಕೇಟಗೆ ನರಕಬಿಲಂಗಳ್, ಮೇಗೆಮೇಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಂಗಳ್. ಕೇಟಕೇಟಗೆ ದುರ್ಬ್ಬಿಕ್ಷಂ, ಕೇಟಗೆಕೇಟಗೆ ದುರ್ಬ್ಬಿಕ್ಷಂ ; ಮೇಮೇಗೆ ಸುಭಿಕ್ಷಂ, ಮೇಗೆಮೇಗೆ ಸುಭಿಕ್ಷಂ. ಸಾಮಾಪ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮರದಮೇಗೆ ತಿಂಗಳ್, ಮುಗಿಲಮೇಗೆ ತಾರಗೆ, ತಲೆಯಮೇಗೆ ಕೊಡಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಔತ್ತರಾಧರ್ಯ ಮಾತ್ರಂ ನ ಸಾಮಾಪ್ಯಂ.

[When *ketagu* or *mēgu* is repeated twice in the sense of union or conjunction either in position or in time, the first used optionally drops its final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕ್ಯ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಸಾಮಾಪ್ಯ ಏವ ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ ಕೇಟ ಕೇಟಗೆ ನರಕಬಿಲಂಗಳ್ ಅತ್ರ ದೇಶಕೃತಾ ಪ್ರತ್ಯಾನುಪ್ರಾಸಃ. ಅಧೋ'ಧೋ ನರಕಭೂಮಯ ಇತಿ. ಏವಂ ಮೇಮೇಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಂಗಳ್ ಉಪಯುಕ್ತಂ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಾನೀತಿ. ತಥಾ ಕೇಟಕೇಟಗೆ ದುರ್ಬ್ಬಿಕ್ಷಂ. ಅತ್ರ ಕಾಲಕೃತಾ ಪ್ರತ್ಯಾನುಪ್ರಾಸಃ. ಮರದಮೇಗೆ ತಿಂಗಳ್. ಅತ್ರ ವೃಕ್ಷವ್ರಣಿಧೌ ಉರ್ಧ್ವದೇಶೇ ಚಂದ್ರಮ ಇತ್ಯೇವ ನ ನಾಮಾಪ್ಯಂ. ತಲೆಯಮೇಗೆ ಕೊಡಂ. ಅತ್ರ ಔತ್ತರಾಧರ್ಯಮೇವ ನ ಸಾಮಾಪ್ಯಂ. ಕಿಂಚಿದ್ವೇರಕಾಲವ್ಯವಧಾನ ಏವ ತತ್ಸತ್ತಾ ದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಮೊದಲೋ ಸ್ಯತೋ'ತಿಶಯೇ || 396 ||

ವೈತ್ತಿ || ದೋರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅಸ್ಯೇಭ್ಯೋ'ತಿಶಯೇ ದ್ಯೋತೇ ಮೊದಲೆಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತಿ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಲುಬ್ಧಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಸಂತದೊಳಸುಗೆ ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ ಪೂತುದು, ಮೊದಲೆಮೊದಲೆ ಪೂತುದು, ಅಸ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಪುಷ್ಪಿತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಧುರದೊಳವೆರ್ ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ಚ್ಚರ್. ಅಸ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೊಮರಂ ಮೊದಲೆ ನೆಟಿ ಪೂತುದು ಬಚಿಕಂ ಕಾತುದು. ಅತ್ರ ಸ್ವನ್ಯಾ ಪಾರಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ಅತಿಶಯೋ ನ ತು ಅನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ. ಅತಿಶಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೊದಲುಂಡಂ.

[When *modal* is repeated twice in the sense of excelling others, the first used optionally drops its final letter]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ದೋರ್ಲೋಪಃ, ಕಿಂತು ಅನ್ತಃಸ್ಮೈವೇತ್ಯಾಹ—ದೋರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ.

ನನು ತುದಿಮೊದಲಃ⁸⁸⁹ ಇತ್ಯತ ಏವ ಅಸ್ಯ ದ್ವಿವಚನಮುಕ್ತಮಿತಿ ಕಿಂ ಪುನ ಸ್ತದ್ವಿಧಾನೇನ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ರ ಹಿ ಅಧಿಕ್ಯೇ ದ್ವಿಭಾವೋ'ತ್ರ ತು ಅತಿಶಯ ಇತಿ.

ನ ಚ ಅತಿಶಯೋಽಪಿ ತತ್ರೈವ ಸಹಸ್ರಾಹೈಃ ಲಾಘವಾದಿತಿ ನಾಚ್ಯಂ ಪೂರ್ವಪದ
ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಧಾರಣ್ಯವ್ರಸಹಸ್ರಾತ್ ಅಸ್ತಿ ಚ ಕಾರ್ಯವ್ಯಚಿತ್ರಿ.
ಏಕತ್ರ ಆದಿಸ್ವರಾದುತ್ತರಾವಯವಸ್ಯ ತ್ತಕಾರೋಽನ್ಯತ್ರ ಅನ್ತಸ್ತು ಲೋಪ ಇತಿ

ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ ಪೂತಂದು ಆತ್ರ ಅತೀರಯೋ ದೋಷೈಶ್ಚತೇ. ನ ತಾವದ
ಸ್ಯೇ ಕಿಸಲಯಿತಾ ಆಪಿ ಯಾವದರೂಕಃ ಪುಷ್ಪಿತ ಇತಿ. ಮೊದಮೊದಲೊಳೆಚ್ಚ ರಿತಿ.
ನ ತಾವದಸ್ಯೇ ಯದ್ವಾಭ್ಯಾಣಂ ಪ್ರವಿಂತ್ಯುಪಿ ಯಾವದಿನೋ ಪ್ರವಿಂತ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ವಿಧ್ಯ
ಸ್ತೀತ್ಯತೀರಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೀಪ್ಸಾನುಪೂರ್ವ್ಯೇ ಸುಪಃ ಶ್ಲುಪಃ || 397 ||

ವೈತ್ತಿ || ಬಹೂನಾಂ ಸಜಾತೀಯಾನಾಮಧಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಪ್ರ
ತ್ಯೇಕಂ ಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತುರಾಪ್ತಮಿಚ್ಛಾ ವೀಪ್ಸಾ. ಕ್ರಮಾನುಲ್ಲ
ಭ್ಯನಮಾನುಪೂರ್ವ್ಯಂ ವೀಪ್ಸಾಯಾಮಾನುಪೂರ್ವ್ಯೇ ಚ ವರ್ತಮಾನಂ
ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶ್ಲು
ಬ್ಧಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವೀಪ್ಸಾಯಾಂ—ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ ಮುಣಿದಂ, ಕೇರಿ
ಯೊಳ್ ಕೇರಿಯೊಳ್ ಮುಣಿದಂ, ಮನಮನಗಳೊಪ್ಪಿದುವು, ಮನಗಳ್ ಮ
ನಗಳೊಪ್ಪಿದುವು; ಪೊಡೆಪೊಡೆಗಳ ಚೆಲ್ವು, ಪೊಡೆಗಳ ಪೊಡೆಗಳ ಚೆಲ್ವು ;
ತಂತಮ್ಮೆ ಸಿರಿ, ತಮ್ಮೆ ತಮ್ಮೆ ಸಿರಿ. ಅನುಪೂರ್ವ್ಯೇ—ಮೊದಮೊದಲೊಳ್
ದೊಡ್ಡಿತ್ತು, ಮೊದಲೊಳ್ ಮೊದಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡಿತ್ತು, ತುದಿತುದಿಯೊಳ್
ಸಣಂ, ತುದಿಯೊಳ್ ತುದಿಯೊಳ್ ಸಣಂ ; ಅಜ್ಜಜ್ಜರಂ ಬಂದಿಸು, ಅಜ್ಜರ
ನಜ್ಜರಂ ಬಂದಿಸು ; ಕಿಣಿಯಕಿಣಿಯರಂ ಬೆಸಗೊಳ್, ಕಿಣಿಯರಂ ಕಿಣಿ
ಯರಂ ಬೆಸಗೊಳ್. ವೀಪ್ಸಾನುಪೂರ್ವ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮನೆಯೊಳೊಪ್ಪಿತು,
ತುದಿಯೊಳ್ ಸಣಂ.

[When a word used to express a plurality of things taken in several or
successive order or regular series is repeated twice, the first used
optionally drops its case ending]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೀಪ್ಸಾಪದಾರ್ಥಮಾಹ—ಬಹೂನಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ವೀಪ್ಸಾಶಬ್ದೋ
ಹಿ 1ಇಚ್ಛಾರ್ಥಕಸನ್ನವೃತ್ತಿವನ್ನ ಇತಿ ತದೇವಾಹ—ಆಪ್ತಮಿಚ್ಛಾ ಇತಿ. ಕಸ್ಯೇ
ತ್ಯತ ಆಹ—ಪ್ರಯೋಕ್ತುಃ ಇತಿ ಅಪ್ತಿವಿಷಯಮಾಹ—ಅರ್ಥಾನಾಂ ಇತಿ. ಯ
ದ್ಯಪಿ ಅರ್ಥಾನಾಮಿತ್ಯೇವ ಬಹುತ್ವಂ ದರ್ಶಿತಂ ; ಅಥಾಪಿ ಏಕವ್ಯಕ್ತೌ ನಾಪ್ತಿರಿ
ತ್ಯಾಹ—ಬಹೂನಾಂ ಇತಿ ಬಹುಶೋಽಪಿ ಯತ್ರ ವಿಜಾತೀಯಾ ಘಟಪಟಾದಯಃ ತ
ತ್ರ ನ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಸಜಾತೀಯಾನಾಂ ಇತಿ ತೇಪಾಮಪಿ ನ ಸಮುದಾಯಃ ;

ಕಿಂತು ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಾಹ-ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಇತಿ ತದಪಿ ನ ಕತಿಪಯವಿಷಯ ಇತ್ಯಾಹ-ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಇತಿ ಏವಮಪಿ ಅಪ್ತಿಃ ಕೇನೇತ್ಯತ ಆಹ-ಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ ಇತಿ. ಆದಿಶಬ್ದೋ ಜಾತಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸಂಕ್ರಾಂತಾರ್ಥಃ. ಅನುಪೂರ್ವವಾಹ-ಕ್ರಮಾನುಲ್ಲಭ್ಯನಂ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ-ವೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಇತಿ. ಕೇರಿಕೇರಿಯಾಳ್ ಮಜ್ಜಿದಂ, ಯಾವ ನ್ನೋ ವೀಧ್ಯಸ್ತಾಸು ಪ್ರತಿವೀಧಿ ನಿರವಶೇಷಮುಭಾಸಿಷ್ಟೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ರ ಅಪ್ತಿ ಭಾಸನಕ್ರಿಯಾ. ಮನಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು. ಅತ್ರ ಗೃಹತ್ವಜಾತ್ಯಾ. ಪೊಣಿ ಪೊಣಿಗಳ ಚೆಲ್ವು. ಅತ್ರ ಸಾಂದರ್ಯಗುಣೇನ. ತಾತಮ್ಮಸಿರಿ. ಅತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದ್ರವ್ಯೇಣ. ಅನುಪೂರ್ವಮುದಾಹರಣಿ-ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡತ್ತು. ಯಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ಥೂಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತುದಿತುದಿಯೊಳ್ ಸಣ್ಣಂ. ಯೆದೊತ್ತರಂ ಕೃಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಜ್ಜಜ್ಜರಂ ಬಂದಿಸು. ಯೇ ಯೇ ವೃದ್ಧಾಸ್ತಾನಾನುಪೂರ್ವೇಣ ಅಭಿವಾದಯಸ್ಯೇತಿ. ಕಿಚ್ಚಿಯಕಿಚ್ಚಿಯರಂ ಬಸಗೂಳ್. ಯೇ ಯೇ ಕಸಿಷ್ಠಾಸ್ತಾನಾನುಪೂರ್ವೇಣ ಪರಿಪಚ್ಛೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಿಬಿಶ್ಚ ಬಾಧೇ || 398 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಆಬಾಧಃ ಪೀಡಾ. ತದ್ವಿಷಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಸುಸಃ ತಿಬಿಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಭಿವೃದ್ಧಿಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರಮರಂ, ಮರಂ ಮರಂ; ಪೋದಪೋದಂ, ಪೋದಂ ಪೋದಂ; ಕಲ್ಲಲ್ಲಂ, ಕಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲಂ; ಪುಲ್ಲುಲ್ಲೊಳ್, ಪುಲ್ಲೊಳ್ ಪುಲ್ಲೊಳ್; ಬಂದಬಂದಯ್, ಬಂದಯ್ ಬಂದಯ್; ಬಾಬ್ಬಾರಂ, ಬಾರಂ ಬಾರಂ; ಪೋಪಪೋಪೆಂ, ಪೋಪೆಂ ಪೋಪೆಂ. ಆಬಾಧ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮರಂ, ಕಲ್, ಬಂದಯ್, ಪೋಪೆಂ.

[When a word is repeated twice to express pain, the first used optionally drops its case or verbal ending]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಶಬ್ದಃ ಸುಸಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಸುಸಮುದಾಹರಣಿ-ಮರಮರಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪೋದಂ ಪೋದಂ. ಗತೋ ಗತ ಇತ್ಯೇವ, ನ ಅಗಚ್ಛದಗಚ್ಛದಿತಿ. ತಿಬಿಮುದಾಹರಣಿ-ಬಂದಬಂದಯ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ. ಸುಪೋ ಲೋ ಪೇ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಂ ಕಾರ್ಯಮಪಿ ನಶ್ಯತಿ, ಕಲ್ಲಲ್ಲಂ, ಕಲ್ಲುಲ್ಲೊಳ್ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವಿಭಾವಾಭಾವಾತ್. ತಿಜೋ ಲೋಪೇ ತು ನ ತತ್ಕ್ರಮಂ ಕಾರ್ಯಂ ನಶ್ಯತಿ; ಬಂದ ಬಂದಯ್, ಪೋಪಪೋಪೆಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತತ್ಕ್ರಮಸ್ಯ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್. ಅತ್ರ ನಿಯಾಮಕಂ ಉತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ಅತ್ರ ಉಪೇಕ್ಷಾಮ ಇತಿ.

1ಸುಪ್ಪಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಕ್ಯಾದೇರಾಮನ್ವಿತಸ್ಯಾಸೂಯಾಸಮ್ಪ್ರತಿಕ್ರೋಪ
ಕುತ್ಸನಭರ್ತ್ಸನೇನೈತರಸ್ಯ ಪ್ಲುತಶ್ಚ || 399 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪರಗುಣಾಸಹಸಮಸೂಯಾ. ಕಾರ್ಯಾಪ್ಯಾಭಿಮತ್ಯಂ ನ
ಮ್ಪ್ರತಿಃ. ಕೋಪ ಕ್ರೋಧಃ ಕುತ್ಸನಂ ಸಿನ್ಧಾ. ದಣ್ಡಾವಿಪ್ಲವಣಂ
ಭರ್ತ್ಸನಂ ಅಸೂಯಾದೃಫಾಪು ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಆದಿಭೂತಂ
ಯತ್ ಆಮನ್ವಿತಪದಂ ತಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವ
ಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಪ್ಲುತೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಸೂಯಾಯಾಂ—ದೇವದತ್ತಾ ಡಿ ದೇವದತ್ತ, ದೇ
ವದತ್ತ ದೇವದತ್ತಾ ಡಿ, ದೇವದತ್ತ ದೇವದತ್ತ ಸಿನಗೇನುಮಿಲ್ಲಂ ಸಮ್ಪ್ರ
ತೌ—ಮಗನೇ ಡಿ ಮಗನ, ಮಗನ ಮಗನೇ ಡಿ, ಮಗನ ಮಗನೇ ನೀನೊ
ಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ದಯ್. ಕೋಪೇ—ಬಾಣಸಿಗಾ ಡಿ ಬಾಣಸಿಗ, ಬಾಣಸಿಗ ಬಾಣ
ಸಿಗಾ ಡಿ, ಬಾಣಸಿಗ ಬಾಣಸಿಗ ನೀನಿದ್ದಪಯೋ ಸತ್ತಯೋ. ಕುತ್ಸ
ನೇ—ಸತಿಯೇ ಡಿ ಸತಿಯ, ಸತಿಯ ಸತಿಯೇ ಡಿ, ಸತಿಯ ಸತಿಯ ನಿನ್ನ
ಪೆಣ್ಣನಮಂ ಸುಡುಗೆ. ಭರ್ತ್ಸನೇ—ದುರುಳಾ ಡಿ ದುರುಳ, ದುರುಳ ದುರು
ಳಾ ಡಿ, ದುರುಳ ದುರುಳ ನಿನ್ನಂ ಕೊಂದಪೆಂ ಕಡಿದಪೆಂ. ವಾಕ್ಯಾದೇರಿತಿ
ಕಿಂ? ಬಳ್ಳಿದಳ್ ನೀಂ ಮಗಳೇ. ಆಮನ್ವಿತಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತ
ನೊಳ್ಳಿದಂ. ಅಸೂಯಾದಿಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ? ಪಾರ್ವ್ವ ನೀಂ ಜನ್ನಮಂ ಮೊ
ಡು, ಅರಸ ನೀಂ ಕಾಳಗಮಂ ಮೊಡು. ಅಸಕ್ಯಧಧಿಕಾರಾತ್ ಇಹ ಸರ್ವತ್ರ
ತ್ರಿವರ್ಚನಮಪಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಸ್ತಿ. ಬಂದ ಬಂದ ಬಂದಂ, ಬಂದಂ ಬಂದಂ
ಬಂದಂ, ಉಂಡುಂಡುಂಡು ಫೋದಂ, ತೊಳತೊಳತೊಳಗಿತ್ತು, ಬಳಬಳ
ಬಳಗಿತ್ತು, ಮಗನ ಮಗನ ಮಗನ ಇತಿ.

[When the first word in a sentence is the vocative of a person addressed
in detraction, approval, anger, blame or menace, it is repeated
twice, also the first or the last used optionally
prolongs its vowel]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತರೇತರವಾಕಾಂಕ್ಷಾವತಾಂ ಅನ್ವಯಾರ್ಹಾಣಾಂ ಪದಾನಾಂ ನಿರ
ಪೇಕ್ಷಃ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಂ. ತತ್ರ ಆದಿಭೂತಂ ಯತ್ ಆಮನ್ವಿತಂ ಆಮ
ನ್ವಿಷಯವಿಷಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಆಮನ್ವಿಷಯವಾಣಾರ್ಥವಾಚಕಂ ಪದಂ ತಸ್ಯ ಅಸೂಯಾ
ದಿವಿಷಯೇ ದ್ವಿವರ್ಚನಂ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಅನ್ಯತರಸ್ಯ ಪ್ಲುತಶ್ಚೇತಿ. ಅತ್ರ ವಾಕ್ಯಾದೇಃ
ಆಮನ್ವಿತಸ್ಯ ಅಸೂಯಾದಾವೇವ ದ್ವಿಭಾವೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನ ನಿಯಮಃ. ಸಮ್ಪ್ರ
ಮಾದಾವಪಿ ಪೂರ್ವಾಣಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಅನ್ಯತರಸ್ಯ ಪ್ಲುತ ಇತ್ಯೇತತ್ ಅಸೂಯಾದಾವೇವ
ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನಿಯಮಃ.

ಅಸೂಯಾದಿಸ್ವರೂಪವಾಹ—ಪರಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ದಣ್ಣಾವಿಷ್ಣುರಣಂ ಕೋ
ಪೇ'ಽ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಕೋಪಾತ್ ಭರ್ತ್ಸನಸ್ಯ ಕೋ ಭೇದ ಇತಿ ಸ ರಚ್ಯಃ. ದಮನ
ದಣ್ಣೋ ದಣ್ಣನಂ ಅರ್ಥಹರಣಾದಿವಾ ದುಃಖೋತ್ಪಾದನಂ. ತಸ್ಯ ಅವಿಷ್ಣುರಣಂ ಭುಕ್ತು
ಪುಟಾದ್ಯಸಾಮ್ಯವರ್ತನೇನ ವಕ್ರಮುಖತೋ ಹರ್ಷಾರಹರ್ಷಾರಾದಿನಾ ತ್ವಾಮಹಂ
ಬಂದ್ಯಮಿಷ್ಯಾಮಿ ತ್ವಾಮಹಂ ಹನಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಕಾರಕವಾಕ್ಯೈಃ ಪ್ರಥಮಾಂ
ಭರ್ತ್ಸನಾಂ ತದಿದಂ ದ್ವೇಷಾತ್ ದಣ್ಣನೀಯೇಷ್ವೇವೇತಿ ನ ನಿಯಮಃ ಅಪಮಾರ್ಗಾ
ದಪಾಕೃತ್ಯ ಸನ್ಮಾರ್ಗನಿರೀಷಯಾ ಲಾಲಸೀಯನ್ಯತ್ರಾದೀನು ಏವ ಭರ್ತ್ಸಯ
ಮಾನಾನಾಂ ಪಿತ್ರಾದೀನಾಮುಪಲಬ್ಧತಿ. ಉದಾಹರತಿ—ಅಸೂಯಾಯಾಂ
ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ ಬಹುಲಂ || 400 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಆಮನ್ರಿತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ
ಬಹುಲಂ ಪುಲ್ಲತೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲೆ ಅಣ್ಣಾ ಇ ಇತ್ತ ಬಾ, ಎಲೆ ಅಕ್ಕಾ ಇ ಇತ್ತ
ಬಾ, ಎಲೆ ಅಣ್ಣ ಇತ್ತ ಬಾ ಇ, ಎಲೆ ಅಕ್ಕ ಇತ್ತ ಬಾ ಇ ಬಹುಲಗ್ರಹ
ಣಾತ್ ಆಹ್ವಾನವಿಷಯೇ ಅನಾಮನ್ರಿತಸ್ಯಾಪಿ ಪುಲ್ಲತೋ ಭವತಿ. ಎಲೆ ಇ
ಅಣ್ಣ ಇತ್ತಬಾ, ಎಲೆ ಇ ಅಕ್ಕ ಇತ್ತ ಬಾ, ಎಲೆ ಅಮ್ಮ ಬೇ ಇ ಗ ಬಾ,
ಎಲೆ ಅಯ್ಯ ಬೇ ಇ ಗ ಬಾ. ಕ್ವಚಿದನ್ಯತ್ರಾಪಿ. ಅಯ್ಯೋ ಇ ಅಕ್ಕ,
ಅಯ್ಯೋ ಇ ಅಣ್ಣ, ಓಹೋ ಇ ಮಗನೇ, ಓಹೋ ಇ ತಂದೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ
ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಮನುಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

[In calling any one from a distance the vocative of the person addressed
often prolongs its vowel]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಹ್ವಾನಸೂವಾಹನಂ ಆಕರ್ಷಣಂ. ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಆಮನ್ರಿತ
ತಸ್ಯೇತ್ಯೇವ. ನಾತ್ರ ವಾಕ್ಯಾದೇರಿತಿ ನಿಯಮಃ. ಕ್ವಚಿತ್ ಅನಾಹ್ವಾನೇ ಕ್ವಚಿತ್
ಅನಾಮನ್ರಿತಸ್ಯಾಪಿ ದೃಷ್ಟತೇ. ತದರ್ಥಮಿಹ ಯತ್ನಾನ್ತರಮುಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ—
ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ಷಿಪ್ರವ್ರಯೋಗ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಮಿ
ತ್ಯಾಹ—ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾದ್ಯಾತ್ಪದ್ಧಿ ತಃ || 401 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ. ಇತ ಉಧ್ವಂ ಯೈಃ ಸೂತ್ರೈಃ
ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೋಪಾ
ತ್ತಾತ್ ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥವಿಶೇಷೇ ತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಾ ಭವಂತಿ. ತೇ ಚ ತದ್ಧಿತ
ಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತೀತಿ ಅಧಿಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃಸ್ಮಿಸ್ತಿಂತಿ ವಂತಃ 402. ತದಿ
ತ್ಯೇತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಆಯುವಂಟೇತಂಗಿ, ಆಯುವಂತಂ,
ಜಸಮುಂಟೇತಂಗಿ, ಜಸವಂತಂ. ಅನೇಕೇಪಾಮುಪಾದಾನಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯನಿ
ಯಮೇ ಸಿಯಮಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭಃ. ತದ್ಧಿ ತಪ್ರದೇಶಾಃ ವೃತ್ತಃ 248
ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[The sūtras following show the optional affixes forming derivative words
and their use]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪರಾರ್ಥಮಿದಂ ಇಹ ವಿಧೇಯರಾಹಿತೃತಃ ಉತ್ತರತ್ರ ಪ್ರತಿಯೋಗಮಧಿ
ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ ಆಪಾದಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ತದ್ಧಿ ತ ಇತ್ಯೇ
ತದಧಿಕೃತೇ ಆದ್ಯಾದಿತ್ಯೇತತ್ ಆತನಪ್ರತ್ಯಯಾದೇವ, ತದಾರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜ
ನಾಭಾವಾತ್ ತಥಾಹ—ಆದೌ ಭವಮದ್ಧಂ ತಸ್ಮಾದಾದ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದೇಶಃ
ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಹಿ ವಂತಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ತೇ ತು ಕುತೋ ವಾ ಪರತೋ ಭವಂತೀತ್ಯನು
ಯೋಗೇ ಸೂತ್ರೇಷು ಅಮುಕಾದಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಕಧನಾತ್ ಆದ್ಯಾದನಾದ್ಯಾಚ್ಛ ಪುನರ್ಜ್ಞೇ
ಸತಿ ಅನಾದ್ಯಾನಾದ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಆದ್ಯಾದಿತಿ ಯತ್ರ ಅಮುಕಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದೇ
ಶ್ಯತೇ ನಾತ್ರ ಅನೇನಾರ್ಥ ಇತಿ

ನನು ಅಯುಕ್ತಮೇತತ್ ಆದ್ಯಾದಿತಿ ತಥಾಹ—ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃಸ್ಮಿಸ್ತಿಂತಿ ವಂತಃ 402,
ತದಾಚರತಿ 407, ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವೇಗೌ 415 ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಯೋಗಾಃ ಪ್ರತ್ಯ
ಯವಿಧಾಯಕಾಃ ತತ್ರ ತು ಅವ್ಯಾಸಿ ತತ್ತತ್ತೇನತ್ಯಾದಿನಿ. ನ ಹಿ ತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಉತ್ಪದ್ಯತೇ, ಧನಮತು, ಗುಣವಂತಾ, ಸಿಯಮಿಗಂ, ಉಪವಾಸಿಗಂ, ಲಂಚಗಂ, ಲಂ
ಚವಣಿಗಂ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ಧನಾದಿಭ್ಯ ಏವ ಶಬ್ದೇಭ್ಯೋ ಮತಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯ
ಯಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ ನ ತದಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂಚ ತದಿತ್ಯಾದಯಃ ತ್ಯದಾದಿಗಣಪರಿ
ತಾಃ ತೇಷಾಂ ನಾವ್ಯಯ 10 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಲಿಬ್ಗಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಏವ ಸೇವಿಧಾತ್ ಭಾಷಾ
ವಿಷಯಾ ಪ್ರಯೋಗ ಏವ ನಾಸ್ತಿತಿ ಕೌತಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿಚೇನ್ನ ತದ
ಸ್ತಿ, ತದಾಚರತಿ, ತೇನ ಜೀವತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ತದಾದಿಪದಾನಿ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶಾಭಿ
ಪ್ರಾಯೋಣ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಾದಿಸಮರ್ಥಪದವ್ಯವಹಾರಾಣೀತಿ ಪ್ರಥಮಾದಿ
ಸಮರ್ಥೋಭ್ಯೋ ಧನಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ತದಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ. ನ ಚ ಏವ
ಮುಪಿ ನ ಧನಾದಿಶಬ್ದರೂಪಮಾದ್ಯಂ ಭವತಿತಿ ಕಧವಂತಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಶಬ್ದ್ಯಂ.
ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಂ ಧನಾದಿಶಬ್ದರೂಪಮಾದ್ಯಮೇವೇತಿ

ಆದ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಏವಮೇವಾರ್ಥಃ ಅನ್ಯಥಾ ಇಗಃ ಪಣ್ಯಂ 403, ವೇತ್ತ
ಧ್ಯೋತ್ರೋ 408 ಇತ್ಯಾದೌ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರೇವ ವಿಕ
ಲ್ಪತೇ. ನ ತದ್ಧಿ ತವ್ಯವದೇಶಃ ತಥಾಹ—ಸಮಾಸೋ ಹಿ ಬಹುಲಂ ವಿಹಿತೋ ನ
ನಿತ್ಯತಯಾ. ತಥಾ ಚ ವಕ್ಷೇ ವಾಕ್ಯವ್ರಾಪ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಾರಭ್ಯಮಾಣಸ್ತದ್ಧಿತೋ
ವಾಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕ ಏವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗೋ ದತ್ತಜಲಾ
ಜ್ಜಲಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅತೋ ವಾಕ್ಯಮಪಿ ಯಥಾಸ್ವಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ವಾಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ನನು ಕಥಮಸಾ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕೋ ಭವೇತ್ १ ಸಮಾನೇ ಹ್ಯರ್ಥೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾ
ಸ್ವಿತಮಶಾಸ್ತ್ರಾ ಸ್ವಿತಂ ನಿವರ್ತಯತಿ, ಸಾಧ್ಯಾಂತರೇ २ ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಅವೃತ್ತೇಃ
ಭಿನ್ನೇ ಹಿ ವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಯೋರರ್ಥಃ ; ಯತೋ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣೋ ಹಿ ವಾಕ್ಯೇರ್ಥಃ,
ವೃತ್ತೌ ತು ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವ ಇತಿ ಭಿನ್ನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ನೈಷ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕ ಇತಿ ಚೇನ್ನ.
ವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಯೋರೇವಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾರ್ಥೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಭೇದಾಭಾವಾತ್ ;
ನ ಹಿ ಧನಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಧನವಂತನೀತಂ ಇತಿ ವೃತ್ತೌ ಅರ್ಥೋ ಭಿದ್ಯತೇ,
ಪ್ರತೀತೇರುಭಯತ್ರ ಸಮಾನವೈಯತ್ಯಾತ್ ಯತ್ರ 1 ಕ್ವಚಿತ್ಸಕ್ಷಾಪ್ತವಿಷಯೇ ಭೇ
ದೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ಭೇದಾಭಾವಾತ್ ಸಮಾನಾರ್ಥ ಏವೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾ ಸ್ವಿತಂ ಆಶಾ
ಸ್ತ್ರಾ ಸ್ವಿತಂ ನಿವರ್ತಯತ್ಯೇವೇತಿ ತದ್ವಿ ತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥೈವ ಸ್ಯಾತ್ ವೈವಂಭೂ
ದಿತಿ ವಾಗ್ಧರಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮೇವೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿಷಯತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತು
ತದ್ಧಿತಸಂಜ್ಞಾ ಏವೇತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಮುಕ್ತಯಾಹ—ತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಾ ಭವಂತಿ
ತೇ ಚ ತದ್ಧಿತಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃಸ್ತೃಸ್ತಿ ತಿ ವಂತಃ || 402 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ವಾ ಅಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥೇ
ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವಂತಿ ಸ ಚ ತದ್ಧಿತಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ. ವಾಧಿಕಾ
ರಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸಶ್ಚ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಯುವುಂಟೇತಂಗೆ ಈತನೊಳ್ ಮೇಣ್, ಆಯುವಂ
ತಂ. ಏವಂ ಜಸವಂತಂ, ಗುಣವಂತಂ, ಬುದ್ಧಿವಂತಂ. ತದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿ
ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಂ. ಅಸ್ತಿತಿ ಕಿಂ ? ಧನಮಾದುದೀತಂಗೆ, ಧನಮಪ್ಪುದೀತಂಗೆ,
ಧನಂ ಸಮಾಪಮಾತಂಗೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಭೂತಭವಿಸ್ಯತ್ಸತ್ತಯೋಃ ಸಮಾಪಾ
ದೌ ಚ ಮಾಭಾದಿತಿ ಇತಿರಣಂ ವಿವಕ್ಷಾರ್ಥಂ. ತೇನ

ಭೂಮಿನಿಂದ್ರಪ್ರಶಂಸಾಸು ನಿತ್ಯಯೋಗೇತಿಶಾಯನೇ |

ಸಂಸರ್ಗೇಸ್ತವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರಾಯೋ ವನಾದಯೋ ಮತಾಃ ||

ಭೂಮ್ನಿ — ಧನವಂತಂ, ದ್ರವ್ಯವಂತಂ. ನಿನ್ದಾಯಾಂ—ಜಗಳವಂತಂ, ದೋ
ಸವಂತಂ. ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಂ—ರೂಪವಂತಂ, ಗುಣವಂತಂ. ನಿತ್ಯಯೋ
ಗೇ—ವಿಸವಂತಂ ಸೇಸಂ, ಟಿಕ್ಕೆವಂತಂ ಗರುಡಂ. ಅತಿಶಾಯನೇ—ಪೂಟ್ಟಿ
ವಂತಂ ಜನಕಂ. ಸಂಸರ್ಗೇ—ದಂಡವಂತಂ, ಸತ್ತಿಗೆವಂತಂ.

ಪ್ರಾಯಿಕಮೇತದ್ಭೂಮಾದಿದರ್ಶನಂ. ಕ್ವಚಿತ್ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಽಪಿ ಪ್ರ
ತ್ಯಯೋ ದೃಶ್ಯತೇ. ಜನ್ಮವಿರವಂತಂ ಪಾವ್ವಂ, ಪಂಡಿತವಂತನೀತಂ.

1 ಕ್ವಚಿತ್ಸಕ್ಷಾಪ್ತವಿಷಯೇ.

ವಂತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಅಸ್ತಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಭವತಿ. ನೀತಿಯುಂಟೆವರ್ಗ, ನೀತಿವಂತರ್ ನೀತಿಸಂತರುಂಟೇತಂಗೆ ಇತ್ಯತ್ರ ವಾ ಕ್ಯಮೇವ ಭವತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಾತ್ ವಂತೋ ನ ಭವತಿ. ಅಲರ್ಗ ಣುಂಟೇತಂಗೆ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿರೇವ ಭವತಿ ಅಲರ್ಗಣ್ಣುಮಿತಿ. ತದ ಪೀಚ್ಛಸ್ತಿ ಕೇಚಿತ್ ಅಲರ್ಗಣ್ವಂತಂ, ತೋರಮುಡಿವಂತೆ.

[Vanta expresses something belonging to or in any one.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಸಮರ್ಥಪದನಿದೇಶಃ ಧನಂ, ಗುಣಂ, ಪಣಂ, ಆಯು ಇತ್ಯಾದಿ ತದತ್ರ ಪ್ರಥಮೇಪಾತ್ರವಾದ್ಯಮಿತಿ ತತ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿಕ್ಲ್ಪತೇ ವೃತ್ಯಯಸ್ತು ತದ್ಧತಸಂಜ್ಞಾ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತೇರೀತ್ಯಾ ಆಹ—ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಇತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತದಿತಿ ಸ್ಥಾನೇ ಮ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇಷ್ಟವ್ಯಂ ತಥಾ ಚ ಪಞ್ಚ ಮಿಶ್ರವಣ್ಣಾತ್ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಚ್ಛಬ್ದಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸ್ವಷಟ್ಪಮೇವ ಉಪದಿಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾತ್. ಅಸ್ತಿ ಚ ಸ್ಯಷಾ ವಾಚೋಯುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಚೀನಮಪಿ ಯದಾಹ ಶಾಕಟಾಯನಃ—ಪ್ರೋಕ್ತೇ (ಪಾ 3—1—169), ಜೇವ್ಯಾಕರಣೇ (ಪಾ 2—2—8), ಬಸೇರಾಗ ತೇ (ಪಾ 3—1—158), ಬಸೋಪತ್ಯೇ (ಪಾ 2—4—18) ಇತ್ಯಾದಿ ತಥಾಪಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಾರ್ಥನಿದೇಶೇ ಕಿಮಿತ್ಯಕಾಂಕ್ಷಾನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ತದಿತ್ಯೇವ ಅರ್ಥನಿದೇಶಃ ಸ್ಫುಟ ಇತಿ ಏವಮೇವ ಸೂತ್ರಕರಣಂ ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಮಪಿ ರೀತಿಃ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಯದಾಹ ಪಾಣಿನೀಃ—ತೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಂ (ಪಾ 4—3—101), ತತ ಆಗತಃ (ಪಾ 4—3—74), ತಸ್ಯಾಪತ್ಯೇ (ಪಾ 4—1—92) ಇತ್ಯಾದಿತಿ ತದಿದಮಾತ್ರತ್ರ ತದಾಚರತಿ⁴⁰⁷, ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗಾ⁴¹⁵, ತತ್ರೇಗೋ ನಿಯುಕ್ತೇ⁴¹⁸, ತಸ್ಯ ತುಲೈ ವೋ ಲೋಲಾ⁴²⁸ ಇತ್ಯಾದಿ ವಪಿ ಅನುಸನ್ಧಯಾಂ

ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ತದಿಹ ವೃತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಾವಿವ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧೇಶಃ ಅವೃತ್ತಾಃ ಸಮ್ಪ್ರದ್ಯತೇ ಅನ್ಯಥಾ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವೇವಾರ್ಥೇ ವೃತ್ಯಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ನಾಸ್ತಿತ್ವನಿತಿ. ಆತೋತ್ರ ವಾನ್ಯವೃತ್ತಾಃ ಧಾವ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವ ವಾ ಇತಿ

ನನು ಅತ್ರ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇನ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ? ಸಮ್ಪನ್ನೇ ಹೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಿಧೇಯತೇ ಸಮ್ಪನ್ನಶ್ಚ ಅಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಯಲ್ಯವ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ನಾನೇನ ಅಸ್ತಿನಾ ಅರ್ಥ ಇತಿ ಚೇನ್ನ ಅಸತ್ಯಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತದಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ಅರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವೇತ್. ತತ್ರ ತದಸ್ಯೇತಿ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವಸಮ್ಪನ್ನೇ ಸ್ವೇನ ಸ್ವಾಮಿವ ಸ್ವಾಮಿನಾಽಪಿ ಸ್ವಂ 1ವಿಶೇಷ್ಯತೇ, ಸಮ್ಪನ್ನಸ್ಯ ದ್ವಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ತಥಾ ಚ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿಶೇಷಣೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತು ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಧನಮಸ್ತಿ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಗುಣಾಃ ಸ್ತೀತಿ ಸತ್ತಾವಿಶೇಷನಿರ್ಭರಾತ್ ಸ್ವೇನ ಸ್ವಾಮಿವಿಶೇಷಣ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿಶೇಷಣ ಇತಿ ನಾನಿಷ್ಠಪ್ರಸಬ್ದ ಇತಿ

ಅಥ ಏವಂ ಮನುಷೇ : ಸತ್ಯಏ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಧನಮಸ್ತಿನ ಯಜ್ಞದತ್ತಸ್ಯ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಗುಣಾಃ ಸಸ್ತಿನ ವಿಷ್ಣು ವಿತ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿರೋಪಣೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಏವ ಅಥಾತ್ರ ಅನಭಿಧಾನಾನ್ ಭವತೀತಿ ಚೇತ್ ತದೇತತ್ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣಾಭಾವೇಽಪಿ ಸಂಪಾಕಮಿತಿ ವೈವಂ ಮಂಸದ್ಧಃ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣ ಭಾವ ಏವ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿರೋಪಣಾಭಾವ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತು ಸ್ವೇನ ಸ್ವಾಮಿವಿರೋಪಣಭಾವಮೇವ, ನ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿರೋಪಣಾಭಾವಂ, ಅಸ್ತೇಃ ಸ್ವೇನೈವ ಸಮ್ಯನ್ಯಾತ ನ ಹಿ ಧನಮಸ್ತಿನ ಗುಣಾಃ ಸಸ್ತೀತ್ಯತ್ರ ಸ್ವೇನೇವ ಅಸ್ತೇಃ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಅನ್ವೇತೀತ್ಯತೋಸ್ತಿನಾ ಭವಿತವ್ಯಮೇವೇತಿ ಕಿಂಚ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ಧನಮನ್ಯಾಸೀತ್ ಗುಣೇಽಸ್ಯ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಸತ್ತಯೋರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತು ನಾಮ್ನುಕ್ತಿಕಾರ್ಥಭಾನಾತ್ ನಾಗತಾನಾಗತಭಾವಮಿತಿ ಆತ ಏವ ಪ್ರತ್ಯುದ್ವೇಷರಣೇ ತದ್ಭವ ದರ್ಶನಂ ಧನಮಾದೀತಂಗೆ, ಧನಮಪ್ಪದೀತಂಗೆ ಇತೀತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಕಲಯ್ಯಾಹ—ಅಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ವಿಧೇಯಸ್ಪರೂಪಂ.

ನನು ಕಿವರ್ಥಮಿದಂ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋವಾದಾನಂ ? ಯತೋತ್ರ ಧನವಂತ, ಗುಣವಂತ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತಚ್ಚ ವಿನಾಪ್ಯನೇನ ಸಿದ್ಧತಿ ತಥಾಹ—ಧನವದ್ಗುಣವದಾದಯಃ ಶಬ್ದಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಮತ್ಪನ್ನಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ತೇಷಾಂ ಅನಬ್ಜಸನ್ನವದ್ಗುಣಾದೀದೇವದೇವ ಧನವಂತ, ಗುಣವಂತಾದಯಃ ಸಿದ್ಧಂತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ ತತ್ರ ಏವಂ ಸಿದ್ಧವಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಆಯುಷಂತಂ, ಸಿರಿವಂತಂ, ಜಸವಂತಂ, ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಇತ್ಯಾದಾವ ಸಿದ್ಧೇಃ ತತ್ರ ಹಿ ಆಯುಷಂತಂ, ಶ್ರೀಮಂತಂ, ಯಶಸ್ವಂತಂ, ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಕಿಂಚ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಿಷಯೇ ಗುಣವತೀ, ಧನವತೀ, ಬುದ್ಧಿವತೀ ಇತ್ಯಾದಿ ವತಃ ಗುಣವಂತೆ, ಧನವಂತ, ಬುದ್ಧಿವಂತೆ ಇತ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ಇಪ್ಯನ್ತೇ ನ ಹಿ ಅತ್ರ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತತ್ವಭಾವೇ ಎತ್ವತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ವೇಣಿಗವನ್ನೇಲಿಶಾತ್¹⁰ ಇತ್ಯನುಶಾಸನಾತ್. ಅತೋತ್ರ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೇಯ ಏವ.

ವಾಧಿಕಾರಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಿಕಲ್ಪತ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ವಾ ಭವತಿ ಇತಿ. ಪಕ್ಷೇ ಕಿವಿತ್ಯತ ಆಹ—ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸತ ಇತಿ ಉದಾಹರತಿ—ಆಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಈತಂಗೆ, ಅಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ಭಾಷಾಯಾಂ ಪಷ್ಠೋವಿಷಯೇ ಭೂಯಿಷ್ಯಂ ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಏವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ವೇಣಿತಿ ವಿಕಲ್ಪವಚನಮನ್ವಯಂ ಸೂರ್ಯಂ ವಂತ ಪ್ರತ್ಯಯೋನ್ಮೋ ವಾ ಯೋಯಂ ಅಸ್ತುರ್ವಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭೂಮಾದಿವಿಷಯ ಏವ ಭವತಿ ನ ಯಥಾಕಥಾಚಿದನ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಇತ್ಯೇವಂ ವಿಶೇಷವುದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಇತಿ ಕರಣಂ ಕೃತವಾಸಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ—ಇತಿ ಕರಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತಾನೇವ ಭೂಮಾದ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಾನ್ ಸುಖೇನ ಅವಧಾರಯಿತುಮರ್ಥವಿಶೇಷಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಚ ಕಾರಿಕಾಂ ವಂತಿ—ಭೂಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ರಮೇಣೋದಾಹರತಿ—ಭೂಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಧನವಂತಂ ಆತ್ರ ಬಹುಧನಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಬಹುತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ನ ತು ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಪಣಮಾತ್ರಂ ಕಾರ್ಪಾಪಣಮಾತ್ರಂ ವಾ ಧನಮಸ್ತೀತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಬಹ್ವಿತಿ ಕಿಂ ಫಲಿತಂ ? ಬಹುತ್ವಂ ಹಿ ತ್ರಾಪ್ಯದಿಷು ಸವ್ಯವತ್ ಪಣ ತ್ರಯೇ ಕಾರ್ಪಾಪಣತ್ರಯೇ ಶತಸಹಸ್ರಾಯುಃತಪ್ರಯುತಾದೌ ವಾ ವರ್ಯವಸ್ಯತಿ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಯಸ್ಯ ಯಾವತಾ ಧನೇನ ಅರ್ಧಕ್ರಿಯಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ಸ ತಾವತಾ ಧನೇನ ಧನ ವಾಕ್ ನಾನ್ಯಥಾ ತಥಾಚ ಲಘುಪರಗ್ರಹಸ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪೇನ ವಜ್ಜುಷಸಿಷ್ಕ ಮಾತ್ರೇಣೈವ ಧನೇನ ದಾನಭೋಗಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ. ಸ ತಾವತ್ಯವ ಧನವಾಕ್ ಯಸ್ಯ ಚ ಶತಸಹಸ್ರಪ್ರಮಿತೇನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ತನ್ಯಾಪಿ ತಾವತ್ಯವ ಧನವತ್ತಾ ಯಸ್ಯ ತು ಅಯುತೇನ ಪ್ರಯುತೇನಾಪಿ ನಾಲಂ ಸ ತಾವತಾಪಿ ಧನವಾನ್ಮೋಚ್ಯತ ಏನೇತಿ ಯಥಾಸ್ವಮರ್ಧ ಕ್ರಿಯೋಪಯೋಗಿಸರಿವಾಗುಂವೇವ ಬಹುತ್ವಮಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ

ಜಗಳವಂತಂ ಅತ್ರ ನಿರ್ದಿತಮಾದ ಜಗಳಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ನಿಂದಾಯಾಂ ಪ್ರ ತ್ಯಯಃ ಜಗಳಂ, ರು.ಕಟಕು ಕಲಹಃ ಸ ಚ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧಿತ ಏವೇತಿ ನ ನಿಯ ಮಃ ಯೋ ದ್ವೇಷಮೂಲಕೋ ನಿರ್ಮಯಾದ ಆಕ್ರೂರೋ ವಾ ಯುಧಂ ವಾ ಮು ಪ್ಪಾಪಮುಪ್ಪಾಪ್ಯದಿ ಸ ಏವ ನಿಂದಿತಃ ಕಲಹಃ. ಯಸ್ತು ವ್ರಣಯಮೂಲಕೋ ದವ್ಯ ತ್ನೋರನ್ಯಯೋರ್ವಾ ವಿನೋದಾರ್ಥಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಃ ಸೋಽಸಿದ್ಧಿತ ಏವೇತಿ ತಥಾ ಗುಣವಂತಂ ಅತ್ರ ಪ್ರಶಸ್ತಮಾದ ಗುಣಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯ ಯಃ ನ ತು ಗುಣವಾತ್ರಸತ್ತ್ವೇ ವಸ್ತುವಾತ್ರಸ್ಯ ಗುಣವತ್ತ್ವೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರ ತ್ಯಯಪ್ರಸಕ್ತೌತ್. ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸಿರ್ಗಣಂ ಕಿಂಚಿದ್ವಸ್ತುಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ನ ಸರ್ವೋ ಗುಣವಾನುಚ್ಯತ ಇತಿ ತಥಾ ವಿಸವಂತಂ ನೇಸಂ. ಅತ್ರ ನಿತ್ಯಮಾದ ವಿಸ ಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ನಿತ್ಯಯೋಗೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ ಅನವಾಯಲಕ್ಷಣಂ ಇತ ರತ್ರ ಸರ್ವವೃಷ್ಟಿ ಕಾದೌ ವಿಷಯೋಗಿನಿ ಜಬ್ಧ ಮವಿಶೇಷೇ ತತೋಽನ್ಯತ್ರ ಸ್ಥಾವರಕೃತ್ರಿಮ ವಿಷವತಿ ವಾ ಪ್ರತೀಕಾರಸವ್ಯವೇನ ತದವಾಯದರ್ಶನಾತ ನಾನವಾಯಲಕ್ಷಣೋ ನಿತ್ಯ ಯೋಗಃ ನ ಚ ಏತಾವತಾ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಷವತ್ತಾ ನೇತಿ ಶಬ್ದ್ಯಂ. ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಿವ ಕ್ಷಾಯಾಂ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಭಾವಾದಿತಿ ತಥಾ ಪೊಟ್ಟೆವಂತಂ ಜನಕಂ ಅತ್ರ ಅತಿಶಯಿತಮಾದ ಪೊಟ್ಟೆಯುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಅತಿಶಾಯನೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ನ ಉದರವಾತ್ರಸತ್ತ್ವೇ, ಪ್ರಾಣಿವಾತ್ರಸ್ಯ ಉದರವತ್ತ್ವತ್ ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕ್ಷಿ ದನದರಃ ಪ್ರಾಣಿಸ್ತಿತಿ

ನನು ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯ ಉಕ್ತಃ, ಅತ್ರ ತು ಅತಿಶಾಯನ ಇತಿ ಪ್ರಶಂಸಾತಿಶಯಯೋಃ ಕೋ ಭೇದ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಪ್ರಶಂಸಾ ಹಿ ಗುಣಕೃತಾ, ಅತಿ ಶಾಯನಂ ತು ಪರಿಮಾಣಕೃತಮನ್ಯಕೃತಂ ವಾ ನಗುಣಕೃತಮಿತಿ ಪ್ರಶಂಸತೋಽನ್ಯ ಭೇದ ಇತಿ.

ತಥಾ ದಂಡವಂತಂ. ಅತ್ರ ಸಂಸಕ್ತಮಾದ ದಂಡಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಸಂಸಕ್ತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಗೇಹಗತೇನಾಪಿ ದಣ್ಣೇನ ದಣ್ಣವಾನುಚ್ಯೇತೇತಿ.

ಇದಂ ಭೂಮಾದಿರ್ದರ್ಶನಂ ಪ್ರಾಯುಕಮೇವ. ಕ್ವಚಿದ್ಭೂಮಾದ್ಯಭಾವೇ ಸತ್ತಾ ಮಾತ್ರೇಽಪಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ತದಪಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಜನ್ನವಿರವಂತಂ, ಪಂಡತಿವಂತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಜನ್ನವಿರಂ, ಯಜ್ಞಸೂತ್ರಂ, ಪಂಡತಿ, ಭಾರ್ಯಾ. ನಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಭೂಮಾ ದ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಕಿಂತು ಸತ್ತಾಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ.

ತಥಾ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಂ ದರ್ಶಯತಿ—ವಂತಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಯತ್ರ ಭೂಮಾ ದಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರಾಗೇವ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತತಃ ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿತಿ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪುನಶ್ಚ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಭವತೀತಿ ತದೇವ ಉದಾಹೃತಿಮುಖೇನ ದರ್ಶಯತಿ—ನೀತಿಯುಂಟು ಇತ್ಯಾದಿ. ವಾಕ್ಯಮೇವ ಇತಿ. ಸೀತಿವಂತವಂತ ಇತಿ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಿಪೇ ಧೋಯಂ ಸರೂಪಪ್ರತ್ಯಯವಿಷಯಕ ಏವ. ವಿರೂಪಸ್ಯ ತು ನ ಸಿಪೇಧಃ. ಕರಿ ದುಂಟದಕ್ಕಿ ಕರಿಕಂ, ನಸ್ತ್ರಂ ಕುಂಬಲಮನ್ಯದ್ವಾ; ಕರಿಕಪುಂಟೇತಂಗೆ ಕರಿಕ ವಂತಂ ಇತಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಸಮಾಸವಿರೋಧೇ ಸಿಪೇಧಂ ದರ್ಶಯತಿ— ಕರ್ಮಧಾರಯಾತ್ ವನ್ಮೋ ನ ಭವತಿ ಇತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ಕರ್ಮಧಾರಯಾ ಸಂಜ್ಞೆಕಃ ಸಮಾಸೋ ನೋಕ್ತಃ, ತನ್ಮಂಜ್ಞಾಕ್ರತಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಪರೇಣ ಸಂಜ್ಞೇ ತು ಅಭಿಮನ್ಯತ ಏವ. ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ¹ ಇತಿ ಯೋಯಮಭಿಮತಃ ಸ ಏವ ಅನ್ಯತ್ರ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ. ತತ್ರ ವಂತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಭವತಿ. ನ ಕರ್ಮಧಾರಯಾನ್ಮತ್ಪ್ರಧೀಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ²ೇಽಪಿ ಸಿಪಿ ದ್ಧತ್ವಾತ್. ಅಲರಂತೆ ಕಣ್ಣವಂಗಾತಂ ಅಲರ್ಗಣ್ಣಂ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿರವ.

ನ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸರ್ವಾಣ್ಯೇ ಭವಂತಿ ಮತುಬಾದಯಃ |
ಇತಿ ಪಾಣಿನೀಯೇ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್. ಪ್ರಯೋಗ್ಯಹಣಾತ್ ಕೃಚಿತ್ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಚೇತ್ಯಾಹ—ತದಪಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉದಾಹರತಿ—ಅಲರ್ಗಣ್ಣಂತಂ, ತೋರಮುಚಿವಂತೆ ಇತಿ. ಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಕೃಚಿರ್ದೇವಮಿಷ್ಯತೇ. ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಕೋಕಪ್ರೀತಿಚಕೋರಪಾರಣಪಟುಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೀ ಲೋಚನೇ | ಇತಿ,
ತಥಾ ಬಿಸಕಿಲಯಚ್ಛೇದಪಾರ್ಥೇಯವಂತಃ ಇತಿ ಚ.

ಏಕತ್ವವಾಂ ಇತಿ ಕರಣಸಾಧ್ಯಮವಗಂತವ್ಯಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಕೋ ದುಲುಪ || 403 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಗುಣವಚನಾತ್ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತ್ರೀ ವಾ ಅಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥೇ ಕಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರಿದುಂಟೇತಂಗೆ ಈತನೊಳ್ ಮೇಣ, ಕರಿಕಂ. ಏವಂ ಬಿಳಿಕಂ, ಕಡಿಕಂ, ತೋರಿಕಂ. ಗುಣೋಕ್ತೀರಿತಿ ಕಿಂ? ಕಣ್ವಂತಂ, ಕಾಲ್ವಂತಂ.

[An adjective expressing something belonging to or in any one optionally takes the affix *ka*, dropping its final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ವರ್ತತೇ ತಜ್ಜೇತ್ಪ್ರಥಮಾಂತಂ ಸಮರ್ಥಂ ಪದಂ ಗುಣ ವಚನಂ ಭವತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ನ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಆಪನಾದಿಕೋಯಂ ಯೋಗಃ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದ ಗುಣದ್ವಾರಾ ಗುಣಿಸಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಗುಣವಚನಾಃ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಗುಣಿನಮಾಹುರಿತಿ ನ ಪ್ರತ್ಯಯಮಪೇಕ್ಷ್ಯಂತೇ ತಥಾಪಿ ಯದಾ ಗುಣಮಭಿದಧತಿ ತದಾ ಚಾತಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಭವಂತೀತಿ ವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಕೇಚ್ಚ ನ, ಪಚ್ಚ ನೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ತು ಗುಣವಚನತ್ವೇ'ಪಿ ನ ಕೇಚ್ಚ ಕಂ, ಪಚ್ಚ ಕಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ, ಅನಭಿಧಾನಾತ್ ಅತ್ರ ತು ಮಹಾಕವಿಪ್ರಯೋಗ ಏವ ಕರಣಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಆಳಃ ಶೀಲಂ || 404 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಸ್ಯ ಶೀಲಂ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಆಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಾದು ಶೀಲಮೀತಂಗೈ, ಜಾದಾಳಿ. ಏವಂ ಮತಾಳಿ, ಸಿಗ್ಗಾಳಿ, ಓದಾಳಿ, ಹಡಪಾಳಿ.

[The affix *āl* expresses one's nature or practice.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಳರಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯನಿರ್ವೇಶಃ ತದಸ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಆಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ ಚೇತ್ಪ್ರಥಮಾನ್ವಾರ್ಥಃ ಶೀಲಮಿತ್ಯಾಹ ತತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಜಾದಾಳಿ, ದ್ಯೂತಶೀಲಃ ; ಮತಾಳಿ, ವಚನಶೀಲಃ, ಓದಾಳಿ, ಪಾಠ ಶೀಲಃ ; ಸಿಗ್ಗಾಳಿ, ಲಜ್ಜಾಶೀಲಃ, ಹಡಪಾಳಿ, ಹಡಪಧಾರಣಶೀಲಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಗಃ ಪಣ್ಯಂ || 405 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಸ್ಯ ಪಣ್ಯಂ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂಬುಲಂ ಪಣ್ಯಮೀತಂಗೈ, ತಂಬುಲಿಗಂ. ಏವಂ ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ, ಕಾಯಿಗಂ, ಪಣಿಗಂ.

[*Iga* expresses a seller of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಗ್ವದೇವ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ತಚ್ಚೇತ್ಪ್ರಥಮಾನ್ವಾರ್ಥೀಯಂ ಪಣ್ಯಮಿತಿ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಃ

ತಂಬುಲಿಗಂ ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತಾಮ್ಬೂಲಿಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರವ್ಯಾದಿತ್ವಾತ್ ತಂಬುಲಿಗ ಇತಿ ನಿವಾತನಾದೇವ ಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ ನ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಿರ್ಧವಾನಿತಿವ ಭಾತಿ ತಥಾಪಿ ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ ಇತ್ಯಾದಿಕಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮಪೇಕ್ಷಿತ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಭವತೀತಿ ತಂಬುಲಕಶಬ್ದಾ ದಪಿ ಅಪ್ರತಿರುದ್ಧೋ ಭವತಿ. ನ ಹಿ ಏಕೇನ್ಯೈವ ಮಾರ್ಗೇಣ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ನಿಯಮಃ ; ಮೃಗ್ಯಾಭೇದೇ'ಪಿ ಲೋಕೇ ಮಾರ್ಗಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಚುರಮುಪಲಮ್ಬಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಶಿಲ್ಪಂ || 406 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಸ್ಯ ಶಿಲ್ಪಂ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನರ್ಥೇ ಇಗ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮದ್ದಳ ಶಿಲ್ಪಮಾತಂಗ, ಮದ್ದಳಿಗಂ ಏವಂ ಸರವಂ ದಿಗಂ, ಬೀಣಿಗಂ, ಗಾಣಿಗಂ, ಕೇಣಿಗಂ.

[Also one's calling]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಗಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ. ಭಿನ್ನೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ಅಭಿನ್ನಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅಭಿನ್ನೇ'ವ್ಯರ್ಥೇ ಭಿನ್ನಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ. ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ತದ್ಧಿತವೃತ್ತಿರಿತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಮಾರ್ದಭಿಕ, ಸ್ವರಬನ್ಧಕ, ಪೃಣಿಕುಬ್ಧಾನಾದಾಯಾಪಿ ಮದ್ದಳಿಗ, ಸರವಂದಿಗ, ಬೀಣಿಗಶಬ್ದಾಃ ಸಾಧಯಂತುಂ ರಕ್ತಾಃ, ತಥಾಪಿ ಮದ್ದಳೆ, ಸರವಂದ, ಬೀಣೆ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಇಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮುತ್ಪಾದ್ಯಾಪಿ ಸಾಧ್ಯಂತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತದಾಚರತಿ || 407 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಆಚರತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನರ್ಥೇ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಡಿಸಣಮನಾಚರಿಸಂ, ಪಡಿಸಣಿಗಂ. ಏವಂ ಅಟ ಮಟಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ, ಉಪವಾಸಿಗಂ, ನಿಯಮಿಗಂ, ವ್ರತಿಗಂ.

[Also a doer of]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸ್ತೋ ನಿರ್ದೇಶಃ; ಆಚರತೇಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್. ಯದ್ಯಪಿ ತದಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಪ್ರಥಮಾಂತಮಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾಂತಯಾ ವಿಪರೀತ ಮೃತ ಇತಿ ಪುನಸ್ತದ್ಧ್ವನಿಮುಕ್ತಕರ್ತವ್ಯಂ; ತಥಾಪಿ ನಾತ್ರ ಇದಂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ಉತ್ತರ ತ್ರ ಅನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಭಾಷ್ಯಮಿತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ವೇನ ತದುಪಾಧಾನಂ.

ಪಡಿಸಣಿಗಂ. ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ವಾಮಿ ಭುಕ್ತ್ವೋತ್ಪಾದಯ ಗತಃ ತತ್ಸಾನ ಏವೋಪವಿಶ್ಯ ತದುಚ್ಚಿಷ್ಟಭೂಜನಂ ಪ್ರತಿಸ್ಥಾನಮುಚ್ಯತೇ. ತದೇವ ಪಡಿಸಣಿಗಂ. ತದಾಚರತ್ ಪಡಿಸಣಿಗ ಇತಿ ಭುಜಿಷ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಏವಂ ಅಟಮಟಂ, ಪರೇಷಾಂ ಭೇದಕಾರಿವಚನಂ. ತದಾಚರತ್ ಅಟಮಟಿಗ ಇತಿ. ಪ್ರಸಿ, ಅನೃತಂ. ತದಾಚರನ್ ಪುಸಿಗ ಇತಿ. ಏವಂ ತತ್ಸಮಾದಪಿ ಅಯಂ ಭವತೀತಿ ಉಪವಾಸಸಿಯವ್ರತಶಬ್ದೇಭ್ಯೋ'ಪಿ ಇಗಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇತ್ತದ್ಯೋತ್ತೋಃ || 408 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ವೇತ್ತಿ ಅಧ್ಯೇತಿ ಇತಿ ವಾ ಅರ್ಥೇ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜೋಯಿಸಮನಾಚರಿಸಂ ಮೇಣ, ಜೋಯಿಸಿಗಂ. ಏವಂ ಗಣದಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಂ, ಬಾಗರಣಿಗಂ.

[Also versed in or student of]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೇತ್ತೀತಿ ವೇತ್ತಾ. ಅಧ್ಯೇತೀತಿ ಅಧ್ಯೇತಾ. ತಯೋರಿತಿ ಕರ್ತೃ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಜೋಯಿಸಮನಪಿವನೋದುವಂ ಮೇಣ, ಜೋಯಿಸಗಂ. ನಾತ್ರ ಜ್ಯೋತಿಷಸ್ಯ ವೇದನಮಧ್ಯಯನಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಃ. ಕಿಂತು ತದ್ವಿದ್ವಾರಾ ತತ್ಕರ್ತೃವೇತಿ. ಏವಂ ಗಣದಿಗಂ. ಗಣದಂ, ಗಣಿತಂ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರಂ. ಬಾಗರಣಿಗಂ. ಬಾಗರಣಂ, ವ್ಯಾಕರಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕ್ರೀಣದ್ವೀಕ್ರೀಣತೋಃ || 409 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕ್ರೀಣಾತಿ ವಿಕ್ರೀಣಾತಿ ವಾ ಇತ್ಯಸ್ತೌನ್ನರ್ಥೇ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂಬುಲವಂ ಕೊಳ್ಳಂ ಮಾಲುಂ ಮೇಣ, ತಂಬುಲಿ ಗಂ. ಏವಂ ದವಸಿಗಂ, ಗಂದಿಗಂ, ಮೇಣಿಗಂ, ಪಿಪ್ಪಲಿಗಂ.

[Also buyer of or seller of]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ್ರೀಣಾತೀತಿ ಕ್ರೀಣ್. ವಿಕ್ರೀಣಾತೀತಿ ವಿಕ್ರೀಣ್. ತಯೋರಿತಿ ಪೂರ್ವವದೇವ ಕರ್ತೃನಿರ್ದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುರ್ವತುಳಿಗಶ್ಚ || 410 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ತೌನ್ನರ್ಥೇ ಉಳಿಗಪ್ರತ್ಯಯಃ ಚಕಾರಾತ್ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವರಂ ಮಾಡುವಂ, ದೇವುಳಿಗಂ, ದೇವಿಗಂ. ಏವಂ ಪಾಕುಳಿಗಂ, ಪಾಕಿಗಂ ; ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ ; ಕಬ್ಬುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿ ಗಂ ; ಚೌಪದುಳಿಗಂ, ಚೌಪದಿಗಂ.

[Iga and uliga express maker of]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರೋತೀತಿ ಕುರ್ವ್ ತಸ್ಮಿ ಕುರ್ವತೀತಿ. ಚಕಾರಾತ್ ಇಗಃ ಸ ಮುಚ್ಚೇಯತೇ. ದೇವರಂ ಮಾಡುವಂ, ದೇವುಳಿಗಂ, ದೇವಿಗಂ. ದೇವತಾಬಿವೃತ್ತಿ ಕರ್ತಾ. ಪಾಕುಳಿಗಂ, ಪಾಕಿಗಂ. ಪಾಕಕರ್ತಾ. ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ. ಸ ಏವ. ಕಬ್ಬುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿಗಂ. ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾ. ಚೌಪದುಳಿಗಂ, ಚೌಪದಿಗಂ. ಚೌಪದ ಮಿತಿ ಭಾಷಾವಿಷಯೋ ವೃತ್ತವಿಶೇಷಃ ತತ್ಕರ್ತಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಾಙೋ ಜಾತೌ || 411 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ತೌನ್ನರ್ಥೇ ಗಾಙಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲೆಯಂ ಮಾಡುವಂ, ಮಾಲೆಗಾಙಂ. ಏವಂ ಬಳ ಗಾಙಂ, ಬಳಿಗಾಙಂ, ಮೇಣಿಗಾಙಂ, ಗೆಜ್ಜೆಗಾಙಂ. ಜಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಪಾ ಕುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿಗಂ.

[*Gāṇā* expresses maker of when forming a caste]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಗಾಣಪ್ರತ್ಯಯೋವಿಧೀಯಮಾನಃ ತತ್ಪ್ರವ ಭವತಿ ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಮುದಿತಾಭ್ಯಾಂ ಜಾತಿರಭಿಧೀಯತೇ. ನಾ ನೈತ್ರ ಮಾಲಿಯಂ ಮಾಡುವಂ, ಮಾಲಿಗಾಣಂ ಅನೇನ ಮಾಲಾಕಾರಜಾತಿ ರುಚ್ಯತೇ. ನ ವಿನೋದಾರ್ಥಂ ಮಾಲಾಂ ಕುರ್ಮ ತತ್ರ ತು ಮಾಲಿಗ ಇತಿ ಪೂ ರ್ವೇಣ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯ ಏವೇತಿ ನ ಚ ಮಾಲುಗಳಿಗ ಇತ್ಯಪಿ; ಅನಭಿಧಾನಾತ್. ಏವಂ ಬಳಿಗಾಣ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಐಃ ಕಮ್ತ ಕುಂಬಾತ್ || 412 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕಮ್ತ ಶಬ್ದಾತ್ ಕುಂಬಶಬ್ದಾ ಚ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿ ನ್ನರ್ಥೇ ಏಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಮ್ತಮಂ ಮಾಡುವಂ, ಕಮ್ತುಂ ; ಕುಂಬಮಂ ಮಾಡುವಂ, ಕುಂಬುಂ. ಜಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಕಮ್ಮಿಗಂ, ಕುಂಬಿಗಂ. ಕಮ್ತಕುಂಬಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಮದನವತಿಗಂ.

[*Ra* expresses a maker of in connection with *kamma* and *kumba* when forming a caste]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಕುಮ್ಭಶಬ್ದಯೋಃ ಕಮ್ತ ಕುಂಬೌ. ಏತಾಭ್ಯಾಂ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ ಏವಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಾತ್ರ ಕರ್ಮಕಾರಕುಮ್ಭಕಾರಶಬ್ದಯೋಃ ಕಮ್ತುಃ, ಕುಂಬುಃ ಇತಿ ತದ್ಭವ ಏವೇತ್ಯೇಕಾಂತಃ ಕಮ್ತುಃ, ತಕ್ಷಕಃ ಕುಂಬುಃ, ಕು ಲಾಃ. ಜಾತಿವಿರೋಧಾವೇತೌ ಕಮ್ಮಿಗಂ, ಕರ್ಮಕರ್ತಾ. ಕುಂಬಿಗಂ, ಕುಮ್ಭಕ ರ್ತಾ ಸಾತ್ರ ಜಾತಿಃ ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಶಾಸ್ತ್ರೀ. ಅಕ್ಕರಮಕ್ಷರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ. ಅಥವಾ ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ವೃತ್ತವಿಶೇಷಕರ್ತಾ ಅಕ್ಕರಂ, ವೃತ್ತವಿಶೇಷ ಇತಿ. ಅಕ್ಕರ ಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ತದ್ಭವಃ, ಉತ್ತರತ್ರ ದೇಶ್ಯ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ ಮದನವತಿಗಂ. ಮದ ನವತಿತಿ ವೃತ್ತವಿಶೇಷಃ ತತ್ಕರ್ತಾ ಮದನವತಿಗ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೇವಾದಿಗೋರ್ಹತಿ || 413 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ದೇವಶಬ್ದಾತ್ ಅರ್ಹತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿ ನ್ನರ್ಥೇ ಅಡಿಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವಂ, ದೇವಡಿಗಂ. ದೇವಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಮಾರಿಯಂ ಪೂಜಿಸುವಂ, ಮಾರಿಗಂ. ಗಾವಿಲಾದಿತ್ಯಾತ್ಮಾಧುಃ.

[*Adiga* is affixed to *dēva* to express the ministering priest of]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅರ್ಹತಿ ಪೂಜಯಾತಿತಿ ಅರ್ಹ ಪೂಜಕಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಅರ್ಹತಿ ಅಡಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ದೇವಡಿಗಂ. ಅತ್ರ ಜಾತ್ಯನುವೃತ್ತ್ಯಾ ದೇವಡಿಗ ಇತಿ ಪೂಜೋಪಜೀವೀ ದೇವೇಷುಚ್ಯತೇ. ನ ತು ವೇದಧರ್ಮಾರಾಧನಯಾ ಪೂಜಾಶೀಲೋ ಯಾಯಜಾಕಃ.

ಮಾರಿಗಂ. ಮಾರೀತಿ ಲೋಕಬಾಧಾಕರೀ ಕ್ಷ ಪ್ರಸಿಶಾಚಿಕಾ. ಗಾವಿಲಾದಿತ್ವಾದಿತಿ
ಗಾವಿಲಾದಿವಕ್ಷ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಳಿಗೃಹಾಣಿತಿ || 414 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಗೃಹಾಣಿತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನರ್ಥೇ
ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಲಂಚಮಂ ಕೊಳ್ಳಂ, ಲಂಚಂಗುಳಿ. ಏವಂ ಸಾಲಂ
ಗುಳಿ, ಆಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪಣ್ಣುಳಿ, ಕಾಯ್ಣುಳಿ.

[Gulṇ expresses taker of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗೃಹಾಣಿತಿ ಉಪಾದತ್ತ ಇತಿ ಗೃಹ್ಣಣ್. ತಸ್ಮಿನ್ ಉಪಾದಾನಶೀಲೇ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಲಂಚಂಗುಳಿ. ಗುಳಿಬೊಲಿತಿ ಇತಿ ಮಗಾಗಮಃ. ಲಂಚಗ್ರಹಣಶೀಲಃ.
ವೃತ್ತೃನ್ನರೇಣ ಜೀವನ್ಮುಪಿ ಲಂಚಗ್ರಹಣಸ್ವಭಾವೋ ನ ತು ತೇನೈವ ಜೀವನ್ನತಿ. ತತ್ರ
ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ವಾತ್. ಏವಮುತ್ತರತ್ಯಾಸಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗೌ || 415 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇನೇತಿ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಜೀವತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನ
ರ್ಥೇ ಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಣಿಗಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಲಂಚದಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ.
ಏವಂ ಮಾತುಗಂ, ಮಾತುವಣಿಗಂ; ಬೂತುಗಂ, ಬೂತುವಣಿಗಂ; ಊ
ಟಗಂ, ಊಟವಣಿಗಂ.

[Ga and vanga express living by or spending one's life in]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಜೀವತಿ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಧತ್ತೇ ಇತಿ ಜೀವನ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಜೀವತೀತಿ. ಜೀವ
ನಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಕರಣಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ತೇನೇತಿ. ಗಚ್ಛ ವಣಿಗಶ್ಚ ಗವಣಿಗಾಪಿತಿ ವಿಧೇಯ
ದ್ವಯೋಪಾದಾನಂ. ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ. ತದೇಕಜೀವನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರಾ
ವೃತ್ಯ ತಚ್ಛೇಲಃ, ಅತ್ರ ತದಪಜೀವೀ ಇತಿ ಭೇದಃ. ಮಾತುಗಂ. ಸಬ್ಧತಮಸ
ಬ್ಧತಂ ವಾ ಜಲ್ಪಣ ಉಪಜೀವತೀತಿ. ಬೂತುಗಂ. ಬೂತು ಇತಿ ಭಂಡಿಮಾ ತದಪ
ಜೀವೀ ಬೂತುಗ ಇತಿ. ಊಟಗಂ. ನನು ಊಟಮಿತಿ ಭೋಜನಂ. ತೇನ ಚ ಸ
ರ್ವೇ'ಪ್ಯುಪಜೀವನ್ತಿ. ನ ಕ್ಲೇದಪಿ ಭೋಜನಂ ವಿನಾ ಜೀವತೀತಿ ಕಥಮಿದಮಿತಿ
ಚೇನ್ನ. ಕಾರ್ಯಾಂತರೇ ಸ್ವಯಮಸಮರ್ಥೋ'ಪಿ ಭೋಜನೋಪಜೀವೀತಿ ಉದ
ರಂಭರಂಚ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಡಿಗೋ ಜಾತೌ || 416 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇನೇತಿ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ವಡಿಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ
ಭವತಿ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲೆಯಿಂ ಜೀವಿಸುವೆಂ, ಮಾಲೆವಡಿಗಂ. ಏವಂ ಕಂಚುವಡಿಗಂ, ಪಟುವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ. ಜಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಪೂವಣಿಗಂ, ಪಟುಗಂ.

[Also *vadiga* in connection with a caste]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವತ್ರ ಜೀವನಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋತ್ರ ಜಾತಿರಪೀತಿ ವಿಶೇಷಃ ಮಾಲೆವಡಿಗಂ, ಮಾಲಾಕಾರಃ. ಕಂಚುವಡಿಗಂ, ಕಾಂಸ್ಯಕಾರಃ ಪೂವಡಿಗಂ, ಮಾಲಾಕಾರ ಏವ. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾತಿರೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಾವೋದುಫಲುಪ್ಚ || 417 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇನೇತಿ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಪಾವುಶಬ್ದಾತ್ ವಡಿಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾವಿಂ ಜೀವಿಸುವೆಂ, ಪಾವಡಿಗಂ.

[*Pāvu* in this case optionally drops its final letter]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇನ ಜೀವತೀತಿ ಜಾತಾವಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಪಾವಡಿಗಂ, ಆಹಿ ತುಣ್ಣಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತತ್ರೇಗೋ ನಿಯುಕ್ತೇ || 418 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ನಿಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತರ್ಥೇ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸುಂಕದೊಳ್ ನಿಯುಕ್ತಂ, ಸುಂಕಿಗಂ. ಏವಂ ಬುಗಿಲಿಗಂ, ದ್ವಾರಿಗಂ, ಭಂಡಾರಿಗಂ.

[*Iga* optionally expresses appointed to as an office or duty]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ¹ನಿಯುಜ್ಯತೇ ಸ್ತ್ರೀ ನಿಯುಕ್ತಃ ತತ್ರೇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ; ನಿಯೋಗಸ್ಯ ಸವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಸ್ವಯಮನ್ವೇನ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾಧಿಪತ್ಯಃ. ಸುಂಕಿಗಂ, ಶೌಲ್ಕಿಕಃ. ಬಾಗಲಿಗಂ, ದೇವಾರಿಕಃ. ಭಂಡಾರಿಗಂ, ಕೋಶರಕ್ಷಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭವಜಾತಯೋಃ || 419 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಭವ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಚ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲೂರಿಗಂ. ಏವಂ ಕರಹಡಿಗಂ, ಬಳ್ಳೂರಿಗಂ, ಬಾನಿಗಂ, ಪಟ್ಟಣಿಗಂ.

[*Iga* also expresses resident of or born in]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಭವಜಾತಯೋರಿತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಃ. ಕಿಮರ್ಥನಿರ್ದೇಶೋ ವಾ? ನಾನ್ಯಃ. ನ ಹಿ ಅನಯೋಃ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಕುತ್ರಾಪ್ಯಶ್ವನಾಂತಃ. ನ ದ್ವಿತೀಯಃ. ಪದಾರ್ಥಭೇದಾಭಾವೇನ ದ್ವಂದ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅರ್ಥಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತತ್ರ ಭವಃ ತತ್ರ ಜಾತ ಇತಿ ಚ ಪರ್ಯಾಯಃ. ಭವನಂ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಾ ಚರಿಸ್ಥಿತಿಃ. ಸಾ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ ಉತ್ಪನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಘಟಿತೇ, ನ ತತ್ತ್ವೋತ್ಪನ್ನಸ್ಯೈವೇತಿ. ಜನನಂ ಹಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಃ ತತ್ತ್ವಮೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಆಸ್ತೀವಾರ್ಥಭೇದ ಇತಿ ನ ದ್ವಂದ್ವನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ಕಾಲಾರೋಳಾದಂ ಪುಟ್ಟದಂ ಮೇರ್ಣ ಇತಿ.

ಕಾಲೂರಿಗಂ ಕಾಲೂರಿತಿ ಗ್ರಾಮಃ. ತತ್ರ ಭವೋ ಜಾತೋ ವಾ ಕಾಲೂರಿಗ ಉಚ್ಯತೇ. ಏವಂ ಕರಹಡಿಗಂ. ಕರಹಡೋ ದೇಶವಿಶೇಷಃ. ಜಾನಿಗಂ ಜಾನ್ ಗಗನಂ. ಬಳ್ಳೂರಿಗಂ. ಬಳ್ಳಿತು ಉರ್ ಬಳ್ಳೂರಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ನಗರಮುಚ್ಯತೇ. ಪಟ್ಟಣಿಗಂ. ಪಟ್ಟಣಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೋಪಾಂತ್ಯಸ್ಯ || 420 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಿಸಮರ್ಥಾತ್ ಭವ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಜಾತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಚ ಇಚಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಲಾರೋಳಾದಂ ಪುಟ್ಟದಂ ಮೇರ್ಣ, ಕಾಲುರಿಚಂ. ಏವಂ ಬಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ.

[Icha optionally expresses the same, and shortens the vowel preceding the final letter or syllable of the word to which it is affixed.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭವಜಾತಯೋರಿತ್ಯೇವ ಇಚಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ತತ್ಸನ್ನಿಧೌ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ನೋಪಾಂತ್ಯಸ್ಯೇತಿ. ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚುತ್ಯಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯುಪಪತ್ತಿಮಾನಂ ಕಾಲೂರಿತ್ಯಾದೌ ಅಂತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನತ್ವಾತ್ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ಭವತಿತಿ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಏವಂ ಸಿದ್ಧಾವಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ವರಳಿಚಾ, ಬಂಗಳಿಚಮಿತ್ಯಾದೌ ವರಾಳ, ಬಂಗಾಳಾದಿನಾಂ ಸ್ವರಾಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಂತ್ಯಸ್ಯ ಮಾಭೂದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ತದುವಾದಾನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನತ್ವಾತ್ ಹ್ರಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇವೇವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಅತ್ರ ಉಪಾಂತ್ಯಪದಮುಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಮೇವಾಹ ನ ವರ್ಣಮಾತ್ರಂ, ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಟಮಾಣಾನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದಿನಾಂ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಿಕತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ ಯದ್ಭೇದಮಿಷ್ಟೇತ ತರ್ಹಿ ಇಚಪ್ರತ್ಯಯಸನ್ನಿಧಾನೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥೇಷು ಸ್ವರೇಷು ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ಥೂತಃ ನಾಂತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸ್ಥೂತಃ ತಚ್ಚ ಅನಿಷ್ಕಂ, ಕೃತಹಾನ್ಯಕೃತಾಭ್ಯುಗಮಪ್ರಸಂಗಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಕಾಲೂರ್ ಮೇಲೂರಿತ್ಯಾದೇಃ ಇಚೇ ಸತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವ ಇಷ್ಟಃ. ಸ ನ ಭವತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅಂತ್ಯಸ್ಯೇ

ನ ಅನುಪಾನ್ತೃತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಕಾಲಾರಿಚಂ, ಮೇಲೂರಿಚಮಿತ್ಯಾದಿ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯ ತೀತಿ ಕೃತಹಾನಿಃ ಆಕಾರಾದೇಸ್ತು ಭವತಿ ಉಪಾನ್ತೃಸ್ವರತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಕಲೂ ರಿಚಂ, ಮೇಲೂರಿಚಮಿತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಶ್ಚೇತಿ.

ನ ಚ ಸ್ವರಾಂತೇಷ್ಟೇವ ಇದಮುಪಾನ್ತೃಪದಂ ಉಪಾನ್ತೃಸ್ವರವರಂ ನ ವ್ಯಜ್ಞ ನಾಂತೇಷು ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್ ನ ಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಶಬ್ದೋ'ನ್ತರೇಣ ನಿಯಾಮಕಂ ವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥಮಾನಿಹ್ನುವಾನೋ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ. ಸ ಚ ವರಳಿಚಂ, ಬಂಗಳಿಚಮಿತ್ಯಾದೌ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧ್ಯುನ್ಯಧಾನುಪಪತ್ತಿರೇವ ನಿಯಾ ಮಿಕೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರಪಪತ್ತೇಃ. ತಥಾಹಿ—ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೇ ತ್ಯತ ಇಚಸನ್ನಿಧಾನೇ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ. ಸ ಚ ಅರ್ಧವಾನೇವ ನ ನಿರರ್ಥ ಕಃ, ನಿರರ್ಥಕಸ್ಯ ವಿಧೇರಭಾವಾತ್. ಅರ್ಧಶ್ಚಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಕಾರ್ಯಯೋರನ್ಯತರ ಏವ ನಾನ್ಯಃ, ತದಭಾವಾತ್ ತಥಾ ಚ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಯತ್ರ ವಿಧೀಯಮನೋ ಥವಾ ತತ್ತ್ವೇವ ಭವತಿ. ನಾನ್ತೃಸ್ಯ ಉಪಾನ್ತೃಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ; ಅನ್ಯಥಾ ವಿಧಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾರ್ಥಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಿಂಚಿದ್ವಿಧೀಯತೇ |

ತಯೋರನ್ಯತರಾಭಾವೇ ವಿಧಿಃ ಕುತ್ರೋಪಯುಜ್ಯತೇ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಹಿ ಶ್ರುತಿರೇವಾರ್ಥೋ ನಾನ್ಯಃ, ತದಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಚ ವರಾಳ ಬಂಗಾ ಳಾದೌ ಅನ್ತೃಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಾತ್ ಪ್ರನರಾದೇಶೋ ನಾರ್ಥವಾನಿತಿ ಉಪಾ ನ್ತೃಸ್ಯ ದೀರ್ಘಸ್ಯೈವ ಭವತಿ. ಕಾಲೂರ ಮೇಲೂರಿತ್ಯಾದೌ ತು ಅನ್ತೃಸ್ಯೈವ ಭವತಿ, ತತ್ತ್ವೇವ ಪ್ರಯೋಜನಸಿದ್ಧೇರ್ನೋಪಾನ್ತೃಸ್ಯ. ತಥಾಹಿ—ಆದೇಶಾನಾಂ ಹಿ ಅನ್ತೃಪ್ರಾಪ್ತಿರೌತ್ಸರ್ಗಿಕೇ. ಸಾ ಚ ನರ್ತೇ ಬೀಜಮುಕ್ತಿಬ್ಧನಮಹತೀತಿ ಯತ್ರ ತು ದೀರ್ಘ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಮೇವ ವಿಧೀಯತೇ ನ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ, ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಯಥಾ ಕನ್ನಡಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಮಿತ್ಯಾದಿ

ನ ಚ ಸನ್ನಿಯೋಗಸಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಇತ ರಾಕರಣೇ ಅಪರಾಕರಣಪ್ರಸಂಗಭಿಯಾ ಕನ್ನಡಿಚಮಿತ್ಯಾದೌ ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯಾಹಿ ಹ್ರಸ್ವೋ ವಿಧೀಯತ ಏವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಾದೃಚ್ಛಿಯಮೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್. ಯಾವತಾ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತಾವತ್ಯೇವ ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ. ಅಸ್ತಿ ಚ ರೀತಿರೇಷಾ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಪಿ. ಸಮಾನಃ ಸಮರ್ಣೋ ದೀರ್ಘಿಭವತಿ ಪರಶ್ಚ ಲೋಪಮಿತ್ಯತ್ರ ಮತ್ಸ ಥೀಯಪ್ರತ್ಯಯಪಕ್ಷ ಏವ ಉಭಯಕಾರ್ಯಂ ಚೈವಪ್ರತ್ಯಯಪಕ್ಷೇ ತು ಮಾಲಾ ಆಗ ತೇತ್ಯಾದೌ ಪರಲೋಪಮಾತ್ರಮೇವ ನ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘ ಇತಿ. ತಥಾಚ ಸಠಂತಿ—

ಅದೀರ್ಘೋ ದೀರ್ಘತಾಂ ಯಾತಿ ನ ಚ ದೀರ್ಘಸ್ಯ ದೀರ್ಘತಾ |

ಪೂರ್ವದೀರ್ಘಂ ಸ್ವರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಲೋಪೋ ವಿಧೀಯತೇ || ಇತಿ

ಅತೋ ವರಳಿಚಮಿತ್ಯಾದೌ ಅನ್ಯದ್ವೈವ ಉಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಉಪಾನ್ತೃಗ್ರಹಣಮನರ್ಥಕಮೇವ ಇತಿಚೇತ—ಯದ್ಯಪಿ ಏವಮನರ್ಥಕಂ, ತಥಾಪಿ ಅನರ್ಥಕಾನಿ ವಚನಾನಿ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟಂ ಸೂಕಯಂತೀತಿ ವೈಯಾಕರಣಸಮಯಃ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ ಇಷ್ಟಂ ಕಿಂಚಿತ ಕಿಂ ತದಿ

ತಿಚೇತಃ . ದ್ವಿಭಾವಾಧಾವಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ತಥಾಹಿ—ಕಲಿಚಂ, ಬಸಿಚಮಿ
ತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಜಾತಂ ಹಿ ಪ್ರಚುರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ತತ್ರ ಕಾಲೂಕ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕಲಿಚಂ,
ಶೂದ್ರಃ, ಬಾನೂಕ್ ಪುಟ್ಟಿದುದು ಬಸಿಚಂ, ಮೇಘಜ್ಯೋತಿಃ. ಅತ್ರ ಕಾಲ್ ಬಾನಿತ್ಯಾ
ದೇಃ ಇಚೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇರೇ ಕಲ್, ಬ್ ಇತ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾನ್ಮೂಲಯಃ ⁵³
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಿಭಾವಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ನಪಿ ಸಾಭಿಮತಃ. ನಾತ್ರ ನಿಷೇಧಕಂ ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ.
ಅತೋ'ತ್ರ ಇದಮುಪಾನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಬಾಲಾನುರೋಧಾರ್ಥಕಮೇವ ಸಾರ್ಥವದಿತ್ಯನರ್ಥ
ಕಂ ಸದಪಿ ದ್ವಿಭಾವಾಧಾವಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಮಪಿ ಸೂಚಯತೀತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಕಲ್ಲಿಚಂ,
ಬನ್ನಿಚಮಿತಿ ಅನಿಷ್ಟಮೇವ ಪ್ರಾಚುಷ್ಯದಿತಿ.

ಅಥ ಅತ್ರಾಪಿ ನಾನಿಷ್ಠಪ್ರಸಂಗಃ. ತಥಾಹಿ—ಯತೋ'ತ್ರ ದ್ವಿಭಾವೋ ಹಿ ವಿಧೀ
ಯಮಾನಃ ಸ್ವರಮಾತ್ರಸರಸಿಮಿತ್ತಕ್ಕೋ ನಾನ್ಯನಿಮಿತ್ತಕ ಇತಿ ಇಕಾರಮಾತ್ರಾಪೇಕ್ಷೋ'
ಲ್ಪಾಶ್ರಯತ್ವಾದನ್ತರಂಗಃ. ಹ್ರಸ್ವಾದೇರೋ ಹಿ ಇಚಪ್ರತ್ಯಯಾವೇಕ್ಷೋ ನೇಕಾರಮಾ
ತ್ರಾಪೇಕ್ಷ ಇತಿ ಬಹ್ವಾಶ್ರಯತ್ವಾದ್ಬಹಿರಂಗಃ. ತಥಾಚ ಅಸಿದ್ಧಂ ಬಹಿರಂಗವನ್ತರಜ್ಞೇ
ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇರಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧವದ್ಭಾವಾತ್ ನಕಾರಾದೀನಾಂ ಹ್ರ
ಸ್ವಾತ್ಪರತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿತಿ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾದೇವ ದ್ವಿಭಾವಾಭಾವಃ. ಕಾರಣಾಭಾವೇ
ಕಾರ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧಃ ನಾನರ್ಥಕವಚನಾಶ್ರಯಣಾದಿತಿ.
ತರ್ಹಿ ¹ಮನ್ದಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಮೇವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ನ ಹಿ ಮನ್ದಾ ಇಯಂತಂ ಪ್ರಮೇ
ಯಜಾಲಮನುಸನ್ನಾತುಮಿಶತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಿಕ್ಚ ಬಾದ್ದಾ ದಣಃ || 421 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಸ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ದಿಕ್ಚ ಬಾದ್ದಾತ್ ಭವಾರ್ಥೇ
ಜಾತಾರ್ಥೇ ಚ ಅಣಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಲಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಮೂಡಣಂ. ಏವಂ
ತೆಂಕಣಂ, ಪಡುವಣಂ, ಬಡಗಣಂ, ನಡುವಣಂ, ಕಡೆಯಣಂ, ಅತ್ತಣಂ
ಇತ್ತಣಂ. ದಿಕ್ಚ ಬಾದ್ದಾ ದಿತಿ ಕಿಂ ? ಕನ್ನಡಿಗಂ, ಕನ್ನಡಿಚಂ.

[Ana expresses resident of or born in a certain direction]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿಶಿ ದೃಷ್ಟಃ ಶಬ್ದೋ ದಿಕ್ಚ ಬ್ದ ಇತಿ ನಡು, ಕಡೆ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ
ಗ್ರಹಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಶೇತಃ || 422 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಸ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಇಕಾರಾನ್ತಾತ್ ದಿಕ್ಚ ಬಾದ್ದಾತ್
ಭವಾರ್ಥೇ ಜಾತಾರ್ಥೇ ಚ ದಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಚಕಾರಾದಣಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ, ಅಲ್ಲಿದಂ.
ಏವಂ ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ ; ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ ; ಎಲ್ಲಿಯಣಂ, ಎಲ್ಲಿ
ದಂ.

[Also optionally *da* if the word ends in *z*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೋ'ಣಂ ಸಮುಚ್ಚಿ ನೋತಿ ಇತ ಇತಿ ದಿಕ್ಚಬ್ದದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಱಃ ಪ್ರವಣವ್ಯಾಪೃತಯೋಃ || 423 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಿಸಮರ್ಥಾತ್ ಪ್ರವಣ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವ್ಯಾಪೃತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಚ ಕಾಱಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಗೆಯೊಳ್ ಪ್ರವಣಂ ವ್ಯಾಪೃತಂ ಮೇಣ್, ನಗೆಕಾಱಂ. ಏವಂ ನುಡಿಕಾಱಂ, ಆಟಕಾಱಂ, ಮೋಸಕಾಱಂ, ಮುಂಡುಕಾಱಂ.

[*Kāra* expresses skilled in or given to]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರವಣಃ ಪ್ರಾಥಃ ಸಮರ್ಥಃ ವ್ಯಾಪೃತ ಉದ್ಯುಕ್ತಃ ನಗೆಕಾಱಂ ಹಾಸ್ಯೇ ಪ್ರಾಥಃ ಸಮರ್ಥ ಉದ್ಯುಕ್ತೋ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ ತಥಾ ನುಡಿ ಇತಿ ವಚನಂ. ಆಟ ಇತಿ ವಿನೋದಕ್ರೀಡಾ. ಮೋಸ ಇತಿ ಪ್ರಮಾದಃ. ಪರಸ್ಪೈವಾಯಂ ನಾತ್ಮನಃ, ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾಸಮ್ಭವಾತ್. ಮುಂಡು ಇತಿ ಧಾಪೃತ್ಯುಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈಜ್ಞಾನಾದುಗಃ || 424 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಿಸಮರ್ಥಾತ್ ವೈಜ್ಞಾನಾದುಗ್ ಶಬ್ದಾತ್ ವ್ಯಾಪೃತಃ ಪ್ರವಣ ಇತಿ ವಾ ಅರ್ಥೇ ಉಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೆಣೊಳ್ ಪ್ರವಣಂ ವ್ಯಾಪೃತಂ ಮೇಣ್, ಪೆಣುಗಂ. ಏವಂ ಮಣುಗಂ, ಪೊನ್ನಗಂ, ನಾರುಗಂ, ಪಾಲುಗಂ, ಪರಲುಗಂ. ವೈಜ್ಞಾನಾದಿತಿ ಕೆಂ ? ಕಯ್ದು ಕಾಱಂ.

[Or *uga* in the case of a word ending in a consonant]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಪ್ತಮಿಸಮರ್ಥಂ ಯತ್ ತಚ್ಚೇದ್ವೈಜ್ಞಾನಾಂತಂ ಪದಂ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಪೆಣುಗಂ. ಪೆಣ್ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀ ತದುಪಭೋಗೇ ಪ್ರಾಥಃ ಸಮರ್ಥ ಉದ್ಯುಕ್ತೋ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ತಥಾ ಮಣ್, ಭೂಮಿಃ. ತದ್ವೈಪಾರಾದೌ. ಪೊನ್, ಧನಂ. ತದಾರ್ಜನಾದೌ. ನಾರ್, ಒಪಧಿಃ. ತಪ್ರಯೋಗಾದೌ. ಪರಲ್, ರತ್ನಂ. ತದ್ವೈವಹಾರಾದೌ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಯೋ'ಧಿಕೃತೇ ಬಹುಲಂ || 425 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಿಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಧಿಕೃತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಆಯ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸೂಱಿೊಳಧಿಕೃತಂ, ಸೂಱಾಯ್ತಂ. ಏವಂ ಬಾಗಿಲಾಯ್ತಂ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ, ಕಲ್ಲಾಯ್ತಂ.

[*Āyta* is often used to express having authority in or for.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕೃತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಧಿಕಾರಃ ಸೂತಾಯ್ ಸೂತಃ ವಾರಂ ನಿವೇ
ದನಂ ನಾ ತತ್ರಾಧಿಕೃತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಜ್ಜುಳಂ, ಚರ್ಮಕಿಯಾ ತುರಪ್ಪಾದಿಸಜ್ಜೆ
ಕರಣಂ ನಾ. ಕಲೆ, ರತ್ನಂ ಪಾಪಾಣಮಾತ್ರಂ ನಾ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಉಗ್ರಪ್ರತ್ಯ
ಯೋಽಪಿ ; ಸೂಣುಗಂ, ಅಜ್ಜುಳುಗಂ, ಕಪ್ಪುಗಂ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಳವಳ್ಳಂ || 426 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಧಿಕೃತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವಳ,
ವಳ್ಳ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ನಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಡೆಯೊಳಧಿಕೃತಂ, ಪಡೆವಳಂ, ಪಡೆವಳ್ಳಂ. ಏವಂ
ಸೆಜ್ಜೆವಳಂ, ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳಂ ; ಅಡಪವಳಂ, ಅಡಪವಳ್ಳಂ ; ಸೇನೆವಳಂ, ಸೇನೆ
ವಳ್ಳಂ.

[Also optionally *vala* or *valla*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕೃತ ಇತ್ಯೇವ. ಪಡೆವಳಂ, ಪಡವಳ್ಳಂ. ಸೇನಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ
ತಥಾ ಸೆಜ್ಜೆ, ರಯ್ಯಾ ಅಡಪಂ, ಹಡಪಂ ಸೇನೆ, ಸೃನ್ಯಂ ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತ
ರಾರ್ಥಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಮಡೇರ್ಚಾತೌ || 427 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಮಡಿಶಬ್ದಾತ್ ಅಧಿಕೃತ
ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವಳ, ವಳ್ಳ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ನಾ ಭವತೋ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಡಿಯೊಳಧಿಕೃತಂ ಮಡಿವಳಂ, ಮಡಿವಳ್ಳಂ.

[*Vala* and *valla* are affixed to *mad*, when referring to a caste]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಳವಳ್ಳಾನಿತಿ ವರ್ತತೇ ಮಡಿಶಿತಿ ಧೌತವಸ್ತ್ರಂ ಸಪ್ತಮಾಸ
ಮರ್ಥಾತ್ ಮಡಿಶಬ್ದಾತ್ ವಳವಳ್ಳೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಭವತಃ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾಭ್ಯಾಸು
ಭಾಭ್ಯಾಂ ಸಮುದಿತಾಭ್ಯಾಂ ಜಾತಿಶ್ಚೇದಭಿಧೀಯತೇ. ಮಡಿವಳಂ, ಮಡಿವಳ್ಳಂ. ರಜಕ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಮಲಿನವಸ್ತ್ರಾದಾನೇಽಪಿ ಸೋಧಿಕೃತ ಇತಿ ಕಥಂ ಮಡೇರಿತಿ ನಿಯಮ
ಇತಿ ತಥಾಪಿ ಧಾವನಮೇವ ತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯೇತಿ ಅತಃ ಏವ ಚಾಸ್ಯ ರಜಕವ್ಯಸ
ದೇಶೋ ರಜ್ಜುಯತಿತಿ ರಜಕ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ವೋಲ್ವೋಲೌ || 428 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಸ್ಯೇತಿ ಷಷ್ಠೀಸಮರ್ಥಾತ್ ತುಲ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ತ್ರಿಸ್ತುರ್ಭೇ
ವೋಲ್, ವೋಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹರಿಯ ಸಮಾನಂ ಹರಿವೋಲ್, ಹರಿವೋಲ್. ಏವಂ
ಗರಿವೋಲ್, ಗರಿವೋಲ್ ; ವಿಧುವೋಲ್, ವಿಧುವೋಲ್.

[Vol and bol express comparison]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವಪಿ ಅತ್ರ ತುಭ್ಯಾರ್ಥೈಸ್ತುತೀಯಾ (ಶಾ 1-3-187) ಇತಿ
ವಚನಾತ್ ತೇನ ತುಲೈ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಂ ; ತಥಾಪಿ ತಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕತಯಾ ¹ ಪಷ್ಠೀ
(ಶಾ 1-3-188) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ

ಸ ಚ ಏವಮಪಿ ತೇನೇತಿ ಸಮ್ಭಾವಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಚುರಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ ತಥೈವ ನಿರ್ದೇ
ಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ನ ವೋಲೋಪ್ಯವಿ²⁴⁹, ಅನತೋ ವಾ ²⁵⁰ ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಅ
ಕಾರಾನ್ತಾತ್ ನಿತ್ಯತಯಾ ಅನ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ವಿಕಲ್ಪತಃ ಸುಪಃ ಪ್ಲಬ್ಧಿಷ್ಠಧ್ಯತೇ ತತ್ರ
ಪಕ್ಷೇ ಪಷ್ಠೀಶ್ರವಣಾರ್ಥಮೇವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ತ್ವತೀಯೈವ ಶ್ರೂಯೇ
ತೇತಿ ಅನಿಷ್ಟಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ವೃ || ಮದಮಾತಂಗದವೋಲ್ ವಶಾವಿಸಿತಂ ಸತ್ತ ತ್ರಿಯವ್ರಾಜ್ಯರಾ |

ಜ್ಞದವೋಲ್ ಸಂಗತಸಂಧಿನೀತಿನಿರತಂ ನೀಹಾರರಾಕ್ಷಿ ತ್ರವೃ ||

ತ್ತದವೋಲ್ ರಾಜಿತರೋಹಿಣೀಪರಗತಂ ಶ್ರೀಮದ್ಧಯಾಮೂಲಧ |

ಮೃದವೋಲ್ ವಿಶ್ರುತಸುವ್ರತಾಚರಿತಮೇಂ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತೊ ಗವ್ಯಾಶ್ರಯಾ||ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾತೋ ಬೋಲ್ || 429 ||

ವೈತ್ತಿ || ತಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಠೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತುಲ್ಯ
ಮಿತ್ಯೆಸ್ತಿಸ್ತನ್ನರ್ಥೇ ಬೋಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಂದ್ರನ ಸದೃಶಂ-ಇಂದ್ರಂಬೋಲ್, ಇಂದ್ರನವೋಲ್,
ಇಂದ್ರನವೋಲ್. ಏವಂ ಚಂದ್ರಂಬೋಲ್, ಚಂದ್ರನವೋಲ್, ಚಂದ್ರನವೋಲ್;
ಅಣಂಬೋಲ್, ಅಣನವೋಲ್, ಅಣನವೋಲ್

[Also bol when affixed to a word ending in a]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ತಜ್ಜೇತ' ಪಷ್ಠೀಸಮರ್ಥಂ ಅಕಾರಾನ್ತಂ
ತತೋ ಬೋಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಪಕ್ಷೇ ವೋಲ್ವೋಲಾವೇವೇತಿ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ.
ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಸೋಮಂಬೋಲ್ ಕಾಂತಿಯುತಂ |

ಕಾಮನವೋಲತುಲರೂಪಸಂಪನ್ನಂ ಸು |

ತ್ರಾಮನವೋಲಧಿಕವಿಭವೋ |

ದ್ವಾಮಂ ನಯವಿಕ್ರಮಾಭಿರಾಮಂ ರಾಮಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭಾವೇ ತನಃ || 430 ||

ವೈತ್ತಿ || ಭವತೋ'ಸ್ಮಾದಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಾವಿತಿ ಭಾವಃ ಶಬ್ದಪ್ರವೃ
ತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ. ತಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಠೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ತನಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪುರುಷನ ಭಾವಂ, ಪುರುಷತನಂ. ಏವಂ ವೀರತನಂ,
ಶೂರತನಂ, ಬಲ್ಲತನಂ, ಚೇಲ್ಯತನಂ, ಸೂಳತನಂ, ಗರತತನಂ.

[Tana expresses the abstract characteristic]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವಪದೋನೇಕಾರ್ಥಃ. ತಥಾಚ ಪಠಸಿ—

ಸತ್ತಾಯಾ ಮಬ್ಬಲೇ ವೃದ್ಧಿ ಸಿವಾಸೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕರ್ಮಣಿ |

ಗತೌ ಚಾಪಿ ಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ಪಡಧಂ ಭವಂತಿ ವಿದುಃ || ಇತಿ

ತಥಾ

ಭಾವಃ ಸತ್ತಾ ಸ್ವಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯಚೇಷ್ಟತ್ವಜನ್ಮಸು | ಇತಿ;

ತಥಾ

ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ ಶುದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ | ಇತಿ ಚ

ಏವಮನೇಕಾರ್ಥೇಽಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಇತಿ.
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತೇ ಭಾವಶಬ್ದಸ್ಯ ¹ ಪ್ರವರ್ತನಾಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಭವತ
ಇತ್ಯಾದಿ. ಭವತಃ ಪ್ರವರ್ತೇತೇ ಅಸ್ಮಾತ್ ಅತಃಕಾರಣಾದಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯೌ. ಅಭಿ
ಧೇಯತೇ ಉಚ್ಯತೇ ಅನೇನಾರ್ಥ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ ವಾಚಕಃ ಷಬ್ದಃ. ಪ್ರತ್ಯಾಯಯತಿ ಪ್ರ
ತೀಯತೇ ಅನೇನೇತಿ ಪ್ರತೀತಿಮಾತ್ರಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಭಾವಃ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ರ
ವ್ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ಹೇತುಃ ಉಚ್ಯತೇ. ಕ್ವಚಿದ್ಭಿಃ ಕ್ವಚಿದರ್ಥೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ
ಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ತತ್ರ ಅವಶ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಕೇವಲ
ದ್ಭವಿತವ್ಯಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವೇ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವರ್ತೇನ್ನಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್
ತಥಾಚ ಯದತ್ರ ಸಮಿತ್ತಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತ್ವತಲಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯಂ ಸ ಏವಾತ್ರ ಸ್ವಾ
ರ್ಥಪರನಾಮಾ ಭಾವೋ ವಿವಕ್ಷಿತೋ ನಾನ್ಯೋಽಭಿಪ್ರಾಯಾದಿ.

ಸ ಏವ ಭಾವಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಯಂ ದ್ರವ್ಯಧರ್ಮಸ್ಸನ್ನಪಿ ಕ್ವಚಿಜ್ಞಾತಿರೂಪಃ.
ಗೌರವ್ಯಃ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದೌ ಆಜನ್ಮಾನಮಾಯಿನೀ ಗೋತ್ವಾಶ್ವತ್ವಾದಿಜಾತಿರೇವ ಅತ
ದ್ವ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಗವಾಶ್ವಾದಿಶಬ್ದಾನ್ ಗವಾಶ್ವಾದ್ಯರ್ಥೇಷು ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿಮು
ತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಃ. ವಾಚಕಃ, ಪಾರಕ ಇತ್ಯಾದೌ ಪಚನ
ಪಠನಾದಿಕ್ರಿಯೈವ ತಾಂಸ್ತಾ ಶಬ್ದಾ ತತ್ತದರ್ಥೇಷು ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದ
ಯತಿ ಚೇತಿ. ಕ್ವಚಿದ್ಗುಣರೂಪಃ. ನೀಲಮಂತ್ವಲಂ, ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದೌ ನೀಲಾದಿ
ಗುಣ ಏವ ಗುಣಿವಾಚಕಾಃ ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಾ ನೀಲಾದಿವೈಷು ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿ
ಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ. ನೀಲಂ ರೂಪಮಿತ್ಯಾದೌ ತು ನೀಲಾದಿಗುಣಗತಂ ಸಾಮಾನ್ಯ
ಮೇವ. ತಥಾ ಕ್ವಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯರೂಪಃ. ದಣ್ಣೀ, ಕುಣ್ಣಿಲೀ ಇತ್ಯಾದೌ ದಣ್ಣಕುಣ
ಲಾದಿದ್ರವ್ಯಮೇವ ತದ್ವತ್ಸು ದ್ರವ್ಯೇಷು ತಾಂಸ್ತಾ ಶಬ್ದಾನ್ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿಮು
ತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ. ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಜ್ಞಾರೂಪಃ. ಡಿತ್ಥೋ ಡಿಖಿತ್ಥ ಇತ್ಯಾದೌ ಜಾತ್ಯಾದಿರ
ಹಿತೇ ದ್ರವ್ಯೇ ತತ್ತತ್ಪ್ರಜ್ಞೈವ ತಥಾ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯತಿ ಚೇತಿ—ಏವಂ ಏಜಾ
ಧಾ ಪ್ರಪಂಚತಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಸಂಜ್ಞಾಃ ಪಠ್ಯೈವ ಕಲ್ಪನಾಃ |

ಅಶ್ವೋ ಯಾತಿ ಸಿತೋ ಘೋಷೈಃ ಕತ್ತಳಾಘೋಷೈಃ ಯಥಾಕ್ರಮಃ || ಇತಿ.

ತಥಾ ನ್ಯಾಸೇಪ್ಪುಕ್ತಂ ಗೌರ್ಗಚ್ಛತಿ ಶುಕ್ಲೋ ಘೋಷವಾಃ ಕಮಲಕಸಂಜ್ಞಾ ಇತಿ. ತದಿದಂ ಪಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರಮಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ದ್ರವ್ಯಧರ್ಮ ಏವ ; ಅಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಹೇತುಃ ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಭಾವ ಇತಿವಚನಾತ್. ದಣ್ಡಕುಣ್ಡಲಾದೇಃ ಸ್ವಯಂ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ದಣ್ಡಕುಣ್ಡಲಾದಿದ್ರವ್ಯಾವೇಕ್ಷಯಾ ಧರ್ಮತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್. ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದೇನಾಪಿ ಅತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಶ್ರಯಃ ಪದಾರ್ಥ ಏವ ಕಧ್ಯತೇ. ನ ಪುನರ್ಗುಣಪರ್ಯಾಯವದೇವೇತಿ, ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಮಪಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ಅಭ್ಯಾಸಗಮಾತ್. ನ ಚ ಏವ ಮರ್ಥಮಾತ್ರಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಥಾಪಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ; ಇಷ್ಟಪತ್ನೀಃ ಯತ್ನತ್ ತದ್ವ್ರವ್ಯಮಿತಿ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕಸಮಯಃ ; ಸದ್ವ್ರವ್ಯ ಮಸದದ್ರವ್ಯಮಿತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರವಚನಾತ್. ಸ್ವಸ್ವಸಿಯೋಯಾನ್ ದ್ರವಸ್ತಿ ದೋಷ್ಯನ್ತ್ಯುದುದ್ರವಸ್ತಿತಿ ದ್ರವ್ಯಾಣೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್. ಯದಾಹ ಭಗವಾನ್ ಪರಮಗಮಸೂತ್ರಕಾರೋಽಪಿ ಸದ್ವ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಮಿತಿ. ಕೆಮಧಂ ತರ್ಹಿ ಗುಣಪರ್ಯಾಯವದ್ವ್ರವ್ಯಮಿತಿ ಚ ಅಸೂತ್ರಯದಿತಿಚೇತ್ ಸಹಕ್ರಮಾನೇಕಾಂತಲಕ್ಷಣಸ್ಯೋಪನಾಂತರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ ತದಂತ್ರಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕೇ—

ಗುಣವದ್ವ್ರವ್ಯನಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸಹಾನೇಕಾಂತಸಿದ್ಧಯೇ |

ತಥಾ ಪರ್ಯಾಯವದ್ವ್ರವ್ಯಂ ಕ್ರಮಾನೇಕಾಂತವಿತ್ತಯೇ || ಇತಿ.

ತದಿದಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಭಾವಃ ಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ, ಯದಭಿದಧತ ಏವ ಶಬ್ದಾ ದ್ರವ್ಯಮಭಿದಧತೀತಿ. ತದಪ್ಯುಕ್ತಂ—

ಸ್ವಾರ್ಥಮಭಿಧಾಯ ಶಬ್ದೋ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ದ್ರವ್ಯಮಾಹ ಸಮವೇತಂ |

ಸಮವೇತಸ್ಯ ತು ವಚನೇ ಲಿಬ್ಧಂ ಸಕ್ಷಾಪ್ತಂ ವಿಭಕ್ತೇ ಶ್ಚ || ಇತಿ

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಭಾವಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣವಿವಾರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿನಾರ್ಥಭಿಪ್ರಾಯಾದಾವಿತಿ ಕುತೋ ನಿರಣಾಯಿ ? ಅಭಿಪ್ರಾಯಾದಿರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯೋಽಸ್ತು. ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದಿತಿ. ಅಸ್ತು ವಾ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್, ತತ್ತಾವದಾಂತಂ ತಥಾಪಿ ನ ಕಾತ್ಯಾದಿಭೇದಾತ್ ಪಜ್ಞಾಧೇತಿ ವಾ ಕುತೋ ನಿರ್ಣಯಃ ? ಗೌರವೈಃ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಗೋತ್ವಾದೇರ್ಜಾತಿತ್ವಮೇವ ನಾಸ್ತಿ ತಥಾಹ—ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಹಿ ಜಾತಿರಪಚ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ ದ್ವೇಧಾ, ತೀರ್ಯಗೂರ್ಧ್ವತಾಭೇದಾತ್ ತತ್ರ ಉರ್ಧ್ವತಾಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಾಮ ದ್ರವ್ಯಮೇವ. ಪರಾಪರವಿವರ್ತವ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಮೂರ್ಧ್ವತಾ ಮೃದಿಸ್ಸಾಸಾದಿಷ್ಟಿತಿ ವಚನಾತ್. ತೀರ್ಯಗ್ನಾನಾಮಾನ್ಯಂ ತು ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ, ಸದೃಶಪರಣಾಮಸ್ತೀರ್ಯಕ ಖಂಡಮುಣ್ಡಾದಿಷು ಗೋತ್ವವದಿತಿವಚನಾತ್ ತಚ್ಚ ನಾನೈವ ನೈಕಂ, ಏಕತ್ವಸ್ಯಾಪಚಾರಿಕತ್ವಾತ್. ಸಾದೃಶ್ಯೇ ತು ಉಪಚರಿತಮಿತಿಭಾಷ್ಯಕಾರವಚನಾತ್. ಅತೋ ಗೋತ್ವಾದಿಜಾತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇತೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಫುರಿತಿ. ತಥಾ ಪಾಚಕಪಾಠಕಾದಯಃ ಕ್ರಿ

ಯಶಬ್ದ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಾಚಕೋ ಗಚ್ಛತಿ, ಪಾಠಕ ಆಯಾತಿ, ಪೂಜಕೋ ನಿದ್ರಾತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ತತ್ತತ್ಕ್ರಿಯಾರಹಿತೇ ಕ್ರಿಯಾನ್ತರವತಿ ಚ ತೇ ತೇ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತು ಇತಿ ಕುತೋಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಮರೀತಿ. ತಥಾ ದಣ್ಣೀ, ಕುಣ್ಣಲೀ ಇತ್ಯಾದಯೋ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ದಣ್ಣಕುಣ್ಣಲಾದಿಸಮೃದ್ಧ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ತತ್ರೈವ ಅನ್ವಯವೈತಿರೀಕಸಮ್ಭವಾತ್ ನ ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ ಕುತೋಮಿತಿ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಮರೀತಿ ತಥಾ ನೀಲ, ಪೀತ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಗುಣಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಯಥಾ ಗೌರ್ಗೌರ್ವತ್ಯಾದೌ ಅನುವೃತ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತ್ಯಾ ನಿರ್ವಾಹ್ಯತೇ ತಥೈವ ಬಲಾಕಾದಿಷು ಶುಕ್ಲಃ ಶುಕ್ಲ ಇತ್ಯಾದ್ಯನುವೃತ್ತಪ್ರತ್ಯಯೋಪೇತಿ ತೇಪಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಏವ ಭವೇಯುರೀತಿ ಕುತೋಮಿತಿ ಗುಣಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಮರೀತಿ ತಥಾ ಡಿತ್ಥವಿತ್ತಾದಯಃ ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬಾಲ, ಕುಮಾರ, ಯುವ, ಸ್ಥವಿರಾಧ್ಯವಸ್ಥಾನುಗತಾ ತತ್ತದ್ವೈಗ್ಯಾ ಜಾತಿರೇವ ಅನುಸೂತ್ರ ವ್ರತ್ಯಯನಿರ್ವಾಹಿಕೇತಿ ತೇಪಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಏವೇತಿ ಕುತೋಮಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಮರೀತಿ ಕಿಂಚ ಕುಪ್ಪಂ ಕರೋತಿತಿ ಕುಪ್ಪುಕಾರಃ, ಉಪಗೋರಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ ಔಪ ಗವಃ, ರಾಜ್ಞಃ ಪುರೋಷೋ ರಾಜಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೃತಿ ತದ್ವಿತೇ ಸಮಸೇ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಧಾತೂಪಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಸಮೃದ್ಧ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಅತಿರಿಕ್ತಸಮ್ಭವಸಯಾ ಪೋಷೇತಿ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಮರದಿತಿ. ಕಿಂಚ ಉಕ್ತಸ್ಥಲೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಜಾತಿಕ್ರಿಯಗುಣದ್ರವ್ಯಾದಿಸಮೃದ್ಧೇ ಸತ್ಯೇವ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸಮೃದ್ಧ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಐಕಧ್ಯಮೇವ ನಾನೈಕಧ್ಯ ಮಿತ್ಯನೇಕಚಿನ್ತಾಸಹಜನೇನ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯವಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ತದ್ವೈವಸ್ಥಾ ಪಕಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನುಸಾರಿಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಲಪೇವಿಜ್ರವ್ಯಾಣೇನ ಪ್ರತಿ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಣಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಂರಕ್ಷಣಂ ಚ ನ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಏವಾನು ಸನ್ನಾತವ್ಯಂ ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥೈಃ ಬಾಬಾಧಿಕಾರಿಕತ್ವಾತ್ ರಾದ್ಧಾನ್ತ ಪದ್ಧತಿಪ್ರದರ್ಶನಮಾ ತ್ರೇಣೋಪರಮ್ಯತೇ

ಸೋಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವೋ ಯದಾ ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ತದಾ ಪಷ್ಠೀ ಸಮರ್ಥಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತನಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತೀತಿ. ಅತ್ರಾಯಂ ನಿಷ್ಪರ್ಗಃ—ಭಾವಶಬ್ದ ಸ್ಯ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ'ಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಧಾತ್ಯರ್ಥಲಕ್ಷಣಶ್ಚೇತಿ ದ್ವಾವೇವಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯೌ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ತದ್ಧಿ ತವಾಚ್ಯ ಏವ ಧಾತ್ಯರ್ಥ ಲಕ್ಷಣಸ್ತು ಕೃದ್ವಾಚ್ಯ ಏವೇತಿ ಸೋಯಂ ತನಪ್ರತ್ಯಯಃ ತತ್ರನಾತ್ ತದ್ಭವಾತ್ ದೇ ಶ್ಯಾಚ್ಚ ಭವತೀತಿ ಸರ್ವಮಪ್ಯುದಾಹರತಿ—ಪುನಃನ ಭಾವಂ, ಪುನಃತನಂ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಉನ್ನತಾದಿಭ್ಯ ಇಕತ್ || 431 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಷ್ಠೀಸಮರ್ಥೇಭ್ಯ ಉನ್ನತಾದಿಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಇಕತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉನ್ನತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ, ಮಾನಸಿಕೆ, ಗರೂಪಿಕೆ, ಆಯ ತಿಕೆ. ಉನ್ನತಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[*Ike* is optionally affixed to *unnata* and the words associated with it
(see below) to express the abstract quality]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉನ್ನತ, ಪನ್ನತ, ಮಾನಸ, ಆಯತ, ಅಲಸ, ಗಮನ, ಜಾಣ, ಚದುರ, ಚೆಲ್ವ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಉನ್ನತಾದಯಃ ತೇಭ್ಯೋ'ಪಿ ತಸ್ಯ ಭಾವ ಇತ್ಯರ್ಥ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ತಸ್ಯೇತ್ಯನುಸನ್ನಾನ ಮಾನಶ್ಯಕಮಿತ್ಯಾಹ—ಷಷ್ಠಿ ಲಸಮಧೇಽಽ ಭ್ಯ ಇತಿ ಇಕದಿತಿ ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ ನಚಾಯಂ ತನಸ್ಯ ಬಾಧಕಃ, ಉನ್ನತತನಂ, ಪನ್ನತತನಮಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್ ಕಿಂತು ಏಭ್ಯೋ'ಯಂ ಪರ್ಯಾಯೋ ಭವತೀತ್ಯೇವ. ನ ಚ ಏವಂ ಚೆಚ್ಚೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ತದ್ವಿತ್ಯತ್ತೇರ್ಬಾಹುಲಕತ್ವಾದೇವ ತಥಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾ ಇತಿ ಆಕ್ರಮಿಕಾತ್ಮಜ್ಞಾಪನಂ ತೇನ ಕಾಙ್ಕಿ, ಗಾಙ್ಕಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ಅಪಿ ಯಧಾಲಕ್ಷ್ಯಮುಪಕರ್ಷಾಕ್ರಾಙ್ಕಿ. ಆಟಕಾಙ್ಕಿಕೆ, ಒಲೆಕಾಙ್ಕಿಕೆ, ಕುಚಗಾಙ್ಕಿಕೆ, ಬಳೆಗಾಙ್ಕಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪ್ರಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ದುಲುಪ್ತಂ || 432 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಸ್ಯೇತಿ ಷಷ್ಠಿ ಲಸಮಧಾರ್ತ ಗುಣವಾಚಿನೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋರ್ಲೋಪಶಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳ್ಳಿತು ಭಾವಂ ಬಳ್ಳು, ಬಿಳಿದು ಭಾವಂ ಬಿಳ್ಳು. ಏವಂ ಕರ್ಪು, ತೆಳ್ಳು, ಮೆಲ್ಲು, ನೇರ್ಪು, ಕೂರ್ಪು. ಗುಣೋಕ್ತೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಕಳೆಯತನಂ, ಸುಖಿತನಂ.

[*Pu* is affixed to an adjective to express the same, the latter dropping its last syllable and the vowel before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಬಳ್ಳಿತು ಭಾವಮಿತಿ ವಿಗ್ರಹಪ್ರದರ್ಶನನಾತ್ರಮೇವ, ನ ನಪುಂಸಕಲಿಪ್ತಾಗ್ರಹಃ; ಬಳ್ಳಿದಳ ಭಾವಂ, ಬಳ್ಳಿದನ ಭಾವಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬಳ್ಳು ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಏವಂ ತೆಳ್ಳು, ಮೆಲ್ಲು, ನೇರ್ಪು, ಕೂರ್ಪು ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ಏರಿದತಿ ಭಾವಂ, ಪೆಂಪು ಇತ್ಯತ್ರ ರೇಫಸ್ಯ ಮುದೇಶೋ ಗಾವಿಲಾದಿತ್ವಾ ಸ್ತಿದ್ಧಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ಮೆದ್ವಾರೇ || 433 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿನೋ ಮೆತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ವಾರಾಫೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಒಂದು ಬಾರಿ, ಬರ್ವೆ; ಏವಂ ಇಮ್ಮೆ, ಮೂಮ್ಮೆ, ನೂಮ್ಮೆ, ಸಾಸಿಮ್ಮೆ.

[*Me* is affixed to a numeral to express times]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾರಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕೃತ್ಯಸುಚ್ಚಾಚ್ಛಃ. ಪಞ್ಚವಾರಾ, ಪಞ್ಚಕೃತ್ಯಃ; ಶತಂ ವಾರಾ, ಶತಕೃತ್ಯಃ; ದ್ವಿವಾರಾ, ದ್ವಿಃ; ತ್ರಿವಾರಾ, ತ್ರಿಃ

ವಾರಾಫ, ತ್ರಿರಿತಿ. ತಸ್ಮೈ ವಾರಾಫೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಸಂಖ್ಯಾ ರಬ್ಧಾತ್ ಒಂದು, ಎರಡು ಇತ್ಯಾದೇಃ ಮೈತ್ರೈತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಯದ್ವೈ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ವಾರಾಫಕಪ್ರತ್ಯಯೋ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾದ್ಭವತಿ, ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾದೇವ ಭವತೀತಿ ತಥೈವ ವಿಗೃಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಯತೀಬುದು ಬಾರ, ಬರ್ಹೈ ಇತಿ ಬರೋಂದೋಃ 358 ಇತಿ ಬರಾದೇಶಃ ಇವೈರ್. ಎರಡೋರಿರ್ 359 ಇತಿ ಇರಾದೇಶಃ ಮೂವೈರ್, ನೂವೈರ್ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ 84 ಇತಿ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶಃ. ಸಾಸವೈರ್. ಉಪ್ಪಾಸಿರೈಃ 360 ಇತಿ ಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪರಿಮಾಣಾರ್ಥಾನಯ ಪೂರಣೇ || 434 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಾತ್ ಪರಿಮಾಣವಾಚಕಾಚ ಶಬ್ದಾತ್ ಪೂರಣೇರ್ಥೇ ಅನೇಯಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂದಣಿ ಪೂರಣಂ, ಬಂದನೆಯಂ. ಏವಂ ಎರಡನೆಯಂ, ಮೂಟನೆಯಂ, ನಾಲ್ಕನೆಯಂ, ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ.

[*Aneya* is affixed to a numeral or word expressing quantity, when used as an ordinal]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರಃ ಪೂರ್ವಸ್ಮಿತ್ ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರಮುಖ್ಯತೋತಿತ್ಯಾಹ—ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಾತ್ ಪರಿಮಾಣವಾಚಕಾಚ ಇತಿ ಅನೇಯ ಇತಿ ವಿಧೇಯಸ್ಯರೂಪನಿರ್ದೇಶಃ ಪೂರಣ ಇತ್ಯರ್ಥನಿರ್ದೇಶಃ ಬಂದನೆಯಂ, ಪ್ರಥಮಃ ; ಎರಡನೆಯಂ, ದ್ವಿತೀಯಃ ; ಮೂಟನೆಯಂ, ತೃತೀಯಃ ; ನಾಲ್ಕನೆಯಂ, ಚತುರ್ಥಃ ; ಅನಿತನೆಯಂ, ತಾವತಿಥಃ ; ಇನಿತನೆಯಂ, ಇಯತಿಥಃ ; ಉನಿತನೆಯಂ, ಏತಾವತಿಥಃ ; ಎನಿತನೆಯಂ, ಕತಿಥಃ. ಏವಂ ಬಂದನೆಯಳ್, ಎರಡನೆಯಳ್, ಬಂದನೆಯದು, ಎರಡನೆಯದು ಇತ್ಯಾದಿ ಲಿಪ್ಯಂತರೈಃ ಪ್ರೃಷ್ಠೇಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಿದೂದೋನಿತ್ಯುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಲುಪ || 435 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪರಿಮಾಣೇರ್ಥೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ದೋರ್ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಉನಿತು.

[*Nitu* is affixed to *adu*, *idu* and *udu* to express extent, their final syllable being dropped]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪರಿಮಾಣ ಇತ್ಯರ್ಥನಿರ್ದೇಶಃ ಸ ಚ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವಾಪೇಕ್ಷಃ. ತತ್ರ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ವಿರೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅವಶಿಷ್ಟಪರಿಮಾಣೇ ನಿತು ರೇಷವ್ಯಃ ಅನಿತು, ತಾವತ್, ಇನಿತು, ಇಯತ್ ; ಉನಿತು, ಏತಾವತ್. ದ್ರವ್ಯಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗುಣಾದಿ ವಾ ನ ಕಾಲ ಇತಿ. ಕೇಚಿತ್ತು ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇನಿತಿ ನಿತುಮಿಚ್ಛಂತಿ. ಅನಿತು, ತಾವಾ ಕಾಲಃ ; ಇನಿತು, ಇಯಾ ಕಾಲಃ ; ಉನಿತು, ಏತಾವಾ ಕಾಲ ಇತಿ,

ಸೂತ್ರಂ || ಎವರಮೆವರೆಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ್ಚ || 436 ||

ವೈತ್ತಿಕ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರತಃ ಎವರಂ, ಎವರೆಗಂ ಇತ್ಯೇತಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವತಃ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ದ್ಯೋತೈರ್ದೋರ್ನಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನ್ನೆವರಂ, ಅನ್ನೆವರೆಗಂ ; ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರೆಗಂ; ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ. ಕಾಲಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಅನಿತ್ತು, ಇನಿತ್ತು, ಉನಿತ್ತು.

[Evaram and evaregam are affixed to adu, idu and udu to express extent of time, then final syllable being changed to n]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದ್ವಿದೋರೀತಿ ಪರಿಮಾಣ ಇತಿ ದೋರಿತಿ ಚ ವರ್ತತೆ ತತ್ರ ಅದ್ವಿದೋರೀತಿ ಪ್ರಕೃತಿತ್ರಯಸ್ಯ ಎವರಮೆವರೆಗಮಿತಿ ವಿಧೇಯದ್ವಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮನ್ವೀತಿ ; ಯಥಾಸಕ್ಷ್ಯಾಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್. ಪರಿಮಾಣ ಇತ್ಯೇತತ್ ಕಾಲಸ್ಯೇತ್ಯನೇನ ವಿಕೇಷ್ಯತೇ ಕಾಲಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣೇ ಇತಿ ದೋರಿತಿ ಸ್ಥಾನಿನೋ ನ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಚಕಾರಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಅನ್ನೆವರಂ ಅನ್ನೆವರೆಗಂ, ತಾವಾ ಕಾಲಃ; ಇನ್ನೆವರಂ ಇನ್ನೆವರೆಗಂ, ಇಯಾ ಕಾಲಃ ; ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ, ಏತಾವಾ ಕಾಲ ಇತಿ ಯೇ ತು ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ನಿತುಮಿಚ್ಛಂತಿ ತೇ ತು ಎವರಮೆವರೆಗಮಿತ್ಯೇತದ್ವಯಮಪಿ ಅವಧಿರೂಪ ಏವ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ'ಜ್ಞೇಕುರ್ವಂತಿ ಅನ್ನೆವರಂ ಅನ್ನೆವರೆಗಂ, ಸ ಕಾಲೋ ಯಾವತ್, ಇನ್ನೆವರಂ ಇನ್ನೆವರೆಗಂ, ಅಯಂ ಕಾಲೋ ಯಾವತ್ ; ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ, ಏಷ ಕಾಲೋ ಯಾವತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟುತೆತವಃ || 437 ||

ವೈತ್ತಿಕ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ತುಟು, ತೆ, ತು ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ದೋರ್ನಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಪ್ರಕಾರೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಂತುಟು, ಅಂತೆ, ಅಂತು ; ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು ; ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು.

[Tutu, te, tu are affixed to adu, idu and udu to express manner, their final syllable being changed to n]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಕಾರಃ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತುಟುಶ್ಚ ತ್ವ ತ್ವ ತುಟುತೆತವ ಇತಿ ವಿಧೇಯತ್ರಯಂ ಅದ್ವಿದೋರೀತಿ ಪ್ರಕೃತಿತ್ರಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇನ ಸಮ್ಬಂಧತಾಮಿತ್ಯೇತದರ್ಥಂ ಬಹುವಚನನಿರ್ದೇಶಃ ಅನ್ಯಥಾ ತುಟು ತೆ ತು ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವಿವೇಕತ್ವನಿರ್ದೇಶೇ ಸವವಚನತ್ವಾತ್ ಯಥಾಸಕ್ಷ್ಯಮೇನ ಸ್ವಾದಿತ್ಯನಿಷ್ಠಂ ಪೃಥುಷ್ಪೃಥತ್ ಅಂತುಟು, ಅಂತೆ, ಅಂತು—ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು—ಇತ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು—ಇತ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಉಂತೆ ಇತಿ ತೂಷ್ಣಿಮರ್ಥವಖ್ಯಾನ್ಯಮನ್ವಯಮಪ್ಯಂತಿ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

శ్రృ || మూఁ యిసజ్జోద్యే నం వడేదనంబుదమం పవమానధోమతే |
జోలంబుగళిందమంబు నుడి సత్కమద్యదోమంతే కా? కా ||
దంబిని వంట్టుమే చిరయిగంగజువట్టి విజృంభమం విలొల |
లంబుకవారియం శృదయతాపసునుత్కళికాప్రపంచమం || ఇతి.

సూత్రం || కాలే దుః || 438 ||

వృత్తిః || అదు, ఇదు, యదు, ఇత్యేతేభ్యో దుప్రత్యయే
భవతి దోః నకారాదేశశ్చ కాలే గమ్యమానే.

ప్రయోగః || అందు, ఇందు, యందు.

[Du is affixed to *adu*, *idu* and *udu* to express time, their final syllable
being changed to *n*]

వ్యాఖ్యా || అదు, ఇదు, యదు ఇత్యేతే యదా కాలపరా భవన్తి తదా
తేభ్యో దుప్రత్యయే భవతి దోః నకారాదేశశ్చ ితి అదు, తదా ; ఇదు,
ఇదానిం . యందు, పతః.

సూత్రం || ఎనావుదోలేతేషు || 439 ||

వృత్తిః || ఆవుదుశబ్దస్య ఎన్ ఇత్యాదేశో భవతి ఎవరం,
ఎవరేగం, తుటు, తే, తు, దు, ఏతేషు ప్రత్యయేషు పరతః.

ప్రయోగః || ఎన్నేవరం, ఎన్నేవరగం ; ఎంతుటు, ఎంతే, ఎం
తు, ఎందు.

^A
[*Arudu* becomes *en* when taking the affixes *evaram*, *evaregam*, *tutu*,
te, *tu* and *du*]

వ్యాఖ్యా || ఏతట్టబ్దేన ఆత్ర ఆద్విమదోః 435 ఇత్యుచ్చనన్తరేక్ష
సూత్రజతుష్టయనిధిష్య సిత్వాచయో యద్వపి వివక్షణీయాః, ఆవుదోరపి
అద్వాదిత్వాత్ ; తథాపి ఎవరమాదయ ఏవ వివక్ష్యన్తే న నితః తత్ర ఎదా
దేశస్య అనన్తరమేవ వక్ష్యమాణత్వాదిత్యభిప్రాయేణాః—ఎవరం, ఎవరేగం,
తుటు, తే, తు, దు ఏతేషు పరేషు ఇతి. ఎన్నేవరం, ఎన్నేవరగం—కియా
కాల ఇత్యర్థః ఈ కాలో యవదితి వా ఎంతుటు, ఎంతే, ఎంతు—కథ
మిత్యర్థః ఎందు, కదేత్యర్థః సర్వాత్ర అద్వాదిత్వాత్ సర్వాదేశః

సూత్రం || ఎద్దిత || 440 ||

వృత్తిః || ఆవుదుశబ్దస్య ఆర్ధ్యకారాదేశో భవతి నితుప్రత్య
యే పరే

ప్రయోగః || ఎనితు.

^A
[*Arudu* becomes *e* short on taking the affix *nitu*.]

వ్యాఖ్యా || స్వపః. ఎనితు, కియదిత్యర్థః.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಾವಿಲಾದಿಸಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಯಂ || 441 ||

ವೈತ್ತಿ || ಗಾವಿಲಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಯಥೋಪದೇಶಂ ಸಾಧನೋ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಾವಿಲಂ, ನಾವಿಲಂ, ಘೋಟಾಯಿಲಂ, ಘೋಟಾಯಿಲಂ, ಪದಯಿಲಂ, ಪಚಯಿಲಂ, ತಟ್ಟುಕಂ, ಚಟ್ಟುಕಂ, ಪಟ್ಟುಕಂ, ಕಟ್ಟುಕಂ, ಅಂಟುಕಂ, ಸಣುಕಂ, ಸಣುಕಂ, ಬೊಂದುಕಂ, ದಿಂಡುಕಂ, ಪೆಂಕುಳಿ, ಬಾರಿಕಂ, ನಸಿಕಂ, ಕುಸಿಕಂ, ಗರವಟೆಗಂ, ಕೊಲ್ಲಟೆಗಂ, ಗಣಿವಟೆಗಂ, ದೀವಟೆಗಂ, ನೀವ್ವಟೆಗಂ, ಆಯ್ಕುಳಿ ಇತಿ ಗಾವಿಲಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ

[Gāvila and the other words associated with it (for which see above) have forms as shown]

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಕಲಬ್ಜದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜರಿ

ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತಾ

ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ||ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಅಧ್ಯಯಾವತಃ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೈಶ್ಚ ತದ್ಧಿ ತವಿಧಿಮುಪದಿಶ್ಯ ಇತೋ ಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ವೀಯಸ್ತತ್ವತಃ ತಥೋಪದೇಶಮಪಹಾಯ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೈಶ್ಚ ಉಪದಿಶ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತೇನ ಸಮೃತಾ ಶಬ್ದಾ ಗಣವಾತಃ ಸಬ್ದೋಪದರ್ಶಯತೀತ್ಯಾಹ—ಗಾವಿಲಾದಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ನನು ಸಾಧನೋ ವೇದಿತವ್ಯಾ ಇತಿ ಅಯುಕ್ತಂ ಸಾಧುತ್ವಾನುಶಾಸನಮನ್ತರೇಣ ತದಾವೇದನಸ್ಯ ಅಸವ್ಯವಾದಿತ್ಯಾಚ್ಛೇದತತ್ರಯುಕ್ತಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಯಥೋಪದೇಶಂ ಇತಿ ಅನೇನ ಸೂತ್ರನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಉಪದಿಷ್ಯವದಂ ಭಾವೇ ನಿಷ್ಪಾಂತಮಿತ್ಯಪಿ ಉಪದಿಷ್ಯಮಿತಿ ಏಷ್ಯವ್ಯಂ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಾನತಿಕ್ರಮೇಣೈವ ಉಪದೇಶಾದಿತಿ ಯಾವತಃ ಯಲ್ಲಕ್ಷಣೇನ ಅನುತ್ಪನ್ನಂ ತತ್ಪರ್ವಂ ನಿಪಾತನಾತ್ಪ್ರಿದ್ಧಮಿತಿ ಪ್ರಾಚೀನಾಪಿ ಸಮೃತತ್ವಾದಿತಿ

ಗಣಂ ಲಿಖತಿ—ಗಾವಿಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಾವಿಲಂ ಅತ್ರ ಗ್ರಾನಾರ್ಥಕಾತ್ ಗಾವ ಶಬ್ದಾತ್ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಭವಾರ್ಥೇ ಇಲವ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ ಗ್ರಾಮೇ ಭವೋ ಗಾವಿಲ ಇತಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ನಾವಿಲಂ ಅತ್ರ ನೌವಾಚಕಾತ್ ನಾವೇ ಇತ್ಯ ಸ್ತಾಚ್ಛೇಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ದೀವ್ಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥೇ ಇಲಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ. ನಾವಾ ದೀವ್ಯಾ ನಾವಿಲ ಇತಿ ನಾವಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಘೋಟಾಯಿಲಂ, ಘೋಟಾಯಿಲಂ ಅತ್ರ ಘೋಟಕಾರ್ಥಾತ್ ಘೋಟಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ದೀವ್ಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥೇ ಅಯಿಲ, ಅಯಿಲ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ನಿಪಾತ್ಯತೇ ಘೋಟಕೇನ ದೀವ್ಯಾ ಘೋಟಾಯಿಲೋ ಘೋಟಾಯಿಲಶ್ಚೇತಿ ಘೋಟಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಘೋಟಾರೋಹಣಪ್ರವಣ ಇತಿ ಯಾವತಃ ಏವಂ ಉಪಯೋಗಿ ತತ್ತದರ್ಥವಾಚಕೈಭ್ಯಃ ತತ್ತಚ್ಛೇದ್ವಿಭ್ಯೋ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರಥಮಾದಿಸಮರ್ಥೈಭ್ಯಃ ತತ್ತದರ್ಥವೇದೇಷು ತತ್ತದ್ರೂಪಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ನಿಪಾತ್ಯಾಃ ತಥಾ ಪದಯಿಲಂ ಪದಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸನ್ನಿಭವಿಶೇಷೋ ವಾ. ತತ್ಪರ್ವನ್. ಪಚ್ಚಯಿಲಂ. ಪಚ್ಚಮಾಭರಣಂ ; ಸಾವುಪಚ್ಚಂ, ಪೊಚ್ಚ ಪಚ್ಚಮಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತತ್ಪರ್ವನ್ ತೇನ ದೀವ್ಯಾ ವಾ ತಟ್ಟುಕಂ, ಚಟ್ಟುಕಂ. ತಟ್ಟು ಚಟ್ಟುಶಬ್ದೌ ಶ್ರೀಖಣ್ಡ ಕುಬ್ಜಮಾದಿಗನ್ನ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮಕೃತಸ್ಥಾ ಸಕವಚನೌ. ತತ್ಪರ್ವನ್ ಪಟ್ಟುಕಂ. ಪಟ್ಟುಶಬ್ದಃ ಪಕ್ಷವಚನಃ. ತತ್ಪರ್ವನ್. ಪಕ್ಷಪಾತಿತಿ ಯಾವತಃ. ಕಟ್ಟುಕಂ.

ಕಟ್ಟು ಇತಿ ಅನುಜ್ಞಾಸ್ತು ಸರ್ವಾಯುಃ ತತ್ಕರ್ಮಣಃ ಸಣ್ಣಕಾ, ಸಣ್ಣಕಾ, ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ರಬ್ಬ ಕುಬ್ಜವಾಮನಾವಯವವೀಪವಚನಃ. ತದ್ವಾನ್. ಬೊಂದುಕಂ. ಬೊಂದು ಶಬ್ದೋ ಜೀರ್ಣಮಲಿನವಸ್ತ್ರಬ್ರೂಕಟಾಬದ್ರವ್ಯವಚನಃ ತದ್ಗೃಹ್ಣನ್ ದಿಂಡು ಕಂ. ದಿಂಡು ಇತಿ ಭಯವೀಪವಿಧುಪುರವಪಪುರ್ಬಲಾ. ತದ್ವಾನ್. ಪೆಂಕುಳಿ. ಪೆನ್ ರಬ್ಬ ಉನ್ಮಾದಕಾರಿಕೃತ್ತಿನುದ್ರವ್ಯವಚನಃ ತೇನ ವತ್ತ್ವಃ. ಅಧವಾ ಪೆನ್ ಇತಿ ಅನಿಮಿತ್ತಂ ಭಯಂ ತಜ್ಜೇಲೋ ವಾ ಬಾರಿಕಂ. ಬಾರಿ ಇತಿ ವಾರನಿಯತಂ ಗರ್ಹ್ಯಂ ಕರ್ಮ ತತ್ರ ನಿಯುಕ್ತಃ ನಸಿಕಂ ನಸೆ ಇತಿ ವಯಸಾ ವ್ಯಾಧಿನಾ ಕೃತ್ತಿಮವಿ ಪೇಣ ವಾ ಪೇಣಂ ಗಾತ್ರಂ ತದ್ವಾನ್ ಕುಸಿಕಂ. ಕುಸಿ ಇತಿ ಭಯೇನ ಲಜ್ಜಯಾ ವಾ ಉತ್ಸಾಹವಿಕಲಂ ಚೇತಃ ತದ್ವಾನ್. ಗರವಟಿಗಂ. ಗರ ಇತಿ ಜಲಯಸ್ತ್ರವಿ ಶೇಷಃ ತತ್ರ ನಿಯುಕ್ತಃ. ಅಧವಾ ಗರವಟಿ ಇತಿ ದುರ್ಗಾದೌ ಪ್ರಹರೇ ಪ್ರಹರೇ ಪರ್ಯಟನಾದಿನಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ರಕ್ಷಾವೀಪಃ ತತ್ರ ನಿಯುಕ್ತೋ ವಾ. ಕೊಲ್ಲು ಟಿಗಂ ಕೊಲ್ಲುಟಿ ಇತಿ ಲಬ್ಧಿನಾದ್ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥಕರೀ ವಿದ್ಯಾ. ತದುಪಜೀವೀ 1 ಭಾಷಾ ಯಾಂ ತೋಬ ಇತಿ ಗಣಿವಟಿಗಂ ಗಣಿ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿದ್ಯೋಪಕರಣಂ. ತದುಪಜೀವೀ ಸ ಏವ. ದೀವಟಿಗಂ. ದೀವಶಬ್ದೋ ದೀವವಚನಃ ತದುಪಜೀವೀ ದೀಪಿಕಾಧಾರಕಃ. ನೀವ್ವಟಿಗಂ. ನೀರ್ ಇತಿ ಜಲಂ ತದಭ್ಯಾಸಕೀಲಃ. ತರಣ್ಯಾ ದಿನಾ ತೇನ ವಿನಾಪಿ ವಾ ನದ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪರಣಕೀಲಃ. ಆಯುಕ್ತಃ. ಆಯು ಇತಿ ರತ್ನವ ಸ್ತೃಫಲಪ್ರಸ್ಪಾದಿಸ್ತು ಸಮೂಹೇ ಸಮೀಚೀನವಸ್ತುನಾಂ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ. ತತೋವ ಶಿಷ್ಯಂ ಅಸಮೀಚೀನಂ ವಸ್ತು ಆಯುಕ್ತಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಗಾಢಿಲಾದಯಃ.

ಬಹುವಚನಂ ಆಕೃತಿತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ ತೇನ ಆಪ್ಪ, ಇಪ್ಪ, ಉಪ್ಪ, ಎಪ್ಪ, ಐಸು, ಈಸು, ಊಸು, ಏಸು, ಪೆಂಪು, ಕೆಂಪು, ಕುಂಪು, ಕುಂಪು, ಪೆಂಪು, ಕೆಂಪು, ಕುಂಪು ಇತ್ಯಾದಯಃ ಉಪಸಂಹಾರಾಃ. ಅತ್ರ ಅಪ್ಪವಿದಿತ್ರಯೇ ಅದ್ವಿದೂದಭ್ಯಾಃ ಪರಿಮಾಣಾರ್ಥೇ ಟುಪ್ರತ್ಯಯೇ ದೋಃ ಪಕಾರಾದೇಶಃ ಎಪ್ಪ ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಅವುದೋಃ ಪರಿಮಾಣೇ ಟುಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಎಪ್ಪಾವಃ. ಐಸುಪ್ರಭೃತಿ ಚತುಷ್ಪದೇಃ ಪಿ ತೇಭ್ಯ ಏವ ಚತುರ್ಭ್ಯಾಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಾಃ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾರ್ಥೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಂ ಐದೀದೂದೇದ್ಭಾವಃ. ಪಂಪಾದಿಷು ಚತುರ್ಷು ಪಿರಿದು, ಕ ಚ ನೆ, ಕೂದು, ಕುಲೆ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಭಾವೇ ಪುಪ್ರತ್ಯಯಃ ತತ್ಸನ್ನಿಧೌ ಅದ್ವೈತ್ರಯ ಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋಲೋಪೇ ಪ್ರಧಮೇ ರೇಫಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯೇ ಚಸಂಯೋಗ ಸ್ಯ ಚ ಮಕಾರಾದೇಶಃ. ತೃತೀಯೇ ಉದಾಗಮಃ ಚತುರ್ಥೇ ಉದಾದೇಶಃ ಪರ್ವೋ ಇತ್ಯತ್ರ ಪಿರಿದೋಃ ಭಾವೇ ಮಪ್ರತ್ಯಯಃ ಉಪಾಂತ್ಯಸುರಾದೇಲೋಪಃ. ಅನ್ವೋಪೇ ಪಾಂತ್ಯಯೋಃ ಕೆಲವು, ಪಲವು ರಬ್ಬಾಭ್ಯಾಂ ವಾರಾರ್ಥೇ ಮಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಯೋಃ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತತ್ಸರ್ವಂ ನಿಮಾತನ ಪ್ರಯೋಜನಮವಗತ್ಯನ್ವಂ. ಏವ- ಅನ್ಯಚ್ಚ ಯಥಾ- ಹ್ಯನುನುಸಂಧೇಯಮಿತಿ

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಕಲಹ್ನು ವೇದವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಸ್ತೋತ್ರಜ್ಞ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ

ವೃತ್ತೇಃ ಭಾಷಾವಂಜಾರ್ಯಾಪ್ಪೀಕಾಯಾಂ ವಂಜಾರೀಮಕ

ರನ್ನ ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ.

ಚತುರ್ಥಪಾದ ಪ್ರಾರಂಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ'ಮರಯಿರೇನವೋ'ನ್ಯ
ಯುಷ್ಮದಸ್ಮಾಸು ಕರ್ತರಿ || 442 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದರ್ಥೇಷು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವ
ಯೋಃ ವಿವಕ್ಷಿತಯೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಧಾತೋಃ ಅನ್, ಅರ್, ಅಯ್, ಇರ್,
ಎನ್, ಎವು ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ಕರ್ತರಿ ಅಭಿಧೇಯೇ. ಅನ್ಯತ್ವಂ ಚ
ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದಪೇಕ್ಷಂ, ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್. ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಏಕತ್ವೇ ಅನ್, ಅನೇಕ
ತ್ವೇ ಅರ್. ಏವಂ ಯುಷ್ಮದರ್ಥೇ'ಪಿ ಏಕತ್ವೇ ಅಯ್, ಅನೇಕತ್ವೇ ಇರ್.
ತಥೈವ ಅಸ್ಮದರ್ಥೇ'ಪಿ ಏಕತ್ವೇ ಎನ್, ಅನೇಕತ್ವೇ ಎವು.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾನಿದ್ಧಂ, ತಾಮಿದ್ಧರ್ ; ನೀನಿದ್ಧಯ್, ನೀಮಿದ್ಧಿ
ರ್ ; ಆನಿದ್ಧಂ, ಆಮಿದ್ಧಿವು. ಅನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದಾಂ ಅಪ್ರಯೋಗೇ'ಪಿ
ತದರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಭವಂತಿ. ನೋಡಿದಂ, ನೋಡಿದರ್ ; ನೋಡಿದಯ್,
ನೋಡಿದಿರ್ ; ನೋಡಿದಂ, ನೋಡಿದವು. ದೇವದತ್ತನಂ ಕಂಡಂ, ದೇವದತ್ತ
ನಂ ಕಂಡಯ್ ; ನಿನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ನಿನ್ನಂ ಕಂಡಂ ; ಎನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ಎನ್ನಂ
ಕಂಡಯ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ'ಪಿ ವೈಧಿಕರಣತ್ವಾ
ತ್ ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ.

ಎನೋ ದೀರ್ಘಮಪಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ—

ವೈ || ತಸಿವಣ್ಣಂ ಲಂಚಮಿವಂ ಪುರುಳ ನಿನಗೆ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಜೇ
[ಗದಿಂದಂ |

ನಿನಗೀವೆಂ ತುಂಬಿ ಕೆಂದಾವರೆಯ ಮಿಸುಪ ಮೆಲ್ಲೊಗ್ಗಿಯಂ
[ಮೋದೆಂದುಂ ||

ನಿನಗೀವೇನಂಚೆ ಕಂಪಂ ನಿನಗೊಸಯಿಸುವೆಂ ಕೂಡೆ ತೆಂಗಾಳ
[ಯೆನ್ನೋ |

ಪನನಿಂದಾರಯ್ ತಂದೆನ್ನೊಡನಿರಿಸಿದೊಡೆಂದಾಕೆ ಮಾತಾಡು
[ತಿರ್ಪಳ್ ||

ಆತನುಂ ನೀನುಮಿದ್ಧಿರ್, ಆತನುಮಾನುಮಿದ್ಧಿವು, ನೀನುಮಾನು
ಮಿದ್ಧಿವು, ಆತನುಂ ನೀನುಮಾನುಮಿದ್ಧಿವು ಇತ್ಯೆತ್ರ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿ
ಷೇಧಾತ್ ಪರಾಶ್ರಯ ಏವ ಭವತಿ.

[The personal endings of the verb, singular and plural, are respectively
am, as, ay, u, en, eva, in the active.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ತಾವತ ಲೋಕೇ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಂ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ನಾ
ಮಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಸುಬಂತಸ್ತೀಪ್ರ
ತ್ಯಯಕಾರಕಸಮಾಸತದ್ಧಿತಾದಿಭೇದವ್ಯಭೇದಂ ಸಪ್ರಸಜ್ಜಂ ಸಿರೂಪ್ಯ ಇದಾಸೀಂ ಧಾತು
ಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಸವಿಸ್ತರಂ ಸಿರೂಪಯಿತುಮುಪಕ್ರಮಮಾಣಸ್ತಾವತ ತಿಬಂತಂ ಸಿರೂಪಯಿ
ತುಮಾಹ—ಧಾತೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಲೋಕೇ ದ್ವಿವಿಧಮೇವ ತತ್ತ್ವಂ ವಾಚ್ಯವಾಚಕ ಪ್ರಭೇದಾತ್. ತತ್ರ
ಸರ್ವೋಽಪಿ ಅರ್ಥೋ ವಾಚ್ಯೋಽಭಿಧೇಯ ಇತಿ ಯಾವತ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಶಬ್ದೋ ವಾಚ
ಕೋಽಭಿಧಾನಮಿತಿ ತಥಾ ಚ ಧಾತವೋಽಪಿ ಶ್ರಿಯಾರೂಪಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಾ ಇತಿ
ಅಭಿಧಾನಾನಿ ಭವಂತಿ. ಅಭಿಧಾನಂ ತು ನಾಮ್ಯನೇತಿ ಸರ್ವಮಪಿ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ ನಾಮಪ್ರ
ಕೃತಿಕಮೇವೇತಿ ಐಕ್ಯಧ್ಯಮೇವ ನಾನೈಕಧ್ಯಮಿತಿ ಕುತೂ ದ್ವೈಧ್ಯಮಿತಿ. ತಥಾಪಿ
ನಾಮಶಬ್ದೇನ ಅತ್ರ ವಸ್ತುವಾಚಕಮೇವ ಉಚ್ಯತೇ, ನ ವಾಚಕಮಾತ್ರಂ ;

ವಸ್ತುವಾಚೀನಿ ಸಾಮಾನ್ಯಿ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಧಾತವೋ ಹಿ ನ ವಸ್ತುವಾಚಕಾಃ, ಅಪಿತು ಶ್ರಿಯಾವಾಚಕಾ ಏವ, ಶ್ರಿಯಾರ್ಥೋ
ಧಾತುಃ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಶ್ರಿಯಾ ಚ ನ ವಸ್ತು ಉಚ್ಯತ ಇತಿ.

ನನು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಮರ್ಥಜಾತಂ ಸರ್ವಮಪಿ ವಸ್ತುವೇವ ಭವತಿ. ಶಬ್ದವಿಷಾಣಾ
ದಿಕಮಪ್ರಮಾಣಿಕಂ ತುಚ್ಛಮೇವ ಅವಸ್ತಿವಿತಿ ಹಿ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ. ತಥಾ ಚ ಶ್ರಿ
ಯಾಯಾ ಅಪಿ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಕಥಮವಸ್ತುತಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಶ್ರಿಯಯಾ ವಸ್ತುಧರ್ಮ
ತ್ವಮೇವ, ನ ವಸ್ತುತ್ವಂ ಅನೇಕಧರ್ಮಾತ್ಮಕೋ ಭಾವೋ ಹಿ ವಸ್ತು ಉಚ್ಯತೇ ; ದ್ರವ್ಯ
ಪರ್ಯಾಯಾತ್ಮಕಂ ವಸ್ತು ಇತಿ ವಚನಾತ್ ನ ಏಕೈಕಂ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಮಿತಿ ; ಧರ್ಮ
ಣಾಂ ವಸ್ತುವಿಶೇಷೇನ ವಸ್ತುತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಅಥ ವಸ್ತುತ್ವಂಶಾ ಅಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥೇವೇತಿ
ಚೇತ ಕೇ ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾಃ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾಃ ವಾ ? ನಾಧ್ಯಃ ; ಇಷ್ಟಾಪತ್ತೇಃ.
ನ ಬೃತೀಯಃ, ವಸ್ತುವಸ್ತುಪ್ರಸಜ್ಜಾತ್. ಅತೋ ವಸ್ತುತ್ವಂಶಾನಾಂ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ
ಸ್ತವತ ವಸ್ತುತ್ವಂ ನಾಪಿ ತುಚ್ಛವದವಸ್ತುತ್ವಂ. ಕಿಂತು ವಸ್ತುತ್ವತ್ವಮೇವೇತಿ. ತದಂ
ಕ್ತಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕೇ—

ಸ್ಯಪ ವಸ್ತು ನ ಚಾವಸ್ತು ವಸ್ತುಗುಣಃ ಕಥ್ಯತೇ ಯತಃ |

ನಾಸಮುದ್ರಃ ಸಮ ದ್ರೋ ವ ಸಮುದ್ರಾರೋ ಯಥೋಚ್ಯತೇ || ಇತಿ

ನ ಚ ಸಮುದ್ರಾಂಶೋಽಪಿ ಸಮುದ್ರ ಏವೇತಿ ಶಬ್ದಾಃ ; ಅಂತಾಂತರಸ್ಯ ತತ್ತ್ವತ್ವತತ್ತ್ವಾ
ನ್ಯತರತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್. ತದಪ್ಯುಕ್ತಂ—

ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಮುದ್ರತ್ವೇ ಶೇಷಾಂಶಸ್ಯಾಸಮುದ್ರತಾ |

ಸಮುದ್ರಬಹುತಾ ವಾಸ್ತುತತ್ತ್ವೇ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಸಮುದ್ರವಿತ || ಇತಿ.

ಅತೋ ವಸ್ತುತ್ವಂಶಾನಾಂ ವಸ್ತುತ್ವಮುಪಚಾರಿಕಮೇವ ನ ವಾಸ್ತವಮಿತಿ. ಅತ ಏವ ನ
ಅದ್ವೈತಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಕಿಂತು ನಯ ಏವ. ನಯಪ್ರಮಾಣಭೇದಜನ್ಮಾ ತು ಮಹ

ತಿತಿ ಅಸ್ತಂ ತಾವದಿತ್ಯುಪರವ್ಯುತೇ ಕಿಂ ಚ ಅಸ್ತು ವಾ ಅನ್ಯತ್ರ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ'
ವಸ್ತುಂಶಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುತ್ವಂ ವ್ಯಯಾಕರಣಮತೇ ತು ಕ್ರಿಯಾಭಿನ್ನುಸ್ಯೈವ ಅರ್ಥಸ್ಯ
ವಸ್ತುತ್ವೇನ ಕಥನಮಿತಿ ತದ್ವ್ಯಾಚಕಾನ್ಯೇವ ನಾಮಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಯಾಸ್ತು ಅವಸ್ತುತ್ವೇನ
ನ ತದ್ವ್ಯಾಚಕಃ ನಾಮೋಚ್ಯತೇ

ನಾಮ್ನಾಂ ಸಮಾಸೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ (ಕಾ 2-5-1)

ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ನಾಮಶಬ್ದೇನ ಧಾತುವ್ಯವಚ್ಛೇದಕಕಣಾಚ್ಚ ಅತೋ ನಾಮ
ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈವಿಧ್ಯವನುಪಪ್ಲುತಮೇವೇತಿ.

ತತ್ರ ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ತಿಬನ್ತಂ ಕೃದನ್ತಂ ಚೇತಿ ಧಾತುಭ್ಯಃ ತಿ
ಬ್ಜ್ಞುತೋರೇವ ಉತ್ಪತ್ತೇಃ ಯದ್ಯಪಿ ತೇಭ್ಯೋ ವಿಕರಣರೂಪಾ ದಸದವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಶ್ಚ
ಭವಂತಿ, ತಥಾಪಿ ತೇ ಧಾತೋಃ ತಿಬಿ ಕೃತಿ ವಾ ವಿಹಿತೇ ತದೇವ ನಿಮಿತ್ತಮಾಸಾದ್ಯ ತದಾ
ಯತ್ಯಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಕತಯೈವ ವಿಧೀಯಂತೇ. ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವ್ಯಾಚಕಾ
ಭವಂತಿ ಇತ್ಯವಗತ್ಯಂ. ತತ್ರ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತ್ರಾದಿಕಾರಕೇ ಭಾವೇ ಚ ಯಥಾ
ಯೋಗಂ ಭವಂತಿ. ತಿಬ್ಜಂಜ್ಞಕಾಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಭಾವೇ ಚ ಭವ
ಂತಿ. ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ಕರ್ತ್ರಕರ್ಮಣೋರೇವ ನ ಭಾವೇ. ಅತಃ ಏವ ಭಾಷಾಯಾಂ
ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ಕೃದ್ವ್ಯಾಚ್ಯ ಏವೇತಿ ರಾದ್ಧಾಂತಃ. ಧಾತವೋಽಪಿ ದ್ವೈಧಾ
ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಕರ್ಮಕಾಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಏವ
ನಾಕರ್ಮಕೇಭ್ಯಃ. ಕರ್ತೃ ತು ನವಗೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಏವಂತೀತಿ ವಕ್ತುಮಾಹ—ಧಾತೋಃ
ಇತಿ ಸಕರ್ಮಕಾದಕರ್ಮಕಾಶ್ಚ ಧಾತುಮಾತ್ರಾದೇವ ನ ತದ್ವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಸಿ
ರ್ದೇಶಃ. ಅಮರಯಿರೆನೆವ ಇತಿ ಪಣ್ಣಿಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧೇಶಃ.

ನನು ಅವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಅಮರಯಿರೆನೆವು ತಿಪ್ಪ 17 ಇತಿ ತಿಬ್ಜಂ
ಜ್ಞಾ ಕೃತಾಸ್ತಿ. ತಥಾಚ ಲಿಪ್ಪಾತ್ಸುಪ್ 203 ಇತಿವತ್ ಧಾತೋಸ್ತಿಪ್ಪ ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇ
ಶೋ ಯುಕ್ತೋ ಲಾಘವಾತ್; ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕನಿರ್ದೇಶೋ ಗೌರವಾತ್, ಸಂಜ್ಞಾಕರಣವ್ಯಯ
ಧರ್ಪಣ್ಚ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಲ ಘವಾದರೇಣ ತಥಾಕರಣೇ ತಿಬ್ಜಂಜ್ಞಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾವಿಶೇಷಾ
ತ್ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಸಚ್ಛೇರೇ ಇತ್ಯಪಿಸ್ಪೃಭಿಯಾ ತಥಾ ಮಾಪ್ರಸಾಂಕ್ಷೇದಿತ್ಯೇವ
ಮರ್ಥಂ ಗೌರವಮನ್ಯನಾದ್ಯೈ ತಥಾ ಸಿದ್ಧೇಶಃ ಕೃತ ಇತಿ. ನ ಚ ಏವಂಕರಣೇಽಪಿ ಏಷ
ದೋಷಃ ಸಮಾನಃ. ನ ಹಿ ಅವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕನಿರ್ದೇಶೋ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ
ನಿರುಣದ್ಧಿ. ತಥಾ ಚ ಭಿಕ್ಷಿತೇಽಪಿ ಲಘುನೇ ನ ಶಾನ್ತೋ ವ್ಯಾಧಿರಿತಿ ಸ್ಫೂತಃ—ಇತಿವಾಚ್ಯಂ.
ಪ್ರತ್ಯೇಕನಿರ್ದೇಶೇ ಅನ್ಯಯುಷ್ಪದಸ್ಯಾಸು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವವಿವಕ್ಷಯಾ ಪಟ್ಟು
ವಿಷಯೇಷು ಪಣ್ಣಿಂ ತೇಷಾಂ ಯಥಾಸಜ್ಜ್ಞೇನೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತಿ, ಯೌಗಪದ್ಯಾನವ
ಕಾಶಾತ್. ನೈವ ತಿಬಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೇ ಯಾಧಾಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ. ಸಮವಚನಾಭಾವಾತ್ ಯು
ಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರೇವ ಸ್ಫೂತಃ ತಥಾ ಚ ಲಿಪ್ಪಾತ್ಸುಪ್ 203 ಇತ್ಯನಂತರಂ ಕರ್ಮಣ್ಯ
ಮ್ 204 ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಿಯಮಾರ್ಥಂ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ.
ತತ್ಕರಣೇ ಚ ಗೌರವಂ. ಅತೋಕ್ತೃ ಏವಂ ಸಿದ್ಧೇಶ ಏವ ವರಂ ಲಾಘವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇ

ತ್ಯ ತಥೈವ ವಿವೃಣೋತಿ—ಅನ್ಯಸ್ಯೈಕಃ ಪಕತ್ವೇ ಅಮ್, ಅನೇಕತ್ವೇ ಆರ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅನ್ಯತ್ವಂ ಇತರಸಿರೂಪಣಾರ್ಥೇನ ಸಿರೂಪ್ಯಂ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಂ ; ಲೋಕೇ ಸರ್ವತ್ರ ಕಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕ್ಷಿಪ್ರದಸ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ತಥಾ ಚ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಅನ್ಯತ್ವಂ ತನ್ನಿರೂಪಣಮವ್ಯಕ್ತಂ ; ತದಸಿರೂಪಣೇ ತನ್ನಿರೂಪಣಸ್ಯ ಅಸಮ್ಯವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯಮಸ್ಯ ಸಿರೂಪ್ಯಂ, ಯತೋತ್ರ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯ ದ್ವಂದ್ವಯಂ ಸ್ನುಹಿತಮಸ್ತಿ ಅತಃ ತದಪೇಕ್ಷಮೇವ ಅನ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ—ಅನ್ಯತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ—ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಇತಿ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸತ್ತಿರ್ಗದೇಯಸೀ ಇತಿ ಸ್ಪಾಯಾದಿತಿ.

ನನು ಏಕಮಪಿ ಯದಪೇಕ್ಷಮನ್ಯತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಧಾನತೋ ಸಿರೂಪಣೀಯಂ, ತಸ್ಯ ತನ್ನಿರೂಪಣಾರ್ಥೇನತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯ ದನ್ಯೇಷ್ವಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಯಥಾ ಮಿಚ್ಛಿಸ್ತೋಸ್ತದ್ವ್ಯಪ್ತದನ್ಯಾ ಇತಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಶಾಸ್ತ್ರಂ ; ನಾನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಿ ವೈತ್ಯತ್ರಮ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಅಮಾದಿನಾಂ ಪಕ್ಷಾಂ ಅನ್ಯೈಕತ್ವಾದಿಷು ಪಟ್ಟು ವಿಷಯೇಷು ಯಥಾಕ್ರಮಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಏವಂ ಸಿರೂಪಣಂ. ಅನ್ಯಥಾ ವಿಷಯವಿಷಯಿಣಾಂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಃ ನಾಸ್ತಿ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಏಕಾರೀತಿಃ ಪ್ರಾಚಾಮಪಿ. ಯಥಾ—ಲೋಕಸ್ಯ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸು ತಿಪ್ತಸ್ಯ ಸಿಪ್ತಸ್ಯ ಮಿಬ್ಬಸ್ಯಾನ್ (ಶಾ. 1-4-1) ಇತಿ. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ತು ಉದ್ದೇಶ್ಯೇ ವಿಧೇಯೇ ಚ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತಥೈವ ಅನುಪೂರ್ವೀತಿ ತಥಾ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ ಮಿಚ್ಛೀವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರೂಪೇ ನ ತಿಚ್ಛಿತಿ ಇತ್ಯವಗತವ್ಯಂ.

ನನು ಯುಷ್ಮದಸ್ಯ ಚ್ಛಬ್ದೌ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಸರ್ವತ್ರ ತೃದಾದಿಗಣಕಾಂತೌ ತಯೋಶ್ಚ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅನುಪಸರ್ಜನಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ; ನಾವ್ಯಯಶ್ಚ ತೃತ್ಯದಾದಿ 10 ಇತ್ಯನೇನ ಲಿಂಗಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಏವ ಸಿರ್ವೇಧಾತ್ ಅತಃ ಕಥಮನಯೋರತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ, ಯತ್ನನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಏಕಾನೇಕತ್ವವಿಷಯೇ ಧಾತುಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅತ್ರ ಅನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವ ನ ಸಾಕ್ಷಾದೇತೇ ಶಬ್ದಃ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಷಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾಃ, ಯೇನೇದಮಾವಾದನು ರೂಢೇತ. ಕಿಂತು ತದರ್ಥವಾಚಕಾ ಭಾಷಾವಿಷಯಾ ಏವ ಅವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಿಸಿಯಾಮಕತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಇತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ. ತತ್ರ ಯುಷ್ಮದಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕೋ ಸಿನ್ಶಬ್ದಃ, ಅಸ್ಯ ಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ತು ಎನ್ಶಬ್ದಃ. ತಾಭ್ಯಾಮನ್ಯೇ ಯೇರ್ಧಾಸ್ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಾಮನ್ಯೇನ ವಾಚಕಃ ತನ್ಶಬ್ದಃ. ವಿಶೇಷೇಣ ತು ತತ್ತದ್ವಾಚಕಾಃ ತದ್ಭವತತ್ಪ್ರಮದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದಾ ನಾಮವಿಶೇಷಾವಮೇತಿ ತನ್ನಿನೇಶಬ್ದ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಚೆವ್ಯನಿ ನಿರ್ದಿಶತಿ—ತಾಸಿದ್ಧಂ, ತಾಮಿದ್ಧಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರಾಪಿ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದ ಸನ್ನಿಧಾನೇ ಸತ್ಯೇವ ಘಾತೋಃ ತತ್ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ನ ನಿರ್ಬಂಧಃ. ಕಿಂತು ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದ ಸನ್ನಿಧಾನೇ ತದಸನ್ನಿಧಾನೇ'ವ ವಾ ತತ್ತದರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ ತಥಾ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಅಸ್ಮಾಸ್ತಿತಿ ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನೋ ಸಿದ್ಧೇಶಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಅಸ್ಯತ್ವ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತ ನ ಅಸ್ಮಾಸ್ತಿತಿ. ಅರ್ಥವಿಷಯೇ ಹಿ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯ ಚ್ಛಬ್ದಯೋಃ ಅನಾಧಾರಿಣೀ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ. ಏವ ಸ್ವರೂಪವಿಷಯೇ ತು ನಾಧಾರಿಣ್ಯೇವ ಯಥಾ ಯುಷ್ಮದ ಮಧ್ಯಮಃ

(ಕಾ. 3-1-6), ಅಸ್ತದ್ವೈತ್ಯಮಃ (ಪಾ. 1-4-107; ಕಾ. 3-1-7), ಯುಷ್ಮದ್ವೈತ್ಯಮಃ ಪದಂ ಪದಾತ್ಪರಂ (ಕಾ. 2-3-1) ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಕ್ತಂ ಚ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಾಮ್ನಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ'ಪಿ ಪ್ರಥಮ ಇತಿ ಅಪಿಶಬ್ದಾತ್ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ'ಪಿ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ತಥಾ ಪಾಣಿನೀಯೇ'ಪಿ ಯುಷ್ಮದಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿನ್ಯುಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ (ಪಾ. 1-4-105) ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿನ್ಯುಪಿತಿ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ'ಪಿತಿ ಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ಸ ಸ್ಥಾನೀತಿ ವ್ಯಯಾಕರಣಾ ಇತಿ ರೀತಿಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಥಾ ತನಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಮನ್ತರಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ನೋಡಿದಂ, ನೋಡಿದರಿತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ತಾಸಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಾ ದೇವದತ್ತಂ, ಯಜ್ಞದತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷತೋ ವಾ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಂ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಅವಾದೀನಾಂ ಪಕ್ಷಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ದ್ವಯೋರ್ಧ್ವಯೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಸಂಜ್ಞಾ ವ್ರಸಿದ್ಧಾ. ಯದಾಹ ದರ್ಶನಾಕಾರಃ—

ಕಾ || ಅಮರಯಿರನವುಗಳಕ್ಕುಂ ,

ಕ್ರಮದೇಕಾನೇಕವಚನದೊಳ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ||

ಸಮಸಿಸ ಯುಗಳತಯಾಖ್ಯಾ |

ತಮಾಗ್ಗದೋಳ್ ನೆಲಸಿ ಸಿಂದ ಪುರುಷತ್ರಯಕಂ || ಇತಿ

ನಾಗವರ್ಮಾಪಿ ಅಸೂತ್ರಯತ್ ತಾಸ್ತು ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಾ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ತತ್ಸಂಜ್ಞಾಕೃತಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ತದಕರಣಂ ಸಂಜ್ಞಾಕರಣಂ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ. ತಚ್ಚೇತಃ ಸಂಜ್ಞಾಂತರೇಣ ತೇನ ವಿನಾಪಿ ವಾ ಅನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧತಿ ನ ತದವಶ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸಿಯಮಃ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೀಷ್ವಪಿ ಏಷಾ ರೀತಿಃ ಯಥಾ ಕಾತನ್ತ್ರಪಾಣಿನೀಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇ ತ್ರೀಣಿ ತ್ರೀಣಿ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಾಃ (ಕಾ. 3-1-3) ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ಜೈನೇಂದ್ರಮತೇ ತು ಮಿಬಿಸ್ತೀಶೋಸ್ತದ್ಭಾಷ್ಯದನ್ಯಾ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾಂತರವೇವ ಶಾಕುಟಾಯನಮತೇ ತು ಲೋಕೈಶ್ಚಯುಷ್ಮದಸ್ಮಾಸು (1-4-1) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪಿನ್ಯವ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಿವ್ಯಾರ್ಥಾ ಅತೋತ್ರಾಪಿ ತಯೈವ ರೀತ್ಯಾ ಸಿವ್ಯಾರ್ಥಂ ರಕ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಮಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ ತದಕರಣಂ ನ ತು ತದರ್ಥಸಿಪೇಧಮನಸೀತಿ ಮನ್ತನ್ಯಂ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮಾಸು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಿಹಿತಾಃ ನ ಹಿ ತೇ ಸರ್ವತ್ರ ಏವ ಸಿಯಮೇನ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇಃ ಕ್ವಚಿತ್ ವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಾದಿತಿ ತದುದಾಹೃತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ದೇವದತ್ತನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ದೇವದತ್ತನಂ ಕಂಡೆ, ದೇವದತ್ತನಂ ಕಂಡಯ್. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದೇವದತ್ತನಂ ಇತಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವಸನ್ನಿಧಾನೇ'ಪಿ ನ ಧಾತೋಃ ಅಮ್ ದೃಶ್ಯತೇ. ತಥಾ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆ. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ನಿನ್ನಂ ಇತಿ ಯುಷ್ಮದೇಕತ್ವಸನ್ನಿಧಾನೇ'ಪಿ ನ ಧಾತೋಃ ಅಯ್ ತಥಾ ಎನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ಎನ್ನಂ ಕಂಡಯ್. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಎನ್ನಂ ಇತಿ ಅಸ್ತದೇಕತ್ವಸನ್ನಿಧಾನೇ'ಪಿ ನ ಧಾತೋಃ ಎನ್. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರ

ಸ್ಥೈರ್ಯವ್ರವಣಾತ್ ತಥಾ ಅತ್ರಾನ ಪ್ರಯೋಗೇ ದೇವದತ್ತಂ, ಸಿವ್ಯಂ, ಎವ್ಯಂ ಇತಿ
 ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಯೋಗೈಃ ತಥಾ ದೇವದತ್ತಂ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ್, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿವು; ಸಿವ್ಯಂ ಕಾ
 ಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ್, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿವು, ಎವ್ಯಂ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ್, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ್ ಇತ್ಯಾದಿಕರ್ಮಣಿಪ್ರ
 ಯೋಗೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾತ್ ಕಥಮೇತತ್ ಇತ್ಯನಯೋಗೇ ತತ್ತದ್ಭವೇ
 ತಿ ಪ್ರತಿವಕ್ತಿ-ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ಇತಿ ತತ್ರ ಹೇತುಮಾಃ—ವ್ಯಾಧಿಕರಣ
 ತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಆಯಮಾರಯಃ—ಅತ್ರ ಅಸ್ಯೈಕತ್ವಾದಿಷು ಅಮಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತರ
 ವಿಧೀಯಂತೇ ತತ್ರ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಕರ್ತ
 ರೀತಿ ನ ಚ ಅಯಮರ್ಥಃ ಸೂತ್ರೇಣ ಅಸೂಚಿತಃ ಕಥಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಇತಿ ಶಬ್ದಃ ;
 ಸಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಾಮಾನ್ಯಭಾಗಮುತೇ ಹಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ.
 ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ತದ್ಭವ ಅಭ್ಯೇಕರಣಾತ್ ಯದ್ಭವಿ ಅಯಮರ್ಥಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಪಾಣಿಸೀ
 ಯಾದೌ ಮನ್ದಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದೇವೋಕ್ತಃ ; ಅನ್ಯತ್ರ ತು
 ಸಾಮಾನ್ಯಲಭ್ಯ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದವಚನೇಽಪಿ ಅಭ್ಯೇಕೃತ ಏವೇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಅವ್ಯಮ
 ಬ್ದೀಕರ್ತವ್ಯಮೇವ. ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಚ ಅತ್ರ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛೇಷ್ಯ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮ
 ಣೋ ವಾ ಪ್ರಸಮಾಂತಪದಾಭಿಧೇಯತ್ವಮೇವ ಸಾಸೃತ'

ನನು ಯತಃ ಯೇಸೋಚ್ಛೇತೇ ತತ್ ತದೇವಾಭಿಧತ್ತೇ ನಾಸ್ಯೇಸೋಕ್ತಸ್ಯ ಅನ್ಯೋ
 ಭಧಾಯಕ ಇತಿ ತಥಾ ಚ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛೇಷ್ಯ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ತಿಚೇವ ಅಭಿಧಾಯಕ
 ಇತಿ ಕಥಮಸ್ಯ ಪ್ರಧಮಾಭಿಧೇಯತಾ? ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಪದವಾಚ್ಯಃ ಪಟಪದಾಭಿಧೇಯೇ
 ಪಿ ಸ್ವಾಧಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ—ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ ಪಚತಿ, ಪಚಸಿ, ಪಚಾಮಿ
 ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತರಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತಾ ತಾವತ್ಪ್ರತೀಯತೇ. ತತ್ರ ಧಾತ್ವಾರ್ಥಾನುಕೂಲ
 ಕೃತಿಮಾರ್ಗ ಕರ್ತೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರಕಾರಕಪ್ರತೀತಾನಪಿ ನ ಕೋ ವಾ ಇತಿ
 ವಿಶೇಷಬುಭುತ್ಸಾಯಾಂ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಕರ್ತೃವಿಶೇಷದೇವದತ್ತತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕ
 ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ದೇವದತ್ತತ್ವಂ ಅಹಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯನ್ಯಯುಷ್ಪದಸ್ತತ್ಪದಾನಿ ಪ್ರಯು
 ಜ್ಯಂತೇ ಯದ್ಭವಿ ತತ್ರ ದೇವದತ್ತಾದಿಶಬ್ದಾ ಏವ ಅಸ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ದೇವದ
 ತ್ತಾದ್ಯರ್ಥವಾಚಕಾಃ ; ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯುಕ್ತೈರೇವ ಶಬ್ದೈರರ್ಥಾವಬೋಧೋ ನಾಪ್ರ
 ಯುಕ್ತೈಃ. ಪ್ರಯೋಗೈಃ ನ ಪ್ರಕೃತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಾ ; ನ ಕೇ
 ವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಸಿಯಮಾತ್.
 ಕಿಂತು ಪದತ್ವಮನನ್ವಸ್ಥೈವ ಪದತ್ವಂ ಚ ಸವಿಭಕ್ತಿಕ್ಸೈವ ಸಾವಿಭಕ್ತಿಕ್ಸೈಃ ;
 ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಂ ಪದಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಪದತ್ವಸರ್ವಾರ್ಥಂ ಯಯು
 ಕಯಾಚಿದ್ವಿಭಕ್ತ್ಯು ಛಾನ್ಯಂ ತತ್ರ ಕಾ ವಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೇತಿ ಚಿಂತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀ
 ಯಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯಃ ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕೇ ಸಮ್ಯಗ್ನೇ ಚ ಯಥಾಯಧಂ ವಿಧಾನಾತ್
 ಉಪಕ್ಷೇಪಣಶಕ್ತಿಃ ಸಾವಕಾಶಾ ಇತಿ ವ್ರಥಮೈಕಾ ಪರಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಅವಿಧಾನಾತ್ ಅನುಪ
 ಕ್ಷೇಪಣಶಕ್ತಿಃ ನಿವಹಾಶಾ ವಿಶಿಷ್ಟಾಸ್ತಿತಿ ಸ್ಯವಾತ್ರ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ತದೇವ ಪ್ರಥಮಾಂತ
 ಪದಾಭಿಧೇಯತ್ವಮಿತಿ ನ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾದಿವತ್ ಪ್ರಥಮಾಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಹಿತೈವೇತಿ
 ಉಪಕ್ಷೇಪಣಶಕ್ತೀವ, ತಾಸಾಮಿವ ಸರ್ವೈಕವಾಕ್ಯತಯಾ ಏಕತ್ರ ವಿಧಾನಾರ್ಥವೇಽಪಿ ವ್ಯ
 ಯಾಕರಣಮತರ್ಥದೇನ ತಸ್ಯ ಅಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟೈರರ್ಥಮಿವೇಷಾ ವಿಧಾನಾರ್ಥನಾತ್

ತಥಾಹಿ—ಏಕದ್ವಿಬಿಂಶತ್ (1-3-98) ಇತಿ ಶಾಕಟಾಯನಃ ; ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿರ್ಲಿಪ್ಯಾರ್ಥವಚನೇ (2-4-17) ಇತಿ ಸರ್ವವರ್ಮಾ ; ಪ್ರಾತಿಸದಿಕಾರ್ಥಲಿಪ್ತಿವಚನಸರಮಾಣಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಥಮಾ (2-3-46) ಇತಿ ಪಾಣಿನಿರಿತಿ ಏವಂ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯತಃ ತತ್ರ ತತ್ರ ವಿಧಾನದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಮೇಷಾಃ ಅನುಸಂಕ್ಷೇಪಣಶಕ್ತಿಃ ಚ್ಯುತೇ ? ಓಹಿತಸ್ಥಲ ಏವ ಶಕ್ತ್ಯುಪಪ್ನುಯಾತ್—ಇತಿವಾಚ್ಯಂ ಇದಮೇವ ಹಿ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಾಯೋಚನಾಯಾಂ ತಿಪ್ಯಾಚ್ಯಕಾರಕಸುಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಏವ ವರ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ತತ್ಪ್ರಯೋಗೋಚನಾ ಪ್ರಕಾರಸ್ತು ನ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥೇಷ್ವೇನ ಪ್ರಸಂಜ್ಞಿತ ಇತಿ ತತ್ರೈವ ಅನುಸಂಧೀಯೋಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಸಂಚ್ಯಧಿಕಾರಿಕತ್ವಾದಿತಿ ಅತಃ ಏವ ಮಿಚ್ಛಕಾರ್ಥೇ ವಾ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಏವ ಪ್ರಥಮಾಂ ನೈರೂಪದ್ಭಗವಾ ದೇವನಂದೀ ತದೇತತ್ಸರ್ವಮಾಕಲನಂ ಭಾಷಾಯಾಮುಪ ಸಮಾನಮೇವ, ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಯುಕ್ತಿಚಿಂತಾಯಾಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅವಿರೇಷಾತ್ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಚಿಂತಾಮಾತ್ರಮೇವ ಪರಂ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ. ತಥೈವ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಥಮಾಮಸೂತ್ರಯತ್ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಮುಕ್ತೇ 227 ಇತಿ ವಿಚಾರಿತಂ ಚ ತತ್ರೈವ ಏತತ್

ತದಿದಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಕರ್ತಾರೇವ ಕರ್ಮಣ್ಯುಪಿ ಅನುಸಂಧೀಯಂ. ಅತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಏವ ಕರ್ತಾರಿ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಅಮಿತಿ ಅಮಾದಯೋ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯತ್ರ ದೇವದತ್ತನು ಕಂಡಯ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಪ್ರದರ್ಶಿತಸ್ಥಲೇಷು ತು ಅಸ್ಯೈಕತ್ವೇ ಸತ್ಯುಪದ್ವಿತೀಯಾಂತಪದಾಭಿಧಾನವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರಥಮಾಂತಪದಾಭಿಧಾನವಿಷಯತಾ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಭಾವಾತ್ ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿತಿ

ಅತ್ರ ಅಮಾದೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪಞ್ಚಮೋ ಪ್ರಸ್ವಾಪರೇವ ಯದ್ಭುಪ ಸೂತ್ರೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ತಥಾಹಿ ದೀರ್ಘಾದಿಮುಪ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತೀತ್ಯಾಹ—ಏನ ಇತ್ಯಾದಿ ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ವೃ || ತನಿವಣ್ಣಂ ಲಂಚಮಿವಂ ಪುರುಳಿ ಸಿನಗೆ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಬೇಗದಿಂದಂ |

ನಿನಗೀವೆಂ ತುಂಬಿ ಕಂದಾವರೆಯ ಮಿಸುಪ ಮೆಲ್ಯೊಗ್ಗಯಂ ಮಾಣದೊಂದು ||

ನಿನಗೀವೆಂಚೆ ಕಂಪಂ ನಿನಗೊಸಯಿಸುವೆಂ ಕೂಡೆ ತಂಗಾಳಿಯನ್ನೋ |

ಪನನಿಂದಾರಯ್ತು ತಂದನ್ನೂಡನಿರಿಸಿದೊಡೊದಾಕ ಮಾತಾಡುತಿರ್ಪ್ಪಳ್ || ಇತಿ.

ತಥಾ ಅತ್ರ ತೃತೀಯಮೈಕಾರಂ 1 ಅರ್ಥೈಕಾರಮುಪ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ—

ಕಂ || ಶ್ರೀಕಾಂತ ಸೀನ ಸಲ ಗೆ |

ಲೈ ಕಂತುವನಮಲಮುಕ್ತಿಸತಿಯೊಳ್ ನರದಾಂ ||

ತೈ ಕಿಡದ ಸುಖಮನುಷ್ಯದ |

ಗ್ಗೀ ಕೃತ್ಯಮಸಾಧ್ಯಮುಖಿವೆನಾನವರೊಳವಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಕಂತುವನೆಂತಳುಬಿದೆ ಕೃ |

ತಾಂತನುಹಿದಂತು ಗೆಲೈ ಮುಕ್ತೈಂಗನೆಯಂ ||

ಎಂತೊಲಿದೆ ನಿರವಧಿಸುಖ |

ಸಂತತಿಯನದಂತು ಪಡೆದೆ ಪೇಟಿನಗರ್ಹಾ || ಇತಿ ಚ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್

ನನು ಚ ಲೋಕೇ ಸರ್ವತ್ರ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗೇಷು ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಸಮನ್ವಯೋ
ದ್ವೇಧಾ ಭವತಿ ಸಹಾನ್ವಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯಶ್ಚೇತಿ ಯತ್ರ ಅನೇಕೇಷು ಕಾರಕ
ವದೇಷು ಕ್ರಿಯಾಪದಮೇಕಂ ಸಹ್ಯವ ಅನ್ವತಿಸಿ ಸ ಸಹಾನ್ವಯಃ. ಯತ್ರ ತ್ವ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯೇ
ಕಮೇವ ಅನ್ವತಿಸಿ ಸ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಉಭಯಧಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.
ತತ್ರ ಅದ್ವೈತ್ಯ ಯಥಾ—

ವೃ || ಅವತೋಕಾವಳಿ ನೈಚಿಕೇಪ್ರತತಿ ಗೃಪ್ತಿಶ್ರೇಣಿ ಸೀನೋಧ್ವಿಕಾ |

ಸಿವಹಂ ಬಕ್ಷ್ಯಯಣೀಕದಂಬಕಮಚಂಡೀಮಂಡಲಂ ಧೇನುಕೂಲಿ ||

ಟ ವಶಾಸಂತತಿ ವತ್ಸಕಾಸಮುದಯಂ ಪ್ರಷೌಹಿಕಾಸೀಕಮಿ |

ದ್ವೈವು ಗೋವರ್ಧನಗೋತ್ರಗೋತ್ರತಟಮೂಳೆ ಗೋವಿಂದಗೋವೃಂದದೂಳೆ||ಇತಿ.
ದ್ವಿತೀಯಸ್ಥ ಯಥಾ—

ಕಂ || ತ್ರಿದಶಾನಕವಾಸನವನು |

ಗ ದಿವ್ಯರವಮಾತಪತ್ರಮಸಳ್ಳುಣಿ ಚಮರಂ ||

ಸದಮಲಭಾಮಂಡಲಮೇಸೆ |

ವುದು ಸಿನ್ಹೂಳೆ ಜಿನವ ಸೀನ ಜಗದಾರಾಧ್ಯೂ || ಇತಿ

ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯೋ ಯಾವಸ್ತಿ ಕಾರಕಪದಾಸಿ ಸಸ್ತಿ ತಾವತ್ಸ್ಯಪಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಸ್ಯ ಅನ್ವ
ತ್ವಾ ಸಮನ್ವಯ ಇತಿ ನ ಕಾಪಿ ಅನುಸಪತ್ತಿಃ. ಸಹಾನ್ವಯೇ ತು ಯತ್ರ ಅನ್ವೈಕವ
ಚನಾನ್ವಯ ಬಹುಸಿ ಸಸ್ತಿ ತತ್ರ ತದನೇಕತ್ವಸಿಯುಕ್ತಂ ಅರಮೇವ ಆದಾಯ ಪ್ರಯೋ
ಕ್ತಂ ರಕ್ತೈವೇಪಿ ಯತ್ರ ಅನ್ವಯುಷ್ಕದೋಃ ಅನ್ವಯುಷ್ಕದೋಃ ಯುಷ್ಕದಸ್ಯದೋವ
ದ್ವಯೋರ್ವ್ಯಯೋಃ ಅನ್ವಯುಷ್ಕದಸ್ಯದಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಾ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ
ತತ್ರ ಅನೇಕತ್ವವಾಚಿನಾಂ ಅರಿವಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಕಿಂ ವಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ, ಸರ್ವ
ಸ್ಯಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಜಾಗರೂಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶ್ಚಿತ್ಯು ಅತ್ರ ಅನ್ವಯುಷ್ಕದಸ್ಯದಾಂ ಉತ್ತ
ರೋತ್ತರಾಶ್ರಿತಮೇವ ಕಾರ್ಯಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಪ್ರತಿವಾದಯಿತುಂ ತಥೈವ ಉದಾಹೃತ್ಯ
ದರ್ಶಯತಿ—ಆತನುಸೀನುಮಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾದಿ.

ಪರಾಶ್ರಯ ಇತಿ ಪರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಯಃ ಪರಃ ತದಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಬೀಜ
ವಾಹ—ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಇತಿ ಆಯಮಾಶಯಃ—ಅನ್ವಯುಷ್ಕದಸ್ಯಾ
ಸು ಇತ್ಯತ್ರ ಅನ್ವತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸಸ್ತಿ ಹಿತಯೋಃ ಯುಷ್ಕ
ದಸ್ಯದೋಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿರೋವಣೀಯತ್ವೇ ತತ್ರಾಪಿ ಅನ್ವಯುಷ್ಕದೋಃ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇವ
ಅದೋಷತ್ವೇಪಿ ಯದರ್ಥಂ ಅನ್ವಯುಷ್ಕದಸ್ಯಾ ಸು ಇತ್ಯೇವ ವಾರಕ್ರಮಃ ಕೃತಃ ತತ
ರಿವಾಟೀಮಾಶ್ರೀತ್ಯ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಶ್ರಯ ಏವ ವಿಧಿಭವತೀತಿ ಏತೇನ ಯುಗಪದ್ಯ
ಚನೇ ಪರಃ ಪುರುಷಾಣಾಂ (ಕಾ. 3-1-4) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವತ್ ಯತ್ನಾ
ನ್ತರಕರಣಪ್ರಯಾಸೋ ನಾನುಭೋಕ್ತಸ್ಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ಮಣಿ ||443 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನ್ವಯುಷ್ಕದಸ್ಯದರ್ಥೇಷು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವ
ಯೋಃ ವಿವಕ್ಷಿತಯೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಧಾತೋಃ ಅನ್, ಆರ್, ಅಯ್, ಇರ್,
ಎನ್, ಎವು ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಅಭಿಧೇಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾನಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ, ತಾಮಿರಲ್ಪಟ್ಟರ್ ; ನೀನಿರಲ್ಪಟ್ಟಯೆ, ನೀಮಿರಲ್ಪಟ್ಟರ್ ; ಆನಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಆಮಿರಲ್ಪಟ್ಟವು. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[The personal endings of the verb, singular and plural, are respectively *am, ar, ay, v, en, evu* also in the passive.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವತ್ರ ಕರ್ತರಿ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಏತಾವಾನೇವ ವಿಶೇಷಃ ಪರಿಶಿಷ್ಟಃ ಸರ್ವೋಪಿ ನಿಯಮಃ ಪ್ರಾಗ್ವದೇವ ಅವಗತವ್ಯಃ

ಯದ್ವಾಪಿ ಪೂರ್ವತ್ರೈವ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗೀರಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೋ ಯುಕ್ತಃ, ಭಿನ್ನಯೋಗಕರಣಾದೇಕಯೋಗಕರಣಸ್ಯ ಲಭ್ಯತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾಧಿಕೃತ್ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಪೂರ್ವತ್ರ ಧಾತುಮಾತ್ರಾತ್ ಅತ್ರ ತು ಸಕರ್ಮಕರೂಪಧಾತುವಿಶೇಷಾದಿತಿ. ಕಥಮೇಷ ವಿಶೇಷೋನ್ವರೇಣ ನಿಯಾಮಕಮವಗಮ್ಯತೇ, ಯೋಗವಿಭಾಗಸ್ಯ ಏವಂ ವಕ್ತುಮಶಕ್ತೀರಿತಿಚೇತಃ—ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ತಥಾಹ—ಕರ್ತರಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸರ್ವಭ್ಯೋಪಿ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭವಂತಿ ; ಯತೋತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲಕೃತಿಮಾನ್ ಕರ್ತಾ ಸ ಸರ್ವತ್ರ ಸೂಚ್ಯ ಇತಿ ಸ್ವವಿಷಯಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತು ನೃಪಂ ಭವಂತಿ ಯತೋತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಥವಿಷಯ ಏವ ಕರ್ಮ ಉಚ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ ಕರ್ತೇ ವ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಲಭ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಸವಿಷಯಃ ತತ್ರೈವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನ ಚ ಯೋ ಯೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಸ ಸರ್ವೋಪಿ ಸವಿಷಯ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ ; ಪಚನ 1 ಪರ ನಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದೇವ ಸವಿಷಯತ್ಯೇಪಿ ಜೀವಿತಮರಣಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಅನ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ತದ್ವಾಚಕೋ ಧಾತುಃ ಅಕರ್ಮಕ ಉಚ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಪಠಂತಿ—

2 ಲಜ್ಜಾ ಸತ್ತಾಸ್ಥಿತಿಜಾಗರಣ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಭಯಜೀವಿತಮರಣ |

ಸ್ವಪ್ನಕ್ರೀಡಾರುಚಿದೀಪ್ತೃರ್ಧಾ ಧಾತವ ಏತೇ ಕರ್ಮಕರ್ಮಿಣಾಃ || ಇತಿ.

ತ ಏವ ಹಿ ಸಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ ಯೇ ಸವಿಷಯಾಮೇವ ಕ್ರಿಯಾಮಾಹುರಿತಿ ತದಪ್ಯುಕ್ತಂ—

ಯದ್ವಾಚ್ಯೇಹಾ ಸವಿಷಯಾ ಧಾತವಸ್ತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ |

ಯೇ ತು ನಿರ್ವಿಷಯಾಮಾಹುರಿಹಾಂ ತೇ ಸ್ವರಕರ್ಮಕಾಃ || ಇತಿ

ತಥಾ

ಪಚ್ಯಾದಿಕಾ ಸವಿಷಯ ಕ್ರಿಯಾ ಸಾ ಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಿಕಾ |

ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿರನ್ಯಾವಿಷಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಾಂ ಜನಯೇನ್ನ ಯ || ಇತಿ

ಅತಃ ಸವಿಷಯಕ್ರಿಯಾನಾಚಿಭ್ಯ ಏವ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನೇತರೇಭ್ಯಃ, ಸ್ವವಿಷಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ತತ್ರ ಅಭಾವಾದಿತಿ.

ನನು ಯತ ಏವ ಸವಿಷಯಾವಿಷಯಭೇದೇನ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈವಿಧ್ಯಾತ್ ತದ್ವಾಚಿನಾಂ ಧಾತುನಾಮಪಿ ಸಕರ್ಮಕಾಕರ್ಮಕಭೇದಾತ್ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮಿತಿ ಸಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಏವ

1 ಪಾರನಾದಿ. 2 ಲಜ್ಜಾ ಸತ್ತಾಸ್ಥಿತಿಜಾಗರಣ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಭಯಜೀವಿತಮರಣ | ಸ್ವಪ್ನಕ್ರೀಡಾರುಚಿದೀಪ್ತೃರ್ಧಾ ಧಾತುಗಣಂ ತಮಕರ್ಮಕಮಹಃ ||

ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತತಃ ಏವ ಕರ್ತೃ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಅಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಏವ ತೇಭ್ಯೋ ನ ಸಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ನ ನ್ಯಾತಃ ಉಕ್ತವ್ಯವ ಸ್ಥಾಯಾಃ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ಕರ್ಮಣೀವ ಕರ್ತೃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಷಯಸಂಜ್ಞೋ ಚಾಭಾವಾತ್ ತಥಾಹ—ಸರ್ವಾಽಪಿ ಶ್ರಿಯಾ ಸಾಶ್ರಯೈವ ನ ನಿರಾಶ್ರಯೇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಶ್ರಯಮಾಕ್ಷೇಪತಿ ತತ್ರ ಅಕರ್ಮಕಧಾತುಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ ನ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ ಯತಃ ಸ್ವಯಮವಿಷಯಾ ತತೋ ನ ಕರ್ಮಾಶ್ರಯೇತಿ. ಸಕರ್ಮಕಧಾತುಕ್ರಿಯಾ ತು ಸ್ವಯಂ ಸವಿಷಯೇತಿ ಕರ್ಮಶ್ರಯಾಽಪಿ ನೈಕಾಂತತಃ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ. ಕಥಂಚಿತ್ ಕರ್ತೃ ಸ್ಥಾಪೀತಿ ಎ ದ್ವಿಪ್ರಾ ಭವತಿ ತಥಾಹ—ಲೋಕೇ ಪಚ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾ ಪೂರ್ವಾಪರೇಭ್ಯಾ ತಸ್ಯಾನಾಂತರಾನೇಕಕ್ರಿಯಾಕಲ್ಪಾಪ್ಯಕರೂಪೈವ ನಾಖ್ಯೈಕಾ ತಥಾ ಚ ವಿಕಲ್ಪೇದನ ರೂಪೈವ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ, ತನ್ಮೂಲವೃಕ್ಷೇಪಣಾದಿರೂಪಾ ತು ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ, ತಥೈವ ಪ್ರ ತೀತಃ ನ ಚ ವಿಕೃತ್ತಿರೇವ ವಚ್ಯಥೋ ನ ತನ್ಮೂಲವೃಕ್ಷೇಪಣಾದಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಥಾ ಕುರ್ವತ್ಯಪಿ ದೇವದತ್ತಾದೌ ಅಯಂ ಪಚತೀತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ದೇವ ದತ್ತಃ ಕಿಂ ಕರೋತೀತಿ ಪ್ರಶ್ನಾ ತದವಸ್ಥಾಯಾಂ ನ ಕೋಽಪಿ ಪಚತೀತಿ ಪ್ರತಿವದೇದಿತಿ. ಏವಂ ಛಿದ್ರ್ಯಾದಾಪಿ ದ್ವೈಭಿರಭಾಸರೂಪೈವ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ ಕುರಾರೋನ್ಮನನಿನಮ ನಾದಿರೂಪಾ ತು ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ, ತದವಸ್ಥಾಽಪಿ ದೇವದತ್ತಾದೌ ಛಿಂತೀತ್ಯೇವ ಪ್ರಯೋಗ ದರ್ಶನಾತ್ ಅತಃ ಸರ್ವಾಽಪಿ ಶ್ರಿಯಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥಾ ಭವತೀತಿ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಧಾತು ಭ್ಯಃ ಕರ್ತೃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಸಕರ್ಮಕಧಾತುಕ್ರಿಯಾ ತು ಕರ್ಮಸ್ಥಾ ಚ ಭವತೀತಿ ತೇ ಭ್ಯಃ ಏವ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾಸ್ಯೇಭ್ಯ ಇತಿ ಸ ಏಷ ವಿಚಾರಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಚ ಸಮಾನ ಏವೇತಿ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಯೋಜನೀಯ ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಅಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಸಕರ್ಮಕಾಃ ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಅಕ ರ್ಮಕಾ ಇತಿ ತಥಾ ಪಚತಿ ಪಚನಂ ಕರೋತಿ ಶೇತೇ ಶಯನಂ ಕರೋತೀತಿ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಕರೋತ್ಯರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಾ ಇತಿ ; ತಥಾ ಪಚತಿ ಪಾಕಂ ಭಾವಯತಿ ಶೇತೇ ಶಯನಂ ಭಾವ ಯತೀತಿ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಭವತ್ಯರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಾ ಇತಿ ; ತಥಾ ವಿಧ್ವೇಕವಾಕ್ಯತಯೈವ ಸರ್ವೇ ಽಪಿ ಸ್ವನರ್ತಕಾ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಧಿರೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ; ತಥಾ ಸರ್ವತ್ರ ಪುರುಷಪ್ರ ವೃತ್ತಿರೇವ ಭಾವ್ಯೇತಿ ಭಾವನೈವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಚ ಮಹಾನ್ ವಿಚಾರೋಽಸ್ತಿ ತತ್ಸ ವರ್ಗಂ ಆಪ್ತಮಿಮಾಂಸಾದಿಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಶ್ರಮಶಾಲಿನಾಂ ವಿದುಷಾಪೇವ ವಿಷಯೋ ನಾಸ್ಯೇಷಾವವಿದುಷಾಂ. ಅಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ತು ಬಾಲಾಧಿಕಾರಿಕತ್ವಾದಿತಿ ಅತ್ರ ನ ಪ್ರತ ನ್ನೇತೇ.

ಪೂರ್ವವತ್ ಅನ್ವೈಕತ್ವಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರತಿ—ತಾನಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ತಥಾ ತನಾದಿಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗೇವಂತರಾ ತದರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕೇವಲಂ ಇರಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ತಥಾ ತನ್ನಿಂದಿರಲ್ಪಟ್ಟಯ್, ಸಿನ್ನಿಂದಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಎನ್ನಿಂದಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾ ದೌ ವೃದ್ಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತೀತಿ. ತಥಾ ತಾನುಂ ನೀನುಮಿರಲ್ಪ ಟ್ಟಿ, ನೀನುಮಾನುಮಿರಲ್ಪಟ್ಟವು ಇತ್ಯಾದೌ ಪರಾಶ್ರಯ ಏವ ವಿಧಿಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಗ್ವದೇವ ಉನ್ನೇಯಂ.

ನನು ಕಧಂ ಇರಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗೇ ನಾಧುಃ? ಯತೋಯಂ ಇಧಾರ್ತುಃ ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ ಇತಿ ಅಕರ್ಮಕೋ ಭವತೀತಿ ತತ್ತ್ವ ಕರ್ಮಣಿ ವ್ರತ್ಯಯಃ ಕಧ ಮಿತಿಚೇತಃ—ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ಭವಿ ಇಧಾರ್ತುರಕರ್ಮಕ ಏವ, ತಾನಿದ್ಧಂ, ತಾಪಿ ದ್ಧಾರಿತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್ ತಥಾಪಿ ಅಕರ್ಮಕಾ ಏವ ಧಾತವ ಇಸುಬನ್ತಪ್ರಯೋಗೇ ಸಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ; ಪೊನ್ನನಿರಿಸಿದಂ, ಪಣವನಿರಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತಥೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಸ ಚ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಶ್ರೂಯಮಾಣಃ. ಕ್ವಚಿತ್ ಅನ್ತರ್ಭಾವಿತೋಽಪಿ ಭವತಿ. ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಾಃ. ಅತ್ರ ಅನ್ತರ್ಭಾವಿತೇಸುಪ ಇಧಾರ್ತುಮಾದಾಯೈವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಂ, ನ ಶ್ರೂಯಮಾಣೇಸುಪಮಿತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ನ ಚ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗೇ ಸತ್ಯಪಿ ಕಿಮರ್ಹವಯಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಇಧಾರ್ತೋ ರನ್ತರ್ಭಾವಿತೇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಚುರ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವಾತ್. ಸಂತಿ ಚ ಸು ಹತಾಂ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗಾಃ—

ಕಂ || 1 ಸುಚ್ಛಿದುದೆ ತೋಖಿ ತಾಣದ |

ಕಟ್ಟಳಯಂ ಮಾಡಲಿಂ ದ್ರನಾಂತಿಯಿನಿ ||

ಲ್ಪಟ್ಟಿರ್ ದಿಕ್ಪತಿಗಳ್ ಸಮ |

ಕಟ್ಟುಗಳಿಂ ಕೂಡಿ ಜಿನನ ಸವನೋತ್ಸವದೊಳ್ || ಇತಿ.

ತಥಾ

ಕಂ || ಇರಲಾಗದು ಮಾತ್ಯಸ್ತ |

ನೈರಾಗವೆಂದೊಲ್ಲ ತತ್ಕರಾಂಗುವೊಡೊಳಾ ||

ಸುರರಾಜನಿನಾಗಳ್ ತಂ |

ದಿರೆಪಟ್ಟುದು ಬಾಲಪೋಷಕರಹಿಯೊಪಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮೇ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಿತಿ, ದ್ವಿತೀಯೇ ಇರಿಸೆಪಟ್ಟುದಿತಿ ಇಸುಬನ್ತತಯೈವ ಅರ್ಥ ವತ್ತಾ ನಾನ್ಯಥೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೇಡ್ವಾದೇರಪ್ರಧಾನೇ || 444 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನ್ಯಾದ್ಯರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಬೇಡು ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಅಪ್ರಧಾನೇ ಕರ್ಮಣಿ ಅಮಾದಯೋ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾರ್ವೋನಿರಸಂ ಗ್ರಾಮಮಂ ಬೇಡಲ್ಪಟ್ಟಂ. ಏವಂ ಗೋವಳನಿಂದೆಮ್ಮೊ ಪಾಲಂ ಕಜಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಶಿಷ್ಯ ರಿಂ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಗೊಳಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಬೇಡುಕಾಣನರಸನಿ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇ ಳಲ್ಪಟ್ಟಂ.

[The personal endings of *bēdu* and certain other verbs (see 565) in the passive agree with the indirect object.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಕರ್ವಣಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯಾನ್ ಇದಂ ಪೇಷಣಂ ಅನ್ಯಥಾನ್ ಇತಿ. ಅನ್ಯೈಕತ್ವಾದಿ ಅಮಂಜಸನ್ವಸ್ಥಕ್ರಮಃ ಪೂರ್ವಾದೇವೇತ್ಯಾನ್—ಅನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ತಿಬ್ಬಂಜ್ಞಾಕಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರೇವ ಭವಂತಿ. ನಾನ್ಯಾತ್ರೇತಿ ಏಷೋ'ಧೋ'ನಂತರೋಕ್ತಯೋಗದ್ವಯಾದೇವ ಸೂಚಿತಃ. ಇತ ಶ್ಚ ಧಾತುಪ್ರತ್ಯಯಸಾಧನಪ್ರಕಾರ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯೋ ನ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಿರಿತಿ ಕಿಮುಚೋ'ಯವಗರವ್ಯು ಇತಿ ಚೇತ—ಉಚ್ಯತೇ. ಧಾತವೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ ಸಕರ್ಮಕಾಕರ್ಮಕ ಭೇದಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್. ತತ್ರ ಸಕರ್ಮಕೇಷ್ವೇವ ಕೇಚನ ಜೇಡ್ವಿತ್ಯಾದಯೋ ಧಾತವಃ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಮುಖ್ಯಾನ್ಮುಖ್ಯಭೇದಭಿನ್ನ ಕರ್ಮದ್ವಯವನ್ನೋ ದ್ವಿಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ. ತಥಾ ತಿಬ್ಬಂಜ್ಞಾಪ್ರಯೋಗೋ'ಪಿ ದ್ವೇದಂ ಕರ್ತೃಕಪ್ರಯೋಗಃ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಪಾವ್ವಾನರಸನಂ ಗ್ರಾಮಮಂ ಬೇಡಿದಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃಕಪ್ರಯೋಗಃ. ಪಾವ್ವಾನಿಸರಸು ಗ್ರಾಮಮಂ ಬೇಡಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗಃ. ತತ್ರ ಕರ್ತೃಕಪ್ರಯೋಗೇ ಬೇಡಿದಂ ಇತಿ ತಾವತ್ ಕ್ರಿಯಾನಿರ್ದೇಶಃ ತಿಬ್ಬಂಜ್ಞ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮೋಪೇಯತ್ವಮಿತಿ, ಅದೌ ಕ್ರಿಯೇತಿ ವಚನಾತ್. ಆಯಾಚೇತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಕರ್ತೃಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಃ ಕರ್ತಾ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಾವ್ವಾನ್ ಇತಿ ಕರ್ತೃಕನಿರ್ದೇಶಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸ ಚ ಧಾತ್ವರ್ಧಾನುಕೂಲಕೃತಿಮತ್ತಾತ್ ಕರ್ತಾ ಕರ್ತೃವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ. ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಹಿತಃ ತದ್ವಕ್ತಂ ಅನ್ಯದನುಕ್ತಮಿತಿ ವಚನಾತ್. ಅತ ಏವ ಪಾವ್ವಾನ್ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದೇಶಃ, ಮುಕ್ತೇ 227 ಇತಿ ಉಕ್ತೇ ಕರ್ತೃಕ ಪ್ರಥಮವಿಧಾನಾತ್. ಅತ್ರ ಧಾತೋಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕಿಮಯಾಚತ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಗ್ರಾಮಮಂ ಇತಿ ಕರ್ಮನಿರ್ದೇಶಃ ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಃ ಕರ್ವಣಿತಿ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗ್ರಾಮಂ ಕಮಯಾಚತ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಅರಸನಂ ಇತ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾನ್ತರನಿರ್ದೇಶಃ ರಾಜಾನವಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಗ್ರಾಮದಾನೇ ಸ ಏವ ಸಮರ್ಥ ಇತಿ ಅತ್ರ ಗ್ರಾಮಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಧಾತ್ವರ್ಧಗೋಚರ ಇತಿ ಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಉಚ್ಯತೇ, ರಾಜಾ ತು ಸೈವಾ. ಕಿಂತು ತನ್ನಿಮಿತ್ತಭೂತ ಇತಿ ಅಮುಖ್ಯಮುಚ್ಯತೇ. ತದಿದಂ ಉಭಯಮಪಿ ಕರ್ಮ ಅನುಕ್ತಮೇವ; ಅನ್ಯದನುಕ್ತಮಿತಿ ವಚನಾತ್. ಅತ ಏವ ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಗ್ರಾಮಮಂ, ಅರಸನಂ ಇತಿ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾನ್ತನಿರ್ದೇಶಃ; ಕರ್ಮಣ್ಯನ್ಮಿ 204 ಇತಿ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಧಾನಾತ್. ಏವಂ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೇ ಸತ್ಯಪಿ ವಕ್ತೃವಿವಕ್ಷಯಾ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಧಾತೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ ಸತಿ ಬೇಡಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾನಿರ್ದೇಶಃ ಆಯಾಚೇತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ನನು ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕರ್ಮ ವಕ್ತೃವೇವ. ಯೇ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸ 1 ಏವಂ ವಕ್ತೃತಿ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಿಂ ಉಭಯಮಪಿ ಕರ್ಮ ವಕ್ತೃ ಕಿಂ ಏಕಮೇವ ವಾ ? ತತ್ರಾಪಿ ಕಿಂ ಮುಖ್ಯಮಮುಖ್ಯ ವಾ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ನೈವ ಉಭಯಂ ಕರ್ಮ ವಕ್ತೃ, ಕಿಂತು ಏಕಮೇವ; ತತ್ರಾಪಿ ನ ಪ್ರಧಾನಂ, ಕಿಂತು ಅಪ್ರಧಾನಮೇವೇತಿ ಸೂಚಯಿತ್ಯುಪಮಾನಾರವ್ಯು ಇತಿ.

ಅತ ಏವ ಅತ್ರ ಗ್ರಾಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಗ್ರಾಮಮಂ
 ಶತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ರಾಜಲಕ್ಷಣಂ ಅಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಉಕ್ತಮೇವ ; ತತ್ರೈವ ಪ್ರತ್ಯಯ
 ಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್. ಅತ ಏವ ಅರಸಂ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ ; ಮುಕ್ತೇ²²⁷ ಇತಿ ಉಕ್ತೇ
 ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಧಾನಾತ್. ಏವಂ ಗೋವಳನಿರ್ಮೈ ಪಾಲಂ ಕರ್ಣಿಯಲ್ಪಟ್ಟು
 ದು ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಗೋವಳನಿರ್ಮೆಯಂ ಪಾಲಂ ಕರ್ಣಿದಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೇ ದೋ
 ಹಸಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಷಯಭೂತಂ ಪ್ರೇರವೇವೇತಿ ತದೇವ ಮುಖ್ಯಂ. ಮಹಿಷೀ
 ತು ತನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಅಮುಖ್ಯಮೇವ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಾ.
 ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗೇ ತು ಅಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಎರ್ಮೈ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ.
 ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪಾಲಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ಕರ್ತೃರಪಿ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಗೋ
 ವಳನಿಂ ಇತಿ ತೃತೀಯಾ ಏವಂ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಶಿಷ್ಯರಿಂ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಗೋಳಲ್ಪಟ್ಟಂ.
 ಅತ್ರ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಂ ಶಿಷ್ಯರ್ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡರಿ ತಥಾ ಬೇಡುಕಾಪಿ
 ನರಸನಿಂ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬೇಡುಕಾಪಿನರಸಂ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕ
 ಳ್ಲಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಉನ್ಮೇಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ || 445 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನ್ಯಾದ್ಯರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಇಸುಬನ್ತೇಭ್ಯೋ ಧಾತು
 ಭ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕತ್ರಾತ್ಮಕೇ ಕರ್ಮಣಿ ಅಮಾದಯೋ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತುಱುಗಗಳಾರಸೆಯ್ವಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟುವು ಗೋವಳನಿಂ, ಗುರು
 ಗಳನರಸಂ ಧರ್ಮಮನಣಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಅರಸನಿನಾಂ ಪರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ.
 ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗ್ರಾಮಾದೇರ್ಮಾಭೂತ್. ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ
 ಕಿಂ ? ಕೃಷ್ಣ ನಿನಜ್ಜನನಿಂ ಕರ್ಣಿಂ ಕೊಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ.

[The personal endings of causal verbs in the passive agree with the
 subject acted on.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಃ ಸ ಚಾಸಾ ಕರ್ತಾ ಚ ತಸ್ತಿಸ್ಥಿತಿ
 ಕರ್ಮಣಿ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಕೇಪಣಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತೃಭೂತೇ ಕರ್ಮಣಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಪ್ರಯೋಜ್ಯೋನೈವಾ ಕರ್ತಾ ಕಥಂ ಕರ್ಮ ಭವತಿತಿಚೇತಃ—ಉಚ್ಯ
 ತೇ. ಧಾತೋರ್ದೇತುಮಿತಿ ೩೩೬ ಇತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಹೇತು
 ಕರ್ತೃವಿಷಯೇ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ತದಾ ಸ್ವತಸ್ತೋ ಹೇತುಶ್ಚೇತಿ
 ಕರ್ತೃದ್ವಯಮುಪತಿಷ್ಠತೇ. ತತ್ರ ಯಃ ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಯೇ ಕಾರಕಾಂತರಾಣಿ ಜ್ಞಿಯು
 ಜ್ಞೋ ಸ ಸ್ವತಸ್ತೋ. ಯಃ ತವೇವ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಾಧ್ಯೇಷಣಾದಿನಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯೋ ಸ
 ಹೇತುರುಚ್ಯತೇ ; ಹಿನೋತಿ ಪ್ರೇರಯತಿತಿ ಹೇತುಃ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ ತತ್ಸ
 ನ್ನಿಧಾನೇ ಸ್ವತಸ್ತೋ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ; ಯದನೇನ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ. ಅತ
 ಏವ ಹೇತುಃ ಪ್ರಯೋಜಕ ಇತಿ ಚ ಉಚ್ಯತೇ, ಯತ ಏನಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ. ಪ್ರ
 ಯೋಗೋಽಪಿ—ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗನನ್ನಮಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನ್ನವನಜ್ಜಂ,
 ಕೊಟ್ಟಂ ದಾನಮನರಸಂ, ಕೊಡಿಸಿದಂ ದಾನಮನರಸನಿಂ ಪುರೋಹಿತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಏವಂ

ಇಸುಬನ್ತಾಃ ಸರ್ವೇ ದ್ವಿಕರ್ತೃಕಾ ಅಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಕಾ ಭವನ್ತಿ ಯೇ ಗತಿ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಾಶನಾಭಿವಾದನಾರ್ಥಾಃ ಯೇ ಚ ಅಕರ್ಮಕಾಶ್ಚ ಧಾತವಃ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮಭಾವಂ ಭಜತ ಇತಿ ತತ್ರ ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನಾಂ ಅಕರ್ಮ ಕಾಣಾಂ ಚ ಧಾತುನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಅನಿಸುಬನ್ತೇ ಯಃ ಕರ್ತಾ ಸ ಇಸುಬನ್ತೇ ನಿತ್ಯ ತಯಾ ಕರ್ಮಭಾವಂ ಭಜತೇ ಜ್ಞಾನಾಶನಾಭಿವಾದನಾರ್ಥಾನಾಂ ತು ಪಾಕ್ಷಿಕತಯೇತಿ ವಿಶೇಷಃ. ಅತಃ ಏವ ಏವಂ ವಿಶೇಷಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಗತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರ ಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತರಿ ೨೦^೧, ಬೋಧಾಶನಾವನತೀನಾಂ ವಾ ೨೦^೨ ಇತಿ ಯೋಗವ್ಯಯೇ ನ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪಾಕ್ಷಿಕತಯಾ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಧಾನಮಿತಿ

ನ ಚ ಅಭ್ಯಾಂ ಏಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಹಿತಾ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ನ ದ್ವಿಕರ್ತೃಕತ್ವಜ್ಞತೀಃ ; ಕರ್ತರ್ಯೇವ ದ್ವಿತೀಯವಿಧಾನಾತ್. ನ ಹಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮ ಣೋಃ ಕೃತಿ^೧ಭಾವೇ ೨೨^೩ ಇತಿ ಕೃದ್ಯೋಗೇ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಪಕ್ಷಿ^೨ ವಿಹಿತಾ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ತತ್ರ ತಯೇಃ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕರ್ಮತ್ವಂ ವಾ ಜ್ಞತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತತೋ' ತ್ರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಪಕ್ಷಿ^೩ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಸಮ್ಭವವಾಚಿಕಾ. ಸಮ್ಭವಶ್ಚ ನಾರ್ವತ್ರಿಕ ಇತಿ ಕಾರಕಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಪಕ್ಷಿ^೪ ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕವಿ ಶೇಷೇ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಭಿರಪೋದಿತಾಪಿ ತತ್ರ ಕೃದ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ ನಿಮಿತ್ತವಿಶೇಷಮಾಸಾದ್ಯ ಸ್ವಯಮುತ್ತೇಜಕತಯಾ ಸಮಾಗತಾ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ ನಾತ್ರ ತಥಾ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಹಿ ಅತ್ರ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿರೇವ ನಾಪದಿಸಿ. ಸಾ ಚ ಸ್ವವಾಚ್ಯಕಾರಕಶಕ್ತಿಮನ್ತರಾ ಸ್ವಯಂ ಅವ್ರತವನಾ ಸತೀ ತತ್ರ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮತಾಂ ವಕ್ತೃವೇತಿ ತೇ ಧಾತವಃ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಕಾ ಉಚ್ಯಂತೇ. ತದುಕ್ತಂ—

ಗಮನಾಹಾರಬೋಧಾರ್ಥಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಧಾತುಷು |

ಅನಿನಂತೇಷು ಯಃ ಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾದಿನಂತೇಷು ಕರ್ಮ ತತ್ || ಇತಿ.

ಇನಿತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಮತೇ ಹೇತುಕರ್ತೃವಿಷಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅತೋ'ತ್ರ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಂ. ಪ್ರಯೋಗೋ'ಪಿ—ಗತ್ಯರ್ಥೇ ತಾವತ್ ತುಘಗಳೂರ ನೆಯ್ವಿದುವು, ಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ಗಿಳಿ ಸವಿವಾತಂ ನುಡಿದುದು, ಅಕರ್ಮಕೇ ಆಂ ಪಚಿ ದಂ ಇತಿ ಅನಿಸುಬನ್ತಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೇ ಗವಾದೀನಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ. ತತ್ರೈವ ಇಸುಪಿ ತು ಋಗಳನೂರನೆಯ್ವಿದಂ ಗೋವಳಂ, ಗಿಳಿಯಂ ಸವಿವಾತಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಳರಸಿ, ಎನ್ನಂ ಪಚ್ಚಿ ಗಿನದನರಸಂ ಇತಿ ತೇಷಾಮೇವ ಕರ್ತೃಭೂತಾನಾಂ ಗವಾದೀನಾಂ ಕರ್ಮತ್ವಂ ಗೋಪಾಲಾದೀನಾಮೇವ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ಇಸುಬನ್ತಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗಃ.

ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ಅಕರ್ಮಣಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಇಸುಪಿ ಏಕಕರ್ಮತ್ವಾನ್ನ ವಿಶೇಷಃ. ಗತ್ಯಾರ್ಥಾನಾಂ ತು ದ್ವಿಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಿಂ ಕರ್ಮ ವದೇತ್ ಕಿಂ ವ್ರಾಕ್ತುಂ ಗ್ರಾಮಾದಿಕರ್ಮೇವ ಕರ್ಮ ಕಿಂ ವಾ ಕರ್ತೃಕರ್ಮೇವ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ಇದಮಾರಭ್ಯತೇ ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ ಇತಿ ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಕರ್ತಾ ಸ್ವಾತ್ ಕರ್ಮತಾವಾವನ್ನಃ ತತ್ರೈವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾ

ನೃತ್ರೆತಿ. ಅತ ಏವ ತುಚ್ಛಗಲೋರನೆಯ್ವಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟುವು ಗೋವಳನಿಂ, ಗಿಳಿ ಸವಿವಾತಂ
ನುಡಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದರಸಿಯಿಂ, ಅಂ ಪಚ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟನರಸನಿಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಗವಾದೀನಾಂ
ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣಾಂ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾ ಗ್ರಾಮಾದೀನಾಂ ಕೇವಲಕರ್ಮಣಾಂ ಅನು
ಕ್ತತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಗೋವಾಲಾದೀನಾಂ ಕರ್ತೃಕಣಾಮಪಿ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್
ತೃತೀಯಾ ಅವಗನ್ತವ್ಯಾ.

ನನು ಏವಂ ಅನೇಕಕರ್ಮಕೇ ಕರ್ಮಪ್ರತ್ಯಯವತ್ ಅನೇಕಕರ್ತೃಕೇ ಕರ್ತೃಪ್ರ
ತ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಏವಂ ನಿಯಮಃ ಕುತೋ ನೋಕ್ತ ಇತಿಚೇನ್ನ ಅನೇಕಕರ್ತೃಕತ್ವಂ
ಹಿ ನ ತುಲ್ಯಕಕ್ಷತಯಾ ಸಮ್ಭವತಿ, ಕಿಂತು ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಭೇದೇನೈವ. ತತ್ರ ಕರ್ತೃ
ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಮುಖ್ಯ ಏವ ಭವತಿ ನಾಮುಖ್ಯೇ; ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋಃ ಮುಖ್ಯೇ ಕಾ
ರ್ಯಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನೃಪಿಯಾತ್.

ಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ತಾರಮಾಚಷ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋ'ನೇಕಕರ್ತೃಕೇ |

ಮುಖ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ನಾಸರೈರ್ಯದಿ || ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಛ
ನ ಚ ಕರ್ಮಣ್ಯಾಪಿ ಏವಂ ಪ್ರಸಬ್ಧಃ ಅತ ಏವ ತತ್ರ ವಿಶೇಷೋಪದೇಶ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಪದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಯುತಭಾವಿನಿ || 446 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸತಿ ಭೂತೇ ಭಾವಿನಿ ಚ ಕಾಲೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ
ಧಾತೋಃ ದಪ, ದ, ವ ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ತಿಬಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇದ್ಧಪಂ, ಇದ್ಧಂ, ಇಪ್ಪಂ ; ಸೋಡಿದಪಂ,
ಸೋಡಿದಂ, ಸೋಡುವಂ ; ಕೂಡಿದಪಂ, ಕೂಡಿದಂ, ಕೂಡುವಂ. ತಿಬಿ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಇರವು, ಇಕ್ಕೇ.

[Verbal roots take the affixes *dapa*, *da* and *va* respectively for the present,
past and future tenses before the *tm* or personal endings.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಪಶ್ಚ ದಶ್ಚ ವಶ್ಚ ದಪದವಂ ಇತಿ ವಿಧೇಯತ್ರಯನಿರ್ದೇಶಃ ಸಂಶ್ಚ
ಭೂತಶ್ಚ ಭಾವೀ ಚ ಸದ್ಯುತಭಾವಿನಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಾಲತ್ರಯನಿರ್ದೇಶಃ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ
ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವಂ ಸನ್ನಿತಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಕಾಲಃ ವರ್ತಮಾನಕಾಲ ಇತಿ ಯವತ್. ಭೂ
ತೋ'ತೀತಃ ಭಾವೀ ಭವಿಷ್ಯತ್. ತತ್ರ ಆಪಾರವ್ಯಾತ್ ಆಪರಸಮಾಪ್ತೇಃ ಏಷ ಸಮ್ಪ್ರ
ತಿಕಾಲಃ. ಸಾಮ್ಪ್ರತಿಕಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಭೂತಃ ತಾದೃಕ್ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋ
ಗೀ ಭಾವೀ ಯದ್ಭವಿ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಅನಾದಿನಿಧನತ್ವಾತ್ ಏಷ ವಿಭಾಗೋ
ನುಪಪನ್ನಃ ; ಪರ್ಯಾಯವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ಪರಮಾರ್ಥತೋ'ರ್ಧಪರ್ಯಾಯಸ್ಯ ಆತಿ
ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ ತಥಾಪಿ ವ್ಯವಹಾರನಯಾಶ್ರಯಣೇನ ವ್ಯಾಜ್ಞನಪರ್ಯಾಯವಿವಕ್ಷಯೈ
ವ ಏಷ ವಿಭಾಗಃ ಭಿಧ್ಯತೇ ಹಿ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಸದಾತನೋ'ಪಿ ಕಾಲೋ ವ್ಯವಹಾರತೋ
ವರ್ತಮಾನಾತೀತಾನಾಗತಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯೋ'ನ್ಯಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದಕಃ ಸ್ವಯಮಪಿ ವ
ರ್ತಮಾನೋ'ತೀತೋ'ನಾಗತಶ್ಚೇತಿ. ಯಥಾ—ಮುಖ್ಯತೋ ನಿತ್ಯವ್ಯಾಪಿ ಏಕಮಪಿ ಆಕಾ

೨೦ ಲೋಕಾಕಾರಮಲೋಕಾಕಾರಂ ಘಟಾಕಾರಂ ಮರಾಕಾಶಮಿತಿ ಅನಿತ್ಯವ್ಯಾಪಿ ನಾನಾ ತ್ವಕಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ. ಕಾಲತ್ರಯಸಿದ್ಧೀಯತ್ರಯಯೋಃ ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಯಥಾಸಂಭವ್ಯಂ. ತಿಬಿ ಇತಿ ಅನಾದಿನಾಂ ಪಕ್ಷಾನ್ಮಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿಮಿತ್ತನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಯಥಾಸಂಭವ್ಯವಕಾರಃ. ಸದಾದಿಕಾಲಿನಾ ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ತದ್ವಚಕಾತ್ ಧಾತೋಃ ತಿಬಿ ಪರೇ ಮಧ್ಯೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ದಪಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿತಿ

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ವರ್ತಮಾನೇ ಕಾಲೇ ಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ಭೂತೇ ಭಾವಿನಿ ಚ ಅದ್ಭುತನಾನ್ಯತನಭೇದವಿವಕ್ಷಯಾ ತತ್ತ್ವಾಪಿ ಭೂತೇ ಪರೋಕ್ಷಾಶ್ರಿಯಾತಿಪತ್ತಿ ಭದವಿ ವಕ್ಷಯಾ ಭಾವಿನಿ ಆಶೀರ್ವಿವಕ್ಷಯಾ ಚ ಭವತಿ ಅಭವತ್ ಅಭೂತ್ ಬಭೂವ ಆಭವಿಷ್ಯತ್ ಭವಿತಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಭೂಯಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಭೇದಃ ಸುಷ್ಕಕ್ತಕಾಲನಿಬಂಧನೋಪಪ್ಪಧಾ ಭವತು ಭವೇತ್ ಇತ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಕ್ತಕಾಲನಿಬಂಧನೋ ದ್ವೇಧಾ ಇತ್ಯಾಪ್ಯ ದಶಧಾ ಸಿಂಹಿತಃ ಸಂಕ್ಷಾರ್ಥ ತೇಷಾಂ ದಶಧ್ಯವ ಸಿಂಹಿತಾಃ ತತ್ರ ಲಾಕಟಾಯನಮತೇ ಲಕಾರಮೇಕಂ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ತಸ್ಯೈವ ಲಕಾರಸ್ಯ ಅ ಇ ಉ ಋ ಏ ಇತಿ ಪಕ್ಷಸ್ವರಾನ್ ತತ್ತ್ವ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಟಕಾರಂ ಬಕಾರಂ ಚ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಲಟ್ ಲಕ್ಷ ಲಿಟ್ ಲಿಷ್ ಲುಟ್ ಲುಷ್ ಲೃಟ್ ಲೃಷ್ ಲೇಟ್ ಲೇಷ್ ಇತಿ ದಶ ಲಕಾರಾ ಇತಿ. ತೇಷ್ವೇವ ಲಕಾರೇಷು ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ಲಟ್, ಬೂತಕಾಲಸಾಮಾನ್ಯೇ ಲುಷ್, ಭೂತಾನನ್ಯತನೇ ಲಕ್ಷ, ಭೂತೇಽಪಿ ಪರೋಕ್ಷೇ ಲಿಟ್, ಕ್ರಿಯಾತಿಪತ್ತೌ ಲೃಷ್, ಭಾವಿಕಾಲಸಾಮಾನ್ಯೇ ಲೃಟ್, ಭಾವ್ಯಾನನ್ಯತನೇ ಲುಟ್, ಆಶೀ ಲಿಷ್ಲೇಟ್, ವಿಧ್ಯಾದೌ ಲೇಷ್ ಏವ ವಿಷಯವಿಭಾಗಶ್ಚ ಕೃತಃ. ಸಾಣಿಸಿಮತೇ ತು ಏವಮೇವ ಭವತಿ ಪರಂತು ಟಕಾರಮಪಿ ಅಧಿಕಮಬ್ಧೀಕೃತ್ಯ ತಸ್ಯಾದೋಕಾರಾಚ್ಚ ಟಕಾರಮೇವ ಚಕಾರ ನ ಬಕಾರಮಿತಿ ಪಟ್ ಟತೋ ಬಿತ್ತ್ವತ್ವಾರ ಇತ್ಯೇವಂ ದಶ ಲಕಾರಾಃ. ತತ್ರ ಲೇಟ್ ಏಕಃ ಭನ್ನೋವಿಷಯ ಇತಿ ವೈದಿಕರಬ್ದೇಷ್ವೇವ ತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಃ ಲೌಕಿಕೇಷು ತು ಲಟ್ ಲಿಟ್ ಲುಟ್ ಲೃಟ್ ಲೇಟ್ ಲಕ್ಷ ಲಿಷ್ ಲುಷ್ ಲೃಷ್ ಇತ್ಯೇವಂ ನವೈವ ಲಕಾರಾಃ ವಿಷಯವಿಭಾಗೇಽಪಿ ಪೂರ್ವವದೇವ ಪರಂತು ಆಶೀ ವಿಧ್ಯಾದೌ ಚ ಲಿಷ್ ಏಕ ಏವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂ ಭಜಮಾನ ಆಶೀರ್ಲಿಷ್ ವಿಧಿಲಿಷ್ ಇತಿ ಚ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯವಸ್ಥತ ಇತಿ ಆಶೀ ಲಿಷ್ಲೇಟ್ ವಿಧ್ಯಾದಿಷು ಚ ಲಿಬಿತ್ಯೇವ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಜೈನೇಂದ್ರ ಮತೇಽಪಿ ಸಾಣಿಸೀಯವದೇವ. ಕಿಂತು ಲಕಾರಾಸ್ತು ನವೈವ, ವೈದಿಕಲಕಾರಾನಬ್ಧೀಕಾರಾತ್ ಕಾತನ್ಮರಾಸ್ತ್ರೇ ತು ಪೃಥಗೇವ ಸಂಕ್ಷಾಃ ವರ್ತಮಾನಾ, ಸಪ್ತಮಿ, ಪಂಜಮಿ, ಪೃಸ್ತನೀ, ಅವ್ಯತನೀ, ಪರೋಕ್ಷಾ, ಕ್ರಿಯಾತಿಪತ್ತಿಃ, ಸ್ವಸ್ತನೀ, ಭವಿಷ್ಯಂತೀ, ಆಶೀರಿತಿ ಅತ್ರ ಸಪ್ತಮಿ, ಪಂಜಮಿ ಚೇತಿ ಲೇಷ್ಲೇಟ್ಯೋಃ ಅವ್ಯಕ್ತಕಾಲಯೋಃ ಅಬ್ದಿತಸಂಕ್ಷಾ. ಅವಶಿಷ್ಟ ವರ್ತಮಾನಾದಯಃ ಸುಷ್ಕಕ್ತಕಾಲಾನಾಂ ಲಡಾದಿನಾಮುಪ್ಪಾನಾಂ ಅನ್ವರ್ಥಸಂಕ್ಷಾ ಏವೇತಿ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿರೇಷಃ ಯಾವಾ ವಿರೇಷಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಸದಾದಿಕಾಲತ್ರಯಂ ನಾತಿವರ್ತತ ಇತಿ ಕಾಲವಿರೇಷನಿಬಂಧನಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರೇಥೈವ ನಾಧಿಕಾ ತತ್ರ ಭವಂತಿತಿ ಲಜೋ ವರ್ತಮಾನ, ಅಭವತ್ ಅಭೂತ್ ಬಭೂವ ಆಭವಿಷ್ಯದಿತಿ ಚತುರ್ಣಾಂ ಲಕ್ಷ ಲುಷ್ ಲಿಟ್ ಲೃಷ್ಠಮತೀತೇ, ಭವಿತಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಭೂಯಾದಿತಿ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಲುಟ್ ಲೃಟ್ ಲೇಷಾಂ ಭಾವಿನಿ ಇತಿ ಆಪ್ಯನಾಂ ಸುಷ್ಕಕ್ತಕಾಲಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಾಲತ್ರಯೇ ಭವತು ಭವೇತ್ ಇತ್ಯಾಭಯೋಃ ಲೇಷೇ

ಜೋಃ ಅಪ್ಯಕ್ತಕಾಲಯೋಃ ವಿಧ್ಯಾದಿಷ್ಟಿತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಯಥಾಯಧಮತ್ಯೈವ ಅನ್ತಂ ಭಾರ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಚಿ || 447 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸತಿ ಭೂತೇ ಭಾವಿನಿ ಚ ಕಾಲೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಧಾತೋಃ ದಪ, ದ, ವ ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ಅಚಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಿದಪನಂ, ನೋಡಿದನಂ, ನೋಡುವನಂ ; ಮಾಡಿದಪಂಗೆ, ಮಾಡಿದಂಗೆ, ಮಾಡುವಂಗೆ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[Verbal roots take *dapa*, *da* and *va* respectively, for the present, past and future tenses, before the *ach* or gerundal affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸದಾದಿಕಾಲತ್ರಯೇ ದಪಾದಿಪ್ರತ್ಯಯತ್ರಯವುಕ್ತಂ. ತತ್ತು ನ ಕೇ ವಲಂ ತಿಜ್ಯೇವ ಪರತ ಇತಿ ಏಕಾಂತಃ ಕಿಂತು ಅಚ್ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ⁵⁴⁸ ಇತಿ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾಕೋಚ್ಚ್ರತ್ಯಯೋ ವಕ್ಷ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಿನ್ ಪರತೋಽಪಿ ಭವತೀತ್ಯಾಹ— ಸತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ಭೇವಂ ಪೂರ್ವಯೋಗ ಏವ ಅಯಮಪಿ ವಕ್ತವ್ಯೋ ನ ವಾರ್ಧಕ್ಯೇನೇ ತ್ಯತ ಆಹ—ಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸತಿ ವೋ ವಾ || 448 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಧಾತೋಃ ವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಅಚಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡುವನಂ, ನೋಡಿದಪನಂ ; ಕೂಡುವಂಗೆ, ಕೂಡಿದಪಂಗೆ ; ಇರ್ಪನ, ಇರ್ದಪನ.

[In the present tense a verbal root optionally takes *va* before the *ach* or gerundal affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಚಿ ಪರತಃ ಸತಿ ಕಾಲೇ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ ದಪಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅನೇನ ವಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಭಾಷ್ಯತೇ. ಪಕ್ಷೇ ದಪ ಏವ ತಿಜಂತಭ್ರಾಂತಿವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಂ ಉದಾಹೃತೌ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎನೋದುಪೂದ್ವ್ಯತ್ || 449 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಎನ್, ಓತ್, ಉವು, ಉದು, ಅಳ್, ಅತ್ತು ಏತೇಷು ಪರೇಷು ಸದಾದಿಕಾಲವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಧಾತೋಃ ದಪಾದಯೋ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಮಿದಂ ಮಾಡಿದಪೆಂ, ಮಾಡಿದೆಂ, ಮಾಡುವೆಂ ; ನೀ ನಿದನೆಂತು ನಂಬಿದಪೋ, ನಂಬಿದೋ, ನಂಬುವೋ ; ತಾಮಿದಂ ಮಾಡಿದ ಪುವು, ಮಾಡಿದುವು, ಮಾಡುವುವು ; ತಾನಿದಂ ನೋಡಿದಪದು, ನೋಡಿದುದು, ನೋಡುವುದು ; ಕಾಂತೆ ನೋಡಿದಪಳ್, ನೋಡಿದಳ್, ನೋಡುವಳ್ ; ತಾನಿದಂ ಮಾಡಿದತ್ತು. ಪ್ರತಿಪೇಧಯಿಷ್ಯತಿ ಆದೇಶೇ ⁴⁵² ಇತಿ. ತಸ್ಯ ಅಯಂ ಪುರಸ್ತಾದಪವಾದಃ. ಅತ ಏವಾತ್ರ ಎನಪಿ ಆದಿಷ್ಟ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ.

[Verbal roots take the affixes *dapa*, *da* and *va* respectively, for the present, past and future tenses, before the terminations *en*, *ót*, *uvu*, *udu*, *al*, *attu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅಯಮನಾರಬ್ಧಿಃ, ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ತಥಾಹಿ—
ಎನಾದಿಷು ಪರೇಷು ಧಾತೋಃ ದಪಾದಯೋ ಯಥಾ ಸ್ವರೀತ್ಯೇವಮಧೋಗೇ ಹಿ ಅಯಮಾ
ರಮ್ಭಃ. ತೇ ಚ ತೇಷು ವಿನೈವಾನೇನ ಸಿದ್ಧ್ಯಂತಿ. ಎನಿತಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷಾನೇಕವಚನ
ಸಸ್ಯ ಎವೋರೇನ್ 463 ಇತ್ಯನೇನ ಆರೇರಾದಿವಿಷಯೇ ಎನಾದೇಶಃ. ಓದಿತಿ ಮಧ್ಯ
ಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ ಓದಯೋ ವಾ 461 ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಓದಾದೇಶಃ.
ಉವು ಇತಿ ಅಚ್ಚ್ರೈಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಾನೇಕವಚನಸ್ಯ ಚ ಉವುರನೇಕತ್ವೇ 466,
ಅರಃ 457 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ವಿಷಯೇ ಉವುರಾದೇಶಃ. ಉದು ಇತಿ ಅಚ್ಚ್ರೈ
ತ್ಯಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ ಚ ನಪ್ಯುದುಃ 454, ಅಚಃ 455 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ
ತತ್ರೈವ ವಿಷಯೇ ಉದುರಾದೇಶಃ. ಅಳಿತಿ ತಯೋರೇವ ಅಳಮುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ 453
ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಿಷಯೇ ಅಳಾದೇಶಃ. ಅತ್ತು ಇತಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ
ವೇತ್ವಿತ್ವತ್ವತೋಮೋ ಭೂತೇ 458 ಇತಿ ಅತೀತಕಾಲೇ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ
ಅತ್ತುರಾದೇಶಃ. ತೇ ಚ ಅವಿ ಎನಾದಯಃ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವೇನ ತಿಬ್ರೂಪಾ ಅಜ್ಞಾಪಾ
ವಾ ಭವಂತಿ ದಪದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ 446, ಅಚಿ 447 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಮೇವ
ಸಿದ್ಧೇರಿತಿಚೇತಃ—

ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ವಾಹಿ ಅತ್ರ ಉಕ್ತೇರೀತ್ಯವ ಸಿದ್ಧತಿ; ತಥಾಹಿ ತಿಜೋ'ಚೋ ವಾ
ನೈತ ಏವ ಆದೇಶಾಃ, ಕಿಂತು ಅನೈ'ವ ಸಂತಿತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಅನಯೈವ ದಿಶಾ ದಪಾದಿಪ್ರಸ
ಜ್ಗೇ ತನ್ಮಾಭೂದಿತಿ ನಿಷೇಧಯಿಷ್ಯತಿ ಆದೇಶೇ 452 ಇತಿ. ಸ ಚ ಉತ್ಸರ್ಗಾತ್ ಆದೇಶ
ಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತಕ ಇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಪುನಃಪುನಃ, ಏಷಾಮಪ್ಯಾದೇಶತ್ವಾತ್. ಆತೋ'ತ್ರ ನಿಷೇ
ಧೋ ವಾ ಪ್ರಸಂಕ್ಷೇಪಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ನಿಷೇಧಾ ಹೃದ್ಯಾಕಲಯ್ಯ ಎನಾದಿಷು ಅಯಂ
ಪುರಸ್ತಾದೇವ ಅನೇನ ಅಪೋದ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥವಾನೇವ ಆರಮ್ಭ ಇತ್ಯಾಹ—ಪ್ರತಿಷೇಧ
ಯಿಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಎನ ಉತ್ತಮಪುರುಷೈಕವಚನಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ—ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತಃ
ಆದೇಶಪಕ್ಷೌ ಪರಿತಸ್ತುತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೋಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ || 450 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸತ್ತಾಯಾಮಧೋ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಳ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾ
ತೋಃ ಸದಾದಿಕಾಲವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದಪಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ತಿಬಿ ಅಚಿ ಚ
ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿಬಿ—ಬಳಂ, ಬಳರ್; ಬಳಯ್, ಬಳರ್; ಬಳಂ,
ಬಳವು. ಅಚಿ—ಬಳನಂ, ಬಳನಿಂ, ಬಳಂಗಿ. ಉಳ ಇತಿ ಕಿಂ? ಸಂಭ
ವಿಸಿದಪಂ, ಸಂಭವಿಸಿದಂ, ಸಂಭವಿಸುವಂ. ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಉತ್ತ
ಪಂ, ಉತ್ತಂ, ಉಟ್ಟಂ. ಉಱ್ ಅತ್ರ ಹಲವಿಲೇಖನೇ.

[Ul, when it means being, does not take *dapa*, &c , on the present and other tenses]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತವೋ ಹಿ ನಾನಾರ್ಥಕಾಃ ತಥಾ ಚ ಸರಸ್ತಿ—

ನಿವಾತಾಶ್ಚೋಪಸರ್ಗಾಶ್ಚ ಧಾತವ್ಯೇತಿ ತೇ ತ್ರಯಃ |

ಅನೇಕಾರ್ಥಾಃ ಸ್ತೃತಾಃ ಸದ್ಭಿಃ ಪಾಠಸ್ತೇಷಾಂ ನಿದರ್ಶನಂ || ಇತಿ

ತಥಾ ಚ ಉಳ್ಳ ತುರನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಹಲವಿಲೇಖನೇ ಚ ಪ್ರಭೂತಂ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ಅತ್ರ ಸತ್ತಾವಿಷಯ ಏವ ದವಾದಿನಿಷೇಧೋ ನಾರ್ಥಾಂತರ ಇತ್ಯಾಹ— ಸತ್ತಾಯಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಿಬಿ ಉದಾಹರತಿ—ಬಳಂ, ಬಳರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಪಕಬಲಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಬದಾದೇಶಃ. ಅಪಿ ಉದಾಹರತಿ—ಬಳನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಜ ನ್ತವ್ಯಕ್ತೃರ್ಧಂ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಪ್ರತ್ಯದಾಹೃತೌ ಸಂಭವಿಸಿದಪಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮ್ಭವನಶಬ್ದಾತ್ ಇಸುಪಿ ದುಲೋಪೇ ಸಂಭವಿಸು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಧಾತು ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಅಮಾದಯೋ ದವಾದಯಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಾಃ ಯದ್ಭುಪಿ ಸಂಪೂರ್ಣೇ ಭವತಿಃ ಉತ್ಪತ್ತೃರ್ಧಂ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ; ತಥಾಪಿ ಸತ್ತಾಯಾಮಪಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಉತ್ತಮಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಉಃ ಕವಲಾದಿತ್ವಾತ್ ದಪಾದೇರ್ಧಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶಃ. ನೋಳ ಇತ್ಯನೇನೈವ ನಿಷೇಧಾತ್ ಕಥಂ ದವಾದಿರಿತ್ಯಾಶಂಕೃತ—ಉಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಸತ್ತಾಯಾಮೇವ ನಿಷೇಧೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಥನಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಲೋವಜೋಧನೇ || 451 ||

ವೈತ್ತಿ || ಅವಜೋಧನಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಬಲ್ ಇತ್ಯಸತ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಸದಾಹಿಕಾಲವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದವಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ತಿಬಿ ಅಪಿ ಚ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಲ್ಲಂ, ಬಲ್ಲರ್, ಬಲ್ಲಯ್, ಬಲ್ಲಿರ್ ; ಬಲ್ಲೆಂ, ಬಲ್ಲೆವು. ಬಲ್ಲನಂ, ಬಲ್ಲನಿಂ, ಬಲ್ಲಂಗೆ. ಬಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಖಿದಪಂ, ಅಖಿದಂ, ಅಖಿ ವಂ. ಅವಜೋಧನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಲ್ಲದು ಮೊಸರ್, ಬಲ್ಲದು ತುಪ್ಪಂ. ಕಠಿನಮಭಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

[The verbal root *bal*, when it means knowing, does not take *dapa*, &c , in the present and other tenses.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಬಲ್ಕಾತುಃ ಅವಜೋಧನಘನೀಭಾವಯೋಃ ಪ್ರಚುರಂ ಪದ್ಯತೇ ತತ್ರ ಅವಜೋಧನ ಏವ ದವಾದಿನಿಷೇಧೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅವಜೋಃ ನನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಲ್ಲಂ, ಬಲ್ಲರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ರಸ್ವಾತ್⁵³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಬಲ್ಲದು ಮೊಸರ್. ಬಲೋಽಪಿ ಕವಲಾದಿತ್ವಾತ್ ದಸ್ಯ ತಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದೇಶೇ || 452 ||

ವೈತ್ತಿ || ಧಾತೋಃ ದವಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ಆದೇಶೇ ತಿಬಿ ಅಪಿ ಚ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿತು, ಮಾಡಿತ್ತು ; ಮಾಡುಂ, ಮಾಡುಗುಂ ;
ಮಾಡುಗುಂ, ಮಾಡುಗುಗುಂ ; ಮಾಡ್ಕೆ, ಮಾಡುಗೆ ; ಮಾಡುಬ್ಬದು,
ಮಾಡುವುದು , ಮಾಡ, ಮಾಡು ; ಮಾಡುಬ್ಬದು, ಮಾಡುವುದು ; ಮಾಡಿಂ,
ಮಾಡುವಂ, ಮಾಡುವೆಂ ; ಮಾಡುತೆ, ಮಾಡುತ್ತೆ ; ಮಾಡುತುಂ, ಮಾಡು
ತ್ತುಂ. ಆದೇಶ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿದಪಿರ್, ಮಾಡಿದಿರ್, ಮಾಡುವಿರ್.

[Verbal roots do not take *āpa*, &c, when *tin* and *at* affixes are changed
for substitutes]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಿಬಿ ಇತಿ ಅಚಿ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ತಯೋರ್ಜ್ಜ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಆದೇಶೇ
ಇತಿ ಅಳಮುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ⁴⁵³ ಇತ್ಯಾದಿಯೋಗ್ಯಃ ತಿಜೋ'ಚ್ಚ ಆದೇಶಾ ವಕ್ಷ್ಯ
ಂತೇ. ತದಾತ್ಮಕೇ ತಿಬಿ ಅಚಿ ಚ ಪರೇ ಇತಿ. ಸ್ಥಾನವದ್ಭವೇನ ಪ್ರಸ್ತಾ ಅನೇನ ನಿಷಿ
ಧ್ಯತೇ. ಮಾಡಿತು, ಮಾಡಿತ್ತು. ವೇತ್ವಿತ್ವೈತ್ತಮೋ'ಮೋ ಭೂತೇ ⁴⁵⁸ ಇತಿ.
ಮಾಡುಂ, ಮಾಡುಗುಂ. ಅಮರೋರ್ಗುಮ್ ⁴⁶³ ಇತಿ. ಮಾಡುಗುಂ, ಮಾಡು
ಗುಗುಂ. ಗುಗುಮೇಕೇಷಾಂ ⁴⁶⁴ ಇತಿ. ಮಾಡು, ಮಾಡುಗೆ. ಆಶೀರ್ವಿಧಿ ⁴⁶⁵
ಇತ್ಯಾದಿನೇತಿ. ಮಾಡುಬ್ಬದು, ಮಾಡುವುದು. ನಪ್ರಯುಃ ⁴⁵⁴ ಇತಿ, ಅಚ್ಚ ⁴⁵⁵
ಇತಿ ಚ ಮಾಡ, ಮಾಡು ಅಯೋಲ್ಲಾಪಾ ⁴⁶⁸ ಇತಿ. ಮಾಡುಬ್ಬದು, ಮಾಡ ವುದು.
ಇರಶ ವುದುಃ ⁴⁶⁶ ಇತಿ. ಮಾಡಿಂ. ಇಮ್ ⁴⁶⁷ ಇತಿ. ಮಾಡುವಂ ಎವೋ
ವಮ್ ⁴⁷⁰ ಇತಿ 1 ಮಾಡುವೆಂ. ಎನೋ ವಃ ⁴⁷¹ ಇತಿ. ಮಾಡುತೆ, ಮಾಡುತ್ತೆ ;
ಮಾಡುತುಂ, ಮಾಡುತ್ತುಂ. ಉತೇದುತ್ತ್ ² ದುತುಮುತ್ತುಂ ಸತ್ಯಚೋ ವಾ ⁵⁴⁴
ಇತಿ. ಇತ್ಯಾದಯ ಉಪಾಃ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಮಾಡಿದಪಿರ್, ಮಾಡಿದಿರ್ ಇತ್ಯಾದೌ
ಇದುತಃ ⁴⁷⁶ ಇತಿ ಇಕಾರಾದೇಶಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಳಮುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ || 453 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಮುಃ ಅಳ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ
ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸತಿ ನೋಡಿದಪಳ್, ನೋಡಿದಳ್, ನೋಡುವಳ್ ; ಕೂ
ಡಿದಪಳ್, ಕೂಡಿದಳ್, ಕೂಡುವಳ್. ಅಮು ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸತಿಯರ್ ನೋಡಿ
ದರ್, ಕೂಡಿದರ್. ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಆತಂ ನೋಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಂ.

[The ending *am* becomes *al* in the feminine]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತಃ ತಿಜೋ'ಚ್ಚ ಆದೇಶಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ನನು ಇದಮಯುಕ್ತಂ
ತಿಜೋ'ಚೋ ವಾ ಲಿಜೋ'ದ್ದೇಶೇನ ಆದೇಶವಿಧಾನಂ ಯತ ಇದಂ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರ್ವಾ
ನಪುಂಸಕಂ ವಾ ಲಿಬ್ಗಂ ಪ್ರತಿಪದಿಕಾರ್ಥಸ್ಯವ ಧರ್ಮೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ. ತತೋ'ತ್ರ ಧಾ
ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಅರ್ಥೋ ನೈವ ಲಿಬ್ಗವಾನಿತಿ ತದ್ವಚಕೋ ಧಾತುಃ ಪ್ರತ್ಯ
ಯೋ ವಾ ಸುತರಾಂ ಅಲಿಬ್ಗ ಏವೇತಿ ಕಧನುತ್ರ ತದುದ್ದೇಶೇನ ಆದೇಶವಿಧಾನಮಿತಿಚೇತಃ

ಉಚ್ಯತೇ ನ ವಯಮತ್ರ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಲಿಬ್ಗವತ್ತಾಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಿಂಚಿ
ದಾಚಕ್ಷ್ಮಹೇ, ತಯೋರಲಿಬ್ಗತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಕಿಂತು ಯೋ ಧಾತುಃ ತಿಬನ್ತಯಾ
ಪ್ರಯೋಕ್ತುಮಭಿಮತಃ ತತ್ರ ಅವಶ್ಯಂ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮ ವಾ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯತ ಏವ, ಕರ್ತೃ
ಕರ್ಮಣೋರೇವ ತಿಬುತ್ಪತ್ತೇಃ. ತಥಾ ಚ ತಯೋಃ ಸಲಿಬ್ಗತ್ವಾತ್ ತದ್ವ್ಯಚಕೋ'ಽಽ
ತಾದೃಶ ಇತಿ ತದಾಶ್ರಿತ್ಯೈವ ಏವಮಾದಿಶಾಮ ಇತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ಯಸ್ಯಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತ
ತೇ ನೈವಂ ಅಖ್ಯಾತೇ ಲಿಖ್ಯಾಧಿನಪ್ರಕ್ರಿಯಾ; ಸ ಗಚ್ಛತಿ, ಸಾ ಗಚ್ಛತಿ, ತದ್ಗಚ್ಛತೀತಿ
ಲಿಬ್ಗತ್ರಯೇ'ಽಽ ತಿಬಿ ಸಾರೂಪ್ಯಸ್ಯೇವ ದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅಸ್ತೈವ
ತಸ್ಮಿ ಬನ್ಧನಾ, ಆತಂ ಬಂದಂ, ಆಕೆ ಬಂದಳ್, ಅದು ಬಂದುದು ಇತಿ ಲಿಬ್ಗತ್ರಯೇ'ಽಽ
ತಿಬನ್ತರೂಪವೈಚಿತ್ರಿದರ್ಶನಾತ್. ತದಯಮಾರವ್ಣೀಯ ಏವೇತಿ ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ
ತಿಷ್ಠಾಚ್ಯಂ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ವಾ ಕಾರಕಂ ಸ್ತಿತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಂ ತತ್ರ ಅನ್ಯೈಕವಚನಸ್ಯ
ಅಳಾದೇಶೋ ವಿಧೇಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಪ್ರೃದುಃ || 454 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಮ ಉದುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಪುಂ
ಸಕಲಿಬ್ಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಿಳಿಯೋದಿದಪ್ರದು, ಓದಿದುದು, ಓದುವುದು; ಅಳಿ
ಪಾಡಿದಪ್ರದು, ಪಾಡಿದುದು, ಪಾಡುವುದು. ಅಮ ಇತಿ ಕಿಂ? ಎಲೆ ಗಿಳಿಯೋ
ದುವೆಯ್, ಎಲೆ ತುಂಬಿ ಪಾಡುವೆಯ್. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪಾವ್ವನೋದುವಂ,
ಗಾಯಕಂ ಪಾಡುವಂ.

[Am becomes *udu* in the neuter]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಚಃ || 455 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚ ಉದುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಪುಂ
ಸಕಲಿಬ್ಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓದಿದುದಂ, ಓದಿದುದಚಿಂ, ಓದಿದುದಕ್ಕೇ; ಪಾಡಿದು
ದಂ, ಪಾಡಿದುದಚಿಂ, ಪಾಡಿದುದಕ್ಕೇ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಓದುವನಂ, ಓದು
ವಂಗೆ; ಪಾಡುವಳಂ, ಪಾಡುವಳ್ಳೆ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[The *ach* affix becomes *udu* in the neuter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಪ್ರೃದುರಿತ್ಯೇವ

ಸೂತ್ರಂ || ಉವುರನೇಕತ್ವೇ || 456 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚ ಉವುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅನೇ
ಕತ್ವೇ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓದುವುವಂ, ಓದುವುವುಂ, ಓದುವುವುಂ. ಏವಂ ಪಾಡುವುವಂ, ಪಾಡುವುವುಂ, ಪಾಡುವುವುಂ. ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಡಿದುದಂ, ಓದುವುದಂ

[The *ach* affix becomes *uvu* in the neuter plural]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಚೋ ನು ಇತಿ ಚ ಅನುವರ್ತನೀಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅರಃ || 457 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅರ ಉವುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸಪುಂಸಕ ಲಿಬ್ಜವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಿಗಳೋದಿದುವು, ಓದಿದವು, ಓದುವು. ಏವಂ ತುಂಬಿಗಳ್ ಪಾಡಿದುವು, ಪಾಡಿದವು, ಪಾಡುವು. ನಸಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಓದಿದರ್, ಪಾಡಿದರ್.

[Ar becomes *uvu* in the neuter]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉವುರ್ನು ಇತಿ ಚ ಅನುವರ್ತನೀಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇತ್ವಿತ್ತ್ವತ್ವೋ'ಮೋ ಭೂತೇ || 458 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅತಿರತಕಾಲೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅನು ಇತು, ಇತ್ತು, ಅತ್ತು ಏತೇ ಆದೇಶಾ ವಾ ಭವಂತಿ ಸಪುಂಸಕಲಿಬ್ಜವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಿಗಳೋದಿತು, ಓದಿತು, ಓದಿದತ್ತು, ಓದಿದುದು. ಏವಂ ಅಳಿ ಪಾಡಿತು, ಪಾಡಿತು, ಪಾಡಿದತ್ತು, ಪಾಡಿದುದು. ಅನು ಇತಿ ಕಿಂ ? ಓದಿದಯ್, ಪಾಡಿದಯ್. ಭೂತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಿಗಳೋದಿದವುದು, ಓದುವುದು ; ಅಳಿ ಪಾಡಿದವುದು, ಪಾಡುವುದು. ನಸಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಡಿದಂ, ಪಾಡಿದಳ್.

[In the past tense *am* optionally becomes *itu*, *ittu*, or *attu* in the neuter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನು ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಇತ್ತು ಇತ್ತು ಇತ್ತು ಇತ್ಯಿತ್ತ್ವತ್ವವ ಇತಿ ವಿಧೇಯತ್ರಯಸ್ಯ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅನು ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿನಃ. ಭೂತ ಇತಿ ಕಾಲವಿಶೇಷ ಸ್ಯೇತಿ ಉದಾಹೃತೌ ಓದಿತು, ಓದಿತು ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ಆದೇಶೇ 458 ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್ ದಸಾದಿನಾಮಭಾವಃ. ಓದಿದತ್ತು, ಓದಿದುದು. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಎನೋದುವುಂವ್ಯಕ್ತೌ 449 ಇತಿ ಆಪವಾದಿಕೋ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಏವಮುತ್ತರ ತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉದೂವೋಷ್ವೈವೃಱಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ || 459 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸತ್ತಾಯಾಮುರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಳ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಸರಯೋಃ ಉದು, ಉವು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ಟು, ಅವು ಇತ್ಯಾದೇಶೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಣಮುಣ್ವು, ಕುದುರೆಗಳೊಳವು ಉದೂವೋರಿತಿ
ಕಿಂ? ಬಳಯ್, ಬಳಿರ್. ಉಳ್ ಇತಿ ಕಿಂ? ಸಂಭವಿಸಿದುದು, ಸಂಭವಿಸು
ವುವು. ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಉಟ್ಟುದೇಟ್ಟು, ಉಟ್ಟುವೆಟ್ಟುಗಳ್.

[The verbal root *ul*, when it means being, changes *udu*
and *uvu* respectively for *tu* and *avu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉದುಶ್ಚ ಉವುಶ್ಚ ಸಮಾಹೃತೌ ಉದೂವೋರಿ
ರಿತಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಪುಲ್ಲಿಚ್ಛೇನ ಸ್ಥಾನಿದ್ವಯನಿರ್ದೇಶಃ. ಟುಶ್ಚ ಅವುಶ್ಚ ಸಮಾಹೃತೌ
ಟ್ವವು ಇತಿ ವಿಧೇಯದ್ವಯನಿರ್ದೇಶಃ. ಸಮವಚನತ್ವಾದ್ಯಾಧಾಸಬ್ಧೈಃ. ಸತ್ತಾಯಾ
ಮಿತಿ ವಿಷಯನಿರ್ದೇಶಃ. ಇದಂ ಚ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಿವಿಷಯಮೇವ. ತತ್ರೈವ ಅವು
ರೂಃ ಉದೂವೂ ಭವತೂ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ. ಪಣಮುಣ್ವು ಇತಿ. ಟು 495 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯ
ಮಾಣಯೋಗಾತ್ ಉಳೋ ಣಕಾರಾದೇಶಃ. ಪಣೋಸ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಕುದುರೆಗಳೊ
ಳವು, ಅಶ್ವಾಃ ಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಬಳಯ್, ಬಳಿರ್ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅಸಿ ಸ್ಥೇತ್ಯರ್ಥಃ.
ಉಟ್ಟುದೇಟ್ಟು, ಕೃಪತಿ ಸ್ತು ಅನಡ್ವಾನ್. ಉಟ್ಟುವೆಟ್ಟುಗಳ್, ಕೃಪಂತಿ ಸ್ತು ಅನಡ್ವಾಹಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಓರತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ || 460 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉದೂವೋರಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಉದು,
ಉವು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ
ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡದು ಗಿಳಿ, ಪಾಡವು ಗಿಳಿಗಳ್, ಓದದು ಗಿಳಿ, ಓದವು
ಗಿಳಿಗಳ್. ಉದೂವೋರಿತಿ ಸ್ಥಾನಿನಿಯಮಾರ್ಥಂ. ಓರಿತಿ ಆದೇಶೇವ ಯಥಾ
ಸ್ಯಾದಿತಿ. ಅನ್ತೈಸ್ಯ ತು ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಭವತಿ. ಪ್ರ
ತಿಷೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಾಡಿದುದು, ಮಾಡಿದುವು.

[*Udu* and *uvu* change their first *u* to *a* in the negative mood.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಓರಿತಿ ಸ್ಥಾನೀ ಅತ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ. ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಓಃ ಅದ್ಭವ
ತೀತಿ ಸಮನ್ವಯಃ.

ನನು ಓರಿತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ವಾ ಕಿಂ ಉವರ್ಣಸ್ಯ ವಾ? ಯದ್ಭವಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ವೇತಿ
ಪಕ್ಷೋದ್ಭವನಂ ಕಾತನ್ತ್ರಮತೇ ನ ಸಬ್ಧಜ್ಞತೇ. ತತ್ರ ಹಿ ಗೋಶ್ಚ (ಕಾ 2-1
-59) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗೋಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಃ ಬಸಿಬಸೋಃ ಅಕಾರಲೋಪಂ ವಿಧಾಯ
1 ದ್ಯೋಗೋವದ್ವಿಭಕ್ತೌ ಇತಿ ದ್ಯೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ಗೋವತ್ಯಾ ಯಾಗತಿದೇಶೋಪ
ದೇಶಾತ್ ಅಪರಸ್ಯ ಟೇಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಕ್ರಿಯೈವೇತಿ ಉಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಷ್ಠಾತ್
ಅವ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ತಥಾಪಿ ಶಾಕಟಾಯನಾದಿಮತೇ ಓತಃ (ಶಾ. 1-1-98)
ಇತಿ ಓದನ್ತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯೇಸೈವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರೂಪಣಮಿತಿ ಪಷ್ಠಾತ್ ಓರಿತಿ
ಸಮ್ಯವಾತ್ ಪಕ್ಷದ್ವಯೋಟ್ಟಿಬ್ಧನಂ. ತತ್ರ ನಾಧ್ಯಃ, ಅಸಮ್ಯವಾತ್. ನ ಹಿ ತಿಷಾಂ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ಅನನ್ತರಯೋಗಾತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿಮಿಚ್ಛಂತಿ.
ವೃತ್ತಿಕ್ಯತೋಽಪಿ ತಥೈವೇಷಿಷ್ಯತಿ, ಉತ್ತರಯೋಗೇ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಮಿತಿ ಸ್ವಯಂ
ಮೇವ ಕಥನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಕೇಚಿನ್ನೇಚ್ಛಂತ್ಯಪಿ. ಅತಃ'ತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿಃ
ಪಾಕ್ಷಿಕೀ, ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಯಥಾ—

ಕಂ || ಪೋದ ಭವದೊಂದುಕುಲಬಲ |

ವೈದುಷ್ಯವಿನೀತತಾಬಗುಣಗಣವಿಂದೇ ||

ನಾದುಮೊ ನೀನದಪಿಂದಮು |

ನಾದರಪೋ ಮನದ ವ.ಱಿದಪೋ ಪೇಟ ಮಗನೇ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎವೋರನ್ || 462 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಎವ
ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಎನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಮಿದಂ ಕಂಡೆವು, ಕಂಡೆ ; ನೋಡಿದಪೆವು, ನೋ
ಡಿದಪೆಂ ; ಮಾಡೆವು, ಮಾಡೆಂ. ಎವೋರಿತಿ ಕಿಂ? ತಾನಿದಂ ಮಾಡಿದಂ,
ತಾಮಿದಂ ಮಾಡಿದರ್.

[Enu optionally becomes en]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ¹ ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿರತ್ಯಾಹ—ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನಿವೃ
ತ್ತಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮರೋರ್ಗುಮ್ || 463 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಸತಿ ಭೂತೇ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಚ ಕಾಲೇ
ವಿಹಿತಯೋಃ ಅಮ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಗುಮ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ
ಪುಲ್ಲಿಜ್ಜೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಜೇ ನಪುಂಸಕಲಿಜ್ಜೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸತಿ ತಾವತ್ ಪುಂಸಿ—ಮೂಡುಗುಮಿಗಳ್ ಸುರೇಂದ್ರ
ಗಿರಿಯೊಳ್ ದಿನಪಂ, ಮೂಡಿದಪಂ ದಿನಪನುದಯಗಿರಿಮಸ್ತಕದೊಳ್ ; ಶ್ರುತ
ಮಂ ನೋಡುಗುಮುದಾರಚರಿತರ್ ಮುನಿಸರ್, ಶ್ರುತಮಂ ನೋಡಿದಪರಮಲ
ಚರಿತರ್ ಮುನಿಸರ್. ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ—ಬಲ್ಲುಂ ಜನಕಾತ್ಮಜಾತಿಯಿಗಳ್ ನೋ
ಡಾ, ಬಲ್ಲ ಪಳಾ ಜನಕಪುತ್ರಿಯಿಗಳ್ ನೋಡಾ ; ಪಾಡುಗುಮಿ ಜನಪನಿದಿರೊ
ಳಮರಾಂಗನೆಯರ್, ಪಾಡಿದಪರ್ ಜನಪನಿದಿರೊಳಮರಾಂಗನೆಯರ್. ನಪಿ—
ಕಾದುಗುಮಿ ಮತ್ತಹಸ್ತಿ ಸಮರಾಂಗಣದೊಳ್, ಕಾದಿದಪುದು ಮತ್ತಹಸ್ತಿ
ಸಮರಾಂಗಣದೊಳ್ ; ಕಾದುಗುಮತಿಭರದೆ ಕುದುರೆಗಳ್ ಭಂಡನದೊಳ್,
ಕಾದಿದಪುವು ಭರದೆ ಕುದುರೆಗಳ್ ಭಂಡನದೊಳ್.

ಭೂತೇ ಪುಂಸಿ—ಸಿನ್ನ್ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಕಲಿರಾಮಂ, ಸಿನ್ನ್ ಪುಟ್ಟದಂ ಕಲಿರಾಮಂ ; ಬಲರಾಮರ್ ಮೊನ್ನೆ ಮಾಡುಗುಂ ಬಲಿವಧಮಂ, ಬಲರಾಮರ್ ಮೊನ್ನೆ ಮಾಡಿದರ್ ಬಲಿವಧಮಂ. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ—¹ ಪಿಂತೆ ಕಾಣ್ಗುಮವಳ ಜ್ಞಾನಂ, ¹ ಪಿಂತೆ ಕಂಡಳವಳಜ್ಞಾನಂ ; ನಿನ್ನಸಿನ್ನ್ ಕಾಣ್ಗುಂ ಸತಿಯರ್, ನಿನ್ನನಿನ್ನ್ ಕಂಡರ್ ಸತಿಯರ್. ನಪಿ—ಅಂದು ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನೆಲನಜನಿಂ, ಅಂದು ಪುಟ್ಟತೀ ನೆಲನಜನಿಂ ; ಪೋಣ್ಗುಂ ಬಲ್ಲಿರಿಗಳಂದು ವಜ್ರಾಹತಿಯಿಂ, ಪೋಣ್ಗುವು ಬಲ್ಲಿರಿಗಳಂದು ವಜ್ರಾಹತಿಯಿಂ.

ಭವಿಷ್ಯತಿ ಪುಂಸಿ—² ನಾಳ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ, ² ನಾಳ ಪುಟ್ಟುವಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ, ನಾಳ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಬಲರಾಮರ್, ನಾಳ ಪುಟ್ಟುವೆರ್ ಬಲರಾಮರ್. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ—ನಾಳ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಸುತೆ ಕೆಳದೀ, ನಾಳ ಪುಟ್ಟುವಳ ಸುತೆ ಕೆಳದೀ ; ನಾಳ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಬಹುಸುತೆಯರ್, ನಾಳ ಪುಟ್ಟುವೆರ್ ಬಹುಸುತೆಯರ್. ನಪಿ—ನಾಳ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಕುಚಯುಗಳಂ, ನಾಳ ಪುಟ್ಟುವುದು ಕುಚಯುಗಳಂ ; ನಾಳ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಬಲ್ಮೂಲೆಗಳ್, ನಾಳ ಪುಟ್ಟುವುವು ಬಲ್ಮೂಲೆಗಳ್.

[Am and ar optionally become gum in the present, past and future tenses, masculine, feminine and neuter genders]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಧಾತುವಿಶೇಷಂ ಕಾಲವಿಶೇಷಂ ಲಿಂಗವಿಶೇಷಮರ್ಥವಿಶೇಷಂ ವಾ ಅನುಕ್ರಮ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಧಾನಾತ್ ಅಮರೋಗ್ಗಮಃ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕೇ ವಿಭಾಷಾ ; ತಥೈವ ಭೂರಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಸತಿ ತಾವತ್ ಪುಂಸಿ ಇತಿ. ತಾವತ್ಪುಂಸಿ ಕ್ರಮ ವಾಚೀ ಮಧ್ಯದೀಪಕಃ. ಸತಿಪುಂಸಿಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸವ್ಯುಧ್ಯತೇ. ಸತಿ ತಾವತ್ಪುಂಸಿ ದರ್ಶನೇ, ಭೂತೇ ಭಾವಿನಿ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ. ತಥಾ ಪುಂಸಿ ತಾವದು ದಾಹಿಯತೇ, ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ನಪಿ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರಿಸ್ಯಾಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಗುಮೇಕೇಷಾಂ || 464 ||

ವೃತ್ತಿ || ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಸದಾಹಿಕಾಲೇ ವಿಹಿತಯೋಃ ಅನ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಗುಗುಮಿತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಏಕೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಾಯಕಂ ಪಾಡುಗುಗುಂ, ಗಾಯಕರ್ ಪಾಡುಗುಗುಂ ; ನಚ ಣಿ ಕುಣಿಗುಗುಂ, ನಚ ಣಿಯರ್ ಕುಣಿಗುಗುಂ ; ಗಿಳಿಯೋದುಗುಗುಂ, ಗಿಳಿಗಳೋದುಗುಗುಂ ಏಕೇಷಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಂ. ತೇನ ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ. ಪಾಡುಗುಂ, ಪಾಡಿದಪಂ ; ಪಾಡುಗುಂ, ಪಾಡಿದಂ ; ಪಾಡುಗುಂ, ಪಾಡುವಂ.

[Gugum according to some]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏಕೇಪಾಂ ಗ್ರಹಣೇನ ಪರ್ಯಾಯೋಭಿವೃತ್ತ ಇತ್ಯಾಹ—ಏಕೇ
ಪಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೂ ಕಾಲನ |

ಧಾಟಿಯವಂ ನುಂಗಿ ನೋಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರಂ ||

ದಾಳೋಚಂಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟ |

ಬಾಣೆಂದುಣಿ ಬೆಣಿಪು ಬೇಗುವಗ್ಗೇಗೇಯ್ಯಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಶೀರ್ವಿಧಿನಿಮನ್ತ್ರಣಾಮನ್ತ್ರಣಾಧ್ಯೇಷಣ
ಸಮ್ಪ್ರತ್ನ ಪ್ರೇಷಣವಿಜ್ಞೇಪನಾಜ್ಞೇಪನಪ್ರಾರ್ಥನೇ ಗತಿ || 465 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಯಾಶಂಸನಮಾಶೀಃ. ವಿಧಿ
ನಿಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯೋಪದೇಶೋ ವಾ. ನಿಯೋಗತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕ್ರಿಯಾ
ಸು ಅಭಿಮುಖ್ಯಕರಣಂ ವಾ ನಿಮನ್ತ್ರಣಂ. ಕಾಮುಚಾರತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ
ಕರ್ತವ್ಯೇಷು ಅನುಜ್ಞೇಪನಂ ವಾ ಆಮನ್ತ್ರಣಂ. ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕೋ ವ್ಯಾ
ಪಾರೋದ್ಯೇಷಣಂ. ಕರ್ತವ್ಯಾಲೋಚನಂ ಸಮ್ಪ್ರತ್ನಃ. ಜ್ಞೇಷಂ ಪ್ರತಿ
ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಪ್ರೇಷಣಂ. ಅಧಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ವಿಜ್ಞೇ
ಪನಂ. ವಿಹಿತಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಮಾಜ್ಞೇಪನಂ. ಯಾಚ್ಛಾ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ.
ಆಶೀರಾದಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಅನ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ
ಗೆದಿತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಶೀಃ—ತಚ್ಛೈಸುಗಸ್ತುನ್ಮತಿಕುಮುದಿನಿಯಂ ನೇಮಿ
ಚಂದ್ರಂ ಜಿನೇಂದ್ರಂ, ಚತುರ್ವಿಂಶತಿದೇವರ್ ದಯೆಗೆಯ್ಗೆ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರ
ಯಮಂ. ವಿಧೌ—ದೇವನಂ ಪೂಜಿಸುಗೆ ಬುಧಂ, ತತ್ತ್ವಮಂ ನಂಬುಗೆ
ವಿಬುಧರ್. ನಿಮನ್ತ್ರಣೇ—ಸಂಧ್ಯೆಯೊಳ್ ನಿಯಮಂಮಾಡುಗೆ, ಸೂತ್ರ
ಮಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮೋದುಗೆ. ಆಮನ್ತ್ರಣೇ—ಬುಭುಕ್ಷು ಭೋಜನಂ
ಗೆಯ್ಗೆ, ಪಂಡಿತರ್ ಪ್ರಸಂಗಂಗೆಯ್ಗೆ. ಅಧ್ಯೇಷಣೇ—ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಮಾ
ಣವಕನನೋದಿಸುಗೆ, ಪುರೋಹಿತರ್ ಮೋವಕನಂ ಶ್ರೋತಮನೋದಿಸುಗೆ.
ಸಮ್ಪ್ರತ್ನೇ—ಪುತ್ರಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದುಗೆ ಮೇಣ ವೇದಮನೋದುಗೆ,
ಇವರ್ ನಾಟಕಮನೋದುಗೆ ಮೇಣಲಂಕಾರಮನೋದುಗೆ. ಪ್ರೇಷಣೇ—
ಮಲ್ಲಂ ಮೆಯ್ಯನೊತ್ತುಗೆ, ಬಂಟರೂಟಗಂಗೆಯ್ಗೆ. ವಿಜ್ಞೇಪನೇ—ಅರಸನಿದಂ
ಮಾಡುಗೆ, ಗುರುಗಳಿದಂ ಪಾಲಿಸುಗೆ ಆಜ್ಞೇಪನೇ—ಪ್ರಜೆಗಳಿಂತು ನಡೆಗೆ,
ಯತಿಗಳಿಂತಾಚರಿಸುಗೆ. ಪ್ರಾರ್ಥನಾಯಾಂ—ಎವೇಗೀತಂ ಭಿಕ್ಷುಮಂ ಕು
ಡುಗೆ, ಎಮ್ಮ ಮಗಂಗಿವರ್ ಪೆಣ್ಣಂ ಕುಡುಗೆ,

ಆಲೀರಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಆತಂ ಬಂದಂ, ಈತಂ ಪೋದಂ.

[Ge in blessing, setting or advising to do, doing as bid or inviting to assist, doing voluntarily or bidding to do, inducing respectfully to do, debating how to do, ordering an inferior to do, begging a superior to do, laying down the law, playing]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ವಾನವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿವತ್ತಿಬೀಜಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯಭೂತಂ ಪದಾರ್ಥಂ ತಾವದಾಹ—¹ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಇದಂ ಚ ಅನಾಗತವಿಷಯಕಮೇವ, ಭಾವೀಷ್ಟಾರ್ಥಾಽಂಸನಮಾಲೀರಿತಿ ವಚನಾತ್ ಇಷ್ಟಮಪಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ, ನ ತು ಆಶಾಸಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ತದೇವ ಆಶಾ ಸ್ಯಮಾಶಂಸನಮಶಾಸ್ಯಕಧನಮಿತಿ ನಿಯೋಗೋ ನಿರೋಜನಮಂಜ್ಞತಂಜ್ಞಪನಮೇವ ; ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಪ್ರವಚನೈಕಗಮ್ಯಾ ಕರ್ತವ್ಯೋವದೇವೇತಿ ಇದಮನಿಷ್ಟಾನ ನುಬಂಧಿಸ್ಯಸಾಧನಮಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ ನಿಯೋಗತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ ನಿಯೋಗಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಕೃತಿವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯನಂ, ಯತ್ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಯತಃ ಪ್ರತ್ಯವಾಯುಃ ಕ್ರಿಯಾಸು ಅಭಿಮುಖ್ಯಂ ವಿಹಿತಕರ್ಮಸು ಕರ್ತವ್ಯಬುದ್ಧಿತ್ವಾನ್ವಯಂ. ಕಾಮಾಚಾರತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಯತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿರೈಚ್ಛಿಕೇ ; ಯದಕರಣೇ ವಾ ನ ಪ್ರತ್ಯವಾಯುಃ ಕರ್ತವ್ಯೇಷ್ಯಮಂಜ್ಞತಂ ರಾಗಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಷಯೇಷು ಯಥಾಯಧಮಾನಮತ್ಯಂ ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಆರಾಧ್ಯಸ್ಯ ಗುರ್ವಾದೇಃ ಕ್ವಚಿದರ್ಥೇ ಪ್ರಪಂಚ ನ ಮಭ್ಯರ್ಥನಂ. ಇದಂ ಮೇ ಯುಷ್ಮಾಭಿಃ ಕ್ರಿಯತಾಮಿತಿ ಕರ್ತವ್ಯಾಲೋಚನಂ. ಏಹಿಕಮಾಮುಷ್ಮಿಕಂ ವಾ ಫಲಮುದ್ದಿಶ್ಯ ವಿಧೇಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತದ್ವಿಷಯಕಮಾ ಲೋಚನಂ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವಾನುಸಾರಿ ; ಇದಂ ಕಾರ್ಯಂ ವ್ಯಾಸತಃ ಕುರ್ಯಾಂ ಉತ ನಮಾಸತೋ ವೇತಿ ಧೀಣಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಅನಾರಾಧ್ಯಸ್ಯ ಭೃತ್ಯಾದೇರ್ನಿಕೃತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಕಾರರಹಿತೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಕ್ವಚಿದರ್ಥೇ ನಿರೋಜನಮಾದೇಶ ತ್ವಮಿದಮೇವಂ ಕುರ್ವಿತಿ ಅಧಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಆರಾಧ್ಯಸ್ಯ ರಾಜಾ ದೇಃ ಕ್ವಚಿತ್ತಾತ್ಮಯೇ ಸಾಶ್ಚ ಮಮೇದನಂ ಅತ್ರವಿಷಯೇ ಸ್ವಾಮಿನೋ ಮಾಂ ಪಾಲಯ ನ್ನಿವೃತಿ ಯತ್ಕೋಪಃ ಪ್ರಸಾದೋ ವಾ ಇಹೈವ ಫಲಕೃತ್ ನಾಮುತ್ರ ಅತ ಏವಾಸ್ಯ ಅಭ್ಯೇಷಣಾರ್ಥದಃ ತತ್ರ ಪಿ ಆರಾಧ್ಯೋ ಗರ್ವಾದಿಃ ಯನ್ಮನಾವಮಾನೋ ಅಮುತ್ರ ಫಲಕಾರಣೌ ವಿಹಿತಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಶೇಷತೋ ವಾ ವರ್ಣಾ ಶ್ರಮಧರ್ಮವೈವಸ್ಥಯಾ ಯಥಾ ಯಸ್ಯ ಪ್ರವಚನೇ ನಿರೂಪಿತಂ ತತ್ತತ್ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿ ಪಾದನಂ. ಯಾಚ್ಛಾ ಅತಿಕ್ರಮಾಮುತ್ರಿಕಂ ವಾ ಫಲಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಯಥಾಯಧಮಾರ್ಥನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ವಿಧ್ಯಾದಯಃ ಸಚ್ಚರವೈತಿಕರವ್ಯಾವೃತ್ತೌ ಪಾರ್ಥಕ್ಯೇನ ನಿರ್ವ ಕ್ತವ್ಯಾಃ ; ತಥಾಪಿ ಲೌಕಿಕವೈದಿಕವಿಷಯಜನ್ತಯಾ ಅಪೂರ್ವಭಾವನಾದಿವಿಶೇಷಜ ನ್ತಯಾ ಚ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿತಿ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಕಧನಾದಪರವ್ಯುತ್ಥೇ. ಪದಾರ್ಥಮುಕ್ತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಆಲೀಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರಣಿ—ಆಶಿ ಪಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮುದಾಹರಣದ್ವಯಂ ವಿಧಿನಿಮನ್ತ್ರಣಾಮನ್ತ್ರಣೇಷು

ಉಕ್ತಸ್ವರೂಪದ್ವಯಪ್ರದರ್ಶನಸರಂ. ಸವ್ಯುಕ್ತಪ್ರಾರ್ಥನಯೋಸ್ತು ಆತ್ರಿಕಾಮು
ತ್ರಿಕಫಲಪ್ರದರ್ಶನಸರಂ ಇತರತ್ರ ಆಶೀರಧ್ಯೇಷಣಪ್ರೇಷಣವಿಜ್ಞಾಪನಾಜ್ಞಾಪನಪ್ರಾರ್ಥ
ನೇಷು ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಸರಂ ಏಕಾನೇಕತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಸರಂ ವೇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಇರಶ್ಚ ವುದುಃ || 466 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಅಮ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಇರ್
ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ವುದುರಿತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || 1 ಜಿನನೇಮಗೆ ಸುಖಮಂ ಮೊಡುವುದು, ಗುರುಗಳೆ
ಮಗೆ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಸುವುದು, ನೀಮಮಗಭೀಷ್ಟಮನೀವುದು, ತಾನಿದಂ
ಮಾಲ್ಪುದು, ತಾಮಿದಂ ಮಾಲ್ಪುದು, ನೀಮಿದಂ ಮಾಲ್ಪುದು.

[Am, ar and also vr become vudu in blessing and the other acts mentioned
in 465]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಶೀರಿತ್ಯಾದಿ ವರ್ತತೇ. ಚಕಬ್ಬೋ 'ಮರೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ.
ಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾಪ್ಯತಃ ವಕಾರೋ ವಿಧೇಯಾವಯವ ಏವ ನ ಭಾವಿಕಾಲೀ
ನೋ ವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಆದೇಶೇ 462 ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್ ಮಾಲ್ಪುದು ಇತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರತ್ಯಯೇ 84 ಇತಿ ಮಾಡುಧಾತೋಃ ದೋಃ ಉಕಾರಾದೇಶೇ, ಆದಿವ್ಯಾಧ್ರಯಃ 514
ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶಃ ಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯೇತ್ರ ನ ವಿಮುಖ್ಯೇ 86 ಇತಿ
ನಿಷೇಧಾತ್ ನ ಟಾದೇಶ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಇಮ್ || 467 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಇರ ಇಮ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀ
ರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗುರುಗಳಿರಾ ಮುದದಿನಮಗೆ ಬೆಸಸಿಂ ಕಥೆಯಂ,
ಶಿವಸುಖಮಂ ಮಾಡಿಮೆಮಗೆ ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರ.

[Ir becomes im in blessing and the other acts mentioned in 465]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮರೋರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಇರ ಇತಿ ಆಶೀರಿತ್ಯಾದಿ ಚ ವರ್ತತೇ.
ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ ಇರ ಇಮ್ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಯೋಲ್ಲಾಪಾ || 468 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಯಃ ಅಕಾರೋ ಲೋಪಶ್ಚ ಆದೇಶಾ
ಭವತಃ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನೇಶ ದಯೆಗೆಯ್ಯ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರಯಮಂ, ದಯೆ
ಗೆಯ್ ನೀನೆಮಗೆ ಸಾಖ್ಯಮಂ ಜಿನರಾಜಾ, ಮನದೊಲವಿಂ ಮಾಡ ಸಂಪದಂ
ಗಳನರುಹಾ, ಮನದೊಲವಿಂ ಮಾಡು ಸಂಪದಂಗಳನರುಹಾ.

ವೈ || ಬಾರ ಮರಾಳಕಾಗಮನೆ ನೋಡ ಚಕೋರವಿಲೋಲನೇತ್ರ ನಿಂ
ದಾರಯ ಪೀವರಸ್ತನನಿತಂಬಭರಾಲಸೆ ಕೇಳ ಕಾಮಕಾ ||
ಳೋರಗಕೇಶಪಾಶೆಯೆನಗುತ್ತ ರಮಂ ಕುಡ ಚಾರುವೇಣುವೀ |
ಣಾರವೆ ನೀನದಾರ ಮಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪಯಾವುದಾಶ್ರಯಂ ||

[Ay becomes a or is dropped in blessing and the other acts mentioned in 465]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಶೀರಾದವಿಷಯ ಇತ್ಯೇವ ಅಲ್ಲುಪಾ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತಃ
ಅದಾದೇಶಮುದಾಹರತಿ—ಜಿನೇಶ ದಯೆಗೆಯ್ಯ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರಯಮಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ
ವಾರಯೈ ಯಃ 56 ಇತಿ ಗೆಯೋ ಯಕಾರಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕೋ ದ್ವಿರ್ಭಾವಃ ಜಿನೇಶ
ದಯೆಗೆಯ್ ವಿಶುದ್ಧರತ್ನತ್ರಯಮಂ ಇತ್ಯಪಿ ಸಬ್ಧಚ್ಛೇ. ಲೋಪಾದೇಶಂ ದರ್ಶಯಾ
ತಿ—ದಯೆಗೆಯ್ ನೀನಿತ್ಯಾದಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾನುವೃತ್ತಾಃ ಕೇಚಿತ್ ಇಮಮ
ತ್ರಾಪೀಚ್ಛಂತಿ ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ವೈ || ಎಮಗೆ ತಪಸ್ಸಿಗಳ್ಗೆ ನೃಪವಾರ್ತೆಯ ದಂದಗಮೇವುದೆಂದು ನಿ |
ವ್ಯವಹರೆಯೆನಿಪೊಡೇನರಿದೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯೆಮ್ಮಯವೇಲೆ ಮುಟ್ಟುವೋ ||
ಹಮೆ ತರೆ ಬಂದಿದಂ ನುಡಿದಿರೀ ದಯೆಯೆಂಬುದು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಮುಂ |
ದೆಮಗಭಿವೃದ್ಧಿಯೆಂದಹುದೆನಿಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯಿಮಿಂಪ್ರವಂದಿತಾ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಚ್ಚೇರಃ || 469 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇರ್ ಇತ್ಯಸ್ತಾದ್ಧತೋ ಪರಸ್ಯ ಆಯಃ ಅಕಾರೋ
ಲೋಪ ಉಕಾರಶ್ಚ ಆದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಆಶೀರಾದವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀನಿರ, ನೀನಿರ್, ನೀನಿರು.

ಕಂ || ಇರು ಮರುಳ ಶುಷ್ಕವೈಯಾ |

ಕರಣಂಗಂ ಶುಷ್ಕತಾಕ್ರೀಕಂಗಂ ಬೆಳ್ಳೆ ||

ಕ್ಯುರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾ |

ವೈರತ್ನಮತಿಚತುರಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ ||

ಇರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡ, ಮಾಡು

[When the root *u* takes *ay*, the latter becomes *a*, is dropped, or becomes *u*,
in blessing and the other acts mentioned in 465]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಚಕಾರೋ'ಲ್ಲುಪಾ ಸಮುಚ್ಚೇ ನೋತಿ.
ಇರ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮ್ಯನ್ಮೋ ಧಾತುವಿಕೇಪನಿದೇಶ ಇತ್ಯಾಹ—ಇರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಕಾ
ರೋ ಲೋಪ ಉಕಾರಶ್ಚ ಆದೇಶಾ ಇತಿ ಅಯಃ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕೃ || ನೀನಿರ ನೀನಿರ ನೀನಿರು |

ತಾನೋವ್ಯನೇ ಪಿಡಿವೆನೆಂದು ನರನುಚಿದರನಾ ||

ಕಾನನದೊಳಿರಿಸಿ ನೆಗೆದಂ |

ಬಾನತ್ತಂ ಪೋಗಿ ತಾಗಿದಂ ರಕ್ತಸನಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎವೋರ್ವಮ್ || 470 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಎವು ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಮ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಮೆಲ್ಲರುಮಿಗಳಶ್ವಮೇಧಂಗೆಯ್ವಂ, ಆನುಂ ನೀನು ಮಿ ನೋಂಪಿಯಂ ಮಾಳ್ವಂ.

[Evu becomes vam in blessing and the other acts mentioned in 465]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮುಕಾದಿತ್ಯನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಧಾತುಮಾತ್ರಾದಯಂ ವಿಧಿರತ್ಯಾಪ— ಧಾತೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ —

ವೃ || ಎನಗೋವ್ಯಗುಪ್ತಭೋಗ್ಯಮಲ್ಪು ವಸುಧಾಸಾವ್ರಜ್ಯವೋರಂತ ನಿ |

ಮ್ನಿನಿಬಗ್ಗಂ ಪಿರಿಯಣ್ಣ ನೇಂ ಜನಕನೇನೆಂಬೊಂದು ಕೊಂಡಾಟದಿಂ ||

ವಿನಯಂ ಸಾಲ್ಪುದು ತಾಮುಮುಮೊಡನಿರ್ಪ್ಪಂ ಬಪ್ಪುದಿಂತೆಂಬ ಶಾ.

ಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು ಬನ್ನಿಮೆಹಗಿಂ ಚಕ್ರಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ || ಇತಿ |

ಸೂತ್ರಂ || ಎನೋ ವೆನ್ || 471 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಎನ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವೆನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆನಿದಂ ಮಾಲ್ವೆಂ, ಆಂ ಜಿನನಂ ಪೂಜಿಸುವೆಂ.

[En becomes ven in blessing and the other acts mentioned in 465]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎವೋರಪಿ ಕೇಚಿಡಿಚ್ಛಂತಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಅನವಧಿಕಕರ್ಮ್ಯನಿರ್ಜ್ವರ |

ಣನಿದಾನಂ ಬಗೆಯೆ ತಪಮೆ ಪೆಹತೊಂದಿಲ್ಲೆಂ ||

ದನಿಬರುಮೊಕ್ಕೊರಲಿಂದಾಂ |

ಪೆನಾಮುಮಿ ತಪಮನೆಂದು ಬಗೆ ಮಿಗೆ ಪೂರ್ಣ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಜನಣೋ ಗಃ ಕಃ || 472 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು, ಪೋಗು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇಸುಬನ್ತೇಭ್ಯೋ ರೇಫ ಲಕಾರ ಟಕಾರ ನಕಾರ ಣಕಾರಾನ್ತೇಭ್ಯಶ್ಚ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಗಕಾರ ರಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕುಂ, ಆಗುಗುಂ ; ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಆಗುಗುಗುಂ ;
ಅಕ್ಕೈ, ಆಗುಗೆ ; ಪೋಕುಂ, ಪೋಗುಗುಂ ; ಪೋಕುಗುಂ, ಪೋಗುಗುಗುಂ ;
ಪೋಕೈ, ಪೋಗುಗೆ ; ಮಾಡಿಕುಂ, ಮಾಡಿಸುಗುಂ ; ಮಾಡಿಕುಗುಂ, ಮಾಡಿಸು
ಗುಗುಂ ; ಮಾಡಿಕೈ, ಮಾಡಿಸುಗೆ ; ರಾಗಿಕುಂ, ರಾಗಿಸುಗುಂ ; ರಾಗಿಕು
ಗುಂ, ರಾಗಿಸುಗುಗುಂ ; ರಾಗಿಕೈ, ರಾಗಿಸುಗೆ ; ಸೋಕ್ಕುಂ, ಸೋ
ಗ್ಗುಂ ; ಸೋಕ್ಕುಗುಂ, ಸೋಗ್ಗುಗುಂ ; ಸೋಕ್ಕೈ, ಸೋಗ್ಗೈ ;
ನಿಲ್ಲುಂ, ನಿಲ್ಲುಂ ; ನಿಲ್ಲುಗುಂ, ನಿಲ್ಲುಗುಂ ; ನಿಲ್ಲೈ, ನಿಲ್ಲೈ ; ಬಾಱುಂ,
ಬಾಱುಂ ; ಬಾಱುಗುಂ, ಬಾಱುಗುಂ ; ಬಾಱೈ, ಬಾಱೈ ; ಮಾಱುಂ,
ಮಾಱುಂ ; ಮಾಱುಗುಂ, ಮಾಱುಗುಂ ; ಮಾಱೈ, ಮಾಱೈ, ನೋಂ
ಕುಂ, ನೋಂಗುಂ ; ನೋಂಕುಗುಂ, ನೋಂಗುಗುಂ ; ನೋಂಕೈ, ನೋಂಗೆ ;
ಮಾಣ್ಣುಂ, ಮಾಣ್ಣುಂ ; ಮಾಣ್ಣುಗುಂ, ಮಾಣ್ಣುಗುಂ ; ಮಾಣೈ, ಮಾಣೈ.

ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡುಗುಂ, ಮಾಡುಗುಗುಂ, ಮಾಡುಗೆ.
ಗ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಗುವುದು, ಪೋಗುವುದು ; ಆಗಿಂ, ಪೋಗಿಂ.

[When *āgu*, *pōgu*, causal verbs, or verbs ending in *r*, *l*, *l*, *n* or *n* take
an affix beginning with *g*, it optionally becomes *k*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಗುಪೋಗೂ ಧಾತುಪೀಠೌ. ಇಸುಬಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಃ ರಲ
ಅನಣಾ ವರ್ಣವಿಶೇಷಃ. ಇಸುಬಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಯೇನ ವಿದ್ಧಿಃ 28 ಇತಿ
ತದಂತಲಾಭಃ. ಇಸುಬಿನ್ನೋ ರೇಫಾನ್ನೋ ಲಕಾರಾಂತ ಇತ್ಯಾದಿ. ರೇಫಾದೀನಾಂ
ಚತುರ್ಣಾಂ ಅಕಾರಾ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಃ ಆಗ್ವಾದೀನಾಂ ಣಕಾರಪರ್ಯಂತಾನಾಂ
ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವವಿದೇಶಃ ಆಗುಶ್ಚ ಪೋಗುಶ್ಚ ಇಸುಪ್ಚ ರಶ್ಚ ಲಶ್ಚ ಉಶ್ಚ ನಶ್ಚ ಣಶ್ಚ ತೇಷಾಂ
ಸಮಾಹಾರಃ ತಸ್ಯಾದಿತಿ ತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರೋ ಯೋ ಗಕಾರಃ ಗುಮಾದಿ
ಪ್ರತ್ಯಯಾವಯವೋನ್ಯಸ್ಯ ಆಸವ್ಭವಾತ್ ತಸ್ಯ ವಿಭಾಷಯಾ ಕಕಾರಾದೇಶಃ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಅಕ್ಕುಮಿತ್ಯಾದಿ. ಅಕ್ಕುಂ ಇತಿ ಆಗುಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ ಇತಿ ಧಾ
ತೋಃ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ ಅಮರೋರ್ಗುಂ 463 ಇತಿ ಗುಮಿ ಅತ ಏವ ಯೋಗಾತ್
ಗಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೇ ಶಕ್ತಿಃ 468 ಇತಿ ಆಗೋಃ ಶಗಾದೇಶೇ ಚ ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ
ಆಗುಗುಂ. ಅತ್ರ ಕಾದೇಶಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪತ್ವಾತ್ ತದಭಾವಾತ್ ಶಗಭಾವಃ. ಅಕ್ಕುಗುಂ,
ಆಗುಗುಗುಂ ತಥೈವ ಗುಗುಮಾದೇಶಃ ಅಕ್ಕೈ, ಆಗುಗೆ. ಆಶೀರ್ 466 ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ಗೇತ್. ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಽಪಿ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಸಾಧ್ಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅವುತವೋರಿದ್ವಿ || 473 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅವು, ತವು ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾರ್ಥತ್ವೋಃ ಇಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವಿಪಂ, ತವಿಪಂ ; ಅವಿಪುದು, ತವಿಪುದು ; ಅವಿಪಿ
ನಂ, ತವಿಪಿನಂ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡುವಂ, ಕೂಡುವಂ. ವಿ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಅವುಕುಳಿ, ತಪ್ಪಂ.

[*Avu and tavu*, when followed by an affix beginning with *v*, take *u* before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನಯೋಃ ವಕಾರಾದೌ ಇದಾದೇಶಃ ಅವಿಪಂ, ತವಿಪಂ. ಅತ್ರ
ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ ಭಾವಿಕಾಲೇ ಪಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅವಿಪುದು, ತವಿಪುದು. ಅತ್ರ ಅವೋ
ನಪಿ ಉದೌ ಭಾವಿನಿ ವಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಇರಶ ವುದುಃ 486 ಇತಿ ವುದುವಾರ್ ಅವಿ
ಪಿನಂ, ತವಿಪಿನಂ ಅತ್ರ ಭಾವಪಕ್ಷಣೇ ವಿನಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸರ್ವತ್ರ ವಕಾರಾದೌ
ಅತ ಏವ ಯೋಗಾತ್ ಇತ್. ಓವೂತವ್ಯವೋಃ 513 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ವಕಾರಾದೇಶಃ.
ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ವಾವೇಶಾನಂತರಂ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವಾಶ್ರಯಣಾತ್ ಇದಾದೇಶೋ ವಾ, ಇದಾ
ದೇಶಾನಂತರಂ ಏಕದೇಶವಿಕೃತಸ್ಯ ಅನನ್ಯವದ್ಭಾವಾತ್ ಪಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ. ಪ್ರತ್ಯ
ದಾಕೃತೌ ಅವುಕುಳಿ ಕುಳಿಸ್ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯೇ 545 ಇತಿ ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಪ್ಪಂ.
ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ ಭೂತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ ತವೋದೋಃ ಪಃ 480 ಇತಿ
ಸಾದೇಶೇ ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಪೂರ್ವಃ 506 ಇತಿ ದಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಪಣ ಉಚ್ಛಿಯೋಗೇ || 474 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಿಯೋಗಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪಣ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ
ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಣ್ಣುವಂ, ಪಣ್ಣುವಿನಂ, ಪಣ್ಣುವನ್ನಂ. ಪಣ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಸೂಚಿಸುವಂ, ಸೂಚಿಸುವಿನಂ. ನಿಯೋಗ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣುದು,
ಪಣ್ಣಿನಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದು.

[*Pan*, meaning to set to, when followed by an affix beginning with *v*,

takes *u* before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪಣ ಇತ್ಯಯಾಂ ಧಾತುಃ ಫಲಪರಿಪಾಕೇ ನಿಯೋ
ಗೇ ಚ ವರ್ತತೇ. ನಿಯೋಗಃ ಸೂಚನಾ, ಸೂಚಕತ್ವೇ ಯವತ್. ತತ್ತ್ವವಾ
ರ್ಥೇ ಪಣ ಉಗಾಗಮಃ. ಪಣ್ಣುವಂ, ಪಣ್ಣುವಿನಂ, ಪಣ್ಣುವನ್ನಂ. ಸರ್ವತ್ರ
ಉಕಿ 89 ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಅನ್ಯತ್ರ ಪಣ್ಣಿನಂ, ಪಣ್ಣಿನ್ನಮಿತ್ಯೇವ. ಕೇಚಿತ್ ತತ್ರಾ
ಪಿಚ್ಛಂತಿ ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಕಣ್ಣಂ ರಸನೆಯನೆರ್ದೆಯಾ |

ತಿಣ್ಣಂ ದಣಿಯಿಸುವ ಪಲವು ಪೂವಿಂ ಕಾಯಿಂ ||

ಪಣ್ಣಂದೆಸೆವಿಮ್ಮಾ ವಿರೆ |

ಪಣ್ಣುವಿನಾ ಬಾರ್ತೆಯಿಲ್ಲದೀ ನೇಪುಲಿಗಳೇಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಣಿಗ್ಧಿ || 475 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಿಯೋಗಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪಣ್ಣಾತೋಃ ಣಿಗ್ಧಿಗಾಗಮೋ
ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದಪಂ, ಪಣ್ಣಿದುದು, ¹ ಪಣ್ಣಿದೃಃ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣುತೆ, ಪಣ್ಣುತೈ. ನಿಯೋಗ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣುದು ಪಣ್ಣುಪುದು.

[Pan, meaning to set to, when followed by an affix beginning with *l*, takes *u* before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಣ್ಣೋ ನಿಯೋಗ ಇತ್ಯೇವ. ನನು ಅತ್ರ ಣಕಾರಃ ಕಿಮರ್ಥಃ ? ಯತೋತ್ರ ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದಪಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ. ತಚ್ಚ ಅನ್ತರೇಣ್ಯವ ಣಕಾರಂ ಇಗ್ನಿ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಹ್ರಸ್ವಾದ್ ⁵³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಣಕಾರದ್ವಿಭಾವವನಾದಾಯ ವಾ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾತ್ ಉಗಾಗಮೇ ಉಕ್ತಿ ⁶⁰ ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವೇ ಇದುತ್ತಃ ⁴⁷⁶ ಇತಿ ಇಕಾರಾದೇಶವಾದಾಯಾಃ ವಾ ² ಸಿದ್ಧೇಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಇಕೇ ಕೃತೇ ಕಿದಂತ್ಯಃ ²⁵ ಇತಿ ಇಕಾರಸ್ಯೈವ ಲಿಕ್ಷಾಂತತಯಾ ಣಕಾರಸ್ಯ ತದಭಾವೇನ ದ್ವಿಭಾವಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್ ಪಣ್ಣಿದಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯನಿಷ್ಪನ್ನಮೇವ ಪ್ರಾಮಾನ್ಯಾತ್. ಉಗಾಗಮಸ್ತು ವಕಾರಾದಾವೇವ ಭವತಿ ನ ದಕಾರಾದಾವಿತಿ ಅಸಮ್ಮಾಖ್ಯತ ಏವ. ಅತೋತ್ರ ಣಕಾರದ್ವಯಶ್ಚುತ್ಯರ್ಥಂ ಣಿಗತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇದುತ್ತಃ || 476 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಇಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಿದಂ, ನೋಡಿದಂ, ಬೆಸಸಿದಂ ; ಮೂಡಿದಪಂ, ನೋಡಿದಪಂ, ಬೆಸಸಿದಪಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತೆಗೆದಂ, ಬಗೆದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಡುವಂ, ಕೂಡುವಂ.

[Verbal roots ending in *u*, when followed by an affix beginning with *l*, take *i* before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಉದಂತಸ್ಯ ಇದ್ಭವತಿ ದಕಾರಾದಾವಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಈಸಸ್ತಗ್ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚ || 477 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಈ, ಸಾ ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ಯೋಃ ತಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಹ್ರಸ್ವದೇಶಶ್ಚ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇತ್ತಂ, ಇತ್ತಪಂ, ಇತ್ತು ; ಸತ್ತಂ, ಸತ್ತಪಂ, ಸತ್ತು. ಈ ಸಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೋದಂ, ಕೋದಪಂ.

[¹ *i* and *si*, when followed by an affix beginning with *l*, take *i* before it and shorten their vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಕಥಂ ಈಸ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ? ಈ ಸಾ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಇತರೇತರೇ ಸಮಾಹಾರೇ ವಾ ದ್ವಂದ್ವೀ ಈಸಯೋಃ ಈಸಸ್ಯ ಇತಿ ವಾ ಭವೇತ್ ನ ಈಸ ಇತಿ ನ ಚ

ಅನಯೋರ್ಧಾತುತ್ವಾತ್ ಆಧಾತೋರಘೋಷೈರೇ (ಕಾ. 2—2—55) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವ್ಯ ಧಾತೋಃ ಆಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪವಿಧಾನಾದದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಧಾತುಪದೇನ ತತ್ರ ಭೂವಾದಿನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಧಾತುನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಭಾಷಾಧಾತುನಾಂ. ಅನ್ಯಥಾ ತೇಭ್ಯ ಇವ ಏಭ್ಯೋಽಪಿ ತ್ವಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯ ಉತ್ಪದ್ಯೇರನ್ನಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಫಾದಿತಿ. ಅಥ ಆತೋ ನಾಡಃ ಶ್ಲಕ (ಶಾ. 1—2—151) ಇತಿ ಶಾಕಟಾಯನಮತೇನ ಆಕಾರಸ್ಯ ಶ್ಲಗ್ವಿಧಿಯತೇ; ನಾತ್ರ ಧಾತುತ್ವಾನುವಾದೇನ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಮಿತ್ಯಪಿ ನ ಸಾಧೀಯಾತ್. ಅತ್ರ ಪೂರ್ವತ್ರ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಾ ಮತೇ ಆಕಾರಸ್ಯೇವ ಲೋಪವಿಧಿಃ. ಆಕಾರಸ್ಯ ಸಮಾಹಾರವಜ್ಞೇ ನ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ, ಹ್ರಸ್ವದೇಶಾವಶ್ಯಂಭಾವಾತ್. ಇತರೇತರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ತತ್ಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ನೈಕತ್ವಸಮ್ಭವಃ, ತಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವನಿಯತತ್ವಾದಿತಿಚೇತಃ—ನಾತ್ರ ಇತರೇತರಯೋಗೋಭಿ ಮನ್ಯತೇ; ಏಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ಕಿಂತು ಸಮಾಹಾರ ಏವ. ನ ಚ ಏವಮಪಿ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಈ ಪ್ರತಿವಿಧಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಕರಣೇಽಪಿ ಭೂತಪೂರ್ವಾಂ ಗತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತಥಾತ್ಮಸಮ್ಭವನಯಾ ಲೋಪವಿಧಾನಸಮ್ಭವಾದದೋಷ ಇತಿ. ಅಥವಾ ಈ, ಸಾ ಇತಿ ಧಾತುತ್ವರೂಪಾನುಕರಣಮಾತ್ರೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯೈವ ಏಕವಚನಂ, ನ ಸಮಾಹಾರವಿವಕ್ಷಯೇತಿ ನಾತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶನಿರ್ಬಂಧಃ. ಅಥವಾ ಇಯಾ ಸಹಿತಃ ಸಾಃ ಈಸಾ ಸ್ತಸ್ಯ ಈಸ ಇತಿ 1 ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪಸಮಾಸಾತ್ ಷಷ್ಠೀನಿರ್ದೇಶಃ. ಈಧಾತೋಃ ಸಾಧಾತೋಶ್ಚೇತಿ ಪರ್ಯವಸಿತೋರ್ಧ ಇತಿ ನ ಕಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇತ್ತಂ. ಭೂತೇ ದಃ ಇತ್ತಪಂ. ಸತಿ ದಸಃ. ಇತ್ತು. ಪ್ರಾಕ್ಯಾಲೇ ದು ಸ್ತುಲ್ಪಕರ್ತೃಕಾತ್ 580 ಇತಿ ದುಃ. ಸರ್ವತ್ರ ಈಧಾತೋಃ ತಕಿ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ ಚ ಕೃತೇ ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮಾವರ್ತಃ 506 ಇತಿ ಪೂರ್ವರೂಪಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಸಾಧಾತೋರಪಿ ಸತ್ತಂ, ಸತ್ತಪಂ, ಸತ್ತು ಇತ್ಯುಚ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೀರ್ಣೇಷ್ಟೀಶಾಪ್ತಾಣಃ || 478 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೀರ್ಣ, ಏರ್ಣ, ಬೀರ್ಣ, ಆರ್ಣ, ಕಾಣ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಱ್ಠಂ, ಕಿಱ್ಠಪಂ, ಕಿಱ್ಠು ; ಎಱ್ಠಂ, ಎಱ್ಠಿಪಂ, ಎಱ್ಠು ; ಬಿಱ್ಠಂ, ಬಿಱ್ಠಿಪಂ, ಬಿಱ್ಠು ; ಅಱ್ಠಂ, ಅಱ್ಠಿಪಂ, ಅಱ್ಠು ; ಕಣ್ಠಂ, ಕಣ್ಠಿಪಂ, ಕಣ್ಠು. ಏಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಾಱ್ಠಂ, ಪೂಱ್ಠಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೀಱ್ಠಂ, ಏಱ್ಠಂ, ಬೀಱ್ಠಂ, ಆಱ್ಠಂ, ಕಾಣ್ಠಂ.

[*Kil, il, bil, al, lān*, when followed by an affix beginning with *l*, shorten their vowel]

ನ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ನ ತಗತಿ ; ವಿವಕ್ಷಾಧೀನೇ ಹಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಇತಿ ಸನ್ನಿಯೋಗಪರಿಭಾಷಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾತ್. ಯದ್ವಾಪಿ ದಿ ಇತ್ಯನುವೃ

ತ್ಯಾ ದಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರತ ಏನ ಏಷಾಂ ಪ್ರಸ್ವದೇಶಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ, ತಥಾಪಿ ಕ್ವ ಚಿತ್ ಅಲಿ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ ತಥಾಚ ಸ್ವಯೋಗಃ—

ವೃ || ತುಂಗಘನಸ್ತನಂ ಬೆಮರೆ ಮೇಲುದನಾಂ ತೆಹಿರಿದ್ದೊಡತ್ತಲಿ |
 ದ್ವಂಗಳಸನ್ನಿಭಂ ತಲೆಯನೇಕೆಗ ತೂಗಿದನಂದೊಡಕ್ಕ ಕೇ ||
 ಳಂಗನೆ ನಿನ್ನ ಬೇಗಿ ಬಳೆದಿದ್ದ ಕುಚಂಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾಂ |
 ಪಿಂಗದೆ ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟೆಯನದಂ ಕೆಲಲೆಂದನುಗೆಯ್ದು ತೂಗಿದಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ—

ಕಂ || ಅಖಲಿಸಿ ಕುಮುದಿನಿಯನಿಳಾ |
 ವಳಯಕ್ಕುತಿತಾಪಮಿತ್ತೈನಿದು ತಕ್ಕರ ಸಂ ||
 ಗಳಿಗಣಕಮೆಂದು ಕಡಲೊಳ್ |
 ಬಿಲಲೆಂದನುಗೆಯ್ದ ನಕ್ಕುನಸ್ತಾಚಲದಿಂ || ಇತಿ ಚ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಕೀಟಾದೀನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ; ತಥಾಪಿ ಬಾಖ್ಯೋಽಪಿ ಕೇಚಿತ್ ವಿಭಾಷಯಾ ಇಚ್ಛಂತಿ. ಬಾಲ್ಯಂ, ಬಲ್ಯಂ, ಬಾಲ್ಯಳ್, ಬಲ್ಯಳ್ ; ಬಾಲ್ಯದು, ಬಲ್ಯದು ; ಬಾಲ್ಯು, ಬಲ್ಯು ; ಬಾಖ್ಯೊಡೆ, ಬಲ್ಯೊಡೆ ಇತಿ

ಕಿಲ್ಯಂ, ಕಿಲ್ಯಪಂ, ಕಿಲ್ಯು. ಅತ್ರ ಕೀಟಃ ಕವಲಾದಿತ್ವಾತ್ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಃ. ಕಣ್ವಂ, ಕಣ್ವಪಂ, ಕಣ್ವು ಅತ್ರ ಉಣ್ಯೋಲ್ಕೃಣೋ ದೋ ಡಃ 505 ಇತಿ ಷಾ ದೇಶಃ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತೌ ಕಾಣ್ವಂ ಅತ್ರ ಣಃ 518 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೇಮಿನೋರ್ನಕ ॥ 479 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬೇ, ಮಿ, ನೋ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಪ್ರಸ್ವದೇಶೋ ಭವತಿ ನಗಾಗಮಶ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆಂದಂ, ಬೆಂದಪಂ, ಬೆಂದು ; ಮಿಂದಂ, ಮಿಂದಪಂ, ಮಿಂದು ; ನೊಂದಂ, ನೊಂದಪಂ, ನೊಂದು. ಬೇಮಿನೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ತೇದಂ, ಕೋದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬೇವಂ, ಮಿವಂ, ನೋವಂ.

[Be, me, ne, when followed by an affix beginning with d, shorten their vowel and take n]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏಷಾಂ ಪ್ರಸ್ವದೇಶೋ ನಕ್ಷ ಆಗಮಃ. ಬೆಂದಂ, ಬೆಂದಪಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ತದನ್ವೋ ವಾ ವರ್ಗೇ 80 ಇತಿ ವೈಭಾಷಿಕೋನುಸ್ವಾರಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತವೋರ್ದೋಃ ಪಃ || 480 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತವು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತವ್ವಂ, ತವ್ವಪಂ. ತವೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಅವಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತವಿಪಂ. ದೋರಿತಿ ವಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

[*Tabu*, when followed by an affix beginning with *d*, changes its final syllable to *p*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮುದೋಸ್ತಃ || 481 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮುದು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುತ್ತಂ, ಮುತ್ತಪಂ, ಮುತ್ತ.

[*Mudu*, when followed by an affix beginning with *d*, changes its final syllable to *t*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಿದೇರವಘಾತೇ || 482 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವಘಾತೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಮಿದಿ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಿತ್ತಂ, ಮಿತ್ತಪಂ, ಮಿತ್ತು. ಮಿದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಕುಮ್ನಿದಂ, ಕುಮ್ನಿದಪಂ. ಅವಘಾತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಿದಿದಂ, ಮಿದಿದಳ್ — ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಹಸ್ತೇನ ವಾ ಅಮರ್ದಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಿದಿವಂ, ಮಿದಿವಳ್.

[*Midi*, meaning to pound, when followed by an affix beginning with *d*, changes its final syllable to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವಘಾತೋ'ವಹನಂ ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾ. ಮುಸಲೇನ ವಿತುಷೀಕರಣಂ ಮಿದಿಧಾತುರವಘಾತೇ ಮರ್ದನೇ ಚ ಪಠ್ಯತೇ ತತ್ರ ಅವಘಾತಾರ್ಥ ಏವ ದೋಃ ತಾದೇಶೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ತದೇವ ಪ್ರತ್ಯದಾಹರತಿ—ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಹಸ್ತೇನ ವಾ ಅಮರ್ದಯದಿತಿ. ಅತ್ರ ದ್ವಿತ್ವಮೇಕತ್ವಂ ವಾ ನ ತನ್ತುಂ. ಪದಾ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಮುನ್ಯೇನ ವಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ತದುಪಕರಣೇನೇತ್ಯೇವ ನ ಮುಸಲೇನೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಱ್ಱುಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಱ್ಱುಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಱ್ಱು, ಎಱ್ಱುಪಂ, ಎಱ್ಱು; ಆಸತ್ತಂ, ಆಸತ್ತಪಂ, ಆಸತ್ತು; ಬೇಸತ್ತಂ, ಬೇಸತ್ತಪಂ, ಬೇಸತ್ತು. ಏಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೆದಖಿದಂ, ಬೆದಖಿದಂ.

[*Elchaṇu*, *āsaru*, *bēsaru*, when followed by an affix beginning with *d*, change their final syllable to *t*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋಸ್ತ ಇತ್ಯೇವ

ಸೂತ್ರಂ || ಷೋಲ್ಫಘ್ವಾದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ || 484 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದಿನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಋಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಧಾತು
ನಾಂ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೆತ್ತಂ, ತೆತ್ತಪಂ, ತೆತ್ತು, ಕೆತ್ತಂ, ಕೆತ್ತಪಂ, ಕೆತ್ತು;
ಪೂತ್ತಂ, ಪೂತ್ತಪಂ, ಪೂತ್ತು. ಷೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಇಹಿದಂ, ತಿಹಿದಂ.
ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ನಾಹಿದಂ, ಪೇಹಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಅಳ
ಹಿದಂ, ಪಳಹಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ತಿಹುವಂ, ಕಿಹುವಂ, ಪೊಹುವಂ.

[Verbal roots ending in *ru*, and containing two vowels of which the first
is short, when followed by an affix beginning with *d*, change then
final syllable to *t*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಯೇ ಧಾತವೋ ಋಶಬ್ದಾಂತಾ ಯೇ ಚ ಲಘ್ವಾದಯೋ ಯೇ
ಚ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಇತಿ ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ; ಆನಿಷ್ಠ ಪ್ರಸಜ್ಜನಾತ್. ಕಿಂತು
ಲಘ್ವಾದಿತ್ಯೇ ದ್ವಿಸ್ವರತ್ಯೇ ಚ ಸತಿ ಯೇ ಧಾತವೋ ಋಶಬ್ದಾಂತಸ್ತೀಷಾಮಿತಿ ಸಮು
ದಿತಾನ್ವಯ ಏವ ಕೆತ್ತಂ, ಕೆತ್ತಪಂ, ಕೆತ್ತು ಅತ್ರ ಇಸು ಬಿಸು ಗಿಹು ಕಿಹು
ಕಿಡೋರೇತ್ 480 ಇತಿ ಎದಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೋಃ ಕಃ || 485 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದಿನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಗುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಧಾತು
ನಾಂ ದೋಃ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಪಂ, ಪೊಕ್ಕು ; ಮಿಕ್ಕಂ, ಮಿಕ್ಕಪಂ,
ಮಿಕ್ಕು ; ನಕ್ಕಂ, ನಕ್ಕಪಂ, ನಕ್ಕು. ಗೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಉಗಿದಂ, ಸುಗಿದಂ
ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ತೂಗಿದಂ, ಬಾಗಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಹರಗಿ
ದಂ, ಮಸಗಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪುಗುವಂ, ಮಿಗುವಂ, ನಗುವಂ.

[Verbal roots ending in *gu*, and having two vowels of which the first is
short, when followed by an affix beginning with *d*, change then
final syllable to *k*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಲಘ್ವಾದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ವರ್ತತೇ. ತತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಯೇ ಗುಶ
ಬ್ದಾಂತೇಷಾಂ ಗೋಃ ಕಾದೇಶೋ ಭವತೀತಿ. ಪೊಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಪಂ, ಪೊಕ್ಕು.
ಉಗು ಪುಗು ಕುಡು ತುಡೋರೋದ್ಧ್ರಸ್ವಃ 481 ಇತಿ ಒದಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋಶಃ || 486 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದಿನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಸುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಧಾತು
ನಾಂ ದೋಃ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಚ್ಚಂ, ಎಚ್ಚಪಂ, ಎಚ್ಚು ; ಬೆಚ್ಚಂ, ಬೆಚ್ಚಪಂ, ಬೆಚ್ಚು . ಸೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಸಿದಂ, ಹಸಿದಂ. ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಹಾಸಿದಂ, ಬೀಸಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಡಸಿದಂ, ಅಲಸಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇಸುವಂ, ಬಿಸುವಂ.

[Verbal roots ending in *su*, and having two vowels of which the first is short, when followed by an affix beginning with *d*, change then final syllable to *ch*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಶೇಷಣಗತಿಃ ಪ್ರಾಗ್ವದೇವ. ಸುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಚಾದೇಶ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ. ಎಚ್ಚಂ, ಎಚ್ಚಪಂ, ಎಚ್ಚು ; ಬೆಚ್ಚಂ, ಬೆಚ್ಚಪಂ, ಬೆಚ್ಚು ಸರ್ವತ್ರ ಇಸು ಬಿಸು 490 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಎದಾದೇಶಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಡೋಪ್ಪುಃ || 487 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದೀನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಡುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಟ್ಟಂ, ಇಟ್ಟಪಂ, ಇಟ್ಟು ; ಪಟ್ಟಂ, ಪಟ್ಟಪಂ, ಪಟ್ಟು ; ಬಿಟ್ಟಂ, ಬಿಟ್ಟಪಂ, ಬಿಟ್ಟು. ಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಡಿದಂ, ಕಡಿದಂ. ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಹರಡಿದಂ, ಕದಡಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇಡುವಂ, ಪಡುವಂ.

[Verbal roots ending in *du*, and having two vowels of which the first is short, when followed by an affix beginning with *d*, change their final syllable to *t*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಡ್ವಂತಾನಾಂ ಟಾದೇಶಃ. ಶೇಷಂ ಪೂರ್ವವತ್.

ಯದ್ಯಪಿ ಜಿಹೋರ್ಲಘ್ವಾದೇದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ 484 ಇತ್ಯನಂತರಂ ಗುಸುಡೋಃ ಕಚಟಂ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಣೀತವ್ಯಂ, ಭಿನ್ನಯೋಗಕರಣಾದೇಕಯೋಗಕರಣಸ್ಯ ಲಘುತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಲಘುಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವಂ ಕರಣಂ. ಯತಃ ಪದಲಾಘವಾತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಲಾಘವಂ ಶ್ರೇಯ ಇತಿ, ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಂ ಪ್ರಾಚಾಮುಖ್ಯಾಚಾರಃ ಏ ಅಯ್ (ಕಾ. 1-2-12), ಐ ಅಯ್ (ಕಾ. 1-2-13), ಒ ಅವ್ (ಕಾ. 1-2-14), ಔ ಆವ್ (ಕಾ. 1-2-15) ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಡಲಿಡ್ವಾದೇಃ || 488 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಪಡಲಿಡ್ವಾದೀನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಡಲಿಟ್ಟಂ, ಪಡಲಿಟ್ಟಪಂ, ಪಡಲಿಟ್ಟು ; ಪೊಡಮಿಟ್ಟಂ, ಪೊಡಮಿಟ್ಟಪಂ, ಪೊಡಮಿಟ್ಟು.

ಪಡಲಿಡು, ಪೊಡಮಡು, ಮುಂಬಿಡು, ಬಡಂಬಿಡು, ಮೋಗುವಡು, ಕರುವಿಡು, ತಿಟ್ಟವಿಡು, ದಾಚಿಡು, ಗೋಚಿಡು, ಊಳಿಡು, ದೂಳಿಡು, ಮೂಳಿಡು, ಬೇರ್ಪ್ಪಡು, ನೇರ್ಪ್ಪಡು ಇತಿ ಪಡಲಿಡ್ವಾದಿಃ.

[*Padalidu* and the roots classed with it (see above), when followed by an affix beginning with *d*, change their final syllable to *t*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಡೋಷಪ್ಪ ಇತ್ಯೇವ ನನು ಆಯಮನಾರವ್ಯಾಣೀಯೋ ಯೋಗಃ ಯತೋತ್ರ ಪಡಲಿಡು ಪೊಡಮಡು, ಮುಂಬಿಡು ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಇಡು, ಪಡು, ಬಿಡು ಇತ್ಯಾದಿಧಾತವ ಏವ ಉತ್ತರಾಂಶಾಃ ತಥಾ ಚ ಡೋಷಪ್ಪಃ 487 ಇತ್ಯನಂತ ರಯೋಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಚೇನ್ನ ಯಥೋಕ್ತಧಾತುಪ್ರತಿರೂಪಕೋತ್ತರಾಂಶಾ ಅಪಿ ಅಖಣ್ಡಾ ಏವೈತೇ ಧಾತವೋ ನೋಕ್ತಧಾತುತ್ವರಾಂಶಾಃ ಸಖಣ್ಡಾಃ. ನ ಹಿ ಸಾ ರೂಪ್ಯಮಾತ್ರಾತ್ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ಅನ್ಯಧಾ ಸುಬಂತಪ್ರತಿರೂಪಕಾಸ್ತಿಬಂತ ಪ್ರತಿರೂಪಕಾಶ್ಚ ಅವ್ಯಯವಿರೇಷಾ ಅಪಿ ನೋಚ್ಛೇರನ್ನಿತಿ. ನ ಚ ಅಮಿ ಉಕ್ತರೂಪಾಃ ಸಖಣ್ಡಾ ಏವ ಭವಂತು ಕೋ ಡೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಯದ್ಭೇವ ತರ್ಹಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಾಂಶಾಃ ಕಿಂ ಧಾತವಃ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾನಿ ಪದಾನ್ಯೇವ ವಾ? ನ ಕಥಮಪ್ಯುತ್ಪತ್ತೀಣಿ ಸಮ್ಪದ್ವಂತಿ ನ ಚ ಪಾಲ್ಗುಡಿದಂ, ನೀಗ್ಗುಡಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಸಮ ಸವತ್ ಕಂಪ್ರಣಿ, ಬಂಡುಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಕೃದಂತವದ್ವಾ ಪದಾನ್ಯುಪಪದಾನಿ ವಾ ಭವೇಯುರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರವದತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥಮೇವ ವದೇಯುಃ ನ ಕಥಮಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರಂ. ವದಂತಿ ಚ ಅತ್ರ ಉಭಯೇಂಶಾಃ ಸಮುದಿತಾ ಅರ್ಥಾನ್ತರಮೇವ ಅಪೂರ್ವಾರ್ಥಸಂಸ್ಪರ್ಶೀತಿ. ತ ಏವ ಹಿ ಸಖಣ್ಡಾ ಯೇ ರೂಢ್ಯಾ ಯೋಗರೂಢ್ಯಾ ವಾ ಅಂಶಾರ್ಥಭಾಸಕಾ ಏವ ಸ್ವಯಮ್ ಧಾನ್ತರಂ ಭಾಸಯಮಾನಾ ನುನ್ಯೇ ಇತಿ ನಾಮಿನಿ ಸಖಣ್ಡಾ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪಡಲಿಡ್ವಾದಿಃ ಇತಿ ಏಕತ್ವಮತನ್ತ್ರಂ, ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್. ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯಿಕಮೇವೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗುಪುಗುಕುಡುತುಡೋರೋಡ್ಧ್ರಸ್ವಃ || 489 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಗ್ವಾದೀನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಕ್ಕಂ, ಬಕ್ಕಪಂ, ಬಕ್ಕು; ಪೊಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಪಂ, ಪೊಕ್ಕು; ಕೊಟ್ಟಂ, ಕೊಟ್ಟಪಂ, ಕೊಟ್ಟು; ತೊಟ್ಟಂ, ತೊಟ್ಟಪಂ, ತೊಟ್ಟು. ಏಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಉಟ್ಟಂ, ಸುಟ್ಟಂ. ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ಅನನ್ಯಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

[*Ugu, puugu, kuḍu, tuḍu*, when followed by an affix beginning with *d*, change their first vowel to *o* short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಉಗ್ವಾದೀನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಬದಾದೇಶೋನೇನ ವಿಧೇಯತೇ. ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪರತ ಆದ್ಯಯೋಃ ಗೋಃ ಕಃ 485

ಇತಿ ಅನ್ತಃಪ್ರಯೋಗಃ 487 ಇತಿ ಕಟಾದೇಶೌ ಚ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ ಅತೋಽತ್ರ ಕಿಂ ವಾ ಪ್ರಥಮತೋ ವಿಧೇಯಮಿತಿ ವಿಚಿಕಿತ್ವಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ; ಕಟಾದೇಶಯೋರೇವ ಪ್ರಾಗ್ವಿಧೇಯತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ಪರತ್ವಾದನನಕಾಶತ್ವಾಚ್ಚ ಬದಾದೇಶ ಏವ ಪ್ರಾಕ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫುರತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸ ಹಿ ಪ್ರಥಮತೋ ಭವನ್ ಉಗ್ವಾದೇನಾಮನ್ತಃಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್; ಷಷ್ಠ್ಯಾಸ್ಥಾನೇನ್ದ್ರಸ್ಯ 31 ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತಥಾ ಚ ಆಕಿಂಚಿತ್ಕರ ಏವ ಸ್ಯಾತ್; ಕೃತ ಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಕಟಾದೇಶಕರಣೇನ ನಾಶಾತ್.

ನ ಚ ಬದಾದೇಶೇನ ವಿಕೃತಿಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಅಗ್ವಂತತ್ವಾದ್ವಸ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣಭಾವಾತ್ ಕಟಾದೇಶಾವೇವ ನ ಸ್ಯುತಾಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಕಿಂಚಿದ್ವಿಕಾರೇಽಪಿ ಧಾತುಸ್ವರೂಪಪ್ರಚ್ಛೇದನಾತ್. ನ ಹಿ ತದವಸ್ಥಾಯಾಮಧಾತವಸ್ತೇ ಆತಃ ಪ್ರಾಕ್ತಸೀಮವಸ್ಥಾ ಮಾದಾಯ ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಟಾದೇಶೌ ಭವತ ಏವೇತಿ ಕೃತಕಟಾದೇಶಾನಾಮೇವ ಬದಾದೇಶಃ.

ನ ಚ ಉಕ್ತರಿತ್ಯಾ ಅನೇನೈವ ತಯೋರ್ನಾಶೋಽಪ್ಯಾಶ್ಚ ಇತಿ ಇತರೇತರನಾಶ್ಯ ನಾಶಕಭಾವಭಿಯಾ ನ ಕೋಽಪ್ಯತ್ರ ಆದೇಶಃ ಸ್ಫುರತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕಾಲಭೇದಾತ್ ಸ್ಥಾನಿ ಭೇದಾಚ್ಚ ಉಭಯೋರಪಿ ಸಮ್ಯವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಕಟಾದೇಶೌ ಹಿ ಉಗ್ವಾದೇನಾಂ ದೋಃ ಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರಾಗ್ವಿಧೇಯೇತೇ. ಬದಾದೇಶಸ್ತು ಹ್ರಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ವಿಧೇಯಮಾನಃ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಿಕ ಏವೇತಿ ಅನ್ತಃಸ್ಯೈವ ಪೂಜ್ಞನತ್ವಾತ್ ಆದೇರುಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ. ಅತ ಏವ ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವವಿಶೇಷಣಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಬದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಮನರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

ಅತ್ರ ಉಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಒಳಂ, ಒಳರಿತ್ಯಾದಿ ನ ಸಿದ್ಧೇದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸು ಬಿಸು ಗಿಱು ಕಿಱುಕಿಡೋರೆತ || 490 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಇಸ್ವಾದೇನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಹ್ರಸ್ವವಿಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಚಂ, ಎಚಪಂ, ಎಚು ; ಬೇಚಂ, ಬೇಚಪಂ, ಬೇಚು ; ಗೆತ್ತಂ, ಗೆತ್ತಪಂ, ಗೆತ್ತು ; ಕೆತ್ತಂ, ಕೆತ್ತಪಂ, ಕೆತ್ತು ; ಕೆಟ್ಟಂ, ಕೆಟ್ಟಪಂ, ಕೆಟ್ಟು. ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಪೂರ್ವವತ್.

[Isu, bisu, giru, kiru, kidu, when followed by an affix beginning with d, change their first vowel to e short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಿಕತ್ವನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಹ್ರಸ್ವವಿಶೇಷಣೇನ ಭಾವ್ಯಂ. ತಚ್ಚ ಪೂರ್ವಸ್ತಾದನುಷ್ಞಾತ ಇತ್ಯಾಹ—ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಆದ್ಯಯೋಃ ಸೋಶಃ 486 ಇತಿ ಅನನ್ತರಯೋಃ ಜೋಲಫ಼ಾಸ್ವಾದೇದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ 487

ಇತಿ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಚ ಡೋಷ್ಯಃ 487 ಇತಿ ಚ ತಟಕಾರಾದೇಶಕರಣಾದನಂತರಮೇವ
ಎದಾದೇಶೋ ವಿಧೇಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಲ್ಪಲೋ ನಃ || 491 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೊಲ್, ಸಲ್ ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ಯೋಃ ನಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಂದಂ, ಕೊಂದಪಂ, ಕೊಂದು ; ಸಂದಂ, ಸಂದ
ಪಂ, ಸಂದು. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಲ್ದಂ, 1 ಬಲ್ಬಲ್ದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ಕೊಲ್ವಂ, ಸಲ್ವಂ.

[*Kol* and *sal*, when followed by an affix beginning with *ḍ*, change their
final letter to *n*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ತರ್ಬರೋರಿಮಿ ಚ || 492 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ಯೋಃ ನಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇಮಿ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂದಂ, ತಂದಪಂ, ತಂದು, ತನ್ನಿಂ ; ಬಂದಂ, ಬಂ
ದಪಂ, ಬಂದು, ಬನ್ನಿಂ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪೋರ್ದಂ, ಪೋರಿಂ.
ಇಮಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಕ್ಕುಂ, ಬಕ್ಕುಂ.

[*Tar* and *bar*, when followed by an affix beginning with *ḍ*, or by the affix
am, change their final letter to *n*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಮ್ 487 ಇತಿ ಆಕೀರಾದಿವಿಷಯೇ ಯುಷ್ಮದನೇಕವಚನಸ್ಯ ಇರ
ಇಮಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ದಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ
ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ನಕಾರಾದೇಶಃ. ಅತ್ರ ದ್ವಿತ್ವಮಾಭ್ಯುಚ್ಚಯಿಕಮತಸ್ತು
ಮೇವ. ತನ್ನಿಂ, ಬನ್ನಿಂ. ಹ್ರಸ್ವಾತ್ 53 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಲೋ ವಾ || 493 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ನಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ
ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಿಂದಂ, ನಿಲ್ತಂ ; ನಿಂದಪಂ, ನಿಲ್ತಪಂ ; ನಿಂದು,
ನಿಲ್ತು. ನಿಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಲ್ದಂ, ಬಲ್ದಪಂ.

[*Nil*, when followed by an affix beginning with *ḍ*, optionally changes its
final letter to *n*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಳ್ಳೋ ಣಃ || 494 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೊಳ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಣಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಣ್ಣಂ, ಕೊಣ್ಣಪಂ, ಕೊಣ್ಣು.

[Ko], when followed by an affix beginning with d, changes its final letter to n]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ವಾನುವೃತ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಟಃ || 495 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಣಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಟಃ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಣ್ಣು. ಟಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಳವು.

[U], when followed by the affix tu, changes its final letter to n.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಣ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಟಃ ಪರೇ ಣಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತೀತ್ಯೇವ.

ನ ಚ ಅತ್ರ ಸ್ಥಾನಿನೋ'ನುಪಾದಾನಾತ್ ಕಸ್ಯ ನಾ ಅಯಮಾದೇಶ ಇತಿ ಶಬ್ದಂ. ಉದಾಹರಣಾಪ್ಪವೃತ್ತಿಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ ⁴⁵⁹ ಇತಿ ಸತ್ತಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಳ್ಳಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಉದೋಃ ಟುರಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ. ಸ ಚ ತತ್ ಏವ ಪರೋ ನಾನ್ಯತ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಟುಪರತ್ವಮುಳ ಏವೇತಿ ಅರ್ಥಾತ್ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವಿಕಿಷ್ಕ ಅನುಕ್ತ್ವಾ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಆಹ-ಧಾತೋಃ ಇತಿ. ಉಳ್ಳಾತೋಃತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಗೋಃ ಶಪ್ಪಿ || 496 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಶಬಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಪಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಪ್ಪಂ, ಅಪ್ಪಿನಂ ; ಆಪಂ, ಆಪಿನಂ. ಆಗೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ತೂಗಿಸಂ, ಬೂಗಿಸಂ. ಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಗುವಂ, ಆಗುವಿನಂ, ಆಗುವನ್ನಂ.

[Agu, when followed by an affix beginning with p, optionally becomes ap.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ ⁵⁰² ಇತಿ ಆಗು ಪೋಗು ತಾಗೂನಾಂ ದೋಃ ಉಬ್ಧಿಧಾತ್ಯತೇ. ಉಪ್ತದೋಃ ⁵¹⁵ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಕಾರಸ್ಯ ಪಾದೇಶೋ'ಪಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ಏವಂ ಪಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಅಗೋಃ ಅನೇನ ಶಬ್ದಿಭಾಷ್ಯತೇ. ಶಕಾರಃ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಃ

ಅಪ್ಪಂ. ಭಾವಿನಿ ವಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅಪ್ಪಿನಂ. ವುದುಮೆವನ್ನಂ ⁵⁸⁸ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾ ವಿನಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಸಕ್ಷಾನ್ತರಂ ದರ್ಶಯತಿ-ಆಪಂ, ಆಪಿನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಶ್ವೋ ಹಶ್ || 497 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಅಶಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಪಕಾ ರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ, ಪಕಾರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಹಂ, ಅಪ್ಪಂ ; ಅಹಳ್, ಅಪ್ಪಳ್ ; ಅಹುದು, ಅಪ್ಪುದು.

[^AAgū, when followed by an affix beginning with p, optionally becomes a, and the p changes to h]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ವೇತಿ ಆಗೋರಿತಿ ಪೀತಿ ಚ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾಶ್ಚಿ ಲ್ಲಾಪ್ತ—¹ ಆಗು ಇತ್ಯಾದಿ ಚಕಾರಃ ಸಮಂಶ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ನ ಕೇವಲಮತ್ರ ಆಗೋಃ ಅಶಾದೇಶ ಏವ ವಿಧೇಯಃ ; ಕಿಂತು ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತಭೂತಸ್ಯ ಪಕಾರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದೇಶೋಽಪೀತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಶಕ್ತಿ || 498 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಶಗಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಕಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಅಕ್ಕೇ. ಕಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಗು ಗುಂ, ಆಗುಗೆ.

[^AAgū, when followed by an affix beginning with k, optionally becomes ak]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಗೋರಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರ್ಲುಪ್ಪೋಗೋಃ || 499 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೋಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ಕಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೋಕುಂ, ಪೋಕುಗುಂ, ಪೋಕೇ. ಕಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೋಗುಗುಂ, ಪೋಗುಗೆ.

[^Poḡu, when followed by an affix beginning with k, drops its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕಿ ಅತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಗೋಶ್ಚ ದಿತ್ತಾ || 500 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೋಗೋಃ ಆಗೋಶ್ಚ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ದಕಾ ರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇತ್ತಾ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೋದಂ, ಪೋದಪಂ, ಪೋಯಿತ್ತು ; ಆದಂ, ಆದಪಂ, ಆಯಿತ್ತು. ದಿತ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಆಗುವಂ, ಪೋಗುವಂ.

[*Pôgu* and *ôgu*, when followed by an affix beginning with *d* or by *ttu*,
drop their final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರ್ಲಂಬಿತಿ ವರ್ತತೇ ಚಕಬ್ಧಃ ಪೋಗೋರಿತ್ಯೇತತ್ಸಮಂಚ್ಛಿ
ನೋತಿ ದಕಾರಶ್ಚ ಇತ್ಯುಶ್ಚ ದಿತ್ತು ತಸ್ಮಿನ್ ದಿತ್ತೌ. ದಕಾರಾದೌ ಇತ್ತ್ವಿ ಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.
ಅಥವಾ ದೀತ್ತೌ ಇತ್ಯೇವ ಪಠಃ. ದಿ ಇತಿ ಇತ್ಪಾವಿತಿ ಪದದ್ವಯಂ. ಚಕಾರೋ
ಮಧ್ಯದೀಪಕ ಉಭಯತೋಽಪಿ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ : ಆಗೋಃ ಪೋಗೋಶ್ಚ ದಿ ಇತ್ತ್ವಿ ಚೇತಿ
ಪೋಯಿತ್ತು. ಬದೋ ಬಹುಲಂ ³⁴ ಇತಿ ಯಕ್ ಆಯಿತ್ತು ಯಕ್ ಸ್ವರೇ
ಸ್ವರಸ್ಯ ³⁵ ಇತಿ ಯಕ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಇತಾನೇರ್ಯಶ್ಚ || 501 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಆಗೋಃ, ಪೋಗೋಶ್ಚ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ಇತು
ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ; ಇಕಾರಸ್ಯ ಯಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಯ್ತು, ಪೋಯ್ತು.

[^A*Agu* and *pôgu*, when taking the affix *ttu*, drop their final syllable, and
i becomes y]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಗೋಶ್ಚೇತಿ ದೋರ್ಲಂಬಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ ಚಕಬ್ಧ ಇತೌ ಆಗು
ಪೋಗೋಃ ದುಲೋಪೇ ಯೋ ಹೇತುಃ ತಸ್ಯೈವ ಇತೋಃ ಇಕಾರಸ್ಯ ಯಕಾರಾದೇಶ
ಶ್ಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ || 502 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಆಗು, ಪೋಗು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ತಾಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ದೋಃ
ಲೋಪೋ ವಾ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಗುವಂ, ಆಪಂ ; ಆಗುವಿನಂ, ಆಪಿನಂ ; ಪೋಗುವಂ
ಪೋಪಂ , ಪೋಗುವಿನಂ, ಪೋಪಿನಂ ; ತಾಗುವಂ, ತಾಪಂ ; ತಾಗುವಿನಂ,
ತಾಪಿನಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆದಂ, ಪೋದಂ, ತಾಗಿದಂ.

[^A*Agu*, *pôgu* and *tâgu*, when followed by an affix beginning with *v*, optionally
drop their final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರೈಶ್ಚ ಚಕಬ್ಧ ಆಗೋರಿತ್ಯೇತತ್ ತತ್ಸಮ್ಪದ್ಧ ಚಕಬ್ಧ ಸಮಂಚ್ಛಿ ತಂ
ಪೋಗೋರಿತ್ಯೇತಚ್ಚ ಸಮಂಚ್ಛಿ ನೋತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಆಗು ಪೋಗು ಇತ್ಯೇತ
ಯೋಃ ತಾಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಇತಿ. ದುಲೋಪಪಕ್ಷೇ ಲುಪ್ತದೋಃ ⁵¹⁵ ಇತಿ ವಕಾ
ರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶಃ. ಅನ್ಯತ್ರ ವಶ್ರುತಿರೇವ. ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣೇ ಆದಂ, ಪೋದಂ
ಇತ್ಯತ್ರ ಆಗೋಶ್ಚ ದಿತ್ತೌ ⁵⁰⁰ ಇತಿ ದುಲೋಪಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ || 503 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಹುಸ್ವರಾಣಾಂ ಸುಶಬ್ದಾನ್ತಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ದೋಃ
ಲುಬ್ಧಾ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲಸುವಂ, ಅಲಸಂ ; ಕಿಸಿಸುವಂ, ಕಿನಿಸಂ ; ಬಿಸಿಸುವಂ, ಬಿಸಪಂ ; ವರಿಸುವಂ, ವರಿಸಂ. ಸೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಹರಗುವಂ, ಕಲಕುವಂ. ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಹಾಸುವಂ, ಬೀಸುವಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಹರಸಿದಂ, ಬರಸಿದಂ.

[Polysyllabic verbal roots ending in *su*, when followed by an affix beginning with *v*, optionally drop their final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿ ವೇತಿ ವರ್ತತೇ ಸೋರಿತಿ ಅಹಿತಾನಾಹಿತಸಾಧಾರಣಂ ಸುರೂಪಾ ನ್ತತ್ವಮಾತ್ರಂ ವಿಶೇಷಣಂ ತತ್ರ ಅನಾಹಿತಾನ್ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಅಲಸು, ಕಿನಿಸು, ಮುನಿಸು, ಮುಳಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅಲಸ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ತದ್ಭವೇ ಅಲಸು ಇತಿ ; ಕಿನಿ ಮುನಿ ಮುಳಿ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಸುಮುನಿಕಿನಿಮುಳಿಭ್ಯಃ 575 ಇತಿ ಭಾವೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕಿನಿಸು, ಮುನಿಸು, ಮುಳಿಸು ಇತಿ ಚ ಸಿದ್ಧ್ಯಂತೀತಿ ಅಹಿತಾ ಏವೈತೇ ಕಧಮನಾಹಿತಾ ಇತಿ ಚೇತ್—ನೈತ ದ್ಭುಕ್ತಂ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರಕರಣೇ ಧಾತವ ಏವ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯಾ ಇತಿ ತತ್ರೈವ ಅಹಿತಾನಾಹಿತಚಿನ್ಮಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ನಾನ್ಯತ್ರ. ನೈತೇ ಧಾತವಃ ; ಕಿಂತು ನಾಮಾನ್ಯವೇತಿ ಅನ್ಯದೇತತ್. ದರ್ಶಿತಾಸ್ತು ನೈವಂ ಸಾಧಿತಾಃ ; ಕಿಂತು ಅಖಣ್ಡಾ ಏವ ಧಾತವ ಇತಿ ಅನಾಹಿತಾ ಉಚ್ಯಂತ ಇತಿ.

ಅಹಿತಾನ್ ದರ್ಶಯತಿ—ವರಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ. ವರಣಶಬ್ದಾತ್ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋತಿ 583 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯೋಗೇನ ಇಸುಪಿ ನಿಷ್ಪನ್ನ ಇತಿ ಅಹಿತ ಉಚ್ಯತೇ ಏವಂ ರಾಗಿಸು, ಭೋಗಿಸು ಇತ್ಯಾದಯ ಇಸುಬಂತಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ

ಏವಂ ದ್ವಿಪ್ರಕಾರೇಷು ಸುಶಬ್ದಾಂತೇಷು ಧಾತುಷು ಯೇ ಬಹುಸ್ವರಾಂತೇಷಾ ಮೇವ ದೋರ್ಲುಬ್ಧಾ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇತಿ ಅಲಸಂ, ಕಿನಿಸ ಮಿತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪ್ತದೋಃ 515 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ'ವಗನ್ತವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿ || 504 ||

ವೈತ್ತಿ || ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಸುಶಬ್ದಾಂತಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಉ ಬ್ಧವತಿ ಕಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಿಕುಂ, ಮೂಡಿಕುಗುಂ, ಮೂಡಿಕೈ ; ಭಂಜಿಕುಂ, ಭಂಜಿಕುಗುಂ, ಭಂಜಿಕೈ. ಕಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೂಜಿಸುವಂ, ಪೂಜಿಸಂ.

[Verbal roots ending in *su*, when followed by an affix beginning with *h*, drop their final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೃಥಗ್ಗೋಗಮಹಿಮ್ನೈವ ನಾತ್ರ ವಾನುವೃತ್ತಿತ್ವಾಹ—ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ. ಸೋರಿತಿ ವರ್ತತೇ ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಅಹಿತಪರಮೇವ ನ ಪೂರ್ವತ್ರೇವ ಸಾಧಾರಣಂ. ಯತೋ'ತ್ರ ಕಿ ಇತಿ ನಿಮಿತ್ತನಿದೇಶಃ. ಸ ಚ ಕಕಾರಃ ಸೋಃ ಅಹಿತಾದೇವ ಸಮ್ಭಾಷ್ಯೋ ನಾನಾಹಿತಾತ್, ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಪನಣೋ ಗಃ ಕಃ 47

ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತ ಏವ ಬಹುಸ್ವರತ್ವಮಪಿ ಅರ್ಥಕಮೇವ ನ ಹಿ ಏಕಸ್ವರೇ ದ್ವಿಸ್ವರೇ ವಾ ಸೇಯಂ ಇಸುಬಂತತಾ ಸಮ್ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಣ್ಯೋಳ್ಕಾಣೋ ದೋ ಡಃ || 505 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಣಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ಡಕಾರಾ ದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಣಂ, ಉಣಪಂ, ಉಣ್ಣ ; ಕೊಣಂ, ಕೊಣಪಂ, ಕೊಣ್ಣ ; ಕಣಂ, ಕಣಪಂ, ಕಣ್ಣ. ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಂದಂ, ಸಂದಂ.

[Un, kol, lān, when followed by d, change it to ḍ.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ಕೊಣಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೊಳ್ಳೋ ಣಃ 494 ಇತಿ ಣಾದೇಶಃ. ಕಣಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೀರ್ತೇಷ್ಟೀಣಾಪ್ತಾಣಃ 478 ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಕೊಂದಂ, ಸಂದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೊಲ್ಪಲೋ ನಃ 491 ಇತಿ ನಾ ದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಪೂರ್ವಃ || 506 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವರ್ಗಪ್ರಥಮೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವವರ್ಣಾ ದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಕ್ಕಂ, ಬಕ್ಕಪಂ, ಬಕ್ಕು ; ಮಿಕ್ಕಂ, ಮಿಕ್ಕಪಂ, ಮಿಕ್ಕು ; ಎಚ್ಚಂ, ಎಚ್ಚಪಂ, ಎಚ್ಚು ; ಬೆಚ್ಚಂ, ಬೆಚ್ಚಪಂ, ಬೆಚ್ಚು ; ಅಟ್ಟಂ, ಅಟ್ಟಪಂ, ಅಟ್ಟು ; ಸುಟ್ಟಂ, ಸುಟ್ಟಪಂ, ಸುಟ್ಟು ; ಮಿತ್ತಂ, ಮಿತ್ತಪಂ, ಮಿತ್ತು ; ಮುತ್ತಂ, ಮುತ್ತಪಂ, ಮುತ್ತು ; ಇತ್ತಂ, ಇತ್ತಪಂ, ಇತ್ತು ; ತಪ್ಪಂ, ತಪ್ಪಪಂ, ತಪ್ಪು.

ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಯ್ದಂ, ಸಾದ್ದಂ, ಗೆಲ್ಲಂ.

[The first letter of a *varga*, when followed by *d*, assimilates the latter to itself.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವೇ ವರ್ಣ ಅದೇಶೋ ಭವತೀತಿ. ಪೂರ್ವಶ್ಚಾತ್ರ ಸ ಏವಾಭಿಮತೋ ಯತೋ'ಯಂ ದಃ ಪರೋ ಭವತಿ. ಅನೇನ ಸಮಾನ್ವಾಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ದಕಾರ ಏವ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ತದಾದೇಶೋ ನಾಶಚ್ಛೇತ.

ಬಕ್ಕಮಿತ್ಯಾದೌ ಗೋಃ ಕಃ 485 ಇತಿ, ಎಚ್ಚಮಿತ್ಯಾದೌ ಸೋಶಃ 486 ಇತಿ ; ಅಟ್ಟಮಿತ್ಯಾದೌ ಡೋಪ್ಪಃ 487 ಇತಿ ; ಮುತ್ತಂ, ಮಿತ್ತಂ, ಇತ್ತಮಿತ್ಯಾದೌ ಮುದೋಸ್ತಃ 481, ಮಿದೇರವಘಾತೇ 482, ಈಸಸ್ತಗ್ಗ್ರಸ್ತಶ್ಚ 477 ಇತಿ ; ತಪ್ಪಮಿತ್ಯಾದೌ ತವೋದೋಃ ಸಃ 480 ಇತಿ ಕಚಟತಪೇಭ್ಯಃ ಪರತ್ವಾತ್ ತ ಏವ ಆದಿತ್ಯನ್ತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕವಲಾದಿಭ್ಯಸ್ತಃ || 507 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕವಲಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾ ದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕವಲ್ತದು, ಕವಲ್ತಪುದು, ಕವಲ್ತು ; ಮಡಲ್ತದು, ಮಡಲ್ತಪುದು, ಮಡಲ್ತು ; ಕೊನಲ್ತದು, ಕೊನಲ್ತಪುದು, ಕೊನಲ್ತು.

ಕವಲ್, ಮಡಲ್, ಬಲ್, ಕಲ್, ಪೊಲ್, ಸಾಲ್, ಸೋಲ್, ಪೇಲ್, ನೂಲ್, ಕೂರ್, ಕಸರ್, ಕನರ್, ಕೊನರ್, ತಳರ್, ಬಿಳರ್, ಚಿಗುರ್, ಬೆಮರ್, ಅಱ್, ಉಱ್, ಕೀಱ್, ಚಳಿ, ಮೊಳಿ, ಅಱು, ಅಱು, ಕುಱು, ಬಾ, ಕೀ, ಪೂ, ಬೀ, ಓ, ಕೂನ್, ಪೇನ್, ಸೀನ್, ಆನ್, ನೋನ್, ಈನ್ ಇತಿ ಕವಲಾದಿರಾಕೃತಿ ಗಣಃ.

[Kaval and the words classed with it (see above), when followed by d, change it to t]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಹಿ ಅಹಿ ಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ || 508 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಹಿ ಅಹಿ ಇತಿ ಅವಿಭಕ್ತಿಶೋಯಂ ಸಂಜ್ಞಾ ಮೀನಿದೇಶಃ. ಬಹಿ, ಅಹಿ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಸ್ರಾವಾರ್ಥೇ ಶೋಷಣಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಹಿತಂ, ಬಹಿತಪಂ, ಬಹಿತು ; ಅಹಿತಂ, ಅಹಿತಪಂ ಅಹಿತು. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಸದ್ದುದು, ಸೋದ್ದುದು, ಬತ್ತಿದು ದು, ಬಣಗಿದುದು. ಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಹಿದಂ, ಬಹಿದಪಕ್-ಯೂಕಂ ಹಿನ್ಸೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಹಿದಂ, ಅಹಿದಪಕ್—ಚಪೇಟಯಾ ತಾಡ ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

[Or, meaning to drip, and a*, meaning to dry, when followed by an affix beginning with d, change the latter to t.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಹಿ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಸ್ರವಣೇ ಯೂಕಘಾತನೇ ಚ ವರ್ತತೇ ಅಹಿ ಇತಿ ಶೋಷಣೇ ಚಪೇಟಾದಾನೇ ಚ. ತತ್ರ ಸ್ರವಣಶೋಷಣಯೋಃ ವರ್ತಮಾನಾಭ್ಯಾಂಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇತ್ಯಸ್ತುನ್ಮಾರ್ಥೇ ಬಹಿ ಅಹಿ ಭ್ಯಾಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಷ್ಠಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಅವಿಭಕ್ತಿಕ್ ಏವ ನಿರ್ದೇಶೋ'ಭಿಪ್ರೇತ ಇತ್ಯಾಹ—ಬಹಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ಚಿತ್ವಾತ್ಮತ್ರಕ್ರೂತ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ಮೀನಿದೇಶ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ಮೀದ್ವಿವಚನಾನ್ತನಿರ್ದೇಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಸಮವಚನಾಭಾವಾತ್ ಧಾತುದ್ವಯಸ್ಯ ಅರ್ಧದ್ವಯೇ ಯಥಾ ಸಂಖ್ಯಾ ನ ಭಾಸೇತೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಲೋ ಲಃ || 509 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಲಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಿಲ್ತಂ, ನಿಲ್ತಪಂ, ನಿಲ್ತು. ನಿಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಲ್ದಂ, ಗೆಲ್ದಂ. ಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನಿಂದಂ, ನಿಂದಪಂ, ನಿಂದು.

[Nl, when followed by d, changes it to t.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ನಿಲ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮಾ ಪ್ಷ್ಮೀ ವಾ. ಲ ಇತಿ ಪಞ್ಜವ್ಯವ ತಯೋಃ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಃ ಕಾಮಚಾರೇಣ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ವ್ಯಧಿಕರಣೋ ವಾ ಸ್ಫುತಃ; ಲಕಾರಾಂತಾತ್ ನಿಲ್ದಾತೋಃ ನಿಲ್ದಾತೋರವಯವಾತ್ ಲಕಾರಾದ್ವಾ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯೇತಿ ಉಭಯಥಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್.

ನನು ಏವಮದೋಷತ್ವೇ'ಪಿ ಅಫಲಪೇತತ್; ನಿಲಃ ಪರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ಚಾರಿತಾತ್ಯೇ ಲಕಾರಾಂತಾದಿತಿ ತಸ್ಯ ಲಕಾರಾದಿತಿ ವಾ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ. ನಿಲ್ದಾತೋಃ ಸ್ವಯಂ ಲಕಾರಾಂತತ್ವೇ'ಪಿ ನಿಲೋ ವಾ 408 ಇತಿ ನಕಾರಾದೇಶೋ ವಿಕಲ್ಪತೇ. ತಥಾ ಚ ಯದಾ ನಕಾರಾದೇಶಃ ಕ್ರಿಯತೇ ತತಃ ಪರಸ್ಯ ನ ಭವತೀತಿ ಅರ್ಥವತ್ತಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೇಲೋ ವಾ || 510 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನೇಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೇಲ್ತಂ, ನೇಲ್ದಂ; ನೇಲ್ತಪಂ, ನೇಲ್ದಪಂ; ನೇಲ್ತು, ನೇಲ್ದು. ನೇಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜೋಲ್ದಂ, ಜೋಲ್ದಪಂ, ಜೋಲ್ದು.

[Nēl, when followed by d, optionally changes it to t.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಡತೊಡಮಿಳಿಬೆಳಪಸಕಸೋಸ್ಸುದಿಬಿದ್ಯಡ

ರೋ ವಃ ಪಃ || 511 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೊಡಶ ತೊಡಶ ಮಿಳಿಶ ಬೆಳಶ ಪಸಶ ಕಸಶ ಉಸಿಶ ಉದಿಶ ಅದಿಶ ಬಿದಿಶ ಆಡಶ ತೇಪಾಂ ರ್ ಇತಿ ದ್ವನ್ನಾದ್ವಿನ್ತೇ ಶ್ರುಯಮ್ನಾಣೋ ರೇಫಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಮ್ಯದ್ಯತೇ. ತೇನ ಪೊಡರ್ ಇತ್ಯೇತದಾದಿ ಭೋರಾ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಡರ್ಪಂ, ಪೊಡರ್ವ್ವಂ; ಪೊಡರ್ಪನಂ, ಪೊಡರ್ವ್ವನಂ; ತೊಡರ್ಪಂ, ತೊಡರ್ವ್ವಂ; ತೊಡರ್ಪನಂ, ತೊಡರ್ವ್ವನಂ; ಮಿಳಿರ್ಪಂ, ಮಿಳಿರ್ವ್ವಂ; ಮಿಳಿರ್ಪನಂ, ಮಿಳಿರ್ವ್ವನಂ; ಬೆಳರ್ಪಂ,

ಬೆಳವ್ವೆಂ ; ಬೆಳಪ್ಪಿನಂ, ಬೆಳವ್ವಿನಂ ; ಪಸಪ್ಪಂ, ಪಸವ್ವೆಂ ;
 ಪಸಪ್ಪಿನಂ, ಪಸವ್ವಿನಂ ; ಕಸಪ್ಪಂ, ಕಸವ್ವೆಂ, ಕಸಪ್ಪಿನಂ, ಕಸ
 ವ್ವಿನಂ ; ಉಸಿಪ್ಪಂ, ಉಸಿವ್ವೆಂ ; ಉಸಿಪ್ಪಿನಂ, ಉಸಿವ್ವಿನಂ ;
 ಉದಿಪ್ಪಂ, ಉದಿವ್ವೆಂ ; ಉದಿಪ್ಪಿನಂ, ಉದಿವ್ವಿನಂ ; ಅದಿಪ್ಪಂ,
 ಅದಿವ್ವೆಂ ; ಅದಿಪ್ಪಿನಂ, ಅದಿವ್ವಿನಂ ; ಬಿದಿಪ್ಪಂ, ಬಿದಿವ್ವೆಂ ; ಬಿದಿ
 ಪ್ಪಿನಂ, ಬಿದಿವ್ವಿನಂ ; ಅಡಪ್ಪಂ, ಅಡವ್ವೆಂ ; ಅಡಪ್ಪಿನಂ, ಅಡ
 ವ್ವಿನಂ.

ವಿಶೇಷ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೂಣವ್ವೆಂ, ಪೂಣವ್ವಿನಂ. ವೆ ಇತಿ ಕಿಂ ?
 ಪೊಡದ್ವೆಂ, ತೊಡದ್ವೆಂ.

[*Podai, todai, mela, belar, pasai, hasai, usai, udai, adai, bidai, adai,*
 when followed by *v*, optionally change it to *p*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪೊಡ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರದ್ವ
 ಯಪ್ರಮಿತಾನಾಮೇಕಾದಶಾನಾಂ ಶಬ್ದರೂಪಾಣಾಂ ದ್ವಂದ್ವಾನಂತರಂ ತೇಷಾಂ ರ್ ಇತಿ
 ಪ್ಪಿಂ ಸಮಾಸೇ ದ್ವಂದ್ವಾನ್ತಲ್ಪಸ್ಯ ರೇಫಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಪ್ಪನ್ನಾತ್ ಪೊಡರ್, ತೊಡರ್
 ಇತ್ಯಾದಯೋ ರೇಫಾಂತಾ ಏಕಾದಶಧಾತವೋ ಲಭ್ಯಂತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಥಾ ವಿಗೃಹ್ಯ
 ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಪೊಡಶ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶ್ರುತಿಸಾಕರ್ಯಾರ್ಥಂ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಚ ಏವಂ
 ನಿರ್ದೇಶಃ. ತೇಭ್ಯಃ ಪರೋ ವಕಾರೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಪಾದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಕೂಗೋನೇತಬರಃ || 512 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ದ್ವಂದ್ವಾನೇ
 ರೇಫಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಪ್ಪದ್ಯತೇ. ಕಾರ್ ಇತ್ಯೇತದಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ
 ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಪ್ಪಂ, ಕಾಪ್ಪನ್ನಂ ; ಕೂಪ್ಪಂ, ಕೂಪ್ಪ
 ನ್ನಂ ; ಗೋಪ್ಪಂ, ಗೋಪ್ಪನ್ನಂ ; ನೇಪ್ಪಂ, ನೇಪ್ಪನ್ನಂ ; ತಪ್ಪಂ,
 ತಪ್ಪನ್ನಂ ; ಬಪ್ಪಂ, ಬಪ್ಪನ್ನಂ.

[*Kār, kār, gār, nār, tar, bar,* when followed by *v*, change it to *p*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರಾಪಿ ಕಾ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪಕ್ಷಾನ್ವಕ್ಷರಾಣಾಂ ಕೃತದ್ವಂದ್ವ
 ನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ರೇಫಸಂಪ್ಪನ್ನಾತ್ ಲಭ್ಯಮಾನೇಭ್ಯಃ ಕಾರ್ಪ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಪಡ್ಭಿಃ
 ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರೋ ವಕಾರೋ ನಿತ್ಯಂ ಪಾದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತ್ಯಾಹ—ವೇತಿ ನಿ
 ವೃತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓಪೂತವ್ವವೋಃ || 513 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಓ, ಪೂ, ತವು, ಅವು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ
 ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓಪಂ, ಓಪಿನಂ, ಓಪಿನೆಗಂ, ಪೂಪುದು, ಪೂಪಿನಂ, ಪೂಪಿನೆಗಂ ; ತವಿಪುದು, ತವಿಪಿನಂ, ತವಿಪಿನೆಗಂ ; ಅವಿಪಂ, ಅವಿಪಿನಂ, ಅವಿಪಿನೆಗಂ.

[O, [^]p, tavu, avu, when followed by v, change it to p]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಪೂರ್ವರೀತಿಃ. ಕಿಂತು ಧಾತುಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶ ಏವೇತ್ಯಾಹ ಓ ಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದಿಷ್ಯಾದ್ರಃ || 514 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಆದಿಷ್ಯಾತ್ ರೇಫಾತ್ ಟಕಾರಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋರ್ಪಂ, ತೋರ್ಪಿನಂ ; ನಾಪ್ಪಂ, ನಾಪ್ಪಿನಂ ; ಮೊಟ್ಟಂ, ಮೊಟ್ಟಿನಂ ; ಸೂಟ್ಟಂ, ಸೂಟ್ಟಿನಂ. ಆದಿಷ್ಯಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಲರ್ಪದು, ಬಸರ್ಪದು, ಬೂಟ್ಟಂ, ಕೀಟ್ಟಂ.

[Substituted r or l, when followed by v, change the latter to p]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ರ ರೇಫೋ ಟಕಾರೋ ವಾ ಆದಿಷ್ಯಃ ತತಃ ಪರೋ ವಃ ಪಾದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಪ್ತದೋಃ || 515 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲುಪ್ತದುಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಪಂ, ಕೂಡಪಂ, ಅಲಪಂ, ಬೆಸಪಂ, ರಾಗಿಪಂ, ಭೋಗಿಪಂ. ಲುಪ್ತದೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಡಿಸುವಂ, ಕೂಡಿಸುವಂ, ಅಲಸುವಂ, ಬೆಸಸುವಂ.

[Verbal roots which drop their final syllable, when followed by v, change the latter to p]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಲುಪ್ತೋ ದಃ ಅನ್ತೃವ್ಯಾನ್ವನಾದಿಯಸ್ಯ ಸ ಲುಪ್ತದಃ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಧಾತೋರಿತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಲುಪ್ತದುಭ್ಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮೂಡಪಂ, ಕೂಡಪಮಿತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಸೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ ⁵⁰³ ಇತಿ ದುಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಃ || 516 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಂಪಂ, ಆಂಪಿನಂ ; ಸೀಂಪಂ, ಸೀಂಪಿನಂ ; ನೋಂಪಂ, ನೋಂಪಿನಂ. ನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಲ್ವಂ, ಗೆಲ್ವಂ.

[Verbal roots ending in *n*, when followed by *v*, change the latter to *p*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಃ ಪ ಇತ್ಯೇವ

ಸೂತ್ರಂ || ನಾನೆನ್ನಿನೋ ಬಃ || 517 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಾನ, ಎನ್, ತಿನ್ ಏತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರ ಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಾನ್ವಂ, ನಾನ್ವಿನಂ, ನಾನ್ವನ್ನಂ, ಎನ್ವಂ, ಎನ್ವಿನಂ, ಎನ್ವನ್ನಂ; ತಿನ್ವಂ, ತಿನ್ವಿನಂ, ತಿನ್ವನ್ನಂ. ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಪಂ, ಪೋಪಂ.

[*Nān, en, tin*, when followed by *v*, change the latter to *b*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಾದೇಶಾಪವಾದೋ ಯೋಗಃ. ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣೇ ಆಪಂ, ಪೋಪ ಮಿತ್ಯತ್ರ ತಾಗೋಶ ವಿ ವಾ⁵⁰² ಇತಿ ದುಲೋಪೇ ಲುಪ್ತದೋಃ⁵¹⁵ ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಣಃ || 518 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಣಕಾರಾನ್ತತ್ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಣ್ಯಂ, ಮಾಣ್ಯಿನಂ, ಮಾಣ್ಯನ್ನಂ; ಉಣ್ಯಂ, ಉಣ್ಯಿನಂ, ಉಣ್ಯನ್ನಂ; ಕಾಣ್ಯಂ, ಕಾಣ್ಯಿನಂ, ಕಾಣ್ಯನ್ನಂ. ಣ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕಾಯ್ಯಂ,¹ ಪೋಯ್ಯಂ.

[Verbal roots ending in *n*, when followed by *v*, change the latter to *b*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನೋ ಬ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ತರ್ಬರೋರ್ಲುಪ್ತಪ್ತೇಯಿ || 519 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಲೋಪೋ ಭವತಿ ಲುಪ್ತೇ ಸತಿ ಅಯಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂತ್ತಗೆಯಂ ತಾ ಮಗನೇ, ಇತ್ತಲ್ ಬಾ ಮಗಳೇ. ತರ್ಬರ ಇತಿ ಕಿಂ? ನೀನಾಗು, ನೀಂ ಪೋಗು. ಲುಪ್ತೇಯಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ತಾ ರಯ್, ಬಾರಯ್.

[*Tar* and *ba* drop their final letter before *ay* elided]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಯೋಲ್ಲಪಾ⁴⁶⁸ ಇತಿ ಲೋಪೋದಾದೇಶಶ್ಚ ಅಯಃ ಸರ್ಯಾ ಯೇಣ ವಿಹಿತೌ. ತತ್ರ ಯದಾ ಅಯೋ ಲೋಪಃ ತದಾ ತರ್ಬರೋರಪಿ ಲೋಪ

ಇತ್ಯಾಹ—ಉಪ್ಪೇಯಿ ಇತಿ. ಉಪ್ಪತೇ ಸ್ತು ಉಪ್ತಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಅಯಿ ಇತಿ ಸಮಾನಾ ಧಿಕರಣೋ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಯದ್ಭುಃ ಲೋಪೇಯಿ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣನಿರ್ದೇಶೇಽಽ ಅಯೋ ಲೋಪೇ ತರ್ಬ ರೋರಪಿ ಲೋಪ ಇತಿ ; ತಥಾಽಽ ಉತ್ತರತ್ರ ಅಯಿ ಇತ್ಯೇವಮನುವೃತ್ತಿರಪೇಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಅತ್ರ ಉಪ್ತ ಇತಿ ಆದೇಶಾಂತರವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಂ. ತೇನ ಚ ಅಯಿ ಉಪ್ಪೇ ಸತ್ಯೇವ ನ ತು ಅದ್ಭಾವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇತಿ ಅಯಿ ಇತಿ ಲೋಪಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮೇವ ನ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತರವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಂ, ಆಯಮನ್ತರೇಣ ಅಸ್ಯಸ್ಯ ಲೋಪವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್.

ಪೂತ್ತಗೇಯಂ ತಾ ಮಗನೇ, ಇತ್ತಲ್ ಬಾ ಮಗಳೇ ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದೀರ್ಘಃ⁵²⁰ ಇತ್ಯನನ್ತರೋತ್ತರಯೋಗಾತ್ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೀರ್ಘಃ || 520 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅಯಿ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾ, ಬಾ ; ತಾರಯ್, ಬಾರಯ್. ಅಯಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತನ್ನಿಂ, ಬನ್ನಿಂ ; ತಂದಂ, ಬಂದಂ.

[*Tan and ban* lengthen their vowel before *ay*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಯೋಗಗತಂ ಅಯಿ ಇತ್ಯೇತತ್ ತತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪಮಪಿ ಅತ್ರ ಆನುವೃತ್ತಂ ಕೇವಲಮೇವ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಿವಕ್ಷಾಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅಯಿ ಪರೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತಿಷೇಧೇ || 521 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಪಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾರಂ, ತಾರರ್ ; ತಾರಯ್, ತಾರಿರ್ ; ತಾರಂ, ತಾರವು ; ಬಾರಂ, ಬಾರರ್ ; ಬಾರಯ್, ಬಾರಿರ್ ; ಬಾರಂ, ಬಾರವು. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಂದಂ, ಬಂದಂ.

[*Tar and ban* lengthen their vowel in the negative mood.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತರ್ಬರೋಃ ಉಭಯೋರಪಿ ಧಾತ್ವರ್ಥಪ್ರತಿಷೇಧವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ. ನಾತ್ರ ಅಯಿ ಇತಿ ನಿಮಿತ್ತಸಂಕ್ಷೋಚಃ ಅಮಾದೌ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಇಷ್ಟೇರಿತಿ ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ತಾರಂ, ತಾರರ್ ; ತಾರಯ್, ತಾರಿರ್ ; ತಾರಂ, ತಾರವು ಇತಿ ಏವಂ ಬರೋಽಽ.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ತಿಬಃ || 522 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿಬ ಇತಿ ಸಮ್ಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯೇ ಪಕ್ಷಿಃ. ತಿಬಃ ಸಮ್ಬಂಧಿ ಯತ್ಕಾರ್ಯಮುಕ್ತಂ ತತ್ಸಾನ್ನಿಕಂ ವಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಂ ವಾ ತತ್ಪ್ರತಿ ಪೇಧವಿಷಯೇ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಂ, ನೋಡರ್ ; ನೋಡಯ್, ನೋಡಿರ್ ; ನೋಡೆಂ, ನೋಡೆವು. ಅತ್ರ ಯಥಾಯಥಂ ಗುಮಾದಯೋ ದಪಾದಯೋಽಪಿ ನ ಭವಂತಿ. ಮಾಡದು, ಕೂಡದು ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಓರತ್ಪ್ರತಿಪೇಧೇ 460 ಇತಿ ವಚನಬಲಾತ್ ಅಮಾದಿರ್ಭವತೀತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

[The *tin* affixes are used alone in the negative mood, without the intermediate augmenta for tense or their substitutes.]

ವ್ಯುತ್ಪಾ || ಪ್ರತಿಪೇಧ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ನನು ಅತ್ರ ನೇತಿ ನಿಷೇಧ ಏವೋಚ್ಯತೇ. ನ ಕಿಮಪಿ ನಿಷೇಧೋಪಸ್ಥಾಪಕಂ. ಅತಃ ಕಿಮತ್ರ ನಿಷೇಧ್ಯಮಿತಿ ನಾಶ್ಚನೀಯಂ ; ತಿಬ ಇತ್ಯನ್ಯೈವ ನಿಷೇಧೋಪಸ್ಥಾಪಕತ್ವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ನಾತ್ರ ತದಪಸ್ಥಾಪಕಂ ವಿನಾ ತಿಬ ಇತ್ಯೇನಮನ್ಯದ್ವಿ. ತಚ್ಚ ಭೇದಕಂ ಪಷ್ಯಂತತ್ವಾತ್ ;

ಪಷ್ಯಂತೃತ್ವತಿಸ್ತು ಭೇದಕಾತ್ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಭೇದಕಂ ಚ ಅವಶ್ಯಂ ಭೇದ್ಯಮಾಕ್ಷೇಪತಿ ; ತಸ್ಯ ತದವಿನಾಭೂತತ್ವಾತ್. ಭೇದ್ಯಂ ಚ ಅತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಮೇವ ನ ವಿಶೇಷರೂಪಂ, ತಾದೃಗ್ಭೇದಕಾನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ ನ ಹಿ ಸುರಭಿಧೂಮಾನುಪಲಬ್ಧೇ ಚಂದನಕಾಷ್ಠಪ್ರಭವೋಗ್ನಿರಾಕ್ಷೇಪ್ತಂ ಶಕ್ಯಂ. ಧೂಮಸಾಮಾನ್ಯಂ ತು ವಹ್ನಿ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯೈವ ಆಕ್ಷೇಪಕಂ ನ ತದ್ವಿಶೇಷ ಸ್ಯ. ವಹ್ನೇಃ ಪರ್ವತೀಯತ್ವಂ ತು ಹೇತೋಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲಭ್ಯಮೇವ. ಅತೋತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಪಷ್ಯಂತಂ ತಿಬ ಇತಿ ಪದಂ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಆಕ್ಷೇಪತೀತ್ಯಾಹ—ತಿಬಃ ಸಮ್ಬಂಧಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮ್ಬಂಧಿ ಚ ಅತ್ರ ತತ್ಸಾನ್ನಿಕತನ್ನಿಮಿತ್ತಕವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾನ್ಯದ್ವಿತ್ಯತಃ ತಿಬಃ ಸ್ಥಾನೇ ತಿಬಿ ಪರೇ ತಿಬಃ ಪರಸ್ಯ ವಾ ಅದ್ವಯಾವತ್ ಯದುಕ್ತಂ ತತ್ಪ್ರತಿಪೇಧವಿಷಯೇ ಕಿಮಪಿ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಉದಾಹರಣಿ—ನೋಡಂ ಮೋಡರಿತ್ಯಾದಿ. ನಿಷೇಧ್ಯಮುಟ್ಟಜ್ಜ್ವಲ ದರ್ಶಯತಿ—ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಗುಮಾದಯ ಆದೇಶಾ ದಪಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಶ್ಚ ನ ಭವಂತಿ. ಕೇವಲಂ ಧಾತುಪ್ರತ್ಯಯಯೋಗವಾತ್ರಾವೇವೇತಿ. ಅಮಾದಯಸ್ತು ಸ್ವಯಂ ತಿಬ್ರೂಪಾ ಏವ ನ ತಿಹ್ನಾನ್ನಿಕಾಸ್ತಿಚ್ಛಿಮಿತ್ತಕಾ ವೇತಿ ನಾಮಿನಿ ನಿಷೇಧವಿಷಯಾ ಇತಿ.

ನನು ಯದ್ಭೇದಂ ತತ್ಸಾನ್ನಿಕಾನಾಂ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾನಾಂ ಚ ನಿಷೇಧಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಮಾಡದು, ಕೂಡದು ; ನೋಡವು, ಘಡಿಯವು ; ಮಾಡಬೇಡಂ, ಮಾಡಲೇಡ ಮಿತ್ಯಾದಿಷು ತಿಹ್ನಾನ್ನಿಕಾ ಉದ್ವಾದಯಃ ತಥಾ ತಾರವು, ಬಾರವು ; ನೋಡಲಿಬೇಡ, ನೋಡಲಿಮಿತ್ಯಾದಿಷು ತಿಚ್ಛಿಮಿತ್ತಕಾ ದೀರ್ಘಾದಯಶ್ಚ ಭವೇಯುರಿತಿಚೇನ್ನ. ಪೂರ್ವತ್ರ

ಒರತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೇ⁴⁶⁰ ಇತಿ ಉದಾಹರಣೀಃ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅದಾದೇಶಕರಣಮಹಿ ಮ್ನಾ ತಸ್ಮಿ
ನ್ನದಲಾ⁵²⁶ ಇತ್ಯಾದೇಶವಿಧಾನಾಚ್ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದೀರ್ಘಾದಿವಿ
ಧಾನಾತ್ ಉದ್ವಾದಯೋ ದೀರ್ಘಾದಯಶ್ಚ ಭವಂತಿ. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಏವ ತದ್ವಿಧಾನಾದಿತ್ಯಾಹ-
ಮಾಡದು ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ತದರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಃ || 523 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಪ್ರತಿಷೇಧವಾಚಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ಭವತಿ
ತಿಬ್ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಂ, ಮಾಡರ್ ; ನೋಡಂ, ನೋಡರ್ ; ಕೂಡಂ,
ಕೂಡರ್. ಅನ್ಯತ್ರ ತು ಭವತ್ಯೇವ. ಮಾಲ್ಪುದಿಲ್ಲಂ, ಮಾಲ್ಪುದಲ್ಲಂ, ಮಾ
ಲ್ಪುದಿಲ್ಲ, ಮಾಲ್ಪುದಲ್ಲ ; ಘಟಮಿಲ್ಲಂ, ಘಟಮಲ್ಲಂ, ಘಟಮಿಲ್ಲ, ಘಟಮಲ್ಲ ;
ಪಟಮಿಲ್ಲಂ, ಪಟಮಲ್ಲಂ, ಪಟಮಿಲ್ಲ, ಪಟಮಲ್ಲ.

[Negatives are not used with the negative mood when it has the *tin* affixes]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ. ಸೋಫೋಭಿಧೇ
ಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತದರ್ಥಃ ಶಬ್ದಃ ಇಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ ತಸ್ಯ
ತಿಬ್ವಿಷಯೇ ಅಪ್ರಯೋಗೋನುಚ್ಛೇದನಂ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ನ ಕರೋತಿ, ನ ಕು
ರ್ವನ್ತಿ, ನಾಕರೋತ, ನ ಕರಿಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಖ್ಯಾತವಿಷಯೇ ನಷ್ಟ್ರಯುಜ್ಯತೇ;
ನ ತಥಾ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತೃರ್ಥಂ ಹಿ
ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೋಭಿಮತಃ ಸ ಜೇದಫೋ ಯತ್ರ ತೇನ ವಿನಾಶಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ತತ್ರ
ಕಿಮರ್ಥಸ್ತತ್ಪ್ರಯೋಗೋಕಿಂಚಿತ್ತತ್ವಾದಿತಿ ತದಪ್ರಯೋಗೋ ನ್ಯಾಯ್ಯ ಏವೇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ತದರ್ಥಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಂತಿ ನ ವಾ ? ಯದಿ ನ ಸಂತಿ
ತರ್ಹಿ ಅವಕ್ತವ್ಯ ಏವಾಯಂ ಯೋಗಃ ; ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಕ್ತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ
ಅನ್ಯತಾ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಮ್ಯಗ್ವೃತ ಇತಿ. ಯದಿ ಚ ಸಂತಿ ಕಥಮಪ್ರಯೋಗಃ ? ಸತಾಂ
ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಗನೈಯತ್ಯಾತ್. ಅಪ್ರಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ತೇ ಕಥಂ ವಾ ಸಂತೀತಿ ನಾಶ
ಜ್ಞನೀಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಶಬ್ದಾಸ್ತದರ್ಥಕಾಃ. ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ ಚ ಪ್ರಚುರಂ ಲೋಕೇ.
ನ ಹಿ ವಯಮೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ನಿಷೇತ್ಸ್ಯಮೋ ಯೇನೇದಮಾಪಾ
ದನಂ. ಕಿಂತು ತಿಬ್ವಿಷಯಮಾತ್ರ ಏವ ನಿಷೇಧೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತ್ಯಾಹ-ಅನ್ಯತ್ರ
ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ತಿಬಿತ್ಯನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇವ ಸಂಜ್ಞೋಚೋವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್-
ನ ತಿಜಃ⁵²⁷ ಇತ್ಯತಃ ತಿಜ್ಞನ್ಶಾನಂ ಬುದ್ಧಿಮಧ್ಯಾಂತೇ. ಯತಃ ತಿಜ್ಞೇವ ಪ್ರತಿಷೇಧ
ವಿಷಯೇ ಕಾರ್ಯನಿಷೇಧೋತಸ್ತದರ್ಥಸ್ಯ ಅಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ತತ್ತ್ವವ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಶೀರಾದೌ ಬೇಡಂಬೇಡೌ ಪರತಃ || 524 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತಿಜಃ ಪರತಃ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯೇತೌ ಶಬ್ದೌ ಪ್ರಯು
ಜ್ಯೇತೇ ಆಶೀರಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ ; ನೋಡಲ್ಬೇಡಂ, ನೋಡಲ್ಬೇಡ. ಆಶೀರಾವಾಪಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಂ, ಮಾಡರ್. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಟ್ಟೆ, ಮಾಡುಗೆ. ಸರತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಂ ಮಾಭೂತ್.

[In blessing and the other acts mentioned in 465, *bēdam* and *bēda* are used after the *tin* affixes in the negative mood]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯೇತಾವನ್ವಾಯ್. ತೌ ಚ ತಿಬಃ ಸರತ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೌ, ನ ಕದಾಪಿ ಪೂರ್ವತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗನಿಯತಿರುಚ್ಯತೇ. ಆಶೀರಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ನಾರ್ಥಮಾತ್ರಸ್ಯ ಟಿಷ್ಠಾತ್ರೇ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ. ನಾತ್ರ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರ ನಿಷೇಧ್ಯಂ, ಕಿಂತು ಕ್ವಚಿತ್ ಕಶ್ಚಿತ್ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಕ್ವಚಿದಾಶೀರಾದೌ ಕಶ್ಚಿದ್ಬೇಡಂಬೇಡಯೋರನ್ಯತರಃ. ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ, ಮಾಡಬೇಡಂ, ಮಾಡಬೇಡ. ಅತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ 526 ಇತಿ ಅದಲೋರಾದೀಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಮಃ || 525 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಮಃ ಸರತೋ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯೇತೌ ವಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತೇ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಮಾಡಲಿಂ ; ಕೂಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಕೂಡಲಿಂ. ಇಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀನಿದಂ ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ.

[After the *im* affix, *bēdam* and *bēda* are optionally used in the negative mood]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಮಃ ಸರತೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ವಿಭಾಷಾವಚನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ನಿತ್ಯ ಏವ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ || 526 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಸರಯೋಃ ತಿಬಃ ಅತ್, ಅಲ್ ಇತ್ಯೇತೌ ಆದೇಶೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ ; ನೋಡಬೇಡಂ, ನೋಡಲ್ಬೇಡಂ. ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡಂ, ನೋಡರ್.

[Before *bēdam* and *bēda* the *tin* affixes change to *a* or *al*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚಬ್ಧೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡೌ ಸರಾವೃಶತಿ. ತಿಬಃ ಸರತೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ತಿಷ್ಠೋದಲಾದೇಶೌ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಸ್ಕಾನ್ಯನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಕಸ್ಯ ವಾ ಇಮೌ ಅದಲೌ ಆದಿಷ್ಟೇಯಾತಾಮಿತಿಚೇನ್ನ. ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗಃ ತಿಬಃ ಸರತ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಿತಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಸರೇ ವಿಧೇಯಮಾನೌ ಅದಲೌ ತತಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ತಿಬ ಏವ ಭವತೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ; ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ

ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ²⁶ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಧಾತುರಪಿ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ತಸ್ಯ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಆನಂತರ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ ತತ್ರೈವೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ.

ನನು ತತ್ರಾದಲಾವಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಲಾಘವಾತ್ ನ ತು ತಸ್ಯನ್ನಿತಿ ಗೌರವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಆಶೇರಾದೌ ಬೇಡಂ ಬೇಡೌ ಪರತಃ ⁵²⁴ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ. ತತ್ರ ದ್ವಿವಚನಾಂತನಿರ್ದೇಶಾತ್ ತಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಯೋಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಆಶಂಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಏಕತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಯೇ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋರ್ವರ್ಧ್ಯೇ ಏಕ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ. ತತ್ರ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಬೇಡಮಿ ಬೇಡೇ ವಾ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಸತಿ ತಿಜೋದಲಾದೇಶೌ ಭವತ ಇತಿ. ನೈವಂ ತತ್ರೇತ್ಯತ್ರ ಏಕತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತೇ ತಸ್ಯನ್ನಿತಿ ತಯೋರಿತಿ ತೇಷ್ವಿತಿ ಚ ತತ್ರೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ನಿಷ್ಪತ್ತೀರಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಮಃ || 527 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಮಃ ಅತ್, ಅಲ್ ಇತ್ಯೇತೌ ಆದೇಶೌ ವಾ ಭವತೋ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಪರತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಬೇಡಂ, ನೋಡಲ್ಬೇಡಂ, ನೋಡಲಿಂಬೇಡಂ ; ಮಾಡಬೇಡ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ, ಮಾಡಲಿಂಬೇಡ.

[Before *bēdam* and *bēda*, the *im* affix optionally changes to *a* or *al*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಯನ್ನದಲಾವಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಇಮೋದಲಾದೇಶೌ ವಿಭಾಷಯಾ ಭವತ ಇತಿ ಕಥನಾತ್ ಅನ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮಿತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ

ನನು ತದನಂತರಮೇವ ಸೂತ್ರಮುಕ್ತಂ ವೇಮಃ ⁵²⁵ ಇತಿ. ತಸ್ಯೈವ ಅತ್ರ ಅನುವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಕಿಮರ್ಥಃ ಪುನರಾರವ್ಭು ಇತಿಚೇನ್ನ. ತಸ್ಯ ಅನಂತರ ಸೂತ್ರೇಣ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತತ್ರ ಅನೇನ ಕಶ್ಚಿದರ್ಥಃ. ತತಃ ತತ್ರ ಸಿವೃತ್ತೋ ನೋತ್ತರತ್ರ ಅನುವರ್ತತ ಇತಿ ಪುನರಾರವ್ಭುಃ. ಮಣ್ಣೂಕಪ್ಲುತೃಶ್ರಯಣೇನ ಕಥಂಚಿತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಸಮ್ಭವೇ'ಪಿ ಪೂರ್ವಾತ್ರ ಇಮ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮೈನ್ಯಸ್ಯ ಅತ್ರ ಪಷ್ಪೃಂತವಿಪರಿಣಾಮಃ ಕಲ್ಪನೀಯಃ ; ಅನ್ಯಥಾ ಅನನ್ವಯಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ತತೋ ವರಂ ಪೃಥಕ್ ರಣಮೇವೇತಿ. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಅನಂತರಯೋಗ ಏವ ವೇಮ ಇತ್ಯನುಷ್ಠಾತೇ ತಸ್ಯನ್ನದಲೌ ವೇಮ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ನಾಧಿಕಾರವಿಚ್ಛೇದೋ ನಾಪಿ ಮಣ್ಣೂಕಪ್ಲುತೃಶ್ರಯಣಂ ನ ವಾ ಗೌರವಮಪಿ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಲಾಘವಮೇವ, ಕ್ಲಪ್ತಸ್ಯೈವ ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಮನಮಾತ್ರಕಲ್ಪನಾತೋ ಭಿನ್ನ ಸೂತ್ರಕಲ್ಪನಾಯಾ ಏವ ಅತ್ಯಂತಂ ಗುರುತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ನಾಸೌ ಪೃಥಗ್ಗೋಗಃ. ಕಿಂತು ಅನುವೃತ್ತಸ್ಯೈವ ವೇಮಃ ⁵²⁵ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಣಮೇವೇತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಸೂತ್ರಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾನುಶಾಸನತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಉಗ್ವಾದಿಹ್ರಸ್ವಾತ್ವವಿಧಾನಾನಂತರಂ ಉಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಯೋಗಾಧಿಕೈನ ತುಲ್ಯಾಯವ್ಯಯತ್ವಾದಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಅಲ್ ತದಪ್ರಯೋಗೇ || 528 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಮಃ ಅಲಿತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಅಪ್ರಯೋಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀಮಾ ಬನಮಂ ಪುಗಲ್, ನೀಮಾ ಮನೆಯಂ ನೋಡಲ್, ಯತಿಗ್ ನೀಮಂಗಳನಾಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಲ್.

[When *bēdam* or *bēda* is not used, the *m* affix optionally changes to *al*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೇಮಃ⁵²⁵ ಇತಿ ಇಮಃ ಪರತೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲಿ⁵²⁶, ವೇಮಃ⁵²⁷ ಇತ್ಯಖಿಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯತಯಾ ಇಮೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಚ ಅದಲಾದೇಶ⁵²⁸ ವಿಹಿತ⁵²⁹. ತದಪ್ರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ತು ಕಧಮಿತಿ ಬುಭುತ್ಸಾಯಾಂ ಅತ್ರ ಅಲಾದೇಶ ಏಕ ಏವ ಕಾರ್ಯೋ ನ ಅದಾದೇಶ ಇತಿ ವಿಶೇಷದೇಶನಾರ್ಥೋ'ಯ ಮಾಮ್ಭಿ ಅಲನುವೃತ್ತಾವು ಪುನಃ ಅಲ್ಗ್ರಹಾಂ ಅದಾದೇಶವೃದ್ಧಾಸಾಧ್ಯಂ ನೀಮಾ ಬನಮಂ ಪುಗಲ್, ಯೂಯಮೇತದ್ವಹಂ ಮಾ ಪ್ರವೀತ ; ನೀಮಾ ಮನೆಯಂ ನೋಡಲ್, ಯೂಯಮೇತದ್ವಹಂ ಮಾ ಪಶ್ಯತ ; ಯತಿಗ್ ನೀಮಂಗಳನಾಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಲ್, ಯತಯೋ ಭವನ್ಮೋ ಮದನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಮಾ ಪ್ರವರ್ತಧ್ಯಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್ || 529 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವಿಕೃತಾತ್ ಇಮಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಭವತಿ ಬೇಡಂ ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೇ'ಪ್ರಯೋಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೆಂಡಿರಂ ನಂಬಲಿಂಬೇಡಂ, ನಂಬಲಿಂಬೇಡ, ನಂಬಲಿಂ ; ಅಕಾರ್ಯಮಂ ಮಾಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಮಾಡಲಿಂಬೇಡ, ಮಾಡಲಿಂ. ಅವಿಕೃತಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡಲ್ಬೇಡ, ನಂಬಲ್ಬೇಡ. ಅತ್ರ ಅಲಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಮಾ ಭೂತ್. ಪ್ರಾಗ್ಗಿತಿ ಪರತೋ ಮಾಭೂತ್.

[When *bēdam* or *bēda* is used or not used, the *m* affix which has not undergone change takes *al* before it]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಮ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಚಕಾರೋ'ಪ್ರಯೋಗೇ ಚ ಇತಿ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಬೇಡಂ ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋಃ¹ ಅಪ್ರಯೋಗೇ ಚ ಅವಿಕೃತಾತ್ ಇಮಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಭವತಿತಿ

ನನು ಇಮೋ ವಿಕೃತತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಕಧಮವಿಕೃತತ್ವವಿಶೇಷಣಂ ಸಬ್ಬಜ್ಞತ ಇತಿ ಜೇನ್ನ. ಇಮಃ ಸ್ವಯಂ ಇರೋ ವಿಕೃತಿರೂಪತ್ವೇ'ಪಿ ಯತ್ರ ಇಮೇವ ವಿಕೃತಿಮಾಪದ್ಯತೇ ಇಮ ಏವ ವಿಕಾರ ಇತಿ ಯಾವತ್, ಸ ಏವ ವೃದ್ಧಸ್ಯತೇ. ಅವಿಕೃತಾದಿತಿ ಇಮಿತ್ಯೇವಾವಸ್ಥಾಧಿತ್ಯರ್ಥಃ. ತತಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಭವತಿತಿ

ನನು ಅತ್ರ ವಿಧೀಯಮಾನೋ'ಲ್ ಕಿವಾಗಮಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಆದೇಶೋ ವಾ ? ತದಪ ರಸ್ಯ ವಿಧೇಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ತತ್ರಾಯಂ ನ ತಾವದಾಗಮಃ ; ಕಿತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಪರಾನುಪಮದ್ಗನೇನ ವಿಧೇಯಃ ಕಾನುಬನ್ನೋ ಹ್ಯಾಗಮ ಇತಿ ನಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರತ್ವಾಭಾವಾತ್. ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಬಲು ಪರ ಏವ ಭವತಿ ; ಪಜ್ಜಾ ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರಃ ¹⁴ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್. ನಾಪ್ಯಾದೇಶಃ ; ಕಮಸ್ಪ ನುಪಮದ್ಗ್ಯ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ತದನ್ವೈಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ವಾ ಉಪಮದ್ಗ್ಯ ಆಗತೋ ಹ್ಯಾದೇಶಃ. ಸರ್ವತ್ರ ತಥೈವ ವಿಧಾನಾತ್—ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಅಲೋ'ತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪತ್ವಾತ್.

ನನು ನಾತ್ರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆಲ್ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಪೂರ್ವಯೋಗಾದನುವರ್ತ್ಯತೇ ತಚ್ಚ ತತ್ರ ಆದೇಶಾತ್ಯಕಮತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಮಿತಿ ಕಥಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್ಮಕಂ ಭವೇದಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಪೂ ರ್ವತ್ರ ಇಮ ಇತಿ ಪಷ್ಯಾಃ ಸ್ಥಾನೇ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಆದೇಶ ಉಕ್ತಃ. ಅತ್ರ ಇಮ ಇತಿ ಪಜ್ಜಾ ಮಿನಿದೋಶಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಉಚ್ಯತೇ ; ಪಜ್ಜಾ ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ¹⁴ ಇತಿ ವಚ ನಾತ್.

ನ ಚ ಏವಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಪೂ ರ್ವತೋ ವಿಧಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸರ್ವತ್ರ ಪರತ ಏವ ಭವನ್ನಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪೂರ್ವ ತೋ'ಪಿ ಭವತಿ, ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ'ಪಿ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ತತ್ರಾಪಿ ಸುಪಃ ಪ್ರಾಗ್ಬಹುವಾರ್ (ಶಾ 3—4—78) ಇತಿ ಸುಬನ್ತಾತ್ಪ್ರಾಕ್ ಬಹುಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಈಷ ದಪರಸಮಾಪ್ತೋ ರಾಜಾ ಬಹುರಾಜೇತ್ಯಾದಿ. ತದ್ವದತ್ರಾಪಿತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಪ್ರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ಉದಾಹರತಿ—ಪಂಡಿರಂ ನಂಬಲಿಂಬೇಡಂ, ನಂಬಲಿಂಬೇಡ ಅಪ್ರಯೋಗೇ—ನಂಬಲಿಂ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ಮಾಶುದ್ಧತೇತ್ಯರ್ಥಃ. ತಥಾ ಅಕಾರ್ಯ್ಯಮಂ ಮಾಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಮಾಡಲಿಂಬೇಡ, ಮಾಡಲಿಂ—ಅಕಾರ್ಯಂ ಮಾ ಕು ರುಧ್ವಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯುಧಾಹೃತಾ ನೋಡಲ್ಬೇಡ, ನಂಬಲ್ಬೇಡ. ಅತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೋಚಿ ಇತಿ ಇಮಃ ಸ್ಥಾನೇ ಅಲಾದೇಶಕರಣಾತ್ ವಿಕೃತಮಿತಿ ತತ್ರ ಅಲಃ ಪ್ರಾಕ್ ಆಲ್ ಮಾಭೂತ್. ಪ್ರಾಕ್ಪದಕೃತ್ಯವಾಹ—ಪ್ರಾಗ್ರಿತಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ || 530 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪಡುಧಾತುರನುಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿ ತೇ ತಿಜಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಘಟಂ ಕುಂಬಣಿನಿ, ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ನರಸನಂಗನೆಯಿಂ, ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟಳ್ ತರುಣಿ ರಮಣಿನಿ, ಮಾಡಲ್ಪಡುಗೆ ಮಿಗೆ ಸಂಪದಂ ಜನಪತಿಯಿಂ, ಕಿಡಿಸಲ್ಪಡುಗೆಮ್ಮ ದುಃಖಸಂತತಿ ಜಿನಿನಿ. ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡಿದನರಸನಂಗನೆಯಂ, ಮಾಡಿದಂ ಪದಕಮನಕ್ಕ ಸಾಲೆ. ಅನುಗ್ರಹಣಂ ಅವೈವಧಾನಾರ್ಥಂ.

[Padu is inserted before the *tu* affixes in the passive]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ತಿಭ್ಯವತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್. ತತ್ರ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಸಾಧಾರಣೀಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ಅಧ್ಯಯಾನವದ್ವಾ ಇದಾನೀಂ ಕರ್ಮಣಿ ಅಸಾಧಾರಣೀಂ ವಕ್ತು ಮಾಹ-ಧಾತೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪಡು ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಶಯನಾರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸ್ವಾರ್ಥಮನಭಿದಧಾನಃ ಕೇವಲಂ ಶಬ್ದಸಂಸ್ಕಾರಕತಯಾ ಸರ್ವಧಾತೋರನು ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಲಿಟಿ ಕೃಚಿತ್ ಕೃಭ್ಯಸ್ತಯ ಇತಿ

ನನು ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಂ ನ ತಿಭಿ ಇತಿ ಅತಃ ಕಧಮಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ತಿಜ್ಯೇವ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಧಾತೋಃ ಕಾರಕೇ ತಿಜ್ ಕೃದ್ವಾ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ. ತತ್ರ ಕೃತಿ ವಾ 531 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅತ್ರ ತಿಜ್ಯೇವೇತಿ ಅರ್ಥಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತಿ.

ಉದಾಹರತಿ—ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಘಟಂ ಕುಂಬಜನಿಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಮಾಡಿದಂ ಘಟಮಂ ಕುಂಬಜಂ ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಮಾಡು ಕರಣ ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ 442 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ ದಪದವಂ 446 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ ಇದುತ್ತಃ 476 ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಇದಾದೇಶೇ ಮಾಡಿದಂ ಇತಿ ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ. ಕರ್ತರಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಕರ್ತುರುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕುಂಬಜಬ್ದಾತ್ ಮುಕ್ತೇ 227 ಇತಿ ಉಕ್ತೇ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಕರ್ಮಣೋನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಘಟಬ್ದಾತ್ ಕರ್ಮಣ್ಯುಮ್ 204 ಇತಿ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಏವಂ ಸತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುರ್ವಿ ವಕ್ಷಯಾ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರ್ಮಣಿ 443 ಇತಿ ಮಾಡುಧಾತೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ. ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪದಃ ಇತಿ ಮಾಡು ಇತ್ಯತಃ ಪಡೋಽನುಪ್ರಯೋಗಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ 532 ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಅಲಾದೇಶಃ. ನಪ್ಯುದುಃ 454 ಇತಿ ಅಮ ಉದ್ವಾದೇಶಃ. ದಪದವಂ 446 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಡೋಷ್ವೈ 487 ಇತಿ ಪಡುಧಾತೋಃ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶಃ. ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಪೂರ್ವಃ 506 ಇತಿ ದಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಟಕಾರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಘಟಬ್ದಾತ್ ಮುಕ್ತೇ 227 ಇತಿ ಉಕ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಕರ್ತುರುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕುಂಬಜಬ್ದಾತ್ ದೇತುಕರ್ತೃಕರಣ 209 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ತರಿ ತೃತೀಯಾ. ಏವಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಘಟಂ ಕುಂಬಜನಿಂ ಇತಿ ಭವತಿ. ಏವಮುತ್ತರತ್ರ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟನರ ಸನಂಗನಯಿಂ. ಅತ್ರ ನೋಡಿಡಳರಸನಂಗನೇ ಇತಿ. ತಥಾ ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟಳ್ ತರುಣಿ ರವಣಿನಿಂ. ಅತ್ರ ಬಯಸಿದಂ ತರುಣಿಯು ರಮಣಂ ಇತಿ, ತಥಾ ಮಾಡಲ್ಪಡುಗೆಮಗೆ ಸಂಪದಂ ಜಿನಪತಿಯಿಂ. ಅತ್ರ ಮಾಡುಗೆಮಗೆ ಸಂಪದಮಂ ಜಿನಪತಿ ಇತಿ. ತಥಾ ಕಿಡಿಪಲ್ಪಡುಗೆಮ್ತು ದುಃಖಸಂತತಿ ಜಿನನಿಂ. ಅತ್ರ ಕಿಡಿಸುಗೆಮ್ತು ದುಃಖಸಂತತಿಯಂ ಜಿನಂ ಇತಿ ಚ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗಾ ಉದ್ವಾಃ. ಯಥಾಯಥಮತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಾ.

ಅನುಸವಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ—ಅನುಗ್ರಹಣಂ ಅವ್ಯವಧಾನಾರ್ಥಂ ಇತಿ. ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕೃಷ್ಣಸ್ತ್ರೀನಾಂ ಅನುಪ್ರಯೋಗನಿಯತತ್ವೇ'ಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ವ್ಯವಹಿತಪ್ರಯೋಗಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪೂರ್ವಮನೇಕಪದವ್ಯವಧಾನೇ'ಪಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಶ್ಯತೇ. ಯಥಾ

ತಂ ಪಾತಯಾಂ ಪ್ರಥಮಮಾಸ ಪಪಾತ ಪಶ್ಚಾತ್ | ಇತಿ.

ತಥಾ

ಪ್ರಚಲನ್ಮೀನಮಕರಃ ಪ್ರಭೂತತರವಾರಕಃ |

ಚಕಾರ ಕಲಯಾಮಬ್ಧಿ ಮೃಹಾನ್ಯೇಷ ನಭಸ್ತುಲಾಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ

ಯಂ ಚಕ್ರೂನ್ದ್ರಾಸ್ತಿಸ್ತಿಸ್ತದೇನ್ದ್ರಶೈಲೇ ಸಂಸ್ಥಾಪಯಾಮುಜ್ವಲರತ್ನಪೀಠೇ ||

ಇತಿ ಚ

ನೈವ ಭಾಷಾಯಾಂ ಕಿಂತ ಅವ್ಯವಹಿತಾನುಪ್ರಯೋಗೋ ನಿಯತ ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತಿ ವಾ || 531 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪಡುವಾ ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿತೇ ಕೃತಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದಂ, ಮಾಡಿದುದಂ ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದುಂ, ಮಾಡಿದುದುಂ ; ತೋರುಲ್ಪಟ್ಟುದಕ್ಕೆ, ತೋರಿದುದಕ್ಕೆ ; ಆಡಲ್ಪಡುವ ಪೊಲಂ, ಆಡುವ ಪೊಲಂ ; ತೂಗಲ್ಪಡುವ ಡಾಣಿ, ತೂಗುವ ಡಾಣಿ.

[Padu is optionally inserted before *kṛt* affixes in the passive]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಣ್ಯಾನುಪಡುಃ 530 ಇತಿ ಸರ್ವಮೇತದನುವರ್ತತೇ. ಕರ್ಮಣಿ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಧಾತೋರನು ಪಡುಧಾತುವಿಭಾಷಯಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದಂ. ಅತ್ರ ಮಾಡು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಚ್ಚತ್ವಕರ್ಮಣೋಃ 543 ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಅಚಿ, ಕೃತಿ ವಾ 531 ಇತಿ ವಿಭಾಷಯಾ ಪಡೌ, ತಸ್ಮಿನ್ನೈದಲೌ 532 ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಅಲಿ, ಅಚ್ಚಃ 455 ಇತಿ ಅಚ ಉದೌ, ಅಚಿ 447 ಇತಿ ಭೂತೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ, ಡೋಪ್ಯಃ 487 ಇತಿ ಪಡೋಃ ದೋಃ ಓದೇಶೇ, ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮಾವಃ 506 ಇತಿ ದಸ್ಯ ಟಕಾರೇ ಸತಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತ್ಯೇವಂ ನಿಷ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಕೃದಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದರೂಪಸ್ಯ ಅರ್ಧವಲ್ಲಿಬ್ಧಂ 8 ಇತಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ, ಲಿಪ್ಗತ್ಸುಪಃ 208 ಇತ್ಯಧಿಕೃತ್ಯ ಕರ್ಮಣ್ಯಾವುಃ 201 ಇತಿ ಅಮಿ ಲುಬನಾಮಹಾನೌ 36 ಇತಿ ಉತೋ ಲೋಪೇ ಸತಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದಂ ಇತಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ ಮಾಡಿದುದಂ. ಅತ್ರ ಪಡೋಃ ವೈಭಾಷಿಕತ್ವಾದ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಏವಮುಪರಿ ಸರ್ವತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ. ಸರ್ವತ್ರ ಕೃದಂತತಾ ಭಿವ್ಯಕ್ತೃರ್ಧಂ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಆಡಲ್ಪಡುವ ಪೊಲಂ. ಅತ್ರ ಆಡಲ್ಪಡುವ ಪೊಲಂ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ. ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ 309 ಇತಿ ಸಮಾಸಃ

ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ 333 ಇತಿ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪಃ. ಅಗ್ರ ಹುಲಂ 345
ಇತಿ ಅಗಾಗಮಃ ಅಹಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ 96 ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ ತತೋ ಲಿಙ್ಗಸಂಜ್ಞಾ
ದಿರಿತಿ. ಏವಂ ಆಡುವಪೂಲಮಿತ್ಯಾದಾವಪಿ ಯೋಜ್ಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಮಿನ್ನೆದಲೌ || 532 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅಧೈಕಾರಾಲಾದೇಶೌ ಭವತಃ ಪಡುಧಾತೌ
ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡೆ ಪಟ್ಟಂ, ಮಾಡ್ಪಟ್ಟಂ, ನೋಡೆ ಪಟ್ಟಂ,
ನೋಡ್ಪಟ್ಟಂ ; ಕಿಡಿಸೆ ಪಟ್ಟದು, ಕಿಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟದು. ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಿಂ ?
ಮಾಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಂ.

[Verbal roots take *e* short or *al* before *padu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಛಬ್ದಃ ಪಡುಧಾತುಂ ಪರಾವೃತ್ತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪಡುಧಾತೌ ಪರೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಪ್ತತ್ಕರೋತಿ ಭಾವೇ ಲ್ಯುಟೋ'ಶಯನಾದೇ
ಲ್ಘಪ್ತ ದೋಃ || 533 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವೇ ವಿಹಿತೋ ಯೋ ಲ್ಯುಟಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದನ್ತಾತ್
ಶಯನಾದಿವರ್ಜಿತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತತ್ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ತನ್ನರ್ಥೇ ಇಸುಪ್
ತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ .

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಚನಮಂ ಮಾಡುವಂ ಪಾಕಿಸುವಂ. ಏವಂ ವರ್ಧಿ
ಸುವಂ, ರಕ್ಷಿಸುವಂ, ಸೇವಿಸುವಂ, ಪಾಲಿಸುವಂ, ಭೋಜಿಸುವಂ, ಲಾಲಿ
ಸುವಂ. ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಭುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭೋಜನಂ ಓದನಾದಿ ತತ್ಕ
ರೋತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಮಾಭೂತ್. ಲ್ಯುಟ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಯಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದೇರ್ವಾ
ಭೂತ್. ಅಶಯನಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಶಯಿಸಿದಂ ಇತಿ ಮಾಭೂತ್.

ಶಯನ, ಚಯನ, ತಕ್ಷಣ, ಶ್ರವಣ, ರವಣ, ನಯನ, ಸ್ತವನ,
ಕಮನ ಇತ್ಯಾದಿಶಯನಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[(Sanskrit) verbal nouns with *lyut* affix, except *s'ayana* and other such terms
(see above), when used in the sense of doing that which the word
expresses, take the *lyu* affix, dropping their final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ತಿಬಮುದ್ಭಾವ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ
ವಿಶೇಷತಶ್ಚ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಧಾತುಷ್ವೇವ ವಿಶೇಷಾನ್ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತು
ಕಾಮಸ್ತಾವದಾಹ—ಇಸುಪ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆತ್ರ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ. ಇಹ ತಾವತ್ ಭಾ
ಷಾವಿಷಯೇ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಂ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ ನಾಮಪದಂ, ಧಾತುಪದಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿ
ಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ. ತದ್ವಿವಿಧಮಪಿ ಪದಂ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಅಸಂಸ್ಕೃತ

ಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಚೇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಭವತಿ ತತ್ರ ಅಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ದ್ವಿವಿಧೇಷ್ವಪಿ ತೇಷು ನ ವಿಶೇಷಃ, ನಾಮ್ನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಚ ಭಾಷಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ತು ನಾಮಾನಿ ಧಾತವೋಽಪಿ ಅತ್ರ ಸಾಧನೀಯಾಃ. ತತ್ರ ನಾಮಪದೇಷು ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ಸ್ವರಾಂತಾನಾಂ ವೈಜ್ಞಾನಾಂತಾನಾಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಪ್ಪ್ರಾತ್ಸುವಃ 208 ಇತಿ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಬೀಜ ಭೂತಾಂ ಲಿಪ್ಪಿತಾಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಅನೇಕಧಾ ಯತ್ನಃ ಕೃತಃ. ತಥಾ ಧಾತುಪದೇಷ್ವಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ಭೋಜನ ಗಮನ ರಕ್ಷಣ ಭಕ್ಷಣಾದೀನಾಂ ಭಾವ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಧಾತೋಃ 142 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತಿಷಾಧ್ವತ್ಪತ್ತಿಬೀಜಭೂತಾಂ ಧಾತುತಾಂ ಪ್ರಸಾಧಯಿತುಂ ಯತಮಾನಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ತಾವದಿದಮಾಹ— ಇಸುಪಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಇಸುಪಃ ಇತಿ ವಿಧೇಯಸ್ವರೂಪನಿದೇಶಃ. ತತ್ಕರೋತಿ ಇತಿ ಅರ್ಥನಿದೇಶಃ. ಭಾವೇ ಲ್ಘುಟ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿದೇಶಃ ಅಶಯನಾದೇರಿತಿ ವಿಷಯಸಂಜ್ಞೀಕರಣನಿದೇಶಃ. ಲುಪ್ತ್ವ ದೋರಿತಿ ಕಾರ್ಯಾಂತರನಿದೇಶಃ. ಏವಂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯಮುದ್ಭವ್ಯ ತದಂತಾನೇವ ಶಬ್ದಾಃ ಧಾತುಕೃತ್ಯ ತತೋ ಧಾತೋಃ ತಿಬಂ ಕೃತಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಮುದ್ಭವ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕಾನಿ ಧಾತುಪದಾನಿ ಸಾಧನೀಯಾನೀತಿ. ನಾತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾನಾಮಶೇಷಾಣಾಂ ಧಾತುಕರಣಂ, ಕಿಂತು ಕೇಷಾಂಚಿದೇವ. ತೇಷಾಂ ಚ ಸ್ವರಾಶೇಃ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ನಾನ್ಯಥಾ, ಅಸಮ್ಯಕ್ವಾತ್. ತದಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಲಕ್ಷಣತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪತ ಇತಿ ದ್ವೈರಾಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಂ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪೋ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಯೋ ವಾ ಅಭಿಗ್ರಹಿಕಾರ್ಯಃ, ತದ ಘಟನಾತ್ ತಥಾಹಿ—ನ ತಾವತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಲಕ್ಷಣತಃ ಏವೇತಿ ಘಟೇ, ಯಾವಲ್ಲ ಹ್ಯಮನುಸ್ಮೃತಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ ನಾಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವರೂಪತ ಏವೇತ್ಯಪಿ; ಶಬ್ದಾನಾಮಾನಂತೇನ ಸ್ವರೂಪತೋ ನಿದೇಶ್ಯಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್;

ಶಬ್ದ ರಾಶಿರಪರ್ಯಂತಃ | ಇತಿ ವಚನಾತ್

ಅತೋ ನ ವಿಕಲ್ಪಃ, ಅತಃ ಏವ ನ ಸಮುಚ್ಚಯೋಽಪಿ, ಪಕ್ಷದ್ವಯೋಪಕ್ತಿಪ್ರದೋಪಾನುಪಪ್ಪನ್ನಾತ್ ಅನ್ಯತರವೈಯರ್ಥಾಚ್ಛ. ಅತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಿಂಚಿದಿತಿ ದ್ವೈರಾಶ್ಯಮೇವ ಶ್ರೇಯಃ ಯಾವತಾಂ ಲಕ್ಷಣಮನುಸ್ಮೃತಂ ತಾನೇಕರಾಶೀಕೃತ್ಯ ಶೇಷಮಶೇಷಂ ಸ್ವರೂಪತ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ. ತತ್ರ ಲಕ್ಷಣತಃ ಕಥನೇಽಪಿ ಅನೇಕೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತಭೇದಿನ ಲಕ್ಷಣಾಸ್ಯಪಿ ಅನೇಕಾನಿ ಭವಂತಿ. ತಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮತಾಶ್ರುಯಣೇನ ಲಕ್ಷಣಮನುಸರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಃ ತತ್ಕರಣಕಾಲೀನವಿವಕ್ಷಾವಶಾತ್ ಪಾಣಿನೀಯಮತಾಶ್ರುಯಣೇನ ಸೂತ್ರಕರಣಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವ್ಯಾಕರೋತಿ—ಭಾವೇ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪಾಣಿನೀಯಮೇವ ಮತಮಾಶ್ರಿತಂ ನಾನ್ಯದೀಯಮಿತಿ ಕುತೋವಗತಮಿತಿಚೇತಃ—ಲ್ಘುಷ್ಕೃತಾಣಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ಪಾಣಿನಿಃ ಕಿಲ ಸ್ವೋಪಚ್ಛೇ ಶಬ್ದಶಾಸನೇ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವಾದೌ ಧಾತೋಃ ಪರತೋ ಲ್ಘುಷ್ಕೃತ್ಯಯಂ ವೃದ್ಧತ್ವ ನಾನ್ಯೇ ತೇ ತು ಯುಟಮುಟಮನ್ಯಂ ವೇತಿ ನ ತತ್ರ ಲ್ಘುಷ್ಕೃತವಹಾರ ಇತಿ.

ಲ್ಘುಃ ಇತಿ ಲ್ಘುಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾನ್ತಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ನ ಚ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಲ್ಘುಃ ಹಿತಃ ತದಂತಃ ಸರ್ವೋಪ್ಯುತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ; ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ಕಿಂತು ಕ್ವಚಿದೇವೇತ್ಯಾಹ-
ಭಾವೇ ಇತಿ. ನ ತು ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದೌ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ನ ಚ ಭಾವೇ'ಪಿ ಯೋ ಯೋ ಲ್ಘುಃ ತಸ್ಯಾತ್ಮವಸ್ತು ದಃ. ಕಿಂತು ಕತಿಪಯವಿವಹಾತ್ಕಿಂಚಿದ್ವರ್ಜಿತಾದಿತಿ ವಿಷ-
ಯಂ ಸಚ್ಚೋಚಯತಿ—ಅಶಯನಾದೇಃ ಇತಿ. ರಯನಾದಿಗಣಪರಿತಾನ್ ಶಬ್ದಾನ್ವ-
ರ್ಜಯಿತ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ತದ್ರೂಪತಾ ದಃ ಶಬ್ದಾತ್ ವಿಧೀಯಮಾನ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಸಿ-
ನ್ನ್ದರ್ಥ ಇತ್ಯೇತ ಆಹ—ತತ್ಕರೋತಿ ಇತಿ. ನನು ಕರೋತೇಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಕರ್ಮೇತಿ ನ ಶಬ್ದನೀಯಂ, ಲ್ಘುಃ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್. ಏವಂ ಶಯ-
ನಾದಿವರ್ಜಿತಾತ್ ಭಾವೇ ಲ್ಘುಃ ಸ್ವಾರ್ಥಃ ಪಚನಪಠನಾದಿಶಬ್ದಾತ್ ನ ಕೇವಲಂ ಇಸುಪ್ಪ್ರ-
ತ್ಯಯ ಏವ ವಿಧೀಯಃ, ತಸ್ಯೈವ ಲ್ಘುಃ ಸ್ವಾರ್ಥಃ ದೋಷೋಪಶ್ಚ ಕರ್ತೃವ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ—
ಲುಪ್ತ ದೋಃ ಇತಿ. ಏವಂ ಇಸುಬನ್ತಾಃ ಸರ್ವೇ ಲ್ಘುಃ ಸ್ವಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದ ಭಾಷಾಯಾಂ
ಧಾತುೋ ಭವಂತಿ ಧಾತುನ್ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ತೇಭ್ಯಃ ತಿಬುತ್ವತ್ತಾ ಪಚಿಸಿದಂ, ಪಠಿಸಿದಂ
ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕಾಮ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾಃ ಪುತ್ರಂ ರಾಜಾನ
ಮಿತ್ಯಾದಿಸುಬನ್ತಾಃ ಶಬ್ದ ಧಾತವ ಇತಿ ತೇಭ್ಯಃ ತಿಬುಗ್ವತ್ತಾ ಪುತ್ರಕಾಮ್ಯತಿ, ರಾಜ
ಕಾಮ್ಯತೀತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ

ನನು ಕಾಮ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸನಾಧ್ಯಂತಾ ಧಾತವಃ (ಪಾ. 3-
1-32) ಇತಿ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರಕರಣಾತ್ ತೇಭ್ಯಃ ತಿಬುತ್ವತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ. ಇಸು
ಬನ್ತಾನಾಂ ತು ಶಬ್ದಾನಾಮತ್ರ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರಯಾ ಆಕರಣಾತ್ ಕುತೋ ವಾ ಧಾತು-
ತ್ವಂ? ತದಭಾವೇ ಚ ತೇಭ್ಯಃ ಕುತಸ್ತರಾಂ ತಿಬುತ್ವತ್ತಿಃ? ತದನುತ್ಪತ್ತೌ ಚ ಭಾಷಾ-
ಯಾಂ ಕುತಸ್ತವಾಂ ಪಠಿಸಿದಮಿತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ? ಇತಿಚೇನ್ನ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾ-
ತುಃ 12 ಇತ್ಯೇನೈವ ಅಶೇಷಾಣಾಂ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಅಮೀಷಾಂ ಇಸುಬನ್ತಾನಾಮನೈ-
ಷಾಂ ಚ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ಕೃತ್ಯೇತಿ ನ ಪುನಸ್ತತ್ಕರಣಮಿತಿ.
ಯೇ ತು ಭೂವಾದಯೇ ಧಾತವಃ (ಪಾ 1-3-1) ಇತಿ ಗಣಪರಿಪಠ್ಯಂತಾನಾಂ
ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿನಾಮೇವ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರಮಭ್ಯಧುಃ ತೇಷಾಮೇವ ಸನಾಧ್ಯಂತಾನಾಂ ಉತ್ತ-
ರಪ್ರಕೃತಿನಾಂ ಕಾಮ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಸುಬಂತಪ್ರಕೃತಿನಾಂ ಚ ಗಣಪಾಠಾ
ಭಾವಾತ್ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ನಾಸ್ತಿತಿ ಪುನಸ್ತದರ್ಥಂ ಯತ್ನಾನ್ತರಕರಣಪ್ರಯಾಸಾನುಭವನಂ
ನಾನ್ವೇಷಮಿತಿ. ಅತ ಏವ ಭಗವಾನ್ ಶಾಕಟಾಯನೋ'ಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ
(ಶಾ. 1-1-21) ಇತ್ಯೇವ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ವಿಧಿಯ ತೇನೈವ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿನಾ
ಮುತ್ತರಪ್ರಕೃತಿನಾಮುತ್ಪರೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿನಾಮಪಿ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ಸಿದ್ಧೇತಿ ನ ಪುನ
ಯತ್ನಾನ್ತರಂ ಚಕಾರೇತ್ಯವಗತವ್ಯಮಿತಿ

ನನು ಏವಮಪಿ ನೈಷಾಂ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ಸತ್ಪ್ರತಿ, ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಭಾವಾತ್
ತಥಾಪಿ—ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯರೋತಿ 13 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪಚನ ಪಠನಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಕರೋ-
ತ್ಯರ್ಥೇ ಇಸುಬ್ಧೀಯತೇ. ಕರೋತಿತಿ ಚ ಕರ್ತೃವ ನ ಕ್ರಿಯಾ, ಕೃತ್ವಾಧಾತೋಃ
ಕರ್ತೃಸಾಧನಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್. ತದರ್ಥೇ ಪಿಹಿತ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ'ಪಿ

ಕರ್ತಾರಮೇವ ವದೇತ' ನ ಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಂ, ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸ ಏನಂ ವಕ್ತೃತಿ ವಚನಾತ್ ತಥಾ ಚ ಪಚಿಸು, ಪರಿಸು ಇತ್ಯಾದೌ ಪಚನಪಠನಾದಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನ ವಾಕಪಾರಾದಿಕ್ರಿಯೇತಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಧಾತುಸಂಜ್ಞಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕರೋತಿಶಬ್ದಃ ಕರ್ತೃಸಾಧನೋಽಪಿ ನಾತ್ರ ಕರ್ತಾರಮಾಹ, ಕಿಂತು ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾತ್ ತದ ತಾಂ ಕ್ರಿಯಾಮೇವ; ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋಃ ಏಕತ್ವೋಪಚಾರಾತ್, ಅಥವಾ ಕರೋತಿರತ್ರ ನೋವಚಾರವೃತ್ತಾತ್ ಕ್ರಿಯಾಮಾಹ ಕಿಂತು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತೇವ, ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋಃ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಸವ್ವನ್ನೇನ ಕಥಂಚಿದೇಕತ್ವಾಧ್ಯವಸಾಯಾತ್. ಅಥವಾ ಕರೋತಿಶಬ್ದೋ ನ ಕರ್ತಾರಿತಿಬದ್ಧಃ, ಯೇನ ಉಕ್ತಾನುವಪತ್ತಿಃ ಸ್ವಾತ್ ಕಿಂತು ಧಾತುನಿರ್ದೇಶ ಏವ, ಇಪ್ಪಿಸಾ ಧಾತುನಿರ್ದೇಶ ಇತಿವಚನಾತ್ ಕರೋತ್ಯರ್ಥೇ ಇತಿ ಕೃಷಾರ್ಥ ಇತ್ಯೇವ ಅತ ಏವ ಪಚನಮಂ ಮಾಡುವಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯೋ ನ ಪಚನಕ್ರಿಯಾಕರ್ತಾ, ಕಿಂತು ಪಚನಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ ನ ಕಾಷ್ಟನುಸಪತ್ತಿಃ. ಏವಂ ವರ್ಧಿಸುವಂ, ರಕ್ಷಿಸುವಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ಧನರಕ್ಷಣಾದಿಕ್ರಿಯೈವ ವರ್ಧಿಸು ರಕ್ಷಿಸ್ವಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅಭಿಧೇಯೇತಿ ಇಸು ಬಂತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಮವ್ಯಾಹತಮಿತಿ ಧಾತುತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಟಿಖ್ಯತ್ವತಿರುಪಪನ್ನೇವೇತಿ.

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಭುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭೋಜನಂ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಲ್ಯುಟಃ. ಯಜನಂ ಯಜ್ಞಃ. ಅತ್ರ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ. ಶಯನಾದಿವರ್ಜನಂ ಕೃತಂ. ತತ್ರ ಶಯನಾದೀನಾಂ ಅನುಪಸರ್ಗಾಣಾಮೇವ ವರ್ಜನಂ, ಸೋಪಸರ್ಗಾಣಾಂ ಚಯನ ನಯನಾದೀನಾಂ ಕೇಷಾಂಚಿದವರ್ಜನಮೇವ; ಸಂಚಯಿಸಿದಂ, ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂ, ಉನ್ನಯಿಸಿದಂ, ಅಭಿನಯಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಣಾಂ ಬಹುಲಮುಪಲಬ್ಧಾತ್. ಶಯನಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾ ಇತಿ ಶಯನಾದಿರಾಕೃತಿಗಣ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಯ್ಯ ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ || 534 ||

ವೈತ್ತಿ || ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ತತ್ಕರೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಇಸು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತೇಷಾಂ ದೋಲೋಪ ಇಯಾದೇಶಶ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಮನಮಂ ಮಾಡುವಂ—ನಮಿಸುವಂ, ನಮಿಯಿಸುವಂ. ಏವಂ ಭ್ರಮಿಸುವಂ, ಭ್ರಮಿಯಿಸುವಂ; ರಮಿಸುವಂ, ರಮಿಯಿಸುವಂ; ಗಮಿಸುವಂ, ಗಮಿಯಿಸುವಂ.

ನಮನ, ಭ್ರಮಣ, ರಮಣ, ಗಮನ, ಕ್ರಮಣ, ಸಜ್ಜಮಣ, ಉತ್ಕ್ರಮಣ, ಉಪಕ್ರಮಣ, ವರಣ, ಧರಣ. ಹರಣ, ಭರಣ, ಸ್ಫುರಣ, ತ್ವರಣ, ಜ್ವರಣ, ಚರಣ, ಜನನ, ವಮನ, ಕಥನ, ಮಥನ, ಶ್ರಥನ, ಗ್ರಥನ, ತಾರಣ, ಪೂರಣ, ಜೀರಣ ಇತಿ ನಮನಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Namana and the words classed with it (see above), when used in the sense of doing that which the word expresses, take the *an* affix, dropping their final syllable and also substituting *vy*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇನುಪ್ಪತ್ಕರೋತಿತಿ ದೋರ್ಲೂಬಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ತತ್ಕರೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಇನುಪ್ಪತ್ಕರಯೋ ಭವತಿ. ತೇಷಾಂ ದೋರ್ಲೋಪ ಇಯಾದೇಶಶ್ಚ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತ ಇತಿ ನಮನಾದಿಷು ನಮಿಯಿಸು, ನಮಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ

ನನು ಯದಿ ಅತ್ರ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಮಿಷ್ಟತೇ, ತರ್ಹಿ ಲುಬ್ಧಗ್ರಹಣಮಪಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ; ನಮನಾದಿಭ್ಯೋ ಲುಬಿಯಿ ಚೇತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಇಯೋ ಗ್ರಹಣಂ ಲುಪೋ ಬಾಧಕ ಮೇವ ಸ್ಯಾತ್. ತಥಾ ಚ ನಮಿಯಿಸು ಇತ್ಯಾದ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇತಿ ನ ನಮಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ ಇತಿ ನಾತ್ರ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ; ಕಿಂತು ಐಕರೂಪ್ಯಮೇವೇತಿ. ನಾಪಿ ಚಶಬ್ದಗ್ರಹಣಾತ್ ದ್ವೈರೂಪತಾ ಚಶಬ್ದೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಮೇವ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ ನ ಲುಪಮಪಿ. ನಮನಾದಿಭ್ಯ ಇನುಬ್ಧವತಿ ದೋಃ ಇಯಾದೇಶಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ವರ್ಯಪ್ತೇಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಇಲಾ ಲ್ಲಪ್ತಃ 330 ಇತ್ಯನಂತರಂ ಆಕ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ 331 ಇತ್ಯತ್ರ ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಾತ್ ಸಮಾನಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಆಗಾಗಮುಚ್ಚೇತಿ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂತು ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ಲುಪ್ತ ಸ್ಯಾತ್ ತಥಾ ಅದ್ವಿ ದೂದೋರ್ನಿಫತುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಲೂಪ 435 ಇತ್ಯನಂತರಂ ಎವರಮೆವರೆ ಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ 436 ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಅದ್ವಿದೂದಭ್ಯಃ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ಎವರಮಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದೋಃ ನಕಾರಾದೇಶಶ್ಚೇತಿ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯೇತಿ. ಕಿಂತು ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ಲೋಪೋಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಾದೃಷ್ಟ್ಯಾತ್ ಅಥಾತ್ರ ಇತರವಿಶೇಷಗ್ರಹಣಾತ್ ಅಪರವಿಶೇಷೋ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಮುದಾಯಾನುಸರಣಾತ್ ನಾನಿಷ್ಠಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿಚೇತ್ ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಇತಿಚೇತ್—ಉಚ್ಯತೇ ಇಷ್ಟಸಿಷ್ಟಧರ್ಮಗ್ರಹಣ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕೃಚಿತ್ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಇಷ್ಟೇತೇ ತೇ ಚ ಲಕ್ಷ್ಯಾನುರೂಪಾತ್ ಕರ್ತೃವಿವಕ್ಷಾಯತೇ ಏವ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ತೇತ್. ನ ವಾ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಕೃಚಿದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅಥ ಸ್ವರಿ ತೇನಾಧಿಕಾರಃ (ಪಾ 1—3—11) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಅನವೃತ್ತಿನಿ ವೃತ್ತೋಃ ಬೀಜಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಬೀಜವದೇವ ಅನುವರ್ತತೇ ನುನ್ಯದಿತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ ನಾತ್ರ ತಥಾ ಕಿಂಚಿನ್ನಿಯಾಮಕಂ ಪಶ್ಯಾಮ ಇತಿಚೇತ್—ವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಏವ ನಿಯಾಮಕ ತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ತದೇವ ಬೀಜಂ ಸ ಏವ ಕರ್ತಾ ತತ್ರವತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಕುತೋ ನ ಪ್ರತಿ ಜಾನೀಯಾತ್ ಅತೋತಿತ್ರಾಪಿ ಅಂತರೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಕೂಲವಿವಕ್ಷಾಂ ನ ಕಿಂಚಿನನ್ಯದ್ವೀ ಜಮಸ್ತಿ. ಅತಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಸ್ಥಲೇಷು ಪೂರ್ವಸ್ಯಾತ್ ಲುಪೋನನುವೃತ್ತಾಪಿ ಅತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿರಿಸ್ಯತ ಏವ, ತಥೈವ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧೇಃ ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಸೂತ್ರಗತಿರಿತಿ. ಪೂ ರ್ವೇಣ ದೋರ್ಲೋಪಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ಮ್ರಾಪ್ತು ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ || 535 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ತತ್ಕರೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಇನುಪ್ಪತ್ಕರಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಭೋಗಮಂ ಮಾಡುವಂ, ಭೋಗಿಸುವಂ. ಏವಂ ರಾಗಿಸುವಂ, ಭಾವಿಸುವಂ, ಕಾಮಿಸುವಂ.

ಭೋಗ, ರಾಗ, ಭಾವ, ಕಾಮ, ಪ್ರಾಸ, ರಜ್ಜ, ¹ಚಾಮ, ಲಾವ, ಸ್ವಾದ, ಗಾಢ, ನಾದ, ವೇಗ, ಯೋಗ, ನಿಯೋಗ, ವಿಯೋಗ, ಸಂ ಯೋಗ, ಉದ್ಯೋಗ, ನಿರ್ವೇಗ, ಸಂವೇಗ, ವಿಶ್ವಾಸ, ನಿನಾದ, ನಿಯಾಮ, ಆಹ್ವಾನ, ಆರಾವ, ಸಂರಾವ, ವಿರಾವ, ಆಲಾಪ, ಸಲ್ಲಾಪ, ಪ್ರಲಾಪ, ಅಪ ಲಾಪ, ²ಅಭಿಲಾಪ, ಉಚ್ಛ್ರಾಯ, ಉಚ್ಛ್ರಾಯ, ಪ್ರಸ್ತಾರ, ವಿವೇಕ, ವಿಶಾಲ, ಉದ್ಗಾರ, ಗೋಚರ, ಸಜ್ಜರ, ಸಮ್ಭಾರ, ಉದ್ವಾಹ, ವಿವಾಹ, ಸನ್ನಾಹ, ಸ್ತುತಿ, ನುತಿ, ನತಿ, ಯತಿ, ಸಿದ್ಧಿ, ವೃದ್ಧಿ, ತುಷ್ಠಿ, ಪುಷ್ಠಿ, ಕೃಷ್ಣಿ, ಸೃಷ್ಣಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಬ್ಧಿ, ರೂಢಿ, ಜೀರ್ಣ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಟೀಕಾ, ವಿಶದ, ಮನನ, ಸೇವನ, ಗುಮ್ಫನ ಇತಿ ಭೋಗಾದಿರಾಕೃತಿ ಗಣಃ.

ಭೋಗಾದೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗ್ರಹಣಂ ದುರ್ಬೋಪನಿರಾಸಾರ್ಥಂ.

[*Bhōga* and the words classed with it (see above), when used in the sense of doing that which the word expresses, take the *isu* affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸ.ಪ್ರತ್ಯರೂಪಿ ಇತ್ಯೇವ. ನ ದೋರ್ಬುಪತಿ ಭೋಗಾದೀನಾಂ ಅಲ್ಪಾಡಂತತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವೇಣ ಅವ್ರಾಪ್ತಾ ಆಯಮಾರಮ್ಭಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದೀನಾಂ ಲ್ಪಾಡಂತತಯಾ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೌ ಕಿಮರ್ಥೋತ್ರ ಪಾರ ಇತ್ಯತ ಆಹ-ಭೋಗಾದೌ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಖಲಾ ದೋಃ ಲುಬಿಷ್ಯತೇ ನಾತ್ರೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮತಿ || 536 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಹೇತುಮತ್ಯರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನರಸಂ ; ಉಣ್ಣಿದು ಕೂಸು, ಉಣಿಸಿದ್ ಕೂಸನಬ್ಬೆ ; ನುಡಿದಳರಸಿ, ನುಡಿಸಿದನರ ಸಿಯನರಸಂ ; ಉಟ್ಟಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕಲಿಗಂ, ಉತಿಸಿದಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕ ಲಿಗನಿಂ ಗೌಡಂ.

[A verb used causally takes the *isu* affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸುಬಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಹಿನ್ಯೇತಿ ಪ್ರೇರಯತಿತಿ ಹೇತುಃ ಪ್ರಯೋಜಕಃ. ಯಃ ಪಚನಪನಾದಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ ಕರ್ತಾರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಞೇ ಪ್ರೇಷಣಾ ಧೈಷಣಾದಿನಾ ನಿಯುಜ್ಞೇ ತ್ವಂ ಪಚ, ತ್ವಂ ಪರ ಇತಿ ಸ ಏವಂ ಪ್ರಯುಜ್ಞಾನೋ ಹೇತುಃ. ಯತ್ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕತುಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕರ್ಮತ್ವಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯ ಯೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಪ್ರಯೋಜಕತಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ

ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಯಾವತ' ಸೋ'ಪಿ ಅರ್ಧಾತ್ ಹೇತುರೂತ್ಯತೇ. ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತೇವ ತಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ತ್ವಮಿತಿ. ತದ್ವ್ಯಾ ಅನ್ಯೋ'ರ್ಧಃ ಪಾಚನಪಾಠನಾದಿರೂಪಃ ತಸ್ಯೈವಾರ್ಥೋ ಧಾತೋಃ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತೀತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಧಾತೋರಿತಿ ವರ್ತತ ಏವ ಪ್ರಕರಣಬಲಾದವಗವ್ಯತೇ ಚ. ತಥಾಪಿ ಪುನರ್ಧಾತುಗ್ರಹಣಂ ಅಶೇಷಧಾತೂಪಸಬ್ಧಗ್ರಹಾರ್ಥಮವಗನ್ತವ್ಯಮಿತಿ. ಏವಂ ಇಸು ಬನ್ತಾನಾಂ ಅಡಿಸು, ನುಡಿಸು, ಓಡಿಸು, ಪಾಡಿಸು ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಪಾಚನ ವಾಚನ ಪಾಠನಗಾಯನಾದಿಕ್ರಿಯಾವಾಚಿತ್ವಾತ್ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ ¹² ಇತ್ಯನೇನೈವ ಧಾತುಸಂಜ್ಞಾ ಭವತೀತಿ ನ ಪೃಥಗ್ಗತ್ನ ಇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಬಿಸಿಲ್ ಬಟ್ಟೆಗನಂ ಬಲಿಸಿತ್ತು, ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಬಿರಯಿಯಂ ಬೆದ ಟಿಸಿತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಆತಪಜ್ಞೋತ್ಪಾದಯಃ ಸ್ವಯಮುಚೇತನಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕ ತ್ವಪಧಿಕಾದೀನ ಕಥಮಪಿ ಪ್ರಯುಜ್ಜತ ಏವೇತಿ ಕಥಂ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ? ತಥಾ ಬಟ್ಟೆಗಂ ಗಟ್ಟಿದೋಳ್ ಪೊಟ್ಟುಂ ಮುಲುಂಗಿಸಿದಂ, ಊರಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು ಗಾವುದ ದೋಳ್ ಮುಂಬಿಸಲಂ ಮೂಡಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕರ್ತುರೇವ ರವಿಜಿಮ್ಮಬಾ ಲಾತಪಾದೇರಚೇತನತ್ವಾತ್ ಪ್ರೇಷಣಾಧ್ಯೇಷಣಾದಿನಾ ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರಾವಿಷಯ ತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ? ತಥಾ ಕೊಲಿಸಿದನರ್ಜುನನಿಂ ಕಣ್ಣಗನಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಿಸಗಿನಿನ್ನಮನರಸಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕರ್ತುಃ ಅರ್ಜುನಾದೇಃ ಕೃಷ್ಣಾ ದಿಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮತ್ವಮೇವೇತಿ ಕಥಮತ್ರ ಸೃತೀ ಯಾ ? ಇತ್ಯಾದಿಚಿಂತಯಾ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ತತ್ಸರ್ವಂ ವಿಸ್ತರರೂಪಿನೇ ಯವಿಷಯಕಮೇವ, ನ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪಿವಿಷಯಕಂ. ಇದಂ ಚ ಚಾಕ್ಷುಸ್ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪಿವಿಷಯಕಮೇವ ನ ವಿಸ್ತರರೂಪಿವಿಷಯಕಮಿತಿ ನಾತ್ರ ಪ್ರತಸ್ತತೇ. ವಿಸ್ತರರೂ ಪಿನಾಂ ತು ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋಪ್ಪೇವ ಭಿಕ್ಷಾ ವಾಸಯಂತಿ, ಕಾರೀಪೋಗ್ನಿರಧ್ಯವಯತಿ ಉಜ್ಜಯಿನ್ಯಾಃ ಪ್ರಸ್ಥಿತೋ ಮಾಹಿಷ್ಕತ್ಯಾಂ ಸೂರ್ಯಮುದ್ಗಮಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರ ಯೋಗೇಷು ಯಚ್ಚ ಜ್ಞೇತೃರಚಿಂತಾಸಬ್ಧಲನಂ ತತ್ಪ್ರಪಂಚಃ ಸರ್ವೋಪ್ಯತ್ರ ಸಮಾನ ಇತಿ ಸ ಏವ ಸಮಂಜಸಿನೀಯಃ.

ಉದಾಹರಣೇಷು ಅಟ್ಟಂ, ಅಪಚತ', ಅಡಿಸಿದಂ, ಅವಾಚಯತ'; ಉಣ್ಣು ದು, ಅಭುಂಜ್ಞು; ಉಣಿಸಿದಳ್, ಅಭೋಜಯತ'; ನುಡಿದಳ್, ಅವೋಚತ'; ನುಡಿಸಿ ದಂ, ಅವಾಚಯತ'; ಉಟ್ಟಂ, ಅಕರ್ಷತ', ಉಟಿಸಿದಂ, ಅಕರ್ಷಯತ'.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಶ್ವರ್ವಾ || 537 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ರೇಫಾನ್ತಾಚ್ಛ ಧಾತೋಃ ಹೇತುಮೆತ್ಯರ್ಥೇ ಚುಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲದುಗದು ತಾವರೆ ; ಅಲರ್ಚಿದಂ ತಾವರೆಯಂ ಪಗ ಲಾಣ್ಣಂ, ಅಲರಿಸಿದಂ ಇತಿ ವಾ ; ಪೋಣದು¹³ದಾನೆ ; ಪೋಣರ್ಚಿದನಾನೆ ಯಂ ಜೋದಂ, ಪೋಣರಿಸಿದಂ ಇತಿ ವಾ ; ಮೆಗುಟ್ಟಂ ದಾರಿಗಂ ; ಮೆಗು

ಚಿ ತು ದಾರಿಗನಂ ಕಾಗೆ, ಮಗುಟಿಸಿತು ಇತಿ ವಾ. ಛ್ರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಂ
ಬೆ ದಂ ಕರ್ಣಾನನಜ್ಜನಂ, ಕೊಲಿಸಿದಂ ಕರ್ಣಾನನಜ್ಜನನಿಂ ಕೃಷ್ಣಂ.
ಬಲಿಸಿದಂ, ನಿಲಿಸಿದಂ.

[Verbs ending in *l* or *r*, when used causally, optionally take the affix *chu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಹೇತುಮತಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ರೇಫಾನ್ತಾಚ್ಚ ಧಾ
ತೋಃ ಹೇತುಮತ್ಯರ್ಥೇ ವಿಭಾಷಯಾ ಚುರ್ಭವತಿ. ಪಕ್ಷೇ ಇಸುಚೇವ. ಮಗುಟ್ಟು,
ಮಗುಟಿಸು, ಅಲಚ್ಚು, ಅಲರಿಸು ಇತ್ಯಾದೃದಾಹರಣೇ ಅಲದುಫದು, ವ್ಯಕ್ತತಃ ;
ಅಲಚ್ಚಿದಂ, ಅಲರಿಸಿದಂ—ವ್ಯಕ್ತಕಾಸಯತಃ ; ಪೋಣದುಫದು, ಅಯುಧ್ಯತಃ ; ಪೋಣ
ಚ್ಚಿದಂ, ಪೋಣರಿಸಿದಂ—ಆಯೋಧಯತಃ, ಮಗುಟ್ಟಿಂ, ನ್ಯವರ್ತತಃ, ಮಗುಟ್ಟಿತು,
ಮಗುಟಿಸಿತು—ನ್ಯವರ್ತಯತಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವಾರ್ಥೇ || 538 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ರೇಫಾನ್ತಾಚ್ಚ ಧಾತೋಃ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಚು
ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲದುಫದು, ಅಲಚ್ಚಿದು ; ಪೋಣದುಫದು, ಪೋಣ
ಚ್ಚಿದು ; ಮಗುಟ್ಟಿದು, ಮಗುಟ್ಟಿತು ; ಪೊಗಟ್ಟಿದು, ಪೊಗಟ್ಟಿತು.

[Verbs ending in *l* or *r* also optionally take the affix *chu* when used in their
natural sense]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಛ್ರ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಸ್ವಕಬ್ಧಃ ಪ್ರಕೃತಿವಚನಃ. ಅರ್ಥೋ'ಭಿಧೇ
ಯಃ. ಸ್ವಸ್ಥ ಅರ್ಥಃ ಸ್ವಾರ್ಥಃ. ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ಯಾವತಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಅಭಿಧೇ
ಯೇ ಚುಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸ್ವಾರ್ಥಕಾ ಇತಿ ಅರ್ಥಾನ್ತರಾಕ
ಧನಮಾತ್ರಾದೇವ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಗ್ರಹಣಮುಕ್ತವ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ
ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ ಚ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಅಲದುಫದು, ವಿಚಕಾಸ ಅಲಚ್ಚಿದು. ನಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯೋ'ರ್ಥೋ'ತಿರಿ
ಕ್ತೋ'ಪಿ. ವಿಚಕಾಸೇತ್ಯೇವ. ಪೋಣದುಫದು, ಪೋಣಚ್ಚಿದು—ಯುಯೋ'ಧೇತ್ಯೇವ
ಮಗುಟ್ಟಿದು, ಮಗುಟ್ಟಿತು—ನಿವೃತ್ತ ಇತ್ಯೇವ. ಪೊಗಟ್ಟಿದು, ಪೊಗಟ್ಟಿತು—ತು
ಷ್ಪವೇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭುಂಜಾದೀರಿಸುಪಃ || 539 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಭುಂಜಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಃ
ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಭುಂಜಿಸುವಂ, ರಾಜಿಸುವಂ, ಆಸಿಸುವಂ, ಆಲಿಸುವಂ.

ಭುಂಜ, ರಾಜ, ಆಸ, ನಿಗುಂಬ, ಗುಡ, ಬಡ, ನಿಟ್ಟ, ಮೂಲ, ತುಟ್ಟ, ಓಸರ, ಬೋಸರ, ಮುಕ್ಕುಳ, ಬಿಕ್ಕುಳ, ¹ನೆಕ್ಕುಳ, ಜಕ್ಕುಳ, ಕುಪ್ಪಳ, ಅಪ್ಪಳ, ಕೊಕ್ಕರ, ಬೆಕ್ಕರ, ಡೊಕ್ಕರ, ಚೆಕ್ಕರ, ತಟ್ಟ, ತಟ್ಟಯ, ಉಮ್ಮೆಳ, ದೊಮ್ಮೆಳ, ಬಿತ್ತರ, ಬತ್ತರ, ಆಲ, ಸೋಲ, ಸಂದಣ, ಗೊಂದಣ, ಬಿಚ್ಚಣ, ಪುಚ್ಚಣ, ²ಬೆಚ್ಚಳ, ಟೆಬ್ಬರ, ಗಬ್ಬರ, ಅಬ್ಬರ, ಉಬ್ಬರ, ಕೂನ, ಜಾನ, ಜೀನ, ಕಳವಳ, ಕನವರ, ಸೈರ, ಸೋಗಯ, ಸಂದ, ಮಂದಯ, ತಾರಯ, ಪೂರಯ, ಲಲ್ಲಯ, ತುಟ್ಟಯ, ಬಟ್ಟಯ, ಬೊಲ್ಲಯ, ಬೋಳಯ, ಲಾಲಯ, ಹಾರಯ, ಬಾಳಯ, ಮೇಳಯ, ತೇರಯ, ಕೋರಯ, ಬಾವಳ, ಕಡೆಗಣ, ಸಮನ, ತವ, ಕಿನ, ಹನ, ಬಿನ್ನವ, ಬಪ್ಪ, ಸೊಪ್ಪ, ಚಪ್ಪರ, ಅವಗಡ, ಸಂಗಡ, ವಂಗಡ ಇತಿ ಭುಂಜಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Bhujya* and the roots classed with it (see above) take the affix *isu* when used in their natural sense.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಭುಂಜ ಇತ್ಯೇವನಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ ನಿತ್ಯಮೇವ ನ ಪೂರ್ವವತ್ ವಿಭಾಷಯೇತ್ಯಾಹ—ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ ಭುಂಜಾದಿನಾಂ ಇಸುಬಂತಾನಾಮೇವ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ಕದಾಪಿ ಕೇವಲಾನಾಮಿತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಐಸುಸ್ತಾರಾದಿಭ್ಯಃ || 540 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತಾರಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಃ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಐಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾರೈಸು, ಪೂರೈಸು, ತಟ್ಟೈಸು, ಲಲ್ಲೈಸು.

ತಾರ, ಪೂರ, ತಟ್ಟ, ಮಂದ, ಲಲ್ಲ, ಬೊಲ್ಲ, ಬೋಳ, ಲಾಲ, ಮೇಳ, ಬಾಳ, ಬಟ್ಟ, ತುಟ್ಟ, ಹಾರ, ಕೋರ, ತೇರ ಇತಿ ತಾರಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Tāra* and the roots classed with it (see above) take the affix *asū* when used in their natural sense.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ರಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಪೀಸುಪಃ ಶ್ಲಬಸ್ವಾರ್ಥೇ || 541 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಸ್ವಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಶ್ಲಬ್ಧವತಿ ಇಸುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಮಿಸಿದಂ ದೇವದತ್ತಂ. ತಮನ್ಯಃ ಪ್ರಾಯುಚ್ಛಂ—ನಮಿಸಿದಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಜಿನದತ್ತಂ. ಪರಿಸಿದಂ ಪುತ್ರಂ. ತಂ ಪ್ರಾಯು

ಚ್ಚೈ ಪಿತಾ—ಪರಿಸಿದಂ ಮಗನಂ ತಂದೆ. ಪಚಿಸಿದಂ ಪಾಚಕಂ. ತಂ ಪ್ರಯುಚ್ಚೈ ಪ್ರಭುಃ—ಪಚಿಸಿದಂ ಪಾಚಕನಂ ಪ್ರಭು.

ಇಸುಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀಮಿದಂ ಪರಿಸಿಂ, ಅಮಿದಂ ಮಾಡಿಸುವೆವು, ತಾಮಿದಂ ಮಾಡಿಸಿದರೆ. ಇಮಾದೌ ಮಾಭೂತ್. ಇಸುಪ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೋಣ್ದುರ್ದಾನೆ. ತಂ ಪ್ರಯುಚ್ಚೈ ಚೋದಕಃ—ಪೋಣ್ಚೈ ದಪನಾನೇಯಂ ಮಾವಟಗಂ. ತಮಪಿ ಪ್ರಯುಚ್ಚೈ ರಾಜಾ—ಪೋಣ್ಚೈ ಸಿದಪನಾನೇಯಂ ಮಾವಟಗನಿನರಸಂ. ಏನಂ ಪೊಗಚ್ಚಿದಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಯಜ್ಞದತ್ತಂ. ತಂ ಪ್ರಾಯುಚ್ಚೈ ಜಿನದತ್ತಃ—ಪೊಗಚ್ಚಿದಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಜಿನದತ್ತಂ. ತಮಪಿ ಪ್ರಾಯುಚ್ಚೈ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರಃ—ಪೊಗಚ್ಚಿದಪಂ ದೇವದತ್ತನಿಂ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಜಿನದತ್ತನಿಂ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರಂ. ಅತ್ರ ಚೋಃ ಶ್ರುಪ್ ಮಾಭೂತ್. ಅಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಡಿಸಿದಳ್ ಸೋಸೆ, ಬಡಿಸಿದಳ್ ಸೋಸೆಯಿಂದತ್ತೆ.

[A root followed by the *an* affix, used not in its natural sense, drops it before *an*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಕಿಂ ಇಸುಪ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿನಃ ? ಅಥ ಇಸುಪಿ ಇತಿ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಾ ? ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾ ನೇದಂ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ, ಬಡಿಸಿದಳ್ ಸೋಸೆಯಿಂದತ್ತೆ, ಎಣಿಸಿದಂ ಮಗನಿಂ ತಂದೆ, ಮುಕ್ತುಳಿಸಿದಂ ರೋಗಿಯಿಂದಿಜ್ಜಂ ಇತ್ಯಾದೌ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಶ್ರವಣಾತ್. ಅತ ಇದಂ ಸ್ಥಾನಿನ ಏವೇತ್ಯಭಿ ಪ್ರೇತ್ಯ ತಾಮೇವ ಸ್ಥಾನಿವಿಶೇಷಣತಾಂ ಸುಪ್ಪಕ್ತಮಾಹ—ಅಸ್ವಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಇತಿ. ನಮಿಸಿದಂ. ನಮನಶಬ್ದಾತ್ ತತ್ಕರೋತಿತಿ ಇಸುಪಿ ತತೋ ಧಾತೋರ್ದೇವತುಮತಿ 536 ಇತಿ ಪುನಶ್ಚ ಇಸುಪಿ ಸತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಶ್ರುಪ್. ಏನಂ ಪರಿಸಿದಂ, ಪಚಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಉಚ್ಯಂ.

ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೇ ನೀಮಿದಂ ಪರಿಸಿಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಸ್ವಾರ್ಥಕಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಸತ್ತೈ' ಪಿ ತತ್ಪರತ ಇಮಾದಿರೇವ ನ ಇಸುಪಿತಿ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾದೇವ ನ ಶ್ರುಪ್ ಪೋಣ್ಚೈ ಸಿದಪನಾನೇಯಂ ಮಾವಟಗನಿನರಸಂ ಅತ್ರ ಧಾತೋರಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕರ್ತಾಃ ಗಜಸ್ಯ ಇಸುಬಂತಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್ ಆನೇಯಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಮಾವಟಗ ಇತ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಯೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಕರ್ತೃತ್ವೇ'ಪಿ ಚ ರಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವನೇನ ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿಾ ಹಿ ಜನವ್ಯವಹಾರ ಇತಿ ಅನುಕ್ತಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಮಾವಟಗನಿಂ ಇತಿ ತೃತೀಯಾ ರಾಜಾ ತು ಪ್ರಯೋಜಕ ಏವ ಅತ ಉಕ್ತಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಅರಸಂ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಪೊಗಚ್ಚಿದಪಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಜಿನದತ್ತನಿಂ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರಂ ಅತ್ರ ಧಾತೋಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ದೇವದತ್ತಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಅನುಕ್ತಮಿತಿ ದೇವದತ್ತನಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಯಜ್ಞದತ್ತಸ್ತು ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕರ್ತಾಪಿ ಜಿನದತ್ತೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ. ಸ ತ. ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕೋ'ಪಿ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರೇಣ

ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇತಿ ಉಭಾವಪಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಾವನುಕ್ತಿ ಚ ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ತೃತೀಯಾ. ವಿಷ್ಣು ಮಿತ್ರಸ್ತು ಪ್ರಯೋಜಕ ಏವೇತಿ ಉಕ್ತಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾ. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇಸುಪಿ ಸತ್ಯಪಿ ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಚಾರೇವ ನ ಇಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಥಾನೈಭಾವಾದೇವ ನ ಶ್ಲಬಿತ್ಯಾಹ—ಚೋಃ ಶ್ಲಪ್ ಮೂಘಾತ್ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಸ್ತಿಯಃ || 542 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಮೀ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಇಸಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಇಸು ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಿಸಿದಂ, ಮಿಯಿಸಿದಂ ; ಮಿಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಮಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ. ಮಿಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೀಯಿಸಿದಂ. ಇಸುಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಿಂದಂ

[*Me*, when followed by the affix *issu*, optionally inserts *is* between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸುಪಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮತಿ 539 ಇತಿ ಇಸುಪಿ ಪರೇ ಮಿಧಾತೋಃ ಇನ್ ವಾ ಭವತಿ. ಮಿಂದಂ ಜಿನಂ ಮಿಸಿದಂ ಜಿನನಂದ್ರಂ ಮಿಯಿಸಿದಂ ಇತಿ ವಾ. ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ 31 ಇತಿ ಯಕ್. ಅತ್ರ ಧಾತೋರ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮತ್ವಂ. ತಥಾ ಕರ್ಮಣ್ಯಪಿ ದರ್ಶಯತಿ ಮಿಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಮಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಗೋ'ಪಿ—

ಕಂ || ಇನಿಗಡಲೋಕ್ ಮುಖಗಿದುದೀ |

ಕನಕಾಚಲಮಿನಿಸಲಾರ್ತದಾ ಸವನದ ಪಂ ||

ಲೋನಲೆತ್ತಲುವಾವರಿಸಿರೆ |

ಜಿನಬಾಲನಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಮಿಸಿಸುವ ಪದದೊಳ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಚ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ || ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಅಭಿಧೇಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿದನಂ, ಕೂಡಿದನಂ ; ಮಾಡಿದಂಗೆ, ಕೂಡಿದಂಗೆ ; ತಪ್ಪನಂ, ಬಪ್ಪನಂ ; ತಪ್ಪನೊಳ್, ಬಪ್ಪನೊಳ್ ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನಂ, ಕೂಡಲ್ಪಟ್ಟನಂ ; ತರಲ್ಪಟ್ಟನಂ, ಬರಲ್ಪಟ್ಟನಂ.

[*Verbal roots take the ach affix in both the active and the passive*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಪದಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ತಿಬಂತಂ ಕೃದಂತಂ ಚೇತಿ ಉಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ. ತತ್ರ ತಿಬಂತಂ ಸಪ್ರಸಂಜ್ಞಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಕೃದಂತಂ ನಿರೂಪಯಿತುಮಾರಭತೇ ಅಚ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ತಿಪ್ರಾಪ್ತೋ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೀತಿ ಚ ಉಕ್ತಂ. ತದೇವ ಅತ್ರ ಅನುವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ. ತಥಾಪಿ ಅನೇಕಸೂತ್ರೈರನೇಕಾರ್ಥಕಥನೈರನೇಕವಿಧಾನೈಶ್ಚ ಅತಿವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕರಣವಿಚ್ಛೇದಾಚ್ಚ ನ ತದತ್ರ ಅನ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟತ ಇತಿ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣಂ

ನನು ಅಚ್ಚ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ ಕಥಮೇಷ ನಿಯಮಃ ಸಬ್ಬಚ್ಛತೇ ? ಕಾರಕ ಮಾತ್ರೇ'ಪಿ ತಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಓಡುವ ಮಗಂ, ಪಾಡುವಂಗೆನೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತಾರಿ; ಇಡುವ ತಿಲಕಂ, ಮುಡಿವ ಕುಸುಮಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಣಿ, ಉಡುವ ಸೀರೆ, ಪೊದೆವ ಪಚ್ಚಡಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರಣೇ; ಈವ ಗುರು, ಕುಡುವ ಪಾವ್ವಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮ್ಪ್ರದಾನೇ, ಅಳ್ಳುವ ಮಾರಿ, ಬೆದಪುವ ಬಳಹರಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಪಾದಾನೇ, ಕಾದುವ ಕಳಂ, ಆಡುವ ಪೊಲಾ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಧಿಕರಣೇ; ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಪ್ರಯುಜ್ಞತೇ ಚ ಆರಾತೀಯಾಃ ಕವಯಃ. ಯಥಾ—

ಕಂ || 1 ಪಾಡುವುವಂ ತುಂಬಿಗಳಂ |

2 ಕೂಡುವುವಂ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳನಿಬಿನದಂ ||

3 ಮಾಡುವುವಂ ಪುಲ್ಲೆಗಳಂ |

ನೋಡಿದನರಸಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಸಂತಸದಿಂ ||

ಅತ್ರ 1 ಪಾಡುವುವಂ, 2 ಕೂಡುವುವಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಕರ್ತಾರ್ಯೇವ ಆಚ್ಛ್ರ ತೈಯಃ. ತಥಾ—

ಕಂ || ಏವಣ್ಣಿ ಪೆನುಣ್ಣಿದು ಕ |

ಲ್ಪಾವನಿಜಪ್ರತ್ತ ಬದರಮಿತಮಪ್ಪಮಸಂ ||

ಭಾವಿತಮವಗಂತದು ತಣಿ |

ವೀವುದು ಬಾನುದ್ಧಮಪ್ಪ ಪೇರೊಡಲವಗಂ || ಇತಿ.

ಆತ್ರ ಉಣ್ಣಿದು ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಅಚ್. ತಥಾ—

ಕಂ || ಅವೇಪ್ಪುದುಮವರುಡುವುದು |

ಮವರ ಮಲಂಗುವುದುಮವರ ಕುಳ್ಳಿಪ್ಪುದುಮಾ ||

ದ್ವೈವಿಟಿಪಿಯಿತ್ತನುಸಮವಾ |

ಸವಸ್ತ್ರಶಯ್ಯಾಸನಂಗಳೆನೆಯನೆರ್ಗಣೆಯಾರ್ ||

ಅತ್ರ ಉಡುವುದು ಇತಿ ಕರಣೇ. ಇತರತ್ರ ಅಧಿಕರಣೇ. ತಥಾ—

ವೃ || ಮುದದಿಂ ದಾನಮನೀವ ದಿವ್ಯಯತಿಯಂ ಕಂದಟ್ಟುಲಿಂ ಬೇಗವೆ |

ಲೆ ದಿಗೊಂಡುನ್ನತಹಿತಮಿಕ್ಕಿ ಕರದಿಂ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚಿ ತಾಂ ಪೂಜೆಗೆ ||

ಯ್ದಿ ದಿಟಂ ವಂದಿಸಿ ಶುದ್ಧವಾಕ್ತನುಮನೋವ್ಯಾಪಾರದಿಂ ಸಾರಮ |

ಪ್ಪುದನಾಹಾರಮನೀವ ದಾತ್ಯತೀಲಕಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ ||

ಅತ್ರ ಈವ ದಿವ್ಯಯತಿ ಇತಿ ಸಮ್ಪ್ರದಾನೇ. ತಥಾ—

ಕಂ || ತವಿಸುವುದಾಯಿಸವದಪು |

ಳ್ಳುವ ದಾಡೆಯಡುಂಕುವೆಣನನೀಕ್ಷಿಸಿದರ ಕ ||

ಣಿ ವೆಯಿಕ್ಕದಮುನ್ನೆನಲ |

ಳ್ಳುವ ಬಳಹರಿ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯಿನಟ್ಟಿದುದಿರಂ ||

ಅತ್ರ ಅಳ್ಳುವ ಬಳಹರಿ ಇತಿ ಅಪಾದಾನೇ.

ಏವಂ ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಮಹಾಕವಿಪ್ರಯೋಗಾಃ ಸನ್ನೀತಿ ಸಕಲಕಾರಕೇಷ್ವಪಿ ದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಂ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ ಸಚ್ಛೋಚವಚನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿಚೇತಃ—ಸತ್ಯಂ. ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಭವಸ್ತು ಪಿಯಂ ಅಪ್ಪ್ರಸ್ಯಯಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಭೂಯಿಷ್ಯಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಪರತ್ವಾತ್ ತದ್ಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಧಾತವ್ಯತ್ವಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಯೋಗ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವೇಷ್ವೇವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ. ಅಧವಾ ಕರ್ತೃಗ್ರಹಣಂ ಆಶೇಷಕಾರಕೋಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ, ಕಾರಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತೃಗ್ರಹಣಾಂತತ್ವಾತ್. ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರವಿವಕ್ಷಯಾ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಕಾರಕಾಣಿ ಕರ್ತೃಗಣ್ಯೇವ. ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಕವ್ಯಪದೇಶಾನುಸರತೇಃ. ವ್ಯಪದಿಶ್ಯಂತೇ ಹಿ ಕರ್ಮಕರಣಾದಿನೈಃ ಕಾರಕಾಣಿ ಕರ್ತೃಸಾಧನಕಾರಕವದಸಮಾನಾಧಿಕರಣಾನೀತಿ. ಕರ್ಮಗ್ರಹಣಮಪಿ ಕೃತಿ ವಾ 531 ಇತಿ ಕರ್ಮಗಣ್ಯೇವ ಪಡೋಃ ಅನುಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಜ್ಞಾನವನಾಧಂ. ತೇನ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತರತ್ವಾಪಿ ನ ನಿಷೇಧಃ ; ಕೃತಿ ವಾ 531 ಇತಿ ವಾಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಬಾಹುಲಕಾಭಿಪ್ರಾಯತ್ವಾತ್. ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವಪಿ ಕೃದ್ಬಹುಲಂ (ಶಾ. 4—3—58) ಇತಿ ಕೃತಾಂ ಬಾಹುಲಕ ಏವ ವಿಧಿರಿತಿ.

ಉದಾಹರಣೇಷು ಮಾಡಿದನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತರಿ ಅಚ್. ಅಚ್ಛಿ 447 ಇತಿ ಭೂತೇ ದಃ. ಇದುತ್ತಃ 476 ಇತಿ ಇದಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಮಾಡಿದ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ. ತರ್ಪನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತರಿ ಅಚ್. ಅಚ್ಛಿ 447 ಇತಿ ಭಾವಿಸಿ ವಾ, ಸತಿ ವೋ ವಾ 448 ಇತಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿ ವಾ ವಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಕಾಕೂಗೋನೇತಬರಃ 512 ಇತಿ ವಸ್ಯ ಪಾದೇಶಃ. ಏವಂ ತರ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ. ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಣಿ ಅಚ್. ಕೃತಿ ವಾ 531 ಇತಿ ಅನುಸಾರಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನೆ ದಲೌ 532 ಇತಿ ಅಲ್. ಅಚ್ಛಿ 447 ಇತಿ ಭೂತೇ ದಃ. ಡೋಪ್ಯಃ 457 ಇತಿ ಪಡೋಃ ದೋಃ ಟಃ. ವರ್ಗಪ್ರಧಮಾತ್ಮಾ ವರ್ಃ 506 ಇತಿ ದಸ್ಯ ಟಃ. ಏವಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ. ಸರ್ವತ್ರ ಅರ್ಥವಲ್ಲಿದ್ದಂ 8 ಇತಿ ಲಿಬ್ಗ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಲಿಪ್ಗಾತ್ಸಪ್ 208 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯಥಾಯೋಗಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉತೆದುತ್ತೆದುತುಮುತ್ತುಮ್ ಸತ್ಯಚೋವಾ || 544 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚಃ ಉತೆತ್, ಉತ್ತೆತ್, ಉತುಂ, ಉತ್ತುಂ ಏತೇ ಆದೇಶಾ ವಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡುತೆ, ನೋಡುತೆ, ಕೂಡುತೆ ; ಮಾಡುತ್ತೆ, ನೋಡುತ್ತೆ, ಕೂಡುತ್ತೆ ; ಮಾಡುತುಂ, ನೋಡುತುಂ, ಕೂಡುತುಂ ; ಮಾಡುತ್ತುಂ, ನೋಡುತ್ತುಂ, ಕೂಡುತ್ತುಂ. ಸರ್ವೇ ಮಾಡಿದಪಂ, ಮಾಡುವಂ ; ಕೂಡಿದಪಂ, ಕೂಡುವಂ ; ನೋಡಿದಪಂ, ನೋಡುವಂ ; ಮಾಡಿದಪನಂ, ಮಾಡುವನಂ ; ಕೂಡಿದಪನಂ, ಕೂಡುವನಂ, ನೋಡಿದಪನಂ, ನೋಡುವನಂ. ಸತಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿದನಂ, ಕೂಡಿದನಂ. ಅಚ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿದವಯ್, ಕೂಡಿದವಯ್.

[In the present tense they optionally substitute *ute*, *utte*, *utum* or *uttum* for the *ach* affix]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ವಿಹಿತೋಚ್ಚ್ರತ್ಯಯಃ ಕಾಲವಿಶೇಷಾನ ಪದೇಶಾತ್ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಏವ. ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಾವಶಾತ್ ಸತಿ ಕಾಲೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚ ಉತೇ ಇತ್ಯಾದಯಶ್ಚ ತ್ವರೋಽಪಿ ಆದೇಶಾ ವಿಭಾಷಯಾ ಭವಂತಿ. ಪಕ್ಷೇ ತು ಅಚ್ಚ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಧಾತೋಃ ದಪಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಉತೇ ಪ್ರಭೃತಿಷ್ಠ. ಪರೇ ಪು ನ ಭವತಿ; ಆದೇಶೇ ⁴⁵² ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್. ಅತ್ರ ಆದ್ಯಯೋಃ ತಕಾರೌ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಾವೇವ. ಆದೇಶಾಶ್ಚೃತೇ ಶತ್ಯಶಾನಸಮಾನಾರ್ಥಾ ಮನ್ತವ್ಯಾಃ. ಮಾಡುತೆ, ಕುರ್ವನ್ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಕೂಡುತೆ, ಯುಕ್ತವ್ವಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುಳಿಸ್ತಚ್ಛೀಲೈಃ || 545 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತಾಚ್ಛೀಲೈಃ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಯ್ಯದು ಶೀಲಮೀತಂಗೆ ಮಾಯ್ಯುಳಿ. ಏವಂ ಆಯ್ಯುಳಿ, ಪೋಕ್ಕುಳಿ, ಸಾಲ್ಕುಳಿ, ಅಡುಕುಳಿ.

[Verbal roots with the affix *kuli* denote natural character]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಶೀಲಂ ಸ್ವಭಾವಃ ಪ್ರಕೃತಿರಿತಿ ಯಾವತ್. ತಚ್ಛೀಲಮಸ್ಯ ತತ್ ತಚ್ಛೀಲಂ. ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ತಾಚ್ಛೀಲೈಃ ಫಲನಿರಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ. ತಸ್ಮೈ ದ್ಯೋತೈಃ ಧಾತೋಃ ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಮಾಯ್ಯುಳಿ, ಆಯ್ಯುಳಿ. ನಾನಾ ಕಾಲವಿಶೇಷನಿಯತಃ, ಪುರಾ ಅಥನಾ ಉತ್ತರತ್ರ ವಾ ಯದಾಕದಾಚಿತ್ ಕರಣಸ್ವಭಾವೋ ಮಾಯ್ಯುಳಿರುಚ್ಯತೇ. ತಥೈವ ಶ್ರೀಡನಸ್ವಭಾವಃ ಆಯ್ಯುಳಿರಿತಿ. ಪ್ರತ್ಯಯೇ ⁸⁴ ಇತಿ ಮಾಡು ಅಡು ಧಾತೋಃ ದುಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಯವಸ್ಯ ಉಕಾರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಪೋಕ್ಕುಳಿ, ವಿನಾದಶೀಲಃ. ಸಾಲ್ಕುಳಿ, ಬುಣಶೀಲಃ. ಅಡುಕುಳಿ, ಪಚನಶೀಲಃ. ಹ್ರಸ್ವಾದೇರಸಮಾನೇ ⁸⁷ ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್ ದೋಃ ನ ಉಕಾರಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ¹ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ || 546 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ² ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಉಣ್ ³ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತಾಚ್ಛೀಲೈಃ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಂಪನುಣ್ವದು ಶೀಲಮಿದರ್ಕ್ಕೇ ಕಂಪುಣಿ. ಏವಂ ಬಂಡುಣಿ, ಎಲರುಣಿ, ಅಲರುಣಿ, ಅರಲುಣಿ, ಎರಲುಣಿ, ಪಾವುಣಿ. ⁴ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪರಿಯಣದೊಳುಣ್ಣಂ. ಉಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಲರಂ ಕೊಯ್ವಂ.

1 ಇರುಣೋಮಃ. 2 ಅವಂತಾಡುತ್ತರಸ್ಯ. 3 ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ. 4 ಅನು ಇತಿ ಕಿಂ ?

[The root *un*, when preceded by a word ending in *am* (the ending of the second or objective case), takes the affix *i* in expressing natural character.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಅನುಪಪನ್ನಂ ; ಯತೋತ್ರ ತಾಚ್ಛೇ ಲ್ಪಪ್ರಕರಣೇ ಭುಂಜ್ಞ ಇತ್ಯೇವಂಕೀಲ ಇತಿ ಕರ್ತೃನಿರ್ದೇಶವತ್ಯಾ ನಿರುಕ್ತೈವ ಅರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿಘಟನಾದಿತ್ಯಾಶ್ಚ ನಾತ್ರ ಇದಂ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶಪರಂ, ಯೇನೈವಮುಚ್ಯೇತ. ಕಿಂ ತು ಉಪಪದನಿರ್ದೇಶಪರಮಿತ್ಯಾಹ—ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಇತಿ.

ನನು ಕರ್ಮಣೋ ನೋಪಪದತಾ ಘಟತೇ. ಯತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಂ ಕರ್ಮ. ತಜ್ಞ ಅರ್ಥರೂಪಮೇವ ನ ಶಬ್ದರೂಪಮಿತಿ ತಸ್ಯ ಪದತ್ವಾಘಟನಾತ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಕರ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರ್ಮಪದಪರತ್ವಾತ್. ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕರ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಿಭಕ್ತೃನೇ ಶಬ್ದೇ ಉಪಪದೇ ಸತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಪಪದತ್ವಂ ಚ ಅವ್ಯವಧಾನೇನ ಧಾತೋಃ ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಯುಕ್ತಪದತ್ವಂ. ತಸ್ಮಿನ್ನುಪಪದೇ ಉಕ್ತಾಂತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯೇ ಭವತಿ ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಕರ್ಮಣಃ ಪರನ್ಯಾತ್ ಉಕ್ತಾಂತೋರಿತಿ ಯಾವತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣ ಇತ್ಯೇನ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಯಥೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರೇ'ಬ ಅದೋಪತಯಾ ತಥೈವ ನಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಐಕಾನ್ಯಾಭಾವಾತ್. ತತೋತ್ರ ಮಾತ್ರಾಲಾಘವಾಚ್ಛ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಮಪಿ ವಾಚೋಯುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಚಾಂ ಮತೇ'ಬ. ಕುಮ್ಭಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಸಾಧನೇ ಕರ್ಮಣೋ'ಣ (ಶಾ. 4—3—109) ಇತಿ ಕೇ ಚಿತ್, ಕರ್ಮಣ್ಯಾ'ಣ (ಪಾ. 3—2—1) ಇತ್ಯನ್ಯೇ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣೇ ಕಂಪನುಣ್ವದು ಶೀಲಮಿದರ್ಕ್ಕೇ ಇತಿ ನಿರುಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಕಂಪು ಇತಿ ಘ್ರಾಣತರ್ಮಣೋ ಗಂಧವಿಶೇಷಃ. ಕಂಪಂ ಇತಿ ದ್ವಿತಿಿಯಾಂತಂ ಪದಂ. ತತಃ ಉಣಿ ತೈಯಂ ಧಾತುಃ ತಸ್ಮಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಕಂಪಂ ಉಣಿ ಇ ಏವಂ ಸ್ಥಿತೇ ವೃತ್ತೇ 248 ಇತಿ ಸುಪಃ ಪ್ಲಪ'. ಲುಬನಾಮಹಾನಾಂ 31 ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕಾರಸ್ಯ ಉಪ'. ಧಾ ತುಪ್ರತ್ಯಯಯೋರ್ಯೋಗಃ. ನ ಚ ಅತ್ರ ದ್ರಸ್ತಾನ್ನಣಲಯತಟಃ 32 ಇತ್ಯಾದಿ ನಾ ಣಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶಬ್ದಂ ; ಕೃತಿ 62 ಇತಿ ನಿರ್ವೇಧಾತ್. ಕಂಪುಣಿ, ಗಂಧಲಿಖ್. ಎರಲುಣಿ, ವಾಯುಭುಕ್, ಸರ್ಪ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಅರಲುಣಿ, ಪುಷ್ಪಲಿಖ್. ಅರಲುಣಿ, ಸ ಏವ. ಎರಲುಣಿ, ವಾಯುಭುಗೇವ. ಪಾವುಣಿ, ಭುಜ ಭುಭುಕ್, ಮಯೂರ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ನನು ಅತ್ರ ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯೇ ಇಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯಂ ಚ ಫಲನಿರಪೇಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಃ. ನಾತ್ರ ಭ್ರಮರಾದೀನಾಂ ವೃತ್ತಿಃ ಫಲನಿರಪೇಕ್ಷಾ. ಅಪೇಕ್ಷಯೈವ ತೇ ಗನ್ಧಾದೀನ್ ಭುಂಜತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ತಜ್ಞಾತಿಸ್ವಭಾವಾದೇವ ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಷು ರಾಗಾತ್ ದ್ವೇಷಾದ್ವಾ ತತ್ತದ್ಭುಂಜತೇ. 1 ನ ಕಿಂಚಿತ್ತತ್ರ ಫಲಮಪೇಕ್ಷಂತ ಇತಿ ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯಮವ್ಯಾಹತಮೇ ವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಲ ಉದ್ಧೃತ್ವಾ || 547 ||

ವೈತ್ತಿ || ² ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಕೊಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕೊಲ್ಧಾತೋಃ ಹ್ರಸ್ವ ಉಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೀನಂ ಕೊಲ್ವಂ ಮೀಂಗುಲಿ. ಏವಂ ಪಾವುಗುಲಿ, ಇಲಿಗುಲಿ, ಆನೆಗುಲಿ. ಪ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ತ್ಯಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ.

[The root *kol*, when preceded by a word ending in *am* (the ending of the second or objective case), takes the affix *i* and changes its vowel to *u* short]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಃ ಇತಿ ಕವ ಣಿ ಇತಿ ಚ ವರ್ತೇತೇ. ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಕೊಲ್ಧಾತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಸ್ಯೈವ ಹ್ರಸ್ವಸಂಜ್ಞಾ ಉದಾದೇಶಶ್ಚ. ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಯಥಾಸ್ಯಾದಿತಿ ಮೀಂಗುಲಿ, ಭೀವರಃ, ಪಕ್ಷಿವಿಶೇಷೋ ವಾ. ಪಾವುಗುಲಿ ನಕುಲೋ ಮಯೂರೋ ವಾ. ಇಲಿಗುಲಿ, ಆಖುರ್ಭುಕ್, ಆನೆಗುಲಿ, ಸಿಂಹಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುಟ್ಟೋರಿಗೋ ದುಲುಪ್ || 548 ||

ವೈತ್ತಿ || ² ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಕುಟ್ಟು ³ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಧಾತೋಃ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕುಟ್ಟೋ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ ಕಲ್ಕುಟಗಂ. ಏವಂ ಮರಕುಟಗಂ, ದಾರಿಗುಟಗಂ, ಕಯ್ಯುಟಗಂ.

[The root *kuttu*, when preceded by a word ending in *am* (the ending of the second or objective case), takes the affix *iga* and drops its final syllable]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕುಟ್ಟುಧಾತೋಃ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಸ್ಯೈವ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ. ಶೇಷಂ ಪೂರ್ವವತ್. ಕಲ್ಕುಟಗಂ, ಪಾಷಾಣತಟೆ. ಮರಕುಟಗಂ, ಪಕ್ಷಿವಿಶೇಷೋ ದಾರುತಕ್ಷಾ ವಾ. ದಾರಿಗುಟಗಂ, ಪಾರಿಪನ್ನಿಕಃ. ಕಯ್ಯುಟಗಂ, ಹಸ್ತತಾಡಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಬ್ಬಾವೇ || 549 ||

ವೈತ್ತಿ || ಭಾವಃ ಶುದ್ಧೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನಭಿಧೇಯೇ ಧಾತೋಃ ಅಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಗಳ್, ಓದುಗಳ್, ಮೋದುಗಳ್, ತಿದ್ದುಗಳ್, ನೋಡುಗಳ್, ತೇಗುಗಳ್, ಕೇಗುಗಳ್, ಸಾಗುಗಳ್.

[A root forms a verbal noun expressing the same meaning by taking the affix *a*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ'ಹಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯೇ ಭಾವೋ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಃ—ಏಕೋ'ಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಹೇತು ಲಕ್ಷಣೋ'ನ್ಯೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣ ಇತಿ. ತತ್ರ ಅದ್ಭುತಃ ತದ್ಧಿತವಾಚ್ಯಃ ಏವ ದ್ವಿತೀ

ಯಸ್ತು ಯದ್ವಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛೇ ಕೃದ್ವಾಚ್ಛೇಶ್ಚ, ತಥಾಪಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಕೃದ್ವಾಚ್ಛೇ ಏವ ನ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್. ತಾಮೇವ ಕೃದ್ವಾಚ್ಛೇತಾಂ ದರ್ಶಯಿತು ಮನಾ ಧಾತುವಿಶೇಷಾತ್ ತದ್ವಾಚ್ಛೇಕಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಾನ್ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯನ್ ಇದಾನೀಂ ಧಾತುಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ತದಭಿಧಾಯಕಂ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಂ ವಿದಧಾನೋ ಧಾತ್ವರ್ಥೋಽಪಿ ಕೇದೃಶೋ ಭಾವವ್ಯಪದೇಶಭಾಕ್ ಯತ್ರಾಯಂ ವಿಧೀಯೇತ ಇತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ತಮೇವ ಧಾತ್ವರ್ಥಂ ವಿಶಿಂಷ್ಯ—ಶುದ್ಧ ಇತಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ—ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಃ ಶುದ್ಧಃ ಶಬಲಶ್ಚೇತಿ ತತ್ರ ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಅನಭಿಹಿತಃ ಸ ಶುದ್ಧಃ ; ಅಭಿಹಿತತ್ವೋಪಾಧಿರಹಿತತ್ವಾತ್. ಯಃ ತೇನ ಅಭಿಹಿತಃ ಸೋಽಭಿಹಿತತ್ವೋಪಹಿತ ಇತಿ ಶಬಲ ಉಚ್ಯತೇ. ಅತ ಏವ ನ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಪ್ರಾಗೇವ ಅಭಿಹಿತತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಅಭಿಧಾನಾನುಸರಮಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಫುಟಃ. ಅತೋಽನಭಿಹಿತ ಏವ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಭಾವ ವ್ಯಪದೇಶಭಾಗಿತಿ ತತ್ರೈವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತೀತಿ.

ಉದಾಹರತಿ. ಪೂಗಳ್ ಇತಿ. ಪೂ ಇತಿ ಪುಷ್ಪಸಂಸ್ಥಾನಕ್ರಿಯಾವಾಚೀ ಧಾತುಃ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪೂತುದು, ಮಾವು ಪೂತುದು ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ ನ ಪುಷ್ಪವಾಚೀ, ತಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ತದ್ವಾಚೀನೋ ಧಾತುತ್ವಭಾವಾತ್. ತತೋ ಧಾತೋಃ ಸಮಾ ಗತೋ ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಃ ಶುದ್ಧಮಪಿ ಧಾತ್ವರ್ಥಂ ಸ್ವೋಪಹಿತಂ ಶಬಲಮೇವ ಭಾಸ ಯತಿ, ಸ್ವೋಪಹಿತತ್ವಧರ್ಮೋಪರಂಜನಾತ್. ಯಥಾ ಶುದ್ಧಮಪಿ ಸ್ಥಿತಿಂ ಆಸರ್ಜ ಉಪಾಧಿರಸಹಿತಮೇವ ಭಾಸಯತಿ ರಕ್ತೋಽಯಂ, ಹರಿತೋಽಯಮಿತಿ ; ನ ಕದಾಪಿ ಶುದ್ಧಂ. ತಥಾಯಮಪಿತಿ. ಅತ ಏವಾತ್ರ ದ್ರವ್ಯವತ್ ಸಕ್ಷ್ಯಾಭಿಯೋಗಃ. ತೇಗುಗಳ್, ಕೇಗುಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ವಾಕಾಃ ಪಾರಾ ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೃದಭಿಹಿತೋ ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವತೀತಿ ವಚನಾತ್ ;

ತಿಷ್ಠಾನಂ ತತ್ರಯೈವಾಹ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವಮಾಹ ಕೃತ್ || ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ. ಅತ ಏವ ಭಾವವಿಹಿತಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಪಾಕಸಚನಪಕ್ತ್ಯಾದಿನಾಮಿವ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಮಪಿ ಓಪು, ಕಾಪು, ಮೇಪು ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಅಧಾತುತ್ವಂ ದ್ರವ್ಯವತ್ತಿದ್ಧವಸ್ಥತಯೈವ ತೇ ಕ್ರಿಯಾಮಾಹುರಿತಿ. ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಸ್ಥಕ್ರಿಯಾವ ಚನಾ ಏವ ಹಿ ಧಾತವಃ. ಅತ ಏವ ಚ ತತ್ರ ಪಾಕಃ, ಪಾಕಂ, ಪಾಕೇನ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂಗಳ್, ಪೂಗಳಂ, ಪೂಗಳಿಂ ಇತ್ಯಾದಿಕಾರಕಶಕ್ತ್ಯಾಭಿಯೋಗಶ್ಚ. ಏವಂ ಉಪರಿ ಸರ್ವತ್ರ ಯೋಜ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಡೋರೇದ್ವೀರ್ಛಶ್ಚ || 550 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕಿಡು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕಿಡೋಃ ದೀರ್ಘ ಏಕಾರಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೇಡು, ಕೇಡುಗಳ್. ಕಿಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ನುಡಿಗಳ್, ಜಡಿಗಳ್. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಇಕಾರಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಸ್ವಾದಿತಿ.

[The root *kridu* forms a verbal noun of its own meaning by taking the affix *a* and changing its radical vowel to *e* long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಭಾವೇ ಕಿಡೋಃ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದೀರ್ಘಃ
ಏದಾದೇಶಶ್ಚ ಉದಾಹರತಿ—ಕೇಡು ಕಡುಗಳ್ ಇತಿ.

ನನು ಏದಾದೇಶೋತ್ರ ಅನ್ವೃಷ್ಟೌ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ? ನ ಚ ದೀರ್ಘಸಂಜ್ಞತ್ವಾದಿತಿ
ಶಬ್ದಂ. ತದ್ಧಿ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಾವಿಶಿಷ್ಟಾ ಹ್ರಸ್ವದಯಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಭವೇಯುಃ ನ
ವ್ಯಾಙ್ಮನಸ್ತೇತಿ ಏತಾವತ್ಪಲಕಂ. ತದತ್ರ ಧಾತೋರನ್ಮೂಲೇಽಪಿ ಸ್ವರ ಏವೇತಿ ಅವ್ಯಾಹ
ತಮೇವ ಇತಿಚೇನ್ನ ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಂಜ್ಞಾತ್. ಯದಿ ಆಯಂ ಅನ್ವೃ
ಷ್ಟ ಭವೇತ್ ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ? ಸ್ವರೂಪಂ ತು ನಿರ್ದೋಶಾದೇವ ಸಿದ್ಧ
ಮಿತಿ. ಆತೋತ್ರ ಕಿಡೋಃ ಇಕಾರಸ್ಯೈವ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓತ್ಕುಡುತುಡೋಃ || 551 ||

ವೈತ್ತಿ || ಕುಡು, ತುಡು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಧೇ
ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತಯೋಃ ದೀರ್ಘ ಓಕಾರಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೋಡು, ಕೋಡುಗಳ್ ; ತೋಡು, ತೋಡುಗಳ್.
ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಪೂರ್ವವತ್.

[The roots *kuḍu* and *tuḍu* form verbal nouns of their own meaning by taking the
affix *a* and changing their radical vowel to *o* long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವೇ ಕುಡು ತುಡೋಃ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಯೋಃ ದೀರ್ಘಸಂಜ್ಞ
ಓದಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತಿ. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಪ್ರಯೋಜನಂ ಪೂರ್ವವತ್.

ನನು ಅತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕ್ವಚಿತ್ಕ್ವಚಿತ್ ಇಕಾರಸ್ಯ ದೀರ್ಘೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚ ಏಕಾರಃ
ತಥಾ ಉಕಾರಸ್ಯ ಓಕಾರೋ ವಿಧೇಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಇದುತೋಃ ಏದೋತೌ ಹ್ರಸ್ವ
ದೀರ್ಘೌ ಗುಣವೃದ್ಧಿ ಇತಿ ಗುಣವೃದ್ಧಿ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಸ್ಥಾನಿನಿಯಮಂ ಚ ವಿಧಾಯ ಯತ್ರ ಗು
ಣೋ ವೃದ್ಧಿರ್ವಾ ಕರ್ತುಮಿಷ್ಟತೇ ತತ್ರ ವಿಧೇಯೇಷು ಅನುಬಂಧವಿಶೇಷಂ ಅಸಾಧಾರಣ
ಮುಪದಿಶ್ಯ ತಾದೃಗನುಬಂಧವತಿ ವಿಧೇಯೇ ಪರೇ ಗುಣವೃದ್ಧಿ ಭವತ ಇತ್ಯೇವಂ ನಿಯ
ಮಕರಣೇಽಪಿ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಏಷಾ ರೀತಿಃ.
ಯಥಾ ವೃದ್ಧಿರಾದೈಚ್ (ಪಾ. 1—1—1), ಅದೇಬ್ಬುಣಃ (ಪಾ. 1—1—2),
ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧಿ (ಪಾ. 1—1—3) ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾಪಿ ಏವಮಕೃತ್ವಾ ಕಿಮಿತಿ
ತತ್ರತತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಗ್ರಹಣೇನೈವ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಯದೃಪಿ ಏವಮೇಕೋ ಮಾ
ರ್ಗಃ ತಥಾಪಿ ನೈವಮೇವ 1 ಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ, ಮಾರ್ಗಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭ
ವಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಲೋಕೇ ಮೃಗ್ಯಾಭೇದೇಽಪಿ ಮಾರ್ಗಭೇದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ.

ನ ಚ ಪೂರ್ವಮಾರ್ಗಮುತ್ಪ್ರಜ್ಯ ಮಾರ್ಗಾಂತರಕರಣೇ ಕಿಂ ನಿಬಂಧನಮಿತಿವಾ
ಚ್ಯಂ. ಅನೇಕಸಾಧನಸಾಧ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಸಾಧನವಿಶೇಷಪ್ರವೃತ್ತೌ ಪ್ರಯೋಕ್ತೌ
ವಿವಕ್ಷೈವ ನಿಯಾಮಿಕೇತಿ ನ ತತ್ರ ಬೀಜಗವೇಷಣಮುಚಿತಮಿತಿ. ಕಿಂಚ ತಥಾಕರಣೇ
ಗೌರವಮಿತ್ಯಪಿ ತದಕರಣಂ ತಥಾಹಿ—ಹ್ರಸ್ವಯೋಃ ಏದೋತೋಃ ಗುಣಸಂಜ್ಞಾ.

ದೀರ್ಘಯೋಸ್ತಯೋಃ ವೃದ್ಧಿಸಂಜ್ಞಾ. ತೇ ಚ ಗುಣವೃದ್ಧೀ ಇದುತೋರೇವ ನಾನ್ಯೇಷಾಂ. ತಯೋರಪಿ ಸ್ವರಾಣಾಮಾಧ್ಯಯೋರೇವ ನಾನಾಧ್ಯಯೋರಿತ್ಯೇವಂನಿಯಮಃ. ವಿಧೇಯೇಷು ತದನುಕೂಲೋನುಬಂಧವಿಶೇಷಃ. ತದ್ವೃತ್ತಿ ವಿಧೇಯೇ ಪರೇ ಗುಣವೃದ್ಧೀ ಭವತ ಇತಿ ಚೇತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಪರಿಕರ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಸ್ವಲ್ಪಮೇವ. ಗುಣ ವೃದ್ಧಿಸ್ಥಾನಾನ್ಯತ್ರ ಪಞ್ಜಪಾಣ್ಯೇವ ನಾಧಿಕಾನೀತಿ. ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಪ್ರಯೋಜನ ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ತಥಾಕರಣಮುಚಿತಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಸ' ತಸ್ಯ || 552 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಲೋಪೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂ, ಪೂಗಳ್ ; ಕೇಡು, ಕೇಡುಗಳ್ ; ಕೋಡು, ಕೋಡುಗಳ್ ; ಗುದ್ಪು, ಗುದ್ಪುಗಳ್ , ತಿದ್ದು, ತಿದ್ದುಗಳ್.

[The affix a, in expressing the same meaning, is dropped.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚಬ್ದೋ'ತ್ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಪರಾಮೃಶತಿ ;

ತಚ್ಚಬ್ದಃ ಸರ್ವನಾಮತತ್ವಾದ್ಬದ್ಧಿಸ್ಥಾಧ್ಯಸ್ಯ ವಾಚಕಃ || ಇತಿವಚನಾತ್.

ಭಾವೇ ಯೋ'ಯಂ ಅತ್ ವಿಹಿತಃ ತಸ್ಯ ಲುಬ್ಧವತೀತಿ.

ನನು ಲೋಪಾದೇಶಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸನಿಮಿತ್ತ ಏವ ದೃಷ್ಟೋ ನಾನಿಮಿತ್ತಃ. ನಾತ್ರ ಅಲ್ಲೋಪೇ ಕಿಂಚಿದಪಿ ನಿಮಿತ್ತಮುತ್ಪತ್ಯಮಾಃ. ಯದಿ ಆಗತಮಾತ್ರೋ ನಿಮಿತ್ತಮನ್ತ ರೇಣ ಲುಪ್ತೇತ ನೈವಾಗಮ್ಯೇತ, ಆಗಮ್ಯ ನಿವೃತ್ತೇರನಾಗಮನಮೇವ ವರಂ ಇತಿಚೇ ಸ್ತ. ಶ್ರವಣಾರ್ಥಮಾಗತಾನಾಂ ಉತ್ಸರ್ಗವಿಶೇಷವಿಷಯಾಣಾಮೇವ ವಿಧೇಯಾನಾಂ ಲೋ ಪಾದೌ ತಥಾ ನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷಾ, ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಮಾಗತಾನಾಂ ತು ಕಾರ್ಯಕರಣಾನಿವ ನಿವೃತ್ತಿಹೇತುರಿತಿ ನಾನ್ಯದಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ, ತಥೈವ ದರ್ಶನಾತ್. ನ ಚ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೋ'ಪಿ, ಲೋಪಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ಸ್ವನಿಮಿತ್ತೇ ಸ್ವನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಅಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಥೈವ ಯುಕ್ತತ್ವಾ ತ್. ನ ಹಿ ಲೋಪ್ಯಂ ವಿನಾ ನಿಮಿತ್ತಶತೇನಾಪಿ ಲೋಪಃ ಸಮ್ಭವ್ಯತೇ. ಸತ ಏವ ಲೋಪೋ ನಾಸತ ಇತಿ. ಬಹಿರ್ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅನಿಯತತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಉತ್ಪದ್ಯ ವಿಲೀಯ ಮಾನಾಃ ತರಬ್ಬ ಮೇಘಮಾಲಾದಯೋ ಬಹಿರವಶ್ಯಂ ಸ್ಫುಟಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಾ ಇತಿ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಹಿ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮಾಗತ್ಯ ತಿಬುತ್ಪತ್ತೃಹಾರಾಣಾಂ ತ್ರಿಯಾವಾಚಿನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತೃಹದ್ರವ್ಯವಾಚಿವತ್ ನಾಮತ್ವಾಪಾದನಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಕಾರ್ಯಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಗಚ್ಛತಿ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕೈಬಾದಿರಿತಿ.

ಅತ್ರಾಯಂ ವಿಶೇಷಃ. ಯದಿ ಅತ್ರ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಲೋಪೋ'ಭಿಮತಃ ತರ್ಹಿ ತತ್ಪ್ರವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಅದ್ಭಾವೇ ಲುಪ್ತ ತಸ್ಯೇತಿ. ಅಥವಾ ಭಾವಪ್ರಕರಣಪರಮಾಪ್ತೌ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯಂ ನಾನ್ಯತ್ರ; ಅನವಸರದುರ್ಗತ್ವಾತ್. ಉಚ್ಯತೇ ಚ ತಥಾಪಿ. ಅತೋ'ತ್ರ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ಬಂಧನಮವಶ್ಯಮೇಷ್ಯವ್ಯಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಾರಕಾಭಾವಾತ್ ಅಕಥನಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಕಥನಮಿತಿಚೇತ'—ಅಸ್ತೃತ್ರ ಕಷ್ಟ ದ್ವಿಶೇಷಃ. ಅದ್ಭಾವೇ 549 ಇತಿ

ಅತಂ ವಿಧಾಯ ತತೋ ಧಾತೋಃ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷವಿಧಾಯಕಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಮುತಿತ್ಯೇ
ಅನಂತರಂ ಲೋಪವಿಧಾನಕರಣಾತ್ ಇದಮುನ್ನೀಯತೇ ಸಮಾಗತೋತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ
ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಯಂ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ.

ನನು ಸೂತ್ರದ್ವಯಾತ್ ಕಾರ್ಯದ್ವಯಮುಕ್ತಮೇವ. ಕಿಮಿತ್ಯೋ ಜ್ಞಾಪಕಾದು
ನ್ನೇಯಂ ಕಾರ್ಯಂ ? ಉನ್ನೀತಸ್ಯ ಉನ್ನಯನಾಭಾವಾದಿಚೇತಃ—ಜ್ಞಾಪಕೋನ್ನೇ
ಯಂ ಕಾರ್ಯಮನ್ಯದೇವ. ಕಿಂ ತದಿತಿ ಚೇತಃ ದೀರ್ಘಾದಿನಾಂ ಧ್ವನ್ತಾನಾಂ ದೋಃ
ಓದೇಶಲಕ್ಷಣಮಿತಿಬ್ರೂಮಃ. ತೇನ ಆಟ, ಪಾಟ, ಕೂಟ, ತೀಟ ಇತ್ಯಾದಯೋ
ಭಾವವಚನಾಃ ಸಿದ್ಧಾ ಭವಂತಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಈನೀಯಸ್ತಃ || 553 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಈನ್, ಈ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಯಕಾರಾಂತೇ
ಭೃಶ್ಚ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ತಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಈಂತಂ, ಈಂತಂಗಳ್ ; ಈತಂ, ಈತಂಗಳ್ ;
ಕೇಯಂ, ಕೇಯಂಗಳ್ ; ಸುಯಂ, ಸುಯಂಗಳ್ ; ಪಾಯಂ, ಪಾಯಂ
ಗಳ್ ; ತೋಯಂ, ತೋಯಂಗಳ್ ; ಕಾಯಂ, ಕಾಯಂಗಳ್.

[In, ೆ, and roots ending in y, in forming verbal nouns expressing their own
meaning, take the affix ta]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಈನಿತಿ ಈ ಇತಿ ಚ ಅವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣಂ. ಯ
ಇತಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಅಂತಗ್ರಹಣಂ ಯಕಾರಾಂತ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಮಣ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ || 554 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಣ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ತಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಣಿತಂ, ಮಣಿತಂಗಳ್ ; ಕುಣಿತಂ, ಕುಣಿತಂಗಳ್ ;
ಸುಗಿತಂ, ಸುಗಿತಂಗಳ್ ; ಬಿಗಿತಂ, ಬಿಗಿತಂಗಳ್.

ಮಣಿ, ಕುಣಿ, ಸುಗಿ, ಬಿಗಿ, ಅಗಿ, ಮುಗಿ, ಓ, ಅಖಿ, ಇಖಿ, ಮುಖಿ,
ತಿರಿ ಇತಿ ಮಣ್ಯಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Mam and the roots classed with it (see above) form verbal nouns expressing
their own meaning by taking the affix ta.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಳ್ ಪೋಯ್ಬಯಃ || 555 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೋಯ್ ಬಯ್ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ
ಗುಳ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಯ್ಗುಳ್, ಪೊಯ್ಗುಳ್ಳುಳ್ ; ಬಯ್ಗುಳ್, ಬಯ್ಗುಳ್ಳುಳ್.

[*Poy* and *bay* form verbal nouns expressing their own meaning on taking the affix *guḷ*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗುಳಿತಿ ವಿಧೇಯಗ್ರಹಣಂ. ಪೊಯ್ಬಯಃ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗ್ರಹಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಯಾರಯಃ ಕೆತ್ || 556 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಯ್, ಆರಯ್ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಕೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಯ್ಕು, ಆಯ್ಕುಗಳ್ ; ಆರಯ್ಕು, ಆರಯ್ಕುಗಳ್.

[*Āy* and *āray* form verbal nouns expressing their own meaning by affixing *ke*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಲರಣುಭ್ಯಃ || 557 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಕಾರ ಲಕಾರ ರೇಫ ಣಕಾರಾಂತೇಭ್ಯಃ ಉಪಬದ್ಧಂತೇ ಭೃಷ್ಟ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಕೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಾನ್ಟು, ಆನ್ಟು, ಸೀನ್ಟು, ಕೂನ್ಟು, ಪೇನ್ಟು ; ನೇಲ್ಟು, ಪೋಲ್ಟು, ಸೋಲ್ಟು, ಕವೆಲ್ಟು, ಮಡಲ್ಟು ; ಅದಿಕ್ಕು, ಬಿದಿಕ್ಕು, ಪೂಣಕ್ಕು, ತೋಕ್ಕು, ಸಾಕ್ಕು ; ಕಾಣ್ಕು, ಪೂಣ್ಕು, ಮಾಣ್ಕು, ¹ ಉಣ್ಕು, ಪಣ್ಕು ; ² ಕಿಱುಕೆ, ತಿಱುಕೆ, ಪೂಱುಕೆ.

[Also roots ending in *n*, *l*, *r*, *ṇ* and *ru*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಕಾರಾದೀನಾಂ ಅಕಾರಾ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಾಃ. ಏವ ಇತಿ ಪಿಣ್ಡಗ್ರಹಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಳಃ || 558 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಃಕಾರಾಂತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಕೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಾಲ್ಟು, ಮಾಲ್ಟು, ³ ಅಲ್ಟು, ⁴ ಉಲ್ಟು.

[Also roots ending in *ḷ*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೆತ್ ಇತ್ಯೇವ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೆನೇಕಸ್ವರಾತ್ || 559 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನೇಕಸ್ವರೇಭ್ಯೋ ಃಕಾರಾಂತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ತೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಗಚ್ಛೆ, ಪೋಗಚ್ಛೆ, ಮುಗುಚ್ಛಿ, ನೆಗಚ್ಛೆ. ಅನೇಕ
ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಚ್ಛೆ, ಉಚ್ಛೆ.

[Roots containing more than one vowel and ending in *l*, form verbal nouns
expressing their own meaning by affixing *te*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಕಾಂನಾದಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗು ಪುಗು ಮಿಗೋಃ || 560 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಗು, ಪುಗು, ಮಿಗು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ತೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಗುತೆ, ಉಗುತೆಗ್, ಪುಗುತೆ, ಪುಗುತೆಗ್ ; ಮಿಗುತೆ, ಮಿಗುತೆಗ್.

[*Ugu, pugu and migu* form verbal nouns expressing their own meaning by affixing *te*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎತಃ ಪಃ || 561 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧ್ಯೈಕಾರಾಂತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ಪಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೆಗಿಪಂ, ತೆಗಿಪಂ, ತೊಡೆಪಂ, ನಡೆಪಂ, ಮೆಗಿಪಂ, ತಡೆಪಂ, ಅಣೆಪಂ, ನೊಣೆಪಂ, ¹ ಪ್ರೇರೆಪಂ, ನೆನೆಪಂ, ನಸೆಪಂ, ತೊನೆಪಂ, ಅರೆಪಂ, ಬರೆಪಂ, ಬರೆಪಂ.

[Roots ending in *e* short form verbal nouns expressing their own meaning by affixing *pa*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ೨ ಕುದಿಮಿದಿತ್ಯತೋಽತಿಭ್ಯಃ || 562 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ³ ಕುದ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ಪಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ⁴ ಕುದಿಪಂ, ಕುದಿಪಂಗಳ್ ; ಮಿದಿಪಂ, ಮಿದಿಪಂಗಳ್ ; ತಳಿಪಂ, ತಳಿಪಂಗಳ್ ; ತೋಪಂ, ತೋಪಂಗಳ್ ; ತಿಳಿಪಂ, ತಿಳಿಪಂಗಳ್.

[*Kudī, midī, talī, tolā, tulī* by affixing *pa*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ ಇತ್ಯೇವ.

¹ ಪೊಣೆಪಂ. ² ಕುಡಿಮಿಡಿ. ³ ಕುಡ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ⁴ ಕುಡಿಪಂ, ಮಿಡಿಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಬೆಳತೋರವೈಸೂ || 563 ||

ವೈತ್ತಿ || ಬಳ, ಬೆಳ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಯಧಾಕ್ರಮಂ ಅವಿ, ಅಸು ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳವಿ, ಬಳವಿಗಳ್ , ಬೆಳಸು, ಬೆಳಸುಗಳ್.

[Bale and bele by affixing respectively avi and asu]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಯಾಧಾಸಂಜ್ಞಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಗೆತ್ || 564 ||

ವೈತ್ತಿ || ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಗೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಡುಗೆ, ಉಡುಗೆಗಳ್ , ನಂಬುಗೆ, ನಂಬುಗೆಗಳ್ ; ತುಡುಗ, ತುಡುಗಗಳ್ ; ಪಸುಗೆ, ಪಸುಗೆಗಳ್.

ಉಡು, ತುಡು, ಅಡು, ಪೂದ್ದು, ಅಬ್ಬಿ, ತಾಳ್ಪು, ತೆಮಳ್ಪು, ನಂಬು, ತುಂಬು, ಏಟ್, ಬೀಳ್, ¹ಸಲ್, ಬೇ, ಪಸು ಇತಿ ಉಡ್ವಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Udu and the roots classed with it (see above) by affixing ge.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೇಡ್ವಾದೇರಿಕ್ || 565 ||

ವೈತ್ತಿ || ಬೇಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಗೆತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಇಗಾಗಮಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೇಡಿಗಿ, ಮೂಡಿಗಿ, ತಾಣಿಗಿ, ಮಾಣಿಗಿ, ಪೊಲಿಗಿ.

ಬೇಡು, ಮೂಡು, ಪಾಡು, ತಾಣು, ಮಾಣು, ಪೊಲ್ ಇತಿ ಬೇಡ್ವಾದಿಃ.

[Bēdu and the roots classed with it (see above) by affixing ge and inserting i between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೋ ಗತಂ ಸಮುಚ್ಚ ನೋತಿ. ನನು ಅತ್ರ ಆದೇಶ ಏವ ಕರ್ತ ವ್ಯೋ ನಾಗಮಃ, ಅವಿಶೇಷಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಪೊಲಿಗಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಸ್ಯಾದೇವುಃ || 566 ||

ವೈತ್ತಿ || ಪಸ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ವುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಸಿವು, ಪಸಿವುಗಳ್ ; ಅಜಿವು, ಅಜಿವುಗಳ್.

ಪಸಿ, ಅಟಿ, ಸುಟಿ, ಬಟಿ, ಎಟಿ, ಮಿಳಿ, ಪಟಿ, ಅಱಿ, ಪಱಿ, ಸಾ, ನೋರಿ,
ಕೀ ಇತಿ ಪಸ್ಯಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Pass* and the roots classed with it (see above) by affixing *uu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಳಾದೇರಕ || 567 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಳಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ವುಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ ಅಗಾಗಮತಃ .

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಳವು, ಕಳವುಗಳ್ ; ನೊಳವು, ನೊಳವುಗಳ್.

ಕಳ್, ಬಳ್, ನೊಳ್, ಸೆಳ್, ಸೆರೆ, ಕಱಿ, ತೆಱಿ, ನೆಱಿ, ಮೆಱಿ ಇತಿ
ಕಳಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Kal* and the roots classed with it (see above) by affixing *uu* and inserting
a between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೋ ವೋಃ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಂದುನಂದ್ವಂಜುಕಲ್ಕಂದು¹ಪೊಂದೋರಿಕತ್ || 568 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಂದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ಇಕತ್ ಪ್ರತ್ಯ
ಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂದಿಕೆ, ಬಂದಿಕೆಗಳ್ ; ನಂದಿಕೆ, ನಂದಿಕೆಗಳ್ ; ಅಂ
ಜಿಕೆ, ಅಂಜಿಕೆಗಳ್ ; ಕಲಿಕೆ, ಕಲಿಕೆಗಳ್ ; ಕಂದಿಕೆ, ಕಂದಿಕೆಗಳ್ ; ಪೊಂ
ದಿಕೆ, ಪೊಂದಿಕೆಗಳ್.

[*Ondu, nandu, añju, kal, handu, pondu* by affixing *ike*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ವಾ || 569 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೋದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ಇಕತ್ ಪ್ರ
ತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಸಕ್ಷೇ ಅತ್.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೋದಿಕೆಗಳ್, ಮೋದುಗಳ್ , ಓದಿಕೆಗಳ್, ಓದುಗಳ್.

ಮೋದು, ಓದು, ಹರಡು, ಕೊಱುಡು, ಕದಡು, ಮುದುಡು, ಅವಡು,
ಕವಡು, ಸೀಂದು, ಸುಂದು ಇತಿ ಮೋದ್ವಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Mōdu* and the roots classed with it (see above) by optionally affixing *ike* ;
otherwise *a*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಕ್ಷೇ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೋ'ತ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಡೋರಕಿಡುಕುಡುತುಡೋಃ || 570 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿಡು, ಕುಡು, ತುಡು ಇತ್ಯೇತ್ಯೈವರ್ಜಿತಾತ್ ಡುಶಬ್ದಾ ನ್ತದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಇಕತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಡಮಡಿಕೆ, ತಲೆನಡಿಕೆ, ಚಿವುಡಿಕೆ, ಅಡಿಕೆ, ಬೀಡಿಕೆ. ಅಕಿಡುಕುಡುತುಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೇಡು, ಕೇಡುಗಳ್ ; ಕೋಡು, ಕೋಡುಗಳ್ ; ತೋಡು, ತೋಡುಗಳ್.

[Roots ending in *du*, except *kidu*, *kudu* and *tudu*, by affixing *ile*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಕದಿತ್ಯೇವ ನ ವಾ ಇತಿ. ನನು ಅತ್ರ ಕಿಡ್ವಾದಿವರ್ಜನಮವಕ್ತವ್ಯಂ, ಅರ್ಧಿಕತ್ವಾತ್. ಯತೋಮಿಷಾಂ ಕಿಡೋರೇದ್ವೀರ್ಫಶ್ಚ⁵⁵⁰, ಓತ್ಯುಡು ತು ಡೋಃ⁵⁵¹ ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಅತ್ಯುತ್ಪಯೋ ವಿಹಿತ ಇತಿ ಅಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿಚೇತಃ—ನಿಯಾಮಕಮೇತತ್ ಡ್ವನ್ತಾನಾಂ ವಿಧೇಯಾನ್ತರಮಪಿ ಸಮಾಭಿವ್ಯಕ್ತ ಇತಿ. ತತ್ಶ್ಚ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಆಟಪಾಟಾದಿ ಸಿಂಧ್ಯತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ ||¹ ಬಲ್ಮಲ್ಮಾಭ್ಯೋ ಮೆತ್ || 571 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಲ್, ನಲ್, ಕೂರ್ ಏತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಮೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಲ್ಮ, ಬಲ್ಮೆಗಳ್ ; ನಲ್ಮ, ನಲ್ಮೆಗಳ್ ; ಕೂಮ್ಲ್ಮ, ಕೂಮ್ಲ್ಮೆಗಳ್.

[*Bal*, *nal* and *kur* by affixing *me*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ತರ್ಬರಃ ಕುಕ್^ಚ || 572 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಮೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕುಗಾಗಮಶ್ಚ^ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತರ್ಕ್ಕುಮೆ, ತರ್ಕ್ಕುಮೆಗಳ್ ; ಬರ್ಕ್ಕುಮೆ, ಬರ್ಕ್ಕುಮೆಗಳ್.

[*Tar* and *bar* by affixing *me* and inserting *ku* between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೋ ಮೆತ್ಸಮುಚ್ಚಾಯಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಪುಃ || 573 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಓ, ಕಾ, ಮೇ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

¹ ಬಲ್ಮಲ್ಮಾರೋ ಮೆತ್.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓಪು, ಓಪುಗಳ್ ; ಕಾಪು, ಕಾಪುಗಳ್ ; ಮೇಪು, ಮೇಪುಗಳ್.

[*Ō, kṛ and mē by affixing pu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಳಗೋದ್ಘುಪ್ || 574 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಪೊಳಗು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಳಪು, ಪೊಳಪುಗಳ್

[*Polagu by affixing pu after dropping its final syllable*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರಃ ಪುಂ ಸಮುಚ್ಚಿ ನೋತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸುಮುಸಿಕಿನಿಮುಳಭ್ಯಃ || 575 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಮುನ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುನಿಸು, ಮುನಿಸುಗಳ್ ; ಕಿನಿಸು, ಕಿನಿಸುಗಳ್ ; ಮುಳಿಸು, ಮುಳಿಸುಗಳ್.

[*Mun, kin and mul by affixing su*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಾಲ್ಬನೋಸ್ತ್ರೀಭ್ಯೋ ಹುಪಿಹಾಃ || 576 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸಾಲ್, ಬಾ, ನೋನ್, ಮಿ ಏತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅ, ಹು, ಪಿ, ಹ ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾಲಂ, ಸಾಲಂಗಳ್ ; ಬಾಹು, ಬಾಹುಗಳ್ ; ನೋಂ ಪಿ, ನೋಂಪಿಗಳ್ ; ಮಿಹಂ, ಮಿಹಂಗಳ್.

[*Sāl, bā, nōn, and mi by affixing respectively a, hu, pi and ha*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಚತುರ್ಭ್ಯಃ ಚತ್ವಾರೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಭವಂತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಲ್ಗೋರೇತ್ || 577 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕೊಲ್, ನಗು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಎತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಲೆ, ಕೊಲೆಗಳ್ ; ನಗೆ, ನಗೆಗಳ್.

[*Kol and naga by affixing e.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ¹ ಇಸುಸ್ತಿನಃ || 578 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿನ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿನಿಸು, ತಿನಿಸುಗಳ್.

[*Trin by affixing isu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋವೃದ್ಧಃ || 579 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ವೃದ್ಧಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗ || ಮೂಱ್ಪುದು, ನೋಱ್ಪುದು, ಕಡಿವುದು, ಉಡಿವುದು, ಬಡಿವುದು, ತರ್ಪುದು, ಬರ್ಪುದು. ಪುನರ್ಧಾತುಗ್ರಹಣಂ ² ಅಶೇಷಾರ್ಥೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಅನಂತರತ್ವಾತ್ ತಿನ ಏವ ಭವತಿ ನ ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ.

[*All roots by affixing vudu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಧಾತುಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ, ಪೃಕರಣಿಕತ್ವಾತ್. ಯ ತಃ ಕೃತ್ಪ್ರಕರಣೇ ಉಕ್ತಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಧಾತೋರೇವ ನಾ ನೈವೃತ್ತಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನಂತರೋಕ್ತಮಾತ್ರನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಅಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಅನಂತರೋಕ್ತಾತ್ ತಿನ ಏವ ಭವೇತ್ ಸಾಶೇಷಾದಿತ್ಯಾಹ—ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಧಾತು ರೈ ಇತಿ. ತೇನ ಅದ್ಭಾವೇ ⁵⁴⁹ ಇತ್ಯತ ಆರಭ್ಯ ಅದ್ಭವಾಯಾತ್ ಯೇ ವಿಹಿತಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ತೇ ಸರ್ವೇ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವಂತೀತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ.

ಅದ್ಭಾವೇ ⁵⁴⁹ ಕೇಗು, ಕೇಗುವುದು, ಸಾಗು, ಸಾಗುವುದು. ಕಿಡೋರೇ ದ್ವೀರ್ಘಶ್ಚ ⁵⁵⁰. ಕೇಡು, ಕಿಡುವುದು. ಓತ್ಕುಡುತುಡೋಃ ⁵⁵¹. ಕೋಡು, ಕುಡುವುದು, ತೋಡು, ತುಡುವುದು. ಈನೀಯಸ್ತಃ ⁵⁵². ಈಂತಂ, ಈಂವುದು, ಈತಂ, ಈವುದು; ಗೀಯಂ, ಗೀಯುವುದು. ಮಣ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ⁵⁵³. ಮಣಿತಂ, ಮಣಿವುದು; ಕುಣಿತಂ, ಕುಣಿವುದು. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ. ಮೋದ್ಯಾದಿನಾಂ ಪ್ರಾಗೇವ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಾತ್ ಅತ್ರ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ. ಮೋದು, ಮೋದಿಕೆ, ಮೋದುವುದು; ಓದು, ಓದಿಕೆ, ಓದುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರಾಕೃಲೇ ದುಸ್ತುಲ್ಪಕರ್ತೃಕಾತ್ || 580 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಏಕಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇ'ರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ದುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಜ್ಞೈಚ್ಛಂ, ಕಣು ಪೋದಂ, ಉಣ್ಣೊಹಗಿದಂ, ಮಿಂ
ದುಣ್ಣಂ, ಕುಡಿದುಗುಟ್ಟಂ. ಪ್ರಾಕ್ರಾಲ್ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಉಣುತುಮಿದ್ವಂ,
ಕಣುತೆ ಪೂದಂ. ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಗಾಯಕಂ ಪಾಡಿದಂ, ಅರ
ಸಂ ಕೇಳ್ವಂ ; ಆತಂ ಮಿಂದನೀತನುಣ್ಣಂ.

[A verbal root with a past signification, takes the affix *du* when followed by
another verb, both having the same subject.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಕ್ರಾ ಲಃ ಪೂರ್ವಕಾಲಃ. ನ ಚ ಉತ್ತರಾಪೇಕ್ಷಃ ನ ಹಿ ಕಸ್ಯ
ಚಿದ್. ತ್ವರಾಭಾವೇ ಪ್ರಾಕ್ತ್ವಂ ಘಟತ ಇತಿ ಉತ್ತರಕಾಲ ಅಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ. ತೇನ ಸಹ ತು
ಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾತ್. ತುಲ್ಯಃ ಏಕಃ ಕರ್ತಾ ಯಸ್ಯ ಸ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕೋ ಧಾತುಃ ತಸ್ಯಾ
ದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿದೇಶಃ.

ನನು ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ರಿಯೈವ ಕರ್ತಾರಮಪೇಕ್ಷತೇ ; ತೇನ ವಿನಾ ಸ್ವಸ್ಯ ಆಭಾವಾತ್.
ನ ಧಾತುಃ ಕಾಲೋ ವಾ, ತಸ್ಯ ತದನಪೇಕ್ಷಣಾದಿತಿ ಕಥಂ ಉತ್ತರಕಾಲೇನ ಧಾತುಸ್ತು
ಲ್ಯಕರ್ತೃಕೋ ಭವೇತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಉತ್ತರಕಾಲೇನಾ ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ತಯಾ ಸಹ ತು
ಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾ ಯಾ ಪೂರ್ವಕಾಲೇ ವರ್ತಮಾನಾ ಕ್ರಿಯಾ ತದ್ವಾಚಕಾದ್ಧಾತೋಃ ದುಪ್ರ
ತ್ಯಯೋ ಭವತೀತ್ಯೇವಂಪರತ್ವಾತ್ ನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ.

ನನು ಯತ್ರ ಏಕಕರ್ತೃಕೇ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲಿನೇ ದ್ವೇ ಕ್ರಿಯೇ ತತ್ರ ಪೂರ್ವ
ಕಾಲಿನಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಾದೇವ ಧಾತೋಃ ದುಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಾತ್ರ ನಿಯಮೋ ಘಟತೇ ;
ವ್ಯಾಖ್ಯಾರದರ್ಶನಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಉತ್ತರಕಾಲೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕೇಽಪಿ.
ತಥಾಹಿ—ಕಣ್ಣುಚ್ಛಿ ನಕ್ತಂ, ಬಾಯ್ದೆಹಿದೋಹಗಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾ ಹಿ ಸ್ಪಷ್ಟದ್ವಾಃ.
ನ ಹಿ ಅತ್ರ ನಿಮಿಲನಂ ವ್ಯಾದಾನಂ ವಾ ಪೂರ್ವಕಾಲಂ ಭವತಿ ; ಹಸನಾದೇವ ನಿಮಿಲನಂ
ಶಯನಾದೇವ ವ್ಯಾದಾನಮಿತಿ ತಯೋಃ ಹಸನಶಯನಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಉತ್ತರಕಾಲತ್ವನಿಯ
ಮಾತ್. ತಥಾ ಪಣನಂಕಣ್ಣು ದುಃಖಮಾದುದು, ಪ್ರಿಯಳಂ ಕಣ್ಣು ಸುಖಮಾದುದು
ದು ಇತ್ಯಾದೌ ದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವಂ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭವನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸುಖದುಃಖ
ಯೋರಿತಿ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಮೇವ ಕ್ರಿಯಾದ್ವಯಮಿತಿ ಕಥಮುಕ್ತೋ ನಿಯಮ ಇತಿಚೇ
ತ್—ಉಚ್ಯತೇ. ಯದ್ವಾಪಿ ಕಣ್ಣುಚ್ಛಿ ನಕ್ತಂ, ಬಾಯ್ದೆಹಿದೋಹಗಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರ ನಿಮಿ
ಲನವ್ಯಾದಾನೇ ಹಸನಶಯನಕಾರ್ಯೇ ಇತಿ ಉತ್ತರಕಾಲಿನೇ ಭವತಃ ; ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ
ನ ತೇ ಪ್ರಾಚೀನೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಯೇನ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸ್ಫುಟಾ. ಕಿಂತು ಉತ್ತರೋ
ತ್ತರೇ ಏವ ; ತದನಂತರಮಪಿ ಹಸತಿ ಶೇತೇ ಚ ಇತ್ಯವಿವಾದಾತ್. ತಥಾ ಚ ತದಪೇಕ್ಷ
ಯೋರನಯೋಃ ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲಿನತ್ವಮವ್ಯಾಹತಮೇವೇತಿ ಪಣನಂ ಕಣ್ಣು ದುಃಖಮಾದುದು
ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ನ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃತ್ವಂ. ದುಃಖಮಾದುದು ಇತಿ ದುಃಖತೋ'ಭೂದಿತ್ಯರ್ಥಃ,
ಸುಖಮಾದುದು ಇತಿ ಸುಖತೋ'ಭೂದಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ ;

ದುಃಖಾಯತೇ ಶವಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಿಯಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಖಾಯತೇ ||

ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾ ಚ ದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸುಖದುಃಖಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃ
ತ್ವಂ ಚ ದೇವದತ್ತಸ್ಯೈವೇತಿ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಮೇವ ನಾನ್ಯಥೇತಿ. ಸುಖದುಃಖಯೋ

ರೇವ ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವೇ'ಪಿ ನ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃತಾ. ತಯೋಃ ದ್ರಷ್ಟೃದೇವದತ್ತಾತ್ ಅತ್ಯಂತಂ ಭೇದಾಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇದುತೋ'ಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾತ್ || 581 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಘಾದಯೋ ಯೇ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಧಾತವಃ ತದ್ವರ್ಜಿತಾಃ ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಉಕಾರಾನ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಿ ಪೋದಂ, ಪಾಡಿ ಕುಣಿದಂ, ಬೇಡಿಕೊಣ್ಣಂ, ಅಜಿಸಿ ಕಣ್ಣಂ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬರೆದಂ, ಟಿಪ್ಪಣಿಸಿ ಬರೆದಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದಂ, ತೆಗೆದು ಪೋದಂ. ಅಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಮುತ್ತು ತೆತ್ತು, ಪೊತ್ತು, ತಪ್ಪು, ಅಟ್ಟು, ಸುಟ್ಟು, ಬಕ್ಕು, ಮಿಕ್ಕು, ಎಚ್ಚು, ಪಚ್ಚು.

[Roots ending in u, except such as contain two vowels of which the first is short, in the same case take the affix i]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾತ್ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ.

ನನು ಅತ್ರ ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲೇ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಉಕಾರಾನ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾನ್ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಅಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾದಿತಿ ವರ್ಜನಮಯುಕ್ತಂ. ತದೇವ ಹಿ ವರ್ಜನೀಯಂ ಯತ್ರ ಇತ್ ನೇಷ್ಯತೇ. ಇಷ್ಯತೇ ಹಿ ಅತ್ರ ಲಘಾದಿಷು ಅಜಿಸು, ಮಜಿಸುಪ್ರಭೃತಿಷು ದ್ವಿಸ್ವರೇಷು ನೋಡು, ಕೂಡು ಪ್ರಭೃತಿಷು ಚ ಇತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅಜಿಸಿ ಕಣ್ಣಂ, ಮಜಿಸಿ ಪೋದಂ, ನೋಡಿ ಮಣಿದಂ, ಕೂಡಿ ತಣಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಸ್ವರೋ ಗಾಣಾಂ ಸಕಲಸತ್ಕವಿಸಮೃತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಚ್ಛಿನ್ಯ ನಾತ್ರ ಲಘಾದಯಶ್ಚ ದ್ವಿಸ್ವರಾಶ್ಚೇತಿ ದ್ವಿನೋವ್ಯಲಿಭಿಪ್ರೇತಃ, ಯೇನ ಏವಮಾಶಂಕಿತ. ಕಿಂತು ಲಘಾದಯಶ್ಚ ತೇ ದ್ವಿಸ್ವರಾಶ್ಚೇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಲಘಾದಯೋ ಯೇ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಇತಿ. ತೇನ ಅಜಿಸು, ಮಜಿಸುಪ್ರಭೃತಯೋ ಲಘಾದಿತ್ವೇ'ಪಿ ದ್ವಿಸ್ವರತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನೋಡು ಕೂಡಾದಯೋ ದ್ವಿಸ್ವರತ್ವೇ'ಪಿ ಲಘಾದಿತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನ ವರ್ಜ್ಯಂತೇ, ಕಿಂತು ಅವರ್ಜ್ಯಂತ ಏವೇತಿ ತಾನೇವ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇನ ಉದಾಹೃತ್ಯ ಯೇ ತು ಲಘಾದಿತ್ವೇ ಸತಿ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಉದಂತಾಃ ಅಡು, ಸುಡು, ತೆಜು, ಪೊಜು, ಇಸು, ಬಿಸು ಪ್ರಭೃತಯ [ಸ್ತು] ಏವ ವರ್ಜ್ಯಂತ ಇತಿ ತಾದೃಶಾನೇವ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರತಿ ಮುತ್ತು, ತೆತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ. ಸರ್ವತ್ರ ಅನನ್ತರಯೋಗಾತ್ ದುಪ್ರತ್ಯಯಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಅದೆತ್ಪ್ರತಿಪೇಧೇ || 582 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ಅದೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಪೇಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡದೆ ಪೋದಂ, ನೋಡದೆ ನುಡಿದಂ, ಕೇಳದೆ ಪೋದಂ, ಅಖಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಂ, ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿ ಪೋದಂ, ನೋಡಿ ನಡೆದಂ.

[Verbal roots expressing the same in the negative mood affix *ade*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲೇ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾತ್ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ, ನ ಉತ ಇತಿ ; ಅನಪೇಕ್ಷಣಾತ್. ಪ್ರತಿಷೇಧೋಽಪಿ ಯತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದರ್ಥವಿಷಯ ಏವ ನಾನ್ಯವಿಷಯ ಇತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲಾಯಾ ಏವ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ನೋತ್ತರಕಾಲಾಯಾ ಇತಿ. ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ಮಾಡದೆ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಕ್ಯೇರಃ || 583 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಾಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಇರ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಆದಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ¹ ಅಗಾಗಮೃತ್ವಾ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ ಆದೆ ಪೋದಂ, ಇರದೆ ಪೋದಂ.

[*Ir* affixes *ade*, and optionally takes *a* between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಇರಿದಾತೋಃ ಅಗಾಗಮೋ ವಿಶೇಷಃ. ಶೇಷಮುಕ್ತೇಷು ಪೂರ್ವಾತ್.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಮುಕ್ತ ವಾಗ್ರಹಣಂ ? ಅಗಾಗಮಸ್ಯ ನಿತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಾವಪಿ ನ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಷ್ಯತಿ. ನ ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಇರದೆ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿರ್ವಿಧಂ ತತ್, ಅಕಿ ಸತ್ಯಪಿ ವೇರದೇ 47 ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವವಿಭಾಷಯೈವ ಇರದೆ ಇರದೆ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪದ್ವಯಸಿದ್ಧೀರಿತಿಚೇತ—ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ವಾಪಿ ಏವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತ್ಯೇವ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ; ತಥಾಪಿ ಇರದೆ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಕಃ ಸತ್ತ್ವಮೇವ, ಇರದೆ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಅಕಃ ಸತ್ತ್ವಮಸತ್ತ್ವಂ ವಾ ಸ್ಥೂತ ಉಭಯಧಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾದಿತಿ ಸ್ವರೂಪವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ವಿಧಂ ಮೇವ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ಏಕಾಂತತೋಃ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ವಿಜ್ಞಾಯೇತ. ನ ಚ ಏವಂಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಾ ಕಿಂ ಫಲಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಏಕಃ ಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಿವಿಧತಃ ಸ್ವಗೋಲೋಕೇ ಕಾಮಧುಗ್ಧನತಿತಿ. ಶಬ್ದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ ಹಿ ಸನ್ಯಾಗಾರ್ಥಾನುಷ್ಠಾನಮಿತ್ಯತ್ರ ಅರ್ಥವ್ಯಾಜ್ಞಾನತದ್ಭವಯಾವೈಕಲ್ಯೇನ ತದ್ಜ್ಞಾನಮೇವ ತತ್ಸಾಧನಮಿತಿ.

ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮೇವ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಭವಿತವ್ಯಂ ಚ ವೇತಿ ಉತ್ತರತ್ರೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನರ್ಹತ್ವೇ || 584 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಆದು, ಅತ್, ಆತ್ ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ² ಅನರ್ಹತ್ವೇ.

¹ ಅಗಾಗಮೋ. ² ಅನರ್ಹಾರ್ಥೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಗದು, ಆಗ, ಆಗಾ. ಅನರ್ಹತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಪ್ಪು
ದು.

[*Agu* when used in the sense of 'ought not' affixes *adu*, *a* or *ā*]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಮನಪೇಕ್ಷಣಾದಿತ್ಯಾಹ—ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ
ಇತಿ. ಇತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಾಚೀ. ತೇನ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾದಿತ್ಯಪಿ ನಿವೃತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.
ನೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಆಗು ಇತ್ಯೇಸ್ಯಾದ್ಧಾತೋಃ ಅನರ್ಹಾರ್ಥೇ ಅದು ಇತ್ಯೇವಂರೂಪೋ
ವಾ ಅತ್ ಇತಿ ಅಕಾರಮಾತ್ರಶರೀರೋ ವಾ ಆತ್ ಇತಿ ಅಕಾರಮಾತ್ರೋ ವಾ ಪ್ರತ್ಯ
ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನರ್ಹತ್ವಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ, ಅನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧೀಃ. ತಥಾಹಿ—
ಯತೋತ್ರ ಅರ್ಹತ್ವಂ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ, ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೋನರ್ಹತ್ವಂ. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ
ತು ವರ್ತತ ಏವ. ತಥಾ ಚ ತದನುವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿ ನಾನೇನ ಅರ್ಥ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ. ಅಪ್ರಾದುರ್ಭಾವನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಅರ್ಥವತ್ಪ್ರಾಪ್ತ. ಆಗು
ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇ ಚ ವರ್ತತೇ. ತತ್ರ ಯದಿ ಪ್ರತಿ
ಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿರಾಶ್ರೇಯೇತ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಸಚ್ಛೇತ. ನೈಕತ್ರ, ನಿಯಾಮಕಾಭಾ
ವಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಅದ್ವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾ ಅನರ್ಹತ್ವಮಾತ್ರ ಏವ ಭವೇಯುಃ ನ ಅಪ್ರಾ
ದುರ್ಭಾವ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ನನು ಏವಮಪಿ ಅಧುಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ, ಅನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧೀಃ. ತಥಾಹಿ—
ಅಚ್ಕರ್ತೃಕಮರ್ಪಣೋಃ 543 ಇತಿ ಅಚಿ ಅಚಃ 455 ಇತಿ ಉದ್ವಾದೇಶೇ ಓರತ್ವ
ತಿಪೇಧೇ 480 ಇತಿ ಉದೋಃ ಅದಾದೇಶಕರಣೇನೈವ ಸಿದ್ಧೀಃ. ನ ಚ ಏತತ್ ಅರ್ಹತ್ವ
ಮಾತ್ರ ಏವ, ಅಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇಽಪಿ ಸಮೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನೇಕತ್ವೇಽಪಿ ತಥಾಪಿ
ದ್ವೈಧ್ಯಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ. ಉದ್ವಾದೇಶೋ ಹಿ ಏಕತ್ವ ಏವ ನಾನೇಕತ್ವೇ. ಭಾಷ್ಯಂ
ಚ ತತ್ರಾಪಿ ಅದುನೇತಿ. ನೀನಿದಂ ನಂಬಲಾಗದು, ನೀಮಿದಂ ನಂಬಲಾಗದು, ದೇಹ
ಮಂ ನಂಬಲಾಗದು, ಪಂಡಿರಂ ನಂಬಲಾಗದು ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಏಕತ್ವೇನೇ
ಕತ್ವೇ ಚ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ನನು ಅತ್ರ ಅದ್ವಾದಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ರಯಮುಪಾತ್ತಂ. ಆಗೋರಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ.
ನ ಹಿ ಏಕಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ತ್ರಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಯುಗಪತ್ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಾಃ. ವಿಷಯವ್ಯಾ
ವಸ್ಥಾ ತು ನೋಕ್ತೃವ. ಅತ ಏಕತ್ರ ಅನೇಕೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಚನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್
ಪರ್ಯಾಯೇಣೈವ ಭವಂತಿ, ಕದಾಚಿದನ್ಯಃ ಕದಾಚಿದಪರ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಅದುವಾ
ಅದ್ವಾ ಆದ್ವಾ ಏಕೋ ಭವತೀತಿ ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧಮೇವ ಏತದಿತಿ ಕಿಮರ್ಥಾ ವಾನುವೃತ್ತಿರಿತಿ
ಚೇತ—ಸತ್ಯಂ. ಏತಾದೃಶಸ್ಥಲೇ ಉಕ್ತಾನ್ಯತಮ ಏವ ಭವತಿ ನ ಸರ್ವ ಇತಿ ಬಾಲಾವ
ಬೋಧನಾರ್ಥಮೇವ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಅಥವಾ ಅತ್ರಾಸ್ತಿ ವಿಶೇಷಃ. ವಾಶಬ್ದೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕಃ. ತದನುವೃತ್ತಿಬ
ಲಾತ್ ಆಗೋಃ ಸ್ತಿಗ್ರೀಲಿಜ್ಗೇ ಪ್ರಲ್ಲಿಜೇ ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಅದಪ್ರತ್ಯಯೇ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿ
ಷಯೇ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಮಿತಿ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಆಗದರ ಮನಮನಖಿದೊಡೆ |

ಬೇಗದೆ ತೊಲಗುವುದು ತೊಲಗದಿದ್ದೊಡೆ ಕಡೆಯೊಳ್ ||

ನಾಗರಪೆಡೆನೆಲಲಾಗೆಗೆ |

ಪೋಗಿ ಸುಖಂಬಾಖ್ವಿನೆಂಬ ಕಪ್ಪೆವೊಲಕ್ಕುಂ || ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಅದ್ವದಾತ' ಇತ್ಯತ್ರ ಮಧ್ಯೇ ಅದ ಇತ್ಯೇವ ವಾ ನಿರ್ದೇಶೋ ನ ಅದಿತ್ಯೇ ವೇತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ. ಸ ಚ ಆದ್ಯಂತವನ್ನು ಸಾಧಾರಣಃ, ಅವ್ಯಯವಿಷಯೋ ವಾ ; ಕಿಂತು ಸ್ತ್ರೀ ಪುಂಸವಿಷಯೋನವ್ಯಯವಿಷಯಶ್ಚ. ಪ್ರಯೋಗಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶಿತ ಏವೇತಿ ಅಯಂ ವಿಶೇಷೋ ವಾನುವೃತ್ತಿಮನ್ತರೇಣ ನ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚ ತದಾಶ್ರಯಣಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ || 585 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇ ಗಮ್ಯ ಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ ದಕ್ಷಂ, ನೋಡಲ್ ಸಮರ್ಥಂ, ಮುಟ್ಟುಲ ಹಂ, ಉಣಲೊಳ್ಳುತ್ತು.

[Roots before a word meaning able or fit affix *al*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅರ್ಹಾರ್ಥಃ ಶಕ್ತಾರ್ಥಃ ತಸ್ಮಿನ್ನ ಹಾರ್ಥೇ ಇತಿ ಉಪಪದನಿರ್ದೇಶಪ ರಮಿದಂ. ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಉಪಪದೇ ಪ್ಪಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ರ ವೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಸ ಚ ಬಹುಲಾರ್ಥಕ ಇತಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಕಾಲಾರ್ಥ ಕೋಪಪದೇಽಪಿ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಂ, ಕ್ವಚಿತ್ ಅನುಪಪದೇಽಪಿ ಭವತೀತ್ಯಪಿ ಅವಗಸ್ತವ್ಯ ಮಿತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಮನಸಿಕೃತ್ಯಾಹ—ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಇತಿ. ಶಕ್ತಾರ್ಥೇ ಅನ್ಯ ರ್ಥೇ ವಾ ಉಪಪದವಿಧಯಾ ಅನ್ಯಥಾ ವಾ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಗವಿಷಯೇ ಅವಗ ಮ್ಯಮಾನೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಶಕ್ತಾರ್ಥಮುದಾಹರತಿ—ನೋಡಲ್ ಸಮರ್ಥಮಿತ್ಯಾದಿ. ಇತರಾರ್ಥೇಽಪಿ ಉದಾಹರಣಾನಿ ಅನ್ವೇಷ್ಯವ್ಯಾನಿ. ನೋಡಲ್ ಸಮಯಂ, ನೋಡಲವ ಸರಂ, ಪೋಗಲ್ ಪೋತ್ತು, ಕೂಡಲ್ ಪದಿರ್, ನೋಡಲ್ ಪ್ರೌಢಿ, ತೆಗೆಯಲುಪಾಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ಕೇವಲೋಽಪಿ ನೋಡಲ್ ನುಡಿಯಲಿತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಂ || 586 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕ್ರಿಯಾಂತರಾರ್ಥಾ ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮುಭಿಧೀಯಮಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಣಲ್ ಬಂದಂ, ತರಲ್ ಪೋದಂ, ಪಾಡಲ್ ಬಂದಂ, ಕಯ್ಯಿಂ ಬಿತ್ತಲ್ ಪೊಲಮನುತ್ತುಂ. ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಂದಂ, ಪೋದಂ.

[Also roots showing the object of another verb following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಃ ಕ್ರಿಯಾಂತರವಚನಃ. ಕ್ರಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಂ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾ ತಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾ ರ್ಥಾಯಾಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮಿತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ. ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಪ್ರಯೋ ಜನಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಸ್ಯ ಕಾರಣಮಿತಿ ಯಾವತ್ ತಸ್ಯಾಮುಭಿಧೀಯಮಾನಾಯಾಂ ತತ್ಕಾರ್ಯಭೂತಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಣಲ್

ಬಂದಂ, ಭೋಕ್ತುಮಾಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ರ ಖಲು ಆಗಮನಂ ಭೋಜನಾರ್ಥಮಿತಿ ಉಕ್ತಧಾತೋರೇವ ಅಲ್ ಭವತಿ. ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ವಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಕೃಚಿದೇವ ಭವತಿ ನ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಗಮ್ಯತೇ. ತೇನ ಯತ್ರ ಕ್ರಿಯಾದ್ವಯಂ ಏಕಕರ್ತೃಕಂ ತತ್ತ್ವೈವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯತ್ರ ಇತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಂ. ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತುಮಃ ಸ್ಥಾನೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅಲ್ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತುಮ್ ತು ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕೋಪಪದ ಏವ; ಲೇಬ್ತುಮಿಚ್ಛಾರ್ಥೇ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕೇ (ಶಾ. 4—4—186) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಅತೋ ಭಾಷಾಯಾನುಪಿ ತಾದೃಶಮೇವಪಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಅಯಮರ್ಥೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕವಾಗ್ರಹಣಾನುವೃತ್ತೈವ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ || 587 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಭಾವಃ ಕ್ರಿಯಾ. ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಿ ಕಾ ಭವತಿ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಾಯಕಂ ಪಾಡಲರಸಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಅರ್ಥಿ ಬೇಡಲ್ ದಾನಿಯಿತ್ತಂ, ನೇಸಮ್ಮೋಡಲ್ ಕಟ್ಟಲಿ ಪೋದುದು. ಯ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ? ಸತ್ತಿಗೆಯಿಂ ಗಮನಮನಖುದಂ.

[A verb indicating the action of another following affixes al]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವಲಕ್ಷಕ ಇತ್ಯತ್ರ ಭಾವಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವವದೇವ ಭಾವಾಂತರವಚನಃ, ಸ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಲಕ್ಷಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಿಶ್ಚಿತಾತ್ ಸನ್ನಿಗ್ಧಂ ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ. ನ ಹಿ ಏಕಸ್ಯೈವ ತದುಭಯರೂಪತಾ, ವಸ್ತುನೋ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಾಭಾವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಕ್ರಿಯಾಂತರಸ್ಯ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾದವಿಶೇಷಃ ಶಬ್ದಃ; ಪೂರ್ವತ್ರ ಅಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಂ ಅತ್ರ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕಂ, ಪೂರ್ವತ್ರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋ'ತ್ರ ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವ ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್. ಗಾಯಕಂ ಪಾಡಲರಸಂ ಕೇಳ್ವಂ. ಅರ್ಥಿ ಬೇಡಲ್ ದಾನಿಯಿತ್ತಂ. ಅತ್ರ ಹಿ ಗಾತಾ ಶ್ರೋತುಃ ಯಾಚತಾ ಚ ದಾತುಃ ಭಿನ್ನ ಏವ. ಗಾನಾ ಚ್ರವಣಂ ಯಾಚ್ಛಯಾ ಚ ದಾನಮುನ್ನೀಯತೇ ಚೇತಿ.

ನನು ಅಸ್ತು ಭಿನ್ನಕರ್ತೃಕತ್ವರೂಪೋ'ತ್ರ ವಿಶೇಷಃ, ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವರೂಪಸ್ತು ನ ಘಟತೇ; ಗಾನಾದೇಃ ಶ್ರವಣಾದಿಕಾರಣತಯಾ ತದ್ಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾಘಟನಾತ್ ಲೋಕೇ ಹಿ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಕಾರ್ಯಾಚ್ಚ ಕಾರಣಂ ಜ್ಞಾಯತೇ; ಧೂಮಾ ಗ್ನೋಃ ತಥಾ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಅಗ್ನೇರ್ಧೂಮ ಇವ ಅಗ್ನಿರ್ಧೂಮಸ್ಯ ಗಮ ಕೋ ದೃಷ್ಟಃ, ವೈಭಿಚಾರದರ್ಶನಾತ್ ಅತಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಜನಕಮೇವ ನ ಗಮಕಂ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕಾರಣತ್ವೇ'ಪಿ ಗಮಕತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್. ನ ಹಿ ಕಾರಣಂ ಅಗಮಕಮೇವೇತಿ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಗಮಕಮಿತಿ ವಾ ಸಿಯಮೋ'ಸ್ತಿ ಅಸ್ತೃತ್ರ ಭಾ ಯಾ ಛತ್ರಾತ್, ಧೀರಮಿದಂ ಕಟು ಅಲುಬೂಸ್ಥತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಕಾರಣಸ್ಯಾಪಿ ಛತ್ರಾದೇಃ, ಅಸ್ತೃತ್ರ ರೂಪಂ ಗಸಾತ್ ಭವಿತಾಸ್ಯ ಮರಣಮರಿಷ್ಟಾತ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಕಾರ್ಯಸ್ಯ ರಸಾದೇರಪಿ ಗಮಕತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ನ ಚ ಏವಂ ಅಗ್ನಿ ರಪಿ ಧೂಮಸ್ಯ ಗಮಕಃ

ಸ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನ ಹಿ ವಯಂ ಕಾರಣಮಾತ್ರಂ ಗಮಕಮೇವೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಜಾನೀಮು. ಯೇನೇಯಂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿರಾಪಾದ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಕ್ವಚಿತ್ಕಿಂಚಿತ್ಪಾರಣಮಕಾರಣಂ ವಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮತ್ತಯಾ ಪ್ರಮಿತಮೇವ ವ್ಯಾಪಕಂ ಪ್ರತಿ ಗಮಕಮಿತ್ಯೇವ. ವಿಚಿತ್ರರಕ್ತಯೋ ಹಿ ವಸ್ತುಧರ್ಮಾ ಇತಿ.

ನನು ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ತದ್ಭಾವಸದ್ಭಾವಃ. ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಿಂ ಗಮ್ಯಾದ್ಗಮಕಾದ್ವಾ ಇತ್ಯಾ ಶಬ್ದಾ ನಾಸಾ ಗಮ್ಯಾತ್ ಕಿಂತು ಗಮಕಾದೇವ ಯದರ್ಥೋತ್ರ ಯನ್ನಿದೇಶ ಇತ್ಯಾ ಹ—ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಸ್ತತ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯತ್ತದೋಃ ನಿತ್ಯಸ ವ್ಪುನ್ನಾದಿತಿ.

ಯದ್ಯೇವಂ ತರ್ಹಿ ತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಾಕ್ತನೇನ ಭಾವಗ್ರ ಹಣೇನೇತ್ಯಾಶಬ್ದಾ ಸರಿಹರತಿ—ಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸತ್ತಿಗೆಯಿಂ ಗಮನಮನುಬಂಧಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಮನರೂಪಸ್ಯ ಭಾವಸ್ಯ ಗಮಕಮಪಿ ಛತ್ರಂ ಸ್ವಯಂ ದ್ರವ್ಯರೂಪಮೇವ ನ ಭಾವರೂಪಮಿತಿ ನ ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಋತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವುದುಮು ವೆನ್ನಂ ವೆನ್ನೆಗಂ ವಿನಂ ವಿನಗಂ || 588 ||

ವೈತ್ತಿ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಾಂತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕೋ ಭವತಿ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ವುದುಮು, ಎ, ವೆನ್ನಮು, ವೆನ್ನೆಗಂ, ವಿನಂ, ವಿನಗಂ, ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡುವುದುಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪುದುಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡೆ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರೆ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವೆನ್ನಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪೆನ್ನಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವೆನ್ನೆಗಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪೆನ್ನೆಗಂ ಕಣ್ಣಂ, ಪಾಡುವಿನಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪಿನಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವಿನೆಗಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪಿನೆಗಂ ಕಣ್ಣಂ.

[Such a verb also affixes vudum, e, vannam, vannegam, vinam, or vnegam.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ವುದುಮಾದಿನ ಪಡು ವಿಧೇಯಾನೇವ ಶ್ರುಣುವಾಮ ನ ತಾ ಆದೇಶಾನ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ವಾ ಅವಜಾನಾಮು. ಯತೋತ್ರ ಕೇವಲ ತಾನೇವ ನಿರದಿ ಶತ ನ ಕಂಚಿತ ಕಾಂಚಿತ ಸ್ಥಾನಿನಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ವೇತಿ ಕಸ್ಯ ಕುತೋ ವಾ ಅಮಿಾ ಭವೇ ಯುರಿತ್ಯಾಶಬ್ದಾ ನಾತ್ರ ಸ್ಥಾನೀ ಅಸ್ಯೇಷೋ ಯತಃ ಏತೇ ನಾದೇಶಾಃ ಅಪಿ ತು ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಏವೇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ನಾಪೂರ್ವಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಮೂಗ್ಯಾ ಯತಃ ಸಮನಂತರಮೇವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ತಿ ಅತ ಏವ ಅಮಿಾ ಭವೇಯುರಿತ್ಯಾಹ—ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ನ ಚ ಅಸ್ಯಾ ಅಲೋ ವಿಧಾ ನಾತ್ ನೇಮೇ ಸ್ವರಿತಿ ಶಬ್ದಾಂ ತಸ್ಯ ಅಮಿಾಪಾಂ ಚ ಅಸ್ಯಾ ಏವ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತೇರಿತಿ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ತರ್ಹಿ ಅತ್ರ ವಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ; ಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವೇಣ ಅಲೇವ ಭವತಿ ಇತಿಚೇನ್ನು ಅನ್ಯಕಾನ್ತಾನ್ಯತ್. ಸವ್ಯವತಿ ಹಿ ಸಚನಬಲಾದೇವ ತೇನ ವಿನಾಪಿ ಏತೇಷಾಂ ಪರ್ಯಾಯೋ ಗತ್ಯಂತರಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಯತೋ ಯ ತ್ರ ಏಕಂ ವಿಹಿತಂ ತತಸ್ತತ್ರೈವ ಅನ್ಯವಿಧೇರಸ್ತಿ ಗತಿಃ ಪರ್ಯಾಯಂ ವಿನೇತಿ. ಯದಿ

ಚ ಅವಶ್ಯಂ ತೇನೈವ ಭಾವಾಮಿತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ ತರ್ಹಿ ಅನಂತರೋತ್ತರಯೋಗಸ್ಯೋ ವಾ
ಉಚ್ಯತೇ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನರೀತ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಂ ದತ್ತ ಇತ್ಯನುಸನ್ಧಾತವ್ಯಮಿತಿ.

ನನು ಯನ್ಯೇವಂ ಅತ್ರೈವ ಸ ನಿರ್ದೇಷ್ಯಮ್ಯಾಃ, ಇತ ಏವ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿ
ಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ; ಅರ್ಥವಿಶೇಷವ್ಯೋತನಾರ್ಥಮತ್ರ ತದಕರಣಮಿತಿ. ದ್ವ್ಯೋ
ತ್ಯತೇ ಹೃತ್ ಕ್ವಿ ದರ್ಥವಿಶೇಷಃ ಕಾಲೋವಾಧಿಕಃ. ಸ ಚ ಆದ್ಯಯೋಃ ಆದ್ಯವಧಿಕೋ
ನ್ಮೃನಾಂ ಅನ್ಮೃವಧಿಕ ಇತಿ. ತಥಾಹ—ಪಾಡುವುದುಂ ಕೇಳ್ದಂ, ಬರ್ಪುದುಂ
ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡೆ ಕೇಳ್ದಂ, ಬರೆ ಕಣ್ಣಂ ಅತ್ರ ಗಾನಮಾಗಮನಂ ಚ ವಾ ಯದಾ
ತದೈವ ಶ್ರವಣಂ ದರ್ಶನಂ ಚ ನ ಕಿಂಚಿದ್ವಿರಮ್ಯೇತಿ. ಪಾಡುವನ್ನಂ ಕೇಳ್ದಂ, ಬರ್ಪು
ನ್ನಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವನ್ನಂ ಗಂ ಕೇಳ್ದಂ, ಬರ್ಪನ್ನಂ ಗಂ ಕಂಡಂ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಗಾನಮಾಗ
ಮನಂ ವಾ ಯಾವತ್ ತಾವದಪಿ ಶ್ರವಣಂ ದರ್ಶನಂ ಚ ನ ಕಿಂಚಿಚ್ಛುತ್ರಾ ದೃಷ್ಟಾಪಿ
ಚ ಅನಂತರಂ ವಿರಮಣಮಿತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಗಾನೇ ಚ ಆಗಮನೇ ಚ ಅದರವಿಕೇಷೋ ದ್ವ್ಯೋ
ತ್ಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೂತೇ ದೊಡೆದ್ವಾ || 589 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಾಂತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕೋ ಭವತಿ ತತ್ರ
ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ದೊಡೆತಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಭೂತಕಾಲೇ
ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡಿದೊಡೆ ಕೇಳ್ದಂ, ಅಮ್ಮೊಡುಣ್ಣಂ ; ಪಾಡಲ್ ಕೇ
ಳ್ದಂ, ಅಡಲುಣ್ಣಂ. ಭೂತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಡಲ್ ಕೇಳ್ದಂ.

[In the past tense it optionally affixes *dode*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿರ್ದೇಷ್ಯವ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ 597
ಇತಿ. ತತ ಏವ ದೊಡತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಭವತಿ ಸ ಚೇತ ಲಕ್ಷಕೋ ಭಾ
ವೋ ಯದಿ ಅತಿತಕಾಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ತಾಧ್ಯೇದಃ ಪಕ್ಷೇ ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷ
ಯಕೋಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೊಡೆತ್ಪದ್ಭವಿನಿ || 590 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಾಂತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕೋ ಭವತಿ ತತ್ರ
ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ವೊಡೆತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಸತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಚ
ಕಾಲೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡುವೊಡೆ ಬಂದಂ, ಪಾಡಲ್ ಬಂದಂ ; ಮೊಡು
ವೊಡೆ ಕಣ್ಣಂ, ಮೊಡಲ್ ಕಣ್ಣಂ ; ನೋಡೊಡೆಸಿದಂ, ನೋಡಲೆಸಿದಂ.

[In the present and future tenses optionally *ode*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತತ ಏವ ಪ್ರಕೃತೇಃ ವೊಡೆತಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ ಚೇತ ಲಕ್ಷಕೋ
ವರ್ತಮಾನೋ ಭಾವಿ ವೇತಿ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಃ.

ನನು ಯೋ ಯಂ ಲಕ್ಷಯತಿ ಸ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ತತಃ ಪ್ರಾಸ್ಥಿತ್ವ ಏವ ; ಸ್ವಯಮುಪ
 ದೃಶ್ಯ ಅನ್ಯಸಾಧಕತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ಕಾರಕೋ ಜ್ಞಾಪಕೋ ವಾ ಭೂತ
 ಏವ. ನ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಭವತ್ ಭವಿಷ್ಯತ್ ವಾ ಅನ್ಯಂ ಭಾವಯತಿ. ಯದ್ಭವಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರ
 ದೀಪಾದಯೋ ಜ್ಞಾನಾನುಕಾರಾದಿನಭಿಭಾವಯಂತಿ ಏವ ಸ್ವಯಂ ಭವಂತೋ ದೃಶ್ಯಂತ
 ಇತಿ ಸಮಕಾಲೀನಯೋರಪಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋ'ಸ್ತಿತಿ ಚಿಂತಾ ; ತಥಾಪಿ ತತ್ರಾಪಿ
 ಕಾರ್ಯಾನ್ಮುಖ್ಯಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತ್ವಲಕ್ಷಣೇನ ಪರಿಣಾಮೇನ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ತ್ರಿ
 ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಾದ್ಯನುಸನ್ನಾನೇನ ಚ ಕಥಾಚಿತ್ ಪೂರ್ವವರ್ತಿತ್ವಂ ವಕ್ತೃವ್ಯಮೇವ. ಸರ್ವ
 ತ್ರಾಪಿ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಲ್ಲವ ಕಾರಕತ್ವಮಿತಿ ಸಿಯಮಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವೇತರವಿಷಯೋರಪಿ
 ಸಮಸಮಯೋತ್ಪನ್ನಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್. ಅತಃ ಕಥಮ
 ತ್ರ ಸದ್ಭಾವಿನೀತಿ ಸದ್ಭಿಚ್ಛತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ವಿವಕ್ಷಿತಕಾಲಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್. ಸರ್ವತ್ರ ಸಾ
 ಧ್ಯಾತ್ವಾವಗಂ ಸಾಧನಮಿತಿ ಅವಿವಾದಂ. ತಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಕಾಲಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತದೇವ
 ಸಾಧನಂ ಅಸೀತ್ ಅಸ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಅಬಾಧಿತವ್ಯವಹಾರವಿಷಯತಯಾ ತ್ರಿಕಾಲಗೋಚ
 ರತ್ವಮವಿರುದ್ಧಮೇವ. ಸ್ವಸಾಧ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ಭವದ್ಭಾವಿತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ. ಪಾಡು
 ವೊಡ ಬಂದಂ. ಸಂಪ್ರತಿ ವಾ ಶ್ವಃ ಪರಶ್ವಃ ಪಕ್ಷಮಾಸಾದ್ಯನಂತರಂ ವಾ ಗಾತುಮಾ
 ಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ.

ನನು ನಾತ್ರ ದೋಡೆತ್ ವೊಡೆತ್ ಇತಿ ಚ ದಕಾರವಕಾರಾದಿತಯಾ ವಿಧೇಯನಿರ್ದೇ
 ಕೋ ಯುಕ್ತೋ ಗೌರವಾಹತತ್ವಾತ್ ಕಿಂತು ಬಡೆದಿತ್ಯೇವಂ ಸ್ವರಾದಿಕ ಏವ ವಿಧೇಯಃ.
 ತಥಾ ಚ ಭೂತಭಾವಿಕಾಲಯೋಃ ದವ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಸಂಪ್ರತಿ ವಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ಪೂರ್ವತ
 ಏವ ಭವಂತೀತಿ ತಥೈವ ನಿರ್ದೇಶೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿಚೇನ್ನ ಪ್ರಾಪಕಾಭಾವಾತ್.
 ತಥಾಪಿ—ದವದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಭಾತಭಾವಿನಿ 446, ಅಚಿ 447, ಸತಿ ವೋ ವಾ 448
 ಏತಾನಿ ಖಲು ತತ್ಪ್ರಾಪಕಾಣಿ ನಾನ್ಯಾನಿ ತಾನಿ ಚ ತಿಬಿ ಅಚಿ ವಾ ವರತ ಏವ ಭವ
 ನ್ತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ನಾಸಾ ತಿಬಿಽಂ ಅನ್ಯತಮ ಇತಿ ನ ಚ ತತ್ರೈವ ಬಡೆದಿತ್ಯಪಿ ಆರಂಭ
 ಣೀಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ದವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ ನ ಚ
 ತನ್ನಿಷೇಧೇ'ಪಿ ಯತಿಸ್ತಮಿತಿ. ತಥಾ ಚ ಅತಿಗೌರವಮಾಸದ್ಯೇತ. ಬಡೆತ್ ಪ್ರತ್ಯ
 ಯಃ, ತಸ್ಯೈ ಪರತೋ'ಪಿ ದವೌ, ತತ್ರೈವ ಚ ದವನಿಷೇಧಶ್ಚೇತಿ ಬಹು ವಕ್ತೃಮಿತ್ಯಿ
 ತಸ್ಯಾತ್ ಯಥೋಕ್ತಮೇವ ಯುಕ್ತಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೆಗಲಃ || 591 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಲಃ ಕೆಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ಸತಿ
 ಭವಿಷ್ಯತಿ ಚ ಕಾಲೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೊಡಲ್ಕ ಬಂದಂ, ಮೊಡಲ್ ಬಂದಂ ; ನೋಡಲ್ಕನೆ
 ದಂ, ನೋಡಲೆನೆದಂ ; ಗಾಯಕಂ ಪೊಡಲ್ಕರಸಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ, ಗಾಯಕಂ ಪೊ
 ಡಲರಸಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ.

ಚ

[When *al* is affixed *ke* is optionally added.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕೇ ಅಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕೇ ವಾ ಕಾರಕೇ
ಜ್ಞಾಪಕೇ ವಾ ಸರ್ವತ್ರ ಅಲಃ ಕೇಗಾಗಮೋ ಭವತೀತಿ ಅವಿಕೇಷಃ. ಅಲ ಚ ಅತ್ರ
ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ 585 ಇತ್ಯತೋ ವಿಹಿತ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ. ನ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ 586,
ಅಲ್ಪದಪ್ರಯೋಗೇ 588, ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ 582 ಇತ್ಯೇಭಿರ್ವಿಹಿತಃ, ದವೀಯಸ್ತಾತ್ವತ್.
ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿ ಗರ್ಹಯಸೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಡನೆದೊಡಮಲೋನು || 592 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಡನೆತ, ಬಡಂ ಇತ್ಯೇತೌ ಅಲೋ ವಾ ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯೇ
ತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡಲೊಡನೆ ಮೆಚ್ಚಿ ದಂ, ಪಾಡಲೊಡಂ ಮೆಚ್ಚಿ ದಂ ;
ಪಾಡಲ್ಚೆ ಮೆಚ್ಚಿ ದಂ, ಪಾಡಲ್ ಮೆಚ್ಚಿ ದಂ.

[After al, odane or odam is optionally used]

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜುರೀ
ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತೌ ಚತುರ್ಥಃ

ಪಾದಃ ಸಮಾಪ್ತಶಾ ಧ್ಯಾಯಃ.

ಸರ್ವಂ ಸಮ್ಪೂರ್ಣಂ.

ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸಂಖ್ಯಾ ಯೋಗತೋಷ್ಠೋನಘಟ್ಟತೀ ।

ಅನುಪ್ಪುಭಾಂ ತು ಶ್ಲೋಕಾನಾಂ ಚತುರ್ಭಿರಧಿಕಂ ಶತಂ ||

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತ ಏವ. ಬಡನೆತ ಇತಿ ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.
ಅರ್ಥಕಾರಾನ್ಮೋ'ಯಂ ಸಹಾರ್ಥಕಃ ಶಬ್ದಃ. ಬಡಮಿತಿ ಮಕಾರಾನ್ಮೋ'ಭ್ಯವಗಮ.
ರ್ಥಕಃ. ದ್ವಾವೇತಾವವ್ಯಯೌ ತೌ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ ಆತನೊಡನೆ ಬಂದಂ, ತನ್ನೊಡನಿದ್ದಂ,
ಬಡಮೆಂದಂ, ಬಡಮೆಂಬಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಾವಪಿ ಅತ್ರ ಅನಪೇಕ್ಷಿತಸ್ವಾ
ರ್ಥೌ ಶಬ್ದಸಾಧುತ್ವಾರ್ಥೌ ಅಲೋನು ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತೇ. ಅಲ್ ಚ ಅತ್ರ ಆಸನ್ನ ಏವ
ನಾನ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ಪಾಡಲೊಡನೆ ಪಾಡಲೊಡಂ ಇತ್ಯಾದಿ
ಅನುಶಬ್ದೋ'ಯಮನ್ಯಯಾತ್ಮಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತೇ ಮಂಜುಲದ್ವೈತಕ ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಾ
ಅತ್ರ ಅನ್ತೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಅನ್ಯಥಾ ಅತ್ರೈವ ಆದೌ ಮಧ್ಯೇ ವಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತಂ
ಶಕ್ಯತ ಇತಿ.

ಒಮುಥಾನೈವಮುತ್ಸೂಪಸಮ್ಪ್ರದೃಷ್ಟಯವಾಚಕಾಃ ।

ದೇವತಾವಾಚಕಾಃ ಸ್ವಪಿ ಜಯಾದ್ಯಾ ಮಂಜುಲಾತ್ಮಕಾಃ || ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ತದೇವಂ ಅನುಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಕೃತಮಂಜುಲೋ'ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಕ್ರಮಿತಿ ಸೂ
ತ್ರಕೃತಾಚಾರಾನುವರ್ತಿ ವೃತ್ತಿಕಾರೋ'ಪಿ ತಯೈವ ದಿಶಾ ಸ್ವಯಮಪಿ ಸ್ವಗ್ರನ್ಥಾಂತೇ
ಮಂಜುಲಮಾಚರತಂ ಸೂಚಯತಿ—ಮೆಚ್ಚಿ ದಂ ಇತಿ. ಮೆಚ್ಚಿ ಮನಃಪ್ರಸಾದೇ ಮಾ
ಬ್ಧಿರ್ಯೇ ಚೇತಿ ಧಾತೂತ್ಪನ್ನತ್ವಾತ್ ಆಯಂ ಶಬ್ದೋ ಮಂಜುಲವಚನ ಇತಿ. ಕಿಂಚ ಅತ್ರ

ಅಯಂ ವಿಶೇಷೋ ದ್ವೈತ್ಯತೇ. ಒಡನೆ ಒಡಮಿತ್ಯನಯೋಃ ಪಾಷ್ಠಿಕತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಕೇಗಾ
ಗಮಃ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಾಷ್ಠಿಕತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಕೇವಲಂ ಅಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಂ ಚೇತಿ ಚತ್ವಾ
ರಃ ಪಕ್ಷಾಃ ಸಂಭವಂತಿ. ತತ್ರ ಚ ಬಂದಂ ಪೋದಂ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಂತರಪ್ರಯೋಗೇ
ಸಂಭವತ್ಯಪಿ ಪಾಡಲಿಂಡನೆ ಮೆಚ್ಚಿದಂ, ಪಾಡಲೊಡಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ; ಪಾಡಲ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದಂ
ಪಾಡಲ್ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಇತಿ ಚತುಃಕೃತ್ಯೋಃ ಮೆಚ್ಚಿದಮಿತ್ಯೇತದೇವ ಪದಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ
ನಸ್ಯ ಅಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಕಾರಸ್ಯ ಹೃದಯಮಿದಮುನ್ಮೀಯತೇ ಚತುಃಕೃತ್ಯಲಾನುಸ್ಮರಣಪರಿ
ಣತಮುನ್ಮೇಕರಣಮಿತಿ. ಚತ್ವಾರಿ ಖಲು ಮಬ್ಬಲಾನಿ ಅರ್ಹತಮತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಿ ; ಅರ್ಹ
ತ್ಸಿದ್ಧಸಾಧುಕೇವಲಿಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಧರ್ಮಭೇದಾತ್. ಅರಹಂತಾ ಮಬ್ಬಳಂ ಸಿದ್ಧಾ ಮಬ್ಬಳಂ
ಸಾಹಾ ಮಬ್ಬಳಂ ಕೇವಲಪಣ್ಣಿತ್ತೋ ದಮೋ ಮಬ್ಬಳಂ ಇತಿ ಆನಾದಿಪ್ರವಚನಪ್ರಸಿ
ದ್ಧೇಃ. ತಥಾ ಚ ಪರಂತಿ —

ಮಬ್ಬಲಂ ಭಗವಾನರ್ಹನ್ಮಬ್ಬಲಂ ಭಗವಾನ್ ಜಿನಃ |

ಮಬ್ಬಲಂ ಪ್ರಥಮಾಚಾರ್ಯೋ ಮಬ್ಬಲಂ ವ್ಯವರ್ಥಿಸ್ವರಃ || ಇತಿ.

ಸರ್ವಮೇತನ್ಮಬ್ಬಲಂ.

ನಿರುಪಮಸುಖದಾಯಂ ಸಿಕ್ಷಲಾಪ್ತೇರುಪಾಯಂ

ನಿಜಗುಣಸಮವಾಯಂ ನಿರ್ಜಞ್ಞತೇನೋವ್ಯಪಾಯಂ |

ನಿರವಧಿಮತಿಕಾಯಂ ನಿರ್ವೃತ್ತಿಶ್ರೀಸಹಾಯಂ

ನಿಖಿಲಜಿನನಿಕಾಯಂ ಸಿತ್ಯಮಾನೌಪ್ಯಮಾಯಂ ||

ಯೋ ನಾನಾಮತತರ್ಕ್ಕರ್ಕ್ಕಶಮತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುದ್ರಾಪಟು

ಯಃ ಪ್ರಾಭಾವಯದಾರ್ಹತಂ ನಿಜಮತಂ ಭೂಭೃತ್ಸಭೇನೇಕಧಾ |

ಯಃ ಕರ್ಣಾಟಕಸಂಸ್ಕೃತೋಭಯವಿಧಂ ಶಬ್ದಾಬ್ಧಿಮುಕ್ತೀರ್ಣವಾ

ಸೋಯಂ ಸಾಧುಜನ್ಮಯೋ ವಿಜಯತೇ ಭಟ್ಟಾಕಲಜ್ಞೋ ಭುವಿ ||

ಯಃ ಕರ್ಣಾಟಕಶಬ್ದ ಶಾಸನಮಿದಂ ನಿರ್ಮಾಯ ಶರ್ಮಾವಹಂ

ವೃತ್ತಿಂ ಚಾರಣಯಚ್ಚ ತಸ್ಯ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರೌಢಂ ಪ್ರರೂಢಶ್ರಿಯಂ |

ತೇನೇದಂ ವ್ಯರಚಿ ಪ್ರಗಲ್ಭವಚಸಾ ಭಟ್ಟಾಕಲಜ್ಞೇನ ತ

ದ್ವೈತ್ಯತೇ ಸಾಧು ನಿಖನ್ನನಂ ಚ ಮಕರನ್ದಾಖ್ಯಂ ಸಮಾಖ್ಯಾನ್ವದಂ ||

ಅಕಲಜ್ಞೋತ್ತಮಸೂಕ್ತಿಸಾರಸುಮನೋಬೃನ್ದಾವಲವ್ಯಂ ಸಮ

ರ್ಪಕಸದ್ವೈತ್ತಿಸುಯುಕ್ತಿಸಾರಭಭರಂ ಸರ್ವಜ್ಞಪಾದಾರ್ಪಿತಂ |

ಸುಕವೀನ್ದ್ರಭ್ರಮರಪ್ರಮೋದಜನಕಂ ತನ್ದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಜುರೀ

ಮಕರನ್ದಾಖ್ಯಮಿದಂ ತರಾಂ ವಿಜಯತಾಮಾಚನ್ದ್ರತಾರಾರ್ಣವಂ ||

ಶಕವರ್ಷೇ ರಸನೇತ್ರಬಾಣಶಿಸಜ್ಜೈರ್ದೈ ತಪೋಮಾಸಿ ಶೋ

ಭಕೃತಿ ಶ್ರೀಸಿತಪಂಜಾ ಮಿಗುರುದಿನೇ ಲಗ್ನೇ ಘಟೇ ಪಾಪಭೇ |

ಅಕಲಜ್ಞಾಹ್ವಯಯೋಗಿಸಿವೃತ್ತಿಲಕೋ ಗ್ರನ್ಥಂ ಸತಾಂ ಮಂಜುರೀ

ಮಕರನ್ದಾಖ್ಯಮಿದಂ ಮತಂ ವ್ಯರಚಯಂ ಭಟ್ಟಾಕಲಜ್ಞೋ ಮುನಿಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಕಲಬುರಗಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ

ಸೈವಜ್ಞಾ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತಿಃ

ಭೃಗುಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಪ್ರೀತಿಯುಂ

ಮೊಣ್ಣ ರೀವುಕರ- ಸನಾಖ್ಯಾಯಾಂ

ಚತುರ್ಥಃ ವಾದಃ.

ಪರಿಸಮಾಪ್ತಶೈಷಗ್ರಂಥಾತಿ.

ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಜಯಭೈರವಯಶಾಲಿವಾಹನಕವರ್ಷ ೧೫೭೭ ಸಾವಿರದಯ್ಯೂಜಿರ್ಪ
ತಾಜಿನೆಯ ಶೋಭಕೃತ್ನವತ್ರದ ಪಾಘಶುಭ ಪಂಚಮಿಗುರುವಾರ ರೇವತೀನಕ್ಷತ್ರ
ಕಂಭಲಗ್ನ ಶುಕ್ರೋದಯ ಸಮುಹಾರ್ತದೊಳಬಿಲಭಷ್ಣಬಿಧಸಂಘಾಘಾಘಿನೀಯಗುಣ
ಘೇಶ್ರೀಮೂಲ ಮೂಲಸಂಘದೇಶಿಗಣಪುಸ್ತಕಗಚ್ಛ ಶ್ರೀಕುಂಡಕುಂದಾನ್ವಯವಿರಾಜಮಾನಶ್ರೀ
ಮದ್ರಾಯರಾಜಗುರುಮಂಡಲಾಚಾರ್ಯ ಮಹಾವಾದವಾದೀಶ್ವರ ರಾಯವಾದಿಸಿತಾಮಹ
ಸಕಲವಿದ್ಯಜ್ಞನಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಲ್ಲಭರಾಯಜೀವಾಕ್ಷಾಪಲಕೇತ್ಯಾಧ್ಯನೇಕಾನ್ವತ್ಥಬಿರು
ದಾವಲೀವಿರಾಜಮಾನ ಶ್ರೀಮಾಚ್ಚಾರುಕೀರ್ತಿಪಂಡಿತದೇವಾಚಾರ್ಯಕೀಷ್ಕಪ್ರಕೀಷ್ಕಪ್ರಪ್ರ
ಕೀಷ್ಕಪುಂವ್ವರಾಯಾತಶ್ರೀಸಂಗೀತಪುರಾಣಸನಪಟ್ಟಾಚಾರ್ಯಶ್ರೀಮದಕಲಂಕದೇವ
ಕೀಷ್ಕಂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಟ್ಟಾಕಲಂಕದೇವ ವಿವಿಧವಿನೀಯಜನಾನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ
ಕಜನಜೇತೃವತ್ಕಾರಕಾರಿಯಪ್ಪ ಕರ್ಣಾಟಕಶಬ್ದನುಶಾಸನಮಂ ಸೂತ್ರಿಸಿಯದಕ್ಕ
ಸೂತ್ರಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ಮೋದಾರಣಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಗಣವಾರವಾಕ್ಯಾಸಂಗ್ರಹಾತ್ಮಕಮಪ್ಪ
ಭಾಷಾಮಂಜುರಿಯೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯು ನಿರ್ವೃತ್ತಿಗನ ತತ್ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿದಯ್ಯನೈಸ್ತಭಾಷಿತಾ
ತ್ಥವಿಶೇಷಸಮರ್ಥನೋಕ್ತಾನುಕ್ತವಿಚಾರಪ್ರಚಾರಕ್ರಮಪರಿವ್ರಾಸ್ತನೃಪಭಾಷ್ಯಭಿಧಾನ
ಗೋಚರಮುಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾನವಪ ಕ್ಷಣಿಯಮುಮಾಗಿ ೨ ರಚಿಸಿದ ಮಂಜುರೀನುಕರಣವೆಂಬ
ನಿಬಂಧನಗ್ರಸ್ತಮಹದಾದಿಸರಸವಗುರುಚರಣಸ್ತಂಭಾಪುರಾಣಿ ಪರಿಮಾಪ್ತನಾದು
ದು. ಮಂಗಳಮಹಾ. ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ*

[The author explains that the word *anu*, which concludes the last sūtra, ends the work with a blessing. Also, that the word *mechchidam* in the examples under it has a similar signification. Moreover, that its repetition four times serves to express the fourfold Jaina blessing, namely, blessings on the Arhantas, on the Siddhas, on the Sādhus, and on the religion taught by the Kēvalis.

¹ ಸಂಗ್ರಹಾತ್ಮಕ.   ² ರಂಜಿಸಿದ.

* ಈಗದ್ಯವ 'ದವ'ಲಿ ಬಂದು ಪ್ರತಿನಿಧಿ—ಸಿಂಧ್ಯಾವರ್ಗಸ್ಥತತ್ತ್ವಪ್ರಕಟನಪ
 ಉದ್ದೇಶವರ್ಥೈಕಾಂತವ ದಿ | ವ್ರತೋದ್ಧೃದ್ನರೂಪವೀಕೆ—ಎಂಬ ಸದೃಢಗವು ದೊರೆ
 ಗುತ್ತದೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಒಲೆ ಬಡೆದುಹೋಗಿದೆ.

Then follow verses in which, after reverence to all the Jinas, Bhattākalanika is praised as being—an expert in the logic of the various schools, a skilful commentator, the upholder on many occasions in royal assemblies of the true Arhata faith, and a proficient in the grammar of both the Karnāṭaka and Sanskrit languages. By Bhattākalanika, who composed this Karnāṭaka-S'abdānuśāsana, was also composed its vṛtti or gloss, and moreover for the vṛtti the classical commentary named Makaranda. May this Mañjarī-makaranda, derived from the flowers, the sweet words of Akalanika, which the bees, the celebrated poets, love—endure as long as moon, stars and ocean.

In the S'aka year reckoned by the flavours, the eyes, the arrows and the moon (=1526), the year S'ōbhakṛit, the 5th of the bright half of the month Māgha, Thursday, under the sign Kumbha (Aquarius) and the constellation Rēvatī, Bhattākalanika-muni, an ornament among the disciples of Akalanika-yōgi, composed this book called Mañjarī-makaranda, approved by the wise

Here ends the work, but a paragraph in Kannada follows (which may have been added by some disciple or admirer) repeating the substance of the above, with some laudatory additions. It also states that the author's preceptor, Akalanika-dēva, was the enthroned guru of Sangitapura (Hāduvalli in South Kanara), regularly descended in the line of the disciples of Chārukṛitti-Pāṇḍita of the Mūla-sangha, Dēsī-gaṇa, Pustaka-gachchha and Kuṇḍakundānvaya, who had, among other titles, that of preserver of the life of Ballāla-Rāya.]

APPENDIX I.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 1.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದನುಶಾಸನ ಸೂತ್ರಪಾಠಃ.

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
1	ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧ ಕಾಃ	15
2	ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ	23
3	ಏಕದ್ವಿತ್ರಿವಾತ್ರಾ ಪ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪುಲ್ಲತಾಃ ...	25
4	ಸ್ವರಸ್ಥಿ	31
5	ತಪಸ್ತಾರ್ವಾ	32
6	ಕಾದಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ	34
7	ಮಾನ್ಯಾಃ ಪಂಜ್ವ ಪಂಜ್ವ ವರ್ಗಃ . .	35
8	ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಂಗಂ ..	39
9	ಇಹಾದಯಃ	40
10	ನಾವ್ಯಯಶತ್ಯೈದಾದಿ	41
11	ದ್ವ್ಯೈದ್ವೈದಶ್ಚಃ	42
12	ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ	45
13	ದುರನ್ವೈವ್ಯಂಜನಾದಿಃ	46
14	ಪಂಜ್ವ ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರಃ ...	47
15	ಕೃದಜಾದಿಃ ..	48
16	ಮಮಿಮೈ ದತ್ತಣಿಮದೋಕ್ ಸುಪ್	49
17	ಅಮರಯಿರನೇವು ತಿಙ್ಗ ..	51
18	ಸುಪ್ತಿಬಂತಂ ಪದಂ	53
19	ವುದುಮಾದ್ಯವ್ಯಯಂ	58
20	ಅಣಮಾದಯಃ	58
21	ಎಮಾದಯೋ ನಿಪಾತಾಶ್ಚ	58
22	ಪಷ್ಕಾಃ ಸ್ಥಾನೇನ್ವೈವ್ಯೈ	60
23	ಕಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ	60

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ
24	ತಿಬದ್ವಾದೇಃ ...	61
25	ಕಿದನ್ತೈಃ ...	62
26	ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ...	"
27	ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ ...	64
28	ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ತಸ್ಯ ...	65
29	ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಸಪ್ತವ್ಯಾಂ ...	"
30	ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತದಾದೇರ್ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ...	66
31	ನ್ಯಾನಿವದಾದೇಃ ...	67
32	ಅಪ್ರಯೋಗೀತಃ	70
33	ಸ್ವರ್ಧೋ ಪರಂ ...	71
34	ಸಸ್ಥಿ	73
35	ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ	74
36	ಉನಾಮದಾನ್ತೌ ...	75
37	ರಃಪೂರ್ವಕ್	76
38	ಆತ ಓಪೈಂಘ್ರೇ	77
39	ಒಗೋ ಬಹುಲಂ	78
40	ದೀರ್ಘಾದೃತೋ ರುರದ್ವಾದೇಃ	79
41	ಪ್ಲುತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ...	"
42	ರಿ	80
43	ಆದೇ ...	81
44	ನಿಪಾತಾಃ	82
45	ಓ ನಿಪಾತೇ	83
46	ಪೂಸತ್ವಾದಿಃ ..	84
47	ವೇರಣಿ	"
48	ಕರೆದಲಿ	85
49	ಗಡಾದಿಃ	"
50	ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ	86
51	ಅನುಕರಣಂ	87
52	ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ	88
53	ಪ್ರಸ್ಥಾನನಿಲಯಗಳತರೋನವ್ಯಯಸ್ಯ ಲಿಕ್ಷಾನ್ತೈಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ	89

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
54	ನೆಯುಯ್ಸುಯ್ಬಯಃ	91
55	ಕಮ್ನು ಮಿ ..	"
56	ವಾರಯ್ಗಯಃ ..	92
57	ಇತಃ ಪೋ'ಚಿ ..	93
58	ಕೋ ದಪಶ್ಚ ತಿಜಿ	93
59	ತೋರ್ನಪಃ ..	94
60	ನ ಸಮಾಸೇ ..	95
61	ಅಱ್ತು ಳುಳಃ	"
62	ಕೃತಿ .	96
63	ಇಸುಪಿ .	"
64	ಯೋ ವಾಲಿ	"
65	ರೋ ದ್ವಿವ್ಯರ್ಣಜ್ಞನಸ್ಥಾಹಾದೇಃ	97
66	ಲಳೋ'ನನ್ತಸ್ಥಾಯಾಶ್ಚ	100
67	ಸ್ವರಾದರೋ ವೃಜ್ಞನೇ	101
68	ಮೋಃ	104
69	ಉಕಿ	105
70	ಲೋ'ನನ್ತಸ್ಥಾಯಾಂ	106
71	ಳಃ ..	"
72	ವಿ ವಾನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ	107
73	ನ ಲಘ್ವಾದಿಲಘ್ವಪಾನ್ತೃದಲೋ ಗದನಜೋ ವೃತ್ತೌ	"
74	ವಾ ಗೆಗಳೆದದಪವಗುಮಿ	110
75	ಕಾದೆಲರಃ	112
76	ಬರ್ದಿಲಾದಯಃ .	"
77	ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ	"
78	ನಪಿ ವಾ ..	114
79	ನಶ್ಚ ಬಿನ್ದುರನೃತ್ರ	"
80	ತದನ್ತೋ ವಾ ವರ್ಗೇ	115
81	ಉಬನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ	118
82	ಐಡೋರ್ಧೋ ರಣಂ ವೃಜ್ಞನೇ	119
83	ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ	121
84	ಪ್ರತ್ಯಯೇ	"
85	ವಾಗಿ	122

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
86	ನ ವಿ ಮುಖ್ಯೇ	122
87	ಪಸ್ವಾದೇರಸಮಾಸೇ	123
88	ಅಖುಮುಖ್ಯೋಃ	124
89	ಕತಸ್ತುತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾಃ	"
90	ನಾದಿಷ್ಯಾಬ್ರಾಃ	125
91	ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ	126
92	ವ್ಯಂಜನಾದ್ಯಾ ನಾದೇಶಾತ್	127
93	ಸಕ್ಷೋಃ ಖಕುಲಮುಯಃ	128
94	ಸಕ್ಷ್ಯಾಯಾಂ ಛಃ	129
95	ಕ್ಷೋಃ ಸೋಃ	"
96	ಅಕಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ	130
97	ಅವಿಕೃತಃ ಸಕ್ಷ್ಯಾಯಾಃ	132
98	ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋರ್ವರೋ ವೋ ಏಃ	"
99	ಎಣ್ಣೋಃ	133
100	ಒಂಬತ್ತೋ ನ	"
101	ಬಿವೇಕೋಲಾದಯಃ	134
ಇತಿ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾಠಃ.		
102	ಸ್ಪ್ರ್ಯಥಮಃ ಸ್ತೋ	135
103	ಪ್ರಮಾ ಪುನರ್ಧಃ	139
104	ನುಸ್ಯತ	140
105	ಕಲತ್ರಾದಯಃ	"
106	ಏಕತ್ವೇ ಜನೋ ಕುಸುಮಪರಃ	141
107	ಸಜ್ಜ ನಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	142
108	ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ ಪುನಾರ್ಥಃ	"
109	ವಸಂತಾದಯಃ	143
110	ದೇವತಾವಯೋ ನಪಸ್ತ್ರೀ	"
111	ಛೇದ್ಯವಧ್ಯೇದಕಂ	144
112	ಪರವದ್ವಿವಿಧಿ	"
113	ಅಂಕಿಸಮಾಸಃ	145
114	ನಿನಿಶತನಲಿಖಂ	"
115	ಹ್ರಸ್ವೋಃ ನೇಕಸ್ವರಸ್ಯಾನಮಾಸೇ ಪ್ರಾರ್ವಪದಸ್ಯ	146

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ
116	ಕರಣಾದೀನಾಂ	148
117	ರಮ್ಭಯಾಃ ಕದಲ್ಯಾಂ	"
118	ಎದಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	149
119	ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಭಾಣ್ಡೇ ವಾ	"
120	ಉಷ್ಮಾ ಒನಾಂ	150
121	ಉದ್ರೂಪಸ್ಯ	"
122	ಖುತೋಽಃ	151
123	ಖುದ್ರಾ ರೌತಃ	152
124	ಸ್ಯಸ್ರಾದಃ	"
125	ದಾತುರಚ್ಚ	153
126	ಮಾನ್ಯಾತಂ	154
127	ವೇಧಸಿ ಖುದ್ರೌ ವಿಧಾತುಃ	"
128	ಸಖ್ಯುರದಾಯೌ	"
129	ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಬ್ಜಸಂತವಲ್ಲವ್ವ ತಸ್ಯ	155
130	ನೋಶ್ವಪಥಿಮತಃ	156
131	ಖುಭುಕ್ಷಯುವಾಧ್ವಮಘವಜಗತೋ ವಾ	157
132	ಸೋವಸಃ	158
133	ಉಗಲೋವೇ	"
134	ವೇಯಸಃ	159
135	ಉಗಲಾದೀನಾಂ	"
136	ವಾಗಾದೀನಾಂ ಸ್ಯಂತವಚ್ಚ	160
137	ಮಹದಾದೀನಾಂ ನಪಿ	161
138	ಶಮೋರ್ವಾ ಸಃ	"
139	ಲೋ ಳಃ	162
140	ಡೋ ಬಹುಲಂ	"
141	ಯೋ ಜಃ	169
142	ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವರ್ಗಾಣಾಂ	170
143	ತೃತೀಯಃ ಪ್ರಥಮಾಚತುರ್ಥಯೋಃ	"
144	ಬಮೋರ್ವಃ	171
145	ಪೋ ಹಶ್ಚ	"
146	ಪೋ ಬಃ	172
147	ಅಗಿಗುಪ್ವೃಜ್ಞಾನೇ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
148	ಲುಪ್ ಕೀಲಮೀನಕೀರನೀರಕೂರಸ್ಯ	172
149	ಸಂಘಿ	173
150	ಸ್ವರ್ಶಾದಿಷು	"
151	ಸೋ ವಃ	"
152	ಧೋ ನಿಸ್ಸೃವನ್ದಾಘ್ರಸನ್ದಾಘ್ರಧ್ಯಾನೇ	174
153	ರೋ ವ್ಯಜ್ಞಸೇ	"
154	ಪೂರ್ವಶ್ಚ ವ್ಯಜ್ಞನಾತ್	175
155	ಪಃ ಕಃ	"
156	ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ	"
157	ಬಹುತಃ	176
158	ಇದೃತಃ	"
159	ರಿರನುತ್ಪರಸ್ಯ	"
160	ಕರನ್ಯು ದಯಃ	177
161	ಪಿಂದುಮುಂದೋದೃತಃ	181
162	ಆತೇತೋತಾ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ	"
163	ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಾಕದೀಕೇದೂಕತ್	182
164	ದೋರ್ವಃ	"
165	ವೇಪತೋರ್ಬುಪ್	183
166	ಅದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ	"
167	ತೋರ್ದಃ	"
168	ಎಳದುಪಾಠದೋರೇಯಃ	184
169	ಪೊಸತೋರಂಬಃ	"
170	ಕೆಲವುಪಲವೋರದಬೌ ಚ	"
171	ನಿತೋರ್ಬಃ	185
172	ಬಹುರಿದೋರುಪಾಠೌ	"
173	ಬಾಬತ್ತುಪತೋಸ್ತಾ ದಿಮ್	"
174	ಆವುದೋರಾರ್	186
175	ಆವೊನಾವೌ ಚೈಕತ್ವೇ	187
176	ವಾ ನಪ್ಯತುಃ	"
177	ಕೈಚ್ಚೇಚ್ಚ	"
178	ಏನ್ಮವೋಃ	188
179	ಬನಚಃ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
180	ಬುದೋಃ ಪುಂಸ್ಯೋವ್ವರ್ಣ್	188
181	ಛಂಕ್ಷ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	190
182	ಅಡ್ವಾಣಾಚಃ	"
183	ಲುಪ್ತ್ಯ ನಃ	191
184	ಅತೋನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ	"
185	ಅನೇಯಸ್ಯ	"
186	ಮಗಸ್ಯ	192
187	ಉಕ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ	"
188	ದೋಃ ಕ್ವಳನೇಕತ್ವೇ	"
189	ನಾವಿರ್	"
190	ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿಃ	193
191	ಪುಂಯೋಗೇ	194
192	ವಡಿಗೇಗೋಳಿಗಾತ್	195
193	ಗೋಗಾಢಿಶ್ಚ	"
194	ಅಪ್ಕಾತ್	196
195	ಆಯ್ತಾದೇಚ್ಚ	"
196	ವಣಿಗವಂತೇಚಾತ್	197
197	ಸಿತಗಾದಿಭ್ಯಃ	"
198	ಕಾದಿತಿಃ	"
199	ತಿಃ	198
200	ವಳವಳ್ಳುಪ್ಪ	"
201	ಕಾಕಿಗಾಕಾದ್ವೋರಶ್ಚ	"
202	ಅರಸ್ಯದಯಃ	199
203	ಲಿಪ್ಗತ್ಸುವಃ	"
204	ಕರ್ಮಣ್ಯಾನ್	200
205	ಗತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತರಿ	202
206	ಬೋಧಾರನಾವನತೀನಾಂ ನಾ	205
207	ಕಾಲಾಧ್ವನೋರಮ್ ವ್ಯಾಪ್ತೌ	206
208	ಇಮ್ ಸಿದ್ಧಿಃ	207
209	ಹೇತುಕತ್ವಗ್ನುಕರಣೀತ್ವಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ	"
210	ಯದ್ಭೇದಾತ್ಪದ್ವಾದಿಶಬ್ದಾಃ	210

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
211	ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ	211
212	ಬಜನೆ ನ ...	212
213	ಗೇದಾಪ್ಪೇ ದೇಯ್ಯುಃ .	"
214	ಶಕ್ತಿರುಚೇಷ್ಯಾಸೂಯಾದ್ರೋಹಕ್ರೋಧಮತ್ಸರಭೀತ್ಯನ್ಮತಿಸ್ವ ಭಾವಾವನತೀಷ್ಯಾನಿಷ್ಪ್ರಸಾದ್ಯಶ್ಚಪ್ರತಿಸಿದ್ಯಥೈಃ.	213
215	ಆಶಿಷ್ಯದ್ವೇಷೈಃ	216
216	ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಧಾವಪ್ಪಿಃ ...	"
217	ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ...	217
218	ಉತ್ಸಾಹೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯೇ .	"
219	ಬಗಿತಃ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಯತೋ'ವಜ್ಞಾ	218
220	ಹೇತಾವತ್ತಣಿಂ ...	219
221	ಅವಧಾವಮಾಯೇ ...	"
222	ಒಳಧಿಕರಣೇ .	221
223	ಯತೋ ನಿಧಾರಣಂ .	222
224	ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೈಃ ಪೂಜ್ಯೇ ...	223
225	ಯೋಗೇನ್ .	224
226	ಕತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ	"
227	ಮುಕ್ತೇ	225
228	ಆಮನ್ತ್ರಣೇ	227
229	ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಣಂ	228
230	ವಿಶೇಷಣಾದ್ವಾ	"
231	ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ .	229
232	ಗೌನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ...	232
233	ನಾಡ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಕಳುಂಞ್ವಾ	234
234	ಎಲ್ಲಾದ್ವ್ಯಃ	"
235	ಅದ್ವಾದೇರ್ದೂರ್ಲಭ್ಯಾ ...	235
236	ಗುಣೋಕ್ತೀರ್ಯಾಶ್ಚ	"
237	ತೋ ದಃ	"
238	ನಾಸಿತ್ವಾದಿಭ್ಯಃ	236
239	ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾದರಿದಿರಿವಿ ಬಹುಲಂ	"
240	ತೋಽಪ್ಪುಪೇಂಡಾದಿರಿ	237

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
241	ಸಹಸ್ರಾಯಾ ವರ್	237
242	ತೇಭ್ಯಃ ಕಳ್ ವಾ	238
243	ಸಂಸ್ಕೃತಾದಿರ್ ಚ	"
244	ಗಳದ್ವಾದೇಃ	"
245	ನಿನೂ ವಿರೇಷಣಸ್ಯ ಕಯ್ಕಿರೇಕಾನಾಕತ್ವೇ ಸುಪಃ	239
246	ಎನಃ ಕ್ಕಕವು	240
247	ಶ್ಲಖವ್ಯಯಸ್ಯ	"
248	ವೃತ್ತೇಃ	"
249	ನ ಪೋಲ್ವೂಲಿ	241
250	ಅನತೋ ವಾ	242
251	ಮಃ	"
252	ಎಚ್ಚಾ ಮನ್ತ್ರಣೇ	"
253	ವೇರೋನೇಕತ್ವೇವುಕಳುಪಃ	243
254	ದೀರ್ಘಃ	244
255	ಅದಃ	"
256	ಅವೋ ನಃ	"
257	ಅತೋ ಮಗ್ಗದ್ವಿರಿ	245
258	ಗಳಿ	"
259	ನಪ್ಯಮಿ ಚ ಬಹುಲಂ	246
260	ನಕ್ ಸ್ವರೇ	"
261	ದಗಿಮಾದೌ ನಮಿ	"
262	ವಾರ್ವೋಃ ಕಿನ್ ವಾ	247
263	ಪಗಲಿರುಳಃ	248
264	ಅಗಲೇಗಲೋ ನಿತ್ಯಂ	"
265	ಕಣ್ ದಿಕ್ಪಬ್ದಸ್ಯ	"
266	ಕೃತೋಜುರುತಃ	249
267	ಭಾವೇ ವುದೋಃ	250
268	ಸಹಸ್ರಪರಿಮಾಣಗುಣೋಕ್ತೇಃ	"
269	ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್	251
270	ವೋಃ	"
271	ವಾತ್ತಣಿಮೋ ದಗ್ಧಮೌಕ	252
272	ಇಮಃ	253

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪ್ರಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
273	ಎಶ್ವ ತೋ ನಪಿ	253
274	ಗೇತಃ ಕ ಆದೇಃ	"
275	ಜಯೋರ್ವಿಕೃತಾತ್	254
276	ಕುಗ್ವಾ	255
277	ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ	256
278	ಶು ಬುತಃ ಕಾಲಾರ್ಥಾತ್	"
279	ಅಮಃ	"
280	ಬಳ್ಳ ಶ್ವ ತೋ ದಿಗಧಾರ್ಜಲ ಚ	257
281	ಎಶ್ವೇತಃ	"
282	ತಫನಿನೋ ವನೇಕತ್ವೇ	258
283	ಮೂ ಮುಕ್ ಸ್ವರೇ	"
284	ಅಕ ತುತ್ತು ಗೇತಿ	259
285	ವಾದಸ್ತು ತ್ತು	"
286	ಸಂಖ್ಯಾಯಾಮುತ್ಪತ್ತಿ	261
287	ಮಿ ದೀರ್ಘಃ	"
288	ಆದೇನಃ	262
289	ಉಮ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಪರೋನದಃ ಪದಾತ್ ..	263
290	ಬಳಗೇತೋರಮ ಚ	264
291	ಅಮಃ ಪ್ರಾಗಮಃ	"
ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ.		
292	ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ	266
293	ಸುಪ್ತಪಾ ಸಮಾಸೋ ಬಹುಲಂ	271
294	ಕೃತ್ಸಂಖ್ಯಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ	273
295	ತಚ್ಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ	274
296	ಕಡುರಾಗಾದಯಃ	275
297	ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ	276
298	ಅನುಕ್ರಮಾಂತಿಹಾ	277
299	ಕೃತಾ	278
300	ಇಮ ಕರಣೇ	"
301	ಸಹಾರ್ಥೇನ	279
302	ಗತ್ತದರ್ಥೇನ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
303	ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ತಾಣಿಂ	280
304	ಅದ್	"
305	ಒಳ್ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ .	281
306	ಅಂಕಿನಾ'ಭಿನ್ನೇನ . .	"
307	ಸಕ್ಷಾಸ್ತೃ ಸಮಾಹಾರೇ ...	283
308	ಬೃಹತ್ ಕೃತಾ ತದ್ವಿಧೌ ನಿತ್ಯಂ .	284
309	ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ ..	285
310	ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಹುವ್ರಿಹಿರ್ನಿತ್ಯಂ .	288
311	ಒಳಾ ..	289
312	ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಸರೂಪಂ ...	291
313	ವಾ ವಾರಾಧೇ ಸಜ್ಜೇಯೇ ಸಜ್ಜಯಾ ಸಕ್ಷಾಸ್ತೃ . .	292
314	ದ್ವಂದ್ವಿ ಸಾಹಿತ್ಯೇ	293
315	ಸಮಾನಾಮೇಕಃ	294
316	ಅದ್ವಾದಿಃ ..	297
317	ತನ್ಮಿನಿನ್ ..	"
318	ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಸಪ್ ..	"
319	ತಂದಸ್ತಾಯಾ ವಾ . .	298
320	ಏಕವದ್ವಂದ್ವಿ	299
321	ಜಾತೃಶ್ಚಾಪ್ಯಯಾಮನೇಕವತ್ .	"
322	ತಿಹ್ ತದ್ವಾಚಿ	"
323	ಎನ್ ..	300
324	ಪೂಜೋಪಹಾಸೇ	"
325	ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ	301
326	ಸಜ್ಜೇಯಮೇಕವತ್ ..	"
327	ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ	302
328	ಅಟೆ ಸ್ವರಾತ್	303
329	ಇತ್ಯಾ ಗಾದಿಭ್ಯಃ	"
330	ಇಲ್ಲಾಲ್ಲಪ್ಪ	"
331	ಆಕ್ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ	304
332	ಅರಸ್ಯಾದೀನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ತರಪದೇ	305
333	ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ ...	306

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
334	ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ	307
335	ಬೀರ್ಘಃ ಸ್ವರೇ	308
336	ನ ಗುರೋಃ	309
337	ಕಿಪಿಸ್ತಃ ...	"
338	ನಡೂದ್ರೂರ್ಗಪ್ಪಃ	310
339	ಕಡ್ನಿದಃ	"
340	ಕಿಪಿಶ್ಚ ಕುರ್ವ್ಯಾಜ್ಞಾನೇ ...	"
341	ಕಚ್ಚವಚ್ಚಿಬ್ಬಚ್ಚಶ್ಚಾಮಃ ...	311
342	ಕಮಃ ಕರೋವಾ	313
343	ಎತೇಸುರ್ಬಿಮಾಕ್ಸೋರ್ಯಾ ದಿಪ್ಪು ಚ	"
344	ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ಞನಕಿ	314
345	ಅಗ್ರ ಪುಲಂ ...	316
346	ಕಮ್ ನಣಃ	317
347	ಳಃ ಕುಮ್	"
348	ದೂರ್ಮೂರ್ಯಾಶಿಷ್ಯಾಡಿಮೇಗೋಃ	"
349	ಲುಪ್ಪಿದುಮುಂದೂಃ	318
350	ನಿತ್ಯಂ ಮೆವರಿ	"
351	ಎಣ್ಣುನಾಲ್ಕವ್ಯಯೋರದ್ವಂದ್ವಿವಿ	319
352	ಮೂಱೋಃ	320
353	ಹ್ರಸ್ವಸ್ತತ್ರ ವಾ	"
354	ಮೆವರಿ	321
355	ಅಱೋಃ	"
356	ಲುಪ್ ಸಾಸಿರೈಱೋಃ ...	"
357	ಶಿತ್	322
358	ಬರೋಂದೂಃ	"
359	ಎರಡೋರಿರ್	323
360	ಸ್ವರೇ ಮುಯ್ ಮೂಱೋಃ	"
361	ಬಂಬತ್ತೋಸ್ತೂಮ್ ಪತ್ತಾ ...	"
362	ಬಂಬಯ್ ನೂಱುಸಾಸಿರೇ	324
363	ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೋಃ	"
364	ಪನ್ನೂಂದಿ ...	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
365	ಎರಡೊ	325
366	ವದಿಮೂವಿತ್ತುದಿಪಟ್ಟೇ	"
367	ಪದೇರ್ನಕ್ ಸ್ವರೇ	"
368	ಕೊಗೋಃ ಕೀಚ್ಚಿ ನೌ ...	"
369	ಕಿಚ್ಚಿಮುಚಿಟ್ಟುತುಪವಿಗೋಃ ಕುಮಿಲಿಮಿವೆವೌ	326
370	ಆದೀದೂವದ್ವಿದೂದೋಃ	"
371	ಆಗಲ್ಲಸ್ಯ ವಾ ..	327
372	ಕೊಂಕೋಃ ಕುಡುಃ .	"
373	ಮಹತೋ ಮಾ ವ್ಯಾಜ್ಞನೇ ..	"
374	ಸಹಸ್ಯ ಸಾ	328
375	ಎಕ್ತಮೇಕಸ್ಯಾಸಂಸ್ಕೃತೇ'ಪಿ ..	"
376	ತ್ರಿಚತುರೋಸ್ತೌಚಾವೌ ತದ್ವಿಧೇ ಚ ...	329
377	ದ್ವೇದೂದೂ . .	"
378	ಕೀಲಾರಾದೀನಿ ಯಧೋಪವಿಷ್ಟಂ	330
379	ಮ್ ಕ ಪತಿಗ್ವಾದಿನಾಂ	331
380	ಧಾತಾವುತಃ . .	332
381	ಅತಃ ..	"
382	ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ಸಿತ್ಯಂ	"
383	ಗುಳಿಬೋಲಿ .. .	333
384	ಉತೋ ಗಾಱಿಃ	"
385	ಸಮ್ಭ್ರಮೇ'ಸಕ್ಯತ'	334
386	ಸಾತತ್ಯಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಯಾಭೀಕ್ಷಣೀ ದ್ವಿಃ	335
387	ನಾನಾವಧಾರಣೇ ...	336
388	ಆಧಿಕ್ಯೇ	"
389	ತುದಿವೋದಲಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾದಿಸ್ವರಾತ' ತ್ವಷ್ಟ .	337
390	ಕಡೆನಡೋವುಟ್ಟಃ	"
391	ದೋರದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ	"
392	ಗೋವ್ಯಾಜ್ಞ ಸಾದೇರ್ನಪ' .	338
393	ಧಾತೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ	"
394	ವಾನುಕರಣೇ	339
395	ಕೊಗುಮೇಗೋಃ ಸಾಮೀಪ್ಯೇ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
396	ಮೊದಲೋಸ್ಕರೋತಿಶಯೇ	340
397	ವೀಪ್ಸಾನಪೂವ್ಹೋ ಸುಪಃ ಕ್ಲಪ್	341
398	ತಿಜಶ್ಚ ಬಾಧೇ	342
399	ವಾಕ್ಯಾದೇರಾನುಸ್ಥಿತಸ್ಯಾನೂಯಾಸವ್ಯತಿಕ್ರೋಪಕುತ್ಸನಭ ತಸ್ಸೇಸೈತರಸ್ಯ ಪುತ್ರೇ	343
400	ದೂರಾದಾಹ್ಯಾನೇ ಬಹುಲಂ	344
401	ವಾದ್ಯಾತ್ಪ್ರದ್ಧಿತಃ	345
402	ತದಸ್ಯಾಸ್ತೌಘ್ರಸ್ತೌತಿವಂತಃ	346
403	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಕೋ ದುಲುಪ್ತಃ	350
404	ಆಳಿಃ ಶೀಲಂ	351
405	ಇಗಃ ಪಣ್ಯಂ	352
406	ಶಿಲ್ಪಂ	352
407	ತದಾಚರತಿ	353
408	ವೇತ್ತೃಭ್ಯೋತೋಃ	353
409	ಕ್ರೇಣದ್ವಿಕ್ರೇಣತೋಃ	353
410	ಕುರ್ವತ್ಸ್ಯುಗಳಿಗ್ಚ	354
411	ಗಾಙ್ಗೋ ಜಾತೌ	354
412	ಏಃ ಕನ್ಯಾಕುಂಬಾತಃ	354
413	ವೇನಾದಿಗೋಹೃತಿ	355
414	ಗುಳಿಗ್ಗೃಹಾತಿ	355
415	ತೇನ ಜೇವತಿ ಗವಣಿಗೌ	355
416	ವಡಿಗೋ ಜಾತೌ	356
417	ಸಾವೋದ್ಗುಲಪ್ತಃ	356
418	ತತ್ರೇಗೋ ಸಿಯುಕ್ತೇ	357
419	ಭವಜಾತಯೋಃ	357
420	ಇಚೋ ಪ್ರಸ್ತಶ್ಚೈವಾನೈಸ್ತೌ	357
421	ದಿಕ್ಪಲ್ವದಾಃ	359
422	ದಕ್ಷಿಣತಃ	360
423	ಕಾಃ ಪ್ರವಣವ್ಯಾಪೃತಯೋಃ	360
424	ವೃಜ್ಞಾನಾದುಗಃ	360
425	ಆಯೋಧಿಕ್ಯತೇ ಬಹುಲಂ	360

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
426	ವಳವಳ್ಳಿ 361	361
427	ಮಡೇರ್ಜಾತ್ .... . "	"
428	ತಸ್ಯ ತುಲೈ ಮೊಲ್ವೊಲಿ .... .. "	"
429	ವಾತೋ ಬೊಲ್ . . . 362	362
430	ಭಾನೇ ತನಃ ... .. "	"
431	ಉನ್ನ ತಾದಿಭ್ಯ ಇಕೆತ್' .. . 365	365
432	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪುಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ದುಲುಪ್ಚ 366	366
433	ಸಹಸ್ವಿಯಾ ಮೆದ್ವಾಗೇ ... .. ,'	'
434	ಪುನುನಾಚ್ಚಾ ನೆಯಃ ಪೂರಣೇ .. . 367	367
435	ಅಪ್ಪಿದೂದೋರ್ನಿಗತುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಲುಪ್ಚ .... "	"
436	ಎವರಮೆವರಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನ್ನು .. 368	368
437	ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟುತೆತನಃ .... .. "	"
438	ಕಾಲೇ ದುಃ .. . 369	369
439	ಎನಾವುರೋರೇತೇಷು .... .. "	"
440	ಎದ್ವಿತೌ ... .. "	"
441	ಗಾವಿಲಾಂಗಿನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಠಂ 370	370
ಇತಿ ತ್ರತೀಯಃ ಪಾದಃ.		
442	ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ'ಮರಯಿರೆನೆವಮೋ'ನ್ಯಯುಷ್ಕದಶ್ಯಾ ಸು ಕರ್ತರಿ. 372	372
443	ಕರ್ಮಣಿ .. . 379	379
444	ಬೇಡ್ಯಾದೇರಪ್ರಧಾನೇ 382	382
445	ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ 384	384
446	ದಪದವಂ ತಿಚಿ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ .. . 386	386
447	ಅಚಿ 388	388
448	ಸತಿ ಮೋ ವಾ . . . "	"
449	ಎನೋದುಮೂದ್ಯಳತ್ತೌ .... .. "	"
450	ನೋಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ 389	389
451	ಬಲೋ'ವಬೋಧನೇ . . . 390	390
452	ಆದೇಕೇ .. . "	"
453	ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ .. . 391	391
454	ನಪ್ಯುದುಃ 392	392

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂತ್ರಾಂಶ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
455	ಅಚಃ	392
456	ಉಪುರನೇಕತ್ವೇ	"
457	ಅರಃ	393
458	ವೇತ್ಸಿತ್ತವ್ತವೋಮೋ ಭೂತೇ	"
459	ಉದಾಪೋಷ್ಯವ್ಯವೃಢಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ	"
460	ಓರತ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ	394
461	ಓದಯೋ ವಾ	395
462	ಎಪೋರೇನ್	396
463	ಅಮರೋರ್ಗಂ	"
464	ಗುಗುಮೇಕೇಷಾಂ	397
465	ಆಕೀರ್ವಿಧಿನಿಮನ್ತಗ್ರಣಾಮನ್ತಗ್ರಣಾಭ್ಯೇಷಣಸವ್ಯಗ್ಧಪ್ರೇ ಷಣ ವಿಜ್ಞಾಪನಾಜ್ಞಾಪನಪ್ರಾರ್ಥನೇ ಗತಃ	398
466	ಇರಶ್ಚ ವುದಾಃ	400
467	ಇಮ್	"
468	ಅಯೋಲ್ಲುಕಾ	"
469	ಉಚ್ಚೇರಃ	401
470	ಎಪೋರ್ವಮ್	402
471	ಎನೋ ವೆನ್	"
472	ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಙನೋ ಗಃ ಕಃ	"
473	ಅವೃತವೋರಿದ್ವಿ	403
474	ಪಣ ಉಚ್ಚೇರೋಗೇ	404
475	ಣಿಗ್ಧಿ	"
476	ಇದುತಃ	405
477	ಈಸಸ್ತಗ್ನಗ್ನಸ್ತಶ್ಚ	"
478	ಕೀಱೀಶ್ಚೇತೇಶ್ಚಾಣಃ	406
479	ಬೇಮಿನೋರ್ನಕ್ಷ	407
480	ತವೋದೋಃ ಪಃ	"
481	ಮುದೋಸ್ತಃ	408
482	ಮಿದೇರವಪಾತೇ	"
483	ಎಲ್ವಿ ಪಿವ್ಯಸಪುಬೇಸಪೋಃ	"
484	ಉರೋರ್ಲಘ್ವಾಬೇದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ	409
485	ಗೋಃ ಕಃ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ
486	ಸೋಶಃ	409
487	ಡೋಷಃ	410
488	ಪಡಲಿಡ್ವಾದೇಃ	"
489	ಉಗುಪ್ತಗುಕ್ತಸುತುಡೋರೋದ್ಧ್ರಸ್ವಃ	411
490	ಇಸುಬಿಸುಗಿಋಕಿಋಕಿಡೋರೇತಃ	412
491	ಕೋಲ್ಪಲೋ ನಃ	413
492	ತರ್ಬಿರೋರಿಮಿ ಚ	"
493	ನಿಲೋ ವಾ	"
494	ಕೋಳೋ ಣಃ	414
495	ಓ	"
496	ವಾಗೇಃ ಶಪ್ಪಿ	"
497	ಅಶ್ವೋ ಹ್ವ	415
498	ಶಕ್ತಿ	"
499	ದೋರ್ಬುಪ್ಪೋಗೋಃ	"
500	ಅಗೋಶ ದಿತೌ	"
501	ಇತಾವೇರ್ಯಾಶ್ಚ	416
502	ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ	"
503	ಸೋರ್ಬಿಹುಸ್ವರಸ್ಯ	"
504	ಕಿ	417
505	ಉಣ್ಣೋಳ್ವಾಣೋ ದೋ ಡಃ	418
506	ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ವಾರ್ವಃ	"
507	ಕವಲಾದಿಭ್ಯಸ್ತಃ	419
508	ಬಹಿಃಅಹಿಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ	"
509	ನಿಲೋ ಲಃ	420
510	ನೇಲೋ ನಾ	"
511	ಪೊಡತೊಡಮಿಳಿಬೆಳವಸಕಸೋಸ್ಕದ್ವಿಬಿಬ್ದ್ಯಡರೋ ವಃ ಪಃ	"
512	ಕಾಕೋಗೋನೇತಬರಃ	421
513	ಓಪೂತವ್ವಪೋಃ	"
514	ಇದಿಷ್ವಾದ್ರಃ	422
515	ಉಪ್ತದೋಃ	"
516	ನಃ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
517	ನಾನಸ್ತಿನೋ ಬಃ	423
518	ಣಃ	"
519	ತರ್ಬರೋರ್ಲುಃ ಪ್ಲಯಿ	"
520	ದೀರ್ಘಃ ...	424
521	ಪ್ರತಿವೇಧೇ	"
522	ನ ತಿಬಃ	425
523	ತದರ್ಘಸ್ಯಪ್ರಯೋಗಃ	426
524	ಆಕೀರಾದೌ ಬೇಡಂಬೇಡೌ ಪಠಃ	"
525	ವೇಮಃ	427
526	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	"
527	ವೇಮಃ . .	428
528	ಅಲ್ ತದಪ್ರಯೋಗೇ ..	429
529	ಪ್ರಾಪ್ತಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್	"
530	ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪಡುಃ	430
531	ಕೃತಿ ನಾ	432
532	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	433
533	ಇಸುಪ್ತರೋತಿ ಭಾವೇ ಲ್ಘುಬೋಶಯನಾದೇರ್ಲುಪ್ತ ದೋಃ.	"
534	ಇಯ್ಜ ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ	436
535	ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ	437
536	ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮತಿ	438
537	ಅಶ್ಚ ವಾಃ	439
538	ಸ್ವಾರ್ಥೇ	440
539	ಭುಂಜಾದೇರಿಸುಪಃ	"
540	ಐಸುಸ್ತಾರಾದಿಭ್ಯಃ	441
541	ಇಸುಪೀಸುಪಃ ಶ್ಚ ಬಸ್ವಾರ್ಥೇ	"
542	ವೇಸ್ತ್ರಿಯಃ	443
543	ಅಚ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ	"
544	ಉತದೇತ್ಯದ್ವಿತುಮುತ್ಪತ್ತಿ ಸತ್ಯಚೋ ವಾ	445
545	ಕುಳಿಸ್ತಾಚ್ಛೀಲೈಃ ...	446
546	ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ	"
547	ಕೋಲ ಉದ್ಧೃತ್ಪತ್ಯಾ	448

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
548	ಕುಟ್ಮೀರಿಗೋ ದುಲುಪ್ಪ	448
549	ಅದ್ಭವೇ	"
550	ಕಿಡೋರೇದ್ವೀಘೃತ	449
551	ಓತ್ತು ಡುತುಡೋಃ	450
552	ಉಪ' ತಸ್ಯ	451
553	ಈನೀಯಸ್ತಃ	452
554	ಮಣ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ	"
555	ಗುಳ್ ಪೋಯ್ಬ ಯಃ	"
556	ಆಯಾರಯಃ ಕೇತ'	453
557	ನಲರಣಪುಭ್ಯಃ	"
558	ಱಃ	"
559	ತೇದನೇಕಸ್ವರಾತ'	"
560	ಉಗುಪುಗುಮಿಗೋಃ	454
561	ಎತಃ ಪಃ	"
562	ಕುದಿಮಿದಿತಳಿತೋಳತಿಳಿಭ್ಯಃ	"
563	ಬಳೆಬಳಿತೋರವ್ಯಸೂ	455
564	ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಗೇತ'	"
565	ಬೇಡ್ವಾದೇರಿಕ್ತ	"
566	ಪಸ್ಯಾದೇವುಃ	"
567	ಕಳಾದೇರಿಕ್ತ	456
568	ಒಂದುನಂದ್ವಂಜುಕಲ್ಕ ಒಂದುಪೊಂದೋರಿಕೇತ'	"
569	ಮೋದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ವಾ	"
570	ಡೋರಕಿಡುಕುಡುತುಡೋಃ	457
571	ಬಲ್ಕುಲ್ಕಾಭ್ಯೋ ಮೇತ'	"
572	ತರ್ಬರಃ ಕುಕ್ತ	"
573	ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಪುಃ	"
574	ಪೋಳಗೋರ್ದುಲಪ್ಪ	458
575	ಸುಮುನಿಕಿನಿಮುಳಿಭ್ಯಃ	"
576	ಸಾಲಾನ್ಮೋನ್ಮೀಭ್ಯೋ ಹುಪಿಹಾಃ	"
577	ಕೋಲ್ಕುಗೋರೇತ'	"
578	ಇಸುಸ್ತಿನಃ	459

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
579	ಧಾತೋವುಢುಃ	459
580	ವ್ರಾಕಾ ಲೇ ದುಸ್ತುಲ್ಯಕತ್ಯ ಕಾತ'	"
581	ಇದುತೋ'ಲಘ್ವಾದಿಘ್ವಸ್ವರಾತ	461
582	ಅವತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೇ	"
583	ವಾಕ್ಯೇಃ	462
584	ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನರ್ಹತ್ವೇ	"
585	ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ	464
586	ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಂ	"
587	ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ	465
588	ವುದುಮೆವನ್ನಂವನ್ನೆ ಗಂವಿನಂವಿನೆಗಂ	466
589	ಭೂತೇ ದೊಡೆದ್ವಾ	467
590	ವೊಡತ್ಸದ್ಭಾವಿನಿ	"
591	ಕೇಗಲಃ	468
592	ಒಡನೆದೊಡಮಲೋ'ನು	469
ಇತಿ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ.		

APPENDIX II.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 2.

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ ಸೂತ್ರ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ.

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
306	ಅಂಶಿನಾ' ಭಿನ್ನೇನ ...	281
113	ಅಂಶಿಸಮಾಸಃ	145
96	ಅಕಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ...	130
284	ಅಕ್ ತುತ್ತಗತಿ	259
147	ಅಗಿಗುಗ್ವೃಜ್ಜನೇ ವೃಜ್ಜನಸ್ಯ	172
345	ಅಗ್ಬಹುಲಂ	316
455	ಅಜಃ	392
447	ಅಜಿ	388
543	ಅಜ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ	443
328	ಅಜ್ ಸ್ವರಾತ್	303
182	ಅಜ್ಜಾಣಾಚಃ	190
20	ಅಜ್ಜಮಾದಯಃ	53
381	ಅತಃ ..	332
184	ಅತೋ'ನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ	191
257	ಅತೋ ಮಗ್ಗದ್ಧಿರಿ	245
304	ಅದ್ ..	280
255	ಅದಃ	244
582	ಅದೈತ್ಯತೀರ್ಷೇಛೇ ..	461
166	ಅದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ	183
549	ಅದ್ಭಾವೇ ..	448
584	ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನರ್ಹತ್ವೇ	462
316	ಅದ್ವಾದಿಃ	297
269	ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್	251
235	ಅದ್ವಾದೇ'ದೋರ್ಲುಪ್ತಃ	235

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
52	ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ	88
435	ಅದ್ವಿದೂದೋರ್ನಿಫತುಃ ಕಾರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಲುಪ್ಪ	367
250	ಅನತೋ ವಾ	242
51	ಅನುಕರಣಂ	87
185	ಅನೆಯಸ್ಯ	191
310	ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿಫತ್ಯಂ	288
194	ಅಪ್ಕಾತ್	196
32	ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್	70
327	ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ	302
279	ಅಮಃ	256
291	ಅಮಃ ಪ್ರಾಗಮಃ	264
298	ಅಮಕೃತ್ತಿಕ್ಷಾ	277
17	ಅಮರಯಿರನವು ತಿಕ್ಷ'	49
463	ಅಮರೋರ್ಗುಮ್	396
256	ಅಮೋ ನಃ	244
468	ಅಯೋಲ್ಲಾಪಾ	400
457	ಅರಃ	393
202	ಅರಸ್ಯದಯಃ	199
332	ಅರಸ್ಯಾದಿನಾಂ ದೋರ್ಲುಪ್ಪುತ್ರರವದೇ	305
8	ಅರ್ಧವಲ್ಲಿಜ್ಞಂ	35
585	ಅಲಹಾರ್ಥೇ	464
528	ಅಲ್ ತದಪ್ರಯೋಗೇ	429
221	ಅವಧಾವಸಾಯೇ	219
97	ಅವಿಕೃತೇಃ ಸಕ್ಷಾಬ್ಬಯಾಃ	132
473	ಅವುತವೋರಿದ್ವಿ	403
497	ಅಕ್ಸೋ ಹ್ವತ್ವ	415
453	ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	391
61	ಅಜ್ಞಿಳುಳಃ	95
331	ಆಕ್ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ	304
264	ಆಗಲಿಗಳೋ ನಿತ್ಯಂ	248
371	ಆಗ್ಲಸ್ಯ ವಾ	327
500	ಆಗೋಶ್ಚ ದಿತೌ	415

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
38	ಆತ ಓವೈಫೇ	77
162	ಆತೇತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ	181
514	ಆದಿಷ್ಯಾದ್ರಾಃ	422
370	ಆದೀದೂದದ್ವಿದೂದೋಃ . .	326
288	ಆದೇನಃ	262
43	ಆದೇ	81
452	ಆದೇಶೇ	390
388	ಆಧಿಕೈಃ	336
228	ಆಮನ್ತ್ರಣೇ	227
556	ಆಯಾರಯಃ ಕೌತ'	453
195	ಆಯ್ದಾ ದೇಶ	196
425	ಆಯ್ತೋ'ಧಿಕೃತೇ ಬಹುಲಂ	360
174	ಆವುದೋರಾರ್	186
175	ಆವೋನಾವೌ ಚೈಕತ್ವೇ	187
215	ಆಶಿಷ್ಯದ್ವೈಫೇ	216
524	ಆಶೀರಾದೌ ಬೇಡಂಬೇಡೌ ಪರತಃ	426
465	ಆಶೀರ್ವಿಧಿನಿಮನ್ತ್ರಣಾಮನ್ತ್ರಣಾಧ್ಯೇಷಣಸಮ್ಪ್ರಶ್ನಪ್ರೇಷ ಣವಿಜ್ಞಾಪನಾಜ್ಞಾಪನಪ್ರಾರ್ಥನೇ ಗೌತ'.	398
88	ಆಪು ಮೂಱೋಃ . .	124
355	ಆಱೋಃ	321
404	ಆಳಃ ಶೀಲಂ	351
405	ಅಗಃ ಪಣ್ಯಂ	”
420	ಅಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೋಪಾನುಲೃಪ್ತೌ	357
57	ಅತಃ ಪೋ'ಚಿ	93
501	ಅತಾವೇರ್ಯಾಶ್ಚ	416
476	ಅದುತಃ	405
581	ಅದುತೋ'ಲ್ಘ್ವಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾತ'	461
158	ಅದೃತಃ	176
467	ಅಮ್	400
272	ಅಮಃ	253
300	ಅಮ್ ಕರಣೇ	278
208	ಅಮ್ ಸಿದೌ	207

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
534	ಇಯ್ಯ ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ	436
466	ಇರಶ್ಚ ವುದಃ	400
546	ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ	446
330	ಇಲ್ಲಾಲ್ಲಪ್ಪ	303
329	ಇಶಾ ಗಾದಿಭ್ಯಃ	..
445	ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತೃ	384
63	ಇಸುಪಿ	96
541	ಇಸುಪೇಸುಪಃ ಶ್ಲು ಬಸ್ವಾರ್ಥೇ	441
533	ಇಸುಪ್ತ'ತ್ಕರೋತಿ ಭಾವೇ ಅಗ್ರಾಣೀ ಕಯನಾದೇರ್ಲ್ಪಪ್ತ್ಯ ದೋಃ	433
578	ಇಸುಪ್ತನಃ	459
490	ಇಸುಬಿಸುಗಿಸುಕಿಸುಕಿಡೋರತ' ...	412
9	ಇಹಾದಯಃ	39
553	ಇನೀಯಸ್ತಃ	452
477	ಈಸಸ್ತ'ಗ್ಗ್ರಸ್ವಶ್ಚ .. .	405
69	ಉಕಿ	105
187	ಉಕ್ಕಾಮಾನ್ಯೇ ..	192
135	ಉಗಬಾದೀನಾಂ ...	159
133	ಉಗಲೋಪೇ	158
489	ಉಗುಪುಗುಕುಡುತುಡೋರೋದ್ಧ್ರಸ್ವಃ	411
560	ಉಗುಪುಗು ಮಿಗೋಃ	454
469	ಉಚ್ಚೇರಃ .. .	401
564	ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಗತ'	455
505	ಉಣ್ಣಾಳ್ಕಣೋ ದೋ ಡಃ	418
544	ಉತೆದುತೈದುತುಮು.ತ್ತು ಮ್ನತ್ಯಚೋ ವಾ	445
384	ಉತೋ ಗಾಣೀ	333
218	ಉತ್ಪತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ತೇ	217
459	ಉದೂವೋಪ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸತ್ತಯಾಂ	393
121	ಉದ್ರಾಪಸ್ಯೆ	150
431	ಉನ್ನತಾದಿಭ್ಯ ಇಕೇತ'	365
289	ಉನ್ ಪಮುಚ್ಚಯೇ ಪರೋ'ನದಃ ಪದಾತ್ ..	263
456	ಉಪುರನೇಕತ್ವೇ	392

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
120	ಉಷ್ಣಾದಿನಾಂ	150
122	ಋತೋಃ	151
123	ಋದಿ ರೌತುಃ	152
131	ಋಭುಕ್ಷಯುವಾಧ್ವಮಘವಜಗತೋವಾ	157
351	ಎಂಟು ನಾಲ್ಕುಯ್ದೊರದ್ವಂದ್ವೇ	319
99	ಎಂಟೋಃ	133
375	ಎಕ್ತಮೇಕನ್ಯಾಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ	328
252	ಎಚ್ಚಾ ಮನ್ತ್ರಣೇ	242
561	ಎತಃ ಪಃ	454
243	ಎತೇಸುರ್ಬಿನ್ಯೂರ್ಯಾದಿಷು ಚ	313
118	ಎದಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	149
334	ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದಾಃ	307
440	ಎದ್ವಿತ್	369
323	ಎನ್	300
246	ಎನಃ ಕೇಕವು	240
439	ಎನಾನ್ಯದೋರೇತೇಷು	369
449	ಎನೋದುಪೂರ್ವೈಶ್ಚ	388
471	ಎನೋವನ್	402
21	ಎನಾದಯೋ ನಿಪಾತಾಶ್ಚ	58
359	ಎರಡೋರಿರ	323
365	ಎಂಙೌ	325
234	ಎಲ್ಲಾದ್ವೈಃ	234
436	ಎವರವೇವರಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ್ಚ	368
462	ಎವೋರೇನ್	396
470	ಎವೋರ್ವಮ್	402
273	ಎಶಾ ತೋ ನಪಿ	253
281	ಎಶೋತಿತಃ	257
168	ಎಳದುವುಪೂರೋಯಃ	184
483	ಎಱ್ಱಿ ಟ್ವಿಸುಂ ಬೇಸಱ್ಱೋಃ	408
106	ಏಕತ್ವೇ ಜನೋಕ್ತುಸುದುಃಪರಃ	141
3	ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಸೂತ್ರಾ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪುಲ್ಲತಾಃ	25
320	ಏಕವದ್ವಿವದ್ವಿಃ	299

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
178	ಏನ್ಯಮೋಃ	188
540	ಐಸುಸ್ತಾರಾದಿಭ್ಯಃ	441
568	ಒಂದುನಂದ್ವಂಜು ಕಲ್ಪಂದು ಪೊಂದೋರಿಕೆತ್	456
180	ಒಂದೋಃ ಪುಂಸ್ಸೌವ್ಯಶ್	188
98	ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋರ್ವರೋ ವೋ ಬಃ	132
173	ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿಮ್ ..	185
361	ಒಂಬತ್ತೋಸ್ತೋಮ್ ಪತ್ತೋ	323
100	ಒಂಬಯೋ ನ	133
362	ಒಂಬಯ್ ನೂಞುಸಾಸಿರೇ	324
592	ಒಡನೆದೊಡಮಲೋ'ನು ..	469
212	ಒಡನೆ ನ	212
157	ಒದುತಃ ..	176
39	ಒದೋ ಬಹುಲಂ	78
179	ಒನಚಃ	188
508	ಒಱಿ ಆಱಿಸೌವಶೋಷಣಯೋಃ	419
358	ಒರೊಂದೋಃ ...	322
222	ಒಳಧಿಕರಣೇ	221
277	ಒಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ	256
311	ಒಳಾ	289
290	ಒಳಗತೋರಮ್ ಚ	264
280	ಒಳ್ಳೆಶ್ಚ ತೋ ದಿಗರ್ಧಾಚ್ಛಲ್ ಚ	257
305	ಒಳ' ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ	281
573	ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃಪುಃ	457
551	ಓತ್ಕುಡುತುಡೋಃ ...	450
461	ಓದಯೋ ವಾ	395
45	ಓ ನಿಪಾತೇ	83
513	ಓಪೂತವ್ಯಮೋಃ	421
460	ಓರತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ	394
2	ಔತಃಸ್ವರಾಃ	23
296	ಕಡುರಾಗಾದಯಃ	275
390	ಕಡೆನಡೋವ್ಯಟ್ಠಃ	337
339	ಕಡ್ಢಿಡಃ	310

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
265	ಕಣ್ ದಿಕ್ಕು ಬದ್ಧ ಸ್ಥ	248
89	ಕತವಸ್ತೃತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ	124
55	ಕಮ್ಕಮಿ	91
346	ಕಮ ನಣಃ	317
160	ಕರಂಬಾದಯಃ	177
116	ಕರುಣಾದೀನಾಂ ...	148
48	ಕರದಲಿ	85
226	ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ ...	224
443	ಕರ್ಮಣಿ .. .	379
530	ಕರ್ಮಣ್ಯಾನುಪದಾಃ	430
204	ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್	200
507	ಕವಲಾದಿಭ್ಯಸ್ತಃ	419
105	ಕಲತ್ರಾದಯಃ	140
567	ಕಳಾದೇರಕೃಜ್	456
512	ಕುಕೂಗೋನೇತಬಃ	421
6	ಕಾದಯೋ ವೈಜ್ಞಾನಂ	34
75	ಕಾದಲಃ	112
207	ಕಾಲಾಧ್ಯನೋರಮ್ ವೈಪ್ರಾಂ ...	206
438	ಕಾಲೇ ದುಃ	369
423	ಕಾಞಃ ಪ್ರವಣವ್ಯವೃತ್ತಯೋಃ	360
201	ಕಾಞಿಗಾಞಾದೋರಶ್ಚ ...	198
504	ಕಿ	417
550	ಕಿಡೋರದ್ವೀರ್ಘಶ್ಚ ...	449
25	ಕಿದಂತೈಃ	62
340	ಕಿಞ್ಕ ಕುವೈಜ್ಞಾನೇ	310
337	ಕಿಞ್ತಃ	309
369	ಕಿಞ್ವಿದಾಚಿಪ್ಪಿತು ಪಚಿಗೋಃ ಕುಞ್ವಿಞ್ವಿಪಿಡಂ	326
378	ಕೀಲಾರಾದೀನಿ ಯಥೋಪದಿಪ್ತ್ವಂ	330
478	ಕೀರ್ಣೀಪ್ತೇತೋತೈಃ	406
276	ಕುಗ್ವಾ	255
548	ಕುಹೋರಿಗೋ ದುಲುಪ್ತಃ	448
562	ಕುದಮಿದಿತಳತೋಳತಿಳಿಭ್ಯಃ	454

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
410	ಕುರ್ವತ್ಯುಳಿಗಠ	353
545	ಕುಳಿಸಾ ಚೀಲೈ	446
299	ಕೃತಾ	278
62	ಕೃತಿ	96
531	ಕೃತಿ ವಾ	432
344	ಕೃತೋ ಮೂ ಗದಬಜ್ಜನಕಿ	314
266	ಕೃತೋ ಪುರುತಃ	249
291	ಕೃತ್ಸಂಖ್ಯಾದ್ವದಿಗುಣೋಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ	273
15	ಕದಜಾದಿಃ	47
333	ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೀಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ	306
591	ಕೆಗಲಃ	468
341	ಕಚ್ಚು ಚೆ ಬಚ್ಚು ಮಃ	311
177	ಕತ್ಯೇಚ್ಚ	187
342	ಕಮಃ ಕಶೋ ವಾ	313
170	ಕೆಲವುಪಲವೋರದಬಾ ಚ	184
395	ಕೇಗುಮೇಗೋಃ ನಾಮೀಪ್ಯೇ	339
368	ಕೇಗೋಃ ಕೇಚ್ಚಿನಾ	325
372	ಕೋಂಕೋಃ ಕುಡುಃ	327
547	ಕೂಲ ಉದ್ಧ್ರಸ್ವರ	448
577	ಕೂಲ್ ಗೋರತ	458
491	ಕೂಲ್ಗೋ ನಃ	413
494	ಕೋಳೋ ನಃ	414
58	ಕೋ ದಪ್ಪ ತಿಬಿ	93
586	ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಂ	464
12	ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ	42
409	ಕ್ರೀಣದ್ವಿಕ್ರೀಣತೋಃ	353
49	ಗಡಾದಿಃ	85
205	ಗತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತರಿ	202
244	ಗಳದ್ವಾದಿಃ	238
232	ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಖ	232
258	ಗಳಿ	254
441	ಗಾವಿಲಾದಿನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಟಂ	370

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
411	ಗಾಙ್ಗೋ ಜಾತೌ	353
464	ಗುಗುಮೇಕೇಷಾಂ ..	397
403	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಕೋ ದುಲುಪ್ತಃ	350
432	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪುಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ದುಲುಪ್ತಃ	366
236	ಗುಣೋಕ್ತೀರ್ಯಾಃ ..	235
383	ಗುಳಿಬೂಲಿ ...	333
414	ಗುಳಿಗ್ಗ ಹ್ಯಾತಿ .	355
555	ಗುಳಿ ಪೂಯೈಃ	452
274	ಗೇತಃ ಕ ಆದೇಃ	253
302	ಗೇತ್ತದರ್ಥೇನ ..	279
213	ಗೇದಾಪ್ತೇ ದೇಯೈಃ .	212
485	ಗೋಃ ಕಃ ...	409
193	ಗೋಗಾದಿಶ್ಚ ...	195
392	ಗೋವ್ಯಾಙ್ಗನಾದೇರ್ಲುವೆ ..	338
108	ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಂಶ್ಚ	142
308	ಬೃಹತ್ ಕೃತಾ ತದ್ವಿಧೌ ನಿತ್ಯಂ .	284
190	ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿಃ ...	193
321	ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಮನೇಕವತ್ .	299
495	ಟೌ	414
140	ಡೋ ಬಹುಲಂ ..	162
570	ಡೋರಕಿಡುಕುಡುತುಡೋಃ	457
487	ಡೋಷೈಃ	410
518	ಣಃ ..	423
475	ಣಿಗ್ಧಿ .	404
95	ಣೋ ನೋ ಣಃ ...	129
295	ತಚ್ಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ ...	274
418	ತತ್ರೇಗೋ ನಿಯುಕ್ತೇ	356
80	ತದನ್ಮೂಲೈ ವಾ ವರ್ಗೇ ...	115
523	ತದರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಗಃ ...	426
402	ತದಸ್ಯಾಸ್ತೌಸ್ತೌನ್ನಿತಿ ಸಂತಃ	346
407	ತದಾಚರತಿ ...	352
319	ತಂದೆಸ್ತಾಯಾ ವಾ ...	298

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
317	ತೃನಿನೆನ್	297
282	ತೃನಿನೆನೋ ಮನೇಕತ್ವೇ	258
5	ತಪರಸ್ತಾವಾನ್	32
572	ತರ್ಬರಃ ಕುಕ್	457
492	ತರ್ಬರೋರಮಿ ಚ	413
519	ತರ್ಬರೋರ್ಲುಫ್ಲುಪ್ತೇ'ಯಿ	423
480	ತವೋದೋಃ ಪಃ	407
27	ತಸ್ಯಾದುತ್ತರಸ್ಯ	64
526	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	427
26	ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ	62
532	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	433
428	ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ಪೂಲ್ವೋಲೌ	361
502	ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ ..	416
217	ತಾದರ್ಭ್ಯೇ	217
199	ತಿಃ	198
24	ತಿಜದ್ವಾದೇಃ ..	61
398	ತಿಜಶ್ಚಾ ಬಾಧೇ	342
322	ತಿಜ್ ತದ್ವಾಚಿ	299
389	ತುದಿವೊದಲಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾದಿಸ್ವರಾತ' ತ್ವತ್	337
143	ತೃತೀಯಃ ಪ್ರಥಮಚತುರ್ಥಯೋಃ	170
559	ತದನೇಕಸ್ವರಾತ'	453
415	ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗೌ	355
242	ತೇಭ್ಯಃ ಕಳ್ ವಾ	238
240	ತೋಽಪ್ತಪಂಡಾದಿರ್	237
237	ತೋ ದಃ	235
167	ತೋರ್ದಃ	183
59	ತೋರ್ನಪಃ	94
376	ತ್ರಿಜತುರೋಸ್ತೀಚಾವೌ ತದ್ಧಿ ತೇ ಚ	329
261	ದಗಿಮಾದೌ ನಮಿ ...	246
446	ದಪದವಂ ತಿಜಿವದ್ಭೃತ ಭಾವಿನಿ	386
422	ದಶೇತಃ	359
125	ದಾತುರಚ್ಚ	153

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
421	ದಿಕ್ಛಬ್ದದಣಃ	359
254	ದೀರ್ಘಃ	244
520	ದೀರ್ಘಃ	424
335	ದೀರ್ಘಃ ಸ್ವರೇ	308
40	ದೀರ್ಘಾದೃತೋ ರುರದ್ವಾದೇಃ	79
13	ದುರಂತೈವೈಜ್ಞಾನಾದಿಃ	45
400	ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ ಬಹುಲಂ ..	344
110	ದೇವತಾದಯೋ ನಷ್ಟು)	143
413	ದೇವಾದಡಿಗೋ'ಹತಃ	354
188	ದೋಃ ಕ್ವಳನೇಕತ್ವೇ	192
391	ದೋರದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ	337
348	ದೋಮೋ'ಂಶಿಸ್ತಡಿಮೇಗೋಃ	317
499	ದೋರ್ಲುಪ್ಪೋಗೋಃ	415
164	ದೋರ್ವಃ ..	182
314	ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಾಹಿತ್ಯೇ	293
142	ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವರ್ಗಾಣಾಂ	170
377	ದ್ವೇದೂದೂ ..	329
11	ದ್ವೈದ್ವೈದ್ವೈಃ	41
380	ಧಾತಾವೃತಃ	332
442	ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ'ಮರಯಿರನೇವವೋ' ನೈಯುಷ್ಕದಸ್ಯಾ ಸು ಕರ್ತೃಂ	372
393	ಧಾತೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ ..	338
579	ಧಾತೋರ್ವಾದುಃ	459
536	ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮತಿ	438
152	ಧೋ ವಿನ್ಧೈವನ್ಧೈಸನ್ಧೈಧ್ಯಾನೇ ..	174
516	ನಃ	422
260	ನಕ ಸ್ವರೇ ..	246
336	ನ ಗುರೋಃ	309
338	ನಡೋದೋಷ್ವಃ	310
522	ನ ತಿಜಃ ..	425
78	ನಪಿ ವಾ	114
259	ನಪ್ಯಮಿ ಚ ಬಹುಲಂ	246

ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸಂಖ್ಯೆ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
454	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನ	392
104	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನ	140
73	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	107
557	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	453
86	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	122
249	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	241
79	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	114
60	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	95
233	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	234
90	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	125
387	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	336
238	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	236
517	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	423
189	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	192
10	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	40
171	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	185
350	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	318
114	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	145
245	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	239
44	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	82
509	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	420
493	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	413
54	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	91
510	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	420
130	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	156
450	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	389
263	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	248
14	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	46
188	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	410
474	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	404
366	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	325
367	ನವ್ಯವಿಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು	..

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
364	ಪನ್ನೊಂದೆ	324
363	ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೋಃ	"
112	ಪರವದ್ವಿನ್ದವಿಃ	144
484	ಪರಿಮಾಣಾಂಚ ನೆಯಃ ಪೂರಣೇ	367
566	ಪಸ್ಪದೇವುಃ	455
119	ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಭಾಣ್ಡೇ ವಾ	149
417	ಪಾಪೋರ್ದೂಲಾಪ್ತ	356
161	ಪಿಂದುಮುಂದೋರ್ದಸ್ತಃ	181
191	ಪುಂಯೋಗೇ	194
103	ಪುಮಾನ್ ಪುಮರ್ಧಃ	139
324	ಪೂಜೋಪಹಾಸೇ	300
154	ಪೂರ್ವಾ ವೃಜ್ಞನಾತ್	175
165	ಪೆಹಿತೋರ್ಲುಪ್	183
511	ಪೊಡತೊಡಮಿಳಿಬೆಳಪಸಕನೋಸ್ಕುಧ್ಯದಿಬಿಧ್ಯಡರೋ ವಃ ಪಃ	420
169	ಪೊಸತೋರಂಬಃ	184
46	ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ	84
574	ಪೊಳಗೋರ್ದೂಲಾಪ್ತ	458
145	ಪೋಹಙ್	171
437	ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟುತತವಃ	368
325	ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ	301
521	ಪ್ರತಿಷೇಧೇ	424
84	ಪ್ರಕೃಯೇ	121
29	ಪ್ರಕೃಯೋಸಪ್ತವ್ಯಾಂ	65
580	ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲೇ ದುಸ್ತುಲ್ಪಕರ್ತೃಕಾತ್	459
529	ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್	429
41	ಪ್ಲುತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ	79
219	ಬಗೆತಃ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಯತೋವಜ್ಞಾ	218
144	ಬರ್ಮೋವ	171
172	ಬಹುದೋರಂಬಂಭಾ	185
76	ಬರ್ದಿಲಾದಯಃ	112
451	ಬಲೋವಬೋಧನೇ	390

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
571-	ಬಲ್ನಲಕ್ಷ್ಯಭೋಗೇ ಮೇತ'	457
83	ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ	121
563	ಬಳಿಬೆಳೆತೋರವ್ಯಸೋ	455
101	ಬೆಸೆಕೋಲಾದಯಃ	134
444	ಬೇಡ್ವದೇರಪ್ರಧಾನೇ	382
565	ಬೇಡ್ವದೇರಿಕ್	455
479	ಬೇಮೀನೋರ್ನಕ್	407
206	ಬೋಧಾರನಾವನತೀನಾಂ ವ	205
419	ಭವಜಾತಯೋಃ	356
430	ಭಾವೇ ತನಃ	362
267	ಭಾವೇ ವುದೋಃ	250
303	ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ತಾಣಿಂ	280
539	ಭುಂಜಾದೇರಿಸುಪ್	440
589	ಭೂತೇ ದೋಡೆದ್ವಾ	467
111	ಭೇದ್ಯವದ್ಭೇದಕಂ	144
535	ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ	437
251	ಮಃ	242
379	ಮಕ ಪೆಹಗ್ವಾದಿನಾಂ	331
186	ಮಗಸ್ಯ	192
427	ಮಂಡೇರ್ಜಾತೌ	361
554	ಮಣ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ	452
16	ಮಮಿವೈ ದತ್ತಾಣಿಮದೋಳ ಸುಪ್	48
373	ಮಹತೋ ಮಾ ವ್ಯಾಜ್ಜನೇ	327
137	ಮಹದಾದಿನಾಂ ಸುಪಿ	161
7	ಮಾಂತಾಃ ಪಜ್ಜಾ ಪಜ್ಜಾವಗಣಃ	35
126	ಮಾನ್ಯಾತಂ	154
312	ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಸಮೂಪಂ	291
287	ಮಿ ದೀರ್ಘಃ	261
482	ಮಿದೇರವಘಾತೇ	408
227	ಮುಕ್ತೇ	225
481	ಮುದೋಸ್ತಃ	408
352	ಮೂಝೋಃ	320

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
354	ಮೆವಂ	321
396	ಮೊದಲೋಸ್ಕರೋತಿಶಯೇ	340
68	ಮೋಃ	104
569	ಮೋದ್ವದಿಭ್ಯೋ ವಾ	456
77	ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ	112
283	ಮೋ ಮುಕ್ ಸ್ವರೇ	258
35	ಯುಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ	74
223	ಯತೋ ನಿರ್ಧಾರಣಂ	222
210	ಯಸ್ಯೇದಾತ್ತದ್ವದಾಖ್ಯಾ	210
30	ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತದಾದೇವರ್ಣಾಗ್ರಹಣೇ	66
229	ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಣಂ	228
28	ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದಂತಸ್ಯ	65
225	ಯೋಗೇದ್	224
141	ಯೋ ಜಃ	169
587	ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ	465
64	ಯೋ ವಾಲಿ	96
117	ರಮ್ಭಾಯಾಃ ಕದಲ್ಯಾಂ	148
37	ರಾವೋರ್ವಕ್	76
42	ರಿ	80
159	ರಿರನುತ್ತರಸ್ಯ	176
65	ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಾಜ್ಜನಸ್ಯಾಹಾದೇಃ	97
153	ರೋ ವ್ಯಾಜನೇ	174
262	ವಾರ್ಪೋಃ ಕಿನ್ ವಾ	247
66	ಲಳೋನಸ್ತಸ್ಯಾಽಯಾಽ	100
203	ಲಿಙ್ಗತ್ಪುಷ್	199
148	ಲುಕ್ ಕೀಲಮಿನಾಕೀರನೀರಕೂರಸ್ಯ	172
183	ಲುಪ್ತ ನಃ	191
515	ಲುಪ್ತದೋಃ	422
552	ಲುಕ್ ತಸ್ಯ	451
349	ಲುಪ್ಪಿದುಮುಂದೋಃ	318
356	ಲುಪ್ ಸಾಸಿರೈಱೋಃ	321
81	ಲುಬನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ	118

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
36	ಉಬ್ಬಿನಾವಹಾನೌ	75
70	ಲೋ'ನಸ್ತಸ್ಯಯಾಂ	106
139	ಲೋ ಳಃ	162
192	ವಡಿಗೇಗೋಳಗತ್	195
416	ವಡಿಗೋ ಜಾತೌ	355
196	ವಣಿಗವಂತೇಚಾತ್	197
506	ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮಾವರ್ಣಃ	418
109	ವಸನ್ತಾದಯಃ	143
200	ವಳವಳ್ಳುಪ್ಪ	198
426	ವಳವಳ್ಳು	361
583	ವಾಕ್ಯೇ ರಃ	462
399	ವಾಕ್ಯದೇವ ಮನ್ತ್ರಿತ್ರಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಾಸಮೃತಿಕೋಪಕುತ್ಸನ ಭತ್ಸನೇ'ನ್ಯತರಸ್ಯ ಪ್ಲುತಚ್ಚ.	343
136	ವಾಗಾದೀನಾಂ ಸ್ವಂತವಚ್ಚ	160
85	ವಾಗಿ	122
472	ವಾಗಾಪೋಗ್ವಿಸು. ಬ್ರೂಣನಣೋ ಗಃ ಕಃ	402
74	ವಾ ಗೆಗಳೆದದಪವಗುವಿ	110
496	ವಾಗೋಃ ಶಪ್ಪಿ	414
429	ವಾತೋ ಜೂತ್	362
271	ವಾತ್ತಣಿವೋ ದೆಗ್ಗಮೌಕ	252
285	ವಾದಸ್ತುತ್ಯು	259
401	ವಾದ್ಯುತ್ಪದಿ ತಃ	344
176	ವಾ ನಪ್ಯೇತುಃ	187
394	ವಾನುಕರಣೇ	339
56	ವಾರಯ್ಯಯಃ	92
313	ವಾ ವಾರಾಧೇ ಸಚ್ಚೈಯೇ ಸಚ್ಚೈಯಾ ಸಚ್ಚೈ	292
72	ವಿ ವಾನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ	107
309	ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾಧೇನ	285
230	ವಿಶೇಷಣಾದ್ವಾ	228
397	ವಿಪ್ಪುನುಪೂರ್ವೋ ಸುಪಃ ಶ್ಲುಪ್	341
19	ವೃದ್ಧಮಾಧ್ಯವ್ಯಯಂ	51

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
588	ವುದುಮಿ ವಸ್ತುಂನನ್ನೆಗಂವಿನುವಿನೆಗಂ	466
248	ವೃತ್ತೇ	240
408	ವೇತ್ತ್ರಧ್ಯೇತ್ರೇ	352
458	ವೇತ್ವಿತ್ತವಿತ್ತವೋವೋ ಭೂತೇ .. .	393
127	ವೇಧನಿ ಋದ್ರಾ ವಿಧಾತುಃ ..	154
525	ವೇಮಃ ..	427
527	ವೇಮಃ ..	428
134	ವೇಯಸಃ	159
47	ವೇರದೆ ...	84
253	ವೇರೋನೇಕತ್ವೈವುಕಳೇಪಃ .	243
542	ವೇಷ್ಠಯಃ .	443
590	ವೋಡತ್ಸದ್ಭವಿನಿ .	467
270	ವೋಃ	251
146	ವೋ ಬಃ ..	172
129	ವೃಜ್ಜನಸ್ಯನಬ್ರಸ್ರವಲ್ಲಪ್ಪ ತಸ್ಯ	155
424	ವೃಜ್ಜನಾದುಗಃ	360
92	ವೃಜ್ಜನಾದ್ವ್ಯನಾದೇಶಾತ್	127
231	ವೃತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ ...	229
498	ಶಕ್ತಿ	415
214	ಶಕ್ತಿರುಚೇಷ್ಯ ಸೋಯಾದ್ರೋಹಕ್ರೋಧಮತ್ಸರ	213
....	ಭೀತ್ಯನ್ನ ತಿಸ್ವಭಾವಾವನತೀಷ್ಠನಿಷ್ಠಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತಿನಿಧ್ಯಭೃತ್ಃ	....
138	ಶಮೋರ್ವಾ ಸಃ	161
357	ಶಿತಃ	322
23	ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ	60
406	ಶಿಲ್ಪಂ	352
247	ಶ್ಲಬವ್ಯಯಸ್ಯ	240
278	ಶ್ಲಬುತಃ ಕಾಲಾರ್ಥಾತ್	256
50	ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ	86
155	ಷಃ ಕಃ	175
22	ಷಷ್ಠಾಃ ಸ್ಕನೇಸ್ತೃಸ್ಯ	58
382	ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ	332

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
243	ಸಂಸ್ಕೃತಾದಿರ್ಚ	238
128	ಸಖ್ಯುರದ ಯೌ	154
268	ಸಖ್ಯು ಪರಿಮಾಣ ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ..	250
94	ಸಖ್ಯುಯಾಂ ಛಃ	129
286	ಸಖ್ಯುಯಾಮುತುರ ಚ	261
241	ಸಖ್ಯುಯಾ ವರ್ ..	237
433	ಸಖ್ಯುಯಾ ವೇದವ್ಯರೇ	366
307	ಸಖ್ಯು ಸಮಾಹಾರೇ	283
326	ಸಜ್ಜ್ಞೀಯಮೇಕವತ್ ..	301
107	ಸಜ್ಜನಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ .	142
448	ಸತಿ ವೋ ವ)	388
34	ಸಸೌ ..	73
292	ಸಸರ್ಧಃ ಪದಸಿಧಿಃ ..	266
315	ಸಮಾನಾವೇಕಃ	294
385	ಸಮ್ಭ್ರಮೇ'ಸಕೃತ್' ...	334
93	ಸಕೋ ಬಹುಮಲಯಃ ..	128
149	ಸಸ್ಥಿ	173
374	ಸಹ್ಯ ಸಾ	328
301	ಸಹಾರ್ಥೇನ ...	279
211	ಸಹಾರ್ಥಾನಾಪ್ರಧಾನೇ	211
386	ಸಾತತ್ಯಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಪಭೇದೋಪೇ ದ್ವಿಃ ...	335
224	ಸಾಧುನಿಪುಣ ಭೃಃ ಪೂಜ್ಯೇ	223
576	ಸಾಲ್ಪನೋನ್ಮೀಭ್ಯೋ'ಹುಪಿಹಾಃ ..	458
197	ಸಿತಗಾದಿಭ್ಯಃ	197
1	ಸಿದ್ಧಾಹಿ ಶಬ್ದಕಾಃ	15
18	ಸುಪ್ತಿಬನ್ದಂ ಪದಂ ..	49
293	ಸುಪ್ತಸಾ ಸಮಾನೋ ಬಹುಲಂ ..	271
575	ಸುಮುನಿಸಿನಿಮುನಿಭ್ಯಃ	458
297	ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ	276
503	ಸೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ	416
151	ಸೋ ವಃ	173
132	ಸೋ'ವಸಃ	158

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ
486	ಸೋಶ್ವಃ	409
163	ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಾಕೆದೀಕೆದೂಕೆತ'	182
239	ಸ್ತ್ರೀಪುಸಾದರ್‌ದಿರ್‌ವಿರ್‌ ಬಹುಲಂ	236
318	ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನತ್	297
102	ಸ್ತ್ರೋರ್ಧಃ ಸ್ತ್ರೀ	135
31	ಸ್ಥಾನಿವದ'ದೇಶಃ	67
33	ಸ್ವರ್ಧೇ ಪರಂ ...	71
150	ಸ್ವರ್ತಾದಿಷು ...	173
4	ಸ್ವರಸ್ಯ	31
67	ಸ್ವರಾದರೋ ವ್ಯಾಜ್ಞನೇ	101
91	ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ ...	126
360	ಸ್ವರೇ ಮುಯ್ ಮೂಜೀಃ ...	323
124	ಸ್ವಸ್ರಾದೇಃ ..	152
538	ಸ್ವಾರ್ಥೇ	440
216	ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಧಾವಪ್ಪಾಢಿಃ	216
220	ಹೇತಾವತ್ಪ್ರಾಣಿಂ ..	219
209	ಹೇತುಕತ್ರಾ ಕರಣೇತ್ಥಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ	207
353	ಹ್ರಸ್ವಸ್ತತ್ರ ವ	320
156	ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ	175
87	ಹ್ರಸ್ವದೇವಸಮಾನೇ ..	123
53	ಹ್ರಸ್ವನ್ನ ಣಲಯಳತಖೋನವ್ಯಯಸ್ಯ ಲಿಕ್ಷಾನ್ಯಸ್ಯ .	89
	ದ್ವಿಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ ...	....
115	ಹ್ರಸ್ವೋನೇಕಸ್ವರಸ್ಯಾಸಮಾನೇಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ..	146
412	ಋ ಕಮ್ಮ ಕುಂಬಾತ' ...	354
198	ಋದಿತಿಃ	197
82	ಋಡೋದೋ ರಱಂ ವ್ಯಾಜ್ಞನೇ	119
484	ಋನೀರ್ಲಘ್ವೇರ್ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ	409
275	ಋನೀರ್ಲಿಕ್ಯತಾತ' ..	254
537	ಋಶು ವರ್ಫ	439
71	ಳಃ	106
558	ಱಃ	453
347	ಳಃ ಕುಮ್ ...	317
181	ಳುಕ್ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	190

APPENDIX III.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೩.

ಕರ್ಣಾಟಕಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿನಿ, ಶಾಕಟಾಯನ, ಕಾತಂತ್ರ, ಜೈನೇಂದ್ರ, ಸಾರ
ಸ್ವತಃ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ಅನುವಾದಮಾಡಿರುವ ಸೂತ್ರಾದಿಗಳ, ಮತ್ತು
ವಾರ್ತಿಕ, ಮಹಾಭಾಷ್ಯ, ಪಾಣಿನೀಯಶಿಕ್ಷಾ, ಆಮೋಘವೃತ್ತಿ, ನ್ಯಾಸ-ಇವುಗಳ
ಳಿಂದ ಉದ್ಭೂತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

(a) ಪಾಣಿನೀಯವ್ಯಾಕರಣ.

ಶ. ಶಾ.	ಪ್ರಾ. ಪದ್ಧತಿ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಪ್ಪಾಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸಂ.
193	28	ಅಗ್ನಿರ್ಧಕ	4-2-33
29	21	ಅನೇಬ್ಬಣಃ	1-1-2
450	24		
3	15	ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ	1-4-107
376	1		
221	6	ಅಹ್ಯತೋಪಯೋಗೇ	1-4-29
90	31	ಆದ್ಯಂತವದೇಹಸ್ಥಿ	1-1-21
327	30	ಆನ್ಯಹತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ	6-3-46
387	17	ಆಶಿಷಿ ಲಿಷ್‌ಲೋಟೌ	3-3-173
29	22	ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧಿ	1-1-3
	31		
450	25		
38	2	ಕರ್ಮಣ್ಯಾಣಿ	3-2-1
447	18		
252	24	ಕುಲಾತ್ಯಃ	4-1-139
252	24	ಕ್ಷತ್ರಾದ್ಯಃ	4-1-138
247	26	ಗೋತಃ	7-1-90
294	17	ಚಾರ್ಥೇ ವೃದ್ಧಿಃ	2-2-29
220	31	ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ	1-4-30
347	18	ತತ ಆಗತಃ	4-3-74

ಶ. ಶಾ.	ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಭಾಷೆಯು. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
62	25		ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ	1-1- 66
347	19		ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ	4-1- 92
347	18		ತೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಂ	4-3-101
24	9	}	ಧ್ರುವಮಪಾಯೇಽಪಾದಾನಃ	1-4- 24
220	13			
294	22		ಏತಾ ಮಾತ್ರಾ ವಾ	6-3- 46
331	5		ಪೃಷ್ಠೋದರಾದಿನಿ ಯಥೋಪದಿಪ್ತ್ಯ	6-3-109
378	2		{ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಲಿಖ್ಯವಚನ {ಪರಿಪಾಣಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಧವಸ	2-3- 46
220	25		ಭೇತ್ರಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಯಹೇತುಃ	1-4- 25
221	15		ಭುವಃ ಪ್ರಭವಃ	1-4- 31
364	3		ಭೂಮುನಿದಾವ್ರಚಂಸ ಸು ನಿತ್ಯಯೋಗೈತಿಶಾಯ ನೇ ಸಂಬಂಧೇಽಸ್ಮಿವಿವಕ್ಷಯಾಂ ಭವಂತಿ ಮತು ಬಾದಯಃ	{ 5-2- 94 (ವೃತ್ತಿ)
45	21	}	ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತನಃ	1-3- 1
435	23			
28	5		ಯಥಾಸಂಖ್ಯಮನುದೇಶಃ ಸಮಾನಾಂ	1-3- 10
376	5		ಯುಷ್ಮದಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿಸ್ವಪಿ ಸುಧೈವಃ	1-4-105
60	21		ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ವೈಸ್ಯ	1-1- 72
29	21	}	ವೃದ್ಧಿರಾದ್ಯೇಚ್	1-1- 1
450	23			
155	2		ಸಖ್ಯುರಸಮುಪ್ಪದ್ಧಿ	7-1- 92
435	16		ಸನಾಧ್ಯಂತಾ ಧಾತನಃ	3-1- 32
266	2		ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ	2-1- 1
201	3		ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಕತಾ-	1-4- 54
437	22		ಸ್ವರಿತೇನಾಧಿಕಾರಃ	1-3- 11
49	22		ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಪುಲಿಂಗೆಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ತಿಭಕ್ತೇಷು ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ನವ್ಯೇತಿ ತದನ್ವ ಯಂ	{ 2-4- 82 (ವೃತ್ತಿ)
69	33		ಸ್ಥಾನವದಾದೇಶೋನಲ್ಪಿಧೌ	1-1- 56
16	2	}	ಸುಪ್ತಿಬ್ರಹ್ಮಂ ಪದಂ	1-4- 14
67	27			

(b) ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣ.

152	6	ಅನ್ತೈಪಾನ್ತೈರ್ತಾರ್ಮಿರ್	4-1-169
70	1	ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್	1-1- 5

ಶ. ಸಂ.	ಪುಟ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
21	9	ಅಭ್ಯಾಧಿಭ್ಯಃ	3-3-142
24	23	ಅಜಾ	1-3-157
25	3	ಅಬೀಷದರ್ಥೇಭಿವ್ಯಾಪ್ತ ಸೀಮ್ನೈರ್ಥ ಧಾತು ಯೋಗಜೇ	(ಅಭಯ ಚಂ ದ್ರವೃತ್ತೇ)
406	5	ಅತೋನಾಡಃ ಶ್ರುತ್	1-2-151
387	16	ಆಶಿಷಿ ಲಿಜ್ಜೇಟೌ	4-4-136
61	25	ಏಕದ್ವಿಬಹೌ	1-3-98
378	1		
247	24	ಏಚೋ ಲುಕ್	1-2-105
24	26	ಏಜಾಚ್ಚೈ ಲುಕ್	1-1-81
394	30	ಏತಃ	1-1-98
291	21	ಕರಣಾಧಾರೇ ಚಾನಟೆ	4-4-90
38	2	ಕರ್ಮಣೋಽನ್	4-4-185
447	17	ಕರ್ಮಣೋಽನ್	4-3-109
42	1	ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ	1-1-22
435	28		
373	15		
252	24	ಕುಲಾತ್ಪಃ	2-4-90
7	12	ಕೃದ್ವಹುಲಂ	4-3-58
132	23		
445	12		
252	24	ಕ್ಷತ್ರಾದ್ವಃ	2-4-96
347	14	ಬಸೇರಾಗತೇ	3-1-158
347	15	ಬಸೋಽಪತ್ಯೇ	2-4-18
113	8	ಬಿತಾತ್	1-2-24
347	14	ಜೀವ್ಯಾರ್ಕರಣೇ	2-2-8
347	13	ಟಃಪ್ರೋಕ್ತೇ	3-1-169
3	8	ತಿಜಾ ವಾಕ್ಯಂ	1-1-59
362	2	ತುಲ್ಯಾರ್ಥೈಸ್ತುತೀಯಾ	1-3-187
64	26	ದಿಕ್ಪಲ್ಲವ್ಯಾರ್ಥಾರಾಧ್ಯಹರಿತರೈಃ	1-3-161
77	2	ದೀರ್ಘಃ	1-1-75
394	28	ದೌಗೋವದ್ವಿಭಕ್ತೌ	
74	9	ದೌ ಚಾಸ್ಯದೋ ವಿಶೇಷಣೇ	1-3-95
42	27	ಧಾತ್ವರ್ಧಃಕೇವಲಶ್ರುದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ	P 187
3	22	ನಮೋವರಿವಸ್ತುಪಸಕ್ಯಚ್	4-1-40

ಶ. ಪುಟ.	ಶಾ. ಪಟಂ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
38	18	ನಮ್ನುತ್ಪತ್ತಿಪದಸ್ಯ ಚ	2-2-136
37	29	ನ್ಯಸಃಪೀರಕ	1-4-144
156	13	ನಃಪಥಿಮಧಿಯಭುಕ್ಷಃ	1-2-108
298	22	ಪಿತಾ ಮಾತ್ರ ವಾ	2-1-85
31	27	ಪೂರ್ವಾ ಸ್ತ್ರೀಪಿ ಭಾಷ್ಯೋಗ್	1-1-4
331	5	ಪೃಷೋದರಾದಯಃ	2-2-172
6	13	ಭಾರ್ಯೋಧಾದಿಷು	2-1-11
4	11	ಮಯೂರವ್ಯಂಸಕಾದಿತ್ವತ್	2-1-79
27	30	ಯಥಾಧಾಃ	2-1-19
154	33	ರಾರ್ಜಸಖೀಃ	2-1-169
387	13	ಲಕ್ಷಃ, ಲಬ್, ಲಿಕ್ಷಃ, ಲಿಬ್, ಲುಕ್ಷಃ, ಲುಬ್ ಲೃಕ್ಷಃ, ಲೃಬ್, ಲೇಕ್ಷಃ, ಲೇಬ್ ಇತಿ ದಶಲಕಾರಾ ಇತಿ	ನೇದಂವಾಕ್ಯಾ ನುನಾದಃ ಆ ಪಿತೃರ್ಧಾನು ನಾದಃ
387	16	ಲಿಕ್ಷಃ ಲೇಡಾಕಿಷಿ	4-4-136
465	5	ಲೇಬ್ತುಮಿಚ್ಛಾರ್ಥೇ ತುಲ್ಯಕರ್ಮಕೇ	4-4-186
375	11	ಲೋಽನ್ಯಯುಷ್ತ್ರದಸ್ಯಾಸುತಿಪ್ತಸ್ಯು	1-4-1
376	23	ಸಿಪ್ಥ ಸ್ಥ ಮಿಬ್ವಸ್ತುನ್	
24	33	ವಾಕ್ಯಸ್ತ್ರರಣಯೋರಜಿತಃ	ಅಭಯಚಂದ್ರ ವೃತ್ತಂ
344	27	ವಾದ್ಯಾತ್ಪದ್ವಿತಃ	2-4-1
41	29	ವಾಪ್ಪಣ್ಣಃ ಆಃ	1-2-218
8	30	ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಭಿಃ	2-1-64
8	28	ವಿಶೇಷಣಂ	1-1-53
4	15	ವಿಶೇಷಣಂ ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯೈಕಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮ ಧಾರಯತ್	2-1-58
6	11	ವಿಶೇಷಣಂ ಸರ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯಂ ಬಹುವ್ರೀಹೌ	
180	22	ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ ದ್ವೈಚಾಪರೌ ವರ್ಣವಿಕಾರನಾಶೌ ಧಾತೇ ಸ್ತದರ್ಥಾತಿಶಯೇನ ಯೋಗಃ ತದಾಚ್ಯ ತೇಪಜ್ಜಾ ವಿಧಂ ನಿರುಕ್ತಂ	2-1-110 2-2-172 (ವೃತ್ತಿ)
61	26	ಶ್ವಲ್ಪುಸ್ತಾ ನಾನ್ತರೇ	1-2-51
362	3	ಷಷ್ಠೀ	1-3-188
90	11	ಷಷ್ಠ್ಯಯತ್ನಾತ್	2-1-43

ಶ. ಪುಟ.	ಶಾ. ಪಟಿಕೆ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಭಾಷ್ಯಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
49	22	ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಷು ಲಿಂಗೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ಮವ್ಯೇತಿ ತದವ್ಯು ಯಂ	1-2-154 (ವೃತ್ತಿ)
124	15	ಸಕ್ಷಾಲ್ಪಲವ್ವ ಸಮಾನೇ	2-1-122
430	16	ಸೂತ್ರಾವ್ರಾಜ್ಯಹಾರ್ವಾ	3-4-78
69	31	ಸೃಷ್ಟಿಸೇ ವಾಸುಕಲಾಪ್ರಯೇ	1-1-48

(c) ಕಾತಂತ್ರವ್ಯಾಕರಣ.

406	1	ಅಧಾತೋರಘಂತ್ವರೇ	2-2-55
157	15	ಅರ್ಣಾ ಇರ್ಣೇ ಏ	1-2-2
3	15	ಅಸ್ತದೃಶ್ಯತಮಃ	3-1-7
376	1		
410	24	ಏ ಆಯ್	1-2-12
34	20	ಏಕಾರಾದೀನಿ ಸ್ವಸ್ಥಜ್ವರಾಣಿ	1-1-8
81	30		
410	25	ಐ ಆಯ್	1-2-13
410	25	ಉ ಆವ್	1-2-14
410	25	ಊ ಆನ್	1-2-15
291	21	ಕರಣಾಧಾರೇ ಚಾನಬೇ	4-4-90
30	18	ಕಪಯೋಗೇ ಜ್ಞಃ	
34	20	ಕಾದೀನಿ ವ್ಯಂಜನಾನಿ	1-1-9
252	29	ಕ್ಷತ್ರಾದಿಯಃ, ಕುಲಾದಿನಃ	
247	19	ಗೋಶ್ವ	2-1-59
390	26		
385	20	ಗನುನಾಹಾರ ಬೋಧಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಧಾ	

ತುಷು |

ಅನಿನಸ್ತೇಷು ಯಃ ಕರ್ತಾ ಸ್ಪೃದಿನಸ್ತೇಷು ಕರ್ಮ

ತತ್ ||

113	8	ಬಸಿರಾತ್	2-1-21
17	15	ಚತುರ್ದಶಾದೌ ಸ್ವರಾಃ	1-1-2
103	22	ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಽಪಧ್ಯಾನೀಯೌ ವಿಸರ್ಜನೀಯೌ ಸ್ಥಾನಿಕೌ ತದಾತ್ಮಕೌ ಬಿಂದುಕ್ತಸ್ಯೈಕಾನ್ತತೋ ವ್ಯಂಜನಾತ್ಯಾ ಅನಂತ ಸ್ವರಾತ್ಯಾ ಚೇತಿ	
376	20	ತ್ರಿಣಿ ತ್ರಿಣಿ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಾಃ	3-1-3

ಶ. ಪುಟ.	ಶಾ. ಪಟಿಕೆ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
34	32	ಧಾತುವಿಭಕ್ತಿವರ್ಜಮರ್ಧವಲ್ಲಿಭ್ಯಮ್	2—1— 1
42	27	ಧಾತ್ವರ್ಧಃ ಕೇವಲಶೃದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ	P 107
3	29	ನಮಃಸ್ವಸ್ತಿ ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಧಾಲಾವಪಡ್ಯೋಗೇ	2—4— 26
269	14	ನಾಮ್ನಾಂ ಸಮಾನೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ	2—5— 1
374	5	(ವಿವೃತಂ ಚ ವೃತ್ತಿಕ್ರತಾಯುಕ್ತಾರ್ಥಸು ನರ ಸಿಂಹವದಖಂಡ ಏವೇತಿ)	
90	13	ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಚ	2—4— 36
34	23	ಪಶ್ಚಾದೌ ಘಟೆ	2—1— 3
156	10	ಪನ್ನಿ ಮನ್ನಿ ಖುಭುಕ್ಷೀಣಾಂ ಸಾ	2—2— 35
378	1	ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿರ್ಲಿಷ್ಕಾರ್ಥವಚನೇ	2—4— 17
282	13	ಮನ್ಯೇಕಮಣಿ ಚಾನಾದರೇಪ್ರಾಣಿನಿ	2—4— 25
77	1	ಮರ್ಯಾದಾಭಿವಿಧೌ ಚ ಯಃ	P 10
379	29	ಯುಗಪದ್ಯಚನೇ ಪರಃಪುರುಷಾಣಾಂ	3—1— 4
376	1	ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೋಃಪದಂ ಪದಾತ್ಯರಂ	2—3— 1
375	34	ಯುಷ್ಮದಿ ಮಧ್ಯಮಃ	3—1— 6
37	3	ಲಿಷ್ಕಾಂತನಕಾರಸ್ಯ	2—3— 56
78	30	ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ಸವರ್ಣಗ್ರಹಣಂ ಕಾರಗ್ರಹಣೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಂ	P. 18 ಸೂ8?
34	24	ಕಿಡಿತಿ ಶಾದಯಃ	3—8— 32
157	14	ಸಮಾನಸ್ಪರ್ಶಣೇ ದೀರ್ಘೀಭವತಿ ಪಶ್ಚ ಲೋಪಂ	1—2— 1
174	31		
358	27		
20	4	ಸಿದ್ಧೋ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯಃ	1—1— 11
106	25	ಸ್ವರಾದ್ವೃಷ್ಟಾ ನಮಸ್ವರೇ	...
37	2	ಸ್ಯರೋ ಹ್ರಸ್ವೋ ನಪುಂಸಕೇ	2—4— 52
49	22	ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಪು ಲಿಚ್ಛೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ನವ್ಯೇತಿ ತದವ್ಯಯಂ	P. 67
387	26	ಕಾತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇತು ವರ್ತಮಾನಾ, ಸಪ್ತಮಿಾ, ಪಂಚಮಿಾ, ಹೃಸ್ತನೀ, ಅದ್ಯಂತನೀ, ಪರೋಕ್ಷಾ, ಕ್ರಿಯಾತಿಪತ್ನಿ, ಶ್ವಸ್ತನೀ, ಭವಿಷ್ಯಂತೀ, ಆಕೀಃ ಇತಿ ನಮೈವ ಲಕಾರಾಃ	

(d) ಜೈನೇಂದ್ರವ್ಯಾಕರಣ.

ಶ. ಪುಟ.	ಶಾ. ಪಟ್ಟಿ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
29	23	ಅದೇಜೇವ	
289	12	ಅವಾನೃಥೇನೇಕಂವಂ	
29	23	ಅದೈಜೈಪ	
29	24	ಇಕಸೌ	
375	11	ಮಿಜ್ಜಿಕ್ರಶಃ ಅಸ್ಮದ್ಯುಷ್ಕದನ್ಯಾಃ	
277	23	ಮಿಜ್ಜಿಕ್ರಥೇ ವಾ	
378	8		

(e) ಸಾರಸ್ವತವ್ಯಾಕರಣ.

17	14	ನವಾದಿತಃ ಸ್ವರಾಃ	
76	21	“ಮಿತ್ರನದಾಗಮಃ” ಇತಿಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ	P 9 ಸೂ 8.
358	30	ಅದೀರ್ಘೋ ದೀರ್ಘತಾಂ ಯಾತಿ ನ ಚ ದೀರ್ಘಸ್ಯ ದೀರ್ಘತಾ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘಂ ಸ್ವರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಲೋಪೋ ವಿಧೀಯತೇ	ಸ್ವರಸಂಧಿ ಪ್ರಕರಣೇ P. 24

(f) ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿಃ.

45	21	ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವ ಇತ್ಯುತ್ರ ಭೂ ಇತ್ಯೇವಮಾದ ಯಃ ಕ್ರಿಯಾವಾಚಿನೋ ಗಣಪತಿತಾಃ ಧಾತವಃ	
223	2	ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಥಕ್ಕರಣಂ ನಿರ್ಧಾರಣಂ.	

(g) ವಾರ್ತಿಕ.

20	20	ಅಯೋಗವಾಹಾನಾಂ ಅಟ್ಟು ಉಪದೇಶಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಮಹಾಭಾಷ್ಯೇ-“ಹಯವರಟ್” ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ.	
4	1	ನಮ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರವ್ಯಯೋಗೇ	

(h) ಮಹಾಭಾಷ್ಯ.

14	29	ಅಧಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ, ಕೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲೌಕಿಕಾ ನಾಂ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಚ	
104	20	ಆರ್ಥಸದ್ಗ್ರಹಣೇ ನಾನರ್ಥಕಸ್ಯ	(ಪರಿಭಾಷಾ)
356	12	ಅಸಿದ್ಧಂ ಬಹಿರಂಜಿತಮನ್ತರಜೇ	(ಪರಿಭಾಷಾ)
462	24	ಏಕಶಬ್ದಃ ಸಮೃದ್ಧಿವಿಧಿಃ ಸ್ವರ್ಗೇ ಲೋಕೇ ಕಾಮು ಧುಗ್ಭವತಿ.	

ಕ. ಶಾ.	ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿ.
ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.	ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
20	21
	ಕೇ ಪುನರಯೋಗವಾಹಾಃ ಅಂ ಅಃ ಃಕಃ ಃಪಃ, ಕಥಂ ಪು ನರಯೋಗವಾಹಾಃ ಯದಯುಕ್ತಾವಹಂತಿ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಪೃಚ್ಛಾಯಾಂ ಪತ ಜ್ಞ ಲಿಃ ಮಹಾಭಾಷ್ಯೇ “ಹಯನರಖೆ” ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾ.
364	31
	ಚತುಷ್ಪತ್ಯಯಾ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಸ್ತುತಿಃ, ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾ ಗುಣದ್ರವ್ಯಭೇದಾತ್.
350	12
	ನ ಕರ್ಮಧಾರಯಾನ್ವತ್ವರ್ಧಿಯಾಃ
43	10
146	3
227	16
377	25
	ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಗವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯಃ
350	14
175	3
	ನ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿರ್ವಾಹ್ಯ ಭವಂತಿ ಮತುಬಾದಯಃ ನ ಹೀದಂ ವಚನಂ ನಾಪಿ ನ್ಯಾಯಃ (ನಿಮಿತ್ತಪ್ರಾಯೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪ್ಯವಾಯ ಇತಿ)
95	1
	ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಾಹ ಸಂದೇಹಾ ದಲಕ್ಷಣಂ
286	32
	ಸಾದೃಶ್ಯೇ ತು ಉಪಚರಿತಂ ಇತಿ

(1) ಪಾಣಿನೀಯಶಿಕ್ಷಾ.

82	21	ಅಷ್ಟ ಸ್ಥಾನಾನಿ ನರ್ಣಾನಾಮುರಾಕಂಠಕಿ ರಸ್ತಧಾ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲಂ ಚ ದಂತಾಶ್ಚ ನಾಸಿಕೋಷ್ಠಂ ಚ ತಾಲು ಚ
77	9	ಏಚಃ ಸಂಸ್ಥಿತ್ವರಾಣಿ ತೇಷಾಂ ಚ ದ್ವಯೇಷಾಂಶಾಃ ಪಾರಸ್ತ್ಯಾ ಅಕಾರಾಃ ಸ್ವಾಶ್ಚ ತ್ವ ಇದುದೇದೋತಃ- ತತ್ರ ಏದೋತೌ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ್ವಾನರ್ಣೌ ಇತ್ಯಶ್ರುತಿಃ, ಐದೌತೌ ತು ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ್ವಾನರ್ಣೌ ವಿತಿ ಅರ್ಧಮಾತ್ರಾಕಾರಶ್ರುತಿಃ
27	1	ಚಟಕೋ ರೌತ್ಯೇಕಮಾತ್ರಂ ದ್ವಿಮಾತ್ರಂ ರೌತಿ ವಾಯಸಃ ತ್ರಿಮಾತ್ರಂ ತು ಶಿಖೀ ರೌತಿ ನಕೂಲಸ್ತರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ
27	3	ಪ್ರಾತಃಪ್ರಾತಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಕ್ರಮಾತ್ ತ್ರಿಃ ಶುದ್ಧಕಂಧರಃ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪುರ್ಣಾ ರೌತಿ ಕೃಕವಾಕುರನಾತುರಃ

(j) ಅನೂಘವೃತ್ತಿ.

136	19	ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿ ಶಬ್ದವ್ಯವಸ್ಥಾಹೇತುರಸದೇಶಗಮ್ಯಃ
136	20	ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಂಗಂ.

ಶ. ಶಾ.	ಪುಟ.	ಪದ್ಯಂ.	ನೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ನೂ.
138	10		ಸರ್ವಲಿಂಗಸಂಸ್ಥೈರ್ಯವಸ್ತುಸಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾದಮನುಸತತಿಮುಖ್ಯೋಪಚಾರಿ ರಿತಾರ್ಥಾನುಪಾತಿನಿ ಚ ಶಬ್ದಾತ್ಮನಿ ರೂಢಿತಃ ತತ್ತಲ್ಲಿಂಗಸಂಸ್ಥೈರ್ಯ ಪಾದಾನಸ್ವವಸ್ಥಾ ಅನುಸರ್ತವ್ಯ.	
42	31	}	ಕೃದಭಿಧೇಯೋ ಭಾವೋ ಲಿಂಗಸಂಸ್ಥೈರ್ಯ ದ್ರವ್ಯವತ್ಯತಿ.	
449	19		ಕೃದಭಿಹಿತೋ ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವತ್ಯತಿ.	
5	15		“ಉಷ್ಣಸುಖಃ ಸುಖಃ” “ಪಿತೃಸ್ಥಾನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ” ಇತಿ ಬಹುಪ್ರೀತೌ “ಉಷ್ಣಸುಖಃ ಸುಖಮಿವ ಮುಖಂ ಯಸ್ಯ” “ಪತುಃ ಸ್ಥಾನಮಿವ ಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯ” ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಉಷ್ಣ ಶಬ್ದಃ ಉಷ್ಣಸುಖತಲ್ಪೇ ರ್ತತೇ ಪಿತೃಶಬ್ದಶ್ಚ ಪಿತೃಸ್ಥಾನ ತುಲ್ಯೇ ಇತ್ಯೇಕಾರ್ಥ ಏನ	
33	11		ಪರೋಯಂ ಭಯಾದಿರ್ನಿಷ್ಕಾಂತೋ ವಾ ಭಯಾದೇರಾಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ತಾದಪಿ ಪರಃ ತಪರಃ ಇತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.	
152	19		ದೇವನಸ್ತಮತೇ ಇರಾದೇಶಸ್ಯವೈಭಾಷಿತಯಾ ಮೂಕಾರಾಂತತ್ವೇನ ಪ್ರಿಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಿಯಗೌ ಪ್ರಿಯಗ್ರಃ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಸಾಧಿತ ತ್ವಾತ್ ಸಾಧುತ್ವಮಿತಿ	
			(k) ಅಮೋಘವೃತ್ತಿನಾಸ.	
81	28		ಅಜ್ಞಕ್ತಿಮಧ್ಯಗತರೇಫಂ ಮುರ್ವಣಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ ಅಜ್ಞಕ್ತಿ ಮಧ್ಯಗತಲಕಾರಂ ಮುತವರ್ಣಂ; ಅಜ್ಞಕ್ತಿಪುರೋಗತಾಕಾರಾ ಏಚಃ.	
164	3	}	ಗೌರ್ಗಚ್ಛತಿ ಶುಕ್ಲೋ ಘಣೈರ್ವಾ ಕಮಲಕಸಂಜ್ಞ ಇತಿ.	
364	3			
284	9		ಗೌಣಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯೇ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ	
2	1		ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮನೋಹ್ಲಾರ್ಥವಿದ್ಯಾಶೃತ್ಯ ಸಿಬನ್ದನಾಃ	
272	5		ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಾನಾಂ ಕಥಂಚಿದೈಕಪದ್ಯಂ ಸಮಾನಾಃ	
20	19		ಯೋಗಂ ವರ್ಣಾಂತರಸಮ್ಪನ್ಧಂ ವಹಂತಿ ಸಿಯಮೇನ ಧರಂತಿ ಸ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಸ್ತಿಸ್ಪಂದೀತಿ “ಯೋಗವಾಹಾಃ” ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಸರಣಂ ಹಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಯಾಂ ಭವತಿ	
...	...			
82	2		ಅತ ಏನ ಚತೇಷಾಂ (ಏ ಐ ಒ ಔ) ಕಂಠೋಽಪ್ರಸ್ಥಾಪ್ಯಂ ಕಂಠ ತಾಲಪ್ರತ್ಯಯ ಚೇತಿ ದ್ವಿಸ್ಥಾನಕತ್ವಮಿತಿ ಸಿಬಂಧನಕಾರಃ.	
364	10		ಸದ್ರವ್ಯಮಾಸದ್ರವ್ಯಮಿತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರವಚನಾತ್	

APPENDIX IV.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 4.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುವ ಇತರವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಮಾಣ
ವಚನಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
66	11	ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕೋ ಹಿ ವಿಧಿಃ.
74	16	ಅತ ಏನ ಭಗವಾಃ ಸಂಖ್ಯಾನುಯೋಗೇ ಸಕಲಭಾವಾನಾಮುಖ ಐಕ್ಯ ಧೈದ್ವೈಧೈತ್ಯೈಧೈ ಚತುರ್ಧ್ಯಪಾಂಜ್ಯಧೈದಿಕಂ ಆನೈಕಧೈಂ ಅಧೈಗೀಷ್ಟ, ನಾನಾನಯಾರ್ಪಣಯಾ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತಿ, ನಯ ದರಿದ್ರಾಣಾಮೇವ ಹಿ ತದ್ಧರ್ಭಟಮಿತಿ.
21	17	ಅತ್ಯುನ್ಮಾದನಯೇ ಶೌಚೇ ಸ್ವಭಾವೇ ಶುದ್ಧಿರಿಸ್ಪರ್ಶೇ-ಇತ್ಯುಭಿಧಾ ನಾತ್.
271	32	ಅಧಿಕಾರಃ—ಉತ್ತರತ್ರಯಾವತ್ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಅಧಿಕೃಯ ಮಾಣತ್ವಾತ್.
226	15	ಅನನ್ಯಲಭ್ಯೋ ಹಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ.
89	4	ಅನರ್ಥಕಾನಿ ವಚನಾನಿ ಕಿಚ್ಚ ದಿಷ್ಟಂ ಸೂಚಯಂತೀತಿ ಮೈಯಾಕ ರಣಸಮಯಃ.
358	33	
103	21	ಅನುನಾಸಿಕಾ ಬಿನ್ನಸ್ಥಾನಿಕಾಃ ಕಥಂಚಿಬ್ಬಿನ್ನ ರೂಪಾಃ.
100	16	ಅನುಮೇಯಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಬಲಂ, ಅನುಮಿತಿಸಾಮಗ್ರೀತಃ ಪ್ರತ್ಯ ಕ್ಷಸಾಮಗ್ರಾಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್.
172	16	ಅನೇಕಪ್ರಾಪ್ತಾಯುಗಪದ್ವಿರೋಧಾತ್ ಪರ್ಯಾಯೋಽವಗಂತವ್ಯಃ.
283	22	ಅನೇಕಸ್ಯ ಕಥಂಚಿದೇಕತ್ವಂ ಸಮಾಹಾರಃ.
73	7	ಅನ್ತರಬ್ಧಿ ಬಹಿರಬ್ಧಿ ಯೋಃ ಅನ್ತರಜ್ಞೋ ವಿಧಿಬಲವಾಃ.
272	16	
309	18	
272	30	ಅನ್ತರಜ್ಞಾನಿ ವಿಧೀಃ ಬಹಿರಜ್ಞಾನಿ ಶ್ಲುಪ್ ಬಾಧತ ಏವೇತಿ ಶಾಬ್ದಿ ಕಸಮಯೇ ನ್ಯಾಯಃ.
71	28	ಅನ್ಯತ್ರ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಂ ಪರಸ್ಪರಾನವಷ್ಯಪ್ಪೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ಸಾವಕಾಶತ್ವಂ.

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 72 1 ಅನ್ಯತ್ರಾನವಕಾಶೌ ದೌರ್ವೈ ಏಕತ್ರ ಸ್ತೋ ಯದಾ ವಿಧೇ | ವಿರೋ
ಧೇಽತ್ರವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ವಾಧಾರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚಯಃ ||
- 116 31 ಅನ್ವರ್ಥಾ ಏವ ಶಬ್ದಾಃ ಯಥಾಯೋಗಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸೇಕ್ಷಾಃ ; ಅಚ್ಛ
ತಾರೂಢಾಶ್ಚ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿನಸೇಕ್ಷಾಃ.
- 220 12 ಅಪಾಯಾವಧಿರಪಾದಾನಂ.
- 101 10 ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ವಿಧೇಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪ್ರಧಾನತಾ | ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿ
ಷೇಧೋ ಯಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಯತ್ರ ನಶ್ನಾ ||
- 193 1 ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಂಪೇಕ್ಷತ್ವನಿಯಮಾತ್.
- 37 20 ಅಭಿಧಾಲಕ್ಷಣಾಗೋಷೇ ವೃತ್ತಯಃ ಪದಸಂಕ್ರತಾಃ ಇತಿವಚನಾತ್, ವಾ
ಕ್ಯೇ ವೃತ್ತಿಕಲ್ಪನಾಭಾವಾತ್ |
- 37 16 ಅಭಿಧಾವೃತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯೋ ಹಿ ವಾಚ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ.
- 20 31 ಅರ್ಥದ್ವಯಪರತಯಾ ಸಕೃದುಚ್ಚಾರಣಂ ಹಿ ತನ್ಮೃಂ.
- 136 19 ಅರ್ಥಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಂಗಂ ನ ಶಬ್ದಧರ್ಮಃ, ತದುಕ್ತಮನೋಘೃವೃ
ತ್ತೌ—ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿತ್ಯಾಹಿ.
- 226 11 ಅರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯನಾರ್ಥಂ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೇಯಃ.
- 105 10 ಅರ್ಥವತ್ಸೂತ್ರ ಇತಿ.
- 104 20 ಅರ್ಥವಸ್ತುಹಣೇ ನಾನರ್ಥಕಸ್ಯ.
- 254 28 ಅರ್ಥವಸ್ತುತ್ವಯಾನುಸರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣಂ ಆ
ದೇಶಗ್ರಹಣಂ ವಾ ಕರಣೀಯಂ.
- 105 8 ಅರ್ಥವಸ್ತುತ್ವಯಾನುಸರಣಾತ್.
- 238 23 ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಚನವಿಪರಿಣಾಮಃ.
- 108 30 } ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಾಮಃ.
- 194 4 }
- 16 8 ಅವಯವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ.
- 190 11 } ಅವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚಯಃ.
- 256 3 }
- 58 27 ಅವ್ಯಯಾನಂ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ವಭಾವವ್ಯಾತ್.
- 101 18 ಅಸೂರ್ಯಂಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಜದಾರಾ ಇತಿ.
- 300 9 ಆಶ್ಚುತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತ್ವನಿಯ
ಮಾತ್.
- 31 29 } ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
- 156 34 }
- 163 10 }
- 25 3 ಆಚೀಪದರ್ಥೋಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸೀಮಾರ್ಥೇ ಧಾತುಯೋಗಜೇ |
(ಅಮರಸಿಂಹಸ್ಯ ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾನೇ ನಾನಾರ್ಥವ್ಯಯವರ್ಗೇ)
- 186 3 ಆದಶತನ್ಮಹ್ಯಾಃ ಸಜ್ಜೆಯೇ, ಅತಃಪೂರ್ವಂ ಸಜ್ಜೆಯೇ
ಸಜ್ಜೆಯೇ ಚ ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
16	9	ಅದೀಪ್ರಕಾರಸಾಮೀಪ್ಯವಸ್ತುವಯವೇಷು ಚ-ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.
26	16	ಅವಕ್ತ್ರನಾಸಿಕಾಕ್ಲೇದಾದ್ಧಶಪತ್ವಿ ಪಟ್ಟಲಾದಿಷು ಮಾತ್ರಾಸಹ ಸ್ರಾಣ್ಣಿರುಜೇ ತ್ವೇಕಂ ಸ್ತನ್ಯಾದಿಮರ್ದನೇ (ಇತಿ ಮೂರ್ಧತೈಲವಿಧೌ)
343	26	ಇತರೇತರಮಾಕಾಘಾ ವತಾಮವ್ಯಯಾರ್ಹಾಣಂ ಪದಾನಾಂ ನಿರಪೇ ಕ್ಷಃ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಮ್
436	9	ಇಹಿಪಾ ಧಾತುನಿರ್ದೇಶೇ-ಇತಿ ವಚನಾತ್.
217	28	ಉತ್ಪಾತೋ ನಾಮ ಭಾವ್ಯನಿಷ್ಪನ್ನಾಚಕಂ ಭೌಮನಾಭಸಾದಿಭೇ ದೋ ಮೂಢಾಕಶಿಖಾದಿ
21	23	ಉದ್ಧೀಪೀಕೃತಧರ್ಮತೀರ್ಥಮಂಚಲಜ್ಯೋತಿರ್ಜ್ವಲತ್ವೇವಲಾ ಲೋ ಕಾಲೋಕಿತಲೋಕಂ... ....ಇತ್ಯಾದಿ (ಶ್ರೀಮದಕಲಬ್ಜಸ್ಯಾಮಿನಃ)
23	11	ಉದ್ಧೇಶ್ಯವಿಧೇಯಯೋಃಪಾರ್ವಾಪರ್ಯನಿಯಮಾತ್.
269	18	ಉಪಸರ್ಪನಸ್ಯ ಸರ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್.
152	3	ಏಕದೇಶತೋ ವಿಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತದ್ಭವಃ
275	12	ಏಕದೇಶವಿಕೃತಸ್ಯ ಅನನ್ಯವದ್ಭಾವಾತ್.
27	14	ಏಕಮಾತ್ರೋ ಭವೇದ್ಧ್ರಸೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೋ ದೀರ್ಘ ಉಚ್ಯತೇ ತ್ರಿಮಾತ್ರಸ್ತಪ್ತುತೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಪೃಷ್ಠಾನ್ವರ್ತಮಾತ್ರಕಂ
145	26	ಏಕಯೋಗೇ ಭಿನ್ನಯೋಗೇ ವಾ ಅನ್ಯಯಮುಚ್ಯಮಿತಿ.
142	15	ಏಕಶ್ಚ ಬ್ಧಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಿದಿತಃ ಸ ಪೃಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಗೇ ಲೋಕೇ
462	24	ಕಾಮಧುಗ್ಧವತಿ.
295	4	ಏಕಾರ್ಥವಾಚಕನಾನಾರಬ್ಧನಾಮೇವ ಪರ್ಯಾಯಃಪ್ರತ್ಯಾತ್.
268	14	ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಃ ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತಃ ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಮಾಕಾ ಜ್ಞಾ ವೈಪಕ್ಷಾ.
14	33	ಏತದ್ವ್ಯಕ್ತ್ಯಸ್ಯ ಸನ್ನಿಗ್ಧವಿಪರ್ಯಸ್ತನ್ಯತರಂ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾ ತ್ ; ತಯೋಶ್ಚ ಪರಕೀಯಯೇರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್. (ಚಿಂತಾಮಣೌ ಗಜೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಃ)
469	27	ಏನುಧಾನ್ಯಲಮುತ್ಸಾಹಸಂಪ್ರಾದ್ಯವ್ಯಯವಾಚಕಾಃ ದೇವತಾವಾ ಚಕಾಃ ಸ್ವಸ್ತಿಜಯಾದ್ವ್ಯ ಮಬ್ಜಲಾತ್ಯಕಾಃ
63	19	ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕವೈಷಯಿಕವ್ಯಾಪಕಾಸತ್ತಿಭೇದತಃ ಚತುರ್ಥಾ ಧಾರ ಅಖ್ಯಾತಕಟಾಕಾಶತಿಲಾ ನದೀ
222	16	ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕಂ, ವೈಷಯಿಕಂ, ವ್ಯಾಪಕಂ, ಸಾಮಾಪಿಕಂ ಚೇತಿ ಅಧಿ ಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಾ.
87	4	ಕಂದಂ ನಾಮಚತುರ್ಮಾತ್ರಾತ್ಮಕ ತ್ರಿಪಜ್ಜ ಗಣಪ್ರಮಿತೌಜಾನೋ ಜಪಾದದ್ವಯಂ, ಅನೋಜಗ ಜಂ, ಅನೋಜಾಭ್ಯಮಧ್ಯಾಂತಗ ಜ ಸಸಮಂ, ಅಜ್ಞೇತಪ್ರಾಸರಚನಂ ವಾಬ್ಧಯಮುಚ್ಯತೇ.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
200	20	ಕರೋತೀತಿ ಕಾರಕಂ.
201	24	ಕರ್ಮ ತ್ರಿವಿಧಂ - ನಿರ್ವತ್ಯಂ. ವಿಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಚೇತಿ.
208	29	ಕರ್ತೃಕರ್ತೃದಯಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಾಃ ಏವ. ಸುಖ್ಯಭಕ್ತಿನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಗತಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವನಿಯಮಾತ್.
203	4	ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಪದದ್ವಂದ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಪಕ್ಷೇ ಯದಾ ಭವೇತ್ ತದಾ ಸಕರ್ಮಕೋ ಧಾತುಃ ವಿಪರೀತಸ್ತ್ವಿಕರ್ಮಕಃ
26	12	ಕರ್ತೃದಕ್ಷಿಣಾಹಸ್ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮಾಮಧ್ಯಪರ್ವಣಿ ಆಯಾಮಃ ಪ್ರತ ತಿರ್ವಾಸ್ಥಾತ್ ಮಾತ್ರಾ... ಇತಿಕ್ಷೇತ್ರಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.
311	27	ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾರ್ಥಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಿಚಿದ್ವಿಧೀಯತೇ ತಯೋ ರನ್ಯತರಾಭಾವೇ ವಿಧೀಕುತ್ರೋಪಯುಜ್ಯತೇ
358	14	
357	32	ಕೃತಹಾನ್ಯಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಪ್ರಸಂಗಾತ್.
449	19	ಕೃದಭಿಹಿತೋ ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವದ್ಧವತೀತಿ ವಚನಾತ್.
109	29	ಕೃದ್ವೃತ್ತಿಃ, ತದ್ಧಿ ತವೃತ್ತಿಃ, ಸಮಾನವೃತ್ತೀತಿ ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ.
350	18	ಕೂಕಪ್ರೀತಿಚಕೋರವಾರಣಪಟುಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೃತಿ ಲೋಚನೇ (ಮುರಾರಿಕೃತಾನರ್ಘರಾಘವೇ ನಾಟಕೇ)
341	10	ಕ್ರಮಾನುಜ್ಞಾನಮಾನುಪೂರ್ವಂ.
200	31	ಕ್ರಿಯಾಂ ಕುರ್ಮದ್ಧಿ ಕಾರಕಂ
208	22	
436	5	ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋರೇಕತ್ವೋಪಚಾರಾತ್.
200	7	ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ತಂ ಕರ್ಮ.
	16	
200	24	ಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭೇದಾತ್.
284	11	ಕ್ರಿಯೋಪಯೋಗಿತಯಾ ಧರ್ಮೋ ಪ್ರೇರಿತೇ ತದಶ್ರಯೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇರವಿರೋಧಾತ್.
128	13	ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ ವಿಧೇರ್ವಿಧಾನಂ ಬಹುಧಾ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧಂ ಬಾಹುಳಕಂವದಂತಿ
385	20	ಗಮನಾಹಾರಬೋಧಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಧಾತುಷು ಅನಿನಂತೇಷು ಯಃಕರ್ತಾ ಸ್ವಾಧಿನಂತೇಷು ಕರ್ಮತತ್
10	13	ಗಂಭೀರಂ ಮಧುರಂ ಮನೋಹರತರಂ ದೋಷಸ್ಥೋಚೇತಂ ಹಿತಂ ಕಂಠೇಷ್ವಾದಿವಚೋನಿರುತ್ತರಹಿತಂ ನೋವಾತರೋಧೋದ್ಗತಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ತತ್ತದಭಿಷ್ಠವಸ್ತು ಕಥಕಂ ನಿಶ್ಶೇಷಭಾಷಾತ್ಮಕಂ ದೂರಾ ಸನ್ನ ಸಮಂ ಶಮಂ ನಿರುಪಮಂ ಜೈನಂ ವಚಃ ಪಾತು ನಃ
3	5	ಗಮ್ಯಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಾದಾನಮಧ್ಯಾಹಾರಃ
29	9	

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಗಳು.

- 183 18 ಗುಣದ್ವಾರಾ ಗುಣಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಉಕ್ತಿರೇವ ಗುಣೋಕ್ತಿಃ.
- 364 16 ಗುಣವದ್ಧ್ರವ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸಹಾನೇಕಾಂತಸಿದ್ಧಯೇ | ತಥಾ ಪರ್ಯ
ಯವದ್ಧ್ರವ್ಯಂ ಕ್ರಮಾನೇಕಾಂತವಿತ್ತಯೇ || ಇತಿ
(ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕೇ)
- 5 1 ಗುಣೇ ಉಕ್ತಾ ದಯಃಪುಂಸಿ ಗುಣಿಲಿಂಗಾಸ್ತು ತದ್ವೃತಿ ||
(ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನೇ ಧೀವರ್ಗೇ)
- 190 1 ಗೋಯೂಥ ನದಿಸೋತ್ರೋ ಮಂಡೂಕಶ್ಚ ವನ ಬದ್ಧದ್ವಾರುಕವತ್ |
ತಿಲತಂಡುಲಮದ್ಗುಗತಿ ಗತಯಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ||
- 27 1 ಚಟಕೋ ರಾತ್ಯೇಕವಾತ್ರಂ ದ್ವಿನಾತ್ರಂ ರೌತಿವಾಯಸಃ | ತ್ರಿನಾತ್ರಂ
ತು ಶಿಖೀ ರೌತಿ ನಕುಲಸ್ತ್ವರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ || ಪ್ರತಃಪ್ರಾತಸ್ಸಮು
ತ್ಥಾಯ ಕ್ರಮತ್ ತ್ರಿಶುದ್ಧಕನ್ಧರಃ | ಹೃದ್ಯದೀರ್ಘಪುರ್ತಾ ರೌತಿ
ಕೃಕವಾಕುರನಾತುರಃ ||
- 26 25 ಚತುರಂಗುಲಮಾನ ಸ್ತರಾಲಕಂ ಕರತಾಡನಂ | ಅಕ್ಷಿಪ್ರಮಂದಂ ಯ
ತ್ತತ್ಸೃಷ್ಟಿತ್ ಮಾತ್ರಾ ಸೈವ ಲಘುಭವೇತ್ ||
- 20 18 ಚತ್ತರಿ ಜೋವಾಹಾಃ ಇತಿ ಪ್ರವಚನಕಾರಾಃ
- 265 3 ಚಾನುಕೃಷ್ಣಮುತ್ತರತ್ರ ನಾನುನರ್ತತೇ ಇತಿ ಶಬ್ದಿಕಸಂಪ್ರದಾ
- 294 17 ಯಃ ಚಾರ್ಥೇ ದ್ವಂದ್ವಃ (ಪು 2-2-29) ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಸಮು
ಚ್ಚಯಾನ್ವಚಯೇತರೇತರಸಮಾಹಾರಾಶ್ಚಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಚತು
ರ್ಥಾಂ ಚಾರ್ಥತ್ವಾನಿಶೇಷೇಷು ಆದ್ಯದ್ವಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್
ಅನ್ತ್ಯದ್ವಯವನ ಸಮಾಸ ಇತಿ ನಿರೂಪಣಂ.
- 17 30 ಚೌಸಟ್ಟಮೂಳವಣ್ಣಾ ಹು. ಇತಿ ವಚನಾತ್
- 82 2 ಛನ್ನೋದಿಬದ್ಧಂ. ವರ್ಣಮಾತ್ರೇಯತ್ತಾಯತ್ತಶಬ್ದ ಸಮಯಸನ್ನರ್ಥ
ರೂಪಂ.
- 364 1 ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಪಣೈಶ್ಚೈವ ಕಲ್ಪನಾಃ | ಅಶ್ವೋ
ಯಾತಿ ಸಿತೋ ಘಂಟೇ ಕತ್ತಳ ಬೋಯಥಾಕ್ರಮಂ
- 26 27 ಜಾನುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಯತ್ತತ್ ನ ದ್ರುತಂ ನ ವಿಲಂಬಿತಂ | ಅಂಗುಲಿ
ಸ್ಥೋಟನಂ ಯಾವತ್ಕಾಲೇ ಮುತ್ರೇತಿ ಸೋಚ್ಯತೇ ||
- 238 10 } ತಚ್ಚ ಬ್ದ ಸ್ವರ್ವನಾಮತ್ವಾತ್ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಃ ||
- 258 18 }
- 451 13 }
- 133 11 ತದಾದೇಶಸ್ತದ್ವತ್
- 254 24 ತದೇಕದೇಶಸ್ತದ್ವತ್
- 373 31 ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಮುದ್ರತ್ವೇ ಶೇಷಾಂಶಸ್ಯಾಸಮುದ್ರತಾ | ಸಮುದ್ರಬ
ಹುತಾ ವಾಸ್ಯಾತ್ ತತ್ವೇ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಸಮುದ್ರವಿತ್ ||
- 432 5 ತಂ ಪಾತಯಾಂ ಪ್ರಥಮಮಾಸ ಪಪಾತ ಪಶ್ಯತ್

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 216 27 ತರ್ಪಣಂ ಪ್ರೀಣನಂ ಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ವಧಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ ||
- 101 14 ತಾರ್ಕಿಕಾಸ್ತು ಪ್ರಸಜ್ಯಪರ್ಯಾದಾಸಪ್ರತಿಷೇಧದ್ವಯಂ ಅತ್ಯಂತಾ
ಭಾವೋನ್ನೋನ್ನಾಭಾವ ಇತಿ ವ್ಯವಹರಂತಿ
- 449 20 ತಿಕ್ಷ್ಣವಂ ತತ್ತಯ್ಯವಾಹ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭಾವಮಾಹ ಕೃತ್ ||
- 3 24 ತ್ಯಮನ್ತರೇಣ ನಮಸಾಮವಸಾನಭೂಮಿಂ ||
(ನ್ಯಾಸಕಾರಸ್ಯ)
- 4 3 ತ್ಯಾಮೇವ ಭೂಯಾಂಸಿ ನಮಾಂಸಿ ಯಾನ್ತಿ ||
- 136 21 } ತ್ರಿಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಕ್ಷೇಪಿ-ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಶ್ಚ ಲಿಂಗಂ ಚ
ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೋ ಭಿಧೀಯತೇ | ಸಕ್ಷಪ್ತ್ಯ ಚ ಕಾರಕಂ ಚೈವ ಪ್ರತ್ಯ
232 31 } ಯಾರ್ಥೋನಿಗದ್ಯತೇ || ಇತಿ
- 116 25 ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ನಾಮಭೇದಾಃ, ಅನ್ವರ್ಥಾ ಆಚ್ಛಿ ತಾ ರೂಢಾಶ್ಚೇತಿ.
- 263 16 ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರವಾಗರ್ಭಾದಭಿಷ್ಠಪ್ರಯೋಗೇತಾತುಲಪ್ರಪಂಚೋ
ನೃಪತುಂಗ್ರಸ್ಥೇ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಾಃ.
- 71 26 ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಬಲೇನ ಬಾಧಾತ್.
- 460 32 ದುಃಖಾಯತೇ ಶವಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಿಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಖಾಯತೇ ||
- 10 9 ದೇವಾ ದೈವೀಂ ನರಾ ನಾರೀಂ ಶಬರಾಶ್ಚಾಪಿ ಶಾಬರೀಂ | ತಿರ್ಯ
ಕ್ಷೋಽಪಿಚ ತೈರಶ್ಚೇಂ ಮೇನಿರೇ ಭಗವದಿ ರಂ ||
(ಮಹಾಪುರಾಣೇ)
- 293 6 ದ್ವಂದ್ವಾಂತೇ ಶ್ರೂಯಮಾಣ ಶೃಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಂಬದ್ಧತೇ.
- 101 6 ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ, ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಸರ್ವದಾಸಪ್ರತಿಷೇ
ಧಶ್ಚೇತಿ. ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸ ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ
-ಯಥಾ-ಬ್ರಹ್ಮಣಂ ನಾನಯ ಇತಿ; ಯತ್ರ ತು ತಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಧಾ
ನ್ಯಂ ಸರ್ವದಾಸಪ್ರತಿಷೇಧಃ-ಯಥಾ ಅಬ್ರಹ್ಮಣಮಾನಯ ಇತಿ.
- 136 28 ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಹೇತುಃ - ಆಂತರೋ ಬಾಹಿರಶ್ಚೇತಿ. ಆಂತರಃ ಯೋ
ಗ್ಯತಾಪರನಾಮಾ; ಬಾಹಿರಸ್ತು ನಿಮಿತ್ತಾಪರನಾಮಾ.
- 17 4 ದ್ವೈಯಾತ್ಮೈಕಾರ್ಕಾಪರ್ಣಯಾ ವಿರುದ್ಧಂ - ಇತಿ
- 260 6 ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರತ್ಯಂತಭೇದಾಭಾವೇತಿ ಶಬ್ದವೃತ್ತಾದನಸ್ಯ
ಭೇದನಯಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್
- 208 25 ಧರ್ಮನಿಬದ್ಧನಾ ಹಿ ವಿಭಕ್ತೃತ್ವತಿ.
- 2 1 ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮುಷೋಕ್ಷಾರ್ಥವಿದ್ಯಾ ಶಬ್ದನಿಬದ್ಧನಾಃ ||
- 46 15 } ಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮೋನ್ನಿ ಏವಾರ್ಥೋ ಧರ್ಮಿಣೋನ್ನದಧರ್ಮಿಣಃ ||
- 109 20 }
- 208 24 ಧರ್ಮಭೇದೇತಿ ಧರ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವತ್.
- 203 11 ಧಾತವೋ ಹಿ ದ್ವೈಧಾ - ಸಕರ್ಮಕಾ ಆಕರ್ಮಕಾಶ್ಚೇತಿ. ಯೇಷಾಂ
ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತೃಪದಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರೇತಿ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯ

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- ತೇತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ ; ಯೇಷಾಂ ತು ಪ್ರಯೋಗೇ ನಾ ನ ಜಾಯತೇ
ತೇ ಹಿ ಅಕರ್ಮಕಾಃ. ತದಾಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹಶ್ಚ ಕೃಚಿತ್ ಸ್ವಭಾವತಃ,
ಕೃಚಿತ್ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಶೇಷತಃ, ಕೃಚಿತ್ ಅರ್ಥಾನ್ತರವೃತ್ತಿತ್ಯಃ,
ಕೃಚಿತ್ ಅವಿವಕ್ಷಾತಶ್ಚ ಭವತಿ.
- 204 1 ಧಾತವಃ-ಅತ್ರ ಅವಿವಕ್ಷಿತಕರ್ಮಕಾಃ ಧಾತವಃ ಅನಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾಃ,
ಇತರೇ ನಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾಃ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ
- 148 3 ಧಾತೂಪಪದಯೋಃ ಧಾತೂಪಸರ್ಗಯೋರಪಿ ಸಮಾಸ ವ್ಯವಹಾರೋ
ಽಸ್ತಿ. (ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸು)
- 42 27 }
225 12 } ಧ ತ್ವರ್ಧಃ ಕೇವಲಶ್ರುದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ||
363 10 }
- 204 3 } ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಪಾರವಾನ್ ಕರ್ತಾಃ ; ಸ ದ್ವೇಧಾ-ಸ್ತುತನ್ತ್ರಃ
380 13 } ಪರತನ್ತ್ರಶ್ಚೇತಿ.
- 350 14 ನ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿರ್ವಾಹ್ಯೇ ಭವಂತಿ ಮತುಬಾದಯಃ
- 1 4 } ನಮಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಕಮಾನಾಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಸಂಭಾಸಿನೇ | ಸರ್ವಭೂತಾನುಮು
3 2 } ಯಾ ಭಾಷಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾಮ್ಬುಜಾತ್ ||
- 351 28 ನ ಹಿ ಏಕೇನೈವ ಸಾಧನೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ನಿಯಮಃ,
ಮೃಗ್ಯಾಭೇದೇನ ಸಾರ್ಗಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಚುರಮಪಲ್ಲಾಙ್ಗಿತ್.
- 290 10 ನ ಹಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ ;
ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹೇರಪಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್
- 284 9 ನ ಹಿ ಮುಖ್ಯೇ ಸತಿ ಗೌಣೇ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ.
- 37 32 ನ ಹಿ ಲಕ್ಷಣವಸ್ತಿತಿ ಯಥೇಷ್ಟ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಲಕ್ಷ್ಯ
ನುಸಾರಿತ್ವಾಲ್ಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶಸ್ಯ, ಪ್ರಯೋಗಕರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ
ಇತಿ.
- 45 6 ನಾನಾರ್ಥಕಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಯಾವದರ್ಥಂ ಅವೃತ್ಯೈವ ಬೋಧಕತಾ
ಇತಿ ರಾದ್ಧಾಂತಃ.
- 282 4 ನಾನ್ತರೇಣಾಂ ಶಂ ಅಂಶೇ ಸಮ್ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯಂಶಾಪೇಕ್ಷಃ.
- 59 27 ನಾಪಿ ವಿಗ್ರಹಸಮಾನಯೋರ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಾನಿಯಮಃ-ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷೋ,
ರಾಜ್ಞೋಃ ಪುರುಷೋ, ರಾಜ್ಞಾಂ ಪುರುಷೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹೇ ಸ
ಪ್ಪುಲಿವಿಶೇಷಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್ ; ರಾಜಪುರುಷ ಇತ್ಯತ್ರತು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ
ತ್ವನ್ಯತೀರೇಕೇಣ ವಿಶೇಷಾಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್ ಇತಿ.
- 286 14 ನಿತ್ಯಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿವಿಫಲ್ಯಃ ; ವಿಫಲ್ಯಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿಸ್ಪತ್ಯಃ
- 73 5 ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಯೋರ್ನಿರ್ವಾಹ್ಯೋ ವಿಧಿರ್ಬಲವಾನ್.
- 390 4 ನಿಪಾತಾಶ್ಚೋಪಸರ್ಗಾಶ್ಚ ಧಾತವ್ಯಾತಿ ತೇ ತ್ರಯಃ | ಅನೇಕಾರ್ಥಾಃ
ಸ್ಥೂತಾಸ್ತದ್ಭಿಃ ಪಾಠಸ್ತೇಷಾಂ ನಿರರ್ಕನಂ ||

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 134 18 ನಿಪಾತಾಃ-ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಲಕ್ಷಣಸಂಪೇ
ಕ್ಷಮುಚ್ಚಾರ್ಯಂತೇ ಇತಿ.
- 174 23 }
28 } ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ವಾಭ್ಯುಭಾವಃ.
- 272 21 }
23 } ನಿರ್ಮೇಷೋನ್ಮೇಷಕಾಲೇನ ಸಮಾ ಮಾತ್ರಾ ತು ಸಾಸ್ಕೃತಾ ||
26 19 ಇತಿ ಕಾಲಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.
- 83 4 ನಿಷೇಧಶ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪೂರ್ವಕಃ, ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾಯೇವ ಗಾಢ.
- 90 10 ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಪಕ್ಷ್ಯಃ ಸಮಾಸಾಭಾವಾತ್.
- 263 9 ನಿರ್ವಿಘ್ನವರಸಮಾಪ್ತಿಕ ಮಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರತಿಬಂಧಕದಂತ ಪನೋ
ದನಾರ್ಥಂ ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಾನುಕೀರ್ತನರೂಪಂ ಸುಬ್ಬಲಮಾಚ
ರಸ್ತಿ.
- 287 31 ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಿತ್ಯಮಾನ್ಯೋ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ನಾಸ್ತೌಪ.
- 299 20 ನಿರ್ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯಾನುಗ್ಗೀಕಾರಾತ್.
- 4 28 ನೀಲ ಬಲಬ್ಧಾಃ ಸ್ವಭಾವತೋ ಗುಣವಾಚಕಾ ಗುಣಿವಾಚಕಾಶ್ಚ
ಭವಸ್ತಿ.
- 373 27 ಸ್ವಪ ವಸ್ತು ನ ಚಾವಸ್ತು ವಸ್ತುವ್ಯಂಶಃ ಕಥ್ಯತೇಯತಃ | ನಾಸಮು
ದ್ರೇನಮ ದ್ರೋ ವಾ ಸಮುದ್ರಾಂಶೋ ಯಥೋಚ್ಯತೇ || ಇತಿ
ತತ್ವಾರ್ಥಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕೇ.
- 380 27 ಪಚ್ಛಾದಿಕಾ ಸವಿಷಯಾಕ್ರಿಯಾ ಸಾ ಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಿಕಾ | ಸ್ಥಿತ್ಯುಪ
ರನ್ಯಾವಿಷಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಾಂ ಜನಯೇನ್ಮ ಯಾ ||
- 232 31 }
233 11 } ಪಚ್ಛಾ ಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಃ ||
- 258 17 }
268 25 ಪದಯೋಸ್ತು ಪದನಾಂ ವಾ ವಿಭಕ್ತಿಯತ್ರ ಲುಪ್ಯತೇ | ಸಮಾ
ಸಾಖ್ಯಸ್ಸ ವಿವ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿತ್ವೇತ್ಯತ್ತಿರೇವಚ ||
- 410 24 ಪದಲಾಭವಾತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಲಾಭವಂ ಶ್ರೀಯ ಇತಿ.
- 16 1 ಪದವಿಭಕ್ತಿ ಸವಿಧ್ಯರ್ಥೋದಾರಣಾಚಾನಾಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವ
ತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೇಕರ್ತವ್ಯಃ |
- 34 17 ಪದಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ, ವಾಕ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಮಿ
ತಿ ದ್ವಿವಿಧೇಹಿ ಪ್ರಾಚಾಂ ಪ್ರಪಂಚಾಃ ||
- 215 12 ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ |
- 73 23 ಪದೇ ತು ಸಂಹಿತಾ ನಿತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಾ ಧಾತುಪಸರ್ಗಯೋಃ | ನಿತ್ಯಾ
ಸಮಾಸೇ ವಾಕ್ಯೇ ತು ಸಾ ವಿವಕ್ಷಾಮಪೇಕ್ಷತೇ ||
- 73 15 ಪರಃ ಸ್ವಾತ್ಮವರ್ತಮಯೇರ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾತ್ಮರಸಿತ್ಯಯೋಃ | ನಿತ್ಯಾ
ತ್ವಾನ್ತರಬ್ಧಂ ಸ್ವಾತ್ಮತೋಽಪ್ಯನವಕಾರಕಂ ||

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 115 16 ಪರವರ್ಣಾಭಾಸೋ ವಿರಾಮ ಇತಿ ||
- 3 6 ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಾನ್ವಯಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಪದಾನಾಂ ನಿರ
ಪೇಕ್ಷಃ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಂ.
- 47 26 ಪರಾನುಪಮದರ್ಶನೇನ ವಿಧೀಯಮಾನ ಆಗಮಃ, ತದನುಪಮದರ್ಶನೇನ
ತು ಆದೇಶ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ.
- 163 7 ಪರಾಪರವ್ಯವಹಾರನಯಸ್ಯ ಭೇದವಿಷಯತ್ವಾತ್.
- 271 31 ಪರಾರ್ಥಂ ಚ ಇಹ ದ್ವೇಧಾ - ಅಧಿಕಾರಃ ಪರಿಭಾಷಾ ಚ ಇತಿ.
- 3 10 ಪರಾರ್ಥೇ ಸ್ವಾರ್ಥನಿಷ್ಠೇಪಾದಪ್ರಧಾನಂ ವಿಶೇಷಣಂ | ವಿಶೇಷ್ಯಂ
ತು ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ ||
- 221 28 ಪರಿಚ್ಛೇದೋಧಿಕರಣಮಧ್ಯಾಯಃ ಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯಪಿ || ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್
- 267 19 ಪರಿತೋ ಭಾಷ್ಯತ ಇತಿ ಪರಿಭಾಷಾ ||
- 38 6 ವರ್ಜನೈವಲ್ಲಕ್ಷಣಪ್ರವೃತ್ತೇಃ
- 297 6 ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಸಹವಚನೇ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಉತ್ತರ
ಸ್ಯೈವಶೇಷಃ.
- 261 11 ಪಾರ್ವಾಪರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಶಬ್ದಶ್ರಯತ್ವಾತ್.
- 83 3 ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಶ್ಚ ಸ್ಥಿತಿ ಕಾರ್ಯನಿಷೇಧರೂಪಃ.
- 130 19 ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ನಾಮ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಾನಂ.
- 63 7 ಪ್ರಕಾರಪ್ರಸಿದ್ಧಾನುಭೂತಾರ್ಥ ಸ್ತಂಭಬಿಂಬಯೋರ್ಜ್ಞೇಪಾದಾನಂ
ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ||
- ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶೇ - ಸಪ್ತಮೋಲ್ಲಾಸೇ.
- 432 7 ಪ್ರಚಲನ್ಮೀನಮಕರಃ ಪ್ರಭೂತತರಮರಿಕಃ | ಚಕಾರಕಲಯಾಮುಚ್ಛಿ
ಮಹಾನೇಷ ನಭಸ್ತುಲಾಂ ||
- 35 21 ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯತ್ವದವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಬಲಂ.
- 163 19 ಪ್ರತ್ಯಯಾವಯವತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವ್ಯಾಕರಣಃ.
- 122 29 ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವರ್ಣಮಾತ್ರೇ ವಾ ಮುಖ್ಯಗೌಣವಿಕಲ್ಪಭಾವಾತ್.
- 43 21 }
45 5 } ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದನಿವೇಶಃ ಇತಿನ್ಯಾಯಾತ್.
- 295 35 }
- 26 10 ಪ್ರಥಮಾ ರವಿಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಸುಮಾತ್ರೀಕಾ | ತೃತೀ
ಯಾವೇದಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ - ಇತಿಕುಣ್ಡನಿರ್ಮಾಪಣವಿಧೌ.
- 101 12 ಪ್ರಧಾನತ್ವಂ ವಿಧೇಯಗ್ರಾ ಪ್ರತಿಷೇಧೇಪ್ರಧಾನತಾ | ಪರ್ಮದಾಸಸ್ಯವಿ
ಜ್ಞೇಯೋ ಯತ್ರೋತ್ತರವದೇನ ನಕ್ಷಾ ||
- 284 4 ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್ ಲೋಕವ್ಯವಹಾಸ್ಯ.
- 100 18 ಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಬಾಧೋ ನ್ಯಾಯ್ಯಃ.
- 7 1 ಪ್ರಮಾಣಾದರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಃ.

ಪುಟ. ಪದ್ಯ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 232 5 ಪ್ರಯೋಗಶರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾಽತಿ.
- 11 8 ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಕರ್ತೃಜನ್ಯಾನಿ, ವಾಕ್ಯೇತ್ಯಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಕ್ಯ
ವತ್ - ಇತ್ಯನುಮಾನಂ.
- 11 16 ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಗೋಚರ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವತ್ಪ್ರ
ಮುಖಪ್ರಣೀತಾನಿ, ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯೇತ್ಯಾತ್, ಸಂಪ್ರತಿ
ಪನ್ನವಾಕ್ಯವತ್ - ಇತ್ಯನುಮಾನಂ.
- 301 7 ಪ್ರಸಿದ್ಧದೋಷೇಷು ವ್ಯಾಜೋಕ್ತೌ ದೋಷಪ್ರಕಟನಮಪಹಾಂಃ
- 221 31 ಪ್ರಸ್ತರಶ್ಚಯಿಕಾಸ್ತೀಂ ಶಯ್ಯುಧಿಕರಣಂಭದಿಃ - ಷತಿವಚನಾತ್.
- 130 24 ಪ್ರಗ್ರಭಾವವರಪಾಲನಂ ಮೋಕ್ಷಃ.
- 160 24 ಪ್ರಾಚಾರ್ಯಸುಯಯಾ ಹಿ ವ್ಯಸಹಾಂಃ.
- 27 3 ಪ್ರತೇಪ್ರಾಂಮುತ್ಯಯ, ಕ್ರಮತಃ ಶ್ರಮದ್ಧಕಾರ್ಥಃ | ಪ್ರಸ್ವದೀ
ಘೋಪುತ ಕೌತಿ ಕೃಕವ ಕುರನಾತುರಃ ||
- 134 5 ಪ್ರಸ್ತುತಪೂರ್ವಕೇ ಹಿಪ್ರತಿಷೇಧಃ |
- 109 24 ಪ್ರಮಾಣಿಕಂ ಗೌರವಂ ನ ದೋಷಯ ||
- 189 26 ಬದ್ಧದಾಂ ಗತಯೋಹ್ಯಧಿಕಾರಃ.
- 341 9 ಬಹುನಾಂ ಸಜಾತೀಯಾನಾಮರ್ಥಾನಾಂ ಸಾಕರ್ಷ್ಯೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ
ಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತುರಾಪುನಿಚ್ಛಾ ವಿವಿಧಃ ||
- 350 19 ಬಿಸಕಿಸಲಯಚ್ಛೇದಪಾರ್ಥೇಯವಂತಃ |
ಮೇಘಸಂದೇಶೇ ೧೧೧
- 68 31 ಬುದ್ಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭೂತಾಃ ಏವ ಸ್ಥಾನೈವೇಶಭಿರಾಃ
- 9 11 ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ತು ಭಾರತೀ ಭಾಷಾ ಗೀರ್ವಾನ್ಯಾಣೀ ಸಂಸ್ಕೃತೀ ||
ಅನುರಕ್ತಾಶೇ ವಾಗ್ವಿಗೇ.
- 374 27 ಭಕ್ತೇಽಪಿ ಲತುನೇ ನ ಶ್ಚಾನ್ತೋ ವ್ಯಾಧಿರತಿ.
- 132 24 ಭಾವಭಾವಿನೂಪಭೇದೋಪಪಾದಾತ್.
- 363 8 ಭಾವಃ ಸತ್ತಸ್ವಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯಚೇಷ್ಟಾತ್ಯಜಸ್ತು ||
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ |
- 225 9 ಭಾವೋ ಹಿ ವೈಯಾಕರಣ್ಯ ರೂಪಯುಕ್ತಃ ನಿರೂಪ್ಯತೇ - ಭವತೋಽಸಿ
ಸತ್ವದಭಿಧಾನ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಿತಿಭಾವಃ, ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರೂಪ್ತಂ ಇತಿ
ವಚನಾತ್. ಅಪರೂ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಃ; ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ
ಶಬ್ದೋಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೇಯತೇ-ಇತಿವಚನಾತ್.
- 9 17 ಭಾಷಾಃ - ಸಂಕೀತವಶಾತ್ ಪದಾರ್ಥಗೋಚರಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಿವೃತ್ತಿರೂ
ಪವ್ಯವಹಾರೋಪಯುಕ್ತವಾಗ್ವಿಶೇಷಾಃ.
- 439 21 ಭಿಕ್ಷಾ ವಾಸಯಂತಿ; ಕಾರೀವೋಗ್ನಿರಧ್ಯಾಪಯತಿ; ಉಜ್ಜಯಿನ್ಯಾಃ
ಪ್ರತಿತೋಮಾಹಿಷ್ಕೃತ್ಯಾಂಸೂರ್ಯ ಮುದ್ಗಮಯತಿ.

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರನಾದಿಗಳು.

4	16	ಭಿನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಶ್ಯ ಬದ್ಯೋಃ ಏಕತ್ರಾರ್ಥೇ ವೃತ್ತಿರ್ಹ ಸಾ
273	14	ಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ.
251	28	ಭೂತಪೂರ್ವಗತ್ಯಶ್ರಯಣೇನ.
346	22	ಭೂಮಸಿನ ಪ್ರಶಂಸಾಸು ಸಿತ್ಯಮೋಗೇತಿಶಾಯನೇ ಸಂಸಂಕ್ಷೇಪಃ ಸ್ತಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರಾಯೋ ವನ್ತಾದಯೋನುತಾಃ
8	8	ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ, ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ.
144	10	
224	27	ಭೇದ್ಯಭೇದಕಯಃ ಷಷ್ಠಿಃ ಸವೃನ್ಮೋನೈವೈವಿಷ್ಯತೇ ದ್ವಿಷೋ ಯದ್ಯಪಿ ಸನ್ಮುಖಃ ಪಪ್ಪಂಭೃತೃಪ್ತಿಸ್ತು ಭೇದಕಾತ್
2	28	ಮುಖ್ಯಲಪರಸಮಪೂರ್ಣಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಂ ಅನ್ವಯವೃತ್ತಿ ರೇಕಸಜ್ಜತಮತ್ಯಕ್ಷಾಂ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಂ ನಿಶ್ಚಿನ್ವತಾಂ . . .
470	11	ಮುಖ್ಯಲಂ ಭಗವಾನರ್ಹ ಮುಖ್ಯಲಂ ಭಗವಾ ಜೀವಃ ಮುಖ್ಯಲಂ ಪ್ರಥಮಾಚಾರ್ಯೋ ಮುಖ್ಯಲಂ ವೃಷಭೇಶ್ವರಃ
94	28	ಮುಖ್ಯಾಕಪ್ಪತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ತಥಾ ಅನುಸರತು ತ-ವಿಚಿತ್ರಾಪ್ಯಧಿ
182	27	ಕಾಂಗತಿಃ, ಸರ್ವತ್ರ ವಿವಕ್ಷ್ಯವ ಸಿಯಾಮಿಕೇತಿ
1	15	ಮದಬೋಧಾದಿಮರುತಾ ಯತ್ತದತ್ರಾಗತಂ ರಜಃ ಪ್ರವೃತ್ತಯಃ ನಿವಾರ್ಯಾರ್ಯ ಜಲದಾ ಇನ ನೀಚಯಃ
120	5	ಮಂದಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ “ವಿಶೇಷಣಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ” ಇತಿನ್ಯಾಯಃ.
77	1	ಮರ್ಯಾದಾಭಿವಿಧೌ ಚ ಯಃ (ವಿತ್ತಮಾತಂಚಿತಂವಿದ್ಯಾತ್)
301	6	ಮಾತಾಪಿತೃಚಾರ್ಯಾದಿಷು ಪೂಜ್ಯೇಷು ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ವಿನಯವಿ ಶೇಷಃ ಪೂಜಾ.
26	7	ಮಾತ್ರಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಣ್ಯಪೇಕ್ಷಂತೇ ಗುರೂಣ್ಯಪಿ ಲಘುಣ್ಯಪಿ ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.
26	5	ಮಾತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಕಾಲಂ ಸ್ವಾತ್ ಮಾತ್ರಾತ್ಯಗ್ನೀಃ ಪ್ರವರ್ತಿಕಾ ಇತಿ ಅನ್ವಸಂರಕ್ಷಣೀಯವಿಧೌ.
21	15	ಮಾರುತೇ ವೇದಸಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇ ಪುಂಸಿ ಕಃ ಅಮರಕೋಶೇ ತೃತೀಯಕಾಂಡೇಕಾಂತವರ್ಗೇ.
386	9	ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯೋರ್ಮುಖ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್.
36	14	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಚ ಉಪಚಾರಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಇತಿ ವಚನಾತ್.
386	10	ಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ತಾರಮಾಚಕ್ಷೇಪ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯೋನೇಕಕರ್ಮಕೇ ಮು ಖ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಪ್ರಯುಕ್ತೋನಾಪರ್ಮಯಾದಿ
351	28	ಮೃಗ್ಯಭೇದೇಷಿ ಮಾರ್ಗಭೇದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ
450	28	

ಪು. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 12 20 ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಸ್ಯನೇತಾರಂ ಭೇತ್ತಾರಂ ಕರ್ಮಭೂಭೃತಾಂ |
ಜ್ಞಾತಾರಂ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಾನಾಂ ವಸ್ತೇ ತದ್ಗುಣಲಬ್ಧಯೇ ||
ಭಗವದುನೂಸ್ವಾತಿಸಾದಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ.
- 432 10 ಯಂ ಚಕ್ರಂ ದ್ರಾಸ್ತು ದಶೇಂದ್ರಶೈಲೇಸಂಸ್ಥಾನ ಪರಮಮುಜ್ಜಲತತ್ತ್ವ
ಪೀಠೇ ||
- 285 21 ಯತ್ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಭ್ಯೋ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯ
ಕೃಚಿದೇಕಸ್ಮಿನ್ನಪಾತ್ರೇ ಪ್ರಕಾರೇ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತಿ ತತ್ ವಿಶೇಷ
ಣಂ ||
- 285 23 ಯತ್ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯತೇ ತತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಂ.
- 364 9 “ಯತ್ಸತ್ ತದ್ವಸ್ತು” ಇತಿ ಓ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಃ.
- 280 7 } ಯತ್ತದೋಃ ನಿತ್ಯಸಮ್ಪನ್ಧತಃ.
- 466 7 }
- 114 16 ಯತ್ರ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ವಿಷಯೇ ಪ್ರಪೃತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ
ಸ, ಕೇವಲವಿಭಾಷಾ ||
- 114 17 ಯತ್ರ ತು ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕೃಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ, ಭಿನ್ನೇ ವಿಷ
ಯೇ ಸಾಧ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ||
- 364 12 ಯದಪಿ ಭಗವಾನ್ ಪರಮಾಗಮಸೂತ್ರಕಾರೋಪಿ—“ಸದ್ವ್ಯ
ಲಕ್ಷಣ” ಮಿತಿ.
- 380 24 ಯದ್ವಾಚ್ಯೇಹ ಸರ್ವವಿಷಯಾ ಧಾತವಸ್ತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ | ಯೇ ತು
ವಿವಿಷಯಮಾಹರೀಹಾಂ ತೇ ಸ್ಫುರತಕರ್ಮಕಾಃ ||
- 113 14 “ಯದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಯೋಗಃ ಪ್ರಾಥಮ್ಯ” ಇತ್ಯಾದೃದ್ವೈತ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
- 370 20 ಯಲ್ಲಕ್ಷಣೇನ ಅನುಪ್ಪನ್ನಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ಸಿವ ತನಾಶ್ವಿದ್ಧಮಿತಿ ಪ್ರಾಚಾ
ನುಪಿ ಸಮ್ಪ್ರತತ್ತ್ವತಃ.
- 8 4 ಯಲ್ಲಿಂಗಂ ಯಾ ಸಕ್ಷಾನ್ಯ ಯಾ ಚ ಪಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯವಚನಸ್ಯ |
ತಲ್ಲಿಂಗಂ ಸಾ ಸಕ್ಷಾನ್ಯ ಸಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಪಿ ||
- 163 26 ಯಸ್ಮು ಆಗತಃ ಪ್ರತೀತೋ ವಾ ಳಕಾರಃ ಸ ಸರ್ವೋಪಿ ಆರಾತೀಯ
ಮಹಾಕವಿಭಿಃ ಕುಳಿತೈವ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯತಃ ||
- 163 27 ಯಸ್ಮು ಲಕ್ಷಣತೋ ನಿಪಾತನಾದ್ವಾ ಆದಿಷ್ಯತಃ ಸ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪ
ತಃ ಹ್ಯೋ ಪಿಃ ಕುಳೀತಿ |
- 14 12 ಯಸ್ಮಿನ್ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನಂ,
ಅನ್ಯದಪ್ರಧಾನಂ ||
- 8 17 ಯಾ ವಿಕೇಚ್ಯೇಷು ದೃಶ್ಯೇಶ್ಚ ಲಿಂಗಸಕ್ಷಾನ್ಯವಿಭಕ್ತಯಃ | ಪ್ರಾಯ
ಸ್ತಾ ಏವ ಕರ್ಮವ್ಯಾಃ ಸಮಾನಾರ್ಥೋವಿಶೇಷಣೇ ||
ಬೌದ್ಧಕಾರಿಕಾಯಾಂ ||

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

37	25	} ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸಮಾಸೋ ಯತ್ರ ವಾ ಭವಾತ್ ಸ ಏನಂ ವಕ್ತು ಯುಕ್ತಾನ್ವಸೃಷ್ಟೃ ಲಿಂಗೈನ ಸಂಖ್ಯಯಾ
226	4	
283	25	
436	1	
116	24	ರೂಢಾನಾಂ ಪುತ್ರೈಶ್ಚನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್.
73	10	ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೇಕ್ಷಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೋ ವಿಧಿಬಲವಾಃ.
6	27	ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ.
164	21	ಲಕ್ಷಣೇನ ಅಸಿದ್ಧಾವೇವ ಹಿ ನಿಪಾತನನುರ್ಧವತ್.
380	23	ಲಜ್ಜಾ ಸತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಿಜಾಗರಣಂ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಭಯಜೀವಿತಮರಣಂ ಸ್ವಪ್ನಕ್ರೀಡಾರುಚಿದೀಪ್ತೃಭಾಃ ಧಾತವ ಏತೇ ಕರ್ಮವಿಹೀನಾಃ
135	26	ಲಿಪ್ತಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಪ್ತಂ.
154	9	ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪೋಚ್ಚಾರಣಂ ನಿಪಾತಃ.
175	17	ಲೋಕಪೂರ್ವಾದೇಶಯೋಃ ಯುಗಪದ್ವಿರೋಧ ತ್ವ ಪರ್ಯಾಯೋನಗ ನ್ತವ್ಯಃ, ವಿರೋಧೇ ತು ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ವಾದಿತಿವಚನಾತ್.
78	30	ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ಸರ್ವಗ್ರಹಣಂ ಕಾರ್ತೃಗ್ರಹಣೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಕಾತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ
180	22	ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿವರ್ಯಯಶ್ಚ ದ್ವೌ ಚಾಪರೌ ವರ್ಣವಿಕಾರನಾಶೌ ಧಾತೋಸ್ತದಧಾರಿತಶಯೇನ ಯೋಗಸ್ತದಃಚ್ಯುತೇ ವ ಇತ್ಯವಿಧಂ ನಿರುಕ್ತಂ
		ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣೇ
119	6	ವರ್ಣಾನಾಂ ಬುಧ್ಯಂತೋ ಗುರುಃ ಹಿತೋಪದೇಶೇ.
16	9	ವರ್ಣೇ ವರ್ಣಸಮಾನನ್ವಯೇ ಶುದ್ಧಕಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ ಇತ್ಯುಚಿತಧಾನಾತ್.
201	22	ವಸ್ತುಮಾತ್ರಸ್ಯುಪಟಲ್ಪರಕತ್ವೇಹಿ ವಿವಕ್ಷಾತೋ ಹಿ ಕಾರಕವ್ಯವಸ್ಥಾ,
373	14	ವಸ್ತುವಾಚಿನಿ ನಾಮಾಸಿ-ಇತಿವಸ್ತುವಚನಾತ್.
6	19	ವಷಿಷ್ಯ ವಾಗುರಿರಲ್ಲೋಪಮವಾವೋರೂಪಸರ್ಗಯೋಃ
24	33	ವಾಕ್ಯಗ್ನೃಣಯೋರಬಿತ್ ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣಸ್ಯ ಅಭಯಚಂದ್ರವೃತ್ತೌ.
37	21	ವಾಕ್ಯೇ ವೃತ್ತಿಕಲ್ಪನಾಭಾವಾತ್.
100	14	} ವಾಚ್ಯವಾಚಕಯೋರಭೇದೋಪಚಾರಾತ್.
205	21	
293	8	ವಿಕಲ್ಪೋ ನಿರ್ಣಯರೂಪಃ ಸಂಶಯಸ್ತು ಅನಿರ್ಣಯರೂಪ ಇತಿ ಅಸ್ತೈವಾನಯೋರ್ಭೇದಃ.
136	4	} ವಿಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ಸ್ವಗತಹೇತುಸಾಧ್ಯಾ,
	27	

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 59 23 ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋರೈಕಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮಾತ್.
- 5 14 ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋಃ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾತ್.
- 41 16 ವಿಧಿರ್ನಿವೇದಶ್ಚ ಕಥಂಚಿದಿಷ್ಟ ಇತಿವಚನಾತ್.
- 227 2 ವಿಭಕ್ತಯೋ ಹಿ ತ್ರೇಧಾ-ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಃ, ಉಪಪದವಿಭಕ್ತಿಃ, ಸಾಧ್ಯ
ನ, ಶಾಸನವಿಭಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ.
- 377 28 ವಿಭಕ್ತ್ಯುನ್ಮಂ ಪದಂ - ಇತಿವಚನಾತ್.
- 114 15 ವಿಭಾಷಾ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ-ಕೇನಲವಿಭಾಷಾ, ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಚೇತಿ.
- 173 9 ವಿರೋಧೇ ತು ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾತ್.
- 90 8 ವಿನಿಷ್ಕಾಯತಾ ಹಿ ಶಬ್ದಾನುಸಾರವತ್ತಾ.
- 288 1 ವಿರಕ್ತೇತೋ ಮುಖ್ಯ ಇತಿವ್ಯತೇನ್ನೋ ಗುಣೋಽವಿವಕ್ಷ್ಯೋ ನ ಸಿ
ರಾತ್ಯಕಸ್ತೇ | ತಥಾರಿಸಿತ್ರಾನುಭಯಾದಿಶಕ್ತಿ ದ್ವಯಾವಧೇಃ ಕಾ
ರೈಕರಂಹಿ ವಸ್ತು ||
- 406 31 ವಿನಿಷ್ಕಾಧೀನೇ ಹಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಇತಿಸ್ಸೋಗಸರಿಭಾಷಾಯಾಃ
ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾತ್ |
- 437 25 ವಿನಿಷ್ಕಾಯಾ ಏವ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾತ್.
- 8 9 ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಿಮತಬೋಧಿತವ್ಯಾವೃತ್ತಿನ ತ್ವಂ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ.
- 286 1 ವಿಶೇಷಣಂ ದ್ವೇಧಾ - ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ಚೇತಿ.
- 285 22 ವಿಶೇಷಯತಿ ಭೇದಯತಿ ವ್ಯಾಪರ್ತಯತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಂ.
- 8 10 ವಿಶೇಷ್ಯಗತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬೋಧಕತ್ವಂ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ.
- 120 1 ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಸ್ಯ ಕ ಮಚಾರತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ.
- 239 22 } ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಃ ಕಾಮಚಾರತಃ |
- 286 29 }
- 285 24 ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ಭೇದ್ಯತೇ ಇತರೇಭ್ಯೋವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ ಇತಿವಿಶೇಷ್ಯಂ.
- 222 1 ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತಥೋತ್ತರಂ | ಪ್ರಯೋಜನಂ
ಚ ಪಂಚೈತೇ ಪ್ರಾಚೋಽಧಿಕರಣಂ ವಿದುಃ ||
- 8 6 ವೃತ್ತಂ ಸಾಮ ಉಕ್ತಾದಿಪದ್ಧಿಂಶತಿಪ್ರಭೇದಶ್ಚ ಸ್ವಚ್ಛಂದಸ್ಸ
ಭಗಭಗಂ ಸಮಾರ್ಥಸಮವಿಷಮುತ್ಪ್ರಿಭೇದಮಪಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮ
ನೇಕಪ್ರಭೇದಂ ಪ್ರಾಚ್ಛೇತಪ್ರಾಸಂಚನಂ ವಾಖ್ಯಯಮುಚ್ಯತೇ ||
- 107 25 ವೃತ್ತಯಃ ಕೃತ್ತ್ವದ್ಧಿತಸಮಾಸಾಃ.
- 36 13 ವೃತ್ಯಂತರಕಲ್ಪನಾಯಾಮಪಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿರ್ಹಿ ಬೇಜಂ ||
- 17 24 ವೇದೇ ಮನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತಪ್ರಚಯ
ಭೇದೇನ ಚಾತುಸ್ಸ್ವರ್ಯಾತ್ ||
- 128 18 ವೈಯಾಕರಣಾನಾಮಿಯಂ ರೀತಿಯತ್ರ ವಿಧಿಸಿದೇಧಾ ಏಕತ್ರ ವಿಷ
ಯೇ ಸಮಕೀಲನವರ್ತೇತೇ ತತ್ ವೈಕಲ್ಪಿಕಂ ; ಯತ್ರ ತು ಕ್ವಚಿತ್
ವಿಧೀವ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಿದೇಧ ಏವ ಇತಿವಿಷಯಭೇದವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ತತ್

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- ಮೈಯನಸ್ಥಿತಂ ; ಯತ್ರ ತು ಲಕ್ಷ್ಯಾನ ರೋಧಾತ್ ಉಕ್ತಾನ್ಯಕರಣಂ
ತದುಭಯಂ ಚ ತತ್ ಬಾಹುಲಕಮಿತಿ.
- 152 28 ಮೈಶೇಷಿಕಾಪ್ರಸ್ತೌ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಸ್ವಾಯ್ಭವತ್ವಾತ್.
- 109 21 ವ್ಯಕ್ತ್ಯೈಕೈತಿಜಾತಯಃಪದಾರ್ಥ ಇತಿ ಪರನಯಸ್ವಾಪ್ಯಭಿ
ಕಾರಾತ್.
- 131 30 ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಾಕ್ಯ ಏನ ನ ಸಮಾಸೇ |
- 100 7 ವ್ಯಾಪಕಾ ತು ಅಬಲಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ (ವ್ಯಾಪ್ತಿರೂಪಬಲರಾಹಿ
ತ್ವೇನ) ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್.
- 43 1 ವ್ಯಾಪೃತೀನಾಮವರ್ಣೇ ದ್ವೇ ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧತೇತಿಚ | ಸಾಧ್ಯತಾ
ಸಾಧನಾಕಾಕ್ಷಾ ಸಿದ್ಧತಾ ನಿಷ್ಕಿ ತಾತ್ಪತಾ || ಸಾಧ್ಯಾ ಸಾಧಾತುವಾ
ಚ್ಛಾ ಸ್ವಾತ್ ಕೃತ್ಯಾಚ್ಛಾ ತು ಪರೋಚ್ಛತೇ | ಅಧಿಕಾರಜನಾದ್ಯಾ
ವೇ ಸಾರ್ಥಿಕಾವೇವ ತಿಚ್ಛತಾ || ತಿಚ್ಛನಂ ತತ್ತಯೈ ವಾಹ ದ್ರವ್ಯ
ವದ್ಭವಮಾಹಕೃತ್ ||
- 73 9 ವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೋ ಬಲವಾ ||
- 5 33
- 375 7 } ವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿರ್ಗಣೀಯಸೀ ||
- 469 5 }
- 100 6 ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಬಲೀಯೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೂಪಬಲವತ್ತಯಾ ಸಾಧಕತ್ವಾತ್.
- 189 6 ವ್ಯಾಪ್ತೈಫಲಕಂ ಹಿ ವಿಶೇಷಣಂ ||
- 44 8 ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಂ ವ್ಯಾಕರಣೋಪಮಾನಕೋಪಾಪ್ತವಾಕ್ಯಾದ್ವೈವಹಾರ
ತ್ವಾತ್ | ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶೇಷಾದ್ವೈವತೇವದಂತಿ ನಾನೈಧ್ಯತ ಸಿದ್ಧಪ
ದಸ್ಯ ವೃದ್ಧಾಃ |
- 216 24 ಶಬ್ದಾಸಹಾಗತಶ್ಚಕ್ರಃ ಸ್ವಾಹಯಾ ಚ ಧನಂಜಯಃ | ಸ್ವಧಯಾ
ಪ್ರಾದ್ಧದೇವಶ್ಚ ನೈರತ್ಯಾ ನಿಕಷಾತ್ಮಜಃ ||
- 136 6 ಶಬ್ದಧರ್ಮವಿವ ಲಿಂಗಂ ನಾರ್ಥಧರ್ಮಃ ; ಯಥಾಹ ವಾಮನಃ-ಇಯ
ಮಯಮಿದಮಿತಿ ಶಬ್ದವ್ಯವಸ್ಥಾಹೇತುಃ ಶಬ್ದಧರ್ಮೋ ಲಿಂಗಂ
ಇತಿ.
- 434 23 ಶಬ್ದರಾಶಿಪರ್ಮಾಂತಃ - ಇತಿಸಚನಾತ್.
- 462 25 ಶಬ್ದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ ಹಿ ನನ್ಮಾರ್ಗಾನುಷ್ಠಾನಂ |
- 29 7 ಶಾಬ್ದೀ ಹ್ಯುಕ್ತಾಕ್ಷಾ ಶಬ್ದೇನೈವ ಪೂರ್ಯತೇ ಇತಿಸ್ವಯಃ.
- 8 24 ಕಿವಿಯಾ ಮಟುಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ವೇತಚ್ಛತ್ರೇಣ ಭೂಪತಿಂ | ಕೇಶವಂ ಕ
ಬ್ಜ ಚಕ್ರಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಭಿರ್ನೇತ್ರೈಃ ಪಿನಾಕಿನಂ ||
- 1 9 ಕ್ರಿಯಂ ದೇಯಾದ್ಯಸ್ಯತ್ರಿಭುವನಗುರೋರಾಸ್ಥಿಕಮಲಾ ದುದೇಶೈ
ಕಾ ಭಾಷಾ ಸ್ವಯಮುಖೀಭಾಷಾವಪುರಪಿ | ಪುನೀತೇ ತ್ರೈಲೋ
ಕ್ಯಂ ಸಮುಮಥ ಧುನೀತೀಖಿಲತಮಃ ಸ ನೋ ದಿವ್ಯಾಮವ್ಯಾಹತ
ತನುಮಪಿ ಕ್ರೀಡನವಿಭುಃ ||

ಪುಟ. ಪಕ್ಕ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

27	20	}	ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಾರಾಂಶಾರ್ಥಸುವಿ.ತೋ ಹಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ
377	9		
252	22		ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ಕಾರ್ಪೂರ್ಣಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಿಚ್ಛನ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ
6	24		ಶ್ರೀಯಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಸ್ಯ ಪರಂಜಿನೀಶ್ವರಸಮುದಯಸ್ಯ - ೨೨. ಆಪ್ತಮೀಮಾಂಸಾಲಕ್ಷ್ಯಾರೇ ವಿದ್ಯುನಂದಸ್ವಮಿಸಾದಾಃ
425	15		ಪಪ್ಪುಲೈಶ್ಚೈತನ್ಮ ಭೇದಕಾತ್. ಇತಿವಚನಾತ್.
21	3		ಷಿಧ್ಯಗತ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಮಂಗಲ್ಯೇಚ - ಇತಿಧಾತುಪಾಠಃ.
163	3		ಸಕಲಭಾವಾನಾಂ ಏಕಾನೇಕಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್.
157	22		ಸಗುಣತ್ವೇವ ಮಹಾದ್ವಯಪ ಕೋಪಾತ್
232	29		ಸಂಖ್ಯ ಚ ಕಾರಕಂ ಚೈವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋಪಗದ್ಯತೇ
163	6		ಸಂಗ್ರಹನಯಾರ್ಪಣಾರ್ಥಾದಾಭಾವಾತ್.
156	28		ಸಜಾತೀಯಯೋರೇವ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟತಾ
19	20		ಸಂಕ್ಷಾನಿಯಾನುಸಿಷ್ಟೇಧ್ಯಾಧಿಕಾರಸತ್ಯಾಪವಾದವಿಧಿಸಂಭಾಷಾಃ ಅತಿ ದೇಶವಿಕಲ್ಪಾಪಿತಿ ಗತಯಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ
363	5		ಸತ್ತಾಯಾಂ ಮಂಗಲೇ ವೃದ್ಧಿ ಸಮಸೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಮುಖಾಂ ಗತೌ ಚಾಪಿ ಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ಪೂರ್ವಂ ಭನಂತಿ ಮುಃ
17	18		ಸತ್ತಾವಿಸಾ ತಹಾ ಸರಾ ಭಣಿಯಾ
45	18		ಸತ್ವಮಾನ್ಯಾತ್ಮ ಸರ್ವಾಕೃಂ-ಇತಿ ವಚನಾತ್.
207	28		ಸದಸದಾತ್ಮಕತ್ವಾದ್ವಸ್ತುನಃ
52	5		ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಷು ಲಿಂಗೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು ವಚನೇಷು ಚ ಸಮೇಷು ಯನ್ನವ್ಯೇತಿ ತದವ್ಯಯಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಕಾಮುದ್ಯಾಂ ೪೬ ಪೃಷ್ಠೇ. ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣೇ ೪೩ ಪೃಷ್ಠೇ. ಕಾತಂತ್ರವ್ಯಾಕರಣೇ ೬೨ ಪೃಷ್ಠೇ.
146	1		
156	22	}	ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಸಿಯಮಾತ್.
157	13		
358	23		
226	23		ಸಮಯಗ್ರಹಣೇ ಯದವಚ್ಛೇದೇನ ಶಕ್ತಿಗೃಹ್ಯತೇ ತದವಚ್ಛೇದೇ ನೈವ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಃ
294	30		ಸಮಂ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವಚನಾತ್
109	8	}	ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ
	14		
222	20	}	ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕ ರಣಂ ಸಿದ್ಧಾರಣಂ
223	2		
10	6		ಸಮುದ್ರಭೌಷಾಕ್ಮತಿರಹತಿ ಪ್ರಭೌಯದ ತ್ವಮತ್ಯರ್ಪಮುಪಾ ಗತಾ ಭೃಶಂ ಅಶೇಷಭಾಷಾತ್ಮತಯಾ ತ್ವಯಾ ತದಾ ಕೃತಂ ನ

ಪುಟ. ಪದ್ಯಂ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

		ಕೇಷಾಂ ಹೃದಿ ಮಾತರದ್ಭುತಂ ಪದ್ಮನಂದ್ಯಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ.
268	12)	ಸಮೀಕೀಭಾವಸಮ್ಯಕ್ತ್ವೈ ಸ್ಯವೇಕ್ಷಾತ್ವಂ ತೇಷು ಚ ಇತ್ಯುಭಿ ಧಾನಾತ್.
272	4)	
6	6	ಸರ್ವಜ್ಞೋನಾದಿಮಧ್ಯಂತಃ ಇತಿ. ಸಮಂತಭದ್ರಪಾದಾಃ.
63	6	ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದಾನಾಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಚಕತ್ವನಿಯಮೇನ ಪೂರ್ವಪರಾ ಸೂರ್ತನಿಯಮಾಭಾವಾತ್
145	15	ಸರ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸಲಿಂಗಂ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್.
158	1	ಸರ್ವವರ್ಮಾಭಿಪ್ರೇತ ಋಭುಕ್ಷಿಶಬ್ದಃ.
138	4	ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ಚಿದಚಿತಾಧಾರಣೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಗಮ್ಯೋ ಧರ್ಮ ವಿಶೇಷ ಏವ ಲಿಂಗಂ ಇತಿ
274	17	ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಹಿಂಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ ಸಾಚಛೇತ್ಸರ್ಗಿಕೇ ಕ್ವಚಿದಪೋದ್ಯತೇ.
143	31	ಸಾಕ್ಷ ಚೈವೈನ ಅಪರಸ್ಯ ಬಾಧನಾತ್.
100	11	ಸಾಕ್ಷಾದಸಾಕ್ಷಾದುಭಯಮಧ್ಯೇ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಪ್ರಬಲಂ.
104	12	ಸಾಧನಂ ಬಾಧನಂ ವಾ ಪಿ ಸಕೃದೇವ ಹಿ ನಾಸಕೃತ್ ಕೃತಸ್ಯ ಕರ ಣಾಭಾವಾನ್ಯತ್ರ ಸ್ಯ ಮರಣಂ ಯಥಾ
73	6	ಸಾಪೇಕ್ಷಸಿರಪೇಕ್ಷಯೋಃ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ವಿಧಿರ್ಬಲವಾನ್.
141	7	ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಪುಂಸಕತ್ವಂ.
2	15	ಸಾರವದನಲ್ಪಾರ್ಥಸೂಚಕಸ್ವಲ್ಪಾಕ್ಷರರೂಪಸೂತ್ರಂ . . . .
73	12	ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶಯೋಸ್ತು ಸಿರವಕಾಶೋ ಬಲವಾನ್.
15	7)	ಸಿದ್ಧನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನ್ವಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ.
137	3)	
295	18)	
21	4	ಸಿದ್ಧಿ ಸ್ವರೂಪಾವಾಪ್ತಿಃ, ಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವತ್ವೋಪಲಬ್ಧಿಃ ಇತಿ. ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತೃಪದಸ್ಯಾಮಿಭಿಃ ನಿರೂಪಿತತ್ವಾತ್.
41	17)	ಸಿದ್ಧಿರನೇಕಾನ್ತಾತ್ - ಇತ್ಯಸೂತ್ರಯಚ್ಚ ಭಗವಾನ್
186	12)	
66	15)	ಸಿದ್ಧೇಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ.
106	4)	
106	10)	
250	10)	ಸ್ಯಾ ನಂ ಪ್ರಸಂಗಃ.
67	23)	
68	4)	
	32)	ಸ್ಯಸ್ಥೋ ಯುವಾ ಋಜುಶ್ವಸ ಉಚ್ಚ ರತ್ನಕ್ಷರಂ ಲಘು ಕಾಲೇನ ಯಾವತಾ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್ ಮಾತ್ರೇತಿ ಮುನಯೋ ವಿದುಃ
26	29	

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

72	6	ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಸಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯಯಥ ಶಕ್ತಿ ಸ್ವಗೋಚರೇ ಸ್ವಕಾರ್ಥಂ ಕುರ್ವತೋರತ್ರ ಸ್ವರ್ಧಾ ನೈವಾವಿರೋಧತಃ
201	5	ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಕರ್ಮತ್ವಂ ಸ್ವತ್ರೈವಾಸ್ತಿ ಕಾರಕೇ ವ್ಯಾಪಾ ರಭೇದಃಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರಣತ್ವಾದಿಪಂಭನಃ
209	16	ಸ್ವಾಭ್ಯಮುಪ್ಪವಧಾಯಕಂ ಇತಿವಚನಾತ್.
364	20	ಸ್ವಾರ್ಥಮುಭಿದಾಯ ಶಬ್ದೋನಿರಪೇಕ್ಷೋ ದ್ರವ್ಯವಾಹ ಸಮವೇತಂ ಸಮವೇತಸ್ಯ ತು ವಚನೇ ಲಿಂಗಂ ಸಂಖ್ಯಾಂ ವಿಭಕ್ತಿಶ್ಚ
1	13	ಸ್ಯೋಽಜ್ಞಾ ಶಬ್ದಶಾಸನವೃತ್ತೇರ್ಭಾಷಾದಿಮಂಜ್ವರಿನಾಮ್ನಃ ತನವಾಸಿ ವಂಜ್ವರಿನುಕರನ್ದಾಖ್ಯಮಲ್ಪಕೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ
208	12	ಕೇತುರ್ದ್ವಿವಿಧಃ - ಕಾರಕೋಜ್ಞಾಪಕಶ್ಚೇತಿ.
147	21	ಹ್ರಸ್ವೇರ್ಘಪ್ಲುತಾಃ ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ ಇತಿಸಿಯಮಾತ್.

—

APPENDIX V.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 5.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದಿಗಳಾದ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ,
ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಗಳು.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.
1	...	4	...
2	..	6	..
3	...	10	..
4	...	...	...
5	..	...	...
6	...	13	...
7	..	13	..
8	...	72	..
9	...	81	...
10	...	82	...
11	..	216	..
12	...	...	...
13	..	...	...
14	...	...	...
15	...	...	...
16	...	93	...
17	...	217	...
18	...	35	..
19	...	316	...
20	...	304-308 312-316	...
21	...	308, 310, 311, 313, 316,	...
22	...	...	...
23	...	...	...
24	...	...	...
25	...	...	...
26	...	...	...
27	...	...	...
28	...	...	...
29	...	...	...
30	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶ್ತನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮೂಲದ ಪರ್ವ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾನುಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.
31	...	...	...
32	...	...	...
33	...	...	...
34	49	7	17, 18
35	53	9	22
36	52	8	9, 20, 21
37	55	9	24
38	.	...	...
39	...	...	...
40	...	...	...
41	56	...	27
42	...	...	...
43	...	...	...
44	56	10	25, 26
45	53	9	23
46	58	53	144
47	61	...	...
48	61	...	...
49	57	...	...
50	61	...	...
51	61	...	...
52	...	...	...
53	69, 180	14, 50	34, 35, 36, 139
54	70	...	...
55	172	...	139
56	70	67	...
57	232	...	...
58	228, 223	...	...
59	77	...	...
60	179	...	...
61	245	...	...
62	...	...	...
63	231	96	213, 220
64	246	...	...
65	...	...	...
66	...	...	...
67	59	...	...
68	188	58	155
69	86	43	111
70	...	...	...
71	...	...	...
72	...	...	...
73	43	...	...
74	42	...	...
75	42	...	...
76	45	...	...
77	104	20	53
78	103	23	52
79	161	44	112

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ನುಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕ ವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷೆ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.			
80	...	161	44	...	113	
81	..	61	...	...	...	
82	.	183	...	65	...	119, 121
83	..	..	...	...	...	...
84	...	...	.	..	...	...
85	.	...	...	..	...	...
86	...	...	.	..	...	..
87	..	..	..	..	...	...
88	...	...	.	.	...	...
89	..	...	..	..	...	...
89	}	65, 66	...	11	28, 29, 30	
90						
91	}	67	...	12	...	3
92						
93	}	68	.	13	...	32, 33
94						
95	..	158	...	66	.	114
96	}	168	..	...	.	...
97						
98	...	...	...	..	..	..
99	...	..	...	..	..	...
100	...	..	..	...	..	...
101	..	...	...	..	...	..
102	}	91	...	..	.	...
103						
104						
105	...	155	..	38	...	99
106	..	92	...	..	.	...
107	..	155	..	..	...	..
108	}	88	...	...	...	..
109						
110	...	..	...	..	..	..
111	}	..	.	.	.	..
112						
113						
114						
115	...	83	.	39	...	100, 101, 102
116	}	82, 83	...	38, 39	...	98, 100
117						
118						
119	...	...	...	...	...	...
120	...	83	...	38	...	98
121	...	...	...	..	...	..
122	...	85	..	41	...	105
123	...	84	...	40	...	103
124	...	84	...	40	..	105
125	...	...	...	..	...	...
126	...	...	...	...	...	...
127	..	84	...	41	..	104
128	...	87	...	42	...	107

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ಸುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸ ತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮೂಲದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ.			
129	...	86, 87	..	42, 43	...	106, 108-111
130	..	86	.	43	...	110
131	...	86	...	43	...	110, 111
132	...	87	...	42	...	110
133	..	86	..	42, 43	.	111
134	..	86, 87	..	..	.	108, 109
135	..	86	..	..	.	111
136	...	86	..	..	...	110, 111
137	..	86	...	..	...	111
138	..	253	...	...	...	116
139	..	.	...	...	.	...
140	..	20, 21	...	65	..	119
141	..	259	..	..	...	...
142 }	..	255	..	...	.	...
143 }	..	255	..	...	...	...
144	...	258, 263	..	..	..	...
145	..	258	..	..	...	115
146	...	258	...	...	..	...
147	...	254	...	.	..	...
148	..	279	..	...	...	...
149	..	257	..	...	..	...
150	...	272	..	...	...	...
151	...	281	..	..	..	...
152	...	260	..	...	...	...
153 }	.	261	.	..	...	...
154 }	...	262	..	...	...	...
155 }	...	270	...	...	...	...
156 }	...	268	.	...	..	122
157 }	...	280, 281, 283, ...	...	.	...	...
160	..	286, 288	...	...	...	...
161	.	120	..	...	...	..
162 }	..	150, 154	...	37	...	95, 96, 97
163 }	..	152	...	...	...	...
164 }	...	96	...	17	...	41, 47
165 }	...	97	..	...	...	41
166 }	...	153	..	.	...	...
167 }	...	99, 100	.	...	...	..
170	.	99	...	...	...	...
171	...	153	...	...	...	...
172	...	...	...	...	...	...
173	...	151	...	..	...	...
174	...	157	...	...	...	...
175	...	...	...	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದ ಮೂಲದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾನಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ		
176 } 177 } 178 }	...	112	..	...	...
179	...	157	...	..	...
180	..	99, 187	...	57	...
181	...	.	...	...	...
182	...	..	...	...	...
183	...	..	...	...	...
184	.	208	...	72	...
185	...	...	...	...	...
186	..	..	...	...	...
187	...	..	...	...	...
188	...	...	...	...	...
189	...	...	...	...	...
190 } 191 } 192 }	..	208	.	71	...
193	...	...	...	...	...
194	...	..	...	...	...
195 } 196 } 197 }	...	208	...	72	...
198	...	208	...	71	...
199 } 200 } 201 }	..	208	...	71	...
202	...	...	...	...	...
203	.	93	...	15	...
204	...	126, 127	...	...	...
205	..	...	...	..	...
206	...	...	..	...	...
207	...	128	...	...	...
208	...	.	...	...	...
209	...	128	...	.	...
210	...	..	...	...	...
211	...	...	...	...	...
212	...	...	...	...	...
213	...	129	...	...	...
214	...	129	...	...	...
215	...	129, 130	...	...	...
216	...	...	...	...	...
217	...	...	...	...	...
218	...	...	...	...	...
219	...	130	...	...	...
220 } 221 }	...	131	...	...	...
222	...	133	...	...	...
223	...	133	...	28	...
224	...	...	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
225	.. 132	... 27	... 85
226	.. ...	.. .	... ..
227	. 105	... 19	.. 45
228	.. 126	... ..	... 75
229	... ..	... ..	.. ...
230	. 140	.. 33	... ..
231	... 134, 135, 136	26, 27	.. 88
232	.. 95	.. 17	... 40
233	. 101	.. 18	... 43
234	... 95, 96	. 17	.. 41
235	.. 95, 96	.. 17 21	... 41, 48
236	... 96, 97	.. 21	... 47
237	... 97	... ..	.. .
238	... ..	.. ..	.. ..
239	.. 97	... 18	... 42
240	.. ..	... ..	... ..
241	.. 99	... ..	.. 44
242	.. 101	.. .	.. 43
243	.. ..	.. .	... ..
244	.. 101	... ..	.. ..
245	... ..	.. ..	... ..
246	... ..	.. ..	... ..
247	.. ...	.. ..	.. ..
248	... 162	... 45	... 125
249	... ..	... ..	... ..
250	.. ..	.. ..	... ..
251	... 105	... 19	... 46
252	... 123, 124	28, 29	.. 70, 71
253	... 125	... 29	... 72
254	... 123	... 30	... 73
255	... 117	... 32	.. 67
256	.. 118	... 31	... 68
257	.. 113	... 25	.. 62
258	... 103	. 20	... 49
259	... 106	... 23	... 52
260	... 105	.. 22	... 50
261	... 106	... 22	... 51
262	... 108	... 24	... 54
263 }	... 109	... ..	... ..
264 }	... 109	... ..	... ..
265 }	... 110	... 24	... 56, 55
266 }	... 110	... ..	... ..
267 }	... 110	... ..	... ..
268 }	... 110	... ..	... ..
269 }	... 110	... ..	... ..
270	.. ...	... ..	... ..
271	... 116	... ..	... ..
272	... 107	... 23	... 60, 61
273	... 107	... 23	... 61

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮೂಲದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.			
274	...	113	...	25	...	63, 64
275	...	114	...	...	...	...
276	...	113	...	25	...	63, 64
277	...	119	...	...	..	69
278	...	121	...	...	...	...
279	...	121	...	...	...	...
280	...	119, 121	...	...	...	57, 58
281	...	119	...	...	...	59
282	...	147	...	...	...	94
283	...	...	...	...	...	...
284	...	146	...	36	...	93
285	...	147	...	...	...	...
286	...	148	...	...	...	...
287	...	146	...	36	...	92
288						
289						
290	...	122 B	...	...	...	...
291						
292						
293	...	162	...	45	...	124
294	..	168	...	...	...	...
295	...	174	...	63	...	132
296						
297						
298	...	167	...	48	...	133
299						
300						
301	..	...	...	...	...	..
302	..	...	..	...	...	..
303	..	...	..	...	...	...
304	...	...	...	..	...	...
305	...	..	...	...	...	...
306	...	165	...	47	..	129
307	...	164	...	46	...	128
308	...	..	...	...	...	..
309	..	164	...	46	..	127
310	...	165	...	47	...	131
311						
312						
313	...	185	...	...	...	...
314	..	165	...	47	...	130
315	...	...	...	...	...	..
316	...	..	...	...	...	...
317	..	..	...	...	..	..
318	...	...	..	...	...	...
319	...	...	..	...	...	...
320	..	...	...	...	...	...
321	...	137	...	35	...	89
322						

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಝಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾನಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
323 }	102	..	...
324 }			...
325	137	...	...
326	139	...	35
327 }	186	..	56
328 }			...
329	..	..	...
330	186	.	56
331	185	...	...
332	176	..	54
333	179	...	49
334	179	...	49
335 }			...
336 }	180	..	50
337	181	...	51
338	181	..	...
339	181	...	51
340	181	...	51
341	182	..	52
342	182	..	52
343	182	...	52
344	170	..	..
345	170, 172	...	...
346	172	...	..
347	172	...	...
348 }			...
349 }	166	..	...
350	...	...	...
351	189	...	59
352	188	...	58
353	188	...	58
354	188	...	58
355	189	...	59
356	189	..	59
357	...	...	...
358	187	...	57
359	187	...	57
360	188	...	58
361	190	...	60
362	190	...	60
363	191	...	62
364 }			...
365 }	192	...	61
366	192	...	61
367	192	...	61
368	176	..	...
369	184, 173	...	...
370	169	...	...
371	175	...	55

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುರಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದ ಮುಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
372	...	184	...
373	—	175	...
374	.	291	...
375	..	290	...
376	...	...	...
377	...	...	...
378	... 203, 294, 295	...	...
379	.	173	...
380	..	167	...
381	...	167	...
382	...	167	...
383	...	202, 214	...
384	..	200	...
385	...	...	...
386	..	195	...
387	...	...	...
388	...	...	...
389	...	194	...
390	...	193	...
391	...	...	...
392	...	...	...
393	...	...	...
394	...	195	...
395	...	...	...
396	...	194	...
397	...	195	...
398	..	...	...
399	...	...	...
400	...	...	...
401	.	...	...
402	...	206	...
403	...	205	...
404	...	203	...
405	...	197	...
406	...	197	...
407	...	197	...
408	...	197	...
409	...	197	...
410	..	201	...
411	...	199	...
412	...	199	...
413	...	203	...
414	.	202	...
415	...	204, 206	...
416	..	203	...
417	...	197	...
418	...	...	...
419	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.			
420	...	200	...	73	...	169
421	}	111	...	...	...	...
422						
423	..	199	...	69	...	171
424	...	204	...	...	...	...
425	...	198	...	...	...	...
426	}	198	...	69	...	170
427						
428	...	214	...	74, 75	...	173, 174
429	...	214	...	75	..	175
430	}	211	...	76	...	179
431						
432	...	211	...	76	...	178
433	...	207	...	77	...	177
434	...	207	...	81	...	176
435	...	...	..	...	..	...
436	...	248	...	...	..	..
437	}	...	...	80	...	182
438						
439	...	...	..	...	...	...
440	...	...	...	..	...	...
441	...	215	..	...	...	..
442	...	217	...	84	...	195, 198
443	...	...	...	..	...	..
444	...	...	..	..	...	..
445	...	...	...	...	...	...
446	...	221	...	86	..	196
447	...	...	...	...	...	...
448	...	...	...	...	...	...
449	...	...	...	...	...	...
450	...	245	...	...	..	...
451	...	..	...	...	...	...
452	...	226	...	...	...	...
453	...	266	..	88	...	208
454	...	225	...	88	...	205
455	...	...	...	...	...	...
456	...	...	...	...	...	..
457	...	225	...	88	...	205
458	...	226	...	89	...	207
459	...	244, 245	...	...	...	...
460	...	...	...	...	..	...
461	...	..	...	...	...	..
462	...	220	...	...	...	...
463	...	227	...	90	...	209
464	...	...	..	...	...	...
465	...	229	...	91	...	215
466	...	225	...	...	...	...
467	...	229	...	...	...	218

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ			
468 }	...	125, 230	...	92	...	216
469 }	...	229	...	91	...	219
470	...	242	...	...	...	..
471	...	...	...	...	...	..
472	...	...	...	...	...	...
473	...	...	...	...	...	...
474	...	221	...	86	...	210
475	...	240	...	..	...	236
476	...	240	...	..	...	236, 239
477	...	233, 237	...	...	...	...
478	...	240	...	...	...	230
479	...	239	...	...	...	...
480	...	...	...	...	...	...
481	...	240	...	...	...	229
482	...	239	...	..	...	228
483	...	239	...	...	...	235
484	...	239	...	..	...	228
485	...	238	...	..	...	226
486	...	237	...	...	...	232
487	...	237	...	...	...	234
488	...	237	...	...	...	233
489	...	245	...	...	...	234 (ವೃತ್ತಿ)
490	...	...	...	..	...	...
491	...	...	...	...	...	...
492	...	...	...	...	...	...
493	...	243	...	...	...	...
494	...	242	...	..	...	...
495	...	242	...	..	...	231
496	...	...	...	...	...	...
497	...	232	...	...	...	...
498	...	241	...	...	...	237
499	...	241	...	..	...	238
500	...	241	...	...	...	239
501	...	...	...	...	...	...
502	...	237	...	...	...	233
503	...	...	...	...	...	...
504	...	232	...	..	...	230
505	...	232	...	...	...	230
506	...	232	...	...	...	212
507	...	...	...	...	...	...
508	...	...	...	...	...	...
509	...	...	...	...	...	...
510	...	232	...	..	...	230
511	...	232	...	...	...	212
512	...	...	...	...	...	...
513	...	...	...	...	...	...
514	...	...	...	...	...	...
515	...	...	...	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಕಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
516 } 517 } 518 }	...	232	...
519 } 520 } 521 }	...	238	...
522 } 523 } 524 }	...	...	...
525 } 526 } 527 }	...	234	...
528 } 529 }	...	234	...
530 } 531 } 532 }	...	251 B 251 B (ಪ್ರತಿ)	...
533 } 534 } 535 }	...	231	...
536 } 537 } 538 }	...	231	...
539 } 540 } 541 }	...	231	...
542 } 543 } 544 }	...	157	...
545 } 546 } 547 }	...	...	...
548 } 549 } 550 }	...	201	...
551 } 552 } 553 }	...	213	...
554 } 555 } 556 }	...	210	...
557 } 558 } 559 }	...	211	...
560 } 561 } 562 }	...	210	...
563 }	...	218	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಕಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದನುಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.
564 }	.. 211	...	.. ...
565 }	...	...	...
566 }	210	...	..
567 }	...	...	...
568 }	211	...	76 ... 179
569 }	..	..	...
570 }	...	..	...
571 }	211	...	76 ... 178
572 }	..	...	...
573 }	...	...	...
574 }	211	...	76 ... 178
575 }	..	...	...
576 }	...	...	...
577 }	...	...	...
578 }	225	...	95 ... 206
579 }	236	...	93 ... 225
580 }	...	...	...
581 }	63	...	...
582 }	...	...	...
583 }	234	...	93 ... 221
584 }	249	...	...
585 }	246	...	...
586 }	..	...	...
587 }	...	...	...
588 }	235	...	...
589 }	235	...	...
590 }	246, 249	...	...
591 }	...	...	...
592 }	...	...	...

APPENDIX VI.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 6.

A.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮುಖಂಡಾರ್ಥದ ಉದ್ಭವತಮಾದ ಸೂತ್ರಗಳ
ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪದ್ಯಂ.	ಸೂತ್ರಗಳು.	ಸೂ.	ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ.
167	28	ಅತಿಹೀಡನದಿಂ ರೇಫಾಶ್ರಿತಮಾದ	28	18
376	13	ಅಮರಯಿರೆನವುಗಳಕ್ಕುಂ	254	217 ಪೀಠಿಕೆ.
171	15	ಅವಧರಪುದು ವಿಬುಧರ್	3	4
171	20	ಅವಧಾರಣೆಯ ನಿಯೋಗ	76	64
252	16	ಅತ್ತಣಿಮೆಂದು ನಿಮಿಚ್ಚುರ್ವ	141	116
76	14	ಆತ್ಮದಿಸಿಪರ್ಣದಿಂ	63	53
168	1	ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಪುವು	26	19
233	23	ಏಕದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವ	115	94
164	31	ಕೃತಿನಾರ್ಗದೊಳುಂಟು ಟಕಾರ	29	21
117	19	ಕೆಲವು ನಿಜಬಿಂದುಗಳ ಕೆಲವು	47	36
260	1	ನಿನತೆನತು ತನತೆನಿಪ್ಪಿವು	178	142
102	17	ಪರಪದಪೂರ್ವಂ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರ	71	59
41	10	ವಿದಿತಮೆನಿಪ್ಪವ್ಯಯಮುಂ	99	81
76	9	ಸ್ವರವಿರೋಧಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿ	62	52

B.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡದ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ
ಮತ್ತು ಆಕರ.

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪದ್ಯಂ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು.	ಆಕರ.
56	29	ಅಕ್ಕಟ ಖಳನಂ ಜವನೇಕಿಕ್ಕನೊ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ.
73	22	ಅರಮಗನಿರ್ಪರ್ ಒಲಗದ	ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ II, 37.
131	24	ಅರಲ ಸರಲ್ಲದಾರ ಮನಮಂ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ.
199	18	ಅರಸರೊಳಲಗೆ ಸರಸಮಂ	ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ III,

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ. ಪದ್ಯಂ.

ಉದಾಹರಣೆಗಳು.

ಆಕರ.

193	17	ಅವಳ್ಳಿರೂಳವಂದಿರಂ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ I, 94.
407	8	ಅಬಲಿಸಿ ಕುಮುದಿನಿಯಂ	ಪಂಪರಾಮಾಯಣ.
463	36	ಆಗದರ ಮನಮನಜುದೊಡ	ಧರ್ಮಾವೃತ್ತ
93	1	ಆರಯ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಾಧಾರಂ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, 313.
333	23	ಇಂದ್ರಜಿತ್ ವಿಭವಯುತಂ	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ, ಸೂ. 214.
401	23	ಇರುಮರುಳುಪ್ಪವೈಯಾಕರಣಂಗೆ	ಆದಿಪುರಾಣ I, 211.
39	31	ಇಹಪರಸುಖ್ಯಮಂಬರದಂ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ.
402	13	ಎನಗೆ ವರ್ತಮಾನಪೂಜ್ಯಮಲ್ಲ	ಆದಿಪುರಾಣ XIV, 31.
245	1	ಎನಿತ್ತೆ ಸಿತ್ತಂ ಮುಜಪತ್ರನೇತ್ರಿಯಾ	{ ಶ. ದ. ಸೂತ್ರ 118. ಕಾ. ಲೋ. 359. ಕ. ಭಾ. ಭಾ. ಸೂ. 68. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 1092.
168	11	ಓಲಗನಂಬ ಪೂಗಿಡುಗಳೋಳಿಗೆ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ, II.
118	10	ಈ ಕೇನಾರ್ಥಿ ಕೋ ದರದ್ರಃ	ಪಂಪಭಾರತ, VI, 40.
99	10	ಜಿನನಂ ಭಾವಲಯಂ	ಪೊನ್ನನಜನಾರ್ಜುನಮಾಲ.
166	30	ಚಳದಳಕಂ ಹರ್ಷೋದ್ಗತ	ಕ. ಕವಿಚರಿತ, ಪುಟ 38. ಪಂಚತಂತ್ರ, ಪುಟ 49. ಪು. 101.
169	19	ಚಂಚ್ಚಿದವೊಲೆ ಜನಿಲಸುರ	ಶ. ಸೂ. 24.
372	18	ತನಿವಣ್ಣಂ ಲಂಚಮಾವಂ	ಕಬ್ಬಿಗರಕಾವ್ಯ, 317.
378	22		
398	16	ತಹಳ್ಳಿ ನುಗ್ಗು ಸ್ತುತಿ ಕುಮುದಿನಿಯಂ	{ ಶೀಲಾವತಿ, I, 1. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 7.
166	25	ತಿಳಿವೆಳಗಿನ ತೆಳ್ಳೆಳಗಿನ	ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ.
407	3	ತುಂಗಭನಸ್ತನಂ ಬೆಮರೆ	ಆದಿಪುರಾಣ, XII, 15.
127	1	ದಿವದಿಂ ಭರದಿಂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ವರ್ತ	ಶ. ದ. ಸೂ. 67.
228	28	ಧೀರನುದಾರಂ ಕಲಿ	ಶ. ದ. ಸೂ. 140.
186	22	ನಂದನನುತ್ಸಂಗದೊಳೆ	ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ, III, 50.
131	16	ನನೆಯಂಬಂ ಕಂತುವಿಂದಂ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ; II.
84	7	ನಯನದೊಳೆ ಮೆದೊ	ಗದಾಯುದ್ಧ, V, 31.
151	14	ನೆರೆಯಜಿಯದ	{ ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣ. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 50. ಕ. ಕವಿಚರಿತ, ಪುಟ 347.

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು.	ಆಕರ.
131	11	ಪಾಡುವ ತುಂಬಿ ಕೂಡುವ ಪುಟಿಲೆ	ಪಂಪಭಾರತ, III, 36.
301	1	ಬಡವಾದಿರನ	ಶ. ದ. ಸೂ. 102.
102	22	ಬರಿಸಿ ಪ್ರಧಾನರಂ	{ ಶ. ದ. ಸೂ. 24. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, II, 7.
169	12	ಬಿಟ್ಟುದು ಬಿಳ್ಳವಾಡಿ	ಸ. ದ. ಸೂ. 24.
401	4	ಬಾರೆ ಮರಾಳಿಕಾಗಮನೆ	ಶ. ದ. ಸೂ. 125
116	18	(ಬಿಂಕಂ) ಬಿಚ್ಚುಬೆತ್ತೆ ಸವಂ	{ ಶ. ದ. ಸೂ. 15. ಕಾ. ಲೋ. I, 18.
362	10	ಮದಮಾತಂಗದವೊಲೆ	{ ಲೀಲಾವತಿ, V, 120. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 861.
168	21	ಮಣಿಗೊಂದು ಕೋಡದುಗ್ರಾತಪಕೆ	{ ಮಧುರನ ಗುಮ್ಮಟಸ್ತುತಿ., ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ ಪುಟ 351.
369	1	ಮುಂ ಬೆಸಜೋಡ್ಭವಂ	ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ, IV, 33.
87	19	ಯಕ್ಷೋ ಯಾದ್ಯಶಃ	{ ಲೀಲಾವತಿ ಆ. I, 40. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 48. ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ, ಪುಟ 201.
316	18	ಲಂಕಾಧೀಶನ ಜಯವಧು	ಪಂಪರಾಮಾಯಣ, XIV, 185.
82	5	ನರಸಾಧ್ಯಕ್ಷರದಂತಿರೆ	{ ಶ. ದ. ಸೂ. 10. ಕಾ. ಲೋ. 14.
262	26	ಶ್ರೀಕೇಳಿನಿಲಯಂ	ಪಂಪರಾಮಾಯಣ, I, 1.
56	13	ಶ್ರೀನಾರೀಪತಿ ದೀಕ್ಷೆಯಂ	ಆದಿಪುರಾಣ, XVI, 73.
263	2	ಶ್ರೀಮದ್ಭವ್ಯಾಳಿಚಕ್ರ	ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆ.
132	1	ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಕೌಸ್ತುಭ	ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ, I, 1.
316	33		
277	21	ಸವಣಂ ಬಿಳಿಪಂಗೊಳಿ	ಶ. ದ. ಸೂ. 167.
120	31	ಹರಹಾಸಕ್ಕಿಂದೇರಣಿ	{ ಛಂದೋಂಬುಧಿ. ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ, ಪುಟ 47.

C.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಆಕರ ದೋರೆಯದ ಕನ್ನಡದ ಉದಾಹರಣೆಗಳ
ಕರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಸಂಖ್ಯೆ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು
402	23	ಅನವಧಿಕಕರ್ಪುನಿಜ್ವರ
334	5	ಅಂಕುರಗಾಢಿನ ಗಂಧುತನಂ
168	16	ಅಲರ್ಗಣ ತುಂಬಿದಂಬುಜದ
379	6	ಅವತೋಕ್ತಾನಳಿ ನೃಚಿಕೇಸ್ರತತಿ
127	4	ಅವಧಾನವೆಚ್ಚ ಜ್ಞೇದುಲಿ
444	19	ಅಸರಿಪ್ಪುದುಮವರುಕ್ಕುವುದುಂ
87	30	ಅಸಮಾಂಘ್ರಿಗೆ ಮೋಹುಗಣಂ
56	32	ಅಹಹ ಗಗನಸುಂ ಸೀಳ್ದು ನಿರ್ದು ಮುನೀಂದ್ರಂ
248	21	ಆಗಳುಮುಮಗೆ ಜಿನಾಗಮು
154	21	ಆತ್ರಿದಿವದಾಯುರಬ್ಧಿಯು
443	17	ಇಸಿಗಪಲೋಳ ಮುಳ್ಳಗಿದುದೀ
98	28	ಇನಿತಾನುಂಕಾಲಮೂರೇತಿಂ
333	18	ಇಂಗಡಲ ಕುಮರಿಯರಸಂ
382	18	ಇಂಲಾಗದು ಮಾತೃಸ್ತನ್ಯರಾಗಂ
320	17	ಇಷ್ಟುಡಿ ಬಲಿಗೆ ದಧೀಚಿಗೆ
153	29	ಈತಂ ಪುಟ್ಟದಮುನ್ನ ಮುರ್ವರಗೆ
196	7	ಈಳೆಯ ನಿಂಬೆಯ ಮಾದುಪ
401	15	ಎಮಗೆ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಳೆ
56	8	ಏಗುವನಿದಕ್ಕಿದಂ ಸಲೆ
444	14	ಏವಣಿ ಪನಣ್ಣು ದು ಕಲ್ಪಾ ವಸಿಜ
169	7	ಬಕ್ಕುಡಿತನೀಗ್ಗಿ ಪಪ್ಪಿನಟ್ಟು
189	16	ಬರ್ವರ್ ಜಡಾತ್ಮವಾದಿಗಳ್ಳೆ
404	28	ಕಣ್ಣಂ ರಸನೆಯನೆರ್ದೆಯಂ
86	24	ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಲರ್ವಕ್ಕಿಯು
378	32	ಕಂತುವನಂತಳಬಿಸಿದೆ
302	1	ಕಲ್ಪಂ ಪದಿನಾಪವಣೋಳ
302	6	ಕಲ್ಪಂ ಪದಿನಾಪಕಲ್ಪಂಗಳೋಳ
124	18	ಕೂವೈಯಿನಾಮುನಿಯಂ ಕಂಡು
320	22	ಕೋಗಿಲೆವಹು ಮೂಸುರದೋಳ
93	6	ಕೋಗಿಲೆವಹು ಮೂಸುರದೋಳ
169	15	ಖ್ಯಾ ಕರನಾಗಿ ಪಿರಿದುಂ

ಶ ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪದ್ಯಂ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು.
150	24	ಗರಿಮಾಮಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಣೆಮಂ
57	1	ಜನನೀಸ್ತನ್ಯಮನುಷ್ಯನಾಂ ಬಲಿಕೆ ಸೀಂ
159	22	ಜ್ಞಯಾಂಸನೆಂದೆದುಗಂ
55	2	ಜಿನನಾಧಸೀನಪೇಡ್ವಂತವಲಂ
401	1	ಜಿನೇಶ ದಯೆಗೆಯ್ಯ ಸಮಲರತ್ನಯಮಂ
151	4	ತಡೆಯದೆ ಮುಂ ಕೀದ ಕಿರಂ
444	29	ತಪಿಸುವುದಾಯಿಸಂ
168	26	ತಿಳಿಗೊಳನೆಂಬ ಮಂದಿರದೊಳಂ
379	11	ತ್ರಿವಶಾನಕವಾಸನವಸುಗೆ
198	18	ತೀಡುವ ತಣ್ಣನಪ್ಪ ನಜುಗಂಪಿಸೆಲರ್ಗೆ
168	31	ತೊರೆದುಗುರ ಬಾಪ್ಪವಾರಿ
167	15	ತೊಳಗುವ ನಭದೊಳ ಪಿತ್ತಾವಿಳ
167	20	ಧಳಧಳಪ ಪದಾರ್ಥಮನೀರಿ
88	15	ದಂಭೈರ್ವಿನಾ ಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ
149	28	ದಯೆಯುಂ ಸ್ಮರಣೆಯುಂ
167	5	ದಣವುಣವಾಪಿಡಿಸೆಹರಿ
166	20	ದಾಟಿಯೊಳರಿಗಳನಳಪಿಡಿ
86	19	ದೇವಾ ಕೇಳ ಬಿನ್ನವಿಪಂ
398	4	ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ
151	9	ನಿಂವಿಸಿದ ದಸೇವ್ಯತೆಯಂ
198	27	ನೀತಿಯನಪಿಡಿದವೃಂದಿರ
402	1	ನೀನಿರ ನೀನಿರ ನೀನಿರು
169	1	ನೇಹಿ ಬೇಹಿಪ್ಪ ಪಾಣಿ ಪೂನೇನಪಿಡೊಳ
168	6	ನೇಲನಂ ಪುಗೆ ಫಣಿಯಪೊಲೆ
302	28	ನೇಲನಪಿಡಿದೊಡುವ ಪೊಣಿಸೀರಿ
165	4	ಪಳಿಕಂ ಮುತ್ತಂ ಬಿಡಿಕುಂ
144	17	ಪಾಡುವವಂ ತುಂಬಿಗಳಂ
444	8	
396	5	ಪೋದ ಭವದೊಂದುಕುಲಬಲ
304	27	ಬಲ್ಲರೆ ಬಲ್ಲರೆ ಜೀವನ
126	11	ಬೇಕೆ ಕೈಯ್ದರೆಬರನವರೊಳ
120	26	ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳವೊದಲೆ
401	2	ಮನದೊಲವಿಂ ಮಾಡ ಸಂಪದಂಗಳನರುಹಾ
316	28	ಮಾಡುವ ನಿನ್ನೊಲೆಗಮಂ

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.

ಪದ್ಯಂ.

ಉದಾಹರಣೆಗಳು.

151	26	ಮಾತರರಂ ಪಿತರದುಂ
88	22	ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ ಎನುತೆ
196	11	ಮಾಣ್ಣಿಟ್ಟೆಗಳಿತ್ತ ಒಡೆಯೊಳ್
78	19	ಮಾವು ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಕರಂ
98	18	ಮಿಳಿವಳದಳಿದೊಂಗಲ
444	24	ಮುದದಿಂ ದಾನವನೀವ ದಿವ್ಯ
253	20	ಮುನಿಪತಿಯೆ ಪೇಟಿಪಟ್ಟುದು
99	3	ಮುಸುಖದ ಕುಳಿರೊಳದೇನೆ
88	17	ಮೂಲಸ್ಯ ನಾಶೋ ಬಲವದ್ವಿರೋಧ
316	23	ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲೊಳ್ ಪಾವುಗೆ
339	21	ವನಜಪರಾಗದೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳುದು
339	26	ಪನಿತಾಕೇಶಕಲಾಪನವ್ಯಕ್ತಸುಮಾ ಮೋದಂಗಳಿಂ
55	3	ವಲ್ಲಂ ತೋಕ್ಕುಂ ತತ್ವಮಿದಲ್ಲಂ
40	1	ವಾಸ್ತವಸುಖಮಯಮಪ್ಪ
167	5	ವ್ರಿಣೀಯಿನೆಹಿಗಲೆ ಕಣ್ಣಿಳ್
400	22	ಶಿವಸುಖಮುಂ ಮೂಡಿಮಮುಗ
239	31	ಶ್ರೀಕಾಂತಜಿನಸ್ಮರಣ
378	27	ಶ್ರೀಕಾಂತ ನೀನೆ ಸಲೆ ಗೆಲ್ಲೆ
262	21	ಶ್ರೀಮದನುಪಮಜಿನೇಂದ್ರ
87	22	ಸಮಣೋ ಅಮೋಹವಯಣೋ
382	13	ಸುಟ್ಟಿದುದೆ ತೋಪ್ಪಿ ತಾಣದ
54	30	ಸೋಡಂಬಾಡಂ ತನು
362	24	ಸೋಮಂಜೊಲ್ ಕಾಂತಿಯುತಂ
89	21	ಹೋಹೋ ಪಳ್ಳಳಿವಂ ಜಗದ್ವೃತ್ತಿಕರ

INDEX.

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು.

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಅ	458	19		93	15
ಅಂಗತ್ವ	12	9		188	18
	4	10	ಅಂಶ	190	13
ಅಂತರಂಗ	73	8,9		388	3
	35	12		392	22
ಅಂತರಂಗತ್ವ	272	17		443	22
ಅಂತರಂಗ ಬಹುಂಶ	73	8	ಅಕ್ಷಾತಜ್ಞಾನಕ	66	12
ಅಂತರತಮನ್ಯಾಯ	170	16	ಅಕ್ಷ	190	13
ಅಂತಃಧಿ	47	24		303	2
	100	21	ಅನಗ	354	25
ಅಂತಸ್ಥ	101	2,3	ಅಣ	190	13
	103	10,31		359	19
	106	2,3		153	22
ಅಂಬ	184	22		154	26
ಅಂತಿಸಮಾಸ	145	2,8,7		183	11
	326	14		184	29
	130	5		224	7
	172	8	ಅತಿ	244	20
ಅಕ್	259	5		279	13
	316	2		337	30
	456	6		394	15
	462	10		400	27
ಅಕಸಿ ಸಕಧಾತಿ	3	14		427	22
	203	12		448	28
ಅಕ್ಷರಸಮಾನ್ಯಾಯ	15	13,14,15	ಅಕ್ಷರಣ ಸಂವಿಧಾನ	34	35
	20	9	ಬಹುಮಿತಿ	160	32
ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಶಬ್ದ	14	17,19	ಅಕ್ಷರಂ	411	22
ಅಗ	462	29		413	23

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತ	38	6	ಅಧಿಕಾರವಿಚ್ಛೇದ	428	27
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	7	24	ಅಧಿಕ್ಯತಿ	30	2,8
	49	27,29		3	5,6,13
	109	27	ಅಧ್ಯದಾ	23	32,33
	209	10		29	6,26
	19	22,31		30	10
ಅತಿದೇಶ	115	21	ಅಧ್ಯೋಷಣ	398	15
	156	28	ಅನಂಗತ್ಯ	12	8
	157	2,9,19	ಅನಕ್ಷರಾಂಕಶಬ್ದ	14	17
	160	32	ಅನಭಿಧಾನ	38	4
ಅತೀತಕಾಲ	40	29	ಅನಭಿರುತ	212	6
	44	2	ಅನವಚ್ಛೇದಕತ್ಯ	223	11
	219	2	ಅನವಚ್ಛೇದಕಧರ್ಮ	32	19
ಅತ್ತಣಿಂ	252	8	ಅನ-ಸಂ	37	8
	280	1	ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ	104	11
ಅತ್ತು	388	25,26	ಅನವ್ಯಯ	53	28
ಅತ್ಯನ್ತಭಾವ	101	14		470	10
ಅದ್	280	23	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧ	8	20
ಅದು	462	31	ಅನ ವಿಪ್ರಸಂಪದ	204	2
ಅದೇಶ	461	28	ಅನಿತ್ಯಕರ್ಮಕ		
	273	24	(ಧಾತು)		
ಅದ್ವಾದಿ	297	2	ಅನಿತ್ಯದಿ	236	8
ಅಧಾತುತ್ವ	43	7	ಅನುಕರಣ	339	11
	24	7	ಅನುಕ್ತ	212	6
	63	17,18,31	ಅನುಕ್ತಕರ್ಮತ್ವ	442	28
ಅಧಿಕರಣ	200	23	ಅನುದಾತ್ತ	17	22,26
	221	21,32	ಅನುಪದಿ	226	2
	222	3	ಅನುಪಪತ್ತಿ	11	13
ಅಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಾ	61	10	ಅನುಪಸರ್ಜನತ್ವ	41	14
ಅಧಿಕರಣಸಮೀಕ್ಷಾ	290	24	ಅನುಪಸರ್ಜನಭೂತ	41	6
	19	21,26	ಅನುಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯ	445	10
	30	10			
	73	18,29	ಅನುಪ್ರಯೋಗನಿಯತ	432	3
	271	23,33,34	ತ್ವ		
ಅಧಿಕಾರ (ಸೂತ್ರ)	272	2	ಅನುಬಂಧಜತ ಪ್ಪಯ	2	13
	318	27	ಅನು ಸ್ಥಳೀಷ	450	22
	319	3		451	4
	322	16		11	8,32
	344	29	ಅನುಪಾನ	12	5,13
ಅಧಿಕಾರಗತಿ	182	28		44	11

ಪಾಠಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾಠಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಅನುಮಿತಿಸಾಮಗ್ರೀ	100	17	ಅನ್ವಯ ಬೋಧ	{ 27	28
ಅನುಮೇಯ	100	17	{ 28	14	
ಅನುಯೋಗ	6	29	{ 16	5	
ಅನುಯೋಗವಿಕೇಷ....	7	3	{ 30	29	
ಅನುಷ್ಠಾನ	{ 27	26,30	ಅನ್ವಯಸ್ವತೀಕ....	{ 44	22
....	{ 28	17	{ 365	6	
	{ 31	17	{ 377	25	
	47	4			
ಅನುಷ್ಠಾನ	{ 94	28,31	ಅನ್ವಯಜ್ಞಾನ	15	8
	109	2,11	ಅನ್ವಯಜ್ಞಾನ	294	18
	182	25	ಅಪ	{ 196	17
	395	7	....	{ 302	16
ಅನುಷ್ಠಾನಿನಿಷ್ಠೆ....	157	18	ಅಪವಾದ (ನೂತ)	{ 19	21,28
ಅನುಷ್ಠಾನಪದ	29	12	{ 36	23	
ಅನುಷ್ಠಾನನೂತ (ಕಬ್ಬ)	{ 43	30	ಅಪನಾದಕತಾ	212	11
	{ 44	4			
ಅನುಷ್ಠಾನವ್ಯಾಪ್ತಿ	44	15			
ಅನುಷ್ಠಾನವ್ಯಾಪ್ತಿ			ಅಪಕಬ್ಬ	{ 2	9
ಅನುಷ್ಠಾನವ್ಯಾಪ್ತಿ	30	23	....	{ 10	28
ಅನುಷ್ಠಾನ	{ 10	20,30	{ 11	4	
....	{ 11	15	{ 8	33	
ಅನುಷ್ಠಾನನುಲ	39	19	24	9,19	
ಅನುಷ್ಠಾನನಿಷ್ಠೆ	36	22	47	17	
ಅನುಷ್ಠಾನತತ್ವ	36	32	64	26	
	17	9	200	23	
ಅನುಷ್ಠಾನ	{ 18	32	{ 220	12	
....	{ 20	16	{ 219	10,11	
	{ 103	3,18	{ 220	3,6	
ಅನುಷ್ಠಾನ	{ 191	23	{ 221	19	
....	{ 367	9	ಅಪೇಕ್ಷಾ	3	7,6,19
ಅನೇಕತ್ವ	{ 192	16	ಅಪ್ರಸಕ್ತತ್ವ	14	35
....	{ 232	8	ಅಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತ	41	30
ಅನೇಕಾನ್ತ	41	17	ಅಪ್ರಧಾನ	{ 3	11
	{ 27	27	....	{ 14	15
ಅನುಷ್ಠಾನನುಷ್ಠಾನ	{ 29	18	{ 212	6	
	{ 34	14	ಅಪ್ರಯೋಗವಿಷಯ	40	24
ಅನುಷ್ಠಾನನುಷ್ಠಾನ	101	14	ಅಪ್ರಸಕ್ತಿದೋಷ	40	14,30
	{ 2	27	ಅಪ್ರಸಕ್ತಿ	73	7
ಅನ್ವಯ	{ 3	7	ಅಪ್ರಧಾನ	14	9,11
	{ 23	32	ಅಬ	184	29
			ಅಬಾದಿ	159	29

ಪಾಲಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾಲಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥ ...	11	18,25	ಅರಸ್ಯಾದಿ ...	199	12
ಅಬೋಧಕವಾಕ್ಯ	11	22	ಅರಸ್ಯಾದಿ	306	2
ಅಭಿಧಾ (ವೃತ್ತಿ)	37	18,20	ಅರಿಸಮ ಸ	162	14
ಅಭಿಧಾನ	44	20	ಆರ್ಥ	2	16
ಅಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಹೇತು	9	12	ಆರ್ಥ	5	8
ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯ	37	34	ಆರ್ಥ	8	33
ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯ	364	5	ಆರ್ಥ	9	13
ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯ	448	30	ಆರ್ಥ	11	6
ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯ	44	14	ಆರ್ಥ	16	2
ಅಭಿಧಾನಾನುಪರಮ	449	11	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	94	27
ಅಭಿಧಾನಾನುಪರಮ	43	25	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	484	12
ಅಭಿಧೇಯ	36	2,3	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	11	22,24
ಅಭಿಧೇಯ	43	25	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	43	22,29
ಅಭಿನಯ	39	5	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	37	11,14,25
ಅಭಿಷಿಧಿ	63	11	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	39	6
ಅಭಿಷಿಧಿ	23	3	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	56	2
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	24	29	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	44	14
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	41	27	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	7	2
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	25	3,5,7	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	203	19
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	5	22	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	249	17
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	113	10	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	96	30
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	4	14	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	427	22
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	100	15	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	429	2
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	205	22	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	433	5
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	200	7	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	464	6
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	206	10	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	38	6
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	244	26	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	36	9
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	256	25	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	40	28
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	264	13,14	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	6	20
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	391	22	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	223	4,8
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	49	8	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	8	29
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	372	3	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	47	17
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	395	25	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	16	9
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	400	27	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	224	14
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	20	13,22	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	17	29
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	236	19	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ	8	2
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	151	19	ಆರ್ಥಾನುಪರಮ		

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಅವಾಚಕ	36	12	ಅನವರ್ಧನಮಾನ	101	18
ಅವಚ್ಯು	36	12	ಅನವಸ್ತು	41	30
ಅವಿ	455	2	ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮ	4	32
ಅವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯ	267	19	ಅಸಾಧಾರಣವಿಕೀರ್ಷಣ	100	6
ಅವಿಸುಧೃವೃತ್ತಿ	4	27	ಅಸಾಧಾರಣವಿಕೀರ್ಷಣ	10	12
ಅವಿಸಕ್ಷತಕರ್ಮಕ	204	2	ಅಸಿದ್ಧನದ್ಭಾವ	359	14
ಅವಿಶೇಷ	6	2	ಅಸು	455	2
ಅವಿಹಿತವಿಭಾಗ	166	11	ಆಳ	388	24,26
ಅವು	393	30	ಆಕ	391	22
ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗತಾ	186	12	ಆಕ	304	10
ಅವ್ಯಯ	3	20,28	ಆಕ	327	2
ಅವ್ಯಯ	4	2	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	3	19
ಅವ್ಯಯ	8	30	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	7	7,31
ಅವ್ಯಯ	47	12	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	24	2
ಅವ್ಯಯ	41	11	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	29	8
ಅವ್ಯಯ	240	11	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	39	24
ಅವ್ಯಯ	51	20,22	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	57	19
ಅವ್ಯಯ	52	3,5	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	58	9
ಅವ್ಯಯ	53	27	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	134	14
ಅವ್ಯಯ	58	14	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	141	3,13
ಅವ್ಯಯ	27	32	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	148	16
ಅವ್ಯಯ	7	24	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	150	12
ಅವ್ಯಯ	49	29	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	160	12
ಅವ್ಯಯ	50	19	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	199	23
ಅವ್ಯಯ	39	4	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	236	12
ಅವ್ಯಯ	38	26	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	305	9
ಅವ್ಯಯ	153	8	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	370	8
ಅವ್ಯಯ	11	4	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	419	10
ಅವ್ಯಯ	415	2	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	436	22,32
ಅವ್ಯಯ	445	6	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	438	12
ಅವ್ಯಯ	7	24	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	411	11,23
ಅವ್ಯಯ	50	21	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	452	26
ಅವ್ಯಯ	43	24	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	455	14
ಅವ್ಯಯ	43	24	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	456	3,11,28
ಅವ್ಯಯ	7	24	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	39	26
ಅವ್ಯಯ	50	21	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	303	23,25
ಅವ್ಯಯ	43	24	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	366	10
ಅವ್ಯಯ	43	24	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	182	5

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಸಂಖ್ಯೆ
ಅಖ್ಯಾತಪದ ...	{ 50 37	14,20 3	ಆರ ...	{ 152 153	12 23
ಅಖ್ಯಾತಪ್ರಕರಣ	417	14	ಆಮೃತಸಾಂಘ್ಯ ...	193	8
ಅಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯ	{ 36 225	28 18,20	ಆನ ...	187	4
ಅಖ್ಯಾತವಾಚ್ಯ	225	17	ಅನಿಷ್ಟಲಿಂಗ ...	{ 138 139	14 2
ಆಗ ...	462	29	ಅನಿಷ್ಟವಿಲೇಖಣ ...	8	21
ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶ {	{ 15 31	10 2,30	ಅನ್ವೃತ್ತಿ ...	45	7
ಆಜ್ಞೇಗ ...	41	27	ಆಪೋರ್ಣ ...	187	4
ಆಜ್ಞಾಪನ ...	398	17	ಆಶೀ ...	{ 216 398	3 11
ಆತ ...	{ 262 236	2 25	ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಮಿ-ಭಾವ	231	26
ಆತಿದೇಶಿಕ {	{ 122 123	26 13	ಆಳಿ ...	351	8
ಆದೇಶ ...	390	31	ಇ ...	{ 203 44	13 25
ಆದೇಶವಿಧಿ ...	{ 311 327	19 27	ಇಹ ...	{ 172 455	8 17
ಆಧಾರಾರ್ಥವಿಭಾಗ ...	231	20	ಇಹೇತ ...	{ 365 456	30 15
ಆಧಿಕ್ಯ ...	336	22	ಇಗ ...	{ 195 351	9 18
ಆನಂದ ...	2	12	ಇಹ ...	{ 356 448	16 13
ಆನುಪೂರ್ವ ...	341	9,12	ಇಚ್ಛ ...	{ 197 357	3 14
ಆಪವಾದಿಕ ...	{ 73 76	12 6	ಇತಿ ...	{ 70 176	2 16
ಆಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ...	350 335	31 7	ಇತಿ ...	{ 195 403	23 30
ಆಭ್ಯಾಚ್ಛಯಿಕ ...	{ 411 413	25 23	ಇತಿ ...	{ 405 461	16 4
ಆಮನ್ತ್ರಣ ...	{ 33 34 227 242 243 394	34 2 25,32 26 8 14	ಇತಿ ...	{ 193 197	19 23
ಆಯ ...	154	26	ಇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣ ...	{ 207 208 210	30 2 2
ಆಯ್ತು ...	{ 196 360	28 28	ಇತ್ಯಂಜ್ಞ ...	228	25
ಆರ್ ...	186	29		70	4

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ಇಮ್	207	9	ಉತ್ಸರ್ಗ	75	7
....	253	2	....	208	20
ಇಯ್	278	23	....	389	20
....	400	19	....	451	19
ಇರ್	436	23	ಉದಾತ್ತ	17	21,26
....	323	5	....	19	4
ಇರ	243	19	ಉಗಾಹರಣ	16	2,5
....	443	6	ಉದಾಹೃತಿಕ್ರಮ	39	3
ಇಸು	313	14	ಉದ	388	25,26
....	96	20	....	392	13
ಇಸುಪ್	384	15	ಉನು	466	14
....	433	13	....	216	2,4
....	440	30	ಉದ್ದೇಶ್ಯ	375	17
....	459	2	....	118	15
ಈಕತ್	182	5	ಉದ್ದೇಶ್ಯಲಕ್ಷಣ	117	17
....	326	25	ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಚಕ	20	31
ಈತ	159	9	....	23	12
ಈಯನ್	....	....	ಉದ್ದೇಶ್ಯನಿಧೇಯ	28	4
....	....	....	....	74	4
....	105	21	ಉಪಕಾರಕ (ವಿಧಿ)	138	9
....	172	8	ಉಪಚರತವೃತ್ತಿ	36	16
....	158	26	ಉಪಚಾರ	59	7
ಉಕ್	159	29	....	116	7
....	172	8	....	136	9
....	191	8	ಉಪಚಾರವೃತ್ತಿ	145	19
....	404	16	....	211	12
ಉಕ್ತಕರ್ಮಲಕ್ಷ್ಯ	442	29	....	373	24
....	443	3	....	436	6,7
ಉಗ	193	23	ಉಪದೇಶ	156	35
....	360	15	ಉಪಧಾ	57	6
....	....	....	ಉಪಧಿ	212	6
ಉಡ್ವಾದಿ	455	8	....	18	23,24
....	150	30	ಉಪಧ್ಯಾನೀಯ	20	16
ಉತ್	401	20	....	284	34
....	448	2	ಉಪಪದ	285	11
ಉತು	261	2	....	227	3,7
ಉತುಂ	445	25	ಉಪಪದಭಿಕ್ಷು	151	34
ಉತೇತ	445	25	ಉಪಪದಸಮಾಸ	8	31
ಉತ್ಪರಂ	222	2	ಉಪಪದನೋತ್ತರಪದ	....	....
ಉತ್ಪಂ	445	25	ಕರ್ಮಧಾರಯ	....	....
ಉತ್ತೇತ	445	25	ಉಪಲಕ್ಷಕ	13	9

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಕಬ್ಬಿಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಕಬ್ಬಿಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ
ಉಪಲಕ್ಷಣ	12	31	ಎ	369	15
....	91	24	ಎ	388	25,26
....	117	18	....	396	10
....	4	11	....	402	18
ಉಪಲಕ್ಷಿತ	5	13,14	ಎಯ	184	13
....	7	25,27,28	ಎಯ	368	2
ಉಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥ	5	15	ಎವರೆಗಂ	368	2
ಉಪಕ್ಷೇಪ	109	34	ಎ	253	10
ಉಪಸರ್ಗ	6	20	....	257	25
....	90	5	ಎಕಯೋಗಿಕರಣ	380	10
....	8	21	....	410	24
ಉಪಸರ್ಜನ	41	7	ಎಕವದ್ಭವ	40	22
....	284	2,11	....	283	7
ಉಪಸರ್ಜನಲಬ್ಧ	138	14,26	ಎಕಾನ್ತವಾದ	1	26
....	161	18	....	....	....
ಉಪಾದಾನ	3	6	....	38	12
....	26	22,24	....	268	16
ಉಪಾಧಿ	26	22,24	ಎಕಾರ್ಥಿಭಾವ	131	23
ಉಪಾನ್ತಲ್ಪ	357	14	....	266	5
ಉಮ	263	18	....	268	15
ಉಂಬ	185	19	....	....	....
ಉವ	185	19	ಏತಃ	187	23
....	388	25,26	....	449	29
ಉವು	392	30	ಏತುಃ	187	14
....	195	9	ಏನ್	188	8
ಉಳಿಗ	353	16	ಏಕಪದ್ಯ	38	12
ಉಕೇಶ	182	5	....	....	....
ಉತಃ	326	25	....	....	....
ಉಪ್ಪಾದಿ	159	2	ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯ	136	29,31
....	152	12	....	137	2
....	153	23	....	273	20
ಋತಃ	154	11	ಐನುಃ	441	18
....	176	16	ಐಂಬಯಃ	324	2
ಎ	466	14	ಐದಂ	469	7
ಎಕ್ಕ	328	18	ಐದನೆಶ್	469	7
....	196	28	ಐಡೇಶಃ	467	25
....	252	26	ಐತಃ	176	8
....	307	13	....	411	24
ಏತಃ	369	29	ಐನ್	188	18
....	412	23	ಐನ್	322	21
....	433	5	ಐರ್ವಣ	188	29
....	458	26	....	....	....

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ
	221	11			
	256	5	ಕರಮ್ಬಾದಿ	177	8
ಬಳ	257	4	ಕರಣಾದಿ	148	10
....	264	13		3	15,18
	281	5	ಕರ್ತೃ	11	14,16
	289	29	....	207	30
	380	25,26			ಇತ್ಯಾದಿ
ಬಿಡು	395	25	ಕರ್ತೃಕರ್ಮಕ	385	2,19
....	450	10	(ಧಾತು)		
ಬಿಡುನಿರ್ದೇಶಪ್ರತ್ಯಯ	38	26	ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಿ (ಆ	36	28
....	117	11	ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥ)	49	25
	73	11		205	26
	76	6	ಕರ್ತೃಕಾರಕ	201	3
	77	4	....	381	2
ಬಿಡುನಿರ್ದೇಶ	141	9		383	17
....	152	29	ಕರ್ತೃನಿ ಪ್ರತ್ಯಯ	386	9
	158	25			ಇತ್ಯಾದಿ
	161	19		383	10
ಬಿಡುನಿರ್ದೇಶ	258	21	ಕರ್ತೃನಿ ಪ್ರಯೋಗ	384	6
....	274	19		385	29
ಬಿಡುನಿರ್ದೇಶ	228	2			
....	3	27		3	18
ಬಿಡುನಿರ್ದೇಶ	6	18,20,31	ಕರ್ಮ	7	21,23
....	222	17	....	200	21
	231	33		201	18
ಕ	196	16			ಇತ್ಯಾದಿ
....	175	21	ಕರ್ಮಣಿ	430	26
	253	26	ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯ	381	2
ಕಃ	350	23		14	9,13
....	402	28		210	15
	409	17		377	4
ಕಡುರಾಗಾದಿ	275	20	ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗ	383	10
....	248	28		384	9
ಕಣ	86	16		385	30
....	136	17		431	19
ಕನ್ನವೃತ್ತಾದಿ	91	25			
....	317	7	ಕರ್ಮಧಾರಯ	4	14,17
	7	12,17		5	5-12
ಕಮ	24	7	ಕರ್ಮಕಾಕ್ಷಾ	3	14
....	200	22	....	203	13,15,22
	201	5	ಕಲತ್ರಾದಿ	105	29
ಕರಣ	207	30	ಕವಲಾದಿ	419	2

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ
ಕಳ್ಳ	{ 192	16	ಕಿನ್	{ 247	5
...	238	2	...	325	26
ಕಳಾದಿ	456	6	ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಸಮನ್ವಯ	379	2
ಕಳ್ಳುಪ್ಪೆ	234	16	ಯ		
ಕೈಚ್	3	22	ಕ್ರಿಯಾಕಾಲಕಾರಕ	43	21
ಕ್ರಮಯುಗಪದ್ಯವಿಕಲ್ಪ	180	14	ಸಂಖ್ಯೆ		
ಕ್ರಮಪ್ರತ್ಯಯ	158	19	ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈವಿಧ್ಯ...	380	32
ಕ್ಷಳಿ	{ 162	21	ಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾನ ಶಕ್ತಿ	45	9
...	165	14	ಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾಯಿ	45	21
ಕ್ಷಳಿ ಬಿಡಿ ಕುಳ	163	29	ಕ್ರಿಯಾನುಕರಣ	57	28
	{ 14	14	ಕ್ರಿಯಾಪದ	3	13
	50	27			ಇತ್ಯಾದಿ
	200	18,32		{ 42	2,3
ಕಾರಕ	201	6	ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ	43	7,16
...	208	14,19	...	44	25-31
	373	6	ಕ್ರಿಯಾವಚನ	{ 43	17
	468	3,9	...	45	2
	469	2		36	18
ಕಾರಕ ಪ್ರಕರಣ	200	15	ಕ್ರಿಯಾವಾಚಿ	{ 45	3
ಕಾರಕ ವಿಭಕ್ತಿ	{ 227	3,5			ಇತ್ಯಾದಿ
...	385	18	ಕ್ರಿಯಾಕಾಕಲ್ಯ	335	7
ಕಾರಕ ವ್ಯವದೇಶ	{ 200	30	ಕ್ರಿಯಾ	4	9
...	445	8	ಕೀಲಾರಾದಿ	330	16
ಕಾರಕ ವ್ಯವಸ್ಥಾ	201	23	ಕೀಲೆ	325	26
ಕಾರಕ ಶಕ್ತ್ಯಭಿಧಾನ	449	27	ಕುಕ್	{ 255	23
ಕಾರಕ ಸಾಮಾನಾಧಿ	378	7	...	457	21
ಕರಣ್ಯ			ಕುಡು	323	10
ಕಾರಕೋಪಪದ ಸಾಧ್ಯ	14	4	ಕುಮ	{ 91	25
ನುಕಾಸನ ವಿಭಕ್ತಿ			...	317	23
	{ 224	16	ಕುರ	310	30
ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವ	465	21	ಕುರು	326	5
...	468	6,10	ಕುಳಿ	446	11
ಕಾರ್ಯ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯ	{ 283	20			
...	386	10		{ 38	32
ಕಾರ್ಯಾತಿವೇಶ	{ 155	22	ಕೃತ್	47	30
...	247	22	...	96	6
ಕಾಞಿ	{ 193	27		273	24
...	360	5		432	14
ಕಿತ್	{ 62	14	ಕೃತಹಾಸ್ಯಕೃತಾಭ್ಯಾ	357	33
...	251	2	ಗಮ		

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು
ಕೃತ್ತದ್ವಿತ ಸಮಾಸ	{ 14 37 38 109	25 23 9,24 29	ಗಳ್	{ 110 232 238 245	17 8 29 23
ಕೃತ್ತದ್ವಿತ ಸಮಾಸ ಸಮಾವ	{ 38 50 44	9 15 27	ಗೃಹಣಕ ಶಾಸ್ತ್ರ	{ 29 142	27 18
ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯ	{ 53 225	9,26 19,21	ಗಾಱಿ	{ 198 333 353	27 28 28
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 38 47 48 49 69 188	10 31 8 23 25 24	ಗಾವಿಲಾದಿ	{ 370 388 397 224	2 22 24 15
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 42 43	29 7	ಗುಣಗುಣಿಭಾವ	{ 4 35	28 2
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 109 268 43	30 31 4	ಗುಣಾಭಾವ	{ 123 4	ಇತ್ಯಾದಿ 3,5 ಇತ್ಯಾದಿ 30,33
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 225 315	14,17 29	ಗುಣವಾಚಕ	{ 4 30	ಇತ್ಯಾದಿ 28,31 2
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 38 468	10 28	ಗುಣವೃತ್ತಿ	{ 450 451	23,26 2,4
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 187 453	23 7	ಗುಣವೃದ್ಧಿ	{ 450 4	33 32
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 240 240 240	2 2 2	ಗುಣಸಂಜ್ಞಾ	{ 5 4	ಇತ್ಯಾದಿ 2 ಇತ್ಯಾದಿ 30,33
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 114 252	17,18 24	ಗುಣಿ	{ 183 235 273	11 19 24
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 195 355	23 14	ಗುಣಿಲಿಂಗ	{ 337 350 366	30 23 13
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 85 48	29 26,30	ಗುಣೋಕ್ತಿ	{ 110 396 309	17 19 2
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 370 471	15 18	ಗುಣವಾಚಕ	{ 110 396 309	17 19 2
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 3 3	6 ಇತ್ಯಾದಿ	ಗುಣವಾಚಕ	{ 110 396 309	17 19 2
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ	{ 3 3	6 ಇತ್ಯಾದಿ	ಗುಣವಾಚಕ	{ 110 396 309	17 19 2

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು		ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು		ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಗುಳ	....	452	30			4	24,31
ಗುಳ	....	{ 333	9			5	3
ಗ	....	{ 355	3	ಜಾತಿ	....	9	19
	....	110	17			19	12,15
		{ 245	14			34	3
		253	26			211	6
ಗತ	....	259	5	ಜಾತಿಕ್ರಿಯ : ಗುಣದ್ರವ್ಯ		{ 364	2
		279	25			365	17
		398	9	ಜಾತಿಪಕ್ಷ	....	{ 19	9
		455	8			33	4
ಗೋಯುಧ ಗತಿ		190	2	ಜಾತಿವಾಚಕ	....	{ 193	20,31
(ಅಧಿಕಾರ)							32,33
ಗೌಣ (ಅರ್ಥ)	....	36	9	ಜ್ಞಾಪಕ	....	{ 33	34
			ಇತ್ಯಾದಿ			208	14
ಗೌಣತ್ವ	....	284	5			468	3
ಗೌಣ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಶಬ್ದ		36	8,11			469	3
			ಇತ್ಯಾದಿ	ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವ		{ 218	7
		{ 37	22			224	16
ಗೌಣ ವೃತ್ತಿ	....	{ 44	20			465	21,26
ಗೌರವ	....	29	13	ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ....		{ 18	23,34
			ಇತ್ಯಾದಿ			20	16
ಘಟ	....	252	24	ಟಿ	....	{ 310	2
ಜಟ	....	313	2	ಟೈ	....	410	12
		409	31	ಟು	....	337	20
ಚಾಗಾದಿ	....	303	-13	ಜಟ	....	393	30
						162	23
ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯ	....	{ 5	35			418	4
		29	7	ಣ	....	{ 129	25
ಚಾಲನಾ	....	16	2,6	ಣಿ	....	414	2
ಚೂ	....	439	29	ಣಿ	....	404	29
ಚೋದ್ಯ	....	16	7			181	6
ಚೌ	....	329	2	ತ	....	{ 309	22
ಛಟ	....	129	5			408	5
ಛನ್ನೋಬದ್ಧ	....	86	16			419	2
ಜಟ	....	169	26	ತಕ್	....	452	10
		99	18,20	ತತ್ಪರುಷ	....	405	25
ಜನನ್ತರೂಪಾತಿರೇಕ		{ 155	5			177	6
		161	19	ತತ್ಪನು	....	{ 38	19
ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾ	....	299	10			258	10
ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣ	....	33	25,28				

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ತಸ್ಸಮ ತದ್ಭವ ದೇಶ್ಯ	{ 14 38	22 15	ತಿಬಿನ್ತ	{ 3 50	5,10 20
ತದ್ಗುಣ ಸಂವಿಜ್ಞಾನ ಬಹುವ್ರಿಹಿ	{ 34 35	34 5	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 51 411	2 12
ತದ್ಗಿತ	{ 38 53 225 265 268 329 344 365	32 10,19,27 14 24 24 2 28,29 28	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 36 43 93 212 43 190	22 5 11 11 6 3
ತದ್ಗಿತ ಪ್ರಕರಣ	{ 195 38	22 11	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 259 368	5,13 20
ತದ್ಗಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ	{ 329 38	15 11	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 183 368	32 20
ತದ್ಗಿತ ಲಿಂಗ	{ 370 109	14 30	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 259 152	5,13 12
ತದ್ಗಿತ ವಿಧ	{ 268 352 366	31 9 9	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 368 453 323	20 30 23
ತದ್ಗಿತ ಪ್ರಕರಣ	{ 328 258	4 10	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 40 41	12 4,11
ತದ್ಗಿತ ಲಿಂಗ	{ 38 362	17 29	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 110 190	17 13
ತದ್ಗಿತ ಶಬ್ದ	{ 8 20	12 30	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 183 235	32 28
ತದ್ಗಿತ	{ 29 337	17 2	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 359 246	28 25
ತದ್ಗಿತ	{ 466 217	17 8	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 386 93	15 31
ತದ್ಗಿತ	{ 441 329	18 2	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 110 252	17 8
ತಿ	{ 198 3	5 9	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 257 185	4 27
ತಿ	{ 49 299	8,10 20,22	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 236 237	19 10
ತಿ	{ 342 386	15 15	ತಿಬ್ಬಾನ್ತ	{ 238 245	16 14

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ದೀರ್ಘ	15 19 23 25 244 261 308 424 449	32 3,10 5 23 2 22 12 13 29	ದ್ವಿತೀಯ ..... ದ್ವಿಭುಜನ ..... ಧರ್ಮಭೇದ ..... ಧರ್ಮಭೇದ ..... ಧರ್ಮರೂಪ	36 92 112 45 45 45 4 7 11	19 17 4 11 11 17 9 12 14
ದು	329 445 119 182 192 198 305 311 317 337 369 407 433 459	24 28 9 17 16 27 2 2 30 30 6 29 13 28	ಧಾತು	38 38 42 43 390 255 365 448 112 129 368 413 246 325 407	18,25 9 3 4 5 12,17 27 31 29 25 2 4 15 18 19
ದೂ	329	24	ನದೀ ಸ್ತೋತ್ರೋವತ	189	11
ದಕ	252	8	(ಅಧಿಕಾರ)	190	2
ದೇವತಾದಿ	143	14	ನಪ	114	4
ದೇಶ್ಯ ಲಿಂಗ	258	10	ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗ	140	9
ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದ	38	21	.....	4	34
ದೊಡ್ಡ	467	14	.....	.....	ಇತ್ಯಾದಿ
ದ್ರವ್ಯವಚನ	45	2	ನಬ್ಬಿ ದೇಶ	46	9
ದ್ರವ್ಯವದ್ಭಾವ	43	6	ನಮನಾದಿ	436	23
ದ್ರವ್ಯವಾಚಿ	45	3	ನಾಡ್ಯಾದಿ	234	16
ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾನ ಶಕ್ತಿ	45	10	ನಾನ್ವರೀಯಕ ಸಿದ್ಧಿ	200	26,29
ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾಯಿ	45	21	(ಕ್ರಿಯೋಪಸರ್ಜನ)	.....	.....
.....	44	22	ನಾನಾಪದಾರಣ	336	2
ದ್ವಂದ್ವ	144	25	ನಾನು ಧಾತು ವಿಭಾಗ	111	36
.....	293	27	.....	37	2
ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವ	299	2	ನಾನುಪದ	50	14,20
.....	49	12	.....	.....	ಇತ್ಯಾದಿ

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ನಾಮರೂಪ ಲಿಂಗ ..... {	36	25		171	25
ನಾಮಲಿಂಗಮಾತ್ರ ..... {	36	23	ಸಃ	407	29
ನಿತ್ಯ ಸೂತ್ರ ..... {	38	16,31		402	24
ನಿತ್ಯ ..... {	19	21,27		454	15
ನಿತ್ಯ ..... {	185	9	ಪಕ್ಷ ಧರ್ಮತಾ ..... {	11	14
ನಿತ್ಯ ..... {	367	23	ಪಕ್ಷ ಮೀ ತತ್ಪುರುಷ ..... {	425	21
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	369	29	ಪಕ್ಷ ಮೀ	33	15
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	90	15	ಪಕ್ಷ ಮೀ	430	26
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	224	20		8	12
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	223	2,4		16	2,3
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	38	17	ಪದ	49	31
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	58	2,10		50	12,17
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	82	17		69	16,19
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	83	4,8			ಇತ್ಯಾದಿ
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	390	5	ಪದ ಲಾಘವ	410	25
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	331	6	ಪದ ವಾಚ್ಯ	35	22
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	58	14,16		41	12
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	163	22		266	3
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	2	2,9	ಪದ ವಿಧಿ	267	24
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	3	2		270	23
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	10	19		294	17
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	471	22	ಪದ ಶಕ್ತಿ (ವೃತ್ತಿ).... {	37	21
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	398	13		44	22
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	36	15	ಪದ ಸಮುದಾಯ ..... {	37	20
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	99	30		44	17
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	5	15,30	ಪದ ಸಂಖ್ಯಾ ವಿಧಿ ..... {	51	14
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	8	17,23	ಪದ ಸಂಖ್ಯಾ ರಹಿತ	34	18,22
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	19	21	(ವ್ಯಾಕರಣ)		
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	53	6		9	19
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	23	25		44	17
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	160	26	ಪದಾರ್ಥ	37	19
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	73	13		215	13
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	180	24		364	6
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {			ಪದಾರ್ಥಾಧಾರ	29	16
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	19	21,25	ಪದ	325	8
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	40	9	ಪಕ್ಷ	324	24
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	41	7	ಪರ್ಯಾಯ	324	13
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {		ಇತ್ಯಾದಿ		5	21
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	370	20	ಪರ್ಯಾಯ	7	14,17
ನಿರ್ಧಾರಣ ..... {	174	24,26,29		193	8

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ಪರ್ಯುದಾಸ ಪ್ರತಿಷೇಧ	{ 54 101 283	26 7,9,13 3		{ 37 43 46	12,13 11 22,28
ಪರಾಪರವ್ಯಾಹಾರ ನಯ	163	8	ಪ್ರಕೃತಿ	47	10
ಪರಾಮರ್ಶ ವಿಷಯ	15	6		130	5
ಪರಿಣಾಮ ವಾದ	113	10		442	26,32
	{ 19 73 95	21,30 28 3	ಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶ	{ 198 434	ಇತ್ಯಾದಿ 27 12
ಪರಿಭಾಷಾ	{ 157 266 287 271 319	14 4 19,20 33 3	ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ	{ 32 43 74 58 71	16 20 24 16,29 21
ಪರಿಮಾಣ ವಾಚಕ	{ 26 367	5 10,18	ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ	{ 80 81 320	4,9,29 3,9 13
ಪಸ್ಕಾದಿ	455	26			ಇತ್ಯಾದಿ
ಪಿ	458	19			10
ಪುಂ ನಿರ್ದೇಶ	46	7,9		2	29
ಪುಂ ಯೋಗ	194	18	ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ	{ 146 174 186	6 31 11
ಪುಣಿ	{ 366 457	13 23		17	26
ಪುಮರ್ಥ	139	25	ಪ್ರಜಯ	2	28
ಪುಮಾರ್ಥ	{ 139 142	25 18	ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ	{ 100 2 12 14 35 37 40 43 46	17,18 10 14 22 25 23 11 12,21-30
ಪುರುಷ ತ್ರಯ	44	6		121	18
	{ 19 25 343	3,4 21,23 3		163	20
ಪೂರ್ವ ನಿಪಾತ	{ 6 222	12,15,17 ಇತ್ಯಾದಿ 2	ಪ್ರತ್ಯಯ	195	22
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	222	2		198	3
ಪೂರ್ವ ಪರಾಮರ್ಶ	63	8			ಇತ್ಯಾದಿ
ಪೃಥ್ವೀದರಾದಿ	180	2		{ 351 383	27 6
ಪೆಡಂ	326	5			
ಪೂನತ್ಯಾದಿ ...	84	12			
ಪ್ರಕರಣ	{ 23 443	33 33			
ಪ್ರಕಾರ	368	20,22,27	ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಿ		

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿ	{ 7 194 195	12 28 5		{ 157 188 207	22 26 24
ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	16	3,7		224	5
ಪ್ರತ್ಯವಾಯು	399	14,16		259	3
	{ 5 63	34 20,29	(ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣ)....	{ 279 293	3 25
ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿ	{ 70 375 469	25 8 6		{ 299 303 308	25 11 2
ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ	{ 17 20 49	11 10,14 20,23		{ 315 348 418	17 11 13
ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯ	301	10,17		423	11
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಲಾಘವ	410	25		436	17
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ವಿಷಯ	37	18		442	23
	{ 2 73	11,12 11,12	ಪ್ರಧಾನಾಧಿಪುರುಷ....	{ 43 8	30 22
ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತ	{ 179 370	29 14	ಪ್ರಧಾನ	{ 14	14
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಭಾವ ..	36	6		{ 2 6 7	28 27,30 2,31,33
ಪ್ರತಿಯೋಗಿ	{ 98 111 193	13 12 3	ಪ್ರಮಾಣ	{ 8 11 12	22 8 24
	{ 379 38	27 4		{ 109	ಇತ್ಯಾದಿ 17
ಪ್ರತಿಷೇಧ	{ 394 424	15 22	ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಮಿತಿ		
ಪ್ರತಿಷೇಧ ವಿಕಲ್ಪ	97	5,11	ಪ್ರಯೋಜನ	{ 36 222	16 3
ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿ....	396	2,4		{ 202 205	20 7,25
ಪ್ರತಿಷೇಧಾಪವಾದ	91	17	ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಕರ್ತೃ....	{ 334 385	15,20,25 10
ಪ್ರತಿತಿ ವೈಕಲ್ಯ	75	22			
ಪ್ರತಿತಿ ಸಾಕಲ್ಯ	75	22			
ಪ್ರತಿಯಮಾನಾರ್ಥ....	23	33			
	{ 93 110 114	29 12 2	ಪ್ರವೃತ್ತಿ	{ 1 2 9	27 31 20
ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣ	148	2			ಇತ್ಯಾದಿ

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವಿತ್ತ	4	17,19	ಬಹುಳಂ	128	2,4
	5	3		162	23
	20	22		271	21
	23	24		239	19
	225	25		246	2
	286	34,36		316	2
	287	4,6		344	12
	364	19		360	28
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಿವೇಶ	365	5,15,	ಬಹುಳಾಧಿಕಾರ	127	10
		25,27		318	14
	24	ಇತ್ಯಾದಿ		320	16
	73	23,26		416	30
	101	7,15		5	17
	283	4		6	9,12
	174	30		27	17
	386	27		28	9
ಪ್ರತಿಪದಿಕ	38	8	ಬಹುವ್ರೀಹಿ	33	16
	68	22		47	23
	135	28,29		177	3
	136	22		288	21
	146	24		302	16
	160	18		128	15,22
	391	31		285	15
	398	18		445	12
ಪ್ರಾಥಮಾ	18	20	ಬಹುಳಕ	114	24
	166	17,18		326	5
	167	25,27		134	7
	169	4		382	25
	398	16		455	17
	132	31		383	9
	172	2		362	15
	185	9		451	31
ಬದ್ಧದಾರು ಗತಿ	423	4	ಬಹುಳಕ	44	26
	189	27		42	ಇತ್ಯಾದಿ
	190	2			24
	112	17			
	4	9		11	21
	73	10			ಇತ್ಯಾದಿ
	272	17		404	9
	359	13			

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ
ಭಾವೇ	7	12	ಮಮಿಮ್ಗ ದತ್ತಣಿಮ	48	17
ಭಾವೇ ಲ್ಪುಟ್	433	13	ದೋಳ ಸುಪ್		
ಭಿನ್ನಯೋಗ ಕರಣ	{ 380	9	ಮರ್ಯದಾಭಿವಿಧಿ	77	2
ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣ	{ 410	24	ಮಯೂರವ್ಯಂಸಕಾದಿ	4	12
	4	24	ಮಹದಾದಿ	161	3
ಭುಂಜಾದಿ ..	440	30	ಮಾ	327	18
ಭೂತಪೂರ್ವ ಗತ್ಯ	251	29	ಮಾಪೈಕಾಶ್ರಯಣ	33	29
ಶ್ರಯಣ			ಮಾತ್ರಾ	{ 25	21
ಭೇದ	{ 5	22		{ 26	5,6,7,8
	{ 283	5	ಮಾನಾಭಾಸ ...	{ 39	17
ಭೇದಕ { 8	9			{ 45	4
ಭೇದನಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ	{ 144	10	ಮುಖ್ಯ ಗೋಪಿಕಲ್ಪ	122	30
	260	8		{ 136	9
ಭೇದ್ಯ	{ 8	9	ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ	{ 146	18
	{ 144	10		{ 373	24
ಭೇದಾಭೇದ	{ 5	21,24	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ..	{ 435	8
	{ 7	14		8	30
ಭೋಗ ಬ	437	32	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧ....	36	15
ಮ್	225	28			ಇತ್ಯಾದಿ
	{ 311	30	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪ	36	15
ಮಃ	{ 314	25	ಪತ್ತಿ		ಇತ್ಯಾದಿ
	{ 317	30	ಮುಖ್ಯೋಪಚಾರ	5	26
	{ 245	14	ತಾರ್ಥ		ಇತ್ಯಾದಿ
ಮಹ	{ 258	24	ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನ	{ 200	24
	{ 331	30		{ 296	22
ಮಣ್ಯಾದಿ	452	20	ಮುಯ್	323	14
	{ 182	27	ಮೂಲವರ್ಣ	17	7,30
ಮಣ್ಯಾಕ ಪುಣ್ತಿ	{ 189	11			ಇತ್ಯಾದಿ
	{ 190	2	ಮೆತ	{ 366	26
	{ 428	23,27		{ 457	14
ಮತ್ಸರ್ಯ	358	29	ಮೋದ್ಯಾದಿ	456	23
ಮತುಪ್	36	5		{ 169	26
		ಇತ್ಯಾದಿ	ಯಃ	{ 285	19
ಮದ್ಗುಗತಿ (ಅಧಿಕಾರ)	{ 189	29		{ 416	10
	{ 190	3	ಯಕ್	74	25
ಮಧ್ಯದೀಪಕ	416	7	ಯಥಾಸಂಖ್ಯ ಶೈಲಿ	25	25
ಮಧ್ಯಮಪದ ಲೋಪ	{ 4	12	ಯಥಾಸಂಖ್ಯಸ್ವಯ	28	2,3,5,6
ಸಮಾಸ	{ 406	17	ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾ		
			ನುಮೇಗೃತ್ವ	368	11

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ
ಯಮಕ	{ 18	20	ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಸ್ತುತಿ	38	7
ಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ...	{ 168	3	(ಪರ್ಜನ್ಯನತ್)		
ಯೋಗ	{ 169	5	ಲಕ್ಷಣ ಸ್ವಭಿಚಾರ...	61	26
ಯೋಗರೂಢಿ	{ 3	27	ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯ	50	9
	{ 224	7	ಲಕ್ಷಣ ಸಿದ್ಧಿ (ಳ)	163	22
ಯೋಗನಾಡ	{ 411	20	ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರ	61	25
	{ 17	9,12,29	ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿ...	73	12
	{ 18	10		{ 2	12
ಯೋಗ ವಿಭಾಗ	{ 20	16,20	ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿ	{ 179	28
	{ 380	3		{ 370	14
ಯೋಗ್ಯತಾ	{ 392	27	ಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶ	{ 37	34
ರ	{ 30	12		{ 198	25
ರಃ	{ 154	11		{ 5	13,19
ರಃ	{ 298	27	ಲಕ್ಷಣಾ ಪ್ರತಿ	{ 37	22
ರಃ	{ 119	9		{ 44	20
ರಃ	{ 87	16		{ 230	7
ರಃ	{ 176	24	ಲಕ್ಷ್ಯ (ಆರ್ಥ)	{ 36	9,12,13
	{ 4	11	ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತ್ಯಾ	{ 50	ಇತ್ಯಾದಿ
ರೂಢಿ	{ 5	26	ಮನ	{ 50	9
	{ 6	4		{ 50	12
ರೂಪಾಂತರ	{ 411	20	ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಭಾವ	{ 210	8
ಐ	{ 160	18,30		{ 1	28
ಐ	{ 197	23	ಲಃಫಃ	{ 29	7,13
ಐಃ	{ 354	9		{ 34	40
ಐಃ ಕ.ಳ ಹ್ವಳ ವಿಭಾಗ	{ 166	12		{ 40	21
ಐಃ ಸ್ವಪದೇಶ	{ 163	4		{ 8	3,5
ಐಃ	{ 119	9		{ 35	ಇತ್ಯಾದಿ
ಐಃ	{ 162	16		{ 35	25
ಲಕ್ಷಕ	{ 36	12,13		{ 36	7,18
	{ 2	11	ಲಿಙ್ಗ	{ 37	7,10
	{ 3	8,10		{ 40	8,27
	{ 4	9		{ 48	13
ಲಕ್ಷಣ	{ 6	27		{ 199	24
	{ 7	4,6		{ 35	17
	{ 12	24,25		{ 54	17
	{ 38	6,17	ಲಿಙ್ಗ ವಚನ ವಿಪರೀತಾನು	{ 283	28
ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಿ	{ 73	11	ಲಿಙ್ಗ ಸ್ವಭಿಚಾರೋಗ	{ 5	27
ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣ	{ 6	27,29	ಲಿಙ್ಗ ಸದ್ಭಿಚಾರೋಗ	{ 135	13
	{ 7	4			

ಪಾಲಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾಲಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	
ಉಪ	....	188	8	ಪರ್ಣಾವೃತ್ತಿ	168	2
		172	27	ವರ್ತನಾಲಕ್ಷಣ (ಕಾಲ)	206	21
		191	2	ವನಸ್ತಾದಿ	143	2
		303	26	ವೃಷ	198	12
		318	18	....	361	6
		321	30	ವೃಷ	198	12
		338	22	....	361	6
		400	27	ವೃಕ್ತಿಪಕ್ಷ	19	9
		433	13	ವೃಕ್ತಿವೃತ್ತಿ ಜಾತಿ	109	22
		6	31	ವೃಷ	17	10,12,28
ಲೋಪ	....	40	30	ವೃಷಜನ	119	9
		175	18	....	173	8
ಲೋಪಪೂರ್ವಾರ್ಥೇಶ	....	424	8	ವೃಷಜನಾ ವೃತ್ತಿ	44	20
ಲೋಪಪ್ರತಿಯೋಗಿ	....	110	17	ವೃತ್ತಿರೀಕ	2	27
ಸಂತ	....	197	3	ವೃತ್ತಿರೀಕನ ಒಳಜ	41	3
		346	14	ವೃಧಿಕರಣ	8	15
ವಃ	....	132	31	....	107	18
		171	7	....	286	6
		172	2	....	372	16
		173	23	ವೃಧಿಕರಣತ್ವ	377	6
ವಃ	....	182	17	....	385	33
		388	15	ವೃಧಿಕರಣ ಬಹುವ್ರೀಹಿ	290	12,13,19
ವಃ	....	76	23	....	326	23
ವಚನ ವಿಪುಲಾಂಕು	....	238	23	....	8	23
ವಡಿಗ	....	195	9	ವೃಧಿಕರಣ ವಿಶೇಷಣ	229	6
		355	30	....	300	8
ವಡಿಗ	....	197	3	ವೃಧಿಕರಣ ಸಮಾನ	210	30
		355	14	....	90	33
ವನ್ನಂ	....	466	14	ವೃಷದೇಶವದ್ಭಾವ	261	29
ವನ್ನಂ	....	466	14	ವೃಷೇಕ್ಷಾ	268	18
ವಮು	....	402	6	....	131	31
ವರ್	....	132	31	ವೃಷೇಕ್ಷಾ ಲಕ್ಷಣ	266	6
		237	23	(ಸಾಮರ್ಥ್ಯ)	268	15
ವರ್ಗಾಕ್ಷರ	....	17	28	....	346	4
ವರ್ಣ ಸಮಾವೇಶ	....	16	11,12	....	11	26-35
		19	2	....	12	4
		20	5	ವೃಛಿಚಾರ	32	19
		23	8	....	376	30
ವರ್ಣಾಗ್ರಹಣ ವಿಚಾರ	....	30	13	....	460	19
		180	23	....	465	30
ದರ್ಶನ ವಿಷಯಯಾಃ	....					

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ
ವ್ಯವಹಾರ	47	19			
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	34	13,14	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	42	12,14,17
	104	7		43	2
	114	8,16,20	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ಪ್ರತ್ಯಯ	73	10
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ವಿಭಾಷಾ....	127	16		5	34
	128	23,24		12	8,12
	300	26		36	13
	315	5	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	174	30
	8	13,27		206	10
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	343	2,28		375	8
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ಸಂಸ್ಕಾರ (ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ)	34	18,22	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	169	6
	36	8		12	7
	37	19,24	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ಸಂಸ್ಕಾರ	100	6
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	44	23		53	ಇತ್ಯಾದಿ
	215	13	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	39	24
	399	7		104	1
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	160	4	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	30	25,33
	4	15		33	19
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ನಿಯಮ....	6	23		39	8
	36	10-18	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ಛಂದ	104	27,29
	36	9,12,13		315	21
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	37	18		7	20
	28	13	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	8	7,11
	36	7,14		39	7
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	44	18		43	31
	100	15		44	5
	373	9	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ವೃತ್ತಿ	273	ಇತ್ಯಾದಿ
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ನಾದಿ	44	9	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ಪ್ರಯೋಗ	313	2
	10	31		6	15
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	95	3,4	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	19	22,32
	95	7		71	31
	105	16,18		72	3
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ಪರಿಭಾಷಾ	113	23	ವಿಗ್ರಹ	5	14
	254	30		366	21
	63	18,20	ವಿಗ್ರಹ ಸಮಾಸ	5	ಇತ್ಯಾದಿ
	100	7,8		59	15
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	222	17	ವಿಜ್ಞಾನ	398	25,30
	234	24			ಇತ್ಯಾದಿ
					16

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ವಿಧಿ	.... { 19 398	21,29 12 ಇತ್ಯಾದಿ		{ 427 432 440	20 22,24 7
ವಿಧಿ ನಿಷೇಧ	.. { 41	15,16 ಇತ್ಯಾದಿ		{ 446 467	6 22
ವಿಧಿ ಪರಿಭಾಷಾದಿ	 50	8			ಇತ್ಯಾದಿ
ವಿಧೇಯ ವಿಶೇಷಣ	.... { 233 319	7 5	ವಿರ್	{ 236	19
	.... { 15 31	9,10 29	ವಿವೃತ ಪ್ರಯತ್ನ	{ 9	6
	.... { 34	3	ವಿಷಯ	{ 222	2
ವಿಧೇಯ	.... { 367 375 434 468	19 17 11 17		{ 3 4 6 7 8	11 15 12 8
ವಿಧೇಯತಾ	.... { 31 156	25 32	ವಿಶೇಷಣ	{ 10 12 13	18,25 24 7
ವಿನಂ	 466	14		39	4
ವಿನಗಂ	 466	14		285	12,23
	.... { 23 24	32 4		{ 286	2
ವಿಪರಣಾಮ	.... { 194 267 428	5 18 24	ವಿಶೇಷಣ ಸಮಾನ	{ 326	14
	.... { 3 4 8	27 3 5-18	ವಿಶೇಷ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ	{ 95	3
ವಿಭಕ್ತಿ	.... { 16 37 49 109	4 10 24,27, 2,11, 27	ವಿಶೇಷ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	{ 289	7
	.... { 40 85 92 104 150 158 181	22 9 24 7 16 22 31	ವಿಶೇಷ್ಯ	{ 4 8 27 285 286	15,34 3-27 29 25 7
ವಿಭಾಷಾ	.... { 40 85 92 104 150 158 181	22 9 24 7 16 22 31	ವಿಶೇಷ್ಯ ವಿಶೇಷಣಭಾವ	{ 120 239 273 282 286 288 420 24 8 222 434	3 23 12,14,21 21 17,29 9 9 22 14 2 12

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ವಿಷಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ...	57	28		113	7
	43	26		120	14
ವಿಷಯವಿಷಯ. ಭಾವ	118	24	ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯ	128	21
	224	4		293	27
	231	29		5	24
	94	10	ವೈಯಾಕರಣ	169	25
	224	3		358	35
	258	17	ವೈಯಾಕರಣ	152	29
ವಿಷಯ ಸಪ್ತಮಿ	261	9	ವೈಯಾಕರಣ (ಅಧಿಕರಣ)	63	18,20
	285	8		222	17
	300	7	ವೊಲ್ ವೋಲ್	241	20
	356	22		361	28
ವಿಸರ್ಗ	118	8			
	17	9	ಕಕ್	415	13
ವಿಸರ್ಜನೀಯ	18	23,32,34	ಕಕ್ತಫೇದ	45	11
	20	16	ಕಕ್ತಗ್ರಹ	44	7,9
	103	3,18	ಕಕ್ತವೃತ್ತರ	45	9,11
ವಿಹಿತ ವಿಭಾಗ	165	11	ಕಕ್ತ	40	12,26
ವಿಹಿತಾವಿಹಿತ ವಿಭಾಗ	166	12	ಕಕ್ತ	41	3,11
	35	21	ಕಕ್ತವೃದ್ಧಾಂತರ ಪಾಠಮ್	40	13
ವೀಸ್ಯ	341	9,11	ಕಕ್ತ	414	19
	234	30	ಕಕ್ತತತ್ವ	373	4,12
ವೈ	455	26	ಕಕ್ತಪರ ಪಿಪ್ಪಾತಿವೇಧ	297	17,32
ವೈದು	250	6		372	24
ವೈದುಃ	400	5		379	26
	459	8		4	22
ವೈತ್ಯತ್ತಿಪಕ್ಷ	38	26	ಕಕ್ತಪ್ರವೃತ್ತಿ	195	5
	153	7			ಇತ್ಯಾದಿ
	16	18	ಕಕ್ತಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ	225	11,15
ವೈತ್ತಿ	36	14	ಕಕ್ತಸಮುದಯ	362	12,30
	37	23	ಕಕ್ತಗಮ	44	13
	240	25		10	33
ವೈದ್ಧಿ ಸಂಜ್ಞಾ	451	2	ಕಕ್ತಾಧಿಕಾರ	25	28
ವೈದ್ಧಿ	402	18		29	31
ವೈಕಲ್ಪಿಕ	128	20		30	9
ವೈಜಾತ್ಯ	156	31	ಕಕ್ತಾಧ್ಯಾಹಾರ	29	ಇತ್ಯಾದಿ
	56	21	ಕಕ್ತನಾಡಿ	433	9,12
ವೈಭಾಷಿಕ	114	3	ಕಕ್ತ	257	13
	432	30	ಕಕ್ತ	256	4
					5

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ಕಾನೋಪನತ ಸಮೀ	169	23	ಸಃ	161	22
ಪಾದಿ ಪ್ರಾಸ			...	173	5,23
ಕಾಬ್ಬಿ ಕ ಸಮಯ	364	11	ಸಕರ್ಮಕ ಧಾತು	3	18
ಕಿಹ್ಲಾ	2	20	...	203	12
ಕಿಹ್ಲಾ	60	29	ಸಚ್ಚೀರ್ಣ ಲಿಬ್ಬ	138	14,24
ಕಿಹ್ಲಾ	322	12	ಸಚ್ಚೀರ್ಣ	9	19
ಕುಡ್ಡುಕ	15	17,27,28	...	2	14
...	16	11,13,27	...	8	3-18
...	20	32	...	36	27
...	21	12,15,31	...	41	26
...	40	29	...	43	30
...	240	11	...	129	5
ಕುಪ್ಪ	256	14,25	ಸಹಪ್ಪಲಿ	132	16
...	341	9	...	186	2
...	441	27	...	237	23
ಕೇಷ	18	20	...	261	2
...	2	14	...	273	24
ಕೋಕ	3	5	...	283	10
...	86	16	...	292	19
ಪಃ	175	21	...	367	10,18
ಪಟ್ಟಾರಕ	201	23	ಸಹಪ್ಪಲಿ	186	5,11
...	15	11	...	26	3
...	19	21	...	186	4,5
...	23	9-20	ಸಹಪ್ಪಲಿಯ	189	15
ಸಂಜ್ಞಾ	24	17	...	292	19
...	25	12,15	...	301	21
...	38	25	ಸಜ್ಜಹ ನಯ	163	7
...	50	9	ಸಹಪ್ಪಲಿ	202	10
...	51	13	...	...	...
ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞಾ ಭಾವ	50	12	ಸಜ್ಜಹ ನಯ	142	2
...	23	12	ಸತ್ಯಮಾನ್ಯ	45	19
ಸಂಜ್ಞಾ	24	17	ಸತಿಪತ್ನಿ	285	9
...	25	7,27	...	17	14,16
ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣ	17	7,32	ಸನ್ಯಾಸ	18	2,7
...	18	31	...	34	21
ಸಂವೃತ ಪ್ರಯತ್ನ	9	6	ಸನ್ಯಾಸ	73	18,19,33
ಸಂಸ್ಕೃತಿ	221	18	...	71	17
ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ	38	28	ಸನ್ಯಾಸ	72	10,11
ಸಂಹಿತಾ	73	24,34	ಸನ್ಯಾಸ	406	33

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪರ್ಯಾಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪರ್ಯಾಯ
ಸನ್ನಿವೇಶನ ಶಿಷ್ಟ...	{ 156 157 358	23,25 12 24	ಸಮಾಸ ವಿಧಿ	{ 109 268 271	30 31 21
ಸಪ್ರಮೇಯತ್ವ	271	2	ಸಮಾಹಾರ	{ 90 288	14 10,13, 31,32
ಸಮ ಚಾಲನಾ ಪ್ರತ್ಯಯ	271	2		{ 50 71 72	18 31 3
ಸಮಾನ				{ 104 190 198	4 10 20
ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರ	{ 38 203	20 19	ಸಮಂಜಸತೆ	{ 256 268 294	4 18 18
ಸಮಯ ಗ್ರಹಣ	44	23		{ 155 16	30 10
ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯ	284	11	ಸಮುದಾಯಾತಿವೇಶ		
ಸಮ್ಪ್ರದಾನ	{ 24 200 213	7 32 2	ಸಮುದಾಯಾರ್ಥ		
ಸಮ್ಪ್ರಶ್ನ	{ 398 400	15 2	ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ		
ಸಮ್ಪ್ರಸಂಗ ಸಾಮಾನ್ಯ	{ 50 425	38 22	ಸಮಾಧಿರೋಗ		
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ			ಸಮಾಧಿರೋಗ		
ಸಮಾಧಿರೋಗ	2	18	ಸಮಾಧಿರೋಗ	21	21
ಸಮಾನ ದಶಕ	17	15	ಸಮಾಧಿರೋಗ	16	2,4
	{ 8 95	15,21 19	ಸಮಾಧಿರೋಗ	135	2
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ	{ 107 285 286 288	17 13 4,10 23	ಸಮಾಧಿರೋಗ	{ 71 72 173	16,17,23 4,7,9 12
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ	270	23	ಸಮಾಧಿರೋಗ	160	4
ಪ್ರಯೋಗ			ಸಮಾಧಿರೋಗ	{ 17 27	8 11,12
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ	290	17	ಸಮಾಧಿರೋಗ	155	22,25
ಬಹುಪ್ರೀತಿ			ಸಮಾಧಿರೋಗ	17	22,26
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ	{ 229 300	6 6	ಸಮಾಧಿರೋಗ	152	30
ವಿಶೇಷಣ	{ 305 308	17 2	ಸಮಾಧಿರೋಗ	{ 224 231	16 12
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ	210	19	ಸಮಾಧಿರೋಗ	328	9
ಸಮಾಸ			ಸಮಾಧಿರೋಗ	4	25,28
	{ 4 6 8	12,14 22 29,32	ಸಮಾಧಿರೋಗ	156	31
ಸಮಾಸ	{ 16 38	4 13,14,32	ಸಮಾಧಿರೋಗ	12	12
			ಸಮಾಧಿರೋಗ	{ 2 3 6	4 17 33
			ಸಮಾಧಿರೋಗ	12	13,19
			ಸಮಾಧಿರೋಗ	42	30

ಪಾಂಚಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಂ	ಪಾಂಚಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಂ
ಸಾಧಾರಣ	100	7		5	29
ಸಾಧ್ಯತೆ ...	12	5,19	ಸಾಮಾನ್ಯ ...	11	32
ಸಾಧ್ಯಭಾವ	33	30	ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಧಿ	105	19
ಸಾಧ್ಯವಸ್ಥೆ ಕ್ರಿಯಾ...	43	8		42	15
ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನ ವಿಭಕ್ತಿ	11	27	ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ . .	68	18
ಸಾನುನಾಸಿಕ	449	25		74	16
ಸಾನುಬಂಧ	227	3,10		287	26
ಸಾಪೇಕ್ಷ ನಿವೇಕ್ಷ	17	22	ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಪದೇಶ	288	4 ಇತ್ಯಾದಿ
ಸಾಪೇಕ್ಷ ನಿವೇಕ್ಷ	19	4	ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ..	350	11
	56	6,23-25	ಸಾಮಾನ್ಯವಲಮ್ಬನ	289	8
	73	7	ಸಾಮಾನ್ಯಕ (ಅಧಿಕರಣ)	15	32
	73	7	ಸಾಮಾನ್ಯಕ (ವಿಧಿ)	222	17
ಸಾಮಾನ್ಯ ...	2	16	ಸಾಮಾನ್ಯಕ ನಿರವಕಾಶ	73	12
	27	22	ಸಾಮಾನ್ಯ ...	77	5
	194	29	ಸಾಮಾನ್ಯ ...	44	26
	200	22	ಸಾಮಾನ್ಯ ...	3	30
	377	10	ಸಾಮಾನ್ಯ ...	211	18,33
	4	16,18	ಸಾಮಾನ್ಯ ...	290	27
	5	4,6,21	ಸಾಮಾನ್ಯ (ಕಣ್ಣಾದಿ)	9	5
	14	30	ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ	28	26,32
	15	3	(ಕಾರಣ)	30	22
	34	16		18	35
	113	8		28	4
	119	4		32	19
	121	13		60	20
	127	22		68	15,32
ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ....	157	10,32	ಸಾಮಾನ್ಯದೇಶಭಾವ	69	3
	144	2,5		113	8,10
	183	25		155	28
	226	9,33		174	2 ಇತ್ಯಾದಿ
	227	23		23	28
	273	16,20		31	22
	290	10		33	30
	293	29		47	13
	236	22		67	23
	377	8		68	3
	378	15	ಸಾಮಾನ್ಯ ...	69	19
	5	11,14		99	29
ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಭಾವ	200	24		119	25
	273	15			
	378	19			

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಸಕ್ಕನಿ ನಿಮಿತ್ತ ..... {	28	4	ಸುಬನ್ತ ..... {	38	6,11,13
	173	10		50	20,27
	81	19		69	9
	93	29		57	26
ಸಕ್ಕನಿವರ್ಧನ ..... {	123	5,14	ಸುಬನ್ತ ಪ್ರತಿರೂಪಕ {	411	12
	389	15		36	21
	391	11		37	13,34
	404	11		38	8
ಸಕ್ಕನೇಯೋಗಾ ವಪ್ಪಿ ..... {	58	32	ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿ ..... {	40	29
	60	23		146	24
ಸ್ವಾರ್ಥಿಕ ಪ್ರತ್ಯಯ ..... {	21	12,13		199	29
	78	18		445	23
ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ ರೀತಿ {	127	9		2	16
	198	24		3	22
	467	3	ಸೂತ್ರ ..... {	15	16,33
ಸಿತಗಾದಿ ..... {	197	13		16	2
	6	26			ಇತ್ಯಾದಿ
ಸಿದ್ಧತಾ ..... {	43	3	ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ..... {	16	3,9
	449	25			ಇತ್ಯಾದಿ
ಸಿದ್ಧವಿಷಯ ..... {	33	29,30	ಹ ..... {	458	19
ಸ್ತ್ರೀ ..... {	135	2	ಹಃ ..... {	171	25
ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ವಸಾ ..... {	297	30		415	2
	303	10		19	2,14
ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯ ..... {	373	5		25	21,23
ಸುಃ ..... {	458	12	ಹ್ರಸ್ವ ..... {	175	29
	35	31		320	30
	36	21		357	14
	40	28		411	24
	48	17	ಹ್ರಸ್ವ ದಿಃಫಃ ಪುನ್ಯತ {	17	18,21
ಸುಪ್ ..... {	49	20		27	7,8,9
	199	24	ಹ್ರಸ್ವ ಪಞ್ಚಮಕ ..... {	17	14
	232	8	ಹ್ರಸ್ವ ಲೋಪ ..... {	34	4
	271	21	ಹ್ರಸ್ವಾಧಿಕಾರ ..... {	103	17
	341	9	ಹು ..... {	458	19
ಸುಪ್ತಿಹಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ..... {	50	21		11	14,16,27
	6	28	ಹೇತು ..... {	12	4,7,8
ಸುಪ್ತಿಬನ್ತ ..... {	16	3		207	30
	49	31		208	14
	50	12	ಹೇತುಮತ ..... {	438	21
ಸುಪ್ತಿಬ್ರಿಭಾಗ ..... {	111	36	ಳಃ ..... {	162	16
ಸುಪ್ತಂಜ್ಞಾ ..... {	69	17	ಳುಕ್ ..... {	190	4

ERRATA.

ಶುದ್ಧಿಪತ್ರ.

ಪುಟ	ಪದ್ಯಂ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
11	27	ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ	ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ
13	19	anushtud	anushtup
27	17	ಏಷಾಂ	ಯೇಷಾಂ
28	9	"	"
42	12	ತಿಗಚ್ಛ	ಗಚ್ಛತಿ
44	16	ಶಕ್ಯತೆ	ಶಕ್ಯತೇ
55	7	ದುಃಖಯಿ	ದುಃಖಯಿ
69	14	ದಿಗಧಾರ್ಚ್ಛಲೆ	ದಿಗಧಾರ್ಚ್ಛಲೆ ಚ
82	13	ಅನುವರ್ಣಿತಂ	ಅನುವರ್ಣಿತಂ
96	25	isu	isup
100	11	ವೃಷಾಜನ	ವೃಷಾಜನ
109	21	ಧರ್ಮಿಣಃ	ಧರ್ಮಿಣಃ
117	6	ಮುಂಜುಲೆ	ಮುಂಜುಲೆ
132	16	ಅವಿಕೃತೇಃ	ಅವಿಕೃತೇಃ
136	25	ಲಿಖಂ	ಲಿಖಂ
141	24	prefixe	prefixed
144	26	ದ್ವಿಸ್ತನೀ	ದ್ವಿಸ್ತನೀ
155	21	ವತ್ಸರಣೀನ	ವತ್ಸರಣೀನ
163	34	ಹೃಳ	ಹೃಳ
173	3	ಪಿರರನ್ನ	ಪಿರರನ್ನ
175	4	ಏತತಸ್ಥಿತ	ಏತತಸ್ಥಿತ
197	24	ಶಬಾತ	ಶಬಾತ
"	27	a	ra
202	17	ನೋಕಲಿಗಂ	ನೋಕಲಿಗಂ
205	33	ಪಾ ಸ್ಯಾಪಿ	ಪಾಸ್ಯಾಪಿ
207	5	ಅಜ್ಞಾಪಿತ	ಅಜ್ಞಾತ
217	30	ಭೇದಂ	ಭೇದಃ
219	25	ನಾತ್ಯನಾ	ನಾತ್ಯನಾ
222	14	ಕರ್ಮಸ್ಥೇತಿ	ಕರ್ಮಸ್ಥೇತಿ
231	17	ತತೀಯಾ	ತತೀಯಾ
247	14	ಆಚ	ಮುಚ್ಛ
251	20	ವಾರವೃಣೀಯಃ	ವಾರವೃಣೀಯಃ
257	24	ಎಶ್ವೇತಃ	ಎಶ್ವೇತಃ
272	21	ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಂ	ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಂ
"	25	ಪ್ರಪಜ್ಞತಂ	ಪ್ರಪಜ್ಞತಂ

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
301	8	ವ್ಯಾಜೋಕ್ತೃ	ವ್ಯಾಜೋಕ್ತೃ
"	19	ಐಶ್ವರ್ಯ	ಐಶ್ವರ್ಯ
301	21	ಸಹ್ಯೋಯ	ಸಹ್ಯೋಯ
310	25	ಕಟಾಯಂ	ಕಟಾಯಂ
326	20	ಗುಡ್ಡ	ಗಡ್ಡ
327	15	whith	with
331	18	ತಿಸ್ವಪಿ	ತಿಸ್ವಪಿ
338	33	ಸ್ವರಸ್ವ	ಸ್ವರಸ್ವ
342	32	ಉಪೇಕ್ಷಾಸು	ಉಪೇಕ್ಷಾವಸು
367	9	ನೆಯ	ನೆಯ
373	29	ಸಮದ್ರೋ	ಸಮದ್ರೋ
407	5	ನೇಕಗ	ನೇಕಗ
416	18	ಶೀತಿ	ಶ್ವೀತಿ
426	4	ದೀರ್ಘಾದಯಶ	ದೀರ್ಘಾದಯಶ್ಚ
429	12	ವಿಶೇಷದೇಶ	ವಿಶೇಷದೇಶ
"	32	ವಾವಸ್ಥಾನಾ	ವಾವಸ್ಥಾನಾ
430	21	ಶುದ್ಧತೇ	ಶುದ್ಧತೇ
435	15	ತಿರುಗುತ್ತಾ	ತಿರುಗುತ್ತಾ
450	15	he	the
460	2	ಕಣ್ಣು	ಕಣ್ಣು
468	26	ವಕ್ತೃವ್ಯವಿತ್ತಿ	ವಕ್ತೃವ್ಯವಿತ್ತಿ
471	10	ಸಮುಪಾರ್ತ	ಸಮುಪಾರ್ತ

BY THE SAME AUTHOR.

NĀGAVARMA'S KĀVYĀVALŌKANAM AND KARNĀTAKA
BHĀSHĀ-BHŪSHANAM

Extracts from opinions.

I put the editing into the hands of my Assistant, Mr. R. Narasimhachar, M.A., who is well fitted by his studies for the duty, and he has now completed it in a very thorough manner. His Highness the Maharaja has been pleased to permit the dedication to him of the volume.—MR. L. RICE, C.I.E.

I hope you will not consider it flattery if I say that your Introduction displays a depth of learning and of research that I have not seen anywhere displayed in respect of any Kannada work. The labour displayed in determining the dates, in tracing the numerous quotations of the author to their sources and in the preparation of the appendices, not to speak of the trouble of securing a correct text of the work, is marvellous and all scholars and students of Kannada will ever remain indebted to you for this monument of your learning and original research. I can only say that there are few people so far as I know who could bring to bear so much learning and so keen an interest and such critical ability as you have done on this, all from a pure love of the language and literature of Kannada.—RAO BAHADUR S. MANGESA RAO, B.A.

One is struck dumb by the colossal erudition and the thoroughness of investigation which one finds on almost every page.—MR. H. NARAYANA RAO, B.A., B.L.

The English Introduction contains a large amount of interesting information regarding the author and his works, as well as other books treating of poetical composition in the Kannada language. Mr. Narasimhachar must have spent a long time in his researches, and deserves the warm thanks of all who are interested in Kannada literature. The Mysore Government is to be congratulated on having scholars like Mr. Narasimhachar available for such important work.—CHRISTIAN COLLEGE MAGAZINE.

